

A TÁVOL-KELET A NEMZETKÖZI POLITIKÁBAN

(1870—1945)

Szerkesztette

J. M. ZSUKOV,

a Szovjetunió Tudományos Akadémiájának
levelező tagja

SZIKRA

BUDAPEST 1953

Az orosz eredeti címe:

МЕЖДУНАРОДНЫЕ ОТНОШЕНИЯ
НА ДАЛЬНЕМ ВОСТОКЕ
(1870—1945 гг.)

Под общей редакцией
члена-корреспондента Академии наук СССР

Е. М. ЖУКОВА

МОСКВА 1951

A mű megírásában a következő szerzők vettek részt:

G. N. Vojtyinszkij, a közgazdasági tudományok doktora

A. L. Galperin, a történelmi tudományok doktora

A. A. Guber, a történelmi tudományok doktora

A. M. Dubinszkij, a történelmi tudományok kandidátusa

J. M. Zsukov, a Szovjetunió Tudományos Akadémiájának levelező tagja

L. I. Zubok, a történelmi tudományok doktora

A. L. Narocsnyickij, docens

ELŐSZÓ

A Távol-Keleten napjainkban lejátszódó történelmi események — a nagy kínai népi forradalom győzelme és az amerikai imperializmus agresszív, kalandor politikájának összeomlása Kínában és Koreában — az egész haladó emberiség figyelmét felkeltik. Ezek az események szemléltetően mutatják, hogy a béke, a demokrácia és a szocializmus Szovjetunió vezette táborának ereje sokasodik, gyarapodik, viszont az imperialista elnyomás és erőszak rothadt gyarmati rendszere összeomlóban van.

Az imperialista államok — elsősorban az Egyesült Államok — vezető körei a dolgozók iránti elvakult osztálygyűlöletükben, a kapitalista monopóliumok feneketlen mohóságától sarkalva makacsul igyekeznek fegyveres erővel valamennyi népre rákényszeríteni véres uralmukat, bűnös, agresszív cselekményeket követnek el és új világháborúra készülődnek. Nem tudják, de nem is akarják megérteni, hogy a világ egy új történelmi korszakba lépett, amelyet a Nagy Októberi Szocialista Forradalom eszméi ragyognak be, s ebben a korszakban napról napra mélyül a tőkés rendszer általános válsága és az emberiség egyre gyorsabb ütemben halad a kommunizmus felé.

Ma az új világháború gyujtogatóinak és szervezőinek nagy erő állja útját — az a sokszázmillió ember, aki tevékenyen harcol a békéért. A békeharcosok soraiban valamennyi világrész, faj és nemzet képviselőit megtaláljuk. Az egész világra kiterjedő béke-mozgalom szüntelenül fejlődik, és a nemzetközi politika hatalmas tényezőjévé válik. Ezt a mozgalmat a Szovjetunió sztálini békepolitikája, a Kínai Népköztársaság és a többi népi demokratikus ország aktív békeharca lelkesíti.

Az amerikai imperialistáknak és csatlósaiuknak az ázsiai népek

ellen irányuló agresszív cselekményei — az amerikai-angol intervenciók koreai véres gázettei, Tajvan elfoglalása, az amerikai légierő támadásai kínai városok ellen, a Vietnami Demokratikus Köztársaság elleni intervenció, a Fülöp-szigeteken folyó népi felszabadító mozgalom elfojtására irányuló kísérletek és a katonai megszállás alatt sínylődő Japán militarizálása — mindezek és a hozzájuk hasonló cselekmények nyilvánvalóan *kalandor jellegűek*. Az imperialistáknak azonban nem sikerül visszaforgatniuk a történelem kerekét. Erről a távolkeleti események egész alakulása szemléltetően tesz tanúbizonyságot.

Ez a könyv kollektív munka eredménye és a szerzők azt a feladatot tűzték maguk elé, hogy általános jellemzést adjanak a távolkeleti nemzetközi kapcsolatokról az imperializmus korszakától egészen a Szovjetunió és a demokratikus erőknél a fasiszta Németország és az imperialista Japán felett aratott világtörténelmi győzelméig.

Az utószó egyben röviden összefoglalja a második világháború utáni legfontosabb távolkeleti eseményeket.

A távolkeleti nemzetközi helyzet visszatükrözi azt a tényt, hogy az országok gazdasági és politikai fejlődése az imperializmus korszakában rendkívül egyenlőtlen és konfliktusokkal terhes, megmutatja, hogy a tőkés nagyhatalmak között szerfölött kiéleződik a harc a világ újrafelosztásáért, és egyúttal arról is tanúbizonyságot tesz, hogy állandóan növekednek a haladó erők, amelyek cselekvően harcolnak az imperializmus ellen, sikeresen szállnak szembe annak rabló politikájával, és állandóan szűkítik a tőkés kizsákmányolás és a gyarmati rablás körét.

A szerzői kollektíva arra törekedett, hogy következetesen bemutassa az imperialista államoknak a távolkeleti népekkel szemben követett rabló politikáját, az imperialisták egymás közötti harcát a gyarmatok feletti uralomért, az oroszországi Nagy Októberi Szocialista Forradalom hatását a távolkeleti országok népi felszabadító erőinek általános helyzetére és fejlődésére; igyekezett megvilágítani a Szovjetunió szüntelenül növekvő szerepét nemzetközi téren, és ezzel együtt bemutatni az imperializmus állásainak meggyengülését.

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelme új korszakot nyitott a történelemben és mélyreható változásokat hozott az egész nemzetközi helyzetben — így a Távol-Keleten is.

Sztálin elvtárs megállapítja, hogy „az Októberi Forradalom az első forradalom a világon, amely az elnyomott keleti népek dolgozó tömegeit felrázta évszázados álmukból és bevonta a világ-imperializmus ellen vívott harcba”¹.

A Távol-Kelet népei, amelyeket az európai és amerikai imperialisták a multban évszázadokon át — sőt még a XX. század elején is — arcátlanul a gyarmatosító politika tárgyaiként kezeltek, a Nagy Októberi Szocialista Forradalom hatására és a világ első szocialista államának támogatásával egyre eltökéltebben védelmezték függetlenségüket, törvényes jogaikat, és rohamosan váltak a nemzetközi helyzet „alanyaivá”, aktív erővé a nemzetközi küzdőtéren.

A könyv szerzői különleges figyelmet szenteltek Kínának, és igyekeztek leleplezni a burzsoá „történelemtudománynak” azt a hamisítását, mely szerint az Egyesült Államok a nagy kínai néppel szemben kezdettől fogva — a többi tőkés ország gyakorlatától „elvilleg különböző” — „baráti és békés” politikát folytatott. A megcáfолhatatlan történelmi tények azonban mást mondanak: azt, hogy az amerikai imperialisták sohasem voltak a kínai nép barátai, hanem éppen ellenkezőleg, állandóan legádázabb ellenségként és kizsákmányolóként léptek fel Kínával szemben.

Vu Hszü-csüan, a Kínai Népköztársaság Központi Népi Kormányának képviselője 1950 november 28-án az Egyesült Nemzetek Szervezete Biztonsági Tanácsában kijelentette: „Bármilyen szemérmetlenül állítják is az amerikai imperialisták, hogy a kínai nép barátai, a történelmet — amely megmutatja, hogy ki a barát és ki az ellenség — nem lehet megmásítani.”

Az a nagy győzelem, amelyet a kínai nép az imperializmus és a feudális reakció egyesült erői felett aratott, új, ragyogó fejezetet nyitott az ázsiai népek történetében és ismét szemléltetően megmutatta, hogy Kínának kik az igazi barátai és kik az ellenségei.

A szocialista Szovjetállam Lenin és Sztálin vezetésével fennállásának első napjától kezdve olyan politikát folytatott, amely Kína egyenjogúságának, nemzeti függetlensége tiszteletbentartásának elvein alapul. A kínai demokrácia nevében Szun Jat-szen az elragadtatás és a hála szavaival adózott a halhatatlan Leninnek. „A kínai nép — mondotta Mao Ce-tung — az elnyomók elleni nehéz

¹ Sztálin Művei. 4. köt. Szikra 1950. 169. old.

harcában mindig mélyen és erősen átérezte, mennyire fontos számára Sztálin elvtárs barátsága, és ezt ma is érzi.”

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom fellobbantotta a szovjet-kínai barátság kiolthatatlan lángját. Ez a barátság átélte a megpróbáltatások esztendőit és ma nagy nemzetközi erő, a világ-béke megrendíthetetlen támasza, amely az imperialista agresszorok semilyen kalandjától sem retten vissza.

ELSŐ FEJEZET

A TÁVOL-KELET A NEMZETKÖZI POLITIKÁBAN
(1870—1894)

Az európai hatalmaknak és az Amerikai Egyesült Államoknak a kelet-ázsiai országokban az 1830—1860-as évek során folytatott agressziója és az agresszió következményei. A tőkés ellentétek kiéleződése a Csendes-óceán térségében a XIX. század 70-es éveiben

A nyugati tőkés hatalmak gyarmati rablóbáború a feudális Kína ellen — az úgynevezett „ópiumháborúk” —, a külföldi tőke erőszakos behatolása a keletázsiai országokba, a velük kötött egyenlőtlen szerződések rendszerének kialakulása és megszilárdulása, Anglia, Franciaország és az Egyesült Államok fegyveres intervenciója a kínai tajping felkelés idején és a befejezetlen polgári forradalom Japánban — ezek a történelmi előzményei a távolkeleti nemzetközi kapcsolatok új fejlődési szakaszának, amely a XIX. század 70-es éveiben kezdődött. A leg-

erősebb európai tőkés államok és az Amerikai Egyesült Államok harcoltak a keletázsiai országok kizsákmányolásáért, politikai és stratégiai hadállásokat — köztük szárazföldi felvonulási területeket — foglaltak el a további agresszió számára — főként ez volt a távolkeleti nemzetközi kapcsolatok tartalma. A távolkeleti agresszív politikában Anglia — a legfejlettebb tőkés ország játszotta a vezető szerepet a maga kereskedelmi, ipari és tengeri fölényével. Akkoriban a keleti népek számára az angol burzsoázia agressziója jelentette a legnagyobb veszélyt. Anglia után az Egyesült Államok és Franciaország következett. Az említett országok burzsoáziája egymással versenyezve igyekezett Kínát, Koreát, Indokínát és más keletázsiai országokat a gyarmati rablás és kizsákmányolás tárgyává változtatni.

A múlt század 60-as éveiben és a 70-es évek elején a monopólium előtti kapitalizmus elérte legmagasabb fejlődési fokát.

Lenin megállapítja, hogy „*éppen ez után az időszak után* kezdődik a gyarmati hódítások óriási «fellendülése» és a világ területi felosztásáért folyó harc rendkívüli kiéleződése”¹. A világ felosztásáért folyó harcnak ez az általános kiéleződése a 70-es évek elején szoros kapcsolatban volt azzal, hogy egyes országokban rohamos gyorsasággal fejlődtek a tőkés monopóliumok, és megkezdődött a fokozatos átmenet az imperializmusba. Ennek a ténynek a Csendes-óceán térségében és Kelet-Ázsiában is feltétlenül éreztetnie kellett hatását.

Míg a 60-as években a távolkeleti nemzetközi kapcsolatok történetét főként az jellemzi, hogy a kapitalista hódítók megszilárdították az egyenlőtlen szerződéseknek azt a rendszerét, melyet az 1842—1860-as években alakítottak ki Kínában és Japánban, és elfojtották a forradalmi tajping mozgalmat, addig a XIX. század 70-es éveiben a külföldi kereskedelem mélyen behatol Kínába, aláássa annak szuverenitását a kínai császár birodalmához tartozó hűbérállamokban, majd ez utóbbiakat meghódítják a tőkés országok. Egyben hamarosan befejeződik Óceánia „el nem foglalt” szigeteinek felosztása. Ugyancsak a 70-es évek eseményei közé tartozik, hogy Japán az 1868. évi befejezetlen polgári forradalom után elindul új agresszív külpolitikájának útján, és a tőkés államok sorába kerül.

Az említett államok elkeseredett harcot vívtak egymással a természeti kincsekben gazdag, sűrűnlakott keletázsiai országok felosztásáért, és éppen ezért Kelet-Ázsiában, a XIX. század utolsó harmadában a rendkívül éles nemzetközi ellentétek tűzfészke alakult ki.

A XIX. és a XX. század mezsgyéjén és a XX. században a Keleten folytatott agresszív politika egyre nagyobb jelentőségűvé vált a tőkés hatalmak számára, és pedig oly mértékben, ahogy a fejlődés imperialista szakaszába léptek. „A Kelet országainak mérhetetlen természeti kincsei (a gyapot, a kőolaj, az arany, a szén, az érc) — hát nem ezekből lett-e a világ imperialistáinak «Erisz-almája?»” — írta Sztálin².

Megjegyzendő, hogy a XIX. század végén erősen megnöveke-

¹ Lenin Művei. 22. köt. Szikra 1951. 264. old.

² Sztálin Művei. 4. köt. 176. old.

dett a tőke kivitel, ami egyike az imperializmus Lenin által megállapított öt jellemző ismérvének. A hatalmaknak a keletázsiai országok felosztásáért és kizsákmányolásáért folytatott harca még jobban fokozódott.

A külföldi tőke behatolása Kínába a XIX. század 30–60-as éveiben. Kína feudális elmaradottsága

Kína — ez a sokmillió lakosú és mérhetetlen természeti kincsekkel rendelkező ország, amely nagy értékekkel gazdagította a világ kultúrájának kincsestárát — a XIX. században a tőkés országok keletázsiai hódító gyarmati politikájának fő célpontja lett. A XIX. század utolsó harmadában Kínában követett politikájukat az 1839–1842. és 1856–1860. évi rablőháborúk készítették elő, amelyeket Anglia és Franciaország vívott Kína ellen az Amerikai Egyesült Államok közreműködésével. Kína ezekben a háborúkban vereséget szenvedett. Ez feudális elmaradottságával magyarázható, ami megkönnyítette a tőkés országok agresszióját. Kínában és a hozzá tartozó államokban fennmaradt a feudális rend, amely mélyreható és már régóta tartó belső válságot élt át. Ezt a válságot az jellemezte, hogy olyan körülmények között fejlődött, amikor a külföldi tőke behatolt Kínába, és az agresszív tőkés államok által kikényszerített egyenlőtlen szerződések gúzsba kötötték ezt az országot.

Anglia volt az első állam, amely rablőháború útján benyomult a kínai piacra. Miután az angol tőkések 1833-ban megszüntették a Brit Keletindiai Társaságnak a kínai kereskedelemre vonatkozó monopóliumát, szívesen kutattak új piacok után ipari termékeik számára. A kantoni angol kereskedők követelték kormányuktól, hogy haladéktalanul, erőszak alkalmazásával foglaljon el tengerészeti támaszpontokat Kína partjainál, és nyissa meg a legfontosabb kínai kikötőket a külföldi kereskedelem előtt. Az angol gyarmatosítók igyekeztek eljutni Pekingbe, hogy ott döntő politikai befolyást teremtsenek Anglia számára, előnyös vámtarifákat, és területenkivüliséget biztosítsanak Kínában a külföldi kereskedőknek. Az angol-indiai gyarmati körök hallatlan arányban csempészték Kínába az ópiumot. Az ópiummal a kínai népet mérgezték, és egyúttal pénzügyi válságot is előidéztek vele, mert óriási mennyiségű ezüst áramlott ki az országból. Abban az időben amerikai tőkések szintén szállítottak Kínába ópiumot, amelyet Törökországból vittek Kantonba.

A kínai hatóságok igyekeztek megakadályozni a csempészetet, mire válaszul e jogos törekvésre az angol kormány 1839-ben megindította Kína ellen az „ópiumháborút”. Az angol burzsoázia ezt a háborút „vadállati kegyetlenséggel vívta, ami teljesen megfelelt a háborút szülő csempészi mohóságnak”³. Az Amerikai Egyesült Államok hajórajja ugyancsak megjelent a kínai vizeken. Az amerikai államférfiak — így például Adams volt elnök — az angolok által kezdett háborút arcátlanul „igazságosnak” nyilvánították, és arra számítottak, hogy majd hasznot húznak a háború eredményeiből. Az „ópiumháború” az 1842. évi nankingi szerződéssel és az 1843. évi pótegyezménnyel ért véget. Ezzel a két egyezménnyel kezdődik Kína leigázása az egyenlőtlen szerződések révén. Nagybritannia elfoglalta Hongkong szigetét, ahol hadiflottája, valamint Kínával folytatott kereskedelme számára támaszpontot rendezett be. A kínai kormány kénytelen volt öt kikötőt megnyitni, továbbá hozzájárulni a külföldi áruk alacsony vámtarifájához és a külföldi kereskedők területenkívüliségéhez. Anglia után az Amerikai Egyesült Államok, majd Franciaország és más államok is egyenlőtlen szerződéseket kényszerítettek Kínára. Ezek az országok nemcsak azokat a privilégiumokat igyekeztek megkapni, amelyeket Anglia már kicsikart Kínától, nemcsak a „legnagyobb kedvezményben részesülő nemzet” jogait igyekeztek kiharcolni, hanem szerették volna még jobban kiterjeszteni ezeket a privilégiumokat, és Kínától újabb engedményeket akartak kiereszokolni. Anglia a XIX. század derekán kereskedelmi és ipari monopóliuma folytán kivételes helyzetet élvezett, ami lehetővé tette az angol tőkének, hogy a Kínára nézve megalázó szerződésekből és a vele folytatott kereskedeleből a lehető legnagyobb hasznot húzza. Az angolok Kínában követett politikája a „szabadkereskedelem” és a „legnagyobb kedvezmény” agresszív elvein épült fel. Az utóbbi értelmében minden olyan kereskedelmi kiváltság, amelyet bármely állam kapott Kínában, önműködően Angliára is kiterjedt. A Kínával folytatott „szabadkereskedelem” a kínai nép legkegyetlenebb kizsákmányolásának és ópiummal való mérgezésének szabadságát jelentette a külföldi tőkések számára.

A külföldi tőkések behatolása elsősorban a végsőig elkesere-

³ *Marx—Engels* Művei. 11. köt. 1. rész. 160. old. (Az angolok új expedíciója Kínában.) (oroszul).

dett kínai néptömegeket sujtotta, amelyek a tajping felkelés idején az 1850—1864. években fegyvert fogtak a reakciós uralkodó osztályok és a mandzsu dinasztia ellen. Marx és Engels rámutatott arra, hogy a külföldi tőke behatolása milyen romboló hatással volt a kínai kézműiparra. „Az angol és amerikai hajók ezrei indultak útnak Kínába, s az országot hamarosan elárasztották az angolok és az amerikaiak olcsó gépi termékei. A kézi munkán alapuló kínai ipar nem bírta el a gépek versenyét. A megingathatatlan Középső Birodalom társadalmi válságot élt át. Az adók nem folytak be, az állam a csőd szélén állt, a lakosság tömegesen pauperizálódott, felkelések kezdődtek, tömegesen gyilkolták le a császári mandarinokat . . .”⁴ A mandzsu dinasztia és a feudális Kína uralkodó osztályai a tajpingok népi felkelésének fellendülése idején újabb engedményeket tettek a külföldi tőkéseknek. Azok a rablőháborúk, amelyeket az angolok és a franciák az 1856—1860-as évek folyamán folytattak Kínában, továbbá az újabb egyenlőtlen szerződések — az 1858. évi tiencsini angol-kínai és az 1860. évi pekingi francia-kínai szerződés — jelentősen kiterjesztették és megszilárdították a külföldi tőke kínai pozícióit. Az Angliával kötött 1858. évi tiencsini szerződés törvényesítette a Kínába irányuló angol ópium-bevitelt.

A tiencsini szerződés értelmében a külföldiek kereskedés céljából szabad közlekedési jogot kaptak egész Kínában és kereskedelmi hajózási jogot a Jangce-folyón. Az angol kereskedelem azonban a Jangce-folyón csak a tajping népi felkelés végleges elfojtása után tudott Kína belsejébe behatolni. A tajpingok leverésében a mandzsu dinasztianak és a feudális Kína reakciós uralkodó osztályainak döntő támogatást nyújtottak az angol csapatok és flotta, valamint Franciaország és az Amerikai Egyesült Államok katonai segítsége.

Az a tény, hogy a parasztok és kézművesek forradalmi mozgalmát, a tajping mozgalmat a külföldi intervenciók és a belső reakció ereje együttesen nyomta el, fokozta Kína függőségét az európai tőkés államokkal és az Amerikai Egyesült Államokkal szemben. A következő évtizedekben Kína vezető körei — a földbirtokosok és a hivatalnoksereg a mandzsu Csing-dinasztiával az élen — tovább

⁴ *Marx—Engels Művei*. 8. köt. 210. old. (oroszul).

folytatták népellenes politikájukat, amelynek az volt a célja, hogy az országban fenntartsa a feudalizmus pilléreit. A kínai vezető körök a tajping felkelés kegyetlen elfojtása érdekében nemcsak külföldi intervenciók segítségét vették igénybe, hanem hatalmuk helyreállítása után sem voltak hajlandók semilyen lényeges polgári átalakulást megtérni az országban, még olyan feltételek mellett sem, hogy ezeket az átalakulásokat „felülről” hajtják végre. Ez még jobban meggyengítette az országot a nyugateurópai tőkés országok és az Amerikai Egyesült Államok nyomásával szemben. Kína gyengeségéhez feudális elmaradottságának még egyéb megnyilvánulásai is hozzájárultak: a gazdasági élet elaprózottsága, a tartományok rendkívül gyenge kapcsolata egymással, az utak és a hírközlő eszközök hiánya óriási területen, a helyi feudális-bürokrata klikkek szeparatizmusa, a feudális hadseregszervezés és a csapatok kezdetleges felszerelése.

A mandzsu felső vezető réteg, a kínai földbirtokosok és a hivatalnokok nem tanúsítottak komoly ellenállást az európai tőkés országok és az Amerikai Egyesült Államok agressziójával szemben, és szűk osztályérdekből elárulták az ország nemzeti érdekeit. Lepaktáltak és kompromisszumra léptek a külföldi államokkal és az azoknak nyújtott újabb engedmények fejében támogatást kaptak a belső tartományokban és a határvidékeken kitört felkelések elfojtásához.

A komprádor kereskedők, valamint a földbirtokosoknak egy része maga mozdította elő a külföldi kereskedelem fejlődését Kínában és támogatta az engedmények politikáját. Ezekhez a körökhöz állt közel a XIX. század utolsó harmadának egyik legbefolyásosabb kínai államférfia és diplomatája: Li Hung-csang. Ő még a 60-as években a tajping mozgalom vérbefojtásakor tűnt fel és Cseli, a fővárosi tartomány helytartójává lett. Li Hung-csangnak hivatali hatáskörénél jóval nagyobb befolyása volt, és ez a befolyás a hadseregre, a flottára és az egész külpolitikára kiterjedt. Noha nem kívánt polgári reformokat, sőt félt tőlük, mégis felismerte Kína katonai és gazdasági elmaradottságát és gyengeségét. A megváltozott körülmények között igyekezett fenntartani és megerősíteni a reakciós kínai uralkodó osztályok uralmát, ezért megkezdte a hadsereg és a flotta részleges átszervezését európai mintára, és némileg az ipar és a hajózás fejlődését is előmozdította. Li Hung-csang és híveinek klikkje a külföldi katonai megrendelése-

ket, továbbá a bányaiparban és a hajózási társaságokban eszközölt tőkebefektetéseket egyéni meggazdagodásra használta fel. Maga Li Hung-csang nagy összegeket fektetett a kajpingi szénbányába, továbbá hajózási társaságokba és bankokba. Ravasz és óvatos, becsvágyó és pénzsóvár politikus volt, hajlott a kompromisszumokra. Diplomáciájában a komprádor burzsoáziával tartó kínai földbirtokosok és hivatalnokréteg politikájának minden jellemző vonása megnyilvánult. Li Hung-csang külpolitikája nem Kína nemzeti érdekeit védelmezte. Ezeket az érdekeket gyakran kész volt elárulni a külföldieknek, hogy a vezető klikk és saját maga hasznát húzza az árulásból. Csupán arra szorítkozott, hogy lavírozás, különféle kibúvók és huzavona útján késleltesse Kína tőkés hatalmaktól való függőségének növekedését. Li Hung-csang azt tartotta szem előtt, hogy Kína uralkodó osztályait ne érje kár és minden hátrány, amely az országnak a külföldi tőke általi leigázásából származott, kizárólag csak a népet sújtsa. Arra törekedett, hogy minél tovább megőrizze a kínai fennhatóság alatt álló államok elzárkózottságát és függőségét, és semlegesítse a külföldi hatalmak befolyását azáltal, hogy egymás ellen uszítja őket, hogy így — mint mondotta — „mérget alkalmazzon ellenméregként a másik ellen”. Szerette volna a végsőig elodáztatni az egyenlőtlen szerződéseknek a kínai uralkodó osztályokra hátrányos módosítását. Nem egyszer sikerült manővereznie, de végül mégiscsak engednie kellett, és diplomáciája elősegítette az ország további leigázását. A hivatalnokoknak és földbirtokosoknak az a része, amely nem húzhatott hasznát a külföldieknek nyújtott engedményekből és kára származott abból, hogy a külföldi tőke behatolt az országba, ellenzéki álláspontra helyezkedett Li Hung-csang politikájával szemben, és a régi állapotok fenntartását követelte. Kína néptömegei nyíltan kimutatták, hogy gyűlölik a külföldi gyarmatosítókat.

Kína nemzeti ipara a 80-as években fejlődésnek indult. Akkoriban kezdtek feltűnedezni Kínában a textilgyárak, bányavállalatok, fegyvergyárak, és megkezdődött az első vasútvonal építése. Néhány katonai egységet és hadihajót európai mintára szereltek fel. Fegyvergyárak, erődök és haditengerészeti támaszpontok épültek — Port-Arthur, Vejhajvej és mások. A hivatalnokok a fegyverkezésre szánt összegek nagy részét elsikkasztották. Kína katonai szempontból továbbra is rendkívül gyenge állam maradt.

Anglia agressziója Kínában a XIX. század 70–80-as éveiben. Az 1876. évi csefui egyezmény

Anglia Kínában majdnem az egész XIX. század folyamán felülmulta a többi államot a gyarmati rablás terén. A „szabadkereskedelem” és a „legnagyobb kedvezmény elve” — mint mindenütt — Kínában is segítségére volt

Angliának terjeszkedésének a megvalósításában és meglevő kereskedelmi monopóliumának a kiterjesztésében. Az angolok 1864-ben az egész kínai behozatal 85 százalékát (mintegy 16,6 millió font sterling) és a kivitel 74 százalékát kezükben tartották. A Kínába irányuló angol kivitel főleg textilárukból állt. 1893-ban a kínai kivitel 80 százaléka a Brit Birodalomba ment s a kínai behozatal 57 százaléka a Brit Birodalomból származott. Ugyancsak 1893-ban, a Kínában levő külföldi cégek háromötöde angol cég volt. A kínai angol tőkebefektetések még nem voltak nagyok, de már elérték a 130 millió dollárt⁵.

Az angolok kínai kereskedelmi tevékenységének központja Hongkong és Sanghaj volt. Az angol-kínai kereskedelemben fontos helyet foglalt el a Hongkong-Sanghaj Bank, Kína legbefolyásosabb bankcége, a brit gyarmatpolitika eszköze. A legnépesebb angol kolónia Sanghajban volt. A kínai tengeri vámhivatalok a tajping felkelés óta még mindig az angol Robert Hart felügyelete alatt álltak⁶. Hart képmutatóan Kína „barátjának” adta ki magát, így a kínai hivatalnokoktól az angol kormány számára becses értesülésekhez jutott, és elősegítette az angolok helyzetének megszilárdulását, valamint azt, hogy a külföldi tőke leigázza Kínát.

Az angolok arcátlanul és kihívóan viselkedtek Kínában. Nem egyszer folyamodtak erőszakhoz, és hadihajókat küldtek kínai kikötők lövetésére, hogy a kínai hatóságoktól különféle engedményeket csikarjanak ki. A brit diplomáciai képviselők és a haditengerészeti parancsnokság gyakran alkalmazta ezt a „hadihajó-diplomáciát”. Ennek ellenére a mohó angol vállalkozók elégedetlenek voltak Gladstone kormányának a 60-as évek végén Kínában követett politikája miatt. Anglia gyarmatpolitikáját túlságosan „lagymatagnak” tartották. Szerették volna teljesen eltörölni

⁵ S. McCordock. British Far Eastern Policy 1894—1900. New York, 1931. 64—65., 71—75. old.

⁶ Kína tengeri vámhivatalai angol igazgatás alatt voltak. A vámjövödelmeket, amelyek a kínai állami költségvetés nagy bevételi tételét alkották, az angol Hongkong-Sanghaj Bankban őrizték.

Kínában a likin (licsing) néven ismert belső vámokat és kiterjeszteni a külföldiek hajózási jogát a folyókon. A kínai angol és amerikai követ és más államok követei 1869-ben fokozott nyomást gyakoroltak a kínai kormányra; követelték a korábban kötött szerződések felülvizsgálását és a likin eltörlését.

Az 1873. évi angliai ipari válság, a pamutárak piacának szűkülése és az erősödő külföldi verseny az angol burzsoáziát agresszív cselekményekre sarkalta Kínában.

„Utazóknak” álcázott angol gyarmatosítók felderítették a Felső-Burmából Szecsuan, Jünnan és Kujcsou kínai tartományokba vezető utakat.

1875 februárjában az angolok Bhamóból (Burma) expedíciót indítottak Kínába, hogy a Burmából odavezető utakat felderítsék. Útközben Margary-t, az expedíció tolmácsát öt kínai munkatársával együtt ismeretlen tettesek megölték.

Wade pekingi angol követ Margary meggyilkolását nyomban arra használta fel, hogy fenyegetőzzék, és „elégtétel” fejében a Kínán belüli angol kereskedelem kiterjesztését követelte.

Wade-nek a Li Hung-csanggal Csefuban folytatott tárgyalások után 1876 szeptemberében sikerült engedményeket kicsikarnia, és egyezményt írt alá Kínával. A kínai kormány 200 000 tael kártérítést fizetett, négy újabb tengerparti kikötőt nyitott meg a kereskedelem, és hat más kikötőt a jangcei hajózás számára. Ezenfelül megengedte a kereskedelmet Burma és Jünnan között. Ez az egyezmény, amely Kína félgymarmati kizsákmányolásában kiterjesztette Anglia monopolhelyzetét, elégedetlenséget keltett Franciaországban és Oroszországban. Anglia a 70-es években a kínai kereskedelemben elfoglalt uralkodó helyzetének megfelelően túlnyomó politikai befolyással rendelkezett Kínában. Ez a befolyás más államok aktív tevékenysége folytán csupán a 90-es években ingott meg kissé, noha a kereskedelmi vezető szerep továbbra is Angliáé maradt.

Az Amerikai Egyesült Államok kelet-ázsiai terjeszkedése a XIX. század 90-es éveitől

Az amerikai történetírás azt a mesét terjeszti, hogy az Amerikai Egyesült Államok a XIX. században a Távol-Keleten nem folytatott agresszív politikát. Ez üres koholmány. Az amerikai kapitalizmust fokozottan érdekelte Kína. Az Egyesült Államok már a XIX. század elején Anglia után a második helyet foglalta el a Kínával folytatott kereske-

delemben. Az amerikai kereskedők ugyancsak kivették részüket a Kínába irányuló ópiumcsempészetből, és az angolok minden agressziós cselekményét támogatták.

A XIX. század 30-as éveitől kezdve növekedésnek indult a Kínába irányuló amerikai textilárukivitel. Az Egyesült Államok igyekezett leszedni az angolok agressziójának a gyümölcsseit és nem csupán arra törekedett, hogy a Kínában működő amerikai kereskedőkre is alkalmazzák „a legnagyobb kedvezmény elvét”, hanem a külföldi tőkések érdekében újabb engedményeket is követelt Kínától. 1844-ben egyenlőtlen szerződést kényszerített Kínára. Ez a szerződés az Angliának nyújtott összes kiváltságokat az amerikaiakra is kiterjesztette. Ezenfelül sokkal tágabban határozta meg a külföldiek területenkívüliségének feltételeit, mint azt az 1843. évi angol-kínai egyezmény tette, és feljogosította a külföldieket, hogy egyik nyílt kikötőből a másikba vámmentesen szállíthassák áruikat. A szerződés megtiltotta az amerikai alattvalóknak, hogy ópiumot szállítsanak Kínába, de az Egyesült Államok kongresszusa 1887-ig nem hagyta jóvá az említett tilalomról szóló törvényt.

A 40-es évektől kezdve, amikor az Egyesült Államok terjeszkedése az amerikai kontinensen a Csendes-óceán partvidékén levő Kalifornia meghódításával befejeződött, az amerikaiak kelet-ázsiai tevékenysége erősen megélénkült. Ebben az időben az Amerikai Egyesült Államok kereskedelmi flottája nem sokkal maradt el Angliáé mögött.

Az Egyesült Államok kereskedelmi flottájának versenye, az Egyesült Államok gyors gazdasági fejlődése és befolyásának növekedése az amerikai kontinensen elégedetlenséget keltett az angol burzsoázia körében. Anglia és az Egyesült Államok vetélkedése nagy befolyással volt a Csendes-óceán térségének politikai helyzetére, és ez a vetélkedés a két állam kínai politikájában is visszatükröződött. Az északi államok burzsoáziája és a rabszolgatartók egy része az Egyesült Államok csendesóceáni terjeszkedése mellett foglalt állást. Az Egyesült Államok a 40-es években kiterjesztette befolyását a Hawaii Királyságra, ahol már előzőleg amerikai bálnavadászok és hittérítők vetették meg lábukat. Ugyancsak ezekben az években tömegesen jelentek meg amerikai bálnavadászok Japán közelében és az Ohotszki-tengeren. Az amerikai hittérítők és tőkések kegyetlenül kizsákmányolták a helyi lakossá-

got, megkaparintották a legjobb földeket és potom áron óriási mennyiségű értékes szantálfát vásároltak fel. A hittérítők, kereskedők és az Egyesült Államok kormánya arcátlanul beavatkozott a Hawaii Királyság belügyeibe. A Hawaii-szigetek annexiójának terve már 1851-ben készen volt, és végrehajtására csak azért nem került sor, mert Észak és Dél között kiéleződött a harc, és az amerikaiak attól féltek, hogy konfliktusba bonyolódnak Angliával és Franciaországgal⁷.

Az Egyesült Államok kormánya 1851-ben fegyveres fenyegetéssel arra akarta kényszeríteni Japánt, hogy lépjen kereskedelmi és diplomáciai kapcsolatra az Egyesült Államokkal; elhatározta továbbá, hogy egyenlőtlen szerződéseket kényszerít Japánra. Az amerikai tőkések Japánban új piacot kerestek, továbbá lehetőséget akartak teremteni az amerikai bálnavadász- és kereskedelmi hajók számára, hogy a japán kikötőkben fűtőanyagot és élelmiszert vételezzenek. Az Amerikai Egyesült Államok úgy számított, hogy ha Japánba behatol, ezzel a Kína és Korea felé vezető utakon is megszilárdítja majd pozícióit. 1854-ben a Perry commodore⁸ parancsnoksága alatt álló amerikai hajóraj arra kényszerítette a japán kormányt, hogy szerződést kössön az Egyesült Államokkal. Ez a szerződés további egyenlőtlen szerződések kezdetét jelentette. Amerikai hadihajók a külföldi-ellenes megmozdulások elfojtásának ürügyével nem egyszer ágyúztak japán kikötőket. Az Egyesült Államokat azonban túlságosan lekötötték területhódításai az amerikai kontinensen, továbbá az Észak és Dél közötti belső harc, ezért nem sikerült támaszpontokat meghódítania Kelet-Ázsia közelében, noha amerikai tőkés és katonai körökben ilyenirányú hódító törekvések már a XIX. század derekán megnyilvánultak. Perry commodore javasolta az Egyesült Államok kormányának a Riukiu-szigetek elfoglalását. Engedélyt csikart ki Riukiu királyától, hogy amerikai hajók felkereshessék a szigeteken, és megkísérelte a Bonin-szigetek elfoglalását. Perryben ugyancsak túltengett a hódítási vágy. Követelte, hogy az Egyesült Államok terjessze ki „pártfogását” Tajvan (Formoza) szigetére, továbbá Indokína és Indonézia jelentős részére is. A mai

⁷ Papers Relating to the Foreign Relations of the United States. 1894. Appendix II. Affairs in Hawaii. Washington, 1895. 6. old.

⁸ Commodore — az Egyesült Államok haditengerészetében olyan sorhajókapitány, akit egy hajóraj vezényletével bíznak meg. — *A ford.*

amerikai „történészek” Perry-nek ezeket a terveit szemérmetlenül az Egyesült Államok csendesóceáni és keletázsiai uralmi igénye „előhírnökeként” népszerűsítik.

Parker, az amerikaiak kínai megbízottja, 1856-ban azt tanácsolta kormányának, hogy foglalja el Tajvan szigetét. Az Egyesült Államok kormánya és egyes amerikai kalandorok arcátlanul beavatkoztak a kínai eseményekbe. A tajping felkelés idején amerikai hadihajók és legénységük nem egy ízben segítették az angol-francia ellenforradalmi intervenciót, és nyitottak tüzet békés kínai településekre. Egy Ward nevű amerikai kalandor egy időben csapatokat vezetett, melyeknek az volt a feladatuk, hogy segítsenek elfojtani a tajping mozgalmat. Amikor pedig Wardot megölték, Burlingame, az Egyesült Államok kínai ügyvivője, rábírta a kínai kormányt, hogy Ward helyébe Burgevine amerikai ezredest nevezze ki, noha az angolok szerették volna Ward helyét angol tiszttel betölteni⁹.

Az 50-es évek végén az Egyesült Államok Kínával folytatott kereskedelme erősen megnövekedett. Az Egyesült Államok a „legnagyobb kedvezmény elve” alapján minden előnyt élvezett, amelyet Kína az 1858. és 1860. évi egyenlőtlen szerződések alapján biztosított a külföldi tőkések számára. Befolyásos amerikai burzsoá körök a Csendes-óceán térségében széleskörű terjeszkedő politikát követeltek, abban reménykedve, hogy az Egyesült Államok majd megkaparintja a keletázsiai kereskedelmet. Cole, a Kongresszus egyik tagja 1865-ben kijelentette, hogy a Kínával folytatott kereskedelem „határtalan kiterjesztése elérhető számunkra és ezért el kell döntenünk azt a kérdést, elég bölcssek vagyunk-e ahhoz, hogy ezt a kereskedelmet magunkhoz ragadjuk”¹⁰.

A polgárháború az Amerikai Egyesült Államokat egy időre elvonta a csendesóceáni hódító politikától, de Észak győzelme a rabszolgatartó Dél felett ismét szabad kezét adott neki e politika folytatásához. Noha sok amerikai tőkés főleg a nyugaton levő nagy területek megszerzésére és kiaknázására, s az országon belüli vasútépítésre fordította figyelmét, az Egyesült Államok csendes-

⁹ Balljuzeknek, Oroszország kínai ügyvivőjének 1862 december 13-i (1-i) jelentése.

¹⁰ Congressional Globe, 38th Congr. 2nd Sess. 16 Febr. 1865. Washington (1865). 830. old.

óceáni agresszív politikája nemcsak hogy nem szűnt meg, hanem az 1867—1871. években még nagyobb erőre is kapott.

A csendesóceáni agresszió leghevesebb szószólói a nyugati államok és New York tőkései, továbbá a Köztársasági Pártnak azok a körei voltak, amelyek nem kívánták, hogy a rabszolgaságnak a belső piac kiterjesztését akadályozó csökevényeit teljesen megsemmisítsék.

Seward, a Köztársasági Párt jobbszárnyának vezető politikusa, aki később külügyminiszter lett, a csendesóceáni széleskörű hódító politika mellett szállt síkra.

Az amerikai terjeszkedők három irányban törekedtek agresszióra: 1. Északnyugaton az orosz birtokok — Alaszka, az Aleutiszigetek és Kelet-Szibéria felé; 2. Japán, Korea és Kína felé — ez utóbbi volt az Amerikai Egyesült Államok távolkeleti agressziójának legfőbb célpontja; 3. Délnyugaton — itt a cél a nagyszámú csendesóceáni sziget — köztük Szamoa — elfoglalása volt.

Az Amerikai Egyesült Államok és Kína közti úgynevezett Burlingame-szerződés. 1868.

Az amerikai „civilizátorok” rendkívül arcátlanul viselkedtek Kínában. Kínai kulikat szállítottak Kaliforniába, ahol a tőkések az 50—60-as években munkaerőhiányban szenvedtek. A hajótulajdonosok és ügynökeik csalással toborozták a kulikat, és igen gyakran az is előfordult, hogy erőszakkal foglyulejtették és Amerikába szállították őket. Ez a banditizmus lényegében rabszolgakereskedelem volt.

A 60—80-as években az Egyesült Államok Kínához való viszonyát az amerikai burzsoázia agresszív célkitűzései, továbbá egyrészt az Egyesült Államok, másrészt Anglia és Franciaország közötti vetélkedés határozta meg. Az amerikai burzsoázia attól félt, hogy az európai hatalmaknak sikerül őt megelőzniük: felosztják Kínát és ellenőrzésük alá veszik, még mielőtt az Egyesült Államok a keletázsiai piacokat megkaparinthatná. Az amerikai diplomácia Seward külügyminiszter személyében az „együttműködés” politikáját folytatta Kínában. Így akarta biztosítani, hogy Kína az Egyesült Államokkal szemben szigorúan alkalmazza a „legnagyobb kedvezmény elvét”, és egyúttal megakadályozni annak a lehetőségét, hogy Nagybritannia valamilyen különleges előnyhöz jusson. Ez azt jelentette, hogy a többi hatalommal közösen a külföldi tőkések kiváltságait érintő minden ügyben nyomást gyakorolt a kínai kormányra. Egyben az amerikai kormány saját terjeszkedő

céljai érdekében igyekezett megnehezíteni Angliának, hogy újabb területeket foglaljon el Kínában, és a nyílt kikötőkben újabb engedményes területeket létesítsen. Abban reménykedett, hogy az amerikai tőkések különleges kereskedelmi előnyökhöz és a vasút- meg távíróvonalak építésénél jövedelmező koncessziókhoz jutnak Kínában. A kínai diplomácia igyekezett szembefordítani egymással az Egyesült Államokat és Angliát. Burlingame-ot, az Egyesült Államok kínai követét a kínai diplomácia szolgálatába fogadta és Amerikába küldte, hogy Kína és az Amerikai Egyesült Államok között szerződést kössön.

Burlingame az Egyesült Államokban az amerikai burzsoázia előtt nagy hangon hirdette, hogy a kínai kormány kész szélesre tárni Kína kapuit a külföldi kereskedelem és tőke előtt. Az Egyesült Államok 1868-ban megkötötte Kínával az úgynevezett Burlingame-szerződést. Ez a szerződés példaképe az amerikai diplomácia hazug képmutatásának. Az Egyesült Államok, abban reménykedve, hogy az amerikai tőke majd leigazza Kínát — a szerződésben „elismerte” Kína területi „épségét”, „szuverenitását”, és kijelentette, hogy az Egyesült Államok „nem avatkozik bele” Kína belügyeibe. A szerződés azt is kimondta, hogy a kínai kormány eltörli azokat a korlátozásokat, amelyek a kínaiaknak az Egyesült Államokba történő kivándorlását akadályozták.

Az amerikai tőkések — akiknek a 60-as években érdekük volt, hogy Kínából olcsó munkaerőt kapjanak — arra számítottak, hogy a Burlingame-szerződés sikeresen előmozdítja majd a kínaiak bevándorlását az Egyesült Államokba.

Az amerikai burzsoáziát azonban csakhamar csalódás érte. Burlingame-nak az újabb engedményekről csapott hírverése nem bizonyult valóznak. A kínai kormány ellenszegült annak a nyomásnak, amelyet a külföldi hatalmak 1869-ben abból a célból alkalmaztak, hogy a meglevő szerződéseket saját javukra felülvizsgálják és újabb kiváltságokat csikarjanak ki Kínától. Később, a 80-as években Bayard amerikai külügyminiszter beismerte, hogy az az alakoskodás, amelyet Burlingame küldetése formájában a Kína iránti „barátsággal” rendeztek, „cirkuszi mutatvány” volt, Burlingame szerződése pedig — „szélhámoság”¹¹. Az Egyesült Államoknak

¹¹ Ch. C. Tansill, *The Foreign Policy of Thomas F. Bayard*, 1885—1897. New York, 1940. 134—135. old.

sem Anglia döntő befolyását nem sikerült aláásnia Kínában, sem pedig az akkoriban kínai szuverenitás alatt álló Koreában követett rablópolitikához nem sikerült Kína támogatását megnyernie.

Az Egyesült Államok és Franciaország rablópolitikája Koreában az 1866–1871. években

A nyugati tőkés hatalmak több ízben megkísérelték, hogy Koreát egyenlőtlen szerződések aláírására kényszerítsék, és arra késztették, hogy kikötőit megnyissa a külföldi kereskedelem előtt. Elsőnek a francia burzsoázia fejtett ki fokozott törekvéseket ilyen irányban.

Koreában a 60-as években viharos népfelháborodás robbant ki az országba behatolt katolikus hittérítők intrikái miatt. Bellone, Franciaország kínai követe, a hittérítők „védelmének” ürügyével elhatározta, hogy erőszakhoz folyamodik. A koreai királyt minden teketória nélkül „trónfosztottnak” nyilvánította és 1866-ban Koreába rendelte a Roze tengernagy parancsnoksága alatt álló francia hajórajt, mely kínai vizeken állomásozott. Bellone azzal az arcátlan követeléssel állt elő, hogy adják ki a franciáknak a három legbefolyásosabb minisztert. A koreaiak elutasították a franciák követelését, mire azok ágyúzni kezdték a Han-folyó torkolatánál levő erődöket, partraszálltak és elfoglalták Kanhva erődjét. A koreaiak keményen ellenálltak és a franciák, miután halottakban ötven és sebesültekben mintegy hatvan embert veszítettek, kénytelenek voltak hajóra szállni és elkotródni. A porosz háború veszélye Európában arra kényszerítette III. Napoleont, hogy lemondjon a Korea elleni háború folytatásáról, noha Seward 1867-ben azt javasolta Franciaországnak, küldjenek közös francia-amerikai expedíciót Koreába, hogy „olyan szerződés elfogadására bírják, amilyent Kínával és Japánnal kötöttek”¹². Az amerikai intervenciók a franciákon is túltettek. Az Egyesült Államoknak a koreai kérdésben követett politikája leplezetlen rablópolitika volt.

A „Sherman tábornok” nevű erősen felfegyverzett amerikai schooner 1866-ban behajózott a Tedon-folyóra, hogy legénysége kifossa a phenjankörnyéki ősrégi koreai sírokat. A hajó parancsnoka sértő módon bánt a koreai hivatalnokokkal, s a matrózok koreai nőkkel erőszakoskodtak. A „Sherman tábornok” legénysége a folyón felfelé haladtában fosztogatni kezdte a koreaiak kereske-

¹² Dennett T. Seward's Far Eastern Policy Amer. Hist. Rew. 27. kót. 1922 október. 56—58. old.

delmi dzsunkáit és több foglyot ejtett. Az amerikaiak és a helyi lakosság között összeütközésre került sor. Az amerikai schooner egész személyzetét megölték. A hajó sorsáról később jelentések érkeztek Koreából a kínai hatóságokhoz s egy 1868-ban Koreába érkezett amerikai hajó kapitányával szintén közölték ezeket a jelentéseket¹³.

1867 tavaszán egy Jenkins nevezetű amerikai kereskedő és kalandor, aki korábban a sanghaji amerikai konzulátus tolmácsa volt, expedíciót szervezett Koreába. Felszerelte és felfegyverezte a „Kína” nevű hajót, és miután azt ígérte az amerikai követnek, hogy Koreából „küldöttséget” hoz a szerződés megkötésére, elhajózott a koreai partok felé. Ennek a kalózvállalkozásnak szintén az ősrégi sírok kifosztása, a koreai királyok hamvainak elrablása volt az igazi célja. A kalózok nagy váltságdíjban reménykedtek, mert a lakosság hite szerint a királyok hamvainak elvesztése számtalan bajt hoz Koreára. Jenkins bandája a hajóról lebocsátott csónakokon Cshunchon tartomány északi részén egy kis folyón negyven mérföldnyire hatolt fel, s ott egy francia jezsuita hittérítő kém kalauzolásával a sírokhoz ment, értékes kegytárgyakat zsákmányolt, de a nehéz szarkofágokat nem tudta elvinni. Jenkins ezután hajójával megpróbált behatolni a Han-folyóra, de megijedt és visszafordult. Ocsmány kalandorvállalkozása botrányos nemzetközi visszhangot keltett. Seward külügyminiszter, hogy az Egyesült Államok „tekintélyét” valamiképpen mentse, elrendelte Jenkins „megbüntetését”, de az amerikai konzuli bíróság a „bizonyítékok hiányának” hazug ürügyével felmentette.

Az Egyesült Államok kormánya ezután elhatározta, hogy Rodgers altengernagy hajóraját küldi Koreába. Az új rablóvállalkozást G. F. Seward amerikai főkonzul, a külügyminiszter unokaöccse és Low, Amerika kínai követe — nagytőkés és Kalifornia volt kormányzója — szervezték. Az akció hivatalos és tudatosan hamis ürügye az a követelés volt, hogy a koreai kormány nyújtson segítséget a koreai partok mentén hajótörést szenvedett hajóknak. A valóságban Rodgers azt az utasítást kapta, hogy Koreát egyenlőtlen szerződés aláírására kényszerítse, és nyissa meg a koreai

¹³ Papers Relating to the Foreign Relations of the United States (a továbbiakban FRUS), Washington, 1870. 336. old., úgyszintén 42. Congr. 2nd Sess. House. Ex. Doc. 1. köt. No. 1. Washington, 1872. 133—135. old. és másutt.

kikötőket a külföldi kereskedelem előtt. Rodgers utasításait úgy fogalmazták meg, hogy teljes lehetősége volt a fegyverhasználatra.

A Korea elleni támadás támaszpontja Nagaszaki japán kikötő volt. Rodgers öt egységből álló hajórajja 1871 május végén megérkezett a Han-folyó torkolatához, ahol az amerikai tisztek kijelentették a koreai hatóságoknak, hogy „békés” céllal érkeztek és mélységet fognak mérni a Szöul felé vezető úton. Június 2-án a hajók megkezdtek előrenyomulásukat a folyón. Amikor a koreaiak ellenálltak, az amerikaiak ezt arcátlanul „indokolatlan támadásnak” minősítették. Június 10-én több erődöt szétromboltak, partraszálltak, a koreaiak lövegeit a vízbe dobták, és készleteiket felgyújtották. Ezután megtámadták Kanhvát, a fő erődöt. Az erőd helyőrsége a maga kezdetleges fegyvereivel elfogadta az egyenlőtlen ütközetet. Mintegy háromszázötven hős áldozta életét hazájáért, és a banditáknak érzékeny veszteséget okozott. Az amerikaiak hiába vártak engedményeket, a koreaiak elutasították szemtelen követeléseiket. Azt válaszolták nekik, hogy „az önök barátsága mögött hazug és alattomos szándékok rejtőznek” — tönkreteszik a házakat, rabolnak, úgy viselkednek, mint „a tolvajok és kémek”¹⁴. Az amerikaiak a koreaiak ellenállása miatt kénytelenek voltak hajóra szállni és felszedni a horgonyt.

Oroszország és Kína a XIX. század 70-es évei előtt

A külföldi tőke Kínába való behatolása idején Oroszország Kína iránti magatartása különbözött a nyugati hatalmak és az Egyesült Államok politikájától. A cári Oroszországban a XIX. század derekán még mindig fennállt a jobbágyrendszer. Ipara, külkereskedelme és flottája jóval elmaradt Anglia kereskedelmi, ipari és tengeri hatalma mögött. A különösen távoleső gyérenlakott Kelet-Szibéria a cári Oroszország aranylelőhelye volt, ahol legfeljebb a prémvadászatot fejlesztették és ahová az elitélteket kényszermunkára és száműzetésbe küldték. Az óriási távolság, az utak hiánya és a szibériai szárazföldi közlekedés nehézségei miatt Oroszország a Távol-Keleten mérhetetlenül gyengébb volt, mint az európai kontinensen, ahol a krími háborúig a legerősebb katonai hatalomnak számított. A Csendes-óceánon a cári Oroszország flottája jóval gyengébb volt, mint az angol flotta. A távolkeleti határvidékeken állomásozó szárazföldi csapatai is egészen jelenték-

¹⁴ 42. Congr. 2nd Sess. 130—131. és 137—138. old.

telenek voltak. A cári kormány a pravoszláv hittérítők útján már a XVIII. századtól kezdve érintkezett Kínával. Az oroszok Kjahtán keresztül szárazföldi kereskedelmet folytattak vele. Oroszországnak kevés érdeke fűződött ahhoz, hogy maga is azt követelje Kínától: nyissa meg kikötőit a külföldi tengeri kereskedelem előtt. Sőt ellenkezőleg, a cári kormány szerette volna, ha Kelet-Ázsiában minél tovább fennmarad az Anglia és Kína közti első „ópiumháború” előtti helyzet.

Anglia, Franciaország és más hatalmak kínai agressziója és a kínai kikötők megnyitása a külföldi kereskedelem előtt nem volt előnyös a cári Oroszország számára. Ezek az események erősen megzavarták a távolkeleti erőviszonyokat, mégpedig olyan időben, amikor a cári kormány erre nem volt felkészülve. A kínai kikötők megnyitása és Kína tengeri külkereskedelmének fejlődése az orosz-kínai szárazföldi kereskedelmet aláaknázással fenyegette. Ez pedig nem volt előnyös Oroszország uralkodó osztályai számára, mert egyidejűleg ellenfeleinek, Angliának és Franciaországnak a befolyását erősítette Kínában. A cári Oroszország a távolság, kereskedelmi flottájának gyengesége és iparának elmaradottsága miatt nem szállíthatott olyan sikerrel árukat a kínai kikötőkbe, mint Anglia és Franciaország, és nem húzhatott olyan hasznot a Kínával kötött egyenlőtlen szerződésekből, mint az európai országok és az Egyesült Államok burzsoáziája. Az orosz szövetek Kína tengermelléki tartományaiban nem versenyezhettek a nyugat-európaiakkal. Ezért a cári kormány, noha egészbenvéve rabló gyarmati politikát folytatott, nem mutatott kezdeményezőképeséget arra, hogy Kínára egyenlőtlen szerződéseket kényszerítsen.

Míg más országokat hatalmas tengerek választották el Kínától, Oroszország szomszédja volt Kínának és szárazföldön neki volt a leghosszabb közös határa vele. Ez a határ sokezer verszt¹⁵ távolságon át húzódott. Ezért Oroszországnak érdeke volt, hogy Kínával előnyös határa legyen, továbbá, hogy Kínában — különösen pedig a Kínai Birodalom Oroszországgal szomszédos területein — ne juthassanak befolyáshoz ellenséges államok, amelyek Kínát Oroszország ellen, és saját önző, agresszív céljaikra használhatják fel. Oroszországnak diplomáciai úton több ízben sikerült Kínát előnyösebb határmegállapításra bírnia.

Az orosz-kínai kapcsolatokban jelentős helyet foglalt el a kereskedelem. Kínából főként teát szállítottak Oroszországba. A Kínába irányuló orosz kivitel jórészt prémekből, posztóból és pamutszövetekből állt. Hosszú ideig ennek a kereskedelemnek a főútvonala a kjahtai út volt, a XIX. század második felében azonban ennek jelentőségét aláasta a tengeri hajózás fejlődése, és a Kjahtán keresztül lebonyolódó kereskedelem csökkent. Míg az angol kormány támogatta az indiai ópium Kínába csempészését, Oroszországból nem szállítottak ópiumot Kínába. Oroszország már 1841-ben megtiltotta az ópiumkereskedelmet, és erről akkoriban a kínai kormányt hivatalosan értesítette¹⁶.

Az angol, amerikai és francia tőke behatolása Kínába és a vele kötött egyenlőtlen szerződések nyugtalanították a cári kormányt. Még jobban bonyolította a távolkeleti helyzetet a csendes-óceáni kereskedelem megélénkülése, az a tény, hogy az Ohotszki-tengeren állandóan amerikai hajók tartózkodtak, továbbá, hogy az amerikaiak erőszakos úton kereskedelmi és diplomáciai viszonyt létesítettek Japánnal, és a külföldi tőke megkezdte behatolását ebbe az országba.

„Tudományos” kutatóknak álcázott angol és amerikai hírszerzők mindenféle gyanús „utazásokat” tettek Kelet-Szibériában. Ez komolyan aggasztotta Oroszország vezető köreit.

Kelet-Szibériának az Amur az egyetlen nagy folyója, amely a Csendes-óceánba ömlik. N. N. Muravjov, Kelet-Szibéria főkormányzója, figyelmeztette a cári kormányt, hogy meg kell akadályozni az angolok és a franciák megjelenését az Amur torkolatánál és Szahalinon, továbbá rámutatott arra, hogy „Szibériát az birtokolja, akié az Amur balpartja és torkolata”¹⁷.

Ilymódon felmerült az Amur-torkolat és Szahalin gondos kifürkészésének, továbbá annak kérdése, hogy az Amur-vidéket vissza kell csatolni Oroszországhoz. Ezt a területet még a XVII. században orosz kozákok népesítették be, de Oroszország 1689-ben a nyercsinszki szerződés értelmében elveszítette.

Az Amur-kérdés Oroszország érdekében való megoldása szem-

¹⁶ A kérdés történetét lásd Kojangyer pekingi követ 1881 június 26-i terjedelmes jelentésében. Oroszország Külpolitikai Levéltára.

¹⁷ N. N. Muravjov 1848 szeptember 14-i (26-i) levele a belügyminiszterhez; *I. Barszukov*, Gróf N. N. Muravjov-Amurszkij. 2. könyv. Moszkva, 1891. 35. old. (oroszul).

pontjából óriási jelentőségűek voltak azoknak az orosz tengerésztiszteknek távolkeleti hőstettei, akik bátran kifürkészték az Amur torkolatát. 1849-ben Nyevelszkoj kapitány (később tengernagy) expedíciója nagyszerű felfedezést tett: végérvényesen megállapította, hogy Szahalin szigetét a szárazföldtől hajózható szoros választja el, és hogy az Amur-torkolat tengeri hajók számára hajózható. Nyevelszkoj 1850-ben az Amur-torkolat mentén megalapította a nyikolajevszki helyőrséget és a helyi lakosságnak — a giljakoknak — bejelentette, hogy az Amur-vidék Oroszországhoz tartozik. Ugyancsak ő volt az, aki 1853-ban Szahalin szigetén megalapította az első orosz katonai helyőrséget, és bejelentette a sziget Oroszországhoz való csatolását¹⁸.

A cári kormányt a krími háború idején az a veszély fenyegette, hogy az angolok és a franciák megtámadják csendesóceáni partvidékét. Ezért 1854-ben megengedte Muravjovnak, hogy az Amuron csapatokat és muníciót küldjön az Amur-vidék és Kamcsatka védelmére. Az angol-francia flotta a krími háború idején valóban megtámadta a kamcsatkai partvidéket, de vereséget szenvedett.

Az 50-es évek végén, amikor Anglia és Franciaország újra háborút viseltek Kína ellen, és az amerikaiak közreműködésével ellenforradalmi intervencióra készülődtek a tajpingok ellen, a kínai kormány számára különösen fontos volt, hogy Oroszországgal rendezze a vitás kérdéseket és így célszerűbbnek tartotta, ha területi kérdésekben engedékenységet tanúsít. Kína 1858-ban az ajkuni szerződésben az Amur-vidéket véglegesen Oroszországhoz birtokának ismerte el, 1860-ban pedig a pekingi szerződésben elismerte Oroszországhoz jogát a Dél-Usszuri vidékre. Muravjov e terület kérdésének minél előbbi rendezését rendkívül fontosnak tartotta, mert attól félt, hogy az angolok elfoglalják a Poszet-öbölt¹⁹. E területek Oroszországhoz tartozása biztos stratégiai támaszpontot teremtett ahhoz, hogy Oroszország távolkeleti és szibériai birtokait megtarthassa. A cári Oroszország az 1858. évi tiencsini szerződés értel-

¹⁸ Szahalin Oroszországhoz csatolását Hvosztov és Davidov orosz tengerésztisztek már régebben, 1806-ban bejelentették, és a sziget őrzésére néhány matrózt tettek partra.

¹⁹ Lásd N. N. Muravjov és Ignatyev kínai orosz követ kapcsolatát 1859 július 1-től. *I. Barszukov*. Gróf N. N. Muravjov-Amurszkij. 2. könyv. 270. old. (oroszul).

mében Kínától formálisan megkapta ugyanazokat a jogokat és privilégiumokat, amelyeket Anglia, az Egyesült Államok és Franciaország — mint tengeri hatalmak — ténylegesen élveztek. 1860-ban megalapították Vladivosztokot, de a cári kormány a továbbiakban — egészen a 90-es évek elejéig — nem sokat törődött Oroszország távolkeleti birtokaival, nem költött rájuk nagyobb összegeket, mit sem gondolva azzal, hogy a bátor orosz tengerészek és telepesek régebben milyen sok munkát fektettek ezekbe a területekbe. Az 1860. évi pekingi szerződés a határ általános irányát is megállapította Oroszország és Kína nyugati birtokai között; később 1864-ben a csugucsaki jegyzőkönyv, majd a határjelek felállítása 1869-ben, pontosan lerögzítette a határokat.

Az orosz-kínai viszonyban különleges helyet foglaltak el a szárazföldi kereskedelem kérdései. Az 1860. évi pekingi szerződés feljogosította az orosz kereskedőket, hogy a kjahtai cserekereskedelmen és a határmenti vámmentes cserén felül Kalganon keresztül karavánokat indítsanak Pekingbe. A Kínával még 1851-ben kötött kuldzsai szerződés értelmében az orosz kereskedők jogot nyertek arra, hogy Kuldzsában és Csugucsakban kereskedelmi ügynökségeket alapítsanak, a pekingi szerződés pedig arra adott jogot Oroszországnak, hogy Kasgariával kereskedjék.

A külföldi tőke Japánba való behatolásának következményei a 70-es évek elejéig. Az orosz-japán viszony a 70-es évek elején

Japán a XIX. század közepéig elzárkózott feudális monarchia volt a sogunok (1603-tól 1867-ig ténylegesen a sogun kormányozta Japánt, noha a főhatalom névlegesen a császáré volt. 1867-ben a Mejdzsi forradalom helyreállította a császár reális hatalmát. — *A ford.*) igazgatása alatt, és nem volt hajlandó más államokkal kereskedelmi és diplomáciai kapcsolatra lépni. A külföldi tőke

azonban — Kínához hasonlóan — Japánba is behatolt. Az Egyesült Államok 1854-ben szerződést kényszerített Japánra. A szerződés két kikötőt — Simodát és Hakodatét — megnyitott a hajózás előtt, és kimondta, hogy az Egyesült Államok konzuli kapcsolatot létesít Japánnal. Az Egyesült Államok után Anglia, Oroszország, Franciaország és Hollandia is szerződést kötött Japánnal. Az Egyesült Államok a külföldi tőkések kiváltságainak kiterjesztése végett többször fenyegetéshez folyamodott, és Japán 1858-ban egész sor egyenlőtlen szerződést volt kénytelen aláírni. E szerződések értelmében a külföldiek területenkivüliséget kaptak, előnyös vámtarifá-

kat biztosítottak maguknak és arra kötelezték Japánt, hogy újabb négy kikötőt nyisson meg a külkereskedelem előtt: Jokohamát, Niigatát, Kobét és Nagaszakit. Noha az első egyenlőtlen szerződést az Egyesült Államok csikarta ki Japántól, az angol burzsoázia a maga kereskedelmi, ipari és tengeri fölényére támaszkodva, uralkodó helyzetet foglalt el Japán külkereskedelmében. A külföldiek arcátlan garázdálkodása a nyílt kikötőkben, kihívó magatartásuk és az egyenlőtlen szerződések ösztönös ellenséges megnyilvánulásokra adtak okot Japánban a külföldiekkel szemben; előfordult, hogy megtámadták és meggyilkolták őket. Az ilyen cselekedeteket főként a szamurájok követték el. Anglia, az Egyesült Államok és Franciaország az ilyen incidensekre véres megtorló intézkedésekkel válaszoltak.

Az angolok 1863-ban ágyúzták Kagosimát. 1864-ben pedig egy angol, amerikai, francia és holland egységekből álló hajóraj kegyetlenül lőtte Simonoszeki kikötőjét.

Japán feudális rendje a XIX. század közepén belső válságot élt át, amit a külföldi tőke behatolása még jobban meggyorsított és súlyosbított. Anglia, Franciaország és az Egyesült Államok habozás nélkül beavatkozott a Japánban folyó belviszályba. A francia és az angol burzsoázia egymással vetélkedve küzdött a nagyobb befolyásért. III. Napoleon francia császár kormánya a sogunátust támogatta, és a sogun híveinek újabb kereskedelmi privilégiumok fejében katonai segítséget ajánlott fel. Az angol burzsoázia ezzel szemben a sogun ellenzékét pártfogolta, arra számítva, hogy az ellenzék győzelme esetén részekre hull az ország és az angolok befolyása Franciaország rovására még jobban megszilárdul Japánban. A 60-as években Japánban polgárháború lángolt fel, amely fordulatra, az úgynevezett Mejdzsi forradalomra vezetett. Ennek a forradalomnak az volt a lényege, hogy megszüntette a sogunátust és Japánban felemás burzsoá átalakulás ment végbe. Ezt az átalakulást a császári hatalom hajtotta végre a feudális urak és a burzsoázia tömbjére támaszkodva. A Mejdzsi forradalom és a sogunátus bukása Anglia reményei ellenére azzal a következménnyel járt, hogy a hatalom fokozatosan a feudális-burzsoá tömb kezében összpontosult. Ez a tömb hamarosan önálló agresszív külpolitikát kezdett folytatni, és igyekezett lerázni magáról az egyenlőtlen szerződéseket.

Oroszország 1855-ben létesített diplomáciai kapcsolatokat

Japánnal, miután Perry commodore hajórajja 1854-ben arra kényszerítette a japán kormányt, hogy az Egyesült Államokkal szerződést kössön.

Akkoriban Oroszország és Japán között északon még nem voltak megállapítva a határok. A cári kormány Putyatyin tengernagy vezetésével küldöttséget indított Japánba, hogy kereskedelmi és diplomáciai kapcsolatot létesítsen vele, és megoldja az orosz és a japán szigetbirtokok közötti határok kérdését. Az Egyesült Államokkal szemben, amely fenyegetésekkel dolgozott, Putyatyinnak előírták, hogy e célkitűzéseket kizárólag békés eszközökkel és csupán a japán-amerikai szerződés megkötése után valósítsa meg²⁰. Oroszország a határmegállapításnál követelte, hogy ismerjék el jogait Szahalin szigetére és a Kurili-szigetekre, amelyek már régtől fogva Oroszországhoz tartoztak.

A japán kormány azonban a cári Oroszország távolkeleti gyengeségét és nehéz helyzetét a krími háború idején arra használta fel, hogy elhúzza a Putyatyinnal folytatott tárgyalásokat és Szahalin déli részére alaptalan igényeket támasszon, noha mindaddig, míg a szigeten orosz katonai helyőrség nem létesült, a japán kormány sohasem tartott igényt erre a szigetre. A krími háború idején az angol-francia flotta támaszpontként igénybevette a japán kikötőket. „Ebből a szempontból — írta Sterling angol tengernagy — Japán ugyanolyan hasznos volt számunkra, mintha angol gyarmat lett volna.” A japán kormány nem engedett a szahalini kérdésben. Putyatyin 1855 elején Szimodában a két ország közötti határookra és a kereskedelmi, valamint diplomáciai kapcsolatokra vonatkozóan szerződést írt alá Japánnal. A szerződés értelmében a Kurili-szigetek Oroszország tulajdonában maradtak, Szahalin pedig „felosztatlan” maradt Oroszország és Japán között. Japán Szahalin déli részére támasztott alaptalan igénye sok éven keresztül bonyodalmakat okozott az orosz-japán viszonyban. A japánok a feszült angol-orosz viszonyt kihasználva, megkísérelték Dél-Szahalin gyarmatosítását, a 70-es évekig azonban minden ilyenirányú kísérletük teljes kudarcot vallott. Közben Oroszország számára Szahalin jelentősége az Amur-vidék (1858) és a Dél-Usszuri terület (1860) bekebelezése után még jobban megnövekedett, mert e két terület védelme szempontjából a sziget

²⁰ Lásd Putyatyin utasításai. Oroszország Külpolitikai Levéltára.

birtoklása rendkívül fontos volt. A 60-as évek elején Anglia, az Amerikai Egyesült Államok és Franciaország egyre jobban beavatkozott Japán ügyeibe. A cári kormány komolyan tartott attól, hogy Szahalinon és a koreai szorosban levő Csuzima szigetén egyszercsak megjelennek az angolok. Ezért orosz hadihajók Csuzimán ideiglenes állomáshelyet rendeztek be és azt csak azután hagyták el, miután Anglia a cári kormányra diplomáciai nyomást gyakorolt.

Oroszország és Japán között több évtizeden át békés maradt a viszony. Az orosz tengerészeti erők nem vettek részt azokban a Japán elleni katonai vállalkozásokban, amelyeket az amerikaiak, a franciák és az angolok szerveztek azzal az ürüggyel, hogy „megbüntetik a japánokat külföldi-ellenes politikájuk miatt”. A cári kormány nem avatkozott be abba a polgárháborúba, amely a Mejdzi forradalom idején folyt Japánban, és elutasította a sogun segélykérését. A cári kormány Bjucov személyében csak 1872-ben nevezett ki Japánba állandó ügyvivőt. Bjucov utasításai a következőképpen szóltak: „Mi Japánnal szemben teljesen kivételes helyzetet foglalunk el, amely eltér más külföldi államok helyzetétől; ezt egyrészt az indokolja, hogy Japán közeli szomszédunk, másrészt pedig — legalábbis egyelőre — még nincsenek olyan kereskedelmi érdekeink, amelyek más nemzeteket idevonzottak; szomszédos helyzetünk azonban nem engedi meg, hogy közömbösek maradjunk mindazzal szemben, ami Japánban történik; éles szemmel figyelemmel kell kísérnünk belső fejlődését; a kereskedelmi érdekek hiánya lehetővé teszi számunkra, hogy más államoknál jóval elnézőbbek legyünk követeléseinkben, sőt még azt is, hogy a japán kormányt támogassuk.” Az utasítások előírták Bjucovnak, hogy a japán belügyekbe való beavatkozásnak „még az árnyékát is kerülje el”²¹.

Az Amerikai Egyesült Államok Oroszországgal és Japánnal szemben követett politikája az 50-80-as években

Azok az ellentétek, melyek egyfelől az Egyesült Államok, másfelől Anglia és Franciaország között álltak fenn, az 1850-től 1880-ig terjedő években jelentős befolyással voltak az Egyesült Államok és Oroszország közötti viszonyra a Csendes-óceán térségében. Kínában és Japánban az amerikai befolyás az angol és a francia befolyásba ütközött. Anglia és Franciaország az amerikai polgárháború

²¹ Oroszország Külpolitikai Levéltára. 1878.

idején ellenséges magatartást tanúsított Lincoln kormányával szemben és megkísérelte a rabszolgatartó Dél segítségét. Ugyanakkor a cári kormány az Egyesült Államok megerősödésében bizonyos ellensúlyt látott Anglia és Franciaország befolyásával szemben, ezért rokonszenvezett Észak Dél-elleni háborújával, azt kívánta, hogy Észak győzelmének eredményeképpen álljon helyre az Egyesült Államok egysége. De Oroszország jóindulatú magatartása ellenére több amerikai ujság Angliát és Franciaországot nyílt arcátlansággal Oroszország ellen uszította, hogy ezáltal megkösse az angolok és a franciák kezét Európában, és így gyengítse befolyásukat az amerikai ügyekre. Az Egyesült Államok arra törekedett, hogy a Csendes-óceán térségében gyengítse Anglia, Oroszország és általában valamennyi európai hatalom helyzetét.

Az Egyesült Államok önzően kihasználta az angol-orosz ellentéteket: 1867-ben, a cári kormánytól potom áron (7,2 millió dollárért) „megvásárolta” Alaszkát és az Aleut-szigeteket. Ez az ügylet Seward kezeműve volt, aki már a XIX. század 40-es éveiben azt írta, hogy az északamerikai orosz birtokok „országom előőrseivé válnak”.

A reakciós cári rendszer akadályozta Oroszország termelőerőinek fejlődését, továbbá azt, hogy Oroszország saját erejéből aknázza ki Alaszka gazdag prémállományát és aranylelőhelyeit. A cári kormány nem tudta biztosítani Alaszka védelmét egy esetleges angol támadással szemben és ezért elhatározta, hogy az Aleut-szigetekkel együtt inkább potom áron eladja az Egyesült Államoknak, noha az orosz tengerészek és telepesek az említett területek felfedezésébe és birtokbavételébe óriási munkát fektettek.

Alaszka és az Aleut-szigetek megszerzése a Csendes-óceán térségének északkeleti részén megszilárdította az Egyesült Államok helyzetét és jelentősen megkönnyítette számára a további agressziót a Csendes-óceánon. 1869-ben befejeződött a Csendes-óceánhoz kivezető transzkontinentális út építése, és ez még jobban elősegítette ezt az agressziót.

A cári kormány abban az időben jó szemmel nézte az Egyesült Államok terjeszkedését. Úgy vélte, hogy ez a terjeszkedés ellensúlyozza Angliát, és helytelenül arra számított, hogy abban az esetben, ha Angliával háborúra kerülne

sor, az angol kereskedelmi flotta elleni tengeri hadműveleteihez amerikai kikötőket vehet igénybe²².

Az amerikai prémvadászok Alaszka és az Aleut-szigetek „megvásárlása” után hozzáláttak e területek prémesállatainak irtásához. Egyben továbbra is csempészkereskedelmet folytattak a Csukcs-félsziget és Kamcsatka orosz partjainál, valamint az Ohotszki-tenger orosz partvidékén; tönkretették, pálinkával le-itatták a helyi lakosságot, potom áron „elcserélték” tőle a coboly-, ezüstróka-, kékróka-, szilszkin- és hódprémeket. Az amerikai tőkések a távolkeleti orosz kikötőkben már 1856-ban magukhoz ragadták a kereskedelmet. Collins, az Egyesült Államok kereskedelmi megbízottja, akinek székhelye az amuri Nyikolajevszk közelében volt, azzal a gondolattal foglalkozott, hogy naggyá fejleszti ezt a kereskedelmet: az orosz Távol-Keleten amerikai tőkésekkel vasutat építtet és az Egyesült Államokból távíró-vonalat vezetett az orosz birtokokra. Az orosz hatóságok és a kormány nem egyízben utasította vissza az amerikai cégek tola-kodását, melyek az orosz Távol-Kelet természeti kincseinek ki-aknázására törekedtek.

Alaszka és az Aleut-szigetek megvásárlása után az orosz partokon levő prémvadász- és halásztelepeket az eddiginél is gyakrabban támadták meg az amerikai rablók. A kalózhajókat sokszor az Alaszkai Kereskedelmi Társaság nevű amerikai monopólium szerelte fel. Ez a társaság, melynek központja San Franciscóban volt, 1870-től kezdve a Csendes-óceán északi részén majdnem az egész prémkereskedelmet magához ragadta. Kaliforniai halászok rablók módjára fogták a halat Szahalin szigete és a Kurili-fok között, anélkül, hogy vámot fizettek volna, sőt egyes amerikai vállalkozók az orosz partvidéken erdőt irtattak és a kitermelt fát elrabolták. Az amerikai rablók az Anadir-öbölben pálinkáért rozmár-agyarakat és bőroket vásároltak²³.

Seward amerikai külügyminiszter 1868-ban arcátlan javas-

²² Lásd azokat a terveket, amelyek erre az esetre a tengerészeti minisztérium hivatalában készültek (A haditengerészeti flotta központi főlevéltára.), valamint Vörös Archivum. 52. köt. M.—L. 1932. Muravjov külügyminiszter utasításai Kassinyi washingtoni követnek. 1898 január 29. (február 10.) 133—142. old.

²³ Lásd Olarovszkij sanfranciscói orosz konzul 1889 december 22-i feljegyzéseit. Oroszország Külpolitikai Levéltára. Csendesóceáni osztály, washingtoni nagykövetség. 1890.

latot tett az orosz kormánynak: törvényesítse az amerikaiak orvvadászatát és csempészkereskedelmét az orosz tengerparton és a Csendes-óceán orosz szigetein. Indítványozta, hogy Oroszország — „kölcönös” alapon — kössön különleges egyezményt az Egyesült Államokkal, noha nyilvánvaló volt, hogy az orosz halászok és prémvadászok nem keresik fel Amerika partvidékét. Seward a legnyiltabb fenyegetésekkel fűszerezte „bizalmas” ajánlatát. Kijelentette, hogy ha a kérdést nem rendezik, ez „hosszantartó, komoly és hihetőleg kibékíthetetlen elidegenedésre és megnehezítésre szolgálhat okul” Oroszország és az Amerikai Egyesült Államok között²⁴.

Seward lényegében azt ajánlotta Oroszországnak, hogy mondjon le a tengerpartjára és felségvizeire vonatkozó szuverén jogairól.

Ez a cinikus és gátlás nélküli javaslat válasz nélkül maradt. Az orosz hadihajók nem egyszer érték tetten az amerikai rablókat bűncselekményük színhelyén és elkobozták rakományukat. Az orosz kormány az amerikaiaknak azt a törekvését is többízben elutasította, amely arra irányult, hogy koncessziókat kapjanak Szahalinon, az Ohotszki-tenger partján és az Amur-vidéken.

Az amerikai terjeszkedés nemcsak az orosz-amerikai viszonyra nyomta rá bélyegét, hanem az Egyesült Államok Japánban követett politikájára is. Amikor az Egyesült Államok rablótámadást intézett Korea ellen, a kínai kormány nem volt hajlandó támogatni azt a követelést, hogy Koreát „nyissák meg” a külföldi kereskedelem számára. Ezért az Egyesült Államok és Kína között még jobban megromlott a viszony. Japán ezzel szemben támogatta az Egyesült Államok rabló törekvéseit. Az Egyesült Államok kormánya különleges reményeket fűzött a japán agresszióhoz, mint olyan faltörő koshoz, amely a „legnagyobb kedvezmény elve” alapján utat nyithat az amerikai tőkének Koreába és Formozába, továbbá Oroszország távolkeleti helyzetét és a túlzott angol befolyást is gyengíteni tudja. Amerikaiak különféle „tanácsadók-ként” tömegesen léptek Japán szolgálatába. Ugyanakkor az Egyesült Államok az angol burzsoázia nagy méltatlankodására még erősebben rátette kezét a Hawaii-szigetekre. Amerikai hajókról 1874-ben csapatok szálltak partra, hogy biztosítsák Kalakauá-

²⁴ Seward bizalmas távirata a washingtoni orosz követhez, 1868 október 5-én. Oroszország Külpolitikai Levéltára.

nak, az amerikaiak bérencének királlyá választását. A partraszállt csapatok nyolc nap alatt elfoglalták Honolulut. Ezután az amerikaiak követelték, hogy a király — korábbi keltezéssel — kérjen tőlük „segítséget”²⁵.

**Japán agressziója a
Mejdzsi forradalom
után**

Japánban hamarosan megérték annak az előfeltételei, hogy az ország önálló és szélsőségesen agresszív külpolitikát folytasson. Japán a Mejdzsi forradalom után nem csupán a külföldi hatalmakkal kötött egyenlőtlen szerződések felülvizsgálására törekedett, hanem hódító tervei megvalósításához is tüstént hozzálátott. Ennek a különleges agresszivitásnak az oka a japán burzsoáziának a félf feudális földbirtokosokkal és a militarista klikkel — a szamurájokkal — való szoros kapcsolatában rejlett. Ez utóbbiak érdekeit sértették a polgári reformok és rendkívül hajlamosak voltak fegyveres kalandokra; szerették volna, ha igénybeveszik szolgálataikat és hódításokkal „tüntethetik ki” magukat. Japán szűk belső piaca, aminek a felemás polgári átalakulás volt az oka, a japán burzsoáziát a külső hódítások útjára terelte.

A burzsoá-földbirtokos Japánnak módjában állt nagy mértékben kihasználni a számára kedvezően alakuló nemzetközi helyzetet. Japán számára előnyös volt az Anglia és Oroszország között a Csendes-óceán térségében és Kínában fennálló feszült viszony, hasonlóan ahhoz, ahogy az európai angol-orosz ellentétek Németország kezére játszottak. A japán piac viszonylagosan kis méretei folytán az európai tőkés hatalmak és az Amerikai Egyesült Államok figyelme jóval kevésbé irányult Japán, mint Kína felé.

Noha Japán a 70-es és a 80-as években még túlságosan gyenge volt ahhoz, hogy az első helyek egyikét foglalja el a Távol-Keleten és megerősödése egyáltalán nem látszott veszélyesnek a nyugati hatalmak számára, már akkoriban világosak voltak külpolitikájának legfontosabb célkitűzései: Japán nem csupán az 50-es években vele kötött egyenlőtlen szerződések felülvizsgálására, hanem egyben Kína és Korea legközelebbi területeinek leigázására és meghódítására is törekedett.

Japán és Kína között 1871-ben kereskedelmi szerződés jött létre, amelynek értelmében mindkét ország kereskedői kölcsönösen területenkívüliséget kaptak. A harcias szamurájok azonban Szaigo

²⁵ FRUS 1894. Washington, 1895. Appendix II. 20. és a köv. old.

Takamori vezetésével már 1872-ben és 1873-ban katonai expedíció küldését követelték Koreába. A japán kormány kijelentette, hogy lemond Szahalin déli részére támasztott igényéről, ha Oroszország megígéri, hogy nem avatkozik a koreai ügyekbe és a Koreába való japán behatolás megkönnyítése végett megengedi, hogy orosz területen japánok szálljanak partra. A cári kormány azonban nem rokonszenvezett Japán koreai hódító törekvéseivel, fenn kívánta tartani a koreai status quo-t és érdeke volt, hogy békés viszonyban maradjon Kínával. A külügyminisztérium utasította Bjucovot, hogy tagadja meg az orosz terület katonai felvonulási területként való felhasználását a Korea elleni japán támadás számára²⁶. Bjucovnak azonban ezt a választ nem kellett közölnie a japán miniszterekkel, mert a japán kormány még a válasz megérkezése előtt elhalasztotta tervének végrehajtását. A japán kormányon belül óvatosabb politikusok kerekedtek felül (Okubo, Kido, Ivakura), akik tartózkodtak a Korea elleni elhamarkodott háborútól, mert azt tartották, hogy előzőleg az országon belül „nyugati”, kapitalista mintára egész sor átalakítást kell végrehajtani. A japán kormánynak az volt a szándéka, hogy hosszasan és komolyan felkészül a háborúra Kína ellen, továbbá felülvizsgálja az egyenlőtlen szerződéseket a nyugati államokkal — különösen Angliával — való megegyezés útján, mivel Anglia foglalta el az első helyet a japán külkereskedelemben.

A japán kormány ugyanakkor Kína gyengeségét kihasználva, gátlás nélkül meghódította a legközelebbi szigeteket. 1872-ben Japán elfoglalta a Riukiu-szigeteket, amelyek Kínával szemben hűbéri viszonyban voltak²⁷. A japán kormány 1874-ben hódító céllal rablótámadást intézett a Kínához tartozó Tajvan (Formoza) ellen. Ebből a kalandorvállalkozásból amerikai tisztek is tévékenyen kivették részüket.

Az Egyesült Államok burzsoáziája a japán agresszió minden olyan cselekményével rokonszenvezett, amely az amerikai tőkének új piacokra törhetett utat. A csendesóceáni agresszív politika iránt különösen az 1873. évi gazdasági válság idején nőtt meg az

²⁶ Bjucov 1873 augusztus 17-i (29-i) titkos távirata. Oroszország Külpolitikai Levéltára. Vesztman külügyminisztériumi vezető alattvalói feljegyzése. 1873 szeptember 8-ról (20-ról). (Ugyanott, 183. sz. okm.)

²⁷ A japánok 1879-ben a szigetek királyát véglegesen megfosztották a hatalomtól, és a Riukiu-szigeteket Okinava prefektúra néven bekebelezték.

érdeklődése. Az amerikai tőkések kijelentették, hogy ha a 414 millió kínait arra lehetne kényszeríteni, hogy évenként átlagosan 1 dollárért vásároljon, ez „több mint kétszeresére növelné kereskedelmünket”²⁸. Legendre, az amoji amerikai konzul behatóan érdeklődött Tajvan gazdasági erőforrásai iránt, és rámutatott arra, hogy a szigeten a kínai hatóságok által megállapított vámok igen sok nehézséget okoznak. Legendre 1872-ben japán szolgálatba állt, s a japánoknak egész sereg kémjelentést adott el, amelyet Tajvan szigetén gyűjtött és más amerikai tisztekkel együtt segített a japánok rablóvállalkozásának az előkészítésében. Ennek a vállalkozásnak az volt a célja, hogy Japán a szigetet — legalább részben — elfoglalja. Az Egyesült Államok a tajvani kérdésben arcátlanul megsértette az 1858-ban Kínával kötött szerződést, amelynek értelmében az Egyesült Államok bármely állam ellenséges cselekményei esetén köteles lett volna Kínának „jószolgálatokat” tenni a vita rendezése érdekében. Legendre még azt is megkísérelte, hogy a japán vállalkozás számára amerikai hajót béreljen²⁹. Kína tiltakozott a japánok agressziója ellen, és készülődni kezdett annak visszaverésére. Wade, Anglia pekingi követe „közvetítő szerepet” vállalt, és arra bírta Kínát, ismerje el bűnösnek Tajvan lakosságát „japánellenes cselekményekben” és fizessen Japánnak pénzbeli „kártérítést”. Az angol kormány ezt az alkalmat arra használta fel, hogy Kínát még jobban megalázza és meggyengítse.

A japánok hódításaik és rablóvállalkozásaik mellett a diplomáciai nyomás eszközét is felhasználták területszerzésre. 1875-ben sikerült kihasználniuk a cári diplomácia gyengeségét: Oroszországtól — azért, mert lemondtak Szahalin déli felére támasztott igényükről — „ellenszolgáltatás” fejében megkapták a Kurili-szigeteket. A japánok kitakarodása Szahalinról igen előnyös volt a helyi lakosság — az ajnuk — számára is, akiket a japánok leigáztak és kíméletlenül kizsákmányoltak. Így az oroszok által felfedezett és benépesített, orosz tudósok által feltárt Szahalinra vonatkozóan helyreállt Oroszország joga. Japán viszont birtokába vette a Kurili-szigeteket, amelyeket orosz prémvadászok még a

²⁸ The American and East India Telegraph Company. New York (1873), 9. old.

²⁹ 43. Congr. 2nd Sess., Ex. Doc. House of Repr., Washington, 1875. 330., 348—351. old.

XVIII. században szereztek meg, és amelyek régóta Oroszországhoz tartoztak. Az a tény, hogy Japán 1875-ben elszakította a Kurili-szigeteket, a reakciós cári kormány ostobaságának, rövidlátó távolkeleti politikájának volt a következménye. A Kurili-szigetek sokáig maradtak elszakítva Oroszországtól, noha orosz tengerészek, tudósok és telepesek sok áldozatot hoztak a szigetek felderítése és birtokbavétele érdekében. A cári kormány akkor, amikor a Kurili-szigetokről lemondott, rendkívül rövidlátónak bizonyult: nem mérte fel eléggé a szigetek jelentőségét, és abban reménykedett, hogy Japán a jövőben békeszerető és nyugodt szomszédja lesz Oroszországnak³⁰. A japán diplomácia kihasználta a cári kormány gyengeségét és baklövéseit: lemondott a Dél-Szahalinra vonatkozó teljesen alaptalan igényéről, és ennek fejében megkapta a Kurili-szigeteket.

Japán agresszió
Koreában a XIX.
század 70–80-as
éveiben

A japán agressziónak a befejezetlen burzsoá forradalom után tett első lépéseit is jellemezték már azok a vonások, amelyek később annyira kiütköztek: a hitszegés és incidensek provokálása, amelyek ürügyet szolgáltatnak hódító vállalkozásokhoz. A japán vezető réteg hódító törekvései mindezekelőtt Korea felé irányultak. Japán kereskedők Csuzima szigetről már jóval a XIX. század 70-es éve előtt behatoltak Puszan koreai kikötőbe.

1875-ben európai ruhába öltözött japán tengerészek szálltak partra Koreában a Han-folyó torkolata mentén. A koreaiak tüzet nyitottak rájuk. A japánok erődöket foglaltak el, és kegyetlenül legyilkolták a koreai katonákat. E provokáció után 1876 januárjában Koreába küldtek két japán hadihajót és háromszáz katonát,

³⁰ Sztruve, a cári kormány képviselője Japánban, egyetlen kísérletet tett ennek az elonytelen ügyletnek az „igazolására”, és 1875-ben azt jelentette, hogy ez „a japánokat más irányba, a Lukiú (más néven Riukiú — *A ford.*)-szigetek, Tajvan és esetleg a koreai félsziget déli része felé tereli. . . A japán kormány, miután a valóságban meggyozódott a sahalini gyarmatosítás lehetetlenségéről, fokozatosan megkezdte telepesének kivonását”, és ily módon az igényeire való lemondásra készült. „Részben a más államokkal szembeni helytelen hiúságból, részben pedig a sajtó és az ellenzék, vagyis az elégedetlen szamurájok támadásától félve” nem volt hajlandó másként rászánni magát erre a lemondásra, csak úgy, ha a Kurili-szigeteket átadják Japánnak. (Sztruve 1875 szeptember 12-i [24-i] levele. Oroszország Kulpolitikái Levéltára.)

hogy Koreát „kártérítés” fizetésére és kereskedelmi szerződés kötésére kényszerítsék.

A tárgyalások eredményeképpen — amelyeket Japán részéről nyílt fenyegetés kísért — 1876-ban megkötötték az első japán-koreai szerződést. Ez a szerződés megalázó volt Koreára nézve. Japán jogot kapott arra, hogy Koreával kereskedjék, és megkezdte gyors gazdasági és politikai behatolását ebbe az addig teljesen elzárkózott országba. Ekkor Li Hung-csang, aki ellensúlyozni akarta a japánok fondorlatait, azt tanácsolta a koreai kormánynak, hogy más államokkal is lépjen diplomáciai viszonyra. Li Hung-csang a koreai király tanácsadójához intézett levelében rámutatott a külföldi tőkések mohóságára, és azt írta, hogy már „egyetlen olyan ország sincs a földkerekségen, ahová ne hatoltak volna be a fürge külföldiek”. Ezért „Koreának most nem marad más tennivalója, mint az alábbi módszert alkalmazni: méreggel gyógyítani a mérgezést, egyik orvossal fékentartani a másikat, vagyis ki kell használnia az alkalmat, fokozatosan szerződéseket kell kötnie a nyugati államokkal, és így fékezni meg Japán igényeit. Japán művészetté fejlesztette a megtévesztést. Azt a szabályt honosította meg, hogy cápaként elnyeli a vele szomszédos birtokokat, vagy pedig mint a selyemhernyó lárvája, körülragja alapjukat, ahogy már Liukiu elfoglalásánál is megmutatta”³¹. Li Hung-csang elősegítette a nyugati hatalmak behatolását Koreába, és az 1882–1884-es években az Egyesült Államok és más államok Koreára egyenlőtlen kereskedelmi szerződéseket kényszerítettek. Vetélkedésük a koreai befolyásért vívott harcban hamarosan kiéleződött. Így a Csendes-óceán térségében új kérdés merült fel — a „koreai kérdés”.

Az 1879–1881. évi orosz-kínai közép-ázsiai konfliktus és Anglia álláspontja

A cári kormány a 60–70-es években gyors ütemben meghódította Közép-Ázsiát, amelyre az angol burzsoázia tartott igényt. Ezzel kapcsolatban erősen kiéleződtek az ázsiai angol-orosz ellentétek. Az angol burzsoázia Oroszországban látta legfőbb ázsiai ellenségét, „mert Oroszország veszélyeztette Anglia uralmát nagyszámú idegen nép fölött”³².

Oroszország a 60-as évek reformja idején elindult a burzsoá

³¹ Li Hung-csang levele Li Jüionhoz, a koreai király tanácsadójához (fordítás). Oroszország Külpolitikai Levéltára. 1882.

³² Lenin Művei. 23. köt. Szikra 1951. 131. old.

monarchiává való átalakulás útján. A cári kormány külpolitikájában most már jobban kifejezésre jutottak a középázsiai piacok meghódítására törekvő, fejlődő orosz ipari burzsoázia érdekei, mint az előző időkben. Oroszországnak a szárazföldi határ mentén Nyugat-Kínával folytatott kereskedelme is kibővült. De a 60-as években a kínai kormány hatalma a Kínai Birodalom északnyugati határmenti tartományainak népei felett teljesen elenyésző volt a felkelések miatt. Ezeknek oka a súlyos feudális elnyomásban és abban gyökerezett, hogy a mandzsu hivatalnokok az adókkal egyre jobban sanyargatták a lakosságot. A 60-as években Kasgariában és az Ili-folyó völgyében felkelés robbant ki, melynek vezetői kikiáltották az elfoglalt terület függetlenségét. A kereskedelmi telepeket szétrombolták és az orosz karaván-kereskedelem megszűnt. Felkelés következtében Kasgaria már előbb elszakadt Kínától és vezetője, Jakub bég szoros kapcsolatot létesített Angliával, amely meg akarta akadályozni az orosz kereskedelem behatolását Nyugat-Kínába³³. Az angol kormány azt akarta, hogy Kasgaria elszakadjon Kínától. Az angolok Jakub béget a maguk befolyása alá igyekeztek rendelni, és az volt a tervük, hogy India határán Kasgariából és a szomszédos területekből egy nagy, Angliától függő muzulmán államot hoznak létre, amelyet Oroszország ellen akartak felhasználni. Kasgariába angol és török ügynökök utaztak, akik mindenképpen igyekeztek Jakub béget és a kokandi kánságot Oroszország ellen fellázítani. A cári kormány kezdetben várakozó álláspontra helyezkedett, 1871-ben azonban csapatai elfoglalták Kuldzsát, és Kínát arról értesítette, hogy e területet csak akkor adja vissza, ha majd a kínai kormány gyakorolni tudja felette a hatalmat. A kuldzsai határterületet a cári kormány azzal a szándékkal foglalta el, hogy elnyomja a felkelést és megakadályozza annak áttérjedését a középázsiai orosz birtokokra, és helyreállítsa az előnyös kereskedelmi kapcsolatokat a Kínai Birodalom nyugati részével. Egyúttal azt is meg akarta akadályozni, hogy Kuldzsát Jakub bég elfoglalja, akit Anglia igyekezett hódító tervei megvalósításának eszközeként felhasználni.

³³ Lásd *L. Kosztyenko*. Közép-Ázsia és az ott letelepült orosz lakosság. Szentpétervár, 1870. 338—344. old. (oroszul). Az Ili-folyó völgyében az uigur néphez tartozó „állami szántóvetők” — a „tarancsok” robbantották ki a felkelést. A dungán felkelés egyik fő központja Urumcsi város környéke volt.

A reakciós mandzsu kormány csapatai évtizedeken keresztül véres kegyetlenséggel nyomták el a Kínai Birodalom északnyugati tartományaiban élő muzulmán népek felkelését és 1878-ban végérvényesen leszámoltak velük. A mandzsu csapatok sok helységben egy szálíg kiirtották a felkelő lakosságot, pusztasággá változtatták az országot. Kaufman, turkesztáni főkormányzó, tiltakozott emiatt, mert attól tartott, hogy a mészárlásnak a jövőben a Nyugat-Kínával folytatott orosz kereskedelem látja a kárát. 1878-ban több mint négyezer dungán a mészárlás elől menekülve, kegyetlen januári hidegben vezetőjével és népi hőseivel, Bijan-huval együtt a hegyi hágókon keresztül orosz területre menekült. A helyi tőkés és kulákok hasznot akartak húzni abból, hogy a dungánoknak élelmiszert adnak el, de a jobbérzésű orosz emberek, mint például A. V. Przsegodszkij kerületi orvos és Vaszilij Mihajlovics Frunze felcser (a híres szovjet hadvezér atyja) önzetlen és önfeláldozó segítséget nyújtott az összefagyott és sebesült szenvedőknek³⁴. A cári kormányt értesítették: Kína kész újra kézbevenni a kuldzsai határvidéket, és tárgyalás végett Csung Hout, megbízottját, Pétervárra küldi. A kuldzsai határvidék lakossága, amely különféle népekből, de túlnyomó többségben ujgurokból állt, rettegve várta a reakciós mandzsu kormány hatóságainak és csapatainak a visszatértét. A határvidék lakossága általános mészárlástól és a teljes fizikai megsemmisítéstől félve, kérve-kérte az orosz csapatokat, ne hagyják el a vidéket.

Csung Hou 1879 szeptemberében megérkezett Livadiába, ahol szerződést írt alá, amelynek értelmében Kína az Ili völgyének, a Tekesz-folyó völgyének és a Tien-Sanon át vezető Muzarti-hágónak kisebb nyugati részét átengedi Oroszországnak, Oroszország Nyugat-Kínában kereskedelmi előnyökhöz jut és Kína ötmillió rubelt fizet neki a megszállás és a vidék igazgatási költségei fejében. A szerződés feljogosította az orosz kereskedőket, hogy Hankouba Nyugat-Kínán keresztül karavánokat küldjenek³⁵. Kuldza város visszakerült Kínához. Amikor azonban Csung Hou visszatért Kínába, a harcias hangulatú kínai hivatalnokok ellenségesen fogadták és lefejezésre ítélték, a császár pedig nem volt

³⁴ Lásd Gejgyen torzsparancsnoknak 1871 február 21-i és június 29-i feljegyzését és *F. Pojarkov*. A dungán felkelés utolsó epizódja. Vernij, 1901. 69—70. old. (oroszul).

³⁵ Szucsoun keresztül. A szerződés 14. cikkelye.

hajlandó ratifikálni a livadiai szerződést. A kínai vezető körök egy része ellenezte a livadiai szerződést. Álláspontjukat az magyarázta, hogy féltek Oroszország nyugat kínai gazdasági és politikai pozícióinak megerősödésétől, és egyúttal sajátmaguknak is agresszív szándékaik voltak Közép-Ázsiában. Ezenkívül az 1877—1878. évi orosz-török háború után megromlott a viszony az angolok és az oroszok között, és ezt Peking szerette volna a maga javára kihasználni. Kína feudális vezetői, Anglia segítségével reménykedve, nyíltan háborúra készülődtek Oroszország ellen. Az orosz-kínai konfliktussal egyidejűleg kiéleződött az angol-orosz ellentét a Balkánon, Törökországban és az afgán kérdésben. Disraeli kormánya igyekezett a keleti államokat Törökországtól Kínáig és Japánig Oroszország ellen fellázítani. Északnyugat-Kínában több mint hetvenezer főnyi haderő állomásozott és parancsnoka, Co Cung-tang azt javasolta, hogy toborozzanak kétszázezer katonát az Oroszország elleni hadjáratra.

Az orosz kormány növelte erőit Kína nyugati határai mentén, a Távol-Keletre pedig Leszovszkij tengernagy parancsnoksága alatt hajórajt küldött.

A mandzsu kormány e lépések láttára elhatározta, hogy kompromisszumra lép, annál is inkább, mert Pétervár is engedékenynek mutatkozott. Csung Hounak megkegyelmeztek, hogy ne sértsék az orosz kormány tekintélyét. Az újabb tárgyalások végett Ceng márki utazott Pétervárra. Kína feudális kormánya és Oroszország cári kormánya megértette, hogy a Kína és Oroszország közti katonai összeütközés mindkét fél számára előnytelen. A kínai kormány ebben az esetben teljesen képtelen lett volna Anglia, Franciaország és az Amerikai Egyesült Államok bármilyen agresszív követelésével szembeszállni. Hosszas vita után a tárgyalásokat siker koronázta.

A cári kormány a Kínával kötött pétervári szerződés értelmében (1881 február) lemondott a Muzarti-hágóra és a Tekesz-folyó völgyére támasztott igényéről. Főként presztizskérdésből, a külztsai határvidékből megtartott egy jelentéktelen darabot, Kínának azonban a terület orosz igazgatásának költségei fejében 9 millió rubelt kellett fizetnie a Livadiában megállapított 5 millió rubel helyett. A pétervári szerződésnek nagy jelentősége volt az orosz-kínai szárazföldi kereskedelem és a politikai kapcsolatok további fejlődése szempontjából. A szerződés mindkét felet fel-

jogosította, hogy a határ mindkét oldalán 50 verszt távolságra vámmentesen kereskedjék. Az orosz kormány jogot kapott arra, hogy Szucsouban és Turfanban konzulátust létesítsen. A határügyek elbírálásának rendjét részletesen szabályozták. A szerződés a kuldzsai felkelőknek amnesztiát biztosított, amikor azonban Kuldzsát átadták Kínának, az ujugurok mintegy 80 százaléka és a dungánok többsége, a mandzsú hatóságok üldözésétől félve, áttelepült az orosz Szemirecsjebé, ahol földet kapott.

**Kína háborúja
Franciaország ellen
1883–1885-ben.
Annam és Burma
leigázása**

Mialatt Kína és Oroszország Kuldzsa miatti konfliktusa békés úton rendeződött, Kínát délről — az indokínai francia birtokok részéről — fenyegette veszély. Kína délen — mint egyebütt is — hosszú időn át arra törekedett, hogy megőrizze maga körül azt a hűbérállamokból álló övezetet, amely a külvilágtól elválasztotta. Ezek közül az államok közül különösen nagy jelentősége volt Annamnak, amelynek területe a Jünnanhoz és Kuangtunghoz — Kína gazdag déli tartományaihoz — vezető utakat fedezte. Annam birtokai a kínai határtól délre egészen a Sziámi-öbölig terjedtek. Annam a közte és Sziám között elterülő Laosz-hercegség feletti fennhatóságra is igényt tartott. Az 1858–1862. évi hódító háború eredményeképpen Franciaország elszakította Annam déli tartományait és gyarmatosította őket: belőlük lett Kokinkína. 1863-ban Kambodzsa felett is protektorátust létesített. Miután a francia gyarmatosítók e területen megvetették lábukat, igyekeztek behatolni Dél-Kínába. A francia hittérítők Annamban és a délkínai tartományokban már régóta a francia tőke kémeinek és ügynökeinek a szerepét játszották.

Franciaországnak a porosz háborúban szenvedett veresége csak ideiglenesen gyengítette a francia gyarmatosítók indokínai tevékenységét. A francia vállalkozók a Tonkint átszelő Vörös-folyó mentén igyekeztek víziutat nyitni maguknak Kína déli tartományaiiba. Ebből a célból Kokinkína kormányzója csapatokat küldött északra és 1874-ben erőszakkal arra kényszerítette Annam császárárt, hogy írjon alá egyenlőtlen szerződést, amelyben elfogadja a francia protektorátust. Annam külpolitikája francia ellenőrzés alá került. A franciák hajózási és kereskedelmi jogot kaptak a Vörös-folyón, és megkapták a kereskedelem jogát Hanoi-ban és a tonkini öböl újabb két nyílt kikötőjében.

A francia agresszió arra bírta az annami császárt és a feudális

arisztokráciát, hogy Kínához forduljon segítségért. A pekingi kormány, amely Annam egyetlen jogos hűbérurának tartotta magát, nem ismerte el az 1874. évi szerződést. A francia kormány kezdetben képmutatóan kijelentette, hogy az 1874. évi szerződés nem csorbítja Annam függetlenségét, de a 80-as évek elején Franciaországban Gambetta és Ferry jutott kormányra, akik a pénzügyi és ipari nagyburzsoázia érdekében agresszív gyarmatpolitikát folytattak. Az 1882. évi gazdasági válság újabb lökést adott a francia gyarmati terjeszkedésnek, amelyet a burzsoázia a könnyű nyereszkesedés eszközének és olyan módszernek tartott, amelynek segítségével magában Franciaországban elvonhatja a néptömegeket az osztályharctól. A franciák 1883-ban új expedíciót küldtek Indokínába, mert Annam megpróbált kibújni az 1874. évi egyenlőtlen szerződés feltételeinek a teljesítése alól. Annam partvidékét barbárul ágyúzták. Annam feudális vezető rétege erre beadta derekát, az annami császár pedig újabb szerződéssel (1884 május) megerősítette a francia protektorátust és a francia helytartó valójában Tonkin parancsolója lett. A pekingi kormány ezúttal elhatározta, hogy fegyveresen szembeszáll Franciaországgal. Azt követelte tőle, hogy ürítse ki Tonkint, és csapatokat küldött oda. A kínai csapatok Tonkinban egyesültek a partizánalakulatokkal — az úgynevezett „fekete zászlósokkal”, akik a tajpingok maradványaiból és a helyi lakosságból kerültek ki, és velük közösen megkezdték a hadműveleteket a franciák ellen, noha formálisan egyik fél sem üzenté meg a háborút. Annamban és Tonkinban népi felszabadító háború kezdődött a francia hódítók ellen, és ez a háború nagy méreteket öltött.

A kínai és a francia csapatok közti hadműveletekben azonban a franciák nyilvánvaló fölényben voltak.

Ez arra bírta Li Hung-csangot, hogy Fournier francia kapitánnyal Tiencsinben (1884 május) sürgősen békeegyezményt írjon alá, amelyben Kína kötelezte magát arra, hogy visszavonja csapatait, és a francia kereskedelem előtt megnyitja a déli tartományokat. Franciaország cserében „garantálta” Kína déli határainak a „sérthetetlenségét”. Az egyezmény feltételeit azonban nem tartották be, mert a Franciaország elleni háború folytatásának hívei erőiesen szembeszálltak Li Hung-csanggal. Mialatt az egyezmény végrehajtásáról szóló megbeszélések folytak, új konfliktus keletkezett: az egyik francia tiszt hibájából összetűzésre került sor egy

francia csapat és a kínai katonák között, és a franciákat szétverték. A francia kormány 80 millió frank összegű „elégtételt” követelt, követelését azonban elutasították és ezért augusztusban megszakította a kapcsolatot Pekinggel.

Franciaország újra megkezdte gyarmati rablőháborúját. Courbet francia tengernagyfelgyújtotta és elsüllyesztette a kínai flottát és elfoglalta a fucsoui erődöket. A francia flotta elvágta az összeköttetést Tajvannal és elfoglalta a Pescadores-szigeteket. A franciák a rizsnek a déli tartományokból Kantontól északra való tengeri szállítását katonai csempészetnek nyilvánították. De Lang Sönnél, Kína és Tonkin határán, egy francia alakulatot teljesen szétverték. Az esemény híre Ferry kormányát, amely az expedíciót küldte, lemondásra kényszerítette és a kormányt „tonkini” csúfnévvel illették. A Lang Sönnél aratott győzelem azonban nem volt döntő jelentőségű Kína számára, mert a Tajvan felé vezető utak továbbra is a francia flotta ellenőrzése alatt maradtak és a kínai kereskedelemben zavarok álltak be.

Kína külpolitikai helyzete ezidőtájt rendkívül nehéz volt. A francia kormány Japánt egyre jobban háborúra ösztökelte Kína ellen. Japánt a háborútól csak katonai felkészületlensége tartotta vissza. A tőkés államok Kínában állomásozó diplomatái arcátlanul megakadályozták, hogy Kína az elemi védelmi intézkedéseket tegye. Amikor a kantoni helytartó arra adott parancsot, hogy a tengertől a város felé vezető utak egy részét torlaszolja el, Young amerikai követ kijelentette a Cunglijamen (a kínai külügyi hivatal) minisztereinek, hogy ez sérti a „baráti” hatalmak kereskedelmi érdekeit. Erre Csang, a Cunglijamen egyik tagja, felháborodottan ezt válaszolta: „Ha Amerika igazi barátja Kínának, miért nem mutatja meg barátságát ebben a nehéz órában? Jön a rabló fáklyával és késsel... A rabló közeledik, közeledik és megint csak közeledik, mi nem akarjuk beereszteni, be akarjuk zárni az ajtót, Ön pedig azt mondja, hogy — nem”³⁶. Az amerikai burzsoázia gyengíteni kívánta Kínát és új előjogokat akart a külföldi tőkések számára.

A tőkés hatalmak különösen olyan esetekben fogtak össze erősen Kína ellen, amikor a nép a külföldiek ellen lázongott. Ilyenkor nem egyszer előfordult, hogy lerombolták a katolikus és pro-

³⁶ FRUS 1884. 68., 72. old.

testáns missziókat. A francia-kínai háború idején a nép haragja újult erővel lobbant fel a külföldiek ellen, különösen azután, hogy egy angol Kantonban 1883-ban több kínait meggyilkolt azért, mert egyikük nem tért ki útjából.

A népharag és felháborodás előjele arra indította a tőkés hatalmakat, hogy a „közös nyomás” politikáját folytassák Kínával szemben. E politikában különösen Anglia, az Egyesült Államok, Franciaország és Németország követői tűntek ki. A „közös” érdekek ellenére az angol kormány igyekezett megakadályozni Franciaországot abban, hogy Kína és Tonkin határán olyan kereskedelmi rendszert létesítsen, amely csak a francia kereskedőket ruházza fel kizárólagos jogokkal³⁷. Az angol kormány attól félt, hogy a háború miatt Kínával folytatott tengeri kereskedelmét károsodás éri, és elégedetlenségét fejezte ki a kínai kikötők francia blokádja miatt.

A kínai kormány igyekezett ezt kihasználni. Tudta, hogy Anglia és Franciaország között elkeseredett harc dúlt az egyiptomi befolyásért és Afrika felosztásáért. A Cunglijamen abban reménykedett, hogy kihasználhatja az angol-francia ellentéteket és Hart nevű angol ügynökét bízta meg a fegyverszüneti tárgyalásokkal. Campbell, Hart londoni megbízottja, Párizsba utazott és ott Kína nevében megkötötte a fegyverszüneti egyezményt. Campbell azonban Kína számításai ellenére Franciaország valamennyi fontosabb követelését támogatta. Li Hung-csang és Patenôtre francia nagykövet 1885 június 9-én aláírta a végleges békeszerződést. Kína elismerte a Tonkin feletti francia protektorátust és a délkínai határ megnyílt a kereskedelem előtt, ennek feltételeit utóbb az 1886., 1887. és 1895. évi pótegyezmények még előnyösebbé tették a franciák számára.

A francia gyarmati rablás sikere, Annam leigázása a francia hódítók részéről, meggyorsította Burma gyarmati meghódítását, amire Anglia már régóta készülődött. A francia tőkések behatolása a Brit Indiával határos Burmába az angol gyarmatosítóknak ürügyet adott Burma meghódítására. Egy angol és indiai katonából álló erős sereg Burma meghódításának befejező lépéseként 1885-ben elfoglalta Mandalajt, az ország fővárosát. Burma királyát letartóz-

³⁷ Documents diplomatiques français (a továbbiakban D. F.), 1-re série. 5. köt. Párizs, 1933. 21., 95., 351., 438. sz. okmányok.

tatták és őrizet alatt Indiába szállították. India alkirálya 1886 január 1-én bejelentette Felső-Burmának a Brit Birodalomhoz való csatolását. A gyarmati elnyomás szférája ilymódon jelentősen kibővült Kelet-Ázsiában.

Japán szintén arra akarta kihasználni a Kína és Franciaország közti háborút, hogy megszilárdítsa befolyását Koreában.

A japánok, miután Koreával 1876-ban szerződést kötöttek, elkezdtek berendezkedni az országban. Koreába kereskedőket, tiszteteket és mindenfajta kalandort küldtek, akik a tönkrement samurájok közül kerültek ki. Japán elkecseregett harcba kezdett Kína ellen, igyekezve megkaparintani magának Koreát.

A koreai feudális arisztokrácia és a magasállású hivatalnokok nagyrésze Kína hűbéri fennhatóságának fenntartása mellett foglalt állást. Ebben látták a feudális rend sérthetetlenségének a zálogát és a biztosítékot a külföldi leigázással szemben. E körök élén a rendkívül gazdag Min feudális nemzetség állt, amely aktív és energikus királynőt adott az országnak akkor, amikor I Hüj király akaratonküli báb volt, aki engedelmesen tűrte a japán „civilizátorok” arcátlanságát. Másfelől Koreában kialakult egy kisebb klikk, amely a japán orientáció szószólója volt és nagy hangon „haladó pártnak” nevezte magát. Hívei kereskedőkből és olyan arisztokrata családokból kerültek ki, amelyeket kirekesztettek a magas tisztségekből, és ezért ellenzéki álláspontra helyezkedtek az uralkodó családdal szemben. Vezetőjük Kim Ok Kjun volt, egy közismert, gazdag, de a hatalomból kizárt arisztokrata család sarja.

A japánok ügyesen álcázták koreai hódító terveiket, „nyugati” mintájú reformokat hirdettek, és Koreának Kínától való „függetlenséget” ígértek. Hódító célkitűzéseik eszközéül Kim Ok Kjunt szerették volna felhasználni, klikkjét azonban a koreai nép egyáltalán nem támogatta.

A nép 1882-ben, a koreai katonák támogatásával, megtámadta a szöuli japán missziót, felgyújtotta helyiségeit és sok japánt meggyilkolt. Noha Japán követelésére Koreának kártérítést kellett fizetnie és meg kellett büntetnie a bűnösöket, az 1882. évi események rövid időre meggyengítették a japánok helyzetét. Koreába erős kínai csapatok érkeztek. A kínai kormány eltávolította Koreából Te Von Gunt, a király atyját, ezt az elvtelen

és becsvágyó intrikust, aki megkísérelte Min királynő félreállítását abból a célból, hogy a japánokra támaszkodva saját személyes befolyását erősítse. Te Von Gunt Pekingbe szállították és ott őrizetbe vették.

A japánok azonban egyre szívósabban folytatták behatolásukat Koreába. 1883-ban további előnyöket kötöttek ki kereskedők és halászaik számára. A japánoknak megengedték, hogy vámmentesen halásszanak Korea négy délkeleti tartománya partjainál. A következő évben a japánok kihasználva az alkalmat, hogy délen Kína minden erejét lekötötte a Franciaország elleni háború, Kim Ok Kjun klikkjével közösen államcsínyt hajtottak végre Szöulban. 1884 december 4-ről 5-re virradó éjjel felgyújtották a királyi palotát, a királyt elfogták, és meggyilkolták a Kína pártján álló legfőbb méltóságokat. A koreai népet felháborította a japánoknak ez az aljas kalandor cselekedete. Kim Ok Kjun hívei ellen „halál a japánokra” jelszóval már rá két napra felkelés tört ki. A helyszínre érkezett kínai csapatok a japánokat hamarosan kikergették Szöulból. Kim Ok Kjun Japánba menekült. A japán kormány azonban elhatározta, hogy nem enged, és Csemulpóban (Incsonban) csapatokat tett partra.

Kína annyira gyenge volt és annyira lekötötte a Franciaország elleni háború, hogy kénytelen volt jelentős engedményeket tenni Japánnak. Li Hung-csang és Ito japán megbízott 1885 április 18-án Tiencsinben egyezményt írt alá, amelynek értelmében mindkét fél lemondott arról, hogy Koreába a fegyveres erők újjászervezése végett katonai tanácsadókat küldjön, és kivonta csapatait az országból. De újabb „rendzavarás” esetén Japánnak és Kínának egyformán jogában volt csapatokat küldeni Koreába, csupán arra kötelezték magukat, hogy erről előzetesen értesítsék egymást. Kína nem mondott le Korea feletti fennhatóságáról, Japán viszont nem is ismerte el azt; az egyezmény nem érintette ezt a kérdést. Noha Japán a csapatküldés kérdésében diplomáciai sikert aratott, a japán befolyás az országban 1885 után mégis gyengült, és a japán vezető körök legharciasabb részét nem elégitették ki az egyezmény eredményei.

A koreai király Kína és Japán között lavírozva más államok segítségével igyekezett semlegesíteni a két vetélytárs nyomását: kéréssel fordult Oroszországhoz, küldjön katonai tanácsadókat, sőt vegye védnöksége alá Koreát.

Az angol-orosz és az orosz-kínai viszony kiéleződése a 80-as évek közepén

A távolkeleti feszült helyzet arra kényszerítette a cári kormányt, hogy valamivel nagyobb figyelmet fordítson a Csendes-óceán partjain fekvő birtokaira. Elhatározta, hogy meggyorsítja a vidék benépesítését és ezért Vladivosztokban áttelepülési hivatalt nyitott. Az udvar 1883-ban külön értekezletet hívott össze az amuri ügyben. Az értekezlet megtárgyalta az amurmenti orosz birtokok megerősítésével kapcsolatos kérdéseket, s a távolkeleti területeket kivette a keletszibériai főkormányzó hatásköréből és külön amurvidéki főkormányzó alá rendelte őket.

Oroszország és Anglia között az 1884–1885-ös években a viszony annyira kiéleződött, hogy már-már háborútól lehetett tartani. A válságot több egyidejű konfliktus még jobban bonyolította. Ezek közül a középázsiai konfliktus volt a legfontosabb. Anglia igyekezett meghódítani Közép-Ázsiát. Az angol kormány ezt a területet a maga befolyási szférájának tekintette. Ázsiai gyarmati hódításainak övezetét tervszerűen kiterjesztve Afganisztánt vazallusává tette és a továbbiakban igyekezett maga alá rendelni az Afganisztánnal szomszédos turkmén törzseket. Anglia fenyegető álláspontra helyezkedett és Lenin szavai szerint 1885-ben Oroszországot „egy hajszál választotta el az Angliával való háborútól”³⁸.

Ugyanakkor a Távol-Keleten kiéleződött a harc a koreai befolyásért. Anglia haditengerészeti támaszpontot igyekezett elfoglalni Korea partjainál. Ez veszélyeztette Oroszország érdekeit. Oroszország arra törekedett, hogy megakadályozza Koreában a nyíltan ellenséges, oroszellenes külföldi befolyás megerősödését.

Az orosz birtokokkal határos Koreának megfelelő, jégmentes kikötői voltak és Korea volt az egyetlen olyan piac, ahol a Dél-Usszuri terület lakossága állatokat és élelmiszert vásárolhatott. A cári kormány ennek ellenére csak később, más hatalmak után vette fel az érintkezést Koreával, kötött vele szerződést és küldte el képviselőjét Szöulba, hogy ott a többi országgal egyenlő helyet foglaljon el. Az orosz kormány jogosan tartott attól, hogy Korea az Oroszországgal ellenséges hatalmak egyikének — Angliának vagy Japánnak — a befolyása alá kerül. Tengerésztisztjeinek jelentései alapján már 1883-ban értesült az angoloknak arról a

³⁸ Lenin. Füzetek az imperializmusról. Goszpolitizdat 1939. 620. old. (oroszul).

titkos szándékáról, hogy el akarják foglalni a Korea déli partjainál fekvő Komundo-szigeteket a köztük levő öböllel együtt (Port Hamilton)³⁹.

Mint már említettük, a koreai király 1884-ben azzal a kéréssel fordult Oroszországhoz, hogy küldjön katonai tanácsadókat, akik hadseregét európai mintára újjászerveznék, s a következő évben Pétervár tudomására juttatta, hogy szeretné, ha Oroszország védnöksége alá helyezné Koreát. A cári kormány nem vállalta el a protektorátust, viszont ugyanakkor ki akarta használni Korea ajánlatát, hogy tárgyalásokat kezdjen vele a jégmentes Szondzson-öböl átengedéséről (Port Lazarev), és hogy orosz katonai tanácsadókat küldjön Koreába. Már maga az ilyen tárgyalások lehetősége is erősen kiélezte az angol-orosz viszonyt. Az angol flotta az Oroszország elleni háború lehetőségét tartva szem előtt, a Vladivosztok elleni támadás előkészítése végett váratlanul elfoglalta a Korea déli partvidékénél fekvő Komundo-szigeteket. Az angol kormány ugyanakkor azt követelte Kínától, hogy Oroszországnak semmiféle engedményt ne tegyen Koreában. Mivel a cári kormány nem volt felkészülve a háborúra, nem vállalta a kockázatot és lemondott Lazarev kikötő megszerzéséről, továbbá arról is, hogy katonai tanácsadókat küldjön Koreába.

A kínai kormány az angolok „tanácsaitól” felbízattva elhatározta, hogy kihasználja az angol-orosz viszony kiéleződését és Oroszország csendesóceáni gyengeségét, és elveszi Oroszországtól a Poszet-öböl partvidékének déli részét⁴⁰. Ez Oroszországot elvágtá volna Koreától. Az idő vasfoga tönkretette a határjeleket és a kínai hatóságok azzal a követeléssel álltak elő, hogy a határokat „ki kell igazítani”. Az angol sajtó és Anglia kínai képviselője Kínát rendszeresen Oroszország ellen uszította, s a mandzsu kormányban nagyfokú bizalmatlanságot keltett Oroszország szándékai iránt. Az angol kormány célzást tett Kínának az Oroszország elleni szövetség lehetőségére azzal a nyilvánvaló szándékkal, hogy Kínát konfliktusba hajsolja, majdpedig — szokása szerint — sorsára hagyja „szövetségesét”, és még jobban leigazza.

A 70—80-as években a pekingi kormány megkezdte Mand-

³⁹ Kopitov ellentengernagy jelentése. 1882. A haditengerészeti flotta központi főlevéltára. 22. sz. okm.

⁴⁰ Barabas ezredes feljegyzése. Ázsiára vonatkozó földrajzi, helyrajzi és statisztikai anyaggyűjtemény. Szentpétervár, 1883. (oroszul).

zsúria betelepítését és csapatokat vont össze a Dél-Usszuri határvidék menti területeken, hogy a határ közelében állomásozó csekély létszámú orosz csapatokat ellensúlyozza. Kína 1885—1886-ban Mandzsúriában nagy erőket összpontosított. Az angol lapok nyíltan arról írtak, hogy az Oroszország elleni háború érdekében szükség van a kínai-japán szövetségre, az angol flotta pedig Vladivosztok megtámadására készülődött.

Oroszország válaszként szintén tett néhány katonai intézkedést, noha a távolkeleti orosz hatóságoknak egy angol támadás esetén még arra sem lett volna elegendő számú csapatuk, hogy Vladivosztokot és az Amur torkolatvidékét megvédelmezzék. A Távol-Keleten 1885-ben és 1886 első felében komoly háborús riadalom uralkodott. A helyzet csak azután enyhült, miután az afgán határon megszűnt az angol-orosz összeütközés veszélye. Kína és Oroszország 1886 nyarán Huncsunban egyezményt írt alá, amely megerősíti az 1860. évi határokat. A Poszet-öböl egész partvidéke továbbra is Oroszországé maradt. Az orosz kormány ugyanabban az évben szóbeli biztosítékot adott Kínának, hogy soha nem foglal el koreai területet, a maga részéről azonban ugyanilyen szóbeli biztosítékot követelt — és kapott is — Kínától.

Ezek után az események után a mandzsu kormány újra erőlyesen hozzáfogott koreai befolyásának erősítéséhez, folytatva a 80-as évek elején megkezdett politikáját. E politika megvalósítója Koreában Jüan Si-kaj volt, Li Hung-csang agilis ügynöke, aki akkoriban kezdte politikai pályafutását, mint Kína szöuli helytartója. Kína célja az volt, hogy Korea korábbi névleges függőségét tartósabb és valóságosabb alárendeltséggé változtassa.

Itt fontos szerepet játszott a koreai vámhivatalok kérdése. Ezek formálisan függetlenek maradtak, de igazgatásukra olyan vámhivatalnokokat neveztek ki, akik előzőleg az angol Robert Hart alatt szolgáltak. Magának Hartnak szavai szerint ezeknek a kinevezéseknek arról kellett tanúskodniuk, hogy „Korea Kína adósa”⁴¹.

Noha Li Hung-csang Hart ügynökeit felhasználta a koreai vámhivatalok igazgatására, mégis igyekezett megakadályozni azt,

⁴¹ *H. B. Morse and H. F. McNair. Far Eastern International Relations. Boston—Chicago, 1931. 395. old.*

hogy Koreában az angolok túlnyomó befolyáshoz jussanak. Őt majdnem ugyanolyan erősen nyugtalanította, hogy az angolok befészkelik magukat a Komundo-szigeteken és Korea uraivá válnak, mint az orosz diplomáciát. Amint a cári kormány lemondott a koreai jégmentes kikötőre támasztott igényéről, Li Hung-csang nyomban sürgetni kezdte az angolokat, hogy minél hamarabb ürítsék ki a Komundo-szigeteket. Az orosz követ támogatásával sikert is aratott.

Amerikai hódítások a Csendes-óceánon. Az Amerikai Egyesült Államok és Korea a XIX. század 70-es és 80-as éveiben

A 70-es és 80-as években a belső piac rohamos fejlődése az Amerikai Egyesült Államok figyelmét elvonta a Távol-Keletről, ez azonban egyáltalán nem jelentette azt, hogy lemondott volna az ázsiai terjeszkedésről. Az Egyesült Államok sok katonai és politikai vezető személyisége, aki a tőkés köröket képviselte, nyíltan támogatta a csendesóceáni szigetekre és Kelet-Ázsiára vonatkozó agresszív törekvéseket.

Az Egyesült Államok a Távol-Keleten jórészt „idegen kézzel” működött, de mivel önálló hódításokra készülődött, szeretne volna a Kelet-Ázsia felé vezető utakon fekvő haditengerészeti támaszpontokat megkaparintani. Az amerikai burzsoázia különös figyelmet szentelt a Hawaii-szigeteknek. Az Amerikai Egyesült Államok honolulu-i követe 1871-ben arról írt, hogy milyen előnyös lenne a Hawaii-szigetek meghódítása, melyeknek „fontos és központi stratégiai helyzetük van a Csendes-óceán északi részén”⁴².

A gazdag hawaii cukornád-, kávé-, rizs-, gyapot- és gyümölcstermés még jobban felkeltette a mohó amerikai burzsoázia étvágát. Az Egyesült Államok abból a célból, hogy Hawaiit gyarmatává tegye és végérvényesen kiszorítsa onnan az angol befolyást, 1875-ben a Hawaii Királyságra egyenlőtlen szerződést kényszerített, amelynek értelmében az amerikai árukat a Hawaii-szigetekre és a hawaii árukat az Egyesült Államokba vámmentesen lehetett szállítani. Erről a szerződésről nagy hangon azt híresztelték, hogy a „viszonosságon” alapul. De hogy ez miféle „viszonosság” volt, abból is látható, hogy bár a legfőbb hawaii árucikk a cukor volt, a szerződés csak a nyerscukor bevitelét engedte meg az

⁴² FRUS 1894. Washington, 1895. Appendix II. 23. old.

Egyesült Államokba és ezáltal Hawaiiit a kaliforniai finomító üzemek gyarmati függvényévé tette.

Az Egyesült Államok hawaii agressziójának durva módszerei 1884-ben még világosabban megnyilvánultak, amikor az 1875. évi szerződést megújították. A szerződéshez ekkor új cikkelyt fűztek, amely az Amerikai Egyesült Államoknak kizárólagos jogot adott arra, hogy Pearl Harborban szénfelvevő és hajójavító állomást létesítsen. Anglia tiltakozásai nem jártak sikerrel, és az Amerikai Egyesült Államok szenátusa 1887-ben ratifikálta az új egyezményt.

A Hawaii-szigetek urai az amerikai ültetvénymonopolisták lettek. 1887-ben új alkotmányt hoztak, amely a kínai és a japán betelepülőket megfosztotta politikai jogaitól, 1889-ben pedig egy felkelés elfojtására egy amerikai hajóról hetven matrózt tettek partra⁴³.

A gyarmatosítók államcsínyt készítettek elő, hogy a kegyetlen kizsákmányoló rendszert, a faji elnyomást megszilárdítsák, továbbá, hogy a Hawaii-szigeteket az Egyesült Államokhoz csatolhassák. Stevens, az Egyesült Államok követe, hadihajót hívott. Az amerikai összeesküvők 1893 január 12-én bejelentették az „ideiglenes kormány” megalakulását és ugyanakkor amerikai csapatok szálltak partra. Noha Hawaii királynője ténylegesen még hatalmon volt, Stevens kijelentette, hogy „elismeri” az új „kormányt” és nyomban „szerződést” írt alá vele, amelynek értelmében az Amerikai Egyesült Államok annektálja Hawaiiit. A szigeten felhúzták az amerikai lobogót, a királynőt pedig megfosztották trónjától. A Hawaii annexiójáról szóló „törvényjavaslatot” az Amerikai Egyesült Államok szenátusa elé terjesztették, de éppen akkor az új választások a Demokrata Pártot juttatták hatalomra. Ebben a pártban erősen érvényesült a déli államok ültetvényeseinek és cukornádtermesztőinek befolyása, akik a hawaii amerikai ültetvényesekben versenytársaikat látták. E kapitalista körök ellenállása arra vezetett, hogy a Hawaii-szigetek formális annexióját ideiglenesen elhalasztották. Ennek ellenére az 1893. évi „államcsíny” az egész világnak megmutatta a kialakuló amerikai imperializmus rabló természetét és arcátlan módszereit.

Az Amerikai Egyesült Államok a 80-as évek elején újra meg-

⁴³ FRUS 1894. Washington, 1895. Appendix II. 23. és a köv. old.

kísérelte, hogy egyenlőtlen szerződést kényszerítsen Koreára. Shufeldt commodore egy hadihajón Puszanba (Fuzanba) érkezett, hogy leigázó szerződés aláírására kényszerítse Koreát. A japán konzul közreműködött abban, hogy Shufeldt levele a koreai hatóságokhoz jusson, noha a japán kormány nem volt hajlandó az amerikai-koreai tárgyalásokban közvetíteni, mert attól félt, hogy elveszíti a koreai monopolhelyzetéből fakadó előnyöket. Shufeldtnek azonban 1882-ben Li Hung-csang támogatásával mégis sikerült szerződést kötnie Koreával. Ez a szerződés egész sor hasonló egyenlőtlen szerződés előtt nyitotta meg az utat, melyeket Korea más hatalmakkal kötött. Jellemző, hogy az Egyesült Államok nem volt hajlandó Kína hűbéri fennhatóságát elismerni Korea felett, és ösztönözte a japánok koreai agresszióját.

Koreát nyomban ezután előzönlötték az amerikai hittérítők és tőkésék. Foote tábornok, az első amerikai követ, 1884-ben az amerikai kereskedelmi társaságok számára szerződéseket csikart ki a partmenti hajózásra, a gyöngyhalászatra, egyes koreai partmenti szigeteken való fakitermelésre, továbbá az udvari villanytelep és egy lőporgyár felszerelésére⁴⁴. Az Egyesült Államoknak azonban nem voltak tengeri támaszpontjai Kelet-Ázsia közelében, és hadiflottája a 80-as években gyenge volt. Az amerikai kormány — attól tartva, hogy valamilyen konfliktusba bonyolódik Korea miatt és kellemetlen kötelezettségeket kell magára vállalnia — folytatta azt a politikát, amely a japánok kezével egyengette az utat az amerikaiak számára, s ezért minden lehető módon elősegítette behatolásukat Koreába. Amikor Oroszország és Anglia között 1885-ben konfliktus tört ki amiatt, hogy az angolok elfoglalták a Komundo-szigeteket, Bayard amerikai külügyminiszter olyan utasítást adott Foote-nak, hogy maradjon a háttérben. Ezt az utasítást az angol-amerikai vetélkedéssel és azzal a reménnyel lehetett magyarázni, hogy Anglia és Oroszország egy összeütközés esetén kölcsönösen meggyengíti egymást a Távol-Keleten.

A kínai kormány lavírozni próbált. Li Hung-csang azt találta a legjobb megoldásnak, ha a koreai udvar katonai tanácsadókat kér az Egyesült Államoktól, hogy ezáltal Oroszország és

⁴⁴ Lásd *F. H. Harrington*. God Mammon and the Japanese. Madison, Wis. 1944. 125—128. old.

Japán befolyását ellensúlyozza. Li Hung-csang aggódott amiatt, hogy az angolok befolyása a koreai vámhivatalok igazgatásában túlságosan megnövekedett. Ezért az angol befolyás „ellensúlyozására” 1886-ban elhatározta, hogy ideiglenesen amerikai vámtisztviselőket alkalmaz. 1886 februárjában a koreai külügyminisztérium mellé amerikai tanácsadót nevezett ki, O. Denny-t, aki az Amerikai Egyesült Államok konzulja volt Tiencsinben.

Li Hung-csangnak azonban nem sikerült Korea Kínától való függőségét amerikai tanácsadók segítségével megerősítenie.

A koreai kérdésben elfoglalt amerikai álláspont ellenséges volt Kínával szemben, és kedvezett Japánnak, amely Kínát arra akarta rábírní, hogy mondjon le a Korea feletti szuverenitás igényéről — hogy ezáltal megkönnyítse a külföldi tőkének Korea leigázását. Mivel Denny nyíltan fellépett a kínaiak koreai politikája ellen, Jüan Si-kaj 1888 végén elbocsátását követelte. Blaine, az Egyesült Államok 1888-ban kinevezett külügyminisztere, még agresszívabb politikát szándékozott követni Koreában. Az amerikai tengerészeti hatóságok elhatározták, hogy elfoglalják a Komundo-szigeteket, vagypedig bérbeveszik őket a koreai kormánytól. Mitchell oregoni szenátor 1888-ban a szenátust harcra hívta fel a kínaiak koreai befolyása ellen⁴⁵. Az Egyesült Államok kormánya azonban nem akarta elrontani Japánnal fennálló viszonyát, és nem akart gyanút kelteni azáltal, hogy tevékenyen beavatkozik a koreai kérdésbe. Az amerikai diplomácia Koreában lényegében a japán agresszió útját egyengette. Ugyanazt tették a japán diplomáciai szolgálatban álló amerikaiak is. Egy Legendre nevű amerikai kalandor, a japán kormány tanácsadója, 1890-ben Koreába utazott, hogy kipuhatolja, milyen lehetőségek lennének arra, hogy a japánok kölcsönt nyujtsanak a koreai kormánynak. Legendre 1892–1893-ban Koreában tartózkodott, és ezalatt azt tanácsolta a koreai kormánynak, hogy adjon újabb halászati kedvezményeket a japánoknak a partmenti szigetek mentén⁴⁶. Allen, az amerikaiak szöuli ügyvivője, 1893-ban tiltakozott amiatt, hogy a koreai hatóságok megtiltották a rizs kivitelét Japánba, és a Koreában érvényesülő kínai befolyás ellen dolgo-

⁴⁵ Oroszország Külpolitikai Levéltára. Japán osztály, 1888–1891.

⁴⁶ Oroszország Külpolitikai Levéltára. Japán osztály, 1888–1891.

Hitrij 1890 március 15-i (27-i) tokiói jelentésének másolata.

zott⁴⁷. Shufeldt commodore a kongresszushoz intézett átiratában Oroszországról úgy emlékezett meg, mintha ez az ország lenne az Egyesült Államok legfőbb ellenfele a Csendes-óceánon. Az Egyesült Államok kormánya a 70-es évek végén a japán kormány tudomására hozta, hogy hozzájárul a korábban kötött szerződések felülvizsgálásához. Ezzel az volt a célja, hogy Japánt Anglia rovására magához édesgesse; a 90-es évekig ugyanis Anglia volt a Japánnal kötött egyenlőtlen szerződések legfőbb védelmezője. Az Egyesült Államok arra számított, hogy az agresszív Japán, mivel gazdaságilag gyenge, az amerikai tőke számára egyengeti majd az utat Koreába és Kínába.

Az Egyesült Államok állásfoglalása a koreai kérdésben és nyílt rokonszenvezése Japánnal előmozdította a washingtoni kormány és Kína közti viszony rosszabbodását. Ehhez az Egyesült Államokban hozott faji törvények is hozzájárultak, amelyek előbb korlátozták, később pedig megtiltották a kínaiak bevándorlását. A 70-es években a népesség szaporodása és az európai bevándorlás folytán a nyugati államok tőkései már nem szorultak rá annyira a kínai munkaerőre, mint korábban, és ezért hajszát indítottak a kínai bevándorlók ellen. Ezzel az volt a céljuk, hogy őket tegyék meg bűnbaknak a fehér munkások életszínvonalának a süllyedéseért, a munkások nem öntudatos részét fajgyűlölettel mérgezzék meg, és a „sárga veszedelemről” szóló jajveszékeléssel elvonják figyelmüket az osztályharcról. Az Egyesült Államokban eszeveszett propaganda indult meg a kínaiak ellen és kínai-ellenes pogromok kezdődtek bestiális tömeggyilkosságokkal. A hatóságok sohasem tudták „kinyomozni” a bűnösöket. Az Amerikai Egyesült Államok kongresszusa megszegte az úgynevezett Burlingame-szerződést, és korlátozta a kínaiak bevándorlását. Kína ehhez az 1880. évi szerződésben kénytelen volt hozzájárulni. Az Amerikai Egyesült Államok azonban ezt a szerződést is megszegte, és korlátozta a már az Egyesült Államokban élő kínaiak jogait, a többi nemzet bevándorlóival szemben. Kína 1894-ben kénytelen volt újabb egyezményt aláírni, amely tíz évre eltiltotta a kínaiak bevándorlását az Amerikai Egyesült Államokba.

⁴⁷ Oroszország Kulpolitikai Levéltára. Dmitrevszkij szöuli jelentései. (1893 április 11 [23]-ról és június 20 [július 2]-ről.)

Német politika a
Távol-Keleten az
1871–1893-as évek-
ben

A német tőke már akkor megkezdte behatolását Kínába, amikor Németország politikailag még nem volt egységes. A németek — noha jelentéktelen méretekben — Kjahtán keresztül már a XIX. század 20-as éveitől kezdve, tengeri úton pedig a 40-es évektől kezdve kereskedelmet folytattak Kínával. Kantonban a 60-as évek elején mintegy tizenöt német kereskedő élt. Több német cég Hongkongban is megvetette a lábát. A kapitalizmus rohamos fejlődése Németországban és Németország átváltozása „földművelő országból ipari országgá”⁴⁸ a gyarmati terjeszkedés útjára terelte a német burzsoáziát. A porosz kormány, a többi hatalom példáját követve, sietve egyenlőtlen szerződést kényszerített Kínára, mert attól félt, hogy ilyen szerződés hiánya megakadályozza kereskedelme fejlődését Kínával és árt Poroszország „tekintélyének”. 1859-ben Eulenburg gróf vezetésével porosz küldöttség indult Sziámba, Japánba és Kínába, hogy egyenlőtlen szerződéseket kössön ezekkel az országokkal. A poroszok elhatározták, hogy Kínában erőszakkal, a rájuk jellemző durvasággal és fenyegetésekkel lépnek fel. A küldöttség a kínai kormány tiltakozása ellenére Tiencsinből önkényesen Pekingbe utazott, összetűzött a városi őrsgel, és az angol nagykövetség mellett elfoglalt egy házat. Ez az arcátlan eljárás felháborodást keltett Poroszország ellen. Eulenburg végülis kénytelen volt beleegyezni, hogy Tiencsinben folytassák a tárgyalásokat. 1861 szeptemberében szerződést írtak alá, amely Poroszországnak ugyanazokat a privilégiumokat biztosította, amelyeket az angolok és a franciák élveztek Kínában, ezenkívül feljogosította arra, hogy Pekingben öt éven belül porosz missziót létesítsen. A 60-as években az a háború, amely Németország Poroszország uralma alatt való egyesítéséért folyt, a porosz kormány figyelmét ideiglenesen elvonta a kínai ügyekről. Az erőlyesebb behatolás Kínába csak a Német Birodalom megalakulása után kezdődött meg, amikor a Német Birodalom képében Európában „megjelent az új rabló, 1871-ben létrejött az új kapitalista hatalom . . .”⁴⁹ A pekingi német misszió 1872-ben nyílt meg.

Németország Kínával folytatott kereskedelme igen gyorsan növekedett. Az angol sajtó a 80-as években gyakran írt a németek

⁴⁸ Marx—Engels Művei. 11. kot. 2. rész. 175. old. (oroszul).

⁴⁹ Lenin Művei. 24. kót. Szikra 1952. 420. old.

kínai kereskedelmi versenyének a veszélyéről. A sanghaji és hongkongi angol kereskedelmi kamarák a 90-es évek elején azzal vádolták az angol diplomáciát, hogy nem támogatja olyan aktívan országa „kereskedelmi érdekeit”, mint a németek kínai képviselői a sajátjukat. A német burzsoázia a maga részéről Angliát tekintette fő vetélytársának Kínában. 1880-ban a Kínában levő 385 külföldi kereskedőház közül 236 volt az angol, 65 a német, 16 a francia és 31 az amerikai⁵⁰.

A német hajózási vállalatok nemcsak német árukat szállítottak Kínába, hanem közvetítő kereskedelmet is folytattak. A Karlowitz-cég orosz petróleumot szállított Kínába. A brémai és frankfurti bankárok 1887-ben 5 millió márka összegű kölcsönt nyújtottak Kínának. A német sajtó ezt a kölcsönt a német tőke Kínába való behatolása nagy sikereként üdvözölte. 1889-ben Németország leghatalmasabb pénzügyi körei vettek részt a Német Keletázsiai Bank megalapításában. E bank feladata az volt, hogy a Kínával folytatott kereskedelmet finanszírozza. A 90-es évek elejéig a bank minden nagyobb kínai kikötőben fiókokat nyitott, amelyek megpróbálták felvenni a versenyt a Hongkong-Sanghaj Bankkal. A német kormány támogatta a Keletázsiai Bank tevékenységét.

A németek főként fegyvereket és tengeri hajókat szállítottak a kínai hadsereg és a flotta számára. A Kínába irányuló kivitel legfontosabb cikkei Krupp-féle ágyúk, Mauser-rendszerű puskák, hadihajók és torpedók voltak. A legnagyobb kínai páncélos hajók és a kínai flotta torpedónaszádjainak nagy része Németországban épült. A Kínába irányuló német hadiszállítást csak az angol multa felül. Krupp ügynökei lelkiismeretlenül becsapták a kínaiakat. A korrupt kínai hivatalnokokkal kötötték meg az üzleteket, és Kínának használhatatlan és elavult fegyvereket szállítottak. E szállítmányok silány minősége később, a japán-kínai háború idején mutatkozott meg. Azokat a kínai csapatokat, amelyeket Li Hung-csang európai mintára akart átszervezni, német katonai tanácsadók képezték ki. A Kínába irányuló nagyarányú fegyverszállítások érdekeltté tették a német vezető köröket abban, hogy konfliktusokat és háborúkat szítsanak Kelet-Ázsiában. Megjegyzendő, hogy a német cégek nagy haszonnal adtak el fegyvereket

⁵⁰ Lásd *E. Parker*. Kína. Szentpétervár, 1903. 251. old. (oroszul).

Japánban is; a német tanácsadók tevékenyen kivették részüket a japán hadsereg kiképzéséből.

A távolkeleti német diplomácia készségesen szolgálta a rabló német kapitalizmus érdekeit. 1875-től 1893-ig M. Brandt volt Németország kínai követe, akinek tevékenysége nemcsak abból állt, hogy támogatta a német kereskedelem terjeszkedését a Távol-Keleten, hanem Kínát egyúttal konfliktusokba is akarta hajszolni Angliával, Franciaországgal és Oroszországgal. Brandt cinikusan kijelentette, hogy „Kína mindenfajta nehézsége csak kedvező lehet bármely külföldi állam számára”. A külföldi diplomatákat a legdurvább fellépésre buzdította, hogy újabb engedményeket csikarjanak ki a kínai kormánytól, s ő maga szintén minden esetben fenyegetéshez folyamodott, ha vitára került sor közte és a kínai kormány vagy a helyi hatóságok között. A keletázsiai vizeken elég jelentős német hajóraj tartózkodott abból a célból, hogy katonai tüntetéseket és erőszakos cselekményeket hajtson végre. A németek 1882-ben Szvatouban erőszakkal elfoglaltak egy földdarabot, amelynek megvételére igényt tartottak és a kínai hatóságok kénytelenek voltak a „vitát” a németek javára eldönteni.

A német diplomácia Franciaországot agresszív politikára uszította Kínában, hogy ily módon Európában meggyengítse és Kelet-Ázsiában kösse le Franciaország erőit. Ugyanebből a célból Kínát arra ösztökelte, hogy szálljon szembe Franciaországgal. Bismarck 1884-ben elutasította Kínának azt a kérését, hogy Németország avatkozzék be a francia-kínai konfliktusba, és cselekvési szabadságot biztosított Franciaországnak a Távol-Keleten, noha a német gyárosok továbbra is szállították a hajókat és fegyvereket Kínának a Franciaország elleni háború céljára. „A németeket még az sem zavarná — mondotta Bismarck —, ha százezer francia masírozna Peking felé”⁵¹. Bismarck Franciaország gyarmati agresszióját azért is bátorította, mert ez az agresszió kiélezte az angol-francia viszonyt és elősegítette Franciaország politikai elszigetelődését.

A német diplomaták, köztük Brandt is, mindenképpen szerettek volna Kínát Oroszország ellen ugratni. Berlin egyidejűleg provokációs tanácsokat adott Pétervárnak, hogy folytasson aktív

⁵¹ Die grosse Politik der europäischen Kabinette (a továbbiakban G. P.). 3. köt. 700. sz. okm. Berlin, 1922.

politikát Ázsiában. Ennek az volt a célja, hogy Oroszország oda irányítsa erőit és meggyengüljön Európában.

Kasszinyi, Oroszország pekingi követe, 1892-ben jelentette: Brandt mindenképpen rá akarja bírni a kínai kormányt, hogy stratégiai megfontolásokból gyorsítsa meg a mandzsúriai vasútvonal építését. Brandt provokációs célból igyekezett elhitetni a kínai miniszterekkel, hogy Kína legveszélyesebb ellensége Oroszország, és megkísérelte a mandzsúriai vasútvonal építését átjátszani a német nagyiparosok kezére. „Németország egész politikája Pekingben — írta Kasszinyi — már néhány éve kizárólag arra irányul, hogy megrontsa viszonyunkat a kínai kormánnyal, aláássa tekintélyünket és a többi európai hatalom képviselőit ellenünk fordítsa.”⁵²

Az a kereskedelmi és politikai befolyás, amelyet Németország Kínában szerzett, távolról sem elégitette ki a német burzsoázia étvágát. A német burzsoázia a további agresszió számára Kelet-Ázsiában tengeri és szárazföldi támaszpontokat igyekezett meghódítani. Brandt már 1867-ben a porosz kormány elé terjesztette Tajvan szigete gyarmatosításának tervezetét. Richthofen, az ismert német földrajztudós és utazó 1869—1870-ben a Sanghaj közelében fekvő Csouszan-szigetek elfoglalására vonatkozó tervezetet nyújtott át Bismarcknak⁵³. Brandt 1872-ben feljegyzést nyújtott be a német haditengerészeti hivatalnak arról, hogy Németországnak a kínai partvidéken „támaszpontot” kell meghódítania⁵⁴. A hódítás egyik esetleges tárgyaként a Kína déli részén fekvő Amoj kikötő jött számításba.

Németország az 1884—1885. években a Csendes-óceánhoz vezető útvonalon elfoglalta Új Guinea partvidékének egy részét, amelyet Mikluho-Maklaj, a kiváló orosz tudós és humanista kutatót fel, valamint birtokba vette a Salamon-szigeteket. Németország támaszpontjai Kína partjai felé közeledtek. A német burzsoázia valamilyen nagyobb konfliktusra várt Kelet-Ázsiában, hogy megvalósíthassa a tengeri támaszpontok és hídfőállások

⁵² Kasszinyi 1892 január 16-i (28-i) jelentése. Oroszország Külpolitikai Levéltára, 1892.

⁵³ G. P. 9. köt. 2219. sz. okm.

⁵⁴ M. Brandt. Drei und dreissig Jahre in Ostasien. 3. köt. Leipzig, 1901. 141—145., 324. old.

elfoglalására vonatkozó terveit. Ezekre a Kína elleni további agresszióhoz volt szüksége.

A Japánnal folytatott német kereskedelem is rendkívül gyorsan növekedett. Hamburgon keresztül 1893-ban egymillió márkával nagyobb értékű árut vittek ki Japánba mint Kínába, noha a Kínából származó német behozatal kétmillió márkával felülmúlta a Japánból származó behozatalt.

Oroszország és a
Csendes-óceán az
1894–1895. évi ja-
pán-kínai háború
előestéjén

A 80-as évek végén a koreai helyzet még mindig nyugtalanságot és elégedetlenséget keltett Pétervárott. A cári kormánynak az volt a meggyőződése, hogy Jüan Si-kaj koreai tevékenysége mögött Anglia keze rejlik.

Ilyen körülmények között a cári kormány szükségesnek tartotta, hogy pontosabban megfogalmazza a koreai kérdésben követett politikáját. A pétervári udvarnál tartott 1888 április 26-i „külön értekezlet” megállapította: nincs szükség arra, hogy Oroszország „megszerezze” Koreát. Ez az ország mint piac szegény, kényelmetlen és nehéz megvédeni, és akár csak egy részének az elfoglalása is kielezné a viszonyt Angliával és Kínával, mely államok Koreán tartják „szemüket”.

Ugyanakkor az orosz kormány, hogy ne adjon alkalmat újabb bonyodalmakra, formálisan nem vitatta Kínának Korea fölötti fennhatóságát.

A cári kormánynak Kínával szemben a 90-es évek elején követett politikáját az az utasítás szögezte le, amelyet 1891 május 19-én küldött Kasszinyinak Pekingbe. Ez az utasítás rámutatott arra, hogy az összeütközés Kínával „szerfőlött nem kívánatos számunkra”, továbbá, hogy Kelet legtávolabbi részén a „legfontosabb politikai kérdés a koreai kérdés”. A koreai félsziget — állapította meg az utasítás — a kínaiak kezében veszélyeztetheti a Dél-Usszuri területet. Az utasítás előírta Kasszinyinak, tartsa szem előtt, hogy „érdekünkből állna minden eszközzel előmozdítani a gyakran ingadozó koreai belrend tartósságát és szilárdságát”⁵⁵. Megjegyzendő, hogy a cári kormány ebben az időben nem volt teljesen tisztában Japán koreai szándékaival. Nem mérte fel kellőképpen a Koreában követett japán politika agresszivitását és a japán fegyveres erők növekedését. A cári kormány helytelenül a

⁵⁵ Oroszország Külpolitikai Levéltára. 1891.

koreai kérdésben a fő veszélyt az Anglia által uszított Kína politikájában látta.

Az orosz vezérkar védelmi tervet dolgozott ki arra az esetre, ha Anglia és Kína megtámadná a csendesóceáni orosz tengerpartot, s ugyanakkor az orosz kormány nem tartott túlságosan Japántól. A Japánnal való összeütközést még nem tartotta hihetőnek és sem a haditengerészeti, sem a hadügyminisztérium nem készített erre az esetre semminemű előre átgondolt tervet.

A cári kormány igyekezett gyengíteni az angolok és a németek kínai befolyását, s ezért a pekingi orosz követek már a 80-as évek közepétől arra törekedtek, hogy a francia képviselőkkel egyetértésben járjanak el. A Távol-Keleten a 80-as években kezdett kialakulni a francia-orosz együttműködés, amely még jobban megerősödött akkor, amikor 1893-ban megkötötték a Németország ellen irányuló francia-orosz szövetséget.

A cári kormány fontolóra vette a szibériai vasútvonal megépítésének kérdését, amely Oroszország távolkeleti pozícióit volt hivatva megszilárdítani. A cári Oroszország gazdasági elmaradottsága és pénzügyi gyengesége késleltette ennek a rendkívül fontos építkezésnek a megindulását. Az építkezés a 90-es évek elején még mindig nem kezdődött meg.

Közben 1890-ben Li Hung-csang elhatározta, hogy stratégiai vasútvonalat vezetnek Takutól Sanhajkuanon és Csingcsoun keresztül Mukdenig, majd Ningután keresztül a Tumen-folyó melletti Huncsunig. „A kutatómunkát — melyet 1890-ben kezdtek meg — egy Kinder nevű angol mérnökre bízta. Az angol kormánynak rendkívül nagy érdeke fűződött ahhoz, hogy megépítsék ezt a vasutat, és az építkezés kérdésében minden eszközzel nyomást gyakorolt Kínára.

Az angolok — nyilvánvalóan provokációs céllal — elhitették a kínai udvari méltóságokkal, hogy Oroszország Mandzsúria megszerzésére törekszik és veszélyezteti a kínai fővárost.

A mandzsúriai vasút megépítésének tervét az angol imperializmusnak az a törekvése diktálta, hogy megszilárdítsa mandzsúriai állásait és megakadályozza, hogy ott Oroszország befolyása megerősödjék.

Kinder délmandzsúriai kutatásainak híre 1890-ben jutott el Pétervárra. Ez arra késztette az orosz kormányt, hogy meggyorsítsa a szibériai vasútvonal építését. 1891 február 12-én határoza-

tot hozott, hogy a vasútvonalat egészen a Csendes-óceánig építik. A vasútépítés ténylegesen 1893-ban kezdődött meg, amikor a kínai vasútvonal már Sanhajkuanig elkészült, de az építkezés több mint tíz esztendeig húzódott Oroszország pénzügyi gyengesége és a cári hivatalnokok korrupszája miatt.

A szibériai vasútvonal megépítésének gazdasági és egyben katonai-stratégiai céljai voltak. Az orosz burzsoáziának és a föld-birtokosoknak — akik terjeszkedni akartak keleten — különösen a 90-es évektől kezdve nagy gazdasági érdekük fűződött ehhez a vasútvonalhoz. A kormányon belül a szibériai vasútvonal gazdasági jelentőségét különösen Vitte pénzügyminiszter hangsúlyozta. Vittének az volt az elgondolása, hogy a vasútvonal gyökeres változást hoz majd létre az Európa és a Csendes-óceán közti közlekedés terén: magához vonzza a Nyugatról a Szuеzi-csatornán keresztül a Távol-Kelet felé irányuló szállítmányokat, megnyitja a kereskedelem előtt Belső-Kínát azáltal, hogy vasútvonalait összekötik a szibériai fővonallal, támogatja az orosz teaipart és kiterjeszti a Kínába irányuló orosz fém- és textilipari kivitelt. A pénzügyminisztériumban úgy számítottak, hogy a vasútvonal a kínai kivitelnek több mint felét magához vonzza, és Oroszország számára „biztosítja a csendesóceáni vizek egész kereskedelmi forgalmában az uralmat”. Ezekben a számításokban rendkívül sok volt a túlzás, de azt mutatták, hogy az orosz burzsoázia figyelme a Távol-Kelet felé irányult.

1894-ben felmerült az a kérdés, hogy Kínában a kereskedelem különböző ágainak a fejlesztése céljából orosz bankot létesítenek⁵⁶. A 90-es évek közepéig megérték az előfeltételek ahhoz, hogy a cárizmus és az orosz nagyburzsoázia a Távol-Keleten tanúsított tartózkodó állásponttól áttérjen a nagyszabású imperialista politikára, a különféle terjeszkedési tervek megvalósítására.

Az 1885. évi tiencsini szerződés aláírása után a japán-kínai viszonyban Koreával kapcsolatban bizonyos szélcsend állt be. Japán nem volt felkészülve a háborúra, és ideiglenesen jobbnak látta a koreai status quo fenntartását, de folytatta a gazdasági behatolást Koreába. A koreai behozatal fő cikkei az angol és az indiai pamutszövetek voltak, de a 90-es évektől

A japán politika
Koreában az 1894–
1895. évi háború
előestéjén

⁵⁶ Lásd *B. Glinszkij*. Az orosz-japán háború prologusa. Petrográd, 1916. 26—27. és a köv. old. (oroszul).

kezdvé a japán áruk kezdtek versenyezni velük. 1890—1891-ben a Korea fő kikötőjébe Csemulpóba (Incsonba) érkezett áruk 54 százaléka angol, 24 százaléka japán, 13 százaléka kínai, és 9 százaléka egyéb eredetű volt⁵⁷.

A koreai behozatal értéke 1885-től 1889-ig 1,8 millió dollárról 3,4 millió dollárra növekedett.

A behozott textiláruknak mintegy fele Angliából származott. Angol kereskedők azonban úgyszólván nem voltak Koreában, mert a kereskedelem nagyrésze japán kézben futott össze. A koreai nyílt kikötőkbe befutó kereskedelmi hajók tonnaúrtartalmának mintegy 80 százalékát japán tulajdonban levő hajók alkoták⁵⁸.

De ne gondoljuk, hogy Japán arra számíthatott, hogy Koreát tisztán gazdasági úton, katonai agresszió nélkül igázhatja le. A japán kereskedelem terjeszkedése elé Koreában akadályok gördültek — mindenekelőtt a koreai nép ellenállásába, továbbá Kína ellenszegülésébe ütközött. A kínai kereskedők nemcsak a kereskedelmi verseny útján szorították ki a japánokat, hanem azáltal is, hogy mindenféle közigazgatási akadályt gördítettek a japán kereskedelem és a japán koncessziók útjába.

Jüan Si-kaj 1885-ben szerződést kötött Koreával a szöul-tiencsini távíróvonal megépítésére, ezzel szemben a japánokat, akik a Puszan—Szöul-vonal megépítésére igyekeztek engedélyt szerezni, elutasították. A japán tőkésék meg akarták kaparintani a koreai pénzverést, de a koreai kormány, Kína nyomására, nem volt hajlandó felhasználni azt a pénzverdét, amelyet a japán kereskedők már majdnem teljesen felépítették⁵⁹.

Az 1894—1895. évi háború előtt a kínai kereskedelem Japán rovására megnövekedett Koreában, a koreai nyílt kikötőkben élő kínaiak száma szintén gyorsabban növekedett, mint a japánoké.

Az akkori időkben a koreai nyílt kikötőkben lebonyolódó

⁵⁷ Lásd Korea leírása. 2. rész. A pénzügyminisztérium kiadványa. Szentpétervár, 1900. 268 old. (oroszul).

⁵⁸ Lásd Bogak ezredes 1893 május 16-i (28-i) jelentése. Ázsiára vonatkozó földrajzi, helyrajzi és statisztikai anyaggyűjtemény. Szentpétervár, 1896. 4—7. old. (oroszul).

⁵⁹ Lásd ugyanott, 4—7. old.

kínai és japán kereskedelmi forgalmat az alábbi számok jellemzik (százalékban)⁶⁰:

É v	Kínai kereskedelem	Japán kereskedelem
1890	20,8	79,0
1891	25,3	74,5
1892	31,2	68,0
1893	36,6	62,6
1894	27,3	70,0

Veber, Oroszország szöuli képviselője, feltételezte, hogy a kínai kereskedelem részaránya Koreában 1894-ben 40 százalékra emelkedett volna, ha nem jön közbe az 1894–1895. évi háború.

Ilymódon az 1894–1895. évi háború előtt a japán kereskedelem fejlődése Koreában bizonyos akadályokba ütközött, s ugyanakkor a kínai kereskedelem részaránya megnőtt. A koreai japán kereskedelem abszolút mértékben sem tudott gyorsan növekedni. Ennek oka főként a koreai nép alacsony vásárlóképességében, továbbá az általában kedvezőtlen kereskedelmi viszonyokban rejlett — ami összefüggésben állott azzal, hogy Koreában fennmaradt a feudális rend. Az adók, a rekvirálások és a koreai hivatalnokok zsarolása tönkretette a lakosságot. Az állami méltóságok árubabocsátása, a hivatalnokok megvesztegethetősége, az önkény és a törvényellenesség akadályozta az áruforgalom fejlődését.

A japán kormány meg akarta szerezni a vámhivatalokat és irányítása alá akarta venni a kormány politikáját, hogy ezáltal kedvezőbb feltételeket biztosítson kereskedelme számára Koreában, és előkészítse az ország teljes meghódítását. Ilymódon igyekezett ellenőrzése alá helyezni Korea belső piacát, megsemmisíteni a kínai versenyt, s Koreát gyarmatává és a Kína meg Oroszország elleni további agresszió felvonulási területévé változtatni a kontinensen. Japán ezt a rablópolitikáját annak hangoztatásával álcázta, hogy „Korea függetlenségét védelmezi” Kínával szemben. A japán kormány minden eszközzel támogatta Koreában a japánbarát klikket. Ez a klikk harcolt a koreai feudális urak és

⁶⁰ Lásd Oroszország Külpolitikai Levéltára. Ázsiai osztály. 1895. Veber február 9-i (21-i) jelentése.

hivatalnokok másik része ellen, akik kínai- vagy oroszbarát politikát akartak folytatni. A japánok Koreában kínaellenes gúnyiratokat terjesztettek. Erre az agitációra a pénzt a jokohamai bank adta.

A japán újságírók az oroszok szibériai vasútépítkezését úgy tüntették fel, mintha az okot szolgáltatott volna Japán azonnali agresszív fellépésére, bár a vasútvonal építése éppen csak hogy megkezdődött, és még hosszú évek voltak hátra befejezéséig. Jamagata marsall, a japán titkos tanács elnöke, 1894 június 29-én kijelentette, hogy Japánnak nem szabad megvárnia, amíg Oroszország befejezi a szibériai vasútvonal építését és Franciaország megerősödik Sziámban. A japán politikusok igyekeztek kiküszöbölni az európai államok mindennemű befolyását a Távol-Keleten, ahol Japán uralmát akarták megteremteni. Oisi, Japán szöuli képviselője, amikor 1893 februárjában Incsonba érkezett, beszédet mondott, amelyben kijelentette, hogy „a Távol-Kelet Japáné és Kínáé, és Európát, amely közös ellenségük, ki kell kergetni ezekről a területekről”.

Oisi egyike volt a legarcátlanabb és legagresszívebb japán diplomatáknak, akik már abban az időben nyíltan hirdették a japánok keletázsiai uralmának eszméjét. Oisi azért lett Japán megbízottja Koreában, mert kiadta kótyagos művét, amely Japánban és külföldön egyaránt felkeltette a figyelmet. Oisi könyvében azt ajánlotta, hogy Oroszországot meg kell semmisíteni, Szibériát — egészen az Uralig — el kell venni tőle, s ezt a területet az összes nemzetek gyarmatává kell tenni⁶¹. A japán kormány-nak sok tagja a japán diplomatákkal együtt azon a véleményen volt, hogy Japánnak a maga hódító tervei megvalósítása érdekében össze kell csapnia Oroszországgal.

Japán Kínával szemben ugyanolyan álláspontot igyekezett elfoglalni, mint a nyugati tőkés országok — vagyis Kínát egyenlőtlen szerződés megkötésére akarta kényszeríteni. Ez előmozdította volna a kínai piac elleni japán támadást. Kínát azonban csak a katonai vereség kényszeríthette arra, hogy ebben a kérdésben engedjen. A japán hadsereg és hadiflotta gyors növekedése és Kína elmaradása a győzelem biztos tudatával töltötte el a japán agresszorokat.

⁶¹ Oisi könyvének az orosz külügyminisztérium számára készült fordítása. Kézirat. Oroszország Külpolitikai Levéltára.

Japánban az 1867. évi forradalom után megerősödött az oligarchia egy kis csoportja, amely az ország délnyugati részének feudális nemzetségeiből és azok uszályhordozóiból került ki. Ez az oligarchia szoros kapcsolatban állt a nagytőkével. A feudális katonai klikknek, a gazdag földbirtokosoknak és a nagytőkéseknek érdekükben állott a Kína elleni hódító háború.

Sok japán politikus a Kína elleni háborút már akkoriban csak a további hódítások és az egész Csendes-óceán medencéje feletti japán uralom megteremtése első lépésének tekintette. Ezek a politikusok arra számítottak, hogy Japán hamarosan a Távol-Kelet sorsának intézőjévé lehet. Az angol-orosz ellentéteket olyan tényezőnek tekintették, amely szabad kezet biztosít számukra az agresszióhoz és keletázsiai uralmuk megteremtéséhez.

Anglia és az Amerikai Egyesült Államok szerepe az 1894–1895. évi japán-kínai háború kirobbantásában

Az angol és az amerikai történelemhamisítók ferde színben tüntetik fel az 1894 előtti angol-japán és japán-amerikai viszonyt, azt a hazugságot találják fel, hogy Nagybritannia és az Amerikai Egyesült Államok Kína „védelmezői” voltak. Ez merő koholmány. Az angol és az

amerikai tőkés kormány a valóságban nemcsak hogy nem akadályozta meg a Kína elleni japán agressziót, hanem azt tevékenyen elő is segítette.

Angliának elsőrendű gazdasági érdekei fűződtek a Távol-Keleten Kínához. Kína óriási piaci lehetőségeket nyújtott. A Brit Birodalomnak Kínával lebonyolított kereskedelmi forgalma 1893-ban meghaladta a 35 millió font sterlinget. Ugyanabban az évben a Brit Birodalom egész kereskedelme Japánnal mindössze 9,3 millió font sterlingre rúgott. Kínában már voltak angol tőkebefektetések, noha ezek abban az időben még nem voltak nagyok. Sanghaj és a Jangce völgye volt az a terület, amelyhez Angliának a legfontosabb kizsákmányoló érdekei fűződtek a Távol-Keleten. Anglia kereskedelmi vezető szerepe Kínában szinte megingathatatlan volt. Végül a japán-kínai háború előtt Kínát Anglia esetleges szövetségésének tekintették Oroszország ellen. Anglia vezető köreinek számos képviselője 1884–1885-ben meg volt győződve annak a lehetőségéről, hogy Anglia Kínával közösen háborút visel Oroszország ellen.

Anglia ennek ellenére támogatta az agresszív Japánt. Az angol kormány már a 80-as évek közepétől hajlandóságot mutatott

arra, hogy hozzájárul a Japánnal kötött egyenlőtlen szerződések részleges hatálytalanításához, de ugyanakkor még csak szóba sem jöhetett, hogy Kínával szemben is hasonló engedményt tegyen. Angol ujságírók már a 80-as években nemcsak Kínát, hanem Japánt is úgy emlegették, mint esetleges szövetségest Oroszország és a keleti népmozgalmak ellen, és egy Oroszország ellen irányuló távolkeleti „hármass szövetség” megalakításáról álmodoztak. A japán kereskedelemmel kapcsolatban az angol sajtó megállapította, hogy noha Angliának Japánnal folytatott kereskedelme a 90-es évek elején nem volt nagy, mégis gyorsabban növekedett, mint a kínai, és az angol nehéziparnak jelentős piacot ígért gyártmányai, hajói és fegyverei számára.

Az angol kormány 1890-ben lépéseket tett annak érdekében, hogy Japánt Oroszország ellen használhassa fel. Salisbury kormánya hozzájárult ahhoz, hogy a külföldiek területenkívüliségét teljesen eltöröljék Japánban. A japán pártok belső nézeteltérései következtében azonban egészen 1894 júliusáig elhúzódott az ezen az alapon létrejött új, angol-japán kereskedelmi szerződés megkötése. 1894 nyarán, amikor Japán és Kína között kitört a konfliktus, az angol kormány kijelentette, semleges marad, ha Japán arra kötelezi magát, hogy Sanghajt semleges övezetnek tekinti és a háború alatt nem akadályozza a csendesóceáni angol kereskedelmet. Edward Grey szavai szerint az angol kormány 1894 nyarán figyelembevételre Japán katonai erejének megnövekedését, szilárdan elhatározta, hogy Japánt az európai hatalmakkal „egyenjogúnak” tekinti. Ez a tény világosan megmutatja, mennyire hazug azoknak a japán publicistáknak a felfogása, akik Japán Kína elleni hódító háborúját olyan háborúnak nevezik, amelyet azért folytatott, hogy „megszabaduljon” az egyenlőtlen szerződések jármától. Az Egyesült Államok még Angliánál is határozottabban támogatta a japán agressziót.

Az Egyesült Államoknak a Kína elleni japán agresszióval kapcsolatos állásfoglalását döntően befolyásolta az, hogy az Egyesült Államoknak érdeke volt, hogy a Távol-Keleten „minden kapu megnyíljon”, hogy minden olyan sorompó megsemmisüljön, amely mind Koreába, mind Kínába akadályozta a külföldi tőke behatolását. Japán erőszakkal betörhette ezeket a „kapukat”. Ezért az Egyesült Államok vezető körei rokonszenveztek Japánnal és támogatták agresszív cselekedeteit. Anglia japánbarát állás-

pontja és az a támogatás, amelyet az Egyesült Államok nyújtott a japán agresszornak, véglegesen szabad kezet biztosított Japánnak, és eleve eldöntötte a Kína elleni háború megindítását.

Az 1894-ben kitört japán-kínai háborúval a Távols-Keleten befejeződött a tőkés hatalmak imperializmus előtti politikájának, a „szabad rablás” gyarmati politikájának korszaka. A háború megmutatta Kína gyengeségét, és ösztönzést adott ahhoz, hogy új korszak kezdődjék a távolkeleti nemzetközi helyzet fejlődésében — a tőkés monopóliumok uralmának, a kínai koncessziókért és Kína kizárólagos „befolyási övezetekre” való felosztásáért folytatott harcnak a korszaka.

MÁSODIK FEJEZET

A JAPÁN-KÍNAI HÁBORÚTÓL
AZ OROSZ-JAPÁN HÁBORÚ VÉGÉIG

(1894—1905)

A japán-kínai há- A japán-kínai háborúra az adott ürügyet,
ború hogy Koreában a tonhak („keleti tanítás”)
szekta vezetésével népi felkelés tört ki. Ez a szekta még
1859-ben keletkezett Koreában; tanítása a konfucianizmus, budd-
hizmus, taoizmus és a katolicizmus sajátságos keverékéből állt.
A néptömegek helyzete egyre rosszabbodott a külföldi tőke
behatolása miatt, amely szétrombolta a gazdaság természetes
alapjait, növekedtek az adók és az egyéb szolgáltatások, és ez
napról napra fokozódó elégedetlenséget váltott ki a tömegek-
ből. A tonhakok tanítása a tajpingokéhoz¹ hasonlóan ideológiai
zászlaja volt ennek a népi tiltakozásnak, amely 1894-ben nyílt
felkelésben robbant ki.

A szektának ezerszámra voltak követői. A mozgalom a
feudális vezető réteg elnyomó rendszere és közvetlenül a japánok
ellen irányult.

A mozgalom legjobban Dél-Koreában, különösen Csolla tar-
tományban kapott erőre, és a koreai kormánycsapatok képtelenek
voltak megbirkózni vele. A koreai kormány Kínához, hűbéri
pártfogó államához fordult segítségért. Jüan Si-kaj, Kína szöuli
képviselője, 1894 májusában követelte, hogy minél hamarabb
küldjenek kínai csapatokat, de Li Hung-csang ragaszkodott ahhoz,

¹ Hatalmas, vallási mezbe öltözött népi háború Kínában a feudális
kizsákmányolás ellen a XIX. század derekán, mely az úgynevezett „Tajping
tanítás” zászlaja alatt bontakozott ki. A tanítás alapítója Hung Hsziu-csüan
volt. Hung a népet arra szólította fel, hogy teremtsen meg a „Nagy Béke
Mennyei Birodalmát”, a „Taj-ping tien-kuo”-t a földön, ahol általános
egyenlőségnek kell uralkodnia.

hogy a koreai király formálisan segítséget kérjen: „azért, hogy az egész felelősség reá háruljon”. Tiencsinből június 6-án ezer-ötszáz kínai katonát indítottak útnak, akiket hamarosan további hétszázötven katona és három hadihajó követett. Kína az 1885. évi tiencsini szerződés értelmében erről értesítette Japánt. Li Hung-csang hivatalosan közölte a japán kormánnyal és a pekingi orosz követtel, hogy a csapatokat nyomban a „rendzavarás” elfojtása után kivonják.

A japánok a kínai csapatküldést arra használták fel, hogy beavatkozzanak a koreai ügyekbe. A japán kormány nyomban csapatokat vezényelt Koreába, és már június közepén több japán katona volt Koreában, mint kínai. A főváros a japán csapatok ellenőrzése alatt állt, míg a kínai csapatok a Szöültől délre fekvő elővárosokat foglalták el².

A koreai kormány megijedt a japán csapatok egyre növekvő áradatától, és igyekezett oda hatni, hogy hívják vissza a kínai és a japán katonai erőket.

Japán azonban ezúttal már eléggé felkészültnek érezte magát a háborúra. Okuma gróf, a koreai agresszió egyik legbuzgóbb híve, már 1894 áprilisában ezt írta a *Hocsi Simbun-ban*, hivatalos sajtószervében: „A japán kormány, a mostani kivételes lehetőségeket kihasználva, abban a helyzetben van, hogy kijavítsa az összes előző hibákat, és arra kényszerítse nemcsak Koreát, hanem a világ más országait is, hogy tiszteljék a Japán Birodalmat és féljenek tőle”³.

A tonhakok mozgalmát elfojtották, Japán azonban nem szándékozott kivonni csapatait Koreából.

A japán kormány 1894 június 16-án azt javasolta Kína tokiói nagykövetének, hogy alakítsanak közös bizottságot a helyzet kivizsgálására és a koreai pénzügyek, közigazgatás stb. „gyökeres megreformálására”. Ez azt jelentette, hogy Japánnak tényleges beleszólást engednek Korea belső kérdéseinek eldöntésébe.

Japán az általa kidolgozott reformtervezetet Korea elé terjesztette, a kínai kormánynak pedig ezzel kapcsolatban arcátlanul kijelentette, hogy „Japán érdekei Koreában a közelség és a vele

² *Li Ung-Bing*. Outlines of Chinese History. Sanghaj, 1914. 584. old.

³ *P. J. Treat*. Japan and the United States. 1853—1921. Stanford University, 1928. 552. old.

folytatott kereskedelem miatt oly nagyok, és annyira messzevágók, hogy nem engedik meg Japánnak közömbösen szemlélni ennek a királyságnak a szánalmas helyzetét”.

A japán-kínai fegyveres összeütközés veszélye már június végén nyilvánvalóvá vált.

Japán akkor, amikor az általa kidolgozott reformok megvizsgálására Koreának vegyesbizottság létesítését javasolta, ultimátumszerűen kijelentette, hogy „a japán csapatokat mindaddig nem vonják ki, amíg ezeket a reformokat Japán számára kielégítő módon végre nem hajtják”⁴. A koreai feudális vezető réteg kénytelen volt ehhez hozzájárulni, noha még mindig számított a hatalmak közvetítésére.

Egyes kínai államférfiak készek voltak arra, hogy idegen hatalmak beavatkozásához folyamodjanak. Li Hung-csang, aki tudta, hogy Kína képtelen szembeszállni Japánnal, az Egyesült Államokat igyekezett nyílt beavatkozásra bírni. Ebben az irányban Reed, a tiencsini amerikai konzul útján tett lépéseket. Gresham, az Egyesült Államok külügyminisztere, azonban leszögezte az Egyesült Államok felfogását. A koreai követ 1894 június 23-i közvetlen kérésére válaszul kijelentette: „A mi befolyásunk Japánnal szemben csak baráti módon használható fel, és mi semmiesetre sem avatkozunk be más hatalmakkal közösen”⁵.

Az Egyesült Államok álláspontja még világosabban jutott kifejezésre abban az angol kérdésre adott válaszban, hogy hajlandó-e az amerikai kormány a hatalmak kollektív beavatkozásában résztvenni. A külügyminiszter Bayard amerikai diplomatához intézett június 20-i levelében rámutatott arra, hogy „a kormány nem csatlakozhatik más hatalmakhoz, még baráti beavatkozás céljából sem”.

Ilyen volt az Egyesült Államok álláspontja akkor, amikor a japán-kínai katonai összeütközés elkerülhetetlensége már teljesen nyilvánvaló volt. Az amerikai burzsoáziának közvetlen érdeke volt, hogy Japán az amerikai kapitalizmus útját egyengesse Koreában, de ezenkívül az Egyesült Államoknak a koreai kérdésben elfoglalt álláspontja kifejezésre juttatta az amerikai burzsoázia

⁴ H. B. Morse and H. F. McNair. Far Eastern International Relations. 3. kot. 23. old.

⁵ P. J. Treat. Japan and the United States. 1853—1921., H. B. Morse and H. F. McNair. Far Eastern International Relations. 3. kot. 23. old.

egyre növekedő étvágyát Kínára, de különösen Mandzsúriára. Az Egyesült Államok vezető körei nemcsak hogy nem akadályozták meg a japánok rabló agresszióját az ázsiai szárazföldön, hanem mindenképpen segítették is. Ezt az agressziót közvetve az angolok is támogatták.

A kínai kormány 1894 július 13-án még egy utolsó sikertelen kísérletet tett: az Egyesült Államok közvetítését kérte⁶, egy hétre rá pedig a tokiói kínai követ a Japánban élő kínaiak érdekvédelmét már a japán udvar melletti amerikai misszióra bízta. Japán majdnem egyidejűleg a pekingi amerikai követre bízta a japán érdekek védelmét.

A japánok, akik mint barátok és „védelmezők” beférkőztek Koreába, már a hadműveletek megkezdése előtt úgy viselkedtek, mintha hódítók és az ország urai lennének.

Július 23-án japán csapatok elfoglalták a királyi palotát. A királyi családot a gyermekekkel együtt átszállították a japán nagykövetségre. A kormány élére a volt régenszt, a letartóztatott király atyját, az agg Te Von Gunt állították. A nyolcvanesztendős aggastyán személyében a japán ügynökök rendkívül alkalmas eszközt találtak arra, hogy hódító terveiket a „Korea függetlenségeért folytatott harc” nagyonis átlátszó ürügyével leplezzék.

A régens japán nyomásra július 27-én kénytelen volt hadat üzenni Kínának és hivatalosan kérni Japánt, hogy „segítsen” kiűzni a kínai csapatokat a koreai területről. De Japán még néhány nappal ezelőtt, hadüzenet nélkül, váratlanul megtámadta a „Kow-shing” nevű angol gőzöst, amely a Koreában levő rendkívül kislétszámú kínai csapatok megerősítésére kínai katonákat szállított fedélzetén. A szállítóhajót, melynek fedélzetén mintegy ezerháromszáz ember és tizenkét ágyú volt, két elavult kínai hadihajó kísérte. A hajót elsüllyesztették. Az ezerháromszáz emberből mindössze százhetvenen menekültek meg⁷.

⁶ Az Egyesült Államok külügyminisztériuma, abban az igyekezetében, hogy az Egyesült Államoknak a háború kitörése körül játszott szerepét képmutatónan szépítse, és a Koreával szemben elkövetett árulását leplezze, még a Koreával folytatott levelezés szövegének meghamisításától sem riadt vissza, amikor ezt a levelezést a hivatalos *Foreign Relations*-ban közzétette.

⁷ Az angol gőzös elleni hitszegő japán támadás folytán Angliát éri kár megtérítéséről hosszú viták folytak. Végülis a kártérítést... Kína fizette meg.

A japánoknak koreai területen csak viszonylag jelentéktelen kínai erőkkal volt dolguk. Osima japán tábornok, miután Szöul és Incson ellenőrzésére kisebb csapatot hagyott hátra, megindult észak felé. A kínai csapatok július 19-én vereséget szenvedtek. Egyrészüik még a csata kezdete előtt elvonult Phenjan felé.

A Japán és Kína közötti hadiállapotot hivatalosan csak augusztus 1-én jelentették be.

A japánok elfoglalták Phenjant és ez eldöntötte a koreai hadjárat sorsát. A kínai csapatok a Jalu-folyón túli területre vonultak vissza. Szeptember végéig a kínai csapatok maradványait is kiszorították Korea területéről.

A japánok szeptember 17-én a Jalu torkolata közelében Hejang szigeténél megtámadták a kínai flottát, amely egy csapatokat és muníciót szállító hajókaravánt kísért. Kína legjobb haditengerészeti erői — két páncélos, tíz páncélnélküli cirkáló és két torpedónaszád — összesen harmincötezer tonna vízkiszorítással szembe került a tizenkét hajóból álló, összesen negyvenezer tonna vízkiszorítású japán flottával. Noha Kína két páncélossal fölényben volt, a japán flotta korszerűbb és egységes felszerelése, s a gyorstüzelő ágyúk kiegyenlítették ezt a fölényt. A csatában, amelyet munícióhiány miatt mindkét fél abbahagyott, négy kínai hajó elsüllyedt. A japán flotta egyetlen hajót sem vesztett, noha több hajója erősen megrongálódott. A kínai flotta maradványai Port-Arthur kikötőjében kerestek menedéket.

A phenjani vereség és a jalui csata híre villámcsapásként hatott a nemtörődöm és fennhéjázó mandzsu udvarra, amely Ce Hszi császárnő hatvanadik születésnapjának ünneplésére készülődött. Erre a nagyszabású ünnepségre tízmillió taelt költöttek.

Kína fejvesztett vezetői kétségbeesésükben bűnbakot kerestek a vereségért. Fan kapitányt, aki vitézül harcolt a Jalunál, lefejezték. Li Hung-csangot — aki igyekezett elkerülni a háborút, mivel tiszttában volt Kína felkészületlenségével — megfosztották magas tisztségétől és kitüntetéseitől. Köztudomású volt, hogy közvetlenül Li Hung-csang volt a legfőbb bűnös a Kína felfegyverzésére szánt összegek rendszeres elsikkasztásában. A mandzsu dinasztia azonban mégsem tudott hosszú időre lemondani ennek a rendkívül tapasztalt politikusnak és diplomatának a szolgálatairól. Az udvar 1894 októberében újra kegyeibe fogadta az idős Kung herceget, akinek az európai diplomatákhoz fűződő sokéves kap-

csolatait most ismét fel akarta használni. Kung visszatérése Li Hung-csang helyzetét erősítette, aki sürgette a béke minél előbbi megkötését azon az alapon, hogy Kína elismeri Korea függetlenségét, amelyet a hatalmak garantálnak, és Japánnak hadisarcot fizet. Li Hung-csang, aki jól tudta, hogy Kína elkerülhetetlenül elveszti Korea feletti hűbéri fennhatóságát, így akarta megakadályozni azt, hogy Korea japán uralom alá kerüljön.

Az a tény, hogy Japán ilyen gyors sikereket aratott a Kína elleni háborúban, megmutatta a feudális Kína és a mandzsú dinasztia mélységes válságát.

A Kang Ju-vej körül csoportosuló liberális nacionalisták számára ez újabb bizonyítéka volt annak, hogy sürgősen reformokat kell végrehajtani — felülről. Szun Jat-szen „Egy forradalmár feljegyzései” című művében megállapította, hogy Japán győzelme után „a monarchia elvesztette hatalma varázsát, mert minden kínai előtt nyilvánvalóvá vált a mandzsú dinasztia bomlása és rothadtsága”.

Japán sikerei Kínát a széthullás veszélyével fenyegették, és újabb népi felkelés lehetősége jelent meg a látóhatáron. A Távol-Keleten legjobban érdekelt két hatalom — Anglia és a cári Oroszország — számára egyaránt fontos volt a mandzsú dinasztia fennmaradása.

Bár Anglia már abban az időben számíthatott Japánra mint az Oroszország elleni harc esetleges eszközére, az angol imperialisták mégis félték attól, hogy ha a japán-kínai háború hosszasan elhúzódik, ez Oroszország helyzetét erősítheti a Távol-Keleten. Ezzel magyarázható az a tény, hogy az angol diplomácia már 1894 októberében azon fáradozott, hogy előkészítse a hatalmak együttes fellépését, amelynek arra kellett bírnia Kínát, hogy tegyen engedményeket Japánnak.

Oroszország érdekei Mandzsúriában a szibériai vasútvonal építésével kapcsolatban új értelmet nyertek, s ezért számára Kína felbomlása szintén azzal a veszéllyel járt, hogy Japán megveti lábát az orosz birtokok közvetlen közelében. A cárizmus még nem reménykedhetett abban, hogy Kína felosztása esetén Mandzsúria Oroszországhoz kerül; a japán területhódítások lehetősége — Kína veresége után — azzal a veszéllyel járt, hogy Japán nemcsak Koreában, hanem Mandzsúriában is megerősödik. Úgy látszik mindez — az angol-orosz ellentétek ellenére — bár csak

ideiglenesen, de mégis lehetővé tette, hogy az angol imperialisták megegyezzenek az orosz cárizmussal a távolkeleti kérdésekben. Az angol sajtó nagyban tárgyalta a cári kormánnyal való meg-egyezés lehetőségeit. A liberális *Daily News* tervezetet közölt mind a távol-, mindpedig a közelkeleti angol és orosz érdekek békés elhatárolására vonatkozóan. Rosebery kormánya minden kertelés nélkül kijelentette, hogy „Angliát szívélyes viszony fűzi Oroszországhoz és baráti viszony Franciaországhoz”⁸.

Az a lehetőség, hogy Anglia és Oroszország közösen lép fel a hatalmak demarsának a megszervezésében, nem felelt meg a többi érdekelt fél — különösen Németország — érdekeinek. Németország számára az orosz-angol ellentét fennmaradása mindenké-
előtt annak alapfeltétele volt, hogy Európában megerősödjék és sikerrel nyomulhasson előre a Közel-Keleten. A hatalmak közös fellépése az angol-kínai háborúval kapcsolatban Angliától és Oroszországtól eltérően csak abban az esetben lett volna érdeke Németországnak, ha annak révén területeket szerezhetett volna Kinában⁹.

A japán-kínai háború előestéjét, és azt a tényt, hogy Kína a hatalmak közvetítését kérte, II. Vilmos például a legkedvezőbb pillanatnak tartotta arra, hogy „német részesedés gyanánt” elfoglalja Tajvant. Vilmos nyílt cinizmussal jegyezte meg a távolkeleti problémával kapcsolatban: „Támogatásunkért nagy árat kell kérnünk”¹⁰.

Li Hung-csangnak azt a kísérletét, hogy megszervezze az érdekelt hatalmak közös demarsát, az Egyesült Államok kormánya is elutasította. Az amerikai kormány a háború kezdetétől a végéig Japánt támogatta. Éppen ebben az időben tárgyalások folytak egy újabb japán-amerikai szerződés megkötéséről, s a szerződést 1894 november 22-én alá is írták.

Ilymódon nem járt sikerrel Li Hung-csangnak az az első kísérlete, hogy a hatalmak közvetítésével minél előbb békét kössön. Közben a Jalunál összevont japán erők október 25-én átkeltek a folyón, s a tenger felett gyakorolt ellenőrzésük a jalu-

⁸ A főpolgármester díszebédjén mondott beszéd, 1894. *E. M. Carroll*. *Germany and the Great Powers 1866—1914*. New York, 1938. 34. old.

⁹ Lásd G. P. 14. köt. 1. rész. 8. old.

¹⁰ G. P. 9. köt. 253—258. old.

menti csata után lehetővé tette, hogy még aznap hadsereget szállítsanak partra Port-Arthurtól északkeletre.

A Jalu-folyón keresztül Mandzsúriába benyomult japán egységek hamarosan kettéváltak és egymás után foglalták el Mandzsúria határmenti városait. Japán ténylegesen egész Dél-Mandzsúriát meghódította. A kínaiak a téli hónapok folyamán sikertelenül igyekeztek kiverni a japánokat Hajcsengből és más pontokról.

Ugyanakkor a partra tett hadsereg Talienvan és egész sor más helység elfoglalása után megjelent Port-Arthur erődje előtt, amelyet külföldi mérnökök építettek, és amelyet „bevehetetlennek” tartottak. A helyőrség legjobb, kiképzett részeit azonban a mandzsúriai frontra küldték, és fiatal újoncokkal helyettesítették őket. Az európai hatalmak által az erőd számára szállított muníció nagyrésze használhatatlannak bizonyult. Az erőd ágyúi tétlenül heverték, nem helyezték őket tüzelőállásba. A katonai parancsnokságon belül sok volt az áruló. Az erődöt és a rendkívül fontos hadikikötőt a japánok 1894 november 21-én elfoglalták. A zsákmányolt lőszer és fegyverek értékét 60 millió jenre becsülték. A japán katonaság Port-Arthur elfoglalásánál szörnyű kegyetlenégeket művelt és legyilkolta a kínai hadifoglyokat.

Japán győzelme már Port-Arthur eleste előtt világos volt. A japán kormány néhány nappal előtte a pekingi amerikai követ útján kijelentette, hogy hajlandó Kína békejavaslataival „megismerkedni”. A tárgyalásokra huszonhét kínai megbízottat küldtek, ezek meghatalmazását azonban a japánok nem tartották elegendőnek, ezért Kung herceg úgy rendelkezett, hogy visszahívja őket Kobéból. Ugyanilyen sikertelenül végződött annak a két kínai udvari méltóságnak a küldetése is, akik a multban Európában és Amerikában bizonyos tapasztalatokat szereztek diplomáciai téren, és akiket teljhatalommal ruháztak fel a „békefeltételek tisztázására”.

A japánok tudatosan arra törekedtek, hogy egyrészt a legarcátlanabbul fitogtassák győzelmüket és Kína megalázását, másrészt elhúzzák a tárgyalások megkezdését, hogy újabb kínai területeket foglalhassanak el.

Mialatt a kínai megbízottak hatáskörét tárgyalták, a háború tovább folyt. Vejhajvej kikötőt, ahol a kínai flotta maradványai kerestek menedéket, a japánok 1895 elején könnyűszerrel elfoglalták. A kínai védelmi erők elhagyták a kikötőt és még csak

az erőd ágyúit sem sikerült tönkretenniük. Csak Ting tengernagy elővigyázatossága — aki tengerészeivel beszögeztette az ágyúkat — akadályozta meg, hogy az erőd tüzéségét felhasználják az öbölbe bezárt kínai flotta ellen. A kínai hajók megkísérelték felvenni a harcot, az erők azonban túlságosan egyenlőtlenek voltak. Amikor a helyzet teljesen reménytelenné vált, Ting tengernagy, noha harcosai bátran kitartottak, kénytelen volt megadni magát. A tengernagy jól tudva, hogy milyen sors vár rá, öngyilkosságot követett el. A fejvesztett mandzsu dinasztia egymás után bűntette meg balkezes tábornokait és hivatalnokait, rájuk hárította a felelősséget a vereségért, amelyben a feudális Kína egész gazdasági, állami és politikai rendje volt a bűnös.

A béketárgyalások és a simonoszeki szerződés

A mandzsúriai japán erőket 1895 március elején Liaojang, Niucsuang és más fontos helységek elfoglalása után csak a hegylánc és a tenger közti keskeny földszáv választotta el Cseli, a fővárosi tartomány területétől. Kína fővárosa felé nyitva állt az út. További késlekedésnek nem volt helye. Az udvar menekülni készült Pekingből és sietve díszküldöttséget állított össze Li Hung-csanggal az élen. Li Hung-csang március 19-én a százharmincöt titkárból és a kiszolgáló személyzetből álló népes kísérettel, J. Foster amerikai „tanácsadó” társaságában megérkezett Simonoszekibe.

Még az elutazás előtt tisztázták, hogy a követség széleskörű meghatalmazása elfogadható-e Japán számára, és így a japán kormánynak nem volt ürügye arra, hogy alkalmatlannak tartsa a követeket, akiket olyan magas állású hivatalnok vezetett, mint Li Hung-csang. A hadműveletek abbahagyása azonban még nem volt előnyös Japán számára, mert még nem fejezte be hódító programja megvalósítását. Ezért a japán megbízottak — Ito Hirobumi miniszterelnök és Mucu Munemicu külügy-miniszter — már az első ülésen olyan elfogadhatatlan, és Kínára nézve annyira megalázó fegyverszüneti feltételeket terjesztettek elő, hogy Li Hung-csang kénytelen volt visszautasítani őket¹¹. Japán ezt a késedelmet felhasználva egész sor helységet foglalt el a kontinensen, ezenkívül meghódította a Pescadores-szigeteket és a Tajvanhoz vezető utat.

¹¹ Lásd W. S. Mannot. *Memoirs of the Viceroy Li Hung-Chang*. London, 1913. 110—111. old.

Ezidőtájt Japán vezető köreiből már két külpolitikai irányvonal alakult ki: mindkettő a japán terjeszkedés kiszélesítését szolgálta. Erre az időre tehető a keletázsiai japán hegemonia gondolatának, az „Ázsia az ázsiaiaké” elvnek a megszületése. A japán terjeszkedők ezt az „elvet” spanyolfalként használták fel törekvéseik álcázására, amelyek arra irányultak, hogy kiszorítsák Kelet-Ázsiából Japán minden „nem ázsiai” versenytársát — vagyis az európai gyarmati hatalmakat és az Amerikai Egyesült Államokat. Ezek helyét ők maguk akarták elfoglalni, maguk akarták az ázsiai népek nyakára ülni.

A japán hódító politika a gyenge Kínát tekintette terjeszkedése első célpontjának. A katonai hódítások politikájának hívei Kínának az 1894—1895. évi háborúban szenvedett vereségét a legteljesebb mértékben ki akarták használni. Nagy területek elfoglalását követelték, és ez Mandzsúriát és Koreát függőségi viszonyba juttatta volna Japánnal szemben. Ezenkívül Belső-Kínában privilégiumokat, továbbá az európai nagyhatalmakkal minden tekintetben teljes egyenjogúságot, végül pedig óriási hadisarcot követeltek. Ennek az agresszív politikának a hívei — a japán militarista körök, Jamagatával az élen — a Kína elleni hadműveletek folytatását követelték. Az elfogadhatatlan fegyverszüneti feltételek — mint már rámutattunk — a hódítások folytatásának egyik eszközét jelentették a tárgyalások folyamán.

A japán uralkodó osztályok „mérsékeltebb” képviselői ilyen óriási arányú hódító tervek azonnali megvalósítását nem tartották lehetségesnek. A japán diplomácia többek között tisztában volt azzal, hogy a japán katonai terjeszkedés elkerülhetetlenül egész sor más hatalom leküzdhetetlen ellenállásába ütközik. Ezenfelül Japán pénzügyi és gazdasági helyzete rendkívül feszült volt.

Március 24-én, amikor Li Hung-csang visszatért a japán megbízottakkal való tárgyalásról, a japán „Fekete Sárkány” nevű reakciós monarchista szervezet képviselői merényletet követtek el ellene. Az ismert nevű kínai államférfiú elleni merénylet külföldön Japánra nézve rendkívül kedvezőtlen benyomást keltett.

A kínai meghatalmazott sebesülése ellenére is folytatta a tárgyalásokat, amelyek három hét múlva békeszerződés aláírásával fejeződtek be. A szerződés értelmében Kína rendkívül súlyos feltételekhez volt kénytelen hozzájárulni.

Kína a simonoszeki szerződés értelmében elismerte Korea

Kínával szembeni teljes függetlenségét (1. cikkely), Japánnak „engedte át” Tajvant, a Pescadores-szigeteket, továbbá Mandzsúria déli részét (a Liaotung-félszigetet) a környező szigetekkel együtt (2. cikkely). A hadisarc óriási összeget tett ki — 200 millió taelt —, amelyet nyolc részletben kellett megfizetni. Az első két részlet a ratifikációs okmányok kicserélése után hat, illetve tizenkét hónap múlva volt esedékes (4. cikkely). A hadisarc és a kamatok megfizetésének biztosítékául a vámjövödelmek szolgáltak (8. cikkely).

Japán számára az óriási hadisarcnál és a területszerzésnél nem kevésbé volt jelentős az a cikkely, amely kimondotta, hogy Japánra és alattvalóira ugyanazok a jogok és kiváltságok érvényesek, melyeket az európai hatalmak és az Egyesült Államok élveztek Kínában (6. cikkely). Japánnak ez az egyenlősítése az európai hatalmakkal azzal párosult, hogy megkapta a legnagyobb kedvezmények rendszeréből származó kiváltságokat.

Az egyes tartományokban egész sor új kikötőt nyitottak meg, és ez, valamint a hajózás szabaddátétele a Jangce felső folyásán, Kínát méginkább kiszolgáltatta az agresszív külföldi tőkének; az tény, hogy a japán alattvalóknak megengedték, hogy valamennyi nyílt városban és kikötőben bármilyen ipari vállalatot létesíthetnek és behozhatják a számukra szükséges ipari berendezéseket, újabb lépést jelentett Kína további leigázása felé. A japán-kínai szerződésnek ez a cikkelye a legnagyobb kedvezmény elve alapján valamennyi hatalom számára újabb utakat nyitott meg a Kínába való behatolás előtt. Ez a cikkely megfelelt az elmaradott függő országok gyarmati kizsákmányolása újabb, később az imperializmus korszakát jellemző formáinak, és megkönnyítette, hogy a külföldi tőke még jobban leigázza Kínát.

Japán a szerződés betartásának biztosítékaként ideiglenesen megszállta Vejhajvejt.

Az európai hatalmak figyelemmel kísérték a Simonoszekiben folyó tárgyalásokat, az Egyesült Államok pedig Foster „tanácsadó” személyében nemhivatalosan képviselve is volt a tanácskozásokon.

A hatalmak Kína engedményeivel szemben korántsem azonosan foglaltak állást. Valamennyi európai hatalom — és egyben az Egyesült Államok számára is — lényegében előnyös volt Kína további „megnyitása”, és az a jog, hogy az országban iparvállalatokat létesíthettek. Az amerikai és az angol tőke arra számított, hogy a kialakult helyzetet a Koreába való további sikeres behato-

lásra használja majd fel. Japán területhódításait Anglia és az Egyesült Államok úgy értékelték, hogy azok Oroszország ellen irányulnak, és nem fenyegetik az angol és az amerikai érdekeket. Az Egyesült Államok, amely egyre nagyobb mértékben aknáztatta ki a japán piacot, arra számított, hogy Japán segítségével még jobban behatol majd Kínába. Az Amerikai Egyesült Államok vezető köreinek álláspontját Foster tükrözte vissza, aki résztvett a simonoszeki tárgyalásokon. Foster „közvetítő” szerepe mindenekelőtt abban állt, hogy a tárgyalásokat az amerikai befolyás erősítésére használta fel Kínában és Japánban. A japán miniszterelnök nyilvánosan kijelentette, hogy Foster tevékenysége a japán küldöttség teljes meglegedésével találkozott¹². Li Hung-csang szintén megjegyezte, hogy Foster „a vita sok kérdésében a japán felfogást képviselte”¹³.

Az imperialista hatalmak Japán területfoglalásait kedvező ürügynek tartották saját hódításaik számára. A német külügyminisztériumban 1895 elején nem csináltak titkot abból, hogy Kína további katonai balsikerei esetén a hatalmak „arra használják majd fel a helyzetet, hogy kártérítés formájában egyes pontokat vagy részeket hasítsanak ki Kína területéből”¹⁴. A német haditengerészeti minisztériumban már régebben utaltak arra, hogy mely pontok lennének kívánatosak Németország számára: Hollmann haditengerészeti miniszter északon Csousant, délen Amoj kikötőt a Kulanszu-szigettel, továbbá a Csiaocsoui-öböl és a Mirs-öböl, valamint a Pescadores-szigeteket említette.

Valamennyi nagyhatalom közül leginkább Oroszországot érintette az a tény, hogy Japán elfoglalta Liaotungot. Ez a hódítás Japán számára nemcsak kivételesen előnyös helyzetet biztosított Mandzsúria leigázására, ami a cári Oroszország sok agresszív képviselőjének is szándékában állott, hanem egyben a jövő szibériai vasútvonalat és az orosz Távol-Keletet is fenyegette. 1895 áprilisában a távolkeleti problémát Lobanov-Rosztovszkij külügyminiszter elnökletével „rendkívüli értekezleten” vitatták meg, amelyen Csihacsov haditengerészeti miniszter, Vannovszkij hadügyminiszter és Vitte pénzügyminiszter vett részt. Vitte

¹² Lásd J. Foster. *Diplomatic Memoirs*. 4. köt. 11., 105. old.

¹³ W. S. Mannot. *Memoirs of the Viceroy Li Hung-Chang*. London, 1913. 109—110. old.

¹⁴ G. P. 14. köt. 1. rész. 6. old.

különösen határozottan foglalt állást amellett, hogy Japánt nem szabad Mandzsúriába engedni, és azt ajánlotta, hogy ebben az irányban egészen a Japán elleni hadüzenetig el kell menni. „Számunkra előnyösebb — mondotta Vitte —, ha most a háború mellett döntünk, mert különben Oroszországnak a jövőben jóval nagyobb áldozatokat kell hoznia”¹⁵.

Oroszország, Franciaország és Németország azt „tanácsolta” Japánnak, hogy mondjon le a mandzsúriai hódításokról. Noha Franciaországnak nem volt érdeke a cárizmus távolkeleti politikájának megeléknülése, mégis csatlakoznia kellett a közös fellépéshez, hogy az orosz–német közeledést megakadályozza.

Németország tevékeny szerepet játszott abban a „baráti tanácsban”, amely azt ajánlotta Japánnak, hogy mondjon le a Liaotung-félsziget annexiójáról. Ezt a német imperialistáknak az a törekvése magyarázta, hogy a meggyengült Kína kirablásánál megakadályozzák Japánt saját kiszemelt zsákmányrészük elfoglalásában, és egyben biztosítsák maguknak a cári kormány támogatását. Ugyanakkor a német imperialisták egyáltalán nem kívánták Oroszország megerősödését. Ezért Németországban tiltakozó hangok hallatszottak a demarsban való részvétel ellen. Az ellenzéki sajtó, a *Germania* című katolikus laptól kezdve, a *Vossische Zeitung* című liberális lappal és a *Frankfurter Zeitung*-gal együtt fellépett az aktív beavatkozás ellen. Ezek a lapok nyíltan hangoztatták, hogy Németország számára a Távol-Keleten Japán a kívánatos partner, nempedig Oroszország. Az ellenzéki lapok többsége, köztük a *Hamburger Nachrichten* is, amelyet Bismarck sajtószervének tartottak, Németország szigorú semlegességét követelte, hogy Németország és Japán között ne romolják meg a viszony.

A három hatalom — Oroszország, Franciaország és Németország — közös „tanácsát” 1895 április 23-án juttatta el Japánhoz, nem sokkal a simonoszeki szerződés ratifikációs okmányainak a kicserélése előtt. A „baráti tanácsot” erélyes intézkedések is aláhúzták: flottatüntetést rendeztek a japán partok előtt. Japán nem kockáztathatta meg a háborút, annál is inkább, mert sem Anglia, sem az Amerikai Egyesült Államok részéről nem számíthatott reális katonai támogatásra. Ezért engednie kellett. Az 1895

¹⁵ B. A. Romanov. Az orosz–japán háború diplomáciai történetének vázlata. 32—33. old. (oroszul).

november 8-i pekingi egyezmény lerögzítette, hogy Japán lemond Liaotungról, amelyért kárpótlás fejében további 30 millió tael hadisarcot kapott.

De az agresszív Japán nyomban megkezdte a készülődést az új háborúra. Japánban, a Kína által fizetett hadisarc alapján, már 1895 végén nagyszabású fegyverkezési programot fogadtak el.

A program célja az volt, hogy Japán „fel legyen készülve Oroszország megtámadására, mielőtt az még óriási vasútépítkezését befejezné...”¹⁶

Japán 1896-tól 1903-ig a hadseregére és a flottára több mint 773 millió jent költött. Ezeknek a kiadásoknak az volt a céljuk, hogy „megháromszorozzák a szárazföldi csapatok létszámát... és megnégyszerezék a hadiflotta tonnaűrtartalmát (1895-ben 60 000 tonna — 1903-ban 278 900 tonna)...”¹⁷

Japán ideiglenesen kénytelen volt lemondani mandzsúriai hódításairól és lázasan készülődött egy sokkal komolyabb összecsapásra a távolkeleti vezető szerepért: háborúra készült Oroszország ellen és egyidejűleg Koreát is meg akarta szerezni.

A „függetlennek” elismert Korea a japán megszállók uralma alatt állt. A japánok katonai erejükre támaszkodva és csatlósaiuk felhasználásával mindenekelőtt a kínabaráttal orientáció híveivel igyekeztek leszámolni, akik Min királynő körül csoportosultak.

Nem riadtak vissza még attól sem, hogy meggyilkolják a királynőt, akit a koreaiak a japánokkal szembeni ellenállás jelképének tekintettek. Japán katonák az 1895 október 8-ra virradó éjjel betörték a királyi palotába s megölték a királynőt és híveit.

Li Hüj, a megrémült király, jogfosztott bábbá vált. A japánok sürgősen megtették a lépéseket Korea végleges leigázására.

A japánok féktelen garázdálkodása miatt azonban erősödött a japánellenes hangulat. Sok koreai államférfi a japán erőszakkal szemben Oroszországot tekintette természetes védelmezőjének. Az orosz diplomácia ki is használta ezt a körülményt.

A királynak 1896 februárjában sikerült a japán őrizetből megszöknie. Az orosz misszióhoz menekült, sietve megcáfolta

¹⁶ B. A. Romanov. Az orosz-japán háború diplomáciai történetének vázlata. 36. old. (oroszul).

¹⁷ Ugyanott, 39. old.

azokat az intézkedéseket, amelyeket nevében a japán bérencek hoztak, s leváltotta a japánbarát kormányt. Az új koreai kormány „kész volt az ország katonai és pénzügyi igazgatását orosz kézbe adni és a japán bankokkal szemben orosz bankot felállítani . . .”¹⁸

Az 1896 május 14-i (Veber—Komura) egyezmény értelmében Japán kénytelen volt ténylegesen elismerni a kormányváltást és hozzájárulni ahhoz, hogy Japán Oroszországgal közösen „adjon tanácsot” a koreai királynak. Ezt az egyezményt a Lobanov—Rosztovszkij—Jamagata-féle jegyzőkönyv egészítette ki, amelyet 1896 júniusában Moszkvában írtak alá. A jegyzőkönyv többek között kimondotta, hogy az oroszok és japánok „közösén” segítik elő, hogy Korea külföldi kölcsönöket kapjon. A jegyzőkönyv megszüntette a japánok „különleges” jogait.

A koreai király kérésére küldött orosz katonai és pénzügyi tanácsadók egyre nagyobb befolyásra tettek szert Koreában.

A király K. A. Alekszejevet 1897 október 26-án a pénzügyminisztérium főtanácsadójává és a vámhivatalok főigazgatójává nevezte ki, és egyidejűleg az angol Brownt elbocsátotta ebből a tisztségből. Ez különösen az Orosz-Koreai Bank megalapításával kapcsolatban nagy mértékben előmozdította az orosz befolyás erősödését.

Japán, Anglia és az Egyesült Államok — mindegyik a maga módján — igyekezett felszámolni Oroszország befolyását. Az angol Brown egyszerűen nem volt hajlandó teljesíteni a koreai kormány rendeletét, nem volt hajlandó otthagyni a vámhivatalok igazgatóságát. Ezzel az arcátlan és pökhendi viselkedéssel megmutatta, hogy semmibe se veszi Korea szuverenitását.

Az amerikai terjeszkedők sokkal ügyesebben jártak el. Koreai hódító terveiket és a japán imperialisták támogatását azzal leplezték, hogy képmutatóan a koreai értelmiség egyik csoportjához közeledtek.

Az Egyesült Államok az imperialista behatolásnak már ebben a korai időszakában is igyekezett a maga agresszív célkitűzéseit a gyarmati népek szabadságmozgalma „előmozdításáról” szóló népámító szólamokkal leplezni. Ez a képmutató és alattomos

¹⁸ B. A. Romanov. Az orosz-japán háború diplomáciai történetének vázlat. 59. old. (oroszul).

taktika nagy szolgálatot tett az amerikai terjeszkedőknek a gyarmatok újrafelosztásáért vívott első imperialista háború idején. Ezt a háborút az amerikai terjeszkedők Spanyolország ellen robbantották ki 1898-ban. Az amerikai hódítóknak sikerült becsapniuk a Fülöp-szigetek népét, és a szigetek lakosságának spanyolelles harcát saját gyarmati célkitűzéseik érdekében felhasználniuk.

Az Egyesült Államok a maga Koreára vonatkozó tervei végrehajtásában igyekezett felhasználni az 1896-ban alakult „függetlenségi klubot” és annak koreai vezetőjét, aki több mint tíz esztendőn át élt az Amerikai Egyesült Államokban, ott nevelkedett és amerikai állampolgárságot, amerikai nevet is vett fel.

A klub az amerikai és az angol diplomáciai képviselők közvetlen részvételével „petíciókat” dolgozott ki az orosz „erőszak” ellen. Az amerikaiak koreai taktikája nagyszerűen megfért a legféltetlenebb imperialista faji propagandával, amelyet ebben az időben az Egyesült Államokban a gyarmati terjeszkedő politika „tudós” hívei folytattak.

Anglia és az Egyesült Államok támogatta Japánt s ezért noha Oroszországnak nagy érdeke fűződött ahhoz, hogy koreai befolyása megerősödjék — különösen abból a szempontból, hogy ott jégmentes kikötőkhöz juthatott — a cári kormány nem tudott szembeállni Japán koreai intrikáival. Ehhez járult még az a tény, hogy a koreai befolyásért folytatott harc a Kínában, de különösen az Oroszországgal határos Mandzsúriában szüntelen élesedő ellentétekkel szemben háttérbe szorult.

Az 1894—1895. évi háború és a simonoszeki béke teljes egészében feltárta a feudális Kína gyengeségét. Japán szárazföldi hódítási kísérlete — noha fiaskóval végződött — mégis annak a jele volt, hogy növekszik a kínai terület feldarabolásának veszélye. Az a tény, hogy Japán elfoglalta Tajvant és a Pescadores-szigeteket, lényegében Kína felosztásának a kezdetét jelentette. Másfelől Japán meghátrálása Oroszország, Franciaország és Németország „baráti” demarsa előtt, azt is megmutatta, hogy Japán az európai hatalmakhoz viszonyítva korlátozott erővel rendelkezik.

Anglia és az Egyesült Államok jóváhagyta és segítette a japán kormány által kezdett fegyverkezési hajszát. E két állam-

Az imperialista hatalmak „befolyási övezetekre” osztják fel Kínát

nak érdekében állott, hogy Japán megerősödjék és eszközül szolgáljon a távolkeleti orosz befolyás elleni harcban. Mint Lenin megállapította, Japán Oroszország elleni háborúját Anglia készítette elő.

Oroszország befolyása Kínában a japán-kínai háború után megerősödött. Az Oroszország és Kína közötti viszony Oroszország beavatkozása után — amely Kína számára megmentette a Liaotung-félszigetet — észrevehetően megjavult. Az orosz kormány kezességet vállalt azért a 400 millió frankos nagy orosz-francia kölcsönért, amelyet az orosz pénzügyminisztérium, valamint a francia és az orosz bankok közötti 1895 július 6-i egyezmény alapján nyújtottak Kínának.

A kölcsönnyújtás után megnyílt az Orosz-Kínai Bank, amelynek alapszabálya széles működési kört ölelt fel.

Az úgynevezett nagyhatalmak, amelyek részint a kínai érdekek „védelmezőinek” mezében léptek fel, részint pedig a „semleges” megfigyelő szerepét játszották, igyekeztek az 1894—1895. évi háború eredményeképpen kialakult helyzetet a saját érdekükben kihasználni. A japán-kínai háború megmutatta, mennyire kiéleződtek a vetélkedő hatalmak ellentétei Kínában. A nagyhatalmak kihasználták Kína nehéz helyzetét, és egész sor szerződést, egyezményt kötöttek vele, amelyek megszilárdították a Kína felé vezető utakon elfoglalt pozícióikat. A francia és angol gyarmati hódításokat a Kínával határos országokban — ezeken a nemrégiben még kínai hűbéres területeken — a tulajdonképpeni kínai terület felosztásának előkészítésére és megkezdésére használták fel.

Franciaország két külön egyezmény révén, amelyet az 1887. évi egyezmény továbbfejlesztése jegyében Pekingben kötött, már 1895 júniusában egész sor kiváltsághoz jutott a Tonkinnal határos területeken¹⁹. Ezzel Franciaország jelentős lépést tett a Kína déli tartományaiba való behatolás felé; ez már régi törekvése volt, és tonkini hódító politikája is jórészt ezt a célt szolgálta.

Kína és Tonkin között Franciaország javára „kiigazították” a határt, kereskedelme számára több város nyílt meg Kína határmenti tartományaiban (2. és 3. cikkely). Franciaország kiváltságokhoz jutott Jünnan, Kuangtung és Kuanghszi bányáiparában,

¹⁹ Lásd *Hertslet. China Treaties*. 1. köt. 321. és 325. old.

és jogot nyert arra, hogy az Annamban meglevő vagy esetleg építendő vasútvonalakat kínai területen tovább építse.

A kínai területen történő vasútépítésre vonatkozó jog kicsikarásában feltétlenül meg kell látnunk az új, már az imperializmus korszakára jellemző sajátosságokat. Lenin, rámutatva arra, hogy az imperializmus korszakában a vasútépítésnek mint a gyarmati leigázás eszközének milyen jelentősége van, ezt írta:

„A vasutak építése egyszerű, természetes, demokratikus, kulturális, civilizáló vállalkozásnak tűnik fel . . . Valójában azonban a tőkés viszonyok, amelyek ezernyi szállal kötik össze ezeket a vállalkozásokat a termelési eszközök magántulajdonával általában, ezt az építést az elnyomás eszközévé tették: elnyomnak vele egymilliárd embert (gyarmatok plusz félgyarmatok) . . .”²⁰

A következő években a kínai vasúti koncessziókért vívott harc az imperialisták közötti ellentéteknek egyik legfontosabb megnyilvánulása lett.

A francia-kínai egyezmény a tulajdonképpen Kína területének arra a részére vonatkozott, amelyet a francia imperialisták elsősorban saját érdekszférájuknak tekintettek. Az egyezményben már felismerhető annak a rendszernek a kezdete, amelyben az imperialista hatalmak Kína egyes területein különleges jogokat és kiváltságokat biztosítottak maguknak. Ez a rendszer a következő négy év folyamán világosan Kína felosztásának sajátos formájává vált.

Formálisan abból indult ki, hogy elismerte Kínának a szerződésben meghatározott terület feletti szuverenitását, de az illető „szerződő” imperialista hatalmat koncessziókra és területi engedményekre vonatkozó kivételes jogokkal ruházta fel. Ez a rendszer tovább fejlődött azokban a szerződésekben, amelyeket az egyes hatalmak később kötöttek Kínával. E szerződések értelmében Kína arra kötelezte magát, hogy egy bizonyos országrészen harmadik hatalomnak nem nyújt koncessziókat és nem enged át területeket.

Kína „befolyási övezetekre” való felosztásának folyamata úgy ment végbe, hogy az imperialisták kölcsönösen „engedményeket” tettek egymásnak, de természetesen Kína rovására. Az imperialista hatalmak az éles versenyharc során a számukra kevésbé

²⁰ Lenin Művei, 22. köt. 196—197. old.

fontos területeken kénytelenek voltak a többi rabló hasonló „jogait” elismerni, hogy ezáltal kiváltságos jogokat biztosítsanak maguknak Kínában, az őket legjobban érdeklő területeken.

Így Anglia az 1895. évi francia-kínai egyezményre közvetlenül az 1897 február 4-i angol-kínai egyezmény megkötésével válaszolt. Ez az egyezmény az 1894. évi szerződés kiegészítéseképpen — Jünnan kínai tartomány egy részének elfoglalása útján — „kiigazította” a burma-kínai határt, és kiterjesztette az angolok jogait a határmenti területeken. A február 4-i egyezmény bevezető cikkelye Anglia területszerzéseit közvetlenül azzal hozta összefüggésbe, hogy Anglia nem tiltakozott azok ellen az engedmények ellen, amelyeket Kína Franciaországnak nyújtott²¹.

Közben Oroszország a japán-kínai háború után azt javasolta Kínának, kössön vele szövetséget egy esetleges japán agresszió ellen. A szerződés megkötését ahhoz a feltételhez kötötte, hogy a szibériai vasútvonal egy része Mandzsúrián keresztül vezessen. Kasszinyi orosz követ Pekingben megkezdte az erre vonatkozó tárgyalásokat. Az orosz kormány II. Miklós 1896-ban történt megkoronázását arra használta fel, hogy a tárgyalásokat Oroszországban folytassa. A cári kormány sürgetésére Li Hung-csangot Oroszországba küldték, hogy Kínát az ünnepeken képviselje. Li Hung-csang utazását arra is fel akarta használni, hogy közvetlen érintkezést létesítsen nemcsak az orosz kormánnyal, hanem más európai hatalmakkal is. Li Hung-csang 1896 április végén érkezett Pétervárra, s ott úgyszólván nyomban megkezdte a tárgyalást Vittével. A cári Oroszországban erre a legmegfelelőbb személynek Vittét tartották, aki a Kínába való „békés behatolás” híve volt.

A később Moszkvában folytatódó tárgyalásokat úgy irányították, hogy erősítsék Li Hung-csang Oroszország felé való orientációját. Noha a cárizmusnak is hódító céljai voltak, a tárgyalások „Kína területi épségének” elismerése alapján és azon az alapon folytak, hogy szükség van a két ország között egy védelmi szövetség megkötésére. Kínát az a veszély fenyegette, hogy az imperialista hatalmak felosztják területét, ezért nagy reményeket fűzött egy ilyen európai nagyhatalommal kötendő szövetségi szerződéshez. Ez különleges jelleget adott a gazdasági koncesszióknak is,

²¹ Lásd *Hertslet. China Treaties*. 1. köt. 113. old.

melyek azzal voltak kapcsolatban, hogy a szibériai vasútvonalat Mandzsúrián keresztül vezetik; a mandzsúriai útvonal jelentőssé vált Kína számára mint olyan eszköz, amelynek segítségével hatékonyan lehetett átdobni orosz csapatokat, amennyiben ezt a japán agresszió elleni közös hadműveletek szükségessé teszik.

1896 június 3-án orosz-kínai titkos szerződést írtak alá. Ennek a szerződésnek a politikai értelme az volt, hogy Oroszország és Kína között egy esetleges japán támadással szemben védelmi szövetséget hozott létre. A szerződő felek kötelezték magukat, hogy abban az esetben, ha Japán Kína vagy Korea, vagy a keletázsiai orosz birtokok ellen támadást intéz, szárazföldi és haditengerészeti erőikkel kölcsönösen segítik egymást (1. cikkely), és a közös hadműveletek kezdete után nem kötnek különbékét Japánnal (2. cikkely). Az orosz hadihajók valamennyi kínai kikötőbe befuthattak, ahol a szükséges segítségben részesültek. Az esetleges hadműveletek megkönnyítése végett Oroszország jogot nyert arra, hogy Mandzsúrián keresztül vasútvonalat építsen Vladivosztokig.

A moszkvai szerződésnek a Kínai Keleti Vasútvonal megépítésére vonatkozó feltételeit külön megbeszéléseken konkretizálták, amelyeken Kínát Hszü Csün-csen, Kínának a berlini és pétervári udvar mellett működő követe képviselte. A Berlinben 1896 szeptember 8-án aláírt koncessziós szerződés kielégítette Oroszország legfontosabb követeléseit: a vasút nyomtávolságát az orosz vasúti szabvány alapján állapították meg, a Kínai Keleti Vasútvonalon szállított áruk vámját egyharmadával csökkentették, a kínai kormány lemondott mindennemű beavatkozásról a vasúti viteldíj megállapításával kapcsolatban, s a vasút jövedelmei mentesültek az adóktól és illetékektől.

Az orosz-kínai közeledés tetőpontját — noha csak rövid időre — akkor érte el, amikor Németország megtámadta a santungi partvidéket.

A német pénzügyi körök kirekesztése az 1895. évi kölcsönből elégedetlenséget keltett Németországban. Ez a tény elősegítette, hogy Németország Angliához közeledjék ebben a kérdésben. Németország támogatta azokat az erélyes, noha eredménytelen tiltakozásokat, amelyeket a pekingi angol nagykövetség az orosz-francia kölcsön ellen intézett. 1896-ban angol és német bankok újabb kölcsönt nyújtottak Kínának, hogy Japánnak a

hadisarc esedékes részletét kifizethesse, de ez az alárendelt szerep nem elégítette ki a német imperialistákat.

Vilmos császár Németország számára — „szolgálataiért” — jóval jelentősebb ellenszolgáltatásokat követelt. Sürgette Vej-hajvejnek mint a legmegfelelőbb kikötőnek elfoglalását, nem számolva azzal, hogy ott a simonoszeki szerződés értelmében ideiglenesen még japán fegyveres erők tartózkodtak. Vilmos azt bizonygatta, hogy ez a hódítás rendkívül célszerű, mert a hatalmak sokkal inkább lesznek kénytelenek számolni a befejezett ténnyel, mint az előzetes követelésekkel. Már 1895 augusztusában kiadta a parancsot, hogy a német hajóraj álljon készenlétben, „cirkáljon Vejhajvej közelében, valahol a cseli öbölben”²².

Mivel Vejhajvej környéke, amelyet még mindig a japánok tartottak megszállva, a hódítás tárgyaként nem jöhetett számításba, a német imperialisták figyelme a csiaocsoui öböl felé irányult. Az „Iltis” nevű német ágyúnaszádot már 1896 júliusában oda irányították, a hajó azonban útközben hajótörést szenvedett²³.

Santungban 1897 novemberében két német hittérítőt meggyilkoltak és kiraboltak, ami bámulatosan „kapóra jött” a német imperialistáknak.

„Most vagy soha!” — jelentette ki II. Vilmos, amint a hittérítők meggyilkolásának híre elért Németországba. Diedrichs tengernagy, aki a német hajórajjal a Távol-Keleten tartózkodott, nyomban csapatokat tétetett partra és elfoglalta Csingtaót. Németország azt követelte, hogy adják neki bérbe hosszú lejáratra a csiaocsoui öböl partvidékét. A kínai kormány, gondosan kerülve a katonai bonyodalmakat, és abban reménykedve, hogy a „konfliktust” úgy is rendezheti, ha a hittérítők meggyilkolásáért pénzbeli kártérítést fizet, parancsot adott a helyi hatóságoknak, hogy ne tanúsítsanak ellenállást Németországgal szemben.

A partraszállt német csapatok közben elfoglalták Csiaocsout. Ez a kínai kormányt és a külföldi hatalmakat egyaránt igen váratlanul érte.

A kínai kormány az orosz-kínai szerződés értelmében biztosítani igyekezett magának Oroszország támogatását. Ezért

²² G. P. 14. köt. 1. rész. 12. old.

²³ Lásd. H. Cordier. Histoire Générale de la Chine et de ses relations avec les pays étrangers. 4. köt. Párizs, 1920. 204. old.

Pavlovhoz, a pekingi orosz ügyvivőhöz azzal a kéréssel fordult, hogy küldjenek orosz hajókat a németek tevékenységének megfigyelésére. Pavlov a maga részéről megfelelő ígéreteket tett. Az orosz külügyminisztérium egyben értesítette Kínát, hogy Berlinben tárgyalások folynak, a csiaocsoui „rendellenes helyzet” megszüntetése érdekében.

Noha Oroszország tett is bizonyos diplomáciai lépéseket, amelyek nyugtalanságot keltettek Berlinben²⁴, maga Muravjov orosz külügyminiszter annak volt a híve, hogy Oroszország hódítson meg kínai területeket. 1897 november 11-i jelentésében lehetségesnek tartotta, hogy Oroszország megfelelő engedményeket kapjon Kínától. Mindenekelőtt Port-Arthurról volt szó. E kérdésben 1897 novemberében értekezletet tartottak, itt azonban ideiglenesen Vitte felfogása diadalmaskodott, aki Tirtov haditengerészeti miniszterhez hasonlóan Port-Arthur elfoglalásával kapcsolatban rendkívül tartózkodóan foglalt állást. Tirtovnak az volt a véleménye, hogy a kikötő fontossága az orosz flotta számára nem világos, továbbá hogy Oroszország még néhány éven át Vladivosztokkal is megelégedhetik, a szibériai vasútvonal építésének befejezése után viszont a koreai partvidéken kell kikötőt szereznie. Az értekezlet úgy határozott, hogy Oroszország nem foglalja el Port-Arthurt és Talienvant²⁵.

De már 1898 elején kiderült, hogy Németországnak nincs szándékában az elfoglalt területről lemondani. A „bérleti szerződés” Németországnak ezt a hódító lépését olyan átlátszóan leplezte, és olyan kiváltságokkal ruházta fel Németországot Santung tartományban, hogy a szerződés lényege mindenki előtt világos volt.

A végleges német-kínai szerződést 1898 márciusában írták alá Pekingben²⁶. Ez a nyílt rablószerződés kimondja, hogy Németország 99 évre bérbeveszi a csiaocsoui öböl partvidékét, azzal a joggal, hogy ott erődöket építhet (10. cikkely). Kína a bérlet időtartamára az átengedett területen lemond szuverén jogairól (2. cikkely). Németország előjogokat kapott arra, hogy Santungban minden olyan vállalkozásban résztvehessen, amelybe külföldi tőkét

²⁴ Lásd *British Documents on the Origins of the War, 1898—1914.* (A továbbiakban B. D.) 1. kot. London, 1927. 5. old.

²⁵ Lásd *B. Glinszkij.* Az orosz-japán háború prologusa. 46 old. (oroszul).

²⁶ Lásd *Hertslet.* China Treaties. 1. kot. 350—354. old.

vonnak be, ezenkívül a vasútépítés jogát is megkapta. Egyébként már a végleges szerződés megkötése előtt világos volt, hogy Németország egész Santung tartományt „befolyási és vállalkozási” övezetévé igyekszik tenni.

Ilymódon Németország, a fiatal imperialista rabló kezdeményezte az első lépést Kína „bérlet” útján való felosztására.

A tulajdonképpeni Kína felosztásának megkezdése Németország részéről, az imperialisták közti harc fokozódása Kínában, de különösen Mandzsúriában és Koreában — rendkívüli élenkségre serkentette az angol imperialistákat, akik Kínában élvezett kivételes helyzetük fenntartására és kiterjesztésére törekedtek.

De az angol imperialista tervek megvalósítása az új nemzetközi helyzetben egyúttal új politikai irányvonalat is követelt.

Az „előkelő elszigeteltség”, (a „splendid isolation”) angol politikája a XIX. század végén elavulttá vált. Ez a politika a kiéleződő imperialista harc közepette veszélyes elszigetelődéssel fenyegette Angliát. A külpolitikai ellentétek Angliát a hatalmak többségével összeütközésbe juttatták. A Közel- és a Közép-Keleten továbbra is fennmaradtak a régi angol-orosz ellentétek. Anglia iráni és középázsiai agresszív gyarmatosító terveit „India védelmének” politikájával álcázta. A régi érdeellentétekhez most még a távolkeleti terület problémája is hozzájárult.

Az afrikai ellentétek kiélezték az angol-francia viszonyt. Indokínában nagynehezen elhatárolták a „befolyási övezeteket”, Sziámot Anglia és Franciaország délkeletázsiai gyarmatbirtokai közötti ütközőállammá változtatták, de mindez nem szüntette meg az angol-francia ellentéteket. Erről tanuskodott a jünnani francia-angol vetélkedés is — noha az ottani helyzetet a Kínával kötött egyezmények rögzítették —, továbbá az orosz-francia közös fellépés Németország részvételével Japán ellen 1895-ben, a Kínának nyújtott francia-orosz kölcsön stb.

A latinamerikai országokban erősen kiéleződött az angol-amerikai vetélkedés. A Brit Guyana és Venezuela közötti látszólag jelentéktelen határincidens Clevelandot, az Amerikai Egyesült Államok elnökét és Olney külügyminisztert 1895 nyarán hallatlanul éles fellépésre indította. Az Amerikai Egyesült Államok növekvő imperialista behatolása a latinamerikai államokba a Monroe-elvet véglegesen az amerikai imperialisták fegyverévé változtatta. Az Egyesült Államok ezt az elvet a lehető legtágabban értelmezte,

és nemcsak arra tartott igényt, hogy a Guyana—Venezuela közötti konfliktusban döntőbíróként szerepeljen, hanem egyben fenyegető álláspontra is helyezkedett Angliával szemben. Másfelől az angol és az amerikai gyarmati érdekek bizonyos mértékben megegyeztek egymással abban a harcban, amelyet Németország Számoán, valamint a Csendes-óceán délnyugati részén való fokozódó terjeszkedése ellen folytattak.

Németország megjelenése a világ küzdőterén akkoriban még nem látszott annyira fenyegetőnek Anglia számára, mint amilyen-nek néhány év múlva bizonyult. De II. Vilmos beavatkozása a délafrikai ügyekbe, az éles vetélkedés Moçambique-ban és az Egyenlítői Afrika más területein, Németország fokozódó behatolása a Közel-Keletre, s a német imperialisták óceániai intrikái és hódító tervei — mindez már azt jelezte, hogy Németország Anglia legveszélyesebb vetélytársává növi ki magát. Lenin megállapította: „A régi felosztás azon alapult, hogy Anglia korábbi versenytársait néhány évszázad folyamán tönkretette . . . Anglia hosszú háborúk útján szilárdította meg, gazdasági ereje alapján, kereskedelmi tőkénének erejét, sehol sem vitatott világuralmát. Megjelent az új rabló, 1871-ben létrejött az új kapitalista hatalom, amely hasonlíthatatlanul gyorsabban fejlődött mint Anglia”²⁷.

A német Reichstag 1898-ban elfogadott flottaépítési programja nyíltan összefüggött a német imperializmus gyarmati terveivel, Bülownak azzal a mondásával, hogy Németországnak „helye van a nap alatt”. Németország megjelenése a kínai területen már nyíltan fenyegette az ottani angol érdekeket.

Az angol imperialisták egyben Oroszország és Németország közös fellépésének lehetőségétől is tartottak. Az a politika, amelyet Németország, de különösen II. Vilmos állhatatosan folytatott — az orosz cárizmus összeugratása vetélytársaival a Távol-Keleten — jelentős mértékben elérte célját. Ez a politika kiélezte az angol-orosz ellentéteket a Távol-Keleten, és Németországnak szabad kezet ígért az európai és a közelkeleti terjeszkedéshez.

A cári kormány nem tudta képviselni és megvédelmezni Oroszország igazi nemzeti érdekeit, s készségesen reagált a császári Németország provokációs sugalmazásaira, amelyek kapóra jöttek

²⁷ *Lenin Művei*. 24. köt. 420. old.

a „sárga Oroszország” megalapításáról álmodozó kalandor klikkeknek.

Az angol gyarmati rablók uralmát fenyegető európai vetélytársak elleni harc egyik módjának Anglia és Japán közeledése kínálkozott, amit Londonban az Oroszország elleni harc közvetlen eszközének tekintettek. De a Japánhoz való közeledés nem volt alkalmas arra, hogy Anglia európai és közelkeleti problémáit megoldja. Ez a körülmény arra készítette az angol burzsoáziát, hogy az egyik nagyhatalommal keressen szövetséget.

Rendszerint 1897 végére és 1898-ra teszik az angol külpolitika új fejlődési szakaszának kezdetét. Az 1898. évi távolkeleti nemzetközi helyzet visszatükrözte ezt az új irányzatot.

Az angol politika egyes irányítói az angol-orosz ellentétek nagyfokú kiéleződése ellenére is lehetségesnek tartották a meg egyezést a cárizmussal.

Salisbury 1898 januárjában nem véletlenül utasította a pétervári angol nagykövetet, hogy kérdezze meg Vittét, „lehetne-e szó Oroszország és Anglia kínai tevékenységének összeegyeztetéséről?”²⁸ Vitténél már a nagykövettel — O’Conor-ral — folytatott első beszélgetés visszhangra talált. Hangsúlyozta, hogy ha Anglia és Oroszország meg tud egyezni, „szavuk törvény lesz a Távol-Kelet számára”²⁹.

Az egyik elv, amelyet Anglia az esetleges egyezmény alapjává akart tenni az volt, hogy a „szerződéses jogok” sérthetetleniségének cégére alatt ideiglenesen fenn kell tartani a meglevő erőviszonyt. Ez teljesen megfelelt Anglia érdekeinek, mert az egyenlőtlen szerződések érvényben levő rendszere folytán a legelőnyösebb helyzetet tudta magának biztosítani a keleti országokban. Anglia vezető körei képmutatóan a keleti országok területi „épségének” megőrzése érdekében léptek fel. Éppen ezekben az országokban voltak a legélesebbek az angol-orosz ellentétek. A londoni politikusok a javasolt orosz „közeledés” céljának nemcsak az angol imperializmus meghódított pozícióinak fenntartását tekintették, hanem egyben azok kiterjesztését is — mivel Oroszország Angliához viszonyítva gazdaságilag jóval gyengébb volt.

²⁸ B. D. 1. köt. 5. old.

²⁹ Ugyanott, 7. old.

„Mi nem területfelosztásra, hanem a túlnyomó befolyás felosztására törekszünk”³⁰ — írta Salisbury. Az Oroszországhoz való közeledés hívei tudták, hogy ez a közeledés nem korlátozódhatik csupán a Távol-Keletre — a tárgyalásoknak a Közel-Keletet is érinteniük kell³¹. Salisbury rámutatott arra (azzal a fenntartással, hogy ez a példa semmire sem kötelez), hogy Törökország fekete-tengermelléki területei és az Eufrátesz medencéje egészen Bagdadig jobban érdekli Oroszországot, mint Angliát, s ugyanakkor Török-Afrika, az arab országok és az Eufrátesz völgye Bagdad alatt Anglia számára „fontos”.

A „befolyási övezetek” felosztását Kínában az alábbi módon képzelték: a Huanghótól északra — orosz befolyási szféra, a Huanghótól délre és a Jangce völgye — angol szféra.

De az angol-orosz megegyezésről szóló megbeszélések abban az időben még nem vezethettek azokra az eredményekre, amelyek csak tíz év múltán váltak lehetővé. Ennek legfőbb oka abban rejlett, hogy az angol-német ellentét még nem fejlődött ki annyira, hogy Angliát kellő engedményekre bírja a cárizmussal szemben. Éppen ezért Anglia a cári Oroszországnak egy esetleges megegyezésre vonatkozó álláspontját nem a szokásos diplomáciai úton, hanem a Vittével folytatott „magántárgyalások” révén tapogatta ki.

A cári kormány egyben a japán-orosz háború előtt nem akart lemondani arról, hogy megvalósítsa lehetségesnek látszó széleskörű terjeszkedő terveit a Távol-Keleten.

A cári Oroszországnak az angol javaslatra vonatkozó felfogását világosan kifejezte II. Miklósnak II. Vilmoshoz intézett levele. „Ezek a javaslatok — írta II. Miklós — annyira újszerűek, hogy be kell ismernem, teljesen megleptek bennünket, de éppen természetük mutatkozott gyanúsnak számunkra, mert Anglia korábban sohasem tett ilyen javaslatokat Oroszországnak. Ez világosan megmutatta nekünk, hogy Angliának ebben a pillanatban szüksége volt barátságunkra, hogy álcázott formában vágja el előrenyomulásunkat a Távol-Keleten”³².

Az angol-orosz és az angol-francia ellentétek ebben az idő-

³⁰ B. D. 1. köt. 7. old.

³¹ Lásd ugyanott.

³² II. Miklós II. Vilmoshoz; G. P. 14. köt. 1. rész. 251. old.

szakban még érezhetőbbé váltak az angol imperialisták számára. Az angol uralkodó osztályok sok képviselője a francia-orosz szövetséggel szemben az Egyesült Államokhoz és Németországhoz való közeledésben látta az ellensúlyt. Chamberlain 1898 novemberében Hatzfeldt német nagykövettel folytatott beszélgetésében lényegében angol-német szövetséget javasolt Oroszország és Franciaország ellen³³.

Kínában folytatódott az angol-orosz vetélkedés. Az egyik éles konfliktus azzal a kölcsönrel kapcsolatban robbant ki, amelyre Kínának azért volt szüksége, hogy a simonoszeki szerződésben előírt hadisarc utolsó részletét is megfizethesse Japánnak. A kínai kormány még 1897 végén kéressel fordult Oroszországhoz, hogy az 1895. évi kölcsönhöz hasonlóan vállaljon kezességet a 100 millió lan³⁴ összegű kölcsönért. A cári kormány azonban hozzájárulása fejében komoly engedményeket követelt Kínától. Követelte, hogy a kínai kormány kötelezze magát arra, hogy a kölcsön visszafizetésére megfelelő biztosítékokat nyújt és a Kínai Keleti Vasútvonalat különféle kedvezményekben részesíti, továbbá harmadik hatalom képviselőinek nem engedi meg vasútvonalak építését, valamint iparvállalatok üzembentartását Mandzsúriában és Mongóliában, s a Kínai Keleti Vasútvonalnak a kölcsönszerződés aláírásával egyidejűleg koncessziót ad egy szárnyvonal építésére a Sárga-tenger partvidékéig. Itt az orosz kormány egy, a külföldiek elől elzárt kikötőt szándékozott építtetni.

Az orosz kormány annyira biztos volt abban, hogy Kína elfogadja ezeket a feltételeket, hogy a pekingi ügyvivőnek azt ajánlotta, egyáltalában ne „erőszakoskodjék” a kölcsönrel³⁵.

A pekingi angol követ a maga részéről mindenképpen meg akarta akadályozni, hogy Kína kölcsönt kapjon Oroszországtól, és az angol kormány által hivatalosan garantált kölcsönt ajánlott fel Kínának. Anglia a kölcsönrel kapcsolatban maga akart újabb kedvezményekhez jutni.

Claude Macdonald, a pekingi angol követ, 1898 januárjában

³³ Lásd G. V. Jefimov. A német imperializmus Kínában. A Szovjetunió Tudományos Akadémiája Csendesóceáni Intézetének tudományos jegyzetei. 1. kot. 67. old. (oroszul).

³⁴ lan (kínai) — kínai pénz- és mértékegység. — *A ford.*

³⁵ Lásd B. Glinszkij. Az orosz-japán háború prólógusa. 47. old. (oroszul).

12 millió tael összegű kölcsönt ajánlott Kínának, s egyben követelte, hogy adjon koncessziót Angliának a burma-jünnani vasútra, továbbá Kína kötelezze magát, hogy nem idegenít el területeket a Jangce környékén, Talienvant pedig nyílt kikötőnek nyilvánítja. Ezenkívül voltak még egyéb követelései is.

1898 februárjában azonban Oroszország igénye Port-Arthurra és Talienvanra, valamint a Port-Arthurtól Harbin felé elágazó vasúti szárnyvonal megépítésének kérdése teljesen új fordulatot vett. A cári miniszterek Alekszej Alekszandrovics nagyherceg elnökletével rendkívüli minisztertanácsot tartottak, amelyen győzött a Port-Arthur és Talienvan elfoglalását követelő felfogás. Ennek az volt a magyarázata, hogy „Japán, az általa már akkor tervezett háború elején ismét könnyen birtokába veheti Port-Arthurt olyan időben, amikor még nem fejeztük be a szibériai vasútvonal építését”³⁶. A minisztertanács elismerte Port-Arthur rendkívüli jelentőségét Oroszország távolkeleti területeinek védelme szempontjából. A kikötő átengedésére, a vasúti szárnyvonal megépítésére stb. vonatkozó követeléseket már nem kapcsolták egybe a kölcsönnel. Az orosz kormány ezzel kapcsolatban elhatározta, hogy abbahagyja a kölcsöntárgyalásokat és nem gördít akadályokat az elé, hogy Kína egy angol-német pénzügyi csoporttal kölcsönszerződést kössön. Kína 1898 március 1-én az angol-német bankárokkal aláírta a kölcsönszerződést.

A kínai kölcsön tárgyalásait az angol kormány mindenképp előtt arra használta fel, hogy megerősítse uralkodó helyzetét a Jangce-folyó völgyében. Ez a Macdonald és a kínai külügyminisztérium között 1898 februárjában történt jegyzékváltás révén történt meg. Kína kötelezte magát, hogy a Jangce völgyében sem átengedés vagy bérlet, sempedig zálogbaadás formájában nem idegenít el területeket”³⁷.

A cári ügyvivő olyan utasítást kapott, hogy ultimátum formájában követelje Kínától a Liaotung-félszigetre vonatkozó követelés kielégítését. A szerződés aláírásának határidejeként kategorikusan március 27-ét jelölték meg.

Megjegyzendő, hogy a pétervári angol nagykövet tudott

³⁶ Lásd *A. Szemjonov-Tyan-Sanszkij*. Legközelebbi feladataink a Távol-Keleten. Szentpétervár, 1908. 9. old. (oroszul).

³⁷ Lásd *Hertslet*. China Treaties. 1. köt. 119—120. old.

Oroszország Távol-Keleten készülő lépéseiről. Sőt, mi több, az a tény, hogy Oroszország megszerzi Port-Arthurt, az angol imperialistáknak további ürügyet adott arra, hogy megfelelő „ellenszolgáltatást” követeljenek azokon a területeken, amelyek az Oroszországgal folytatott tárgyalásokon nem szerepeltek az angol „érdekszférák” között. Anglia már 1897-ben hivatalosan kijelentette, hogy követelései lesznek és erélyesen sürgetni kezdte Kínát, adja neki „bérbe” Vejhajvej kikötőjét.

Japán Anglia támogatása nélkül semilyen lépést nem tehetett az ellen, hogy Oroszország bérbevegye Port-Arthurt. Ráadásul a mandzsúriai kérdés szorosan összefonódott Korea kérdésével. A cári Oroszország ebben az időben már kész volt arra, hogy jelentős engedményeket tegyen Japánnak, és lemondjon azokról a vitathatatlan előnyökről, amelyekre Koreában a japán-kínai háborút követő első két év folyamán sikerült szert tennie. Éppen ebben az időben orosz-japán tárgyalások folytak Koreával kapcsolatban. A tárgyalások 1898 április 25-én az úgynevezett Nisi—Rozen-féle tokiói jegyzőkönyv aláírásával fejeződtek be. A jegyzőkönyv 1. cikkelyében Oroszország és Japán végérvényesen elismerte Korea államiságát, teljes függetlenségét, és kölcsönösen kötelezte magát, hogy elkerül mindennemű közvetlen beavatkozást Korea belügyeibe. A 2. cikkelyben mindkét ország kötelezte magát, hogy egymás hozzájárulása nélkül nem nevez ki katonai és pénzügyi tanácsadókat Koreába. A 3. cikkelyben Oroszország kötelezte magát, hogy nem akadályozza a Japán és Korea közötti kereskedelmi és ipari kapcsolatok fejlődését³⁸. A tokiói jegyzőkönyv, különösen pedig annak 3. cikkelye kétségtelenül azt mutatta, hogy Oroszország lemondott a már meglevő koreai kiváltságairól. Az orosz katonai és pénzügyi tanácsadókat visszahívták. Az Orosz-Koreai Bank rövid fennállása után megszűntette működését.

A megjelölt napon, 1898 március 27-én aláírták az orosz-kínai szerződést. Port-Arthurt és Talienvant 25 évi használatra bérbeadták Oroszországnak (1. cikkely). Oroszország a bérbevett területen bíraskodási jogot kapott (4. cikkely). A bérbevett területtől északra semleges övezetet létesítettek, amelyen megmaradt

³⁸ A jegyzőkönyv a *Pravityelsztvennij Vesztnyik*-ben jelent meg 1898 április 29-én; B. A. Romanov. Az orosz-japán háború diplomáciai történetének vázlata. 12. sz. melléklet. 440—441. old. (oroszul).

Kína joghatósága, de ebben az övezetben Oroszország engedélye nélkül nem tarthatott csapatokat. Port-Arthurba csak orosz és kínai hajóknak volt szabad befutniuk. Oroszország megkapta a jogot, hogy a Kínai Keleti Vasútvonalnak nyújtott feltételek mellett a Kínai Keleti Vasútvonaltól a Liaotung-félsziget partvidékéig szárnyvonalat építhessen.

Franciaország majdnem ezzel egyidőben konkretizálta azt a jogát, hogy Annamból kínai területre vasutat építsen. (A Haj-Fong—Jünnanfu vasútvonal.) Kína bérbeadta neki Kuancsouvan területét Kuangtung tartomány partvidékén, ami Kínának azzal a már 1897-ben történt kötelezettségvállalásával együtt, hogy senkinek sem engedi át Hajnan szigetét, megszilárdította Franciaország délkinai pozícióit és az indokínai francia gyarmatokhoz a Tonkin-öblön át vezető utat. Kína kénytelen volt hozzájárulni ahhoz, hogy a postaügyet kivegyék a vámszolgálat kezeléséből és Franciaország által javasolt személy vezetése alá helyezzék. Ez a francia imperializmus sikerét jelentette az angol imperializmus rovására. Kína 1898 áprilisában hozzájárult ezekhez a követelésekhez. Ugyanakkor kötelezte magát, hogy harmadik félnek nem idegenít el Tonkinnal határos területeket. Így alakult ki végérvényesen a francia „befolyási övezet” Kuangtung, Kuanghszi és Jünnan tartományokban.

Az 1898 május végén Kuancsouvanra vonatkozóan kötött egyezmény a már „zsinórmértékként” szereplő német mintára készült. Kimondta a francia joghatóságot (2. cikkely), továbbá azt, hogy a franciák erődöket építhetnek és katonai erőket tarthatnak (3. cikkely), valamint vasútvonalat építhetnek Kuancsouvantól Lejcsouig (7. cikkely). A koncesszió időtartamát 99 évben állapították meg (1. cikkely). Az angol kormány tüstént ugyanilyen rabló követelésekkel állt elő és még erőlyesebben vetette fel nemcsak Vejhajvej, hanem a Hongkongtól délre fekvő fontos terület — Csiulung kérdését is. Az angolok Vejhajvej bérbevételének „szükségességével” kapcsolatban a kínai hatóságok és Németország előtt egyaránt az orosz-kínai szerződést hozták fel hazug érvként. Az a tény, hogy Anglia Vejhajvej elfoglalásához szükségesnek tartotta elnyerni Németország hozzájárulását, nemcsak azokkal a kísérletekkel állt kapcsolatban, hogy az angol vezető körök igyekeztek szélesebb alapon megegyezni Németországgal, hanem arról is tanúskodott, hogy Anglia Santungot Németország „befolyási övezeté-

nek” tekinti. A „befolyási övezetek” rendszere Kína felosztásának és az imperialista hatalmak ideiglenes érdekelhatárolásának a formájává lett. Vejhajvej felett május 30-án, a Hongkong közelében átengedett terület felett pedig június 9-én felhúzták az angol lobogót.

Végül 1898 augusztus 26-án Japán csikart ki olyan kötelezettséget Kínától, hogy Fucsien tartomány semilyen részét sem idegeníti el harmadik hatalom javára. Lenin ezt írta: „Az európai kormányok egymásután oly buzgalommal kezdik rabolni, vagyis ahogy mondják: «bérelni», a kínai földeket, hogy nem ok nélkül rebesgetnek Kína felosztásáról”³⁹.

Az erősebb európai hatalmak példája még Olaszországot is kísértésbe hozta, és megpróbált tengerészeti támaszpontot szerezni Csöcsiang tartomány partvidékén. De a Kínának átnyújtott idevágó jegyzék eredménytelen maradt: a kínai vezetők már tisztában voltak az európai hatalmak erejével.

Kína felosztása „befolyási szférákra” egyáltalán nem jelentette az imperialista hatalmak érdekeinek a kibékülését. A kínai küzdőtéren, ahol egyre jobban sűrűsödtek az imperialisták egymás közötti ellentétei, kiéleződött a harc és a vetélkedés. Lenin nem sokkal később megállapította: „A Kínára támadt európai hatalmak máris marakodni kezdenek a zsákmány felosztásán, és senki sem tudja megmondani, mivel végződik majd ez a marakodás”⁴⁰. Gyakran a „befolyási övezetek” határain belül is rendkívül éles volt a vetélkedés. Így Mandzsúriában annak ellenére, hogy Kína az 1898. évi május 7-i pótgjegyzőkönyv értelmében arra kötelezte magát, hogy külföldieknek a Kínai Keleti Vasútvonal egész körzetében semmiféle vasúti koncessziót nem ad, még ugyanabban az évben megjelent az angol tőke. A sanhajkuan-jingkoui vasútvonal, a kínai kormány vasútvonala, a Hongkong-Sanghaj Bank által nyújtott kölcsön biztosítéka fejében az angol imperialisták vezetése és irányítása alá került. A cári kormány hasztalan harcolt a Kínai Keleti Vasútvonal övezetében feltűnt angol tőke ellen. A „befolyási övezetek” nem szüntették meg a hatalmak közti ellentéteket, a kirobbanó újabb konfliktusok újabb tárgyalásokra és összeütközésekre vezettek.

³⁹ Lenin. Művei. 4. kot. Szikra 1953. 389. old.

⁴⁰ Ugyanott, 391. old.

Anglia és a cári Oroszország imperialista érdekei Kínában a „befolyási övezetek” elhatárolására irányuló kísérletekre vezettek, noha 1898-ban az ázsiai angol és orosz érdekek általános elhatárolásáról folyt tárgyalások nem jártak sikerrel. Az az alap, amelyet Anglia a kínai „befolyási szférák” kölcsönös elismerésére ajánlott, nem elégíthette ki a cárizmust. Oroszországnak a jangcekörnyéki és Angliának a mandzsúriai koncessziókról való lemondását — Anglia felfogása szerint — annak a kötelezettségnek kellett volna kísérnie, hogy az egyes országoknak a saját „befolyási övezetükben” megszerzett koncesszióiban ne legyen semilyen rendelkezés a kedvezményes vasúti viteldíjra, továbbá vám- és adókedvezményekre vonatkozóan. A cári Oroszország ebbe nem akart beleegyezni, mert ez azt jelentette volna, hogy lemond azokról a kiváltóságokról, amelyeket a Kínai Keleti Vasútvonal már megkapott, és amelyeket a délmandzsúriai szárnyvonalra is kiterjesztettek.

A hosszantartó tárgyalások 1899 április 28-án a Muravjov orosz külügyminiszter és Scott angol nagykövet közti jegyzékváltás útján megegyezéssel fejeződtek be. Az egyezmény értelmében Anglia kötelezte magát, hogy nem törekszik semilyen vasúti koncesszióra a kínai Nagy Faltól északra, és az említett területen nem gördít akadályokat az orosz érdekek elé, Oroszország viszont megfelelő biztosítékot nyújtott Angliának a Jangce-medencére vonatkozóan. Ez alól kivétel volt a Kína és az angol Hongkong-Sanghaj Bank közötti egyezmény, mely a sanhajkuan-jingkoui vasútvonalra (Dél-Mandzsúriában) vonatkozott. Ez az egyezmény továbbra is érvényben maradt, és orosz részről elismerték.

Az 1899 április 28-i egyezményt Oroszország úgy értelmezte, hogy nemcsak Mandzsúriát, hanem a Nagy Faltól északra Kína egész területét vasúti vállalkozásai színteréül ismerték el. Az egyezmény nem érintette azoknak a viteldíj- és adókedvezményeknek a kérdését, amelyeket Oroszország a Kínai Keleti Vasútvonalra vonatkozó, Kínával előzőleg kötött szerződésekben kapott. Ugyanakkor Anglia harcolt azért, hogy mandzsúriai érdekeit elismerjék. Ez arról tett tanúbizonyságot, hogy az angoloknak Kína északi tartományait illetően is messzemenő terveik vannak.

A hatalmak közti egyezmények nagy elégedetlenséget keltek Kínában, és fellobbantották Kína haladó személyiségeinek hazafias érzését. De a „száznapos reform” sikertelensége után, és miután Kuang Hszüt, a fiatal császárt ténylegesen eltávolították

és Ce Hszi özvegy anyacsászárnő reakciós klikkjének hatalma megszilárdult, a mandzsu dinasztia minden reformot elutasított. Ugyanakkor a külföldi imperialisták mind gátlástalanabb garázdálkodása folytán Kínában növekedésnek indult a külföldi-ellenes széles népi mozgalom.

1899-ig valamennyi európai nagyhatalom és Japán biztosította magának a „befolyási övezeteket”, de az ilymódon felosztott Kínában tovább folyt és még jobban kiéleződött az imperialisták egymásközi harca. A nagyhatalmak közül Kína felosztásában csupán az Egyesült Államok nem vett részt közvetlenül. Ennek azonban egyáltalán nem az a magyarázata, hogy az amerikai imperializmus kevésbé volt agresszív, mint a többiek. Az amerikai imperialisták már abban az időben messzemenő terveket szövögettek uralmuk Kína egész területe felett való megalapítására. A nemzetközi kapcsolatok történetének éppen erre az időszakára esik az amerikai imperializmus nyílt megjelenése az amerikai kontinensen kívüleső gyarmati hódítások küzdőterén. Mivel az amerikai rabló elkésett a „szabad” területek felosztásáról, csak a maradványok (Hawaii és Szamoa) felosztásában vehetett részt.

Amikor az amerikai imperialisták a Hawaii-szigeteknek mint a Távol-Kelet elleni támadás támaszpontjának tényleges elfoglalását megszervezték, Belknap tengernagy 1893-ban azt bizonygatta, hogy „maga a természet szánta arra ezt a (sziget-) csoportot, hogy a nagy köztársaság nyugati határán levő előretolt támaszpontként véglegesen elfoglalják”. Az Egyesült Államok hódító tervei távolról sem szorítkoztak csupán a Csendes-óceánra és Kínára. (Az Egyesült Államok csendesóceáni gyarmatai mint „előretolt támaszpontok” előmozdították az amerikaiak behatolását Kínába.) A legvállalkozóbb szellemű amerikai üzletemberek arról álmodoztak, hogy „békés” úton az egész orosz Távol-Keletet alárendelik az amerikai monopoltőkének. Harriman amerikai vasútkirálynak az a terve, hogy megépíti a „transzázsiái” vasútvonalat a Csendes-óceán partjától egészen az Atlanti-óceánig, közvetlen kapcsolatban állt azokkal a tervekkel, melyek célja az volt, hogy az orosz Távol-Keletet és Szibériát gazdaságilag Amerika félgyarmatává változtassák. Ugyanilyen gyarmatosító jellege volt az egyik amerikai társaság javaslatának, amelyet a chicagói orosz konzulon keresztül juttatott el az illetékes helyre. A javaslat így hangzott: a társaságnak adjanak monopoljogot arra, hogy az orosz szenet kiszállíthassa

Vladivosztokból. Hasonló célja volt azoknak az 1899. évi „baráti” javaslatoknak is, melyek azt indítványozták, hogy amerikai tudósok segítségével szervezzék meg Kelet-Szibéria természeti kincseinek „tanulmányozását”.

Az amerikai tőkések ilyenirányú kísérletei nem jártak gyakorlati eredménnyel. De az Egyesült Államok egyre jobban készülődött arra, hogy megteremtse a feltételeket a Távolszibériára való eredményes behatoláshoz.

Az Amerikai Egyesült Államok Spanyolország elleni háborúja – a világ imperialista újrafelosztásáért vívott első háború

Lenin nem egyszer hangsúlyozta, hogy a világkapitalizmus imperialista korszaka „csak 1898–1900-ban kezdődött meg”⁴¹. A kapitalizmus éppen ebben az időszakban lépett végérvénycsen monopolista szakaszába. Lenin 1916 decemberében Inyessza Armandhoz intézett levelében ezt írta: „Ön megfelel a legfontosabbról: 1891-ben egyáltalán nem volt imperializmus (brosúrámban igyekeztem bebizonyítani, hogy az imperializmus az 1898–1900-as években született meg és nem előbb), és nem volt imperialista háború, nem lehetett”⁴².

Az amerikai imperialisták indították az első tisztára imperialista jellegű háborút a már felosztott világ újrafelosztásáért 1898-ban. Ezt az évet egyúttal az imperializmus „születési” évének is nevezhetjük. Az amerikai imperialisták széleskörű terjeszkedő programjuk megvalósítását az egyik leggyengébb gyarmattartó hatalom — Spanyolország — megtámadásával kezdték. Az Egyesült Államok ettől a gyengébb gyarmattartó hatalomtól elvette gyarmatait, és egyben biztosította imperialista érdekeit mind a Közép- és Dél-Amerikához, mind az Ázsiához és Kínához vezető utakon.

Az amerikai burzsoá történelemhamisítók és az európai burzsoá „tudósok” állításai ellenére, az amerikai imperialisták már a Spanyolország elleni háború előestéjén a háború egyik céljának a Csendes-óceán nyugati részén, a Kína felé vezető utakon történő területhódításokat tekintették. Erről eléggé világosan tanúskodott az a tény, hogy az Egyesült Államok keleti hajórajának parancsnokává már 1897-ben Dewey commodorét, a Fülöp-szigetek elfoglalásának nyílt hívét nevezték ki. Bizonyítja továbbá az a sze-

⁴¹ Lenin Művei. 23. köt. 114. old.

⁴² Lenin Művei. 4. kiad. 35. köt. 214. old. (oroszul).

rep, amelyet ebben a kinevezésben Theodore Rooseveltt, az amerikai imperialista politika egyik leghevesebb szószólója játszott, aki akkoriban még viszonylag szerény tisztséget töltött be: a haditengerészeti miniszter szárnysegéde volt⁴³.

Az amerikai imperialisták indították az első háborút a világ újrafelosztásáért, és ezt azzal a hazug szólammal álcázták, hogy Kuba spanyol elnyomás alatt élő népén segítenek. A háború célkitűzéseit az Amerikai Egyesült Államok kongresszusának határozata a legképmutatóbb formában jelölte meg: „Kuba népe szabad és jog szerint is szabadnak . . . és függetlennek kell lennie . . . Az Amerikai Egyesült Államoknak kötelessége, hogy követelje Spanyolországtól: haladéktalanul mondjon le a kormányzásról és vonja ki fegyveres erőit Kubából és a kubai vizekről”⁴⁴.

Az imperialista politikusok szemérmetlen demagógiája — MacKinley elnök volt ennek jellegzetes képviselője — nemcsak azoknak a gyarmati népeknek a megtévesztését szolgálta, amelyek segítségével az amerikai imperialisták meg akarták szüntetni a spanyol uralmat Kuba és a Fülöp-szigetek fölött. Ennek a demagógiának ugyanakkor az is volt a célja, hogy a többi imperialista hatalomban illúziókat keltsen: az Amerikai Egyesült Államoknak „semmi érdeke sem fűződik” Kubához, a Fülöp-szigetektől nem is beszélve.

A háború az Amerikai Egyesült Államok számára rendkívül kedvező nemzetközi helyzetben kezdődött.

Spanyolország mindenképpen arra törekedett, hogy a növekvő katonai konfliktust az európai hatalmak együttes demarsának a megszervezése révén megakadályozza, de minden ilyenirányú kísérlete teljes kudarccal végződött⁴⁵.

Muravjov orosz külügyminiszter Sevicshez, a madridi nagykövethez intézett utasításában leszögezte az európai hatalmaknak a spanyol-amerikai konfliktussal kapcsolatos álláspontját: „Aligha szánja rá magát valaki, hogy nyíltan kifejezze állásfoglalását Washingtonnak, mert a vele való jóviszonyt mindannyian többre

⁴³ Lásd *Th. Roosevelt. An Autobiography*, New York, 1929. 223—224. old. *La vie intense*. 156—157. old.

⁴⁴ *Messages and Documents*. 1. köt. 347. old.

⁴⁵ Lásd *A. M. Zorina. Az 1898. évi spanyol-amerikai háború. Isztori-cseszkij Zsurnál*. 12. sz. 1940. (oroszul); lásd *Ferrar* tanulmányát: *The Last Spanish War*.

becsülik, mint a levitézlett ibériai királyság iránti barátságot”⁴⁶.

Minden nagyhatalomnak megvolt a maga oka arra, hogy a „levitézlett ibériai királyság” miatt ne húzzon ujjat az Amerikai Egyesült Államokkal. A fő gyarmati hatalom — Anglia — számára ez olyan pillanat volt, amikor eléggé befolyásos angol körök a már fenyegetővé váló „előkelő elszigeteltségből” kivezető utat keresve, az Amerikai Egyesült Államokkal való szövetség mellett törtek lándzsát. A *Times* már a háború kitörése előtt, 1898 március 28-án ezt írta: „Háború esetén, amikor mindkét országgal szemben fenn-tartjuk semlegességünket, nem szabad megfedkezünk arról, hogy az egyik országot vérségi kötelékek fűzik hozzánk.”

A háború kezdetén nagy hangon népszerűsítették az angol-amerikai szövetség gondolatát. Erre a célra az angol nagykövetség az Egyesült Államokban óriási összegeket költött, megvásárolta az amerikai lapokat, és egyúttal az angolszász faji propagandát is felszították. A *Times* hamarosan a háború kitörése után ezt írta: „Az amerikaiakat üdvözölni fogjuk a Fülöp-szigeteken . . . , de nem tudnánk közömbösen szemlélni, ha a Fülöp-szigeteket akár Franciaország, akár Németország, akár Oroszország foglalná el.”

Az angol imperialisták az Egyesült Államokkal való egyességet azon az alapon képzelték el, hogy az angol tőkének nyújtott garanciák mellett elismerik az Amerikai Egyesült Államok vezető szerepét a Karib-tengeren, az Egyesült Államok viszont szabadkereskedelmének biztosítása mellett ismerje el Anglia vezető szerepét a Távols-Keleten. Rendkívül jellemző volt az angol nagykövet szerepe a washingtoni diplomáciai testület által 1898 tavaszán, a spanyol-amerikai konfliktussal kapcsolatban az Egyesült Államokhoz intézett kollektív felhívás kidolgozásában. Az angol nagykövet nemcsak hogy mindent elkövetett annak érdekében, hogy a felhívás fogalmazása elfogadható legyen az Egyesült Államok számára, hanem azt előzetesen össze is egyeztette az Egyesült Államok külügyminiszterével⁴⁷.

Noha Anglia a háború kitörése után formálisan semleges álláspontra helyezkedett, a valóságban ez a semlegesség jóindulatú volt az Egyesült Államokkal, és ellenséges Spanyolországgal szem-

⁴⁶ Oroszország Külpolitikai Levéltára. Csendesóceáni osztály. Muravjov levele Sevicshez. 1898.

⁴⁷ Lásd Oroszország Külpolitikai Levéltára, 114. sz. okm.

ben. Ezt elég világosan bizonyította az a tény, hogy a Spanyolországból a Fülöp-szigetek felé tartó spanyol hajórajnak megtiltotta a szénvételezést az egyiptomi kikötőkben, ami lehetetlenné tette a hajóraj továbbhaladását. Spanyolországnak az ellen a kísérlete ellen, hogy a spanyol partvidéket megerősítse, Anglia szintén nyíltan ellenséges fellépéssel válaszolt és erre azt hozta fel ürügynek, hogy a partvidék megerősítése fenyegeti Gibraltárt.

Németország másként viselkedett. A német imperializmusnak messzemenő tervei voltak a csendesóceáni spanyol gyarmatokkal. A német ügynökök már a háború előtt erősítették kapcsolataikat bizonyos fülöpszigeti körökkel, és abban reménykedtek, hogy a Fülöp-szigetek — valamelyik német herceg vezetésével — független monarchiává alakul. A háború alatt a német diplomácia kétkulacsos politikát folytatott. Németország egyfelől nem szüntette meg kapcsolatait a fülöpszigeti szabadságmozgalom földbirtokos-burzsoá politikusaival, másfelől Spanyolországnak gyarmataihoz való „törvényes” jogai védelmében lépett fel: a német imperialisták arra számítottak, hogy ha a Fülöp-szigetek a spanyol-amerikai háború után Spanyolország birtokában maradnak, a tönkrement és elgyengült Spanyolország kénytelen lesz majd Németországnak eladni hajdan óriási gyarmatbirodalmának maradványait.

A Manilai-öbölben cirkáló német haditengerészeti erők parancsnoksága ellenséges magatartást tanúsított Dewey amerikai flottájával szemben, amely 1898 május 1-én szétverte a spanyol hajórajt, és ellenőrzése alá vette a Manilai-öbölt. A német imperialisták azonban ezt a politikát csak addig folytathatták, amíg az 1898 december 10-i párizsi szerződés nem mondotta ki, hogy a Fülöp-szigetek az Egyesült Államok birtokába kerülnek. Az amerikai szenátus 1899 február 6-án ratifikálta ezt a szerződést. Ezekután Németország további igényei csak nyílt fegyveres konfliktusra vezethettek volna az Amerikai Egyesült Államokkal, és ezt Németország nem merte megkockáztatni. Gyakorlatilag ilyen vagy olyan megfontolások alapján egyik „nagyhatalom” sem tudta megakadályozni az Amerikai Egyesült Államokat a volt spanyol gyarmatok elfoglalásában. Spanyolország a háború után nehéz pénzügyi helyzetben volt, és a Fülöp-szigetek elvesztése után semmiképpen sem tudta csendesóceáni birtokainak maradványait megtartani. A német imperialistáknak sikerült ezt a helyzetet kihasználniuk arra, hogy Spanyolországot e gyarmatok eladá-

sára bírják. A tárgyalások az 1899 február 12-i egyezményvel végződtek. Spanyolország a Karolina- és a Mariana-szigeteket (az Egyesült Államok által elfoglalt Guam kivételével), továbbá Palaut 25 millió pezetaért eladta Németországnak. A szigeteket közigazgatási szempontból egyesítették az újguineai német gyarmatokkal, amelyek az 1894 április 1-i törvény értelmében az Új Guinea Társaság magántulajdonából állami tulajdonba mentek át. Ebben kétségtelenül a császári Németország imperialista hódító étvágynak növekedése tükröződött vissza.

Az az illúzió — hogy az Egyesült Államoknak állítólag „nem érdeke” a Fülöp-szigetek megszerzése⁴⁸ — olyan nagy volt, hogy a diplomaták többségének még a hadműveletek megszüntetéséről szóló 1898 augusztusi washingtoni jegyzőkönyv aláírása után is az volt a véleménye, hogy az Amerikai Egyesült Államok csupán Manilára és a szigetcsoport egyik szigetére tart igényt⁴⁹. A valóságban MacKinley elnök már a Jules Cambonnal, Spanyolország washingtoni érdekképviselőjével folytatott tárgyalások során rendkívüli állhatatosságot tanúsított a fegyverszünet 3. cikkelyének megfogalmazásánál. E cikkelynek az volt a feladata, hogy megkönnyítse az amerikai imperialistáknak az egész Fülöp-sziget-csoport elfoglalását.

A hatalmak lebecsülték az Egyesült Államok étvágát, és arról ábrándoztak, hogy ilyen vagy olyan formában résztvesznek a szigetcsoport maradványainak a felosztásában.

Japán erősen érdeklődött a Fülöp-szigetek iránt és már a háború előtt számos ügynökén keresztül gondosan tanulmányozta ennek a volt spanyol gyarmatnak gazdasági és politikai helyzetét, de szárazföldi hódításai túlságosan lekötötték, és túlságosan nagy érdeke fűződött ahhoz, hogy az Egyesült Államok támogassa őt Oroszország ellen, semhogy a Fülöp-szigetekkel kapcsolatban az amerikai imperialistákkal szemben ellenséges politikát folytathatót volna.

A párizsi béke után — amikor az Egyesült Államok a szerződés értelmében neki járó „jogok” érvényesítése végett megkezdte

⁴⁸ Ebben az időszakban Japán nagykövete az Egyesült Államokban azt írta a japán külügyminisztériumnak, hogy „az Egyesült Államok céljai egyáltalán nem a Csendes-óceánon vannak”.

⁴⁹ Lásd Oroszország Külpolitikai Levéltára 70. sz. okm. és 143. sz. okm.

a fülöpszigeti szabadságmozgalom vérbefojtását — a tokiói amerikai nagykövetségen keresztül éppen Ito márki, volt japán miniszterelnök ajánlotta fel szolgálatait: közvetíteni akart az Egyesült Államok és a Fülöp-szigetek között, ahol az amerikaiak szörnyű kegyetlenséggel folytatták a háborút.

Az Egyesült Államok imperialistái úgy döntöttek, hogy elérkezett a megfelelő pillanat nagyszabású hódító terveik megvalósításához — ahhoz, hogy a Csendes-óceánt „amerikai tóvá” változtassák. Még dúlt a háború, amikor a szenátus elhatározta, hogy a Hawaii-szigeteket az Amerikai Egyesült Államokhoz csatolja. A szigetek elfoglalását az amerikai imperialisták korábbi politikája már gondosan előkészítette. Ez a politika jellemző volt az amerikai terjeszkedőkre, akik nem egyszer folytattak ilyen politikát a latinamerikai országokban is. Az amerikai diplomaták és a katonai klikk „forradalmat” rendezett a Hawaii-szigeteken, amelynek folyamán amerikai szuronyok segítségével egy Dole nevű amerikai bíró vezetésével 1893-ban „kormány” alakult. Ez már az amerikai uralom megteremtését jelentette.

Az Egyesült Államok, miután Hawaiit a spanyol háború idején végérvényesen bekebelezte, 1899-ben az Angliával és Németországgal létrejött egyezmény eredményeképpen megszerezte magának Tutuila szigetet és a szamoai szigetvilágnak a 171. délkörtől keletre fekvő más szigeteit. Szavai és Upolu fontos szigetek a másik „fiatal rablónak” — Németországnak — jutottak. Az amerikaiak összes csendesóceáni hódításai közül azonban a Fülöp-szigetek elfoglalása volt a legfontosabb.

A Spanyolországra kényszerített párizsi szerződés az Egyesült Államokat hatalmas, gazdasági és katonai-politikai szempontból egyaránt fontos gyarmatok „tulajdonosává” tette a Távol-Kelet felé vezető legrövidebb útvonalon. Az amerikai terjeszkedők egyik sajtószerve cinikus nyíltsággal ezt írta: „Az amerikai lobogó, amely ötszáz mérföldre Hongkongtól lobog, a közeljövőben kínai politikánknak valamivel többet nyújt majd, mint erkölcsi támogatást.” Nem hiába hangsúlyozta Lenin, amikor Joseph Patouillet-nek „Az amerikai imperializmus” című könyvét kivonatolta, hogy „a Fülöp-szigetek — lépés Ázsia és Kína felé. (118. old.)”⁵⁰

⁵⁰ *Lenn.* Füzetek az imperializmusról. 170. old. (oroszul).

A „nyitott kapuk”
elve – az Amerikai
Egyesült Államok
hódító politikájá-
nak eszköze

Az amerikai tőke növekvő érdeklődése a kínai piac iránt arra indította az amerikai imperialistákat, hogy korlátlan lehetőségeket igyekezzenek biztosítani e piac kihasználására. Nemcsak Kína feldarabolásának veszélye, hanem egyben „befolyási övezetekre” való felosztásának kezdete is szemléltetően mutatta az európai hatalmaknak azt a törekvését, hogy „övezeteiket” kizárólagos kizsákmányolásuk védett területeivé tegyék.

Az Egyesült Államok még azután sem tudott nyomban Kína felosztásának részeseként fellépni, miután a Távol-Kelethez vezető utakon fekvő gyarmatokat birtokába vette. Noha az Egyesült Államok a Távol-Keleten abban az időben katonai szempontból még meglehetősen gyenge volt, és ez megakadályozta abban, hogy Kína felosztásában közvetlenül résztvegyen, aktív hódító gyarmati politikája elsősorban Latin-Amerika felé, továbbá az ázsiai kontinenshez vezető csendesóceáni utak (Hawaii, Szamoa, Fülöp-szigetek) megerősítésére irányult. De az egész Kína felett kizárólagos uralomra törekvő amerikai terjeszkedőknek általában nem felelt meg valamilyen különálló „szféra” meghódítása.

Amikor az Egyesült Államok, a „nyitott kapuk és egyenlő lehetőségek” elvét tolta előtérbe Kínában, ezzel biztosítani akarta az amerikai áruk és tőke korlátlan behatolását Kína egész területére, így más hatalmak „befolyási övezeteibe” vagy bérbevett területeire is.

A gazdaságilag erős amerikai imperializmusnak a „nyitott kapuk” elvére kezdettől fogva azért volt szüksége, hogy fokozatosan kiszorítsa versenytársait és döntő pozíciót foglaljon el Kína egész területén.

Az Egyesült Államok imperialista körei természetesen egyáltalán nem mondtak le arról, hogy a Kína feletti uralomért fegyverrel is harcoljanak, de arra számítottak, hogy a lehető legalaposabban kihasználják a „nyitott kapuk” elvét, és annak segítségével minél hamarabb biztosítják az amerikai üzletemberek érdekeit.

A newyorki kereskedelmi kamara már 1898 februárjában kérelemmel fordult az elnökhöz: intézkedjék „Kínában élő polgáraink fennálló szerződéses jogainak védelméről, és az ebben az országban levő jelentős kereskedelmi érdekeik megőrzéséről és védelméről”.

Az eléggé hosszas előkészületek után kidolgozott amerikai

jegyzéket, amelyet Hay külügyminiszter írt alá, 1899 szeptember 6-án táviró útján a berlini, pétervári és londoni amerikai nagykövet tudomására hozták, hogy a fogadó ország kormányával közölje. A jegyzéket valamivel később más hatalmaknak is átnyújtották.

Hay jegyzékében hivatkozott arra, hogy az angol kormány több ízben kifejezte azt a kívánságát, hogy Kínában biztosítani kell a „nyitott kapuk” elvét. A jegyzék a cári kormány 1899 augusztus 11-i, Dalnyij szabad kikötővé nyilvánításáról szóló rendeletét és Németország Csiaocsoura vonatkozó nyilatkozatát annak tanúbizonyságaként értelmezte, hogy Oroszország és Németország kész elismerni a „nyitott kapuk” elvét. A jegyzék ezt az elvet három alaptétel formájában fogalmazta meg: javasolta a hatalmaknak, nyilvánítsák ki készségüket, hogy „érdekszféráikban” és az általuk Kínától bérbevett területeken nem sértik meg a szerződéses kikötők jogait és más hatalmak érdekeit: a bérbevett területeken levő kikötőkbe és a „befolyási övezetekbe” szállított minden árura — származására való tekintet nélkül — az érvényben levő szerződéses kínai díjtételt és vámot alkalmazzák; az ezekbe a kikötőkbe befutó hajókon és a bérbevett területek vasútvonalain szállított külföldi árukra nem vetnek ki magasabb illetékeket és díjtételeket. Hay jegyzékét a hatalmak tartózkodással fogadták. Anglia válasza — noha ezt az országot a „nyitott kapuk” elve kezdeményezőjének tartották — megmutatta, hogy számára az említett elv alkalmazásának csak a saját imperialista érdekeiért folytatott harcban lenne határozott értelme Kínában, továbbá mint olyan eszköznek, amely a cári kormány Mandzsúriában szerzett privilégiumai ellen irányul.

Anglia — Hay jegyzékének „magasztos eszméit” kellőképpen méltatva — azt követelte válaszában, hogy a jegyzék elveit ne terjesszék ki Hongkongra és Csiulungra.

Oroszország szintén kitérő választ adott. A cárizmus számára a Hay-féle jegyzék elveinek elfogadása azt jelentette volna, hogy összes mandzsúriai kiváltságairól lemond.

A német szóbeli válasz arra szorítkozott, hogy általános formában elismerte a fennálló szerződéses jogokat és megerősítette a külföldi kereskedelem szabadságát Csiaocsuban.

A hatalmak közül elsősorban Japán ismerhette el Hay elveit. Erre nemcsak saját kedvező földrajzi helyzetére alapozott számításai indították, hanem főként az, hogy biztosítsa a maga

számára az amerikai támogatást Oroszország ellen készülő háborújához. De Japán, a többi hatalomhoz hasonlóan, Hay elveinek elfogadását — még megfelelő fenntartásokkal is — ahhoz kötötte, hogy a többi hatalom elfogadja őket.

Több mint három hónapba telt, amíg az amerikai diplomáciának sikerült elérnie, hogy Anglia elfogadta Hay jegyzékének elveit azzal a kikötéssel, hogy Hongkongra ne terjedjen ki a „nyitott kapuk” elve.

Oroszország szempontjából — mint Hay írta — „a dolog lényege abban rejlik, hogy az orosz választ a lehető legtágabban kell értelmezni”.

Az Amerikai Egyesült Államok külügyminisztériuma éppen ilyen tágan értelmezte a többi hatalom választát, és 1900 március 20-án kijelentette, hogy valamennyi államtól, amely a jegyzéket megkapta, kielégítő választ kapott, s így a „nyitott kapuk” elvének elismerését „véglegesnek és határozottnak” lehet tekinteni.

A fenti megállapítás ellen senki sem tiltakozott. Ennek alapján az amerikai imperialisták azt állíthatták, hogy ezzel a „nyitott kapuk” elve hivatalos létjogosultságot nyert. Ez az elv hosszú éveken át leplezte azt a hódító politikát, amelyet az Egyesült Államok Kínával szemben folytatott, és eszközül szolgált a támadólag fellépő amerikai imperializmus érdekeinek a biztosítására.

A japán-kínai háború, majd utána Kína felosztása fokozta az imperialistaellenes hangulatot Kínában. Az imperialisták garázdálkodása és a külföldi tőke egyre fokozódó behatolásának a tömegekre háramló súlyos következményei még jobban felszították az imperialisták elleni gyűlöletet. Ez a hangulat legélesebben Kína északi és északkeleti tartományaiban nyilvánult meg: ezek a tartományok voltak a japán-kínai háború után a külföldi tőke intenzív behatolásának a színterei. Elsősorban Santung tartományban jelentkezett ez a hangulat, ahol különösen kegyetlenül sanyargatták a kínaiakat a német hatóságok, a koncessziósok, a vasútvonalak és üzemek tulajdonosai és a német hittérítők.

A népi mozgalom élén kínai titkos társaságok álltak. Ezek közül legtöbb tagja a „Jihocsüan” elnevezésű társaságnak volt. A titkos társaság tagjai harcot hirdettek a „tengerentúli ördögök” ellen, és ezt a harcot vallásos-misztikus elemekkel kapcsolták egybe. A „Jihocsüan” társaság a lakosság ideológiai előkészítésével

Népi felkelés Kínában az imperialisták ellen

együtt — különösen Santungban — híveit kiképzésben is részesítette.

A titkos társaságok elnevezésében és az elnevezés írásmódjában szerepelt egy írásjel, amely öklöt jelentett. (Az „igazságosság ökle”, a „nagy ököl társasága” stb.) Az imperialisták ezen az alapon az egész mozgalmat „boxermozgalomnak” keresztelték el. A boxermozgalom a nép tiltakozását juttatta kifejezésre az elviselhetetlen életfeltételek ellen, amelyekért a kínaiak a külföldi imperialistákat tartották a fő bűnösöknek. A mozgalom részvevőinek a zömét tönkrement parasztok, kézművesek, hajósok, kulik és a lakosság egyéb kisemmizett rétegei alkották.

A kínai uralkodó osztályok sok képviselője szintén felfigyelt erre a népi mozgalomra. A pekingi kormánynak nem volt szándékában komolyan harcolni a külföldiek behatolása ellen, de a Csing-dinasztia nem hagyhatta figyelmen kívül az országban észlelhető, egyre fokozódó felháborodást⁵¹. A dinasztia egyúttal attól félt, hogy a nép megmozdulása a feudális-bürokratikus uralkodó osztály és az élősdí mandzsu vezető réteg ellen irányul, és „arra számított, hogy az ország védelmét szolgáló önkéntes csapatok felállításáról szóló rendeletekkel” korlátozza majd a nép elégedetlenségének megnyilvánulását, és a maga számára veszélytelen mederbe tereli.

De a birodalom magas állású méltóságai, mint például Jung Lu, Ce Hszi császárnő idős kegyeltje és Li Hung-csang, nem hitték, hogy sikeresen lehet harcolni az erős európai hatalmak ellen. Sokakat közülük szoros komprádor kötelékek fűztek a külföldi hatalmakhoz.

Kína liberális átalakításának és európaizálásának Csang Cse-tunghoz hasonló hívei, akik a „száznapos reform” kudarca után eltávolodtak Kang Ju-vejtől és a vezetése alatt álló mozgalomtól, bár más okokból, de szintén elleneztek a külföldiellenes megmozdulások ösztönzését.

Mint említettük, Santung volt az a tartomány, ahol a gazdasági okok, de különösen a német imperialisták kihívó magatartása miatt az imperialistaellenes népi mozgalom a legjobban fellendült.

⁵¹ Lásd G. V. Jefimov. Kína újkori és legújabbkori története. Szikra 1951. 129. old.

A német diplomaták követelésére leváltották Ju Hszient, Santung főkormányzóját, aki a védelmi alakulatok felállításáról szóló rendeletet a felkelők támogatására adott utasításként értelmezte, és helyébe Jüan Si-kajt nevezték ki. Jüan Si-kaj, főként a német hatóságok utasítására, példátlan kegyetlenséggel, szuronyok és kivégzések segítségével nyomta el a népi mozgalmat. A megtorló intézkedések nyomán a titkos társaságok sok tagja a szomszédos Cseli és Sanhszi tartományokba menekült, ahol szintén erőre kaptak az imperialisták elleni népi megmozdulások. A mozgalom Mandzsúriára is áttért.

Ugyanakkor a pekingi kormányon belül a mandzsuk legreakciósabb csoportja megszilárdította helyzetét. 1900 elején császári rendelet adta hírül, hogy Kuang-hszü gyenge egészségi állapota miatt trónörökösül Tuan herceg fiát nevezték ki. Tuan ismert reakciós hírében állott, és híve volt annak, hogy a külföldiek elleni elégedetlenséget ki kell használni a dinasztia érdekében. Tuan a kormány egyik legbefolyásosabb alakja lett. Sok hivatalnok, aki megkísérelte a tiltakozást az általa követett irányzat ellen, életével lakolt.

A népi mozgalom egyre jobban fellendült. A felkelők 1900 májusában Paotinfu környékén szétrombolták a vasútvonalat és ez mintegy jeladás volt az általános felkelésre. A népi csapatok június 14-én bevonultak Pekingbe.

Az imperialista hatalmak nagy aggodalommal figyelték a nép egyre növekvő mozgalmát, amelyben Kína gyarmati leigázására irányuló terveik veszélyeztetését látták. A pekingi kormánytól erélyes harcot követeltek a Jihocsüan-társaság és más titkos társaságok ellen, és megkezdték a fegyveres erők küldését Tiencsinbe. Június végéig Tiencsin körzetében mintegy tizen-négyezer főnyi katonaságot vontak össze, mely készenlétben állott, hogy fegyverrel támassza alá a hatalmak hódító törekvéseit. Az imperialista hatalmak lázasan készülődtek a fegyveres beavatkozásra, és a diplomáciai missziók védelmének ürügyével, Seymour angol tengernagy parancsnoksága alatt, külföldi katonákból álló vegyes egységet küldtek a fővárosba.

A csapat azonban a népi erők ellenállásába ütközött és nem tudta elérni Pekinget. Ezért Tiencsin felé vonult vissza és csak úgy tudta elkerülni a megsemmisülést, hogy a Tiencsintől néhány kilométerre levő fegyverraktárban bújt meg. Itt hosszú ostromot

kellett kiállnia, míg az imperialista hatalmak újabb erősítése meg nem érkezett.

Az imperialista hatalmak képviselői június 16-án Tiencsinben ultimátum formájában felszólították a kínai hatóságokat, hogy Taku erődjait adják át a külföldieknek. Az a tény, hogy európai partraszálló egységek rabló módon elfoglalták a kínai erődöket, újabb lökést adott az imperialistaellenes mozgalomnak. A fővárosban a kétségbeesett anyacsászárnő körül dült az udvari klikk harca. Kína uralkodó osztályának különféle klikkjei valamennyien egyformán félték a nép mozgolódásától, s igyekeztek elhárítani a nép haragjának esetleges csapását a feudális vezető rétegről és a Csing-dinasztiáról. De amikor Jung Lu erélyes intézkedéseket követelt a felkelők ellen, Tuan herceg és hívei úgy számítottak, hogy a népi mozgalom részéről fenyegető veszélyt azáltal szüntetik meg, ha hivatalosan támogatják a felkelést, és hadat üzennek a külföldi hatalmaknak, amelyek a valóságban már megkezdtek a fegyveres benyomulást.

Ce Hszi június 20-án rendeletet írt alá, amellyel hadat üzent a külföldieknek. A külföldi missziókat Peking elhagyására szólították fel, de azok annak ürügyén, hogy nem lehet eljutni a tengerparthoz, visszautasították ezt a követelést. Az európai diplomaták elszigetelődtek Pekingben.

Von Ketteler német követet, aki június 20-án a kínai hatóságok figyelmeztetése ellenére elhagyta a követségi negyedet és a Cunglijamenbe indult, egy mandzsu katona megölte. A kínai lakosság kegyetlensége és fennhéjázása miatt gyűlölte a német követet. Ő volt az, aki a santungi felkelők elleni kegyetlen megtorló intézkedéseket sugalmazta. A német misszió őrsége gúnyt űzött a békés kínai lakosságból és a követségi negyed faláról a Déli Város területén tartott békés kínai gyűlésekre lövöldözött. A követ sajátkezűleg ütlegette a misszió pincéibe zárt békés kínaiakat⁵².

Nem sokkal ezután a felkelő alakulatok és a kormánycsapatok körülvették a követségi negyedet. Megkezdődött a külföldi missziók ötvenhatnapos körülrázása. Jung Lu a parancsnoksága alatt álló, európai mintára kiképzett kínai csapatoknak meg-

⁵² Lásd *Djang Feng-Djen*, *The Diplomatic Relations between China and Germany since 1898*. Sanghaj, 1936. 69. old.

tiltotta, hogy résztvegyenek a diplomáciai negyed ostromában, és a császárnőnél minden befolyását latbavetette, hogy biztosítsa a követek sérthetetlenségét. A népi alakulatok a mandzsú dinasztától egyenruhát kaptak, de elővigyázatosságból nem látták el őket lőfegyverekkel. Jung Lu megtiltotta az új európai ágyúk bevetését és ez a követségi negyed elleni szórványos tüzérségi tüzet rendkívül hatástalanná tette.

Közben a külföldi hatalmak arról vitáztak, ki játssza közülük a vezető szerepet a Kína elleni intervencióban. Japán kezdetben egyedül akarta magáravállalni a büntető funkciókat; Anglia, melyet az afrikai háború lefoglalt, ezt mindenképpen előmozdította, és ilyen irányú nyilatkozattal is fordult a hatalmakhoz. Javaslatában azonban nem talált megértésre. Valamennyi európai „nagyhatalom” és az Egyesült Államok is — ilyen vagy olyan módon — képviseltetni akarta magát az intervencióban, hogy közvetlenül résztvegyen a „kínai probléma” megoldásában.

Az Egyesült Államok részvétele a hatalmak közös intervenciójában megmutatta, hogy a spanyol-amerikai háború után mennyire megélénkült az amerikai imperializmus kínai tevékenysége. Az Egyesült Államok diplomáciája a beavatkozás „szükségességét” azzal magyarázta, hogy meg kell „védelmezni” a „nyitott kapuk” hírhedt elvét. Hay külügyminiszternek a hatalmak washingtoni nagyköveteihez intézett július 3-i körlevele cinikusan mutatott rá arra a feladatra, hogy fenn kell tartani Kína „területi és közigazgatási épségét”, a szerződéses jogokat és a „nyitott kapuk” elvét.

A hatalmak kínai területhódításának lehetősége annál is realisabb volt, mert a népi felkelés nyomában megmutatta a pekingi központi kormány egész gyengeségét. Dél-Kína alkirályai — Csang Cse-tung Vucsangban és Li Csung-ho Nankingban — nem voltak hajlandók végrehajtani Pekingnek azt a rendelkezését, hogy kezdjenek háborút a külföldiek ellen, és közvetlen kapcsolatot létesítettek a külföldi konzulokkal. Kijelentették, hogy kezességet vállalnak a külföldiek életéért és tulajdonáért. Egyben Kína külföldi diplomáciai képviselőit is ilyen szellemben tájékoztatták. Li Hung-csang Kantonban és Jüan Si-kaj Santungban ugyanilyen álláspontra helyezkedett. Területükön kíméletlenül elnyomtak minden imperialistaellenes megmozdulást.

Az imperialistaellenes népi mozgalom a leginkább Cseli és

Sanhszi tartományban, továbbá Mandzsúriában lendült fel. A mandzsúriai megmozdulások következtében az orosz vasútvonal jelentős szakaszai tönkrementek. A cári tábornokok megkezdték a kínaiak „megbékítését”. A Mandzsúriába benyomult cári csapatok Mandzsúria északi és középső részét már június végéig ellenőrzésük alá vették. Niucsuangban augusztus elején felvonták a cári lobogót.

Az a tény, hogy a cári csapatok elfoglalták Mandzsúriát, és azok a kiváltságok, amelyeket a cári Oroszországnak Mandzsúriában már sikerült megszereznie, fokozták az imperialista hatalmak harcát a mandzsúriai érdekekért. Azt hozták fel ürügyként, hogy Kína „területi épségének” fenntartásáról „gondoskodnak”, és ez arra indítja őket, hogy a távolkeleti problémák „közös” rendezését követeljék.

A külvilágtól elzárt Pekingből a legfantasztikusabb hírek érkeztek. Egy időben az a hír járta, hogy a fővárosban élő összes európaiak elpusztultak. A *Times*-ban halotti búcsúztatók jelentek meg. A templomokban még gyászistentiszteleteket is tartottak. Ez nyilván provokációs célból történt, hogy a kínai nép elleni rablóháborúra megfelelő ürügyet találjanak.

A külföldi egyesült hadsereg csapatai augusztus 6-án Tien-csinből megindultak Peking felé. Az egyesült erők létszáma hivatalosan mintegy tizenkilencezer fő volt, ebből nyolcezer japán és mintegy ötezer orosz katona. Anglia háromezer indiai katonát állított ki. Az amerikai csapatok létszáma Chaffee tábornok parancsnoksága alatt meghaladta a kétezer főt. Ezeket a csapatokat a célra a Fülöp-szigetéről vonták el, ahol a gazdagok siserehada érdekében nyomták el a lakosságot⁵³. Franciaországot majdnem kizárólag az annami lövészek képviselték (nyolcszáz fő). Az Osztrák-Magyar Monarchia és Olaszország csupán formálisan vett részt ebben az expedícióban (ötven-ötven fővel), Németország — noha a császár vérszomjas beszédekkel mondott és elrendelte, hogy haladéktalanul mozgósítsanak hétezer embert a kínai intervenció számára — a hadjárat elején nem vett részt számottevő erőkkel a közös intervenció hadseregben.

Az intervenció serege az ellenállás leküzdése után egy hét múlva elérte a fővárost. Li Hung-csang, akit az udvar újra

⁵³ Lásd *Lenin Művei*, 28. köt. Szikra 1952. 50. old.

kegyébe fogadott és visszakarta a cseli helytartóságot, minden tőle telhetőt elkövetett, hogy béketárgyalásokat kezdjen és megakadályozza az európaiak benyomulását a fővárosba. A császári rendelet már augusztus 8-án megbízta, hogy tárgyaljon a külföldiekkel, de a külföldi hatalmak kijelentették, hogy a tárgyalások kérdését mindaddig nem lehet megoldani, amíg „nem jön létre kapcsolat a pekingi követekkel”. Ez azt jelentette, hogy az imperialisták mindaddig nem hajlandók tárgyalni, míg el nem foglalják a kínai fővárost.

A külföldi csapatok augusztus 14-én bevonultak a fővárosba. Peking teljesen az imperialisták hatalmába került. Ce Hszi és az udvar Jung Lu tanácsai ellenére elmenekült. Jung Lunak az volt a véleménye, hogy az anyacsászárnő jelenléte Pekingben megkönnyíti a dinasztia helyzetét és lehetővé teszi a megegyezést a hatalmakkal. Noha Ce Hszi már úgy határozott, hogy feláldozza azokat a hercegeket és hivatalnokokat, akik a külföldiellenes mozgalmat támogatták, mégsem akart a fővárosban maradni, mert féltette életét.

Az imperialista csapatok a fővárost elfoglalása után övezetekre osztották fel, melyeknek „őrzését” az egyes hatalmakra bízta. Az intervenciókó kiméletlenül leszámoltak a lakossággal, kifosztották, de a német erők megérkezése előtt nem nyúltak a „tiltott városhoz” (ahol a császári palota volt), hanem megelégedtek azzal, hogy tüntető díszmenetben átvonultak a fővárosnak ezen az elzárt részén.

Németország azon a jogcímen, hogy a német követet meggyilkolták, kijelentette, hogy ő tart igényt a vezető szerepre a közös intervencióban. Vilmos császár gróf Waldersee német tábornagyot nevezte ki a büntetőcsapatok főparancsnokává. Waldersee szeptember 27-én érkezett meg Tienccsinbe. Utasításai megfelelték a császár emlékezetes „hún” beszédének, amelyet Brémában, július 27-én az első német csapatok búcsúztatásakor mondott. „Kegyelmet ne adjatok, foglyot ne ejtsetek — mondotta a császár. — ... Éppen úgy, amint ezer évvel ezelőtt Attila király húnjai emlékezetessé tették hatalmukat, amely ma is él a mondákban és mesékben, a ti tetteiteknek a német nevet Kínában ezer évre emlékezetessé kell tenniük, hogy a kínaiak sohase merjenek görbe szemmel nézni egy németre sem.”

Noha Waldersee már jóval azután érkezett meg Pekingbe,

hogy a várost a külföldi csapatok elfoglalták és a felkelést teljesen elfojtották, nyomban követelte, hogy ő legyen az egyesült erők főparancsnoka. A hatalmak beleegyeztek.

Waldersee a császári palotában telepedett meg, és pontosan úgy viselkedett, ahogy később a német fasiszta barbárok. Parancsára véresen leszámoltak a kínaiakkal, kegyetlenül kirabolták és megalázták őket. Waldersee, kincsek után kutatva, elrendelte, hogy szedjék fel a palota padlóját és ássák fel a császári kerteket. A drágaságok utáni hajszában még attól sem riadt vissza, hogy felásassa a sírokat, ami sértette a kínaiak vallásos érzelmeit.

Waldersee volt a fő sugalmazója a felkelő alakulatok elleni számos büntetőhadjáratnak. Még azután is folytatta hóhértűködését, miután már a kínai megbízottakkal megkezdődtek a tárgyalások. 1900 december 12-től 1901 április végéig negyvenöt expedíciót szervezett, amelyek közül harmincötben kizárólag német katonák vettek részt.

A német katonai parancsnokság és a német diplomácia egyaránt szokatlanul mohó és példátlanul kegyetlen volt. Ez teljesen megfelelt a császár utasításainak, aki a nemzetközi viták rendezésének barbár módszerét javasolta: a tárgyalásra küldött kínai megbízottak foglyulejtését és őrizetbentartását mindaddig, amíg Kína a hatalmak összes követeléseit nem teljesíti.

De a tárgyalások a kínai kormánnyal nem kezdődtek meg nyomban Peking elfoglalása után. Ennek oka a hatalmak egymás közötti nézeteltéréseiben keresendő. A cári Oroszország Mandzsúriát megszállás alatt tartotta. Nyomban azután, hogy csapatai bevonultak Mandzsúriába, megjelentek a vasútépítő alakulatok és helyreállították a felkelők által szétrombolt vasútvonalat.

A többi hatalom irigykedett Oroszországra Mandzsúria megszállása miatt. A megszállás ténye arra készítette a hatalmakat, hogy képmutatónan Kína „épsége” elvének védelmében lépjenek fel. Anglia számára ez jó módszernek ígérkezett annak megakadályozására, hogy az oroszok mandzsúriai pozíciójukat megszilárdítsák. Az angol kormányt teljesen lefoglalta az afrikai gyarmati háború. Így nem léphetett fel közvetlenül erélyesen, és az angol megbízottak kénytelenek voltak más hatalmagnál támogatást keresni Oroszország ellen. Németország akkor, amikor Kína „épségének” támogatásához hozzájárult, elsősorban óriási összegű hadisarcra számított. Az Egyesült Államoknak különleges hódító

érdekei voltak Mandzsúriában, ahol az amerikai kereskedelem sokszorososan felülmúlta az orosz kereskedelmet. Emellett azonban Kína „épségének” kinyilatkoztatása az amerikai behatolás fő eszközének — a „nyitott kapuk” elvének — felhasználásával is kapcsolatban volt. Japán számára az Oroszországgal való szembeállítás Mandzsúriában elsősorban azzal függött össze, hogy a japán imperialista körök ezt a területet, akárcsak Koreát, a japán terjeszkedés elsőrendű célpontjaként tekintették.

A hatalmaknak különféle célkitűzéseik voltak, ezért Kínával szembeni magatartásuk is különböző volt. Az orosz diplomácia, noha a cári Oroszország legagresszívebb köreinek messzemenő hódító tervei voltak, igyekezett baráti viszonyt létesíteni Kínával. A külügyminisztérium ellenezte, hogy orosz csapatok vegyenek részt a Peking elleni hadjáratban, és feltétlenül ragaszkodott ahhoz, hogy az expedíciót ne orosz parancsnok vezesse.

Az orosz kormány igyekezett az eseményeket minél előbb a diplomáciai tárgyalások medrébe terelni. Az orosz csapatok Pekingből való kivonását „már augusztusban megkezdték (különösen a németek nagy felháborodására), és Waldersee megérkezésekor (1900 október) a pekingi hadszíntéren már nem voltak orosz katonák, hogy résztvegyenek a nemzetközi büntetőexpedíciónak abban a bacchanáliájában, amely csak 1901 áprilisában ért véget”⁵⁴.

Oroszország volt az első hatalom, amely kijelentette: kész elfogadni Li Hung-csang meghatalmazását, hogy a kínai kormányt a tárgyalásokon képviselje. Li Hung-csanghoz intézett táviratában Vitte azt ajánlotta, térjen vissza minél előbb Pekingbe, hogy a tárgyalásokat még Waldersee megérkezése előtt meg lehessen kezdeni, és ezzel elkerüljék az újabb nehézségeket.

Ezzel együtt a küszöbönálló tárgyalások időszerűvé tették a cári Oroszország követeléseinek kidolgozását. Pétervárott e kérdés megvitatása során két fő irányzat mutatkozott. Kuropatkin hadügyminiszter a Kínai Keleti Vasútvonalat ért károk miatt nem csupán kártérítést követelt, hanem azt is követelte, hogy Kína mondjon le Mandzsúriában a csapattartás jogáról — a rend-

⁵⁴ B. A. Romanov. Az orosz-japán háború diplomáciai történetének vázlata. 96. old. (oroszul). Lásd még ugyancsak e szerzőtől: Oroszország és Mandzsúria. 259—260. old. (oroszul).

őrségen kívül —, továbbá Oroszország kapjon jogot arra, hogy a vasút legfontosabb pontjait katonasággal szállja meg, és Mandzsúria közigazgatását ellenőrizze. Grogyekov tábornok, az amurvidéki katonai körzet parancsnoka, követeléseiben még ennél is tovább ment.

A katonai körök stratégiai jellegű megfontolások alapján Oroszország mandzsúriai területfoglalási tervei mellett törekedtek lándzsát. Viszont a katonai vezetők követeléseik mellett semmiféle hatályos védelmi rendszabályt sem javasoltak arra az esetre, ha háború törne ki Japánnal.

Vittének, aki szembeszállt Kuropatkinnal, lényegében átfogóbb tervei voltak. De ő, aki a mandzsúriai, koreai és észak-kínai orosz befolyás megteremtéséről álmodozott, ezeket a terveket gondos gazdasági előkészületekkel kapcsolta egybe. Ezek között voltak belső jellegű intézkedések (a vasútépítés befejezése, a határmenti területek gyarmatosítása és kiaknázása stb.) és ide tartozott a Kínába való pénzügyi-gazdasági behatolás is. Vitte „békés” imperializmusának tervei összefonódtak Mandzsúria gazdasági legigázásával és a Kínába való további behatolással, amit orosz bankok és társaságok segítségével akart megvalósítani. Ő a külföldi tőke részvételét orosz ellenőrzés alatt és az Oroszország által meghatározott határokon belül képzelte. Álláspontját a távolkeleti közvetlen teendőkkal kapcsolatban több ízben változtatta, jelentős mértékben attól függően, hogy milyen volt a nemzetközi helyzet. 1895-ben amellett szállt síkra, hogy minden eszközzel, „ha kell, háború útján is” meg kell akadályozni Japán megerősödését Liaotungban, viszont 1900-ban „mérsékelt irányzatot” követett, csupán gazdasági terjeszkedést sürgetett.

Vitte 1900 augusztusában előterjesztett terjedelmes memorandumában aggodalmát fejezte ki: Oroszország távolkeleti aktivitásának felélénkülése azzal a veszéllyel jár, hogy az ország nyugaton meggyengül.

A Kínával szembeni követelések kérdésében ideiglenesen diadalmaskodott a viszonylag „mérsékelt” felfogás. Erről tanúskodott a hadügyminiszternek Grogyekovhoz intézett távirata, amely rámutatott arra, hogy a mandzsúriai területhódításra vonatkozó tervei nem elfogadhatók, és ezt mutatta az az augusztus 25-i körlevél is, amely újra leszögezte azokat a korlátozott célkitűzéseket, amelyeket az orosz kormány a boxerfelkelés eltiprásával

kapcsolatban maga elé tűzött. A jegyzék megállapította, hogy „az orosz csapatokat a rend helyreállítása után visszavonják, ha ezt más hatalmak tevékenysége nem fogja akadályozni”:

A pénzügyminisztérium, amely nem akarta, hogy Kína túlságosan meggyengüljön és így a cárizmus vetélytársai, a nyugati hatalmak, az Egyesült Államok és Japán könnyűszerrel leigázhassák, külön jelentésében megállapította, hogy Oroszországnak nem lenne szabad pénzbeli kártérítést követelnie a maga számára, ha ezen az úton más országok kártérítési igényeit is ki lehetne küszöbölni. De mivel a kínai kormány már kijelentette, hogy kész hadisarcot fizetni, Oroszország lemondása a pénzbeli kártérítésről nem ért célt. Ezért Oroszországra a pekingi tárgyalásokon az a feladat várt, hogy lehetőleg csökkentse a hatalmak pénzügyi követeléseit, és védelmezze Oroszország részesedését, amelyet további kiváltások alakjában akart realizálni Mandzsúriában.

A hatalmak nem tudták azonnyomban kidolgozni közös követeléseiket a tárgyalások számára. Amikor a szeptember 25-i császári rendelet hírül adta, hogy több hivatalnokot — aki bűnös volt a felkelés szításában — bíróság elé állítanak, továbbá, Tuan herceget többedmagával eltávolítják tisztségéből — Németország követelte, hogy bízzák a hatalmakra annak megítélését, eléggé teljes-e a megbüntetésendők névsora és büntetésük mérve megfelelő-e „bűncselekményeiknek”.

A francia megbízottak 1900 október 4-én tárgyalási alapul több pontot javasoltak, amelyek magukban foglalták: 1. a felkelésben és a külföldiek meggyilkolásában bűnösök megbüntetését, 2. a kínai fegyverbehozatal eltiltását, 3. az imperialista hatalmak, társaságok és magánszemélyek megfelelő kártalanítását, 4. állandó követségi őrség létesítését Pekingben, 5. a takui erődök felrobbantását, 6. a Peking—Taku útvonal három pontjának katonai megszállását, hogy ez az út mindig szabadon álljon a követek számára a tenger felé, és a katonai alakulatok számára a főváros felé.

Ennek a jegyzéknek, valamint a német kormány szeptemberi jegyzékének az alapján (amely még kegyetlenebb követeléseket támasztott) dolgozták ki a közös követeléseket, melyeket több mint két hónapon át tárgyaltak. Ez visszatükrözte az imperialista hatalmak egymásközi harcát és ellentéteit. A legfőbb akadályt annak megvitatása jelentette, hogy „bűnösként” hány kínai hivatalnokot büntessenek meg, továbbá a Kína bocsánatkérésére

vonatkozó német eljárási javaslat, a Ketteler- emlékmű építése stb. Végülis a hatalmak december közepén közös jegyzéket írtak alá, és december 22-én átnyújtották a kínai megbízottaknak. A hatalmak kijelentették, hogy mindaddig, amíg a kínai kormány a hatalmak által támasztott követeléseket el nem fogadja, a külföldi megszálló csapatok Pekingben maradnak.

Hszianból, ahol a kínai udvar tartózkodott, december 28-án megérkezett a hozzájárulás a hatalmak követeléséhez. A külföldi megbízottak ezzel nem akartak megelégedni, és a császár pecsétjével ellátott okmányt követeltek.

Miután ezt a követelést is teljesítették, a kínai megbízottak kérték, hogy a közös jegyzék egyes pontjait konkrétan részletezzék. A hatalmak beleegyeztek — ez megfelelt az imperialista táboron belüli különféle szempontoknak, amelyek a közös jegyzékben csupán igen általános kompromisszum formájában jutottak kifejezésre.

A részletek megtárgyalása több mint fél évig tartott. Egyébként a tárgyalás alatt, még a zárójegyzőkönyv aláírása előtt, a külföldi hatalmak egész sor követelése megvalósult. Az imperialisták egyesült csapatainak nem csupán a külföldi hódítók elleni népi mozgalmat sikerült elnyomniuk, hanem egyúttal erőszak alkalmazásával Kínát még jobban leigázták.

Kína óriási áldozatokat hozott. A tárgyalások folyamán és a zárójegyzőkönyvben tett engedmények megalázó tanúbizonyságai voltak annak, hogy az imperialista hatalmak még jobban eltiporják Kínát és befejeződött Kína félgymarmati országgá változtatásának folyamata. Li Hung-csang megpróbálta mérsékelni a hatalmak pénzügyi követeléseit, amelyek együttes összegéből Németország igyekezett a legtöbbet kapni. Oroszország és az Amerikai Egyesült Államok javasolták, hogy a pénzügyi „kártérítés” mértékének megállapítását bízzák a Hágai Nemzetközi Bírószágra.

Oroszország Mandzsúriáról külön folytatott tárgyalásokat Kínával, párhuzamosan a hatalmak tárgyalásaival, amelyeken az orosz megbízottak is résztvettek. Li Hung-csang ezeket a külön tárgyalásokat igyekezett arra felhasználni, hogy az Oroszországnak a mandzsúriai kérdésben ígért engedmények révén biztosítsa az orosz megbízottak baráti állásfoglalását a hatalmak közös tárgyalásán. Oroszország követeléseivel viszont az európai imperialista hatalmak, továbbá Japán és az Amerikai Egyesült Államok közös

oroszellenes frontját állította szembe: így akarta semmivé tenni az Oroszországnak tett ígéreteket. Ez a játék azonban nem javított Kína helyzetén.

Végülis 1901 szeptember 7-én aláírták a zárójegyzőkönyvet. Kínát óriási hadisarc fizetésére kötelezték: a hadisarc összegét — a kamatok nélkül — 450 millió taelben állapították meg. A zárójegyzőkönyv egyrészt leszögezte a Kína által máris teljesített követeléseket, másrészt pedig felsorolta további súlyos kötelezettségeit.

Az orosz-japán
ellentéték kiéle-
ződése Mandzsúriá-
ban

Mandzsúria orosz megszállása és Oroszországnak az a törekvése, hogy ebben a kérdésben külön egyezzen meg Kínával, ellenzésre talált a hatalmaknál — mindenekelőtt pedig az Amerikai Egyesült Államoknál, Angliánál és Japánál. Még jobban kiélezték a helyzetet azok a tárgyalások, amelyeket Alekszejev tengernagy, a kuantungi terület főparancsnoka és Grogyekov tábornok a pekingi tárgyalásokkal egyidejűleg közvetlenül a mandzsúriai helyi hatóságokkal folytatott. Alekszejev novemberben egyezményt kötött a mukdeni kormányzóval, aki ténylegesen elismerte az orosz ellenőrzést. Az egyezmény értelmében az orosz csapatok több pontot továbbra is megszállva tartottak. A kínai csapatokat feloszlatták, a raktárakat és a fegyvereket pedig átadták az orosz parancsnokságnak.

A *Times* — noha nem pontosan — közölte Alekszejev tengernagynak a mukdeni kormányzóval kötött egyezményét, amely nyomban ellenhatást váltott ki Angliában. Landsdowne már 1901 január 5-én utasította a pétervári és pekingi angol nagykövetet, hogy ellenőrizze, valóban létezik-e ilyen egyezmény. Sőt mi több: az angol vezető körök 1901 januárjában tárgyalásokat kezdtek Németországgal és Japánal „a nyílt beavatkozásról, sőt egy Oroszország elleni hármasszövetségről”⁵⁵. A cári kormány Kínának a külön egyezmény alapjául 1901 januárjában az alábbi feltételeket javasolta: Kína külföldieknek semilyen koncessziót sem ad Mandzsúriában, Mongóliában és Nyugat-Kína Oroszországgal határos tartományaiban; Kína megtéríti a „háború” (vagyis a népi felkelés) által okozott károkat oly módon, hogy újabb kon-

⁵⁵ B. A. Romanov. Az orosz-japán háború diplomáciai történetének vázlata. 112. old. (oroszul).

cessziókat ad a Kínai Keleti Vasúttársaságnak, többek között koncessziót biztosít a társaságnak arra, hogy vasútvonalat építhessen a Kínai Keleti Vasúttól Pekingig; az orosz kormány jogot nyer arra, hogy belátása szerint bármilyen mandzsúriai helyi hatóságot leváltson; a kínai csapatokat a Kínai Keleti Vasút építkezésének befejezéséig kivonják Mandzsúriából. A cári kormány kötelezte magát arra, hogy a fenti feltételek teljesítése esetén kivonja csapatait Mandzsúriából.

A fenti tervezet alapján folytatott tárgyalások semilyen eredményre sem vezettek. A többi hatalom ellenezte ezeket a tárgyalásokat. Anglia, Japán, az Egyesült Államok és Németország tüstént nyomást gyakorolt a kínai kormányra: „figyelmeztette a külön egyezmény veszélyére”. A japán kormány Angliától bátorítva kijelentette Kínának, hogy hajlandó támogatni abban az esetben, ha az Oroszországgal való megegyezés felborulása bonyodalmakra vezetne, és ígéretet tett arra, hogy segíti Kínát abban, hogy „Mandzsúria kellő időben megtisztuljon az orosz csapatoktól”. A japán követ a Li Hung-csanggal folytatott megbeszélésen egyidejűleg nyílt fenyegetést is alkalmazott.

A kínai kormány a hatalmak álláspontjára hivatkozva elutasította az orosz egyezménytervezet elfogadását. A cári kormány 1901 március közepén a kínai megbízottnak újabb, mérsékeltbb tervezetet küldött és kijelentette: ha Kína két héten belül nem írja alá az egyezményt, Oroszország fenntartja magának a teljes cselekvési szabadságot Mandzsúriában. Kína — Anglia, Japán, Németország és az Amerikai Egyesült Államok nyomására — ezt a tervezetet is elutasította.

Oroszország később hozzájárult ahhoz, hogy kivonja csapatait Mandzsúriából, de az egyezménytervezet sok pontja még így is erős ellenállást váltott ki a hatalmakból, elsősorban az Egyesült Államokból, Japánból és Angliából, amelyek arra törekedtek, hogy biztosítsák maguknak a Mandzsúriába való behatolásnak és az ország leigázásának a lehetőségét. Elsősorban az alábbi pontokat ellenezték: a 15. cikkelyt, amely kimondta, hogy Oroszország utasítására a vele szemben ellenséges mandzsúriai hivatalnokokat elmozdítják; a 6. cikkelyt, amely arról szólt, hogy Kína nem alkalmaz külföldi tanácsadókat Észak-Kínában; a 8. cikkelyt, amely kibővítette Kínának azt a kötelezettségét, hogy Mandzsúriában és Mongóliában nem nyújt koncessziókat más hatalmaknak, azáltal,

hogy ezt a kötelezettséget Kuldzsára, Kasgariára és más, Oroszországgal határos területekre is kiterjesztette. Az utolsó cikkely az orosz területek biztonsága szempontjából természetesen jóval megokoltabb volt, mint azok a hasonló kötelezettségek, amelyeket Kína más hatalmakkal szemben „befolyási övezeteik” tekintetében vállalt.

Kína megtagadta az egyezmény aláírását. Erre a kormány hivatalos értesítőjében 1901 április 5-én részletes nyilatkozat jelent meg a távolkeleti orosz politikáról. A nyilatkozat kifejtette a hatalmak tárgyalásaival kapcsolatos összes eseményeket, és meg lehetőszen nyíltan utalt a kínai elutasítás külső okaira.

A nyilatkozat a mandzsúriai egyezményre vonatkozóan kijelentette: „A kínai kormány számára komoly akadályok merültek fel azzal kapcsolatban, hogy Oroszországgal ilyen egyezményt kössön, s ezért a Mandzsúria fokozatos kiürítését célzó tervbevett intézkedések haladéktalan megtevéle nem teljesíthető.”

Kína vezető köreiből az orosz javaslatokkal szemben tanúsított magatartás körül már április táján nézeteltérések mutatkoztak. Li Hung-csang, aki korábban a hatalmak ellentéteit az orosz feltételek enyhítésére használta ki, most figyelembe véve azt a veszélyt, amely Mandzsúriát Japán részéről fenyegette, hajlandó volt megegyezni Oroszországgal. Ugyanakkor a déli alkirályok — különösen Csang Cse-tung —, akik szoros kapcsolatban voltak a külföldi, de főleg az angol tőkével, élesen ellenezték a megegyezést Oroszországgal, és angol orientációt követeltek.

Noha Mandzsúria kérdése nyitva maradt, a cárizmus uralkodó helyzete itt vitán felül állt. Az Észak-Kínába való további orosz behatolás lehetőségét szándékosan fújta fel az angol propaganda. Az angolok, hogy Oroszország ellen izgassák a közvéleményt, felhasználták a cári kormánynak azt a tervét, hogy északról Peking felé új vasútvonalat épít. Mindez elősegítette, hogy Anglia tovább közeledjék Japánhoz. A Mandzsúriára vonatkozó orosz-kínai egyezmény ellen vívott diplomáciai harcban a két ország egymással szoros kapcsolatot tartott. Angliát az is a Japánhoz való közeledésre ösztönözte, hogy nem sikerült kipuhatolnia az utat egy Németországgal és az Egyesült Államokkal kötendő szövetség számára.

Az oroszellenes angol-japán szövetség Noha az angol imperialista politikusok J. Chamberlain vezette legagresszívebb csoportja 1901-ben nem ellenezte a Németországgal való megegyezést, a szüntelenül mélyülő angol-német ellentétek ezt a megegyezést lehetetlenné tették. Anglia számára a Japánnal kötött szövetség az adott pillanatban a legjobb kivezető útnak látszott az „előkelő elszigeteltségből”. Ez a szövetség lehetővé tette, hogy Japánt eszközként használja fel az Oroszország elleni harcra, és szabaddá tette kezét imperialista pozíciói megszilárdítására — nemcsak Kínában, hanem más gyarmati területeken is.

Az 1901 áprilisában megkezdődött angol-japán tárgyalások jelentős mértékben párhuzamosan haladtak a mandzsúriai problémával kapcsolatos orosz-kínai megbeszélésekkel, amelyek az 1901 tavaszán tartott szünet után augusztusban folytatódtak.

Ez ismét hangsúlyozta az angol-japán szerződés oroszellenes beállítottságát. Anglia félt egy orosz-kínai egyezmény aláírásának lehetőségétől.

Japán számára az angol szövetség rendkívül fontos volt hódító tervei szempontjából. Csak Anglia közvetlen támogatása tehette lehetővé Japán Oroszország elleni fegyveres fellépését, melynek célja Mandzsúria és Korea leigázása volt.

Az imperialista Németország, melynek politikája Oroszország gyengítésére törekedett, az angol-japán szövetséget a maga részéről megfelelőnek tartotta. Oroszország távolkeleti törekvései, amelyeket a német diplomácia és különösen maga a császár fokozottan támogatott, szabad kezet adtak Németországnak Európában és a Közel-Keleten. Egy orosz-japán háború gyengítette volna az Oroszország és Franciaország közötti katonai szövetség esetleges hatását és a német imperialisták számára Európában megkönnyítette volna az agressziós politikát.

Isii, az imperialista Japán egyik vezető diplomatája, Németországnak az angol-japán szövetség bejelentésével kapcsolatos válaszát kommentálva, ezt írta: „Ez nyílt, noha ügyetlen javaslat volt Japán felé, hogy harcoljon Oroszország ellen”⁵⁶.

Az angol-japán szövetségi szerződés Oroszország ellen

⁵⁶ Isii. Diplomáciai kommentárok. Goszpolityizdat 1942. 42. old. (oroszul).

írányult: „Anglia az Oroszország elleni háború előkészítése jegyében szövetséget kötött Japánnal...”⁵⁷

Az angol-japán szerződés azonban már abban az időben bizonyos mértékben egy másik feladatot is megoldott: Németországgal szemben is megszilárdította Anglia helyzetét. Lehetővé tette, hogy Anglia a távolkeleti haditengerészeti erők növelése helyett flottáját az európai tengereken összpontosítsa. Ez kívánatos volt Anglia számára, mert Németország lázasan folytatta nagyszabású flottaépítési tervének megvalósítását. (Az úgynevezett „Tirpitz-terv”.)

Közben augusztusban ismét megkezdődtek az orosz-kínai tárgyalások. A hatalmak még mindig tárgyaltak Kínával. Anglia, Japán, az Egyesült Államok és Németország szembeszállt a megelőző orosz tervekkel, s ilyen körülmények között nyilatkozni kellett Mandzsúria kiűritésének időpontjáról. Oroszország ennek a helyzetnek a figyelembevételével még sokkal mérsékeltebb tervet terjesztett elő. Az egyezménytervezetből minden olyan cikelyt kihagytak, amely egy harmadik hatalom „érdekeit” közvetlenül érinti. Ez azonban nem jelentette azt, hogy a cári kormány lemondott arról a gondolatról, hogy más hatalmak Mandzsúriába való behatolását megakadályozza. Ez utóbbi feladatot a Kína és az Orosz — Kínai Bank közti külön egyezmény volt hivatva végrehajtani, amely mintegy továbbfejlesztette a megelőző szerződések tételeit.

Az orosz-kínai egyezmény majdnem a „zárojegyzőkönyv” aláírásával egyidőben jött létre. Li Hung-csang és Csing herceg hozzájárult, és csupán a császár szentesítése volt hátra. Li Hung-csang azonban, aki az Oroszországgal való megegyezés híve volt, egy hónappal a számos nemzetközi „boxer-okmány” aláírása után meghalt. Az orosz-kínai egyezmény aláíratlanul maradt, és az újonnan kinevezett kínai meghatalmazottak ismét megkezdtek a már eldöntött kérdések megvitatását.

A mandzsúriai kérdés rendezésének lehetősége Oroszország és Kína között arra indította a japánokat, hogy minél előbb aláírják a szövetségi szerződést Angliával. Ebből a célból a japán diplomácia Oroszország és Anglia diplomáciájának megtévesztését szolgáló lépést tett. Ito márki, volt japán miniszterelnök,

⁵⁷ *Lenin Művei.* 23. köt. 131. old.

1901 novemberében Pétervárra utazott. Itt Oroszországban nagy tisztelettel fogadták, és tárgyalások kezdődtek egy orosz-japán egyezményről. A japán kormány ezeket a tárgyalásokat arra használta fel, hogy a szerződés minél előbbi aláírása érdekében nyomást gyakoroljon Angliára. 1902 január 30-án aláírták az angol-japán szerződést. Ez a szerződés sok esztendőre meghatározta a távolkeleti erőviszonyokat.

A szerződő felek kölcsönösen elismerték „Kína és Korea függetlenségét”. A szerződés 1. cikkelye azonban kimondta, hogy Nagybritanniának Kínában politikai, kereskedelmi és ipari szempontból „különleges érdekei” vannak, s hasonló érdekei vannak Japánnak is Kínában, de különösen Koreában, és lehetővé tette a szükséges lépések megtételét, ha ezeket az érdekeket bármely más hatalom agresszív tevékenysége veszélyeztetné vagy belső rendzavarás fenyegetné.

A 2. cikkely értelmében Nagybritannia és Japán kötelezte magát arra, hogy abban az esetben, ha bármelyikük háborúba kerül egy harmadik hatalommal, nemcsak szigorú semlegességet tanúsít, hanem egyben azt is igyekszik megakadályozni, hogy a szövetséges elleni ellenséges hadműveletekhez más hatalmak csatlakozzanak. Ha valamely más hatalom vagy hatalmak mégis csatlakoznának az egyik szövetséges hatalom elleni ellenséges hadműveletekhez, a másik fél köteles segítséget nyújtani, közösen hadat viselni és békét csak vele egyetértésben köthet (3. cikkely).

A szerződés kötelezte a szövetségeseket, hogy harmadik hatalommal nem kötnek olyan egyezményt, amely a szövetségi szerződést csorbítja (4. cikkely), továbbá hogy érdekeik veszélyeztetése esetén tanácskoznak egymással (5. cikkely).

Az angol-japán szerződés nemcsak Oroszország ellen irányult, hanem Kína számára is feltétlenül veszélyt rejtett magában. Ez kétségtelenül meggyorsította a Mandzsúriára vonatkozó orosz-kínai egyezmény aláírását, ami 1902 április 8-án meg is történt.

Az egyezmény négy cikkelyből állt.

Az 1. cikkely értelmében Oroszország hozzájárul a kínai kormány hatalmának visszaállításához Mandzsúriában, „amely szerves része marad a Kínai Birodalomnak”, s Oroszország visszaadja a kínai kormánynak a kormány- és közigazgatási hatalom

gyakorlását, „úgy, ahogy az a szóbanforgó terület orosz megszállása előtt volt“.

A 2. cikkely megerősítette Oroszország és Kína korábbi kötelezettségeit, és kimondta, hogy *a)* az orosz csapatokat a mukdeni tartomány délnyugati, a Liao-folyóig terjedő részéből hat hónapon belül kivonják, s egyben átadják Kínának a vasútvonalakat; *b)* a következő hat hónap folyamán kiűrik a mukdeni tartomány fennmaradó részét és az egész Kirin-tartományt; *c)* újabb hat hónapon belül pedig kiűrik Mandzsúria területének többi részét is.

A 3. cikkely kimondta, hogy Mandzsúria megszállása idejére az orosz katonai hatóságok és a helyi kínai hatóságok közösen meg tárgyalják a kínai csapatok létszámának kérdését. Az orosz csapatok kivonása után Kína köteles Oroszország tudomására hozni, ha Mandzsúriában katonai erőinek létszámát növelni vagy csökkenteni szándékozik.

A 4. cikkely a Sanhajkuan—Jingkou—Hszingmingfu vasutat visszaadta a tulajdonosoknak, Kína azonban kötelezte magát: hogy *a)* megakadályozza, hogy a vasutat külföldiek szerezzék meg, vagy használják; *b)* a vasút továbbépítését az Oroszország és Anglia közti 1899 áprilisában kötött egyezmény és az 1898 szeptemberi kölcsönszerződés pontos betartásával végzik; *c)* Dél-Mandzsúriában csak Oroszországgal való előzetes megegyezés után építenek vagy hosszabbítanak meg vasútvonalakat és szárnyvonalakat.

Abban az időben Japán uralkodó osztályai már elhatározták az Oroszország elleni háborút, mert ebben látták mandzsúriai és koreai széleskörű hódító terveik megvalósításának egyetlen módját. A háború mellett döntöttek, hogy az még sokkal nagyobb-szabású hódítások előjátéka legyen.

A japán agresszív körök számára, amelyeknek érdekeit Kacura kormánya juttatta kifejezésre, az angol-japán szövetség e tervek megvalósításának előfeltétele volt. De Japánban és Oroszországban egyaránt volt egy olyan irányzat, amely a távolkeleti érdekek „békés” elhatárolása mellett foglalt állást. „Japánban volt egy kisebb csoport, közte néhány befolyásos személlyel, aki azt tartotta, hogy a távolkeleti kérdéseket kívánatosabb Oroszországgal egyetértésben megoldani”⁵⁸.

⁵⁸ *Isii*. Diplomáciai kommentárok. 40. old. (oroszul).

Ezek közé a befolyásos személyek közé tartozott Ito márki, Japán egyik legnagyobb politikusa és diplomatája.

Ito és a hasonló felfogásúak „oroszbarát” álláspontját egyáltalán nem az magyarázta, hogy az illetők lemondtak a terjeszkedő politikáról, hanem az a számítás, hogy Oroszországgal ideiglenesen meg lehet egyezni és ez biztosítja a japán hódításokat.

De Ito márki pétervári látogatása 1901 novemberében, akkor, amikor az angol-japán szövetségi szerződés tárgyalásai már befejező szakaszukhoz értek, csupán Kacura kormányának manővere volt. Korántsem az volt a célja, hogy olyan gyakorlati eredményekre vezessen, mint a cári kormánnyal való megegyezés. Erről tanúskodtak Ito utasításai is: „az orosz politikusokkal történő véleménycsere szóbeli legyen és semmire se kötelezzon”, továbbá erre utalt az is, hogy a japán kormány Ito pétervári tartózkodásának idejét szándékosan korlátozta. Ito javaslatának jellege azt mutatta, hogy az „oroszbarát” irányzatnak ez a képviselője Koreára vonatkozóan Japán olyan jogait igyekezett elismertetni Oroszországgal, amelyek Japánt Korea teljes urává tették volna, és biztosították volna további hódításait. Ami Mandzsúriát illeti, Ito még a szóbeli javaslatot is elkerülte, csupán arra utalt, hogy ha Koreában elismerik Japán teljes cselekvési szabadságát, úgy ez utóbbi Kínában nem fog különös akadályokat gördíteni Oroszország elé.

Természetes, hogy ez a „nagylelkűség” nem elégítette ki Pétervárt. A cári Oroszország az adott időpontban elég erősnek érezte magát Mandzsúriában, és még mindig számított arra, hogy eredeti követelései elismerésének szellemében köthet egyezményt Kínával.

Az angol-japán egyezmény megszilárdította Japán pozícióját. Anglia és az Egyesült Államok majdnem nyíltan háborúra sarkalta Japánt Mandzsúriáért. Ez lehetővé tette a japán kormánynak, hogy akkor, amikor ismét tárgyalni kezdett Oroszországgal, még nagyobb követeléseket támasszon, és azokat hódító háború kirobbantására használja fel.

Az angol-japán szövetségnek kétségtelenül hatást kellett gyakorolnia a cári Oroszország uralkodó osztályai egyes köreinek a mandzsúriai problémával kapcsolatos állásfoglalására is.

A viszonylag „mérsékelt” politika hívei arra törekedtek, hogy megakadályozzák a Japánnal való fegyveres összeütközést.

Abban a terjedelmes jelentésben, amelyet Vitte 1902 közepén tett mandzsúriai utazása után terjesztett elő, a távolkeleti politikának ez az irányvonala tükröződött vissza. „Szilárdan követni a Kínával való megbékélés útját és szigorúan betartani az egyezmény alapján (az 1902 április 8-i egyezmény. — *A szerk.*) vállalt kötelezettségeinket — ez meggyőződésem szerint az orosz politika legközelebbi feladata a mandzsúriai kérdésben” — írta Vitte. Az orosz-japán viszonyról Vittének az volt a véleménye, hogy „nagy szerencsétlenség lenne számunkra, ha a közeli években fegyveres harcra kerülne sor köztünk és Japán között”.

Vitte Koreával szemben még óvatosabb irányvonalat javasolt. „A két rossz — a Japánnal való fegyveres összeütközés és Korea teljes átengedése Japánnak — közül a közeljövőben Oroszország számára az utóbbi a kisebb. Nem szabad elfelejtenünk, hogy a Japán elleni háború nemcsak önmagában lesz nehéz, hanem Nyugaton és a Közel-Keleten is meggyengít bennünket . . . Jól tudva, hogy milyen veszélyes számunkra a két fronton vívott háború, rosszakaróink egyre bátrabban lépnek fel követeléseikkel, és olyan igényeket támasztanak velünk szemben, amelyekre soha még csak gondolni sem merészeltek volna, ha Oroszország kezét nem kötné meg fegyveres harc a Távol-Keleten.” Visszaérkezése után Vitte Lamzdorfhhoz intézett külön levelében sürgette, hogy ha csak ideiglenesen is, de meg kell egyezni Japánnal.

A Japán elleni háború elkerülésére irányuló kísérletek kudarcra voltak ítélve, elsősorban azért, mert az Amerikai Egyesült Államok és Anglia vezető körei által bujtogatott japán imperialisták határozottan a háború kirobbantása mellett foglaltak állást. Magában Oroszországban a mérsékeltebb külpolitikai irányzat a cárizmus kalandor klikkjének ellenállásába ütközött.

Az udvari körökkel kapcsolatban álló „Bezobrazov-banda” távolkeleti és elsősorban koreai ipari-pénzügyi tervei számára igyekezett megnyerni az állam támogatását. A „Bezobrazov-banda” 1898 elején verődött össze a legsovinisztább, reakciós elemekből, hogy „részvénytársaságot alapítson Korea természeti kincseinek kiaknázására”⁵⁹. A kolosszális profittal kecsegtető tervek kidolgozására az szolgált alapul, hogy a koreai kormány 1896-ban

⁵⁹ B. A. Romanov. Az orosz-japán háború diplomáciai történetének vázlata. 75. old. (oroszul).

egy Brinyer nevű vladivosztoki kereskedőnek fakitermelésre adott koncessziót a Jalu-folyó menti koreai erdőkben. Ezt a koncessziót a továbbiakban a volt koreai orosz ügyvivő, a nyévai hajóépítő üzem igazgatója szerezte meg.

Bezobrazovnak és egy Vonljarljarszkij nevű volt gárda-tisztnek, egy ügyes üzletembernek volt a legnagyobb szerepe abban, hogy ebből a koncesszióból olyan vállalkozás lett, amely 1903 derekán már meghatározta a cárizmus távolkeleti politikáját.

A kínai népi felkelés és az imperialista hatalmak intervenciója késleltette a „társaság” megalakulását és működésének megkezdését. De már 1902-ben befolyásos körök, köztük maga II. Miklós cár is érdekelve voltak a Távol-Kelet természeti kincseinek kiaknázására irányuló tervekben.

Bezobrazovot 1902 novemberében azzal bízták meg, hogy tisztázza, miként lehetne egy átfogó programot megvalósítani Korea és Mandzsúria kiaknázására. Bezobrazov számításaiban mindenképpen arra törekedett, hogy biztató kilátásokkal felkeltse a cárizmus érdeklődését.

Bezobrazov a Távol-Keletről való visszatérte után jelentést terjesztett elő, amely lényegében az agresszív kalandor-irányzat programja volt. Ennek az irányzatnak a folytatását és a „triumvirátus” elleni harcot a „Bezobrazov-banda” számára megkönynyította az a tény, hogy Japán messzemenő hódító terveivel szemben a „békés” út nem látszott reálisnak. Az említett triumvirátus a külügy-, hadügy- és pénzügyminiszterből állt Vittével az élen, és tagjai hajlamosak voltak fékezni a távolkeleti terjeszkedés veszélyes fejlődését. De semmiféle engedékenységgel sem tudta megakadályozni azt, hogy Japán kirobbantsa a háborút, melyet az angol és az amerikai imperialisták szítottak Oroszország ellen.

Japán ellenséges magatartása akadályozta, hogy a cári Oroszország kivonja csapatait Mandzsúriából s ezzel teljesítse vállalt kötelezettségeit. Japánnak tisztán provokációs megfontolásokból szintén nem volt érdeke, hogy az orosz fél teljesítse kötelezettségeit.

A japán követ 1902-ben a cári külügyminisztériumnak közvetlenül az orosz csapatok kivonására megállapított határidő előtt a koreai kérdésre vonatkozó egyezménytervezetet nyújtott át, amelynek célja pontosan az volt, hogy rábírja Oroszországot: ne vonja ki csapatait Mandzsúriából.

A tervezet nemcsak teljes japán ellenőrzést javasolt Korea felett, hanem a japánok mandzsúriai hódító célkitűzéseit sem lep-lezte. Japán, cserében azért, hogy Oroszország teljesen lemond Koreáról, csupán azt javasolta, hogy elismeri Oroszország mandzsúriai vasúti érdekeltségeit.

Noha az orosz csapatok kivonásának határideje elérkezett, a cári kormány a csapatkivonást ahhoz a feltételhez kötötte, hogy Kína biztosítsa az orosz érdekek védelmét.

A Kínától követelt „biztosítékok” újra sok olyan tételt tartalmaztak, amelyről Oroszországnak az 1902 április 8-án kötött egyezményt megelőző tárgyalásokon le kellett mondania. De több új követelés is akadt: az Orosz-Kínai Bankot ruházzák fel a kínai vámbank jogaival, továbbá, külföldi konzulokat Mandzsúriába csupán Oroszország előzetes beleegyezése alapján nevezzenek ki stb. Mindez a Mandzsúriában érdekelt hatalmak aktív ellenállásába ütközött. Anglia és az Egyesült Államok 1903-ig nagy mértékben behatoltak Mandzsúriába és ez tovább ösztönözte őket a „nyitott kapuk” rendszerének fenntartására, ami alkalmas cégérnek látszott uralmuk megteremtésére. A japán imperialisták, noha Korea, Mandzsúria és a Tengeremlék meghódításáról álmodoztak, mégis ideiglenesen jobbnak tartották, ha a „nyitott kapuk” elvének bajnokaiként lépnek fel Mandzsúriában. Anglia, az Amerikai Egyesült Államok és Japán nem csupán ilyenirányú megkereséssel fordult az orosz kormányhoz, hanem egyben 1903 áprilisában abban is megegyezett, hogy közösen gyakorol nyomást Kínára. A kínai kormány, amely amúgyis szembeszállt Oroszország újabb követeléseivel, ilyen körülmények között nem volt hajlandó az új egyezményt aláírni.

Mandzsúria kérdése nyitva maradt. Japán magatartása Oroszországgal szemben Anglia és az Amerikai Egyesült Államok támogatása folytán még magabiztosabbá vált.

Ennek ellenére a cári kormány nyilvánvalóan hajlott a háborúval fenyegető kalandorpolitikára a Távol-Keleten. „Erre a háborúra az új piacokat kereső nagyburzsoázia és a földbirtokosok legreakciósabb rétegei ösztökélték a cári kormányt”⁶⁰.

1903 májusában „társaság” alakult a jalui koncesszió kiaknázására.

⁶⁰ A Szovjetunió Kommunista (bolsevik) Pártjának története. Rövid tanfolyam. Szikra 1953. 68. old.

A cárizmus távolkeleti külpolitikájának irányáról tanúskodott Bezobrazov pályafutása, akit nemcsak államtitkárrá neveztek ki, hanem azt a feladatot is rábízták, hogy Kuropatkin tábornokkal és Alekszejev tengernaggyal közösen dolgozza ki, miként lehet Oroszország mandzsúriai gazdasági befolyását megszilárdítani.

Port-Arthurban 1903 júniusában és júliusában Kuropatkin, Alekszejev és Bezobrazov, továbbá a pekingi és szöuli orosz követ és több mandzsúriai katonai és politikai megbízott részvételével értekezletet tartottak, amelyen a Mandzsúriával és Koreával szemben követendő politikát vitatták meg. Itt kitűnt egyfelől, hogy a katonai körök vezetői Oroszországot nem tartják felkészültnek a háborúra, másfelől pedig megnyilvánult a koreai kalandokban érdekelt csoportok döntő befolyása, s ez utóbbiak nem voltak hajlandók lemondani messzemenő hódító terveikről.

Közben Japán, felismerve előnyös helyzetét, méginkább vérszemet kapott. Nem akart megelégedni a döntő befolyással Dél-Koreában, hanem a jalumentik kikötők megnyitását is követelte, ami már közvetlen kapcsolatban állt mandzsúriai terveivel. Ezzel azonban a japán imperialisták hódító igényei még nem értek véget. „Japán már akkor Szahalin és a Távol-Kelet meghódításáról álmodozott”⁶¹.

Az Amerikai Egyesült Államok és Anglia szerepe az Oroszország elleni japán támadás előkészítésében

Japán — az Oroszország számára kedvezőtlen nemzetközi helyzetet felhasználva — a számára legalkalmasabb időben robbanthatta ki hódító háborúját. Mindazokon a tárgyalásokon, amelyeket Oroszországgal folytatott 1903-ban, nemcsak az volt a célja, hogy biztosítsa magá-

nak a teljes és osztatlan uralmat Koreában, hanem egyúttal az is, hogy ezt az országot felvonulási területté változtassa a Mandzsúria és a Tengermellék felé irányuló további katonai terjeszkedése számára. Japán az egész Távol-Keletet behálózó kémügynökségei révén, az orosz katonai parancsnoksághoz hasonlóan szintén nagyon jól tudta, hogy Oroszország nincs felkészülve a háborúra. Az 1903-ban több ízben tartott „rendkívüli értekezleteken” Oroszország távolkeleti pozícióinak megszilárdítására hozott intézkedések csak néhány év múltán éreztethették hatásukat, és a japán agresszív körök igyekeztek a háborút még

⁶¹ Az SzK(b)P története. 67—68. old.

Oroszország felkészülése előtt megkezdeni. Japán egyben ki akarta használni az 1902. évi angol-japán szerződés által teremtetted kedvező helyzetet, továbbá azt a tényt, hogy az angol és az amerikai pénzügyi körök készek voltak őt az Oroszország elleni háborúban támogatni. Az amerikai és angol imperialisták nemcsak arra voltak hajlandók, hogy Oroszország megtámadása esetén segítsék Japánt, hanem ezt a támadást egyenesen elő is mozdították.

Az Egyesült Államok imperialistái — miután nem sikerültek azok a kísérleteik, hogy közvetlenül megegyezzenek Oroszországgal, és a cárizmust Mandzsúriában az amerikai tőke érdekei előtt teljes meghódításra kényszerítsék — egyáltalán nem mondtak le hódító terveikről. Az orosz burzsoázia gyengesége folytán, még azoknak a kiváltságoknak ellenére is, amelyeket a cárizmus Kínától Mandzsúriában kapott, az amerikai áruk túlsúlyban voltak a mandzsúriai piacon. Az orosz burzsoázia sok képviselője nem alaptalanul félt attól, hogy a Kínai Keleti Vasútvonal megépítését az amerikai tőke nemcsak arra használja majd fel, hogy távolkeleti kereskedelmi pozícióit megerősítse, hanem arra is, hogy Szibériába behatoljon.

Kétségtelen, hogy az amerikai terjeszkedők akkoriban már a világalomról kezdtek álmodozni, és terveikben nem csupán az szerepelt, hogy Oroszországot kiszorítják Mandzsúriából és Észak-Kínából, hanem az is, hogy a mandzsúriai felvonulási területet arra használják majd fel, hogy ősrégi orosz területeket vonjanak ellenőrzésük alá. Az amerikai imperializmus különleges jelentőséget tulajdonított az Észak-Kínába való behatolásnak, amit az egész ország leigázására vezető első lépésnek tekintett. Itt az amerikai tőke gazdaságilag sokkal gyengébb ellenféllel állt szemben, és elkerülte, hogy kiéleződjék a viszony Angliával. Sőt mi több: az amerikai monopóliumok a cárizmus ellen folytatott önző harcukat könnyen álcázhatták a „nyitott kapuk” hírhedt elvével, és a cárizmus európai vetélytársainak támogatására is számíthattak.

Miután az Egyesült Államok meggyőződött arról, hogy a cári kormány nem hajlandó lehetővé tenni az amerikai imperialistáknak, hogy „békés” úton kiépítse pozícióit a távolkeleti orosz birtokokhoz vezető utakon, áttért arra a politikára, hogy Japánt közvetlenül Oroszország ellen ugrassza. Az amerikai imperialisták arra számítottak, hogy a japánok segítségével gyengítik meg Orosz-

országot a Távol-Keleten, segítenek Japánnak Korea és Mandzsúria elfoglalásában, és Japán révén teremtik meg annak lehetőségét, hogy az amerikai tőke fokozatosan maga alá gyűrje a japánok által meghódított területeket. Az Egyesült Államok arra számított, hogy Japán a háború előkészítésében és a hadviselésben politikai és gazdasági támogatásra szorul, s ezért majd olyan lehetőségeket nyújt az amerikai tőkének Mandzsúria természeti kincseinek sokoldalú kiaknázására, amelyeket Oroszországtól nem kaphatott meg. Sőt mi több: a véres és súlyos háború, amelyre az amerikai imperialisták Japánt ösztökélték, nemcsak Oroszországot, hanem Japánt is meggyengíti, és az Egyesült Államok arra számított, hogy ez még nagyobb engedékenységre bírja majd Japánt óceánontúli „barátaival” szemben.

Japán a maga részéről hajlandó volt hódító terveit olyan nyilatkozatokkal leplezni, hogy hű a „nyitott kapuk” elvéhez, és ezzel erősítette az amerikai imperialistáknak azt az illúzióját, hogy Japán harcolni fog az Egyesült Államok érdekében. Éppen azért, amikor Japán hitszegő támadással megkezdte a háborút, és ezzel előnyös helyzetet biztosított a maga számára, Theodore Roosevelt, az amerikai finánc-tőke agresszív irányzatának szószólója és székértelője, nyíltan kimutatta örömét a háború — véleménye szerint Oroszország számára „katasztrofális” — kezdete miatt, és kijelentette: „A legnagyobb mértékben meg leszek elégedve Japán győzelmével, mert Japán a mi játékosunk.”

A japán vezető klikk előre megfontolt háborús irányzata különleges értelmet ad annak az 1903 július végén tett japán javaslatnak, hogy Oroszország és Japán tárgyalja meg a távolkeleti problémákat.

Az Oroszországgal való tárgyalásokra azért volt szüksége Japánnak, hogy ellenőrizze és mozgósítsa azokat a külpolitikai tényezőket, amelyekre fegyveres összeütközés esetén számíthatott. Egyben a hagyományos japán módszer szerint a tárgyalások nem voltak egyebek ködfüggőnynél, melynek leple alatt a japánok megtették a további intézkedéseket a támadás előkészítésére, s ezt a támadást váratlanul és hitszegő módon hajthatták végre⁶².

⁶² Lásd B. A. Romanov. Az 1904—1905. évi orosz–japán háború diplomáciai elokészítése. *Isztoriczeszkije Zapiszki*. 8. sz. 1940. (oroszul), és ugyancsak e szerzőtől: Az orosz–japán háború diplomáciai történetének vázlatja (oroszul).

Függetlenül attól, hogy Oroszország milyen engedményeket tett a tárgyalások folyamán, a japán agresszív erők mindig tudtak érveket felhozni Oroszország „hajthatatlanságának” bizonyítására mind külső használatra, mindpedig arra, hogy a japán uralkodó osztályok óvatosabb képviselőinek az ellenállását gyengítsék. A japánok arra számítva rendezték meg ezt a megegyezésre való hajlandóságot színlelő diplomáciai komédiájukat, hogy a háborút az ellenféllel folytatott diplomáciai tárgyalások elhúzódásának ürügyével kezdik meg.

A tárgyalások fő szakaszai elég világosan megmutatják, hogy mi volt a japánok célja.

A japán követ 1903 augusztus 12-én egyezménytervezetet nyújtott át, amely azt javasolta, hogy vitassák meg a koreai és a mandzsúriai problémát. A tervezet indítványozta, hogy Oroszország mondjon le Mandzsúriában kivívott pozícióiról, és ismerje el Japán messzemenő érdekeit mind Koreában, mind Mandzsúriában.

Az 1. cikkely kimondta Kína és Korea „függetlenségének” és területi „sérthetetlenségének” elismerését, továbbá kereskedelmi és ipari szempontból az összes nemzetek egyenjogúsága fenntartásának elvét. A 2. cikkely értelmében Oroszország elismeri Japán túlnyomó érdekeit Koreában, viszont a japánok csak Oroszország „különleges vasútépítési érdekeit” ismerik el Mandzsúriában.

Ezenfelül a 3. cikkely alapján Japánnak a Koreában épített vasútvonalakat joga lett volna meghosszabbítani Dél-Mandzsúriába, amíg el nem érik a Kínai Keleti Vasútvonalat és a sanhajkuan-jingkoui vonalat.

A japán tervezet nemcsak azt jelentette, hogy Oroszország lemond arról a lehetőségről, hogy a mandzsúriai kérdést közvetlenül Kínával rendezze, hanem azt is, hogy Japán Mandzsúriában egyenlő helyzetbe kerül Oroszországgal.

A cári diplomácia nem volt hajlandó a japán tervezetet alapul elfogadni, és ragaszkodott ahhoz, hogy a japán tervezet mellett Oroszország ellenjavaslatait is megtárgyalják. Ezzel kapcsolatban az volt egyik elsőrendű feladata, hogy a mandzsúriai problémát elkülönítse, és az egyezményt csupán a koreai kérdésekre korlátozza.

A külügy-, a pénzügy- és a hadügyminiszter augusztus 14-i

„rendkívüli értekezlete” Mandzsúriára vonatkozóan — minthogy a végleges kiürítés határideje (az 1902 április 8-i egyezmény értelmében) elérkezett — továbbá az előállott politikai helyzettel kapcsolatban a következő határozatot fogadta el:

A kiürítésnél nem tartja magát az április 8-i szerződés betűszerinti értelméhez; Mandzsúriában csupán a Kínai Keleti Vasútvonal kisajátított sávjában tart csapatokat; megtartja Huncsunt, és hozzájárul a kisajátított sávon kívül fekvő pontok egy éven belüli kiürítéséhez.

Kínának a maga részéről az alábbi „biztosítékokat” kellett nyújtania: Külföldieknek Mandzsúriában nem enged át semmiféle területet, az északkínai területeket kivonja a külföldiek igazgatása alól, megvédelmezi a Kínai Keleti Vasútvonal kereskedelmi érdekeit, hozzájárul ahhoz, hogy az orosz katonai helyőrségek megmaradjanak a Szungari-folyó mentén és az Amur jobbpartján, valamint a Cicikar—Blagoveszenszk útvonalon.

Az értekezletnek ezek a határozatai, amelyeket az egyre bonyolódó nemzetközi helyzetben hozott, megmutatják, hogy mire kényszerült a három cári hivatal „a cár és a Bezobrazov-klika »új irányzatához« való alkalmazkodás terén”⁶³.

Ezek a határozatok azonban nem tudták kielégíteni az agresszív „új irányzat” híveit.

A távolkeleti helytartóság megszervezése Alekszejev tenger-naggyal az élen, Vitte elbocsátása és Alekszejev megbízása a tárgyalások folytatásával — a külügyminisztérium megkerülésével — mindez arra vezetett, hogy a cárizmus távolkeleti politikájának meghatározásában még a minisztereket is kizárták a vezető szerepből.

A stratégiai jellegű megfontolások ugyancsak nagy szerepet játszottak Oroszország Japánnal folytatott tárgyalásainál az „ellenjavaslatok” kidolgozásában. Az 1903 október 5-i orosz tervezet Mandzsúria kérdését igyekezett kirekeszteni a tárgyalásból, és korlátozni akarta annak lehetőségét, hogy Japán a kontinensen katonailag megerősödjék. A tervezet 2. cikkelyében Oroszországnak az a törekvése nyilvánult meg, hogy korlátozza Japánnak a koreai kormány felé gyakorolt „tanácsadási jogát”. Ezek a tanácsok

⁶³ B. A. Romanov. Az 1904—1905. évi orosz–japán háború diplomáciai előkészítése. Isztoriceszskije Zapiszki. 8. sz. 1940. 39. old. (oroszul).

csupán a polgári közigazgatás megjavítására vonatkozhattak; ha Japán csapatokat küld Koreába, ez csak Oroszország tudomásával történhetik (4. cikkely). Az orosz tervezet 5—7. cikkelyei kimondták, hogy mindkét fél lemond a koreai terület stratégiai célokra való felhasználásáról, a koreai partok katonai megerősítéséről, továbbá Koreában a 39. szélességi foktól északra semleges övezet létesítését helyezték kilátásba, valamint azt, hogy Japán Mandzsúriát minden tekintetben a japán érdekek szféráján kívül állónak ismeri el.

Az orosz tárgyaló fél még azután is nagyobb engedékenységet tanúsított, mint a japánok, miután a Bezobrazov klikkje által képviselt „új irányzat” győzelme szabad folyást engedett a cári kormány távolkeleti kalandor politikájának.

A japán diplomácia a háború kirobbantására irányuló tervei megvalósítása érdekében a közvetlen orosz-japán tárgyalásokkal párhuzamosan a diplomáciai csatornákat is hatékonyan felhasználta, nem csupán a szövetséges Londonban, hanem Párizsban is.

Kína a hatalmak „tanácsára” 1903 októberében elutasította az orosz javaslatokat, és az Egyesült Államok meg Japán ugyanazon a napon (október 8-án) kereskedelmi egyezményt kötött Kínával Mandzsúriára vonatkozóan. Ez szemléltetően megmutatta, hogy mind az angol, mind az amerikai diplomácia tevékenyen támogatja Japán oroszellenes politikáját. Japán a Mandzsúriára vonatkozó amerikai-kínai kereskedelmi egyezmény felhasználásával lehetőséget nyert arra, hogy demagóg módon a hatalmak mandzsúriai „szerződéses jogai” védelmezőjének tüntesse fel magát.

Oroszország beleegyezett abba, hogy a mandzsúriai kérdést felvegyék a megtárgyalandó problémák közé. A tárgyalások alatt azonban kiderült, hogy Japán akkor, amikor egyre újabb nehézségeket gördített a megegyezés útjába — azzal, hogy a látszólag már eldöntött vitás pontok tárgyalására tért vissza —, arra számított, hogy az egyezmény elfogadhatatlan lesz Oroszország számára.

Különösen világosan tárja fel a japánok célját — azt, hogy minden áron hódító háborút akartak kezdeni — a tárgyalások utolsó szakasza. Amikor Japán elküldte Oroszországnak decemberi jegyzékét — mely nem állapított megrögzített határidőt a válaszra —, nem is gondolt arra, hogy ezt a választ bevárja.

Az a határozottság, amellyel Japán a háború kirobbantására

törekedett, azzal a politikai, gazdasági és különösen pénzügyi támogatással magyarázható, amelyben Japánt nemcsak szövetségese — Anglia —, hanem egyben az Egyesült Államok is részesítette. Az amerikai kormány már egy hónappal a hadműveletek megindulása előtt hivatalosan biztosította Japánt, hogy háború esetén az amerikai politika jóindulatú lesz Japánnal szemben. Rooseveltnem titkolta, hogy „minden tőle telhetőt elkövetett, ami összeegyeztethető volt az alkotmánnyal, hogy előmozdítsa (Japán — *A szerk.*) érdekeit”⁶⁴.

Taft, az Amerikai Egyesült Államok hadügyminisztere, a Fülöp-szigetek volt kormányzója, 1904 januárjában a császár külön meghívására Japánba érkezett. Azokon a tárgyalásokon, amelyeket Taft Kacurával és a japán kormány többi vezetőjével folytatott, Amerika újra megígérte támogatását.

Theodore Rooseveltn határozottan megígérte Japánnak, hogy abban az esetben, ha Franciaország és Németország egy orosz–japán összeütközés esetén Oroszország oldalán avatkozik be, Japán segítséget kap az Amerikai Egyesült Államoktól.

Az utolsó japán jegyzékre adott orosz válasz engedékenységről tanúskodott (a semleges övezetről szóló pont, a Korea stratégiai felhasználására vonatkozó cikkely stb. elhagyása). Ez a válasz a japán agresszorokat — legalábbis formálisan — nehéz helyzetbe hozhatta. Éppen ezért, noha Japán tudta, hogy az orosz választ már február 3-án elküldték Tokióba, a japán külügyminiszter február 5-én utasította a pétervári japán követet, hogy szakítsa meg a diplomáciai kapcsolatot. Az orosz választ a nagaszaki táviróhivatal visszatartotta és Rozen orosz követnek azt csak február 7-én kézbesítették.

A japán imperialisták számítása szerint a háború sikeres kimenetelének egyik feltétele Japán számára nemcsak a támadás alkalmas időpontja — a japánoknak addig kellett támadniuk, amíg Oroszország nincs felkészülve —, hanem egyben a támadás váratlan volta is.

Togo tengernagy flottája 1904 február 8-ra virradó éjjel megjelent Port-Arthurnál és hadüzenet nélkül hitszegően megtámadta

Az 1904–1905. évi
orosz–japán háború.
– A portsmouth-i
béke

⁶⁴ T. Dennet, Th. Rooseveltn and the Russo-Japanese War. New York 1925.

a külső kikötőben horgonyzó orosz hajókat. Sztálin elvtárs a szovjet néphez intézett 1945 szeptember 2-i felhívásában megállapította: „Mint ismeretes, 1904 februárjában, amikor Japán és Oroszország között még folytak a tárgyalások, Japán, kihasználva a cári kormány gyengeségét, váratlanul és hitszegően, hadüzenet nélkül országunkra támadt, megrohamozta az orosz hajórajt Port-Arthur előtt, hogy harcképtelenné tegyen néhány orosz hadihajót s ezáltal kedvező helyzetet teremtsen saját flottája számára. S valóban meg is semmisítette Oroszország három elsőrangú hadihajóját”⁶⁵.

A Port-Arthur elleni támadás éjszakáján Japán partraszálló hadműveletet kezdett Korea területén. Szöült, Korea fővárosát, hamarosan elfoglalták a japánok. Rendkívül jellemző, hogy az Amerikai Egyesült Államok, Anglia és Japán képviselői már néhány nappal a japán támadás előtt titokban közösen figyelmeztették a koreai királyt, hogy a közeljövőben jelentős számú japán fegyveres erő száll partra Korea területén, és hogy Japán háborúja elkerülhetetlen Oroszországgal.

A „Varjag” nevű orosz cirkáló és a „Korejec” nevű ágyúnaszád tengerészei, akiken a japán hajóraj Incson koreai kikötőben rajtaütött, önfeláldozóan harcoltak a számbelileg túlsúlyban levő japán erők ellen. Az egyenlőtlen küzdelem kimenetele már eleve eldőlt. Az orosz tengerészek inkább meghaltak és elsüllyesztették hajóikat, de nem adták meg magukat a japánoknak.

Az orosz tengerészek dicső hőstettei nem tudták elhárítani a japánok hitszegő támadásának következményeit.

A balti hajórajt rendkívül későn küldték a távolkeleti erők segítségére. A hajóraj október 15-én hagyta el a libavai kikötőt és csak 1905 májusában érkezett meg a hadszíntérre, de nem sokkal ezután a csuzimai szorosban megsemmisítették.

Mivel a szibériai vasútvonal még nem készült el, az orosz csapatok szállításával kapcsolatos nehézségek is rendkívül hamar megmutatkoztak. Közben már 1904 március közepéig Incson — ahová a japán szállítmányok érkeztek — és a Jalu között mintegy százezer japán katonát vontak össze. Az első jelentős vereséget az orosz csapatokra az 1904 április 29-től május 1-ig tartó jalui

⁶⁵ Sztálin. A Szovjetunió Nagy Honvédő Háborújáról. Szikra 1949. 197. old.

csatákban a japán szárazföldi erők mérték. A japánok átkeltek a Jalun, és megkezdték előrenyomulásukat Mandzsúriába.

Egyidejűleg Port-Arthurtól északra a Liaotung-félszigeten két újabb japán hadsereg szállt partra. Port-Arthurt elvágták az orosz hadseregtől. A japánok május 30-án elfoglalták a védtelen Dalnyijt. Nogi tábornok visszamaradt Port-Arthur tervszerű ostromára, Oku tábornok pedig az erők zömével benyomult Mandzsúriába.

Mialatt Kuroki hadserege kelet felől, Oku hadserege pedig dél felől nyomult előre Mandzsúriában, egy harmadik japán hadsereg is partraszállt. Miután ez Kuroki és Oku hadseregével egyesült, a japán erők jelentősen felülmúlták az orosz erőket. A Liaojangmenti csata után (1904 augusztus 29. — szeptember 3.) az orosz csapatok Mukden felé vonultak vissza. Itt a japánok 1905 februárjáig összevonták erőiket. A Mukden alatti harcok megszakításokkal március 10-ig tartottak. Közben tizenegyhónapos ostrom után — még január 2-án — a cári tábornokok árulása következtében Port-Arthur is elesett.

A Japán elleni háború nem volt és nem is lehetett népszerű Oroszországban. „A cári kormány arra számított, hogy a háború segítségére lesz politikai helyzetének megszilárdításában és a forradalom feltartóztatásában. De rosszul számított”⁶⁶. Az országban már érezni lehetett a forradalom félelmetes előszelét. Az orosz-japán háború, a cári Oroszország tengeri és szárazföldi kudarcai csak meggyorsították a forradalmi robbanást. Az egész országra kiterjedő forradalmi mozgalom elleni harc miatt a cári kormánynak minél előbb véget kellett vetnie a rendkívül népszerűtlen háborúnak, noha még a csuzimai katasztrófa után is olyan volt a helyzet, hogy a szárazföldi katonai erőviszonyok egyáltalán nem tették volna indokolttá Oroszország számára a súlyos és megalázó béke megkötését. Oroszország a szárazföldi háborúban egyetlenegy négyzetkilométert sem veszített területéből. Katonai tartalékai óriásiak voltak. Ugyanakkor Japán a háború folytatása érdekében minden erejét latbavetette, ember- és anyagi tartalékai rendkívül kimerültek. Igaz, hogy az orosz flotta pusztulása után nem állt fenn annak lehetősége, hogy a hadműveletek japán területre tevődjenek át, de a háború folytatása a kontinensen azzal vég-

⁶⁶ Az SzK(b)P története. 68. old.

zódhetett volna, hogy Japán teljesen kiszorul összes meghódított pozícióiból. Veszélybe kerülhetett volna a koreai japán túlsúly is, amelyet az orosz kormány a háborút megelőző tárgyalásokon kész volt elismerni.

Ilymódon míg a cári kormányt a békekötésre belpolitikai okok ösztönözték, Japánnak ugyanez gazdasági és katonai szempontból volt érdeke.

Még a japán militarista klikk is tudatában volt annak a veszélynek, amelyet a háború elhúzódása rejtett magában Japán számára. Az agresszív körök hangadó képviselői azt követelték a japán diplomáciától, használja fel a cárizmus katonai balsikereit arra, hogy amíg nem késő, békeszerződésben rögzítse le a japán hódításokat. A japánok voltak azok, akik először vetették fel Anglia és az Egyesült Államok képviselői előtt, hogy kívánatos a háború befejezése, és ebből a célból közvetítésüket kérték.

A háború első szakaszában a nemzetközi helyzet kedvezett Japánnak. A szövetséges Franciaország a valóságban semmiféle segítséget sem nyújtott Oroszországnak. A távolkeleti háborúban lekötött Oroszország csekély értékű szövetségesnek látszott Franciaország számára egy német támadás esetén, amelyet a kiéleződött francia-német ellentétek és az imperialista Németország nyílt agresszív tervei folytán lehetőknek tartottak. Az európai helyzet és a gyarmati politika terén növekvő ellentétek Franciaországot arra indították, hogy Angliához közeledjék. Ilyen körülmények között, amikor Franciaország észrevehetően közeledett Angliához (az afrikai érdekek elhatárolása alapján), a franciák nem nagyon hajlottak arra, hogy ezt a közeledést észak-kínai aktivitásukkal megnehezítsék, mivel Észak-Kínában a francia érdekek viszonylag nem voltak nagyok.

Az angol-német ellentétek döntőkké váltak, miután Németország koncessziót kapott a bagdadi vasútra és Tirpitz hajóépítő programja jelentős eredményekkel járt, amelyek veszélyeztethették az angolok tengeri uralmát. Az 1904. évi angol-francia Antant enyhítette az északafrikai angol-francia ellentéteket, azáltal, hogy Franciaország elismerte az angol érdekeket Egyiptomban, Anglia pedig a francia érdekeket Marokkóban. Ennek feltétlenül maga után kellett vonnia a távolkeleti közeledés megkísérlését. Angliának 1905 nyarán már érdeke volt a japán-orosz háború befejezése.

Az angol imperialisták számára Japán nemcsak az Oroszország

elleni harc eszköze volt. — Anglia arra számított, hogy szövetségesét jóval sokoldalúbban felhasználhatja. A háború folytatása, amely Japán gazdasági kimerülésével fenyegetett és katonai meggyengülésének lehetőségét rejtette magában, csökkentette Japánnak mint az angol imperialista tervek eszközének a szerepét. 1905-ben új okok merültek fel, amelyek miatt Angliának érdeke volt, hogy szövetségesének bizonyos szolgálatait igénybevegye. Az indiai mozgolódás abban az időpontban, amikor Nyugaton megérett a „marokkói válság”, arra indította Angliát, hogy Japán szövetségesi kötelességeit a keletázsiai angol gyarmatbirtokok őrzésére is kiterjessze. Erre a feladatra pedig Japán csak az Oroszországgal kötött előnyös béke után lehetett alkalmas.

A nemzetközi burzsoázia, amely korábban minden erejével szította az orosz–japán háborút, 1905 derekától kezdve megkezdte annak csitítását. Ennek egyik legfőbb oka az a törekvés volt, hogy segítsen a cárizmusnak az 1905. évi orosz forradalom elfojtásában. Az amerikai és nyugateurópai imperialisták félték az orosz forradalom győzelmétől és attól, hogy a forradalom tüze más országokra is áterjed.

Az Amerikai Egyesült Államok imperialistái úgy vélték, hogy amíg nem késő, békeszerződésben le kell rögzíteni Japán katonai sikereit, mert ez a japán ellenőrzés és befolyás alá került területen az amerikai tőke terjeszkedésének lehetőségét rejtí magában.

Taft 1905 júliusában újabb látogatást tett Japánban. Ez alkalommal közvetlen megegyezés jött létre Taft — mint az Amerikai Egyesült Államok kormányának képviselője — és Kacura tábornok japán miniszterelnök között. Az Amerikai Egyesült Államok kijelentette, hogy teljesen egyetért az angol–japán szövetség elveivel, és magát e szövetség nemhivatalos részvevőjének ismerte el. Az Amerikai Egyesült Államok kész volt elismerni Japán koreai hódítását azzal a feltétellel, ha Japán garantálja a Fülöp-szigetek sérthetetlenségét.

Theodore Roosevelt, az Amerikai Egyesült Államok elnöke, 1905 június 8-án az amerikai imperializmus érdekében járt el, amikor a japán vezető körök kérésére hivatalosan azonos tartalmú jegyzéket intézett az orosz és a japán kormányhoz, s a jegyzékben mindkét felet felhívta, hogy nevezzék ki megbízottaikat, és kezdjék meg a béketárgyalásokat. Ezeket az érdekeket annak hangoztatásával álcázták, hogy az Egyesült Államok önzetlenül arra

törekszik, hogy a „nyitott kapuk” elve érvényesüléséhez szükséges feltételek minél előbb helyreálljanak a Távol-Keleten. A javaslatot mindkét hadviselő fél hivatalosan elfogadta.

A béketárgyalások helyéül Portsmouth-ot (Amerikai Egyesült Államok) választották. A tárgyalások jelentőségét a két fél által kijelölt küldöttség összetétele is megmutatta. A két ország washingtoni nagykövétén kívül a tárgyalások vezetésére orosz részről Vittét, japán részről pedig Komura külügyminisztert nevezték ki.

Mialatt Portsmouth-ban folytak a tárgyalások, Londonban az új angol-japán szerződést vitatták, amely a jövőben az 1902. évi szerződést volt hivatva helyettesíteni. Az új szerződést hozzáidomították az angol imperializmus követeléseéhez. Aláírására egy hónappal a portsmouth-i szerződés aláírása előtt került sor, és noha taktikai megfontolásokból nem is hozták nyilvánosságra, mégis Japán helyzetét erősítette a béketárgyalásokon.

A pétervári angol nagykövet Landsdowne utasításai alapján biztosította az orosz kormányt, hogy a szerződés nem irányul Oroszország ellen. De a szerződés újabb tételei ellentmondtak ennek a kijelentésnek.

Az 1902. évi szerződés szövegétől eltérőleg, az 1905. évi szerződés érvényessége „Kelet-Ázsiára és Indiára” is kiterjedt. A szerződés 2. cikkelye az 1902. évi szerződéstől eltérően nem semlegességre, hanem a szövetséges aktív megsegítésére kötelezte a feleket abban az esetben, ha azok bármely országgal háborúba keverednének. De a szerződés aláírása idején még befejezetlen orosz-japán háborúra vonatkozóan érvényben maradtak az 1902. évi szövetségi szerződés feltételei. A 3. cikkely elismerte Japán koreai politikai, gazdasági és katonai érdekeit és Japánnak azt a jogát, hogy „Koreában olyan vezetési, ellenőrzési és pártfogolási intézkedéseket tegyen, amelyeket... ez érdekek fenntartása és fejlesztése megfelelőnek és szükségesnek tart...” Ilymódon az Egyesült Államok után, amely a koreai népet kiszolgáltatta a japán imperialistáknak, Anglia szintén szentesítette Korea teljes annexióját.

Portsmouth-ban a japán küldöttek, akik alá írtak, arra törekedtek, hogy a számukra kedvezően alakuló helyzet, arra törekedtek, hogy a lehető legnagyobb követelésekkel álljanak elő.

A háború előtt a cári kormány kész volt Japán koreai előjogait elismerni. Most a japán imperialisták az Egyesült Államok

és Anglia támogatásával azt követelték, hogy Oroszország ténylegesen járuljon hozzá Korea annexiójához. Egyben az a tény, hogy Port-Arthur, a kuantungi terület és a Port-Arthurhoz, valamint Dalnijhoz vezető vasútvonalak Japánhoz kerültek, Japánt a további hódítások számára igen fontos felvonulási területhez juttatta és veszélyeztette a távolkeleti orosz birtokokat.

Az az aktív segítség, amelyben Japánt az amerikai imperialisták — Theodore Roosevelt elnökkel az élen — a portsmouth-i béke aláírásának utolsó mozzanatáig részesítették, mint fentebb már említettük, az amerikai monopóliumok önző terveivel állt összefüggésben.

Az amerikai imperialisták bizonyos mértékben már a háború befejezése előtt felfedték azt az elgondolásukat, hogy az Egyesült Államok egyeduralmának megteremtésére törekednek, amit a „nyitott kapuk” politikája és a „nemzetközi együttműködés” szövegeivel lepleztek. Theodore Roosevelt a japán megbízottakkal folytatott beszélgetésében kifejtette azt a gondolatot, hogy Mandzsúriát „a hatalmak vezetésével” célszerű lenne visszaadni Kínának. Ezen az amerikai imperialisták az amerikai monopóliumok által gyakorolt ellenőrzést értették. Roosevelt kezdeményezésének valódi értelmére további fény derült 1905 márciusában, amikor az amerikaiak azt javasolták, hogy az összes mandzsúriai vasútvonalakat meg kell vásárolni, és a megvásárlásban résztvevő hatalmak „ellenőrzése alatt nemzetközivé kell tenni őket”.

Később, amikor az orosz-japán tárgyalások folyamán kiderült, hogy a Kínai Keleti Vasútvonal déli része, amely az orosz nép pénzén épült, Japánnak jut, Harriman, a vasútkirály és azok a finánczópák, akik Japánt a háború idején pénzelték, kijelentették, hogy igényt tartanak a vasútvonal használatában való részvételre. A délmandzsúriai vasút (ezt az elnevezést adták a Kínai Keleti Vasútvonal déli elágazásának) megkaparintására irányuló kísérletek Harriman nagyszabású terveivel álltak összefüggésben. Harriman arra számított, hogy ez megkönnyíti majd a támadást az orosz terület ellen, megkönnyíti a szibériai vasútvonal megszerzését, továbbá azt, hogy amerikai ellenőrzés alatt a Csendes-óceántól az Atlanti-óceánig összefüggő vasútvonal épüljön, amely az amerikai monopóliumok uralmának az eszköze lesz.

A japán hódítóknak szükségük volt az amerikai segítségre, s ezért szóban minden kiváltságot készek voltak megígérni az

amerikaiaknak. Ezzel magyarázható, hogy a portsmouth-i szerződés szövegébe bevették a „nyitott kapuk és egyenlő lehetőségek” hírhedt elvét.

A japán imperialisták jól tudták, hogy ha egyszer Mandzsúria uraivá válnak, s kivételes helyzetet teremtenek a maguk számára a Távol-Keleten, akkor minden különösebb nehézség nélkül „be is zárhatják a kapukat” — még korábbi „jótévedők” előtt is.

A japánok nem elégedtek meg azokkal a súlyos engedményekkel, amelyeket Oroszország Mandzsúriában tett, hanem még azt is követelték, hogy adják át nekik azokat az orosz hajókat, amelyek semleges kikötőkben kerestek menedéket, továbbá, hogy korlátozzák a távolkeleti orosz fegyveres erők létszámát. A japán imperialisták egyben azt is követelték, hogy Oroszország mondjon le Szahalinról és fizessen Japánnak 1,2 milliárd jen hadisarcot.

Itt azonban Japán orosz részről ellenállásba ütközött. Az oroszok nem voltak hajlandók semilyen területükről sem lemondani és hadisarcot fizetni — nemcsak pénzügyi, de presztizs-megfontolásokból sem.

Úgy látszott, hogy a tárgyalások zsákutcába jutottak.

Ebben a válságos pillanatban lépett közbe „közvetítőként” Theodore Roosevelt; engedelkenységre szólította fel Oroszországot, és egyúttal közvetlenül, valamint a németek és a franciák útján nyomást is gyakorolt rá.

A cárizmus engedett a nyomásnak.

A cári Oroszország a portsmouth-i békeszerződés értelmében Koreát Japán befolyási övezetének ismerte el, a Liaotung-félszigetre, Port-Arthurra és Dalnyijra vonatkozó bérleti jogokról lemondott Japán javára, lemondott a Kínai Keleti Vasútvonal déli ágáról (Kuangcsengce állomástól délre), Szahalin-sziget feléről (az 50. szélességi foktól délre), Japánnak pedig megengedte a halászatot az orosz vizeken. Japán ily módon kivételesen fontos stratégiai és gazdasági pozícióhoz jutott.

„Világos volt, hogy Japán feladatául tűzi ki az egész Távol-Kelet elszakítását Oroszországtól”⁶⁷.

Az orosz cárizmus súlyos vereséget szenvedett. A háború

⁶⁷ Sztálin. A Szovjetunió Nagy Honvédő Háborújáról. 197. old.

kimenetele hosszú időre meghatározta a távolkeleti nemzetközi helyzetet.

* * *

A japán-kínai háborútól az orosz-japán háborúig tartó időszakban a Távol-Keleten elmélyültek és megnövekedtek az imperialista ellentétek. A XIX. és a XX. század mezsgyéjén végérvényesen kialakult imperializmus új történelmi szakaszt nyitott meg a nemzetközi kapcsolatok fejlődésében. Ezt a szakaszt az jellemzi, hogy a gyarmati rablás küzdőterén megjelentek a fiatal imperialista rablók, az Amerikai Egyesült Államok, Japán és Németország. Az a gyors ütem, amellyel ezek a tőkés országok az egyenlőtlen fejlődés törvénye alapján fejlődtek, agresszív politikára sarkalta őket. Mivel a XIX. század végéig befejeződött a világ felosztása — és erről elkéstek —, nem akartak megelégedni azokkal a maradék „szabad területekkel”, amelyeket megkapartintottak.

Japán és Németország elsőnek lépett a formálisan független, a valóságban azonban félgyarmati Kína felosztásának útjára, az Egyesült Államok volt az az állam, amely kirobbantotta az első háborút a gyarmati zsákmány imperialista újrafelosztásáért.

A japán-kínai háborúval megkezdődött Kína felosztása „befolyási övezetekre”. Ez a folyamat a gyarmattartó hatalmak közötti ádáz harc közepette ment végbe. Az imperialista érdekellentétek akkor sem gyengültek, amikor az imperialista hatalmak közös frontot alkottak a kínai nép imperialistaellenes nemzeti felszabadító harca ellen.

A távolkeleti imperialista ellentétek fejlődési folyamatában sokszor változtak az erőviszonyok.

Az angol burzsoázia a fiatalabb tőkés hatalmak versenyébe ütközve, veszélyeztetve látta pozícióit, melyeket a kapitalizmus „szabad” fejlődési korszakában hódított meg. Az erők egyensúlyának és az „előkelő elszigeteltségnek” korábbi politikája veszélyes elszigetelődéssel fenyegette Angliát.

A távolkeleti nemzetközi helyzet Angliának azokat a kísérleteit tükrözte vissza, amelyekkel igyekezett szövetséget kötni az egyik nagyhatalommal, olyan egyesség alapján, amely előmozdítja Anglia helyzetének erősödését. A cárizmus távolkeleti — többek között mandzsúriai — terjeszkedése miatt a Kínában osztatlan

uralomra törekvő Angliának különösen érdeke volt, hogy olyan eszközt keressen, amelynek segítségével az angol burzsoázia más kezével mérhet csapást Oroszországra a Távol-Keleten. Ilyen eszközként az imperialista Japán kínálkozott.

A cári önkényuralom a maga hódító célkitűzéseivel és reakciós politikájával képtelen volt megvédeni Oroszország jogos érdekeit, nem tudta megőrizni területeit, amelyek ellen támadásra készültek a japán imperialisták. A cárizmus nem tudta megvédelmezni Oroszország nemzeti érdekeit; kalandor politikája csak megkönynyítette Japán számára az agresszív háború kirobbantását.

Az amerikai imperialisták elindultak az ázsiai gyarmati hódítások „széles országútján”. Az Egyesült Államok már akkor feladatául tűzte ki, hogy Ázsiát és Kínát maga alá gyűri. A csendes-óceáni szigetbirtokok elfoglalása, és különösen a Fülöp-szigetek, valamint más spanyol gyarmatok elhódítása a leggyengébb gyarmattartó hatalomtól — Spanyolországtól —, megteremtette az előfeltételeket a Kínába való behatoláshoz. Az Egyesült Államok messzemenő hódító terveket szövögetett, de még nem volt elég ereje ahhoz, hogy ezeket a terveket katonai hódítások útján valósítsa meg. Ezért állt elő a „nyitott kapuk” elvével. Arra számított, hogy annak leple alatt, gazdasági és pénzügyi ereje felhasználásával fokozatosan egész Kína felett megteremti uralmát. Az Egyesült Államok gyors ütemben hatolt be Kínába és különösen Mandzsúriába, s emiatt az amerikai imperialistáknak érdekük volt Oroszország széttűzése a Távol-Keleten. Az Egyesült Államok, Angliához hasonlóan Japánban még nem látott olyan versenytársat, amely esetleg veszélyes is lehet számára. Japánt az Oroszország elleni harc eszközének tekintette, és arra számított, hogy a távolkeleti japán hódításokat a saját érdekében továbbra is felhasználja. Az angol-japán szövetség és az Oroszország elleni háború támogatása az Egyesült Államok részéről lehetővé tette Japánnak a háború kirobbantását és folytatását.

Az angol és az amerikai imperialisták lehetővé tették Japánnak, hogy a segítségükkel elért katonai sikereket a portsmouth-i békeszerződésben megszilárdítsa.

Japán azonban, mivel maga is erősen törekedett a Távol-Kelet feletti uralomra, sikereinek gyümölcseit korántsem szándékozott az Egyesült Államoknak átengedni. A japánok a háború és a portsmouth-i tárgyalások idején ontották az ígéretek: az

amerikai tőkét különféle privilégiumokkal kecsegtették. Ezekről az ígéretekről azonban úgyszólván nyomban a békeszerződés aláírását követő napon megfeledkeztek. Mindennek elkerülhetetlenül növelnie kellett a távolkeleti japán-amerikai ellentéteket, s ezek az ellentétek olyan körülmények között fejlődtek, amikor az alapvető imperialista ellentétek egészen az első világháború kitöréséig az Anglia és Németország közötti ellentétek voltak.

HARMADIK FEJEZET

AZ OROSZ-JAPÁN HÁBORÚTÓL AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚIG (1905—1914)

Az 1905. évi orosz forradalom és a demokratikus mozgalom fellendülése az ázsiai országokban

Lenin műveiben több ízben rámutatott arra, hogy az 1905. évi orosz forradalom az ázsiai országokban milyen nagy hatással volt a népi mozgalom fellendülésére. Lenin hangsúlyozta, hogy a forradalmi mozgalom jellege (1905 után) megváltozott ezekben az országokban: „A régi kínai lázadások tudatos demokratikus mozgalomba mennek át”¹. „A proletariátus már Indiában is megérett a tudatos politikai tömegharcra...”² Lenin megállapította, hogy az ázsiai forradalmi mozgalom egyre újabb és újabb országokra terjed át, egészen Jáváig és a többi holland gyarmatig³. Lenin Ázsia népei történetének ezt a korszakát „Ázsia ébredésének” nevezte. „Ázsia ébredése” című cikkében ezt írta: „Az 1905-ös orosz mozgalom után a demokratikus forradalom áttért egész Ázsiára — Törökországra, Perzsiára, Kínára. Angol Indiában fokozódik az erjedés”⁴. „A világkapitalizmus és az 1905-ös orosz mozgalom végérvényesen felébresztette Ázsiát. Az elgyötört, középkori tunyaságban elvadult lakosság százmilliói ébredtek új életre és harcra az elemi emberi jogokért, a demokráciáért.

A világ haladó országainak munkásai érdeklődéssel és lelkesedéssel szemlélik, hogy a felszabadító világmozgalom minden világrészen és minden formában ilyen hatalmasan növekszik. Európa burzsoáziája a munkásmozgalom erejétől megrettenve, a

¹ *Lenin Művei*, 4. kiad. 15. köt. 162. old. (oroszul).

² Ugyanott. 161. old.

³ Lásd *Lenin Művei*, 4. kiad. 19. köt. 65. old. (oroszul).

⁴ Ugyanott. 65. old.

reakció, a militaristák, a papság és az obskurantizmus karjaiba vetette magát. De ennek az élve rothadó burzsoáziának a helyére már jön az európai országok proletariátusa és az ázsiai országok fiatal demokráciája, telve a saját erejébe vetett hittel és a tömegek iránti bizalommal.

Ázsia ébredése és az, hogy Európa élenjáró proletariátusa megkezdte harcát a hatalomért, azt mutatja, hogy a XX. század elején új korszak kezdődött a világtörténelemben”⁵.

A forradalmi mozgalom fellendülése a gyarmati és függő országokban elkerülhetetlenül azzal járt, hogy valamennyi imperialista hatalom burzsoáziája megpróbálta megszilárdítani és egyesíteni erejét, hogy közösen nyomja el a forradalmat a keleti országokban és megerősítse ottani imperialista hadállásait. A nemzetközi politika tényeinek egész sorában nyilvánult meg ilyen irányzat, többek között a nemzetközi bankkonzorcium kínai politikájában, az imperialista hatalmaknak a Szun Jat-szen vezette kínai demokrácia elleni egységfrontjában, az angol-japán szövetség politikájában stb.

Az ázsiai félgyarmati országokban (elsősorban Kínában) folyó népi mozgalom, amelyet abban az időben a nemzeti burzsoázia vezetett, akkor még nem tűzte ki céljául az imperialista elnyomás alóli felszabadulást. Ez a mozgalom főként a hűbéri rend korlátozására, és arra irányult, hogy szabadságot vívjon ki a nemzeti tőke vállalkozói tevékenysége számára. Természetes, hogy még a nemzeti burzsoáziának ezek a korlátozott célkitűzései is bizonyosfokú verseny kilátását jelentették a külföldi tőkének, és éles ellenhatást váltottak ki az imperialista hatalmak uralkodó osztályaiból. Még nagyobb félelemre és gyűlöletre indította az imperialistákat az a tény, hogy a néptömegek egyre nagyobb mértékben vettek részt a forradalmi mozgalomban.

De a két európai imperialista tömb — az Antant-országok és a német-osztrák tömb — közti ellentétek kiéleződése, amelyet a már felosztott világ újrafelosztására irányuló törekvés idézett elő, az imperialista hatalmak politikájában az imperialista háború előkészítését tolta előtérbe. Gyarmati politikájuk szintén a háborús előkészületeket szorgálta.

⁵ *Lenin Művei*, 4. kiad. 19. köt. 66. old. (oroszul).

Az európai imperialista hatalmak közötti ellentétek kiéleződése

Az imperialista hatalmak figyelme már az orosz-japán háború utolsó hónapjaiban egyúttal az európai eseményekre és a földközi-tengeri medence eseményeire is irányult.

Az úgynevezett első marokkói válság (1905 tavaszán és nyarán), amely a francia-német imperialista ellentétek erős kiéleződésével állt kapcsolatban, azt mutatta, hogy az európai nemzetközi helyzet rendkívül feszült. Anglia már 1905 októberében egész sorhajóflottáját visszarendelte a Távol-Keletről, hogy az európai vizeken Németország növekvő hadiflottájával szemben erősítse pozícióját.

A következő években újabb események történtek, amelyek az európai válság közeledését jelezték. 1907-ben aláírták az ismert angol-orosz egyezményt, amely Közel- és Közép-Keleten rendezte a két hatalom közti komoly ellentéteket, és biztosította Oroszország csatlakozását az angol-francia Antanthoz. 1908-ban kitört a boszniai válság (Bosznia és Hercegovina annexiója az Osztrák-Magyar Monarchia részéről), amelynek következtében a Balkán-félszigeten erősen kiéleződtek az orosz-osztrák ellentétek. Az 1911-es év különösen bővelkedett a nagyjelentőségű nemzetközi eseményekben. Ekkor volt a második marokkói válság, az úgynevezett agadiri incidens, és kitört az olasz-török háború, amely azután a balkáni háborúkra vezetett.

Ilyen körülmények között az Antant-országok diplomáciájának az volt a legfontosabb feladata, hogy fenntartsa az erőviszonyokat a Távol-Keleten, megakadályozza, hogy ott komoly bonyodalmak jöjjenek létre, amelyek az ideiglenes egyensúly felborulásával fenyegetnek, és katonai erőket vonnak el Európából a Távol-Keletre.

Ennek ellenére a Távol-Keleten az orosz-japán háború befejezése után hamarosan ismét éles viszálkodás támadt az imperialista hatalmak között. Ebben a főszerepet Japán és az Egyesült Államok játszotta. E két hatalom közti harc ettől az időtől kezdve a legélesebb imperialista ellentétté válik a Csendes-óceán térségében.

A két állam között lényegében szövetségi viszony volt akkor, amikor Japán az Egyesült Államok helyeslésével és támogatásával háborút robbantott ki Oroszország ellen. Ez a viszony azonban a háború után, a cári Oroszország veresége után rosszab-

bodni kezdett: Japán győzelmei és mandzsúriai pozícióinak megszilárdulása veszélyeztetni kezdte imperialista versenytársát — az Egyesült Államokat.

Az Egyesült Államok 1904 előtt Japánnal szoros összeköttetésben, a cári Oroszországgal szemben állhatatosan kitartott a „nyitott kapuk” politikája mellett Mandzsúriában, és Japánnal egy napon (1903 október 8.) kereskedelmi szerződéseket kötött Kínával, amelyek értelmében újabb mandzsúriai kikötőket nyitottak meg a kereskedelem előtt. De nyomban a portsmouth-i szerződés aláírása után ugyancsak a mandzsúriai ügyekkel kapcsolatban kitört az első amerikai-japán konfliktus. Harriman amerikai vasút-herceg azt tervezte, hogy amerikai ellenőrzés alatt vasutat épít Mandzsúrián, Szibérián és Európán keresztül. A japán kormány erősen szembeszállt Harrimannak azzal a javaslatával, hogy a mandzsúriai japán vasútépítkezést finanszírozza.

A következő években Mandzsúriában újabb japán-amerikai konfliktusok keletkeztek amiatt, hogy a japánok a kuantungi területen saját kereskedők számára kiváltságos feltételeket teremtettek, amelyeket nem terjesztettek ki más államok kereskedőire — vagyis lényegében „bezárták Mandzsúria kapuit”.

A japán-amerikai viszony kiéleződése azzal is összefüggött, hogy Kaliforniában erős mozgalom indult a japán bevándorlók ellen. Ezt a mozgalmat a burzsoá sajtó és a reformista szakszervezetek sugalmazták, amelyek a munkabér állandó csökkenéséért az olcsó japán munkaerő versenyét akarták felelőssé tenni. Theodore Roosevelt már 1907 nyarán — amikor a japán-amerikai konfliktus elkerülhetetlenségéről szóló híresztelések különösen erősen tartották magukat — tüntetően arra adott parancsot, hogy fel kell készülni a Fülöp-szigetek elleni esetleges japán támadás visszaverésére.

Theodore Roosevelt váltig azt hangoztatta, hogy az Egyesült Államoknak a japán veszéllyel szemben gondoskodnia kell a Fülöp-szigetek és a többi csendesóceáni amerikai szigetbirtok védelméről. Ez volt az egyik fő érv a mellett a nagyszabású flottafejlesztési program mellett, amelyet Theodore Roosevelt az ellenzék nyomása ellenére 1905-ben és a következő években állhatatosan a kongresszus elé terjesztett. Roosevelt militarista propaganda-célból egy tizenhat páncélos hajóból álló amerikai hajórajt világkörüli hajózásra küldött (1907 decemberétől 1909 februárjáig).

A hajóraj 1908 áprilisában jelent meg a Csendes-óceánon, amikor az amerikai szenátusban különösen éles vita folyt a flottafejlesztési program körül⁶. Az ünnepélyes fogadtatás, amelyben az amerikai flottát Ausztráliában és Új-Zélandban részesítették, megmutatta, hogy a japán agressziótól tartó angol domíniumok szolidárisak az Egyesült Államokkal. Az amerikai hajóraj Jokohamába is ellátogatott.

A japán-amerikai imperialista ellentétek kiéleződése az 1906–1908-as években nem vezetett katonai összeütközésre. Akkoriban mindkét kormány igyekezett elkerülni a háborút, amelyre egyik fél sem volt felkészülve. Az Egyesült Államok a feszült japán-amerikai viszony enyhítése céljából előmozdította a japán agressziót, ha annak iránya az adott időpontban nem érintette az Amerikai Egyesült Államok közvetlen imperialista érdekeit. Így például tüntetően buzdította a japánok Koreával szembeni annexiós terveit. Ugyanebből a célból az Egyesült Államok és Japán közötti viszony megjavítása érdekében több politikai egyezményt is kötöttek. Az úgynevezett „gentlemen's agreement” (1907 vége–1908 eleje)⁷ értelmében a japán kormány kötelezte magát, hogy önként korlátozza a japánok kivándorlását az Amerikai Egyesült Államokba. A Takahira amerikai japán nagykövet és Root amerikai külügyminiszter közti jegyzékváltás (1908 november 30.) leszögezte, hogy mindkét állam kölcsönösen tiszteletben tartja egymás csendesóceáni birtokainak sérthetetlenségét, és egyben újra megerősítette a „nyitott kapuk” politikáját Kínában⁸. A Root–Takahira-egyezményt mindkét fél másként értelmezte; mindkét állam a saját „győzelmeként” könyvelte el a diplomáciai tárgyalásokon: az amerikai diplomácia azt hitte, hogy Japán újra megerősítette a „nyitott kapuk” politikáját, a japán diplomácia pedig úgy tekintette az egyezményt, mint ami elismeri Mandzsúriában szerzett kiváltságos helyzetét. Kétségtelen, hogy a Root–Takahira-egyezmény két rabló ideiglenes imperialista egyezsége, olyan rablóké, akiknek egyaránt érdekük Kína leigázása, és kölcsönösen elismerik egymás hódításainak „törvényességét”.

⁶ Lásd *H. and M. Sprout. The Rise of American Naval Power (1776–1918). Princeton, 1939. 15. fejezet. 265. old.*

⁷ Az ezzel kapcsolatos levelezés szövege 1939-ben jelent meg, majdnem harminc évvel az egyezmény után. (FRUS 1924. New York, 1939.)

⁸ Lásd *E. Grimm. Távolkeleti ügyekre vonatkozó szerződések és diplomáciai okmányok gyűjteménye (1842–1925). 173. old. (oroszul).*

A fenti japán-amerikai egyezmény azonban nem eredményezett semilyen észrevehető javulást a japán-amerikai viszonyban. Mindkét fél uralomra törekedett a Csendes-óceánon. Az Amerikai Egyesült Államok azonban, noha nagy flottája volt, nem rendelkezett haditengerészeti támaszpontokkal a Csendes-óceánon⁹. Ezenfelül a hadihajók állapota, és ami a legfőbb, a személyi állomány hiánya, jelentősen csökkentette ennek a flottának a harci értékét¹⁰.

Theodore Roosevelt igyekezett a lehető legnagyobb mértékben megerősíteni az Egyesült Államok hadiflottáját. 1907-ben gyakran utalt arra, hogy bel- és külügyekben egyaránt legfőbb gondja a japán kérdés.

Közeledés Franciaország, Oroszország és Japán között (1907)

A japán-amerikai ellentétek kiéleződésével egyidejűleg más, komoly változások is történtek a csendesóceáni nemzetközi helyzetben: megszilárdult a francia-japán viszony és bizonyos mértékig javult a viszony az oroszok és a japánok között is. Ebben az irányban a francia diplomácia fejtett ki különösen erős aktivitást¹¹.

Franciaországnak, — amely az orosz-japán háború kezdetén szövetségre lépett Angliával, és amelynek a háború végéig Németországhoz való viszonya rendkívül éles válságon ment át (a marokkói incidens) — érdeke volt az Antant erősítése. A francia diplomáciának az volt a fő feladata, hogy Oroszországot az Antanthoz csatolja, más szóval létrehozza az angol-orosz egyezményt, amely — noha ideiglenesen — rendezte azokat az éles ellentéteket, amelyek ezt a két államot hosszú időn keresztül elválasztották egymástól.

Ez a feladat az angol kormány szándékainak is teljesen megfelelt, mert neki az angol-német ellentét növekedése miatt érdeke volt az Anglia és Oroszország közti ellentétek rendezése. De Anglia az 1904—1905. évi háború előtt és a háború alatt Oroszországgal szemben ellenséges politikát követett, és a második angol-japán szövetségi szerződés alapjánvéve Oroszország ellen irányult.

⁹ Puget Sound és San Francisco kivételével.

¹⁰ Lásd H. and M. Sprout. *The Rise of American Naval Power* (1776—1918). 15. fejezet 272—273. old.: a páncélos hajók száma szempontjából az amerikai flottát csak az angol flotta múlta felül, parancsnoki kara azonban mindössze egyharmada volt az angol flottáénak és mintegy fele a német, a japán vagy a francia flottáénak.

¹¹ Lásd A. Gérard. *Ma mission au Japon* (1907—1914). Párizs, 1919. 10. old.

Ez a körülmény jelentős akadályokat gördített az angol-orosz közeledés útjába.

A francia diplomácia igyekezett olyan helyzetet teremteni, amelyben Oroszország és Franciaország katonai erőit teljes egészében Európában összpontosíthatja, anélkül, hogy a Távol-Keletre elvonna belőlük. Mivel a cári Oroszország veresége és az angol flotta Távol-Keletről történt visszavonása után a Csendes-óceánon reális katonai erőkkkel csak Japán rendelkezett, Franciaországnak mindenekelőtt a japán kormánnyal kellett megegyeznie. E kormány élén 1906 eleje óta Szajondzsi állt, aki arra törekedett, hogy megerősítse Japán nemzetközi kapcsolatait és helyrehozza az ország siralmas pénzügyi helyzetét.

Japán ezúttal arra számított, hogy Franciaországban nagy kölcsönhöz jut. A francia diplomácia ezt a körülményt teljes mértékben ki is használta arra, hogy Japán felső vezető rétegére nyomást gyakoroljon. 1907 június 10-én megkötötték a francia-japán egyezményt¹². Ez volt az első egyezmény azoknak a politikai egyezményeknek a sorozatában, amelyek az Antant cselekvési szféráját egészen a Távol-Keletig terjesztették ki, és azt ugyanakkor Oroszország és Japán bevonásával jelentősen meg is erősítették.

Az egyezménynek az volt a lényege, hogy Franciaország és Japán, leszögezve a „nyitott kapuk” politikáját és Kína „területi sérthetetlenségét”, elismerte a szerződő államok mindegyikének különleges érdekeit Kína területének arra a részére, amely birtokaikkal vagy „befolyási övezeteikkel” határos. Mindkét szerződő fél kötelezte magát arra, hogy támogatja egymást Kínának ezeken a határmenti területein.

Az egyezménnyel egyidejűleg jegyzékváltás történt, amely meghatározta a szerződő felek különleges érdekterületeit Kínában. Ilyen területként ismerték el Franciaország részére Kuangtung, Kuanghszi és Jünnan tartományokat, Japán részére pedig Fucsient és Mandzsúriának, valamint Mongóliának azokat a részeit, amelyeken Japán „különleges jogokkal” rendelkezett¹³. Az említett területekre vonatkozó jegyzékeket nem hozták nyilvánosságra.

¹² Lásd *E. Grimm*. Távolkeleti ügyekre vonatkozó szerződések és diplomáciai okmányok gyűjteménye (1842—1925). 170. old. (oroszul).

¹³ *A. Gérard*. Ma mission au Japon (1907—1914). 18. old.

Ilymódon a japán-francia egyezmény, a többi állam között történt korábbi egyezményekhez hasonlóan, további lépés volt Kína „befolyási övezetekre” való imperialista felosztásában; az egyezmény elismerte ugyan Kína területi sérthetetlenségét, ennek azonban pusztán deklarativ jelentősége volt.

A francia-japán egyezmény, akárcsak az 1902. évi angol-japán szövetségi szerződés, Kínát méginkább megalázó, függő helyzetbe juttatta, s az imperialista hatalmakat rendőri felügyeletre jogosította fel Kína bizonyos területei felett¹⁴.

Az orosz-japán egyezmény tárgyalásai sokkal bonyolultabb körülmények között folytak.

Az 1905. évi portsmouth-i békeszerződés távolról sem elégtette ki az agresszív japán militarista klikket, a burzsoáziát és a földbirtokosokat. A háború befejezése után újabb nagyszabású programokat fogadtak el a hadsereg és a flotta növelésére; a japán parancsnokság halogatta a portsmouth-i szerződés végrehajtását a japán csapatok Mandzsúriából való kivonásával kapcsolatban, ugyanakkor, amikor az orosz csapatokat a megállapított határidő előtt kivonták¹⁵.

A kereskedelmi szerződés és halászati egyezmény megkötése ügyében folytatott orosz-japán tárgyalások — e két egyezmény megkötését ugyancsak a portsmouth-i szerződés mondta ki — nem haladtak előre, mert a japán fél olyan követeléseket támasztott, amelyek messze túlmentek a portsmouth-i szerződés feltételein¹⁶. Oroszország és Japán között 1905–1906-ban továbbra is rendkívül feszült volt a viszony. Európában — mondotta Ito Hirobumi a Genro, a katonai vezetők és a kormány tagjai 1906 májusában tartott értekezletén — úgy vélik, hogy „Japán újabb háborúra készül Oroszország ellen, hogy a japánok nem ismerik el a ports-

¹⁴ A francia rendőri felügyelet övezetében volt Kuangtung tartomány, a kínai forradalmi mozgalom központja. Ezt a mozgalmat Szun Jat-szen, a nagy kínai demokrata vezette. Szun Jat-szen 1907-ben a kínai hatóságok elől Indokínába menekült, de a francia hatóságok kiutasították.

¹⁵ B. D. 4. köt. 263. old. Nicolson pétérvári angol nagykövet mint olyan diplomata, aki nyilván inkább Japánnal rokonszenvezett, mint Oroszországgal — az 1906. évre vonatkozó beszámolójában mégis megállapítja, hogy az orosz hadsereg fele a nyugati határ közelében helyezkedett el, s a szibériában hagyott kisebb helyőrségek azt bizonyítják, hogy Oroszországnak nincsenek agresszív szándékai Japánnal szemben.

¹⁶ Japán hajózási jog a Szungári-folyón stb.

mouth-i szerződést békeszerződésnek, és hogy a japánok a szerződést csak fegyverszüneti egyezménynek tekintik”¹⁷.

A Távol-Kelet ilyen helyzete kétségtelenül megfelelt Theodore Roosevelttel amerikai imperialista diplomáciája érdekeinek. Roosevelt már a háború kezdetén (1904 márciusában) kifejtette elgondolásait Sternburg washingtoni német nagykövetnek, utalva arra, hogy véleménye szerint a háború milyen alakulása és kimenetele lenne a legkívánatosabb az Amerikai Egyesült Államok és Németország számára. „A mi érdekünk az, hogy az Oroszország és Japán közötti háború addig húzódjék, míg a két állam a lehető legnagyobb mértékben kimeríti egymást, hogy azok a területek, ahol érdekeik összeütköznek, a béke megkötése után is megmaradjanak ugyanilyen területeknek, s hogy befolyási övezeteik határai ugyanúgy keresztezzék egymást, mint a háború előtt. Ez arra kényszeríti őket, hogy egész idő alatt katonai készségben legyenek, és csökkenteni étvágyukat más területekre. A japánok ebben az esetben nem fogják fenyegetni a németeket Csiaocsouban és bennünket a Fülöp-szigeteken. Oroszország figyelme akkor elvonódik nyugati határaitól és továbbra is Keletre összpontosul”¹⁸. A dolog lényege nem annyira a Fülöp-szigeteket stb. fenyegető veszélyben rejlett, mint inkább abban, hogy az Oroszország és Japán közti súrlódásos viszony lehetővé tette volna az Egyesült Államoknak, hogy saját helyzetét erősítse Kínában, anélkül, hogy nyílt harcba szállt volna akár Oroszországgal, akár Japánnal, mivel Roosevelttel véleménye szerint az Egyesült Államok erre katonailag még nem volt felkészülve.

Az orosz-japán viszony kiéleződése azonban abban az időszakban nem felelt meg az angol és a francia imperializmus érdekeinek. A Németország elleni háború előkészítésének feladata ideiglenesen háttérbe szorította Anglia egyéb megfontolásait.

Oroszország mindaddig nem volt hajlandó egyezményt kötni Angliával — vagyis az Antanthoz csatlakozni —, amíg nem rendeződött az orosz-japán viszony, amíg az orosz Távol-Keletet és a cári kormány érdekeit Mandzsúriában újabb támadás fenyegette a japán fegyveres erők részéről. Végülis Szajondzsi kormánya Párizs és London pénzügyi és diplomáciai nyomása után belátta,

¹⁷ K. Hamada. Prince Ito. London, 1936. 214—222. old.

¹⁸ G. P. 19. köt. 1. rész. 112. old.

hogy az adott nemzetközi helyzetben, és Japán pénzügyi helyzete mellett lehetetlenség egy újabb katonai kaland Oroszország ellen — mint ahogy ezt a legelvetemültebb japán militaristák követelték —, és 1907 elején elfogadta Izvolszkij orosz külügyminiszternek azt a javaslatát, hogy kössenek általános politikai egyezményt. Japán, kihasználva katonai fölényét, követelte, hogy a cárizmus mandzsúriai befolyási övezetének egy részét engedje át neki¹⁹. Az orosz-japán általános politikai egyezmény, melyet 1907 július 30-án írtak alá, egy nyilvános és egy titkos egyezményből állt. Ez utóbbit csak a Nagy Októberi Szocialista Forradalom után hozták nyilvánosságra²⁰. Az orosz-japán egyezmény ugyanazon az alapon épült fel, mint az angol-japán szövetségi szerződés és a francia-japán egyezmény. Leszögezte a „nyitott kapuk” elvét és Kína „területi épségét”, titkos része pedig kimondotta Mandzsúria felosztását japán (déli) és orosz (északi) befolyási övezetekre.

Az 1907. évi egyezmény volt az első a nyilvános és titkos orosz-japán politikai egyezmények ez után következő sorozatában (1910, 1912, 1916)²¹. Ezek az egyezmények fokozatosan erősítették a kapcsolatot a cári és a japán imperializmus között, és egy időre elhárították az Oroszország elleni japán támadás megismétlődésének a veszélyét. Oroszország katonai erőit ezekben az években az európai határ mentén összpontosította. Az orosz cárizmus és a japán imperializmus, valamint az Anglia és Japán, továbbá a Franciaország és Japán közti kapcsolat megkönnyítette az említett hatalmaknak, hogy imperialista politikát folytassanak Kínában és más távolkeleti országokban. De mivel az európai hatalmak az említett években a Németország elleni háború előkészítésével voltak elfoglalva, az orosz-japán egyezményből és más egyezményekből a legnagyobb hasznot Japán húzhatta Kínával szemben folytatott

¹⁹ A befolyási övezetek határvonalát a Kínai Keleti Vasútvonal mentén fekvő Szungári állomáson keresztül vonták meg, noha a portsmouth-i szerződés kimondotta, hogy a Kínai Keleti Vasútvonal Oroszországhoz tartozó déli része a kuangcsengcei állomásig tart, amely Szungári állomástól 120 kilométerrel délebbre fekszik. Ilymódon a Kínai Keleti Vasútvonal Kuangcsengcétől Szungáriig terjedő részét 1907-ben Japán befolyási övezetéhez csatolták.

²⁰ Lásd *E. Grimm*. Távolkeleti ügyekre vonatkozó szerződések és diplomáciai okmányok gyűjteménye. 168—170. old. (oroszul).

²¹ Lásd *V. Avarin*. Az imperializmus Mandzsúriában. 1. köt. Moszkva, 1934. A „Szövetség az orosz és a japán imperializmus között” című fejezet. 103—147. old. (oroszul).

agresszív politikája számára. Egyúttal az orosz-japán egyezmény, amely Mandzsúriát kizárólag orosz és japán befolyási szférává tette, megakadályozta, hogy erre a területre az amerikai és az angol kapitalisták behatoljanak. Ez feszült viszonyt teremtett egyfelől Oroszország és Japán, másfelől az Egyesült Államok között, mert az amerikai diplomácia már a XIX. század vége óta arra törekedett, hogy az Oroszországgal határos Mandzsúriát amerikai befolyási övezetté tegye. Ami Angliát illeti — noha Oroszország és Japán ilyen politikája elégedetlenséget keltett az angol tőkésében, az angol diplomáciát a Japánnal való szövetségi viszony és az a törekvés, hogy Oroszországot Németország ellen használja fel Európában, mégis arra kényszerítette, hogy hivatalosan jóváhagyjon minden újabb orosz-japán egyezményt.

1907-ben az angol-orosz egyezményt is megkötötték. Noha az egyezmény nem vonatkozott közvetlenül a Távol-Keletre, mégis bizonyos időre gyengítette azokat a komoly imperialista ellentéteket, amelyek egész Ázsiában, de különösen Kínában, feszült viszonyt idéztek elő Anglia és Oroszország között.

Az 1907. évi egyezmények megerősítették az Antant távolkeleti helyzetét. Erre a német diplomácia, mely Európában és a Távol-Keleten egyaránt az Antant felbomlásztására vagy meggyengítésére törekedett, rendkívül élénk tevékenységbe kezdett. Mivel a Távol-Keleten új konfliktus érlelődött Japán és Amerika között, mely utóbbi kívül állott az Antanton, a német diplomácia minden eszközzel igyekezett érintkezést keresni az Egyesült Államokkal a Csendes-óceánon. Kínában az 1907. évi egyezményekkel szemben — amelyek Oroszországot és Japánt az angol-francia Antanthoz kötötték — elutasító álláspontra helyezkedtek, mert félték (és nem minden alap nélkül), hogy a négyes egyezmény tagjai Kínát felosztják maguk között. Kínában nem hitték el, hogy a szerződések tartalma csupán a nyilvánosságra hozott cikkelyekre korlátozódik, és különösen felháborodtak a francia-japán egyezménynek ama cikkelye miatt, amely arra jogosította fel ezeket a hatalmakat, hogy „rendet” teremtsenek Kína területén. Ezért állt elő II. Vilmos a német-amerikai-kínai szövetség tervével, azzal kecsegtetve Amerikát, hogy ez a szerződés „biztosítja” az „egyenlő lehetőségek” amerikai imperialista elvét.

Németország és az Amerikai Egyesült Államok egyezménye

a Távol-Keleten egy másik koalíciót állított volna szembe az Antanttal, ami kiélezte volna az ellentéteket a Csendes-óceánon, és Németország ellenfeleinek katonai erőit elvonta volna az európai hadszíntérről a Távol-Keletre. Vilmos ezt a tervét Bülowhoz intézett levelében fejtette ki, amelyben nagy megelégedésének adott kifejezést amiatt, hogy a Csendes-óceánra amerikai flottát küldtek: a japán-amerikai viszony kiéleződése arra kényszeríti az angolokat, hogy flottájukat a Csendes-óceánra küldjék és európai flottájukat gyengítsék²².

A császárnak a washingtoni és a pekingi nagykövet jelentéseire tett valamennyi megjegyzése tele van olyan utalásokkal, hogy minél hamarabb meg kell kötni az egyezményt Németország, az Egyesült Államok és Kína között. Vilmos megígérte Theodore Rooseveltnek, hogy a német flotta megvédi az Atlanti-óceán amerikai partvidékét, sőt még német hadsereget is küld az Egyesült Államokba, ha — mint a császár mondotta — esetleg japánok szállnának partra az amerikai kontinensen. A császár Washington a legkülönbözőbb forrásokból származó jelentésekkel árasztotta el, melyek szerint Japán háborúra készülődik az Egyesült Államok ellen. Roosevelt azonban rendkívül óvatos volt a Japánban uralkodó hangulatra vonatkozó híresztelésekkel és jelentésekkel szemben, s noha a háborút nem tartotta kizártnak, mégis kijelentette, hogy a „császár vad történeteinek” nem tulajdonít nagyobb jelentőséget²³.

Theodore Roosevelt ennek ellenére többször tárgyalt a német nagykövettel a távolkeleti helyzetről. Az amerikai imperialisták nyilvánvalóan úgy vélték, hogy Németország az adott európai helyzetben nem tud aktív politikát folytatni a Távol-Keleten, és nem zárták ki egy olyan német-amerikai-kínai egyezmény megkötésének a lehetőségét, amely az Egyesült Államok helyzetét erősítette volna a Távol-Keleten. A kínai kormány Németország sürgetésére elhatározta: megteszi a kezdeményező lépéseket annak érdekében, hogy ilyen egyezményt kössenek, és ebből a célból Tang Sao-ji mukdeni kormányzót Washingtonba küldte.

Az Egyesült Államok kormánya azonban Berlin várakozása ellenére Kína és Németország helyett 1908-ban Japánnal kötött

²² Lásd G. P. 25. köt. 1. rész. 87—89. old.

²³ T. A. Bailey. T. Roosevelt and the Japanese-American Crisis. Stanford, 1934. 269. old.

egyezményt²⁴. Theodore Roosevelt, amikor Bernstorffnak, az új német nagykövetnek e lépés indítóokait magyarázta, a követ jelentése szerint azt mondta, hogy Bernstorff elődje gyakran javasolta neki — Rooseveltnek —, hogy Amerika Németországgal közösen garantálja Kína „sérthetetlenségét”, ő azonban erre nem tudta elhatározni magát, mert attól félt, hogy egy ilyen egyezmény Kínát határozottabb politikára ösztönzi Japánnal szemben és japán-kínai konfliktust idéz elő, amire Kína egyáltalán nincs felkészülve. Mellesleg sem Németország, sem az Egyesült Államok nem tudja Kínát reális katonai erővel segíteni. Az Egyesült Államok közvéleménye a Kínában levő amerikai érdekek kedvéért nem helyeselné egy Japán elleni háborút²⁵.

Theodore Roosevelt elhallgatta azt, hogy a Japánnal kötött egyezményben elismerte a csendesóceáni status quo-t és ezzel szentesítette Japán kínai és koreai területfoglalását, s újabb hódításokra buzdította Japánt. Azt a politikát, amely az imperialista hatalmak közötti ellentéteket Kína rovására, Kína területe rovására, a kínai nép szenvedései árán rendezte, az Egyesült Államok ugyanolyan — ha ugyan nem nagyobb — méretekben üzte, mint más imperialista hatalmak.

A német-amerikai-kínai koalíció megalakítására irányuló német tervek kudarcra nem vette el II. Vilmos kedvét; a császár még a továbbiakban is, egészen az első világháború kitöréséig, a legkisebb kedvező lehetőséget is felhasználta, hogy a távolkeleti ügyekben kapcsolatot létesítsen az Egyesült Államokkal. Kétségtelen: arra számított, hogy ily módon Németország helyzetét erősíti majd nemcsak a Távol-Keleten, hanem Európában is. II. Vilmos azonban nem merte túlságosan kitergetni kártyáit és ezeken a tárgyalásokon megkísérelte, hogy Kínát, nempedig a német diplomáciát tüntesse fel kezdeményezőként. A japán-amerikai viszony további rosszabbodása II. Vilmosnak tág lehetőséget nyújtott a különféle diplomáciai mesterkedések számára.

A „dollárdiplomácia” Az Egyesült Államok kormányának figyelme William Taft elnökké választása után fokozottan a távolkeleti terjeszkedés problémái felé fordult.

A japán-amerikai ellentétek lényege egyre leplezetlenebbül nyilvánult meg. Míg Theodore Roosevelt idején a legélesebb kon-

²⁴ Lásd fentebb. Root—Takahira jegyzékváltása.

²⁵ Lásd G. P. 25. köt. 1. rész. 97. old.

fliktusok kitörésére az Egyesült Államokba irányuló japán kíváncsi-
dorklás kérdései adtak ürügyet, és a mandzsúriai kérdés látszólag
másodrendű helyet foglalt el, addig Taft alatt a japán bevándorklás
kérdései háttérbe szorultak. Első helyre közvetlenül a két hatalom
mandzsúriai imperialista ellentétei léptek elő. Az amerikai imperia-
lizmus állhatatosan arra törekedett, hogy megteremtse uralmát
ezen a területen.

A XX. század első évtizedét az Amerikai Egyesült Államok
gazdasági növekedése, külkereskedelmének fejlődése, és ami a
legfőbb, a fináncsóke és az óriásmonopóliumok jelentős megerő-
södése jellemzi. Taft elnöksége arra az időszakra esik, amikor
az amerikaiak külföldi tőkebefektetései megnövekedtek. Taft és
külügyminisztere, Knox még elődeiknél is nagyobb mértékben
állították az Egyesült Államok diplomáciáját az üzletemberek
szolgálatába. A világaluralomra törő mohó amerikai milliárdosok
többek között arra törekedtek, hogy a Csendes-óceánt amerikai
tengerré, a távolkeleti népeket pedig az amerikai tőke rabszolgáivá
váltottassák. Az Egyesült Államok külpolitikáját ettől az idő-
szaktól kezdve rendszerint a „dollár diplomáciájának” nevezik.

Az a körülmény, hogy az amerikai diplomácia figyelmének
középpontjába a Távol-Kelet került, azokkal az óriási perspek-
tívákkal magyarázható, amelyek ezen a területen, de különösen
Kínában, a világ leghatalmasabb potenciális piacán nyíltak a
rohamosan növekvő amerikai ipari export és az amerikai befek-
tetések előtt. Az Egyesült Államok imperialistáinak véleménye
szerint minden lehetőség adva volt arra, hogy Kínában ugyan-
olyan uralkodó gazdasági és politikai helyzetet foglaljanak el, mint
amilyent Anglia foglalt el ebben az országban a XIX. században.
Maga Taft, a Fülöp-szigetek volt kormányzója, majd később Theo-
dore Rooseveltnél elnöksége alatt az Egyesült Államok hadügy-
minisztere, több ízben utazott diplomáciai megbizatással Japánba,
és jól ismerte a Távol-Keletet.

A külügyminisztériumban még Knox elődje idején megalakult az első regionális ügyosztály — a távolkeleti osztály, amelynek
élére hamarosan Willard Straight, a volt mukdeni konzul került,
aki az amerikai diplomácia és az Amerikai Egyesült Államok
monopolkonzernjei legaktívabb mandzsúriai ügynökei közé tar-
tozott.

De az Egyesült Államok pénzügyi világának nagyhatalmú

képviselői, Harriman, és a vele kapcsolatban álló Kuhn, Loeb and Co. bankház kivételével — amely Japánt az orosz-japán háború idején finanszírozta — akkoriban még jórészt nem akartak tőkét befektetni Kínában. Kína bizonytalan politikai helyzete, a feszült japán-amerikai viszony és sok amerikai vállalkozó (Bush, Shiff, Harriman) kudarca, akiknek a megelőző években nem sikerült vasúti koncessziókat kapniuk Kínában — mindez abban az időben a kínai piaccal szemben bizonyos óvatosságra intette az Amerikai Egyesült Államok pénzmágnásait.

Ilyen körülmények között Taft amerikai diplomáciája pontosan megfogalmazta cselekvési programját: „A külügyminisztérium célul tűzi ki, hogy általánosan kiterjessze az amerikai befolyást Kínában, hogy arra az időre, amikor majd az amerikai kereskedők és szakértők tekintete határozottan a keleti piacok felé fordul, nyitva találják a kínai piacot az amerikai áruk számára, és a kínai közvélemény kedvezően fogadja az amerikai vállalkozó szellemet.” Az Amerikai Egyesült Államok külügyminisztériuma azonban nem csupán Kínában készítette elő a talajt, hanem egyúttal New York pénzügyi köreit is buzdította: szervezzenek hatalmas bankcsoportot, mely Kínának kölcsönöket nyújthatna, illetőleg ott koncessziókat kaphatna²⁶.

Ennek a bankcsoportnak a megszervezése arra az időre esett, amikor angol, német és francia bankok között tárgyalások folytak egy bankcsoport létrehozásáról, abból a célból, hogy kölcsönt folyósítson a középkínai vasútépítésre. Ez volt az úgynevezett hukuangi kölcsön²⁷.

Az orosz-japán háború után Kínában a nemzeti tőke segítségével a vasúti és részben az ipari építkezés bizonyos, viszonylag gyenge növekedése volt tapasztalható. Az imperialisták ebben korlátlan uralmuk veszélyeztetését látták. Ezért megindultak a tárgyalások a nagyhatalmak bankjainak egy úgynevezett bankkonzorcium keretében való egyesítéséről, amelynek az lett volna

²⁶ Lásd *A. W. Griswold. The Far Eastern Policy of the United States. New York, 1938. 141—142. old.* Lásd ugyancsak *Field. American Participation in China Consortium, No. 4. 1931.* A bankcsoport J. P. Morganból, Harrimanból, a Kuhn, Loeb and Co.-ból, a First National Bank-ból és a National City Bank-ból állt.

²⁷ A hukuangi helytartóság Hopej és Honan tartományokból állt. Főként ezek területén tervezték a vasútépítést.

a feladata, hogy kizárólagos monopóliumot szerezzen bármilyen — Kínának nyújtandó — kölcsönre, továbbá arra, hogy kivétel nélkül minden koncessziót ő kapjon meg Kínában.

A nemzetközi bankcsoportok, nemzetközi kartellek kialakulásának folyamata, mint Lenin megállapította, jellemző az imperializmus korára. „S olyan mértékben, ahogy a tőkekivitel nőtt és a legnagyobb monopolista szövetségek külföldi és gyaratmi kapcsolatai és «érdekszférái» kiterjedtek, «természetesen» sor került köztük az egész világra kiterjedő megegyezésre, nemzetközi kartellek alakítására”²⁸. Kínában azonban a bankkonzorciumnak a fő célon — a külföldi tőke pénzügyi uralmának megteremtésén — kívül még egy másik célja is volt: „megnyitni Mandzsúria kapuit”, és ezt a területet orosz-japán befolyási övezetből a világ-finánc-tőke befolyási övezetévé változtatni. Ezt a feladatot a konzorciumnak az amerikai diplomácia diktálta, miután elérte, hogy amerikai bankok is résztvegyenek ebben a szervezetben.

1909 májusában, amikor az Egyesült Államok megtudta, hogy a Német Ázsiai Bank, a Hongkong-Sanghaj Bank és az Indokínai Bank között tárgyalások folynak a hukuangi vasútvonalak építésének finanszírozásáról, az amerikai diplomácia — azon az alapon, hogy egy amerikai cégnek régebben koncessziója volt e vasútvonalak egyik szakaszának a megépítésére, és a kínai kormánytól előjogot kapott annak finanszírozására — követelte az európai hatalmaktól, hogy az amerikai bankok is résztveheszenek a hukuangi kölcsön lebonyolításában. Az amerikaiak erőszakoskodása kezdetben nem járt sikerrel, az említett három bank és a kínai kormány június 6-án egyezményt kötött, amelynek értelmében Kína nagy kölcsönt kap a hukuangi vasútvonalak építésére²⁹. Egy hónappal később újabb széleskörű egyezmény jött létre. A bankcsoportok (Anglia, Franciaország és Németország) megállapodtak abban, hogy közösen csikarnak ki koncessziót a kínai vasútvonalak építésére, és az erre a célra folyósítandó köl-

²⁸ Lenin Művei. 22. köt. 254. old.

²⁹ Lásd McMurray. Treaties and Agreements With and Concerning China. 880. old. Az egyezményben az alábbiak vettek részt: Anglia részéről — a Hongkong-Sanghaj Bank, a Brit-Kínai Társaság és a China Central Railways Co.; Franciaország részéről — az Indokínai Bank mint a nyolc legnagyobb francia bank képviselője; és Németország részéről — a Német-Kínai Vasúti Társaság mint a német bankszindikátus képviselője.

csönökben egyenlő mértékben vesznek részt³⁰. Lényegében ez az egyezmény lerakta a bankkonzorcium alapját.

Az amerikai diplomácia, miután a londoni, párizsi és berlini tárgyalásokon nem ért el sikert, közvetlen nyomást gyakorolt a félgyarmati Kína kormányára. Taft elnök, 1909 július 6-án, személyes üzenetet intézett Csun kínai régensherceghez: erélyesen követelte az amerikai bankok részvételét a hukuangi kölcsönben. Végülis az Egyesült Államok diplomáciájának aktivitása folytán Anglia, Franciaország és Németország kormánya (az utóbbi kezdetől fogva támogatta az amerikai javaslatot) hozzájárult az amerikai bankok részvételéhez. De a diplomaták és a bankcsoportok közti tárgyalások újabb nehézségekbe ütköztek, mert az Egyesült Államok mind a kölcsönökben, mind az építkezésben egyenlő részesedést követelt. A hukuangi kölcsönre vonatkozó tárgyalások csak 1910 májusában fejeződtek be, az Egyesült Államoknak a bankkonzorciumban való részvételére vonatkozó tárgyalások pedig csak novemberben. Így alakult meg a négy hatalom bankkonzorciuma.

Taft diplomáciája nem tartotta szükségesnek, hogy megvárja, amíg a nehézkes és hosszantartó tárgyalások befejeződnek, és amíg ennek a konzorciumnak a tevékenységét az amerikai imperialisták számára kívánatos mederbe sikerül terelni. Az Egyesült Államok külügyminisztériuma állhatatosan követte fő célját — „Mandzsúria kapuinak megnyitását” — más szavakkal: igyekezett Mandzsúriát az amerikai fináncdtőke befolyási övezetévé változtatni. Ezért nem sokkal Taft elnök hatalomrajutása után, 1909 november 6-án, Angliához, majd utána más államokhoz is memorandumot intézett, amely a „Knox-memorandum” elnevezés alatt ismeretes.

Knox ebben az okmányban a Mandzsúria fölötti kínai szuverenitás biztosításának és a „nyitott kapuk” politikája megvalósításának hazug ürügyével azt javasolta, hogy Kínának vagy nyujtsanak nemzetközi kölcsönt a Kínai Keleti Vasútvonal és a Délmandzsúriai Vasútvonal megvásárlására („nemzetközivé tételére”), vagypedig, ha Japán és Oroszország ezt a javaslatot elutasítja, kezdjék meg egy vasúti fővonal építését, amely észak-déli

³⁰ Lásd McMurray. *Treaties and Agreements With and Concerning China*. 835. old.

irányban egész Mandzsúriát átszeli (Csincsoutól Ajkunig) egészen az orosz-kínai határig. Az említett vasútvonal építésére vonatkozó egyezményt egy hónappal azelőtt kötötte meg egy angol cég és az amerikai bankcsoport a mandzsúriai hatóságokkal.

Az amerikai imperialista diplomácia ebben a lépésében nagyjából megismételte azokat a módszereket, amelyeket a „nyitott kapuk” politikájának megteremtése közben sajátított el.

Akárcsak a múltban, a helyzet most sem kedvezett az amerikai javaslat elfogadásának. Akkoriban elkeseredett harc dúlt Kína „befolyási övezetekre” való felosztásáért, s a „nyitott kapuk” politikáját a hatalmak csak mint deklaratív formulát fogadták el, amelynek leple alatt ugyanúgy folyt a harc, mint azelőtt, sőt még fokozódott is. Most az 1904—1905. évi háború és az 1907. évi orosz-japán egyezmény után Mandzsúria ténylegesen orosz és japán „befolyási szférára” oszlott, és egyik fél sem kívánt más hatalmakat beereszteni Mandzsúriába. Az a szövetségesi viszony, amely Oroszországot Franciaországhoz és Japánt Angliához kötötte, feltételezte, hogy Knox javaslatát mind a négy hatalom elutasítja, és valóban úgy is történt. Mint 1899-ben Hay, úgy 1909-ben Knox is az első jegyzékét Angliához intézte. Anglia válasza akkoriban nem volt teljesen kedvező, most pedig élesen elutasító volt. Mégis Knox — Hay-hoz hasonlóan — úgy értelmezte az angol választ, hogy az „elvben jóváhagyja az Egyesült Államok javaslatát”³¹.

Knox Angliának erre a „támogatására” építve, Hay-hoz hasonlóan a többi hatalomhoz is memorandumot intézett. De az amerikaiak e két lépésének eredményei nem bizonyultak azonosnak. 1899-ben a „nyitott kapuk” politikáját — noha formálisan — egész sor hatalom helyeselte, ezzel szemben Oroszország (különösen a csincsou-ajkuni vasútvonal miatt) és Japán erőlesen visszautasította Knox memorandumát, s ezekhez a hatalmakhoz Anglia és Franciaország is csatlakozott³². Az amerikai demarson a legtöbb akkori diplomata elcsodálkozott — annyira világos volt, hogy nem lesz semilyen sikere. Az amerikai lépést ilyen jelzőkkel illették: „naív” (Izvolzskij), „légvár” (Nicolson) stb.

Knox javaslatát elvetették, s az homlokegyenest ellenkező

³¹ A. W. Griswold. *The Far Eastern Policy of the United States*. 154—155. old.

³² Lásd V. Avarin. *Az imperializmus Mandzsúriában*. 1. köt. 115—122. old. (oroszul).

következményekre vezetett, mint amilyenekre az amerikai diplomácia számított: Mandzsúriában megerősödött az orosz és a japán befolyás. A „Knox-memorandummal” kapcsolatban megkezdődött orosz-japán tárgyalások eredményeképpen újabb (nyilvános és titkos) egyezményt kötnek, amely szorosabb gazdasági és politikai kapcsolatot létesített Oroszország és Japán között Mandzsúriában. Az egyezmény kimondta, hogy amennyiben az általa lerögzített mandzsúriai status quo-t veszély fenyegetné, a két fél megtárgyalja, hogy milyen lépések szükségesek érdekeik megvédelmezésére³³.

Megjegyzendő, hogy az amerikai diplomácia, mielőtt nyíltan fellépett volna mandzsúriai vetélytársai ellen, igyekezett titokban külön megegyezni Oroszországgal és Japánnal, s e két államot teljesen nyíltan egymás ellen uszította. Ha Oroszország mégis úgy látta jobbnak, hogy válaszképpen az amerikai javaslatra Japánnal, nempedig az Amerikai Egyesült Államokkal erősítse kapcsolatát, ennek egyik fő oka az volt, hogy még mindig attól tartott, hogy esetleg megismétlődik a japán támadás, amelyet az Amerikai Egyesült Államok annakidején olyan erőteljesen előmozdított.

Rockhill amerikai nagykövet 1909 novemberében felkereste Izvolszkijt. Beszélgetésükből világosan kitűnik Oroszország aggodalma. Mint Izvolszkij írja, Rockhill már korábban is arról igyekezett őt meggyőzni, hogy „Oroszországnak a mandzsúriai ügyekben együtt kell haladnia az Egyesült Államokkal, és vele együtt kell megvédelmeznie Kína függetlenségét és a nyitott kapuk elvét Japán hódító politikájával szemben, amely annyira világosan nyilvánult meg az utóbbi japán-kínai egyezményekben”. Amikor Rockhill a Kínai Keleti és a Délmandzsúriai Vasútvonal semlegesítésének tervét kifejtette, Izvolszkij nyomban az alábbi megjegyzéseket tette: 1. Japán álláspontjáról. „Japán, amely Amerika jóindulatú támogatásával érte el jelenlegi uralkodó helyzetét Dél-Mandzsúriában, ezt a helyzetét természetesen csak a legerősebb nyomás hatására adja fel.” 2. Oroszországról. Kétséges, hogy Oroszország megkaphatja-e az egész összeget, amelyet a vasútvonalra költött, és ami a legfőbb, a mandzsúriai vasúthálózat semlegessége aligha növeli az orosz távolkeleti határvidék biztonságát. Ha Japán, a nyomás hatására, elveszíti Mandzsúriát, attól tart-

³³ Lásd *E. Grimm*. Távolkeleti ügyekre vonatkozó szerződések és diplomáciai okmányok gyűjteménye (1842—1925). 176—177. old. (oroszul).

hatunk, hogy Oroszország rovására keres kárpótlást, és Oroszország ebben az esetben aligha számíthat „az Északamerikai Egyesült Államok vagy más hatalom aktív segítségére”³⁴.

Taft—Knox diplomáciájának figyelmes tanulmányozásából egyúttal azt a kétségtelen következtetést vonhatjuk le, hogy az akkori feszült japán-amerikai viszony ellenére Knox memorandumának éle nem Japán, hanem Oroszország ellen irányult. A memorandumnak az volt a célja, hogy abban az esetben, ha Oroszország és Japán elutasítja a Kínai Keleti és a Délmandzsúriai Vasútvonal semlegesítését (a két állam hozzájárulására, mint fentebb említettük, úgyszólván semmi eshetőség sem volt), Japánra támaszkodva Oroszországot ki lehet majd szorítani Mandzsúriából. Éppen ezért Knox tervezetében szerepelt egy olyan alternatív változat — a csincsou-ajkuni vasútvonal építésére vonatkozóan, amely elsősorban Oroszország érdekeit érintette. A japánoknak kétségtelenül érdekük volt, hogy résztvegyenek egy olyan vasútvonal építésében, amely egész Észak-Mandzsúriát átszeli, mert már régen igyekeztek behatolni erre a területre. Ezért az amerikaiak azt javasolták Japánnak, hogy vegyen részt ebben az építkezésben. A japán kormány abban az időben tárgyalásokat folytatott Oroszországgal és elég hosszú ideig habozott, hogy elfogadja-e vagy elutasítsa ezt a javaslatot. Oroszországnak a Knox-tervezet második variánsát nem hozták tudomására sem a Rockhill és Izvolszkij között lefolyt említett beszélgetés során, sempedig később, amikor Knox memorandumát az összes kormányokkal közölték. Ilymódon az amerikai diplomácia az 1904—1905. évi háború után is folytatta hagyományos politikáját: Japánt továbbra is Oroszország ellen uszította.

Knox tervezetének kudarca után az Egyesült Államok éppen olyan energiával folytatta a „nyitott kapuk” politikáját Mandzsúriában, mint azelőtt. E politika eszköze a bankkonzorcium volt.

Néhány nappal a francia, német és angol bankcsoportok egyezménye előtt egy amerikai bankcsoport (Morgan és mások) Kínával előzetes szerződést kötött, amelynek értelmében Kína 50 millió dollár kölcsönt kap az úgynevezett pénzreform végrehajtására és mandzsúriai ipari üzemek építésére. Amikor az amerikai

³⁴ Oroszország Külpolitikai Levéltára. Japán alosztály. 206. sz. okm. 164. old.

csoport belépett a bankkonzorciumba, annak még semilyen konkrét célra sem volt Kínával kölcsönszerződése. Az amerikai csoport a Kínával kötött előzetes szerződését lebonyolításra átadta a konzorciumnak. Ez a tény már kezdettől fogva határozott irányt szabott a konzorcium működésének: olyan irányt, amely megfelelt az amerikai imperializmus érdekeinek. Ez esetben az Egyesült Államok külügyminisztériumának kétségtelenül nagyobb reménye volt a sikerre, mint Knox külön akciója idején, mert a külügyminisztérium oldalán a négy hatalom hatalmas bankcsoportja állt. A konzorciumnak hamarosan (1911 április 15-én) sikerült arra kényszerítenie a pekingi kormányt, hogy járuljon hozzá a leigázó kölcsönhöz.

Ennek ellenére az amerikai imperializmusnak ezúttal sem sikerült behatolnia Mandzsúriába. Oroszország és Japán rendkívül élesen kikeltek amiatt, hogy részvételük nélkül szervezik meg a bankkonzorciumot, és ellenezték, hogy a konzorcium tevékenységét Mandzsúriára is kiterjesszék. Anglia és Franciaország Oroszország és Japán oldalára állt. Hosszas tárgyalások után a négy hatalom konzorciumából — hat hatalom konzorciuma lett (1912-ben).

Miután Oroszország és Japán belépett a konzorciumba, az nem volt már többé az amerikai tőke eszköze, és természetesen elvesztette jelentőségét az amerikai diplomácia számára. Wilson, az Amerikai Egyesült Államok új elnöke, két héttel hivatalbalépése után, külön nyilatkozatában megállapította, hogy nem helyesli az amerikai bankok részvételét a konzorciumban. Három nap múlva az amerikai bankcsoport kijelentette, hogy nem vesz részt az úgynevezett újjászervezési kölcsönben, amelyre vonatkozóan a konzorcium és Jüan Si-kaj — Kína köztársasági elnöke — között megegyezés jött létre.

Ilyen sikertelenül folyt abban az időben Kínában a „dollár-diplomácia”. Az amerikai bankoknak sem a tulajdonképpeni Kína, sempedig Mandzsúria területén nem sikerült valamennyire is jelentősen növelni az amerikai tőkebefektetéseket.

Knoxnak a mandzsúriai vasútvonalak nemzetközivé tételéről szóló memoranduma közvetlen lökést adott az 1910. évi orosz-japán egyezmény megkötéséhez, ezzel szemben a pénzügyi konzorcium megszervezése és a konzorcium eredeti mandzsúriai tervei, egyik legfontosabb okai voltak annak, hogy megerősödött a kap-

csolat a cári és a japán kormány között. E két kormány közösen lépett fel a konzorcium tervei ellen.

Mindez fokozta az ellentéteket egyfelől Japán és Oroszország, másfelől az Egyesült Államok között.

Noha a cári kormány az 1905—1907. évi forradalom eltiporása után valamelyest élénkebb politikai tevékenységet folytatott Kínában, és fellépett a mandzsúriai amerikai terjeszkedés ellen — sőt egyes esetekben még sokkal határozottabban lépett fel, mint a japán kormány —, mégis a cári diplomácia és az orosz tőkések tevékenysége csak Észak-Mandzsúriára, Külső-Mongóliára és Hszincsiangra korlátozódott. A cárizmus az 1904—1905. évi háború után fegyveres erőit főként Nyugaton, az európai színtéren vonta össze; a Távols-Keleten Oroszországnak nem volt flottája.

Másképpen állt a dolog Japánnal. A japán kormány (Szajondzsi, Kacura) nemcsak arra törekedett, hogy a japánok gazdasági és politikai uralmát megszilárdítsa Koreában és Dél-Mandzsúriában. A japán vezető körökön belül voltak rendkívül befolyásos csoportok, amelyek a japán terjeszkedés azonnali fokozására uszítottak.

Mivel a többi nagyhatalomnak a Csendes-óceánon nem voltak eléggé jelentős fegyveres erői, és hatékony katonai erővel ebben a térségben csak Japán rendelkezett — amit jól tudtak a külföldi diplomaták —, ezért a japán agresszió veszélye teljesen reális volt. Minthogy a japán imperialisták nemcsak Mandzsúriában, hanem Kína többi részében is sikeresen terjesztették ki kereskedelmüket, ez eleve meghatározta, hogy gazdasági érdekeik összeütközésbe kerüljenek az angol, a francia, az amerikai és más imperialisták érdekeivel. Ennélfogva a japán terjeszkedés korlátozására irányuló törekvés nemcsak az amerikai diplomáciára volt jellemző, hanem az európai hatalmak diplomáciájára és tőkés köreire is, amelyek meg akarták akadályozni, hogy Dél-Mandzsúria japán agressziós támaszponttá váljék, és Japán gazdasági és politikai befolyása megerősödjék Kínában. Többek között ugyanerre törekedett Japán szövetségese, Anglia is mint olyan hatalom, amelynek a legnagyobb tőkebefektetései voltak Kínában, s uralkodó helyzetet fogalt el Kína kereskedelmében meg az egész Csendes-óceán hajózásában, és kénytelen volt fokozatosan át-

	Anglia		Japán		Oroszország		Németország		Amerikai Egyesült Államok		Franciaország	
	1899	1913	1899	1913	1899	1913	1899	1913	1899	1913	1899	1913
Kínával lebonyolított kereskedelmi forgalom (millió hajkungi taelben)	53,9	113,3	53,1	184,9	10,1	67,0	20,2	45,3	43,7	73,0	227	46
A külföldiek száma Kínában	5 562	8 966	2 440	80 219	40 000 1904. év	65 000	1 134	2 948 1914. év	2 235	5 340	1 183	2 292
Külföldi cégek Kínában .	401	590	195	1 269	—	—	115	296	70	131	76	100
A kínai kikötőkbe befutó vagy kínai kikötőket kiszolgáló hajók tonnaűrtartalma (millió tonnában)	23,3	38,1	2,8	23,4	—	—	1,8	6,3	0,3	0,9	0,6	1,2
Külföldi befektetések (millió amerikai dollárban) ...	260,3	607,5 1914. év	1,0	219,6 1914. év	246,0 1904. év	269,3 1914. év	124,3 1902. év	263,6 1914. év	19,7 1900. év	49,3 1914. év	91,1 1902. év	171,4 1914. év

engedni pozícióit elsősorban Japánnak³⁵. Másként alakult azonban a helyzet a koreai japán agresszióval kapcsolatban.

Japán annektálja Koreát Anglia és az Egyesült Államok már az 1904—1905. évi háború befejezése előtt elismerte a japánok túlnyomó gazdasági, katonai és politikai érdekeit Koreában, vagyis — lényegében Japán protektorátusát Korea felett³⁶. Az Amerikai Egyesült Államok és Anglia magatartása ebben a kérdésben arra vezetett, hogy a cári kormány a portsmouth-i szerződésben szintén kénytelen volt hozzájárulni a koreai japán uralomhoz.

Az amerikai imperialisták segítettek Japánnak Korea meghódításában és leigázásában. Theodore Roosevelt teljes mértékben helyeselte a Kacura és Taft közti megbeszélésről szóló fentemlített jegyzőkönyvet és már 1905-ben megszüntette az Amerikai Egyesült Államok koreai diplomáciai képviselőjét. Theodore Roosevelt ugyanabban az esztendőben elutasította a koreai királynak azt a kérését, hogy nyújtson segítséget Koreának a japánok ellen. A király, amikor az Egyesült Államokhoz fordult, az 1882. évi amerikai-koreai szerződésre hivatkozott, amelyben az Egyesült Államok megígérte, hogy Koreának más országokkal való kapcsolatai terén támogatást nyújt³⁷. Sőt mi több, amikor Taft 1907-ben ismét ellátogatott Japánba, hivatalosan az alábbi nyilatkozatot tette Koreáról: „Japán legfontosabb feladata — Korea átalakítása... Az egész világnak bizalommal kell lennie Japán politikája iránt, amely arra törekszik, hogy az elmaradott nép körében elterjessze az igazságszolgáltatást és a műveltséget.” A koreai király a hágai békekonferenciához fordult, de sikertelenül: a küldötteket nem engedték be a konferenciára³⁸.

³⁵ C. F. Remer (Foreign Investments in China. [Külföldi befektetések Kínában] New York, 1933.) az alábbi adatokat adja a hatalmak kínai gazdasági pozícióiról (lásd a 174. oldalon levő táblázatot).

³⁶ B. D. 4. köt. 156. old. M. F. Nelson. Korea and the Old Orders in Eastern Asia. Louis, 1946.

³⁷ F. A. McKenzie. The Unveiled East. London, 1907. 46—48. old.; „A Tudományos Akadémia Értesítője”, történelmi és filozófiai sorozat. 4. köt. 4. sz. 1947. A. F. Dobrinyin. Az Amerikai Egyesült Államok és Korea függetlensége (1904—1905) (oroszul).

³⁸ A. W. Griswold (The Far Eastern Policy of the United States. 146. old.) cinikusan jegyzi meg, hogy ez a felhívás — miként Kínának a Népszövetséghez intézett 1931. évi hasonló felhívása is — ahelyett, hogy akadályozta volna, inkább meggyorsította az események menetét.

Koreában a japánok által megfélemlített hivatalnokok és a nemesség nem szánta rá magát a komoly ellenállásra, de a koreai nép nem nyugodott bele a japán hódítók uralmába.

A koreai tartományokban egymásután lángoltak fel a spontán japánellenes felkelések, amelyek néha az egész országra áttérjedtek. Ezek a felkelések 1905-től 1910-ig szünet nélkül tartottak, és Korea annexiója után sem szűntek meg.

A japánok tervszerűen készítették elő az annexiót: már a háború idején megkezdték a föld tömeges elkobzását a koreai parasztoktól, pénzreformot hajtottak végre, amely tönkretette a koreai dolgozó lakosságot stb.

Koreát nyomban az 1904—1905. évi háború után megfosztották attól a jogától, hogy más államokkal diplomáciai kapcsolatot tartson fenn. Ezt a durva erőszakcselekményt, a későbbiekkel együtt az 1905 november 17-i japán-koreai „különszerződés” pecsételte meg, amelynek értelmében a koreai kormány Korea külkapcsolatait a japán külügyminisztériumra bízta. A szerződést az újabb erőszakkal és mészárlással fenyegetőző japán megbízottak nyomására a koreai külügyminiszter írta alá (a király és a miniszterelnök nem volt hajlandó aláírni). Amikor a koreai minisztertanács a szerződések kérdését tárgyalta, a szomszéd szobában egy japán tábornok tartózkodott állig felfegyverzett katonáival³⁹.

A japánok 1907-ben lemondatták a koreai királyt azért, mert a hágai békekonferenciához fordult segítségért. Az új király sokkal engedelmesebb eszköze volt a japánoknak. A japánok „megegyeztek” vele, hogy feloszlatták a koreai hadsereget és „szerződést” is kötöttek a királlyal a közigazgatásra vonatkozóan (1907 július 24.), melynek értelmében a koreai kormány minden újabb rendelkezéséhez a japán megbízott (az úgynevezett főhelytartó) jóváhagyására volt szükség. Közvetlenül az 1904—1905. évi háború után Ito Hirobumi herceg, az imperialista Japán egyik legtekintélyesebb államférfia lett Japán koreai főhelytartója. A japán politika Korea annexiójának előkészítését rendkívül fontos

³⁹ Lásd *F. A. McKenzie*. *Korea's Fight for Freedom*. London—New York, 1920. 82. old. Theodore Roosevelt értesítést kapott a koreai királytól és teljesen tisztán látta a szerződés erőszakos, Koreára nézve lealázó jellegét. Roosevelt ezt a szerződést mégis szokásos nemzetközi aktusnak ismerte el.

feladatnak tartotta, és ezzel magyarázható az a tény, hogy a főhelytartói tisztségre éppen Itót nevezték ki. Ito rendkívül határozottan haladt az annexió előkészítésének az útján, és a japán hadsereg az ő irányításával kegyetlenül leszámolt a koreai lakossággal. A japán katonai körök azonban elégedetlenek voltak a késedelem miatt, és Korea haladéktalan annexióját követelték. Ito azt mondta, hogy a japánok sokkal jobban zavarják koreai működését, mint maguk a koreaiak. 1909-ben (természetesen ismét „szerződés” — július 12-i — alapján) japán kézbe került a koreai bíróságok és börtönök igazgatása. A következő évben a militarista klikk követelésére koreai főhelytartóvá Teraucsi tábornokot nevezték ki, hogy még agresszívebb politikát folytasson. Koreában japán rendőrséget szerveztek, amely vadállati kegyetlenséggel bánt el a koreai hazafiakkal. Végül 1910 augusztus 22-én eldőlt a koreai királyság sorsa — a japán imperialisták meghódították Koreát. Az ezen a napon aláírt japán-koreai „szerződés” értelmében a japán és a koreai uralkodó „mindkét nemzet javára és a távolkeleti béke fenntartása érdekében” célszerűnek ismerte el Korea japán részről történt annexióját. Az Egyesült Államok imperialistái, akik Koreát távolkeleti orosz- és kínai-ellenes politikájukban váltópénznek tekintették, segítettek Japánnak a gyarmati rablás és a koreai népet elnyomó rendszer megszervezésében. Az ősrégi koreai állam, amelynek kultúrája, civilizációja a multban óriási befolyással volt Japánra, a japán birodalom főkormányzósága lett.

A harmadik angol-japán szövetségi szerződés

Az angol-japán szövetségnek az oroszellenes beállítottságon kívül megkötésétől kezdve az volt a feladata, hogy katonai szempontból védelmezze Anglia japán, kínai és koreai, majd indiai imperialista érdekeit, és elnyomja azokat a haladó erőket, amelyek ezeket az érdekeket fenyegethették.

Az 1905. évi orosz forradalom után és annak hatására Kínában hatalmasan fellendült a demokratikus mozgalom.

Lenin, aki feszült figyelemmel kísérte a kínai fejleményeket, már 1908-ban ezt írta erről a mozgalomról:

„Kínában az utóbbi hónapok folyamán a középkoriség elleni forradalmi mozgalom szintén különös erővel hallatott magáról. Igaz, egyelőre semmi határozottat sem mondhatunk a szóbanforgó mozgalomról — olyan keveset tudunk róla és olyan bőségesen

jönnek a hírek a különböző kínai vidékeken kitört lázadásokról — de az «új szellem» és az «európai fuvallat» erős növekedése Kínában, különösen az orosz-japán háború után nem kétséges, és ennél fogva az is elkerülhetetlen, hogy a régi kínai lázadások tudatos, demokratikus mozgalomba mennek át⁴⁰.

A kínai kormány a néptömegek mozgalmának nyomására kénytelen volt bizonyos felemás reformokat végrehajtani (tartományi tanácskozó bizottságok megalakítása, alkotmány ígérese stb.), amelyek azonban távolról sem elégitették ki a kínai burzsoáziát, de még kevésbbé a néptömegeket. A mozgalom tovább növekedett.

Ez a japán és egyúttal az európai meg az amerikai burzsoá politikusokat is egyaránt komolyan nyugtalanította. A japán vezető körök hangadó személyiségei — Ito, Kacura, Komura és a többiek — több ízben folytattak megbeszélést erről a kérdéstről Macdonalddal, Anglia japáni nagykövetével, Grey-vel és a cári megbízottakkal⁴¹. A japánok aggódtak amiatt, hogy Ce Hszi császárnő halála felszítja a kínai forradalom erőit, és halála után (1908) az alkotmány bevezetésére irányuló tervekkel kapcsolatban „anarchiára” számítottak Kínában.

A kínai események Angliát is nyugtalanították, különösen pedig az angol pénzügyi és kereskedelmi-ipari burzsoáziának azokat a köreit, amelyek érdekelve voltak Kína kizsákmányolásában. Murray angol ezredes könyvében, amelyhez Roberts tábornagy írt előszót⁴², külön elemzi azt a kérdést, hogy az angol páncéloshajók visszarendelése a Távol-Keletről miként befolyásolja Anglia ottani helyzetét. Murray hangsúlyozza, hogy Angliának elég erős hajórajja van a Távol-Keleten ahhoz — hogy akár Japán segítségével, akár anélkül — más flották ellen harcoljon, még akkor is, ha azok egyesülnek. De az angol páncélosok hiánya, amelyek páncélzat és fegyverzet szempontjából sokkal erősebbek a cirkálóknál, véleménye szerint rendkívül erősen kihatna Anglia „erköcsi” tekintélyére a távolkeleti országokban. Nyilvánvaló, hogy ez nem csupán Murray személyes véleménye volt, mivel

⁴⁰ *Lenin Művei*. 4. kiad. 15. köt. 162. old. (oroszul).

⁴¹ Lásd B. D. 8. köt. 504—540. old.

⁴² *Imperial Outpost. From a Strategical and Commercial Aspects with Special Reference to Japanese Alliance by Colonel A. M. Murray with a Preface by Earl Roberts*. London, 1907.

azt állítja, hogy a páncélosok elvonását a Távol-Keletről általánosan bírálták az angol körök minden angol birtokon, amely a Távol-Kelet felé vezető utak mentén fekszik⁴³.

Nyilvánvaló, hogy Anglia számára ez határozta meg az angol-japán szövetség alapvető jelentőségét az orosz-japán háború után és az első világháború befejezéséig. Anglia „páncéloshajó-erkölcsi” tekintélyét a Távol-Keleten Japán, a japán flotta és a japán hadsereg volt hivatva támogatni. Erre a támogatásra Angliának a növekvő kínai, indiai stb. nemzeti felszabadító mozgalom ellen, továbbá a csendesóceáni imperialista versenytársak, elsősorban Németország ellen is szüksége volt.

Az angol imperialista politikusok pontosan számbavették, hogy Anglia számára milyen jelentősége van a japán szövetségnek. Grey külügyminiszter az angol-japán szerződés újabb (harmadik) felülvizsgálása alkalmából 1911-ben Kanada főkormányzójához intézett levelében elég világosan ír erről, nyilvánvalóan arra számítva, hogy Kanada képviselői a közelgő birodalmi konferencián támogatják majd ezt a szövetséget.

„Nekik (a domíniumoknak — *A szerk.*) meg kell érteniük — írta Grey —, hogy ha lemondunk az angol-japán szövetségről, úgy többé nem számíthatunk a japán flotta segítségére, és fel kell készülnünk arra az eshetőségre, hogy Japán olyan egyezményhez csatlakozik, amelynek következtében ellenségesen foglal állást velünk szemben. Ez azt jelenti majd, hogy a kínai vizeken tartózkodó hajórajban nemcsak a japánokénál nagyobb erőket kell tartanunk, hanem még annál is nagyobbbat, mint amekkorát a japán flottának valamely más flottával való esetleges egyesülése eredményez ezeken a vizeken. Ezenfelül természetesen fenn kell majd tartanunk a status quo-t az európai vizeken: mind a hazai vizeken, mind a Földközi-tengeren. Az angol-japán szövetség felmondása logikailag azzal végződne, hogy Ausztráliának és Új Zélandnak a kínai vizeken magára kellene vállálnia a tengeri fölénytel járó terhet. Ezt ők nem akarják, de nem is tudják megtenni”⁴⁴.

De mit kapjon Japán a szövetségért cserébe?

⁴³ Lásd *Murray*. Imperial Outpost. From a Strategical and Commercial Aspects with Special Reference to Japanese Alliance by Cononel A. M. Murray with a Preface by Earl Roberts. 82. old.

⁴⁴ *G. Trevelyan*. Grey of Fallodon. London, 1937. 203—204. old.

Grey kijelentette, hogy Angliának Japánnal szemben nem szabad olyan ügyvéddé válnia, aki Mandzsúriát vagy bármely más területet védelmez, amelyhez Japánnak „természetes” érdekei fűződnek. Ilymódon a japán páncéloshajókért elsősorban Kínának kellett megfizetnie: a maga területével, érdekeivel, majd népe vérével is. Anglia Japánt nem akadályozta meg abban, hogy Kínától „fizetséget” kapjon, és nem tiltakozott Korea annexiója ellen. Japánnak teljesen szabad kezét adott Mandzsúriában, csupán ahhoz ragaszkodott, hogy Mandzsúriában az angol kereskedők számára formálisan ismerjék el a „nyitott kapuk” elvét. Igaz, hogy ez a „fizetési forma” egyes angol tőkéseknek kárt okozott. Így például a japán kormány követelésére, mivel ez a kormány nem akarta az angol tőkések Mandzsúriába beengedni, felbontották azt az egyezményt, amelyet a Pauling angol cég a fakumin-hszinmintuni (Dél-Mandzsúria) vasútvonal építésére vonatkozó koncesszióra vonatkozóan kötött Kínával (1907-ben).

Sőt mi több, a japánok felfogása szerint Angliának Japánt nemcsak hogy nem volt szabad akadályoznia Mandzsúria „kiaknázásában”, hanem még arra is köteles volt, hogy ebben tőkével segítse, mert a brit imperializmus gazdag volt, a japán pedig szegény. Mandzsúria és Korea „kiaknázásához” Japánnak anyagi eszközökre volt szüksége: a Délmandzsúriai Vasútvonalat keskenyebb nyomtávúra kellett átépíteni, be kellett fejezni a háború idején sebtében épült mukden-antungi vasútvonalat, ezeket a vasútvonalakat szénfelvételező állomásokkal, gördülőanyaggal kellett ellátni, továbbá kikötőket kellett építeni stb. Mindehhez pénzre volt szükség. A Délmandzsúriai Vasúttársaság 1907–1911 között Londonban négy kölcsönt szerzett, összesen 12 millió font sterling, vagyis 117 millió jen összegben⁴⁵. Remer számítása szerint⁴⁶ a Délmandzsúriai Vasútvonal tőkebefektetései Mandzsúriában 1906-tól 1914-ig csak húszegynéhány millió jennel múlták felül az angoloktól kapott összeget. Mandzsúriában nagy pénzügyi konszern alakult — a Délmandzsúriai Vasúttársaság —,

⁴⁵ A kölcsönök összege 14 millió font sterling volt, de az utolsó, az 1911. évi kölcsön részben az előző torlesztésére szolgált és ezért a teljes kölcsönösszeg 12 millió font sterlinget tett ki. Ezek a kölcsönök nem szerepeltek Japán londoni, párizsi stb. államadósságai között.

⁴⁶ Lásd C. F. Remer. *Foreign Investments in China*. 17. fejezet.

amely a kontinensen a japán imperializmus terjeszkedésének fő eszközévé vált. A londoni City a kölcsönök kamatain kívül ezeken a pénzügyi műveleteken viszonylag nem keresett sokat, mert a Délmandzsúriai Vasúttársaság szükségleteit főként az Amerikai Egyesült Államokból származó behozatallal fedezték⁴⁷.

De az Anglia és Japán közötti ellentétek évről évre növekedtek és jelentős akadályokat gördítettek az egybehangolt politika megvalósítása, a szövetség meghosszabbítása elé. Az angol kapitalisták nem voltak hajlandók belenyugodni kereskedelmi tevékenységüknek azokba a korlátozásaiba, amelyeket Japán léptetett életbe Dél-Mandzsúriában. Egyrészt saját kezdeményezésükre, másrészt az amerikai vállalkozókkal karöltve megkísérelték, hogy koncessziókhöz jussanak Mandzsúriában⁴⁸. Az amerikai diplomácia az angol kapitalistáknak ezekre az érdekeire spekulálva megkísérelte, hogy bevonja Angliát Mandzsúria „kapui megnyitásának” terveibe.

Már magának Angliának a bankkonzorciumban való részvétele arra mutatott, hogy Anglia a japán szövetségen kívül távolkeleti politikája számára még egy másik bázist is akart teremteni. Japán és Oroszország tiltakozásai azonban nyomban visszavonulásra bírták az angol diplomáciát, amelynek legfőbb törekvése mégis a szövetség fenntartására irányult.

Az angol-japán ellentétek legvilágosabban és legnyíltabban 1911-ben nyilvánultak meg, amikor az angol-japán szövetségi szerződést lejártá előtt felülvizsgálták. A szerződés felülvizsgálására azért volt szükség, mert összeütközésbe került a kialakult angol-amerikai kapcsolatokkal. Az angol-japán szövetségi szerződésben az első komoly korlátozás az Egyesült Államok álláspontjával állt kapcsolatban, és rá tíz évre ugyancsak emiatt bomlott fel teljesen a szövetség.

Az angol-japán szövetségi szerződés 1905 után a japán-amerikai viszony kiéleződése következtében többé már nem felelt meg az Egyesült Államok érdekeinek. Rooseveltt és Taft több ízben rendkívül helytelenítően nyilatkozott az angol diplomáciáról, amely Japán kezére játszott⁴⁹. Ilyen körülmények között az angol

⁴⁷ Lásd J. O. Bland. *Recent Events and Present Policies in China*. London, 1912. 257. old.

⁴⁸ Koncessziók a Fakumen—Hszinmintun (1907) és a Csincsou—Ajkun (1909) vasútvonalra.

⁴⁹ Lásd G. P. 32. köt. 83—89. old.

diplomácia, mely fenn akarta tartani a távolkeleti status quo-t, hol az Egyesült Államok, hol Japán oldalára állva lavírozni volt kénytelen. Míg azokban a kérdésekben, amelyek Japán számára a legnagyobb szerepet játszották (Mandzsúria), az angol diplomácia az Egyesült Államok és egyes angol tőkescsoportok érdekeivel szemben általában a japán felfogást támogatta, addig a japán bevándorlás kérdésében Anglia nem akadályozta meg domíniumait, hogy az Egyesült Államok politikájához hasonló politikát folytassanak és korlátozzák a japánok bevándorlását.

Angliának az európai ellentétek kiéleződése következtében most még sokkal inkább érdeke volt, hogy az Egyesült Államok támogassa és segítse őt a Németország ellen készülő háborúban, mint a multban.

Grey, 1910 szeptemberében, közölte Katóval, a japán nagykövettel, hogy az Egyesült Államok esetleg angol-amerikai általános arbitrázs-egyezmény megkötését javasolhatja, és amennyiben ez az egyezmény megvalósulna, úgy bizonyos mértékben ellenkeznek az érvényben levő angol-japán szövetségi szerződéssel⁵⁰. Az ellentmondás abban rejlett, hogy az angol-japán szerződés arra kötelezte Angliát, hogy önműködően Japán oldalára álljon, ha ez utóbbi bármely más állammal (az Egyesült Államok sem kivétel) háborúba keverednék, viszont az arbitrázs-egyezmény mindennemű angol-amerikai konfliktus előzetes megvitatását (arbitrázs) írta elő. Grey hangsúlyozta, hogy amennyiben az Egyesült Államokkal folytatott tárgyalások realizálódnak, két változat lehetséges: az Egyesült Államok vagy Japánnal is ilyen egyezményt köt, vagy pedig az angol-japán szerződést, határidejének lejártakor, módosítani kell.

Amikor néhány hónap múlva — már 1911 elején — a felek újból megkezdtek ennek a kérdésnek a megvitatását, kiderült, hogy a japán kormány erőiesen elutasítja egy arbitrázs-egyezmény megkötését az Egyesült Államokkal, és általában minden más állammal, mégpedig azzal az ürüggyel, hogy a fehérek és a sárgák között mindennemű döntőbíráskodás a fehérek győzelmével végződik, és hogy az egyetlen bíróság, amelyre Japán komoly konfliktus esetén támaszkodhatik — a háború⁵¹.

⁵⁰ Lásd B. D. 8. köt. 503—504. old.

⁵¹ Lásd ugyanott, 507. old.; Nemzetközi kapcsolatok az imperializmus korszakában. II. sorozat, 18. köt. 1. rész, 226. old. (oroszul).

A japán kormány a további tárgyalások során sürgette az angol-japán szerződés haladéktalan felülvizsgálását, és pedig függetlenül attól, hogy Anglia és az Egyesült Államok megkötö-e az arbitrázs-egyezményt, vagy sem. A japán kormány hozzájárul ahhoz, hogy a szerződésbe beiktassák azt a kikötést, amely szerint a szerződés nem érvényes arra az esetre, ha az egyik szövetséges olyan állammal keveredik háborúba, amellyel a másik szövetségesnek arbitrázs-egyezménye van. Az angol diplomatákat nyilvánvalóan meglepte, hogy Japán hajlandó elfogadni a számára előnytelenebb szerződésváltozatot, mert ez a változat megfosztotta Japánt Anglia segítségétől arra az esetre, ha az Egyesült Államokkal — abban az időben legveszélyesebb ellenfelével — háborúba keverednék. A szövetségi szerződést felülvizsgálták és még az angol-amerikai arbitrázs-egyezmény megkötése előtt, 1911 július 13-án megújították⁵².

Japán sietett a szerződés megkötésével, és hajlandó volt a szerződésben a döntőbíráskodásra vonatkozó, számára nyilvánvalóan előnytelen pontot bevenni, és ugyanakkor Anglia is hozzájárult a szerződés idő előtti felülvizsgálásához — noha az Amerikai Egyesült Államokkal kötött arbitrázs-egyezmény előtt nem volt miért sietnie. Ennek kizárólag csak az volt az oka, hogy az új szerződés megpecsételte a szövetség megbonthatatlanságát azzal az elterjedt véleménnyel szemben, hogy ez a szövetség elhalóban van. Az új szerződés további tíz esztendőre megerősítette a két hatalom távolkeleti pozícióját. Ez különösen fontos volt azért, mert a két hatalom vezető körei félték a kínai forradalomtól, és háborúra készülődtek a világ újrafelosztásáért.

Japán gyors tökéies fejlődése ellenére a japán imperializmus gazdasági alapja rendkívül gyenge volt, és Japán más hatalom segítségével nélkül, egyetlen imperialista nagyhatalom ellen sem tudott hadakozni. Lenin erre sokkal később, 1920-ban mutatott rá, amikor Japán gazdaságilag jóval erősebbé vált⁵³.

⁵² Az Anglia és az Amerikai Egyesült Államok között 1911 augusztusában megkötött arbitrázs-egyezményt nem erősítette meg az amerikai szenátus. Az Amerikai Egyesült Államok és Anglia között csak a világháború kitörése után, 1914 szeptemberében jött létre olyan egyezmény, amelyet Grey a japán kormányhoz intézett közlésében egyenlőnek nyilvánított az arbitrázs-egyezménnyel.

⁵³ Lásd *Lenin Művei*. 31. köt. Szikra 1951. 225. old.

Japán gazdaságilag rendkívül nagy mértékben függött az Amerikai Egyesült Államoktól. A vele lebonyolított kereskedelmi forgalma a japán külkereskedelmi forgalomnak körülbelül egy-negyedét alkotta. Japán az Amerikai Egyesült Államokkal folytatott külkereskedelmében jelentős aktívával rendelkezett (évi 40—60 millió dollár); teakivitelének 80—90 százaléka, nyerselyemkivitelének pedig mintegy 60—70 százaléka Amerikába irányult, és az egész japán kivitel értékének több mint 25 százalékát tette ki.

A japán kormány a közeli évekre természetesen nem tervezett háborút az Egyesült Államok ellen. Ezért az angol-japán szövetség még új változatában is érdeke volt a japán kormánynak.

Anglia az Egyesült Államok elleni fegyveres konfliktus esetén nem segítette volna Japánt, de „békeidőben” Franciaországgal karöltve segített Japánnak és Oroszországnak, hogy megghiúsítsák Knoxnak a Délmandzsúriai és a Kínai Keleti Vasútvonal nemzetközivé tételére vonatkozó terveit. Japánnak egyben a már megszervezett négyes bankkonzorcium ellen is segítségre volt szüksége, mert e konzorciumnak az amerikai tervek szerint Mandzsúriára is ki kellett volna terjesztenie befolyását. Anglia valóban ragaszkodott is ahhoz, hogy Japánt vegyék be a konzorciumba, sőt mivel Japánnak a konzorciumban való részvételéhez nem volt pénze, Franciaországgal együtt előteremtette számára a szükséges összeget.

Az angol diplomáciai támogatásra Japánnak arra az esetre is szüksége volt, ha Kínában forradalom törne ki. A boxermozgalom idején nem sikerült elérnie, hogy a felkelést kizárólag japán csapatok segítségével fojtsák el, s ebből kizárólag ő húzzon hasznot. Lehet, hogy mindez most az angol-japán szövetség idején majd sikerül, mivel a többi imperialista hatalom fegyveres erői viszonylag gyengék a Távol-Keleten. Valóban, amikor a kínai forradalom megkezdődött, Japán javasolta Angliának, hagyja jóvá, hogy csapatokat küldjön Kínába.

Az angol-japán szövetségnek a japán páncéloshajókra és az angol font sterlingre vonatkozó titkos feltételei — mindez persze a kínai nép és a kínai terület rovására — még mindig aktuálisak voltak. Az európai helyzet egyre feszültebbé vált, és Anglia mindinkább függött a japán páncéloshajóktól. Grey nem hiába írta a Japánnal folytatott tárgyalásokról szóló jelentésekre azt a megjegyzést, hogy a hajóépítési programm attól függ, felülvizsgálják-e

a szerződést⁵⁴. A londoni német nagykövet egyenesen felhívta kormányára figyelmét arra, hogy amennyiben a szerződést nem kötnék meg, úgy Anglia kénytelen lenne tizenkét nehézczirkálót a Távol-Keleten tartani⁵⁵. A japán kormány Anglia és Franciaország további pénzügyi segítségére, és arra számított, hogy a két állam majd további engedményeket tesz Kína rovására. Ezzel magyarázható az angol-japán szövetség meghosszabbítása.

Külső-Mongólia autonómiája

A mandzsuk, akik 1644-ben jelentős mértékben a mongol fejedelmek segítségével hódították meg a hatalmat Kínában, a következő évtizedek folyamán egész Mongóliát maguk alá gyűrték. A XVII. században Mongóliát közigazgatásilag több területre osztották, amelyek közül Észak-Mongólia (másként Halha) és a kobdói körzet alkotta az úgynevezett Külső-Mongóliát, ellentétben Belső-Mongóliával. Az utóbbi területén erős kínai gyarmatosítás folyt. Az orosz vállalkozóknak és kereskedőknek már régen érdekük volt a Külső-Mongóliával való gazdasági kapcsolatok fejlesztése. Rajta keresztül kereskedelmi utak vezettek Kínába; Külső-Mongólia határán, Kjahtában, a XVIII.—XIX. század folyamán igen élénk volt az orosz-kínai kereskedelem. Külső-Mongóliából nagymennyiségű élőállatot és állati terméket szállítottak Oroszországba. A cári kormány Kínától már a XIX. század végén jelentős privilégiumokat csikart ki Külső-Mongóliában az orosz kereskedők és koncessziósok számára.

A cárizmusnak az orosz-japán háborúban szenvedett veresége után a mandzsu kormány az Oroszországgal határos Mongóliában igyekezett Kína gazdasági és politikai befolyását erősíteni. Kína Külső-Mongólia közigazgatásának újjászervezését tervezte, s megkezdte a földek elidegenítését a kínai gyarmatosítás számára. Külső-Mongóliában megélénkült a kínai kereskedelmi cégek, valamint a német, angol, amerikai és japán társaságok tevékenysége. A kínai kereskedelmi és uzsoratóke egyre jobban elnyomta a mongol dolgozó lakosságot. Ezen az alapon kiéleződött a viszony a mongolok és a feudális-mandzsu Kína között. A mongolok politikai ébredésére óriási befolyással volt az 1905-ös forradalom.

De a mongol népi felszabadító mozgalomnak ebben a szaka-

⁵⁴ Lásd B. D. 8. köt. 517. old.

⁵⁵ Lásd G. P. 32. köt. 228. old.

szában a vezetés még a mongol fejedelmek kezében volt, akik nem akartak lemondani a dolgozó aratok kizsákmányolásából származó jövedelmükről és hatalmukról a mandzsú kormány javára.

Az orosz-kínai konfliktus is fokozatosan érelődött. A cári kormány, mely agresszív célokat követett, egyben attól félt, hogy a kínai befolyás megerősödik, s annak leple alatt a japánok, a németek és az angolok-amerikaiak behatolnak Külső-Mongóliába. Ezért támogatta a mongol lakosság kínaellenes törekvéseit — de elsősorban természetesen a fejedelmeket és a főpapságot. Külső-Mongólia területe a cári Oroszország számára stratégiailag fontos terület volt, amely délről Szibéria határmenti övezeteit és a szibériai vasútvonalat fedezi.

A cári kormánynak az 1907. évi orosz-japán titkos egyezményben sikerült Japán hozzájárulását megszereznie ahhoz, hogy Külső-Mongólia orosz érdekszféra legyen, de ez az egyezmény természetesen nem szüntethette meg a japánoknak azokat a törekvéseit, hogy Külső-Mongóliát felvonulási területként használják fel Szibéria megtámadására.

A mongóliai buddhista egyház vezetőjének (hutuktu — „az élő isten”) 1910-ben sorozatos éles konfliktusa támadt a kínai hatóságokkal. Kína azzal fenyegetőzött, hogy büntetőosztagokat küld Mongóliába. A hutuktu az orosz konzulhoz fordult segítségért. 1911 közepén Halha mongol fejedelmei és lámái kongresszust tartottak — hivatalosan abból a célból, hogy megtárgyalják Kínának Külső-Mongólia gyarmatosítására irányuló intézkedéseit, a valóságban azonban azért, hogy előkészítsék az elszakadást Kínától. A kongresszus egy része a titkos megbeszéléseken elhatározta, hogy elszakad Kínától és az orosz cár segítségét (protektorátus létesítését) kéri. A hutuktu megbízottai 1911 augusztus közepén Pétervárra érkeztek; ott a küldöttségnek segítséget ígértek, de figyelmeztették arra, hogy a legnagyobb óvatossággal kell eljárni. A cári kormány attól félt, hogy Mongólia miatt konfliktusba keveredik Kínával, Japánnal és más hatalmakkal.

Urgában 1911 december 1-én államcsínyt hajtottak végre; a kínai helyőrséget lefegyverezték, a kínai hatóságokat elkergették, és a hatalmat a mongol fejedelmek ragadták magukhoz. A mongóliai események a Kínában kitört forradalom közvetlen következményei voltak. A cári kormánynak a külsőmongóliai államcsínyről szóló 1912 január 11-i közleménye megállapította, hogy Oroszország —

mivel Mongóliához nagy kereskedelmi érdekei fűződnek — helyre kívánja állítani a szilárd rendet ezen a területen, és megakadályozza a háborút Mongólia és Kína között. Ezért a cári kormány felajánlotta, hogy közvetít Kína és Mongólia között, azzal a feltétellel, hogy Kína lemond a kínai közigazgatásról Mongóliában, nem küld oda kínai csapatokat és lemond Mongólia gyarmatosításáról is.

A japán kormány ki akarta használni az orosz-kínai viszony-
nak a külsőmongóliai eseményekkel kapcsolatos kiéleződését, és meg akarta vetni a lábát a Külső-Mongóliával határos területeken. Ezért 1912 januárjában azt követelte, hogy Oroszország ismerje el Japán különleges érdekeit Belső-Mongóliában. A japán imperialisták agresszív tervei Belső-Mongólia jelentős, legsűrűbben lakott részére vonatkoztak — Zsehol és Csahar tartományokra (jelenlegi közigazgatási felosztás szerint). A tárgyalások eredményeképpen az orosz és a japán befolyási szférák határvonalát a pekingi délkör mentén húzták meg ($116^{\circ} 27'$ keleti hosszúság). Ezen az alapon 1912 július 8-án orosz-japán titkos egyezmény jött létre, amelynek értelmében az orosz és a japán befolyási övezetek közötti demarkációs vonalat, amelyet az 1907. évi egyezmény állapított meg, Dél-Mandzsúria és Belső-Mongólia felé meghosszabbították: Belső-Mongóliának a pekingi délkörtől keletre eső részét (Zsehol tartomány jelentős része mai közigazgatási felosztás szerint) japán befolyási övezetnek, a délkörtől nyugatra eső részt pedig orosz befolyási övezetnek ismerték el.

A cári kormány semilyen lépést nem tett abban az irányban, hogy Belső-Mongóliát valóban befolyási övezetévé tegye, noha az urgai kormány állhatatosan követelte Belső-Mongóliának az autonóm Külső-Mongóliához való csatlakozását, és ugyanerre törekedtek Belső-Mongólia fejedelmei is. Szazonov Scsokinhoz, Oroszország kínai követéhez intézett táviratában a következőképpen magyarázta meg a cári kormány álláspontját: „A mongol kérdésben elfoglalt álláspontunk láthatóan nyugtalanította a japán kormányt, amely azzal a javaslattal fordult hozzánk, hogy Belső-Mongóliában határoljuk el a mi érdekeink és a különleges japán érdekek szféráit, és hosszabbítsuk meg az 1907. évi egyezményben megállapított határvonalat”⁵⁶. Szazonov a továbbiakban kifejtette Oroszország-

⁵⁶ Oroszország Külpolitikai Levéltára. Japán alosztály, 211. sz. okm. 1912 február 11. 9—10. old.

nak a Japánnal való tárgyalásokon elfoglalt álláspontját, és azt, hogy Oroszország hozzájárul Belső-Mongólia befolyási övezetekre való felosztásához. Ezt írta: „Ennélfogva Önnek a belsőmongóliai fejedelmek kérését rendkívül óvatosan kell kezelnie, mérsékletre intő tanácsokra kell szorítkoznia, és nem szabad őket orosz támogatással és közvetítéssel biztatnia.”

A japánok az első világháború előtt és a háború alatt nem elégedtek meg azokkal a kísérletekkel, amelyeknek az volt a céljuk, hogy a japán befolyást erősítsék a mandzsúriai és belső-mongóliai „orosz” övezetben, hanem kémeket és egyéb ügynököket küldtek Külső-Mongóliába⁵⁷.

Hosszas tárgyalások eredményeképpen az 1913 november 5-i orosz-kínai nyilatkozat⁵⁸ és az Oroszország, Kína és Külső-Mongólia közti 1915 június 7-i egyezmény elismerte, hogy Külső-Mongólia Kína területének kínai hűbéri fennhatósága alatt álló szerves része; Kína és Oroszország elismerte Külső-Mongólia autonómiáját, és lemondott az ország belügyeibe való beavatkozásról, továbbá arról, hogy oda csapatokat küldjön.

Ilymódon Külső-Mongólia Oroszország támogatásával a népi felszabadító mozgalom és a kínai forradalmi események eredményeképpen kivívta autonómiáját, megtette az első lépést önállósága felé. A mongóliai arat tömegek mozgalma tovább terjedt, s erősödtek kapcsolatai az orosz forradalmi mozgalommal. De csak a cárizmus bukása és a Nagy Októberi Szocialista Forradalom tehette lehetővé, hogy Külső-Mongólia népe valóban kivívja állami függetlenségét.

Az 1911–1913-as kínai forradalom és a hatalmak 1911 október 10-én kitört a kínai forradalom. Az imperialista hatalmak Kína elleni támadása, valamint az a tény, hogy a kínai nép által gyűlölt mandzsu kormány kész volt elfogadni az imperialisták minden lehető követelését, egyike volt azoknak a legfontosabb okoknak, amelyek a forradalmat meggyorsították. Japán

⁵⁷ Lásd Nemzetközi kapcsolatok az imperializmus korszakában. III. sorozat, 1. kot. 50—53. old. és 2. kot. 142. old. (oroszul).

⁵⁸ Lásd A mongol kérdésre vonatkozó diplomáciai okmányok gyűjteménye (1912 augusztus 23-tól 1913 november 2-ig). Oroszország Külpolitikai Levéltára. Pétervár, 1914. (oroszul), *E. Grimm*. Távolkeleti ügyekre vonatkozó szerződések és diplomáciai okmányok gyűjteménye (1842—1925). 184. old. (oroszul).

annektálta Koreát⁵⁹, Anglia Tibet elfoglalására készülődött, a francia csapatok átlépték Jünnan határát, a cári kormány pedig ultimátumot küldött, követelve, hogy Kína hosszabbítsa meg az 1881. évi kereskedelmi szerződést, és terjessze ki Oroszország privilégiumait. Amellett, hogy az egyes hatalmak Kína különböző területeit elfoglalták vagy elfoglalásukra készülődtek, az imperialista államok — az Amerikai Egyesült Államok, Németország, Anglia és Franciaország — bankjai egyesültek, hogy monopoljogot szerezzenek minden kínai vasútépítkezésre, és az ország pénzügyeit teljesen ellenőrzésük alá vegyék. A kínai kormány az imperialista hatalmak parancsára „államosította” azokat a vasutakat, melyeket kínai pénzen akartak építeni, vagy azokat, amelyek már éppen épültek, és az építkezést külföldieknek adta át. (A hukuangi kölcsön.) Ez felháborodást robbantott ki Kínában.

A forradalmi mozgalom hamarosan országszerte elterjedt és egységes jelszava ez volt: „Le a mandzsu dinasztiával!” A mandzsuk támogatásáról lassanként még a kínai reakció is kezdett lemondani, de nem tette le a fegyvert, hanem az imperialista hatalmak támogatására építve, szövevényes és áruló játékot űzött. Kész volt feláldozni a monarchiát, csak hogy megőrizze a hűbérurak és a komprádor burzsoázia uralmát. Lenin az alábbi módon jellemezte a kínai forradalom osztályerőinek helyzetét: „A nyugati burzsoázia elrothadt és már ott áll előtte sírásója — a proletariátus. Ázsiában azonban van még olyan polgárság, amely képviselni tudja az őszinte, harcos, következetes demokráciát, s amely méltó társa a XVIII. század végi Franciaország nagy néptribunjainak és férfiúinak.

Ennek a még történelmileg haladó tette képes ázsiai polgárságnak fő képviselője, illetve fő szociális támasza — a paraszt. Mellette már ott van a liberális burzsoázia, amelynek vezérei Jüan Si-kajhoz hasonlóan mindennél inkább képesek az árulásra: tegnap a császártól félték, hasoncsúsztak előtte; majd amikor látták a forradalmi demokrácia erejét, amikor megéreztek annak győzelmét — elárulták a császárt, holnap pedig el fogják árulni a demokratákat valamilyen régi vagy újabb «alkotmányos» császárral való

⁵⁹ Arról a leverő benyomásról, amelyet Kínában, különösen a Mandzsúriában élő kínai lakosságra és valamennyi kínai főiskolai hallgatóra Korea annexiója gyakorolt, F. Farjenel ír, „Through the Chinese Revolution” című könyvében. London, 1915. 22. old.

alku kedvéért”⁶⁰. A forradalmi demokrácia vezére Szun Jat-szen volt. Lenin mint politikust nagyrabecsülte Szun Jat-szent. „Az itteni, ázsiai ideiglenes köztársasági elnök — forradalmi demokrata, telve nemességgel és hősiességgel . . .”⁶¹

Lenin a kínai forradalom további útját és kilátásait elemezve megállapította: „A kínai szabadságot a parasztdemokrácia és a liberális burzsoázia szövetsége vívta ki. Azt, hogy vajjon a parasztság, amelyet nem a proletariátus pártja vezet, meg tudja-e tartani demokratikus pozícióját a liberálisokkal szemben, akik csak az alkalmas pillanatot lesik, hogy jobbra forduljanak — a közeljövő mutatja meg”⁶².

A kínai forradalom vereségében és a mandzsu dinasztia, majd később Jüan Si-kaj támogatásában a legnagyobb szerepet az imperialista hatalmak játszották.

Amikor Vucsangban 1911 októberében megkezdődött a fegyveres felkelés, amely hamarosan egész Dél-Kínára áttért, a japán kormány először nem tudta, mitevő legyen. Várta, hogy Kínában nyugalanság tör ki, és támogatta a kormányellenes mozgalmat az országban, különösen délen. Arra számított, hogy ily módon gyengíti Kínát, belvillongást idéz elő, erősíti befolyását egyes kínai területeken azáltal, hogy összefog a helyi, tartományi hatóságokkal, földbirtokosokkal és kereskedelmi-ipari körökkel. A japán kormány azonban nem várta, hogy a felkelés ilyen nagy méreteket ölt és azzal fenyeget, hogy megdől a mandzsu dinasztia s Kína köztársasággá alakul át. Ez gyökeresen ellenkezett a japán monarchia érdekeivel, amely abból a célból, hogy saját országában csapást mérjen a munkásmozgalomra és a demokratikus mozgalomra, nem sokkal azelőtt a császár elleni merénylet hamis vádjával bírósági tárgyalást rendezett a szocialista Kotoku és társai ellen. Az ősrégi kínai monarchia bukása olyan irányban befolyásolhatta a japán néptömegeket, mely veszélyessé válhatott volna a japán uralkodó osztályok számára, annál is inkább, mert a kínai forradalom rendkívül élénk visszhangra talált a japán lakosság demokratikus rétegeiben. Másfelől Japánban voltak olyan csoportok, amelyek kereskedelmi érdekeik folytán szoros kapcsolatban

⁶⁰ Lenin Művei. 4. kiad. 18. köt. 145. old. (oroszul).

⁶¹ Ugyanott.

⁶² Ugyanott, 372. old.

álltak Kína déli részével és a Jangce medencéjével. A japán-kínai külkereskedelem forgalmának kétharmadrésze ezen a vidéken bonyolódott le. Sanghajban a japán burzsoáziának rendkívül jelentős magántőkés iparvállalatai voltak. Ezek a csoportok és személyek igyekeztek befolyásukat erősíteni, s angol, amerikai és egyéb versenytársaikat kiszorítani. Ezért Kína déli részén támogatták a kormányellenes mozgalmat, s ezt a támogatást még akkor sem szüntették meg, amikor megkezdődött a forradalom, mert kapcsolataikat új kiváltságok, koncessziók stb. szerzésére kívánták felhasználni⁶³. Szűk, önző érdekeiket igyekeztek a kínai forradalom iránti „rokonszenvvvel” álcázni, hogy így elnyerjék a demokratikus erők támogatását.

Ilyen körülmények között a japán kormány nem tartotta célszerűnek a mandzsu dinasztia nyílt támogatását. A többi imperialista hatalom kormányához hasonlóan, az 1911–1913-as forradalom elején formálisan a semlegesség politikájához tartotta magát. De a japán monarchia vezetői teljesen hivatalosan, bár titokban, a külföldi államok előtt felvetették azt a kérdést, hogy Kínában a mandzsu dinasztia támogatása, helyesebben a trónon való megtartása érdekében katonai intervencióra lenne szükség. Ezeket a diplomáciai lépéseket a Kacura—Jamagata-féle katonai-bürokrata klikk képviselői kezdeményezték. Noha ennek a klikknek Szajondzsi kormányában csak két képviselője volt (a hadügy- és a haditengerészeti miniszter), ennek ellenére változatlanul óriási befolyást gyakorolt Japán egész bel- és külpolitikájára.

Mivel a többi hatalomnak a Távol-Keleten nem voltak jelentős katonai erői, a nagyarányú kínai intervenciót főként a japán hadsereg valósíthatta volna meg, és ez természetesen nagy előnyökkel kecsegtette a japán imperializmust: azt ígérte számára, hogy Kína rovására lényegesen megerősödik.

Számos sajtójelentés szól arról, hogyan készülődtek a japánok arra, hogy csapatokat küldjenek Kínába, hogyan vonták össze

⁶³ Ilyen álláspontra helyezkedett a Kokuminto nevű burzsoá-föld-birtokos párt, vezetőjével, Inukaival együtt, továbbá Okuma gróf, Okura nagyvállalkozó és mások. Lásd *A. Pooley*. Japan's Foreign Policy. London, 1920. 65—67. old.; *J. O. Bland*. Recent Events and Present Policies in China. 366. old. A japán uralkodó osztály egyes csoportjainak álláspontját lásd a Documents diplomatiques français-ban levő érdekes tokiói jelentésben. III. sorozat, 1. kot. 258—260. old.

ezeket a csapatokat Mandzsúriában stb. Grey 1912 januárjában azt mondta Benkendorfnak, hogy Japán már 1911 november elején megkérdezte, mi lenne Anglia véleménye arról, ha a japánok Sanhajkuannál elfoglalnák a vasútvonalat⁶⁴.

A cári nagykövet és az orosz katonai attasé ugyancsak november első napjaiban azonos jellegű tárgyalásokat folytatott Tokióban Kacurával, Isimoto hadügyminiszterrel és Tanaka vezérőrnaggyal, a hadügyminisztérium osztályvezetőjével. „Tanaka vezérőrnagy az Oroszország és Anglia hozzájárulásával történő csapatküldés céljaként a kínai császár támogatását jelölte meg”⁶⁵.

A japán kormány azonban nem csupán a katonai intervenció előkészítésére készülődött, amelyet nem a saját hibája folytán nem sikerült megvalósítania, hanem a kínai dinasztia uralmon tartására egyéb intézkedéseket is tett. Japán kínai követe 1911 december 23-án kijelentette Jüan Si-kajnak, hogy Japán semilyen körülmények között sem ismeri el a Kínai Köztársaságot⁶⁶.

Néhány nappal azelőtt a japán kormány az Egyesült Államok külügyminisztériumához intézett jegyzékében utalt arra, hogy Kína még „pincs felkészülve” a köztársasági államformára s ezért fenn kell tartani a monarchiát, a császár hatalmát pedig alkotmány útján kell korlátozni⁶⁷.

Anglia, az Egyesült Államok és Franciaország a japán intervenció tervét korántsem azért nem támogatta, mert rokonszenvezett a kínai forradalmárokkal. Az angol kormány jól tudta, hogy Kínában komoly események mennek végbe.

A tokiói angol nagykövet nyomban a forradalom kezdetén kijelentette: „A japán hatóságok azt állítják, hogy ez a forradalom szörványos helyi események sorozata. Mi feltételezzük, hogy a forradalom általános népi mozgalommá fejlődik”⁶⁸. Az angol imperializmus számára, amelynek érdekei főként a forradalmi Dél- és Közép-Kínához fűződtek, különösen veszélyes volt nyíltan szembeállni a köztársasági mozgalommal. A köztársasági Kína vezető

⁶⁴ Lásd Nemzetközi kapcsolatok az imperializmus korszakában. II. sorozat. 19. köt. 2. rész. 35—36. old. (oroszul).

⁶⁵ Nemzetközi kapcsolatok az imperializmus korszakában. II. sorozat. 18. köt. 2. rész. 302. old. (oroszul).

⁶⁶ Lásd *A. Pooley*. Japan's Foreign Policy. 66. old.

⁶⁷ Lásd *Papers*. 1912. 56—57. old.

⁶⁸ *A. Pooley*. Japan's Foreign Policy. 69. old.

személyiségei kijelentették, hogy minden, a forradalom előtt kötött szerződést és kölcsönegyezményt elismernek, javasolták a külföldieknek, hogy a köztársasági hadsereg által elfoglalt városokban erősítsék meg a koncessziók őrzését, és minden külföldiellenes megmozdulást megakadályoztak.

Szun Jat-szennek az volt a véleménye, hogy a forradalom sikere a nagyhatalmak álláspontjától függ, és hogy meg kell nyerni támogatásukat a köztársasági mozgalom számára. Helytelenül abból indult ki, hogy a jövőendő köztársaság sorsa elsősorban Anglia kezében van: még nem látta világosan Anglia ellenséges állásfoglalását. Szun Jat-szen, aki a forradalom elején emigrációban volt, elhatározta, hogy Anglián keresztül tér vissza Kínába⁶⁹. Angliában természetesen mit sem ért el. Megkísérelte, hogy pénzügyi támogatást szerezzen a forradalmi mozgalom számára, de nem kapott; úgyszintén arra sem kapott hivatalos biztosítékot, hogy a bankkonzorcium nem fogja pénzelni a pekingi monarchista kormányt. Az angol vezető körök ellenségesen álltak szemben a forradalommal.

Az angol diplomácia taktikája a kínai forradalom elején abban állt, hogy sem valamelyik fél támogatásával, sem a velük való nyílt szembeszállással nem akarta megkötni kezét.

Angliának a dinasztia teljes győzelme nem lett volna előnyös, mert a dinasztia Oroszország, Németország és Japán erős befolyása alatt állt. Ugyancsak előnytelen lett volna számára Szun Jat-szen győzelme is, mert ez haladójellegű átalakulással járt volna Kínában — ez pedig ellenkezett az imperialisták érdekeivel. Ezért az angol imperializmus Kínában és Kínán kívül olyan erők után kutatott, amelyekre támaszkodhatott. Anglia igen hamar megtalálta ezt az „erőt”. Grey 1911 november 15-én ezt táviratozta a pekingi angol követnek: „Jüan Si-kaj iránt rendkívül barátilag és tisztelettel kezdünk viselkedni... A forradalom eredményeként olyan kormányt szeretnénk látni, amely elég erős ahhoz, hogy minden külföldi állammal szemben egyformán járjon el, és fenn tudja tartani a rendet az országban, valamint kedvező feltételeket tudjon teremteni a kereskedelem fejlesztésére. Egy ilyen kormány

⁶⁹ Lásd „Memoirs of a Chinese Revolutionary” by Sun Yat-sen. New York, 1934. 220—221. old.; *Sharman*. Sun Yat-sen, his Life and its Meanings.

minden diplomáciai támogatást megkap tőlünk, amit csak nyújthatunk neki”⁷⁰.

Az angol diplomácia Jüan Si-kajt tartotta a legmegfelelőbb embernek, aki a nép előtt gyűlöletes mandzsu dinasztia eltávolítása és az ország igazgatásának némi modernizálása után Kínában mindent változatlanul hagy, és ezzel teljesen biztosítja az imperialista hatalmak további garázdálkodását Kínában.

Jüan Si-kajt Franciaország és az Egyesült Államok diplomáciája is teljes mértékben támogatta. E két állam alapjábanvéve ugyanarra a célra törekedett: a népi mozgalom eltiprására, és arra, hogy Kínában olyan imperialista „rendet” teremtsen, amely biztosítja az akadálytalan külföldi tőkebefektetést, az olcsó kínai munkaerő féktelen kizsákmányolását és a külföldi áruk elhelyezését. Poincaré francia külügyminiszter, a francia burzsoázia egyik vezetője, 1912 januárjában rendkívül erőiesen Jüan Si-kaj védelmére kelt. Jegyzéket intézett a hatalmakhoz és utalt arra, hogy Kína köztársasági elnöki tisztségére Jüan Si-kajt kívánatos jelölni⁷¹. Knox, az Amerikai Egyesült Államok külügyminisztere szintén határozottan Jüan Si-kaj mellett foglalt állást⁷². Az Egyesült Államok ebből a szempontból messzebb ment, mint a többi hatalom.

Nyomban azután, hogy Szun Jat-szen (a hatalmak nyomására) Jüan Si-kaj javára lemondott az elnöki tisztségről⁷³, Japán azt javasolta a hatalmaknak, hogy az új kínai kormány (vagyis Jüan Si-kaj) elismerésénél őrizzék meg az egységet, és ezt az elismerést kössék ahhoz a feltételhez, hogy az új kormány a külföldiek minden jogát és Kína minden külföldi adósságát elismeri.

A japán jegyzéknek az volt a célja, hogy Jüan Si-kaj elismerését elodázza. Az Egyesült Államok bizonyos fenntartásokkal hozzájárult a japán javaslathoz, de néhány nap múlva (február 29.) az Egyesült Államok képviselőháza határozatot hozott, amelyben

⁷⁰ J. O. Bland. Recent Events and Present Policies in China. 283. old.

⁷¹ Lásd Documents diplomatiques français. III. sorozat. 1. köt. 555. old.

⁷² Lásd ugyanott, 555, 573. old.

⁷³ A Kínai Köztársaság első ideiglenes elnökévé Szun Jat-szent választották nyomban azután, hogy külföldről hazatért Kínába; elnöki működését 1912 január 1-én kezdte meg, és ugyanazon év február 14-én lemondott tisztségéről.

„üdvözölte” az új kínai (vagyis a köztársasági) rendszert. Ez nem volt hivatalos elismerés, de ezzel az Egyesült Államok jelentős támogatást nyújtott Jüan Si-kajnak. Kétségtelen: az Egyesült Államok azzal, hogy sietett e közvetett elismeréssel, azzal, hogy ezt az elismerést más hatalmaknál előbb hozta nyilvánosságra, a többi hatalomnál nagyobb befolyásra igyekezett szert tenni Pekingben, mindenekelőtt pedig Japánt — legfőbb vetélytársát Kínában — akarta kiütni a nyeregből.

Jüan Si-kaj győzelme a kínai forradalom vereségét jelentette. Ez a vereség jelentős mértékben a bankkonzorcium politikájának az eredménye volt. A konzorcium pénzelte Jüan Si-kajt, monopolizálta Kína finanszírozását, és a kínai forradalmárokat mindenemű anyagi támogatástól megfosztotta.

A kölcsönszerződés megkötésével kapcsolatban az *Economist* ezt írta: „Jüan Si-kaj pénzt kapott, hogy ennek segítségével újjászervezze a kormányt. Kétségtelen, hogy a hitelezők tartózkodnak a túlságosan aprólékos ellenőrzéstől azzal kapcsolatban, hogy ezt a pénzt miként használja fel. Lehet, hogy felmerül a vetélytársaktól való megszabadulás szükségessége, és mi nem fogunk csodálkozni azon, ha Szun Jat-szen bizonyos kimérikus elgondolásait megsemmisítik azok a komoly emberek, akik tudják, hogy mit cselekedjenek”⁷⁴.

Az a nagy, úgynevezett „újjászervezési” kölcsön, amelyet 1913-ban nyújtottak Jüan Si-kajnak, felháborodást robbantott ki Kínában. A kölcsönszerződés lealázó feltételeket tartalmazott: jogot adott az imperialistáknak arra, hogy a kölcsön alapján kapot összegek felhasználását ellenőrizzék és a sójövedéket is igazgatásukba adta. Noha titokban írták alá a követségi negyedben a Hongkong-Sanghaj Bank épületében, mégis nyomban nyilvánosságra jutott. „Az új kínai kölcsönt — írta Lenin — a kínai demokrácia ellen kötötték meg . . .”⁷⁵

Jüan Si-kaj üldözte a forradalmárokat és nagy díjat tűzött ki azok számára, akik a demokratikus mozgalom legfőbb vezetőit felismerik vagy elfogják. A forradalmárok vérdíját Jüan Si-kaj ugyancsak a kölcsönből fizette.

Kína néptömegei az 1911—1913-as forradalomban nem arat-

⁷⁴ F. Farjenel. Through the Chinese Revolution. 70. old.

⁷⁵ Lenin. Válogatott művek. 1. köt. Szikra 1949. 814. old.

tak győzelmet — noha a nép előtt gyűlöletes mandzsu dinasztiát megdöntötték és Kína köztársasággá alakult. A kínai nép azonban nem adta fel a harcot: tovább küzdött Jüan Si-kaj diktatúrája ellen, melyet az imperialisták támogattak.

Lenin „Demokrácia és narodnyikság Kínában” című cikkében elemzi Szun Jat-szen tanítását, különösen pedig agrárprogramját. Egyfelől rámutat e programon utópisztikus jellegére, másfelől pedig arra, hogy az elmaradott feudális Kína viszonyai közepette mennyire haladó, forradalmi jelentősége van ennek a programnak. Lenin prófétai módon utalt a kínai forradalom további fejlődési szakaszára és a kínai munkásosztály szerepére e forradalom betetőzésében.

„Mely gazdasági szükségszerűség okozta azt, hogy Ázsia egyik legelmaradottabb paraszti országában elterjedtek a leghaladóbb polgári demokratikus földprogramok? Az a szükségszerűség, hogy lerombolják a feudalizmus minden fajtáját és megnyilvánulását.

Minél inkább elmaradt Kína Európától és Japántól, annál inkább fenyegette a feldarabolás és a nemzeti bomlás. Kína «megújódásának» egyetlen eszköze a forradalmi néptömegek hősiessége volt, amely politikai téren meg tudja teremteni a kínai köztársaságot, agrár-téren pedig a föld államosítása útján biztosítani tudja a leggyorsabb tőkés haladást.

Hogy ez sikerül-e és ha sikerül, milyen mértékben — az más kérdés. Az egyes országok polgári forradalmuk során a politikai és agrár-demokratizmus különféle fokozatait valósították meg, mégpedig a legtarkább kombinációkban. A kérdést a nemzetközi helyzet és a kínai társadalmi erők kölcsönös viszonya dönti el. A császár valószínűleg összefogja majd a hűbérurakat, a bürokráciát, a kínai papságot, és restaurációt készít elő. Jüan Si-kaj, annak a burzsoáziának a képviselője, amelynek még alig volt ideje liberális-monarchikusból liberális-köztársaságivá vedlenie (vajjon hosszú időre-e?), lavírozó politikát fog folytatni a monarchia és a forradalom között. A Szun Jat-szen által képviselt forradalmi burzsoá demokrácia Kína «megújódásának» útját helyesen keresi abban, hogy kifejlessze a paraszti tömegek maximális öntevékenységet, elszántságát és merészségét a politikai és agrárreformok terén.

Végül amilyen mértékben Kínában növekedni fog a Sanghajok száma, olyan mértékben fog növekedni a kínai proletariátus is.

A kínai proletariátus bizonyára megalakít majd valamilyen kínai szociáldemokrata munkáspártot, amely bírálva Szun Jat-szen kispolgári utópiáit és reakciós nézeteit, valószínűleg gondosan kiválasztja, óvja és fejleszti Szun Jat-szen politikai és agrárprogramjának forradalmi-demokratikus magvát⁷⁶.

A külföldi proletariátus melegen támogatta a kínai forradalmi mozgalmat és rokonszenvezett vele.

Az Oroszországi Szociáldemokrata Munkáspárt VI. (prágai) összoroszországi konferenciájának „A kínai forradalomról” szóló, Lenin által írt határozata így hangzik:

„A konferencia . . . megállapítja, hogy a kínai nép forradalmi harca világgraszoló jelentőségű. Ez a harc elviszi a felszabadulást Ázsiának és aláassa az európai burzsoázia uralmát. A konferencia üdvözli Kína köztársasági forradalmárait, tolmácsolja azt a nagy lelkesedést és teljes rokonszenvet, amellyel Oroszország proletariátusa a kínai forradalmi nép sikereit figyeli, és megbélyegzi a cárizmus hódító politikáját támogató orosz liberalizmus magatartását⁷⁷.

Az amerikai imperialista burzsoázia, más tőkés országok burzsoáziájához hasonlóan, mindvégig támogatta a kínai ellenforradalmat.

Az a tény, hogy az amerikai bankok nem vettek részt abban a bankkonzorciumban, amely Jüan Si-kajt pénzelte, egyáltalán nem azt mutatja, hogy az amerikai imperialisták lemondtak Jüan Si-kaj diktatúrájának a támogatásáról. Mint korábban megállapítottuk, a konzorciumban való részvétel megtagadását az okozta, hogy miután Oroszország és Japán csatlakozott hozzá, és a konzorcium mandzsúriai tevékenységét korlátozták, az többé már nem volt érdekes az amerikai bankok és az amerikai diplomácia számára. Az amerikai diplomácia már 1912 júliusában sürgette a hatalmakat, hogy minél előbb ismerjék el Jüan Si-kaj ellenforradalmi kormányát, hogy ezzel megszilárdítsák rendszerét⁷⁸.

Az Egyesült Államok a hatalmakkal való előzetes megegyezés nélkül, 1913 május 2-án — vagyis néhány nappal azután, hogy a konzorcium aláírta a kölcsönegegyezményt, amely végleges szakadást idézett elő Jüan Si-kaj és a parlamenti ellenzék között — hivatalo-

⁷⁶ *Lenin Művei*. 4. kiad. 18. köt. 148—149. old. (oroszul).

⁷⁷ *Lenin Művei*. 4. kiad. 17. köt. 434—435. old. (oroszul).

⁷⁸ Lásd *Papers*. 1912. 71. old.

san elismerte Jüan Si-kaj „köztársasági” kormányát. Ilymódon az Egyesült Államok, anélkül hogy a konzorciumban résztvevő volt, ugyanúgy támogatta az ellenforradalmat, mint a konzorcium.

Jüan Si-kaj elismerése az Egyesült Államok részéről kiélezte a japán-amerikai ellentéteket. Egyidejűleg a japán-angol súrlódások is erősödtek.

Az 1911–1913. évi kínai forradalom idején Anglia sokkal szorosabb politikai kapcsolatot tartott fenn az Egyesült Államokkal és Franciaországgal, mint Japánnal. Ennek következtében 1912 elején a japán sajtóban erős angolelles kampány indult. A japán lapok felhívták a figyelmet arra, hogy az 1911-ben történt felülvizsgálás következtében mennyire meggyengült az angol-japán szövetség. „A valóságos szerződés névlegessé vált.” (*Nisi-Nisi* című lap.)⁷⁹ A *Kokumin* című lap demagóg módon azt írta: lehet, hogy az angol-japán szövetségre szükség van, a kínai „forradalom” sorsát azonban nem szabad az angolok kezében hagyni. Angliának sok gyarmata van — folytatta a lap —, Japánnak azonban „csak” egy — Korea. (Tajvanról, Dél-Szahalinról, a Kurili-szigetektől és más gyarmatokról, nem tudni miért, megfeledkezett.) Angliának elég dolga van más világrészekben, és Japánnak a maga dolgát Kínában Angliától függetlenül kell intéznie.

Az angolelles agitációba bekapcsolódott a japán sajtó jelentős része. Egyidejűleg Japánban éles kampány folyt Jüan Si-kaj ellen, akit Anglia és az Egyesült Államok bábjának tekintettek.

Japán lényegében, Angliához hasonlóan, arra törekedett, hogy az angol-japán szövetség felbontása nélkül, e szövetséget továbbra is alapvető politikájának tekintve, más államokkal való egyezmények útján erősítse távolkeleti pozícióit. Míg Anglia számára ilyen államként az Egyesült Államok kínálkozott, addig Japán számára Oroszország és részben Németország jöhetett szóba.

Kacura 1911 végén — még a Szajondzsi-kormány és természetesen Anglia előtt is titokban — megbeszéléseket folytatott a cári nagykövettel a mandzsu dinasztia megvédelmezését célzó közös kínai intervencióról⁸⁰. Szajondzsi kormánya 1912-ben Orosz-

⁷⁹ A. Pooley. Japan's Foreign Policy. 70. old.

⁸⁰ Lásd Nemzetközi kapcsolatok az imperializmus korszakában. II. sorozat. 18. köt. 2. rész, 301–305. old. (oroszul).

országgal titkos egyezményt kötött, amely mindkét hatalom befolyási övezetét jelentősen kiterjesztette Mandzsúriában és Mongóliában.

Miután a japán imperialisták az Oroszországgal kötött egyezménnyel megerősítették helyzetüket, és Oroszországgal közösen az orosz és a japán bankok felvételét követelték a bankkonzorciumba, 1913-ban Kína meggyengítésére és szétdarabolására törekedve felélénkítették agresszív politikájukat Kínában. Japánnak azonban a kívánt célt nem sikerült elérnie. A japán imperializmus az első világháborúban próbált revansot venni.

NEGYEDIK FEJEZET

A NEMZETKÖZI HELYZET ÉS
A TÁVOL-KELET AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚ IDEJÉN
(1914—1918)

Japán hadbalépése Az első világháború Európában kezdődött, de a Távol-Keleten is nyomban érezttette hatását. Az amerikai, japán és egyéb imperialisták régi hódító terveiket egybekapcsolták a háborúval, és arra törekedtek, hogy az európai háborút hódításaik kiterjesztésére használják fel Kínában.

Az imperialista Japán kedvező földrajzi és katonai-stratégiai helyzetet foglalt el a Távol-Keleten, és a háború éveiben „különleges előnyét” arra használta fel, hogy Kínát és a többi keletázsiai országot fosztogassa.

A japán kormány hivatalos képviselői, japán publicisták és történészek több ízben is megpróbálták megmagyarázni, hogy miért állt Japán az Antant oldalára. A háború kezdete óta az volt a legelterjedtebb változat, hogy Japán az 1911. évi angol-japán szövetségi szerződés szelleme és betűszerinti értelme alapján járt el. Idővel ezt a változatot egy másik váltotta fel: Japán állítólag azért lépett be a háborúba a szövetségesek oldalán, mert felismerte azt a veszélyt, amelyet Németország győzelme jelentett volna a világ számára. Isij, Japán különleges meghatalmazottja, aki 1917-ben küldöttséget vezetett Washingtonba, szintén ilyen szellemben nyilatkozott. Egy a japán Csendesóceáni Intézet által 1941-ben kiadott könyv jóval nyiltabban indokolta Japán hadbalépését:

„Hangsúlyoznunk kell, hogy Japán hadbalépését alapjában véve az a meggyőződés indokolta, hogy végülis elkövetkezett az a pillanat, amikor teljes egészében meg lehet oldani a kínai, és különösen a mandzsúriai japán pozíciók kérdését. . . Japánnak előbbutóbb változtatnia kellett volna politikáján és a világháború valóban istenadta lehetőség volt Japán számára”¹.

¹ Royama. Foreign Policy of Japan 1914—1939. Tokió, 1941. 3. old.

A japán imperialisták külpolitikája az első világháború alatt éppen ennek a lehetőségnek a kiaknázására irányult. Japán beavatkozását már maga a háború kitörése eleve eldöntötte.

Japán a hadbalépéssel semminemű stratégiai vagy gazdasági jellegű pozícióját sem kockáztatta. Éppen ellenkezőleg, minden eshetősége megvolt arra, hogy bármiként végződik is a háború, a japán befolyás megerősödik a Távol-Keleten. Ha az angol-francia koalíció győzne (amelynek oldalán Japán harcolt), kártérítést kapna a távolkeleti német érdekek rovására, az osztrák-német tábor győzelme esetén pedig a szövetségesek rovására számíthatna kárpótlásra, mert Németországnak a háború után érdeke fűződne ahhoz, hogy Japán a Távol-Keleten ellensúlyozza Oroszországot és Angliát. A reakciós japán militarista és hivatalnokklick jelentős csoportjai a német katonai és politikai doktrína befolyása alatt álltak. Ennek nagy jelentősége volt az elkövetkezendő idők japán politikájának meghatározásában. S annak ellenére, hogy a választás az angol-francia koalícióra esett — azért, mert a német birtokokat könnyebb volt elfoglalni, mint az angol, francia vagy orosz birtokokat —, a németbarát befolyás továbbra is szerepet játszott Japán külpolitikájában.

Japán tervei teljesen kizárták a nemhadviselés és a semlegeség álláspontját. A japán imperialisták nagy hévvel törekedtek a háborúban való részvételre. Attól tartottak, hogy a hadviselő felek megegyezésükkel a Távol-Keletet kizárják a hadműveletek szférájából.

Angliának, Franciaországnak és Oroszországnak nem volt érdeke, hogy Japán nyomban hadbalépjen. Mindegyikük a maga megfontolásaiból indult ki, de egyformán félt a távolkeleti szövetséges túlzott igényeitől.

Grey angol külügyminiszter 1914 augusztus 1-én értesítette a londoni japán nagykövetet, hogy Anglia bizonyos körülmények között hadbaléphet, de „nem látja annak lehetőségét, hogy Anglia a szövetséggel (1911. évi) kapcsolatban Japánhoz forduljon, vagyis, hogy e szövetséggel kapcsolatos érdekeket Anglia hadbalépése érinteni fogja”².

A japán válasz megállapította: „Őfelsége kormánya számíthat arra, hogy Japán, amint hívják, rögtön teljes erejével szövet-

² *La Fargue*. China and the World War. London, 1937. 8—9. old.

ségese segítségére siet, és teljesen Őfelsége kormányára bízza a kért segítség okának és természetének a megfogalmazását”³. A japán válasz megérkezésével egyidejűleg Greene angol nagykövetet megbízták, értesítse a japán kormányt, hogy „ha a hadműveletek a Távol-Keletre is áttérjednek, és Honkong vagy Vejhajvej veszélyben forog, akkor reméljük támogatását”⁴.

Erre az augusztus 4-i értesítésre újabb japán válasz következett: Japán nyomban támogatja Angliát, ha az említett kikötőket vagy másokat megtámadnák, ha angol kereskedelmi hajók ellen történik támadás, vagy behatolás Kína és Oroszország területi vizeire. Grey ezután Greene útján „a legszívélyesebb módon” köszönetet mondott Kato bárónak (a japán külügyminiszternek) „nagylelkű segélyjavaslataiért”, és kijelentette: „Ezt a bizalom és a mértéktartás gyönyörű jelének tekintem, és most, ha tudjuk, el kell kerülnünk, hogy Japán háborúba sodródjék.”

Ez az Anglia és Japán között a világháború első napjaiban történt „véleménycsere” visszatükrözte, hogy milyen nehéz helyzetben volt Anglia domíniumaival — Ausztráliával és Új Zélanddal — továbbá az Egyesült Államokkal szemben. Az angol domíniumok erélyesen elleneztek Japán csendesóceáni megerősödését, és éppen ellenkezőleg, abban reménykedtek, hogy maguk foglalhatják el Németország csendesóceáni szigeteit. Ezenfelül egyáltalán nem örültek annak, hogy Németország kikergetése után Japán lesz a szomszédjuk a Csendes-óceánon. Japán hadbalépése az Amerikai Egyesült Államok imperialistáiban is gyanút keltett, és Angliának ezzel szintén számolnia kellett. Grey-nek a japán kormányhoz intézett üzenete hangnemét és értelmét nagy mértékben ezek az ellentétek határozták meg.

Az események azonban rohamosan fejlődtek és három nappal Anglia hadbalépése után, augusztus 7-én, Edward Grey segítségért fordult Japánhoz. Igaz, ennek a segítségnek csak abban kellett állnia, hogy a japán flotta semmisítse meg a kínai vizeken tartózkodó német cirkálókat. Erre a javaslatra, amely Németország ellen csak ilyen korlátozott hadműveletet indítványozott, Kato nyomban azt válaszolta, hogy véleménye szerint a német hadihajók nyílt-tengeri támadása az angol kereskedelmi flotta ellen egymagában

³ *La Fargue*. China and the World War. 9. old.

⁴ Ugyanott.

nem ad okot az angol-japán szerződés hatálybalépésére. A Németország elleni japán hadműveletek akkor kezdődhetnek meg, ha majd az lesz a feladat, hogy a kínai tengerparton egyszersmindenkorra meg kell semmisíteni a német befolyást. Ez azt jelentette: Japán kész hadbalépni abban az esetben, ha Anglia hozzájárul ahhoz, hogy Japán haladéktalanul elfoglalja a német kézben levő Csiaocsou kínai területet. Grey meglehetősen tartózkodó üzenetet küldött, amelyben kérte, hogy Japán egyelőre ne üzenjen hadat Németországnak, mert „el kell kerülni azt a benyomást, mintha a háború Kínára is áttérjedne, hogy Kínában ne váljék feszültté a helyzet”.

Grey később mégis kénytelen volt elfogadni a japán javaslatot, viszont ragaszkodott ahhoz, hogy Japán tengeri hadműveleti köre a kínai tengerpartmenti területekre korlátozódjék. Ennek az volt a célja, hogy ne keltse fel Ausztrália és Új Zéland gyanakvását. Japán azonban hadműveleteinek semminemű korlátozásához sem járult hozzá, és augusztus 15-én Németországhoz ultimátumot intézett, amelynek határideje augusztus 23-án délben járt le. Japán kijelentette, hogy kötelessége Németországnak az alábbi két javaslat elfogadását „tanácsolni”: 1. a japán és a kínai vizekről haladéktalanul vonja ki páncélos hadihajóit és általában minden felfegyverzett hajóját, amelyeket pedig nem lehet kivonni, azokat haladéktalanul fegyverezze le; 2. legkésőbb szeptember 15-ig mindennemű feltétel és ellenszolgáltatás nélkül adja át a japán császári kormány hatóságainak Csiaocsou bérelt területet azzal, hogy a jövőben majd ezt a területet átadják Kínának⁵.

Mialatt az angol és a japán külügyminisztérium között diplomáciai levelezés folyt, amely visszatükrözte az említett országok imperialista ellentéteit, az Egyesült Államok, attól tartva, hogy japán vetélytársa megerősödik a Távol-Keleten, azt a kínai javaslatot támogatta, mely szerint a Csendes-óceánon korlátozni kell a hadműveletek körét. Németország az Amerikai Egyesült Államok idevágó javaslatára augusztus 14-én nyilatkozáttal válaszolt, amelyben megállapította, hogy nem akar háborút Japánnal; ha Japán az Angliával kötött szerződésével kapcsolatban kéri, hogy Németország Keleten ne tegyen lépéseket Anglia gyar-

⁵ Lásd *Th. Millard*. *Democracy and the Eastern Question*. New York, 1919. 91. old.

matai, hadiflottája és kereskedelme ellen, úgy Németország hajlandó erre azzal a feltétellel, hogy Anglia ugyanilyen ígéretet tesz a német birtokokra vonatkozóan.

Az amerikai kormány Németország válaszát megküldte tokiói nagykövetének, de Japán már aznap, amikor a nagykövet a választ megkapta, elküldte ultimátumát Németországnak.

A japánok nem várták be a Németországhoz intézett ultimátum határidejének lejártát. Hadihajókat küldtek a Karolina- és a Marshall-szigetekre, majd utána árukkal és japán gyarmatosítókkal megrakott kereskedelmi hajókat indítottak útnak az említett szigetek betelepítésére. Japán részről a sietséget nem annyira stratégiai, mint inkább politikai megfontolások magyarázzák: a japán imperialisták igyekeztek hamarabb megjelenni a szigeten, mint az angolok.

Németország a japán ultimátum és a hadüzenet között eltelt időben megpróbált megegyezni Kínával Csiaocsou közvetlen visszaadása kérdésében, ezt az egyességet tartotta a legelőnyösebbnek, mert az adott helyzetben nem tudta megtartani ezt a koncessziót. Amint erről Japán tudomást szerzett, az angolok támogatásával a tárgyalások megszakítására kényszerítette a kínaiakat.

Miután a japán imperialisták ultimátumukra nem kaptak választ, nyomban megkezdtek Csiaocsou területének és Csingtao kikötőjének elfoglalását. Csiaocsout Németország az 1898. évi szerződés értelmében kapta meg Kínától. Területe 200 négyzetmérföld volt. Csingtao nagy kikötőváros, amelyet 240 mérföld hosszú vasútvonal köt össze Csinannal, Santung fővárosával. A kikötőt a németek megerősítették és főleg a tenger felőli védelemre készítették elő. A hadüzenet idején Németország a Távol-Keleten cirkáló-flottát tartott, amely von Spee tengernagy parancsnoksága alatt állt. A flotta két nehézcirkálóból, (a „Scharnhorst” és „Gneisenau”), három könnyűcirkálóból és néhány kereskedelmi hajóból állt, amelyet a cirkálók ellátása céljából átalakítottak⁶. Csingtaóban háromezeröttszáz főnyi német helyőrség tartózkodott. A japán hadüzenet után von Spee flottájának nagyrészt Csingtaóból a Karolina-szigetekhez irányította, és amikor a japánok augusztus 27-én Csingtao kikötőjét bekerítették, a német flotta zöme már nem volt ott.

⁶ Lásd *La Fargue*. China and the World War. 18. old.

A japán parancsnokság elhatározta, hogy Csingtaót nem a tenger felől, hanem hátulról, a csiaocsoui erődővezet felől támadja meg. Ezzel arcátlanul megsértette Kína semlegességét. Egyidejűleg az angolok és a franciák, akik Tiencsinben önkéntes zászlóaljat szerveztek, készek voltak ezt a zászlóaljat a tiencsin-pukoui vasútvonalon Csinanba küldeni, hogy onnan a németek ellen induljon.

Szeptember 2-án harmincezer főnyi japán sereg szállt partra a Santung-öböl északi partján Lungkounál. A sereg tizenkét nap mulva megütközött a németekkel, s tizenegy nap múlva az angolok is partra tettek ezerötszáz embert.

A japán partraszállás után a kínai kormány szeptember 3-án értesítette a hatalmak pekingi képviselőit, hogy mint semleges fél nem vállalhat felelősséget a hadviselő felek cselekedeteiért. De azok figyelemre sem méltatták Kína nyilatkozatát.

Kína igyekezett megvédelmezni semlegességét, s megkísérelte, hogy kihasználja a japán-amerikai ellentétet, és az Egyesült Államokra támaszkodjék. De az amerikai imperialisták csak a kedvező pillanatra vártak, hogy hadbalépjenek, és így nem akartak beavatkozni. Az imperialista hatalmak a Kína területén folyó japán agresszív cselekedeteket mindannyian kedvező „precedensnek” tekintették, amelyet majd annakidején Kína feldarabolására és a kínai nép teljes leigázására használhatnak fel.

Kínának az a félelme, hogy Japán a csingtaói támadás után az egész santungi vasútvonalat elfoglalja, hamarosan beigazolódott: a japán csapatok szeptember 26-án elfoglalták Vejhszinget, október 6-án pedig Csinant. A kínai kormány szeptember 27-én és 30-án tiltakozott Kína semlegességének megsértése ellen, megállapítva, hogy a Csingtao—Csinan vasútvonal a német és a kínai tőkések magánvállalkozása, és a vasútvonal elfoglalását a japánok részéről nem indokolja katonai szükségszerűség, mert a Csingtaóban elszigetelt németek ezt a vasútvonalat nem tudják használni. A japán kormány azt válaszolta, hogy ez a vasútvonal kapcsolatban áll a csiaocsoui bérelt területtel és ezért Németország tulajdonának kell tekinteni. Kína október 9-i újabb tiltakozása és az a nyilatkozata, hogy szükség esetén maga is biztosítani tudja a vasút semlegességét, hatás nélkül maradt.

Csingtaót november 7-én, a németek fegyverletétele után, elfoglalták a japánok, majd néhány nap mulva az egész csiao-

csoui bérelt területet birtokukba vették. A japán hatóságok november 19-én az egész általuk megszállt kínai területen katonai közigazgatást léptettek életbe.

A japán imperialisták az egész santungi bérelt terület, továbbá Csingtao kikötő és a Csingtao—Csinan vasútvonal elfoglalása után uraivá váltak a Santung-félszigetnek, ennek a harmincmillió lakosú, ásványi kincsekben gazdag, termékeny földű, nagy kereskedelmi és stratégiai jelentőségű kikötőkkel rendelkező kínai tartománynak. Jüan Si-kaj, aki „erőskezű” embernek képzelte magát és diktatúrája megszilárdítására törekedett, az Anglia által támogatott japán támadással szemben tehetetlennek bizonyult és beadta derekát. Az a tény azonban, hogy az imperialisták minden teketória nélkül megsértették Kína szuverenitását, erősen felháborította a kínai közvéleményt — mind a japánok, mind Jüan Si-kaj és klikkje ellen.

A kínai nép gyűlölte kormányát, amely kétségbeesetten igyekezett az európai és az amerikai imperialistákba kapaszkodni. Az európai katonai események fejlődése és a kínai kormány gyengesége kedvezett a további japán agresszióknak. A japán imperialisták úgy látták, elérkezett az erélyes fellépés ideje, hogy Jüan Si-kaj kormányától olyan gazdasági és politikai jellegű engedményeket csikarjanak ki, amelyek Japánt uralkodó erővé tennék Kínában.

Japán Kína elé terjeszti „21 követelését“

Hioki, Japán kínai követe, 1915 január 18-án éjszaka felkereste Jüan Si-kaj elnököt és „21 követelést” terjesztett eléje. Ezek a követelések tartalom és forma szempontjából egyaránt példa nélkül álltak Kína történetében. Ilyen követeléseket csak olyan ország elé lehetett terjeszteni, amelyet háborúban legyőztek, s ezért kénytelen megadni magát. A követeléseket a közvetlen fórum — a külügyminisztérium — megkerülésével egyenesen a köztársasági elnök elé terjesztették. Azon a papírlapon, amelyre az ultimátumot írták, csatahajókat és géppuskákat ábrázoló vízjelek voltak, ami fegyveres erővel való fenyegetésként hatott arra az esetre, ha a japán követeléseket elutasítják. A japán követ a Jüan Si-kajjal folytatott „beszélgetés” folyamán utalt arra a veszélyre, amely magát Jüan Si-kajt is fenyegetné, abban az esetben, ha elutasítaná a japánok követeléseit, és felszólította, hogy tartsa szigorúan titokban a beszélgetés tartalmát.

A követelések öt csoportra oszlottak. Az első csoportban

Japán azt követelte, hogy Kína járuljon hozzá minden olyan megegyezéshez, amely Japán és Németország között jön létre a santungi tartomány kérdésében. Kína ne adjon bérbe és ne engedjen át harmadik hatalomnak semilyen területet a Santung-félszigeten, annak partjain és a közvetlen közelében levő szigeteken. Kína járuljon hozzá ahhoz, hogy a japánok a Santung-félszigeten a csingtao-csinani vasútvonallal való összeköttetés céljából Csefutól Lungkouig vasútvonalat építsenek, és nyisson meg újabb kikötőket a japán kereskedelem számára.

A követelések második csoportja Dél-Mandzsúriára és Belső-Mongólia keleti részére vonatkozott. A japán imperialisták azt követelték Kínától, hosszabbítsa meg a Port-Arthurra és Dalnyijra, valamint a Délmandzsúriai Vasútvonalra és az antung-mukdeni vasútvonalra vonatkozó „bérleti” szerződést 99 évre, és a Kirin—Csangcsun vasútvonalat 99 évre helyezze japán igazgatás és ellenőrzés alá. A csoport többi pontja arra vonatkozott, hogy a japánok földet bérelhessenek és vásárolhassanak Mandzsúriában és Belső-Mongóliában, továbbá, hogy Dél-Mandzsúriában bányákat aknázhassanak ki, és e tartományok minden vidékén és városában letelepedhessenek és kereskedhessenek. Abban az esetben, ha Kína Dél-Mandzsúriában vagy Belső-Mongóliában bármely „harmadik hatalomnak” valamilyen jogot kívánna adni, valamint, ha külföldi politikai, katonai vagy pénzügyi tanácsadókat kívánna felhasználni, ehhez ki kell kérnie Japán beleegyezését. E követeléscsoport jellegéből teljesen világosan kitűnt, hogy a japánok Dél-Mandzsúriát és Belső-Mongóliát gyarmatukká akarták tenni.

A harmadik követeléscsoport a hanjepingi kohászati kombinátra s azokra a vasérc- és szénbányákra vonatkozott, amelyek kiaknázását a japánok szerint japán-kínai cégre kellett volna bízni. Ez valójában azt jelentette volna, hogy Kína saját ipara fejlesztésének egyik legfontosabb bázisát átadja Japánnak. A kínai kormány 1914 november 22-i rendeletével a kombinátot kormányellenőrzés alá vette. A japán imperialisták most azt követelték, hogy „a japán-kínai társaság” legyen független a kínai kormánytól, és a kitermelés még a társaság üzemeinek a szomszédságában se történhessék a társaság engedélye nélkül.

A követelések negyedik csoportja Kína egészére vonatkozott: Kína kötelezze magát Japánnal szemben, hogy partjainál semilyen

kikötőt vagy szigetet sem enged át és nem ad bérbe harmadik hatalomnak.

A követelések ötödik csoportja, amelyet a japán imperialisták különösen gondosan titkoltak a világ közvéleménye előtt, Kína politikai, katonai és pénzügyi helyzetére vonatkozott. Ezek a követelések főleg arra irányultak, hogy biztosítsák Japán politikai és gazdasági uralmát egész Kína felett. A japánok azt követelték, hogy Kína csak az ő tanácsadóikat alkalmazza a külügy- és a pénzügyminisztériumban, a rendőrségen és a kínai hadseregben, továbbá, hogy a kínai hadsereg fegyverzetének ötven százalékát (sőt még többet) Japántól vásárolja. Ezenfelül az ötödik csoportban a Jangce-folyó völgyében építendő vasútvonalra újabb koncessziót követeltek, amelynek az lett volna a feladata, hogy a többi imperialista hatalommal, de főleg Angliával szemben, biztosítsa Japán számára az ellenőrzést a kínai kereskedelem és ipar központja felett. Ugyanabban a csoportban voltak azok a követelések is, amelyek Japánnak elsőbbséget biztosítottak volna Fucsien tartomány ipara fejlesztésében. Ezzel a tartománnyal szemben feküdt Tajvan szigete, amelyet a japán hódítók elszakítottak Kínától, és amelynek elfoglalására az amerikai imperialisták is törekedtek.

A japán imperialistáknak azonban nem sikerült titokban tartaniuk követeléseiket. A „21 követelés” tartalma már néhány nappal Hioki látogatása után kitudódott, és január 25-én már a kínai sajtó is tárgyalta őket. A japán kormány nem várta, hogy terve ilyen gyorsan nyilvánosságra jut. Első lépése az volt, hogy egyszerűen letagadta magát a tényt. A washingtoni japán nagykövet (január 27-én) hivatalosan megcáfolta a kínai jelentést. A japán kormány azonban pekingi követe útján már február 14-én kénytelen volt arról értesíteni a külföldi hatalmakat, hogy Kínával szemben követeléseket támasztott, de csak tizenegyet hozott nyilvánosságra közülük. Ami a követelések ötödik csoportját, a legagresszívebb követeléseket illeti, a japánok nem kockáztatták meg nyilvánossághozatalukat. Kijelentették, hogy e csoport követeléseit csak „kívánságként” terjesztették Kína elé.

Noha a japán imperialistáknak ezek a követelései érintették Anglia, az Amerikai Egyesült Államok, Franciaország és Oroszország érdekeit, e hatalmak mégis igen óvatos magatartást tanúsítottak Japánnal szemben. Ezt azzal magyarázhatjuk, hogy Anglia, Franciaország és Oroszország attól félt, hogy Japán közeledik Német-

országhoz; ami pedig az Egyesült Államokat illeti, ez utóbbi várakozó álláspontra helyezkedett. Ezt két különböző jellegű ok magyarázza: egyrészt az Egyesült Államok, Japánhoz viszonyítva, katonai-stratégiai szempontból gyengébb volt a Csendes-óceánon; másrészt pedig az a meggyőződés vagy remény, hogy a japán imperialisták kénytelenek lesznek az Egyesült Államok pénzügyi segítségéhez folyamodni, mert nélküle nem tudják végrehajtani magyarányú hódító terveiket Kínában.

A németek 1915-ben, és később is mindenképpen igyekeztek megnyerni Japánt, s a japán hivatalos személyiségek nem is tértek ki a német diplomatákkal és tudósítókkal való találkozás elől.

Krupenszkij, Oroszország kínai követe, Szazonov külügyminiszternek 1915 március 17-én azt jelentette, hogy Hioki, a pekingi japán követ, találkozott Kriegével, a Német Távirati Iroda képviselőjével. A köztük lefolyt beszélgetés során Kriege az Európába történő japán csapatszállítási tervekre vonatkozóan kijelentette, hogy ez „nagy hiba lenne Japán részéről, mert Japánnak ma minden erejére itt van szüksége, hogy Kínában saját belátása szerint rendelkezzhessék. Ezt csak helyeselheti Németország, amely a háború befejezése után kész Japánnak teljes cselekvési szabadságot adni a Távol-Keleten.” Krupenszkijnek e találkozással kapcsolatos kérdésére Hioki zavartan ezt válaszolta: „Hasznosnak tartottam, hogy megismerkedjem ellenségeink gondolkodásmódjával és felfogásával”⁷.

Japánban a hatóságok az ott élő németek iránt rendkívül előzékeny magatartást tanúsítottak. A japán sajtóban a németekkel rokonszenvező cikkek jelentek meg. Ugyanez a sajtó az Antanttal szemben néha ellenségesen lépett fel. Különösen vonatkozott ez Angliára, Japán szövetségésére.

Négy hónapon keresztül folyt az alkudozás Jüan Si-kaj és a japán kormány között, azután, hogy Kína elé terjesztették a követeléseket. A reakciós és militarista Jüan Si-kaj nem szándékozott, és nem is tudott ellenállni a japánoknak. A kínai kormány igyekezett részleges engedményeket kialkudni Japántól, és ezzel kapcsolatban főként más hatalmak beavatkozására számított. De sem Anglia — noha a „21 követelés” jobban érintette érdekeit,

⁷ Nemzetközi kapcsolatok az imperializmus korszakában. III. sorozat. 7. köt. 2. rész, 533. 3. megjegyzés, 153. old. (oroszul).

mint más országokét —, sem más hatalmak, semilyen lépést sem tettek Japán ellen, csupán arra szorítkoztak, hogy a sajtóban bírálták a japánok eljárását. Az angol imperialisták álláspontját ebben a kérdésben az határozta meg, hogy közvetlen érdekük volt Japán támogatásának biztosítása távolkeleti politikájuk számára⁸.

Jüan Si-kajnak, miközben a japán imperialistákkal alkudozott, főleg arra volt gondja, hogy a behódolásért ne őt terhelje a felelősség, és azt igyekezett bizonygatni, hogy még súlyosabb fejlemények elkerülése végett kénytelen volt engedni. Kína február 12-én előterjesztette egyezménytervezetét a japán követelések 12 pontjára vonatkozóan. Ezek a pontok Santung tartományra, (Csiaocsout a háború után átadják Kínának, és a japán csapatokat átviszik a „bérelt” területre), továbbá a hanjepingi kombinátra és Dél-Mandzsúriára vonatkoztak. Az ötödik csoportról — amelyet a japán imperialisták a világ közvéleményének nyomására nem mertek hivatalosan előterjeszteni — Kína ellenjavaslatában nem történt említés.

Jüan Si-kaj a Liaotung-félszigetre és Dél-Mandzsúriára vonatkozó minden kérdésben hajlandó volt engedni a japán imperialistáknak. Ami a hanjepingi kombinátot illeti, a kínai kormány nem utasítva el a japánok követeléseit, ilymódon fogalmazta meg javaslatát: „Ha a (hanjepingi) társaság a jövőben meg akar egyezni a japán tőkésekkel arra vonatkozóan, hogy a szóbanforgó vállalatot közösen igazgassák, a kínai kormány erre engedélyt ad, amennyiben ez nem ellenkezik az ország törvényeivel.”

A negyedik csoportba tartozó követelésekkel kapcsolatban a kínaiak kijelentették, hogy ezek nem szerepelhetnek a tárgyalásokon, mert Kína szuverenitását érintik.

A kínai és a japán megbízottak közti tárgyalások április 17-ig tartottak. A japán imperialisták nem akartak engedni. A japánok többek között méltatlankodtak amiatt, hogy Kína a Korea annexiója után Mandzsúriába áttelepült koreaiaknak nem akarta megadni a területenkívüliség jogát. A japán imperialisták

⁸ Kato japán diplomatának — a „21 követelés” szerzőjének emlékiratai szerint — közte és Grey között már 1913 januárjában „közös fel-fogás” alakult ki arra a japán követelésre vonatkozóan, hogy hosszabbítsák meg 99 évre a Kuantung-félsziget és a Délmandzsúriai Vasútvonalak „bérletét”. Úgy volt, hogy ezt a követelést már a világháború előtt Kína elé terjesztik.

azon az „alapon” ragaszkodtak ehhez a követeléshez, hogy minden koreai „japán alattvaló”. A japán vezető körök feltételezték, hogy a koreaiak áttelepülését ürügyként sikerül majd felhasználniuk Mandzsúriára vonatkozó hódító terveik megvalósításánál. Jüan Si-kaj végülis teljesítette a japán imperialistáknak ezt a követelését. Jüan Si-kaj más kérdésekben nem volt hajlandó engedni, mert még mindig abban reménykedett, hogy a rabló jellegű „21 követelésnek”, különösen pedig a követelések ötödik csoportjának leleplezésével kapcsolatban sikerül majd a közvélemény japánellenes magatartását kihasználnia.

Bryan, az Egyesült Államok külügyminisztere, csupán 1915 március 13-án küldte el memorandumát a japán nagykövethoz. Ez a memorandum „ellenvetéseket” tartalmazott a „21 követelés” ötödik csoportja, valamint a negyedik csoport ellen, amely többek között Fucsien tartományra is vonatkozott. Fucsien már régóta érdekelte az amerikai imperializmust. A memorandum azonban egyúttal elismerte, hogy Japánt „különleges kapcsolatok” fűzik a vele „közvetlenül határos” kínai területekhez: Santunghoz, Dél-Mandzsúriához és Belső-Mongólia keleti részéhez. Magától értetődően az Egyesült Államok memorandumának semilyen gyakorlati következménye sem volt. Egyidejűleg az angol parlamentben néhány tiltakozó beszéd hangzott el a Jangce völgyére vonatkozó japán igények ellen. Az angol kormány a parlamenti interpellációkra kénytelen volt hivatalosan azt válaszolni, hogy nem tiltakozik Japán további mandzsúriai és belsőmongóliai terjeszkedése ellen, de elvárja, hogy Japán lemondjon a középkínai angol „befolyási övezetre” vonatkozó igényéről.

Japán vezető köreiben a Kínával folytatott tárgyalásokkal kapcsolatban dúlt a harc. A hadügyminiszter sürgette, hogy a kérdést katonai úton oldják meg. Kínába az ottlevő egységek leváltásának ürügyével újabb csapatokat dobtak át. De a külügyminisztérium és Okuma miniszterelnök attól tartott, hogy Japán bonyodalmakba keveredik más hatalmakkal, és igyekezett főként diplomáciai nyomás segítségével eredményeket elérni.

Londonban, Párizsban, Washingtonban és Petrográdban egyaránt nagy figyelemmel kísérték a Japán és Kína közti tárgyalások menetét. A cári kormány a japán-kínai tárgyalások során figyelmét főként azokra a követelésekre összpontosította, amelyeket Japán Mandzsúriára és Belső-Mongóliára vonatkozóan támasz-

tott, a többi kevésbé érdekelte. A cári kormány azonban abban az időben nem akarta kiélezní az orosz-japán viszonyt, mert fegyvereket (puskákat és lövegeket), továbbá lőszert és egyenruhát akart vásárolni Japántól⁹.

Ahogy a japán-kínai tárgyalások húzódtak, úgy növekedett Kínában a japánellenes hangulat. A sajtóban heves japánellenes kampány folyt. Hioki japán követ, a Kína elleni erélyes fellépés híve, ismerve Jüan Si-kaj rendszerének gyengeségét, azt javasolta kormányának, hogy lépjen fel fenyegetően, sürgette, hogy küldjön ultimátumot. A japán kormány azonban nem szánta rá magát erre a lépésre, mert nem volt biztos abban, hogy a többi imperialista hatalom miként fogadja ezt a lépést, és katonai körökben is nézeteltérés merült fel ebben a kérdésben. Japán április 26-án újabb, némileg módosított javaslatokkal állt elő. Az új javaslatokban Belső-Mongóliára nem terjesztették ki a Mandzsúriára vonatkozóan támasztott követeléseket, s az ötödik csoportban mellőzték a jangcevílgyi vasútépítésre vonatkozó követelést, és még néhányat ezen kívül.

Jüan Si-kaj kormánya május 1-én válaszolt ezekre a javaslatokra, és újabb engedményeket tett, főként Belső-Mongólia kérdésében, de ragaszkodott ahhoz, hogy határozzák meg: mikor és milyen feltétellel adják át Kínának Csiaocsout, továbbá mikor és milyen feltétellel vonják ki Kínából a japán csapatokat. Jüan Si-kaj kormánya május 1-i javaslatait „végérvényesen helyesbített tervezetnek” nevezte.

A japán imperialisták válaszul azzal vádolták Kínát, hogy minden korábbi engedményét visszavonja, majd május 7-én ultimátumot intéztek hozzá, amelynek határideje május 9-én délután 6 órakor járt le. A „kívánságok” ötödik csoportját a japánok — a Fucsien tartományra vonatkozó pontot kivéve — nem vették be az ultimátumba.

Jüan Si-kaj reakciós kormánya nyilvánvalóan kapituláns álláspontra helyezkedett. Egyidejűleg továbbra is abban reménykedett, hogy az Antant-hatalmak mégsem engedik meg a japánoknak, hogy a „21 követeléssel” kapcsolatos kérdéseket erőszakos eszközökkel oldják meg. Hioki, ismerve Jüan Si-kaj kormányának

⁹ Lásd Nemzetközi kapcsolatok az imperializmus korszakában, III. sorozat. 7. köt. 2. rész, 160. old. (oroszul).

hangulatát, váltig azt tanácsolta kormányának, hogy az ötödik csoportba tartozó követeléseket is vegye be az ultimátumba. Tokió azonban nem szánta rá magát erre a lépésre, mert tartott a kínai néptömegek felháborodásától.

Jüan Si-kaj reakciós kormánya elfogadta a japán ultimátumot. Jüan Si-kaj kormányának behódolása után, május 25-én megtörtént az idevágó jegyzőkönyvek aláírása.

Anglia kormánya április végén és május elején a Kínához intézett japán ultimátummal kapcsolatban farizeus módon „felhívta a japánok figyelmét” annak szükségességére, hogy Kínával „békés úton fejezzék be a tárgyalásokat”.

Az Egyesült Államok attól félt, hogy vetélytársa, Japán, megerősödik Kínában, ezért olyan irányban tapogatózott, lehetne-e szó Oroszország, Franciaország, Anglia és az Egyesült Államok közös tokiói demarsáról. Ezt a javaslatát azonban senki sem támogatta.

Kínában a kormány gyáva behódolása mélyszéges felháborodást keltett a lakosság legkülönbözőbb rétegeiben. A nép a behódolás napját a „nemzeti szégyen napjának” nevezte. Az országban bojkottmozgalom indult a japán áruk, kereskedők és bankok ellen. „Nemzetmentési Alap” létesült, és gyűjtést rendeztek az ország védelmére. A népben megnőtt a nemzeti öntudat érzése¹⁰. A déli köztársaságpartiaknak a Jüan Si-kaj féle reakciós központi kormány elleni harca, amely a japánokkal folytatott tárgyalások idején elcsendesedett, ismét fellángolt.

Jüan Si-kaj monarchista puccskísérlete, és a hatáimnak politikája

Miután Jüan Si-kaj behódolt a japánok előtt, még szívósabban fogott hozzá monarchia-alapítási tervének megvalósításához.

Arra hivatkozva, hogy a monarchia meg-alapítása egy erős hatalom megteremtése érdekében szükséges, Jüan Si-kaj hívei azt bizonygatták, hogy a monarchia Kína számára a legalkalmasabb államforma. A megfelelő agitációra nemcsak a reakciós kínai „tudósokat” mozgósították. Jüan Si-kaj amerikai tanácsadója, egy bizonyos

¹⁰ A japán imperialisták és a Jüan Si-kaj-féle népellenes politika elleni nemzeti mozgalomban nagy szerepet játszottak a pekingi egyetem hallgatói Li Ta-csao, a népszerű egyetemi tanár irányításával, aki később az első marxista köröket szervezte, majd kommunista sejteket szervezett Észak-Kínában.

Goodnow nevű, közjogi „szakértő”, a diktátor Jüan Si-kaj megbízásából értekezést írt, amelyben azt bizonygatta, hogy a monarchikus rendszer milyen előnyökkel jár Kína számára. Jüan Si-kaj egyben nagyszabású kampányt folytatott Szun Jat-szen lejáratása és befeketítése érdekében. Jüan Si-kaj körül tömörült a bürokrata hivatalnoksereg, a földbirtokosok, a komprádorok, az uralma alatt megerősödött északkeleti militaristák, az úgynevezett Pejjangi-csoport, valamint a Tuan Csi-zsuj vezette militaristák.

Kínában 1915 nyári hónapjaiban éles politikai harc dúlt Jüan Si-kaj ellenforradalmi kikkje és a Szun Jat-szen vezette köztársaságiak között. Jüan Si-kaj monarchista államcsínyre készülődött, és ezzel kapcsolatban nagy reményeket fűzött az Antant, de különösen az Egyesült Államok segítségéhez.

Az amerikai imperialisták felé orientálódó Jüan Si-kajjal szemben a japán politika arra törekedett, hogy megakadályozza a monarchista államcsínyt.

Az Antant-hatalmak, noha támogatták Jüan Si-kajt, mégsem tartották lehetőnek, hogy kiélezzék a viszonyt Japánnal. Mint már említettük, Oroszország igyekezett Japántól bizonyos mennyiségű fegyvert, lőszert és egyenruhát vásárolni. Ezenfelül a cári kormány, mivel Nyugaton lekötötte a háború, aggódott északmandzsúriai és külsőmongóliai pozíciói miatt, és ezért érdeke volt, hogy normális kapcsolatot tartson fenn Japánnal.

Mindennek a tetejébe a szövetségesek féltek attól a lehetőségtől, hogy Japán Németország oldalára áll. A japán imperializmus továbbra is fenntartotta a kapcsolatot a német császár különféle ügynökeivel.

Japán, kihasználva az 1915-ben előállott kínai belső feszültséget, és azt a körülményt, hogy az Antant félt a Japánnal való viszony kiéleződésétől, még abban az évben ősszel, a „forradalmi rendzavarás veszélyére” spekulálva, elhatározta, hogy kitart saját tervei mellett, Jüan Si-kaj terveit pedig megghiúsítja.

A petrográdi japán nagykövetség 1915 október 28-án Szazonov külügyminiszterhez memorandumot intézett, amelyben bejelentette, hogy a japán kormány az európai háború miatt, Jüan Si-kaj monarchia-alapítási kísérleteivel kapcsolatban a távolkeleti béke megbontásától tart. Japán — hangsúlyozza a memorandum — Angliával egyetértésben lép fel Pekingben, és „az esetleges rendzavarás elkerülése végett az államforma megváltoztatásának

ideiglenes elhalasztását javasolja a kínai kormánynak”¹¹. A memorandum felszólította a cári kormányt, hogy csatlakozzék a demars-hoz. Szazonov nyomban utasította Krupenszkij pekingi követet, hogy csatlakozzék angol és japán „kollégáinak” tanácsaihoz. Krupenszkij már másnap jelentette Szazonovnak: „Az utolsó pillanatban sikerült csatlakoznom Nagybritannia követéhez és a japán ügyvivőhöz, akik a külügyminisztériumba mentek, hogy a monarchia kikiáltásának elhalasztását tanácsolják”¹². Japán, Anglia és Oroszország demarsához rövidesen Franciaország és Olaszország is csatlakozott. Az Amerikai Egyesült Államok kormánya azzal a hazug ürüggyel, hogy „nem kíván beavatkozni Kína belügyeibe”, nem csatlakozott Japán javaslatához.

A hatalmak figyelmeztetésére Jüan Si-kaj kormánya november 2-án válaszolt. Tagadta, hogy Kínában bármilyen belső rendzavarás veszélye forogna fenn. „Ha valamilyen rendzavarás mégis előfordulna, ez csak a külföldön, vagy más, Kína joghatóságán kívül eső területen tartózkodó lázadók kis csoportjától származhatnék” — így hangzott Jüan Si-kaj válasza. Egyúttal „panaszkodott” az imperialista hatalmaknak amiatt, hogy az emigrációban és a Kínában levő japán koncessziókon tartózkodó Kuomintang-tagok fellépnek ellene.

Jüan Si-kaj elhatározta, hogy a szövetségeseket befejezett tény elé állítja. A monarchia helyreállításának elhalasztása helyett még erélyesebb kampányt kezdett az államforma megváltoztatása érdekében. Sőt hívei még népszavazást is rendeztek, amelynek eredményeképpen kiderült, hogy a helyi militaristák korlátlan uralma alatt álló tartományi tanácskozó szervek „egyhangúlag” a monarchia mellett nyilatkoztak.

A központi tanácskozó kamara (államtanács) december 11-én ülést tartott, amely az alkotmányos monarchia mellett döntött, és hatályon kívül helyezte a kínai köztársasági elnök megválasztásáról szóló törvényt. Ezt követően a kamara üzenetet intézett Jüan Si-kajhoz, hogy fogadja el a császári méltóságot.

De a monarchista államcsíny körül csapott hűhóval, a diplomáciai mesterkedésekkel és intrikákkal egyidejűleg egyre jobban

¹¹ Nemzetközi kapcsolatok az imperializmus korszakában. III. sorozat. 9. köt. 91. okm. 84. old. (oroszul).

¹² Ugyanott, 98. okm. 89. old.

növekedett a felháborodás az országon belül. Jünnanban, december 23-án, monarchistaellenes felkelés robbant ki, és december 25-én a tartomány kikiáltotta függetlenségét. Hamarosan további hat déli és délnyugati tartományban tört ki felkelés: Kujcsouban, Kuanghsziban, Kuangtungban, Szecsuanban, Hunanban és Fucsienben. Ezek a felkelések, amelyek a monarchia helyreállítása ellen irányultak, a „harmadik forradalom” elnevezést kapták. Az ország nagy központjainak munkásai készek voltak fegyvert ragadni, hogy harcoljanak a reakciós rendszer ellen. Többek között a sanghaji arzenálban, ahol Szun Jat-szen aláírásával röpcédulákat terjesztettek, felkelés megszervezésére irányuló kísérletet fedeztek fel.

A Kína déli részén kitört felkelések leleplezték a monarchisták óriási csalását: a kínai nép megmutatta, hogy ellenzi a monarchikus rendszert.

Jüan Si-kaj a körülmények hatására visszavonulásra kényszerült, és 1916 március 22-én rendeletet adott ki a monarchia „eltörléséről”. De addigra Kína északi része és a felkelő Dél között már annyira fellángolt a harc, hogy azt Jüan Si-kajnak egyszerű visszavonulással nem sikerült megállítania. 1916 májusa felé a köztársasági vezetők az emigrációból kezdtek visszatérni Kínába, és nyilvánosságra hozták Szun Jat-szen nyilatkozatát, amely leleplezte az esküszegő és áruló Jüan Si-kajt, s felhívta a kínai népet, hogy védelmezze meg a köztársasági alkotmányt. Kantonban újabb ideiglenes kormány alakult, amely négy tartomány felett gyakorolta a hatalmat. Jüan Si-kaj azzal próbált manőverezni, hogy a nép előtt leggyűlöletesebb minisztereket eltávolította; olyan kormányt akart alakítani, amely bizonyos mértékig felelős az Állami Kamarának. Kísérletei azonban nem jártak sikerrel: a kínai belső harc tovább fejlődött.

Jüan Si-kaj 1916 júniusában bekövetkezett hirtelen halála levette a napirendről a monarchia kérdését, de Észak és Dél között nem szűnt meg a harc. Ez a harc Kína gazdasági és politikai életének azokat az újabb folyamatait tükrözte, amelyek a világháború hatására fejlődtek ki. A kínai nemzeti burzsoázia elsősorban jutott lehetőséghez, hogy az ország nagy kikötő-központjaiban viszonylag önállóan fejlessze a könnyűipart. A háború éveiben a kínai tőke elsősorban jelent meg olyan iparágakban, amelyek régebben külföldi kézen voltak, mint például a cement-, gyufa- és részben a

dohányipar. Kína külkereskedelme szintén megnövekedett, bányai-
ipara is fejlődött. Az ipar fejlődésével együtt növekedtek a váro-
sok. Ebben az időben egymás után dolgozták ki a vasútépítési
terveket, jelentős víziközeledés alakult ki, főként a partmenti
és a folyami hajózás. A kínai burzsoázia egyre erősebben kezdte
érezni az ország félgymarmati helyzetének az ipar és a kereskedelem
fejlődésére gyakorolt fékező hatását. A nemzeti burzsoázia és a
haladó közvélemény nagyrésze Jüan Si-kajt és híveit a külföldi
hatalmak által létesített félgymarmati rendszer támaszának tekin-
tette.

A világháború alatt Kínában kibontakozott belső harcot
az Antant-hatalmak kedvezőtlen tényezőnek tekintették. Ennek
ellenére valamennyi imperialista hatalom, de elsősorban Japán,
igyekezett ezt a harcot Kínában elfoglalt saját pozícióinak a meg-
szilárdítására felhasználni.

Japánnak az egyik északi militarista csoportban — az anfu
csoportban — sikerült túlnyomó befolyásra szert tennie. E csoport
vezetője a reakciós Tuan Csi-zsuj volt.

Az 1916. évi orosz-
japán szerződés Az európai háború alakulásával a Távol-
Keleten jelentősen megváltozott a hatalmak
egymás közötti viszonya, és ezzel együtt a
Kínához való viszonyuk is. A japán imperialisták egyre szaba-
dabb kezet követeltek maguknak a Távol-Keleten; emiatt az
angol-japán viszony 1916-ban nagy mértékben kiéleződött. A japán
sajtóban irányított kampány folyt amiatt, hogy japánokkal szem-
ben az angol gyarmatokon faji megkülönböztetést alkalmaznak.
1915 végétől kezdve világosan észlelhető volt a cári Oroszország-
nak az a törekvése, hogy Japánnal szorosabb kapcsolatot teremtsen.
Ez közvetlenül a hadviselés megfontolásaiból következett,
résztint pedig abból, hogy Oroszország biztosítani akarta a jövő
„együttműködést” Japánnal, amely Kínában jelentősen megszi-
lárdította pozícióit. A japán imperialisták a kedvező helyzetet
arra használták fel, hogy mind Angliától, mind Oroszországtól
engedményeket követeljenek. Japán egyben továbbra is akadályozta
a németek kiutasítását Kínából¹³, sőt lehetőséget nyújtott

¹³ Lásd Nemzetközi kapcsolatok az imperializmus korszakában.
III. sorozat. 9. köt. 676. okm. Szazonov távirata Benkendorfnak (oroszul).
A japánok egyrészt tiltakoztak a németek Kínából való kiűzése ellen azzal

nekik arra, hogy diverziós és kémtevékenységet folytassanak Észak-Mandzsúriában, s megkönnyítette, hogy ugyanilyen aknamunkát folytassanak Indiában és a délkeletázsiai angol gyarmatokon is¹⁴.

A japán imperializmus Észak-Kínában szívósan erősítette gazdasági pozícióit. A japán Csoszon Bank 1916-ban három kölcsönt folyósított a mukdeni kínai bankok valutaalapjának a megszilárdítására. E kölcsönök biztosítékeként lekötötték a mukdeni tartomány, valamint a mukdeni nemzetközi engedményes terület összes adóit.

Japán Kínában folytatott politikai és gazdasági agressziója előmozdította a japán-amerikai ellentétek további kiéleződését.

A kínai japán terjeszkedés növekedésével egyidejűleg az amerikai imperializmus tevékenysége is megélénkült.

Az Egyesült Államok 1916-ban különösen erősen kezdett behatolni Kínába, igyekezett ellenőrzése alá venni a közlekedési eszközöket és az ország nemzetgazdaságának egyéb ágait.

Az amerikai trösztök és bankok 1916 április elejétől november végéig több kölcsönszerződést kötöttek a kínai kormánnyal.

A Siems and Carey nevű amerikai társaság a kínai kormánytól öt vasútvonal építésére kapott koncessziót.

Ez rendkívül szerteágazó vasúthálózat volt, amelyre korábban más imperialista hatalmak próbáltak Kínától koncessziót kicsikarni. Anglia, Franciaország, Japán és Oroszország fellépett az említett szerződés megvalósítása ellen. Japán egy másik szerződés ellen is tiltakozott. Ez a szerződés, amelyet az American International Corporation nevű amerikai társaság kötött a kínai kormánnyal, azzal bízta meg az amerikaiakat, hogy lecsapolási és öntöző munkálatokat végezzenek a Huaj-folyó mentén és a Nagy Csatorna egyik szakaszán.

Az International Banking Corporation (Egyesült Államok)

az ürüggyel, hogy ez ellenkezik Kína semlegességével, másrészt pedig attól tartottak, hogy ha megengedik a kínaiaknak a németek és osztrákok kitelepítését, ez veszélyes precedensül szolgálhatna valamennyi Kínában levő külföldi szempontjából.

¹⁴ A németek közreműködtek az indiai csapatok 1915. évi szingapuri lázadásában. Ugyanebben az évben Belső-Mongóliából egy diverzáncsoportot küldtek a Kínai Keleti Vasútvonal Bargában levő hingani csomópontjának felrobbantására.

ugyanakkor szerződést kötött Kínával másfél-kétmillió uncia ezüstrúd szállítására.

Mindezek a szerződések az Amerikai Egyesült Államok „dollárpolitikájának” megnyilvánulásai voltak. Ez a politika arra irányult, hogy az amerikai imperializmus gazdasági és stratégiai pozíciókat szerezzen a Távol-Keleten. A japán imperialisták azonban, akik a háború alatt uralkodó helyzetet foglaltak el Kínában, útját állták az Egyesült Államoknak.

A japán-angol és a japán-amerikai ellentétek kiéleződése elősegítette, hogy Japán ideiglenesen közeledjék a cári Oroszországhoz.

Az orosz kormány 1916 januárjától kezdve maga tett lépéseket annak érdekében, hogy Japánnal új szövetségi szerződést kössön. Ennek célja főként az volt, hogy minél gyorsabban kapjon fegyvereket Japántól. Georgij Mihajlovics nagyherceget Kazakovnak, a külügyminisztérium távolkeleti osztálya vezetőjének kíséretében Japánba küldték¹⁵. Japán hajlandónak mutatkozott az új szerződés megkötésére, de ugyanakkor többféle előnyhöz akart jutni. Azt kérte a cári kormánytól, hogy adja át neki a Kínai Keleti Vasútvonálnak azt a részét (Csangcsun—Harbin), amely szerinte — mivel összefügg Dél-Mandzsúriával — a japán befolyási övezetben van, ezenkívül új koncessziókat kért az orosz vizeken való halászatra, és kérte a vámtarifák mérséklését. A japánok e feltételek mellett hajlandók voltak Oroszországnak bizonyos mennyiségű fegyvert eladni, és vele szövetségi szerződést kötni¹⁶.

A tárgyalások több hónapon át húzódtak. Oroszország kormányköreiben nézeteltérések mutatkoztak akörül, hogy milyen engedményeket tegyenek Japánnak a Kínai Keleti Vasútvonal kérdésében. A vasútvonal déli szárnyvonalát nem voltak hajlandók átengedni Japánnak. A szövetségi szerződést 1916 július 3-án mégis megkötötték. A szerződés nyilvános és titkos részből állt. A nyilvános részben a szerződő felek kötelezték magukat, hogy nem lépnek be olyan nemzetközi csoportosulásba, amely valamelyik szerződő fél távolkeleti érdekei ellen irányul, és megegyez-

¹⁵ Az utazás ürügyéül a japán császár koronázása szolgált. Lásd Nemzetközi kapcsolatok az imperializmus korszakában. III. sorozat. 9. köt. 528. okm. Kudasev távirata Szazonovhoz (oroszul).

¹⁶ Lásd Nemzetközi kapcsolatok az imperializmus korszakában. III. sorozat. 10. köt. 217. okm. A petrográdi japán nagykövetség emlékirata a külügyminisztériumhoz (oroszul).

tek abban, hogy ha ezeket az érdekeket valamely harmadik hatalom részéről veszély fenyegeti, megvitatják a közös védelmi intézkedéseket. A titkos részből¹⁷ kiderült, hogy a szerződő felek a távolkeleti érdekeken Kínát értik, és ha Kína miatt a felek bármelyikének harcolnia kellene egy harmadik hatalom ellen, úgy a másik fél segítségére siet, és egyik fél sem köt békét a másik hozzájárulása nélkül. Ilymódon a Japán és a cári Oroszország közti szövetségi szerződés nemcsak a kínai nép ellen irányult, hanem az Amerikai Egyesült Államok és Anglia ellen is, és nyilvánvalóan ellenkezett az angol-japán szövetséggel.

Harc Kínának a világháborúba való bevonásáért

Közben az Antant táborának diplomatai egyre gyakrabban tárgyaltak arról a kérdésről, hogy Kína szakítson Németországgal és Ausztriával. Az Antant-országok (Anglia, Franciaország és Oroszország) rá akarták venni Kínát, hogy lépjen hadba Németország ellen. Különösen a francia imperializmus törekedett arra, hogy felhasználják Kína embertartalékát — mint munkaerőt és ágyútölteléket. Japán ellenezte Kína hadbalépését: nem akarta, hogy Kína felfegyverkezzék, és igyekezett megakadályozni, hogy Kína résztvegyen a jövőendő békekonferencián.

Az Egyesült Államok, amíg maga sem vett részt a háborúban, nem lépett fel aktívan ebben a kérdésben.

1917 elején azonban megváltozott a helyzet. A németek január 31-én bejelentették, hogy újra megkezdik a korlátlan tengeralattjáró-háborút, ami az Egyesült Államok számára alkalmas ürügyül szolgált arra, hogy Németországgal megszakítsa diplomáciai kapcsolatát, és valamennyi semleges országnak javasolja, hogy kövesse példáját. Ez a hír akkor érkezett meg Kínába, amikor az országon belül harc folyt Dél és Észak között, s ez a harc az esetleges hadbalépéssel kapcsolatban még jobban kiéleződött. Reinsch, Amerika kínai nagykövete, a Kína és Németország közti szakítás érdekében nagyarányú tevékenységet fejtett ki. Tuan Csi-zsuj kormánya és az északi militaristák készek voltak nyomban megszakítani kapcsolatukat a központi hatalmak koalíciójával.

Az északi militaristák számára az Antant oldalán való hadbalépés rendkívül kedvező feltételeket teremtett hadseregük

¹⁷ Lásd *E. Grimm*. Távolkeleti ügyekre vonatkozó szerződések és diplomáciai okmányok gyűjteménye (1842—1925). 191. old. (oroszul).

növelésére, és így arra is, hogy Déllal leszámolhassanak, és egész Kínában megszilárdíthassák hatalmukat. Tuan Csi-zsuj, az adott helyzet figyelembevételével a Reinsch-sel folytatott tárgyalásokon egész sor feltételhez kötötte, hogy Kína megszakítsa a diplomáciai viszonyt Németországgal és az Osztrák-Magyar Monarchiával.

Miután Reinsch a kínai feltételekről értesítette kormányát, február 7-én a kínai kormányhoz jegyzéket intézett, amelyben nem adott konkrét választ a kínai feltételekre; de mégis azzal kecsegtette a kínai kormányt, hogy az Egyesült Államok mindenképpen igyekszik megkönnyíteni Kína részvételét a szövetségesek közös harcában¹⁸. Az amerikai kormány azonban nemsokára meghazudtolta követének eljárását. A külügyminisztérium az 1917 február 10-i és 17-i távirataiban figyelmeztette Reinsch-et, hogy Kínával szemben sokkal óvatosabb politikát kell folytatnia, 1917 február 26-án pedig a követ a külügyminisztériumtól utasítást kapott, amely többek között megállapította: „A külügyminisztériumnak az Amerikai Egyesült Államok és Németország háborúja esetén nincs szándékában követelni, hogy Kína is hadat üzenjen Németországnak.”

Az Amerikai Egyesült Államoknak ezt a pálfordulását Washingtonnak az a félelme indokolta, hogy Japán számára Kína hadbalépése jóval előnyösebb lesz, mint az Egyesült Államok számára. Washingtonban jól tudták, hogy mióta Kínában Tuan Csi-zsuj és az északi militaristák vannak hatalmon, Japán befolyása a kínai kormányra jelentékenyen megerősödött. Az amerikai imperialisták attól tartottak, hogy ha Kína csatlakozik az Antant-hatalmakhoz, és felfegyverkezik, akkor a kínai hadsereg újjászervezésének és felfegyverzésének ellenőrzése a japánok kezébe kerülhet.

Tuan Csi-zsuj, nem várva meg az amerikai kormány hivatalos válaszát, tárgyalásokba kezdett Anglia, Franciaország és Oroszország, majd Japán, Olaszország és Belgium követével a Németországgal és Ausztriával való kapcsolat megszakításáról. Amikor pedig ismeretessé vált, hogy az amerikaiak ellenzik Kína azonnali hadbalépését, a kínai kormány méginkább Japán felé kezdett orientálódni.

¹⁸ Lásd *La Fargue*. China and the World War. 89. old.

A japán diplomácia közben folytatta a talaj előkészítését az Angliával, Oroszországgal, Franciaországgal és Olaszországgal való megegyezés számára. Arról volt szó, hogy Japán milyen igényekkel léphet fel a háború befejezése utáni békekonferencián. A japán kormány már 1917 január 27-én tárgyalni kezdett Angliával, s biztosítékokat követelt tőle, hogy támogatni fogja Japán követeléseit, amelyek abban álltak, hogy ruházzák Japánra a németek korábbi santungi jogait, és adják át neki a Csendes-óceánon az Egyenlítőől északra eső német szigeteket. Az angolok február 16-án megadták ezeket a biztosítékokat és cserében február 19-én ígéretet kaptak a japánoktól arra, hogy támogatni fogják az Egyenlítőől délre eső csendesóceáni német szigetekre vonatkozó angol követeléseket¹⁹.

A francia kormány március 1-én Japánnal ugyanolyan titkos egyezményt kötött, mint Anglia, és azt követelte Japántól, hogy működjék közre a Kína és Németország közötti kapcsolat megszakítása kérdésében. Japán, miután Angliával és Franciaországgal titkos egyezményt kötött, változtatott Kína hadbalépésével kapcsolatos előbbi politikáján. Mivel az Antanttól ígéreteket kapott a japán hódítások biztosítására, többé már nem volt oka gátolni Kína hadbalépését. Ellenkezőleg, az új körülmények között Kína hadbalépése a szövetségesek oldalán Japánnak még nagyobb lehetőségeket nyújtott arra, hogy kínai befolyását erősítse.

Tuan Csi-zsuj kormánya, miután előzetesen mindenben megegyezett a japánokkal, 1917 március 14-én megszakította a diplomáciai kapcsolatot Németországgal és az Osztrák-Magyar Monarchiával.

Kína lakosságának széles rétegei elleneztek a hadbalépést, mert attól féltek, hogy az északi militaristák és a reakció még jobban megerősödik. Kínában Tuan Csi-zsuj kormányának politikáját úgy értékelték, hogy ez a politika a Németország elleni háború ürügyével belháború előkészítését szolgálja a köztársaságiak ellen, Dél ellen.

Kína déli részén tiltakozó mozgalom indult. Az országos kereskedelmi kamara Sanghajban háborúellenes mozgalmat szervezett, és felszólította a tartományi kereskedelmi kamarákat, hogy kövessék példáját.

¹⁹ Lásd *E. Grimm*. Távolkeleti ügyekre vonatkozó szerződések és diplomáciai okmányok gyűjteménye (1842—1925). 192. old. (oroszul).

Miután Tuan Csi-zsuj megszakította a diplomáciai viszonyt Németországgal, intézkedéseket tett a Szun Jat-szen vezette Kuomintang és más szervezetek által irányított háborúellenes mozgalom eltiprására. Az Antant-hatalmak és Japán Tuan Csi-zsujt mindenképpen a legreakciósabb intézkedésekre buzdította.

A hadüzenet kérdését megvitatás végett május 10-én terjesztették a parlament elé. Előző nap az Antant-hatalmak követői felkeresték a kínai külügyminisztériumot, és azzal fenyegetőztek, hogyha Kína semmit sem tesz a Kínában élő német alattvalók ellen, akkor ők maguk kénytelenek javasolni kormányuknak a megfelelő lépések megtételét. Az imperialistáknak ez az arcátlan fellépése azt a célt szolgálta, hogy Tuan Csi-zsuj számára megkönnyítse a parlamentben a hadüzenet jóváhagyásának a kieroszakolását. Az ülés napján a parlament épületét hivatásos útonállók bandája vette körül, akiket Tuan Csi-zsuj bérelt fel a képviselők megfélemlítésére. A parlament azonban nemcsak szavazni nem volt hajlandó, hanem még Tuan Csi-zsuj lemondását is követelte. Az ingadozó Li Jüan-hung elnök rendeleti úton eltávolította Tuan Csi-zsujt, és kijelentette, hogy a főváros katonai erőt közvetlenül a saját parancsnoksága alá rendeli. Ekkor a tucungok (katonai kormányzók), akik Tuan Csi-zsuj militarista klikkjének fő támaszát alkották, szembeszálltak az elnökkel, és azzal fenyegetőztek, hogy szakítanak a központi kormánnyal, ha nem oszlatja fel a „lázadó” parlamentet.

Li Jüan-hung beadta derekát. A militaristák egy része azonban a hatóságok fejtelenségét felhasználva, július 1-én megkísérelte a monarchia visszaállítását, és Pu-jit, a megdöntött Csing-dinasztia kiskorú tagját emelte trónra. Igaz, hogy a monarchia mindössze néhány napig élt, de miután a monarchistákat Pekingből elkergették, a kormány élére ismét Tuan Csi-zsuj került.

Közben a szétzavart kínai parlament képviselői közül a Kuomintang tagjai Pekingből Sanghajba és Kantonba utaztak. Sanghajban, ahol abban az időben Szun Jat-szen tartózkodott, kiáltványt adtak ki, amely a parlament felosztatását törvénytelennek nyilvánította. Szun Jat-szen és követői Kantonba mentek, ahol a lakosság ünnepélyesen fogadta őket. Ide hívták össze a felosztatott parlamentet, amely 1917 augusztusában ideiglenes kormányt választott, Szun Jat-szennel az élen.

Szun Jat-szen igyekezett hadjáratot szervezni a tucungok

ellen, akik Észak-Kínát hatalmukban tartották. A japán imperialistáknak és déli ügynökségüknek azonban intrikák és összeesküvések útján sikerült vereséget mérniük Szun Jat-szenre.

Szun Jat-szen ellenségei először eltávolították az ideiglenes kormányt, amelyben Szun Jat-szen játszott a főszerepet, majd később őt magát arra kényszerítették, hogy Sanghajba utazzék.

Kína köztársasági elnöke 1917 augusztus 14-i dekrétumával hadat üzent Németországnak és az Osztrák-Magyar Monarchiának.

Kína valójában alig vett részt a háborúban. A pekingi kormány a Németországgal szembeni hadiállapotot a déli köztársasági erők eltiprására használta fel. Közben az északi militarista klikk, különösen Tuan Csi-zsuj anfu-i csoportja, még jobban a japán imperialisták ellenőrzése alá került, hozzájuk kötötte sorsát. Reinsch amerikai követ panaszkodott amiatt, hogy a szövetséges misszióknak, mielőtt bármiért is Tuan Csi-zsuj kormányához fordulnának, előzetesen mindenről a japánokkal kell megegyezniük.

A Lansing–Isii- egyezmény

Kínában a japán imperialisták túlsúlyra jutottak, a háború alatt megtollasodott és a világpiac feletti uralomra törekvő amerikai monopolizációk étvágya pedig még jobban megnövekedett; előtérbe léptek a japán-amerikai imperialista ellentétek. Az első világháború kezdete óta a japán-amerikai ellentétek egyre jobban kiéleződtek Kínában. Az ellentétek kiéleződése különösen 1917 őszén hágott tetőfokára. Az amerikai imperialisták a háború alatt Kína kereskedelmében és iparában szilárdabban megvetették lábukat, mint a háború előtti években; nagy kölcsönöket szándékoztak nyújtani Kínának. De a fegyveres harcot sem az amerikai, sem a japán imperializmus nem tartotta kifizetődőnek és időszerűnek. Az Amerikai Egyesült Államok már 1917 áprilisától hadiállapotban volt Németországgal, és ezért nem kockáztathatta az amerikai-japán ellentétek további kiéleződését.

A japán politika azt a feladatot tűzte ki maga elé, hogy megtartsa Japán uralkodó pozícióit Kínában, és olyan helyzetet teremtsen, hogy az Egyesült Államok, a többi Antant-hatalom példáját követve, szintén elismerje Japán „különleges” távolkeleti helyzetét. A japán kormány az adott időben ezt olymódon akarta elérni, hogy Kína rovására igyekezett alkut kötni az Egyesült Államokkal. Ebből a célból Isii bárót, Japán rendkívüli és meghatalmazott nagykövetét, az Egyesült Államokba küldte.

„A japán kormány élni akart ezzel az alkalommal, és az amerikai államférfiakkal a kínai kérdésekről folytatott nyílt eszmecsere útján igyekezett valamilyen egyezményt elérni”²⁰.

Isii 1917 szeptember 1-én megérkezett Washingtonba, és megkezdte a tárgyalást Wilsonnal és Lansinggal, Japán kínai „különleges érdekeiről”. A tárgyalás november 2-án Isii és Lansing közötti levélváltással végződött, amely a Lansing—Isii-egyezmény néven vonult be a diplomácia történetébe. Az egyezmény lényege az volt, hogy az Amerikai Egyesült Államok a Root—Takahira-féle egyezmény kiegészítéseképpen pontosabban meghatározta, hogy miként értelmezi „kormányaink (Japán és az Amerikai Egyesült Államok — *A szerk.*) kölcsönös érdekeit a Kínai Köztársasággal szemben”²¹. E pontosabb meghatározás lényege: „Az Amerikai Egyesült Államok és Japán kormánya egyetért abban, hogy a területi közelség különleges kapcsolatokat teremt az országok között, aminek következtében az Amerikai Egyesült Államok kormánya elismeri, hogy Japánnak különleges érdekei vannak Kínában, különösen pedig Kínának azon a részén, amely Japán birtokai-val határos”²².

Noha ez az egyezmény engedményt jelentett az Egyesült Államok részéről, az egyre éleződő imperialista ellentétek következtében csupán ideiglenes kompromisszumról lehetett szó az Egyesült Államok és Japán között. Ezzel a Kína rovására történt engedménnyel egyidejűleg a jegyzékváltás újra leszögezte a „nyitott kapuk” hazug elvét, amely nagyszerűen megfért Kína felosztásával.

Az amerikai monopóliumok meggazdagodása a háborúban, az Amerikai Egyesült Államok gazdasági helyzetének megerősödése annak következtében, hogy az Antant-országok — különösen Anglia és Franciaország — pénzügyileg egyre erősebb függőségbe jutottak Amerikával szemben, az amerikai imperializmus vezető körein belül újabb terjeszkedő terveket szült a Távol-Kelettel kapcsolatban.

Egyben az imperialista „szövetségeseknek” az a törekvése,

²⁰ Isii. Diplomáciai kommentárok. 89. old. (oroszul).

²¹ E. Grimm. Távolkeleti ügyekre vonatkozó szerződések és diplomáciai okmányok gyűjteménye (1842—1925). 194. old. (oroszul).

²² Ugyanott.

hogy az oroszországi forradalmat hódító tervek megvalósítására használják fel az orosz Távol-Keleten, előmozdította az ideiglenes kompromisszum létrejöttét az Egyesült Államok és Japán között. Ennélfogva a Lansing—Isii-egyezmény nemcsak Kína, hanem Oroszország ellen is irányult.

A távolkeleti japán-amerikai ellentétek további kiéleződése azonban már teljesen más történelmi helyzetben ment végbe: új történelmi korszak kezdődött, amelyet az oroszországi Nagy Októberi Szocialista Forradalom nyitott meg.

ÖTÖDIK FEJEZET

A NAGY OKTÓBERI SZOCIALISTA FORRADALOM
ÉS A TÁVOL-KELET

Az Októberi Forradalom hatása a távolkeleti országokra

Az oroszországi Nagy Októberi Szocialista Forradalom ütötte az első széles rést az imperializmus világfrontján. Az egyik legnagyobb tőkés országban megdőlt az imperialista burzsoázia és a földbirtokosok uralma. Megszületett a soknemzetiségű Szovjetállam, amely az óriási ország népeit hatalmas államban — a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetségében egyesítette. A Nagy Októberi Szocialista Forradalom új korszakot nyitott az emberiség történetében — a proletárforradalmak korszakát az imperializmus országaiban, és magas fokra emelte a gyarmati és függő országok népeinek nemzeti felszabadító harcát. A Nagy Októberi Szocialista Forradalommal olyan korszak kezdődött, amelyben a burzsoá társadalom forradalom útján kommunista társadalommá alakul. A Szovjetunió munkásosztálya a világ proletariátusának rohambrigádja lett. Ilymódon a Nagy Októberi Szocialista Forradalom gyökeres fordulatot jelentett az emberiség egész történelmében.

„Az Októberi Forradalom a világkapitalizmuson halálos sebet ejtett, melyet az soha többé ki nem hever”¹.

Az 1914—1918. évi világháború és különösen a Nagy Októberi Szocialista Forradalom a világkapitalizmus egész rendszerét meg-ingatta, gyökeresen megváltoztatta a nemzetközi küzdőtér erőviszonyait. A burzsoázia az 1914—1918. évi világháborúban kivezető utat keresett a gazdasági válságból, és menekvést a közelgő forradalom elől. De keservesen csalódott. A kapitalizmus régi ellentmondásai egész sor újabb ellentmondással gyarapodtak. Megszülettek

¹ Sztálin. A leninizmus kérdései. Szikra 1953. 218. old.

az ellentétek a győztes és a legyőzött országok között, kiéleződtek az ellentétek a tőkés országok uralkodó osztályai és dolgozó tömegei között, fellendült a gyarmati országok népeinek nemzeti felszabadító harca, mert „az imperialista háború felébresztette Keletet is, népeit bevonta a nemzetközi politikába”². Az imperialista hatalmak rabló, agresszív gyarmati politikájának leleplezése, különösen pedig Szovjet-Oroszország diadalmas harca az imperialista intervenciók ellen, s az ország nemzeti kérdésének forradalmi megoldása — mindez meggyorsította a gyarmati népek ébredésének folyamatát. „A gyarmatok és félgyarmatok hatalmas világa a forradalmi tömegmozgalom kiolthatatlan tűzfészkévé lett”³.

„A háború, amely a kapitalizmus általános válságát tükrözte vissza, élesebbé tette ezt a válságot és meggyengítette a világkapitalizmust”⁴.

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelme hatalmas tényező volt a kapitalizmus általános válságának további kibontakozásában.

A kapitalista világ és a Szovjetállam közt keletkezett ellentét szokatlanul kiélezte a kapitalista rendszer valamennyi alapvető ellentétét, mert „gyökeréig feltárja a kapitalizmus valamennyi ellentétét és egy csomóba gyűjtve, magának a tőkés rendszernek élet-halál kérdésévé változtatja azokat”⁵.

A proletariátus és a dolgozó tömegek később egész sor európai államban vívott forradalmi csatái, a nemzeti felszabadító mozgalom hatalmas fellendülése a gyarmati és a függő országokban — ez a mozgalom különösen az Októberi Forradalom után öltött éles formát — „az egy és ugyanazon nemzetközi forradalmi láncolat egy-egy láncszemét, a kapitalizmus mélyreható általános válságának szerves részeit alkották”⁶.

A kapitalizmus általános válsága igazolta, hogy a kapitalizmus az emberi társadalom fejlődésének fékezőjévé vált.

Minden imperialista országban addig példátlan élességgel mutatkozott meg az egyes termelési ágak egyenlőtlen fejlődése, és

² *Lenin Művei*. 30. kót. Szikra 1953. 147. old.

³ *A Kommunista Internacionále okmányai*. 832. old. (oroszul).

⁴ *Az SzK(b)P története*. 219. old.

⁵ *Sztálin Művei*. 12. kót. Szikra 1950. 275. old.

⁶ *A Kommunista Internacionále Programja és Szervezeti Szabályzata*. 1937. 15. old. (oroszul).

— ami különösen fontos — maga az egyes országok egyenlőtlen fejlődése is. Ez éles harcot eredményezett a tőkés országok között a fellelőpiacokért, nyersanyagforrásokért, a gyarmati befolyási szférákért — vagyis a már felosztott világ újrafelosztásáért.

Az oroszországi szocialista forradalom győzelme megmutatta, hogy „a világkapitalizmus válsága fejlődésének olyan fokát érte el, hogy a forradalmi tüzeknek elkerülhetetlenül fel kell lángolnia, hol az imperializmus központjaiban, hol a perifériáján, semmivé téve a kapitalista toldozást-foldozást és napról napra siettetve a kapitalizmus bukását”⁷.

Ezért a Nagy Októberi Szocialista Forradalom nemzetközi jelentősége nem csupán abban állt, hogy a tőkés országok munkásosztályára és dolgozó parasztságára forradalmasító hatással volt. Az Októberi Forradalom azzal, hogy elmélyítette és kiélezte a kapitalizmus általános válságát, és előidézte az imperializmus gyarmati rendszerének válságát, egyben hatalmas befolyással volt a gyarmati és függő országok forradalmi ébredésére is. Az elnyomott népeknek megmutatta az imperialista elnyomók elleni elszánt nemzeti felszabadító harc útját.

Sztálin elvtárs 1918-ban megállapította: „Az Októberi Forradalomnak nagy, az egész világra kiható jelentősége főképpen abban áll, hogy:

1. kitágította a nemzeti kérdés kereteit és a nemzeti elnyomás elleni harc részletkérdését az elnyomott népek, gyarmatok és félgymatok felszabadulásának, az imperializmustól való megszabadulásának általános kérdésévé tette;

2. nagy lehetőségeket adott és járható utakat nyitott erre a felszabadulásra s ezzel jelentősen megkönnyítette Nyugat és Kelet elnyomott népeinek felszabadulását, bevonván őket az imperializmus elleni győzelmes harc közös medrébe;

3. ezzel hidat vert a szocialista Nyugat és a leigázott Kelet között, a világimperializmus ellen kiépítette a forradalomnak új frontját Nyugat proletárjaitól az oroszországi forradalmon át Kelet népeiig”⁸.

A bolsevik párt és a Szovjetállam lenini-sztálini nemzetiségi politikája megsemmisítette a nemzeti elnyomást, és megteremtette

⁷ Sztálin Művei. 10. köt. Szikra 1952. 263—264. old.

⁸ Sztálin Művei. 4. köt. 172. old.

a népek nagy barátságát, amely a szocialista állam fennállásának és fejlődésének egyik feltételévé vált.

A szovjet kormány nemzetiségi politikája egész népeket keltett új életre, amelyek a cárizmus elnyomása alatt sínylődtek és soknemzetiségű szocialista államot teremtett, „amelynek szilárd-ságát megirigyelhetné a világ bármely részének bármelyik nemzeti állama”⁹. Az elnyomott népek elsőízben jutottak hozzá ahhoz a lehetőséghez, hogy fejlesszék formájában nemzeti, tartalmában szocialista kultúrájukat. „A pária népek, a rabszolga népek az emberiség történelmében *először* lettek *valóban* szabad és *valóban* egyenjogú népekké, példájukkal serkentve az egész világ elnyomott népeit”¹⁰.

Szovjet-Oroszország sikerei hatalmas lökést adtak az Októberi Forradalom után megkezdődött nemzeti felszabadító háborúknak. Megmozdult a gyarmatok világa. Kelet minden országában, így a távolkeleti országokban is, kiterébélyesedett a hatalmas imperialistaellenes mozgalom.

Korea elnyomott tömegei a Nagy Októberi Szocialista Forradalom közvetlen hatására megmozdultak a japán imperialista elnyomás ellen. A nemzeti felszabadító mozgalom 1919 márciusában a japán hódítók elleni nyílt felkelésbe nőtt át. A mozgalomban több mint másfélmillió ember vett részt¹¹. Korea munkásai és parasztjai követelték a japán csapatok kivonását és a független koreai állam megteremtését. A parasztok között partizánmozgalom indult, amelyet az Októberi Forradalom eszméi és a Vörös Hadsereg győzelmei lelkesítettek. A koreai márciusi forradalmi mozgalmat vérbefojtották, de az vitathatatlan befolyással volt a nemzeti felszabadító harc további fejlődésére. Megmutatta a néptömegeknek, hogy forradalmi párt nélkül nem lehet sikeresen harcolni az imperializmus ellen.

A militarista Japánban az oroszországi nagy proletárforradalom közvetlen hatására megmozdultak a munkások és a parasztok. Tömegmozgalom indult a zsarnokság ellen, a demokratikus jogokért, az általános választójogért.

Japánban az 1918 augusztusi „rizslázadások” voltak a leg-

⁹ Sztálin. A leninizmus kérdései. 616. old.

¹⁰ Sztálin Művei. 10. köt. 260. old.

¹¹ Lásd F. Sabsina. A Nagy Októberi Szocialista Forradalom és a koreai parasztmozgalom. Voproszi Isztorii. 6. sz. 1949. (oroszul).

nagyobb megmozdulások. Ezekre az adott okot, hogy a spekulánsok mesterségesen felverték a rizs árát. A mozgalomban mintegy tíz-millió ember vett részt. Száznegyvennégy városban, Japán egész területének majdnem kétharmadrészén, „lázadások” törték ki, melyek során véres összetűzésekre került sor egyfelől a lázadók, másfelől a rendőrség és katonaság között. A szénbányászok, a textilipari munkások és egyéb munkások sztrájkokkal támogatták a „rizslázadásokat”. A kormány a munkások és a parasztok ellen nagy fegyveres erőket vetett be, és a legkegyetlenebbül eltiporta a mozgalmat.

A „rizslázadások” óriási lökést adtak a munkásmozgalomnak. A sztrájkoló munkások az ipar ellenőrzését, a kollektív szerződések megkötését, a nyolcórás munkanap bevezetését, üzemi bizottságok alakítását, a szakszervezetek elismerését és a választójog kiterjesztését követelték. A kormány kénytelen volt eltérni a szakszervezetek működését. A forradalmi párt hiánya lehetetlenné tette a munkások és a parasztok közös, szervezett fellépését. A „rizslázadások” elősegítették, hogy az élenjáró munkások felismerjék a Kommunista Párt megszervezésének szükségességét.

† Az oroszországi Októberi Forradalom a mongol nép nemzeti felszabadító mozgalmának is hatalmas lendületet adott. Megalakult a dolgozó nép pártja — a Forradalmi Néppárt — amely az idegen hódítók és a fehérgárdista banditák elleni harc élére állt. Külső-Mongólia dolgozó tömegei a Vörös Hadsereg segítségével szétzúzták Ungern bárónak a japán hódítók által irányított ellenforradalmi bandáit. A szovjet kormány minden szerződést eltörölt, amelyet a cári kormány kényszerített Mongóliára. Az a testvéri segítség, amelyet a szovjet kormány nyújtott a mongol népnek, lehetővé tette, hogy Mongóliában népi hatalom alakuljon. Minden feltétel létrejött ahhoz, hogy az ország a kapitalizmus elkerülésével szocialista úton fejlődjék.

A nagy kínai nép számára döntő jelentőségű volt az Októberi Forradalom győzelme. A forradalom szétszakította a Kína köré fonódott imperialista láncot. A cári Oroszország helyét Kína hosszú határai mentén a szocialista Szovjetország foglalta el, amelytől távolállnak az agresszív törekvések, és amelynek érdeke, hogy igazi barátság és testvériség jöjjön létre a népek között. A kínai nép, amely a XIX. század 40-es éveitől kezdve a külföldi kapitalisták jármát nyögte, az oroszországi Nagy Októberi Szocialista

Forradalom győzelme után megtalálta a helyes utat, hogyan harcoljon leigázói — a külföldi imperialisták és kínai ügynökeik — a komprádor burzsoázia, a földbirtokosok, a militaristák és a bürokrata klikk ellen.

A szovjet kormány sokoldalú támogatást és segítséget nyújtott a kínai népnek. Az OSzFSzK Népbiztosainak Tanácsa a kínai néphez intézett 1919. évi felhívásában ezt írta:

„Mi felszabadítjuk a népeket a külföldi szuronyok és a külföldi arany járma alól, amely Kelet elnyomott népeire, és köztük elsősorban a kínai népre nehezedik”¹².

A megújhodott Oroszországból érkező felhívások Kínában rendkívül élénk visszhangra találtak. 1919 május 4. nevezetes napként vonult be Kína történetébe; ezen a napon kezdett fellendülni a kínai népnek a nemzetközi imperializmus és bérencei ellen irányuló nemzeti felszabadító mozgalma. Az egész országon a tüntetések hatalmas hulláma hömpölygött végig. A „Május 4.” mozgalom a külföldi imperialisták elleni bojkott általános mozgalma lett. Ez a mozgalom a munkások mellett a főiskolai hallgatókat, tanulókat, az értelmiségieket, kézműveseket és a kereskedőket is bevonta az antiimperialista és az antifeudális harcba.

A „Május 4.” mozgalom a kínai proletariátus aktivitásának és osztályszervezettségének növelésével előkészítette a kínai antiimperialista és antifeudális népi forradalmat.

Az oroszországi Nagy Októberi Szocialista Forradalomnak és Marx—Engels—Lenin—Sztálin halhatatlan tanításának hatalmas befolyására a politikai küzdőtéren és a nemzeti felszabadító harc küzdőterén megjelent a fiatal kínai proletariátus, melyre az a feladat várt, hogy a kommunisták vezetésével a kínai népet az igazi demokrácia, a nemzeti és a társadalmi haladás magaslatai felé vezesse.

Mao Ce-tung, a kínai nép vezére, az alábbiakban jellemzi az Októberi Forradalom Kínára gyakorolt befolyását: „Az oroszok győzelemre vitték az Októberi Forradalmat, létrehozták a világ első szocialista államát... A kínaiak eljutottak a marxizmus-leninizmus általános igazságához, amely mindenütt egyenlő érvény-

¹² A Szovjethatalom három évének nemzeti ügyekben követett politikája. 1917. XI—1920. 1920. 48—49. old. (oroszul).

nyel bír és így Kína arca is megváltozott . . . Az Októberi Forradalom előtt a kínaiak nemcsak hogy Lenint és Sztálint, de Marxot és Engelst sem ismerték. Az Októberi Forradalom ágyúdörgése hozta meg számukra a marxizmus-leninizmust. Az Októberi Forradalom segített az egész világ és Kína haladószellemű elemeinek abban, hogy a proletariátus világnézetét alkalmazhassák országuk sorsának előrelátására és saját problémáik megfontolására. Az oroszok útján kell járnunk — ezt a következtetést vonták le”¹³.

Az imperializmusnak olyan nagy gyarmatán, mint a kelet-ázsiai országokkal szoros kapcsolatban álló India, az Októberi Forradalmat követő években és annak hatására nagyszabású agrármozgalom és sztrájkmozgalom bontakozott ki. A bombay-i textil-munkások 1918-ban hatalmas politikai sztrájkot rendeztek. Az 1919—1921-es években a sztrájkharc és a munkások egyéb tömegmegmozdulásai erősen fellendültek. Az ipari központokban véres összetűzésekre került sor.

A munkások megmozdulásai a falvakat is felrázták. A parasztok egyre gyakrabban intéztek támadásokat a földbirtokosok, az uzsorások és az adószedők ellen. A forradalmi parasztok lerombolták a földesurak kastélyait.

„Az oroszországi forradalom — miként még egy indiai burzsoá szerző is kénytelen elismerni — különösen pedig a Szovjet Köztársaság megalakulása, . . . felkeltette az új társadalmi rendszer iránti reményeket”¹⁴.

Indiában fejlődésnek indult a szervezett munkásmozgalom. Megalakultak az első szakszervezetek. A nemzeti felszabadító mozgalom újabb, magasabb fejlődési fokra emelkedett. Az Októberi Forradalom tanulságai, és az indiai forradalmi tömegmozgalom veresége a nemzeti burzsoázia árulása következtében, napirendre tűzte a proletariátus vezető szerepének kérdését az imperialista-ellenes szabadságharcban. A proletariátus egyre inkább önálló politikai erővé vált. A munkások és a parasztok megmozdulásai egyre szervezettebb jelleget öltöttek. Általánossá vált az a követelés, hogy harcolni kell a teljes függetlenségért.

Az indiai forradalmi megmozdulás az Októberi Forradalom

¹³ A kínai forradalom diadalmas útja. Mao Ce-tung válogatott beszédei és írásai (1939—1949). Szikra 1950. 224. old.

¹⁴ R. K. Dasz. Az indiai munkásmozgalom. Berlin, 1923. 34. old.

utáni első években vereséget szenvedett, de nagy befolyással volt a nemzeti felszabadító mozgalom további fejlődésére: nemcsak Indiában, hanem Kelet-Ázsia más területein is.

Indonéziában, ahol nemcsak a holland, hanem az angol, japán és amerikai tőke is befészkelődött, ahol az ország gazdaságának majdnem minden kulcspozíciója külföldiek kezében volt, a forradalmi mozgalom nem kevésbé éles formákat öltött. A tömegmozgalomban munkások és parasztok vettek részt. A parasztok megtagadták az adófizetést, nem voltak hajlandók a kormánynak és a hűbéruraknak az úrbéri szolgáltatásokat teljesíteni. A parasztmozgalom több tartományban nyílt felkelésbe nőtt át. E felkelések világosan imperialistaellenes jellegűek voltak. A városok és a cukornádültetvények munkásai tömegsztrájkokat és nagy politikai megmozdulásokat rendeztek. A holland gyarmati flotta matrózai és a katonák között forradalmi tanács alakult. Az imperialista hatóságok kegyetlenül leszámoltak a forradalmár matrózokkal. A katonatanács tizenhárom tagját negyvenévi börtönbüntetésre ítélték. „A Szovjetek szerepének és jelentőségének megértése — mondotta Lenin — most Kelet országaira is kiterjedt.

A szovjet mozgalom alapjainak lerakása megkezdődött egész Keleten, egész Ázsiában, minden gyarmati népnél”¹⁵.

A Szovjetállam lenini-sztálini külpolitikája, és a távolkeleti gyarmati és függő országok népei

A gyarmati és függő országok népei számára mindig rendkívül nagyjelentőségű volt a Szovjetállam lenini-sztálini külpolitikája, és ma is az. A Szovjetállamnak nincsenek gyarmati vagy területi igényei. Külpolitikájának alapelveit először a békedekrétum szögezte le, amelyet 1917 október 26-án (november 8-án) fogadtak el a II. Összoroszági Szovjetkongresszuson.

„Igazságos vagy demokratikus békének... a kormány az annexiók (vagyis idegen területek erőszakos elfoglalása, idegen népek erőszakos bekebelezése) és hadisarc nélküli azonnali békét tekinti.

Ilyen béke haladéktalan megkötését javasolja Oroszország kormánya valamennyi hadviselő népnek és egyúttal kifejezi azt a készséget, hogy azonnal, a legcsekélyebb halogatás nélkül minden döntő lépést megtesz addig is, amíg az ilyen béke valamennyi fel-

¹⁵ Lenin Művei. 31. köt. 233. old.

tételét minden ország és minden nemzet képviselőinek teljhatalmú testülete véglegesen megerősíti”¹⁶.

A békedekrétum bejelentette, hogy a szovjet kormány megszünteti a titkos diplomáciát. Néhány héten keresztül — kezdetben az újságokban, majd gyűjtemények formájában — egész sereg titkos szerződést hoztak nyilvánosságra, amelyek leleplezték az imperialista hatalmak hódító rablópolitikáját. Nyilvánosságra hozták azokat a titkos egyezményeket, amelyeket Oroszország más államokkal kötött.

Az a tény, hogy a szovjet kormány nyilvánosságra hozta a titkos szerződéseket, óriási hatással volt a tőkés országok dolgozóira és a gyarmati meg a függő országok elnyomott népeire. Ez nemcsak az első világháború imperialista jellegét leplezte le, hanem Anglia, az Amerikai Egyesült Államok, Japán, Franciaország és más hatalmak rabló gyarmati politikáját is.

Az a tény, hogy a szovjet kormány teljesen és végérvényesen lemondott a burzsoá titkos diplomácia módszereiről, és közvetlenül a népekhez fordult, amelyeknek a tartós és demokratikus béke feltételeinek megteremtése az érdekük, nempedig imperialista béke, amilyent a tőkés hatalmak vezető körei akartak, megmutatta, hogy a szocialista államnak ez az új külpolitikája teljesen megfelel a világ dolgozó tömegei törekvéseinek és vágyainak.

A békedekrétum felszólította a népeket és a hadviselő nemzetek kormányait, hogy haladéktalanul kezdjék meg a tárgyalásokat az igazságos, demokratikus, annexiók és hadisarcok nélküli béke megkötése érdekében. „A kormány az emberiség elleni legnagyobb gonosztettnek tartja ennek a háborúnak folytatását, amely azért folyik, hogyan osszák fel az erős és gazdag nemzetek között az általuk meghódított gyenge népeket . . .”¹⁷

A dekrétum ezenkívül pontosan meghatározta az annexió lényegét: „Idegen területek annexióján vagy elfoglalásán a kormány általában a demokrácia és különösen a dolgozó osztályok jogérzetének megfelelően egy kis vagy gyenge népnek valamely nagy vagy erős állammal való minden néven nevezendő egyesítését érti olyan esetekben, amikor ez a nép nem fejezte ki pontosan, világosan és önként beleegyezését vagy kívánságát, függet-

¹⁶ *Lenin Művei*. 26. köt. Szikra 1952. 247—248. old.

¹⁷ Ugyanott, 248. old.

lenül attól, mikor ment végbe ez az erőszakos egyesítés, függetlenül továbbá attól, mennyire fejlett vagy elmaradott az erőszakosan beolvasztott vagy erőszakosan az illető állam határain belül visszatartott nemzet. Függetlenül végül attól is, hogy Európában vagy távoli tengerentúli országokban él-e ez a nemzet”¹⁸.

Ilymódon az imperialista hatalmak hódító, annexiós, reakciós politikájával Szovjet-Oroszország igazságos, békeszerető külpolitikája állt szemben. Az idegen hatalmak gyűrűjétől körülvelt fiatal Szovjet Köztársaság, miközben fennmaradásáért harcolt, egyben az imperialista rablók által leigázott országok függetlenségének és szuverenitásának védelmezőjeként szállt síkra. A békéért, és az imperialista háború borzalmi és kegyetlenségei ellen vívott harc megfelelt a világ dolgozó tömegei és elnyomott népei létérdekeinek. Az első imperialista háborúból való kivezető út kérdése Oroszország számára a külföldi járom alól való felszabadulásnak, a fiatal Szovjet Szocialista Köztársaság megerősítésének és megszilárdításának kérdése volt. Sztálin az OSzD(b)MP VI. Kongresszusán, 1917 júliusában megállapította:

„Oroszország előtt két út állt:

vagy beszünteti a háborút, megszakít minden pénzügyi kapcsolatot az imperializmussal, a forradalom tovább halad, megingatja a burzsoá világ alapjait és megkezdődik a munkásforradalom korszaka;

vagy a másik út: a háború folytatása, a támadás folytatása a fronton, a szövetséges tőke és a kadetok minden parancsának teljesítése — és akkor Oroszország teljesen függő viszonyba kerül a szövetséges tőkével szemben... és az ellenforradalom diadalmaskodik.

Harmadik út nincs”¹⁹.

Lenin több ízben rámutatott arra, hogy Oroszország függetlensége csak a Szovjethatalom megszilárdulása esetén lehetséges. Kijelentette: „Mindenünk megvan hozzá — természeti kincsek, emberi erőtartalék és az a nagyszerű lendület, melyet a nagy forradalom adott a népi alkotóerőnek —, hogy megteremthessük az igazán hatalmas és dúsgazdag orosz hazát”²⁰.

¹⁸ *Lenin Művei*. 26. köt. 248. old.

¹⁹ *Sztálin Művei*. 3. köt. Szikra 1950. 193. old.

²⁰ *Lenin Művei*. 27. köt. Szikra 1952. 150. old.

A fiatal Szovjetállam Leninnek és Sztálinnak, a proletárforradalom lángeszű stratégiának vezetésével 1917—1918-ban sikeresen leküzdött minden akadályt, és békés lélekzetvételi szünethez jutott.

A mélyreható tudományos előrelátáson és a történelmi fejlődés törvényeinek ismeretén alapuló lenini-sztálini politika, az új társadalmi rend építéséért folytatott sikeres harccal párosulva, a Szovjetállamot a nemzetközi politika hatalmas tényezőjévé, a népek szabadságáért és függetlenségéért, a szocializmusért és a demokráciáért, a békéért és az imperialista agresszió ellen vívott harc biztos támaszává tette.

A Szovjetállam fennállásának első napjaitól kezdve a gyarmati és függő országok népeinek barátjaként és védelmezőjeként lépett fel. Az elnyomott népekkel szembeni külpolitika alapelveinek meghatározásában óriási jelentősége volt két történelmi jelentőségű okmányoknak: ez a két okmány a „Nyilatkozat Oroszország népeinek jogairól” (1917 november 15.) és az „Oroszország és a Kelet dolgozó muzulmánjaihoz” intézett felhívás (1917 december 3.)

A „Nyilatkozat Oroszország népeinek jogairól” néven ismeretes okmány kimondta:

1. Oroszország népeinek egyenlőségét és szuverenitását.
2. Oroszország népeinek szabad önrendelkezési jogát, egészen az elszakadásig és az önálló államalakításig.
3. Mindenfajta nemzeti és nemzeti-vallási privilégium és korlátozás eltörlését.
4. Az Oroszország területén lakó nemzeti kisebbségek és népcsoportok szabad fejlődését.

Ebben a nyilatkozatban a bolsevik pártnak Lenin és Sztálin által már jóval a forradalom győzelme előtt kidolgozott programja jutott kifejezésre. Ezeknek az elveknek a megvalósítása — ami a nemzeti-gyarmati elnyomás megszüntetését és a soknemzetiségű szocialista állam megalakulását eredményezte — rendkívül nagyjelentőségű volt a gyarmati országok népei számára.

Sztálin elvtárs a nemzeti kérdés megoldásának világtörténelmi jelentőségét méltatva megállapította: a Nagy Októberi Szocialista Forradalom megmutatta „az elnyomott népek *proletár, internacionalista* felszabadító módszerének mint az egyetlen helyes módszernek lehetőségét és célszerűségét, gyakorlatilag bebizonyította, hogy a legkülönbözőbb népek munkásainak és parasztjai-

nak az önkéntesség és az *internacionalizmus* elvén alapuló *testvéri szövetsége* lehetséges és célszerű. A Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége, mely mintaképpül szolgál a világ dolgozóinak egy világgazdaságban való jövőre egyesülésére, létével közvetlenül ezt bizonyítja”²¹.

Szovjet-Oroszország nemzetiségi politikája megnyerte a rabló imperialisták ellen, „saját” hűbérurai és reakciós burzsoáziája ellen harcoló gyarmati és félgymati kizsákmányolt népek rokonszenvét.

Leninnek, a Népbiztosok Tanácsa elnökének és Sztálinnak, a nemzetiségi ügyek népbiztosának „Oroszország és a Kelet dolgozó muzulmánjaihoz” című felhívása rendkívül világosan megmutatja a lenini-sztálini nemzetiségi politika alapelveit és azt, hogy a Szovjetállamnak az elnyomott népekhez való viszonya milyen gyökeresen különbözik az imperialista hatalmak rabló gyarmati politikájától.

„Mostantól kezdve — jelentette ki a muzulmánokhoz intézett felhívás — hitetek és szokásaitok, nemzeti és kulturális intézményeitek szabadok és sérthetetlenek. Rendezzétek be szabadon és akadálytalanul nemzeti életeteket. Jogotok van erre. Tudjátok meg, hogy jogaitokat, mint Oroszország valamennyi népének jogait, a forradalomnak és szerveinek, a Munkás-, Katona- és Parasztküldöttek Szovjetjeinek teljes hatalma védelmezi”²².

A szovjet kormány kijelentette Kelet muzulmánjainak — kiknek „szabadságával és hazájával évszázadokon át kereskedtek Európa kapzsi rablói”, hogy egyszersmindenkorra szakít az elnyomott népek leigázásának, meghódításának és területeik felosztásának imperialista politikájával, és hogy a szovjet kormány és e népek közti viszony egymás kölcsönös tiszteletbentartása, a barátság és az egyenjogúság alapján fog felépülni. „Zászlóinkkal felszabadulást viszünk a világ elnyomott népeinek”²³ — állapította meg a felhívás.

Szovjet-Oroszország erőiesen szakított a cári kormány és a burzsoá Ideiglenes Kormány gyarmati politikájával. Új kül-

²¹ Sztálin Művei. 10. köt. 261—262. old.

²² Marx—Engels—Lenin—Sztálin. Proletárnemzetköziség és hazafiság. Szikra 1952. 192. old.

²³ Ugyanott, 193. old.

politikát kezdett, amelyet a milliós dolgozó tömegek és elnyomott népek érdekei diktáltak. „Megteremtettük a népek, különféle fajok és nemzetek, az emberiség történelmében mindeddig példa nélkül álló, testvéri együttműködését, ezzel örökre felszámoltuk azt a politikát, amely valamely állam jólétét más állam elnyomására építi. Idegen tőlünk az a politika, amely vezérelvévé más népek nemzeti szuverenitásának elnyomását teszi”²⁴.

Szovjet-Oroszország külpolitikája a teljes egyenjogúság elvén épült fel. A szovjet kormány lemondott a cári Oroszországnak a keleti országokban levő befolyási „övezeteiről”, az egyenlőtlen szerződésekről, és azokról a kivételes jogokról, amelyeket a cári kormány és alattvalói a gyarmati országokban élveztek. A szovjet kormány ezen túlmenően baráti, segítő kezet nyújtott minden elnyomott népnek, amely nemzeti szabadságáért harcolt. Szovjet-Oroszország fennállásának első napjaitól kezdve világszerte, s így a Távol-Keleten is, a békéért és a népek szabadságáért folytatott harc hatalmas támasza lett.

Az a tény, hogy a Szovjethatalom a cári Oroszország kormányának a félgyarmati Kínával, Törökországgal és Iránnal kötött valamennyi egyenlőtlen szerződését érvénytelennek nyilvánította, óriási csapást mért a gyarmati és a függő országok népei imperialista elnyomásának egész rendszerére.

Szovjet-Oroszország külpolitikája rokonszenvet és bizalmat keltett az egész világ dolgozó tömegeiben és demokratikus közvéleményében, s így a keleti leigázott országok tömegei körében is. Az imperializmus osztatlan uralma a nemzetközi kapcsolatok terén is végetért.

Az imperialista hatalmak intervenciója a Szovjet Távol-Keleten

A proletariátus forradalmi mozgalmától való félelem, és a hódításokra irányuló rabló törekvések vad gyűlöletben egyesítették a tőkés világot a Szovjetállam ellen, mert ez az állam hatalmas forradalmasító hatással volt a tőkés

országok munkásosztályára, s a gyarmatok és félgyarmatok elnyomott tömegeire. Az imperialista országok uralkodó osztályai a Szovjet Köztársaságnak, a világforradalom központjának a megsemmisítésére törekedtek. 1917 novemberében megkezdődtek az intervenció

²⁴ Malenkov. Új diadalok felé. A Nagy Októberi Szocialista Forradalom 32. évfordulója. Szikra 1950. 17. old.

előkészületei. Az imperialista államoknak a fiatal Szovjet Köztársaság elleni fegyveres intervenciójában Keleten Japán ragadta magához a vezető szerepet. Ebből a célból már jóelőre megerősítette koreai és mandzsúriai helyőrségeit. Az év végén javasolta az Antant-hatalmaknak, küldjenek Szibériába japán hadsereget, és azt a kívánságát fejezte ki, hogy az intervenciót kizárólag japán erőkkel hajtsák végre. Ellenszolgáltatás fejében azt követelte, hogy a szövetségesek ismerjék el különleges érdekeit Kínában, és a kelet-szibériai halászáti, bányászati és fakitermelési koncessziókra vonatkozó kizárólagos jogát.

Franciaország és Anglia támogatta Japán törekvéseit. Az Egyesült Államok kormányköreit, mivel Japánt legfőbb távolkeleti vetélytársuknak tekintették, a japán tervek bizonyos mértékig nyugtalanították. Az Egyesült Államok vezető körői attól féltek, hogy ha a Szovjet-Oroszország elleni intervenciót csak a japánok hajtják végre, az amerikaiak nem játszhatnak majd benne vezető szerepet, amire Wilson elnök és az Egyesült Államok más imperialistái törekedtek. Wilson kormánya maga akart csapatokat küldeni Szovjet-Oroszország ellen.

Az amerikai imperialisták rendkívül nagy figyelmet fordítottak arra, hogy az oroszországi ellenforradalmat maximális pénzügyi és anyagi segítségben részesítsék. De az Egyesült Államok egyáltalán nem elégedett meg az intervenciónak ezzel az álcázott formájával, hanem közvetlenül is résztvett a forradalmi Oroszország elleni harcban: nemcsak a Távol-Keleten, hanem európai Oroszország északi részén, továbbá az Antant balti és finnországi hadjárataiban is.

Wilson elnök — „az amerikai milliárdosok feje, a kapitalista cápák kiszolgálója...”²⁵ nyomban a Nagy Októberi Szocialista Forradalom után összeesküvéseket sugalmazott Szovjet-Oroszország ellen.

Francis, az Amerikai Egyesült Államok oroszországi nagykövete 1917 novemberében megkérdezte Lansingot, az Amerikai Egyesült Államok külügyminiszterét: „Mi az ön véleménye arról, hogy Oroszországgal is úgy bánjunk-e, mint Kínával?”²⁶

Poindexter amerikai szenátor az amerikai imperializmus

²⁵ *Lenin Művei*. 28. köt. 58. old.

²⁶ *Foreign Relations*. 1918. Russia. 1. köt. 266. old.

rabló terveit képviselve, hangoztatta, hogy „érdeklődni kell” az iránt a kérdés iránt, „miként rendelkezünk Oroszországgal, annak százhetven milliós lakosságával és korlátlan élelmiszer-, fűtőanyag- és fémkészleteivel”²⁷. Az orosz-szovjet területek elfoglalására irányuló arcátlan tervekkel egyidejűleg az amerikai imperialisták igyekeztek megvetni lábukat az ázsiai kontinensen, hogy majd utóbb felvehessék a harcot Angliával és Japánnal a távolkeleti uralomért. „Ezeknek az országoknak a gazdasági fejlődése több évtized folyamán töméntelen gyújtóanyagot halmozott fel, amely elkerülhetetlenné teszi, hogy ezek a hatalmak elkeseredett összecsapásban mérkőzzenek meg a Csendes-óceán és partvidéke feletti uralomért”²⁸.

Ezért az Egyesült Államok távolkeleti intervencióját a következő megfontolások diktálták: 1. Az a törekvés, hogy kedvező feltételeket teremtsen sajátmagának a Szibériába és a Távol-Keletre való gazdasági és politikai behatoláshoz, és a szovjet népet alávesse az amerikai monopóliumok érdekeinek, és 2. az a szándék, hogy megakadályozza Japánnak az Egyesült Államok rovására történő távolkeleti gazdasági és politikai megerősödését.

Az Amerikai Egyesült Államok Oroszországgal szemben folytatott agresszív politikája

Az Egyesült Államok Oroszországgal szemben táplált hódító törekvései régi multra tekintenek vissza. Mint már említettük, az Egyesült Államok már régóta arról álmodozott, hogy megteremti kizárólagos uralmát Kelet-Ázsiában, kiaknázza Korea, Kína, Mongólia, az orosz Távol-Kelet és Szibéria természeti kincseit.

Az amerikai imperialisták az első világháború idején a korrumpált cári hivatalnokok és az áruló orosz burzsoázia segítségével gazdaságilag meglehetősen sikeresen hatoltak be Oroszországba. Az Oroszországba irányuló export terén túlszárnyalták Angliát. Amerika 1916-ban 470,5 millió dollár értékű árut exportált Oroszországba.²⁹ Az Egyesült Államok legnagyobb cégei kapcsolatban álltak az orosz piaccal. Az amerikai bankok — köztük a new-yorki National City Bank, a Morgan and Co. — jelentős kölcsönöket nyújtottak a cárizmusnak. Az Egyesült Államok imperialistái

²⁷ Congressional Record. 56. köt. 1918. 11. rész, 11 179. old.

²⁸ Lenin Művei. 27. köt. 369. old.

²⁹ F. L. Schuman. American Policy toward Russia since 1917. New York, 1928. 31. old.

azonban pusztán az áruexporttal nem elégedtek meg, hanem az ország nyersanyagforrásai után is kinyújtották csápjaikat. Csábították őket az Ural, Szibéria és a Kaukázus ásványi kincsei, amelyeket az orosz tőkésék készek voltak nekik rabló kiaknázásra átengedni. „Az amerikai társaságok — írta Francis, az Amerikai Egyesült Államok oroszországi nagykövete 1916-ban — már sóvár pillantásokat vetnek az ebben az országban található ásványi kincsekre, vízienergiaforrásokra és vasútépítkezési lehetőségekre”³⁰.

Az amerikai imperialisták rablóterveik megvalósítása érdekében szerteágazó kereskedelmi és bankfiók-hálózatot létesítettek Oroszországban. Előkelő helyet foglalt el az Orosz-Amerikai Kereskedelmi Kamara, az Oroszország és Amerika közötti közeledést előmozdító társaság, az Orosz-Amerikai Bizottság és mások. E szervezetek tagjai a cári Oroszország „üzleti köreiből” kerültek ki, s olyan ellenforradalmárok voltak közöttük, mint Gucskov, Csajkovszkij és még sokan mások. A cári hivatalnokok és a züllött burzsoázia népellenes és ellenforradalmi politikája az amerikai tőkésék előtt tág lehetőségeket nyitott az ország természeti kincseinek kiaknázására. Mivel az amerikai szervezetek kissé elkésve jelentek meg az orosz piacon, és szemben találták magukat a többi imperialista hatalom versenyeivel, féktelen propagandát fejtettek ki társaságaik érdekében.

A februári forradalom után az amerikai imperialisták tevékenysége még jobban megélénkült. Az Egyesült Államok nyomban elismerte a népellenes Ideiglenes Kormányt s e kormány beleegyezésével nagylétszámú „vasúti szakértő”-csoport érkezett Oroszországba, John Stevensnek, a Panama-csatorna volt főmérnökének vezetésével.

A „vasúti szakértők” kapcsolatot létesítettek az ország ipari, bank- és katonai köreivel. Az ország gazdasági leigázása céljából tervet dolgoztak ki az oroszországi vasutak amerikai ellenőrzésére. Az Egyesült Államok készségesen pénzelte az Ideiglenes Kormányt, segítette a növekvő proletárforradalom elleni harcában... „az amerikai tőke — írta Sztálin — milliárdokat bocsát a Kerenszkij—Miljukov—Cereteli koalíció rendelkezésére azért, hogy az orosz forradalom teljes letörése után elfojtsa a Nyugaton növekvő forradalmi mozgalmat”³¹.

³⁰ The Lansing Papers. 2. köt. 1940. 319. old.

³¹ Sztálin Művei. 3. köt. 259. old.

Az Egyesült Államok imperialistáinak Anglia, Franciaország és Japán imperialistáinál nem kevésbé volt érdekük, hogy Oroszország kitartsa az imperialista háborúban. Ebben az irányban dolgoztak az amerikai imperialisták ügynökei és képviselői: Wilson elnök, Francis, az Amerikai Egyesült Államok oroszországi nagykövete, Gompers, az AFL elnöke és mások.

Az Egyesült Államok kormánya, miután Francistól az oroszországi növekvő háborúellenes hangulatról nyugtalanító jelentéseket kapott, elhatározta, hogy a megrögzött imperialista Elihu Root, volt külügyminiszter vezetésével különleges küldöttséget indít Oroszországba. A bizottság tagjai között voltak Scott tábornok, Glennon tengernagy, a szociáláruló Charles Russell és Duncan — ez utóbbi az AFL elnökhelyttese —, továbbá Mott, az amerikai Keresztény Ifjúsági Szövetség vezetője, és rajtuk kívül a kereskedelmi és ipari cégek több képviselője.

A küldöttség három hónapig tartózkodott Oroszországban.

Miután Root visszatért az Egyesült Államokba, tervet terjesztett a külügyminisztérium elé, javasolva, hogy Oroszországban nagyszabású propagandamunkát kell szervezni. A terv megvalósítása érdekében 5,5 millió dollár megszavazását, továbbá azt követelte, hogy küldjenek Oroszországba többszáz „képzett propagandistát”³².

Az Amerikai Egyesült Államok ügynökségének ellenforradalmi működése Szovjet-Oroszországban

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom az amerikai monopoltőkéseknek mindezeket az imperialista terveit felborította. Az Októberi Forradalomról és a szovjet kormány első törvényhozási intézkedéseiről szóló jelentések élesen ellenséges magatartást keltettek az imperialista országok vezető köreiből, amelyek nem akartak belenyugodni abba, hogy a forradalom Oroszországot kiszakította az imperialista táborból és a háborúból, s más népeknek is megmutatta az imperialista háborúból kivezető egyetlen helyes utat. Anglia, Franciaország, az Egyesült Államok és Japán burzsoá sajtója hazugság- és rágalomhadjáratot indított a Szovjetek ellen, s a bolsevik terror „szörnyűségeiről” terjesztett rém-

³² Lásd A. Gulig cikkét. Az Amerikai Egyesült Államok szovjetellenes intervenciójának kezdeti szakasza (1917—1918). Voproszi Isztorii. 3. sz. 1950. 12. old. (oroszul).

híreket. Az Egyesült Államokban az AFL becsstelen vezetői és a jobboldali szocialisták segítettek az uralkodó osztályoknak a szovjetellenes kampányban.

Az Októberi Forradalom után Oroszországban maradt amerikai megbízottak távirataikban csakúgy ontották az oroszországi eseményekről szóló rágalmazó jelentéseket. Az Egyesült Államok oroszországi hivatalos és nemhivatalos képviselői élénk ellenforradalmi működést fejtettek ki, összeköttetésbe léptek a fehérgárdistákkal és a Szovjet Köztársaság egyéb ellenségeivel. Több amerikai szervezet az országon belül továbbra is folytatta működését. Ezek között volt a Vörös kereszt missziója Thompson ezredes vezetésével, a tájékoztató bizottság Edgar Sisson, és a Keresztény Ifjúsági Szövetség Jerome Davis vezetésével. Ezek a szervezetek kém-, felderítő- és aknamunkát folytattak. A tájékoztató bizottságot az Amerikai Egyesült Államokban és más országokban kifejtendő propaganda céljára Wilson alakította meg 1917-ben, elnöke pedig egy Creel nevezetű személy volt. Az Egyesült Államok külügyminisztere, továbbá hadügy- és haditengerészeti minisztere aktív tagja volt e bizottságnak, amely az egyes országokban fiókintézményeket létesített, amelyeknek az volt a feladatuk, hogy propagandamunkát és kémtevékenységet végezzenek az Egyesült Államok javára. A tájékoztató bizottságban ezerszámsra dolgoztak ujságírók. Az oroszországi bizottság vezetője Edgar Sisson volt, egy dühödt ellenforradalmár és hétpróbás kém. A külügyminisztérium és Wilson elnök teljes mértékben helyeselte és minden eszközzel támogatta Sisson diverziós és kémtevékenységét (különösen a hírhedt „Sisson-okmányokat”). A Keresztény Ifjúsági Szövetség szintén ellenséges működést fejtett ki a Szovjethatalommal szemben; milliókat költött szovjetellenes propagandára és a belső ellenforradalom segítésére. Davis, a Keresztény Ifjúsági Szövetség vezetője 1917 december elején megküldte a külügyminisztériumnak a fehérgárdista „halálzászlóalj” és a kalegyinisták „felhívását” amelyben szerzőik rimánkodva kérték a szövetségeseket, hogy lépjenek fel fegyveresen a Szovjetállam ellen.

Nem kevésbé aljas ellenforradalmi munkát folytatott az Amerikai Egyesült Államok pénzmágnásaival szoros kapcsolatot tartó Amerikai Vörös kereszt is. A szovjet szervek már 1917 decemberében leleplezték a Vörös kereszt több ügynökét, akik

közvetlenül résztvettek Kalegyin támogatásában. Letartóztatták Kalasnyikov ezredest, az amerikai orosz nagykövetség volt titkárát, aki Francis segítségével hetven gépkocsit akart küldeni Kalegyinnek Rosztovba. (*Izvesztyija*. 1917 december 22.—23.—26.) Francis nagykövet hiába igyekezett letagadni ügynökével való kapcsolatát.

Francis arcátlanul beavatkozott Oroszország belügyeibe. November 19-én az orosz néphez felhívást intézett, amelyben támadta a szovjet kormányt, német betöréssel ijesztgette az orosz népet, és felszólította, hogy folytassa a háborút Németország ellen³³. Francis e felhívását a külügyminisztériummal és Wilson elnökkel való előzetes megegyezés alapján adta ki.

Az Egyesült Államok kormánya egyúttal intézkedett, hogy mindaddig szüneteltessék az Oroszországba irányuló élelmi-szer- és hadianyagszállítást, míg „a bolsevikok hatalmon vannak és kitartanak békeprogramjuk mellett”³⁴.

Ilymódon az amerikai imperialisták, Szovjet-Oroszország esküdt ellenségei, nyomban az Októberi Forradalom után megkezdték cinikus intervenciós módszereik alkalmazását a forradalom elfojtására. Lenin 1918-ban úgy beszélt az angol-amerikai imperialistákról, mint az összes országok szabadságának zsandáraitól és hóhéraitól. „Kiderült — írta —, hogy az angolok és amerikaiak az orosz szabadság hóhéranak és zsandarának szerepét, amelyet I. Miklós orosz hóhér betöltött, nem töltik be rosszabbul, mint azok a királyok, akik hóhérmunkát végeztek, amikor vérbefojtották a magyar forradalmat. Most Wilson ügynökei vették át ezt a szerepet. Fojtogatják a forradalmat Ausztriában, a zsandár szerepét töltik be, ultimátumot küldenek Svájcnak: nem adunk gabonát, ha nem vesztek részt a bolsevik kormány elleni harcban. Kijelentik Hollandiának: ne merészeljete beengedni szovjet követeket, különben jön a blokád. Egyszerű eszközzel dolgoznak: az éhség kötelével. Ezzel fojtják meg a népeket”³⁵.

Carte ezredes, aki az amerikaiakat a „szövetségesek” főhadiszállásán képviselte, Francis amerikai nagykövet utasítására

³³ Lásd *Francis*. Russia from the American Embassy. 4. sz. 1921. 173—177. old

³⁴ Foreign Relations. 1918. Russia. 1. köt. 266—267. old.

³⁵ *Lenin Művei*. 28. köt. 208. old.

a szövetségesekkel együtt tiltakozott amiatt, hogy a szovjet kormány Németországgal fegyverszünetet kötött³⁶.

A szovjet kormány a legerélyesebben tiltakozott az ellen, hogy az imperialisták képviselői nyíltan és arcátlanul beavatkoznak Oroszország belügyeibe. A kormány és a bolsevik párt következetesen és szívósan harcolt a békéért, és leleplezte az imperialista rablókat. A békéért vívott harc — mondotta Lenin — „nehéz és szívós lesz”³⁷.

Az Antant-hatalmak és az Amerikai Egyesült Államok oroszországi képviselői közvetlen összeköttetésbe léptek a belső ellenforradalmi csoportokkal, a reakciós cári tábornokokkal, — Kalegyinnel, Kornilovval, Gyenyikinnel, Kolcsakkal, Alekszejevvel és más fehérgárdista tábornokokkal. Céljuk az volt, hogy lázadást és imperialista intervenciót készítsenek elő a Szovjethatalom ellen, hogy feldarabolják az országot, és népeit leigázzák. Az amerikai imperialisták Kalegyin és Alekszejev fehérgárdista tábornokokra helyezték tétjeiket. Amerikai diplomáciai okmányokban és a reakciós sajtóban több ízben szerepelt Kalegyin neve. Az Amerikai Egyesült Államok külügyminisztériuma, melynek élén Lansing állt, javasolta, hogy a szövetséges hatalmak pénzeljék a lázadó Kalegyint. Wilson elnök jóváhagyta a külügyminisztérium tervét. Az Amerikai Egyesült Államok londoni és párizsi nagykövete ilyenértelmű utasítást kapott. Lansing ezt táviratozta Amerika londoni képviselőjének: „Nem kell önt a gyors cselekvésre és arra figyelmeztetnem, hogy mindenki előtt, akivel tárgyalni fog, hangsúlyoznia kell annak fontosságát: maradjon titokban, hogy az Amerikai Egyesült Államok rokonszenvez Kalegyin mozgalmával, sőt mi több, segíti is”³⁸.

Az amerikai imperialisták úgy vélték, hogy Kalegyin az, akire az adott pillanatban szükség van. Lansing javasolta, hogy Oroszországban Kalegyin vezetésével katonai diktatúrát kell létesíteni, és azt tanácsolta Wilsonnak, hogy küldjön melléje külön nagykövetet. E terv értelmében a New York City Bank engedélyezte, hogy Kalegyinnek brit ügynökök révén 500 000 dollárt folyósítsanak az orosz nagykövetség alapjaiból.

³⁶ Lásd *Russian-American Relations*. New York, 1920. 53. old.

³⁷ *Lenin Művei*. 26. köt. 323. old.

³⁸ *The Lansing Papers*. 2. köt. 345—346. old.

Francis a Kalegyinnel való szorosabb kapcsolat megteremtése végett ügynökét, Poole főkonzult rendelte melléje. A Kievből székeltő Ukrán Rada mellé Jenkinst, a volt rigai amerikai konzult küldte összekötőnek. Summers, a moszkvai amerikai konzul, Alekszejevvel arról tárgyalt, hogy az amerikaiak elfoglalják a Kínai Keleti Vasútvonalat. A szovjet szervek 1918 tavaszán felfedték a „szövetséges” követek összeesküvését, amelyben az Amerikai Egyesült Államok képviselői — köztük pekingi nagykövete — vezető szerepet játszottak. Az összeesküvők minden eszközzel támogatták a Harbinban az Egyesült Államok bérence, az eszer Gyerber vezetésével megalakult kormányt — az „autonóm Szibéria ideiglenes kormányát”. A „kormány” olyan politikai programot hirdetett, amely a „törvény és rend” megszilárdítását követelte a tőkés és földesúri magántulajdon visszaállítása érdekében, követelte továbbá a bolsevikok elleni fegyveres harc megszervezését, az Alkotmányozó Gyűlés összehívását és tevékeny harcot a Szovjethatalom békés politikája ellen stb.

Ez a program teljesen megfelelt Wilson és az amerikai monopoltőkések politikájának. Gyerberre az a feladat várt, hogy az Amerikai Egyesült Államok pénzén „önkéntes hadsereget” szervezzen a Szovjethatalom elleni harcra. Ez a terv azonban kudarcba fulladt. Szibéria munkásai és parasztjai hamarosan megsemmisítették Gyerbert és bandáját.

Sztálin elvtárs felhívta a figyelmet az imperialisták ügynökeire, akik „Finnországtól a Kaukázusig, Szibériától Turkesztánig ott sűrögnek-forognak minden országban, pénzelik az ellenforradalmárokat, rabló összeesküvéseket szőnek, hadjáratot szerveznek Szovjet-Oroszország ellen és kovácsolják a láncokat Nyugat népei számára”³⁹. A „szövetségesek” olyan erőket keresve, amelyek támogatni tudják az ellenforradalmat és képesek elfojtani a Szovjethatalmat, kapva-kaptak azon, hogy Japán hajlandó csapatokat küldeni Szibériába. Clemenceau már 1917 december 1-én a japán intervenció kívánatos voltát bizonygatta House-nak. A terv megvalósítása azonban a Japán és az Egyesült Államok közti nézeteltérés miatt elhúzódott. Az Egyesült Államok kormánya —, amely a multhoz hasonlóan igyekezett terjeszkedni, és Japánt Oroszország, Korea s Kína ellen felhasználni — ezúttal sem ellenezte, hogy a

³⁹ Sztálin Művei. 4. köt. 187—188. old.

japánok tiporják el az orosz forradalmat. Erről tanúskodott az 1917 novemberében aláírt Lansing–Isii-egyezmény is. De az Egyesült Államok attól félt, hogy elveszti vezető szerepét az intervencióban.

Az Alkotmányozó Gyűlésbe történő választásokat feszült figyelemmel kísérték a Szovjet Köztársaság imperialista ellenségei és az országon belül működő ügynökeik. Francis javasolta a szövetségesek nagyköveteinek, hogy intézzenek közös felhívást az orosz néphez, szólítsák fel olyan kormány alakítására, amely „méltó” a szövetségesek elismerésére⁴⁰. Francis az Alkotmányozó Gyűlés megnyitása előtti napon rávette a diplomáciai testületet, amelynek ő volt a doyenje, hogy mindannyian jelenjenek meg a gyűlésen. Ennek csak egy célja lehetett — az, hogy segítse a szovjetellenes elemeknek a proletárállam ellen folytatott harcát. Az imperialistákat kizárólag egy gondolat foglalkoztatta: minden áron visszaállítani Oroszországban a burzsoázia és a földbirtokosok uralmát. A belső ellenforradalom főkolomposaihoz hasonlóan ők is tudták, hogy „a «minden hatalmat az Alkotmányozó Gyűlésnek» jelszó mögött a «le a Szovjethatalommal» jelszó rejtőzik...”⁴¹

De hamarosan keservesen csalódtak. Az Alkotmányozó Gyűlést, amely nem volt hajlandó megerősíteni a Munkás-ésKatonaküldöttek Szovjetjei II. Összoroszországi Kongresszusának a békéről, a földről és a hatalomnak a Szovjetekre való átruházásáról szóló dekrétumait, a Népbiztosok Tanácsának rendelete 1918 január 18-án feloszlatta. Lenin az Alkotmányozó Gyűlés feloszlátásáról szóló beszédében kijelentette: „A nép egybe akarta hívni az Alkotmányozó Gyűlést — és mi egybehívtuk. De a nép azonnal megérezte, hogy mi is tulajdonképpen ez a hírhedt Alkotmányozó Gyűlés. És most mi végrehajtottuk a nép akaratát, azt az akaratot, amely így hangzik: minden hatalmat a Szovjeteknek”⁴².

A „szövetséges” hatalmak és az Egyesült Államok vezető körői igyekeztek meghiúsítani a breszti béke megkötésére vezető tárgyalásokat, továbbá gyengíteni akarták azt a rendkívül mély benyomást, amelyet a békéről szóló szovjet dekrétum a négyéves imperialista háborútól elcsigázott dolgozó tömegekre gyakorolt.

⁴⁰ Lásd Foreign Relations. 1918. Russia. 1. köt. 301—302. old.

⁴¹ Lenin Művei. 26. köt. 457. old.

⁴² Ugyanott, 456. old.

De kísérleteik a világ minden országában egyaránt kudarccal végződtek.

Közben az Amerikai Egyesült Államok oroszországi képviselői abból a célból, hogy az igazságos, demokratikus békéért harcoló bolsevikok befolyását aláaknázzák, sürgették Wilsont, adjon ki népámító nyilatkozatot az Amerikai Egyesült Államok „békés” célkitűzéseiről. Francis 1918 január 3-án közvetlenül Wilsonnak táviratozott, kérve, hogy nyilatkozzék a háború céljairól, és intézen felhívást az orosz néphez. Judson, Amerika oroszországi katonai attaséja, valamint Morris, a japáni amerikai nagykövet, aki nagy szerepet játszott a távolkeleti intervenció megszervezésében, szintén arra beszélt rá Wilsont, hogy nyilatkozzék a háború céljairól. Ezzel aláaknázná, úgymond, azt az egyre növekvő befolyást, amelyet a bolsevikoknak a békéről szóló dekrétuma valamennyi ország dolgozó tömegeire gyakorolt.

Így született meg Wilson „14 pontja”. Ez az okmány az imperialista rablás álcázott alapokmánya, a Szovjet Köztársaságnak az amerikai iparmágnások érdekei által diktált megfojtása programja, a tőkés országok forradalmi mozgalma szétzúzásának, a gyarmatok és félgyarmatok nemzeti felszabadító mozgalma letörésének és az Egyesült Államok világuralma megteremtésének a programja volt. Wilson „14 pontját” a kongresszushoz intézett 1918 január 8-i üzenetében fejtette ki. Megértéséhez a House és Lippmann által szerkesztett hivatalos kommentárokat is figyelembe kell vennünk. 6. pontja kendőzés nélkül így festett:

„Először is felmerül az a kérdés, hogy az orosz terület egyet jelent-e annak a területnek a fogalmával, amely az előző orosz birodalomhoz tartozott? Világos, hogy ez nem így van, mert a 13. pont kimondja Lengyelország függetlenségét, ez pedig kizárja a birodalom területi helyreállítását. Azt, amit a lengyelek számára helyesnek ismertek el, kétségtelenül helyesnek kell elismerni a finnek, lettek, litvánok és esetleg az ukránok számára is.”

Majd tovább:

„A Kaukázust valószínűleg a Török Birodalom egyik részproblémájának kell tekinteni. Nincs semilyen értesülésünk, amelynek alapján véleményt lehetne formálni egy, a muzulmán Oroszországgal, vagyis röviden Közép-Ázsiával szemben követendő helyes politikára vonatkozóan. Nagyon is lehetséges, hogy valamelyik

hatalomnak korlátozott mandátumot kell adni az igazgatásra, protektorátusi alapon”⁴³.

Wilson elnöknek, az Egyesült Államok imperialista cápái képviselőjének még Nagy-Oroszországra és Szibériára is volt gondja. „Ami Nagy-Oroszországot és Szibériát illeti — állapították meg a kommentárok —, a békekonferenciához üzenettel kellene fordulni, olyan kormány alakítását javasolva, amely eléggé reprezentatív ahhoz, hogy e területek nevében fellépjen”⁴⁴.

A fenti kommentárok értelme teljesen világos. Oroszország feldarabolásáról, a forradalom szétzúzásáról, a burzsoázia és a földbirtokosok hatalmának visszaállításáról és Oroszország népeinek leigázásáról volt szó.

Ez a program volt az alapja annak az „orosz” politikának, amelyet nemcsak az Egyesült Államok burzsoá politikusai, hanem egész sor más ország imperialista államférfiai is követtek.

Köztük különösen kitűnt a dühödt intervenciós Churchill, aki „rettenetesen gyűlöli Szovjet-Oroszországot...”⁴⁵

Hasonlítsuk csak össze House „kommentárjait” Wilson eredetijével és máris meggyőződünk az Egyesült Államok kormánya politikájának képmutató, álszent és hitszegő mivoltáról. Lenin „Levél az amerikai munkásokhoz” című cikkében felháborodással és megvetéssel ostorozta az amerikai reakciót. Ezt írta: „Az amerikai milliárdosok, ezek a modern rabszolgatartók különösen tragikus fejezetet nyitottak a véres imperializmus véres történetében... Amerika azoknak az országoknak a sorába került, melyekben a legmélyebb a szakadék egyrészt az arcátlanná vált, szennyben és fényűzésben fuldokló maroknyi milliárdos, másrészt a dolgozók milliói között, akiket állandóan a nyomor réme fenyeget. Az amerikai nép, amely példát mutatott a világnak a feudális rabság elleni forradalmi háborúra, maroknyi milliárdos modern kapitalista bérabszolgaságába került, a felbérelt hóhér szerepét játszotta, s a gazdagok siserehada érdekében 1898-ban «felszabadításuk» ürügyén megfojtotta a Fülöp-szigeteket, 1918-ban pedig az Orosz Szocialista Köztársaságot fojtogatja, azzal az ürüggyel, hogy «megvédi» a németekkel szemben”⁴⁶.

⁴³ House ezredes irattára. 4. köt. 151—153. old.

⁴⁴ Ugyanott, 152. old.

⁴⁵ *Lenin Művei*. 31. köt. 329. old.

⁴⁶ *Lenin Művei*. 28. köt. 49. és 50. old.

Wilson képmutató diplomáciája különösen világosan nyilvánult meg az 1918 március 11-én a IV., Rendkívüli Összoroszországi Szovjetkongresszushoz intézett üdvözlétében, amelyben az orosz nép iránti meleg „rokonszenvét” tolmácsolta azzal kapcsolatban, hogy Németország durván beavatkozik életébe, és sajnálkozott, hogy az Amerikai Egyesült Államok az adott pillanatban nincs abban a helyzetben, hogy hatékony segítségben részesítse Oroszországot, de reméli, hogy ezt a jövőben megteheti⁴⁷.

Ennek az okmánynak az volt a célja, hogy befolyásolja a kongresszus határozatát, és segítséget nyújtson a Leninnel és Sztálinnal szembenálló elemeknek.

A IV., Rendkívüli Összoroszországi Szovjetkongresszus 1918 március 15-én ratifikálta a Németországgal kötött békeszerződést. Az *Izvesztijja* március 16-án közölte a kongresszusnak Wilson provokációs táviratára adott válaszát. A válasz így hangzott: „A semleges országgá vált Oroszországi Szovjet Köztársaság felhasználja Wilson elnöknek hozzáintézett felhívását arra, hogy az imperialista háború borzalmaitól pusztuló és szenvedő valamennyi népnek kifejezze forró rokonszenvét és azt a szilárd meggyőződését, hogy nincs messze az a boldog idő, amikor valamennyi burzsoá ország dolgozó tömegei lerázzák a tőke jármát és megteremtik a társadalom szocialista berendezését, amelyen kívül semmi más nem tudja biztosítani a tartós és igazságos békét, valamennyi dolgozó kultúráját és jólétét”⁴⁸.

A breszti béke megkötése megghiúsította a „szövetségesek” és az Amerikai Egyesült Államok imperialista terveit, és arra indította őket, hogy változtassanak az intervenció formáin és módszerein. Most már a nyílt fegyveres beavatkozásra került sor. Wilson kormánya és vele együtt Anglia, Franciaország és Japán is rabló hadjáratot szervezett a fiatal Szovjet Szocialista Köztársaság ellen. A Szovjet Köztársaság megfojtására és országunk népeinek leigázására irányuló fegyveres intervenció terveinek kidolgozásában és végrehajtásában az Amerikai Egyesült Államok fő kezdeményezőként és igen tevékeny résztvevőként szerepelt.

⁴⁷ Lásd *Lenin Művei*. 27. köt. 163. old.

⁴⁸ Ugyanott, 163. old.

Az intervenció kezdete. Ellentétek az intervenciók táborában

A „szövetségesek”, de különösen az amerikai terjeszkedők terveiben különleges helyet foglalt el a Távol-Kelet és Szibéria. Az Amerikai Egyesült Államoknak — mint már rámutattunk — széleskörű, hódító tervei voltak Szibériában és a Távol-Keleten. Az Oroszország belügyeibe való fegyveres beavatkozás kérdése, elvben, már rögtön az Októberi Forradalom után eldőlt. Az elhatározás megvalósítása azonban elhúzódott, mert a nyugati fronton tovább folyt a háború, s a „szövetségesek” és az Egyesült Államok megkísérelték Szovjet-Oroszország béketárgyalásait megghiúsítani és újra bevonni a Németország elleni háborúba. A fegyveres intervenció előkészületei már az Októberi Forradalom első napjaitól kezdve folytak. A Lansing—Isii-egyezmény megmutatta, hogy az Egyesült Államok, orosz-távolkeleti hódító tervei érdekében, még vetélytársát — Japánt — is kész volt felhasználni. A tárgyalások folyamán azt a kérdést is megvitatták, miként lehetne Oroszország ellen kínai gyarmati csapatokat bevetni.

A „szövetségesek” és az Egyesült Államok 1917 november—decemberi értekezletén, ahol a Szovjetország elleni aktív fegyveres harc kérdéseit tárgyalták, elhatározták, hogy a szovjet területeket „akcióövezetekre” osztják fel. Angliának jutott a Kaukázusontúl, Közép-Ázsia, Észak-Kaukázus és az ország északi része Murmanszktól az Uralig; Franciaország Ukrajnában, Besszarábiában és Krimben kapott cselekvési szabadságot; az Amerikai Egyesült Államok és Japán pedig Szibériában és a Távol-Keleten.

Az Egyesült Államok, Anglia, Franciaország, Japán és Olaszország imperialistái a szovjet kormány minden békejavaslatát elutasították, és arra törekedtek, hogy megfojtsák a fiatal Szovjet Köztársaságot, fel akarták osztani területét és vissza akarták állítani a kapitalista rendszer egységét.

„Éppen az angol-francia és amerikai burzsoázia volt az, amely nem fogadta el ajánlatunkat... az általános békéről! — írta Lenin —. Éppen ez árulta el valamennyi nép érdekeit, éppen ez hosszabbította meg az imperialista mészárlást!”⁴⁹

Anglia és Franciaország vezető körei lehetségesnek tartották, hogy megengedjék Japánnak a fegyveres harc megkezdését, nem

⁴⁹ Lenin Művei, 28. köt. 52. old.

várva be, amíg „a szövetséges” csapatok befejezik nyugati hadműveleteiket.

Az Egyesült Államok külügyminisztériuma már 1917 november 1-én megkérdezte Anglia véleményét; célszerű-e a japán csapatok felhasználása Oroszország ellen? Az angol nagykövet kijelentette: Lloyd George megígérte a japánoknak, hogy hadbalépésük esetén minden módon támogatja őket⁵⁰.

Lloyd George szükségesnek tartotta, hogy a „szövetségesek” és az Amerikai Egyesült Államok elfoglalják Vladivosztokot és ellenőrzésük alá vegyék a szibériai vasútvonalat.

Az Amerikai Egyesült Államokat már decemberben értesítették, hogy a közeljövőben japán csapatok szállnak partra Vladivosztokban. Morris, az Amerikai Egyesült Államok japáni nagykövete, december 14-én jelentette: minden előkészület megtörtént, hogy a japán csapatokat útnak indítsák Harbinba és Vladivosztokba. A továbbiakban beszámolt arról, hogy a japán kormány, nyilvánvalóan Anglia hozzájárulásával elhatározta, hogy cirkálót küld Vladivosztokba⁵¹.

Ez a jelentés megfelelt a valóságnak. A japán kormány 1918 január 4-én úgy döntött, hogy hadihajót küld Vladivosztokba. Anglia kormánya majdnem egyidejűleg ugyanígy határozott, az Egyesült Államok pedig úgy rendelkezett, hogy a „Brooklyn” nevű hadihajó induljon útnak Manilából Jokohamába.

Japán január 12-én az „Ivami” páncéloshajót, majd nem sokkal azután az „Aszahi” cirkálót a vladivosztoki kikötőbe indította. A japán imperialisták cinikusan kijelentették, hogy e lépés indítóoka kizárólag egyetlen kívánság — a „rend” fenntartása, s a japán alattvalók jogainak és életének megvédelmezése. Japán egyidejűleg azt a reményét fejezte ki, hogy az Egyesült Államok ezt a „rendfenntartási” missziót kizárólag reá bízza, mert ha Amerika szintén csapatokat tesz patra, akkor „Japán sérelemnek tekinti, hogy más népek foglalkoznak olyan ügygel, amely jogosan ő reá tartozik”⁵².

Az angolok a „Suffolk” nevű cirkálót küldték a vladivosztoki kikötőbe. Az intervenciósök a „rendfenntartás” szükségességéről szóló cinikus nyilatkozatokkal „nyugtatták meg” a lakosságot.

⁵⁰ Lásd *Foreign Relations*. 1918. Russia. 2. köt. 1. old.

⁵¹ Ugyanott, 7., 8., 9. old.

⁵² *Foreign Relations*. 1918. Russia. 2. köt. 30. old.

A japán imperialisták azonban nyiltabban kifecsegték intervencióspolitikájuk valódi célkitűzéseit. Teraucsi japán miniszterelnök és Motono külügyminiszter egy Coleman nevű amerikai újságíróval folytatott beszélgetés során kijelentette: „Japán számára haszontalan dolog lesz csapatokat partra tenni Vladivosztokban, ha nem próbálja megszerezni a szibériai vasútvonalat egészen Irkutszkiig. Vladivosztok és a szibériai vasútvonal elfoglalása egészen Irkutszkiig megvédi Szibériát a német veszélytől. De a japán hadsereg jelenléte Szibériában főképpen azt a célt szolgálja, hogy ott egy új orosz hadsereg alakuljon. E hadsereg megalakítása akkor, amikor annak magva és a védelmi vonal adva van, rendkívül könnyű dolog”⁵³.

Január végén és február elején Anglia külügyminisztériuma sürgető felhívásokat intézett az Egyesült Államok külügyminisztériumához, javasolva, hogy japán erővel foglalják el a szibériai vasútvonalat. A francia kormány csatlakozott ezekhez a javaslatokhoz, mert azon a véleményen volt, hogy a japánoknak teljes cselekvési szabadságot kell adni Szibériában és a Távol-Keleten.

Teljesen világos, hogy az intervenció megszervezésének a Szovjet Köztársaság megfojtása volt a legfőbb célja. Az intervenciók rettegtek a forradalomtól és attól a befolyástól, amelyet a forradalom az imperialista országok dolgozó tömegeire s a gyarmatok elnyomott népeire gyakorolt s ez harcra ösztönözte őket a Szovjet-hatalom ellen. Mint Lenin megállapította, a kapitalistáknak csak egy gondolatuk van: „jaj csak valahogy át ne pattanjon a mi tűzvészünk szikrája az ő háztetőjükre. De Oroszország elől nem lehet elzárkózni kínai fallal”⁵⁴.

Ezt nagyon jól tudta a forradalmi Oroszország valamennyi nyílt és titkos ellensége. Az egyik Oroszországban tartózkodó holland diplomáciai megbízott ezt írta a külügyminiszterének: „Véleményem szerint a bolsevizmus haladéktalan elfojtása a világ számára mindennél fontosabb feladat — a még mindig folyó háborút is beleszámítva —, mert ha a bolsevizmust nem fojtják el tüstént csírájában, akkor ilyen vagy olyan formában elkerülhetetlenül áttérjed Európára és az egész világra . . . Az egyetlen mód, amellyel meg lehet előzni ezt a veszélyt — a valamennyi hatalom együttes cselekvése”⁵⁵.

⁵³ Coleman. Japan Moves North. 30. old.

⁵⁴ Lenin Művei. 26. köt. 536. old.

⁵⁵ Foreign Relations. 1918. Russia. 1. köt. 678—679. old.

Az Egyesült Államok, Anglia, Franciaország és Japán nagykövetei és konzuljai hasonlóan érveltek jelentéseikben. Franciaországnak és Angliának érdeke volt, hogy Szibériában japán katonák hajtsák végre az intervenciót, mivel ez a két ország minden másnál jobban rettegett Oroszországnak az általuk leigázott gyarmati népekre gyakorolt forradalmasító befolyásától.

Az Amerikai Egyesült Államok vezető köreiben sokan hajlottak arra, hogy lehetővé tegyék Japán számára, hogy egymaga kezdjen fegyveres intervenciót Szibériában.

Bliss tábornok, az Amerikai Egyesült Államok katonai megbízottja, az Antant Főtanácsának ülésén a távolkeleti intervenció megszervezése kérdésében elhangzott felszólalásában nyíltan felvetette azt a kérdést, hogy a transzszibériai vasút elfoglalását Japánra kell bízni. March tábornokhoz, az amerikai hadsereg vezérkari főnökéhez február 20-án levelet intézett, és ebben kifejtette elgondolását, amely szerint a Távol-Keleten a japánoknak kell elkezdeniük a fegyveres intervenciót. Bliss azt bizonygatta, hogy a japánok benyomulása Szibériába megszilárdítja majd a bolsevikokkal szembenálló szovjetellenes erőket.

A moszkvai amerikai főkonzul is többször felszólította az amerikai külügyminisztériumot, hogy az Egyesült Államok közvetlenül vegyen részt a hatalmak szibériai intervenciójában. Így 1918 február 23-án ezt írta:

„Újra és őszintén fel akarom hívni a Minisztérium figyelmét arra, hogy a szövetségeseknek Szibériában gyorsan és erélyesen kell fellépniük. Rendkívül fontos, hogy az Egyesült Államok nyomban megkezdje hadműveleteit a szibériai vasútvonal mentén . . .”⁵⁶

Lansing külügyminiszter február 27-én azt írta Wilsonnak, hogy megengedhetőnek tartja Japán fellépését azzal a feltétellel, ha a japán csapatok egészen az Uralig nyomulnak⁵⁷. Wilson helyeselte Lansing javaslatát, csupán azt kötötte ki, hogy Szibéria kérdéséről véglegesen a békekonferencián döntsenek.

Noha az Amerikai Egyesült Államok vezető körei igyekeztek Japánt a szibériai fegyveres intervencióban felhasználni, mégis aggódtak amiatt, hogy a japánok Szibériát és az orosz Távol-

⁵⁶ A szovjet-amerikai kapcsolatok (1919—1933). Okmánygyűjtemény. 9. sz. 1934. Külügyi Népbiztosság. 11. old. (oroszul).

⁵⁷ Lásd The Lansing Papers. 2. köt. 353—355. old.

Keletet a maguk számára foglalják majd el. Attól féltek, hogy a japánok szilárdan megvetik lábukat és felborítják az Egyesült Államok összes arra vonatkozó terveit, hogy Szibéria és a Távol-Kelet természeti kincseit megszerezze az amerikai monopóliumok számára. Ezzel magyarázható, hogy az Amerikai Egyesült Államok vonakodott Japánt a távolkeleti fegyveres intervenció végrehajtásának kizárólagos jogával felruházni, továbbá, hogy az intervenció kérdésében olyan hosszasan elhúzódtak a megbeszélések a „szövetségesek” és az Amerikai Egyesült Államok között.

De Wilsonnak a forradalmi Oroszország iránt érzett mély-séges gyűlölete és az a törekvése, hogy fegyveres erővel megdöntse a Szovjethatalmat, s megteremtse a feltételeket Oroszország gyarmati leigázására, arra vezetett, hogy a közös fegyveres intervenció kérdésében mégis megegyezett Japánnal és a többi imperialista rablóval.

Lenin több ízben rámutatott az Egyesült Államok és Japán távolkeleti ellentéteire, hangsúlyozva, hogy ezeket az ellentéteket ügyesen fel kell használni az imperialista rablók elleni harcban. Egyben figyelmeztetett arra, hogy „az imperialista hatalmak csoportosulásai, bármennyire szilárdaknak látszanak is, néhány nap alatt felbomolhatnak, ha ezt követelik a szent magántulajdon érdekei, a koncesszióra való szent jogok stb”⁵⁸.

Anglia és Franciaország továbbra is ragaszkodott ahhoz, hogy a szibériai és a távolkeleti fegyveres intervenciót egyedül Japánra kell bízni. Az angol kormány 1918 március 11-én hivatalosan javasolta Japánnak, hogy vállalja magára a Szibériába való fegyveres betörést. Az Anglia által indítványozott tervben arról volt szó, hogy Szibériát egészen az Ural gerincéig el kell foglalni⁵⁹. Másnap a francia kormány jegyzéke megállapította, hogy sürgős cselekvésre van szükség⁶⁰. Az Antant Főtanácsa március 15-én Balfour útján eljuttatta Wilsonhoz azt a határozatát, amely szerint célszerű a japán erők felhasználásával megszervezni Szibéria azonnali elfoglalását. Balfour kérte Wilson, hogy csatlakozzék ehhez a határozathoz⁶¹. Az angol kormány rendkívüli állhatatosságot tanúsított ebben a kérdésben. Emellett Anglia Japánt nemcsak a

⁵⁸ *Lenin Művei*. 27. köt. 369. old.

⁵⁹ Lásd *Foreign Relations. Russia*. 1918. 2. köt. 75—77. old.

⁶⁰ Lásd ugyanott, 80. old.

⁶¹ *D. Lloyd George*. Háborús emlékiratok. 6. köt. 87—88. old.

Szovjethatalom szétzúzására, hanem új imperialista vetélytársa — az Egyesült Államok — gyengítésére is igyekezett felhasználni. Wilson, az Amerikai Egyesült Államok ipari-fináncoligarchiájának érdekeit védelmezve, más hatalmakkal közösen kész volt megkezdni a fegyveres betörést Szibériába, de azzal a feltétellel, hogy a vezető szerepet az Amerikai Egyesült Államok fogja játszani.

Ilymódon az imperialista rablóknak a távolkeleti fegyveres intervencióra vonatkozó megegyezése a kölcsönös bizalmatlanság légkörében történt. Noha gyűlölték Szovjet-Oroszországot és félték a forradalom terjedésétől, mégsem kerültek le a napirendről az imperialista tábor ellentétei. „A szibériai intervenció kérdésében — írta Lloyd George — Amerikának Japán iránti bizalmatlanságába és Japán ázsiai törekvéseivel kapcsolatos gyanakvásába ütköztünk. Ez a gyanakvás, mint ahogy azt a későbbi események megmutatták, nem volt teljesen alaptalan⁶².

A „szövetségesek” a Szovjet-Oroszország belügyeibe való beavatkozásuk igazolására azt híresztelték, hogy a szovjet kormány hadifoglyokat fegyverez fel az Antant elleni harcra. A „szövetségesek” és az Egyesült Államok konzuljai mindenképpen alátámasztották ezeket a híreszteléseket. Ebből a szempontból azonban a legnagyobb buzgóságot az imperialista Japán tanúsította, amely arra törekedett, hogy mindenáron megkezdje a hadműveleteket Szibériában, még mielőtt az Egyesült Államokkal a távolkeleti közös fellépésről folytatott tanácskozások befejeződnenek. Japán abban reménykedett, hogy hídfőállásokat foglal majd el Szibériában, és imperialista versenytársaival, különösen pedig az Egyesült Államokkal szemben előnyösebb helyzethez jut.

1918 április 5-én Vladivosztokban japán szárazföldi csapatok és tengerészek szálltak partra. Ugyanezen a napon egy kisebb angol tengerészgyalogos egység is partraszállt. A japán csapatok partraszállását a szokásos provokáció előzte meg: Vladivosztokban április 4-én ismeretlen tettesek megöltek két japánt. Kato tengernagy, a japán hajóraj parancsnoka, felhívást intézett Vladivosztok lakosságához és kijelentette, hogy a partraszállást a japán polgárok életét és tulajdonát fenyegető veszély elhárítása érdekében hajtották végre.

Az OSzFSzK kormánya nyomban tiltakozott az Antant

⁶² D. Lloyd George. Háborús emlékiratok. 6. köt. 92. old.

petrográdi képviselőinél és április 5-én jelentést adott ki, melyben mint előre kitervelt provokációt leleplezte a partraszállás okáról terjesztett japán híresztelést.

„Az események menete — állapította meg ez az okmány — semmi kétséget sem hagy afelől, hogy mindent jóelőre előkészítettek, és hogy a két japán provokációs meggyilkolása szükségszerűen hozzátartozik az előkészületekhez.

Ilymódon Kelet felől bekövetkezett az a csapás, amelyre az imperialisták már régóta készülődtek. A japán imperialisták meg akarják fojtani a szovjet forradalmat, el akarják vágni Oroszországot a Csendes-óceántól és meg akarják kaparintani Szibéria gazdag térségeit, le akarják igázni a szibériai munkásokat és parasztokat”⁶³.

Anglia, Franciaország és az Egyesült Államok diplomáciai képviselői a legarcátlanabbul tagadták, hogy kormányuknak köze lenne a vladivosztoki japán cselekményekhez. Lockhart, Anglia moszkvai megbízottja, kijelentette: az angol kormány megkérte őt, hogy „biztosítsa az orosz kormányt, hogy a partraszállás egyetlen célja a Vladivosztokban élő külföldi alattvalók életének és tulajdonának biztosítása, s hogy azt nem szabad másnak tekinteni, mint olyan intézkedésnek, amely kizárólag a fenti cél elérésére irányul”⁶⁴. Franciaország képviselője a japán lépéseket „magától értetődő rendőri intézkedésnek” tekintette. Francis amerikai nagykövet, aki Vologdában tartózkodott, cinikusan kijelentette, hogy Japán Vladivosztokban tett intézkedései csupán „a japán alattvalók életének és tulajdonának védelmét szolgálják”⁶⁵.

Lenin és Sztálin április 7-én táviratot intézett a vladivosztoki Szovjethoz, és erélyes harcra hívta fel az intervenciósok ellen. „A helyzetet rendkívül komolynak tartjuk — hangsúlyozta az utasítás — és a legkategorikusabban figyelmeztetjük az elvtársakat. Ne ringassák magukat illúziókban: a japánok biztosan támadni fognak. Ez elkerülhetetlen. Valószínűleg kivétel nélkül valamennyi szövetséges segíteni fog nekik. Ezért haladéktalanul meg kell kezdeni az előkészületeket, komolyan, teljes erejükből készüljenek”⁶⁶. Noha a szovjet kormány így értékelte a helyzetet, mégis megkísérelte, hogy tárgyaljon Japánnal. A japán imperialisták azon-

⁶³ Izvesztyija. 1918 április 6.

⁶⁴ Izvesztyija. 1918 április 11.

⁶⁵ Ugyanott.

⁶⁶ Lenin Művei. 27. köt. 221. old.

ban nem akartak tárgyalni, hanem fegyveres intervenció útján igyekeztek megvalósítani hódító terveiket.

A vladivosztoki japán partraszállás után Angliában, Franciaországban és az Egyesült Államokban sajtóhadjárat indult annak érdekében, hogy a Szovjet Távol-Keleten kezdjenek közös intervenciót. Erre azt hozták fel ürügynek, hogy a „németek ellen” kelet felől is harcolni kell. Az orosz fehérgárdistákat minden módon segítették, Anglia, Franciaország és az Egyesült Államok diplomáciai képviselői pedig nem voltak egyebek kémeknél, diverzánsoknál és gyilkosoknál. Noulens francia nagykövet, Lockhart, az angolok diplomáciai képviselője, Francis amerikai nagykövet és más amerikai megbízottak irányították a diverziós munkát; szovjet államférfiak meggyilkolását készítették elő és a Szovjethatalom megdöntésére összeesküvéseket szerveztek. Poole-nál, a moszkvai amerikai főkonzulnál 1918 augusztus végén értekezetet tartottak, melyen megvitatták a Volhovon keresztül vezető vasúti híd felrobbantásának kérdését, aminek az lett volna a célja, hogy Petrográd lakosait teljes éhínségre kárhoztassák. A gaztett közvetlen végrehajtását Reilly angol hadnagyra bízták, aki tevékenyen résztvett az ellenforradalmi összeesküvésekben.

Poole moszkvai amerikai főkonzul, aki Summers helyébe lépett, és Harris, a szibériai amerikai főkonzul, nem kevés energiát fordított arra, hogy minél hamarabb meginduljon a fegyveres harc a Szovjethatalom ellen.

Francis, amellet hogy tevékenyen résztvett az oroszországi ellenforradalmi összeesküvésekben, a fegyveres intervenció meggyorsítása érdekében hazug és rágalmozó jelentéseket küldött az Egyesült Államokba. Miután a japán csapatok partraszálltak Vladivosztokban, váltig azt bizonygatta a külügyminisztériumnak, hogy az Egyesült Államoknak nyomban fegyveres erőket kell küldenie a Távol-Keletre. Poole főkonzul azt a hazug jelentést küldte, hogy Oroszország lakossága „várja” az intervenciót, és rabló terveket javasolt nemcsak Szibéria és az orosz Távol-Kelet, hanem a Volga-vidék, Ukrajna és a Kaukázus vidékeinek az elfoglalására is. Harris, a szibériai amerikai főkonzul, nagy tisztelője volt Kolcsaknak, és bármilyen eszköz felhasználására kész volt, csak hogy meginduljon a rablóhadjárat az orosz munkások és parasztok ellen.

A japánok a szovjet-távolkeleti intervenció kiterjesztésére

készülődve, elhatározták, hogy Kína militarista vezetőit szintén bevonják a szovjetellenes hadjáratba. Az agresszió felvonulási területéül Mandzsúriát szemelték ki. Az északi militarista klikk Tuan Csi-zsuj vezette képviselői, akik az országon belül a japánok politikai szekerét tolták, megegyeztek a japánokkal Szovjet-Oroszország ellen. Japán és Kína 1918 május 16-án a „német csapatok elleni harc” ürügyével Szovjet-Oroszország ellen irányuló katonai egyezményt kötött, amelynek értelmében a két állam japán parancsnokság alatt csapatokat küld a szibériai „németek” ellen. A flottára vonatkozóan ugyanilyen egyezményt írtak alá. 1918 szeptemberében Japán és Kína között újabb egyezmény jött létre, mely konkrétan lerögzítette a kínai csapatok hadműveleteinek feltételeit, mely hadműveleteket — japán parancsnokság alatt — szovjet területen, a Bajkálontúlon és az amuri területen kellett volna végrehajtaniuk.

A vladivosztoki japán partraszállás után Washington vezető körei még élénkebben kezdtek készülni a Szovjet-Távolkelet elleni nyílt fegyveres intervencióra.

Az intervenciók támogatják a belső ellenforradalmat

Anglia, Franciaország, Japán és az Egyesült Államok egyúttal támogatta a távolkeleti fehér-gárdista tábornokokat, akik ellenforradalmi lázadásokat szerveztek a Szovjethatalom ellen.

Szemjonov és Kalmikov atamának, továbbá Horvat tábornok, Kolcsak tengernagy és mások, az imperialista intervenciók fizetett ügynökei voltak. Ellenforradalmi tevékenységében mindegyikük egyik vagy másik imperialista hatalomra vagy országcsoportra támaszkodott. „Már 1918 első felében két meghatározott erő alakult ki, amelyek készen álltak arra, hogy megdöntsék a Szovjet-hatalmat: az Antant-imperialisták külföldön és a belső ellenforradalom Oroszországban...”

A Szovjethatalom elleni harc feltételeiből parancsolólag következett, hogy a két szovjetellenes erőnek, a külső és a belső ellenforradalmi erőnek egyesülnie kell” — állapítja meg a Szovjetunió Kommunista (bolsevik) Pártjának története⁶⁷.

Az imperialisták pénzelték ügynökeiket — a fehér-gárdista tábornokokat —, élelmiszert és katonai felszerelést szállítottak nekik. Szemjonov Japántól, Franciaországtól és Angliától kapott segítséget, Kolcsak pedig Angliától, Franciaországtól és az Egyesült

⁶⁷ Az SzK(b)P története. 274—275. old.

Államoktól. Az Egyesült Államoknak nagyszabású hódító tervei voltak Szibériában és a Távol-Keleten, s ezért nem sajnálta a támogatást fehérgárdista ügynökeiktől. Wilson kezdeményezésére 5 millió dollár tőkével „gazdasági segélyező hivatalt” alakítottak Oroszország számára. A hivatalnak az volt a feladata, hogy szibériai nyersanyagokért cserében iparcikket szállítson az ellenforradalmi tábornokoknak. Az amerikai imperialisták hódító politikájukban igen nagy jelentőséget tulajdonítottak a szibériai vasútvonalnak és a Kínai Keleti Vasútvonalnak. A sok levéltári okmány teljes egészében leleplezi az Egyesült Államok úgynevezett „benem-avatkozási” politikáját.

A „szövetségesek” és az Amerikai Egyesült Államok a Szovjet-hatalom eltiprása érdekében készek voltak bármelyik ellenforradalmi tábornokot támogatni.

Amikor a bandita Szemjonov csapata japán támogatással átlépte a mandzsúriai határt és megkezdte előrenyomulását Csita irányában, Wilson május 11-én ezt írta Lansingnak: „Kérem, kísérje igen nagy figyelemmel Szemjonov sikereit és azt, hogy nincs-e valamilyen törvényes mód arra, hogy segítséget nyújthassunk neki”⁶⁸. Kolcsak az Amerikai Egyesült Államoktól géppuskákat, puskákat, egyenruhát és egyéb hadfelszerelést kapott. Az amerikai kormány a szibériai fehérgárdista „szövetkezetek” számára 125 millió dolláros hitelt nyitott. Amerikai magáncégek és társaságok „üzleti” kapcsolatokat létesítettek az ellenforradalmi tábornokokkal. E cégek közül meg kell említeni a Remington Arms Metallic Cartridge Company-t (hadianyagot szállított), az International Harvester Company-t és még sok más céget.

A hazaárulók, a külföldi imperialisták ellenforradalmi ügynökei, mivel az országban nem volt támaszuk, mohó gazdáiknál kerestek támogatást. „Az ellenforradalmi orosz tábornokok háta mögött — állapította meg Sztálin elvtárs — ott álltak Anglia és Amerika, Franciaország és Japán imperialistái, akiknek támogatása nélkül komoly polgárháború Oroszországban teljesen lehetetlen lett volna”⁶⁹.

Az amerikai-angol-francia imperialisták által megtévesztett,

⁶⁸ R. S. Baker. Woodrow Wilson. Life and Letters. 8. köt. 4. sz. 1939. 153. old.

⁶⁹ Sztálin Művei. 8. köt. Szikra 1952. 385. old.

oroszországi csehszlovák hadifoglyok 1918 májusában szervezett lázadása ürügyet adott a fegyveres intervenció híveinek az intervenció sürgetésére.

A csehszlovákok lázadását alaposan átgondolták: az szerves része volt a Szovjet Köztársaság elleni harc általános és minden részletében kidolgozott tervének. A fennmaradt okmányok és adatok teljesen leleplezik az Egyesült Államok, Anglia, Franciaország, Olaszország és Japán imperialistáit, leleplezik azt, hogy közvetlenül résztvettek a csehszlovákok lázadásában. Az Antant képviselői Iaşiban 1917 november végén értekezletet tartottak, és megvitatták azt, a kérdést, hogyan használják fel a csehszlovák hadtestet a Szovjethatalom elleni harcra. 1918 április elején a francia nagykövetség moszkvai épületében az angol és francia diplomáciai képviselők megbeszélést tartottak, amelyen néhány fehérgárdista tábornok is résztvett. Elhatározták, hogy az Oroszországot elhagyni készülő csehszlovák szerelvényeket a szibériai vasútvonal mentén széthúzzák. 1918 május elején Cseljabinszkban tanácskozásra ültek össze a csehszlovákok, angolok, franciák és az orosz fehérgárdisták képviselői. Itt részletes tervet dolgoztak ki a csehszlovák alakulatok bevonására és összevonására⁷⁰.

Anglia, Franciaország, Olaszország és az Egyesült Államok diplomáciai képviselői június 4-én nyilatkozatot adtak ki, melyben megállapították, hogy a csehszlovák alakulatok szövetséges csapatok, és „az Antant-hatalmak”⁷¹ pártfogása alatt állnak.

Amerika oroszországi diplomáciai képviselői és az amerikai külügyminisztérium ugyanolyan aktivitást tanúsított a csehszlovákok lázadásának megszervezésében, akár csak az Antant vezető körei. Poole, a moszkvai amerikai főkonzul, az omszki amerikai konzulhoz táviratot intézett, melyben megállapította:

„Bizalmasan közölheti a csehszlovák vezetőkkel, hogy további értesítésig a Szövetségesek politikai szempontból örömmel vennék, ha jelenlegi pozíciójukat tartanák. Ugyanakkor vigyázzanak arra, hogy ne akadályoztassanak a katonai követelményeknek megfelelő intézkedések végrehajtásában. Mindenekelőtt fontos, hogy a transz-szibériai vasút ellenőrzését biztosítsák; másodsor, ha ezt elérték,

⁷⁰ B. J. Stejn. Az „orosz kérdés” a párizsi békekonferencián (1919—1920). Goszpolitizdat 1949. 53. old. (oroszul).

⁷¹ Izvesztyija. 1918 június 13.

ezzel egyidejűleg továbbra is tartsák ellenőrzésük alatt azokat a területeket, amelyek most a kezükben vannak. Közöljék a francia megbízottal, hogy a francia főkonzul csatlakozik ezekhez az utasításokhoz”⁷².

Reinsch, az Amerikai Egyesült Államok kínai nagykövete a külügyminisztériumhoz intézett június 13-i táviratában szintén ezt írta:

„Az itteni szövetséges képviselők közös véleménye — amelyhez én is csatlakozom — az, hogy komoly hiba lesz, ha a csehszlovák csapatokat eltávolítjuk Szibériából. . . Ha ezek a csapatok nem lennének Szibériában, akkor messziről kellene őket odahozni”⁷³.

Ilymódon nem lehet kétséges, hogy a csehszlovákok ellenforradalmi lázadását a „szövetségesek” és az Amerikai Egyesült Államok szervezték, és ez a lázadás szerves része volt a fegyveres intervenció átfogó tervének. Ennek az intervenciónak pedig az volt a célja, hogy megfojtsa a Szovjet Köztársaságot, és Oroszország népeit az imperializmus gyarmati rabszolgáivá tegye.

„A csehszlovák mozgalom — írta Lenin — egyik láncszeme volt annak a Szovjet-Oroszország megfojtása céljából kovácsolt láncnak, amelyet az angol-francia imperialisták következetes politikája már régóta arra szánt, hogy Oroszországot ismét beszorítsa az imperialista háborúk gyűrűjébe”⁷⁴.

Az Egyesült Államok kongresszusában egyre hangosabban kezdték követelni, hogy Amerika vegyen részt a nyílt intervencióban. Egyesek attól féltek, hogy Japán és az európai „szövetségesek” a szibériai intervenciót az Egyesült Államok nélkül hajtják majd végre. Az amerikai monopóliumok képviselői a kongresszusban és a szenátusban egyaránt teljesen szemérmetlenül arról beszéltek, hogy Japán szibériai hadműveleteiben megelőzheti az Egyesült Államokat és nála kedvezőbb pozíciókat foglalhat el. King szenátor követelte, hogy küldjenek amerikai csapatokat Szibériába a bolsevikok elleni közös japán és „szövetséges” hadműveletek céljára. Sherman, Hitchcock és Poindexter szenátorok június 20-i felszólalásukban szintén sürgették, hogy Amerika minél előbb küldjön fegyveres erőket a Távol-Keletre. Az imperialista Sherman követelte a kor-

⁷² Sayers—Kahn. A nagy összeesküvés. Szikra 1950. 54—55. old.

⁷³ Foreign Relations. Russia. 1918. 2. köt. 206—207. old.

⁷⁴ Lenin Művei. 28. köt. 1—2. old.

mánytól, hogy fordítson különleges figyelmet Szibériára. „Szibéria — mondotta — búzatermő föld és legelő az állatok számára, amelyek ugyanolyan értékesek, mint ásványkincsei”⁷⁵. 1918 június 29-én ellenforradalmi puccs következtében Vladivosztokban a hatalom az intervenciók és a fehérhárdisták kezébe került.

A Fehér Házban július 6-án értekezletet tartottak, amelyen a külügy-, hadügy- és haditengerészeti miniszter, valamint a vezérkari főnökök vettek részt. Az értekezleten hozott határozat ki mondta, hogy „az Amerikai Egyesült Államoknak kötelessége segíteni a csehszlovákokat”. A bolsevikok elleni szibériai hadműveletek céljából közös akciótervet javasoltak Japánnak, azzal a feltétellel, hogy a japán kormány elfogadja az alábbi pontokat: *a)* Japán hadianyaggal látja el a csehszlovákokat, *b)* Japán és az Amerikai Egyesült Államok hétezer katonát küld Vladivosztokba, hogy „segítséget nyújtsanak a csehszlovákoknak”, *c)* Japán és az Amerikai Egyesült Államok kijelenti, hogy a csapatok partratételének célja a csehszlovákok segítése az osztrák-német hadifoglyok elleni harcukban, mivel az utóbbiakat a Szovjethatalom felfegyverzi; végül pedig Oroszország területi szuverenitása érintetlen marad.

Anglia és Franciaország nyomban hozzáfogott a cselekvéshez. Az angol flotta a vladivosztoki kikötő bejáratánál őrszolgálatot létesített. A francia kormány a csehszlovák lázadók finanszírozására ötmillió rubeles hitelt nyitott. A japánok ügynöke Horvat fehérhárdista tábornok volt. Az Egyesült Államok kormánya nagy hiteleket nyújtott a csehszlovák lázadóknak és az orosz ellenforradalmár tábornokoknak.

Az Egyesült Államok kormánya 1918 július 17-én memorandumot adott ki és egyben képmutató javaslatot tett: kezdjék meg a „korlátozott méretű” katonai intervenciót. Az intervencióra azt hozták fel ürügyül, hogy segítenek a csehszlovákoknak Szibériából a Távql-Keletre eljutni, továbbá szükség van a vladivosztoki katonai raktárak őrzésére stb. Az Egyesült Államok ezzel kapcsolatban megállapította: Vladivosztokot a japán és amerikai erőknél el kell foglalniuk, hogy a város támaszpontul szolgálhasson a csehek hadműveletei számára.

⁷⁵ Lásd P. N. Poszpelov. Lenin halálának 27. évfordulójára. Goszpolityizdat 1951. 6. old. (oroszul).

Ezzel kapcsolatban az amerikaiak újból ragaszkodtak ahhoz, hogy az Egyesült Államok és Japán egyforma erőket küldjön Szibériába — mindegyik hétezer embert. A főparancsnokságot a japánokra bízták. A japán kormány július 24-i válaszában kijelentette: nem elégedhetik meg hétezer ember küldésével, mert ennek alapján az ellenzék azt állíthatja, hogy ennek a korlátozásnak az oka a Japán iránti bizalmatlanság. A japán kormány hivatkozott Japán „különleges” távolkeleti érdekeire. Az Amerikai Egyesült Államok külügyminisztériuma hozzájárult ahhoz, hogy a japán megszálló csapatok kontingensét tíz—tizenkétezer főre emeljék.

Közben az OSzFSzK Külügyi Népbiztossága már 1918 június 14-én tiltakozott az angol, a francia és az amerikai konzulnál amiatt, hogy a Szovjet Köztársaság kikötőibe hadviselő országok hadihajói futottak be.

Anglia, Franciaország és az Egyesült Államok kormánya nemcsak hogy nem méltatta figyelemre ezt a jegyzéket, hanem továbbra is nagyban készült az OSzFSzK elleni nyílt fegyveres hadműveletekre.

A Külügyi Népbiztosság június 29-én Anglia, Franciaország, Olaszország, Japán és az Egyesült Államok diplomáciai képviselőihez jegyzéket intézett, amelyben a szovjet kormány újból tiltakozott amiatt, hogy a „szövetségesek” és az Egyesült Államok beavatkoznak Oroszország ügyeibe, és egyúttal magyarázatot követelt az eseményekkel kapcsolatban.

„Egy ilyen magyarázatnak — állapította meg a jegyzék — különleges jelentősége lesz most, amikor angol katonai erők szálltak partra Oroszország északi partvidékén, és amikor a csehszlovák alakulatok — amelyekről Nagybritannia és szövetségeseinek képviselője kijelentette, hogy azok az ő pártfogásuk alatt álló szövetséges csapatok — makacsul folytatják fegyveres lázadásukat a Szovjethatalom ellen, a Szovjeteket ahol csak tudják, ellenforradalmi intézményekkel helyettesítik, mindenféle erőszakcselekményt követnek el a Szovjethatalom aktív hívei, hivatalos személyiségei ellen, és mindezideig Nagybritannia és a szövetségesek képviselői egy szóval sem nyilatkoztak arról, hogy elítélik a pártfogásuk alatt álló csapatoknak ezeket a cselekedeteit”⁷⁶.

A tőkés országok haladó munkásai az ellenforradalmi inter-

⁷⁶ Izvesztyija. 1918 június 30.

venció megszervezésének első napjaitól kezdve a Szovjet Köztársaság védelmére keltek.

„És a mi jelszavainkat fennen hirdetik, forradalmi lobogónkat magasra emelik minden országban”⁷⁷.

A munkások és a haladó értelmiség képviselői még az imperialista Japánban, a rendőrterror közepette is tiltakozó mozgalmat szerveztek az ellen, hogy megszálló csapatokat küldjenek Szovjet-Oroszországba.

A „szövetségesek” és az Egyesült Államok 1918 augusztus elején megegyeztek a távolkeleti közös fegyveres intervenció kérdésében. A washingtoni kormány augusztus 3-án hivatalos nyilatkozatot adott ki, melyben bejelentette, hogy az Egyesült Államok résztvesz a fegyveres intervencióban.

Ez a nyilatkozat tartalmára nézve jellemző okmánya a hazug és képmutató amerikai diplomáciának. Újból leszögezte, hogy „szó sincs” Oroszország politikai ügyeibe való „beavatkozásról”, csupán arról, hogy Amerika segíteni kíván a csehszlovákoknak a „felfegyverzett osztrák-német hadifoglyok” elleni harcukban.

Az intervenció sok, rabló terveik megvalósítása céljából, megkezdtek a csapatok partraszállítását Vladivosztokban. Az angol csapatok már augusztus 3-án megérkeztek. Hamarosan követték őket a kanadai csapatok is, amelyeknek létszáma hatezer fő volt. Augusztus 10-én francia csapatok érkeztek — az „idegenlégió” egységei. A japánoknak augusztus közepéig már mintegy huszonnyolcezer katonájuk volt Vladivosztokban. Augusztus 16-án az amerikai csapatok is megkezdtek partraszállásukat a városban.

Lenin az 1918 július—augusztusi helyzetet értékelve ezt írta:

„Az Oroszországi Szovjet Szocialista Köztársaság külső ellensége jelenleg az angol-francia és a japán-amerikai imperializmus. Ez az ellenség most Oroszországra támad, fosztogatja földjeinket, megszállta Arhangelszket és Vladivosztoktól (ha hinni lehet a francia ujságoknak) Nyikolszk-Usszurijszkijig nyomult előre. Ez az ellenség megvásárolta a csehszlovák hadtest tábornokait és tisztjeit. Ez az ellenség éppoly bestiális, rabló módon támad a békés Oroszországra, mint a németek támadtak rá februárban, csupán az a különbség, hogy az angoloknak és japánoknak nemcsak

⁷⁷ *Lenin Művei*. 28. köt. 28. old.

orosz területek elfoglalására és kirablására van szükségük, hanem a Szovjethatalom megdöntésére is, hogy «helyreállítsák a frontot», vagyis hogy újból bevonják Oroszországot Anglia és Németország imperialista (egyszerűbben: rabló) háborújába.

Az angol-japán tőkésék vissza akarják állítani a földbirtokosok és tőkésék hatalmát Oroszországban, hogy a háborúban összeharácsolt zsákmányon közösen osztozkodjanak, hogy az orosz munkásokat és parasztokat alá vessék az angol-francia tőkének, hogy kisajtolják belőlük a sokmilliárdos kölcsönök kamatait, hogy eloltásák a szocialista forradalom tüzét, amely nálunk lobbant fel és egyre inkább azzal fenyeget, hogy átcsap az egész világra⁷⁸.

A japán és amerikai expedíciós erők más szövetséges csapatokkal együtt „hadüzenet nélkül kezdték meg a katonai intervenciót, noha ez háború volt, sőt a leggyalázatosabb háború volt Oroszország ellen. Mint a tolvajok, titokban lopódtak be ezek a «civilizált» rablók és Oroszország területén katonaságot szállítottak partra⁷⁹.

Az imperialista intervenciók csapatai, noha a szovjet alakulatok és a partizánok hőiesen ellenálltak, Vladivosztkából behatoltak az Amur-vidékre. Japán a vállalt „kötelezettségek” ellenére tízezer katona helyett mintegy százötvenezer katonát küldött Szibériába. Wilson kormánya ebben saját imperialista terveinek a veszélyeztetését látta.

Az amerikai kormány attól félt, hogy Japán földrajzi és stratégiai előnyét, az Egyesült Államok rovására, hódító tervei megvalósítására használja majd fel. A japán imperialisták igyekeztek megszilárdítani kínai és mandzsúriai hódításaikat, s el akarták foglalni a Távol-Kelet és Szibéria rendkívül gazdag szovjet területeit — Szahalint és Kamcsatkát is beleértve. Teljesen világos, hogy a nem kevésbé rabló amerikai imperialisták ezt nem nézhették ölbetett kézzel. Lansing aggódva írta Wilsonnak, hogy a távolkeleti események nem úgy fejlődnek, ahogy „tervezték”. Wilson válaszában megjegyezte: „A dolgoknak olyan színezetük kezd lenni, hogy a japánok saját tervük szerint szándékoznak cselekedni . . .”⁸⁰

⁷⁸ *Lenin Művei*. 28. köt. 41—42. old.

⁷⁹ Az SzK(b)P története. 275. old.

⁸⁰ The Lansing Papers. 2. köt. 374—375., 380. old.

Noha Angliának és Franciaországnak szintén nem volt érdeke, hogy Japán a Távol-Keleten túlságosan megerősödjék, ennek ellenére az Egyesült Államok igényeinek megnövekedésétől és világuralmi terveitől félve, kész volt támogatni a Bajkálontúlra és a Tengeremellékre vonatkozó japán igényeket. Anglia és Franciaország álláspontja még jobban aláaknáztta az amúgyis gyenge távolkeleti ideiglenes japán-amerikai koalíciót. Teljesen csődöt mondott az Egyesült Államoknak az a terve, hogy Japánt eszközként használja fel szibériai és távolkeleti terjeszkedő tervei megvalósítására. E terv végrehajtását nemcsak Anglia és Franciaország akadályozta, hanem maga Japán sem volt hajlandó arra, hogy legfőbb imperialista versenytársa érdekeiért harcoljon. Nem akarta „kikaparni a gesztenyét a tűzből az amerikai tőke számára”⁸¹, hanem arra törekedett, hogy a saját rabló terveit hajtsa végre, továbbá arra, hogy meggyengítse, majd kiszorítsa versenytársait Ázsiából. Ilymódon, noha az intervenciókat egyesítette a Szovjetállam elleni közös gyűlölet, a kiküszöbölhetetlen ellentétek szét is választották őket. „Ezek vadállatok — állapította meg Lenin —, akik az egész világ kirablása árán zsákmányhoz jutottak és most nem tudnak kibékülni”⁸².

A Vörös Hadsereg 1918 őszén több komoly vereséget mért a csehszlovák lázadókra és a fehérgárdistákra. Szeptember folyamán és október elején felszabadította Kazánt, Szizranyt és Szamárát. Egész Szibériában és a Távol-Keleten, számos helyen, politikai sztrájkok törtek ki tiltakozásul a fehérgárdisták és az intervenciók fosztogatása és erőszakoskodása ellen. A partizánok is sikeresen működtek. Ilyen körülmények között született meg az a terv, hogy a csehszlovákok harci szellemének fokozására amerikai csapatokat küldjenek az Uralontúlra és a volgai frontra. Morris, Amerika japáni nagykövete, Graves, a szibériai amerikai csapatok főparancsnoka és Hite tengernagy azt javasolta Wilsonnak, hogy a légionisták támogatására küldjön csapatokat az Uralba. Wilson jóváhagyta ezt a tervet, de az a japánokkal és az angolokkal való nézeteltérés miatt mégsem valósult meg. Az utóbbiak arra törekedtek, hogy a „védelmi” vonalat Szibériától Arhangelszkiig húzzák meg. Az amerikaiak féltek, hogy ennek a tervnek a megvaló-

⁸¹ *Lenin Művei.* 31. köt. 480. old.

⁸² *Lenin Művei.* 29. köt. Szikra 1953. 269. old.

sulása Japán helyzetét erősíti az Egyesült Államok érdekeinek a rovására.

Az Egyesült Államok és Japán, továbbá Franciaország és Nagybritannia közti ellentéteket, amelyek az imperialista intervenció éveiben is teljes erővel megnyilvánultak, mesteri módon kihasználta a Lenin—Sztálin vezette Szovjet Szocialista Köztársaság.

„Az antant nagyhatalmak — írta Lenin — nem képesek harcra egyesülni a Szovjethatalom ellen, mert túlságosan nagy közöttük az ellenségeskedés ... Japán erősebb hadsereget tart Szibériában, mint a mienk, de nem képes ellenünk harcolni, mert fél, hogy megtámadja Amerika, amellyel hadilábon áll az imperializmus kínai, gyarmati érdekeltsége miatt”⁸³.

Jellemző, hogy az Egyesült Államok és Japán között az intervenció idején éles ellentétek keletkeztek a szibériai vasútvonal és a Kínai Keleti Vasútvonal feletti ellenőrzés kérdésében. Stevens panaszkodott a külügyminiszternek, hogy a japánok mindent elkövetnek a vasútvonalak feletti ellenőrzés megszerzésére. „Véleményem szerint — írta —, a vasútvonal újjászervezésének fő célja az, hogy sokkal erősebb eszközöket biztosítson a Szovjetek elleni harc számára, a fegyveres erőt is beleértve”⁸⁴. Stevens az Egyesült Államok vezetőinél sürgette a szovjetellenes intervenciót, és egyben azon a véleményen volt, hogy az utak feletti közös amerikai-japán igazgatás nem segítheti elő az Egyesült Államok gazdasági pozícióinak megszilárdulását sem Szibériában, sempedig a Távol-Keleten.

Amikor az Amerikai Egyesült Államok kormánya azt javasolta Japánnak, hogy bízza a Kínai Keleti Vasútvonal és a szibériai vasútvonal igazgatását Stevensre, a Szovjethatalom esküdt ellenségére, a japánok elutasító választ adtak, és sajátmaguk igyekeztek ellenőrzést létesíteni a vasutak felett. A japánok eljárása rendkívül nagy elégedetlenséget keltett az Egyesült Államok vezető köreiből. Hosszas tárgyalások kezdődtek. Japán és az Egyesült Államok között feszültté vált a viszony. Az Egyesült Államok külügyminisztériuma megbízta Morrist, tokiói nagykövetét, hívja fel Japán figyelmét arra, hogy Japán ténylegesen monopolizálta a Kínai

⁸³ Lenin Művei. 30. köt. 300. old.

⁸⁴ Foreign Relations. Russia. 1918. 3. köt. 251. old.

Keleti Vasútvonalat, nemcsak katonai célra, hanem áruszállításra is azért, hogy saját kereskedői számára előnyösebb feltételeket állapított meg.

A japán kormány ezúttal engedékenyebbnek mutatkozott. Ennek az a magyarázata, hogy Németország vereségével kapcsolatban számolt azzal a lehetőséggel, hogy az amerikai csapatokat keletre csoportosítják át. 1919 elején egyezmény jött létre, amelynek értelmében a vasutak feletti felügyeletet egy szövetségesközi bizottság látta el. A bizottságnak volt egy műszaki tanácsa, mely Stevens vezetésével működött. Stevens nagy hatáskört kapott. Az Amerikai Egyesült Államok harca a szibériai vasútvonal ellenőrzéséért egyik része volt az oroszországi népek gazdasági és politikai leigázására irányuló amerikai terveknek. Azok az intézkedések, amelyeket Szibéria egyes, amerikai csapatok által megszállt területein hoztak, elárulták az amerikai célokat. Így például az amerikaiak nem voltak hajlandók intervenciós társaikat — a japánokat — beereszteni a szucsani szénbányavidékre. Az emiatt elégedetlen japánok minden tőlük telhetőt elkövettek, hogy a fehérgárdisták útján ezt a tervet is megghiúsítsák, és maguk szerezzék meg a vasútvonalakat, valamint Szibéria és a Távol-Kelet természeti kincseit.

De sem az amerikai, sem a japán agresszoroknak nem sikerült terveik megvalósítása, mert ezt megghiúsította a Vörös Hadsereg és a szibériai meg a távolkeleti partizánok hősi harca.

A szovjet kormány a népet honvédő háborúra szólította fel az imperialista intervenciósok ellen, és egyben állhatatosan folytatta harcát a békéért. Lenin külön hangsúlyozta, hogy a szovjet diplomácia munkája és a békeharc még az intervenció idején sem szünetelt. „A békéért folytatott háborút — írta — rendkívüli energiával vívtuk. Ez a háború nagyszerű eredményekkel jár”⁸⁵. Ez a háború segített leleplezni az imperialista intervenciósok agresszív terveit, és harcra mozgósította az agresszorok ellen a tőkés országok dolgozó tömegeit, haladó embereit. Ennek példája a Külügyi Népbiztosság 1918 október 24-i jegyzéke, amelyet Wilsonhoz, az Amerikai Egyesült Államok elnökéhez intézett. A jegyzék leleplezte Wilsonnak — „az arhangelszki támadás és a szibériai betörés elnökének” — képmutató politikáját, és nyíltan feltette a kérdést: „Szándékában áll-e Amerika, Anglia és Franciaország

⁸⁵ Lenin Művei. 30. köt. 457. old.

kormányának, hogy abbahagyja az orosz nép vérének és az orosz polgárok életének követelését, ha az orosz nép hajlandó ezért fizetni és kiváltja magát, mint az olyan ember, akit váratlan támadás ért és váltságdíjat fizet annak, aki megtámadta? És ha igen, milyen sarcot követel az orosz néptől Amerika, Anglia és Franciaország kormánya? Koncessziókat követelnek-e, azt követelik-e, hogy meghatározott feltételek mellett vasútvonalakat, ércbányákat, aranybányákat stb. adjunk át nekik, vagy területeket engedjünk át Szibéria vagy a Kaukázus valamely részén, avagy esetleg a murman partvidéket követelik? . . . Elvárjuk — hangsúlyozta a jegyzék —, hogy Ön és szövetségesei teljesen világosan és határozottan fejtsek ki nekünk követeléseiket. Ha várakozásunkban csalódunk, ha Ön semilyen választ sem ad teljesen világos és pontos kérdéseinkre, mi ebből levonjuk a kétségtelen következtetést, hogy nem tévedünk, az Ön kormánya és az Ön szövetségeseinek kormányai sarc fejében nemcsak pénzt akarnak kapni az orosz néptől, hanem Oroszország természeti kincseit, s ezenkívül még területeket is. Mi ezt megmondjuk az orosz népnek és más országok dolgozó tömegeinek, s ha az Ön részéről nem érkezik válasz, ezt mi hallgatólagos válasznak fogjuk tekinteni”⁸⁶. A szovjet kormány az imperialisták rabló politikáját leleplezve, továbbra is fáradhatatlanul harcolt a békéért.

A Szovjetek rendkívüli összoroszországi kongresszusa 1918 november 8-án elhatározta, hogy békejavaslattal fordul a „szövetségesekhez” és az Amerikai Egyesült Államokhoz. A felhívás megállapította: a kongresszus „kötelességének tartja az egész világ előtt újból kijelenteni az Északamerikai Egyesült Államok, Anglia, Franciaország, Olaszország és Japán Oroszország ellen hadat viselő kormányainak, hogy a vérontás megszüntetése érdekében javasolja a béketárgyalások megkezdését”⁸⁷.

A felhívás válasz nélkül maradt. A szovjet kormány 1918 december 24-én az Antant-hatalmak és az Egyesült Államok kormányához jegyzéket intézett, mely megállapította: Szovjet-Oroszország dolgozó tömegei eltökélték, hogy minden eszközzel megvédelmézik kivívott uralmukat és szabadságukat. Javasolta, hogy kezdjenek tárgyalásokat az összes vitás kérdések békés rendezése érdekében, egyezzenek meg a szovjet kormánnyal, vonják ki a

⁸⁶ Izvesztyija. 1918 október 25.

⁸⁷ Izvesztyija. 1918 november 9.

külföldi csapatokat az orosz területről és szüntessék meg a gazdasági blokádot. A „szövetségesek” és az Egyesült Államok az OSzFSzK kormányának ezt a jegyzékét sem méltatták figyelemre, hanem tovább folytatták a rabló háborút. A háború befejeződött Nyugaton, és ez lehetővé tette az intervenciósnak, hogy figyelmüket a Szovjet Köztársaság elleni harcra, s a növekvő európai forradalmi mozgalomra fordítsák. „Az angol-francia-amerikai koalíció, a német imperializmus összeűzása után, nekilátott, hogy Szovjet-Oroszországgal leszámoljon”⁸⁸.

A békeharc lenini-sztálini politikája, amelyet a szovjet kormány a polgárháború éveiben folytatott, leleplezte az imperialistákat és meggyorsította az ellenség felett aratott győzelmet. A Vörös Hadsereg — a felszabadult munkások és parasztok hadserege — döntő csapásokat mért az intervenciókra és ügynökségükre — a belső ellenforradalomra.

Az intervenciók és Kolcsak. Kolcsak hadseregének szétűzése

Kolcsak tengernagy 1918 novemberében a „szövetségesek” és az Amerikai Egyesült Államok közreműködésével ellenforradalmi puccsot szervezett Omszkban és „Szibéria legfelsőbb kormányzójának” nyilvánította magát. Anglia és Franciaország pénzügyi, katonai segítségben részesítette Kolcsakot. Harris, a szibériai amerikai konzul, nyomban a puccs után táviratozott a külügyminisztériumnak és kérte, hogy fokozottan segítse Kolcsakot, akinek az a legfőbb célja, hogy egy erős hadsereget szervezzen a bolsevizmus elleni harcra.

Az Amerikai Egyesült Államok kormánya mindent elkövetett, hogy növelje a Kolcsaknak szánt hadianyagszállításokat és őt minél nagyobb pénzügyi segítségben részesítse⁸⁹. Japánnak, miután már óriási területeket foglalt el, és zsoldosaira — más fehérgárdista tábornokokra — támaszkodott, nem volt érdeke, hogy Kolcsak a Távol-Keleten és Szibériában megvesse lábát. Részben ez a magyarázata annak, hogy csak ímmel-ámmal nyújtott segítséget Kolcsaknak. A japánok az alábbi követelések teljesítése esetén voltak hajlandók Kolcsakot segíteni: 1. Vladivosztok szabadkikötővé nyilvánítása; 2. a szabadkereskedelem és hajózás

⁸⁸ *Sztálin Művei*. 4. köt. 405. old.

⁸⁹ Lásd *A. I. Geronimusz*. Az Amerikai Egyesült Államok Kolcsaknak nyújtott segítsége. *Isztoricseszkije Zapiszki*. 29. sz. 1949. 46. old. (oroszul).

megengedése a Szungári- és az Amur-folyón; 3. japán ellenőrzés létesítése a szibériai vasútvonal felett és a csangcsun-harmini szakasz átengedése Japánnak; 4. halászati jog engedélyezése a japánoknak az egész Távol-Keleten; és 5. Észak-Szahalin eladása Japánnak⁹⁰.

Lenin, jellemezve Japánnak Kolcsakkal szemben elfoglalt álláspontját, ezt írta: „Ha Japánt nézzük, amely kezében tartotta majdnem egész Szibériát és természetesen bármikor segíthetett volna Kolcsaknak, azt látjuk, hogy a fő ok, amelynél fogva ezt nem tehette meg, az volt, hogy érdekei szöges ellentétben vannak Amerika érdekeivel, hogy Japán nem akarta kikaparni a gesztenyét a tűzből az amerikai tőke számára”⁹¹.

A „szövetségesek” 1919 január elején megegyeztek Kolcsakkal, hogy az intervenciósok és a fehérgárdista hadseregek szibériai hadműveleteit egybehangolják. A szövetségesek elküldték Omszkba katonai képviselőiket. A francia imperialisták Janin tábornokot rendelték Kolcsak mellé. A Kolcsakkal kötött egyezmény alapján Janin tábornokot „a Távol-Keleten és a Bajkál-tótól keletre, Szibériában működő szövetséges csapatok főparancsnokává” nevezték ki⁹². Kolcsak „abból a célból, hogy a hadműveletek egységeségét az egész fronton biztosítsák, az orosz főparancsnokság operatív taktikáját a Janin tábornoktól, a szövetséges főparancsnokság képviselőjétől kapott utasításokkal egyeztetni össze”⁹³.

Janin az egyezmény értelmében kivételes jogokat kapott. Rábízták a „front és a mögöttes terület általános ellenőrzésének” jogát. Saját vezérkarral rendelkezett. A fehérgárdista hadseregeknek minden tervet és parancsot egybe kellett hangolniuk Janinnal.

A „szövetségesek” és az Amerikai Egyesült Államok abban is megegyeztek, hogy fegyverrel, hadianyaggal és élelmiszerrel látják el a fehérgárdista tábornokokat. Phillipps külügyminiszter-helyettesnek Wilson elnökhöz intézett levelében ezt olvassuk: „Az a jegyzékváltás, amely Ön, és a Párizsban tartózkodó többi

⁹⁰ Lásd G. Rejberg. A japán intervenció szétzúzása a Távol-Keleten (1918—1922). 72. old. (oroszul).

⁹¹ Lenin Művei. 31. köt. 480. old.

⁹² Patyomkin. Az újkori diplomácia története (1919—1939). Szikra 1950. 73. old.

⁹³ A génuai konferencia okmányai. A Külügyi Népbiztosság kiadása. Moszkva, 1922. 146. old. (oroszul).

kormányfő, valamint az omszki Kolcsak tengernagy között történt, kilátásba helyezi, hogy az angolok ruházattal és minden szükséges fegyverrel ellátják Gyenyikint, a franciák pedig a csehek és a nyugati hátszörzágokban levő bolsevikellenes erőket, ugyanakkor Kolcsak arra számít, hogy az Amerikai Egyesült Államoktól kap fegyvereket”⁹⁴.

Kolcsaknak az Antant és az Egyesült Államok segítségével sikerült háromszázezer főnyi hadsereget alakítania. Az intervenció-sok és a fehérgárdista hadseregek kombinált hadjáratot szerveztek a Szovjet Köztársaság megfojtására. „1919 tavaszán — írja Sztálin elvtárs — kitervelték Kolcsak—Gyenyikin—Jugyenyics kombinált hadjáratát Szovjet-Oroszország ellen. A főcsapást Kolcsaknak kellett volna mérnie, akivel Gyenyikin Szarátovban szándékozott egyesülni, hogy Kelet felől majd együtt támadják meg Moszkvát. Jugyenyicsre bízták a Petrográd ellen irányuló mellékcspást.

A hadjárat célját Gucskov így fogalmazta meg Gyenyikinnek írt jelentésében: «a bolsevizmust egy csapással leterítjük oly módon, hogy megfosztjuk létfontosságú központjaitól — Moszkvától és Petrográdtól»”⁹⁵.

Kolcsak hadseregének 1919 március—áprilisi sikerei elkapatták az imperialistákat — a „szövetségeseket” és az Egyesült Államokat. Az intervenció-sok komolyan fontolgatták Kolcsak elismerésének kérdését. Május 26-án, miután a párizsi konferencián hosszasan tárgyalták az „orosz kérdést”, elfogadták a Kolcsak elismerésének feltételeiről szóló jegyzék szövegét. A jegyzéket Clemenceau, Lloyd George, Orlando, Wilson és Szajondzsi írta alá.

Kolcsaknak továbbra is állandó katonai, élelmiszer- és pénzsegélyt ígértek, ha hozzájárul az alábbi feltételek teljesítéséhez: „Alkotmányozó nemzetgyűlés összehívása Moszkva elfoglalása után; Lengyelország és Finnország függetlenségének elismerése; amennyiben Észtország, Lettország, Litvánia, a Kaukázus és a transzkaukázusi államalakulatok függetlenségének kérdését ezeknek kormányaival rendezni nem tudnák, akkor ez a kérdés a Népszövetség elé utalandó; addig ezeket a területeket autonóm területeknek ismerik el”⁹⁶.

⁹⁴ Foreign Relations. Russia. 1919. 425. old.

⁹⁵ Sztálin Művei. 4. köt. 299. old.

⁹⁶ *Patyomkin*. Az újkori diplomácia története (1919—1939). 74. old.

A „szövetségesek” és az Egyesült Államok 1919 június 12-én Kolcsak válaszáat kielégítőnek fogadták el. Ez azt jelentette, hogy az „omszki kormányt” ténylegesen elismerik, s az imperialista rablók készek neki rendszeres katonai, gazdasági és politikai támogatást nyújtani.

Az imperialista hatalmak Kolcsakhoz intézett jegyzéke és Kolcsak válasza megmutatta, hogy az imperialisták Szovjet-Oroszország feldarabolására és leigázására törekednek. Egyben a jegyzék és a válasz demagóg jelszavai és a függetlenség, valamint az autonómia hazug ígéretei arra voltak jók az intervenciósnak, hogy a tömegeket becsapják. Anglia, Franciaország, Olaszország, Japán és az Egyesült Államok haladó munkásai sikraszálltak az intervenciósnak ellen. „Ugyanakkor, amikor az imperialisták intervencióval és blokáddal akarták megfojtani a Szovjet Köztársaságot, ezeknek az imperialista országoknak munkásai a Szovjetek mellé álltak és segítettek a Szovjeteknek”⁹⁷. Az Amerikai Egyesült Államokban megalakult Szovjet-Oroszország Barátainak Ligája. A különféle szervezetek ontották a Wilson kalandor politikáját elítélő petíciókat és határozatokat a kongresszushoz. A munkások nem voltak hajlandók berakni a fehérgárdistáknak szánt hadianyagot. A haladó sajtóban számos cikk jelent meg, amely leplezte a kormány agresszív politikáját.

Anglia haladó munkásai harcoltak Lloyd George—Churchill intervenciósnak rablópolitikája ellen. Az ország valamennyi ipari központjában megalakultak az „El a kezekkel Szovjet-Oroszországtól!” bizottságok. Ilyen néven országos bizottság is alakult. Ezer-számra hozták a kormány tevékenysége ellen tiltakozó határozatokat.

Franciaországban nemcsak a munkások, hanem a katonák, a forradalmár tengerészek és Henri Barbusse, Vaillant Couturier és Lefebvre vezetésével az értelmiség legjava is tevékenyen sikraszállt a Szovjet-Oroszország elleni intervenció és blokádd ellen.

Az olasz kikötőmunkások és tengerészek megakadályozták az intervenciósnak szánt fegyverek és hadianyagok szállítását.

Az intervenciósnak éppen az országaikban folyó tömegmozgalomtól való félelem miatt kénytelenek voltak rabló terveiket „demokratikus” szavakkal álcázni. Cinikusan arról beszéltek, hogy

⁹⁷ Az SzK(b)P története. 298. old.

„segítséget“ nyújtanak Oroszországnak, „nem avatkoznak“ belügyeibe, továbbá, hogy „az orosz népnek lehetővé kell tenni, hogy kezébe vegye saját ügyeinek intézését” . . . stb.

A dicsőséges Vörös Hadsereg Lenin és Sztálin vezetésével, az általuk kidolgozott stratégia alapján szétzilálta az intervenciósök és zsoldosaik — a fehérgárdista tábornokok — terveit. A Vörös Hadsereg már 1919 áprilisban komoly vereséget mért Kolcsakra, úgyhogy Kolcsak az egész fronton kénytelen volt meghátrálni.

A Vörös Hadsereg 1919 nyarán egész sor újabb győzelmet aratott Kolcsak hadai felett. A szovjet kormány újra meg újra kijelentette, hogy béketárgyalásokat kíván kezdeni. Leleplezte az imperialista hatalmak agresszív politikáját, és követelte a rabló intervenció és a blokád megszüntetését. A Külügyi Népbiztosság 1919 július 17-én felhívta Franciaország, Anglia és Olaszország munkásszervezeteit, hogy hassanak kormányukra és kényszerítsék a béketárgyalások megkezdésére. A felhívás rávilágított az intervenciósök igazi célkitűzésére és felsorolta a szovjet kormány-
nak azokat a kísérleteit, melyekkel a vitás kérdések békés rendezését és a véres háború megszüntetését igyekezett elérni.

Az imperialista hatalmak azonban figyelmen kívül hagyták a szovjet kormány békefelhívásait, és folytatták rabló intervenciójukat a szocializmus országa ellen.

Az Egyesült Államok, Kolcsak veresége ellenére, még mindig reménykedett a távolkeleti helyzet megváltozásában és e terület gazdasági, politikai meghódításának lehetőségében. Wilson éppen ezért küldte Morrist — Amerika tokiói nagykövetét — Omszkba, és megbízta, hogy terjesszen elő „kimerítő tervet” Szibéria gazdasági újjáépítésére és „tájékoztató tervet” az európai Oroszországra vonatkozóan. Morrist azzal is megbízták, hogy kérjen Kolcsaktól hivatalos nyilatkozatot Oroszország jövődő rendszeréről.

Miután Morris a dolgok állását a helyszínen tanulmányozta, javasolta kormányának, hogy ismerje el Kolcsakot, nyújtson neki hitelt és katonai segítséget újabb amerikai csapatok küldése útján⁹⁸.

A „dollárdiplomácia” akkor, amikor Kolcsakról gondoskodott, egyben szerfelett érdeklődött a Kolcsak által zsákmányolt nagy aranykészlet iránt. A külügyminisztérium kitartóan puhatol-

⁹⁸ Lásd Foreign Relations, Russia, 1919. 408—410. old.

gatta, szándékában áll-e Kolcsaknak az aranyat az Amerikai Egyesült Államok őrizetére bízni?⁹⁹

Azokon a vidékeken, amelyeket ideiglenesen az amerikai intervenciósok szálltak meg, Wilson katonái, a japánokhoz hasonlóan, szörnyen kegyetlenkedtek a békés lakossággal, kifosztották és felperzselték az orosz falvakat. Így például az amerikai katonák teljesen felégették Ivanovka falut, és ezerháromszáz embert elpusztítottak.

Ilymódon a megcáfолhatatlan tények arról beszélnek, hogy az Egyesült Államok kormánya „a fegyveres intervenciótól sem riadt vissza, s elküldte csapatait a Szovjet Távol-Keletre és Arhangelszk vidékére. Az amerikai csapatok néhány más állam csapataival együtt tevékenyen segítettek Kolcsaknak, Gyenyikinnek, Jugyenyicsnek és a többi cári tábornoknak a Szovjethatalom elleni harcban, orosz munkásokat és parasztokat lőttek agyon, és kirabolták a lakosságot”¹⁰⁰.

Az imperialista intervenciósok számításai ellenére Kolcsak hadseregét 1919 végéig végérvényesen szétzúzták. A Vörös Hadsereg csapásai és a partizánmozgalom fejlődése Szibéria nyugati és keleti részein s a Távol-Keleten, valamint a városi munkások megmozdulásai a Kolcsak-uralom bukását eredményezték. Gyenyikin veresége 1919 őszén és ugyanakkor Jugyenyics megsemmisítése végérvényesen szétzilálta az Antant és az Egyesült Államok terveit.

Sztálin elvtárs a fenti eseményekkel kapcsolatban 1919 decemberében ezt írta:

„Az ellenforradalom kudarca ezúttal annyira váratlan és annyira gyors volt, hogy az imperialista Németország legyőzői, az Antant vén farkasai kénytelenek voltak ország-világ előtt kijelenteni, hogy «a bolsevizmust fegyveres erővel nem lehet legyőzni»”¹⁰¹.

Az Amerikai Egyesült Államok 1920 tavaszán visszahívta csapatait Szibériából, és áttért az intervenció s a Szovjet Köztársaság elleni harc egyéb formáira.

⁹⁹ Lásd Foreign Relations. Russia, 1919. 214—215. old.

¹⁰⁰ A. A. Gromikónak, a Szovjetunió külügyminiszterhelyettesének nyilatkozata „Az amerikaiak koreai fegyveres intervenciójáról”. Pravda, 1950 július 4. Lásd El a kezekkel Koreától! Szikra 1950. 56. old.

¹⁰¹ Sztálin Művei. 4. köt. 300—301. old.

A Távolkeleti Köztársaság megalakulása

A Vörös Hadsereg már szétzúzta Kolcsakot, de a japán imperialisták még mindig nem mondtak le szovjet-távolkeleti hódító terveikről. Közben, 1920 január 16-án, a Vörös Hadsereg győzelmeinek hatására az Antant Főtanácsa kénytelen volt határozatot hozni, mellyel megszüntette Szovjet-Oroszország blokádját, és visszahívta csapatait Szibériából.

„Amikor az imperialisták látták, hogy a fehérgárdista sereget szétverték, hogy az intervenció nem sikerül s a Szovjethatalom az egész országban erősödik, Nyugat-Európában pedig a Szovjet Köztársaság ellen folytatott intervenciók háború miatt nő a munkások felháborodása — kezdték megváltoztatni a Szovjetállam irányában tanúsított magatartásukat. Anglia, Franciaország és Olaszország 1920 januárjában elhatározták, hogy megszüntetik Szovjet-Oroszország blokádját.

Ilymódon nagyon komoly rés támadt az intervenció falán”¹⁰².

A Távol-Keleten kibontakozott partizánmozgalom egyre erélyesebben szembeszállt a japánokkal.

Ilyen körülmények között a szovjet kormány 1920 február 24-én béketárgyalásokat javasolt Japánnak. A japán imperialisták nem akartak lemondani terveikről, és nem válaszoltak a szovjet javaslatra. A tengeremléki ideiglenes kormány március 5-i javaslatára szintén nem adtak választ. Mivel a Szibériában levő csehek „megsegítése” többé nem lehetett ürügy a japán intervenció igazolására és arra, hogy japán csapatok tartózkodjanak a Tengeremlék északi részén, a japán kormány új ürügyet agyalt ki. 1920 március 31-én kijelentette, hogy a japán alattvalók „élete és tulajdona veszélyben forog”, továbbá „veszélyben van a béke” Mandzsúriában és Koreában. A japánok, miközben az újabb támadásra készülődtek, feszült figyelemmel kísérték az OSzFSzK nemzetközi helyzetét. Az Antant éppen ebben az időben indította meg „harmadik hadjáratát” a Szovjethatalom megdöntésére.

Ilyen körülmények között a szovjet kormány elhatározta, hogy a Távol-Keleten demokratikus „ütközőállamot” alakít. Ennek a lépésnek az volt a célja, hogy elkerülje a háborút Japánnal. Lenin a VIII. Összoroszársági Szovjetkongresszus OK(b)P frakciójában 1920 december 21-én mondott beszédében a Távol-

¹⁰² Az SzK(b)P története. 289—290. old.

keleti Köztársaság megalakításának okait a következőképpen magyarázta: „A körülmények a Távolkeleti Köztársaság néven szereplő ütközőállam megalakítására kényszerítettek; és nagyon jól tudjuk, hogy milyen kimondhatatlan szenvedéseket okoz a japán imperializmus a szibériai parasztoknak, milyen hallatlanul sok kegyetlenséget követnek el a japánok Szibériában . . . De mi ennek ellenére nem viselhetünk háborút Japán ellen és mindent el kell követnünk annak érdekében, hogy megpróbáljuk nemcsak elhalasztani, hanem ha lehetséges, teljesen elkerülni a Japán elleni háborút . . .”¹⁰³

A Bajkál-vidék dolgozóinak 1920 március 28-án megnyílt kongresszusa április 6-án a világ valamennyi kormányának tudomására hozta, hogy megalakult a független, demokratikus Távolkeleti Köztársaság, amelyhez az amuri, tengermelléki, a bajkálontúli, a szahalini és kamcsatkai területek tartoznak, továbbá a Kínai Keleti Vasútvonal számára kisajátított sáv.

De ahhoz, hogy ezeket a területeket a Távolkeleti Köztársasághoz csatolják, még további harcra volt szükség. Hadsereget kellett szervezni és küzdeni az orosz Távol-Kelet egyesítéséért. Ez a cél csak a japán intervenciók és az Amerikai Egyesült Államok, Anglia és Franciaország ármánykodásai elleni kemény harcban volt megvalósítható.

A japán imperialisták éppen ebben az időben arra kerestek ürügyet, hogy hadseregüket orosz területen hagyják. Egész sor provokációs cselekményt szerveztek az amuri Nyikolajevszkben, Habarovszkban, Vladivosztokban és másutt, hogy a helyi lakosságot és a hatóságokat a japánok „megtámadásával” vádolhassák meg. 1920 április 4-ről 5-re virradó éjjel váratlanul géppuska- és ágyútűz nyitottak Vladivosztok központi hivatalaira. A japán páncéloshajó fényszórói segítettek a támadóknak, megvilágították a célokat. A japánok pogromot rendeztek a tömegszervezetekben, és sok lakost lemészároltak. A vladivosztoki támadással egyidejűleg április első napjaiban több várost és falut is megtámadtak: Habarovszkot, Nyikolszk-Usszurijszkijt, Szpasszskot, Skotovót és másokat. Nem sokkal később, május végén, alattomosan, bestiális módon meggyilkolták Szergej Lazót, a tengermelléki partizánok hős vezérét. A gatzettet, amelyet a japán-orosz egyeztető bizott-

¹⁰³ *Lenin Művei*. 31. köt. 479. old.

ság ülésezése idején következtek el, a japán parancsnokság igyekezett eltitkolni. De a szovjet részről közzétett okmányok nyomban leleplezték a gyilkosságot.

A tengermelléki szovjet vezetők az április 4—5-i események alapján világosan látták: Japán nemcsak az intervenció folytatására, hanem a Tengermelléken megalakított fegyveres erők megsemmisítésére is törekszik.

A bolsevikok taktikája abban rejlett, hogy fegyveres erőiket — kivonva őket a japán hadsereg közvetlen csapásai alól — megőrizték, majd utána átcsoportosítsák és feltöltésék.

A japán imperialisták provokációja nem sikerült. A lakosság támogatása folytán az orosz fegyveres erők még gyorsabb növekedésnek indultak. Az Ideiglenes Tengermelléki Kormány a békéért és a háború ellen folytatott harc politikáját követve, a konfliktus felszámolása érdekében tárgyalást kezdett a japánokkal.

A Vladivosztok elleni provokációs támadás után a japán imperialisták elfoglalták Észak-Szahalint. Itt is, akárcsak másutt, kifosztották és elnyomták a helyi lakosságot. Politikájuk következtében az oroszok teljesen kiszorultak a szigetről. A japán imperialisták rátették kezüket Szahalin kikötőire és természeti kincseire, hogy ezzel erősítsék csendesóceáni pozícióikat.

Mialatt a japán imperialisták fegyveres erőket vontak össze a Tengermelléken, a partizánok növekvő ellenállása és a Távolkeleti Köztársaság közben megalakult Forradalmi Néphadseregének támadása arra kényszerítette őket, hogy kitakarodjanak a Bajkálontúlról. A Távolkeleti Köztársaság kormánya a japánokkal folytatott tárgyalások eredményeképpen szerződést kötött a bajkálontúli front hadműveleteinek megszüntetéséről. A japánok 1920 július 25-én kiűrtették Csitát, augusztus 5-én pedig Szretyenszket. A japánok kényszerkivonulása a Bajkálontúlról október közepére fejeződött be. Szemjonov atamán fehérgárdistáit szétzúzta a Távolkeleti Köztársaság hadserege, s a fehérgárdisták Mandzsúriába menekültek.

1921 januárjában megtörténtek a választások a Távolkeleti Köztársaság Alkotmányozó Nemzetgyűlésébe és ennek eredményeképpen Csitában, a köztársaság fővárosában bolsevik vezetés alatt álló kormány alakult. Ilymódon a bolsevikoknak rendkívül nehéz körülmények között sikerült megalakítaniuk a Távolkeleti Köz-

társaságot ideiglenes ütközőállamként, abból a célból, hogy az OSzFSzK-t a japán támadással szemben védelmezze.

A japánok azonban egyáltalán nem szándékoztak abba-hagyni az intervenciót, és új támadás terveit szövögették a szovjet terület ellen.

Az 1921. évi mongol népi forradalom A japánok a távolkeleti intervenció kibontakozásával egyidejűleg Külső-Mongólia elfoglalására törekedtek. E cél érdekében Szemjonov és báró Ungern von Sternberg fehérgárdistáit, valamint Csang Co-lin mandzsui militaristát használták fel. Ez utóbbi mint Mandzsúria teljhatalmú kényura, a japánokkal együttműködve harcolt a hatalomért a pekingi kormány ellen.

A japán imperialisták Mandzsúriában és Mongóliában igyekeztek a kulcspozíciókat elfoglalni, és ott az OSzFSzK ellen felvonulási területet létesíteni.

Ungern von Sternberg, ez a fehérgárdista kalandor és hóhér, a japánok segítségével több ezer főnyi alakulatot verbuvált, behatolt Mongóliába, és 1921 február 4-én elfoglalta Urgát, Mongólia fővárosát. Azt tervezte, hogy innen indít hadjáratot Troickoszavszk, Verhnyeugyinszk és Csita ellen, hogy a Távolkeleti Köztársaságot elvágja Szovjet-Oroszországtól.

A japánok és a fehérgárdisták azonban hamarosan kénytelenek voltak búcsút mondani terveiknek, mert a Vörös Hadsereg, a Távolkeleti Köztársaság hadserege, valamint az újonnan megalakult Mongol Forradalmi Néphadsereg egységei szétzúzták Ungern erőit. 1921 július 6-án Ungern megsemmisítése s a Vörös Hadsereg Urgába való bevonulása után az 1921 március 13-án megválasztott mongol népi forradalmi kormány is átköltözött Urgába. A népi forradalmi kormány megalakulását a Mongol Forradalmi Néppárt szervezeti megalakulása előzte meg. (1921 március 1.)

Szuhe Bator és Csojbarszan illegális csoportjai már 1919-ben agitációt folytattak az arat tömegek között, harcra serkentették őket a japánok bérencei — a kínai militaristák —, Mongólia leigázói ellen. A Vörös Hadsereg szibériai előrenyomulása, Kolcsak és a többi fehérgárdista szétzúzása segített a mongol szabadságmozgalomnak, a mongol népben megerősítette a győzelem tudatát. Szuhe Bator és Csojbarszan 1920 elején kapcsolatot létesített az irkutszki bolsevikokkal és segítséget, tanácsot kapott tőlük.

Mongólia forradalmárai megismerkedtek a bolsevizmus szabadság-eszméivel és a Szovjetek gyakorlatával. Ez hatással volt az aratok haladó rétegei politikai nézeteinek kialakulására és a Forradalmi Néppárt programjára.

Ennek a programnak a legfőbb pontja Mongólia nemzeti felszabadítása és a népképviselő rendszerének bevezetése volt a korábbi teokratikus önkényuralom helyett. A programm lényegében az imperialisták és a feudalizmus ellen irányult. A Szuhe Bator és Csojbalszan vezette párt Mongólia valamennyi haladó erejét tömörítette. Szovjet-Oroszország fegyveres erőivel nyújtott segítséget, s önzetlen támogatásával a mongol nép kiűzte országából a fehérgárdistákat, megíúsította a Mongólia elfoglalására irányuló japán terveket¹⁰⁴.

A távolkeleti intervenciók leverése

A japán militaristák 1921 tavaszán újabb támadásra készülődtek a Tengermelléken. A japán parlament újabb költségvetési előirányzatot szavazott meg hadicélokra. A militarista klikk a szemjonovisták és a Kolcsak-bandák maradékainak segítségével tervet dolgozott ki egy, a Tengermelléken szervezendő lázadásra. A fehérgárdista alakulatok megkapták a szükséges fegyvereket. A Tengermelléken május 26-án újabb ellenforradalmi puccsot hajtottak végre. Vladivosztokban a Merkulov-fivérek — helyi nagykereskedők — vezetésével „kormány” alakult.

Ezt az újabb ellenforradalmi puccsot nyilvánvalóan az Antant és az Egyesült Államok sugalmazta. Az OSzFSzK Külügyi Népbiztossága 1921 június 1-én Franciaország, Anglia és Olaszország külügyminiszteréhez rádiótáviratot intézett, amelyben leleplezte a japán militaristák újabb kalandor vállalkozását. A távirat rámutatott arra, hogy a japánok továbbra is fosztogatják Szibéria természeti kincseit, s hogy „a japán fegyveres erők segítségével Szemjonov és Kappel ellenforradalmi bandáinak maradványai Kína határán tartózkodnak, megszállják a Kínai Keleti Vasútvonalat, és kizárólag a japán segédc csapatok támogatása teszi lehetővé Ungern bandáinak, hogy terrorizálják Mongóliát, és ott támadást készítsenek elő az Orosz Köztársaság ellen”.

¹⁰⁴ Mongóliában 1921 júliusában alkotmányos monarchia alakult, amelynek jogait a népi forradalmi kormány korlátozta. A monarchia 1924-ig állt fenn, amikor kikiáltották a Mongol Népköztársaságot.

A szovjet kormány a továbbiakban utalt arra, hogy az új ellenforradalmi kalandért nemcsak Japánt tekinti felelősnek, hanem az Antant kormányait is. „Szovjet-Oroszország — állapította meg a távirat — kénytelen valamennyi Antant-hatalmat erkölcsileg felelősnek tekinteni az intervenciónak ezért az újabb láncszeméért, amely az Antant-hatalmak kollektív műve”¹⁰⁵.

A hatalmak nem válaszoltak erre a táviratra. Ez azt jelentette, hogy nemcsak elismerték, hanem támogatták is a japán imperialisták újabb intervenciós lépéseit. Az Antant és az Egyesült Államok hozzájárulásával Vladivosztokban továbbra is megmaradt a szövetségesek műszaki tanácsa. Az Egyesült Államok hébe-hóba képmutatóan „tiltakozott” a japánok tengermelléki cselekményei ellen. Mindezek a tiltakozások és „az orosz nép jogainak tiszteletbentartásáról” szóló nyilatkozatok nem voltak egyebek ködfüggőnynél, amely az amerikai agresszorok aljas szándékait leplezte. Az Amerikai Egyesült Államok 1920—1921 folyamán megbízottakat küldött Szibériába. 1921 nyarán Csitába, Abbott tokiói kereskedelmi attasé vezetésével amerikai kereskedelmi küldöttséget indítottak. Ezek a megbízottak és küldöttségek egytől-egyig felderítő és egyéb aknamunkát végeztek gazdáik érdekében. „Nem szabad megfélekezni arról — hangsúlyozta Sztálin —, hogy a kereskedelmi és egyéb missziók és társaságok, amelyek elárasztják Oroszországot, kereskednek vele és segítik, egyszersmind a világburzsoázia legjobb kémei is, hogy ennek következtében a világburzsoázia most jól ismeri Szovjet-Oroszországot, gyenge és erős oldalait, jobban ismeri, mint bármikor. Ez olyan körülmény, amely új intervenciók esetén komoly veszélyt rejt magában”¹⁰⁶.

Az Egyesült Államok kormánya, Anglia és Franciaország kormányához hasonlóan 1921—1922-ben is támogatta Japán szovjetellenes kalandjait. Az Egyesült Államok egyben igyekezett saját ügynökségről is gondoskodni az orosz Távol-Keleten, ezért segítette a Merkulov-fivéreket. A japán intervenció kudarca a Bajkálontúl, az amuri területen és Mongóliában, valamint az élesedő japán-amerikai ellentétek arra kényszerítették a japán vezető köröket, hogy más eszközökkel szilárdítsák meg uralmukat az orosz Távol-Keleten. A japánok diplomáciai tárgyalásokat kezdtek a Távolkeleti Köztársasággal.

¹⁰⁵ Pravda. 1921 június 3.

¹⁰⁶ Sztálin Művei. 5. köt. Szikra 1951. 128. old.

Erre indította őket a belső helyzet rosszabbodása is. Az 1921. évi gazdasági válság erősen érezte hatását Japánban. Nőtt az elégedetlenség a kormány politikája miatt, mely a költségvetés óriási részét kalandor hódító cselekedetekre fordította. Japán élenjáró munkásai nyíltan tiltakoztak az ellen, hogy kormányuk Szibéria és a Távol-Kelet meghódítására rabló hadjáratot indított.

De a japán imperialisták még ilyen körülmények között is eszelős terveik megvalósításáról álmodoztak. Igyekeztek „megtartani maguknak Vladivosztokot, Nyikolszk-Usszurijskijt és a Kínai Keleti Vasútvonalat, meg akartak kaparintani minden vadászati, halászati és erdőkitermelési koncessziót a Tengermelléken, Szahalinon, Kamcsatkában az összes ásványkincsekkel és aranybányákkal együtt, s meg akarták dönteni a Távolkeleti Köztársaság kormányát”¹⁰⁷.

Az Egyesült Államok imperialistái még fantasztikusabb terveket szövögettek.

A Merkulov-fivérek, akik hétrét görnyedtek a japánok előtt, és összeköttetésben álltak az amerikaiakkal, elkótyavetyélték az orosz Távol-Kelet kincseit, köztük az Usszuri-utat és a szucsani kőszénbányákat. De a Forradalmi Néphadsereg és a partizánok hősi harca ezúttal is halomra döntötte a külföldi imperialisták és a fehérgárdisták számításait.

Dalnyijban 1921 augusztus 26-án megnyílt a Japán és a Távolkeleti Köztársaság közötti értekezlet. A japánok a tárgyalások megkezdése után szándékosan húzták az időt, azt a látszatot keltve, hogy hajlandók bizonyos engedményekre. A Távolkeleti Köztársaság küldöttsége ragaszkodott ahhoz, hogy a japán csapatok hagyják el a Távol-Keletet. Ezenfelül a Távolkeleti Köztársaság küldöttei feltétlenül szükségesnek tartották, hogy az értekezletre az OSzFSzK képviselőit is meghívják. A japánok mindezeket a jogos követeléseket elvetették. A tárgyalások 1922 áprilisáig húzódtak. Végülis a japán imperialisták a Távolkeleti Köztársasággal szemben olyan rabló követeléseket támasztottak, amelyek arcátlanság szempontjából még a Kínával szemben támasztott „21 követelést” is felülmúlták. A japán imperialisták Vladivoszto-

¹⁰⁷ N. V. Mosztovec. A dalnyiji konferencia. A Társadalomtudományi Akadémia jegyzetei. 2. kiad. — Az általános történelem kérdései. 285—286. old. (oroszul).

kot „szabad várossá” akarták tenni. Követelték a Távolkeleti Köztársaságtól, hogy szárazföldön és tengeren egyaránt szereljen le, s kötelezze magát, hogy „területén nem vezet be kommunista rendszert”. Ez azt jelentette volna, hogy a köztársaság lényegében a japán imperialisták gyarmatává válik. Japán azt követelte még, hogy Szahalin északi részét 80 évre adják neki bérbe.

A Távolkeleti Köztársaság küldöttsége erélyesen elutasította a japán militaristáknak ezeket az arcátlan követeléseit, és a tárgyalások megszakadtak.

A tárgyalásokkal egyidejűleg, és megszakításuk után (1921 október végétől december elejéig) a japán intervenciósök megszervezték a Tengermelléken a fehérgárdisták újabb fegyveres fellépését. Sikerült is nekik a Távol-Keleten több nagyobb helységet elfoglalniuk. Kamcsatkába egy Bocskarjov nevű bandita vezetésével fehérgárdista alakulatot küldtek. Ennek sikerült elfoglalnia Gizsigát és Petropavlovszkot.

A távolkeleti front helyzetében azonban hamarosan erős javulás állt be. A Távolkeleti Köztársaság hadserege február 12-én Volocsajevka mellett vereséget mért a fehérgárdistákra. Február 14-én felszabadult Habarovszk. A fehérgárdista egységek japán csapatok fedezete alatt dél felé vonultak vissza. A Távolkeleti Köztársaság Forradalmi Néphadserege sikeresen nyomult előre Nyikolszk-Usszurijszkij és Vladivosztok irányában. Nagy segítséget nyújtottak a forradalmi csapatoknak a partizánok, akik szintén érzékeny csapásokat mértek a fehérgárdistákra.

Részint a Forradalmi Néphadsereg és a partizánok sikerei, részint pedig Japán belső és nemzetközi helyzetének erős rosszabbodása arra kényszerítette a japán kormányt, hogy újabb tárgyalásokat kezdjen, de ezúttal már nem csupán a Távolkeleti Köztársasággal, hanem az OSzFSzK-val is. Csangcsunban 1922 szeptember elején megkezdődött a japán megbízottak és a Távolkeleti Köztársaság, valamint az OSzFSzK közös küldöttségének értekezlete.

A japánok még az értekezlet összehívása előtt kijelentették, hogy 1922 november 1-ig kivonják csapataikat a Tengermellékről. A Távolkeleti Köztársaság és az OSzFSzK küldöttsége követelte, hogy a japánok Észak-Szahalint is ürítsék ki. Japán elutasította ezt a követelést, és javasolta, hogy a tárgyalásokat a dalnyiji feltételek alapján folytassák. A csangcsuni értekezlet 1922 szeptemberében

tember 26-án megszakadt. A japánoknak az az utolsó kísérletük sem sikerült, hogy Gyityerihsz volt kolcsakista tábornok új fehér-gárdista „kormány” segítségével tartsák magukat a Tenger-melléken.

A Távolkeleti Köztársaság Forradalmi Néphadserege 1922 október 25-én bevonult Vladivosztokba.

A japán intervenciót felszámolták. Az imperialista hatalmak távolkeleti kalandja csúfos véget ért.

Lenin a távolkeleti munkások és parasztok hősi harcáról és győzelmeiről szólva, egyúttal a szovjet diplomácia munkáját is magasra értékelte. A IX. Szovjetkongresszus által választott Összoroszárszági Központi Végrehajtó Bizottság IV. ülészakán, 1922 október 31-én elhangzott beszédében ezt mondotta: „Biztos vagyok benne, hogy az általános véleményt fejezem ki, ha azt mondom, hogy mi itt valamennyien üdvözljük a Vörös Hadsereg újabb hőstettét, és azt, hogy a háború befejezése felé meglehetősen határozott lépést tettünk: tengerbe szorítottuk a fehérgárdisták utolsó erőit . . .

De ugyanakkor azt is meg kell mondanunk — nehogy a túlzott öndícséret hibájába essünk —, hogy ebben nemcsak a Vörös Hadsereg hősiességének és erejének volt szerepe, hanem a nemzetközi helyzetnek és diplomáciánknak is”¹⁰⁸.

A fiatal Szovjet Szocialista Köztársaság, leküzdve az éhínséget és a rombolást, áttörte az intervenciók és a fehér hadsereg tűzgyűrűjét. A Vörös Hadsereg győzelmet aratott az abban az időben katonai és gazdasági szempontból jóval erősebb ellenség felett, a világ legerősebb tőkés országai felett.

Churchill, Wilson, Clemenceau és más reakciós politikusok rablópolitikája szégyenletesen elbukott. „A szovjet nép megvédte függetlenségét, lélegzetvételi szünethez jutott és a győzelmes szocializmus békés építésének útjára lépett”¹⁰⁹.

A Szovjetország győzelmei felborították a „szövetségesek” és az amerikai imperialisták terveit, akiknek kezéhez „orosz emberek vére tapadt”¹¹⁰. Az Októberi Forradalom áttörte az imperializmus frontját és új korszakot nyitott a nemzetközi kapcsolatok terén

¹⁰⁸ *Lenin* Művei. 33. köt. Szikra 1953. 388. old.

¹⁰⁹ *Molotov*. A külpolitika kérdései. Szikra 1949. 582. old.

¹¹⁰ *P. N. Poszpelov*. Lenin halálának 27. évfordulójára. 8. old. (oroszul).

is. Megszűnt az imperialisták osztatlan uralma. A nemzetközi küzdőtéren új hatalmas tényező jelent meg — a Szovjet Szocialista Köztársaság.

A Szovjetországnak az imperialista intervenciók felett aratott győzelme páratlan jelentőségű esemény volt abból a szempontból, hogy aláásta az imperialista hatalmak uralmát és fellendítette a keleti országok, de különösen Kína, Mongólia és Korea nemzeti felszabadító mozgalmát.

Lenin e győzelem történelmi jelentőségét értékelve ezt írta: „Ez a tanulság számunkra rendkívül nagy tanulság, amely a világpolitikában résztvevő hatalmak példáján, magatartásán mutatja meg, hogy a mi ügyünk biztos ügy, hogy az Oroszország elleni hadjárat, az Oroszország elleni katonai vállalkozás minden néven nevezendő kísérlete csődöt mond; ilyen kísérlet pedig bizonyára nem egy lesz még, de minket már megedzetek tapasztalataink és ténybeli tapasztalatok alapján tudjuk, hogy mindezek a kísérletek csődöt mondanak. És ellenségeink minden egyes kísérlete után erősebbek leszünk, mint a kísérletek előtt voltunk”¹¹¹.

Döntő szerepet játszott az imperialista intervenció és a belső ellenforradalom felett aratott győzelemben az emberiség lángelméi — Lenin és Sztálin — által vezetett bolsevik párt irányítása. „Ha Oroszország megállta a helyét a világimperializmus támadásával szemben, s számos, igen komoly sikert ért el a külső frontokon . . . ezt . . . az egybeforrott, harcokban megedzett és kemény acélból kovácsolt kommunista pártnak köszönheti . . .”¹¹² A párt a Szovjetország hatalmas tömegeit harcba tudta vinni az ellenforradalom és az intervenció ellen. A Vörös Hadsereg azért győzött, mert a felszabadult munkások és parasztok hadserege volt, amelyhez hasonlót még nem ismert az emberiség történelme.

„A Vörös Hadsereg azért győzött, mert mindvégig hű és odaadó volt népéhez, ezért a nép szerette és támogatta mint saját hadseregét, szívéhez nőtt gyermekét”¹¹³. Azért győzött, mert a bolsevik párt által kinevelt újtípusú katonai vezetők vezették. Az intervenció csődjének egyik oka egyben a nemzetközi proletariátus segítsége volt. A tőkés országok munkástömegei, akiknek

¹¹¹ Lenin Művei. 31. köt. 335—336. old.

¹¹² Sztálin Művei. 5. köt. 105. old.

¹¹³ Az SzK(b)P története. 296. old.

forradalmi harca az Októberi Forradalom hatására újabb, magasabb fokra emelkedett, felléptek az intervenció ellen, követelték a Szovjet-Oroszország elleni rabló háború megszüntetését. Anglia, Franciaország, az Egyesült Államok, Japán és más országok munkásai mozgalmat szerveztek ezzel a jelszóval: „El a kezekkel Szovjet-Oroszországtól!” A tőkés országok tengerészei és kikötőmunkásai megakadályozták a fegyver- és hadianyagszállítást az intervencióssok és a fehérhádista tábornokok számára.

Az intervencióssok felett aratott győzelmet az is lehetővé tette, hogy a bolsevik párt mesterien kihasználta az imperialista tábor ellentéteit. Lenin több ízben rámutatott arra, hogy egyebekben kívül „a nyugateurópai ellenforradalomnak az orosz ellenforradalom támogatására irányuló hadjárata kudarccal végződött a Nyugat és a Kelet ellenforradalmárainak táborában, a keleti kizsákmányolók és a nyugati kizsákmányolók táborában, a Japán és Amerika táborában meglevő ellentmondások miatt”¹¹⁴.

Azok a hatalmas csapások, amelyeket a Vörös Hadsereg a belső ellenforradalomra és az imperialista intervencióssokra mért, továbbá az a tény, hogy Szovjet-Oroszország mesterien kihasználta az imperialista tábor ellentéteit, teljes csődbe juttatta a nemzetközi tőkének a Szovjetország elleni első fegyveres támadását. Helyreálltak a Szovjetállam Távol-Keletre vonatkozó jogai. Az Összoroszági Központi Végrehajtó Bizottság 1922 november 15-én a Távolkeleti Köztársaság Nemzetgyűlésének kérésére bejelentette az „ütközőállam” megszüntetését. A Távolkeleti Köztársaság az Orosz Föderáció elválaszthatatlan alkotórészévé vált.

¹¹⁴ *Lenin Művei*. 33. köt. 502. old.

HATODIK FEJEZET

A KÉT RENDSZER HARCA ÉS AZ IMPERIALISTA ELLENTÉTEK FEJLŐDÉSE A TÁVOL-KELETEN AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚ UTÁN (1919—1922)

Változások a Távol-Keleten az első világháború következtében

Szovjet-Oroszország népeinek a belső ellenforradalom és az imperialista intervenciók elleni harcban aratott győzelmei megmutatták a Szovjethatalom életképességét, alkotóerejét és szilárdságát. „Gazdasági és katonai tekintetben — mondotta Lenin — anyagilag mérhetetlenül gyengék vagyunk, erkölcsileg azonban — persze nem az elvont morál szempontjából, hanem valamennyi állam valamennyi osztálya reális erőinek viszonya szempontjából — mindenkinél erősebbek vagyunk”¹. Leninnek ez a megállapítása megadja a kulcsot ahhoz, hogy megértsük, milyen volt Szovjet-Oroszország nemzetközi és belső helyzete az 1919—1922-es években. Szovjet-Oroszország népei a bolsevik párt vezetésével, még a fehérgárdisták és az imperialista intervenciók elleni harc legnehezebb éveiben is gigantikus építőmunkát végeztek. „A végtelen frontokon dúló harcok zajában Szovjet-Oroszország a gazdasági és kulturális építés egyetlenegy lehetőségét sem mulasztotta el”². Ez az alkotómunka még jobban fellendült, amikor a háború befejeződött és a Szovjetország áttért a békés gazdasági építésre. Megkezdődött a szétrombolt népgazdaság intenzív helyreállítása. A proletariátus és a parasztság között tartósan megszilárdult a kölcsönös baráti viszony. Szovjet-Oroszország munkásainak és parasztjainak hatalmuk megszilárdításáért folytatott hősi harca egybeolvadt a világkapitalizmus elleni harccal.

¹ Lenin Művei. 33. köt. 138. old.

² A Kommunista Internacionále okmányai (1919—1932). Moszkva, 1933. 151. old. (oroszul).

Az első világháború idején Anglia és Franciaország, majd 1917-től kezdve az Egyesült Államok főként az európai és más frontokon volt lekötve. A Távol-Kelet piacaira jóval kevesebb európai áru özönlött. Az Egyesült Államok imperialistái igyekeztek a háborús konjunktúrát a lehető legjobban kihasználni, és rendkívül jövedelmező dologgal foglalkoztak: az európai piacokat amerikai fegyverrel és más árukkal, valamint tőkével árasztották el. Özönlöttek Európába az amerikai kölcsönök.

Ezenkívül az amerikai imperialistáknak érdekük volt, hogy az első világháborút kihasználják a latinamerikai országok piacainak megkaparintására, mert a háború alatt az európai országok kénytelenek voltak erősen csökkenteni Latin-Amerikába irányuló árukivitelüket. Wilson politikája Theodore Rooseveltt és Taft politikájánál nem kevésbé volt agresszív. Wilson fegyveres intervenciót folytatott Mexikóban; az Egyesült Államok megszállta Haitit és a Dominikai Köztársaságot, hogy ezeket az országokat véglegesen az amerikai imperializmus jármába hajtsa. Wilson politikája a kis népeket más középamerikai országokban is megfosztotta elemi jogaiktól, és ez országok dolgozó tömegeit az amerikai monopóliumok gyarmati rabszolgáivá tette. „Wilson eszményített demokratikus köztársaságáról a valóságban *kiderült*, hogy a legféltelenebb imperializmusnak, a gyenge és kis népek legszemérmetlenebb elnyomásának és megfojtásának a formája”³.

Az a tény, hogy az Egyesült Államok, Anglia és Franciaország az európai frontokon volt lekötve, különösen kedvező feltételeket teremtett Japán számára kínai hódításai megvalósítására és arra, hogy Japán Anglia és az Egyesült Államok rovására megerősítse csendesóceáni stratégiai és gazdasági pozícióit.

Az első világháborún főleg az Egyesült Államok és Japán imperialistái szedték meg magukat. Az Egyesült Államok erős imperialista hatalomként került ki a háborúból. Az amerikai monopóliumok háborús nyerészkedése igen erős lökést adott az amerikai ipar fejlődésének.

Még a monopoltőkések jövedelméről szóló hiteles adatok is (lásd a 65. kongresszus jegyzőkönyveit) azt mutatják, hogy egész sor iparágban szokásos jelenség volt az 50–100 százalékos, sőt még ennél is magasabb profit. F. Lundberg „A hatvan amerikai család”

³ Lenin Művei. 28. köt. Szikra 1952. 186. old.

című könyvében azt írja, hogy „a vállalatok tiszta jövedelme 1916 január 1-től 1921 júliusáig — amikor az ipar megszűnt katonai célokra dolgozni — 38 milliárd dollár volt, vagyis majdnem elérte a katonai kiadások összegét”⁴.

Az Egyesült Államok imperialistái arra igyekeztek felhasználni a helyzetet, hogy bővítsék a háborús célokra dolgozó iparágakat. Wilson kormánya fegyverkezési versenyt kezdett a világhatalmi harcért indítandó új háborúk előkészítése érdekében. „Wilson a háborúban milliárdokat nyert burzsoázia képviselője, olyan kormány feje, amely nyilvánvalóan egy *második* nagy imperialista háború céljából eszeveszettül fokozta az Egyesült Államok fegyverkezését . . .”⁵

Ezzel együtt még tovább fokozódott az ipar és a tőke koncentrációja. Lenin már 1916-ban azt írta, hogy az Egyesült Államokban „az ország valamennyi vállalata össztermelésének majdnem a fele a vállalatok *egy századrészének* kezében van! És ez a háromezer vállalatóriás 258 iparágat ölel fel”⁶. Az első világháború után ez a folyamat még jobban meggyorsult. A vasúti társaságok négy hatalmas csoportban egyesültek. A réztröszt — az Anaconda-társaság — nemcsak az Egyesült Államokon belül összpontosította egy kézben a rézkitermelést, hanem egész sor más országban is. Az Egyesült Államok részesedése a legfontosabb áruk termelésében világviszonylatban jelentősen megnövekedett.

Az Egyesült Államok a háború óta szilárdan megvetette lábát a külföldi piacokon. Tőkét behozó országból tőkét kivivő és külföldön befektető állammá, adós államból hitelező állammá lett. 1914 előtt az Egyesült Államokban befektetett külföldi tőke elérte a 6 milliárd dollárt, ezzel szemben a háború éveiben az Egyesült Államok egymaga több mint 10 milliárd dollárt kölcsönzött a szövetségeseknek. A világ aranykészletének mintegy fele az Egyesült Államokban halmozódott fel. Az Egyesült Államok gazdasági terjeszkedéséről az amerikai export óriási növekedése is tanúskodott. Hat év alatt — 1915-től 1920-ig — a kivitel 18 milliárddal múlta felül a behozatalt.

„Alighanem az amerikai milliárdosok voltak a leggazdagab-

⁴ F. Lundberg. A hatvan amerikai család. Moszkva, 1948. 165. old. (oroszul).

⁵ Lenin Művei. 23. köt. 202. old.

⁶ Lenin Művei 22. köt. 203. old.

bak, földrajzilag pedig a legbiztonságosabb helyzetben voltak. Ők szedték meg magukat a legjobban. Minden országot adófizetőjükké tettek, még a leggazdagabbat is. Száz meg száz milliárd dollárt harácsoltak össze. És minden dollárhoz szenny tapad: azoknak a titkos szerződéseknek a szennye, amelyeket Anglia «szövetségesével», Németország pedig csatlósaival kötött a rablott javak felosztása céljából, azoknak a szerződéseknek a szennye, melyekkel a felek kötelezik magukat arra, hogy kölcsönösen «segítik» egymást a munkások elnyomásában és az internacionalista szocialisták üldözésében. Minden dollárhoz csomókban tapad a «jövedelmező» hadiszállítások szennye, amelyek minden országban még gazdagabbá tették a gazdagokat és tönkretették a szegényeket»⁷.

Az amerikai monopóliumok meggazdagodása az Egyesült Államok külpolitikájára is rányomta bélyegét. A világ erőviszonyainak lényeges megváltozása különösen a háború utáni első években nyilvánult meg világosan. Az amerikai imperializmus fokozottan kezdte meghódítani a piacokat, és ebből a szempontból a Távol-Keletnek különösképpen fel kellett keltenie figyelmét. „Az imperialisták — írja Sztálin — mindig a Keletet tekintették jólétük alapjának»⁸.

Az Egyesült Államok ezen a fontos szakaszon beleütközött az imperialista Japánba, mely Kínát és Kelet-Ázsiát saját kizárólagos „befolyási övezetének» tekintette. Az 1914—1918-as háború a japán ipar fejlődésének is óriási lökést adott. Japánban új, addig ismeretlen iparágak keletkeztek, mint például a vegyipar és részben a gépipar. Az iparban a teljes termelés értéke a háború éve alatt megötszöröződött, és 1919-ben elérte a 6 738 millió jent. Az ipari tőkebefektetések jelentősen megnövekedtek.

Megnövekedett Japán részesedése Kína külkereskedelmében is. A háború végén Kína külkereskedelmének majdnem fele japán kézben volt, az Egyesült Államokra 15,7 százalék, Angliára pedig 17,1 százalék jutott.

Az első világháború éveiben Japán fontos stratégiai pozíciókat foglalt el Kínában és az egész Csendes-óceánon. A háborút agresszív politika folytatására használta fel, harcolt a „nagy Japán»

⁷ Lenin Művei. 28. köt. 51. old.

⁸ Sztálin Művei. 4. köt. 176. old.

megteremtéséért. A Kínával szemben támasztott „21 követelés” világosan megmutatta a japán politika irányát. Japán már a háború idején jelentősen fokozta a sovinszta kampányt, melynek ez volt a jelszava: „Ázsia az ázsiaiaké” — vagyis harcolt a „japán Monroe-elv” megvalósításáért. Mindez szükségszerűen még jobban kiélezte a japán-amerikai imperialista ellentéteket.

A japán-amerikai imperialista ellentétek, akárcsak az angol-amerikai és az angol-japán ellentétek, a legvilágosabban Kínában nyilvánultak meg, abban az államban, amely a japán, az amerikai és az angol imperialisták között dúló harc fő küzdőtere és szenvedő alanya volt. Az imperialisták a Kína felosztásáért és kirablásáért folytatott harcban vetélkedve durván és arcátlanul beavatkoztak az ország belügyeibe. Az imperialista hatalmak kínai intervenciója amellet, hogy a nagy kínai népnek óriási kárt okozott, állandó háborús veszélyt idézett elő a Csendes-óceánon. A kínai militarista klikkek belső harcát az imperialisták újabb hódításokra használták ki. Az Egyesült Államok, Anglia és Japán lépten-nyomon alkalmazta az intervenciónak ezt a formáját. Természetesen Kína pénzügyi-gazdasági leigázásával kapcsolatban sem szűnt meg a harc az imperialisták között.

A kínai nemzeti burzsoázia — amely a háború első éveitől kezdve teljesen reálisan kezdte érzékelni a külföldi importnak a háború folytán bekövetkezett csökkenését, valamint a kínai export növekedését és a nemzeti ipar bizonyos megerősödését?⁹ — ellenezte az Észak—Dél közötti háborút, és ellenzéki álláspontra helyezkedett Tuan Csi-zsuj kormányával szemben, amely a katonai kormányzókra támaszkodott, és japán orientációjával teljesen lejáratta magát. A kínai kereskedelmi kamarák 1918 elején kam-

⁹ A háború éveit alatt jelentősen fejlődött a kínai pamut-, malom- és dohányipar. Míg 1910-ben Sanghajban és Vuhsziban 23 pamutipari üzem volt 587 000 orsóval és 3 066 szövőgéppel, addig 1918-ban ezekben a városokban már 34 pamutipari üzem működött 1 millió orsóval és 5 500 szövőgéppel. (Az orsók száma a kínai nemzeti iparban 1913-ban 652 000 volt, a szövőgépeké 4 600, 1919-ben pedig az orsók száma 1 173 000, a szövőgépeké pedig 9 500.)

Elsőfőben kezdett fejlődni a kínai cement- és gyufaipar, mely a háború előtt külföldi kézben volt. Fokozódott a gépesítési folyamat, és a nemzeti ipar a kis kézműipari üzemekről kezdett áttérni a nagy villamosmeghajtású üzemekre. A szénbányászat 1919-ig 1914-hez viszonyítva 160 százalékkal, a vastermelés pedig 168 százalékkal növekedett.

A külkereskedelem volumene a háború előtti időhöz viszonyítva két és félszeresére nőtt. Az export növekedése nagyobb volt, mint az importé

pányt indítottak a Dél és Észak közötti háború megszüntetése érdekében. Tuan Csi-zsuj kénytelen volt ideiglenesen lemondani. Csupán akkor szüntek meg a Déllal való béke lehetőségéről hallatszó hangok, amikor egy újabb erős militarista jelent meg a színen, aki hatalma alatt három keleti tartomány (mandzsúriai tartományok) katonai kormányzóit egyesítette. Ez Csang Co-lin volt, aki „segítséget” ajánlott fel Dél ellen. Tuan Csi-zsuj újból visszatért a politikai küzdőterre.

A japán imperialisták 1918-ban újabb lépéseket tettek, hogy erősítsék a pekingi kormányra gyakorolt befolyásukat. Nisiharát, a félig a japán kormány kezében levő koreai és formozai bankok ügynökét, Kínába küldték. Nisihara 1918 tavaszán letelepedett Pekingben és a „kölcsönpolitika” megvalósításán dolgozott, azt a látszatot keltve, hogy működése semmiféle kapcsolatban sem áll a japán kormánnyal. Tuan Csi-zsuj reakciós pekingi kormányának 1918 júniusától szeptemberéig többszázmillió jen összegű „Nisihara-kölcsönt” nyújtottak. A kölcsönök Kína közvéleményét rendkívüli mértékben felháborították, egyrészt, mert a japánoknak még az eddiginél is nagyobb ellenőrzést biztosítottak Kína nyersanyagforrásai és vasútépítkezései fölött, másrészt pedig a kölcsönöket a hazafias Dél elleni háború céljára használták fel. Japánnak ezek a kínai „pénzügyi műveletei” gyanakvást és irigységet keltettek az Egyesült Államok, Anglia és Franciaország imperialistái körében.

Az első világháború után az angol-német ellentét helyett az Egyesült Államoknak és Angliának a világhegemóniáért folytatott harca került előtérbe. Noha az Egyesült Államok és Anglia közti imperialista ellentétek a tőkés tábor legmélyebb ellentétei voltak, mégsem gyengítették a japán-amerikai ellentétet, amely rendkívül fontos szerepet játszott a Távol-Kelet nemzetközi kapcsolataiban.

A Csendes-óceánért folyó harc új szakaszába lépett. A csendesóceáni probléma nyomban az 1914–1918. évi világháború utáni első években a világpolitika egyik legfontosabb problémája lett. A Csendes-óceánért vívott harcnak ebben az új szakaszában a Japán és az Egyesült Államok közti ellentétek voltak a legélesebbek.

Az az „ellentét — mondotta Lenin —, amely meghatározza Oroszország nemzetközi helyzetét, Japán és Amerika vetélkedése. Ezeknek az országoknak a gazdasági fejlődése több évtized folyamán töméntelen gyujtóanyagot halmozott fel, amely elkerülhetet-

lenné teszi, hogy ezek a hatalmak elkeseredett összecsapásban mérkőzzenek meg a Csendes-óceán és partvidéke feletti uralomért. A Távol-Kelet egész diplomáciai és gazdasági története minden kétséget kizáró módon bizonyítja, hogy a kapitalizmus talaján nem lehet elejét venni a Japán és Amerika között érlelődő éles konfliktusnak”¹⁰.

**Az imperialista államok egyessége
Szovjet-Oroszország
ellen a párizsi konferencián**

Az első világháború még jóformán be sem fejeződött, de az Egyesült Államok vezető köreiben máris élénken vitatták azt a kérdést, hogy az Egyesült Államok mekkora részt kapjon a háborús zsákmányból. Az amerikai monopóliumok azt a feladatot tűzték diplomáciájuk elé, hogy a lehető legnagyobb mértékben használja ki a helyzetet, és igyekezzék kiverekedni, hogy az Egyesült Államok uralkodó helyzetet foglaljon el a világpolitikában. Wilson elnök képmutatása és féktelen demagógiája következtében ugyan „bálványa volt az olyasfajta nyárspolgároknak és pacifistáknak, mint Keynes és a II. Internacionále (sőt a «kétésfeles» Internacionále) számos hőse . . .”¹¹, de még az ő agresszív politikája sem elégítette ki az Egyesült Államok uralkodó osztályait. A háború végén, amikor napirendre került az imperialista béke kérdése, Wilsonnak ellenzéke támadt. Ez az ellenzék úgy vélte, hogy Wilson nem tudja maradéktalanul megvalósítani azt, amire az amerikai imperialista burzsoázia törekedett: a vezető szerepet a világpolitikában. Több amerikai burzsoá politikus nyomban a fegyverszünet után Wilson külpolitikai manővereit ellenző nyilatkozatokat tett közzé.

Ilyen körülmények között Wilson elhatározta, hogy személyesen résztvesz a párizsi „békekonferencia” munkájában. Ez a konferencia a világ ellenforradalmának főhadiszállása, a Szovjet-Oroszország, s a gyarmati és függő országok nemzeti felszabadító mozgalma elleni harc szervező központja lett.

1918 november 18-án bejelentették, hogy az elnök Párizsba utazik. A Wilson által kinevezett küldöttség tagjai a következők voltak: Robert Lansing külügyminiszter, Henry White nyugalmazott diplomata, a Köztársasági Párt egyik kevésbé ismert politikusa,

¹⁰ Lenin Művei. 27. köt. 368—369. old.

¹¹ Lenin Művei. 31. köt. 221—222. old.

House ezredes, az elnök személyes barátja és Bliss tábornok. A Wilson vezette amerikai küldöttség Párizsba imperialista békeprogrammot vitt magával, amelynek alapvető célja az Amerikai Egyesült Államok világuralmának a megteremtése volt. Megvalósítása érdekében szükség volt arra, hogy Szovjet-Oroszországot, az európai forradalmi központot, és a keleti országok nemzeti felszabadító mozgalmát szétzúzzák, továbbá az Amerikai Egyesült Államok fő imperialista versenytársait — Angliát és Japánt megsemmisítsék, és megakadályozzák Németország túlságos meggyengülését — hogy Németország megmaradjon olyan erőnek, mely harcolni tud az európai „bolsevik veszély” ellen stb. Wilson szükségesnek tartotta ennek a rabló programnak a megvalósítását, és ezt a törekvését a burzsoá pacifizmussal és az „igazságos békéért”, a kis népek „függetlenségéért és szuverenitásáért” folytatott harc hazug és képmutató jelszavaival leplezte. Szükségesnek tartotta továbbá, hogy a Népszövetséget az Egyesült Államoknak a világhegemóniáért folytatott harca eszközévé tegyék, hogy az Egyesült Államok imperialistái a Népszövetség cégére alatt „aranyhíntőjukhoz kötözzék Európa és más világrészek népeit, hogy biztosítsák Washington uralmát felettük.

A Népszövetségnek lényegében az volt a feladata, hogy a «Jenki és Társai» monopol világcégévé válják»¹².

A szenátus azonban elégedetlen volt amiatt, hogy Wilson nem tartotta szükségesnek a két párt nevesebb szenátorait a küldöttségbe jelölni. A köztársaságipártiak úgy vélték, hogy olyan államférfiaknak, mint Rootnak, Theodore Rooseveltnek és Taftnak, szerepelniük kellett volna a bizottság tagjai között. Az Egyesült Államokban megindult harc a burzsoázia különféle csoportjainak érdekeit tükrözte vissza. Nem arról folyt a vita, hogy meg kell-e valósítani az Amerikai Egyesült Államok világhegemóniáját, avagy sem, hanem arról, hogy milyen úton kell azt kiverekedni. Wilson hívei azért harcoltak, hogy ezt az uralmat a Népszövetség révén valósítsák meg, és áldemokratikus szólamokkal leplezzék.

Az imperialista hatalmak a párizsi békekonferencia összeülése után azt a feladatot tűzték maguk elé, hogy megszervezik

¹² A Kommunista Internacionále okmányai (1919—1932). 140. old. (oroszul). Lásd *I. F. Ivasin*. A versailles-i rendszer megteremtése. Szikra 1952. 19. old.

Szovjet-Oroszországnak, a világ első szocialista államának a szétzúzását, továbbá elfojtják a tőkés országok forradalmi mozgalmát és Afrika, Ázsia népeinek nemzeti felszabadító mozgalmát. Ebben a kérdésben, amely a konferencia központi kérdésévé vált, nem voltak elvi ellentétek az imperialista hatalmak képviselői között. Az Egyesült Államok Szovjet-Oroszországgal szemben tanúsított álláspontját már a Wilson „14 pontjához” fűzött kommentárokban megfogalmazta. Ez az álláspont az Amerikai Egyesült Államoknak abban a törekvésében jutott kifejezésre, hogy Szovjet-Oroszországot feldarabolja, szétzúzza a Szovjethatalmat, mert Szovjet-Oroszország „a proletár világforradalom zászlóvivőjévé . . . vált, amely magához vonzza Nyugat és Kelet élenhaladó forradalmi erőit”¹³, és ezért szétzúzása nélkül az imperialisták még csak nem is gondolhattak arra, hogy más országok forradalmi mozgalmával megbirkózhassanak.

Magán a konferencián az Egyesült Államok szovjetellenes álláspontját Bliss tábornok fejtette ki nyilatkozatában. Ez a nyilatkozat nagyszabású tervet foglalt magában, mely a nyugat-európai országok forradalmi mozgalma elleni harc terve, a fiatal Szovjet Szocialista Köztársaság ellen az imperialista ragadozók együttes erővel végrehajtandó nagyszabású intervenció megszervezésének a terve volt.

Az „összhang”, amely az imperialisták között az „ orosz kérdésben” uralkodott, nem jelentette azt, hogy más kérdésekben nem voltak köztük komoly és mélyreható ellentétek. A Távol-Keleten az Egyesült Államok, Anglia, Japán és Franciaország érdekei ütköztek egymással. De az akkori idők alapvető ellentéte az Amerikai Egyesült Államok és Japán közti antagonisztikus ellentét volt.

Japán, az Egyesült Államok legfőbb vetélytársa, gazdaságilag és stratégiailag megerősödve jelent meg a békekonferencián. Mint a nagyhatalmak egyike, öt küldöttel képviseltette magát. A küldöttek a következők voltak: Szajondzsi márki, a Genro tagja és kétízben miniszterelnök, Makino báró, Csinda vicomte, az angliai nagykövet, Macui, a franciaországi nagykövet és Idzsuin, az olaszországi nagykövet.

¹³ *Sztálin Művei*. 4. köt. 256—257. old.

Kínát Liu Cseng-hsziang külügyminiszter, továbbá amerikai, angliai és belgiumi nagykövetei és a szenátus elnökhelyettese képviselte. A kínai küldöttség arra számított, hogy Wilson „igazságos békét” ígérő demagóg „14 pontja” fékező hatással lesz majd Japánra, továbbá, hogy a Kínára a háború előestéjén rákényszerített szerződéseket hatályon kívül helyezik, és Kínát egyenrangú félnek ismerik el a tárgyalásokon. A kínai küldöttség azon fáradozott, hogy Santung területét csatolják vissza Kínához. A kínai követelések programja az alábbiakat tartalmazta: az imperialista hatalmak mondjanak le kínai „befolyási övezeteikről”, hívják vissza a külföldi csapatokat és rendőrséget, zárják be a külföldi posta- és távíróhivatalokat, töröljék el a konzuli bíraskodást, a hatalmak mondjanak le a bérbevett területekről, adják vissza a koncessziókat és adják meg Kínának a vámautonómiát. De már kezdettől fogva világos volt, hogy e követelések kielégítésére semilyen eshetőség sincs.

A japán küldöttség az Antanttal kötött 1916. és 1917. évi titkos egyezményre, valamint az Amerikai Egyesült Államokkal kötött Lansing–Isii-egyezményre támaszkodva — mely egyezmények Japánt kivételes helyzetbe juttatták Kínában — arra törekedett, hogy megkapja a németek valamennyi santungi jogát és privilégiumát, továbbá a csendesóceáni volt német szigetbirtokokat az Egyenlítőtől északra. Ezenfelül — főként demagóg célzattal — azt követelte, hogy a Népszövetség Alapokmányába vegyék fel a faji megkülönböztetés eltörlését. Ez a követelés az Amerikai Egyesült Államok és az angol domíniumok faji megkülönböztetésen alapuló bevándorlási politikája ellen irányult, és az volt a célja, hogy biztosítsa a japánok akadálytalan beutazását ezekbe az országokba.

Santung kérdése fontos helyet foglalt el a Japán és az Amerikai Egyesült Államok közötti harcban. A kérdést első ízben 1919 január 27–28-án tárgyalták a konferencián. Az üléseken az Amerikai Egyesült Államok, Nagybritannia, Franciaország, Olaszország, Japán és Kína képviselői voltak jelen. Megjegyzendő, hogy Makino báró már az ülés előtt elégedetlenségét nyilvánította a kínai küldöttség meghívása miatt. Magán az ülésen röviden kifejtette Japán hadbalépésének és hadviselésének történetét, rámutatott a Japán által hozott „áldozatokra” és beszédét Japán követeléseit tartalmazó nyilatkozattal fejezte be. A kínai küldöttség

tiltakozott Japán területi igényei ellen¹⁴ és követelte, adják vissza Kínának a bérbevett területeket és mindazokat a jogokat, amelyekkel Németország Santungban rendelkezett. Hangsúlyozta, hogy Santung ősi kínai terület, ahol több mint harminc millió kínai él, és hogy Németország ezt a területet erőszakkal hódította meg. Most nyilvánvalóan arról van szó — hangoztatta a kínai küldöttség —, hogy egy másik külföldi hatalom — vagyis Japán — akarja megteremteni kizsákmányoló rendszerét ebben a tartományban, a kínai civilizáció bölcsőjében, Konfucius hazájában, ezen a szent kínai földön.

E nyilatkozat után Makino újból felszólalt, és „megindokolta” a japán követeléseket. Megállapította, hogy Santung tartományt Japán ténylegesen „meghódította”, és most csupán Németország jogi hozzájárulását követeli ahhoz, hogy Santungot mint meghódított területet, adják át neki. Ezenkívül hivatkozott még a Kínára rákényszerített szerződésekre és Japán santungi „különleges jogaira”.

A kínai küldöttek Makinónak adott válaszukban azt állították, hogy Kínának a háborúban való részvétele megváltoztatta a helyzetet, és hogy Kínának Santungra vonatkozóan Japánnal kötött egyezménye, amely a Kínára 1915-ben rákényszerített „21 követelésen” alapult, érvényét veszítette¹⁵.

A Németországot és a Népszövetség Alapokmányát érintő kérdések tárgyalása a santungi kérdést egy időre elodázta. Közben a japán küldöttség mindent elkövetett tervei megvalósítása érdekében. Igyekezett szakadást előidézni a kínai küldöttségen belül, de főként az Egyesült Államok, Anglia és Franciaország közti ellentétekre spekulált, várva a kedvező pillanatot, hogy követeléseit elfogadják.

A japán küldöttség 1919 februárjában demagóg céllal azt javasolta, hogy iktassanak be a Népszövetség Alapokmányába egy külön pontot „a fajok egyenjogúságáról”. A kínai küldöttség ebben a kérdésben támogatta a japánokat. Ez bizonyos zavart keltett az angol és az amerikai küldöttek körében. A japán javaslat elfogadása közvetett elítélése lett volna azoknak a törvények-

¹⁴ Lásd *P. J. Treat. Japan and the United States 1853—1921*. New York, 1921. 241—242. old.

¹⁵ Lásd ugyanott, 243—244. old.

nek, amelyek korlátozták az Ázsiából az Egyesült Államokba, Kanadába, Ausztráliába és más tőkés országokba való bevándorlást.

Az amerikaiak a brit domíniumok, de különösen Ausztrália merev álláspontját a japán javaslat meghíúsítására használták fel. Ilymódon a japán küldöttség vereséget szenvedett, de a faji egyenjogúság kérdésének felvetésével ért el bizonyos politikai hatást, mivel demagóg módon a faji egyenlőség bajnokának tüntette fel magát.

1919 áprilisának második felében újra megkezdték a santungi kérdés tárgyalását. A külügyminiszterek tanácsában Lansing javasolta: a németek kínai jogait ruházzák az Antantra és a baráti hatalmakra, hogy aztán a közeljövőben „igazságosan” elosszák őket. Ilymódon az amerikai imperializmus megmutatta, hogy nem akarja visszaadni Kínának a japánok által elfoglalt területét, s csupán úgy vetette fel a kérdést, hogy e területet másnak kell adni. Kétségtelen, hogy az Egyesült Államok a „kollektív birtoklás” ürügye alatt saját maga akarta ellenőrzése alá venni Santungot. Az Egyesült Államok küldöttsége ellenezte, hogy Santungot Japánnak adják, mert ez azt jelentette volna, hogy legfőbb csendesóceáni vetélytársa még jobban megerősödik.

Makino és Csinda, a japán küldöttség vezetői, elleneztek az Egyesült Államok javaslatát. A santungi kérdés körül különösen április utolsó napjaiban dúlt a harc. A japán küldöttség a kérdés mielőbbi rendezését követelte, és azzal fenyegetőzött, hogy ellenkező esetben nem hajlandó aláírni a békeszerződést és nem lép be a Népszövetségbe.

Anglia, Franciaország és Olaszország képviselői támogatták a japán követeléseket.

Wilson az Antant-hatalmak egységes frontjával találta szemben magát, és megijedt a japán küldöttségnek attól a fenyegetésétől, hogy Japán nem írja alá a szerződést és nem lép be a Népszövetségbe, ha nem elégítik ki követelését. Ezért hozzájárult a santungi kérdésre vonatkozó japán követelésekhez.

A „hármak tanácsa” elfogadta a versailles-i szerződés Santungra vonatkozó 156., 157. és 158. cikkelyét, ami teljesen megfelelt Japán követeléseinek. Németország Japán javára lemondott jogairól és kiváltságairól, amelyek elsősorban Csiaocsou területére, a vasútvonalakra, az ércbányákra és a vízalatti kábelekre vonat-

koztak. Németország ezeket a jogokat és kiváltságokat az 1898 március 6-i szerződés és utána egyéb, Santung tartományra vonatkozó egyezmények révén kapta Kínától. Ilymódon Japán minden ellenszolgáltatás nélkül birtokába vette a santungi vasútvonalat, és vele kapcsolatban minden jogot és kiváltságot, továbbá minden ingó tárgyat, amely Csiaocsou területén előzőleg Németország tulajdonában volt.

Anglia és Franciaország japánbarát álláspontját a santungi kérdésben az magyarázza, hogy abban az időben sem Angliának, sem Franciaországnak nem volt érdeke, hogy az Egyesült Államok megerősödjék a Távol-Keleten, nem volt érdeke a „nyitott kapuk” hírhedt politikájának győzelme, mert ez a politika nemcsak Japán „befolyási övezetei” ellen, hanem az európai hatalmak „befolyási övezetei” ellen is irányult. Ezenfelül az európai hatalmak abban reménykedtek, hogy Japánt faltörő kosként használhatják majd fel Szovjet-Oroszország és a kínai forradalmi mozgalom ellen. Ez utóbbi megfontolás Wilsont is arra bírta, hogy engedjen a japán követeléseknek. „A bolsevizmus, ez a «tisztán orosz jelenség» félelmetes nemzetközi erővé válik, amely megingatja a világimperializmus legmélyebb alapjait”¹⁶, dühbe hozta Európa és az Egyesült Államok kapitalista politikusait. Az Egyesült Államok a mélyreható amerikai-japán ellentétek ellenére is igyekezett Japánt az OSzFSzK elleni harcra felhasználni. Ezek és más egyéb okok arra vezettek, hogy az amerikai köldöttség engedett a santungi kérdésben. A kínai küldöttség megtagadta a versailles-i szerződés aláírását.

A párizsi békekonferenciának Kína kérdésében hozott határozatai felháborították a kínai népet. Pekingben 1919 május 4-én tiltakozó tüntetést tartottak a versailles-i szerződés és a pekingi japánbarát kormány ellen. A tüntetésben tizenhatezer főiskolai hallgató vett részt (a „Május 4. mozgalom”). A tüntetők követelték, hogy távolítsák el a kormányból az összes japánbarát minisztereket, és a kormány ne fogadja el a versailles-i szerződést. Az imperialistaellenes mozgalom az ország valamennyi fontosabb központjára áttérjett. Növekedésnek indultak a főiskolai hallgatók és a kereskedők szövetségei, hatalmas hullámként hömpölygött végig az országon a kínai munkások sztrájkja és megszervezték a japán áruk bojkottját.

¹⁶ *Sztálin Művei*. 4. köt. 257. old.

Az a tény, hogy Wilson a santungi kérdésben kapitulált a japánok előtt, az Egyesült Államokban is elégedetlenséget keltett. Több amerikai politikus, köztük Lansing külügyminiszter is, élesen elítélte Wilsont amiatt, hogy nem tudta megvédelmezni az amerikai imperializmus programját.

Lansing álláspontja nem jelentette azt, hogy Wilson ellenfelei Kína érdekeit védelmezték. Mivel nekik Japán meggyengülése volt az érdekük, arra törekedtek, hogy az amerikai monopoltörkések számára előnyösebb feltételeket biztosítsanak Kína és más csendesóceáni országok kizsákmányolására. Úgy vélték, hogy Wilson nem tudta kiverekedni az Egyesült Államok távolkeleti éozícióinak a megerősítését. Az Egyesült Államok vezető lapjai ps folyóiratai nyíltan ellenezték, hogy Santungot átadják Japánnak, mert véleményük szerint ez Japánt erősíti és „veszélyes helyzetet” teremt a Csendes-óceánon.

Az Egyesült Államok szenátusához számos petíció és határozat érkezett politikusoktól és szervezetektől, amelyek követelték a Santungra vonatkozó cikkely elutasítását. Az Egyesült Államok vezető körei nem akartak belenyugodni Japán megerősödésébe. Úgy látták, hogy Wilson baklövése miatt az amerikai monopóliumok gazdasági és politikai terjeszkedési terveinek megvalósítása bizonyos korlátokba ütközik Kínában. Maga az egész versailles-i szerződés, és a Népszövetség Alapokmánya — mely nem biztosított vezető szerepet az Egyesült Államoknak, nem elégítette ki a világalumról álmódzó amerikai fináncoligarchia követeléseit.

A szerződés elfogadásához a szavazatok kétharmadára volt szükség a szenátusban. Az 1920 március 19-i szavazás eredménye: negyvenkilencen szavaztak a szerződés ratifikálása mellett és harmincöten ellene. Ilymódon az Egyesült Államok nem ratifikálta a versailles-i szerződést és a Népszövetségbe való belépést.

Wilson veresége után hamarosan a Köztársasági Párt jutott hatalomra. A párt elhatározta, hogy megváltoztatja a távolkeleti politika vonalát, és fő vetélytársát — Japánt — kiszorítja meghódított pozícióiból. A köztársaságipártiak többek között rámutattak arra, hogy a volt csendesóceáni német gyarmatokra vonatkozó mandátumok elosztása az Egyesült Államok érdekei rovására történt. Az Egyesült Államok finánciókéjének képviselői, versenytársaik kiszorítására törekedve, koncessziókat akartak kapni

Kínában. Az Egyesült Államok egyre fokozottabban harcolt a felvevőpiacokért, nyersanyagforrásokért és az új tőkebefektetési szférákért.

Harding köztársaságipárti kormánya, miután Németországgal különbékét kötött, kijelentette, hogy bár az Egyesült Államok nem ratifikálta a versailles-i szerződést, mégis élnie kell a szerződésből folyó jogokkal és kiváltságokkal.

Az európai ipar átállítása békés termelésre azt jelentette, hogy csökkent a kereslet az Egyesült Államok árucikkei iránt. Ilyen körülmények között az Egyesült Államok imperialistái számára különleges jelentőségre tettek szert a távolkeleti piacok, főként pedig Kína.

Az Egyesült Államok és a Távol-Kelet közti szorosabb kapcsolat kifejlődését előmozdította a Panama-csatorna megnyitása. A csatornát 1914 augusztus 15-én nyitották meg, de a munkálatokat még nem fejezték be teljesen. A csatorna megnyitását hivatalosan 1920 július 12-én jelentették be. A Panama-csatorna használatbavételével az Egyesült Államok és a Távol-Kelet kikötői közti tengeri út nagy mértékben megrövidült. New Yorkból San Franciscóig a Magellán-szoroson keresztül tizennégyezer mérföld volt az út, és most ez a távolság vagy ötezer mérföldre csökkent. A New Yorkból Honoluluba vezető út nyolcezer mérfölddel rövidült meg, és megrövidült a japán és a kínai kikötőkhöz vezető út is. A Panama-csatornának katonai-stratégiai jelentőségén kívül óriási gazdasági jelentősége is volt. Közelebb hozta egymáshoz a két óceán amerikai partjait, és előmozdította a kapcsolatok kibővítését az Egyesült Államok keleti iparvidéke és a távolkeleti piacok között. 1915-ben 5,4 millió tonna úrtartalmú hajó ment keresztül a csatornán. Ez a szám 1920-ban 11 millióra növekedett, 1924-ben pedig a Panama-csatorna teherforgalma meghaladta a Szezi-csatornáét.

Az Egyesült Államok imperialistái nem tudtak belenyugodni abba a kivételes helyzetbe, amelyet Japán az első világháború alatt foglalt el Kínában. Ez a helyzet aláaknáztta az Egyesült Államok kínai befolyását, és akadályozta, hogy Kínát a „nyitott kapuk” politikája alapján zsákmányolja ki. Japán az első világháború alatt nemcsak kereskedelmi, hanem pénzügyi kapcsolatait is erősítette Kínával. Japán hivatalosan nem folytathatott önálló pénzügyi politikát Kínában, mert tagja volt a bankkonzorciumnak.

De a bankkonzorcium minden intézkedését megkerülte, és más, a konzorciumhoz nem tartozó bankok útján uzsorakölcsönöket kényszerített Kínára. Ebből a szempontból különösen Nisihara, Japán már említett nemhivatalos pénzügyi és diplomáciai ügynöke fejtett ki nagy aktivitást. Nisihara kínai működése sajátos pénzügyi, politikai intervencióként jellemezhető. Japán az első világháború évei alatt 391 430 000 jen összegű kölcsönt nyújtott Kínának, ennek is legnagyobb részét 1917—1918-ban¹⁷.

Emellett Japán a kölcsönöket olyan feltételekkel nyújtotta, hogy jelentős részük a főként az ő érdekében dolgozó militaristák kezébe kerüljön.

Ebbe a helyzetbe sem az Egyesült Államok, sem Anglia nem akart belenyugodni. Az angol kormány igyekezett olyan irányban befolyásolni a kínai hatóságokat, hogy minél kevesebb pénzügyi műveletet bonyolítsanak le a japánokkal, mivel ezek az ügyletek a japánoknak uralkodó helyzetet biztosítanak az országban. Az amerikai imperializmus, uralkodó helyzetre törekedve Kínában, mindenképpen biztosítani akarta az Egyesült Államok elsőbbségét Kína „finanszírozásában”.

Az Egyesült Államok nyomást gyakorolt Japánra, hogy aláassa kínai pozícióit, és kedvező feltételeket biztosítson az amerikai monopóliumok számára. Az Egyesült Államoknak ezt a törekvését bizonyították az új bankkonzorcium megalakítására vonatkozó tárgyalások, amelyek hivatalosan 1918 augusztusában kezdődtek és 1920 októberében fejeződtek be. Az Egyesült Államok vezető körei célszerűnek tartották egy új pénzügyi konzorcium megalakítását, amelyben az Egyesült Államok játszott volna a vezető szerepet. Teljesen világos volt, hogy az Egyesült Államok az új konzorcium megalapításával nemcsak pénzügyi, hanem politikai terjeszkedését is ki akarta szélesíteni Kínában.

A konzorcium megalakításáról 1918 egész második felében folytak a tárgyalások az Egyesült Államok bankköreivel. A külügyminisztérium júniusban értekezletre hívta össze a kínai beruházásokban érdekelt bankárokat. Az értekezlet eredményeképpen elhatározták, hogy az Egyesült Államok kormánya javaslattal fordul Nagybritannia, Franciaország és Japán kormányához, hogy szervezzék meg saját bankcsoportjukat az új konzorciumban való

¹⁷ Lásd *Th. Millard Democracy and the Eastern Question*. 188—192. old.

részvétel céljából. Az Egyesült Államok külügyminisztériuma 1918 július 29-én jelentést adott ki, amelyben kifejtette az új konzorcium alaptételeit: 1. amerikai bankár csoport megalakítása; 2. együttműködés a bankárok és a külügyminisztérium között, különösen a politikai vonal tekintetében; 3. a bankcsoport megalakulását a külügyminisztérium hagyja jóvá; 4. a kölcsönök határidejének feltételeit a külügyminisztérium hagyja jóvá; 5. diplomáciai támogatás nyújtása a szerződések érvényesítésénél; 6. nemzeti bankcsoportok alakítása Angliában, Franciaországban, Japánban, hogy „együttműködjenek” az amerikai csoporttal.

Az amerikai csoportnak 1918 őszéig már harmincegy bank volt a tagja. Az ország legnagyobb bankjai léptek be a csoportba: a Morgan and Co., a Kuhn, Loeb and Co., a New York City Bank, a First National Bank, a Continental Trust és a Commercial Trust, a Chicago Insurance Bank és mások. A többi kormánnyal tartott megbeszélés alapján pontosabban megfogalmazták az Egyesült Államoknak az új konzorcium kérdésében elfoglalt álláspontját. Az Egyesült Államok kormánya rámutatott arra, hogy nincs szándékában újra csatlakozni a régi konzorciumhoz, hanem kizárólag egy új konzorcium megalakításának kérdését veti fel, hangsúlyozta továbbá, hogy Kínának ipari és vasúti kölcsönöket lehet nyújtani. Az amerikai imperialisták arcátlanul azt állították, hogy a vámjövödelmek és más sajtóságos biztosítékok külföldi ellenőrzés alá vétele „nem ellenkezik” Kína függetlenségének és szuverenitásának elismerésével.

Angliának és Franciaországnak abban az időben érdeke volt, hogy megszüntesse Japán kivételes helyzetét Kínában, s ezért elfogadta az Egyesült Államoknak az új konzorciumban való részvételre tett javaslatát. Japán a hatalmak egységfrontjával találta magát szemben, s ezért ő is kénytelen volt csatlakozni a konzorciumhoz.

Nagybritannia, Franciaország, Japán és az Egyesült Államok bankcsoportjainak képviselői Párizsban, 1919 május 11–12-én értekezletet tartottak. Az értekezlet olyan határozatokat hozott, amelyek alapján véve megfeleltek az Egyesült Államok célkitűzéseinek. Mivel Anglia és Franciaország a háború után nem rendelkezett szabad tőkével, az új konzorcium megszervezése kétségtelenül azt jelentette, hogy az Egyesült Államok gazdasági és politikai befolyása erősödik Kínában. Az amerikai imperializmus

agresszív politikája, amelyet a „nyitott kapuk” elve védelmének ürügyével folytatott Kínában, ismét megszilárdult. Ezért nem csoda, hogy Japán, amely abban az időben nem léphetett fel nyíltan az Egyesült Államok ellen, mindenképpen gátolta a konzorcium megalakulását.

Japán 1919 június 18-án azzal a követeléssel állt elő, hogy Mandzsúriát és Mongóliát — mivel Japán e területeken „különleges érdekekkel” rendelkezik — teljesen vegyék ki a konzorcium működési köréből. Japán képviselői ezzel kapcsolatban arra hivatkoztak, hogy Japán már a hat ország csoportjának 1912 június 18-i párizsi ülésén is ilyen kikötésekkel élt. „A Japán Bank — állapította meg az akkoriban előterjesztett okmány — kijelenti, hogy a kölcsönben olyan feltétellel vesz részt, hogy semmi, ami a tervezett kölcsönnel kapcsolatos, ne csorbítsa Japán különleges jogait és érdekeit Dél-Mandzsúria területén és Belső-Mongólia vele határos keleti részén”¹⁸.

Japánnak ez a követelése megmutatja, hogy a japán imperialisták nagyon jól tudták, mit jelent az új konzorcium, amelyben az Egyesült Államoké lesz a vezető szerep. Tudták, hogy Anglia és az Egyesült Államok imperialistáinak érdeke Japán távolkeleti pozícióinak a gyengítése¹⁹. Jellemző ezzel kapcsolatban az angol kormány nyilatkozata. Az angol kormányuk a japán kormányhoz intézett, augusztus 11-én átnyújtott memoranduma megállapította: „Az amerikai javaslatnak — ahogy azt az angol, a japán és a francia kormány elfogadta — egyik legfontosabb célja az volt, hogy megszüntesse a különleges igényeket egyes érdekszférákra, és a nemzetközi konzorcium együttes tevékenysége révén mindenféle korlátozás nélkül megnyissa egész Kínát. Ezt a célt nem érhetjük el, ha az egyezmény résztvevői nem áldozzák fel az egyes befolyási vagy érdekszférákon belüli ipari előnyökre vonatkozó összes igényeiket. Mandzsúria és Mongólia Kína fontos tartományai, és minden olyan törekvés, amely arra irányul, hogy e tartományokat a konzorcium működési köréből kizárja, egyenes tagadása annak az elvnek, amelyen ez a konzorcium felépül”²⁰.

¹⁸ Lásd *M. J. Bau*. *The Foreign Relations of China; a History and Survey*. New York, 1922. 396. old.

¹⁹ Lásd *T. V. Field*. *American Participation in the China Consortium*. New York, 1931. 156—157. old.

²⁰ Memorandum of the British Foreign Office 11. VIII. 1919.

A későbbi, 1919 októberi és novemberi amerikai és angol jegyzékek megismételték ezeket a megfontolásokat. 1920 márciusában Japán újból előhozakodott igényeivel és arra hivatkozott, hogy Mandzsúria és Kelet-Mongólia „rendkívül fontos” Japán „nemzeti védelme” és gazdasági léte szempontjából. A japán kormány új fogalmazást javasolt, melynek értelmében fenntartotta magának a vétőjogot vagy a cselekvési szabadságot arra az esetre, ha Dél-Mandzsúriának vagy Kelet-Mongóliának kölcsönt nyújtanak. Japán az új javaslatban egész sor vasútvonalat sorolt fel, követelve, hogy azokat vegyék ki a konzorcium befolyási szférájából.

Az amerikai és az angol kormány újra elutasította a japán javaslatokat. Az Egyesült Államok és Anglia állhatatossága, valamint azok a közvetlen tárgyalások, amelyeket Lamont, Morgan képviselője Tokióban a japán bankokkal folytatott, Japánt engedékenységre kényszerítették. Hajlandó volt visszavonni 1919 június 18-i levelét, és „az amerikai, angol és francia bankcsoportokkal, velük egyenlő feltételek mellett, megkötni a konzorciumra vonatkozó szerződést”²¹.

Japánnak azonban mégis sikerült több követelése teljesítését kiverekednie: a konzorcium működési szférájából kivették a Dél-mandzsúriai Vasútvonal egész hálózatát és azokat a vasútvonalakat és ipari üzemeket, amelyeket Japán Dél-Mandzsúriában és Belső-Mongólia keleti részén épített. E területekkel kapcsolatban nem történt említés Japán „különleges jogairól”, a szerződés csupán felsorolta azokat a vasútvonalakat és iparvállalatokat, amelyeket nem kellett átadni a konzorciumnak.

Ilymódon az Egyesült Államok imperialista politikájával a japán imperialistákat arra kényszerítette, hogy kissé összébbhúzzák magukat.

New Yorkban, 1920 október 15-én, összeültek a négy hatalom képviselői. Hosszas eszmecsere után létrejött az egyezmény, amely megállapította az új konzorcium működési szféráját. Az egyezmény kimondta: „Ez az egyezmény a jelenlegi és a jövőbeli kölcsön-egyezményekre vonatkozik, olyan kölcsönökre, amelyeket nyilvános jegyzés útján nyújtanak a kínai kormánynak, Kína tartományai-

²¹ M. J. Bau. The Foreign Relations of China; a History and Survey. 399—400. old.

nak, vagy olyan társaságoknak és korporációknak, amelyek a kínai kormány, illetve a kínai tartományi hatóságok tulajdonában, vagy ellenőrzése alatt állnak, valamint bárkinek nyújtott kölcsönökre vonatkozik, ha az ügyletet a kínai kormány vagy a tartományi hatóságok garantálták. A már jelentősebb mértékben fejlett iparvállalatokra vonatkozóan fennálló egyezményekre nem terjed ki a jelen egyezmény hatálya”²².

Ilymódon az új konzorcium sokkal jelentősebb funkciókat ragadott magához, mint az első. A közigazgatási és politikai kölcsönök mellett nem kevésbé érdekelték az „ipari” kölcsönök, amelyekben főként vasúti kölcsönöket értettek. Ebben az amerikai imperializmusnak az a törekvése nyilvánult meg, hogy megszerezze az ellenőrzést a kínai vasútépítkezés és a vasútvonalak felett, hogy azután Kína leigázására használja fel őket.

„Kínában ugyanis — írta Sztálin elvtárs — az imperializmus uralma nemcsak az imperializmus katonai hatalmában nyilvánul meg, hanem mindenekelőtt abban, hogy Kínában az ipar döntő szálai, a vasutak, a gyárak, a bányák, a bankok stb. külföldi imperialisták kezében, vagy azok ellenőrzése alatt vannak”²³.

A konzorcium működésének időtartamát öt évben állapították meg. Az érdekelt hatalmak követői Kína külügyminisztériumához jegyzéket intéztek, amelyben bejelentették az új konzorcium megalkadását és célkitűzéseit. A jegyzék azt a reményt fejezte ki, hogy Kínában hamarosan megalakul az egységes kormány, amely lehetővé teszi az új konzorciumnak, hogy megvalósítsa a négy kormány kívánságát — Kína fejlődésének „elősegítését”.

De a konzorcium, a megszervezésére fordított erőfeszítések ellenére, lényegében nem működött. Fennállásának öt esztendeje alatt egyetlenegy kölcsönt sem nyújtott Kínának. Ezt egész sereg ok magyarázza. Ezek közül elsősorban Japán ellenállását és szabotázsát kell megemlítenünk. Japán folytatta intenzív behatolását Mandzsúriába azért, hogy új vasutakat építt, és ahol csak lehetett, akadályozta az európai és az amerikai tőke benyomulását Kínába.

A konzorcium tétlenségének másik oka a kínai nép ellenállásában rejlett.

²² M. J. Bau. The Foreign Relations of China; a History and Survey. 407. old.

²³ Sztálin Művei. 8. köt. 383. old.

A kínai nemzeti felszabadító mozgalom és az imperialista-ellenes mozgalom fellendülése folytán az imperialista hatalmak nem merték vállalni annak a kockázatát, hogy Kínának nagyobb kölcsönöket nyújtsanak.

Ennek ellenére egy dolog kétségtelen: a konzorcium célkitűzéseinek megvitatása, majd később a konzorcium megalakulása, az Egyesült Államok imperialista törekvéseinek erősödését és kínai korlátlan terjeszkedési terveit tükrözte vissza.

Szovjet-Oroszország és Kína A Kína irányában követett lenini-sztálini külpolitika alapelveit a szovjet kormány 1919 július 25-i nyilatkozata fejtette ki. A szovjet kormány lemondott minden olyan kiváltságról, amelyet előzőleg a cári kormány csikart ki Kínától, lemondott a befolyási szférákról, koncessziókról stb. és kijelentette, hogy kész baráti viszonyt létesíteni Kínával a teljes egyenlőség és a kölcsönös érdekek tiszteletbentartása alapján. A Népbiztosok Tanácsának a kínai néphez, továbbá Dél- és Észak-Kína kormányához intézett felhívása többek között megállapította:

A szovjet kormány lemondott a cári kormány minden hódításáról.

„A szovjet kormány megsemmisít minden különleges kiváltságot és a kínai földön megszünteti az orosz kereskedők minden kereskedelmi telepét. Egyetlenegy orosz hivatalnok, pap vagy hittérítő se merészeljen beavatkozni a kínai ügyekbe, ha pedig bűncselekményt követ el, a helyi bíróság jogosan vonja felelősségre. Kínában ne legyen más hatalom, más bíráskodás, mint a kínai nép hatalma és bíráskodása.”

A szovjet kormány felhívása Kína tömegeire rendkívül mély benyomást tett. Az imperialista hatalmak szekerét toló pekingi kormány azonban nem vett tudomást a szovjet kormány nyilatkozatáról.

A szovjet kormány 1920 októberében újra felhívást intézett Kínához, javasolva, hogy minél előbb teremtsék meg a diplomáciai kapcsolatot a két ország között. A szovjet kormánynak a kínai néphez intézett felhívása megállapította:

„Az Oroszországi Szovjet Föderatív Szocialista Köztársaság Kormánya érvénytelennek nyilvánít minden szerződést, amelyet Oroszország előző cári kormánya kötött Kínával, és lemond minden elfoglalt kínai területről, minden kínai orosz koncesszióról, s ellen-

szolgáltatás nélkül, örök időre mindent visszaad Kínának, amit a cári kormány és az orosz burzsoázia elrabolt tőle.”

A pekingi kormány a nemzeti felszabadító mozgalom nyomására kénytelen volt tárgyalásra lépni a szovjet kormánnyal, de a tárgyalások megkezdése után minden tőle telhetőt elkövetett azok elhúzására, majd megghiúsítására.

Dél-Kína Szun Jat-szen vezette kormányának akkoriban még nem volt fizikai lehetősége, hogy közvetlen kapcsolatot létesítsen Szovjet-Oroszországgal, noha Szun Jat-szen több ízben kijelentette, hogy a kínai nép baráti kapcsolatot szándékozik teremteni a Szovjetországgal.

A csendesóceáni
tengeri fegyverke-
zési hajsza

Az imperialista hatalmaknak az új konzorcium megteremtése körül dúló harca feltárta a Japán és az Egyesült Államok között kifejlődött éles konfliktust. Ez a harc visszatükrözte az Egyesült Államok agresszív terveit, azt, hogy az Egyesült Államok ki akarja szorítani Japánt az első világháború alatt elfoglalt pozícióiból, és igyekszik megteremteni a feltételeket a csendesóceáni országok feletti uralma számára. De tervei megvalósításában Japán részéről ellenállásba ütközött. Mindkét ország agresszív köréi teljesen nyíltan beszéltek és írtak az elkerülhetetlen katonai összecsapásról. A párizsi konferencia határozatai, a Japánban és az Egyesült Államokban folyó sovinszta és háborús propaganda feszült helyzetet teremtett a Távol-Keleten. Az Egyesült Államok kongresszusában és az amerikai sajtóban olyan hangok hallatszottak, amelyek aktívabb politikát követeltek a Távol-Keleten, s annak érdekében szálltak síkra, hogy a Távol-Keleten erősíteni kell az amerikai pozíciókat, és erélyesen érvényt kell szerezni a „nyitott kapuk” politikájának.

1919–1921-ben a Japán és az Egyesült Államok közötti csendesóceáni háború kilátása realisabb volt, mint valaha. Az Egyesült Államok távolkeleti támadó politikája beleütközött Japán nem kevésbé agresszív politikájába. Japán vezető köréi igyekeztek elhinteni a nép körében az Amerika elleni háború elkerülhetetlenségének gondolatát. A japán ujságírók azzal vádolták az Egyesült Államokat, hogy fegyveres erővel vagy a „dollárdiplomáciával” akarja Japánt visszaszorítani. Ezért Japánnak „kötelessége” erőszakkal válaszolni. Kodzsiro Szato tengernagy 1921-ben megjelent „Ha Japán és Amerika harcolni fog” című könyvében ezt

írta: „Birodalmunknak mind földrajzi, mind történelmi szempontból az a küldetése, hogy minden eszközzel terjeszkedjék a kontinensen. Ez egyáltalán nem lesz agresszió. Ha terjeszkedése a kontinensen nehézségekbe ütköznék, úgy maga a birodalom léte forogna veszélyben. A cserépbe ültetett növényhez hasonlóan, a birodalom is csak akkor maradhat fenn és fejlődhet, ha gyökerei kiterjednek a kontinensre. Ha elvágnák a kontinenstől, ez halálra kárhozná. Amerika kegyetlenül igyekszik elvágni ezeket a gyökereket, és imperializmusának megvalósítására törekszik a keletázsiai kontinensen, amely Japán helye”²⁴.

A csendesóceáni háború veszélye a washingtoni konferenciát megelőző években mindenekelőtt a hallatlan tengeri fegyverkezési hajszában jutott kifejezésre. A nagyhatalmak²⁵ tervezett tengeri készülődései mindazt felülmutták, ami az 1907–1914 közötti évek angol-német versenyére emlékeztet. A²⁶ három tengeri hatalom nem kevesebb mint 36 szuper dreadnaught típusú új hajót épített, illetve tervbevette építésüket.

Japán lázasan erősítette flottáját.

1921-ben 7 sorhajó, 8 elsőosztályú cirkáló, 16 másodosztályú cirkáló, 5 ágyúnaszád, 45 torpedóromboló és 65 tengeralattjáró állt már építés alatt, illetőleg építésük tervbe volt véve²⁵.

Nem kevésbé lázas flottafejlesztés volt tapasztalható Japán vetélytársa, az Egyesült Államok részéről is. 1919-ben megerősítették az 1916-ban elfogadott flottaépítési programot. Ez a program 1925–1926-ig 10 sorhajó, 6 nehézcirkáló, 10 akna-cirkáló, 50 torpedónaszád és sok egyéb harci egység építését tervezte.

Építés alatt állt: 10 sorhajó, 6 nehézcirkáló, 10 felderítő cirkáló, 17 torpedóromboló és 39 tengeralattjáró²⁶. Az Egyesült Államokban évente 140 millió font sterlinget fordítottak a flotta fejlesztésére²⁷.

Ennek a „vetélkedésnek” a fejlődése és a haditengerészeti erők további fejlesztésére irányuló kiadások növekedése súlyos teherként nehezedett a dolgozó tömegekre. Ez annál is inkább

²⁴ Kojiro Sato. If Japan and America Fight. Tokió, 1921. 5—6. old.

²⁵ Lásd H. C. Bywater. Sea Power in the Pacific. London, 1934. 192—193. old.

²⁶ Lásd ugyanott, 100—101. old.

²⁷ Round Table. XII, 1921, 11. old.

Anglia, az Amerikai Egyesült Államok és Japán flottája 1919-ben
(A felső szám a mennyiséget, az alsó szám pedig a tonnaúrtartalmat
jelenti ezer tonnában)

	Brit Birodalom	Amerikai Egyesült Államok	Japán
Sor-dreadnaught-ok (a sorcirkálókat is beleértve)	$\frac{43}{1023}$	$\frac{22}{474}$	$\frac{13}{365}$
Sorhajók (dreadnaught előtti típus)	$\frac{1}{16}$	$\frac{20}{266}$	$\frac{9}{131}$
Páncélos cirkálók	$\frac{11}{109}$	$\frac{14}{181}$	$\frac{13}{142}$
Könnyűcirkálók	$\frac{99}{493}$	$\frac{13}{53}$	$\frac{20}{92}$
Vezetők és torpedórombolók ..	$\frac{451}{475}$	$\frac{424}{403}$	$\frac{84}{56}$
Tengeralattjárók	$\frac{124}{97}$	$\frac{102}{91}$	$\frac{53}{34}$
Repülőgépanyahajók és repülőgépszállító hajók	$\frac{8}{95}$	—	—
Összesen: ..	$\frac{737}{2308}$	$\frac{595}{1468}$	$\frac{192}{820}$

(Lásd A világháború a számok tükrében, 1934-es kiad. 50. táblázat. 1. old.)

nyilvánvaló, ha figyelembe vesszük, hogy 1920—1921-ben gazdasági válság dúlt a tőkés világban.

Az 1916. évi amerikai haditengerészeti program, amelyet a kongresszus említett határozata erősített meg 1919-ben, és a Japánban folyó óriási flottafejlesztés nyugtalanságot keltett Anglia vezető köreiben. Angliának volt a legerősebb hadiflottája. Az ország gazdasági és pénzügyi helyzete rendkívül megnehezítette az újabb flottaépítést. De az Anglia, az Egyesült Államok és Japán közötti ellentétek kiéleződése Angliát arra kényszerítette, hogy bekapcsolódjék a versenybe, mivel hajói az Egyesült Államok és Japán

hajóihoz képest elavultak. Ez azt jelentette, hogy Nagybritannia imperialista körei minden erőfeszítésre készek voltak, hogy megőrizték tengeri uralmukat. Churchill ezeknek a köröknek a véleményét juttatta kifejezésre, amikor kijelentette: „Semminek a világon, semmiféle megfontolásnak, semilyen érvnek és meggyőződéssnek — bármilyen csábító is legyen — nem szabad arra készíteni bennünket, hogy lemondjunk tengeri uralmunk fenntartásáról, mert a tengeri uralomtól országunk léte függ”²⁸. Ezért az angol kormány elhatározta, hogy megkezdí négy sorhajó építését, amelyeknek 1924-ig kellett elkészülniük. Mindegyikük hétmillió font sterlingbe került. Nagybritannia haditengerészeti költségvetése 1921-ben elérte a 83 444 000 font sterlinget.

A tengeri fegyverkezési hajsza, amelybe Franciaország és Olaszország is bekapcsolódott, az 1920–1921. évi válság körülményei között még a tengeri nagyhatalmak erejét is meghaladta. A japán program végrehajtása azt jelentette, hogy Japán 1927-ig évente 400 millió dollárt költött volna flottafejlesztésre²⁹. Az 1916-os program végrehajtására az Egyesült Államoknak másfélmilliárd dolláros pótköltségvetésre volt szüksége, vagyis nagyobb összegre, mint amennyit 1898-tól 1914-ig Németország költött flottafejlesztésre, a kiel csatorna építését is belértve.

A csendesóceáni uralomért harcoló imperialista hatalmak számára rendkívül fontos volt a haditengerészeti támaszpontok kérdése. E kérdés különösen nagy súllyal esett latba az Egyesült Államok számára, amely távol feküdt feltételezett távolkeleti ellenfelének alapvető létfontosságú központjaitól.

A többi államhoz viszonyítva Japán volt a legelőnyösebb helyzetben. A haditengerészeti támaszpontok egész láncolatával rendelkezett Tajvantól délre, továbbá a Riukiu-szigeteken és magán az anyaországon keresztül egészen az északon fekvő Dél-Szahalinig.

Ezenkívül Japánnak még egész sor előretolt őrhelye is volt — a Japántól délre és délkeletre elszórtan fekvő Mariana-, Marshall- és Karolina-szigeteken. E szigetekre Japán mandátumot kapott.

Ez a Csendes-óceán nyugati részén eléggé szilárd stratégiai helyzetet teremtett Japán számára. Japán előnyét az is növelte,

²⁸ H. C. Bywater. *Navies and Nations*. London, 1927. 21. old.

²⁹ Lásd R. L. Buell. *The Washington Conference*. New York—London, 1922. 139. old.

hogy háború esetén egész flottáját a legfontosabb támaszpontjaihoz közelfekvő vidékeken vonhatta össze.

Mindezzel feltétlenül számolniuk kellett az amerikai imperializmus vezető politikusainak, akik a Japánnal való elkerülhetetlen katonai összeütközésről való szóbeszédok ellenére is tudták, hogy az Egyesült Államok még nincs felkészülve a háborúra. Az Egyesült Államokban, akárcsak Angliában, a néptömegek között erősen háborúellenes volt a hangulat. Az uralkodó osztályok egyes rétegeinek az volt a véleménye, hogy olcsóbbá kell tenni az új haditengerészeti építkezést. Egyesek attól is tartottak, hogy az előálló helyzet rendkívül kielezi Amerika és Japán viszonyát, és ha nem szűnik meg a tengeri fegyverkezési hajsz, a háború az Egyesült Államok számára kedvezőtlen helyzetben elkerülhetetlenné válik.

Az amerikai haditengerészeti felderítő szolgálat 1921-ben megállapította, hogy egyes, Japánban és Angliában épülő hajók tonnaúrtartalma felülmúlja az Egyesült Államokban épülő hajókét. Míg az Egyesült Államokban előzőleg úgy vélték, hogy az épülő hat sorhajó lesz a legnagyobb a világon, most megállapították, hogy Japánban nyolc még nagyobb tonnaúrtartalmú hajó épül. Angliában 1921-ben szintén elhatározták, hogy négy sorhajót építenek, amelyek nem maradnak el a japánok hajói mögött. Természetesen az Egyesült Államok jóval nagyobb pénzügyi lehetőségekkel rendelkezett ahhoz, hogy folytassa a tengeri vetélkedést; ehhez azonban idő is kellett. Ezenfelül az Egyesült Államok számára korlátot szabott a Panama-csatorna átbocsátó képessége, amelyen nem haladhattak keresztül 35 000 tonnánál nagyobb úrtartalmú hajók.

Harding kormánya a belső és a nemzetközi helyzet figyelembevételével elhatározta, hogy konferenciát hív össze Washingtonba, abból a célból, hogy a konferencia felveti majd a csendesóceáni politikai helyzettel kapcsolatos legfontosabb kérdéseket, és az amerikai imperializmus javára igyekszik megváltoztatni az erőviszonyt.

A washingtoni konferencia

Harding kormánya és Hughes, a kormány külügyminisztere, azt a feladatot tűzte maga elé, hogy „kijavítja azokat a hibákat”, amelyeket Wilson a párizsi konferencián — különösen Santung kérdésében — elkövetett, és kiverekszi az angol-japán szövetség

felbontását. Ha az új bankkonzorcium megalakítása az első olyan lépés volt, amely arra irányult, hogy az amerikai monopóliumok érdekében meggyengítse Japán kínai pozícióit, akkor a washingtoni konferencia további kísérlet volt arra, hogy az Egyesült Államok imperialistái kedvező feltételeket teremtsenek maguknak a csendesóceáni országokba való gazdasági és politikai behatolásuk számára. Az Egyesült Államok egyben igyekezett ideiglenesen konszolidálni a csendesóceáni imperialista erőket, hogy belőlük imperialista tömböt tákolhasson össze Szovjet-Oroszország és a távolkeleti népek nemzeti felszabadító mozgalma ellen.

Az Egyesült Államokkal együtt Anglia sem nyugodhatott bele abba — noha Anglia távolkeleti politikájában Japánra támaszkodott —, hogy Japán még mindig eléggé erősen kezében tartotta azokat a pozíciókat, amelyeket az első világháború idején ragadott magához. Anglia hajlandó volt támogatni az Egyesült Államokat Japán ellen, azzal a feltétellel, ha az Egyesült Államok abbahagyja a sorhajók és a repülőgépanyahajók építését. Mindkét hatalomnak érdeke volt, hogy Japánt kiszorítsa kereskedelmi pozícióiból. Ezenfelül Japán terjeszkedése bizonyos mértékig nemcsak az Egyesült Államok imperialista érdekeit, hanem az angolok gyarmati pozícióit is veszélyeztette, s aggodalmat keltett egyes angol körökben, különösen pedig egyes domíniumokon. Az 1921. évi birodalmi konferencián világosan megnyilvánult több domínium japánellenes hangulata. Ezen a konferencián a legfontosabb helyet az 1911. évi angol-japán szerződés meghosszabbításának kérdése foglalta el. A kanadai sajtó nyíltan hangoztatta: teljesen elképzelhetetlen, hogy Kanada Japán oldalára álljon abban az esetben, ha Japán és az Egyesült Államok között háború törne ki. Kanada — úgymond — még akkor sem lépne fel az Egyesült Államok ellen, ha az angol-japán szövetségi szerződést megújítanák, mivel semmi köze sincs Japánhoz, viszont az Egyesült Államokhoz szoros kötelékek fűzik.

Az amerikai propaganda nyomatékosan hangsúlyozta, hogy mivel az angol-japán szövetséget előzőleg Németország és Oroszország ellen kötötték a Távol-Keleten, a világháború után — amikor Németország szét van zúzva, Oroszországban pedig forradalom tört ki, ami az amerikai imperialisták véleménye szerint az országot hosszabb időre megbénítja — a szerződés alapján véve az Egyesült

Államok ellen irányul. Ezért az Egyesült Államok politikusai nyíltan követelték az angol-japán szövetség felbontását. „Véleményem szerint — mondotta az Egyesült Államok imperialista érdekeit képviselő Lodge szenátor — az angol-japán szövetség, távolkeleti és csendesóceáni kapcsolataink legveszélyesebb eleme. Ez a szövetség egyre növekvő aggodalmat kelt nemcsak az Egyesült Államokban, hanem Kanadában is. Másfelől táplálja Japánban a militarista szellemet, s Japán szárazföldi és tengeri készülődését újabb konfliktusokra ösztönzi³⁰.

A *Round Table* című angol folyóirat 1921 június-szeptemberi számaiban a birodalmi konferenciával foglalkozó cikkek ugyanezt a nézetet fejezték ki. E cikkek szerzői, különösen az amerikai szerzők, egyenesen rámutattak arra, hogy az Egyesült Államok számára az angol-japán szövetség politikailag fontos létkérdés; ez a szövetség óriási bizalmatlanságot kelt Anglia iránt az Egyesült Államok vezető köreiből, továbbá hangsúlyozták, hogy „a leszerelés” problémáját csak azzal a feltétellel lehet megoldani, ha az angol-japán szövetségi szerződést felbontják.

Az angol domíniumok attól féltek, hogy Japán más távolkeleti országok rovására megerősödik. Ezt bizonyította több politikus felszólalása a birodalmi konferencián. A domíniumoknak még azok a képviselői is (köztük a délafrikai Smuts és az ausztráliai Hughes), akik támogatták az angol kormány álláspontját, és az angol-japán szerződés megkötése mellett nyilatkoztak, egész sor rendkívül lényeges fenntartással éltek az Egyesült Államok javára.

Meighen kanadai miniszterelnök nyíltan kijelentette, hogy az angol-japán szövetségi szerződés megújítása esetén Kanada kormánya ezt a szövetséget nem fogja magára nézve kötelezőnek tekinteni, mivel azt a kanadai parlament nem ratifikálta³¹. Ami pedig a Kanada és az Egyesült Államok érdekeit érintő kérdéseket illeti, a kanadai kormány álláspontját véglegesnek kell elfogadni. Lloyd George Meighen beszéde alatt közbeszólt: „Sir, ön úgy beszél, mintha az Egyesült Államok polgára lenne.” Smuts tábornok szintén óva intett az Egyesült Államokhoz való viszony kiélezésétől, azt állítva, hogy „a domíniumok úgy tekintenek reá (Amerikára), mint legidősebb testvérükre”.

³⁰ New York Times. 1922 március 9.

³¹ Lásd Weale B. L. Putnam. An Indiscreet Chronicle from the Pacific. 4. sz. 1922. 107—108. old.

A birodalmi konferencia megmutatta, hogy nemzetközi konferencia összehívása esetén egyes domíniumok Japánnal szemben az Egyesült Államokhoz csatlakoznak.

Még be sem fejeződött a birodalmi konferencia, és Londonban máris átnyújtották a washingtoni konferenciára szóló, Harding által küldött meghívót.

Noha a háború utáni első években élesek voltak az angol-amerikai ellentétek, a két állam, az Anglia részéről tett komoly engedmények alapján, amelyeket mindenekelőtt politikai és gazdasági nehézségei indokoltak, mégis kompromisszumot kötött egymással.

Anglia a multban az európai országok hitelezője volt, most pedig az Egyesült Államok adósa lett. A pénzügyi függőség, továbbá az a komoly gazdasági válság, amelyet az ország abban az időben átélt, arra kényszerítette, hogy engedményeket tegyen az Egyesült Államoknak. Az Anglia és az Egyesült Államok közötti kompromisszumot az a körülmény is megkönnyítette, hogy az amerikai tőke, amely a világháború alatt felduzzadt és óriási pénzügyi erőforrásokkal rendelkezett, rászorult a régi, szerteágazó angol közvetítő bankhálózatra, és a két ország bankkörei között ideiglenes kapcsolat létesült. Ezenfelül az Egyesült Államoknak és Angliának abban az időben egyaránt érdeke volt, hogy megakadályozza egy Franciaország vezette erős európai államtömb megalakítását. Végül a Távol-Keleten a két ország álláspontjának közeledését előmozdította az a közös törekvés, hogy Japánt kiszorítsák elfoglalt monopolpozícióiból, és alkut kössenek vele Kína rovására, mely utóbbit az imperialisták „közös tulajdonuknak” tekintették. Ennek ellenére Anglia, amelynek a háború után az Egyesült Államok volt a legfőbb imperialista vetélytársa, nem akart kiadni kezéből olyan ütőkártyát, mint a japán szövetség, és a Japánnal folytatott nemhivatalos tárgyalásai során utalt a szövetség megújításának a lehetőségére.

A washingtoni konferencia 1921 november 12-én nyílt meg. A konferencián az Amerikai Egyesült Államok, a Brit Birodalom, Japán, Franciaország, Olaszország, Belgium, Hollandia, Portugália és Kína képviselői vettek részt. Szovjet-Oroszországot és a Távolkeleti Köztársaságot az OSzFSzK kormányának tiltakozása ellenére sem hívták meg a konferenciára.

Szovjet-Oroszország nemzetközi és belső helyzete addigra

jelentősen megszilárdult. A Szovjetállam népei és fegyveres erői lángeszű vezérei, Lenin és Sztálin vezetésével, szétzúzták a külföldi intervenciókat és az orosz fehérgárdistákat. A fiatal Szovjetállam mind a belpolitikában, mind a más államokhoz való viszony kérdéseiben a lenini-sztálini politikát követve, és leleplezve az imperialisták minden cselszövését, nemcsak a szocialista köztársaság valamennyi népének megbonthatatlan egységét tudta megteremteni a fronton és a háterszágban, hanem egyben az imperialista országok dolgozóinak és a gyarmati világ elnyomott népeinek meleg rokonszenvét is ki tudta vívni.

Az imperialistáknak a Szovjethatalom megsemmisítésére és a kapitalista rendszer egységének helyreállítására irányuló valamennyi kísérlete teljes kudarccal végződött. Így a világon továbbra is két ellenséges tábor állt szemben egymással — az imperializmus és az imperializmus ellen harcolók táborá. Kialakult „a vonzás két fő, de egymással ellentétes központja és ennek megfelelően az e központok felé való vonzás két iránya alakul ki: Anglia—Amerika a burzsoá kormányok számára és a Szovjetunió a Nyugat munkásai és a Kelet forradalmárai számára”³². A két ellenséges tábor között ideiglenes és nagyonis bizonytalan erőegyensúly jött létre. „A nemzetközi burzsoázia — írta Lenin — megfosztva annak lehetőségétől, hogy nyílt háborút viseljen Szovjet-Oroszország ellen, most várakozó álláspontot foglal el, lesve azt a percet, amikor a körülmények majd megengedik neki, hogy ezt a háborút felújítsa”³³.

Az imperialista hatalmak az OSzFSzK-t azért nem hívták meg a washingtoni konferenciára, mert — noha csak ideiglenesen — enyhíteni akarták az egymás közötti éles ellentéteket, hogy harci egységfrontot alakítsanak ki Szovjet-Oroszország és a kínai nép ellen. Az imperialista rablók a fegyverzet csökkentésének burzsoá-pacifista jelszavaival takarózva azt a kérdést kezdték tárgyalni, hogy kinek és miként nyujtsanak lehetőséget a Távol-Kelet népeinek és mindenekelőtt Kína népének gazdasági és politikai leigázására. Jellemző, hogy a washingtoni konferencia előestéjén Anglia burzsoá sajtója kampányt indított az angol-szovjet kereskedelmi szerződés felbontása érdekében. Ezt a kampányt úgy irányították, hogy a szerződés felbontásáért a felelősséget az OSzFSzK-ra hárítsák. Minderre Anglia reakciós vezetőinek azért volt szükségük, hogy

³² Sztálin Művei. 7. köt. Szikra 1951. 299. old.

³³ Lenin. Válogatott művek. 2. köt. Szikra 1949. 874. old.

a washingtoni konferencián szabad kezét biztosítsanak maguknak a szovjetellenes „munkához”.

Ezért teljesen világos: a szovjet kormány azt a tényt, hogy az imperialista hatalmak az OSzFSzK-t nem voltak hajlandók meghívni a washingtoni konferenciára, olyan álláspontként értelmezte, „amely világosan kedvez az orosz ellenforradalomnak, és az intervenciók rendszer újabb megnyilvánulása”³⁴.

Az OSzFSzK kormánya az Amerikai Egyesült Államok, Nagybritannia, Franciaország, Kína és Japán kormányához intézett 1921 július 19-i tiltakozásában kijelentette, hogy nem ismeri el a konferencia határozatait, mert azokat az OSzFSzK és a Távolkeleti Köztársaság részvétele nélkül hozták.

„Bármilyen határozatokat hoz is ez a konferencia — állapította meg a tiltakozó jegyzék —, az orosz kormány, mivel a konferencián nem vesz részt, fenntartja magának a teljes cselekvési szabadságot minden olyan kérdésben, amelyet a konferencián meg tárgyalnak, és ezt a cselekvési szabadságot minden körülmények között, és minden általa megfelelőnek tartott eszközzel meg fogja valósítani”³⁵.

A szovjet kormány 1921 november 2-án újabb jegyzéket intézett a hatalmakhoz, amelyben erőlesen tiltakozott amiatt, hogy a washingtoni konferencián való részvételből kirekesztik. A jegyzék megállapította, hogy a tőkés hatalmak „Oroszország nélkül szándékoznak dönteni olyan kérdésekben, amelyek ez ország érdekeit érintik”, ami csak „kárára lehet Oroszország népeinek”.

A konferencia szervezői nem vették figyelembe ezeket a tiltakozásokat. A konferencia az OSzFSzK és a Távolkeleti Köztársaság képviselőinek a részvétele nélkül nyílt meg.

A konferencia hivatalos napirendjén az alábbi pontok szerepeltek: 1. a tengeri fegyverkezés korlátozása, valamint az új fegyverek alkalmazásának szabályzata; 2. a csendesóceáni és a távolkeleti kérdés — Kína, Szibéria és a mandátumos szigetek.

Noha az angol-japán szövetség kérdése hivatalosan nem szerepelt a napirenden, mégis egyike volt az alapvető kérdéseknek, mert megoldása nélkül nehezen lehetett megegyezésre jutni a tengeri fegyverkezés „korlátozására” vonatkozóan. Az angol-

³⁴ Izvesztyija, 1921 július 21.

³⁵ Ugyanott.

Japán szövetség felbontása kérdésének nagy figyelmet szenteltek. Az angol-japán szövetség felbontása mellett az Egyesült Államok egyik legfontosabb problémája az volt, hogy bizonyos mértékig egybehangolja az Egyesült Államok és Nagybritannia fellépését a csendesóceáni kérdésekben. Másfelől Anglia, noha engedményeket tett az Egyesült Államoknak, igyekezett olyan szerződést kötni, amely mégsem csorbítja túlságosan Japánnak, volt távolkeleti szövetségeseinek az érdekeit. Ezért a brit birodalmi konferencián, még a washingtoni konferencia előestéjén, felmerült egy angol-amerikai-japán hármass szövetség megkötésének a gondolata, amely arra lett volna hivatva, hogy a távolkeleti kölcsönös érdekeket garantálja. Az Egyesült Államok azonban nem hajlott erre a szerződésre, amely az angol-japán szövetség kibővített válfaja lett volna. Az Egyesült Államoknak egyáltalán nem volt érdeke, hogy versenytársainak távolkeleti különleges érdekeit garantálja. Kínában igyekezett felhasználni a „nyitott kapuk” hírhedt elvét, továbbá az angol-japán szövetség megszüntetésére és olyan nemzetközi egyezmény megkötésére törekedett, amely kielégítette volna az Amerikai Egyesült Államok ipar- és pénzmágnásainak érdekeit. Ezért az Amerikai Egyesült Államok küldöttsége ragaszkodott ahhoz, hogy szólítsák fel Franciaországot: csatlakozzék a szerződéshez. Hosszas harc után, 1921 december 13-án aláírták a négy hatalom — az Amerikai Egyesült Államok, Nagybritannia, Japán és Franciaország — szerződését, amely kölcsönösen garantálja a négy állam csendesóceáni szigetbirtokainak sérthetetlenségét. Ezt az egyezményt tíz évre kötötték és külön pontot tartalmazott, amely megállapította, hogy a ratifikációs okmányok kicserélése után a Londonban, 1911 július 13-án, Nagybritannia és Japán között kötött egyezmény (vagyis az angol-japán szövetség) érvényét veszti (4. cikkely).

A négyhatalmi egyezmény elfogadása az Egyesült Államok győzelmét jelentette, mert sikerült elérnie az angol-japán szövetségi szerződés felbontását.

A négy hatalom egyezménye az imperialista hatalmak egyessége volt, és a Szovjetállam, továbbá a távolkeleti országokban egyre erősödő nemzeti felszabadító mozgalom ellen irányult. Az imperialista rablók megegyeztek a gyarmati és függő országok akadálytalan kirablásának „jogára” vonatkozóan.

A négy hatalomnak (Anglia, Franciaország, az Egyesült Álla-

mok és Japán) a washingtoni konferencián kötött imperialista szövetsége a többi nép ellen irányult és egyben már kezdettől fogva a legkevésbé sem volt szilárd, mert nem szüntethette meg a konferencia résztvevőinek imperialista ellentéteit.

Az egyezmény elodázta az elkerülhetetlen japán-amerikai összeütközést, amely az Egyesült Államok és Anglia számára abban az időben előnytelen volt. Az egyezmény létrejött, mert az imperialista hatalmak, amelyek Szovjet-Oroszország növekvő nemzetközi befolyását látva igyekeztek letompítani az amerikai-japán ellentétek életét, kölcsönösen engedményeket tettek egymásnak. Japánnak lényegében meghagyták az ázsiai kontinens szabadságszerető népei zsandárának szerepét. A japán militaristák véleménye szerint az új szerződés elismerte Japán „különleges mandzsúriai és szibériai érdekeit” és emellett lehetővé tette, hogy zsandári „kötelezettségeinek” végrehajtása során ezentúl necsak Angliára, hanem az Egyesült Államokra is támaszkodjék. Jellemző, hogy a washingtoni konferencia távolkeleti bizottságának titkos ülésén Sidehara, Japán képviselője, követelte, hogy ismerjék el Japán mandzsúriai különleges érdekeit. Demagóg módon azt állította, hogy „Japán nem annektálja Szibériát”, sürgette azonban, ismerjék el Japánnak azt a jogát, hogy nyersanyagot vásárolhasson Szibériában, hogy ott eladhassa gyártmányait és általában ismerjék el „ebben az országban a békés kereskedelem kiépítésére vonatkozó jogát”.

Az angol-japán szövetség felbontása és a négyes egyezmény megkötése lehetővé tette a tengeri fegyverkezés színvonalának kérdésének a megvitatását. A Hughes vezette amerikai küldöttség programot terjesztett elő a tengeri fegyverkezés olcsóbbá tételére. E program a következő általános elveket tartalmazta: 1. lemondás az összes nagyszabású hajóépítő programokról, 2. a flották csökkentése egyes régi hajók használaton kívül helyezése útján, 3. a nagy hadiflotta össz-vízkiiszorításának megállapítása a flották erejének mértékéül, és arányos norma megállapítása a harci segéderők számára.

A program kimondta, hogy tíz évre be kell szüntetni a nagy hadihajók építését és hogy Anglia, az Egyesült Államok és Japán sorhajóflottájának erőviszonya 5 : 5 : 3.

Az amerikai terv elfogadása azt jelentette volna, hogy Nagybritannia véglegesen lemond a „Two Powers' Standard”

hagyományos elvéről, amelynek értelmében az angol flottának olyan nagynak kell lennie, mint a világ két legerősebb tengeri hatalma flottájának együttvéve. Nagybritannia sok oknál fogva kénytelen volt rászánni magát, hogy lemondjon erről az elvről. Igen nagy érdeke volt, hogy az Egyesült Államok lemondjon hadiflottaépítési programjának megvalósításáról. A háború utáni válságban a további tengeri fegyverkezési verseny, és a háború után meggazdagodott Amerikával való összeütközés meghaladta Anglia erejét. Ezért igyekezett ideiglenesen rendezni az Egyesült Államokhoz való viszonyát, de egyúttal távolkeleti szövetségesével — Japánnal — sem akart véglegesen szakítani, noha Japán gyengítését nem ellenezte.

A japán küldöttek tiltakoztak az Egyesült Államok által javasolt 5 : 5 : 3 : arány ellen és 10 : 10 : 7 arányt követeltek. Erélyesen tiltakoztak az ellen a javaslat ellen is, hogy mondjanak le a „Mucu” nevű hatalmas sorhajó építésének befejezéséről. Ezt a hajót már vízrebocsátották, de építését még nem fejezték be teljesen. Több hétbe telt, amíg a japánok ellenállását megtörték és sikerült meg egyezniük. A japán küldöttség végülis hozzájárult a hatvan százalékos normához, de csak azzal a feltétellel, ha az Egyesült Államok és Anglia nem épít és nem erősít meg haditengerészeti támaszpontokat a Csendes-óceán nyugati részén. Egy Buell nevű amerikai burzsoá ujságíró ezzel kapcsolatban ezt írja: „A japánok tudták, hogy jelenleg az Egyesült Államok nem rendelkezik ilyen támaszpontokkal a Fülöp-szigeteken és Guam szigetén, s így a korlátozott erejű amerikai flotta részéről lehetetlen a támadás. Kárpótlásképpen az amerikai javaslat elfogadásáért erélyesen követelték a csendesóceáni szigetek további megerősítéséről való lemondást”³⁶.

Ezzel kapcsolatban általános érdeklődésre tart számot az öt hatalom (az Amerikai Egyesült Államok, Anglia, Japán, Franciaország és Olaszország) 1922 február 6-án kötött szerződésének 19. cikkelye. Ez a szerződés a tengeri fegyverzet színvonaláról szól.

Az említett cikkely így hangzik: „Az Egyesült Államok, a Brit Birodalom és Japán megegyezik abban, hogy az egyezmény aláírásának pillanatában az erődökre és tengeri támaszpontokra

³⁶ R. L. Buell. The Washington Conference, 165. old.

vonatkozó status quo fennmarad az alább felsorolt birtokaikon és területeiken:

1. Azokon a szigetbirtokokon, amelyekkel az Egyesült Államok ma rendelkezik, vagy amelyeket a jövőben szerez a Csendes-óceánon, az alábbi kivételekkel: a) az Egyesült Államok, Alaszka partvidéke és a Panama-csatorna övezetében levő szigetbirtokok, az Aleut-szigeteket kivéve, és b) a Hawaii-szigetek;

2. Hongkongban és azokon a szigetbirtokokon, amelyekkel a Brit Birodalom jelenleg rendelkezik, vagy amelyeket a jövőben szerez a Csendes-óceánon a keleti hosszúság 110° délkörétől keletre az alábbi kivételekkel: a) a Kanada partvidékén fekvő szigetbirtokok, b) az Ausztrália és annak területéhez, továbbá c) Új Zélandhoz tartozó szigetbirtokok;

3. Japán alábbi szigetterületein és birtokain a Csendes-óceánon: a Kurili-szigetek, a Bonin-szigetek, Amami-Osima, Lucsu, Formoza és a Pescadores, valamint azok a csendesóceáni szigetterületek és birtokok, amelyeket Japán a jövőben szerez meg³⁷.

Ilymódon, noha az Egyesült Államoknak sikerült kiverelkednie az amerikai, angol és japán sorhajóflotta közötti 5 : 5 : 3-as arányt, mégis jelentős engedményekre kényszerült, mert lemondott arról a jogáról, hogy támaszpontokat rendezzen be és kiszélesítse a már meglevőket az Aleut-szigeteken, a Fülöp-szigeteken és Guam szigetén. Ha figyelembe vesszük, hogy az amerikai támaszpontok viszonylag messze feküdtek a japán szigektől, s hogy Japánnak nem korlátozták azt a jogát, hogy legfontosabb szigetein támaszpontokat építhessen, világossá válik: ez a szerződés nem csorbította komoly mértékben Japán haditengerészeti erejét. Noha a sorhajóflották viszonyát 5 : 5 : 3 arányban állapították meg, ami ezen a téren korlátozta Japán jogait, ez mégsem ártott különösebben Japán csendesóceáni haditengerészeti érdekeinek. Ez még jobban kitűnik, ha figyelembe vesszük, hogy az Egyesült Államok flottája háború esetén nemcsak a Csendes-óceánon lett volna kénytelen működni, hanem az Atlanti-óceánon is, az angol flottának pedig a brit imperializmus uralmát a világon elszórtan elterülő angol birtokokon kellett volna őriznie. Ilymódon a jövőendő csendes-óceáni összeütközések során kizárólag Japán összpontosíthatta

³⁷ A washingtoni konferencia. A Külügyi Népbiztosság kiadása. 50. old. (oroszul).

teljes haditengerészeti erejét az elsőrendű hadszíntér közvetlen közelében, vagyis elsősorban a kínai tengerpartnál.

Azt a tényt, hogy az Egyesült Államok képviselői a konferencián a katonai kérdésekben hozzájárultak ezekhez az engedményekhez, főként a következők magyarázzák: az Egyesült Államok véleménye szerint ezáltal a fegyveres összeütközést sikerült elodázní, a legvégső esetben pedig az Egyesült Államok pénzügyi, technikai és nyersanyagforrásainak fölénye lehetővé teszi majd, hogy megbírkózzék csendesóceáni vetélytársával; továbbá Amerikának szüksége volt erre a külpolitikai irányvonalra, amely a Japánnal való esetleges jövőbeli összecsapásnál biztosította a kapcsolatot Angliával.

A japán-amerikai ellentétek a kínai kérdés tárgyalásánál is teljes mértékben megnyilvánultak. A pekingi kormány lavírozni próbált az imperialista hatalmak között, és nagy reményeket fűzött a washingtoni konferenciához. A japán-amerikai harcot arra akarta felhasználni, hogy gyengítse az imperialista hatalmak Kínára nehezedő nyomását. A kínai küldöttség már az első ülésen a Kínát érintő kérdések megtárgyalása alapelveiként a következő tíz pontot terjesztette elő:

1. A hatalmak kötelezik magukat, hogy tiszteletben tartják és fenntartják a Kínai Köztársaság területi épségét és politikai, közigazgatási függetlenségét.

Kína a maga részéről kötelezi magát arra, hogy területének vagy tengerpartjának semmilyen részét sem idegeníti el, és egyetlen hatalomnak sem adja bérbe.

2. Kína kereskedelmi és ipari téren kész minden vele szerződéses viszonyban levő állam irányában elfogadni az úgynevezett „nyitott kapuk és egyenlő lehetőségek” elvét, és hajlandó ezt az elvet kivétel nélkül a Kínai Köztársaság minden részén alkalmazni.

3. A kölcsönös bizalom megszilárdítása és a Csendes-óceán s a Távol-Kelet békéjének megőrzése céljából e hatalmak nem kötnek egymás között olyan szerződéseket vagy egyezményeket, amelyek Kínát vagy a Csendes-óceán általános békéjét közvetlenül érintik, anélkül, hogy erről előzetesen kölcsönösen ne értesítsék Kínát, és ne tennék lehetővé számára, hogy az ilyen szerződéshez vagy egyezményhez csatlakozzék.

4. Minden különleges jogot és immunitási kiváltságot, ame-

lyet a kínai kormány korábban nyújtott, érvénytelennek kell tekinteni.

5. Rögtön, vagy amilyen gyorsan csak a körülmények megengedik, el kell törölni Kína igazságszolgáltatási, politikai, gazdasági és közigazgatási életének korlátozásait.

6. Kína fennálló kötelezettségeit illetően célszerű és határozott időtartamokat kell megállapítani, mivel ilyenek jelenleg nincsenek kikötve.

7. A különleges jogokat vagy kiváltságokat szavatoló intézkedések felsorolásánál azt az elvet kell megállapítani, hogy az ilyen biztosítékot a szavatolók hozzájárulásával kell adni.

8. A jövődő háborúban, amennyiben Kína nem vesz részt bennük, maradéktalanul tiszteletben kell tartani jogait, mint semleges hatalom jogait.

9. Meg kell jelölni azokat az intézkedéseket, amelyek alkalmasak a csendesóceáni és a távolkeleti nemzetközi konfliktusok békés rendezésére.

10. A Csendes-óceánt és a Távol-Keletet érintő nemzetközi kérdések megvitatása érdekében szabályos időközökben konferenciákat kell összehívni, melyek alapul szolgálnak az aláíró hatalmak általános politikájának meghatározására³⁸.

A kínai program tiz pontja részletesebben kifejtve megismételte azokat a követeléseket, amelyeket Kína kormánya a párizsi békekonferencián terjesztett elő, de amelyeket akkor tárgyalás nélkül elutasítottak.

A kínai kormány a kínai nép imperialistaellenes mozgalmának nyomására igyekezett elérni a párizsi konferencián elfogadott santungi szerződés hatályon kívül helyezését, valamint azt, hogy Japán mondjon le „21 követeléséről”; arra törekedett, hogy megvalósítsa a pénz- és vámügyi autonómiát, továbbá, hogy megszüntessék a területenkívüliséget, eltöröljék a „befolyási övezeteket”, és hogy a hatalmak mondjanak le bérelt területeikről, vonják ki a külföldi csapatokat Kínából stb.

De a washingtoni konferencia hangadó imperialista hatalmai — élen az Egyesült Államokkal — nem szándékoztak elfogadni

³⁸ Lásd M. J. Bau. *The Foreign Relations of China; a History and Survey.* 469. old.

a kínai küldöttség programját a csendesóceáni és távolkeleti kérdések rendezésének alapjául.

Az Egyesült Államok igyekezett megszilárdítani a „nyitott kapuk és egyenlő lehetőségek” hagyományos amerikai elvét. Ez az elv az első világháború után gazdaságilag megerősödött Egyesült Államok számára alkalmas spanyolfal volt arra, hogy mögötte az amerikai imperializmus megvalósíthassa hódító terveit, s az amerikai monopóliumoknak uralkodó pozíciókat biztosíthatott Kínában.

Az amerikai és angol küldötteknek a „nyitott kapuk” elve „önzetlen” mivoltát hangoztató demagóg elmefuttatásai arra voltak jók, hogy megtévesszék saját országuk és Kína közvéleményét. A valóságban a „nyitott kapuk” elvének megszilárdítása Kína további leigázását jelentette.

George Marion, haladó amerikai publicista, az Egyesült Államok által folytatott „nyitott kapuk” politikáját jellemezve, azt írja, hogy az Egyesült Államok meghirdette a „nyitott kapuk” elvét, és nem egyszer követelte, hogy „Kína területi és közigazgatási épségét” meg kell őrizni, de egyáltalán nem azért, hogy megtörje magát a külföldi uralom rendszerét Kínában. Mindezt azért tette, írja Marion, hogy az erőviszonyok megváltozásával törvényes kibúvója legyen, hogy Amerika minél gyorsabban hatolhasson be az angol, japán és más befolyási övezetekbe. Az amerikaiak arra készültek, hogy minden akadályt eltávolítsanak és örököljék mindazt, amit az európai imperializmus diplomáciája hozott létre a Távol-Keleten.

A kilenc államnak a washingtoni konferencián a kínai politikára vonatkozóan elfogadott szerződése az amerikai küldöttség által előterjesztett tételeken épült fel. A „nyitott kapuk” elvét a kilenc hatalom szerződésének 3. cikkelye fogalmazta meg és többek között ezeket mondta: „Abból a célból, hogy a «nyitott kapuk» elvét minél hatásosabban lehessen alkalmazni, vagyis, hogy minden nemzet kereskedelme és ipara számára egyenlő lehetőségek nyíljanak Kínában, a szerződő hatalmak — Kína kivételével — megegyeznek, hogy nem fognak törekedni a) olyan egyezményekre, amelyek révén számukra a kereskedelmi vagy gazdasági fejlődés szempontjából valamilyen általános jogelőny állna elő Kína valamely meghatározott területén és polgáraikat sem fogják támogatni ilyen egyezmények keresésére irányuló törekvéseikben; b) nem fognak törekedni olyan monopóliumokra vagy kiváltságokra, amelyek vala-

mely más hatalom polgárait megfoszthatná az attól a joguktól, hogy Kínában törvényes kereskedelemmel vagy iparral foglalkozzanak, vagy attól a lehetőségtől, hogy a kínai kormánnyal vagy valamely helyi hatósággal közösen résztvegyenek bármely közületi vállalkozásban, vagy olyan vállalkozásokban, amelyek feladatuk, időtartamuk vagy földrajzi kiterjedésük folytán azt a célt szolgálják, hogy megbénítsák az egyenlő lehetőségek elve érvényesülésének gyakorlati lehetőségét”³⁹. Teljesen világos: ez a szerződés megakart gátolni, hogy Japán Kína egyes területein monopoljogokat szerezzen, ami akadályozta volna az egész Kína kizsákmányolására vonatkozó amerikai terveket. Az Egyesült Államok politikusai e szerződés megkötését a washingtoni konferencián elért egyik legfontosabb eredményüknek tekintették. Hughes, az amerikai küldöttség vezetője, ezt írta: „Véleményünk szerint e szerződés folytán a »nyitott kapuk« Kínában végülis valósággá váltak”⁴⁰.

A „kilenchatalmi szerződés” mit sem változtatott Kína félgymarmati helyzetén. Kína nem tudta kiharcolni, hogy visszakapja bérbeadott területeit: a hatalmak kijelentették, hogy e területek némelyike „rendkívül fontos stratégiai jelentőségű” és ezért nem lehet visszaadni. Így például Japán Port-Arthurt és Dalnyijt tekintette ilyen területeknek, Anglia pedig Hongkongot és Csiu-lungot nem volt hajlandó visszaadni. Kínának nem sikerült elérnie, hogy felszámolják területén a külföldiek vámautónómiáját, megszüntessék a külföldi postahivatalokat, bezárják a külföldiek rádió- és drótnélküli távíróállomásait, kivonják a külföldi csapatokat és a rendőrséget.

A „kilenchatalmi szerződés” azt jelentette, hogy az imperialista hatalmak egységfrontot hoztak létre a Kínában érlelődő nemzeti felszabadító forradalom ellen. De a szerződés egyúttal azt is bebizonyította, hogy a nyugati imperialista hatalmak és elsősorban az Egyesült Államok a japánok monopolhelyzetének megszüntetésére törekedtek Kína egyes területein, amelyeket a japánok ideiglenesen az első világháború idején foglaltak el. Ez kiderült a santungi kérdés megvitatásánál. Az Egyesült Államok és Anglia közvetítésével a japán és a kínai küldöttség a washingtoni kon-

³⁹ A washingtoni konferencia. 79. old. (oroszul).

⁴⁰ G. A. Stimson. A távolkeleti válság. Moszkva, 1938. 117. old. (oroszul).

ferencián hosszasan tárgyalta Santung sorsáról. A tárgyalások szerződés kötésével értek véget. (1922 február 4.) Japán kötelezte magát, hogy a szerződés megkötésétől számított legkésőbb hat hónapon belül visszaadja Kínának a Santungban levő volt német bérelt területet. Ugyancsak köteles volt az említett időn belül csapatait is kivonni. Kínának visszadták a Csingtao—Csinan vasútvonalat, azzal, hogy a vasúti tulajdon értékét megtéríti Japánnak. Az új vasutak építését a nemzetközi konzorcium volt hivatva finanszírozni. A szén- és a vasércbányák, amelyek a háború előtt a santungi német vasút tulajdonában voltak, vegyes japán-kínai társaság igazgatása alá kerültek. Japán lemondott minden olyan kiváltságról, amelyet a Kína és Németország közötti 1898. évi egyezmény állapított meg a külföldi polgárok, s a külföldi tőke és tulajdon „örzésére” vonatkozóan. Mivel Japán vasúti kölcsönt nyújtott Kínának, a santungi szerződés mégsem aknáztta alá Japán gazdasági pozícióit, így tehát politikai befolyását sem ebben a tartományban.

Kínának az a követelése is hasztalan volt, hogy Japán mondjon le teljesen „21 követeléséről”. A japán küldöttség kijelentette: Japán csupán arra hajlandó, hogy a konzorciumra ruházzon minden jogot, amellyel a vasúti kölcsönökre vonatkozóan az 1915. évi szerződés értelmében Dél-Mandzsúriában és Belső-Mongóliában rendelkezett. Ezenfelül Japán lemondott arról a követeléséről, hogy tanácsadókat javasoljon a kínai kormánynak; a „21 követelés” úgynevezett ötödik csoportjának más szakaszairól már korábban kénytelen volt lemondani, de fenntartotta magának a jogot, hogy a jövőben ismét felvegye a tárgyalásokat.

A washingtoni konferencia a Kínai Keleti Vasútvonal kérdését is megvitatta. Az amerikai imperializmus már régóta igényt tartott a mandzsúriai vasútvonalra és most megkísérelte, hogy a „nemzetközi pénzügyi ellenőrzés” cégérével megkaparintsa a Szovjetállamot illető Kínai Keleti Vasútvonalat. De a szovjet kormány tiltakozásában kifejezésre jutó szilárd álláspont → az, hogy nem ismeri el a részvétele nélkül hozott határozatokat -- a Kínai Keleti Vasútvonal kérdésében mindennemű egyezmény létrejöttét megakadályozta. Az imperializmus távolkeleti politikájának leleplezésében nagy szerepet játszott a Távolkeleti Köztársaság küldöttsége, amely azért ment Washingtonba, hogy átnyujtsa nyilatkozatait a konferenciának.

A Távolkeleti Köztársaság megbízottai 1921 december 22-én

megbeszélést folytattak az amerikai küldöttség elnökével. Kijelentették: az orosz nép az amerikai kormányt is felelősnek tartja azért, hogy a még mindig folytatódó imperialista intervenció a békés orosz lakosságnak véráldozatába kerül. A küldöttség azt is kijelentette, hogy a konferenciáról való kirekesztése durván megsérti a Távolkeleti Köztársaság szuverén jogait.

Noha a Távolkeleti Köztársaság küldöttségét nem eresztették be a konferenciára, leleplezéseivel rá tudta terelni az általános figyelmet a távolkeleti intervenció kérdésére.

A Távolkeleti Köztársaság küldöttsége 1922 január 2-án és 5-én több titkos okmányt hozott nyilvánosságra, a japán kormány és a fehérgárdista atamánok, valamint a Japán és Franciaország közti egyezményekről. Ezek az okmányok leleplezték Japán, Franciaország és más imperialista hatalmak távolkeleti rablópolitikáját. Nyilvánosságra hozták a Franciaország és Japán közti titkos szerződést, amely arra vonatkozott, hogy a Távol-Keleten Japánnak alárendelt fehérgárdista bábkormányt kell alakítani.

A fenti okmányok nyilvánosságra hozatala nemcsak az imperialista hatalmak csendesóceáni ellentéteit tárta fel, hanem egyben Japán és Franciaország Szovjet-Oroszország elleni agresszív terveit is leleplezte. Franciaország hozzájárult, hogy japán csapatok szállják meg Szibériát. Japán és Franciaország még annak a feltételeit is kidolgozta, hogy a vrangelisták maradványait Szibériába dobják át. „Abban az esetben, ha a japán kormány jóindulatúan fogadja ezt a javaslatot — állapítja meg a Távolkeleti Köztársaság küldöttsége által közölt jegyzőkönyv —, a francia kormány kész támogatni azt a tervet, hogy a japán kormány cselekvési szabadságot kapjon Szibériában, s hogy Vrangelt volt hadserege Szemjonov vagy más orosz tisztek vezetésével felszabadítsa a bolsevikok által elfoglalt szibériai területeket. A felszabadítás után a japán kormány olymódon intézheti az ügyet, hogy a felszabadult területek Japán protektorátusa alatt, de orosz igazgatással teljesen japán befolyás alá kerüljenek”⁴¹.

A Japán és Szemjonov atamán közti titkos szerződést szintén nyilvánosságra hozták. A szerződés értelmében Japán arra kötelezte magát, hogy finanszírozza Szemjonovot és Ungern bárót, és ellátja őket fegyverrel.

⁴¹ P. Nyikiforov. Történelmi okmányok a nemzetközi rablók távolkeleti cselekményeiről és szándékairól. 48. old. (oroszul).

Ez az okmány, és vele együtt a Távolkeleti Köztársaság nyilatkozata leleplezte a japán megbízottak hazugságait és képmutatását, akik a washingtoni konferencián kijelentették, hogy csupán a Távolkeleti Köztársaság területén élő alattvalóik biztonsága érdekli őket, és hogy szándékukban áll kivonni csapataikat a Tengermellékről.

Az okmányok leleplezték, hogy a japán kormány minden eszközzel támogatta Szemjonov ellenforradalmi bandita-csőcselékét, támadást szervezett a Távolkeleti Köztársaság ellen s olyan kormányt igyekszik a Távol-Keleten alakítani, amely segítene végrehajtani rabló- és erőszakpolitikáját Szibéria és a Távol-Kelet néptömegei ellen.

A Távolkeleti Köztársaság küldöttsége, miután leleplezte Japánnak számos olyan nyilatkozatát, amely szerint távolállnak Japántól a hódító törekvések, és tiltakozott az ellen az erőszak- és rablópolitika ellen, amelyet a japán militaristák Szibériában folytattak, követelte az orosz területek teljes felszabadítását és a külföldi csapatok kivonását.

Az amerikai imperializmus a legtevékenyebben résztvett a szovjetellenes intervencióban. Az Egyesült Államok küldöttei az amerikai monopoltőke érdekeit képviselték, és érdekük volt, hogy megvalósítsák saját távolkeleti gazdasági és politikai terjeszkedési terveiket. Céljaik megvalósítása érdekében nem elleneztek imperialista versenytársaik — elsősorban Japán — megrövidítését és meggyengítését. De mivel mindenekelőtt szovjetellenes és antidemokratikus céljaik voltak, ezért még csak nem is gondoltak arra, hogy megfékezzék a japán intervenciósokat, és készek voltak őket a Szovjet-Oroszország elleni harcra felhasználni. Nem véletlen, hogy a japán imperialisták éppen a washingtoni konferencia ülésezése idején szervezték meg a fehérgárdista bandák maradványainak, az úgynevezett kappelistáknak és merkulovistáknak a megmozdulását az orosz Távol-Keleten. Teljesen világos, hogy a japánok nem szánták volna rá magukat erre a nyílt bandita-tettre, ha az Egyesült Államok, Anglia és Franciaország imperialistái nem álltak volna mögöttük. De az Egyesült Államok, Anglia és Franciaország imperialistáinak ez az újabb kísérlete is, melynek az volt a célja, hogy Japánt felhasználják a Szovjet-Oroszország elleni harcra, teljes kudarccal végződött.

A konferencia résztvevői igyekeztek szemethúnyni a japán

intervenció felett. Ez abban is megnyilvánult, hogy a konferencia, miután a japán küldött arcátlan kijelentéseit meghallgatta, hallgatással mellőzte azt a kérdést, hogy milyen határidőt állapítanak meg a japán csapatoknak a Szovjet Távol-Keletről való kivonására.

A washingtoni konferencián kötött szerződések sem szilárd, sem tartós békét nem tudtak teremteni. Ezt mindenekelőtt az magyarázza, hogy a konferencia Szovjet-Oroszország, e csendes-óceáni nagyhatalom nélkül hozta határozatait, és azok éppen ő ellene irányultak. Ebből a szempontból a washingtoni konferencia folytatása volt az 1919. évi párizsi „békekonferenciának”, amely az imperialisták szovjetellenes intervenciójának főhadiszállásaként szerepelt.

A washingtoni konferenciára nem engedték be Szun Jat-szen délkinai kormányának képviselőit. De a pekingi kormány sem volt teljesjogú tagja a konferenciának. E kormánynak azt a követelését, hogy vizsgálják felül az egyenlőtlen szerződéseket, szintén nem oldották meg kielégítően. Kínát kirekesztették a négyhatalmi szerződés tárgyalásairól, noha ez az egyezmény Kínát közvetlenül érintette, és Kína közvéleménye ezt a szerződést az angol-japán szövetség bővített változatának tekintette. A kilenchatalmi szerződés, amelyben Kína névlegesen résztvett ugyan, az imperialista hatalmak Kínára vonatkozó szerződése volt, nempedig Kínával kötött egyezményük. Elegendő egy pillantást vetni az egyes pontok megfogalmazására, ahol nyíltan ez áll: „A szerződő hatalmak, Kína kivételével, kijelentik . . .” A washingtoni konferencia kísérlet volt arra, hogy létrehozzák az imperialisták egységfrontját a Szovjetunió és a keleti nemzeti felszabadító mozgalom elleni harcra.

A washingtoni egyezmény kísérlet volt arra, hogy Kína közös kirablása alapján, a „nyitott kapuk” elve betartásának ürügyével megteremtsék az imperialista erők ideiglenes egyensúlyát, tehát olyan politikát jelentett, amely elsősorban az amerikai imperializmus számára volt előnyös. Ez a kísérlet azonban már eleve kudarcra volt ítélve. A konferencia határozatai nem tudták enyhíteni a csendesóceáni éles imperialista ellenitéteket. Az Egyesült Államok támadása Japán és Anglia pozíciói ellen az imperialista rablók közti ellenitétek további fokozódására vezetett.

A csendesóceáni uralomért változatlan szívóssággal folyt

a harc. A tengeri fegyverkezési hajsza a következő években nemcsak hogy nem szűnt meg, hanem még sokkal nagyobb méreteket öltött a cirkálók, tengeralattjárók stb. építése terén, mert ezt nem korlátozták Washingtonban. A felvevőpiacokért, nyersanyagforrásokért és tőkebefektetési szférákért folyó harc egyáltalán nem veszített erejéből. Az Egyesült Államok és Japán agresszív körői nem mondtak le arról a tervükről, hogy megteremtsék korlátlan uralmukat a Csendes-óceánon.

Sztálin elvtárs, a kapitalizmus ideiglenes, részleges stabilizációját jellemezve, megállapította: „A kapitalizmus stabilizációja abban nyilvánult meg, hogy az angol, az amerikai és a japán tőkének sikerült ideiglenesen megegyeznie arra vonatkozólag, hogy Kínában, a nemzetközi tőkének e nagykiterjedésű piacán, miképpen osztják fel egymás között a befolyási övezeteket, milyen módszerekkel fosztják ki Kínát. Lehet-e ezt az egyezményt csak valamelyest is tartósnak tekinteni? Ezt sem lehet annak tekinteni. Először is azért nem, mert a megegyezésre lépett felek késhegyig menő harcot vívnak és fognak vívni egymással a zsákmányból való részesedésért; másodszor azért nem, mert ezt a megegyezést a kínai nép háta mögött kötötték meg, s a kínai nép nem akarja és nem is fogja alávetni magát a külföldi rablók törvényeinek. Vajjon a kínai forradalmi mozgalom növekedése nem arról tanúskodik-e, hogy a külső országok imperialistáinak mesterkedései kudarcra vannak ítélve?”⁴²

A Washingtonban kötött szerződések nemcsak hogy nem vezettek a távolkeleti tartós béke megteremtésére, hanem ellenkezőleg, a továbbiakban meggyorsították az ideiglenes, részleges, ingtag stabilizáció felborulását.

„Az 1920—1921-es *időleges* háborúutáni gazdasági válság és a kapitalista országok velejáró belső káosza és külső kapcsolatainak széthullása elmúlt, aminek következtében be is következett a részleges stabilizáció időszaka — ezzel szemben a kapitalizmus *általános és alapvető* válsága, mely az Októberi Forradalom győzelme és a Szovjetuniónak a kapitalista világrendszerből való kiszakadása következtében kezdett kirajzolódni, nemcsak hogy nem múlt el, hanem, ellenkezőleg, egyre inkább mélyül és megrendíti a világkapitalizmus létének alapjait”⁴³.

⁴² Sztálin Művei. 7. köt. 103—104. old.

⁴³ Sztálin Művei. 10. köt. 306. old.

A kapitalizmus stabilizálódását aláásta a tőkés országok növekvő forradalmi mozgalma és a nemzeti felszabadító mozgalom fellendülése Indiában, Indonéziában, de különösen Kínában. Aláásta a tőkés országok rendkívül egyenlőtlen fejlődése, és ezen az alapon az imperialista hatalmak — az Egyesült Államok, Anglia, Japán, Németország, Franciaország és Olaszország — harca a világ újrafelosztásáért és a „befolyási övezetekért”. A stabilizációt aláásta az imperialista államok és gyarmataik közti ellentétek kiéleződése. A legfontosabb tényező, amely a kapitalizmus stabilizációját lehetetlenné tette, a Szovjetállam gazdasági, politikai és katonai erejének gyors növekedése, a szocializmus építésének a Szovjetunióban elért sikerei voltak.

HETEDIK FEJEZET

**A SZOVJETUNIO EREJÉNEK NÖVEKEDÉSE
ÉS A WASHINGTONI IMPERIALISTA RENDSZER
(1922—1931)**

„Az első imperialista háború után a győztes államok, főleg Anglia, Franciaország és az Amerikai Egyesült Államok, létrehozták az államok közötti viszonyok új rendszerét, a háború utáni békerendszert. Ennek a rendszernek fő alapja a Távols-Keleten a kilenc hatalom szerződése, Európában pedig a versailles-i és egész sor más szerződés volt”¹.

A washingtoni egyezmények rendszere — közülük a kilenc hatalom szerződése volt a legfontosabb — tíz évig volt érvényben, egészen addig, amíg Japán 1931-ben el nem foglalta Mandzsúriát. Ez nem jelenti azt, hogy az említett tízesztendő időszak alatt egyik vagy másik imperialista hatalom Kína valamelyik részének „meg nem beszélt” elfoglalásával ne igyekezett volna megsérteni ezt a rendszert. Mégis a szóbanforgó tíz esztendő alatt (1922—1931) a csendesóceáni fő vetélytársak — Japán, az Egyesült Államok és Anglia — közötti harc nem volt annyira válságos jellegű, mint a következő években, noha mindegyik imperialista versenytárs igyekezett megszilárdítani pozícióit a csendesóceáni országokban, és egyben minden lehető módon gyengíteni akarta ellenfelei pozícióit. Éppen ez a körülmény volt az, amely a washingtoni rendszer ideiglenes, labilis jellegét már eleve meghatározta.

A washingtoni konferencia, a megelőző párizsi konferenciához hasonlóan, világosan megmutatta: a konferencia fő résztvevői arra törekednek, hogy együttműködést hozzanak létre a tőkés hatalmak között a Nagy Októberi Szocialista Forradalom hatására rohamosan fejlődő nemzeti felszabadító mozgalom letörésére,

¹ *Sztálin*. A leninizmus kérdései. 677. old.

valamint a Szovjetunió elleni agresszió előkészítésére és megvalósítására.

Sztálin elvtárs „Az Oroszországi Kommunista (bolsevik) Párt XIV. konferenciájának eredményeihez” című beszámolójában a nemzetközi helyzet változásait jellemezve és azok okait elemezve, rámutatott e változások legfontosabb okára:

„A világ két táborra szakadt: a kapitalizmus táborára, amelynek élén az angol-amerikai tőke áll, és a szocializmus táborára, amelynek élén a Szovjetunió áll... A nemzetközi helyzetet egyre inkább e két tábor erőviszonya fogja meghatározni”².

A Szovjethatalom megszállásának távolkeleti határvídjén
A washingtoni konferencián az imperialisták egységszövetkezt alkottak össze a Szovjetunió ellen. De éppen a konferencia idején, és nem sokkal utána, a Távolkeleti Köztársaság területén gyökeres fordulat állt be az erőviszonyokban. A Vörös Hadsereg egységei a Távolkeleti Köztársaság Forradalmi Néphadseregével és a partizánokkal közösen döntő támadást indítottak a japán és fehérgárdista bandák ellen.

A fehérgárdistákat, noha számbelileg túlsúlyban voltak, bőségesen el voltak látva japán hadianyaggal és jól megerősített állásokkal rendelkeztek, Volocsajevka alatt teljesen szétverték; ez Habarovszk felszabadulását eredményezte. (1922 február 14.) A felszabadító hadsereg további előrenyomulását a sztrájkmozgalom rohamos fellendülése kísérte a legfontosabb ipari központokban — Vladivosztokban, Szucsanban stb. A sztrájkolók erélyesen követelték, hogy haladéktalanul vonják ki a japán csapatokat az orosz területről. A szpasszki csata és a vladivosztoki általános politikai sztrájk eldöntötte a japán intervenció e fő támaszpontjának a sorsát: október 24—25-én befejeződött a japán csapatok kitakaródása Vladivosztokból, és a Távolkeleti Köztársaság Forradalmi Néphadseregének egységei bevonultak a városba. Néhány nap múlva Lenin a IX. Szovjetkongresszus által választott Összoroszországi Központi Végrehajtó Bizottság IV. ülészakán mondott beszédében a Vörös Hadseregről szólva kijelentette, hogy az „a napokban újra megmutatta vitézségét: elfoglalta Vladivosztokot és megtisztította a Szovjet-Oroszországgal szövetséges utolsó köztársaság területét is”³.

² Sztálin Művei. 7. köt. 100. old.

³ Lenin Művei. 33. köt. 388. old.

Miután az Összoroszági Központi Végrehajtó Bizottság elnöksége kimondta, hogy a Távolkeleti Köztársaság „jelenlegi határaival, a külföldi csapatok által megszállt övezetet is beleértve, az OSzFSzK elválaszthatatlan része”⁴, a Szovjethatalom végérvényesen megszilárdult az orosz Távol-Keleten. Az a tény, hogy a Szovjetország csendesóceáni nagyhatalommá vált, óriási mértékben előmozdította az imperialistaellenes népi mozgalom fellendülését a Csendes-óceán térségében, mindenekelőtt pedig Kínában.

Az imperialista hatalmak fokozták támadásukat Kína demokratikus erői ellen.

A kínai nemzeti felszabadító mozgalom fellendülése, és az imperialista hatalmak álláspontja (1922–1925)

A tőkés hatalmaknak a kínai demokratikus mozgalommal szemben elfoglalt ellenséges álláspontja mindennél világosabban megnyilvánult a kantoni kormánnyal szemben tanúsított magatartásukban. Kantonban már 1917 óta fennállt a köztársasági Kína kormánya, amelyet Szun Jat-szen alakított, a magát a külföldi hatalmaknak szőröstül-bőröstül eladó pekingi militarista kormány ellensúlyozására. Kantonban 1921 áprilisában Szun Jat-szent Kína elnökévé választották. Az Amerikai Egyesült Államok külügyminisztériuma rendkívül éles és arcátlan formában felbontatlanul visszaküldte Szun Jat-szennek Harding elnökhöz intézett személyes felhívását, amely azt a kérést tartalmazta, hogy ismerje el a kantoni kormányt. A külügyminisztérium kijelentette, hogy az Amerikai Egyesült Államok nem fogadhat el felhívást olyan szervezettől, amely fellázadt az Amerikai Egyesült Államok által hivatalosan elismert kormány ellen⁵.

Az imperialisták Szun Jat-szen iránti gyűlölete egyre növekedett, mert Kanton fokozatosan egész Kína forradalmi központjává vált.

Különösen nagy jelentősége volt ebből a szempontból a hongkongi tengerészek imperialistaellenes sztrájkjának (1922 elején), amely mintegy két hónapig tartott és egész Kínában nagy visszhangot keltett. Szun Jat-szen és a vezetése alatt álló Kuomintang-párt, amely mindeddig nem tartott fenn szoros kapcsolatot a kínai dolgozók még 1919 májusában megindult imperialista-

⁴ Az egész Szahalin-sziget a japán imperialisták kezén volt.

⁵ Lásd Papers Relating to the Foreign Relations of the United States. 1921. 1. köt. 339. old.

ellenes mozgalmával, most határozottan a sztrájkoló tengerészek oldalára állt.

A kantoni kormány és az úgynevezett szerződéses hatalmak között komoly konfliktus keletkezett a vámjövödelmek elosztása miatt⁶. A kantoni kormány több éven át állhatatosan követelte a diplomáciai testülettől, hogy újítsák fel azt az 1919-ben kialakult gyakorlatot, amely szerint a Kuangtung tartomány területén beszedett vámjövödelmek egy részét átadják a kormánynak. Amikor Szun Jat-szen 1923 végén kijelentette, hogy a kantoni hatóságok — mivel a diplomáciai testület nem elégíti ki jogos követeléseiket — a délnyugati tartományokban kézbeveszik a vámhivatalok igazgatását, a hatalmak Kanton előtt flottatüntetést rendeztek. A tüntetésben az Egyesült Államok, Anglia, Japán, Franciaország, Olaszország és Portugália hadihajói vettek részt. Ezt a fegyveres fellépést, amely Kantont nyíltan ágyúzással fenyegette arra az esetre, ha a vámhivatalok igazgatását kiveszi a külföldiek kezéből, az amerikai imperialisták kezdeményezték. A bankkonzorcium éppen ebben az időben kölcsön nyújtásáról tárgyalt a pekingi kormánnyal. Az amerikai diplomácia arra törekedett, hogy rátegye a kezét a pekingi kormány minden olyan jövedelmére, amely a kölcsön biztosítékául szolgálhatott volna, és ezért a jövedelmeknek még egy kis részét sem akarta átengedni Kantonnak.

Anglia rendkívül ellenségesen foglalt állást a kantoni kormánnyal szemben. Dél-Kínát saját, kizárólagos befolyási szférájának tekintette és semmiképpen sem akarta eltérni, hogy délen olyan hatalom szilárduljon meg, amely igyekszik Kínát felszabadítani az imperialista elnyomás alól. Az angol imperialisták támogatták a déli militaristákat, akik több ízben felléptek Szun Jat-szen kormánya ellen. 1923 végén és 1924 elején, amikor létrejött az együttműködés a Kínai Kommunista Párt és a Kuomintang között, s Kanton végérvényesen az imperialistaellenes harc fő

⁶ Szerződéses hatalmaknak a szó tágabb értelmében azokat a hatalmakat nevezték, amelyek egyenlőtlen szerződéseket kényszerítettek Kínára. A washingtoni konferencia után így kezdték nevezni a konferencián résztvevő hatalmakat (Kína kivételével), és azokat az országokat, amelyek csatlakoztak a konferencián kötött, Kínát érintő szerződésekhez. Ez utóbbiak: Dánia, Norvégia, Spanyolország — melyek csatlakoztak a kilenc hatalom vámügyi szerződéséhez — és Svédország, amely csatlakozott a kilenc hatalomnak a Kínával szemben követendő politika elveire vonatkozóan kötött alapszerződéséhez.

támaszpontjává vált, Anglia, ahol akkoriban (1924) MacDonald első labourista kormánya volt hatalmon, a Kína ellen irányuló provokációs kalandok útjára lépett.

A kantoni angol főkonzul a kantoni angol koncesszió területén tartózkodó indokínai főkormányzó ellen elkövetett gyilkos merényletért megkísérelte a kormány diszkreditálása céljából a felelősséget a kantoni kormányra hárítani. A valóságban a kantoni kormánynak semmi köze sem volt az angol koncesszió területén tartózkodó külföldiek őrzéséhez, ezenfelül a merényletet nem is kínai, hanem egy annami főiskolai hallgató követte el. A brit és a francia koncesszió hatóságai újabb, a kínaiak számára még megalázóbb rendőri ellenőrzési szabályokat dolgoztak ki. Ez viharos felháborodást robbantott ki a kantoni külföldi koncessziók (Samien) területén élő kínai lakosság körében. Fellángolt a samieni sztrájk, amely több mint egy hónapig tartott. Amikor a sztrájk befejeződött, az angolok sugalmazták, és nyíltan támogatták a kantoni nagykereskedők reakciós lázadását, amelyet Csen Lim-pak, a Hongkong-Sanghaj Bank komprádor tőkése vezetett⁷. Csen Lim-pak 1921-ben megkísérelte, hogy magához ragadja a kantoni kormány pénzügyi vezetését⁸. Mivel ezek a kísérletei nem sikerültek, a kormány nyílt ellenségeinek a táborához pártolt, reakciós komprádor kereskedőszervezetet alapított, amelyet Hongkongból láttak el fegyverrel. A lázadást elfojtották.

A tőkés hatalmak igyekeztek megőrizni, megszilárdítani, sőt kiterjeszteni a félgymarmati rendszert, nemcsak Kína déli részén, ahol akadályozták Szun Jat-szen forradalmi kormányának megszilárdulását, hanem Kína középső és északi részén is, ahol állandóan folyt a fegyveres harc az egyes militarista klikkek között, amelyek mindegyike valamelyik tőkés hatalomtól kapott pénzügyi támogatást, és ennek fejében az illető hatalom érdekeit képviselte.

Az imperialisták Kínában tanúsított arcátlanságának és jogtalan eljárásának egyik szembetűnő példája a lincseni incidens. Lincsen állomáson⁹ 1923 májusában egy banditacsoport megtámadta a vonatot és túszként elfogott több mint száz kínai és huszon-

⁷ A felkelés „a papírtigrisek felkelése” gúnynevet kapta.

⁸ Lásd Papers Relating to the Foreign Relations of the United States. 1926. 1. köt. 327. old.

⁹ Lincsen — a tiencsin-pukoui vasútvonal állomása Santung tartomány déli részén.

hat külföldi utast, egy angolt pedig meggyilkolt. Noha ez banditátámadás volt, amelynek egyaránt voltak kínai és külföldi áldozatai, a külföldi kereskedelmi szervezetek, majd később a diplomáciai testület is, arra használta fel ezt az incidenst, hogy fokozza a hatalmak Kína felett gyakorolt katonai-rendőri ellenőrzését. Az imperialisták kínai sajtója követelte, hogy az ország stratégiaileg fontos pontjait szállják meg külföldi csapatok, a kínai hadsereget fegyverezzék le stb. A diplomáciai testület, a kártérítésen kívül, hivatalosan külföldi ellenőrzést követelt a kínai rendőrség felett, követelte továbbá egyes kínai közigazgatási tisztviselők megbüntetését. A diplomaták követeléseik megindokolásánál arra a „zárójegyzőkönyvre” hivatkoztak, amelyet a hatalmak az úgynevezett „boxer”-felkelés elnyomása után, 1901-ben kényszerítettek Kínára.

Az imperialista hatalmak még arra sem voltak hajlandók, hogy fokozatosan és feltételesen felülvizsgálják a Kínával kötött egyenlőtlen szerződéseket. A kínai vámtarifa felülvizsgálására hivatott bizottságnak a megalakítását azzal a formális ürüggyel halogatták, hogy Franciaország a washingtoni szerződéseket mindaddig nem hajlandó ratifikálni, amíg közte és Kína között nem rendeződik a „boxer” hadisarc megfizetésével kapcsolatos vita¹⁰. A területenkívüliség kérdésének felülvizsgálásával foglalkozó bizottság megalakításának elodázására még ilyen formális ürügyet sem hoztak fel.

A Szovjetunió és Kína A Szovjetunió népeinek győzedelmes harca a külföldi intervenciók és a belső ellenforradalom ellen, a Szovjetunió nemzetközi helyzetének megszilárdulása, s a barátság és egyenjogúság politikája, melyet a Szovjethatalom azokkal az államokkal szemben hirdetett, amelyekkel a cári kormánynak egyenlőtlen szerződései voltak, döntő befolyással volt a kínai nemzeti felszabadító mozgalom fellendülésére.

A szovjet kormány volt az egyetlen kormány, amely Kínának teljesen egyenjogú szerződés megkötését javasolta, és ezzel kapcsolatban hivatalos felhívást intézett nemcsak a pekingi kormányhoz, hanem Dél-Kína kormányához is. De 1921 nyaráig a

¹⁰ A konfliktus Franciaországnak azzal a követelésével kapcsolatban keletkezett, hogy a hadisarcot aranyban fizessék, ne pedig francia valutában. A diplomáciai testület ebben a vitában egyhangúlag Franciaország oldalára állt.

szovjet kormánynak a délkinai kormányhoz intézett egyik felhívása sem jutott el rendeltetési helyére.

Szun Jat-szen, a kantoni forradalmi kormány elnöke, csak 1921 júniusában kapta meg az OSzFSzK Külügyi Népbiztosságának levelét, amelyre ezt válaszolta: „Szeretnék személyes kapcsolatba lépni Önökkel és más moszkvai barátaimmal. Rendkívül érdekel az Önök ügye, különösen az Önök Szovjetjeinek, hadseregének és közoktatásának megszervezése. Szeretném tudni mindazt, amit Önök és mások közölhetnek velem ezekről a dolgokról, különösen a közoktatásról. Moszkvához hasonlóan szeretném a Kínai Köztársaság alapeszméjét mélyen bevésni a fiatal nemzedék — a holnap dolgozói — elméjébe.

A legjobbakat kívánom Önöknek és barátomnak, Leninnek s mindazoknak, akik olyan sokat tettek az emberi szabadság ügye érdekében”¹¹. Mao Ce-tung ezt mondotta Szun Jat-szenről: „Üdvözölte az Októberi Forradalmat, üdvözölte a kínaiaknak nyújtott orosz segílyt és a Kínai Kommunista Párt együttműködését”¹². Szun Jat-szen 1923-ban küldöttséget indított a Szovjetunióba, hogy megismerkedjék a Szovjetek nagy eredményeivel. A baráti kapcsolatok fejlődése a Szovjetunió és a délkinai kormány között egészen Szun Jat-szennek, a nagy forradalmi demokratának a haláláig tartott¹³.

A szovjet és a pekingi kormány közti diplomáciai kapcsolat megteremtésének útjában jelentős akadályok tornyosultak. Pekingben a hatalom a háború utáni években egyik feudális-militarista csoport kezéből a másikéba vándorolt; fegyveres harc folyt főként két klikk — a cseli és a mukdeni klikk — között. Ezek közül az első Vu Pej-fu és Cao Kun vezetésével főként az angol és az amerikai politika szekerét tolta, a másik pedig Csang Co-lin vezetésével Japán járószalagján haladt. Az imperialista hatalmak gátolták a szovjet-kínai diplomáciai kapcsolatok megteremtését.

Kína militarista klikkjeinek, amelyeknek vezetői a kom-

¹¹ Bolsevik. 1950. 19. sz. 48. old.

¹² *Mao Ce-tung*. A népi demokrácia diktatúrájáról. *Mao Ce-tung*. A kínai forradalom diadalmas útja. 224. old.

¹³ Szun Jat-szen halála előtt politikai végrendeletet írt a Kuomintangnak, és felhívást intézett a Szovjetunió Központi Végrehajtó Bizottságához. Örökül hagyta pártjára, hogy a kínai nemzeti felszabadító mozgalom ügyében tartson fenn állandó kapcsolatot a Szovjetunióval. (Lásd Pravda, 1925 március 14.)

prádor burzsoáziával szoros kapcsolatban álló tábornokok és nagybirtokosok voltak, érdekük volt, hogy Kínában fennmaradjon a feudalizmus, megtartsák pozícióikat a külföldi tőkések, akiket kiszolgáltak és akik már sok évtizeden keresztül támogatták őket. Gyűlölték a nemzeti felszabadító mozgalom minden megnyilvánulását, és nem akartak engedni a kínai nép egyik fő követelésének — annak, hogy létesítsenek normális kapcsolatot a valamennyi nép és állam egyenjogúságát hirdető Szovjet-Oroszországgal.

A pekingi kormány a közvélemény nyomására kénytelen volt tárgyalásokat kezdeni, de mindenképpen igyekezett azokat meglassítani, elhúzni, és megghiúsítani. A tárgyalások Pekingben folytak, kezdetben a Távolkeleti Köztársaság küldöttségével (1921-ben), majd 1922-től kezdve az OSzFSzK képviselőivel. A legfőbb vitás pont a Kínai Keleti Vasútvonal kérdése volt. Az OSzFSzK a Kínai Keleti Vasútvonalat kereskedelmi vállalkozásnak tekintette, amely, noha Kína területén volt, Oroszország állami pénzén épült, és ezért a Szovjetuniót illette¹⁴. A szovjet kormány a Kínai Keleti Vasútvonal kérdésének megoldására helyes és igazságos módot javasolt: vegyes igazgatást paritásos alapon.

Franciaország, az Egyesült Államok és Japán ellenezte ezt a javaslatot, és a tárgyalások megszakítása érdekében nyomást gyakorolt a pekingi kormányra. Franciaország gyámsága alá vette az Orosz-Ázsiai Bankot és kijelentette, hogy a banknak szintén joga van a Kínai Keleti Vasútvonalra, noha köztudomású volt, hogy sem az Orosz-Ázsiai Bank, sempedig más bank egyetlen kopejkát sem fektetett be a vasútvonalba, és hogy a Kínai Keleti Vasútvonal teljes egészében Oroszország állami pénzén épült. Az Egyesült Államok, szintén teljesen alaptalanul, azt állította, hogy bizonyos „jogai” vannak a Kínai Keleti Vasútvonalhoz és arra hivatkozott, hogy az intervenció idején képviselője vezette a vasútvonal igazgatását s ez alatt az idő alatt a Kínai Keleti Vasútvonalba állítólag amerikai pénzt fektettek be¹⁵. Japán a szovjet-távolkeleti intervenció idején Észak-Mandzsúria felett tényleges ellenőrzést gyakorolt,

¹⁴ A Kínai Keleti Vasútvonal részvényeinek kibocsátása 1896 december 17-én (29-én) történt, magántőkések részvétele nélkül. A társaság egész részvénytőkéjét az orosz kincstár fedezte. (Lásd *Romanov*, Oroszország és Mandzsúria. 121. old. [oroszul]).

¹⁵ Lásd *A. Ivin*. Kína és a Szovjetunió. Giz 1924. (oroszul).

és a maga részéről arra törekedett, hogy az első adandó alkalommal magához ragadja a Kínai Keleti Vasútvonalat.

A pekingi kormány mégis meghatalmazta megbízottját, hogy parafálja a Szovjetunióval kötendő egyezménytervezetet. Az a tény, hogy a Szovjetunió 1924 elején felvette a diplomáciai kapcsolatot Angliával, Olaszországgal és egész sor más országgal, továbbá a kínai társadalmi szervezetek követelése arra kényszerítették a pekingi kormányt, hogy rászánja magát erre a lépésre, noha az imperialista hatalmak ellenséges szemmel nézték ezt az egyezményt. 1924 március 14-én parafálták a szovjet-kínai egyezményt és még aznap alá is kellett volna írni. Franciaország azonban két nappal az egyezmény parafálása előtt jegyzéket intézett a pekingi kormányhoz és figyelmeztette, hogy ne írja alá az egyezményt, s ezért a pekingi kormány Franciaország nyomására megtiltotta megbízottjának az aláírást. Franciaország szovjetellenes fellépéséhez hamarosan az Egyesült Államok is csatlakozott.

Erre egész Kínán végighömpölygött a felháborodás hulláma. Mivel Vu Pej-fu és Csang Co-lin, a militarista klikkek vezetői döntő összecsapásra készültek, és ezért érdekük volt a nép támogatásának a megszerzése, demagóg módon szintén tiltakoztak az egyezmény megghiúsítása ellen. Ekkor a pekingi kormány leváltotta a Szovjetunióval tárgyaló megbízottját és két hónap múlva, 1924 május 31-én aláírták a „Szovjetunió és a Kínai Köztársaság közti kérdések szabályozásának általános elveiről szóló egyezményt” — noha Franciaország és az Egyesült Államok újból tiltakozott¹⁶.

Az 1924. évi szovjet-kínai szerződés volt az első egyen jogú szerződés, amelyet Kína külföldi állammal, a szovjet kormány 1919. és 1920. évi javaslatai alapján kötött. A szerződés értelmében a két állam között helyreállt a normális diplomáciai kapcsolat. 4. cikkelye kimondja: A Szovjetunió kormánya politikájával, s az 1919. és 1920. évi nyilatkozataival egybelhangzóan kijelenti, hogy Kína szuverén jogait vagy érdekeit érintő minden szerződés, egyezmény stb., amelyet a volt cári kormány valamely harmadik féllel vagy felekkel kötött, érvényét veszti¹⁷. A Szovjetunió lemondott azokról a

¹⁶ Vang Cseng-ting helyébe, aki a tárgyalásokat vezette, Wellington Koo-t nevezték ki.

¹⁷ Lásd *E. Grimm*. Távolkeleti ügyekre vonatkozó szerződések és diplomáciai okmányok gyűjteménye (1842—1925). 209. old. (oroszul). Franciaország és az Egyesült Államok jegyzéke. Lásd *A. Toynebee*, *Survey of International Affairs*. 1925. 2. köt. 341—343. old.

különleges jogokról és kiváltságokról, amelyeket a cári kormány Kínában szerzett — a területenkívüliségről, a konzuli bíraskodásról stb.

Csang Co-lin, a mukdeni klikk vezetője, aki mint rendesen, most is a japán kormány utasításai szerint járt el, hamarosan az aláírás után megkísérelte az egyezmény megíúsítását.

Kijelentette, hogy nem ismeri el a szovjet-kínai egyezményt, mert az a Mandzsúria területén levő Kínai Keleti Vasútvonal kérdését érinti, és követelte, hogy a Szovjetunió a mandzsúriai hatóságokkal kössön külön szerződést. A szovjet kormány következetes békepolitikát folytatva, hajlandó volt tárgyalásokat kezdeni Csang Co-linnel, a mandzsúriai tartományi kormányfővel. 1924 szeptember 20-án Mukdenben egyezményt írtak alá, amelynek tartalma hasonló volt az 1924 május 31-én Pekingben aláírt egyezmény tartalmához, de főként a Kínai Keleti Vasútvonalra vonatkozott. A pekingi kormány jóváhagyta a mukdeni egyezményt¹⁸.

A szovjet-kínai tárgyalásokon a Kínai Keleti Vasútvonalon kívül — amelynek igazgatási alapszabályzatát mindkét egyezmény (a május 31-i és a szeptember 20-i) a szovjet javaslat alapján rögzítette — Külső-Mongólia kérdésének is komoly figyelmet szenteltek.

Mint már említettük (az ötödik fejezetben), a japán imperialistáknak azok a kísérletei, hogy elfoglalják Külső-Mongóliát, leigázzák a mongol népet, s az országot a Szovjetunió elleni támadás felvonulási területévé változtassák, csúfos kudarccal végződtek.

A mongol aratok Szuhe Bator és Csojbalszan, valamint az általuk alapított Forradalmi Néppárt vezetésével, a szovjet nép testvéri segítségére támaszkodva, szétzúzták a japánok zsoldosait és megteremtették a nép hatalmát.

Noha a Mongol Forradalmi Néppárt képviselőiből népi kormány alakult, az állam élén a Nagy Hurál (kongresszus) összehívásáig korlátozott jogokkal ideiglenesen megmaradt a bogdo-gegen, a buddhista egyház vezetője, aki Külső-Mongóliát az autonómia időszakában (1911—1919) ténylegesen kormányozta. A Szovjetunió és Mongólia között 1921 november 5-én barátsági egyezmény jött létre¹⁹. Ez az egyezmény, amelyet a teljes egyenjogúság alapján

¹⁸ Lásd Pravda. 1936 április 9. (A külügyi népbiztosság jegyzékéből.)

¹⁹ Lásd E. Grimm. Távolkeleti ügyekre vonatkozó szerződések és diplomáciai okmányok gyűjteménye (1842—1925). 203—204. old. (oroszul).

kötöttek, amely eltörölte az Oroszország és Mongólia között korábban kötött egyenlőtlen szerződéseket, és amelyet mindkét ország népe lelkesen támogatott, az elkövetkezendő évekre szilárdan megalapozta a szovjet és a mongol nép szoros együttműködését, és biztosította azt az állandó segítséget, amelyet a Szovjetország és a szovjet kormány nyújtott Mongóliának állami függetlenségeért folytatott harcában, és abban, hogy elmaradott országból élenjáró állammá váljék. Lenin már a Kommunista Internacionále II. Kongresszusán megjelölte azokat az utakat, amelyeken az elmaradott országoknak fejlődniük kell, ha biztosítva van számukra a Szovjetunió proletariátusának segítsége, és rámutatott annak szükségességére, hogy „a Kommunista Internacionálénak le kell szegeznie és elméletileg meg kell indokolnia azt a tételt, hogy az előrehaladott országok proletariátusának segítségével az elmaradott országok áttérhetnek a szovjetrendre és bizonyos fejlődésfokokon keresztül — a kommunizmusra, a tőkés fejlődési szakasz elkerülésével”²⁰.

Az akkori időkben Mongóliának — ha meg akarta őrizni függetlenségét — feltétlenül szüksége volt a Szovjetunió katonai segítségére. Ungern bandáit ugyan Urga alatt szétverték, és megalakult a független mongol állam, de még nem semmisítették meg a területén garázdálkodó fehérgárdista bandákat, és fennállt egy újabb külső intervenció veszélye.

A mongol kormány kérésére a szovjet csapatok Mongólia területén maradtak, hogy harcoljanak a fehérgárdista bandák ellen, amelyek Kína területéről állandóan be-betörtek az országba. A Kínával kötött 1924. évi egyezmény értelmében a Szovjetunió kötelezte magát, hogy kivonja csapatait Mongólia területéről. A csapatkivonás határidejét külön konferencia volt hivatva megállapítani. A szovjet csapatokat azonban még a konferencia összehívása előtt — 1925 március 6-án — kivonták a Mongol Népköztársaság területéről²¹.

Miután a bogdo-gegen, a feudális-egyházi reakció támasza és sugalmazója 1924-ben meghalt, Mongólia Népi Kormánya kikiáltotta a Mongol Népköztársaság megalakulását. Az első Nagy Hurál még ugyanazon év novemberében elfogadta a Mongol Nép-

²⁰ *Lenin Művei*, 31. köt. 244. old.

²¹ Lásd *Pravda*, 1925 március 12.

köztársaság alkotmányát, amelynek 2. cikkelye így hangzik: „A Mongol Népköztársaság fő feladata, hogy gyökerestül megsemmisítse a feudális-teokratikus rendszer régi rendjének maradványait és az államigazgatás teljes demokratizálása révén megszilárdítsa az új köztársasági rend alapjait”²².

A Forradalmi Néppárt volt az az erő, amely az arat tömegeknek a külföldi imperialisták, a hűbérurak és a buddhista főpapság elleni népi forradalmi mozgalmát a mongóliai forradalom első napjaitól kezdve szervezte és vezette. A Mongol Forradalmi Néppárt hosszú harcot folytatott (1924—1932) a jobboldali és a „baloldali” elhajlók ellen, akik a mongóliai kizsákmányoló osztályok maradványainak és külföldi (japán és egyéb) pártfogóiknak érdekeit képviselték. A párt Lenin—Sztálin tanítására támaszkodva, a mélyreható demokratikus átalakulások útján, a Lenin által mutatott nem-kapitalista fejlődés útján vezette az országot. A Forradalmi Néppárt és a Mongol Népköztársaság kormánya nagy sikereket ért el a feudális urak és a buddhista főpapság gazdasági alapjának felszámolásában, jelentősen megjavította az arat tömegek anyagi helyzetét és maga köré tömörítette őket. Amikor a Mongol Népköztársaságot újból a japán támadás veszélye fenyegette, miután Japán (1931-ben) elfoglalta a Mongol Népköztársasággal szomszédos Mandzsúriát, Mongólia társadalmi és gazdasági rendszerében már megvalósultak a nagy változások.

A szovjet csapatok 1925-ben kivonultak Mongóliából, de a Szovjetunió továbbra is széleskörű gazdasági és kulturális segítséget nyújtott a Mongol Népköztársaságnak a szövetkezeti kereskedelem megszervezésében, az ipar megteremtésében, az útépítés fejlesztésében, a közlekedés gépesítésében stb. Óriási jelentőségű volt a Mongol Népköztársaság számára az a segítség, melyet a Szovjetunió a közoktatás és az egészségvédelem terén nyújtott. A Szovjetunió segítsége biztosította a Mongol Népköztársaságnak a gyors gazdasági és kulturális fejlődés lehetőségét.

A Szovjetunió és Japán Hosszas tárgyalások után 1925 január 20-án Pekingben szovjet-japán szerződést írtak alá a két állam közti diplomáciai és konzuli kapcsolat megteremtéséről, a japán csapatok Észak-Szahalinból való kivonásáról, továbbá arról, hogy Szahalinban japán vállalkozóknak

²² Szovremennaja Mongolija. 3. (6.) sz. 1934. 4. old.

koncessziókat nyújtanak olaj, szén stb. kiaknázására²³. Május első felében végetért a japán csapatok kivonása Észak-Szahalinból. Ilymódon 1925-ben a Szovjet Távol-Kelet egész területét megtisztították a megszállóktól. Az egész területen gyors léptekkel haladt a népgazdaság helyreállítása. Fokozódott a Szovjetuniónak, a csendesóceáni nemzetközi politika fontos tényezőjének a jelentősége.

A szovjet-japán szerződés aláírására azért kerülhetett sor, mert a Szovjetállam katonai és gazdasági ereje megnövekedett, és a Szovjetunió nemzetközi helyzete megszilárdult, ami abban jutott kifejezésre, hogy a Szovjetunió diplomáciai kapcsolatot létesített Angliával, Franciaországgal, Olaszországgal és más államokkal.

Sztálin elvtárs 1925-ben az SzK(b)P XIV. Kongresszusán mondott beszámolójában a kapitalizmust marcangoló alapvető ellentétekről szólva így jellemezte a két tábor megváltozott erőviszonyait: „Mi következik mindezekből az ellentétekből? Miről tanúskodnak ezek? Arról tanúskodnak, hogy a kapitalista világot számos belső ellentét marcangolja s ezek az ellentétek gyengítik a kapitalizmust, másrészt a mi világunk, a szocializmus világa, egyre jobban egybeforr, egyre szorosabb egységbe tömörül, s hogy ennek folytán éppen ezen a talajon jött létre az az ideiglenes erőegyensúly, amely véget vetett az ellenünk folytatott háborúnak, és amellyel elkezdődött a Szovjetállam és a kapitalista államok «békés együttélésének» szakasza»²⁴.

Ez volt a legfontosabb és döntő ok, amelynek következtében a japán imperialisták kénytelenek voltak szerződést kötni a Szovjetunióval.

A szovjet-japán kapcsolatok létrejötte szempontjából a Japánban végbement eltolódásoknak is volt bizonyos jelentőségük. Japán vezető rétegének legagresszívebb erői, melyek a „21 követelést” és Santung annexióját kezdeményezték, s a Szovjet Távol-Keleten a japán intervenciót közvetlenül végrehajtották, lejáratták magukat és ideiglenesen letűntek a színről. A szovjet-távolkeleti

²³ Lásd *E. Grimm*. Távolkeleti ügyekre vonatkozó szerződések és diplomáciai okmányok gyűjteménye (1842—1925). A Szovjetunió és Japán közti viszony alapelveiről szóló egyezmény szövege. 213. old. (oroszul).

²⁴ *Sztálin Művei*. 7. köt. 305. old.

intervenció csúfos véget ért. A washingtoni konferencián Japán kénytelen volt lemondani a háború idején elfoglalt Santung tartományról. Ennek feltétlenül hatással kellett lennie arra a helyzetre, amelyet a japán kormányon belül az uralkodó osztályoknak azok a képviselői foglaltak el, akik az intervenciók és a hódítások politikájának legfőbb kezdeményezői és megvalósítói voltak. Egyesek közülük (így például Tanaka tábornok) kénytelenek voltak egy időre megválni vezető állásuktól, mások pedig — mint Kato Takaaki, aki külügyminiszter volt amikor a „21 követelést” Kína elé terjesztették, 1924-ben pedig miniszterelnök lett — szükségesnek tartották, hogy ideiglenesen változtassanak taktikájukon.

A japán kormány azonban, az 1925. évi szovjet-japán szerződés megkötése után is ellenséges politikát folytatott a Szovjetunióval szemben. A szovjet kormány az 1925. évi szerződésből folyó minden kötelezettségét teljesítette: a japánoknak Észak-Szahalinban koncessziókat adott ásványolaj és szén feltárására és kiaknázására, s Japánnal 1928-ban halászati egyezményt kötött. A japán kormány nemcsak az 1925. évi szerződés által szintén előírt szovjet-japán kereskedelmi egyezmény megkötését hiúsította meg, hanem egyúttal a szovjet-japán áruforgalom fejlődését is mindenképpen akadályozta. Vámot és kvótát állapított meg a szovjet fára, korlátozta a Szovjetunióba irányuló exportot támogató hitelt, gátolta vagy teljesen megtiltotta azoknak a japán cégeknek a működését, amelyek a Szovjetunióból Japán számára szükséges nyersanyagokat hoztak be. Sőt mi több, továbbra is támogatta a Japánban és Mandzsúriában működő számos fehérhárdista szervezetet, elnézte szovjetellenes tevékenységüket, a Mandzsúriában élő szovjet hivatalos személyiségek, valamint a szovjet intézmények ellen irányuló provokációs cselekedetekre buzdította a fehérhárdistákat és a mukdeni hatóságokat. A mukdeni hatóságok 1926 januárjában letartóztatták a Kínai Keleti Vasútvonal igazgatóját — aki szovjet állampolgár volt — augusztus végén pedig lefoglalták a Kínai Keleti Vasútvonal folyami flotilláját. Ezek a felháborító cselekedetek később, 1927-ben is folytatódtak. A vasutasok szakszervezeténél, majd később a harbini szovjet kereskedelmi képviseletnél házkutatást tartottak, bezárták a „Transzport” nevű szovjet társaság irodáját stb. Kétségtelen, hogy a japán imperialisták beleegyezése, sőt egyenes biztatása

nélkül a fehérgárdisták és a mandzsúriai hatóságok önállóan nem vállalkoztak volna ilyen garázdaságokra.

Japán külpolitikája
1924—1927 között

Mindezek a Szovjetunióval szemben ellenséges cselekedetek abban az időben történtek, amikor Japánban a Kenszeikai-párt (1927-től Minszeito-párt) úgynevezett parlamenti kormánya volt uralmon. Ez a kormány azután vette át az állam vezetését, miután az előző militarista kormányok nyíltan agresszív és szélsőségesen reakciós politikája csődöt mondott, és uralmát rendszerint olyan időszakként jellemzik, amikor bizonyos mértékig enyhült a reakció az országon belül, kifelé pedig az úgynevezett „negatív” külpolitika érvényesült. A japán burzsoázia a többi imperialista állam burzsoáziájához hasonlóan, ezekben az években, a kapitalizmus részleges, időleges stabilizációjának időszakában, amikor „a burzsoázia politikai hatalma... kezdett többé-kevésbbé megszilárdulni”²⁵, a forradalom fellendülésétől félve, a szokásos manőverező taktikához folyamodott, és megkísérelte, hogy a munkásmozgalom egységét megbontsa és a demokratikus erők tevékenységét legális útra terelje.

A Kenszeikai-kormány és külügyminisztere, Sidehara Kidzsuro, noha egyáltalán nem mondott le a japán imperializmus agresszív célkitűzéseiről, mégis kénytelen volt némileg más taktikához folyamodni, amely a „negatív” politika elnevezést kapta, míg Tanaka tábornok — aki Sideharát 1927-ben felváltotta — a maga politikáját „pozitív”, vagyis nyíltan agresszív politikának nevezte.

Sidehara „negatív” politikájának oka a Szovjetunió erejének és nemzetközi jelentőségének megszilárdulásában és a kínai forradalmi mozgalom fellendülésében keresendő; a nyílt fegyveres támadás, vagy Japán beavatkozása Kína ügyeibe ilyen körülmények között csakis a japán politika kudarcával végződhetett volna. Sidehara taktikája szempontjából bizonyos mértékig jelentősége volt annak a ténynek is, hogy az 1923. évi földrengés által okozott rombolások arra kényszerítették Japánt, hogy nagy kölcsönökért forduljon az Egyesült Államokhoz és Angliához. A washingtoni rendszer nyílt megsértése kínai terület elfoglalása útján — a hitelezőkkel való előzetes megegyezés nélkül — nagy pénzügyi nehézségeket okozott volna Japánnak.

²⁵ Sztálin Művei. 7. köt. 280. old.

Sidehara 1927 elején mondott parlamenti beszédében, amelyben ismertette kínai politikájának alapvonásait, elvként szögezte le, hogy nem avatkozik be a testvérháborúba²⁶, és kijelentette, hogy „kitartást és türelmet” tanúsít a jelenlegi kínai helyzettel — vagyis a kínai forradalommal — szemben.

A valóságban azonban a japán kormány ezeket az elveket Sidehara külügyminisztersége idején sem tartotta be. Sidehara azért hirdette meg „negatív” politikáját, hogy a japán imperializmus agresszív politikáját leplezze. Japán éppen ebben az időben (1925 végén) avatkozott be a Csang Co-lin és az egyik ellene felázadt tábornok, Kuo Szun-ling közti konfliktusba. A japán kormány továbbra is támogatta Csang Co-lint, kalandokra sarkalta Pekingben, harcra ösztökölte a cseli amerikai barát csoport ellen. Ugyanezekben az években a japán rendőrség Sanghajban, Csingtaóban és Tiencsinben kegyetlenül leszámolt a japán üzemekben sztrájkoló kínai munkásokkal. Sidehara politikájának segítségével tudta a japán diplomácia titokban előkészíteni az egész washingtoni rendszer aláaknázását, és ugyancsak ez tette lehetővé, hogy titokban — de nagyonis aktívan — beavatkozzék a Kínában folyó fegyveres harcba, megvédelmezze ottani bérencei pozícióját és érdekeit, akiknek segítségével a japán imperializmus újabb agresszív fellépésre készülődött Kínában.

Végül pedig Mandzsúria elfoglalásának előkészítése, majd az elfoglalás ténye, vagyis a Kína elleni nyílt katonai agresszió, továbbá a Szovjetunió elleni felvonulási terület előkészítése — már Sidehara idején megkezdődött, akkor, amikor a Minszeito-kormány másodszor is hatalomra került (1929—1931), és Sidehara ismét megkezdte állítólag „nem agresszív” politikájának megvalósítását.

Az 1925—1927. évi kínai polgári demokratikus forradalom és az imperialista hatalmak

Az 1925—1927. évi kínai forradalom további, magasabb fejlődési szakasza volt annak a hatalmas nemzeti felszabadító mozgalomnak, amely 1919 májusában kezdődött Kínában. Mint ahogy 1919-ben a „május 4.” mozgalom az oroszországi Nagy Októberi Szocialista Forradalom köz-

²⁶ Lásd Ito Szeitoku (Gaiko Tokuhon, 1934. 121. old.). Itt a hivatalos japán szóvivő hangsúlyozza, hogy Sidehara beszélt ugyan a testvérháborúba való benemavatkozásról, de nem beszélt a kínai belpolitikába való benemavatkozásról.

vetlen befolyására keletkezett, a kínai nép mozgalma a következő években is annak hatására növekedett, hogy Oroszországban jelentős sikereket ért el a szocialista építőmunka, hogy szétzúzták az imperialista intervenciókat, hogy megnövekedett a Szovjetunió nemzetközi jelentősége, erősödött hatalma.

Sztálin elvtárs több ízben nyilatkozott a kínai forradalomról és e forradalom egész menetének és mozgó erőinek ragyogó, kimerítő marxista elemzését adta. Megállapította, hogy a kínai forradalom első szakasza „az általános nemzeti egyesült front forradalma, a kantoni időszak, amikor a forradalom csapása főleg a külföldi imperializmus ellen irányult, a nemzeti burzsoázia pedig támogatta a forradalmi mozgalmat . . .”²⁷ Miután pedig a nemzeti csapatok megjelentek a Jangcénél, megkezdődött a polgári demokratikus forradalom második szakasza, „amikor a nemzeti burzsoázia cserbenhagyta a forradalmat, az agrármozgalom pedig a parasztság tízmillióinak hatalmas forradalmává nőtt”²⁸.

Az imperialista hatalmak közösen léptek fel az 1925—1927-es kínai forradalom ellen: fegyveres erővel akarták elfojtani a kínai nép szabadságmozgalmát. Az imperialista reakciónak ez az egységfrontja már a forradalom első napjától kezdve (1925 május 30.) világosan megnyilvánult. Ezen a napon az angol-amerikai rendőrség Sanghajban a kínai főiskolások és a munkások közé lőtt, akik tiltakozó tüntetést rendeztek, mert a japán rendőrség meggyilkolt egy kínai munkást. Az eset általános felháborodást keltett. A nemzetközi kolónia rendőrsége, azáltal, hogy a tüntetőkre lőtt, szolidaritást vállalt a japán rendőrséggel. Az esemény kivizsgálására egy-egy angol, japán és amerikai tagból álló bizottság alakult, amely teljes egészében jóváhagyta a rendőrség eljárását.

Sztálin elvtárs megállapította: „Az a tény, hogy az imperializmus alapján egységes frontot alkotva támadja a kínai forradalmat, hogy most nincs az imperialisták között az a szakadás és az a háborúskodás, amely megvolt például az Októberi Forradalom előtt az imperializmus táborában és gyengítette az imperializmust — ez a tény amellettszól, hogy a kínai forradalom sokkal több nehézséggel fogja szemben találni magát a győzelemhez vezető úton, mint az oroszországi forradalom, hogy e forradalom folyamán

²⁷ Sztálin Művei. 10. köt. 15. old.

²⁸ Ugyanott.

összehasonlíthatatlanul több átpártolás és árulás lesz, mint a szovjetuniói polgárháború időszakában”²⁹.

Sanghajban nyomban a május 30-i lövöldözés után általános politikai sztrájk robbant ki, amelyben résztvett az egész lakosság — még a kínai kereskedők is, akik bezárták bódéikat. A sztrájkot a munkások, a főiskolai hallgatók és a kereskedelmi szervezetek közös bizottsága vezette. Június folyamán a sanghaji proletariátussal való szolidaritás jegyében Kína valamennyi nagy városában sztrájkokat rendeztek és tömegesen bojkottálták a külföldi árukat. Az imperialisták hadihajókat vontak össze Kína partjainál és tovább folytatták a tüntetők és a sztrájkolók lövetését (Hankou, Csungking, Nanking). A kantoni angol és a francia rendőrség 1925 júniusának második felében szintén a tüntetők közé lőtt (több mint kétszáz halott és súlyos sebesült). Hongkongban általános sztrájk kezdődött, amely tizenhat hónapon át tartott. A kínai munkások (mintegy százezren) elhagyták Hongkongot és Samient (angol és francia koncesszió Kantonban) és átmentek Kantonba. A kantoni kormány, amely a nép mozgalmát vezette, ezekből a munkásokból fegyveres önvédelmi alakulatokat szervezett.

Az imperialista hatalmak a népmozgalom elnyomására első sorban kínai zsoldos ügynökeiket — a feudális militaristákat és hadseregüket — használták fel, ami lényegében — mint Sztálin elvtárs megállapította — intervenció volt. „Az intervenció — írta Sztálin elvtárs — korántsem merül ki abban, hogy csapatokat vetnek be valamely ország területére, és a csapatok bevetése egyáltalán nem fő sajátossága az intervenciónak. A tőkés országokban folyó forradalmi mozgalom mai viszonyai között, amikor a külföldi csapatok nyílt bevetése számos tiltakozást és összeütközést válthat ki, az intervenciónak rugalmasabb jellege és álcázottabb formája van. Az imperializmus a mai viszonyok között inkább olymódon avatkozik be, hogy polgárháborút szervez a függő országban, pénzeli az ellenforradalmi erőket, erkölcsi és pénzügyi támogatást nyújt kínai ügynökeinek a forradalom ellen... Vu Pej-fu és Szung Csuang-fang, Csang Co-lin és Csang Cung-csang harca a kínai forradalom ellen egyszerűen lehetetlen volna, ha az ellenforradalmi tábornokokat nem ösztönöznék a világ imperia-

²⁹ Sztálin Művei. 9. köt. Szikra 1952. 236. old.

listái, ha nem látnák el őket pénzzel, fegyverrel, kiképzőkkel «tanácsadókkal» stb.»³⁰

Noha az imperialista hatalmak között Kínában, mint hatalmas felvevő-, nyersanyag- és beruházási piacon, rendkívül élesek voltak az ellentétek, az imperializmus közös frontot alkotva lépett fel a forradalom vérbefojtása érdekében, és felhasználta a feudális-militarista klikkeket, amelyeket mind a japánok, mind az angolok és az amerikaiak pénzelték. Az imperialista hatalmak máresak azért is közösen cselekedtek, hogy megvédelmezzék kínai kiváltságait és még azokról a kiváltságokról sem voltak hajlandók lemondani, amelyek megszüntetésére még a militaristák — Csang Co-lin és Csang Kaj-sek — is törekedtek, „akik nem akarnak sem agrárforradalmat, sem munkásforradalmat és csak azt akarják elérni, hogy érvénytelenítsék az egyenlőtlen szerződéseket és megteremtsék Kína vámautonómiáját»³¹.

**Az imperialisták
mesterkedései
a kínai forradalom
idején**

Ez a körülmény világosan megnyilvánult a vámkonferencián és a területenkívüliség eltörlése kérdésével foglalkozó bizottság ülésein. A vámkonferencia 1925 augusztusában, néhány hónappal a kínai forradalom kitörése után nyílt meg Pekingben. A területenkívüliség eltörlésének kérdésével foglalkozó bizottság ugyancsak Pekingben kezdte meg ülésezését 1926 januárjában. Már a washingtoni konferencia „előírta”, hogy a hatalmak közösen tárgyalják meg Kína vámautonómiájának és a területenkívüliség eltörlésének kérdését. Az imperialista hatalmak azonban mindenképpen húzták-halasztották a dolgot, mindaddig, amíg ki nem tört a kínai forradalom. Akkor azonban sürgősen megkezdték a konferencia szervezését azzal a nyilvánvaló céllal, hogy jelentéktelen engedmények nyújtásával szakadást idézzenek elő a nemzeti egységfrontban és megnyerjék maguknak a kínai burzsoáziát. De ezek a nyomorúságos „engedmények” nemcsak a kínai burzsoáziát nem elégíthették ki, hanem még az egyes feudális-militaristákat sem.

Noha az imperialista hatalmak között (Egyesült Államok, Anglia és Japán) a vámautonómia és a területenkívüliség kérdésében nagyok voltak az ellentétek, a legfontosabb határozatokat mégis

³⁰ Sztálin Művei. 8. köt. 385—386. old.

³¹ Sztálin Művei. 9. köt. 306. old.

„egyhangúlag” hozták. Egyik vagy másik delegáció különvéleményének semilyen reális jelentősége sem volt, s az ilyen véleménynyilvánítások okai főként taktikai megfontolások voltak. A vámkonferencia már ülésezésének kezdetén (1925 november 19-én) „elvben” elfogadta Kínának azt a javaslatát, hogy 1929-től kezdve ismerjék el vámautonómiáját. De semmit sem tett ennek az autonómiának a megvalósítása érdekében, mert nem volt hajlandó elhatározni, hogy a fennálló alacsony vámtarifát haladéktalanul felemeljék³².

A pekingi kormány küldöttsége követelte, hogy a fennálló vámtarifákat haladéktalanul emeljék fel (a legtöbb árucikknél az áru értékének 5 százalékával, a fényűzési cikkeknel pedig ennél nagyobb mértékben). Követelését a következőképpen indokolta: 1. A vámjövodelmek az ország költségvetésének rendkívül fontos bevételi tételei, és egyben a külföldi kölcsönök törlesztésére szolgálnak. A kínai kormány azonban, az imperialista hatalmak által rákényszerített egyenlőtlen szerződések folytán, e hatalmak hozzájárulása nélkül nem emelheti a vámtarifákat. Viszont Kína az uzsorakölcsönök miatt rendkívül eladósodott, és ez megköveteli a vámjövodelmek haladéktalan emelését; 2. Az imperialista hatalmak Kína vámautonómiáját ahhoz a feltételhez kötötték, hogy eltörli a licsinget (vagyis a belső vámot, melyet abban az esetben kellett fizetni, ha az árut egyik tartományból a másikba szállítják). A licsing szintén Kína költségvetésének bevételi tétele, és az eltörlés folytán előálló veszteség kiegyenlítése végett is szükséges a vámtarifák emelése.

A japán hivatalos irodalom azt állítja, hogy a japán küldöttség, amely a konferencián a vezető szerepet játszotta, nyomban támogatta a vámautonómiaira vonatkozó kínai javaslatot³³. A valóságban azonban — noha a japán küldöttek (Hioki és Josidzava) a konferencia első ülésén sokat fecsegték arról, hogy Japán maga is hosszú éveken át harcolt a vámautonómiaért, s hogy ezért a japán nép rokonszenvez a kínaiak nemzeti törekvéseivel — éppen a japán küldöttség akadályozta meg a vámautonómia előkészítését és megvalósítását. Egész sereg követelést támasztott, melyek lényegében

³² Lásd *China Yearbook 1926*. Sanghaj, 1926. 1111—1136. old.

³³ Lásd *Akagi*. *Japan's Foreign Relations (1542—1936)*. Tokio, 1936. 401. old. *Ito Szeitoku*. *Gajko Tokuhon*, 1934. 123—124. old.

mit sem érő üres nyilatkozatokká változtatták előző kijelentéseit. A japán küldöttek ragaszkodtak ahhoz, hogy Kína minden hatalommal külön-külön kössön kereskedelmi szerződést, mert arra számítottak, hogy Japánnak sikerül majd jobb feltételeket kicsikarnia a maga számára. Követelték, hogy a tarifaemelés a vámautonómia megvalósításáig ne haladja meg az áru értékének 2,5 százalékát, mert mint mondták, Japán kereskedelme és ipara megsínylené a magasabb vámokat, és hogy a vámemelésnek a nem szavatolt kölcsönök visszafizetésére kell biztosítékul szolgálnia. Ezt az utóbbi követelést a konferencia más tagjai is hajlandók voltak támogatni, viszont Anglia tiltakozott ellene³⁴. Ilymódon a japán küldöttség, noha hazug módon kijelentette, hogy támogatja a vámautonómiát, nemcsak arra törekedett, hogy felére szállítsa le a tarifaemelést (Kína az áru értéke utáni 5 százalékos emelést javasolt), hanem arra is, hogy még ezt a csökkentett vámot is a Japán által nyújtott kölcsönök visszafizetésére használják fel biztosítékul.

Az imperialista hatalmak a területenkívüliség eltörlésével foglalkozó bizottságban szintén közös kínaellenes politikát folytattak. A bizottság kijelentette, hogy a területenkívüliséget nem lehet azonnal eltörölni, és egyben az igazságszolgáltatás ellenőrzésére több, Kína szuverenitását csorbító intézkedést dolgozott ki, amelyeknek megvalósítása a bizottság véleménye szerint megadta a hatalmaknak a szükséges garanciákat arra az esetre, ha a területenkívüliséget később mégis eltörölnék³⁵.

Az imperialista hatalmaknak a vámautonómia és a területenkívüliség eltörlése kérdésében elfoglalt ilyen álláspontja újból szemléltetően megmutatta, hogy nem lehet tőlük másként engedményt kicsikarni, csak erőszakkal, forradalmi tettekkel.

Az egész kínai nép egyöntetűen arra törekedett, hogy lerázza magáról a külföldi igát. Ezért még a pekingi kormány is — noha harcolt a forradalom ellen és halálosan rettegett annak fejlődésétől — kénytelen volt bizonyos bátortalan lépéseket tenni, hogy kimutassa „önállóságát”. Így például befejezett tényként (vagyis a hatalmak hozzájárulása nélkül) Kína egész területén felemelte a

³⁴ Kínai számítások szerint a 407 millió dollár összegű nem szavatolt kölcsönből (vagyis azokból a kölcsönökből, amelyeket a kínai nemzetgazdaság meghatározott tételeiből származó bevételek nem fedeztek) a japán kölcsönök összege 255 millióra rúgott.

³⁵ Lásd China Yearbook 1928. Sanghaj, 1928.

vámtarifát — a kuangtungi bérelt terület kivételével — mégpedig nem sokkal azután, hogy a kantoni forradalmi kormány ugyanilyen intézkedést tett (1926 október).

Ugyancsak a kantoni kormány példájára a sójövedék igazgatását kivette a külföldiek kezéből, felmondta a Franciaországgal, Belgiummal és Japánnal kötött kereskedelmi egyezményeket és követelte, hogy az illető államok az egyenjogúság alapján kössenek vele új szerződéseket.

A kínai forradalom hatalmas fellendülése arra kényszerítette az imperialistákat, hogy lemondjanak egyes kiváltságaikról. Az 1925—1927. évi kínai forradalom azáltal, hogy aláásta a kapitalizmus ideiglenes stabilizációját, komoly csapást mért az imperialisták kínai pozícióira. Különösen súlyos csapás érte az angol imperializmust, amely a tőkebefektetések, a hajózás és a kereskedelem terén döntő helyet foglalt el Kínában.

Az angol imperializmus politikája a forradalom első napjaitól kezdve rendkívüli módon felháborította a kínai népet. Az angol rendőrség volt a fő bűnös a sanghaji, hankoui, kantoni (itt a francia rendőrséggel közösen), csungkingi és nankingi lövöldözésekben. Ezek az események, valamint a hongkong-kantoni sztrájk és Kanton angol blokád alá vétele oda vezetett, hogy a kínai forradalmi tömegek 1925—1927-ben elsősorban az angol imperializmus ellen léptek fel. Kantonban, a forradalmi mozgalom központjában, ahol már a forradalom kitörése előtt megalakult a Kuomintang és a Kínai Kommunista Párt egységfrontja, az angol imperialista köröket már régóta joggal tekintették a kínai nép legádázabb ellenségeinek. Mióta Kantonban Szun Jat-szen vezetésével megalakult a kormány, a jünnani, kuanghszi és kuangtungi militaristák, akik szoros kapcsolatban álltak a brit imperializmussal, több ízben is megkísérelték Kanton elfoglalását és Szun Jat-szen kormányának megdöntését.

Az angol burzsoá sajtó, különösen magában Kínában, bőszen provokációs kampányt folytatott az országban folyó nemzeti felszabadító mozgalom ellen. Ez a sajtó a mozgalmat hazug módon a bolsevik propaganda eredményének tüntette fel, és kegyetlen megtorlást követelt a kínai forradalmárok ellen.

E tények ismeretében ugyancsak cinikusan hangzott Austen Chamberlainnek, Anglia külügyminiszterének a Népszövetséghez benyújtott képmutató „panasza”, amelyben „nem tudta megérteni”,

miért éppen Angliát tekintik bűnösnek a sanghaji és kantoni lövöldözésben, valamint más cselekményekben, amelyeket a külföldiek a kínai nép ellen követtek el³⁶.

Anglia vetélytársai — az Egyesült Államok, de különösen Japán — teljes mértékben kihasználták a kínai nép felszabadító mozgalmának ezt a jellegét, éspedig elsősorban az angol imperializmus ellen. Japán növelte Kínába irányuló exportját, amely már 1925-ben olyan magas értéket ért el, mint még soha a japán-kínai kereskedelem egész történetében — 486 millió jent. Japán egyben azt a tényt is kihasználta, hogy az angol hajózás Kínában — főként a hongkongi sztrájk miatt — megbénult. Az angol hajózás az első világháború után még mindig az első helyet foglalta el mind Kína tengerentúli áruforgalmában, mindpedig belvizein. De Kínában az 1925—1926-os években bojkottálták Angliát és ez óriási, helyrehozhatatlan csapást mért az angol hajózásra. A hongkongi kereskedelmi kamara számítása szerint 1924 augusztusától decemberéig Kantonba havonta 160—240 angol hajó futott be, viszont 1925-ben, ugyanebben az időszakban mindössze 27—29, Szvatouba 1924 júliusától decemberig 681 angol gőzös érkezett, míg 1925 azonos időszakában csak 78 gőzös, és ezeket sem rakták ki³⁷.

Az a körülmény, hogy az angol rendőrség és katonaság Kínában egy bizonyos időszakban a főszerepet vitte a forradalmi mozgalom vérbefojtásában, s hogy a japánok és az amerikaiak némi hasznot húztak az angol áruk bojkottjából, azt a helytelen elképzelést szülte, mintha Japán és Amerika nem vett volna részt az imperialisták kínai intervenciójában. Sztálin elvtárs megállapította, hogy ez mélységesen hibás felfogás:

„Azt mondják, hogy a japán imperialisták a «rokonszenv» bizonyos jeleit mutatják a kantoniak és általában a kínai forradalom iránt. Azt mondják, hogy az amerikai imperialisták sem maradnak e tekintetben a japánok mögött. Ez önámítás, elvtársak. Meg kell különböztetnünk az imperialisták, s köztük a japán és amerikai imperialisták politikájának lényegét e politika álcázásától. Lenin gyakran mondotta, hogy a forradalmárokat nehéz doronggal, ököllel levenni a lábukról, de néha nagyon könnyen lépemennek, ha

³⁶ Angliának a Népszövetséghez intézett 1927 február 8-i jegyzéke szövegét lásd *Treaties and Agreements with and Concerning China. 1919—1929.*

³⁷ Lásd *China Yearbook, 1926. 826. old.*

nyájaskodnak velük. Erről a Lenin mondotta igazságról sohasem szabad megfeledkeznünk, elvtársak. Mindenesetre világos, hogy a japán és amerikai imperialisták elég jól felismerték ennek az igazságnak a jelentőségét. Ezért szigorú különbséget kell tennünk egyrészt a kantoniaknak szóló nyájasságok és dícséretetek, másrészt ama tény között, hogy a legbuzgóbban nyájaskodó imperialisták a legmakacsabbul ragaszkodnak «az ő» kínai koncesszióikhoz és vasutaikhoz, amelyekről semmi áron nem hajlandók lemondani»³⁸.

Anglia attól félt, hogy valamennyi kínai pozícióját elveszíti, s ez arra kényszerítette az angol kormányt, hogy álcázza taktikáját, és legalább szemre, valamelyest változtasson rajta. Noha Kína tengermelléki vidékein folytatta csapatösszevonásait és mint előzőleg, továbbra is fegyveres erővel tiporta el a forradalmi mozgalmat, ugyanakkor hangsúlyozta, hogy hajlandó bizonyos engedményeket tenni Kínának³⁹.

Az angol kormány „új taktikáját” 1926 decemberében jelentette be, amikor már mindenki látta, hogy milyen óriási jelentősége van a kínai nemzeti forradalmi hadsereg diadalmas északi előrenyomulásának.

A nemzeti forradalmi hadsereg északi hadjárata 1926 júliusában indult meg Kantonból és célja az volt, hogy az egész országot a forradalmi hatalom alatt egyesítse. Ez a hadjárat a kínai forradalom első szakaszának hatalmas mérföldköve volt. Sztálin elvtárs óriási jelentőséget tulajdonított a forradalmi hadseregek megalakulásának és északi előrenyomulásuknak a Jangce-folyó medencéje felé.

„A kínai forradalmi hadsereg a kínai munkások és parasztok szabadságharcának igen fontos tényezője. Vajjon véletlen-e, hogy ez év májusáig vagy júniusáig úgy ítélték meg a kínai helyzetet, mint a Feng Jü-hsziang⁴⁰ hadseregeinek veresége után bekövetkezett reakció uralmát, később azonban, ez év nyarán, mihelyt a kantoniak győzelmes csapatai észak felé előnyomultak és Hupejt elfoglalták, a helyzet gyökeresen megváltozott a forradalom javára?”⁴¹ A nem-

³⁸ Sztálin Művei. 8. kot. 386—387. old.

³⁹ A vanhsziangi incidensről van szó, amely 1926 augusztus végén történt, amikor angol ágyúnaszádok a Jangce-folyón kínai katonákat szállító dzsunkákat süllyesztettek el, s a város békés lakosságát ágyúzták, továbbá az 1927 március 24-i esetről, amikor egyesült angol-amerikai hajóraj ágyúzta Nankingot.

⁴⁰ Feng Ju-hsziang — kínai tábornok, aki Kína északi részén működött és 1925—1926-ban szolidaritást vállalt a kantoni kormánnyal.

⁴¹ Sztálin Művei. 8. kot. 387—388. old

zeti forradalmi hadsereg rövid időn belül széttúzta a militaristák csapatait, szeptember 6—8-án elfoglalta Hanjangot és Hankout, október 10—11-én pedig Vucsangot, és szilárdan megvetette lábát a Jangce medencéjében.

A nemzeti forradalmi hadsereg útvonalán, Kantonból egészen a Jangce-folyóig — Kínának ezen a különösen sűrűnlakott részén — rohamosan fellendült a sokmilliós paraszt- és munkástömegek mozgalma. A parasztok harcra keltek a földért, a hűbérurak és a feudális rendszer ellen. A kínai burzsoázia, a város és a falu forradalmi mozgalmának lendületétől megrettenve, a forradalom elárulására készülődött és lázasan kutatott szövetségeseik után.

Ilyen körülmények között az angol kormány változtatott a kínai forradalommal szemben addig követett taktikáján és 1926 december 18-án a szövetséges hatalmakhoz jegyzéket intézett, melyben javasolta, hogy „vegyék figyelembe” a Kínában az utóbbi években végbement változásokat, továbbá, jelentsék ki, hogy hajlandók felülvizsgálni a Kínával kötött szerződéseket, ismerjék el Kína vámautonómiáját és tárgyaljanak vele a washingtoni egyezmények szellemében⁴². Ugyanezeket az elveket Austen Chamberlain 1927 januárjában elmondott parlamenti beszédében is megismételte.

Az Egyesült Államokban Anglia 1926 december 18-i jegyzékét szerfölött kedvezőtlenül fogadták⁴³. Kellogg külügyminiszter 1927 január 26-i nyilatkozatában kijelentette, hogy mindaddig, amíg meg nem alakul egy erős, az egész országot egyesítő kínai kormány, amelynek képviselőivel az Egyesült Államok tárgyalásra léphetne, semmiféle újabb nyilatkozatra sincsen szükség. Az Egyesült Államok lényegében elvetette az angol javaslatokat⁴⁴. Franciaország és

⁴² Lásd *Treaties and Agreements with and Concerning China*. 1919—1929. Washington, 1929. 186—187. old. Curtis eléggé szemléltetően leírja könyvében, hogy a kínai angol rezidensek hogyan értelmezték a washingtoni egyezmények „szellemét”. (Lásd *Curtis*. *Capital Questions in China*. London, 1932. 248. old.) „A nyílt kikötőkben tartózkodó brit rezidensek többsége cinikusan ítélte meg a Kínában követett új (a washingtoni — *A szerk.*) politikát. Csak arra volt gondjuk, hogy anyagi jólétüket biztosítsák és természetesen úgy gondolkodtak, hogy a dolgok sokkal jobban mennek, ha a régi szerződések érvényét ágyúkkal támogatnák, mint amikor a mandzsu dinasztia napjaiban.”

⁴³ Lásd *Curtis*. *Capital Questions in China*. 162. old.

⁴⁴ Lásd *Treaties and Agreements with and Concerning China*. 1919—1929.

Japán szintén nem volt hajlandó Angliával együttesen fellépni⁴⁵.

Anglia áttérését „az új taktikára” az angol vezető köröknek az a törekvése diktálta, hogy — hacsak részben is — megkíséreljék menteni az angol tőke kiváltságos helyzetét Kínában. Az 1925—1927-es kínai forradalom rendkívül érzékeny csapást mért az angol imperialisták pozícióira, és ez arra kényszerítette az angol kormányt, hogy a lavírozások, a hazug „béke”-nyilatkozatok útjára lépjen. Az angliai munkásmozgalom fellendülésének nagy szerepe volt abban, hogy az angol kormány áttért az új taktikára. Az angol bányászok fél éven át sztrájkoltak (1926 május 1-től november 19-ig) és 1926-ban általános sztrájk tört ki az országban. Ilyen körülmények között az angol imperialisták kénytelenek voltak ideiglenesen tartózkodni a nyílt intervenciótól Kínában.

A kantoni forradalmi kormány 1927 január 1-én Vuhanba tette át székhelyét, és a kínai dolgozók január első napjaiban elfoglalták a hankoui és csiucsiangi brit koncessziókat. Az angol diplomáciai képviselők kénytelenek voltak tárgyalásokat kezdeni a vuhani forradalmi kormánnyal az említett koncessziók megszüntetéséről⁴⁶.

**Az angol-amerikai
hajóraj provoká-
ciós támadása Nan-
king ellen**

Sanghajba ezalatt újabb angol, amerikai és japán csapaterősítések érkeztek. Miután a kínai forradalmi proletariátus elfoglalta Sanghajt — az imperializmus fellegrát — az amerikai és az angol imperialisták közös provokációs támadást szerveztek Nanking ellen. Alig foglalta el a várost a kínai nemzeti forradalmi hadsereg, két amerikai hajó — a „Noah” és a „Preston”, valamint az „Emerald” nevű angol hajó kegyetlenül ágyúzni kezdte Nankingot. (1927 március 24.) Az ágyúzás következtében többszáz békés lakos meghalt, illetve megsebesült.

Ez már nyílt angol-amerikai fegyveres intervenció volt a kínai nép ellen. A nankingi lövöldözés leleplezte az amerikai imperializmus képmutató „várakozó” álláspontját és az angol imperializmus Kínában követett „új taktikáját”.

A kínai nagyburzsoázia, Csang Kaj-sek vezetésével, hamar-

⁴⁵ Lásd *Toynbee*. Survey of International Affairs. 1926. New York, 1928. 320. old.

⁴⁶ A kínai angol megbízottak viharosan tiltakoztak a tárgyalások ellen. A kínai angol sajtó felháborodással fogadta az 1926 december 18-i jegyzéket és gúnyolta az angol kormány álláspontját.

san a nankingi lövöldözés után elárulta a forradalmat, miután a Kuomintang jobbszárnyával közösen már előzőleg megkísérelte megbontani a Kuomintang és a Kínai Kommunista Párt nemzeti egységfrontjának a sorait⁴⁷.

„Nanking lövetése ebben a tekintetben jeladássá lett a kínai harcoló erők újabb elhatárolódására. Az imperialisták Nanking lövetésével és ultimátumukkal azt akarták tudtul adni, hogy várják a nemzeti burzsoázia támogatását a kínai forradalom elleni közös harcra.

Csang Kaj-sek pedig, amikor belelövetett a munkásgyűlésekbe és államcsínyt hajtott végre, mintegy válaszképpen az imperialisták felszólítására, tudtul adta, hogy a nemzeti burzsoáziával együtt kész egyességre lépni az imperialistákkal a kínai munkások és parasztok ellen”⁴⁸.

Csang Kaj-sek április 11–12-én ellenforradalmi államcsínyt hajtott végre Sanghajban. A Kuomintang jobboldali elemei elfoglalták a szakszervezeti tanács helyiségét, megölték a munkásvezetőket és lefegyverezték a munkásgárdát. Az államcsínyt követő napokban Kína valamennyi nagy központjában sok munkást és kommunistát letartóztattak, illetve kivégeztek.

Anglia és az Egyesült Államok tevékenyen támogatta a Csang Kaj-sek vezette kínai ellenforradalmi burzsoáziát. Chamberlain, aki 1926 december 18-án az „új taktikát” meghirdette és tárgyalásokat folytatott a vuhani kormánnyal a brit koncessziók új státusáról, 1927 május 9-én kijelentette, hogy Anglia segíti Csang Kaj-sek kormányát, amely „rendet teremt” és véget vet a külföldi-ellenes mozgalomnak. Csang Kaj-sek azonban kezdettől fogva az amerikai imperializmus felé tekintgetett, és amikor sikerült neki ideiglenesen helyreállítania az imperialista hatalmak számára szükséges véres „rendet”, akkor nem Anglia, hanem az Egyesült Államok volt az az ország, amely a vámautonómia elismeréséről a nankingi ellenforradalmi kormánnyal az első egyezményt megkötötte (1928-ban). Az Egyesült Államok 1927-től kezdve szilárd

⁴⁷ Csang Kaj-sek 1926 március 20-án ellenforradalmi puccsot kísérelt meg Kantonban, elfoglalta a sztrájkbizottság helyiségét (a hongkong-kantoni sztrájk vezető-bizottságáról van szó), s a Kuomintangban, a kormányban és a hadseregben sok kommunistát és baloldali kuomintangistát eltávolított vezető állásából.

⁴⁸ *Sztálin Művei*. 9. köt. 239—240. old.

kapcsolatokat épített ki a Kuomintanggal, amely nyíltan áttért az ellenforradalmi politikára. Ettől kezdve az amerikai imperializmus a Kuomintang vezető köreiben túlnyomó befolyásra tett szert.

A kínai burzsoázia elárulta a nemzeti egységfrontot és lepaktált az imperialistákkal, s ennek következtében az 1925–1927-es kínai polgári demokratikus forradalom ideiglenes vereséget szenvedett. Utóvédcsatája az 1927 december 11–14-i kantoni felkelés volt, amely a nemzeti felszabadító mozgalom újabb, magasabbrendű megnyilvánulási formájának — a kínai tanácsok megalkadásának a kezdetét jelentette. A nemzeti forradalmi hadsereg egyes részeiből, amelyeket a Kínai Kommunista Párt vezetői (Mao Ce-tung, Csu Te és mások) irányítottak, megalakult a jövőben hős kínai Vörös Hadsereg magva. Egyes vidékeken a tanácsok 1930-ban, az újabb forradalmi fellendülés idején a kommunista párt vezetésével végérvényesen megszilárdultak és szívós fegyveres harcot folytattak az őket szüntelenül támadó Kuomintang-csapatok ellen. Ebben a harcban kovácsolódtak ki és edződtek meg a kínai forradalom nagyszerű vezető káderei.

A kínai tanácsok megvalósították a proletariátus és a parasztság forradalmi-demokratikus diktatúráját, és ezáltal lerakták a kínai forradalom további fejlődésének az alapját; ők voltak a forradalom végső győzelmének zálogai.

A japán imperializmus agresszív programja és kísérletei e program megvalósítására (1927–1929)

Csaknem azzal egyidőben, hogy a kínai burzsoázia 1927 áprilisában felrobbantotta a nemzeti egységfrontot, Japánban is kormányváltás történt. Az új kormány miniszterelnöke Tanaka tábornok lett, a felső vezető réteg legreakciósabb és legagresszívebb köreinek a ve-

zére. Ezek a körök demagóg módon bíralták a Kenszeikai-párt Kato, majd Vakacuki vezette kormányának politikáját, és mindkettőjük politikáját „gyengeséggel” vádolták⁴⁹.

⁴⁹ Részletek Tanaka memorandumából „A kilenc hatalom Washingtonban aláírt szerződéséből folyó korlátozások olyan mértékben megnyírbálták különleges jogainkat és kiváltságainkat (Mandzsúriában és Mongóliában — *A szerk.*), hogy kezünk teljesen meg van kötve . . .”

Ugyancsak a szóbanforgó memorandumban olvassuk „A Minszeito (így nevezték a Kenszeikai-pártot, miután 1927-ben egyesült a Szejjukai-párt egyik részével. — *A szerk.*) nagy jelentőséget tulajdonított a kilenc hatalom szerződésének és főként kereskedelmunkre volt gondja, nempedig kínai jogainkra. Ez a politika hibás, ez a politika nemzeti ongyilkosság.

A militarista Tanaka kormányának „új irányzata” mindenekelőtt abban nyilvánult meg, hogy Japán csapatokat küldött Santungba, hogy ellensúlyozza a nankingi Kuomintang-hadsereg északi, Peking felé tartó előnyomulását, ahol Csang Co-lin, a japánok bérence volt az úr. A japán csapatok megérkezése általános felháborodást és japánellenes bojkottot robbantott ki Kínában.

Tanaka a császár elé terjesztett 1927. évi titkos memorandumában véglegesen megfogalmazta a japán imperializmus programját. Ez a memorandum, amelynek valóságát japán hivatalos körök később tagadni próbálták, továbbfejlesztette azokat a tételeket, amelyeket Tanaka kormánya megalakulása után kiadott nyilatkozatában, továbbá a tokiói különleges értekezlet zárülésén elmondott beszédében fejtett ki⁵⁰. Egyben részletesen megfogalmazta a különféle japán sovinszta szervezetek korábban elhangzott nyilatkozatainak a tételeit⁵¹.

A memorandum szószerint a következőket mondta: „Hogy igazi jogokat vívhassunk ki Mandzsúriában és Mongóliában, ezt a területet támaszpontként kell felhasználnunk és kereskedelmünk fejlesztésének ürügyével be kell hatolnunk Kína többi részébe. Miután már biztosított jogaink felvérteznek bennünket, az egész ország erőforrásait magunkhoz ragadjuk. Ha már Kína minden erőforrása rendelkezésünkre áll, rátérünk India, a szigetvilág, Maláj-Ázsia, Közép-Ázsia, sőt Európa meghódítására. De a Mandzsúria és Mongólia feletti ellenőrzés megszerzése csak az első lépés, ha Jamato fajtája ki akar tűnni az ázsiai kontinensen”⁵².

A memorandum kijelentette, hogy Japánnak hadat kell viselnie a Szovjetunió ellen. „Nemzeti fejlődésünk programjából úgylátszik szükségszerűen következik, hogy Mongólia mezőin újból összemérjük kardunkat Oroszországgal Észak-Mandzsúria kincseinek megszerzése érdekében. Míg ezt a rejtett szírtet fel nem rob-

Ha mi csak a kereskedelem fejlődésében reménykedünk, akkor végülis Anglia és Amerika megsemmisít bennünket, mert e két ország tőke szempontjából összehasonlíthatatlanul nagyobb hatalommal rendelkezik, mint mi...”

⁵⁰ A tokiói értekezleten (1927 június 27-től július 7-ig) a külügy-minisztérium, a hadügy- és haditengerészeti minisztérium, a vezérkarok, továbbá a Kínába delegált japán megbízottak vettek részt. Az értekezlet Japán Kínában követett politikáját vitatta meg.

⁵¹ Lásd *McNair*, *Modern Chinese History*. Sanghaj, 1923. 719. old. A „Fekete Sárkány”-társaság memorandumja az első világháború idején.

⁵² A *Kommunista Internacionále*. 33—34. sz. 1931. 49. old. (oroszul).

bantjuk, hajónk nem tud gyorsan haladni.” Ilymódon a memorandum elsőrendű feladatul tűzte ki a japán imperializmus elé, hogy előkészítse Kína elfoglalását és a Szovjetunió elleni háborút. Ez az okmány, amelyet a japán miniszterelnök szerkesztett, a japán kormány programja lett.

Tanaka nem elégedett meg csupán a memorandum előterjesztésével, hanem megvalósításához is hozzáfogott. A kínai bojkott hatására 1927-ben kénytelen volt a japán csapatokat Santungból visszarendelni, de egy év múlva újra odaküldte őket, mégpedig az előbbi céllal — hogy feltartóztassák a Kuomintang-csapatok északi irányú előrenyomulását. Ezzel kapcsolatban robbant ki az úgynevezett csinani incidens — melynek során a japánok összeütközést provokáltak ki a kínai csapatokkal, majd Csinan városában a békés lakosság között vérfürdőt rendeztek (a provokációnak halottakban és sebesültekben mintegy ezer áldozata volt). Ez az incidens újabb viharos felháborodást keltett Kínában. A japán imperialistáknak nem sikerült megakadályozniuk, hogy Kína északi tartományai a Kuomintang-kormány ellenőrzése alá kerüljenek. A Kuomintang-seregek elfoglalták Pekinget és egész Cseli tartományt. A japán csapatok santungi tartózkodását semmi sem „indokolta”, s ezért vissza kellett hívni őket. Tanaka kalandja kudarcba fulladt.

Ugyanilyen kudarccal végződött a japánoknak az a kísérlete is, amellyel mandzsúriai befolyásukat igyekeztek erősíteni. A japánok 1928 nyarán eltették láb alól zsoldosukat, Csang Co-lint⁵³, aki nem volt eléggé engedelmes ügynökük, de ezúttal meg utódjával, Csang Hszüe-lianggal gyűlt meg a bajuk, aki a japánok nyílt fenyegetőzése ellenére is elismerte a nankingi kormányt és fővárosában, Mukdenben, felvonta a Kuomintang-lobogót.

Tanaka politikájának teljes kudarcát természetesen nem annyira az magyarázza, hogy a japán diplomaták és militaristák a fővárosban és állomáshelyükön ezt a politikát hozzáértés nélkül, otrombán folytatták — amint azt a japán „történészek” mindenképpen bizonygatják⁵⁴ — hanem e politika kudarcának oka sokkal inkább abban rejlik, hogy a hatalmas kínai nép egyre nagyobb erővel szállt szembe a japán imperialistákkal.

⁵³ A japánok felrobbantották azt a vonatot, amelyen Csang Co-lin utazott, mert azzal gyanúsították, hogy kapcsolatot tart fenn az amerikaiakkal.

⁵⁴ Lásd *Royama*, Foreign Policy of Japan 1914—1939. 44. old.

Noha a kínai forradalom ideiglenesen vereséget szenvedett, tanulságai mégsem voltak hiábavalók. Még a forradalmat eláruló és a tőkés hatalmakkal a kínai munkások és parasztok elleni közös harcra szövetkező Kuomintang-kormány és a kínai burzsoázia is kénytelen volt számolni az egész népre kiterjedő japánellenes mozgalommal, amely Tanaka háborús provokációi nyomán bontakozott ki az országban.

Tanaka kormánya 1929-ben — főként külpolitikai balsikerei miatt — lemondott, maga Tanaka pedig nemsokára meghalt.

Az a tény, hogy a japán csapatok Santungba küldése nyomán Kínában tömegesen bojkottálták a japán árukat, meggyőző bizonyítéka volt annak, hogy mennyire nem előnyös a „pozitív politika” a japán vezető körök számára. 1929 végén azonban, amikor kitört a gazdasági világválság, mely az egész kapitalista világot megrendítette és erősen csökkentette a kereskedelmi forgalmat, a japán burzsoázia vezető körei újból hajlottak arra, hogy rátérjenek a külső hódítások nyílt agresszív politikájára.

Japán Tanaka politikájának következtében bizonyos mértékig elszigetelődött. 1925—1927-ben Japán és az Egyesült Államok, saját céljai érdekében, szerette volna kihasználni azt a tényt, hogy az angolok pozíciói a kínai forradalom következtében meggyengültek, most pedig az Egyesült Államok, majd Anglia is igyekezett hasznot húzni abból, hogy a kínai nép ellenségesen tekintett az imperialista Japánra. A Kuomintang-kormány mindenképpen fenn akarta tartani azt a hamis illúziót, hogy az amerikaiak „baráti magatartást” tanúsítanak Kína iránt. Az amerikai imperializmus sietett az előállt helyzet összes előnyeit kiaknázni. Az Egyesült Államok elsőnek kezdett tárgyalásokat Csang Kaj-sekkel a „nankingi incidens”⁵⁵ rendezése érdekében; hamarosan közös nevezőre jutottak, és provokatív módon az „incidensért” az egész felelősséget a kommunistákra hárították.

Nem sokkal ezután (1928 július 25-én) az Egyesült Államok diplomáciai kapcsolatot létesített a nankingi kormánnyal és hiva-

⁵⁵ Így nevezi a burzsoá történetírás az 1927 március 24-i eseményeket, amikor angol és amerikai ágyúnaszádok barbárul lőtték Nanking békés lakosságát. Az angol-amerikai hatóságok az akkoriban Nankingot megszállva tartó nemzeti forradalmi hadsereget hamisan a külföldiek megtámadásával vádolták, önvédelmi intézkedésnek tüntették fel a város lövetését, és a nankingi kormánytól arcátlanul „kártérítést” követeltek.

talosan elismerte egész Kína központi kormányának. Szerződést is kötött vele, amely lerögzítette Kína vámautonómiájának elvét, azzal a feltétellel, hogy az Egyesült Államok megkapja a legnagyobb kedvezményt. Az Egyesült Államok példáját hamarosan Anglia is követte. Japán az amerikai-kínai szerződés után majdnem egy évvel ismerte csak el hivatalosan a nankingi kormányt (1929 június 3-án, ugyanazon a napon, mint Németország és Olaszország). A japán-kínai vámügyi egyezményt csak 1930 május 6-án írták alá, ami erősen késleltette Kína „vámautonómiájának” a megvalósulását.

A kínai militaristák szovjetellenes provokációi a Kínai Keleti Vasútvonal ellen és az imperialista államok

Miután a kínai militaristáknak nem sikerült megghiúsítaniuk az 1924. évi szovjet-kínai szerződés megkötését, mindenképpen igyekeztek feszültséget előidézni a Szovjetunió és Kína közötti kapcsolatban, és e kapcsolat megszakítására törekedtek. Arra számítottak, hogy minden szovjetellenes lépésüket támogatni fogják imperialista pártfogóik, akik változatlanul ellenségesen tekintettek a Szovjetunióra. A szovjet kormány szilárd békepolitikája azonban hosszú időn át megbénította ezeket a kísérleteket.

1925-ben, a mukdeni hatóságok, megszegve vállalt kötelezettségeiket, nem voltak hajlandók elbocsátani a fehérgárdistákat a Kínai Keleti Vasútvonaltól, és csak a Szovjetunió állhatatos követelésére kötöttek olyan egyezményt, hogy a fehérgárdistákat szovjet és kínai polgárokkal fogják felváltani. Ennek az egyezménynek a megvalósítását azonban a Csang Co-linnek, a japánok régi ügynökének vezetése alatt álló mukdeni hatóságok a továbbiakban is szabotálták.

A kínai militaristák az imperialista hatalmak érdekében az 1925–1926-os években különféle incidenseket szerveztek (letartóztatták a Kínai Keleti Vasútvonal alkalmazottait, a vasút tulajdonában levő tárgyakat foglaltak le stb.), de a kínai forradalom hatalmas lendülete miatt még nem szánták el magukat arra, hogy teljesen szakítsanak a Szovjetunióval. 1927-ben azonban a nemzetközi helyzet lényegesen megváltozott. „Az intervenciós törekvések erősödése az imperialisták táborában és a fenyegető háború (a Szovjetunió ellen) — ez a mai helyzet egyik legfontosabb tényezője”⁵⁶ — állapította meg Sztálin elvtárs 1927 végén.

⁵⁶ Sztálin Művei. 10. köt. 308. old.

A Szovjetunió szocialista gazdaságának megszilárdulása, a szocialista iparosítás gyors üteme riadalmat keltett a kapitalista világban. Ezért az imperialista hatalmak mindent elkövettek, „hogy újabb nyomást gyakoroljanak a Szovjetunióra, hogy megzavarják, megghiúsítsák vagy legalábbis meglassítsák a Szovjetunió iparosítását”⁵⁷. A londoni provokációs rajtaütés az „Arkosz” épületében (szovjet társaság az Angliával való kereskedelem lebonyolítására), továbbá az a tény, hogy Anglia 1927 májusában megszakította a diplomáciai és kereskedelmi kapcsolatot a Szovjetunióval, valamint a Szovjetunió varsói nagykövetének meggyilkolása (1927 június) — eléggé világosan jellemzik az imperialistáknak ebben az időszakban követett politikáját.

Kínában az északi militaristák szintén vérszemet kaptak, és a tőkés államok pekingi diplomatáival egyetértésben nyílt szovjetellenes fellépésekre vetemedtek. Néhány nappal a sanghaji államsíny után, 1927 április 6-án, Csang Co-lin csapatai és rendőrsége a diplomáciai testület doyenjének, a holland követnek a beleegyezésével rajtaütött a pekingi szovjet politikai képviselő épületén. A nagykövetséget átkutatták és kifosztották, a követség munkatársait sértegették és tetteleg bántalmazták. Ugyanilyen rajtaütést rendeztek a tiencsini szovjet konzulátuson és az ottani hivatalokban is. Ez a francia konzul beleegyezésével (ha ugyan nem biztatására) történt, mivel a szovjet konzulátus a francia koncesszió területén volt. Austen Chamberlain az angol parlamentben arcátlanul védelmezte a mukdeni pogrom-legények eljárását. A szovjet kormány visszahívta nagykövetét Kuomintang-Kínából. Ugyancsak 1927 végén bandita-támadásokat intéztek a Szovjetunió sanghaji, kantoni és másutt levő konzulátusai ellen, munkatársaik letartóztatták, többet közülük pedig agyonlőttek. A nankingi kormány bezáratta az igazgatása alatt álló területen működő szovjet konzulátusokat és hivatalokat. 1928-ban elfoglalták a Kínai Keleti Vasútvonal távbeszélő központját; 1929 május végén támadást intéztek a Szovjetunió harbini főkonzulátusa ellen, és július 10–11-én elfoglalták a Kínai Keleti Vasútvonalat. A vasút vezető szovjet alkalmazottait eltávolították tisztségükből, sok Mandzsúriában élő szovjet állampolgárt pedig letartóztattak.

A szovjet kormány valamennyi diplomáciai, konzuli és keres-

⁵⁷ Az SzK(b)P története. 341. old.

kedelmi képviselőjét és a Kínai Keleti Vasútvonal valamennyi szovjet alkalmazottját visszahívta Kuomintang-Kínából, és fel-szólította a Kuomintang moszkvai követét, hogy hagyja el a Szov-jetuniót. Mandzsúria és a Szovjetunió között megszakadt az össze-köttetés. A kínai militaristák csapatai és a fehérgárdista bandák támadásokat kezdtek a szovjet határőrség és a szovjet terület békés lakossága ellen, és az Amuron haladó szovjet kereskedelmi hajókra lőttek.

A Szovjetunió Forradalmi Katonai Tanácsa 1929 augusztus 6-i rendeletével létrehozta a Külön Távolkeleti Hadsereget (KTH), amely a kínai fehér csapatoknak a szovjet terület elleni ismételt támadásai után, szeptember végén és október elején, az amuri flotillával közösen az egész Amur-vidéken döntő csapást mért ezekre a bandákra, és lefegyverezte a Szungári torkolatánál fekvő Lahaszuszu erőd helyőrségét. A Külön Távolkeleti Hadsereg egy-ségei november 17-én, a kínai féhércsapatokat üldözve, nyolcezer katonát és háromszáz tisztet fegyvereztek le. Ezek a kínai fehér-csapatok a Bajkálontúl és a Tenger mellék ellen intéztek támadáso-kat. Az egységek minden egyes hadművelet után nyomban vissza-tértek a szovjet területre⁵⁸. A mukdeni és a nankingi kormány a hadműveletek megszüntetését kérte. Az idevágó egyezményt 1929 december 22-én írták alá Habarovszkban, azzal a feltétellel, hogy a Kínai Keleti Vasútvonal status quo-ja helyreáll, és Kína kötelezi magát, hogy a jövőben teljes mértékben betartja az 1924-ben kötött egyezményt.

A szovjet-kínai konfliktus idején elég világosan megnyilvánult, hogy miféle erők sarkalják a mukdeni hatóságokat a szovjet-ellenes kalandokra. Közvetlenül a konfliktus elején az Egyesült Államok és Franciaország — az amerikaiak kezdeményezésére — képmutatóan a Kellogg-paktumra hivatkozva⁵⁹ a Szovjetuniónak és Kínának azt javasolta, hogy békés úton „rendezzék a konflik-

⁵⁸ Lásd Pravda, 1929 november 23.

⁵⁹ A Kellogg—Briand-paktumot, amely arról szól, hogy a hatalmak lemondanak a háborúról mint a nemzeti politika eszközéről, és az államok közti viszályokat békés úton rendezik — egész sor állam aláírta, köztük a Szovjetunió és Kína is. Az aláírásnál azonban az államok többsége külön-féle fenntartásokkal élt: kikötötte, hogy a paktum milyen esetekre nem érvényes. A paktum nem mondott ki semilyen nemzetközi döntőbíráskodást és egyik hatalomnak sem biztosított jogot arra, hogy más államok közti vitákba beavatkozzék.

tust", egyúttal azonban provokatív módon megkísérelte, hogy a Szovjetuniót „támadó félként” tüntesse fel. A „közvetítésnek” nyilvánvalóan az volt a célja, hogy megmutassa Nankingnak és Mukdennek: látjátok, az imperialista hatalmak támogatnak benneteket! A szovjet kormány elutasította ezt a beavatkozást és kijelentette, hogy a Szovjetunió minden más államnál inkább szívén viseli a béke megőrzésének ügyét. A habarovszki jegyzőkönyv aláírásának napján a Szovjetunió Külügyi Népbiztosságának az Egyesült Államok kezdeményezésére átnyújtották az Egyesült Államok, Franciaország és Anglia nyilatkozatát, amely újból emlékeztetett a Kellogg-paktumra és indítványozta, hogy a konfliktust békés úton rendezzék. Ennek a nyilatkozatnak, amelyet a jegyzőkönyv aláírásának napján nyújtottak át, csakis az lehetett a célja, hogy megghiúsítsa az egyezményt. A szovjet kormány hivatalos jegyzékében csodálkozását fejezte ki, hogy az Egyesült Államok — noha nincs is diplomáciai kapcsolata a Szovjetunióval — miért tartja helyénvalónak, hogy a szovjet kormánynak „tanácsokat” adjon.

Az Egyesült Államoknak a Szovjetunióval szemben folytatott ellenséges politikáját 1929-ben a többi imperialista hatalom — még Japán, az Egyesült Államok legfőbb vetélytársa is — helyeselte. A Kínai Keleti Vasútvonal elfoglalása előtt és a konfliktus első napjaiban a japán sajtó féktelen szovjetellenes kampányt folytatott és a mukdeni militaristákat nyíltan háborúra tüzelte a Szovjetunió ellen. De amint az Egyesült Államok különleges „aktivitást” kezdett tanúsítani Mandzsúriában, Japán külsőleg nyomban semleges álláspontra helyezkedett. Ez is azt mutatta, hogy mennyire élesek a csendesóceáni imperialista ellentétek.

A genfi és a londoni tengeri fegyverkezési konferencia és a csendesóceáni stratégiai helyzet

A washingtoni konferencia korlátozta ugyan a sorhajók és a repülőgépanyahajók tonnaúrtartalmát és fegyverzetét, de a tengeri fegyverkezési hajsza lényegében a konferencia után sem szűnt meg. A hatalmak nagy iramban építették a cirkálókat és a kisebb hajókat, amelyekre a konferencián hozott korlátozások nem terjedtek ki. Egymás után rendezték be a haditengerészeti támaszpontokat, a meglevőket kibővítették és egyre nagyobb szabású tengeri hadgyakorlatokat tartottak. Mindez az imperialista hatalmak ellentéteinek növekedését, a washingtoni rendszer gyengeségét bizonyította, megmu-

tatta, hogy mennyire ingatag a Csendes-óceánon a háború után kialakult rendszer. Ebben az időben kiéleződtek az ellentétek az Egyesült Államok és Anglia között — nemcsak a Csendes-óceánon, hanem mindenütt a világon. Az Egyesült Államok egészen az 1929. évi gazdasági világválság kezdetéig gazdasági virágzást élt át (prosperity), ugyanakkor Anglia ipara alig érte el a háború előtti színvonalat, az ipar termelőapparátusa krónikusan kihasználatlan volt, és a tömeges munkanélküliség az angol belpolitika legfontosabb problémájává vált. Mint Sztálin elvtárs 1930-ban megállapította, a fő imperialista országok ellentétei közül legfontosabb az Amerikai Egyesült Államok és Anglia ellentéte. Az Amerikai Egyesült Államok és Anglia között mind a készárukivitel, mind a tőkekivitel terén harc dúl Dél-Amerikában, Kínában, a gyarmatokon és a domíniumokon⁶⁰. A Csendes-óceánon az Egyesült Államok és Anglia érdekei — Kínán kívül — különösen élesen összeütköztek a kaucsukért és az olajért folytatott harc során Indonéziában és Malájföldön, ahol az angol tőke volt az úr.

Az erőfölény azonban ebben a versengésben kétségtelenül az Amerikai Egyesült Államok oldalán volt⁶¹, noha Anglia makacsul és szívósan törekedett nemcsak világpiaci pozícióinak megőrzésére, hanem egyúttal megszilárdítására is. Az Egyesült Államokkal való vetélkedésben Anglia helyzetét nagyon megnehezítette az a tény, hogy Anglia függött az Egyesült Államoktól (háborús adósságok), továbbá az is, hogy az angol és az amerikai imperializmus egyaránt érdekelve volt a német nehézipar helyreállításában (Dawes-terv), amelynek az volt a célja, hogy az imperialista hatalmaktól tömböt tákoljon össze a Szovjetunió ellen.

Az Anglia és az Egyesült Államok közti fő ellentét mellett fokozódtak az ellentétek az Egyesült Államok és Japán, továbbá Anglia és Japán között is. Erről tanúskodtak egyebek között az alábbi tények: az Egyesült Államok külügyminisztériuma felmondta az 1923. évi Lansing—Isii-egyezményt és teljesen megtiltották a japán bevándorlást az Egyesült Államokba (1924). Az amerikai hadiflotta majdnem minden évben nagyszabású hadgyakorlatot tartott a Csendes-óceánon, és az Egyesült Államok volt az első

⁶⁰ Lásd *Sztálin Művei*. 12. köt. 267—268. old.

⁶¹ Ugyanott, 268. old.

állam, amely elismerte Csang Kaj-sek nankingi kormányát (1928) stb.

Másfelől kétségtelen, hogy az angol-japán ellentétek is fokozódtak, aminek az volt az oka, hogy Japán kínai hódító tervei kibővültek (a mukdeni és az anfu-i klikknek az a törekvése, hogy uralmát egész Kínára kiterjessze, Tanaka „pozitív” politikája stb.) és a japán áruk a távolkeleti piacokon kiszorították az angol árukat stb. Emellett azonban az angol kormány bizonyos mértékben együtt akart működni Japánnal — igaz, hogy ennek az együttműködésnek nem szándékozott szövetségi formát adni. Az angol és a japán imperializmusnak ez az együttműködésre való törekvése nyilvánult meg a tengeri fegyverkezés szabályozását célzó közös angol-japán tervben, amelyet 1927-ben a genfi konferencián terjesztettek elő az amerikai tervszemből. A szovjetellenes célkitűzések olyan politikát diktáltak Anglia vezető köreinek, hogy támogassák Japánt mint a Szovjetország és a kínai forradalom elleni harc előretolt támaszpontját. De ugyanerre bírták őket az egyre növekvő angol-amerikai ellentétek is. Az angol kormánynak csupán egyetlenegy olyan intézkedése volt ezekben az években, amelyet a világsajtó japánellenes lépésnek tartott: a szingapuri haditengerészeti támaszpont építése.

A támaszpont megépítésének terve már az angol-japán szövetségi szerződés felbomlásával kapcsolatban felmerült, s azzal indokolták, hogy a Csendes-óceánon új „védelmi” rendszert kell kiépíteni a helyett a rendszer helyett, amely a volt angol-japán szövetségre épült. Az építkezés jóideig (1936) elhúzódott, s emellett 1928-ig, a 10,5 millió font sterlinget kitevő összes költségekből alig fordítottak rá 1 millió font sterlinget. Így tehát semmi alap sem volt annak feltételezésére, hogy az építkezés 1936-ig befejeződik⁶².

Amikor 1924-ben a „munkáspártiak” rövid időre beültek a miniszteri bársonyszékekbe, úgyszólván maradéktalanul elfogadták az előző konzervatív kormánynak Anglia további militarizálására irányuló intézkedéseit, csupán a szingapuri támaszpont megépítéséről mondtak le. Ez a lemondás „erkölcsi gesztus”⁶³ volt a „munkáspárti” kormány részéről, amely képmutatón kijelentette, hogy Anglia kész a fegyverzet csökkentésére.

⁶² A támaszpont csak 1938-ban készült el.

⁶³ Az angol parlamenti ellenzék így nevezte ezt a határozatot.

Szingapur a konzervatív kormány számára is az „erkölcsi gesztus” szerepét játszotta, csak hogy más értelemben. Ez a kormány a támaszpont tervét nyomban hatalomra jutása után, 1924 végén, ismét felvette programjába, és ezt a „gesztusát” a csendes-óceáni angol domíniumoknak szánta, azt jelképezve, hogy Anglia kész megvédeni a Birodalom épségét. A konzervatív pártnak a szingapuri terv védelmében felszólaló vezetői — Balfour, Curzon, Baldwin és Amery — kezdettől fogva hangsúlyozták a támaszpontnak ezt a jelentőségét

A támaszpont tervét a brit birodalmi konferencia még 1923-ban jóváhagyta. A konferencia egyúttal az angol konzervatív kormánynak a birodalmi vámtarifák emelésére vonatkozó tervét is elfogadta.

Ilyen okok folytán a szingapuri támaszpont tervezetével szemben nemcsak Japán, hanem az Egyesült Államok is rendkívül óvatosan foglalt állást. A japán sajtó az építkezést japánellenes lépésnek minősítette. Az angol politikának a birodalmon belüli gazdasági és politikai kapcsolatok megszilárdítására, s ezzel együtt, a domíniumok és az Egyesült Államok közötti kapcsolatok gyengítésére irányuló törekvései ingerültséget keltettek az amerikai imperializmus vezető köreiből. Angliában a szingapuri támaszpont védelmében a konzervatív pártnak ugyanazok a vezetői szálltak síkra (Balfour, Curzon és mások), akiknek kezdeményezésére 1902-ben az angol-japán szövetséget megkötötték, és akik a washingtoni konferencia előtt a szövetség megújítása mellett törektek lándzsát. Ezek a politikusok a konferencia után is többször kiálltak Anglia és Japán szoros együttműködése mellett.

Az 1927-ben tartott genfi tengerészeti konferencián, amelyet az Egyesült Államok kezdeményezésére hívtak egybe, nyíltan kiobbant az angol-amerikai ellentét. Az Egyesült Államok továbbra is arra törekedett, hogy a washingtoni korlátozó kvótákat a cirkálókra, torpedórombolókra és tengeralattjárókra is kiterjesszék⁶⁴. Franciaország és Olaszország nem vett részt a konferencián, melyen csak az úgynevezett elsőrendű imperialista tengeri hatalmak — az Egyesült Államok, Anglia és Japán — képviselői voltak jelen.

⁶⁴ Lásd *L. Ivanov és P. Szmirnov*. Az angol-amerikai tengeri vetélkedés. Moszkva, 1930. 59. old. (oroszul).

A konferencián kiobbant konfliktusban Japán a döntőbíró szerepét töltötte be. Az Egyesült Államok olyan tervezettel állt elő, amely azt javasolta, hogy a washingtoni arányt (5 : 5 : 3) terjesszék ki valamennyi hajóosztályra. Anglia hajlandó volt ezt a 10 000 tonnás cirkálókkal kapcsolatban megtenni, de követelte, hogy új könnyűcirkáló típust állapítsanak meg, maximálisan 5 000 tonna vízkiszorítással. Az angol küldöttség állítása szerint erre a típusra Angliának azért lett volna szüksége, hogy a Brit Birodalom világszerte elszórtan fekvő részei közti kereskedelmi útvonalakat biztosítsa. Anglia arra törekedett, hogy flottájában valamennyi típusból 70 cirkálója legyen. Az amerikai küldöttség azt az ellenvetést tette, hogy ha ennyi lesz a cirkálók száma, akkor ez nem a fegyverzet csökkentését, hanem éppen ellenkezőleg, növelését fogja jelenteni. Ezenkívül a japán és az amerikai küldöttség megjegyezte, hogy a könnyűcirkálóknak kizárólag Anglia számára van jelentőségük, mert neki nagyszámú tengerészeti támaszpontja van. A nézeteltérések lényege azonban sokkal mélyebben gyökerezett, mégpedig abban, hogy Anglia, földrajzi fekvésére hivatkozva, igyekezett keresztülvinni az angol és az amerikai flotta paritására vonatkozó washingtoni határozatok felülvizsgálását.

Az angol küldöttség a tárgyalások eredményeképpen meg egyezett a japán küldöttséggel egy közös angol-japán tervezetben, és ezt a tervezetet szembeállította az amerikai tervvel. A konferencia eredménytelenül végződött.

A genfi konferencia azonban, Anglia várakozása ellenére, mégsem vezetett a japán-amerikai viszony kiegyezésére. Ellenkezőleg: Coolidge elnök 1927 végén a kongresszushoz intézett üzenetében utalt arra, hogy a Japánnal való együttműködés lehetősége megvan, viszont ugyanakkor az Egyesült Államok képtelen volt megegyezésre jutni Angliával⁶⁵.

Csak több mint két év múlva — akkor, amikor már kitört a gazdasági világválság és megváltoztak a körülmények — sikerült az új angol kormánynak (MacDonald) az 1930-ban tartott londoni

⁶⁵ Lásd Times. 1927 december 7. Ez az együttműködés többek között Lamont (a Morgan-bankház képviselője) törekvéseiben is megnyilvánult. Lamont 1927 novemberében Japánba utazott, hogy 30 millió dollár összegű kölcsönt folyósítson a Délmandzsúriai Vasútvonalnak. A kölcsön híre azonban olyan amerikaellenes felháborodást robbantott ki Kínában, hogy a külügyminisztérium jobbnak látta, ha lemond róla. Papers Relating to the Foreign Relations of the United States. 1927. 2. köt. 482. és köv. old.

tengerészeti konferencián az Anglia és az Egyesült Államok között a tengeri fegyverkezés kérdésében fennállt nézeteltéréseket rendeznie, olymódon, hogy Anglia lemondott Genfben elfoglalt „hajthatatlan” álláspontjáról. Az angol imperializmust a komoly bel- és külpolitikai okokon kívül még egyéb is arra kényszerítette, hogy kezdeményező legyen ebben a kérdésben: Angliának az előző években minden fáradozása ellenére sem sikerült szilárd kapcsolatot teremtenie Japánnal.

Austen Chamberlain angol külügyminiszter 1928 november végén kijelentette az angol parlamentben: „Anglia és Japán kapcsolatai Kína kérdésében a teljes és nyílt tájékoztatási kötelezettségen alapulnak, amint ezt az 1922. évi washingtoni szerződés 7. §-a kimondja, valamint azon, hogy Angliának és Japánnak nagyobb érdekeltségei vannak Kínában, mint bármely más hatalomnak, amely a washingtoni szerződést aláírta. Ilyen körülmények között a két kormány nemhivatalosan megegyezett egymással, hogy az a szoros kapcsolat, amelyet fenn kívánnak tartani, mindennél jobban megvalósulhat és fejlődhet, ha a két hatalom pekingi követe állandóan kicseréli véleményét és tanácskozik egymással... Ez a megegyezés nem jelent új lépést Anglia politikájában, hanem csupán a washingtoni kötelezettségek természetes következménye. Hasonló megbeszélések és tanácskozások folynak az angol követ és más hatalmak pekingi követei között is...”⁶⁶ Ez után a rendkívül homályos nyilatkozat után egész sor interpelláció következett. A képviselők feltették a kérdést: vajjon a Japánnal való „együttműködés” ugyanolyan-e, mint az Egyesült Államokkal való együttműködés, vagy pedig Japán előnyben részesül. Chamberlain erre nem adott egyenes választ, hanem kijelentette: miniszterré való kinevezésétől kezdve szükségesnek tartotta, hogy Kína kérdésében mind az Egyesült Államokkal, mind Japánnal egyetértésben járjon el.

Japán hivatalos körökben az angol kezdeményezést meg lehetőszen tartózkodóan fogadták. Tanaka miniszterelnök és külügyminiszter sietett megcáfolni azokat a kósza híreszteléseket, hogy Kína kérdéséről különtárgyalások folynak Japán és Anglia között⁶⁷.

⁶⁶ Times. 1928 november 29. A nyilatkozat „A hatalmak és Kína. Együttműködés az angol és a japán kormány között” címmel jelent meg. Chamberlain beszéde válasz volt több parlamenti tag interpellációjára,

⁶⁷ Lásd North China Herald. 1928 december 15.

Az Anglia és Japán közti tárgyalások semilyen eredményre sem vezettek, és egyúttal azt is eléggé világosan megmutatták, hogy London és Washington között nincs meg a kapcsolat.

A londoni tengerészeti konferencián (1930 január—április) öt hatalom: Anglia, az Egyesült Államok, Japán, Franciaország és Olaszország képviselői vettek részt. MacDonald angol miniszterelnök a konferencia előtt Hoover elnökhöz utazott az Egyesült Államokba, és látogatása alatt kidolgozták a leendő tengerészeti egyezmény alapelveit. A konferencia résztvevői április 22-én szerződést kötöttek, amely többek között kimondja, hogy a washingtoni arányokat (némi módosításokkal) a cirkálókra és torpedórombolókra is kiterjesztik, s ugyanakkor Anglia, az Egyesült Államok és Japán egyenlő tengeralattjáró flottát tart. Franciaország és Olaszország a szerződésnek ezt a részét (a cirkálók és tengeralattjárók számát korlátozó részt) nem írta alá. A konferenciát ezért befejezetlennek tartották: úgy tekintették, mintha elnapolták volna mindaddig, amíg Anglia, Franciaország és Olaszország a szerződésnek erre a részére vonatkozóan meg nem egyezik egymással⁶⁸.

A konferencia határozatai kormányválságot idéztek elő Japánban, ami megmutatta, hogy Japán katonai körei az Egyesült Államokkal kötött kompromisszum alapján a fegyverzet semminemű korlátozásába sem akarnak beleegyezni.

A londoni konferencián Macudaira japán küldött és Reed amerikai küldött között egyezmény jött létre a japán és az amerikai flotta viszonyáról. Ez az egyezmény ugyan némiképpen eltért attól az utasítástól, amelyet a japán kormány a washingtoni típusú (10 000 tonnás) cirkálókra vonatkozóan adott küldöttségének, de egyéb cirkálók, továbbá torpedórombolók és tengeralattjárók tekintetében kárpótolta Japánt. Az egyezmény szakadást idézett elő a londoni japán küldöttség soraiban; valamennyi katonai szakértő az egyezmény ellen foglalt állást. Tokióban a haditengerészeti vezérkar szintén az egyezmény ellen nyilatkozott, azon a címen, hogy az nem biztosítja az ország tengeri védelmét (Kato, Okada, Togo és Szuecugu tengernagyok). Hamagucsi miniszterelnök utasította a londoni japán küldöttséget, hogy fogadja el a Reed—Macudaira-egyezményt. A militaristák és az uralkodó osztályok számos sovíniszta szervezete által támogatott parlamenti

⁶⁸ Lásd London Naval Conference 1930.

ellenzék azzal vádolta a kormányt, hogy bitorolja a haditengerészeti vezérkar és a császár — mint a birodalom összes fegyveres erőinek főparancsnoka — jogait. Az ellenzék szerint a kormánynak a haditengerészeti vezérkar hozzájárulása nélkül nem lett volna joga a „védelem” kérdéseit érintő szerződésre vonatkozóan utasítást adni. A kormány azonban ennek ellenére ragaszkodott ahhoz, hogy a titkos tanács jóváhagyja a szerződést. A legfelsőbb katonai tanács nyomban tervezetet nyújtott be a japán légierő jelentős megerősítéséről — a japán tengeri védelem meggyengülésének „ellensúlyozása” céljából. A militarista körök úgy vélték, hogy jogaikat sérelem érte és lázasan készülődtek a visszavágásra. A sovinszta-militarista klikkek kampányt indítottak a Hamagucsi-kormány tagjai és maga Hamagucsi ellen, aki ellen végülis 1930 novemberében halálos kimenetelű merényletet követtek el.

A nagy fordulat éve a Szovjetunióban, és az egész kapitalista világra kiterjedő gazdasági válság

1929 végén, az Októberi Forradalom XII. évfordulóján jelent meg Sztálin elvtársnak „A nagy fordulat éve” című cikke. Sztálin elvtárs ebben a művében megállapította: „Az elmúlt év nagy *fordulat* éve volt a szocialista építés valamennyi frontján. Ez a fordulat a szocializmusnak a város és a falu tőkés elemei ellen indított erélyes támadása jegyében ment és megy végbe. Ennek a támadásnak jellemző sajátossága, hogy népgazdaságunk szocialista újjáalakításának (rekonstrukciójának) legfontosabb területein máris több döntő *sikerral* járt”⁶⁹.

Sztálin elvtárs az ipar építése terén elért sikereket megemlítve, hangsúlyozta: „Az elmúlt év eredményeinek jelentősége abban áll, hogy a tőkés urak számításait halomra döntik.

Az elmúlt év megmutatta, hogy a Szovjetunió nyílt és burkolt pénzügyi blokádja ellenére sem hajtottuk fejünket a tőkések jármába, saját erőnkéből sikeresen megoldottuk a felhalmozás problémáját és leraktuk a nehézipar alapjait. Ezt ma már a munkásosztály megrögzött ellenségei sem tagadhatják”⁷⁰.

Sztálin elvtárs ezekkel a szavakkal fejezte be cikkét:

„Teljes gőzzel haladunk az iparosítás útján — a szocializmus felé, lerázva magunkról évszázados «ős-orosz» elmaradottságunkat.

⁶⁹ Sztálin Művei. 12. köt. 129. old.

⁷⁰ Ugyanott, 133. old.

A vas és fém országává, az automobilosítás országává, a traktorosítás országává válunk”⁷¹.

A XVI. pártkonferencia 1929 áprilisában elfogadta az első ötéves tervet, amely a beruházások összegét 64,6 milliárd rubelben állapította meg⁷².

1933 elejére az első ötéves tervet határidő előtt teljesítették.

Amikor 1934 január 26-án összeült a párt XVII. kongresszusa, Sztálin elvtárs így foglalta össze az ezekben az években a Szovjetunióban végbement változások eredményeit: „A Szovjetunió ez alatt az időszak alatt gyökeresen átalakult, miután ledobta magáról az elmaradottság és a középkoriság köntösét. Agrárországból ipari országgá lett. A szétaprózott egyéni mezőgazdaság országából a kollektív nagyüzemű gépesített mezőgazdaság országává lett”⁷³.

Ugyanabban az évben, amikor a Szovjetunióban elfogadták az első ötéves tervet, amikor a szocialista ipar óriási ütemű fejlődésnek indult és megkezdődött a tömeges kolhozmozgalom, az egész kapitalista világ az ideiglenes, részleges stabilizáció után belépett a legsúlyosabb gazdasági válság korszakába.

A válság 1929 októberében az amerikai tőzsdekrachhhal kezdődött és az egész kapitalista világra áttért. A válság rendkívül mély volt és hosszasan elhúzódott (1929-től 1933-ig): a szó szoros értelmében valamennyi kapitalista országra kiterjedt és óriási erővel sujtotta iparukat és mezőgazdaságukat. Sztálin elvtárs a válság elhúzódó jellegének okait magyarázva, rámutatott a fő okra:

„Végül pedig az a magyarázata — és ez a leglényegesebb —, hogy az ipari válság a kapitalizmus *általános* válságának viszonyai közt bontakozott ki, amikor a kapitalizmus már sem a vezető államokban, sem a gyarmatokon és a függő országokban nem rendelkezik és nem is rendelkezhet azzal az erővel és szilárdsággal, amellyel a háború és az Októberi Forradalom előtt rendelkezett; olyan viszonyok között bontakozott ki, amikor a tőkés országok ipara az imperialista háborútól örökbe kapta az üzemkapacitás krónikus kihasználatlanságát és a munkanélküliek milliós hadseregeit, amelyekből a kapitalizmus többé nem képes megszabadulni”⁷⁴.

⁷¹ Sztálin Művei. 12. köt. 146. old.

⁷² Lásd Az SzK(b)P története. 357. old.

⁷³ Sztálin Művei. 13. köt. Szikra 1951. 325—326. old.

⁷⁴ Ugyanott, 302. old.

A válság a végsőig kiélezte az imperialista államok ellentéteit és fokozta azt a törekvésüket, hogy ezeket az ellentéteket a Szovjetország rovására oldják meg, növelte a háborús veszélyt. Ugyanakkor azonban a Szovjetunió erejének növekedése és a következetes sztálini külpolitika a béke hatalmas tényezője volt, mind a Távol-Keleten, mind az egész világon.

* * *

Az első világháború győztes imperialista államai — mindennek előtt pedig az Egyesült Államok — általmegeremtett washingtoni rendszer alapvető feladata az lett volna, hogy fegyverszünetet biztosítson a fő kapitalista országok között, hogy azok az Egyesült Államok vezetése alatt egyesülve elnyomják a gyarmatok és a távolkeleti függő országok forradalmi mozgalmát és agresszív háborút készítsenek elő a Szovjetunió ellen.

Ez a célkitűzés azonban reakciós utópiának bizonyult.

A szocialista tábor ereje és hatalma jóval gyorsabban növekedett, mint ahogy azt a kapitalista tábor várta, amelyet szüntelenül gyengítettek az imperialista ellentétek és a dolgozók egy pillanatra sem szünetelő forradalmi harca, valamint a gyarmatokon és félgyarmatokon folyó nemzeti felszabadító harc. Különösen a kínai forradalom mért súlyos csapást a washingtoni rendszerre.

A gazdasági világválság a kapitalista világban, amely a kapitalizmus ideiglenes stabilizációjával végződött, erősen kiélezte az imperialista ellentéteket, és a kapitalista hatalmak uralkodó osztályait arra ösztönözte, hogy a fasizmusban és a háborúban igyekezzenek „kivezető utat” keresni. Míg a kapitalista rendszert a legmélyebb gazdasági válság sújtotta, a Szovjetunió az első ötéves terv határidő előtti teljesítése és a mezőgazdaság teljes kollektivizálásának végrehajtása révén gazdasági és politikai hatalma megerősödésének új korszakába lépett. A gazdasági válsággal és az imperialista burzsoáziának azokkal a kísérleteivel, hogy ebből a válságból háborúban keressen kivezető utat, szembenálltak a szocialista építés történelmi jelentőségű sikerei és az aktív leninista sztálini békepolitika, amelyet a Szovjetállam fennállásának első napjaitól kezdve következetesen folytatott.

NYOLCADIK FEJEZET

**A HÁBORÚ TÁVOLKELETI TÚZFÉSZKE.
A SZOVJETUNIO HARCA A BÉKÉÉRT
(1931—1937)**

Japán elfoglalja
Mandzsúriát.
A többi imperialista
állam álláspontja

A gazdasági világválság a kapitalista rendszer összes ellentmondásait kiélezte. A válság egyenlőtlenül fejlődött és nemcsak az imperialista államok közötti ellentéteket mélyítette el, hanem az erőviszonyokat is megváltoztatta. A válság jelentős befolyással volt az Egyesült Államok nemzetközi, különösen pedig távolkeleti pozícióinak a meggyengülésére.

Japán gazdasága szintén súlyosan megsínylette a válságot: erősen csökkent a mezőgazdasági termények (rizs, nyersselyem) ára, és mennyiségben, de különösen értékben csökkent a selyem-export, a japán külkereskedelemnek ez a rendkívül fontos tétele.

A válság a japán iparban is erősen éreztette hatását: az ipari termelés értéke az 1929. évi 7,4 milliárd jenről 1931-ben 5 milliárd jenre esett vissza. 1931-ben Japán bánya- és nehéziparának 40—50 százaléka nem dolgozott. A könnyűiparban, amely az ország gazdasági életében alapvető fontosságú volt, szintén erősen megmutatkozott a válság. A munkások foglalkoztatottsági indexe 1931-ben 73,1 volt (1926 = 100, 1929 = 91,1). Az exportált ipari termékek értéke 1929 augusztusában 88,7 millió jent, 1931 novemberében pedig 30 millió jent tett ki. A válság a mezőgazdaságra is pusztítóan hatott. Fokozódott a japán parasztság kizsákmányolása, és élesedett az osztályharc a japán falvakban. Ennek fő oka abban rejlett, hogy a japán parasztság 70 százaléka kénytelen volt uzorafeltételek mellett földet bérelni a földbirtokosoktól, akik az egész szántóterület 40 százalékát tartották kezükben. 1930-ban és 1931-ben erősen megnövekedett a munkaügyi konfliktusok száma az üzemekben és a bérleti konfliktusok száma a falvakban.

A munkanélküliek száma abban az időben mintegy 2,5–3 millió körül mozgott. A munkabér jelentősen csökkent. A gyarmatok kegyetlen kizsákmányolásának fokozódása 1930.–1931-ben fellendítette a nemzeti felszabadító mozgalmat Koreában, és 1930-ban Tajvan szigetén is nagyszabású felkelés lángolt fel.

A gazdasági nehézségek harapófogójában vergődő japán imperializmus, a belső társadalmi konfliktusok további élesedésétől féltve, külső kalandokban kereste a „kivezető utat”. Ennek az irányzatnak kedveztek a kibontakozó gazdasági válság körülményei. A válság következtében egész sor tőkés országnak — az imperialista Japán vetélytársainak — a pozíciói meggyengültek. A japán imperialisták hosszú éveken át szövögették hódító terveiket a Szovjetunió, Kína és más keletázsiai és csendesóceáni országok ellen. (A Tanaka-terv.)

A japán militarista klikk a nagyburzsoázia monopoltőkés vezető rétegének — a fináncoligarchiának (zaibacu) — érdekében nyíltan a háborúra kezdte előkészíteni Japánt és az új területek elfoglalását olyan eszköznek tüntette fel, amely minden rossztól megszabadítja az országot.

A támadás első célpontja Mandzsúria volt. Ennek egyrészt az a magyarázata, hogy Mandzsúriának a japán területrablók imperialista vágyálmai szempontjából különleges jelentősége volt (természeti kincsek: érc, kőszén; vasútvonalak, valamint stratégiai helyzete: közelsége a Szovjetunióhoz és a Mongol Népköztársasághoz) — másrészt pedig a támadást könnyű volt megvalósítani. Mandzsúria elfoglalása a japán militaristák számára csak az első lépés volt a Kína és a Szovjetunió elleni háború kirobbantása felé. A szovjet kormány leleplezte a japán militaristák terveit. Több okmányt hozott nyilvánosságra, melyek feltárták a japán militarista klikknek a Szovjetunió elleni terveit. Az egyik ilyen okmány megállapította, hogy „a japán-szovjet háború célja nem annyira Japán megvédelmezése a kommunizmustól, mint inkább Szovjet Kelet és Kelet-Szibéria elfoglalása”¹. A japán háborús bűnösök perének tokiói tárgyalásán (1946–1948) Mijake japán tábornok kijelentette, hogy „a Mandzsúria megszállására irányuló hadműveleti terv a japán hadsereg Szovjetunió elleni hadműveletei általános tervének egyik legfontosabb része volt”².

¹ Izvesztyija. 1932 március 4.

² Izvesztyija. 1948 február 19.

A japán felderítő szolgálat 1931 nyarának elején a mandzsúriai Vanpaosanban összeütközést provokált ki a koreai telepesek (japán alattvalók) és a kínaiak között, majd pogromot rendezett a Koreában élő kínaiak között, júniusban pedig „eltűnt” Nakamura kapitány hírszerző tiszt, aki Mandzsúriában működött. Japánban az említett „incidensek” körül lármás provokációs kampányt csaptak — és azt követelték, hogy az egész kínai kérdéskomplexumot egyszersmindenkorra oldják meg³.

A japán csapatok 1931 szeptember 18-ról 19-re virradó éjjel megkezdték benyomulásukat Mandzsúriába. A Távol-Keleten kialakult a háború első tűzfészke. A japán hadsereg elfoglalta Mandzsúria nagyvárosait: Mukdent, Antungot, Csangcsunt és Niucsuangot. A japánok tizennyolc óra leforgása alatt a Dél-mandzsúriai Vasútvonal övezetében lényegében minden fontosabb pontot megszálltak. A japán imperialisták a támadás ürügyéül azt hozták fel, hogy Mukden környékén a Délmandzsúriai Vasútvonal egyik szakaszát felrobbantották.

Dél-Mandzsúria megszállása kihívó, agresszív cselekedet volt Kínával szemben, és egyben nyíltan megsértette a kilenc hatalom washingtoni szerződését.

A japán imperialisták azért szánták rá magukat erre a lépésre, mert úgy vélték, hogy a nemzetközi helyzet kedvez hódító terveiknek. Az imperialista hatalmak — főként az Egyesült Államok és Anglia — mit sem szándékoztak tenni az ellen, hogy Japán a valóságban aláaknázza a nemzetközi kapcsolatoknak az első világháború után kialakult rendszerét, mert arra számítottak, hogy a háborús konjunktúra gyengíti a válság csapásait. Sőt mi több, az Egyesült Államok, Anglia és Franciaország imperialista köreiben nyomban feléledt az a remény, hogy Japánt sikerül majd a Szovjetunó ellen uszítaniuk, és így a Szovjetunió rovására kilábolhatnak a válságból.

Kína, a támadás célpontja, Japán megtétele szerint 1931 végén a gazdasági válság és a polgárháború következtében gyengébb volt, mint valaha.

Valóban, a válság Kína gazdaságának nagy károkat okozott. A mezőgazdasági és ipari termékek árának nagymértékű esése következtében az országban előállt helyzetet az ezüst elértéktelenedése miatt kitört valutáris zűrzavar még jobban bonyolította.

³ Lásd *Royama. Foreign Policy of Japan 1914—1939.* 64. old.

Az Egyesült Államokban végzett manipulációk következtében az ezüst rendkívül nagymértékben elértéktelenedett. 1930—1931-ben jelentősen csökkent a rizs-, a tea- és a gyapottermés. Ehhez járult még az is, hogy 1931-ben Kínában hatalmas árvíz pusztított. A parasztok milliós számra mentek tönkre, váltak nincstelenné. A kínai nemzeti iparra csapást mért a tengerentúli kapitalista országokból származó behozatal. A munkanélküliség egyre növekedett — amit még az is fokozott, hogy Kínába kezdtek visszatérni azok a munkások, akik valamikor az Egyesült Államokba és a déltengeri országokba vándoroltak ki munkát keresni. Egyedül a kantoni kikötőn keresztül több mint ötszázezer munkás tért vissza.

Kína belpolitikai helyzete megkönnyítette a japán agresszorok számára Mandzsúria elfoglalását.

Az 1925—1927-es forradalom ideiglenes veresége után az imperialisták és a reakciós Kuomintang politikája kiélezte a kínai belharcot. A kínai militaristák között újabb háborúk lángoltak fel. A Kuomintang-kormány Kína forradalmi erőit halálos ellenségének tekintette, és polgárháborút indított a kommunisták ellen.

A nagyburzsoázia és a földbirtokosok tömbjét képviselő reakciós Kuomintang politikája feltétlenül gyengítette a nemzeti ellenállás erőit, amit kihasználtak az imperialista hatalmak — az Egyesült Államok, Anglia, Japán és mások. A japán imperialisták siettek a Kína elleni támadást 1931 második felében megvalósítani. Azt tervezték, hogy először Mandzsúriát szállják meg, majd a hadműveleteket továbbfejlesztve, megtámadják Észak-Kínát, Belső-Mongóliát és a Mongol Népköztársaságot, és így megteremtik a katonai felvonulási területet a Szovjetunió elleni támadáshoz. A japán imperialisták erősen számítottak arra, hogy a többi imperialista hatalom támogatja majd terveiket, mert a japán agresszió éle nemcsak Kína, hanem egyben a Szovjetunió ellen is irányult.

A szovjet népnek a kínai eseményekkel kapcsolatos állásfoglalását 1931 szeptember 25-én a *Pravda* juttatta kifejezésre „Mandzsúria katonai megszállása” című vezércikkében. „Csak egyetlen olyan erő van — írta a *Pravda* —, mely véget tud vetni az imperialisták Kína dolgozóival szemben elkövetett erőszakos cselekedeteinek — ez a kínai munkás-paraszt forradalom győzelme a Kínai Kommunista Párt vezetésével... A Szovjetunió dolgozói

rendkívül nagy figyelemmel kísérik a Kínában folyó harcot és együttéreznek a kínai néppel.”

A japán propaganda már jóval a Mandzsúriába való betörés előtt nagy ideológiai kampányt folytatott, hogy „igazolja” a Kínával szemben folytatott hódító politikát. A japánok kétfajta „magyarázatot” adtak. Az első úgy szólt, hogy Kína „nem centralizált állam”, és ezért reá „nem alkalmazható” a szuverenitás és a területi épség elve; a második magyarázat szerint pedig Kínát „kommunizmus fenyegeti”, és Japán feladata, hogy a Távol-Keleten valamennyi kapitalista ország „érdekeit védelmezze” a „bolsevik veszéllyel szemben”.

Bronson Rea, egy japánbérenc amerikai ujságíró a *Far Eastern Review* című folyóirat szerkesztője, a Népszövetség Alapokmányára, sőt a „nemzeti önrendelkezés” (!) elvére hivatkozva megindokolta Kína felosztásának jogosultságát. A következőket javasolta: Kínát három vagy négy „független” államra kell felosztani. Az első a Jangce-folyónál lesz, a második Észak-Kína, a harmadik pedig Mandzsúria. A hatalmaknak el kell ismerniük ezeket az „államokat” és kormányukkal szerződéses viszonyra kell lépniük, az újonnan létesült államok pedig magukra vállalják a külföldiekkel szembeni adósságok megfelelő hányadát, belépnek a Népszövetségbe és aláírják a Kellogg-paktumot. Rea első lépésként azt indítványozta, hogy Mandzsúriát válasszák el Kínától⁴.

Mindezt két-három hónappal Japán mandzsúriai támadása előtt írták. Az ilyesfajta megnyilatkozások, amelyek a japán militarista klikk és gazdái — a japán monopolizációk — érdekeit tükrözték vissza, bizonyos amerikai és angol körökben is megértésre találtak.

Csang Kaj-sek a mandzsúriai események kérdését 1931 szeptember 21-én a Népszövetség elé terjesztette, hogy ily módon álcázza Japán előtti behódolását a kínai nép egyre növekvő felháborodásával szemben. Kína képviselője a Népszövetség főtítkárához intézett levelében a Népszövetség Alapokmányának 11. cikkelyére hivatkozva kérte a tanács azonnali összehívását, hogy az olyan intézkedéseket tegyen, „amelyeket a népek közti béke megőrzésének céljából helyesnek és hatékonyak tart”⁵.

⁴ Lásd *Far Eastern Review*. 1931 június.

⁵ *W. Willoughby*. *The Sino-Japanese Controversy and the League of Nations*. Baltimore, 1935. 31—32. old.

A Kuomintang-kormány képviselője „követelte”, hogy Japán szüntesse be a hadműveleteket, állítsa vissza a status quo-t és térítse meg Kína kárát.

**Mandzsúria meg-
szállása és a Népszövetség**

A Népszövetség Tanácsa 1931 szeptember 22-én kezdte meg a japán-kínai konfliktus megvitatását. Miután a kínai fél kifejtette álláspontját, Josidzava, Japán képviselője a Népszövetség Tanácsában, a mandzsúriai eseményeket helyi incidensnek tüntette fel, melyet más hatalmak beavatkozása nélkül közvetlenül Kína és Japán között is rendezni lehet. Megismételte azt az állítását, hogy Japán a mandzsúriai hadműveleteket „önvédelmi” célból kezdte meg. A Népszövetség főtitkára Kínának és Japánnak még aznap azonos tartalmú táviratot küldött, melyben javasolta, hogy „tartózkodjanak” a további hadműveletektől, és keressenek lehetőséget csapataik „visszahívására”. Az a tény, hogy Kínához — az agresszió áldozatához — ilyen javaslattal fordultak, azt jelentette, hogy a Népszövetség egyenesen elismeri a japán területablók eljárását.

Csang Kaj-sek nankingi kormánya szeptember 22-én felszólította a kínai népet és a kínai hadsereget, hogy ne szálljon szembe a japánokkal, hanem tanúsítson „nyugalmat és kitartást”. A felhívás megállapította, hogy a mandzsúriai incidens kérdése „már a Népszövetség Tanácsa előtt van . . . és ezért a kormány reméli, hogy a hadsereg el fogja kerülni a japán csapatokkal való összeütközést”. Jellemző, hogy Csang Kaj-sek kormánya már a japán betörés előtt, szeptember 11-én, ilyen parancsot adott a mandzsúriai csapatoknak: „A japán csapatok részéről történő provokáció esetén óvatosságot kell tanúsítani, és mindenképpen el kell kerülni az összeütközést”⁶. Ez a politika egyenesen következett a reakciós Kuomintang egész irányzatából, mivel a Kuomintang legfőbb ellenségének nem a japán imperialistákat, hanem a kínai kommunistákat tekintette, akik az ország nemzeti függetlenségéért és demokratizálásáért harcoltak. A kínai földbirtokosok és komprádorok, a Kuomintang-bürokráciával együtt, mindennél jobban rettegetek a néptömegeknek a hős Kínai Kommunista Párt vezetete nemzeti felszabadító mozgalmától. Nem sokkal azután, hogy a japán

⁶ Csen Po-ta. Csang Kaj-sek, a kínai nép ellensége. Külföldi Irodalmi Kiadó, Moszkva, 1950. 80. old. (oroszul).

imperialisták betörték Mandzsúriába, Csang Kaj-sek utasította tokiói képviselőjét, hogy titokban kezdjen tárgyalásokat a japán kormánnyal. Csang Kaj-sek képviselője találkozott is a japán külügyminiszterrel, és a Kuomintang-kormány nevében egyezményt javasolt Japánnak. Csang Kaj-sek kormánya Kína északi részét, vagyis a Szovjetunióval határos területet, hajlandó volt átengedni a japán imperializmusnak, azzal a feltétellel, hogy Japán nem tart igényt Kína más tartományaira⁷.

Csang Hszüe-liang marsall, Mandzsúria kormányzója, a nankingi kormány utasításainak engedelmeskedve, Mukdentől délre vonta vissza háromezrezer főnyi hadseregét, és kormányával együtt átköltözött Csincsouba. A nankingi kormány azt a látszatot keltette, hogy kerülnie kell az olyan helyzetet, amelyben Kínát hadviselő félnek tekinthetnék a hatalmak, a japán hódításokat pedig háború eredményeképpen szerzett hódításoknak. A nankingi kormány mitsem törődve azzal, hogy Mandzsúria lakossága és a kínai fegyveres erők egyrésze önfeláldozó harcba kezdett a japán területablók ellen, lemondott a Japánnal szembeni fegyveres ellenállásról, és a Népszövetségben diplomáciai manőverezéshez folyamodott.

A Népszövetség Tanácsa a Kínához és Japánhoz intézett felhívással egyidejűleg az Egyesült Államokat is tájékoztatta a mandzsúriai helyzetről. A mandzsúriai események kirobbanásától fogva nyilvánvaló volt, hogy Anglia és Franciaország, a Népszövetség két vezető hatalma, semilyen lépést sem akart tenni az Egyesült Államok nélkül. Az amerikai külügyminisztérium a távolkeleti eseményekkel kapcsolatban várakozó álláspontra helyezkedett: nem akart fellépni a japán agresszív politikával szemben. Stimson, az Egyesült Államok külügyminisztere, ezt később azzal próbálta magyarázni, hogy az amerikaiak bírálataikkal nem akarták „súlyosbítni” a japán polgári hatóságok helyzetét. Ezek a hatóságok — úgy mond — nem értettek egyet a militarista klikk politikájával, és a távolkeleti konfliktussal kapcsolatban a mindenmű beavatkozástól való tartózkodás segített nekik a militarista klikk feletti ellenőrzésért folytatott harcukban⁸. A valóságban ter-

⁷ Lásd Kína újkori és legújabbkori története. Rövid áttekintés. Külföldi Irodalmi Kiadó. 1950. 84. old. (oroszul).

⁸ Lásd H. L. Stimson. A távolkeleti kérdés. Moszkva, 1938. 57. old. (oroszul).

mészetesen nem erről volt szó. A Távol-Keleten megindított japán hadműveletekkel kapcsolatban mind az amerikai diplomácia, mind a Népszövetség vezető tagjainak diplomáciája mélyebben rejlő okokra, de főként arra vezethető vissza, hogy az illető államok ellenségesen álltak szemben a Szovjetunióval, s igyekeztek a japán agresszort a Szovjetunió ellen uszítani.

A japán imperialisták a Népszövetség Tanácsának szeptember 22-i javaslatára a rájuk jellemző arcátlansággal kijelentették, hogy csapataik olyan határokon belül működnek, melyek „önvédelmi” szempontból s a vasútvonal őrzése szempontjából fontosak⁹, és különben is csapataik nagyobb részét már vissza is vonták a Délmandzsúriai Vasútvonal övezetébe¹⁰. A japán imperialisták azt is hangoztatták, hogy nem lehet katonai megszállásnak tekinteni azt aényt, hogy Mukdenben jelentéktelen katonai erők állomásoznak. A japán jelentés azzal az ígérettel fejeződött be, hogy a helyzet javulásával az összes japán csapatokat visszavonják az útvonal övezetébe, és azt a meggyőződését fejezte ki, hogy a Népszövetség hisz a japán szándékok őszinteségében¹¹.

A Népszövetség Tanácsa nyolcnapi vita után szeptember 30-án végre meghozta első határozatát a mandzsúriai kérdésben. A határozat második pontja mindennél jellemzőbben rávilágított a Népszövetség farizeus politikájára. A szóbanforgó pont megállapította: „A Tanács elismeri a japán kormány ama nyilatkozatának jelentőségét, amely szerint e kormánynak semilyen területi igénye nincs Mandzsúriában.”

A határozatot az Egyesült Államoknak is tudomására hozták és az október 5-i válaszában egyetértett vele. Kijelentette, hogy az Egyesült Államok „a Népszövetségtől független cselekvésével mindenképpen támogatni fogja a Népszövetségnek a távolkeleti kérdés rendezése érdekében tett erőfeszítéseit”.

Jellemző, hogy a határozat nem jelölte meg, milyen határidőn belül kell kivonni a japán csapatokat Mandzsúriából. A Népszövetség vezetői ezt a „mulasztást” azzal magyarázták, hogy Japán képviselőjének sikerült meggyőznie a tanács tagjait, hogy amennyiben a kiűritésre záros határidőt állapítottak volna meg, ez a határ-

⁹ Lásd *W. Willoughby*. The Sino-Japanese Controversy and the League of Nations. 57. old.

¹⁰ Ugyanott.

¹¹ Ugyanott, 58. old.

idő „a katonák makacskodása miatt” a valóságban eltolódott volna. A Népszövetség tájékozott köreiben tudták, hogy az Egyesült Államok sem támogatja a kiürítés határidejének megállapítását, mégpedig azzal az indokolással, hogy ez „Japánra kívülről rákényszerített feltételnek tekinthető”.

Ezt a japán agresszorokkal szemben tanúsított figyelmes magatartást természetesen ismét a régi, aljas szándékok diktálták: a távolkeleti konfliktus körének kiterjesztése — mindenekelőtt a Szovjetunió felé.

Erre a japán militarista klikk méginkább vérszemet kapott. Hondzso tábornok, a madzsúriai japán csapatok főparancsnoka, egy héttel az említett határozat elfogadása után kijelentette, hogy Japán nem ismeri el Csang Hszüe-liang marsall uralmát, és a japánok október 8-án légitámadást intéztek Csincsou városa ellen. A támadásnak sok békés lakos esett áldozatul. Ugyanezen a napon — október 8-án — Josidzava, Japán képviselője a Népszövetségben, terjedelmes üzenetet intézett a Népszövetség Tanácsához. Üzenetében „panaszkodott” amiatt, hogy Kínában nagy arányokat öltött a japánellenes mozgalom. Másnap Japán memorandumot intézett a nankingi kormányhoz és reá hárította a felelősséget a Kínában egyre terjedő japánellenes mozgalom miatt, amely a japán áruk bojkottjában jut kifejezésre. A nankingi kormány válaszában mentegetőzve utalt a hadsereghez és az ország lakosságához intézett szeptember 22-i kiáltványára, amelyben felszólította őket, hogy ne tanúsítsanak ellenállást Japánnal szemben.

Ugyanekkor Hoover, az Egyesült Államok elnöke, kormánya tagjaihoz intézett memorandumában megállapította: „Ami a japán-kínai konfliktust illeti, nem a mi feladatunk, hogy erővel fenntartsuk az államok közötti békét . . . Japán mellett szólna, ha a japánok egyenesen kijelentenék nekünk: többé nem tudjuk betartani a washingtoni egyezményt, mert Kínában nem állt helyre a rend, Kína fele bolsevizálódott és együttműködik Oroszországgal . . . Létünk veszélyben forog, ha északi szomszédunk — a bolsevik Oroszország — mellett esetleg Kína is bolsevizálódik, ezért tegyék számunkra lehetővé, hogy helyreállítsuk a rendet Kínában. Ha ők ezt egyenesen megmondanák nekünk, egy szó ellenvetést sem tehetnénk.”¹²

¹² S. R. Smith. The Manchian Crisis 1931—1932. New York, 1948. 416. old.

A kínai küldött sürgetésére október 13-ra összehívott népszövetségi tanácsülés a kínai és a japán megbízottak közti vitakozássá fajult. A japán küldött azt „bizonygatta”, hogy Csincsou bombázásának és más hasonló eseményeknek oka nem más, mint az a makacsság, amelyet a kínaiak „a két állam közti normális viszony bizonyos elvei” helyreállításának kérdésében tanúsítottak. Ragaszkodott ahhoz, hogy mielőtt a japán csapatokat a megszállt területekről kivonnák, Japán és Kína közvetlenül tárgyaljon egymással.

Miután a japán militarista klikk méginkább meggyőződött arról, hogy büntetlenül cselekedhet, október második felében agressziót hajtott végre Mandzsúria északi részén Hejlungcsiang tartományban. A japánok arra törekedtek, hogy minél előbb szétverjék a kínai partizánalakulatokat, és kikergessék Mandzsúriából a kínai csapatok maradványait. Erre a katonai vállalkozásra a japán parancsnokság nem tudott más ürügyet keresni, mint azt, hogy „segít a Nonni-folyón keresztül vezető híd helyreállítóinak”. Teljesen nyilvánvaló volt azonban, hogy itt az Észak-Mandzsúria elfoglalására vonatkozó tervekről van szó. Anglia, az Egyesült Államok és más imperialista országok reakciós sajtója üdvözölte azt a tényt, hogy Japán mandzsúriai katonai terjeszkedése észak felé irányul, mert arra számított, hogy Japán és a Szovjetunió között elkerülhetetlenné válik az összeütközés.

Nyomban azután, hogy a japánok a Kínai Keleti Vasútvonal övezetében fekvő Cicikart elfoglalták, elhatározták, hogy délen Csincsouból is kiszorítják a kínai hatóságokat és csapatokat. A Népszövetség Tanácsa újabb határozatot hozott, amely nem ítélte el Japánt, csupán korábban tett ígéreteire, valamint Kína ígéreteire emlékeztetett és javasolta, hogy kezdjék meg a japán csapatok kivonását a Délmandzsúriai Vasútvonal övezetében, úgy, hogy a kiűrités a Népszövetség legközelebbi tanácsüléséig, vagyis november 16-ig befejeződjék. A japánok erélyesen felléptek ez ellen a határozat ellen: megpróbálták kihasználni a Népszövetség eljárását, vitatták a határozat jogszerűségét, azon az alapon, hogy nem egyhangúlag hozták.

A Népszövetség vezetői — az angol és a francia imperializmus képviselői — arra törekedtek, hogy az Egyesült Államoknak sokkal aktívabb szerepet biztosítsanak a mandzsúriai kérdés megvitatása során.

Briand, aki Franciaországot a Népszövetség Tanácsában képviselte, október 25-én azt javasolta, hogy hívják meg Amerika képviselőjét; a javaslat helyeslésre talált, csupán Josidzava tiltakozott ellene makacsul, arra hivatkozva, hogy a szóbanforgó kérdésre vonatkozó határozatot csak egyhangúlag lehet meghozni. Az Egyesült Államokat mégis meghívták a Népszövetség Tanácsába, és az amerikai megbízott résztvett a tanács ülésein.

A japán agresszió méretei egyre növekedtek. A Népszövetség Tanácsa arról értesült, hogy a japánok november 12-én Mukdenben és Kirinben minden kormányhivatalt elfoglaltak, elkergették a kínai hivatalnokokat és helyükre saját bérenceiket ültették. Pu-jit, Kína volt császárárt, akit az 1911-es forradalom letett trónjáról és most Pekingben élt, a japánok „megszöktették” és Mukdenbe küldték, hogy álljon a bábkormány élére.

Kína képviselője november 25-én hivatalosan értesítette a Népszövetség Tanácsának elnökét, hogy a japánok Csincsouhoz közelednek, továbbá, hogy a katonai konfliktus elkerülése végett a Kuomintang-hatóságok hajlandók Kínának ezen a területén semleges övezetet létesíteni, és a kínai csapatokat Csincsouból Sanhajkuanhoz, vagyis a Kínai Fal mögé visszavonni. Emellett Csang Kaj-sek kormánya kijelentette: arra is hajlandó, hogy a semleges övezetet ideiglenesen Anglia, Franciaország, Olaszország és más „semleges” államok csapatai szállják meg a Népszövetség Tanácsának ellenőrzése mellett.

Briand, a tanács elnöke, másnap értesítette a kínai és a japán kormányt, hogy vele együtt a Népszövetség Tanácsának többi tagja is célszerűnek tartja, ha a hatalmak — a Népszövetség Tanácsának tagjai — elküldenék képviselőiket Csincsou körzetébe, hogy a helyszínen vizsgálják ki a helyzetet. Kérte továbbá a japán és a kínai kormányt, utasítsa hatóságait, hogy létesítsenek kapcsolatot ezekkel a küldöttekkel, és segítsenek nekik. A kínaiak nyomban elfogadták Briand javaslatát, a japán fél azonban kijelentette, hogy továbbra is ragaszkodik a Kínával való közvetlen tárgyalásokhoz és amennyiben ezt a semleges hatalmak képviselői nem fogják akadályozni, Japán hajlandó kapcsolatot létesíteni Kínával. Ami a semleges övezet létesítésére vonatkozó kínai javaslatot illeti, a japánok indítványozták, hogy a kínaiak vonják ki csapataikat Csincsou körzetéből a Kínai Falon túli területre, és csúfondárosan megígérték, hogy mindaddig nem foglalják el ezt a kiürített öveze-

tet, „amíg itt a japán csapatokat vagy a japán alattvalókat nem fenyegeti veszély”. A japán agresszoroknak ez a válasza megértő visszhangra talált a Népszövetség Tanácsának tagjai körében, akik rábeszéltek a kínai felet, hogy „a béke érdekében és a vérontás elkerülése végett” fogadja el ezt a javaslatot.

A Népszövetségnek az Egyesült Államok küldötte részvételével tartott hosszas ülésezése eredményeit értékelve, még az egyik amerikai burzsoá történész is kénytelen megállapítani: az ülés résztvevőinek erőfeszítései „arra irányultak, hogy rábírájk a kínaiakat: vonják ki csapataikat saját területükről”¹³.

Noha a Csincsou elleni támadás ideiglenesen el is akadt, az események alapjánvéve mégis úgy fejlődtek, ahogy azt a japán militarista klikk kívánta¹⁴. De mint utóbb kiderült, ez is csak rövid lélekzetvételi szünet volt, amelyet a japán hadsereg arra használt fel, hogy a további támadást előkészítse.

Japán célszerűnek látta, hogy az agresszív cselekedeteivel nyilvánvalóan rokonszenvező Népszövetség Tanácsa számára megkönnyítse a manőverezés lehetőségét, mert ez a manőverezés az egész idő alatt neki volt hasznára. A japánok november 21-én kijelentették: hajlandók beleegyezni abba, hogy a Népszövetség a helyszíni vizsgálat lefolytatására bizottságot küldjön Mandzsúriába. Mialatt a Népszövetség ennek a bizottságnak az összeállításával foglalkozott, Hondzso, a madzsúriai japán főparancsnok, olyan intézkedéseket tett, amelyek semmi kétséget sem hagytak aziránt, hogy újabb támadás van készülőben.

A Népszövetség Tanácsa 1931 december 10-én hozott határozatában sajnálkozással állapította meg, hogy Mandzsúriában már az előző határozatok elfogadása után „bonyodalmak” keletkeztek, és bejelentette, hogy a helyszíni vizsgálat lefolytatására „ötös bizottságot” alakít.

A bizottság vezetője az angol Lord Lytton volt; amerikai részről McCoy vezérőrnagy, francia részről Claudel hadosztálytábornok és német részről dr. Schnee volt a tagja. Az ötödik tagot Olaszország delegálta. A tanács határozata értelmében segítségnyújtás céljából „ülökként” résztvettek még a bizottságban Japán és Kína képviselői is. Ülökkékké Iszaburo Josidát,

¹³ W. Willoughby. The Sino-Japanese Controversy and the League of Nations. 165. old.

¹⁴ Ugyanott, 202. old.

Japán törökországi nagykövetét és Wellington Koot, az amerikaiakkal szoros kapcsolatban álló kínai diplomatát nevezték ki. A bizottságnak az volt a feladata, hogy a „helyszínen tanulmányozza és a Népszövetség tudomására hozza mindazokat a körülményeket, amelyek a nemzetközi kapcsolatokra gyakorolt hatásuk folytán megbontással fenyegetik a Kína és Japán közti békét — illetve a köztük levő jóviszonyt, amitől a béke függ”.

Néhány nappal a Népszövetség Tanácsának határozata után Japánban megbukott a Minszeito-párt kormánya, és december 13-án megalakult a Szeijukai-párt kormánya. A kormányváltás azt jelentette, hogy a mandzsúriai japán agresszió három hónapja alatt a militarista klikk pozíciói még jobban megerősödtek Japánban. Ez egyben megcáfolta az agresszor angol-amerikai békítgetőinek azokat a képmutató érveit, amelyek szerint a japánok cselekedeteivel szembeni óvatos és elővigyázatos magatartás révén meg lehet akadályozni, hogy a japán militarista klikk Japán külpolitikáját tényleges ellenőrzése alá vegye.

A japán csapatok december 20. táján ismét megkezdték előrenyomulásukat Csincsou felé. Az Egyesült Államok külügyminisztere Japánhoz jegyzéket intézett, amelyben megkérdezte, hogy melyek az okai az újabb támadásnak. A jegyzék megemlítette, hogy a tanács decemberi határozatának lényege az, hogy a további hadműveletektől való tartózkodást javasolta. A japán imperialisták válaszukban hivatkoztak Josidzavának a tanács határozata elfogadásakor tett kikötésére, amely úgy szólt, hogy „a mandzsúriai bonyolult helyzetben nem lehet eleve lemondani a hadműveletekről”. A kínai csapatok kiűrtették Csincsout, és a japánok 1932 január 3-án elfoglalták a várost. Ilymódon a japán imperialisták elérték azt, hogy a nankingi kormány reguláris csapatainak zöme kivonult Mandzsúriából, és egyben egész Dél-Mandzsúria japán megszállás alá került.

A Kuomintang-kormány abban az időben mindenképpen azt igyekezett „bizonygatni” a Népszövetségnek és az amerikai kormánynak, hogy nem ad ürügyet a japán agresszióra, s hogy saját kezdeményezéséből hajlandó elnyomni a japánellenes mozgalmat Kínában. A Kuomintang emberei azt híresztelték a kínai nép körében, hogy a japánokkal mindaddig nem lehet szembeszállni, amíg a kínai tanácsokat és a Vörös Hadsereget meg nem semmisítik. A Kuomintangnak ez a népellenes, ellenforradalmi politikája

homlokegyenest ellenkezett a nép hangulatával. Ez a hangulat világosan megnyilvánult abban a hazafias mozgalomban, amely nyomban fellendült, amint a japánok betörték Mandzsúriába.

Sanghajban 1931 szeptember 27-én a főiskolai hallgatók, munkások és kereskedők tömeggyűlésén — melyen hetvenezren vettek részt — határozatot fogadtak el, amely követelte: 1. a Kuomintang-kormányt kényszeríteni kell, hogy záros határidőn belül távolítsa el a japán katonákat, vagypedig üzenjen hadat Japánnak; 2. körtáviratban az ország minden részét értesíteni kell arról, hogy Kína megszakítja a gazdasági kapcsolatot Japánnal. Az események fejlődése során a főiskolai hallgatók, munkások és Észak-Kína lakosságának más rétegei megkezdték az önkéntes alakulatok felállítását a japánok elleni fegyveres harcra. Ennek a mozgalomnak a szervezője a Kínai Kommunista Párt volt.

A Kínai Kommunista Párt nyomban a mandzsúriai japán agresszió kezdete után — teljes összhangban azzal az elvével, hogy meg kell védelmezni az ország nemzeti függetlenségét, kiadta a jelszót: fegyvert a nép kezébe, fel a japán területrablók elleni forradalmi háborúra! A kommunisták megbélyegezték a Kuomintang behódoló politikáját, követelték a nankingi kormánytól, hogy vessen véget a polgárháborúnak, teremtsen meg annak a feltételeit, hogy az összes fegyveres erők a támadó ellenség ellen egyesülhessenek. Észak-kínai illegális szervezeteiken keresztül a kommunisták nagy propagandakampányt indítottak, megmagyarázták a tömegeknek jelszavaikat, és társaságokat szerveztek a haza megmentésére, amelyek munkájában tömegesen vettek részt munkások, parasztok, főiskolai hallgatók, valamint a városi kispolgárság és értelmiség széles rétegei.

Mandzsúriában a japánellenes mozgalom 1931—1932-ben hágott tetőfokára. A mukdeni fegyvergyár, a penghszihui, fusuni és ansani szénbányák és üzemek munkásai, valamint Liaojiang selyem- és textilgyárainak munkásai, a peking-mukdeni vasútvonal, a Délmandzsúriai Vasútvonal és egyéb vasútvonalak dolgozói harcra keltek a megszállók ellen.

A japán katonaság sortüzeire azzal válaszoltak a munkások, hogy elhagyták a gyárakat, az üzemeket és a falusi körzetekbe menekülve megkezdték a partizánosztatok szervezését. A kommunisták vezette partizánmozgalom a kirini, mukdeni és hejlungcsiangi tartományokban hamarosan komoly veszteségeket

kezdett okozni a japán területablóknak. A japánokkal a partizánokon kívül Mandzsúriában egyes katonai alakulatok is szembeszálltak, amelyek a nankingi kormány behódoló politikája ellenére sem voltak hajlandók elhagyni állomáshelyüket. Itt a legszámottevőbb erőt az úgynevezett régi-kirini és cicikari hadsereg alakulatai jelentették.

A Kuomintang-kormány, amely 1930 őszétől kezdve hadat viselt a kommunisták ellen, és erőinek zömét erre a célra vonta össze, a kommunisták elleni harcot a mandzsúriai események idején is folytatta. A kommunistaelenes hadjáratok kudarca és a Kuomintang-csapatok veresége főként az ország hazafias, japánellenes mozgalmával magyarázható, melyet a kommunisták irányítottak. A kommunisták népszerűsége 1932 tavaszától még jobban megnőtt, amikor a kínai tanácssterületek ideiglenes kormánya hadat üzent a japán megszállóknak, akik elől a Kuomintang-reakciók állandóan meghátráltak.

Csincsou japán részről történt elfoglalása leleplezte a japán-kínai konfliktus „békés rendezésének” egész hazugságát, az egész népszövetségi komédiát, melyet az Egyesült Államok is támogatott. Az amerikai diplomácia az Egyesült Államok közvéleményének felzúdulásától félve, a japánok utolsó lépése miatt megjátszotta a sértődöttet. Az Egyesült Államokban hosszú éveken keresztül minden hivatalos okmány és a sajtó egyaránt azt hangoztatta, hogy Amerika távolkeleti politikájának alapelve a „nyitott kapuk” politikája, és hogy ő kezdeményezte a kilenc hatalom szerződését. Most az Egyesült Államoknak azzal a ténnyel kellett szembenéznie, hogy imperialista versenytársa nyílt kihívást intézett ez ellen a politika ellen. Stimson külügyminiszter 1932 január 7-én jegyzéket intézett Japánhoz és Kínához, és kijelentette, hogy „nem ismeri el” Japán kínai hódításait. Ez volt az egyetlen formula, amelyben az Egyesült Államok kifejezésre juttatta, hogy „elítéli” a japán agressziót.

A „nem elismerés” elve részben erőtlen gesztus volt a japánellenes közvélemény felé és lényegében csak azt jelentette, hogy az Egyesült Államok újra leszögezte Kínában követett régi politikájának alapját, a „nyitott kapuk” imperialista elvét, amely az egyeduralom megteremtésére irányuló törekvését álcázta. A „nem elismerés” elve nem kötelezte az Egyesült Államokat arra, hogy bármilyen lépést is tegyen Japán ellen és ilymódon az 1932. évi

konkrét helyzetben ez az elv az agresszor buzdításának politikáját takarta.

Anglia nem támogatta az Egyesült Államok nyilatkozatát. Ez a tény újra hangsúlyozta az angol-amerikai ellentétek jelentőségét. Az angol kormány, az Egyesült Államok jegyzékétől eltérően, 1932 január 11-i nyilatkozatában kijelentette, hogy megelégszik a japán kormány korábban (október 19-én és 28-án) tett nyilatkozataival, melyek tudtul adták, hogy Japán támogatja a „nyitott kapuk” politikáját Mandzsúriában. Anglia csupán arra kérte Japánt, hogy újból erősítse meg ezeket a nyilatkozatokat. A *Times* vezércikke, az angol kormány nyilatkozatát kommentálva, ugyan-ezen a napon kijelentette, hogy „Kína épségének” védelmezése nem Anglia dolga. „Ez az épség nem állt fenn 1912-ben és ma sem áll fenn” — írta az angol félhivatalos. A *Times* szándékosan becsapta olvasóit, amikor azt is kijelentette, hogy a japánok Mandzsúriában nem szándékoznak „Kínától független közigazgatást” szervezni.

A japán kormány az Egyesült Államokhoz intézett válasz-jegyzékében majdnem úgy igazolta eljárását, mint ahogy a londoni *Times* érvelt. Mindent a kínai „zűrzavarra és felfordulásra” hárított, ami állítólag lehetetlenné teszi a szerződések feltételeinek teljesítését. De ebben a jegyzékben valami új is akadt. Azt állította, hogy „minden változás, ami a mandzsúriai közigazgatásban történt, a helyi lakosság eljárásának eredménye”. Kijelentette, hogy a mandzsúriai hivatalnokok maguk hagyták el hivatalukat, „hogy ezáltal megzavarják a kormánygépezet munkáját” és ezért másokat ültettek helyükre.

Ez arra mutatott, hogy a japán imperialisták Mandzsúriában máris szervezik bábkormányukat, és ily módon megcáfolta a londoni *Times*-nak azt az állítását, mintha Japánnak nem állna szándékában Mandzsúriában „teljesen független közigazgatást” teremteni.

A japán imperialisták 1932 január második felében még inkább vérszemet kaptak, és egyre szívósabban követelték a nankingi kormánytól, hogy alkalmazzon megtorló intézkedéseket a hazafias, japánellenes mozgalom ellen.

Sanghaj, az egész Távol-Keletnek ez az óriási kereskedelmi és ipari jelentőségű nagy kikötővárosa, egyúttal Kína kulturális és társadalmi életének is egyik központja. Itt lendült fel a legjobban a japán-

Japán támadás
Sanghaj ellen

ellenes mozgalom, amely nyomban elkezdődött Kínában, amint a japánok betörték Mandzsúriába. Ez a mozgalom a Cičikar és Csincsou elleni támadás után méginkább erősödött. A japán katonai körök elhatározták, hogy a Sanghajban előállott feszült politikai helyzetet újabb hódítások ürügyéül használják fel. Noha Sanghajban külföldi kolóniák és koncessziók voltak, a japán militarista klikk lehetőséget tartotta, hogy agresszióját erre a rendkívül fontos kínai központra is kiterjessze. Ott voltak előtte a mandzsúriai agresszió tapasztalatai — hiszen Mandzsúriában sem a Kuomintang-kormány, sampedig az Egyesült Államok, Anglia és Franciaország részéről nem ütközött ellenállásba.

Január 18-án Csapej városnegyedben az egyik kínai gyár kapujában kínaiak és japánok között összeütközésre került sor, amelynek több halálos áldozata volt, majd újabb összeütközés következett egy nagy csoport japánnal, akik fel akarták gyujtani a gyárat. A japán konzul mindezt kihasználva január 20-án az alábbi követeléseket terjesztette Nagy-Sanghaj polgármestere elé:

1. a polgármester kérjen hivatalosan bocsánatot az incidens miatt;
2. büntessék meg az összetűzésben bűnös kinaiakat;
3. térítsék meg a japánok kárát;
4. ellenőrizték a japánellenes mozgalmat és
5. oszlassák fel a japánellenes szervezeteket.

Másnap a sanghaji japán erők parancsnoka nyilatkozatot adott ki, amelyben az említett pontok haladéktalan teljesítését követelte, és azzal fenyegetőzött, hogy ellenkező esetben „megteszi a szükséges intézkedéseket a Japán Birodalom jogainak és érdekeinek védelmére”. Közben Sanghajba újabb japán katonai erők érkeztek. A polgármester a japánok három követelését nyomban elfogadta, majd január 27-ről 28-ára virradó éjjel a többit is. Kijelentette, hogy a japán áruk bojkottálására alakult társaság megszüntette működését, mert a kínai rendőrség elfoglalta a társaság helyiségét.

Csapejben akkoriban a 19. hadsereg kantoni hadosztálya állomásozott Caj Ting-kaj tábornok parancsnoksága alatt. A sanghaji polgármester január 29-én délután bejelentette, hogy maradéktalanul elfogadja a japánok követeléseit, de a japánok éjjélkor arról értesítették a polgármestert, hogy a japán csapatok mégis benyomulnak Csapejbe — állítólag azért, hogy az ott élő japán alattvalókat megvédelmezzék.

A japánok agressziót kezdtek Sanghajban, mert arra akarták kényszeríteni a nankingi kormányt, hogy ismerje el mandzsúriai

hódításait, s hogy támaszpontokhoz jussanak a Közép-Kína elleni további támadáshoz. A japán imperialisták számára igen nagyjelentőségű volt Sanghajnak, a nemzeti-forradalmi központnak és a munkásmozgalom erősségének az elfoglalása. A japán parancsnokság akkor, amikor a Sanghaj elfoglalására irányuló hadműveleteket megindította, nagy hangon kijelentette, hogy négy órán belül elfoglalja a várost, három hónap leforgása alatt pedig Kína egész területét. Az események azonban a japán és egyéb imperialisták számára váratlan fordulatot vettek. A japán területtráblóknak a kínai hadsereg kétnapos kemény harcban komoly veszteségeket okozott¹⁵. A tengerészgyalogság partraszállt egységeinek előrenyomulását megállították. A japán parancsnokság az amerikai és angol konzul segítségéhez folyamodott, hogy közvetítsenek „béketárgyalások” érdekében. Ugyanakkor azonban erősítést kért Tokióból, és újabb támadást indított Csapej ellen. A japán tenger-nagy a repülőgépanyahajók bombázógépeivel kegyetlen légitámadást intéztetett Csapej ellen; a támadás következtében sok békés lakos életét veszítette.

A 19. hadsereg a hazafias lakosság támogatásával hőiesen verekedett a japán agresszorok ellen és kemény csapásokat mért rájuk. A hadseregnek a legnagyobb támogatást a kommunista párt vezette sanghaji munkások nyújtották. A Sanghaji Szakszervezetek Főtanácsa elrendelte a sztrájkot, amelyben a város valamennyi munkása résztvett. A munkások fegyveres alakulatokat és híradó osztagokat szerveztek, és a 19. hadsereggel együtt mentek a frontra. A tanulóifjúság a kommunista párt felhívására szintén harcra kelt a hódítók ellen: önfeláldozóan küzdött a 19. hadsereg soraiban, lövészárkokat ásott, és gondoskodott a sebesültekről. A Kuomintang-kormány továbbra is folytatta áruló politikáját. Január 28-án parancsot adott a 19. hadseregnek, hogy hagyja el Sanghajt. De ez a parancs elkésett, mert a japánok közben megkezdték támadásukat. Ezután Csang Kaj-sek nemcsak hogy nem küldött erősítést a 19. hadseregnek, hanem a harcolni akaró 5. hadseregnek is kategorikusan megtiltotta, hogy a sanghaji és a vuszungi frontra menjen. A sanghaji vizeken állomásozó kínai flotta továbbra is „baráti viszonyt” tartott fenn a japán flottával, ahogy ezt Csen

¹⁵ Lásd Kína újkori és legújabbkori története. Rövid áttekintés, 92. old. (oroszul).

Sao-kuan, a nankingi kormány haditengerészeti minisztere elrendelte. Csen Sao-kuan a sanghaji események kirobbanásakor bizalmas parancsot intézett a hajórajokhoz. A parancs megállapította, hogy a japán flotta parancsnoka a „jelenlegi műveleteket nem tekinti . . . hadműveleteknek”, és ha a kínai flotta nem lép fel a japán flotta ellen, akkor az utóbbi nem fog támadni. Csen Sao-kuan arra intette a kínai hadihajók személyzetét, hogy „őrizze meg nyugalmát”¹⁶. Ezután Csang Kaj-sek hátbatámadta a 19. hadsereget azért, hogy lehetővé tette a japánoknak a partraszállást azon a helyen, ahová Csöcsiangból kínai hadseregnek kellett volna érkeznie. Ezt a hadsereget azonban Csang Kaj-sek titkos parancsával feltartóztatta¹⁷. Ez arra kényszerítette a 19. hadsereget, hogy a bekerítés elkerülése érdekében újabb állásokba vonuljon. A kínai csapatok teljes rendben vonultak vissza és sértetlenül megőrizték erejüket.

Csapej több mint egy hónapon át bátran védekezett annak a támogatásnak a segítségével, amelyet a város lakosai nyújtottak a kínai csapatoknak. A városrész sokat szenvedett a légitámadásoktól és a tüzérségi tüztől, s az egész országban az agresszorokkal való szembeszállás jelképe lett.

A sanghaji hadműveletek bonyodalmakra vezethettek volna egyfelől Japán, másfelől a többi imperialista állam — elsősorban pedig Anglia és az Egyesült Államok — között, mert e két államnak ezen a területen nagy kereskedelmi, ipari és bankérdekeltségei voltak. A japán militaristák Sanghaj elleni támadása azonban megmutatta: a japánok arra számítottak, hogy előnyösen használhatják fel azt az angol-francia-amerikai politikát, amely bátorította a Szovjetunió elleni agessziót. Az angol, amerikai és francia vezető körök készek voltak mindent „megbocsátani” Japánnak, csak támadja meg a Szovjetuniót. De azt akarták, hogy a japán agresszió közvetlenül észak felé irányuljon. Ebből a célból Anglia és az Egyesült Államok között bizonyos együttműködés alakult ki. Az amerikai hadiflotta 1931 őszén az éppen Kalifornia és a Hawaii-szigetek között tartott hadgyakorlatok után a Hawaii-szigeteken maradt. Amikor Csapej bombázása megkezdődött, az Egyesült

¹⁶ *Csen Po-ta*, Csang Kaj-sek, a kínai nép ellensége. 84. old. (oroszul).

¹⁷ Lásd Kína újkori és legújabbkori története. Rövid áttekintés. 94. old. (oroszul).

Államok ázsiai hajórajja Manilából a sanghaji vizekre sietett. Az angol kormány január 29-én tiltakozott a japánoknál Csapej megtámadása miatt, és két cirkálót küldött a sanghaji vizekre. Az angolok javasolták, hogy a nemzetközi kolónia védelmére szervezzenek semleges övezetet, amelyet a hatalmak rendőrsége őriz. Az Egyesült Államok elfogadta ezt a javaslatot, de annak Japán befolyásolása szempontjából semmiféle gyakorlati jelentősége sem volt. Az Egyesült Államok, Anglia, Franciaország és Olaszország közösen fegyverszüneti feltételeket terjesztett elő, amelyeket a Kuomintang-kormány február 3-án elfogadott, a japánok azonban elutasították őket. A japán imperializmus feljebb srófolta az árakat.

A Népszövetség Tanácsa a sanghaji hadműveletekkel kapcsolatban felhívást intézett a japán kormányhoz. A japán kormány válaszában kijelentette, hogy „nem ismeri el és nem is ismerheti el a kínaiakat »szervezett« nemzetnek, és a történekekért a felelősséget Kínára hárítja. Ami pedig a kilenc hatalom szerződését illeti, a japán kormány, noha nem osztja azt a véleményt, hogy a Kínával való igazságos kapcsolatok a washingtoni konferencia határozatain alapulnak, mégis hajlandó teljesíteni az említett szerződésből folyó kötelezettségeit.”

A Népszövetség közgyűlése 1932 március 3-i rendkívüli ülésén határozatot hozott, amely javasolta a sanghaji hadműveletek beszüntetését, továbbá azt, hogy Japán és Kína, a Sanghajban különleges érdekeltségekkel rendelkező hatalmak (katonai és polgári) megbízottainak jelenlétében kezdjen tárgyalásokat a csapatok kivonásáról. A japán és a kínai népszövetségi küldöttek egyetértettek ezzel a határozattal. A közgyűlés határozata értelmében március 11-én megalakult a „tizenkilences bizottság”, amelynek az volt a feladata, hogy a Népszövetségen belül a japán-kínai konfliktussal foglalkozzék. A továbbiakban a sanghaji kérdést a helyszínen vitatták meg és a japán-kínai tárgyalásokat egy konferencián folytatták, amelyen Anglia, az Egyesült Államok, Franciaország és Olaszország képviselői is jelen voltak.

1932 május 5-én megkötötték a japán-kínai egyezményt, melynek értelmében Japán visszavonta csapatait a nemzetközi kolóniáig, és a japán csapatok egy külön kerületbe, Hongcsiuba mentek (vagyis kivonultak Csapejből), a kínai csapatok pedig továbbra is állásaikban maradtak, „mindaddig, amíg nem áll

helyre a normális helyzet”. A japán csapatoktól felszabadult utcákon ismét a kínai rendőrség vette át a rendfenntartást.

A japán hadsereg sanghaji kényszervisszavonulását minden-
nel inkább lehet magyarázni, csak éppen nem a Népszövetség intéz-
kedéseivel. Ezt a visszavonulást két körülmény magyarázza: az
a bátor és szívós ellenállás, amelyet a 19. kínai hadsereg és Sanghaj
lakossága tanúsított a japán csapatokkal szemben, valamint az,
hogy a mandzsúriai hadműveletek még nem értek véget, és még
nem volt meg a japánok északi stratégiai felvonulási területe.
A mandzsúriai partizánmozgalom elleni harc fokozásához szükség
volt azokra a japán csapatokra, amelyek a május 5-i egyezmény
előtt Sanghajban tartózkodtak. De az is kétségtelen, hogy a
sanghaji kérdésben létrejött megegyezést az Egyesült Államok,
Anglia és Franciaország diplomáciai képviselői sugalmazták.
Ez lényegében egyesség volt Japán, a Kuomintang-reakció, továbbá
Európa és Amerika imperialistái között. Az egyezmény Japán
számára lehetővé tette, hogy csapatait a partizánmozgalom eltiprása
és a Szovjetunió elleni agresszió előkészítése végett átcsoportosítsa
Mandzsúriába. A Kuomintangnak szintén mozgósítania kellett
erőit, hogy megszervezhesse negyedik hadjáratát a kínai Vörös
Hadsereg ellen.

Az egyezmény aláírása után a Sanghaj körzetében állomásozó
japán csapatok nagy részét Mandzsúriába vezényelték.

Mialatt Sanghajban folytak a hadműveletek, a
A Lytton-bizottság mandzsúriai japán megszálló hatóságok a báb-
kormány megalakításán fáradoztak. Mukden-
ben, 1932 február 29-én, „összmandzsúriai értekezletet” szer-
veztek, melyen Pu-jit, Kína volt császárárt ideiglenes vezető-
nek — Mandzsukuó, az „új mandzsú állam régensének” jelöl-
ték. Március 3-án meg is választották, és erről március 9-én
értesítették a külföldi államokat, kérve az új „hatalom” elismeré-
sét¹⁸.

Lytton bizottsága 1932 február végén érkezett meg Mand-
zsúriába. Augusztusban befejezte a „kivizsgálást” és megkezdte a
Népszövetség Tanácsának szóló jelentés elkészítését. Noha a
japán-mandzsú hatóságok az adatszerzés terén mindenféle akadályo-
kat gördítettek a bizottság munkája elé, az mégis könnyen meg-

¹⁸ „Elismerés” csak Japántól és Salvadortól érkezett.

győződhetett arról, hogy Mandzsúriában a valóságban japán katonai megszállási rendszer alakult ki. Japán 1932 szeptember 15-én, két héttel a Lytton-jelentés nyilvánossághozatalára kitűzött határidő előtt, „elismerte” Mandzsukuót, és szerződést kötött vele, melynek 2. cikkelye kimondta, hogy „Mandzsukuóban japán katonai erőket fognak tartani”.

A Népszövetség Tanácsának 1932 szeptember 24-i ülésén az elnök „sajnálkozását” fejezte ki amiatt, hogy Japán még a bizottság jelentésének megvitatása, sőt nyilvánossághozatala előtt nemcsak elismerte az ügyevezett mandzsukuói kormányt, hanem még szerződést is kötött vele. Viszont a tanács nyomban teljesítette a japán kormánynak azt a kérését, hogy halasszák el hat héttel a Lytton-bizottság jelentésének megvitatását, hogy a japán kormány ez alatt az idő alatt áttanulmányozhassa azt.

A Lytton-bizottság október 2-án nyilvánosságra hozott jelentése három részből állt: 1. a kínai és mandzsúriai helyzetre, s a Japán és Kína közti viszonyra vonatkozó tények ismertetéséből; 2. a következtetésekből és 3. a japán-kínai konfliktus esetleges rendezésével kapcsolatban a Népszövetség Tanácsához intézett javaslatból. A jelentés első részében hosszadalmasan bizonygatta, hogy Kína a washingtoni konferencia óta a belső harc és a külső nyomás ellenére is továbbhaladt az egyesülés útján. Mandzsúriára vonatkozóan elismerte annak a ténynek a vitathatatlanságát, hogy ez a 90 százalékban kínaiak által lakott ország szerves része Kínának, továbbá, hogy gazdasági és kulturális szempontból a legszorosabb kapcsolatban áll a Tulajdonképpen Kínával. A jelentés megcáfolta a japánoknak azt az állítását, hogy Mandzsukuó a „függetlenségi” mozgalom eredményeképpen jött létre, sőt — ellenkezőleg — hangsúlyozta, hogy ennek az „államnak” a fennállását kizárólag a japán katonai erő jelenléte teszi lehetővé. A Lytton-jelentés Japánra hárította a felelősséget Mandzsúria megszállásáért, és azért, hogy ott a lakosság számára idegen rendszer jött létre. Megállapította, hogy Japán megsértette a Népszövetség Alapokmányából, a Briand—Kellogg-paktumból és a kilenc hatalom szerződéséből folyó kötelezettségeit.

De a Lytton-bizottság következtetései és javaslatai egyáltalán nem álltak összhangban a fenti elemzéssel. A bizottság nem a status quo helyreállítását javasolta — mivel ez további konfliktusokkal járhatott volna. Ehelyett olyan megoldást ajánlott, amellyel

állítólag a japánok és a kínaiak egyaránt meg lehetnek elégedve: Kína szuverenitását fenn kell tartani, de Mandzsúriának meg lehetősen nagy autonómiával kell rendelkeznie, amelyet az idegen hatalmak óvnak, vagyis Mandzsúria felett sajtóságos protektorátust kell létesíteni. Ezzel együtt Japán mandzsúriai különleges érdekeit is el kell ismerni — javasolta a Lytton-jelentés, amely a valóságban elismerte a japán hódításokat, és arra törekedett, hogy Mandzsúriát lényegében a nemzetközi imperializmus gyarmatává (itt az Egyesült Államok alapvető szerepet játszott volna), stratégiaileg pedig Japán gyarmatává tegye. Mindennek az lett volna a célja, hogy meggyorsítsa a felvonulási terület megszervezését a Szovjetunió fegyveres megtámadására. A jelentés elismerte, hogy „a kommunizmus Kínában . . . valóban a nemzeti kormány vetélytársává vált”, és felhívta az imperialista hatalmakat, hogy „működjenek együtt” Kína újjászervezése céljából. Az imperialisták, a nemzeti felszabadító mozgalom ádáz ellenségei szájából ez a felhívás egy nemzetközi intervenció szervezését jelentette, a kínai forradalom eltiprására. Végső fokon a Lytton-bizottság egész tevékenysége arra irányult, hogy néhány imperialista rabló számára megteremtse az együttműködés feltételeit a kínai nemzeti felszabadító mozgalom és a Szovjetunió ellen.

A bizottság jelentésének tárgyalása a Népszövetség közgyűlésén olyan légkörben folyt le, amelyet az imperialistáknak a nemzeti függetlenségéért harcoló kínai nép iránti ádáz gyűlölete jellemzett. John Simon angol küldött élesen kínaellenes beszédet mondott. Simon a közgyűlés ülésén kipécézte a jelentésnek azokat a részeit, amelyek állítólag alátámasztották Kínának a japán hadműveletekben való „bűnösségét”, és különös diadallal hangsúlyozta a bizottságnak azt a következtetését, hogy nem szabad visszatérni a korábbi helyzethez, és hogy számolni kell a Mandzsúriában kialakult új „reális helyzettel”.

A közgyűlés a Lytton-jelentést 1933 február 24-ig átadta a „tizenkilences bizottságnak”. A „tizenkilences bizottság” módokat keresett a konfliktus szereplőinek a megbékítésére. De Japánt felbátorította az a tény, hogy agresszív cselekedeteit teljesen büntetlenül követheti el, és semilyen egyezmény megkötésére sem volt hajlandó. Ragaszkodott ahhoz, hogy a hatalmak előbb ismerjék el Mandzsukuót.

Ilyen körülmények között a „tizenkilences bizottság” a köz-

gyűlés számára olyan jelentést készített, amely csupán a vita lényegét fejtette ki, és javasolta a Népszövetségnek, hogy ne ismerje el a „független” Mandzsukuót. A közgyűlés egy szavazat — Japán szavazata — ellenében elfogadta a jelentést. Macuoka, a közgyűlés japán küldöttségének vezetője, a japán kormány nevében kijelentette, hogy „a távolkeleti béke kérdésében felfogása nem egyezik a Népszövetség többi tagjának felfogásával”, s utána a japán küldöttség elhagyta a közgyűlést. Japán 1933 március 27-én kijelentette, hogy kilép a Népszövetségből.

Azon a napon, melyen a közgyűlés a Lytton-jelentéssel kapcsolatos határozatot elfogadta, a japánok benyomultak Zsehol tartományba.

1933 január elején rövid ideig tartó harcok után elesett Sanhajkuan. Zsehol tartomány elfoglalása közvetlenül fenyegette Észak-Kínát, mindenekelőtt pedig Pekinget és Tiencsint, a nagy kikötővárost. A japánok nyomban Zsehol elfoglalása után megkezdték előnyomulásukat Hopej, a fővárosi tartomány felé. A kínai reguláris csapatok és önkéntes alakulatok, melyek közül sokat kommunisták vezettek, a partizánokkal együtt bátran harcoltak a megszállók ellen. A nankingi kormány azonban a kommunisták elleni büntetőhadjáratokkal volt elfoglalva és semmi komoly szándéka sem volt a kínai terület megvédelmezésére. Áruló politikája következtében a japánoknak 1933 május 20. körül, 50 napos támadás után, sikerült jelentős területet elfoglalniuk, és Tiencsint, Pekinget megközelíteniük.

A Kuomintang-kormány 1933 május 31-én behódoló egyezményt kötött a japánokkal. Ez az egyezmény a „tangkui fegyverszünet” elnevezés alatt ismeretes.

A fegyverszüneti feltételek rendkívül megalázók voltak Kínára nézve: a kínai csapatoknak azonnal el kellett hagyniuk a Sanhajkuan—Lutaj, továbbá a Sanhajkuan—Peking közti nyugati és déli vonalakat. A japánok az elvonulást repülőgépekről ellenőrizték. A japán katonai hatóságok megígérték, hogy nem támadják meg a kínai csapatokat, és önként visszavonulnak a Kínai Falhoz. Stratégiaileg a tangkui fegyverszünet azt jelentette, hogy a japán imperialisták, miután a kínai csapatokat kiűzték Mandzsúriából, Észak-Kína többi része fölött is megszerezték az ellenőrzést. Csang Kaj-sek ezt a gyalázatos egyezményt kommentálva, azzal mentegetőzött, hogy a Kuomintang-kormány legfőbb ellenségei

nem a japán hódítók, hanem a kínai kommunisták¹⁹. A tangkui egyezményrel befejeződött a japán agresszió első szakasza, amely az ázsiai kontinensen 1931 szeptemberében kezdődött.

**A Szovjetunió
és a japán imperia-
listák benyomulása
Mandzsúriába**

Még jóval a Távol-Keleten 1931 szeptember 18-ról 19-re virradó éjjel elkezdődött események előtt, majdnem minden imperialista országban dühödt provokációs kampány indult a Szovjetunió ellen. A hírverők azt kürtölték világgá, hogy a Szovjet-uniónak „agresszív” tervei vannak, továbbá, hogy a Szovjetunió iparosítása, az első öt éves terv befejezése állítólag „fenyegeti a békét” — mégpedig elsősorban a Távol-Kelet békéjét. Az imperialista országok reakciós sajtója mindenképpen igyekezett elhitetni a burzsoá „közvéleménnyel”, hogy az állítólag fenyegető távolkeleti helyzetben Japán az egyetlen erő, mely valamennyi kapitalista állam érdekében képes fenntartani a helyzet stabilitását. Japánt a távolkeleti „vörös veszély elleni harc bajnokának” kiáltották ki, és nyíltan háborúra uszították a Szovjetunió ellen.

A Szovjetunió és Japán között feszült volt a viszony. A japán agresszorok rablótámadása a kínai nép ellen és Mandzsúria megszállása még jobban bonyolította a helyzetet. Mandzsúria megszállása megsértette az 1905. évi portsmouth-i szerződést. A japán csapatok előrenyomulása Mandzsúria északi részén, a Szovjetunió határai felé, közvetlenül fenyegette a Szovjetunió biztonságát. Az imperialista sajtó nyíltan arról írt, hogy Japán és a Szovjetunió között „elkerülhetetlen” a háború.

A szovjet kormány ebben a feszült helyzetben is változatlanul következetes békepolitikát folytatott. A Szovjetunió, miközben saját érdekeit védelmezte és követelte, hogy a japán kormány teljesítse a Szovjetunióval szemben vállalt szerződéses kötelezettségeit, nem titkolta, hogy elítéli a Kínával szemben követett agresszív japán politikát. A szovjet békepolitika folytatása rendkívüli kitartást követelt, mert az egész kapitalista világ arról ábrándozott, hogy a Szovjetunió rovására lábol majd ki a gazdasági válságból, és igyekezett összeütközést kiprovokálni Japán és a Szovjetunió között. Japánban a kalandor elemek nyíltan hangoztatták, hogy

¹⁹ Lásd Kína újkori és legújabbkori története. Rövid áttekintés. 101. old. (oroszul).

hajlandók megtámadni a Szovjetuniót, hajlandók minél hamarabb háborús konfliktust kirobbantani.

Japánban és Mandzsúriában, 1931 novemberében és decemberében, japán katonai és politikai személyiségek részéről egész sereg provokációs nyilatkozat hangzott el a Szovjetunió felé. A szovjet kormány leleplezte ezt az ellenséges kampányt. Az akkori idők szovjet békepolitikájának szembetűnő megnyilvánulása volt az a tény, hogy a szovjet kormány 1931 decemberében meg nem támadási szerződést javasolt Japánnak. Ez a javaslat zavarba hozta az imperialista tábor, mert a Szovjetunió „agresszivitásának” érvét kiütötte a kezéből. A japán kormány először kitért a határozott válasz elől, és csupán egy év múlva utasította el formálisan is a szovjet javaslatot.

A Szovjetunió kormánya, miközben aktív békeharcos politikát folytatott, egyben a Szovjet Távol-Kelet védelmének megerősítéséről is gondoskodott. Sztálin elvtárs 1933 január 7-én az SzK(b)P Központi Bizottságának és Központi Ellenőrző Bizottságának együttes plenumán arról beszélve, hogy a négy év és három hónap alatt befejeződött első ötéves terv általános programjának teljesítése hat százalékkal elmaradt, megállapította: „Ennek . . . az a magyarázata, hogy mivel a szomszédos országok nem voltak hajlandók velünk meg nem támadási egyezményeket kötni, a Távol-Keleten pedig bonyodalmak merültek fel, országunk védelmének megerősítése céljából kénytelenek voltunk több gyárat gyorsan átállítani modern védelmi eszközök gyártására”²⁰.

A mandzsúriai japán agresszió arra bírta a magát nemzetközi téren elszigeteltnek érző nankingi kormányt, hogy 1932 december 12-én ismét felvegye a Szovjetunióval a diplomáciai kapcsolatot, amely 1927-ben szakadt meg a Kuomintang-reakció bűnéből. A diplomáciai kapcsolatok újrafelvétele Kína és a Szovjetunió között egybevágott Kína nemzeti érdekeivel, és azt a kínai közvélemény nagy meglelégedéssel fogadta. Annál idegesebbek voltak miatta a japán hivatalos körök.

A japán imperialisták és mandzsukuói bábkormányuk attól a pillanattól kezdve, hogy a japán csapatok megszállták Mandzsúriát — egyre-másra követték el az erőszakos cselekményeket és

²⁰ Sztálin Művei. 13. köt. 189. old.

a provokációkat a Kínai Keleti Vasútvonal ellen, s az ilyen incidentsek 1933 tavaszán egyre sűrűbben ismétlődtek. A Szovjetunió Külügyi Népbiztossága Ota moszkvai japán nagykövetnek átnyújtott 1933 április 16-i nyilatkozatában számos ténytet sorolt fel azzal kapcsolatban, hogy a japánok miként szegték meg a szerződéses viszonytet és a Kínai Keleti Vasútvonalra vonatkozóan tett ígéreteiket²¹. A Kínai Keleti Vasútvonalon addigra már teljesen felborult a forgalom. A japán csapatok, valamint a japánok által felállított mandzsukuói bábhadserg csapatai nyugatról kelet felé haladva nem fizették meg a viteldíjat. Nap nap után megtámadták a szovjet alkalmazottakat és a vasúti brigádokat. A mandzsukuói hatóságok szovjet polgárokat tartóztattak le. A japánbérenc Li Sao-jing, a vasútigazgatóság elnöke, akit a mandzsukuói „kormány” nevezett ki, arcátlanul kétségbevonta a Szovjetuniónak a Kínai Keleti Vasútvonalra vonatkozó jogait, és kijelentette, hogy Mandzsukuóra nézve nem kötelező a Szovjetunió és Kína között kötött szerződések betartása. Nyilvánvaló volt, hogy Észak-Mandzsúriában és a Kínai Keleti Vasútvonal mentén történt provokációk célja a vasútvonal erőszakos elfoglalása.

A szovjet kormány nem engedhette meg, hogy a vasútvonalat a japán agresszorok elfoglalják, de azt sem, hogy azt a távolkeleti katonai konfliktus kirobbantására használják fel.

Ilyen körülmények között a szovjet kormány 1933 tavaszán, a béke biztosítása érdekében, felajánlotta, hogy 250 millió aranyrubelért eladja a Kínai Keleti Vasútvonalat a japán-mandzsú félnek. A japán imperialisták arra számíttva, hogy a vasútvonalat úgyis elfoglalják, és így majd ingyen jutnak hozzá, elutasították ezt a javaslatot. A japán militarista klikk a Kínai Keleti Vasútvonal működésének megbénításával továbbra is folytatta garázdálkodását.

A szovjet kormány tiltakozott amiatt, hogy Mandzsúriában számos szovjet polgárt letartóztattak. Ezeket a letartóztatásokat Tokióból sugalmazták, hogy előkészítsék a Kínai Keleti Vasútvonal elfoglalását. A szovjet kormány 1933 október elején okmányokat hozott nyilvánosságra, melyek leleplezték Japán hódító terveit. A japánok — akik arra szerették volna kényszeríteni a Szovjet-

²¹ Lásd Izvesztija. 1933 április 18.

uniót, hogy mondjon le a vasútvonalról — nem hagyták abba a Kínai Keleti Vasútvonalon szolgálatot teljesítő szovjet polgárok elleni erőszakos cselekedeteket. A Szovjetunió azonban továbbra is szilárdan és következetesen harcolt a békéért és védelmezte jogait.

Sztálin elvtárs a XVII. pártkongresszuson az SzK(b)P Központi Bizottságának munkájáról szóló beszámolójában 1934 január 26-án az alábbi szavakkal jellemezte a Szovjetunió külpolitikáját: „A mi külpolitikánk világos. A mi külpolitikánk minden ország irányában a béke fenntartásának és a kereskedelmi kapcsolatok fejlesztésének politikája . . . Mi a béke mellett vagyunk és a békéért harcolunk. De nem félünk a fenyegetésektől és készek vagyunk csapással felelni a háborús gyújtogatók csapására”²².

A japán agresszió
további alakulása
Kínában

A japánok a tangkui egyezmény után Mandzsúria megszállását befejezettnek tekintették, és úgy vélték, hogy a további terjeszkedés számára előkészítették a talajt. Ez a terjeszkedés azonban az angol, amerikai és francia reakciós körök vágyakozásai és reménységei ellenére sem elsősorban észak — a Szovjetunió határai felé —, hanem dél felé — Kína más területei ellen irányult. A japánok mindenekelőtt Belső-Mongólia egyes területeire hatoltak be — így Csahar tartományba. Katonai terjeszkedésük legközelebbi célpontjai Hopej tartomány, továbbá a vele szomszédos Senhszi és Santung tartományok voltak. A japán imperialistáknak az volt a céljuk, hogy felvonulási területet teremtsenek maguknak Észak-Kínában a Közép-Kína és a Szovjetunió elleni támadás stratégiai és gazdasági biztosítására.

A japánok további kínai előrenyomulása egyre jobban sértette a többi imperialista hatalom, elsősorban pedig Anglia érdekeit. Angliának Észak-Kínában szénbányái voltak, érdekeltsége volt a tiencsin-pukoui vasútvonalban — Kína legfontosabb vasútvonalában —, és ezenkívül Tiencsinhez is nagy kereskedelmi érdekei fűződtek. De a japán imperializmus nyomatékosan hangsúlyozta, hogy a „kommunizmus ellen harcol” és így valamennyi kapitalista hatalom érdekében jár el.

A japán kormányon belül Araki hadügyminiszter volt a

²² Sztálin Művei. 13. köt. 324—325. old.

hangadó, aki a militarista klikk legagresszívebb részét képviselte. Ez a kormány tüntetően szovjetellenes politikát folytatott, és ösztönözte a Szovjetunió elleni militarista propagandát. Araki és hívei nyíltan a Szovjetunió megtámadására uszítottak. Különösen provokatív módon léptek fel a Szovjetunió ellen a mandzsúriai japán militaristák — az úgynevezett Kvantung-klikk. Japán 1933-tól kezdve egyre fokozottabb mértékben igyekezett Mandzsúriát katonai felvonulási területévé változtatni.

A japánok a valóságban minden más hatalmat kiszorítottak Mandzsúria kereskedelmi és ipari életéből, noha több ízben megígérték, hogy Mandzsúriában a „nyitott kapuk” politikájához fogják magukat tartani. Ebből a szempontból jellemző volt az a tény, hogy Mandzsukuó „kormánya” monopóliumot vezetett be az ásványolaj eladására, behozatalára és kivitelére²³. Az angol, amerikai és holland kormány 1933 nyarán emiatt tiltakozott Tokióban, de a japán kormány kijelentette, hogy a mandzsukuói kormány cselekedeteiért nem felelős²⁴. A mandzsukuói „kormány” 1934. évi eljárása eléggé világosan megmutatta Japán angolszász és egyéb imperialista versenytársainak, hogy a japán agresszió továbbfejlődése esetén mi vár rájuk Kínában. Az Egyesült Államok és Anglia mégsem szánta el magát arra, hogy a formális tiltakozásnál többet tegyen: az angol-amerikai vezető körök még mindig erősen remélték, hogy Japán megtámadja a Szovjetuniót, és eltiporja a kínai nép nemzeti felszabadító mozgalmát.

Noha Japán elfoglalta Mandzsúriát és Zseholt, és velük együtt még több más előnyös stratégiai és gazdasági pozíciót is Észak-Kínában, mégis nehéz gazdasági helyzetben volt: az agresszív politika óriási kiadásokat követelt, viszont az ország rendkívül korlátozott pénzügyi erőforrásokkal rendelkezett. A japán uralkodó körökön belül a „korlátlan” terjeszkedés hívei azoknak az ellenállásába ütköztek, akik előzetes kapcsolatot sürgettek Anglia és az Egyesült Államok pénzügyi köreivel. De a Mandzsúria elfogla-

²³ A japán kormány nem sokkal a mandzsúriai ásványolaj-monopólium bevezetése előtt, törvényt hozott, melynek értelmében a japáni, koreai és mandzsúriai ásványolaj-kereskedéssel foglalkozó külföldi cégek kénytelenek voltak az évi ásványolaj-importnak legalább felét japán rak-tárakban tartani, és szükség esetén a japán kormánynak rögzített áron eladni.

²⁴ Lásd I. S. Friedman. *British Relations with China 1931—1939*. New York, 1940. 48. old.

lásától vérszemet kapott japán militarista klikk nem titkolta imperialista étvágát.

Amaunak, a japán külügyminisztérium szóvivőjének, a militaristák által diktált, 1934 április 17-i félreérthetetlen nyilatkozata — amelyben kijelentette, hogy Japán nem engedi meg, hogy más államok az ő ellenőrzése nélkül érintkezzenek Kínával — bizonyos aggodalmat keltett Japán imperialista versenytársaiban — az Egyesült Államokban és Angliában.

Anglia japánbarát reakciós körei mindenképpen igyekeztek enyhíteni ennek a nyilatkozatnak a kedvezőtlen hatását, de ez nem járt valami nagy eredménnyel. Simon angol külügyminiszternek 1934 április 30-án magyarázatot kellett adnia az alsóházban, ahol ismertette azt a „baráti kérést”, amelyet Lindley angol nagykövet nyújtott át Hirota japán külügyminiszternek. Hirota május 1-i válaszában „nagylelkűen” egyetértett az angol miniszternek azzal a véleményével, hogy „Japán nem szándékozik megsérteni Kínában más hatalmak jogait, s empedig saját szerződéses kötelezettségeit”.

De még Anglia ilyen nagyfokú figyelmessége sem szilárdította meg túlságosan Japán nemzetközi helyzetét, mert a japán diplomáciának azok a reményei, hogy felhasználhatja Anglia és az Egyesült Államok külpolitikai ellentéteit,

nem váltak valóra. Anglia, az Egyesült Államok és Japán megbízottai 1934 decemberében Londonban előzetes megbeszélést folytattak a tengeri fegyverzet kérdéséről, de a megbeszélés sikertelenül végződött. Japán nem volt hajlandó csatlakozni a tengeri fegyverzet „korlátozásáról” szóló szerződéshez, — mert az Egyesült Államok és Anglia elutasította a japán flotta paritására vonatkozó követelését — és 1934 végén kijelentette, hogy 1936 decemberében — érvényének a lejártakor — felmondja az öt hatalom 1922. évi szerződését.

A londoni tengerészeti konferencia a japán küldöttség tüntető kivonulása miatt kudarcba fulladt (1936 január 15.). Japán még az öt hatalom washingtoni szerződésének lejártá előtt olyan sorhajók építésébe kezdett, melyek meghaladták a szerződésben megállapított tonnahatárt és fegyverzetet. A tengeri fegyverzet kérdésében Japánnal szemben mutatkozó nézeteltérés bizonyos mértékben közelebb hozta egymáshoz az Egyesült Államokat és Angliát távolkeleti politikájukban.

A nemzetközi helyzet, és Japán készlődése a „nagy háborúra“

A japán diplomáciának a Szovjetunióra vonatkozó elgondolásai szintén nem váltak be. Japán a Szovjetunió nemzetközi elszigeteltségére számítva, több éven át élesen szovjetellenes külpolitikát folytatott. Ezek a számítások azonban tévesnek bizonyultak. A Szovjetunió gazdasági és katonai ereje szüntelenül növekedett. Ennek következtében megszilárdult a Szovjetunió nemzetközi helyzete. 1933-ban még a legádázabb szovjetellenes hatalom — az Egyesült Államok — is kénytelen volt Franklin D. Rooseveltt, az új elnök kezdeményezésére diplomáciai kapcsolatot létesíteni a Szovjetunióval; nem sokkal ezután pedig (1935-ben) a Szovjetunió és Franciaország kölcsönös segélynyújtási szerződést kötött egymással. A Szovjetunió majdnem valamennyi szomszédjával megneemtámadási szerződést kötött.

Az a tény, hogy Japán nem akart ezekkel a tényekkel számolni, méginkább leleplezte a japán külpolitika kalandor jellegét.

Japán gazdasági és különösen pénzügyi helyzete 1935-re méginkább rosszabbodott. Ebben igen nagy szerepet játszott két olyan körülmény, amely kapcsolatban állt Japán külpolitikai irányzatával: 1. a „nagy háborúra” való készülődés következtében folytatott további fegyverkezési hajsza és 2. az a tény, hogy sok állam — különösen Anglia, Hollandia és az Egyesült Államok — szembeszállt a japán árudömpinggel. Ez abban jutott kifejezésre, hogy 1934-ben kvótát állapítottak meg a japán áruk behozatalára, és életbeléptették a valutaellenőrzést amiatt, hogy a jen árfolyama esett, miután Japán letért az aranyalapról. Különösen kiéleződött Anglia harca a japán textildömping ellen. Ezt a harcot az a sokatmondó tény magyarázta, hogy 1936-ban Anglia részesedése a világ pamutszövet-exportjában mindössze 28 százalékot tett ki (1927-ben 52 százalékot), Japáné pedig 39 százalékot (1927-ben 17 százalékot)²⁵. Mindezek a körülmények, amelyek kedvezőtlenül hatottak Japán pénzügyi helyzetére — a belső kölcsönök rendellenes felduzzadására és a japán költségvetés általános feszültségére vezettek.

Ebben az időben szervezték újjá a japán hadsereget és

²⁵ Lásd Japán kereskedelmi terjeszkedése. Az Összszövetségi Külkereskedelmi Akadémia Tudományos Kutató Intézete. Szocekgiz 1936. 24. old. (oroszul).

flottát, és mindkettőt gyors ütemben látták el új fegyverzettel.

A „nagy háború” ideológiai előkészítése különösen az 1934—1935-ös években öltött nagy arányokat. A propagandagépezet majdnem teljes egészében a hadsereg kezében volt. A vezérkar mellett működő propagandahivatal külön brosrúkat adott ki, melyeket óriási példányszámban terjesztettek. A militarista propagandakampány a „kivételes állapotra” való felkészülés jelszava alatt folyt. Ennek állítólag 1936-ban kellett volna bekövetkeznie, mert a tengerészeti erőket szabályozó washingtoni egyezmény érvénye akkor járt le.

Miközben a japán militaristák a „nagy háborúra” készülődtek, siettek megvalósítani Kína leigázására vonatkozó terveiket. A kínai helyzet azonban nem alakult kedvezően számukra. Az országban a nankingi kormány behódoló politikája ellenére továbbfejlődött a japánellenes mozgalom. Sztálin elvtárs az SzK(b)P XVII. Kongresszusán, 1934 januárjában mondott beszámolójában a háború előkészítésének terveiről beszélve, „melyeket ma a burzsoá politikusok köreiben szövögetnek”, megjegyezte: „Mások úgy vélik, hogy a háborút valamelyik, katonai szempontból gyenge, de fogyasztópiacként nagy ország ellen kell megszervezni — például Kína ellen... Tegyük fel, hogy meg is szervezik ezt a háborút. Mi lehet ennek az eredménye?

Ismeretes, hogy a XIX. század elején ugyanúgy vélekedtek Olaszországról és Németországról, ahogyan ma Kínáról... És mi lett az eredmény? Az eredmény, mint ismeretes, az lett, hogy Németország és Olaszország több háborút viselt függetlenségéért és ezek az országok önálló államokká egyesültek... Hol a biztosíték, hogy az imperialisták Kína elleni háborújának nem ugyanez lesz a következménye?”²⁶

Kínában a japánellenes mozgalom fejlődésének rendkívül nagy lökést adott a tanácsmozgalom növekedése Kína déli és középső részén, továbbá a néphadseregek növekedése.

Csang Kaj-sek ötödik kommunistaellenes hadjárata, a Kuo-mintang-kormány és a japánok közti szégyenletes tangkui egyezmény ellenére, vereséget szenvedett.

A hadjáratot 1934-ben tovább folytatták, mégpedig az előző-

²⁶ Sztálin Művei. 13. köt. 312. és 313. old.

nél sokkal nagyobb méretekben (az egész Kuomintang-hadsereg és a tartományi militaristák hadseregei részvételével). Az Egyesült Államok, Anglia, Japán, Franciaország és Olaszország imperialistái közvetlen segítséget nyújtottak a kommunisták elleni hadviseléshez. A katonai irányítás a von Seeckt vezette német fasiszta tanácsadók kezében volt. A hadjárat mégis kudarcba fulladt.

A kommunisták a Kuomintang-reakciók támadására a hősi Hosszú Meneteléssel válaszoltak; ez Csianghszi tartományból indult el a központi tanácssterülettől tizenkétezer kilométerre fekvő Északnyugat-Kínába, tizennégy hónapig tartott, és óriási szerepet játszott a japánellenes nemzeti egységfront megalakítása előfeltételeinek a megteremtésében. A kommunisták tíz tartományon haladtak át a legnehezebb természeti és földrajzi viszonyok között, és közben kemény harcokat vívtak a Kuomintang-hadseregekkel. Útközben világosan és határozottan megmagyarázták a népnek hadjáratuk célját, azt, hogy északnyugaton a japán hódítók elleni hadviselés céljából katonai és közigazgatási-politikai bázist akarnak teremteni. Harcra szólították fel a népet az ország függetlenségéért, és egész útjukon támogatták a parasztok, munkások és más dolgozó rétegek kezdeményezését a militaristák, a földbirtokosok és a reakciós hivatalnoksereg elleni harcukban. Ez nagymértékben előmozdította a néptömegeknek a politikai életbe való bevonását, és hazafias, japánellenes mozgalmat indított el. A Kuomintang Japán előtt behódoló politikáját egyre jobban meggyűlölték a kínai néptömegek.

A kínai helyzet határozott politikai manőverekre kényszerítette Japánt.

Hirota japán külügyminiszter 1935 január 22-i parlamenti beszédében bejelentette, hogy a japánok Kínában követett politikája „irányt változtat” — a kérdések „békés” rendezése felé. Ezt a beszédet az egész burzsoá sajtó úgy értelmezte, mint a távolkeleti japán külpolitika „új irányának” a kezdetét.

Japán azonban a valóságban tovább folytatta agresszív külpolitikáját. Kínától továbbra is olyan engedményeket követelt, amelyek Kína északi tartományai felett teljes ellenőrzést biztosítottak volna számára. Kihasználva azt a helyzetet, hogy a nankingi kormányban az áruló Csang Kaj-sek és Vang Csing-vej játszotta a vezető szerepet (ez utóbbi később nyíltan átállt a japánokhoz), a japán imperialisták követelték, hogy a Kuomintang hivatalosan

tiltsa el a japánellenes bojkottot, a pekingi politikai tanács élére pedig a japánbarát Huang Fut állították, aki olyan politikát folytatótt, mintha Észak-Kína japán protektorátus lett volna.

A Hirota-beszédben bejelentett „békés” japán politika azonban hamarosan lelepleződött. A japán militarista klikk 1935 májusában a nankingi kormány, és egyben a pekingi kínai hatóságok elé olyan követeléseket terjesztett, amelyek azt mutatták, hogy Japán teljesen ellenőrzése alá akarja vonni Kína északi tartományait és Belső-Mongóliát. A japánok többek között követelték, hogy Hopej tartományból vonják ki a kínai csapatokat, oszlassák fel a japánellenes politikai és katonai szervezeteket, sőt büntessék meg azokat a személyeket, akik két japán zsoldban álló áruló ellen merényleteket követtek el. E követelések teljesítése azzal a következménnyel járt volna, hogy Északon megsemmisül Kína szuverenitása. A tárgyalásokat kínai részről Ho Jing-csin kínai hadügyminiszter, japán részről pedig Umedzu, az északkínai japán csapatok parancsnoka folytatta. A nankingi kormány a japán militaristák minden követelését elfogadta. 1935 július 2-án megkötötték azt az aljas, nemzetellenes, a kínai néppel szemben ellenséges egyezményt, amely a Ho—Umedzu-egyezmény elnevezés alatt ismeretes.

A nankingi kormány még aznap behódoló „lojalitási” nyilatkozatot adott ki, mellyel megtiltotta a kínaiaknak, hogy japánellenes beszédeket mondjanak, vagy japánellenes tevékenységet fejtsenek ki²⁷.

Nem sokkal később Doihara tábornok, a hírhedt japán hírszerző tiszt, és a kínai hatóságok Csaharban (július 27-én) újabb „egyezményt” kötöttek, melynek értelmében a kínai tábornokot megfosztották a csahari kormány elnökségétől, a tartományból kivonták a kínai csapatokat és feloszlatták a Kuomintang-szervezeteket. Ez az egyezmény Csing—Doihara-egyezmény néven ismeretes.

A japánok 1935 elején bejelentett „békés” politikája ily módon abban nyilvánult meg, hogy a japán terjeszkedés egész Kínában — de különösen Kína északi részén és Belső-Mongóliában — kiszélesedett, mégpedig a reakciós Kuomintanggal kötött megegyezés segítségével.

²⁷ Lásd *Royama. Foreign Policy of Japan 1914—1939.* 95—96. old.

A japán külügyminiszter 1935 októberében „három elvet” hirdetett ki, s azt követelte a kínai kormánytól, hogy fogadja el ezeket az elveket, amelyek a következők voltak: „Mandzsukuó elismerése, a japánellenes mozgalom elnyomása, és Japánnal közös fellépés a kommunizmus ellen.” A Kuomintang-kormány hajlandó volt a japán „elveket” elfogadni, ez azonban nem volt egészen veszélytelen számára.

Kína belsejében 1935 második felében magasra csapott a felháborodás hulláma a kormány és a Kuomintang áruló elemei, különösen pedig Vang Csing-vej (miniszterelnök s egyben külügyminiszter) és hívei ellen. Ez megmutatkozott abban, hogy Vang Csing-vej ellen 1935 november 1-én, a Kuomintang V. kongresszusa ülésezése idején merényletet követtek el.

A Kínai Kommunista Párt, amely a nemzeti felszabadító mozgalom lelke és szervezője volt, kiadta a japánellenes nemzeti egységfront megalakításának jelszavát. A kommunista párt, a jobboldali kuomintangisták népellenes, behódoló politikáját leplezve, 1935 augusztus 1-én javasolta a hazafias katonai és politikai szervezeteknek, hogy alakítsák meg a japánellenes nemzeti egységfrontot, és egyesítsék Kína minden erejét a japán területtrablók elleni népháborúban. A Kínai Kommunista Párt felhívásában leplezte a Csang Kaj-sek-kormány behódoló politikáját, és egyben felhívta a figyelmet arra, hogy ez a politika milyen veszélyes a kínai népre. A párt harcba szólította Kína népét a hódítók ellen. „Az utóbbi években — állapította meg a felhívás — országunkat és népünket egy hajszál választja el a pusztulástól. Ha szembe szállunk Japánnal — Kína élni fog, ha pedig nem, akkor Kína elpusztul. Japán visszaverése és a haza megmentése minden kínai szent kötelessége”²⁸.

Amikor Japán a Ho—Umedzu-egyezmény után Kínától öt északi tartományát (Hopejt, Sanhszit, Santungot, Csahart és Szujjüant) el akarta szakítani, a japánellenes mozgalom még jobban fellendült és megerősödött. Noha ezt a tervet a japánellenes népmozgalom megghiúsította, a japánoknak mégis sikerült elérniük azt, hogy Hopej tartomány keleti részében megalakuljon az úgynevezett „kommunistaellenes kormány” és hogy a nankingi kor-

²⁸ Kína újkori és legújabbkori története. Rövid áttekintés. 122. old. (oroszul).

mány japánbarát vezetéssel létrehozta a hopej-csahari politikai tanácsot. A japán agresszoroknak ez ellen az északkeleti ügynöksége ellen egyre növekedett a nép felháborodása. A főiskolai hallgatók 1935 december 9-én kirobbant hazafias sztrájkja az ország valamennyi nagy központjára áttért. Ez a sztrájk mérföldköve volt annak az egész nemzetet átfogó mozgalomnak, amely a polgárháború megszüntetését és az ellenállás megszervezését követelte a japán területtrálokkal szemben. A nankingi kormány megtorló intézkedései csak erősítették ezt a mozgalmat.

A távolkeleti angol gazdasági és stratégiai érdekeket egyre jobban fenyegető japán veszély és az 1935-ben Európában történt változások (Olaszország abesszíniai agressziója, a hitleri Németország további fegyverkezése) sajátos befolyással voltak az angolok távolkeleti politikájára. Az európai és ázsiai helyzet kedvezett Anglia és az Egyesült Államok közeledésének, és egyben alátámasztotta az angol diplomácia hagyományos vonalát, a Japánnal való megegyezés hajlandóságát. Hogy mennyire bonyolult volt az angol politika, az 1935 végén a Kuomintang-kormány pénzügyi reformja idején nyilvánult meg. Ez esetben Anglia megkísérelte, hogy szembeszálljon mind a japán érdekekkel, mind az Egyesült Államok vonalával.

Kína pénzügyi helyzete 1934-től kezdve egyre rosszabbodott és 1935-ben válságosra fordult. Ennek az volt az oka, hogy az Egyesült Államok kincstára felvásárolta az ezüstöt, s emiatt az rendkívül megdrágult²⁹. A világmonopóliumra törekvő amerikai ezüsbánya-társaságok arra kényszerítették az Egyesült Államok kormányát, hogy más országokban is vásároljon ezüstöt. E monopóliumok figyelme elsősorban Kína felé irányult, ahol az ezüst volt a pénzforgalom alapja. Az ezüst nagyarányú felvásárlása és kivitele Kína egész pénzügyi rendszerére veszélyes hatással volt. Az amerikai bankok és a közvetítő ügynökök féktelen spekulációja még jobban elmélyítette az ezüst miatt kialakult válságos helyzetet. Az amerikai gazdasági intervenció Kína gazdasági helyzetére katasztrofálisan hatott. A nankingi kormány, a helyzetből kivezető utat keresve elhatározta, hogy pénzügyi reformot hajt végre, egységesíti a pénzügyi

²⁹ Az Amerikai Egyesült Államokban 1934 június 19-én törvényt hoztak az ezüst felvásárlásáról. A törvény értelmében a kincstár annyi ezüstöt szerzett, hogy az felért az ország aranytartálékainak egyharmadával. Lásd Tyihij Okean. 1. (7.) sz. 1936. 46—49. old.

szert és az ország ezüstkészletét a kormány ellenőrzése alatt álló bankokban halmozza fel. Az intézkedés sikeres megvalósítása szempontjából az imperialista hatalmak magatartásának óriási jelentősége volt. Sem az Egyesült Államoknak, sem Japánnak — noha különböző okok miatt — nem volt érdeke a pénzreform. Ezzel szemben Anglia érdeklődött a Kuomintang-kormány pénzreformjának megvalósítása iránt, aminek mindenekelőtt az volt a magyarázata, hogy az angolok a kínai valutának a sterlingblokkhoz való csatolására számítottak. Ezért Leith-Rosznak, az angol pénzügyminiszter tanácsadójának küldöttsége 1935-ben bizonyos intézkedéseket hajtott végre a kínai pénzreform előmozdítására. Cadoxton, Anglia kínai nagykövete, felszólította az angol alattvalókat, hogy adjanak ezüstöt a kínai bankoknak. A reform a kínai dollár stabilizációjával végződött és pénzkibocsátásra csak három kínai bank kapott jogot. Jellemző, hogy az angol imperializmus — noha erősíteni igyekezett kínai pozícióit — továbbra is kereste a Japánnal való egyesség lehetőségét.

Leith-Ross kínai küldetése idején több ízben is járt Tokióban, hogy Kína közös kiaknázására vonatkozóan megegyezzek a japán kormánnyal, de valamennyi javaslatát elutasították.

A militarista Japán közeledni kezdett a hitleri Németországhoz. Ez a közeledés 1935-ben tárgyalásokra vezetett, melyek 1936 november 25-én a hírhedt „antikomintern paktum” megkötésével fejeződtek be.

A Szovjetunió békés politikája, és a japán-szovjet viszony

A Japán és a Szovjetunió közötti diplomáciai kapcsolat jellegét 1935-ben jelentős mértékben Japánnak a Kínai Keleti Vasútvonal kérdésében követett politikája, továbbá az határozta meg, hogy a japán militaristák állandóan megsértették a Szovjetunió és a Mongol Népköztársaság határait. A japán kormány kétesztendő huzavona és provokációk után végülis hozzájárult, hogy a mandzsukuói „hatóságok” 140 millió jenért megvásárolják a vasútvonalat. Ehhez az összeghez járult még 30 millió jen, amelyet a szovjet alkalmazottaknak és munkásoknak kellett kifizetni végkielégítés fejében, a szolgálatból való elbocsátásuk miatt. Ez az összeg semmiképpen sem felelt meg a vasútvonal valószínű értékének, az egyezmény azonban ideiglenesen megszüntette ama veszélyes ürügyek egyikét, amelyekkel a japán militaristák provokálták

a Szovjetuniót. A vérszemet kapott japán militaristák azonban továbbra is csörtették kardjukat és a Szovjetunióval szemben „kemény politikát” követeltek kormányuktól. A Szovjetunió a Kínai Keleti Vasútvonallal kapcsolatos tárgyalások alatt ismét felajánlotta a meg nem támadási szerződés megkötését, de a japán kormány ezt másodízben is elutasította. A japán militarizmus a Szovjetunióval baráti viszonyban álló Mongol Népköztársaság megtámadását tervezte.

A Ho—Umedzu-egyezmény megkötése után a japánok Kína északi részén és Belső-Mongóliában úgynevezett „autonóm” mozgalmat készítettek elő. Ugyanakkor a japán ellenőrzés alatt álló Mandzsukuó részéről fokozódott a Mongol Népköztársaságot fenyegető veszély. Kezdetben az volt az ürügy, hogy a Mongol Népköztársaság kormánya nem volt hajlandó kielégíteni Mandzsukuó határkiigazítási igényét a Bujir-nor vidékén (Halhin-Miao kerület). Mandzsukuó nyilvánvalóan arra törekedett, hogy a határt az évszázados kínai térképek ellenére a Bujir-nortól délre állapítsák meg, a Mongol Népköztársaság területén. Ezután a japánok azt követelték a Mongol Népköztársaságtól, hogy nyissa meg határait a japán alattvalók előtt, és engedje meg Japánnak, hogy a Mongol Népköztársaságban rezidenseket tarthasson. A japán imperialisták a fenti arcátlan követeléssel kapcsolatban 1935 elejétől kezdve határincidenseket provokáltak ki.

1935 július 4-én a határkérdések megtárgyalása végett Mandzsukuóban tartózkodó mongol küldöttségnek ultimátumot nyújtottak át. Japán követelte, hogy „katonai megfigyelőit” eresszék be a Mongol Népköztársaságba, és adják meg neki azt a jogot, hogy katonai távíróvezetékét a Mongol Népköztársaság területén keresztül vezesse, hogy így „jobb legyen az összeköttetés Japán és Mandzsukuó között”. Miután a Mongol Népköztársaság kormánya elutasította ezt a felháborító zsarolást, a japán-mandzsúriai hatóságok fenyegetőzni kezdtek. A Mongol Népköztársaság és Mandzsukuó közti határincidensek kérdésének rendezésére alakult bizottság munkája eredménytelenül végződött.

A japán militaristák azzal fenyegetőztek, hogy elfoglalják Ulan-Batort, a Mongol Népköztársaság fővárosát, és erőszakkal oldják meg a „vitás” kérdéseket. De a japán imperialistáknak nem sikerült célkitűzéseiket erőszak segítségével megoldaniuk. A Mongol Népköztársaság csapatai 1935 őszén visszaverték a

japán-mandzsú csapatok támadását. A japánok 1936 elején újra megpróbálták, hogy fegyveres erővel gyakoroljanak nyomást a Mongol Népköztársaságra. A japán-mandzsúriai csapatok és a Mongol Népköztársaság csapatai február 12-én megütköztek egymással, és a mongol harcosok visszaverték a támadó ellenséget. A mandzsúriai határon napról napra feszültebbé vált a helyzet.

Sztálin elvtárs, 1936 március 1-én, Roy Howard amerikai újságkiadónak arra a kérdésére, hogy a szovjet kormány milyen álláspontra helyezkedik a mongol-mandzsúriai határ körüli helyzettel kapcsolatban, ezt válaszolta: „Abban az esetben, ha Japán megtámadja a Mongol Népköztársaságot, s függetlenségére tör, nekünk segítenünk kell a Mongol Népköztársaságot... Ugyanúgy segíteni fogjuk a Mongol Népköztársaságot, ahogy 1921-ben is segítettük”³⁰. Ez a nyilatkozat, amely leszögezte a Szovjetunió szilárd álláspontját, azt, hogy a Szovjetunió segít a Mongol Népköztársaságnak megvédeni magát a japán imperialisták agressziójával szemben, bizonyos időre kijózanította a fékevesztett japán imperialistákat. A Szovjetunió és a Mongol Népköztársaság képviselői 1936 március 12-én kölcsönös segélynyújtási jegyzőkönyvet írtak alá, s ez még jobban megszilárdította a háború ellenségeinek azt a meggyőződését, hogy a Mongol Népköztársaság a japánok támadása esetén nem marad védelem nélkül.

A japán militaristák, a mandzsú-mongol határon elkövetett provokációkon kívül, a Távol-Keleten 1934 végétől kezdve rendszeresen megsértették a Szovjetunió és Mandzsúria közti határt. A japán csapatok 1935 január 30-án Grogyekovo környékén (Mescserjakovo-szakadék), a Tengermelléken megsértették a szovjet határt. Miután erélyesen visszaverték őket, kénytelenek voltak elkotródni a szovjet földről. A japán militaristáknak a szovjet-mandzsú határ mentén folytatott kalandor provokációkkal főként az volt a céljuk, hogy elvonják a japán és a külföldi közvélemény figyelmét Japán nemzetközi helyzetének rosszabbodásáról. A japán vezető körök úgy vélték, hogy ha „a bolsevizmus elleni harc bajnokaiként” lépnek fel, ezzel megjavítják országuk nemzetközi helyzetét. De a Szovjetunió szilárd és határozott békepolitikája

³⁰ Sztálin. Beszélgetés Roy Howard úrral, az amerikai Scripps-Howard Newspapers újságtröszt elnökével. Goszpolityizdat 1938. 3. old. (oroszul).

megakadályozta, hogy a japán provokációk háborús konfliktussá fajuljanak.

A japán hadigépezet legagresszívebb fasiszta csoportja az úgynevezett Fialat Tisztek Szövetsége, amelyet az Araki-féle legreakciósabb tábornokok vezettek — elhatározta, hogy államcsíny útján magához ragadja a hatalmat, fasiszta katonai diktatúrát teremt és méginkább kalandorjellegű, hódító politikát folytat. A tokiói 1936 február 26—29-i katonai puccs a Fialat Tisztek Szövetsége összeesküvő csoportjának vereségével végződött, de a fasiszta, militarista klikk és a nagyburzsoázia fasiszta csoportjainak befolyása továbbra sem csökkent. Ez a befolyás kifejezésre jutott Hirota új kormányának a politikájában, s gazdasági, diplomáciai és katonai téren egyaránt további agresszív cselekményekben nyilvánult meg Kínában.

Japán újabb támadásra készülődik
Kína ellen

A japán militaristákat felingerelte a kínai pénz-reform, és megkezdtek az egész kínai vámrendszer felrobbantását azáltal, hogy Észak-Kínában erőszakkal eltávolították a vámapparatust a fegyveres kínai őrséggel együtt. A japánok ugyanakkor csempész-árakkal árasztották el Kínát. A csempészet Jin Zsu-keng úgynevezett „autonóm kommunistaellenes” bábkormányja által ellenőrzött területen és a tangkui egyezményben megállapított demilitarizált zónán keresztül folyt. Az északkínai japán hatóságok egyrészt arra törekedtek, hogy a hopej-csahari politikai tanács útján visszatartsák a központi kormány számára befolyó jövedelmeket, köztük a vámjövedelmeket is, másrészt Észak-Kínában önálló pénzrendszert akartak életbeléptetni, és bankot akartak alapítani, amely kapcsolatban állt volna a koreai japán bankkal. Mindezeknek az intézkedéseknek az volt a céljuk, hogy Észak-Kínát gazdaságilag elszakítsák a többi tartománytól, és megalkítsák az úgynevezett Japán—Mandzsukuó—Észak-Kína tömböt. A japánok kísérleteit nem koronázta siker, noha a hopej-csahari politikai tanács elfogadta a japánok javaslatait, és japán „tanácsadókat” fogadott szolgálatába.

1936 tavaszán és nyarán látszólag bizonyos mértékig módosult a nankingi kormány Japánnal szemben követett taktikája. Ez a változás a japánellenes nemzeti mozgalom fellendülésének az eredménye volt, ami a Kuomintangra vezetői kapituláns magatartása ellenére is nyomást gyakorolt. Nem kis szerepet játszott itt a

Szovjetuniónak a japán imperialistákkal szemben elfoglalt szilárd és határozott álláspontja.

A kínai események nem úgy alakultak, ahogy azt a japán imperialisták várták. Japán katonai és diplomáciai körei nagy reményeket fűztek a kínai testvérháborúhoz, és 1936 nyarán úgy látszott, hogy ezeknek a reményeknek van is némi alapjuk. A kínai délnyugati tartományok militaristái — Paj Cung-hszi és Li Cung-zen — noha maguk is a japánok segítségét élvezték, demagóg kirohanást intéztek Nanking ellen, azon a címen, hogy a nankingi kormány nem száll szembe Japánnal. De az ország nemzeti erőinek egyesítéséért folyó mozgalom erre az időre már annyira megerősödött, hogy a délnyugati militaristák nem merték a testvérháború kirobbantásáért a felelősséget magukra vállalni, és így a köztük és Nanking közti konfliktus megbékéléssel végződött. A japánok 1936 őszén a helyi mongol feudális fejedelmek segítségével hadjáratot szerveztek Belső-Mongóliába, Szujjüan tartományba, hogy ott a mandzsukuóihoz hasonló bábkormányt alakítsanak. A kínai csapatok azonban szétverték a mandzsujapán csapatokat, és ezen a területen meghiúsították a japánok terveit. 1936 őszén, miután a kínai Vörös Hadseregek egyesültek (a Kína északi részén fekvő Senhszi tartományba indított Hosszú Menetelés után), a japánellenes nemzeti felszabadító mozgalom egész Kínában még jobban fellendült. Ténylegesen kialakult a japánellenes egységszél, amelynek létrehozására a kommunisták több éven át törekedtek, noha ezt a Kuomintang mindenképpen akadályozta. Létrejött a kapcsolat a kínai Vörös Hadsereg (jenani központtal) és Csang Hszü-liang mandzsúriai hadserege (Hszian központtal) között.

Az észak-kínai néptömegek követelték a Kuomintang és a Kínai Kommunista Párt közötti polgári békét, továbbá a japán hódítók fegyveres visszaverését.

A nankingi kormány és Csang Kaj-sek azonban folytatta népellenes politikáját: a demokratikus erők elnyomását és a japán intervenciókkal szembeni népi ellenállás meghiúsítását.

Mivel Csang Hszü-liang — számolva katonáinak hanguzatával, akik vissza akarták verni a japán imperialistákat, és akiknek nem volt érdekük a testvérgyilkos polgárháború folytatása — nem engedelmeskedett Csang Kaj-sek ama parancsának, mellyel fegyveres harcot rendelt el a kommunisták ellen — Csang

Kaj-sek Hszianba, Csang Hszüe-liang főhadiszállására utazott, hogy parancsainak teljesítését kikényszerítse. Az utazás azonban váratlan következményekkel járt Csang Kaj-sek számára: Csang Hszüe-liang azt javasolta, hogy a kommunistákkal közösen szervezzék meg a japánok visszaverését. Az ezután következő vita eredményeképpen és Csang Hszüe-liang környezetének nyomására Csang Kaj-seket Hszianban letartóztatták.

A japán imperialisták mintha csak erre az alkalomra vártak volna, hogy kihasználhassák a kínai polgárháború elmérgesedését. Ügynökükkel, Vang Csing-vejjelel együtt minden lehetőt elkövettek annak érdekében, hogy Csang Kaj-sek letartóztatása a kínai testvérharc kiélesedését vonja maga után, de ezt a kommunisták vezette kínai demokratikus erők megakadályozták. A Kínai Kommunista Párt Központi Bizottsága Kína összes hazafias erőit felszólította, hogy tömörüljenek a japán hódítók visszaverésére, és sürgetésére Csang Kaj-seket szabadonbocsátották, miután előzőleg kötelezte magát, hogy megszünteti a polgárháborút, és demokratikus reformokat hajt végre az országban. Csang Kaj-sek december 24-én visszatért Nankingba. A hsiziani eseményekkel kapcsolatban a Kínai Kommunista Párt erőfeszítései következtében nem tört ki polgárháború. Ezek az események fordulópontot jelentettek Kína japánellenes nemzeti egységfrontja megszervezésének a történetében.

Japán kedvezőtlen nemzetközi helyzete, a súlyos katonai kiadások és a kínai nép ellenállásának növekedése bizonyos változásokat hozott létre Japán belpolitikai életében. Az 1936 elején tartott parlamenti választások azt mutatták, hogy a fasiszta-ellenes és háborúellenes hangulat növekedőben van Japánban. A reakció azonban nem adta fel állásait, és továbbra is döntő befolyással volt a japán kormány politikájára. A militarista-fasiszta körök makacsul arra ösztökélték Japánt, hogy még jobban közeledjék a hitleri Németországhoz és a fasiszta Olaszországhoz. Hirota kormányának 1936 november 25-én a hitleri Németországgal kötött úgynevezett „antikomintern paktuma” nyíltan a Szovjetunió ellen irányult. Egyben az „antikomintern paktum” frázisai azt a célt szolgálták, hogy elaltassák a nyugati hatalmak és az Egyesült Államok gyanúját, elvonják figyelmüket arról a tényről, hogy a japán agresszió nemcsak a Szovjetunió és Kína ellen, hanem az Egyesült Államok és Anglia ellen is irányul.

A kapitalista ellentétek kiéleződése a gazdasági világválság fejlődésével kapcsolatban, továbbá a társadalmi megrázkódtatásoktól való félelem 1931-ben arra ösztönözte a japán imperializmus vezető köreit, hogy háborút robbantsanak ki a Távol-Keleten. Az agresszív háború célpontja Kína volt. A japán imperialisták elgondolása szerint a Kína elleni háború Japánt óriási gazdasági és katonai fölényhez juttathatta volna kapitalista vetélytársaival — az Egyesült Államokkal és Angliával — szemben, és egyben előmozdította volna a katonai felvonulási terület megeremtését a Szovjetunió ellen.

A japán imperialisták propagandájukban ez utóbbit mindenképpen hangsúlyozták, és igyekeztek elszigetelni a Szovjetuniót, szerették volna továbbá mandzsúriai agressziójukhoz Anglia, az Egyesült Államok, Franciaország és más imperialista hatalmak tényleges támogatását megszerezni.

Anglia, Franciaország és az Egyesült Államok is felkarolta a japán imperialistáknak ezeket a terveit, s a Népszövetséget eszközül használta fel az agresszor segítségére és arra, hogy háborúra ösztökélje a Szovjetunió ellen.

A nankingi Kuomintang-kormány a japán agresszió ellenére sem hagyta abba ellenforradalmi, népellenes háborúját a kínai kommunisták ellen, akik megszervezték a japán hódítókkal szembeni ellenállást, vezették a mandzsúriai partizánmozgalmat és japánellenes nemzeti egységfront megalakítására szólították fel a Kuomintangot. A kommunisták hősi északnyugati Hosszú Menetelése és a nép körében folytatott politikai propagandájuk az ellenállási front megeremtése érdekében, nagy hazafias mozgalmat indított el az országban, s ennek következtében létrejött a japánellenes nemzeti egységfront alapja.

Anglia és az Egyesült Államok politikája — noha Japán teljesen kiszorította őket Mandzsúriából — az agresszort háborúra ösztönözte a Szovjetunió ellen. Az amerikai és az angol imperialisták abban reménykedtek, hogy a mandzsúriai háború a Szovjetunió elleni háborúba nő át.

De a Szovjetunió szilárd és következetes politikája (a japán háborús provokátorok erélyes visszaverése 1935-ben és 1936-ban a Tengeremléken, továbbá Sztálin elvtársnak az a nyilatkozata, hogy a Szovjetunió segíti a Mongol Népköztársaságot, ha a japánok megtámadják), és egyben e politika rugalmassága (tárgyalások

a Kínai Keleti Vasútvonalra vonatkozóan) megghiúsította az angol-amerikai imperialisták terveit.

A japán imperialisták szövetségést keresve a Szovjetunió ellen, és egyúttal Anglia és az Egyesült Államok ellen is, agresszív tömböt alakítottak a hitleri Németországgal.

KILENCEDIK FEJEZET

A TÁVOLKELETI IMPERIALISTA AGRESSZIÓ
KIROBBANÁSA

Anglia és az Egyesült Államok távolkeleti politikája a japán-kínai háború előestéjén

Az északkeleti japán agresszió újabb lépései, amelyekkel 1937 nyarán a japán-kínai háború elkezdődött, az Egyesült Államok és Anglia részéről semmiféle ellenállásba sem ütköztek. Az imperialista kormányok saját szempontjukból célszerűnek tartották, ha ezt a háborút olyan „incidensnek” tekintik, amelyből bizonyos hasznot húzhatnak. Japán főleg azért tudott magának ilyen helyzetet teremteni, mert az Egyesült Államok a „semlegesség” álarca alatt az agresszió buzdításának politikáját folytatta¹.

¹ A kongresszus 1935 augusztus 31-én fogadta el a semlegességről szóló törvényt. A törvény megtiltotta a hadianyagok kivitelét a hadviselő országokba. A kongresszus által 1937 május 1-én elfogadott törvény még jobban kiterjesztette a fegyverkivitel megtiltásának lehetőségét. Az új törvény szerint az ilyen tilalom életbeléptetése csupán az elnöktől függött, aki megállapította, hogy fennáll-e a hadiállapot a külföldi hatalmak között. Ezzel együtt a törvény az elnököt azzal a joggal ruházta fel, hogy saját belátása szerint állapítsa meg a hadianyagokon kívül milyen árut lehet exportálni az Egyesült Államokból a hadviselő országokba készpénzfizetés ellenében, és olyan feltétellel, ha maga a vevő szállítja az árut rendeltetési helyére.

Az Amerikai Egyesült Államoknak ez a politikája a Távol-Keleten csakis Kínának ártott, amely a legjobban függött a fegyverek és a hadianyagok behozatalától és amelynek nem voltak saját tengeri szállítóeszközei ahhoz, hogy az árukat kikötőbe szállíthassa. Ezzel szemben Japánnak erre megvolt a lehetősége, mert nagy kereskedelmi flottával rendelkezett, és így minden korlátozás nélkül hozhatta be az amerikai stratégiai nyersanyagokat és gyártmányokat. Az Egyesült Államok kereskedelmi mérlege 1929-ig passzív volt Japánnal szemben, 1931 után azonban, attól kezdve, hogy a japán gazdaság hadivágányra állt át, aktív lett. Az amerikai exportban Japán ebben az időszakban a harmadik helyet foglalta el Anglia és Kanada után. Az amerikai milliárdosok óriási profithoz jutottak azáltal, hogy Japánba egyre nagyobb mennyiségben szállították az ásványolajat, ócskavasat, színesfémeket, acélt, szerszámgepeket stb. Az Egyesült Államok az agresszív japán fegyverműhelyévé vált.

Az Egyesült Államok „semleges” politikája a reakciós, imperialista irányzat erősödését mutatta. Ezt az irányzatot a nagy monopóliumok és bankok diktálták, állítólag abból a célból, hogy az Egyesült Államokat megmentse attól a veszélytől, hogy Európában vagy Ázsiában háborúba sodródjék. A valóságban azonban ezzel a német és a japán agresszorok háborús készülődéseit segítették — már eleve Amerika „benemavatkozását” ígérve nekik. És noha 1937-ben — amikor a „tengelyhatalmak” agressziója már teljesen világosan megmutatkozott — az Egyesült Államok haladó körei bíralták a semlegesség politikáját, az amerikai külpolitika hivatalos irányzatát mégis az agresszorokkal való megalkuvás hívei irányították.

Anglia kínai politikája a japán-kínai háború előestéjén szintén Japánnak kedvezett. Ezt a politikát alapjában véve az jellemezte, hogy elismerte Japán uralkodó helyzetét Mandzsúriában és Észak-Kínában, s igyekezett megőrizni Anglia kereskedelmi, pénzügyi és ipari pozícióit Közép-Kínában, de különösen Kína déli részén. Anglia kormányköreiben és „üzleti” köreiben 1936-ban és 1937 első felében az a vélemény alakult ki, hogy az angolok délkeleti befolyását meg lehet erősíteni². Angol körökben különösen azt hangsúlyozták, hogy milyen fontos munkát végez Leith-Rossnak, az angol pénzügyminiszter tanácsadójának a bizottsága. Leith-Ross derűlátóan ítélte meg Kína angol gazdasági ellenőrzés alatt való „egyesítésének” a lehetőségét. Kung Hsziang-hszi, a Kuomintang pénzügyminisztere, 1937 tavaszán egy küldöttség élén Londonba utazott az angol király koronázására, és ezt az utazást az angol imperialisták arra használták fel, hogy fokozzák a nankingi kormányra gyakorolt nyomásukat. A Burma és Jünnan tartomány közti határvitát 1937 április 24-én rendezték, amit az Anglia és Kína közti viszony „javulása” reális jeleként értékeltek.

Anglia délkeleti helyzetének megszilárdulása nem felelt meg a japán imperialisták terveinek. De ugyanakkor Japán a Kína elleni háború előestéjén bizonyos óvatosságot tanúsított Angliával szemben, mert a japán vezető körök kölcsönhöz akartak jutni

² A kínai pénzreform végrehajtása után, s azután, hogy a nankingi kormány 1936-ban és 1937 elején maga alá rendelte a délnyugati tartományokat — Kuangtungot és Kuanghszit — az angol cégek már arra számítottak, hogy új tőkebefektetéseket eszközölhetnek a különféle kínai iparvállalatokba és a városi közlekedésbe,

Londonban, hogy Mandzsúriát, Belső-Mongóliát és Észak-Kína más területeit „kiaknázhassák”. Arita japán külügyminiszter 1937 januárjában mondott parlamenti beszédében erősen hangsúlyozta, hogy Angliával mint gyarmati világbirodalommal meg kell egyezni; majd utóda, Szato 1937 februárjában szintén ugyanilyen értelemben nyilatkozott.

A japán agresszor ebben az időben mind saját országában, mind az általa meghódított területeken nehéz gazdasági problémákkal nézett szembe. A japán manővereknek éppen a pénzügyi nehézségek voltak az okai.

Japán kereskedelmi és iparkamarája 1937 április végén küldöttséget indított az Egyesült Államokba és Angliába, hogy összeköttetést keressen a két ország üzleti köreivel. Az Amerikába érkezett küldöttséget magas tisztséget viselő államférfiak fogadták, köztük maga Rooseveltnél is. A küldöttség júniusban már Angliában volt, ahol Japán és a Brit Birodalom kereskedelmi kapcsolatainak kibővítéséről tárgyalt. A japánok nagyobb „diplomáciai közeledést” javasoltak az angoloknak. Angliában a „japánbarát légkör” már 1937 március végén kezdett megnyilvánulni, amikor Eden kijelentette az alsóházban, hogy Szato beszéde, amely nem sokkal azelőtt hangzott el, örömdetes jelenség, és hogy Anglia hasonlóképpen baráti kapcsolatra törekszik Japánnal. Május első napjaiban már kitudódott, hogy a londoni japán nagykövet előzetes tárgyalásokat folytat az angol külügyminiszterrel.

Az angol-japán tárgyalások azonban hamarosan elakadtak. Japán 1937 július 7-én váratlanul megindította a hadműveleteket Kína ellen.

Az angolszász hatalmak azáltal, hogy a japán-kínai háborúval kapcsolatban a „benemavatkozás” politikáját követték, valójában uszították a japán agresszorokat Kína, de főként a Szovjetunió ellen.

Ez a politika egybevágott a Szovjetunió megtámadására készülődő japán imperialisták törekvéseivel. Mielőtt a japán imperialisták megtámadták Kínát, Tozso tábornok, a japán militaristák egyik vezetője, a Kvantung-hadsereg akkori vezérkari főnöke, ezt írta a fővezérkarnak:

„Haa jelenlegi kínai helyzetet a Szovjetunió elleni háború

előkészítése szempontjából tekintjük, akkor a legcélszerűbb politika az, hogy mindenekelőtt . . . a nankingi kormányra mérjünk csapást, ami megszüntetné hátországunk veszélyeztetettségét”³.

Az Egyesült Államok és Anglia távolkeleti politikája szervesen összefüggött e két ország általános európai és ázsiai politikájával, amelyet Sztálin elvtárs az SzK(b)P XVIII. Kongresszusán a következőképpen jellemzett:

„A benemavatkkozás politikáját ez a törekvés, ez a kívánság hatja át: nem zavarni az agresszorokat abban, hogy elvégezzék sötét munkájukat; nem zavarni, mondjuk, Japánt abban, hogy háborúba bonyolódjék Kínával, de még jobb, ha a Szovjetunióval; nem zavarni, mondjuk, Németországot abban, hogy elmerüljön az európai ügyek hínárjában, hogy háborúba keveredjék a Szovjetunióval; hadd süppedjen bele a háború valamennyi résztvevője mélyen a háború mocsarába; titokban még biztatgatni is kell őket, hadd gyengítsék és erőtlensítsék egymást, azután pedig, amikor már eléggé legyengültek — kilépni friss erőkkkel a színre, természetesen «a béke érdekében» és diktálni a legyengült háborús feleknek a feltételeket”⁴.

A japánok 1937 július 7-én Észak-Kínában (Peking közelében a Lukoucsiao-hídnál) megindították a hadműveleteket. Ezt a burzsoá sajtó úgy tüntette fel, mint a japánok és kínaiak közti számtalan „helyi jelentőségű” összeütközés egyikét. Eden külügyminiszter az angol parlamentben mondott 1937 július 19-i beszédében a tények nyílt elferdítésével kijelentette, hogy a július 7-i összeütközést sem a kínai, sem a japán kormány nem provokálta ki, és mindkét fél kijelentette, hogy lokalizálni kívánja a konfliktust. Eden hangsúlyozta: az angol kormány érintkezésben van Franciaország és az Egyesült Államok kormányával, hogy közvetítsen a hadviselő felek között, amiről mind Tokiót, mind Nankingot értesítették.

Cordell Hull, az Amerikai Egyesült Államok külügyminisztere 1937 július 16-án nyilatkozatot adott ki, amelyben rendkívül

³ Lásd Sz. A. Golunszkij. A japán háborús főbűnösök pere. A Pravda kiadása. 1947. 14. old. (oroszul).

⁴ Sztálin. A leninizmus kérdései. 679—680. old.

óvatosan „elítélte” a japánok kínai politikáját. Ez a nyilatkozat azonban csupán a közvélemény megtévesztésére szolgált. Az Egyesült Államok a gyakorlatban a japán agresszió buzdításának politikáját folytatta és Japánt a hadviseléshez minden szükséges anyaggal ellátta. Ugyanakkor Kínának is nyújtott valami jelentéktelen segítséget és kijelentette, hogy „együttérez” vele. Így az amerikai imperialisták lényegében a háború szításának a politikáját folytatták.

A japán imperialisták az északkínai hadműveletek „okairól és célkitűzéseiről” hazug meséket terjesztettek. Amikor a tokiói kormány elhatározta, hogy újabb csapatokat küld Kínába, kijelentette, hogy a megindult hadműveletekért teljes mértékben a kínaiak bűnösök, és hogy a „jelenlegi incidenst” a kínaiak Japán ellen alaposan előkészített hadműveletei idézték elő⁵. Noha a hadműveletek olyan időben kezdődtek, amikor a japánok Kína területén, Peking közelében hadgyakorlatot tartottak, a japán imperialisták nyilatkozatukban arcátlanul azt követelték, hogy a kínaiak kérjenek bocsánatot a Japánnal szemben elkövetett ellenséges lépésükért, és ezenfelül nyujtsanak megfelelő „biztosítékokat” a jövőre nézve. A nyilatkozat befejező része szerint a japán kormány minden intézkedést megtesz, hogy csapatokat küldjön Észak-Kínába, továbbá „reméli” az események békés kimenetelét. Ami a hatalmak kínai jogainak és érdekeinek védelmét illeti — állapította meg az okmány —, „a japán kormány természetesen kész azokat teljes egészükben tiszteletben tartani”⁶.

A Szovjetunió tá- A Szovjetunió volt az egyedüli ország, mely
mogatja Kínát kezdettől fogva támogatta a japán agresszió-
nak áldozatul esett kínai népet.

A Szovjetuniónak erről az álláspontjáról Molotov elvtárs a következőket mondta:

„Önök jól ismerik Sztálin elvtársnak az agresszió áldozatául esett és a hazájuk függetlenségéért harcoló népek támogatásáról szóló nyilatkozatát. Ez Kínára és Kína nemzeti függetlenségéért vívott harcára is teljes mértékben vonatkozik. Mi következetesen, tettekkkel folytatjuk ezt a politikát, mely összhangban van az Európában előttünk álló feladatokkal, azzal a feladattal, hogy lét-

⁵ Royama. Foreign Policy of Japan 1914—1939. 114. old.

⁶ Ugyanott.

rehozzuk a békeszerető hatalmak egységfrontját az agresszió további kiterjesztése ellen”⁷.

Az a tény, hogy a Szovjetunió 1937 augusztus 21-én megnem-támadási szerződést kötött Kínával, nemcsak a Szovjetállam békés politikájának megnyilvánulása volt, hanem — olyan időben, amikor a kapitalista államok segítettek a japán agresszornak — megmutatta, hogy a szovjet nép baráttan érez a kínai nép iránt, és hatalmas segítséget jelentett számára. A Szovjetunió és Kína, éppen abban az időben, amikor az imperialisták rablőháborút indítottak Kína ellen, ünnepélyesen kijelentette, hogy lemond az egymás elleni háborúról mint a nemzeti politika eszközéről. Az 1937 augusztus 21-én megkötött szovjet-kínai megnem-támadási szerződés nemcsak erkölcsi támogatást nyújtott Kínának, hanem egyben figyelmeztetés is volt a japán agresszorok számára. Egy hónappal a szerződés megkötése után, amikor Haszegava japán tengernagy Sanghajban értesítette a szovjet főkonzult, hogy a japánok szeptenber 21-től kezdve bombázni fogják Nankingot, és azt ajánlotta a szovjet nagykövetnek, hogy egész személyzetével „utazzék biztonságosabb vidékre” — a szovjet kormány erélyes tiltakozást jelentett be.

A szovjet kormánynak ez az álláspontja elvileg különbözött Angliának és az Egyesült Államoknak az agresszort buzdító politikájától, és a kínai népet arra lelkesítette, hogy szálljon szembe a japán területtrablókkal.

Nagy szerepet játszottak a Kína elleni japán agresszió kirobbantásában az amerikai és az angol monopóliumok, melyeknek kartellegyezményük volt a japán konszernekkel (a zaibacuval). Így például az amerikai Du Pont hadianyaggyáros családnak kartellegyezménye volt a Micui-konszernnel. A Du Pont-vállalat még 1932-ben eladta a Micui-konszernnek a salétromsavból és ammóniákból készülő robbanóanyagok gyártási eljárását.

M. I. Kalinyin, megállapítva, hogy az Egyesült Államokban „a japán érdekeknek tüzes védelmezői vannak”, 1938-ban ezt mondotta: „Vele (Japánnal — *A szerk.*) együttéreznek a reakciók, a japán tőkével kapcsolatban álló pénzemberek, mint

⁷ Molotov. A nemzetközi helyzetről és a Szovjetunió külpolitikájáról. V. M. Molotovnak, a Szovjetunió Népbiztosai Tanácsa elnökének és külügyi népbiztosnak beszámolója a Szovjetunió Legfelsőbb Szovjetje harmadik ülészakán. 1939 május 31. 14—15. old. (oroszul).

például Morgan és Ford, akiknek szerelőüzemeik vannak Japánban; Morgan hitellel látja el őket... Japán Amerikától több fegyvert és hitelt kap, mint Kína, noha az amerikai nép többsége valóban együttérez Kínával”⁸.

Abban az időben, amikor Anglia és az Egyesült Államok Japánt a Kína elleni háborúhoz ellátta a hadifontosságú hiányanyagokkal és stratégiai nyersanyagokkal, a Szovjetunió erősítette gazdasági kapcsolatait Kínával, és segített a kínai népnek, amely a japán agresszor hitszegő támadásának áldozatául esett. A szovjet kormány 1938 március 1-én 50 millió amerikai dollár összegű hitelt, majd még abban az évben, július 1-én újabb 50 millió, 1939 július 10-én pedig 150 millió dolláros kölcsönt nyújtott Kínának⁹.

De a Kuomintang vezetői mindenképpen arra törekedtek, hogy akadályozzák az összeköttetést a Szovjetunió és Kína között, s olyan irányban puhatolóztak, hogy miként egyezhetnének meg a japán agresszorral a fasiszta Németország közvetítése révén.

Csang Kaj-sek 1937 július végén meggyőzte Trautmannt, a német nagykövetet, hogy Németország számára nem előnyös a japán-kínai konfliktus, és hogy egyedül Németország — melyet az „antikomintern paktum” fűz Japánhoz — segíthetne a konfliktust békésen megoldani. A Kuomintang-kormány kérte Hitlert, hogy ne hívja vissza Kínából a német katonai missziót, amely segített a kommunistaelenes hadjáratok megszervezésében¹⁰.

A hitlerista kormány azonban biztos volt Japán közeli győ-

⁸ *Kalinyin*. A nemzetközi helyzetről. Goszpolitizdat 1938. 12—13. old. (oroszul).

⁹ Csen Po-ta az akkori idők szovjet-kínai kapcsolatairól az egyik kínai folyóiratban az alábbi igen jellemző részletet idézi „Abban az időben a Szovjetunió minden lármá nélkül segített a kínai népnek a Japán elleni felszabadító háborújában. Az északnyugati területen keresztül szüntelenül osonlottak a fegyverek, a benzin- és a tehergépkocsik. A Szovjetunió fiai Kínát védelmezve óriási területeken szerényen és feltűnés nélkül ontották véruket.

Ugyanakkor az Egyesült Államok ellátta Japánt ócskavassal, Anglia pedig lezárta a junnan-burmai utat és ezzel Kínát fojtogatta.” (Csen Po-ta. Csang Kaj-sek, a kínai nép ellensége. 120. old., oroszul.)

¹⁰ Csen Po-ta „Csang Kaj-sek, a kínai nép ellensége” című könyvében ezt írja „Csang Kaj-sek isteníttette Hitlert... és tomegesen küldte hozzá embereit tanulni, Sőt, fiát, Csang Vej-kuót is Németországba küldte...”

zelmében. Ribbentrop 1937 szeptember 19-i memoranduma felvetette azt a gondolatot, hogy a nankingi kormány Japán hamarosan bekövetkező győzelme után egyezményt köt Japánnal és csatlakozik az „antikomintern paktumhoz”. Ennek megfelelően a hitlerista diplomácia nyomást gyakorolt a Kuomintangra, arra nógatta, hogy fogadja el a Tokióból diktált békefeltételeket. Japán „békejavaslatai” az alábbi pontokat foglalták magukban: 1. Belső-Mongólia „autonómiájának” elismerése; 2. az északkeleti demilitarizált övezet kiterjesztése; 3. a sanghaji demilitarizált övezet kiterjesztése, és a város nemzetközi rendőrség ellenőrzése alá való helyezése; 4. a japánellenes propaganda megszüntetése (tankönyvek stb. felülvizsgálása); 5. „közös harc a bolsevizmus ellen”; 6. a japán áruk vámmentesítésének mérséklése és 7. a külföldiek „jogainak tiszteletbentartása”.

Amikor Trautmann német követ Csang Kaj-seknek ezeket a feltételeket átnyújtotta, és javasolta elfogadásukat, Csang Kaj-sek azt válaszolta, hogy a hadműveletek előtti helyzet helyreállításáig semmiféle japán javaslatot sem fogadhat el, mert „különben a kormányt elsöpri a nép forradalma”. Hozzátette, hogy „ha a jelenlegi kínai kormány megbukik, Kínában győznek a vörösök, akik soha sem kapitulálnak”¹¹.

Ez a nyilatkozat teljesen leleplezi a Kuomintang-reakciók áruló, behódoló politikáját, akik képmutatóan csak azért egyeztek bele a japánellenes nemzeti egységfront megalakításába, mert féltek a nép felkelésétől.

A hitlerista diplomaták meggyőzték Csang Kaj-seket, hogy a háború elhúzódása számára is veszélyes, mert a háború következtében Kínában uralomra jut a „bolsevizmus”.

De a hitlerista diplomatáknak az a fáradozása, hogy a nankingi kormányt behódolásra bírják, megghiúsult a kínai kommunistáknak Mao Ce-tung vezetésével a japán területrablók és kínai

¹¹ Csen Po-ta említett könyvében idézi a Kuomintang Legfelsőbb Védelmi Tanácsa 1937 december 6-i ülésének titkos jegyzőkönyvét. Az ülés Trautmann javaslatával foglalkozott. A jegyzőkönyv nyilvánosságra jutott, miután Vang Csing-vej nyíltan átállt a japánok oldalára. Az említett ülést Hankouban tartották Vang Csing-vej elnökletével. Amikor Csang Kaj-sek erről az ülésről hivatalos jelentést kapott, kijelentette, hogy a japánok által ajánlott feltételeket „még nem lehet vészesnek tekinteni az országra nézve”, és hogy ő, bízva Németországban, alapul fogadhatja el azokat. Ezután találkozott Csang Kaj-sek Trautmannal. (122—125. old.)

ügynökségük ellen folytatott elszánt harca következtében. A Kínai Kommunista Párt katonai, politikai és szervező munkája a fronton és a megszállók mögöttes területein egyre nagyobb tömegeket vont be a felszabadító háborúba, s a japánellenes nemzeti egységfrontban tömörítette őket. A nemzeti öntudat gyors növekedése és a nagy kínai nép hazafisága volt az a legfőbb akadály, amely a Kuomintang-kormányt a behódolástól visszatartotta.

**A Kína elleni japán
agresszió kibontakozása**

Anglia és az Egyesült Államok politikája, amely segített Japánnak a távolkeleti háború kirobbantásában, egyben azt is előmozdította, hogy a japán területrablók olyan cselekményeket kövessenek el, amelyek angol és amerikai érdekeket károsítottak.

Amikor a japánok 1937 augusztusában Sanghaj ellen megindították támadásukat, az imperialista államok makacsul betartották a „semlegességet”, noha Sanghajban — Kína legnagyobb kikötőjében, Anglia és az Egyesült Államok rendkívül nagy „érdekeltségekkel” rendelkezett. Ennek az agresszort bátorító „semlegességi politikának” nemcsak az volt a magyarázata, hogy a „békéltetők” az imperialista Japánt szerették volna a Szovjetunió ellen és a kínai nép nemzeti felszabadító mozgalmának a letörésére uszítani, hanem egyben az a remény is, hogy Japán „megreked” Kínában és végülis függő viszonyba kerül gazdaságilag sokkal erősebb versenytársaival szemben. A „benemavatkozás” politikája azonban sem az Egyesült Államokat, sem Angliát nem mentette meg attól, hogy ki ne szorítsák őket Sanghajból. A japánok a „benemavatkozás” politikáját vetélytársaik gyengeségének tudták be. Észak-Kína valamennyi nagyvárosában habozás nélkül kiszorították az amerikaiakat és az angolokat, noha Anglia és az Egyesült Államok engedett a japán követeléseknek, mert kiadta azokat a kínai hazafiakat, akik a kolóniák területén kerestek menedéket, átadta a japánoknak a külföldi bankokban őrzött kínai ezüstöt stb.

A japán-kínai háború az északkínai területhódítások ellenére sem úgy alakult, ahogy a japán hódítók elképzelték, akik már az első váratlan csapások után a nankingi kormány gyors kapitulációjára számítottak. Kínában 1937 nyarára már lényegesen megváltozott a politikai helyzet. A kínai kommunisták politikája és harca a japán imperialisták ellen megteremtette a feltételeket a japánellenes nemzeti egységfront kialakulásához. Noha ez az egységfront 1937 szeptemberéig formailag nem alakult meg, gyakor-

latilag már korábban is megvolt annak következtében, hogy a nép támogatta a kommunisták javaslatait. A kínai csapatok az agresszor támadásának első pillanatától kezdve szembeszálltak a japán területablókkal mind Észak-Kínában, mind az ország közép-ső részén. A japánok északon már júliusban kénytelenek voltak ideiglenes fegyverszünetet kérni a nankingi kormánytól: így akartak időt nyerni ahhoz, hogy Koreából és Japánból újabb csapatokat dobjanak át Kínába.

A japán imperialisták Sanghajra vetették magukat, miután északon nem tudtak gyors sikert elérni és nem tudták megkaparintani a kommunisták védelmezte Senhszi és Sanhszi tartományokat, továbbá Belső-Mongóliát — vagyis azokat a területeket, amelyeknek a későbbi hadműveletek során mind Közép-Kína, mind a Szovjetunió ellen a felvonulási terület szerepét kellett volna betölteniük.

A brüsszeli konferencia

A japán csapatok megtámadták Sanghajt és Nankingot, Kína fővárosát és nyíltan arra törekedtek, hogy Kínának ezekből a rendkívül fontos központjaiból kiszorítsák a többi kapitalista hatalmat. Ezt úgy igyekeztek elérni, hogy elfoglalták kereskedelmi és ipari üzeimeiket és megfosztották őket a Kínával kötött egyenlőtlen szerződéseken alapuló kiváltságaiktól. Mindez arra indította a Népszövetséget, hogy újabb, minden gyakorlati jelentőséget nélkülöző lépést tegyen. Ez a lépés a japán agresszió közvetett „elítéléséből” állt. A Népszövetség közgyűlése 1937 október 6-án határozatot hozott, mely kimondta, hogy „erkölcsileg támogatja Kínát és ajánlja, hogy a szövetség tagjai tartózkodjanak mindenmű olyan cselekménytől, amely gyengítené Kína ellenállását és növelhetné nehézségeit a jelenlegi konfliktusban”. Ajánlotta továbbá, hogy „a tagok gondolják át, egyénileg milyen segítséget nyújthatnának Kínának”. A kilenchatalmi szerződés résztvevői a japánok további katonai támadásával kapcsolatban a kisujjukat sem mozdították, pontosan úgy viselkedtek, mint azelőtt, noha a szerződés ötödik pontja így hangzik: „A szerződő hatalmak — Kína kivételével — elismerik Kína szuverenitásának, függetlenségének, területi és közigazgatási épségének tiszteletbentartását.”

Az imperialista hatalmak — az Egyesült Államok, Anglia és Franciaország — távolkeleti és európai politikája egyaránt a fasiszta országokat buzdította. Az angol-amerikai reakciók Kína

rovására továbbra is folytatták a Japánnal való egyezkedés politikáját. Ez a politika homlokegyenest ellenkezett a békéért harcoló szovjet politikával, és elvetette a Szovjetunió kormányának azt a javaslatát, hogy teremtsék meg a kollektív biztonság rendszerét az agresszorokkal — a „tengelyhatalmakkal” — szemben.

A szovjetellenes irányzat alapvető szerepet játszott Anglia, Franciaország és az Egyesült Államok kormányának külpolitikájában.

A brüsszeli konferencián, melyet a Népszövetség kezdeményezésére hívtak össze (1937 november 3-tól 24-ig ülésezett), a távolkeleti ügyekben érdekelt tizenkilenc állam (köztük a Szovjetunió) képviselői vettek részt. A konferencián bebizonyosodott, hogy az Egyesült Államok és Anglia nem szándékozik akadályokat gördíteni a japán agresszor elé. Az angol és az amerikai küldöttek a konferencián otromba kísérletet tettek annak „bizonyítására”, hogy a Szovjetunióknak egyedül kell fegyveresen fellépnie a japán agresszor ellen. De azok, akik mással szerették volna a gesztenyét a tűzből kikapartatni — felsültek. Miután a Szovjetuniót nem sikerült háborúba ugratni Japán ellen, a konferencia résztvevői csupán annak a ténynek a megállapítására szorítkoztak, hogy Japán megsértette a kilenc hatalom szerződését, és november 24-én határozatot fogadtak el, mely „az ellenséges hadműveletek megszüntetését és békés módszerek alkalmazását” javasolta. Az imperialista hatalmak elvetették Kínának azt a Szovjetunió által támogatott javaslatát, hogy alkalmazzanak gazdasági szankciókat Japán ellen. Japán nem volt hajlandó résztvenni a konferencián és a november 24-i határozatot nem vette tudomásul. Az agresszorokkal szembeni elnézésnek és a velük való megalkuvásnak a politikája, az a politika, amelyet Anglia, Franciaország és az Egyesült Államok Európában Hitlerrel, és a Távol-Keleten a japán imperialistákkal szemben folytatott, lehetővé tette Japánnak, hogy még határozottabban folytassa támadását Kína ellen.

Titkos tárgyalások
Csang Kaj-sek és a
japán kormány kö-
zött a hitleri diplo-
mácia közvetítésé-
vel

A japán csapatok 1937 november 11-én elfoglalták Sanghajt, majd december 13-án Nankingot. A két város elfoglalásánál szörnyű gáztetteket követtek el a békés kínai lakossággal szemben. A japán imperialisták igyekeztek megtorolni Kína ellenállását, és ezt főként a lakosság megfélemlítésével, harci akaratának gyengítésével akarták el-

érni. Emellett előre megfontolt szándékkal csorbították külföldi versenytársaik tekintélyét, olymódon, hogy Kína területén élő képviselőiknek és polgáraiknak fizikai, anyagi és erkölcsi kárt okoztak¹². A japán hatóságok és a tokiói kormány kijelentette, hogy a háborús viszonyok folytán az idegen hatalmakat károsodás érheti, és azt ajánlotta az érdekelt kormányoknak, hogy ezzel mint „elkerülhetetlen” rosszal számoljanak¹³.

Miután a japánok Nankingot és december 27-én Csinant is elfoglalták, 1938 januárjában megkezdték a délkinai városok tömeges bombázását. A japán imperialisták azonban Sanghaj és Nanking elfoglalása után sem érték el végcéljukat; noha Anglia és az Egyesült Államok a valóságban segítette őket, mégsem tudták Kína néptömegeit behódolásra kényszeríteni. Sőt mi több, Sanghaj és Nanking elfoglalása után a nemzeti ellenállás egységfrontja méginkább megerősödött. A Népi Forradalmi Hadsereg erélyes hadműveletei a kommunisták vezetésével és a kommunisták stratégiája — a háború elnyújtása — a japán „villámháború”-stratégiával szemben, a kínai néptömegekbe azt a meggyőződést oltotta, hogy le lehet győzni az ellenséget. A Kuomintang-kormány ilyen körülmények között kénytelen volt azt a látszatot kelteni, hogy aktívan szembeszáll a hódítókkal. A valóságban azonban Csang Kaj-sek a hitlerista diplomaták közvetítésével továbbra is folytatta a titkos tárgyalásokat Japánnal a megegyezésről, és 1937 december 3-án bejelentette, hogy a béketárgyalások alapjául elfogadja a japán feltételeket. Csang Kaj-sek hangsúlyozta, hogy a titkosságot a tárgyalások szükséges feltételének tartja.

A hitleri Németország nagy érdeklődést mutatott a Kuomintang-kormány és Japán közti megegyezés, valamint a kínai ellenállás megszüntetése iránt, mert nem akarta, hogy Japán, amelyre az Oroszország elleni harc „feladata” várt, legyengüljön és lekösse magát.

Ebben a kérdésben az egyes imperialista országok érdekei megegyeztek. Dirksen, a hitleristák tokiói nagykövete, 1938 január 14-én azt jelentette kormányának, hogy Kínának az Egye-

¹² A japánok a „Panay” nevű amerikai ágyúnaszádot elsüllyesztették a Jangce-folyón, az amerikai konzulátus titkárárt megverték, az angol nagykövetet megsebesítették stb.

¹³ Lásd Japán válaszát Hull jegyzékére Willoughby idézett művében. (The Sino-Japanese Controversy and the League of Nations.)

sült Államok támogatásának megszerzésére irányuló kísérletei kudarcot vallottak. Roosevelt mindennemű beavatkozást elutasított. Dirksen állandóan azt hajtogatta Hirota japán külügyminiszternek, hogy a kínai háború elhúzódása esetén az a veszély áll fenn, hogy 1. tovább rosszabbodik az angol-japán viszony, amit Németország nem tart kívánatosnak; 2. Kína „bolsevizálódik” és 3. Japán Oroszországhoz képest legyengül, mert minden erejét Kína köti le.

A japánok azonban nem kívánták mérsékelni Kínával szemben támasztott követeléseiket, Csang Kaj-sek áruló bandája pedig az egész népet átfogó nemzeti mozgalom fellendülése közepette félt leleplezni kulisszamögötti játékát. A Kuomintang nem merte nyíltan beadni derekát.

De ez nem akadályozta meg a Kuomintang-minisztereket abban, hogy továbbra is ne hízelegjenek a hitleri Németországnak. Amikor Hitler, Japán követelésére, a német katonai missziót visszahívta Kínából, a Kuomintang külügyminisztere keservesen panaszkodott ennek az intézkedésnek „igazságtalansága” miatt, hiszen — úgymond — kormánya kötelezte magát, hogy a kommunisták eltiprásának politikáját követi és „továbbra is ehhez a politikához fogja tartani magát”.

Chamberlain kormányának távolkeleti politikája

Mialatt Kínában dúlt a japán katonai agresszió, és a kínai nép hőiesen szembeszállt az agresszorral, a Chamberlain vezette angol kormány tárgyalásokat folytatott Japánnal, és 1938 áprilisában egyezményt kötött vele a megszállt kínai területen levő vámhivatalok átadásáról. A kínai vámhivatalokra vonatkozó angol-japán egyességben jellegzetesen nyilvánult meg, hogy Anglia hogyan finanszírozta a japán agresszort, és ebben is világosan kifejezésre jutott az angol imperializmus „müncheni” politikája. A vámhivatalok megszerzése óriási jelentőségű volt Japán bevételei és távolkeleti tekintélye szempontjából. Japán egyúttal minden idegen hajó elől elzárta a közlekedést a Jangcén, Kína legfontosabb folyóján, és ily módon a valóságban elszigetelte Sanghajt Kína belső piacaitól. Amikor a japán kormány ezeket az intézkedéseket megtette, kijelentette, hogy hajlandó „megjavítani” Angliához fűződő kapcsolatait, és kezdeményezésére 1938 nyarán nemhivatalos tárgyalások kezdődtek Ugaki tábornok, Japán új külügyminisztere és Craigie, tokiói angol nagykövet között. A tár-

gyalások Ugakinak, a kinevezése utáni első sajtókonferencián elhangzott kijelentése alapján indultak meg. „Bennünket — mondotta Ugaki — a hagyományos barátság különleges kötelékei fűznek Nagybritanniához, és én minden tőlem telhetőt elkövetek, hogy ezt a kapcsolatot helyreállítsam és bensőségesebbé tegyem, mint valaha”¹⁴. Ugaki nyilatkozata nyomán a japán sajtó hangja is megváltozott. A japán sajtó azelőtt csaknem úgy tüntette fel Angliát, mint a japánokkal szemben Kínában tanúsított ellenállás „legfőbb bujtogatóját”. Ezzel kapcsolatban az angol alsóházban és a Lordok Házában nyilatkozat hangzott el Butlertől és Halifaxtól, akik rámutattak a Japán és Anglia közötti vitás kérdések „rendezésének” lehetőségére és célszerűségére. Ugyanakkor az angol kormány nem folyósította Kínának azt a tervbevett kölcsönt, amelynek az lett volna a célja, hogy a háborús viszonyok közepette stabilizálja a kínai dollárt.

Noha az Ugaki—Craigie-tárgyalások eredményeképpen az angol-japán viszonyban nem állt be változás, mégis ezek a tárgyalások jellemzőek voltak mind Chamberlain angol politikájára, mind a japán diplomáciára. Ez utóbbi igyekezett kihasználni Anglia és az Egyesült Államok távolkeleti ellentéteit. Ugaki tábornok hivatalbalépése után néhány hónappal lemondott (szeptember 29.), és ezután a tárgyalások megszakadtak.

Az angol kormány japánbarát politikája a kínai nép ellen irányult, mégpedig olyan időben, amikor a kínai nép a legnehezebb körülmények között védelmezte földjét az ellenséggel szemben, amely igyekezett Kínát meghódításra kényszeríteni. A kínai ellenállás erejéről tanúskodik az a tény, hogy Hszücsouért — ahol a kínai csapatok beékelődtek az Észak- és Közép-Kínában működő japán hadseregek közé — a japán csapatoknak több mint öt hónapig kellett harcolniuk. A japánok itt súlyos veszteségeket szenvedtek. De a Kuomintang-tábornokok tétlensége és a haditechnika fölénye kedvező helyzetet teremtett a japánok számára, és így 1938 májusában mégis elfoglalták ezt a fontos helységet. A japánok további támadása Kínának a Jangce-folyó mentén fekvő legnagyobb ipari és politikai központja — Vuhan (Hankou—Vucsang—Hanyang) ellen irányult. A japánok öt hónapon keresztül nem tudták ezt a központot elfoglalni, noha nagy tömegben vetették be a légi-

¹⁴ I. S. Friedman. *British Relations with China 1931—1939*. 148. old.

erőt és a tüzérséget, különösen a nagy hajók haditengerészeti tüzérségét a Jangce-folyón.

A Bias-öböl kikötőjében 1938 október 12-én japán csapatok szálltak partra. Ezzel megkezdődött a támadás Dél-Kína legfontosabb stratégiai és gazdasági központjai ellen. A japán hadműveletek Kanton, Dél-Kína legnagyobb kikötővárosát fenyegették. Viszont Kantonnak igen fontos szerepe volt Anglia számára, mert közel fekszik Hongkonghoz, ehhez a rendkívül fontos kikötőhöz, amelyet Anglia közel száz évvel azelőtt rabolt el Kínától. Kanton elfoglalása feltétlenül gyengítette volna Anglia távolkeleti pozícióit és ezért valószínűtlen volt, hogy a japánok hadműveletet indítanak Kanton ellen, mert ezáltal a Japán és Anglia közti viszony nyílt kiéleződését kockáztatták volna. De Chamberlain kormányának „müncheni” politikája az adott esetben is megtette a magáét. Nem tekinthetjük az események véletlen találkozásának azt a körülményt, hogy az 1938 szeptember 29–30-i müncheni egyezmény után a japán csapatok mégis elfoglalták Kanton, október 25-én pedig, öthónapos harc után, bevonultak Hankoubá.

Japán Dél-Kínában és a Jangce-folyó völgyében indított katonai támadását Konoje herceg, japán miniszterelnök, 1938 december 22-i nyilatkozata követte, amely a világ tudomására hozta „Kelet-Ázsia új rendjét”, és Japán kínai célkitűzéseit. Ez a nyilatkozat azt mutatta, hogy Japán igyekszik végérvényesen kiszorítani a többi hatalmat Kínából, és Kína leigázása révén kivételes jogokhoz szeretne jutni Kelet-Ázsiában. A Konoje-nyilatkozat „béke”-javaslatának három pontja a következőket tartalmazta: 1. Kína ismerje el Mandzsukuót; 2. csatlakozzék az „antikomintern paktumhoz” és 3. Észak-Kínában, Belső-Mongóliában és Kína egyéb helyein japán csapatokat fognak beszállásolni.

A japán imperialisták tervbevették, hogy felvonulási területet létesítenek Mandzsúriában, Belső-Mongóliában és Észak-Kína egyéb részein a Szovjetunió ellen. Konoje nyilatkozata egyben azt jelentette, hogy Japán — mivel a hosszasan elhúzódó kínai háború miatt gazdasági nehézségekkel küzdött — a Kuomintang áruló köreiből támaszkodva, szeretett volna megegyezni Csang Kaj-sekkel, ha pedig ez a politika nem jár sikerrel, akkor Japánnak az volt a szándéka, hogy szakadást idéz elő Kínában és így „Kínát maguknak a kínaiaknak a kezével” hódítja meg.

Japán agresszió
a Haszan-tónál

A japán imperialisták 1938 nyarán nyílt agressziós cselekményt követtek el a Szovjetunió ellen. A japán militaristák 1938 augusztusában — hogy stratégiai fölényre tegyenek szert — megpróbálták elfoglalni a Zaozjornaja magaslatot, mely szovjet területen, a mandzsúriai határ közelében a Haszan-tó mentén fekszik. Erre a kihívó támadásra a japán imperialisták olyan hazug meséket rángattak elő ürügynek, hogy a Haszan-tótól nyugatra fekvő magaslatok állítólag mandzsúriai területen vannak. Noha a Szovjetunió Külügyi Népbiztossága hivatkozott a Huncsunban 1886-ban kötött kínai-orosz szerződésre, mely a határt pontosan megállapította és amely szerint a Haszan-tótól nyugatra fekvő magaslatok Oroszország területén vannak — Sigemicu moszkvai japán nagykövet 1938 július 20-án mégis állhatatosan ragaszkodott a határookra vonatkozó japán verzióhoz, és hadműveletekkel fenyegetőzött. A japánok július 31-én meg is indították a hadműveleteket, de kénytelenek voltak véres fejjel meghátrálni, úgyhogy Sigemicu már négy nap múlva „a konfliktus békés rendezését” kérte. A Külügyi Népbiztosság válaszában kijelentette, hogy 1. a japánoknak mindenekelőtt el kell fogadniuk alapul a huncsuni egyezményt, és utána majd sor kerülhet egy határbizottság megalakítására Japán, Mandzsukuó és a Szovjetunió két-két képviselőjének, továbbá egy semleges közvetítőnek a részvételével; 2. a japán csapatoknak vissza kell térniük a hadműveletek előtti kiinduló állásaikba. A japánok kezdetben nem fogadták el ezeket a javaslatokat, de később, miután a Haszan-tó menti, augusztus 11-ig tartó csatákban vereséget szenvedtek, kénytelenek voltak elfogadni őket. Ezután megkötötték a fegyverszünetet és megalakult a határbizottság.

A szovjet kormány szilárd politikája, és az agresszorra mért erélyes csapása olyan időben, amikor az imperialista hatalmak — Európában és a Távol-Keleten egyaránt — egyre újabb engedményekkel „békéltették” a tengelyhatalmakat, és megsértették az agresszió áldozataival szemben vállalt szerződéses kötelezettségeiket — jelentős erkölcsi támogatást nyújtott Kínának és elodázta a távolkeleti háború kirobbantását. De a japán imperialisták a Haszan-tónál indított provokációs hadműveletük után — noha a Szovjet Hadsereg erélyesen visszaverte és visszavonulásra kényszerítette az agresszort — még mindig nem

mondtak le terveikről, és újabb agresszióra készülődtek a Szovjetunió ellen.

Hogyan segítette Anglia és az Egyesült Államok a japánok kínai agresszióját

A Haszan-tó mentén lejátshódott események ismét felélesztették Japán imperialista vetélytársainak azt a reménységét, hogy a szovjet-japán háborúra már a közeljövőben sor kerül. Ez a remény abban is megnyilvánult, hogy Anglia megpróbálta a „közvetítő” fél szerepét játszani Japán és Kína között.

Az angol imperialista körök és kínai képviselőik sürgették a kínaiakat, hogy hagyják abba az ellenállást, és akkor majd Anglia segít nekik békét kötni a japánokkal. A *North China Daily News* című lap, a kínai angol félhivatalos, sajnálkozását fejezte ki amiatt, hogy a japán-kínai háború miatt Angliának 1937 elején nem sikerült megegyeznie Japánnal, és arra hívta fel a figyelmet, hogy Japán kimerülése a Kína elleni hosszantartó háborúban olyan tényező lehet, amely „felborítja a távolkeleti stabilitást”. Az a félelem, hogy Japán a Kína elleni hosszú háborúban kimerülhet és így majd képtelen lesz a szovjetellenes erő, és a kínai meg a délkeletázsiai demokratikus mozgalom elleni faltörő kos szerepét játszani, a német, az angol és az amerikai imperialistákat egyaránt nyugtalanította. A imperialisták minden erejükből arra törekedtek, hogy Kína minél előbb kapituláljon, s hogy megalkudjanak Japánnal — Kína rovására. A United Press hírügynökség 1938 december 24-i washingtoni jelentése szerint a kínai probléma tanulmányozására alakult társaság jellemző nyilatkozatot adott ki, mely szerint „Kínát szétzúzni jelenleg csak a hatalmak ama szüntelen kísérletei tudják, amelyek arra irányulnak, hogy Kínát békés megegyezésre kényszerítsék. Ebből a szempontból az angol és amerikai kormány különleges aktivitást tanúsít”¹⁵.

De az Egyesült Államok, a délkínai japán támadásra és Kanton elfoglalására — látszatra — kissé másképpen reagált, mint Anglia. Az Egyesült Államok igyekezett megalkudni a japán imperialistákkal, és arra törekedett, hogy minél előnyösebb feltételeket kössön ki magának. Miután a Bias-öbölben partraszálltak a japán csapatok, az amerikai nagykövet 1938 októberében a japán kormánynak egy okmányt nyújtott át, amely részletesen fel-

¹⁵ Csen Po-ta. Csang Kaj-sek, a kínai nép ellensége. 127. old. (oroszul).

sorolta azokat a tényeket, melyek arról tanúskodtak, hogy Japán megsértette a „nyitott kapuk” elvét Kínában, és utalt arra, hogy az amerikai kormány esetleg ellenrendszabályokat foganatosít¹⁶. Az amerikai kormány említett okmánya a japán-amerikai imperialista ellentét élesedését mutatta. Az Egyesült Államok utalt arra, hogy a japánok Csingtaóban valutaellenőrzést létesítettek és ugyanezt tervezik egész Észak-Kínában, továbbá, megváltoztatták a vámtarifákat, japán vezetéssel monopolvállalatokat alapítottak, és mindenféle korlátozásokat léptettek életbe Kínában az amerikai állampolgárokkal szemben, s egyben követelte, hogy a japán kormány szüntesse meg az amerikai polgárok érdekeit érintő korlátozó politikát.

A japán kormány a tokiói amerikai nagykövetnek 1938 november 18-án átnyújtott válaszjegyzékében cáfolta azt az állítást, mintha az amerikaiakkal szemben megkülönböztető politikát folytatna, de egyúttal a következő megállapítást tette: „Japán most minden energiáját annak a feladatnak szenteli, hogy egész Kelet-Ázsiában új rendet teremtsen. Az új rend megvalósítása nemcsak Japán számára szükséges létfeltétel, hanem Kelet-Ázsia tartós békéjének és stabilitásának is az alapja¹⁷.

Ilymódon a japán kormány, az Egyesült Államok szovjet-ellenes törekvéseire hivatkozva, időszerűnek tartotta nyíltan kijelenteni, hogy Kínában a „nyitott kapuk” amerikai imperialista elvét egyoldalúan a keletázsiai „új rend” megteremtésének japán fasiszta elvével helyettesíti.

1939 első hónapjaiban olyan események történtek, amelyek az európai háborús veszélynek és egyidejűleg Japán további katonai terjeszkedésének voltak az előhírnökei. A japán csapatok 1939 februárjában elfoglalták a Kína déli partja mentén fekvő Hajnan szigetét, majd márciusban a Spratly szigeteket. Itt a japánok fontos stratégiai állásokhoz jutottak, amelyek közel voltak Szingapurhoz, és még közelebb Honkonghoz.

Kínában addigra már olyan események történtek, amelyeket a japán imperialisták további támadásuk számára kedvezőknek tekinthettek. Egy japán ügynökökből álló Kuomintang-csoport —

¹⁶ Lásd *T. A. Bisson*, *American Policy in the Far East 1931—1940*. New York, 1940. 76—78. old.

¹⁷ Lásd ugyanott, 78. old.

amely fontos helyet foglalt el a Kuomintangban és a kormányban — Vang Csing-vej vezetésével 1938 őszén Sanghajba szökött a japánokhoz. Miután a japánok Kantont és Hankout elfoglalták, a Csang Kaj-sek vezette Kuomintang-kormány nyíltan kezdte keresni a megegyezést az agresszorral, és tovább szervezte a polgárháborút az ország demokratikus erői ellen, melyek élén a kommunisták álltak. Csang Kaj-sek 1938 november 18-án a Kuomintang Központi Végrehajtó Bizottságának VI. plénümán javasolta, hogy kössenek békét Japánnal és engedjék át neki Mandzsúriát.

Mindezek a körülmények — a japánok támadása és a Kuomintang-kormány kapitulációs politikája — aggasztották az Egyesült Államok haladó köreit, amelyek mozgalmat indítottak a semlegeségi törvény felülvizsgálása, a Japánba irányuló hadianyagszállítás megtiltása, a Japánnal folytatott kereskedelem korlátozása, valamint az Egyesült Államok és Japán között 1911-ben kötött kereskedelmi szerződés felbontása érdekében. Az Egyesült Államok külügyminisztériuma azonban beavatkozásával megbénította ezt a mozgalmat. Az amerikai kormány politikája változatlanul a távolkeleti háború szítására irányult és segített a japán agresszornak.

Az Egyesült Államokból Japánba irányuló hadianyagkivitel évről évre növekedett. Japán számára az ócskavas, acél, ásványolaj és ásványolajtermékek voltak a legfontosabbak. 1939-ben az Egyesült Államokból Japánba szállított áruk 70 százaléka hadianyagokból és stratégiai nyersanyagokból állt.

Az Egyesült Államok Japánba irányuló hadianyagkivitelének növekedését 1939-ben — az előző évhez viszonyítva — a következő táblázat mutatja (millió dollárban):

Japán behozatala az Amerikai Egyesült Államokból	1938	1939
Ásványolaj és termékei	21,7	49,3
Vas- és acélhulladék	3,0	32,5
Réz	2,3	27,5
Gépek és felszerelés	0,8	24,5
Gépkocsik és gépkocsialkatrészek	6,1	16,4

Az amerikai monopóliumok óriási segítséget nyújtottak a japán hadiiparosoknak. A Kuhara Ajukava nevű japán hadiipari

konszern 1938-ban amerikai bankoktól mandzsúriai gyárépítkezésre 50 millió dolláros hitelt kapott. Morgan ugyanebben az évben a japán társaságoknak 75 millió dolláros kölcsönt folyósított. Henry Ford birtokában sok japán hadiipari részvény és japán államkölcsönkötvény volt. Morgan, Rockefeller, Ford és az Egyesült Államok egyéb nagytőkései megszédtek magukat a japán hadianyagszállításokon, és ezért minden eszközzel előmozdították a japán imperializmus agresszív politikáját.

Közben 1939 májusától a kínai helyzet még jobban kiéleződött. Május 12-én a japánok azzal az ürüggyel, hogy kinyomozzák egy japánbérenc meggyilkolásának körülményeit, csapatokat tettek partra Kulangszu szigetén, az amoji nemzetközi kolónia központjában és követelték a kolónia igazgatásának az újjászervezését. Ez nyílt kihívás volt a többi imperialista hatalommal szemben. Ez utóbbiak — hosszú idő óta először — elhatározták, hogy fegyveres tüntetést rendeznek. Az amerikaiak, angolok és franciák 1939 május 17–18-án szintén csapatokat tettek partra Kulangszuban — mindegyik a japán csapatokkal egyenlő létszámút. A japánoknak egy időre vissza kellett vonulniuk. De a nyomást már egy hónap múlva megismételték — ezúttal a tiencsini angol és francia koncesszió ellen. Ürügynek azt hozták fel, hogy az angol koncesszió területén négy kínai tartózkodott, akiket a japánok, hamisan, azzal vádoltak, hogy politikai okokból meggyilkoltak egy japánbérenc árulót. A japán katonai hatóságok követelték a négy kínai kiadatását, és blokád alá vették a tiencsini külföldi koncessziókat.

A japán militaristák figyelemre sem méltatták az angolok tiltakozásait, és tüntetőleg durván bántak az angolokkal. A blokád alá vett koncesszió bejáratánál megmotozták és levetkőztették a lakosokat — férfiakat és nőket egyaránt.

Az angol kormány semilyen lépést sem tett annak érdekében, hogy Japánra nyomást gyakoroljon. Elhatározta, hogy a kérdést a helyi japán hatóságokkal való tárgyalások útján „rendezi”.

A japán hadsereg folytatta támadását Kínában, és Japán erősítette kapcsolatait a hitleri Németországgal (a fasiszta agresszorok — Németország és Japán — „kulturális” kapcsolatainak erősítéséről szóló 1938. évi szerződés), s egyidejűleg a japán im-

Japán provokáció
a Halhin-gol mentén

perialisták a második világháború előestéjén újabb provokációs cselekményeket követtek el a Szovjetunió ellen. 1939 tavaszán, egy évvel a Haszan-tó menti provokáció után, a japán imperialisták még nagyobb méretekben megismételték agressziós cselekedetüket a Szovjetunió és a Mongol Népköztársaság ellen. Az agresszorok a Halhin-gol mentén erőszak útján kísérelték meg a határ megváltoztatását a Mongol Népköztársaság és Mandzsúria között. Követelték, hogy a határt a két ország között a Halhin-gol mentén vonják meg — noha az okmányok és a térkép szerint ez a határ a folyótól keletre húzódott.

Az imperialista Japán az 1936 március 11-i mongol-szovjet kölcsönös segélynyújtási jegyzőkönyv, és Molotovnak, a Szovjetunió Legfelső Szovjetje III. ülésszakán elhangzott ama figyelmeztetése ellenére, hogy „a Mongol Népköztársaság határát... ugyanolyan erélyesen védelmezzük, mint saját határunkat” — 1939 májusában jelentős erővel támadást indított „a Mongol Népköztársaság térségében Halhin-gol környékén, azzal a céllal, hogy szovjet területre hatoljon, átvágja Szibériai Fővasútvonalunkat és elvágja Oroszországtól a Távol-Keletet”¹⁸. A Halhin-gol környéki hadműveletek 1939 májusától augusztusig tartottak. A Szovjet Hadsereg a Mongol Népköztársaság segítségére sietett. A japánok minden támadását visszaverték és így azok kénytelenek voltak védelembe átmenni. Majd a mongol-szovjet csapatok a Halhin-goltól keletre az egész vonalon támadásba lendültek, és a japán-mandzsúriai csapatokat augusztus 21-től 28-ig bekerítették és megsemmisítették¹⁹. Ezután a mongol-szovjet csapatok a Mongol Népköztársaság államhatárán szilárdan megvetették lábukat. Szeptember 16-án közlemény jelent meg a hadműveletek megszüntetésére vonatkozó szovjet-japán egyezményről és a határ-megállapító bizottság megalakításáról²⁰.

Az imperialista Japán nagyszabású katonai provokációjának az volt a célja, hogy a rendkívül feszült európai helyzetben a Szovjetuniót a Távol-Keleten meghátrálásra bírja az agresszor előtt, és a japánok új pozíciókat foglalhassanak el a Szovjetunió elleni támadás előkészítéséhez. De a Szovjet Hadsereg meg-

¹⁸ Sztálin. A Szovjetunió Nagy Honvédő Háborújáról. 198. old.

¹⁹ Lásd a TASzSz jelentését. Izvesztyija. 1939 szeptember 1.

²⁰ Lásd a TASzSz jelentését. Izvesztyija. 1939 szeptember 16.

semmisítő visszavágása halomra döntötte a japán militaristák terveit. Egyúttal a japán imperialistáknak az a számítása is meghiúsult, hogy a fasiszta Németországot nyomban bevonják a Szovjetunió elleni háborúba. Mialatt a Halhin-gol mentén a leghevesebbek voltak a harcok, (augusztusban) megkötötték a szovjet-német meg nem támadási szerződést.

**Az Arita—Craigie-
egyezmény**

Az angol imperialisták szerették volna a japán provokációt a szovjet nép elleni háborúvá fejleszteni, és újabb alkut kötöttek a japán

militaristákkal.

Arita japán külügyminiszter és Craigie angol nagykövet között 1939 júliusában egyezmény jött létre²¹. Az egyezmény értelmében Anglia elismerte, hogy „a japán fegyveres erőknél, amelyek a megszállt területeken gondoskodnak saját biztonságukról és a rendről, különleges feladataik vannak, s e feladatok szükségessé teszik, hogy elfojtsanak vagy kiküszöböljenek minden olyan cselekményt, amely őket akadályozza, a kínaiakat pedig segíti”. Az angol kormány az Arita—Craigie-egyezmény révén Japánt a kínai nép elleni harcban és a Szovjetunió elleni támadás előkészítésében „különleges feladatok” végrehajtására buzdította, és hivatalosan elismerte a japán hadsereg kínai agressziójának „törvényességét”.

A szégyenletes Arita—Craigie-egyezmény, amely szervesen hozzátartozott a „müncheni politikához”, Neville Chamberlain 1939 július 24-i alsóházi nyilatkozatából vált ismeretessé.

A nyilatkozat megállapította:

„Öfelsége kormánya teljes mértékben méltányolja a jelenlegi kínai helyzetet. Kínában nagyarányú hadműveletek folynak, és a kormány úgy véli, hogy mindaddig, amíg ez a helyzet fennáll, a Kínában működő japán fegyveres erőknél különleges feladataik lesznek, amelyek abból fakadnak, hogy gondoskodniuk kell saját biztonságukról és fenn kell tartaniuk a közrendet az ellenőrzésük alatt álló területeken, s emellett még az a feladat is előttük áll, hogy megakadályozzanak, illetve kiküszöböljenek minden olyan okot vagy cselekményt, amely zavarja őket.

... Öfelsége kormányának semilyen szándéka sincs bátorítani olyan cselekményeket, vagy intézkedéseket, amelyek a Kínában

²¹ „Arita—Craigie egyezmény” elnevezés alatt ismeretes.

működő japán fegyveres erőket a fentemlített célok elérésében akadályozná, és a kormány felhasználja ezt az alkalmat, hogy ezirányú politikáját leszögezve tudomására hozza a kínai angol hatóságoknak és alattvalóknak: tartózkodjanak az ilyen cselekményektől és intézkedésektől.”

Tokióban 1939 július 24-én megnyílt az úgynevezett „angol-japán kerekasztal-konferencia”, amelynek az volt a feladata, hogy megoldja az Arita—Craigie-egyezményből fakadó konkrét kérdéseket.

Az angol-japán megegyezés és a Tokió—London közötti széleskörű együttműködés újrafelvételének lehetősége kedvezőtlen hatást keltett az Egyesült Államokban. Ez az amerikai kormány-nak egy tüntető jellegű gesztusában jutott kifejezésre, amelynek úgyszólván semmi gyakorlati jelentősége sem volt. Az Egyesült Államok külügyminisztériuma július 27-én bejelentette, hogy felmondja az 1911. évi japán-amerikai kereskedelmi szerződést.

Az Egyesült Államok azonban a kereskedelmi szerződés felbontása után is szállított Japánnak. Ennek az a magyarázata, hogy az Egyesült Államoknak érdeke volt, hogy Japán folytassa a háborút Kínában. Abban reménykedett — mint Mao Ce-tung beszédeiben megállapította —, hogy a háború folytatása Japánt és Kínát egyaránt legyengíti, ami aztán végső fokon majd lehetővé teszi az Egyesült Államoknak, hogy beavatkozzék, és kedvező feltételeket csikarjon ki Japántól. A kereskedelmi szerződés felbontása után a Japánba irányuló amerikai szállítások nemcsak hogy nem csökkentek, hanem még növekedtek is.

A további angol-japán tárgyalások arra vezettek, hogy augusztus 11-én az angolok a négy kínai kérdésében végülis engedtek a japánoknak, és kiadták őket a japán imperialisták ellenőrzése alatt álló kínai bábhatóságoknak²². A japán kormány követelte, hogy adják át neki az angol koncesszió területén levő bankokban őrzött kínai ezüstöt, és a koncesszió területén szüntessék be a kínai valutaforgalmat. Erre angol-amerikai-francia megbeszélés következett, mert ez a követelés közös érdekeket érintett. Craigie augusz-

²² Craigie emlékirataiban (*R. Craigie. Behind the Japanese Mask. London—New York, 1946.*) hazug módon azt állítja, hogy Anglia ezt a Kína ellen irányuló egyezményt azért kötötte, hogy a tiencsini konfliktus miatt ne keveredjék háborúba Japánnal.

tus 20-i nyilatkozata, amelyben kijelentette, hogy a külföldi koncessziók területén levő ezüstről és kínai valutáról folytatandó tárgyalásokba be kell vonni az Egyesült Államokat és Franciaországot, vagypedig ki kell kérni véleményüket, az említett megbeszélés eredménye volt. A japánok válaszul újabb nyomást gyakoroltak az angolokra: csapatokat tettek partra és területet foglaltak el Csiulung-félszigetnél, Hongkonggal szemben. A kerekasztal-konferencia Anglia és Japán közös megegyezése folytán abbamaradt.

A hitleri Németország betörése a nyugateurópai országokba. Japán terjeszkedésre készülődik a déltengeri országokban

A hitleri Németország 1939 szeptember 1-én megindította a háborút Európában. Anglia és Franciaország nyomban lépéseket tett annak érdekében, hogy további megegyezésre jusson Japánnal. A két hatalom kivonta csapatait Észak-Kínából, az angolok pedig még a Jangce-folyó völgyéből is.

Noha az Egyesült Államok felbontotta Japánnal kötött kereskedelmi szerződését és a félévi figyelmeztető határidő is lejárt, ez a legkevésbé sem látszott meg az Egyesült Államokból Japánba szállított hadianyagok és egyéb áruk választékán, mennyiségén és a vámtarifákon, s empedig az Egyesült Államokban tartózkodó japán gyárosok és kereskedők helyzetén. Az 1940 elején életbeléptetett úgynevezett „erkölcsi tilalomnak” semilyen reális jelentősége sem volt. Japán már a kereskedelmi szerződés felbontása után az Egyesült Államokban 3 millió dollár értékű legújabb típusú szerszámgépet vásárolt a Kavaszaki Repülőgépgyárak részére.

Az Egyesült Államok és Japán közti 1939–1940. évi áruforgalmat jellemzik a következő adatok (millió dollárban):

	1939	1940
Japán behozatala az Amerikai Egyesült Államokból	232,1	227,2
Kivitel Japánból az Amerikai Egyesült Államokba	161,2	158,3

Az Egyesült Államok szenátusának külügyi bizottsága két ízben is megkísérelte (1940 januárjában és februárjában), hogy olyan törvényt fogadtasson el, amely megtiltotta volna a Japánba

írányuló hadianyag- és fegyverkivitelt, de sikertelenül. Az Amerikai Egyesült Államok továbbra is a japán imperializmus fegyverműhelye maradt.

Japán akkoriban kétségtelenül jobban függött az amerikai importtól, mint a japán-kínai háború megelőző három esztendejében. Az amerikai monopóliumok megszédtek magukat a Japánnal folytatott kereskedelmen, a kínai nép ellen folytatott véres háborún, és nem engedték meg, hogy olyan intézkedéseket tegyenek, amelyek gazdaságilag nyomást gyakorolhattak volna a japán agresszorra. Az Egyesült Államoknak ez a politikája nagymértékben előmozdította a japán imperializmus megerősödését. Japán — főleg az Egyesült Államokból — továbbra is minden szükséges hadianyagot, stratégiai nyersanyagot és valutát megkapott árucikkeiért, Brit Malájföldről, Indonéziából és Indokínából pedig megszerzett minden egyéb szükséges nyersanyagot (ásványolajat, vasércet, ónt, kaucsukot stb.).

Az európai háború kitörésétől kezdve Japán terjeszkedése egyre inkább dél felé irányult. Ezt két ok magyarázta: 1. Délkelet-Ázsiában Anglia, Franciaország és Hollandia birtokain voltak azok a katonai-stratégiai nyersanyagok, melyekre Japánnak elsősorban szüksége volt; 2. az európai háború miatt Anglia, Franciaország és Hollandia nem tudott hatékonyan ellenállni Japánnak. Ez egyáltalán nem jelentette azt, hogy a japán imperializmus lemondott volna a Szovjetunió és Kína elleni agresszív cselekedetéről. De Japán már meggyőződhetett arról, hogy az északnyugat felé irányuló terjeszkedés a Szovjetunió szilárd állásfoglalása és ereje folytán sokkal nagyobb kockázattal jár, mint a déli irányú terjeszkedés.

Japán vezető körei a Halhin-golnál elszenvedett vereség után belátták, hogy Japán szövetségesek nélkül nem tud harcolni a Szovjetunió ellen. A hitleri Németországot, amely elsősorban jöhetett volna számba szövetségesként, lekötötte a nyugateurópai háború. Ilyen körülmények között a japán imperialisták elhatározták, hogy kivárják a megfelelő pillanatot, s miután délen megkaparintják a szükséges erőforrásokat, északon felkészülnek az agressziós cselekedetekre.

A japán sajtóiroda 1939-ben „Az új rend építése Kelet-Ázsiában és a császári flotta” címmel brosúrárt adott ki. A brosúra megállapította, hogy ki kell használni az Európában kitört háborút,

és meg kell kezdeni a nagyarányú hódításokat délen, egész Délkelet-Ázsiában.

A japán imperializmus aktivitása a déli tengerek övezetében, Anglia és az Egyesült Államok imperialista gyarmati uralmának szférájában, nyugtalanságot keltett az angolszász országok vezető köreiben. Grew amerikai nagykövet 1939 október 19-én, Tokióban, a Japán-Amerikai Társaságban beszédet mondott. Kijelentette, hogy az Egyesült Államok elégedetlen „a Kínában működő japán csapatok bizonyos cselekedetei miatt”. Hangsúlyozta, hogy a japán fegyveres erők hadműveletei csorbítják „Amerika régi megalapozott jogait Kínában”, továbbá, hogy „Japánnak azok a kísérletei, amelyekkel az ázsiai kontinens nagy részét ellenőrzése alá akarja venni és ott elszigetelt gazdaságot akar teremteni”, feltétlenül visszatetszést fognak kelteni az Egyesült Államokban. Grew egyben azt is kiemelte, hogy ő, mint amerikai nagykövet, megérti azokat a feladatokat, amelyeket a Kínában működő japán fegyveres erők oldanak meg, amikor „igazi biztonságot és stabilitást” igyekeznek teremteni a Távol-Keleten. De ő, Grew, úgy véli, hogy emellett Japán célját az amerikai jogok csorbítása nélkül is „elérheti”, és „sok olyan cselekedetre, amellyel a japánok az Egyesült Államoknak kárt okoztak, semilyen szükség sem volt”²³.

Az amerikai nagykövet világosan a japán imperialisták tudtára adta, hogy a Szovjetunióhoz közelfekvő területeken anélkül is „latbavethetik erejüket”, hogy az ázsiai kontinens más területeit ellenőrzésük alá vennék. Megértette a japán politikusokkal, hogy az Egyesült Államok egyáltalán nem ellenzi, ha Japán Kína északi részén folytatja a kínai kommunisták vezette felszabadult, demokratikus területek elnyomását. Grew beszédéből a japán politikusok csak egy következtetést vonhattak le a maguk számára: Az Egyesült Államok hajlandó megalkudni Japánnal. Az Egyesült Államok és Anglia vezető körei arra számítottak, hogy Japán megütközik a Szovjetunióval.

Grew tokiói beszédével majdnem egyidőben, 1939 októberében Washingtonban Vandenberg szenátor nyilatkozott. Védelmezte azt az álláspontot, amely szerint az Egyesült Államoknak

²³ Grew beszédének teljes szövegét emlékirataiban közölte. Lásd *Joseph C. Grew. Ten Years in Japan*. New York, 1941. 289—294. old.

el kell ismernie Mandzsukuót, azzal a feltétellel, hogy Japán és Amerika között az összes megoldatlan kérdésben kielégítő egyezmény jön létre. Azokkal a sajtójelentésekkel kapcsolatban, hogy a Halhin-gol menti japán kalandorvállalkozás likvidálása után szovjet-japán tárgyalások kezdődtek, Vandenberg fenyegetően kijelentette, hogy ha Japán és a Szovjetunió meg nem támadási szerződést köt egymással, úgy Japánnal szemben nyomban elrendelik a kiviteli tilalmat²⁴. Az amerikai diplomácia nyíltan arra törekedett, hogy a Csendes-óceán medencéjében levő amerikai imperialista pozíciók megerősítése érdekében kirobbantsa a „nagy” szovjet-japán háborút.

Franciaország és
Hollandia behódolása,
és a japán támadás

Attól a naptól kezdve, hogy a hitleri Németország a nyugati fronton 1940 tavaszán megindította támadását, Japán, az európai események további fejlődését előrelátva, megkezdte az előkészületeket a délkeletázsiai francia

és holland gyarmatok elfoglalására. Mindezt hivatalos nyilatkozatokkal álcázta, amelyek hangoztatták, hogy Japánnak érdeke a szóbanforgó övezet status quo-jának fenntartása. Arita japán külügyminiszter 1940 április 15-én kijelentette, hogy a japán kormány „mélységesen aggódnék, ha Holland India status quo-ja bármikép is megváltoznék”. Május 11-én, a német csapatok Hollandiába való betörése utáni napon, Arita értesítette a hatalmakat, hogy a japán kormány „egyre jobban nyugtalanodik” a hollandindiai helyzet miatt. Japán ezzel a nyilatkozáttal elejét akarta venni annak, hogy a francia és a holland gyarmatokat az angolszász hatalmak vegyék ellenőrzésük alá, de egyben azt is meg akarta akadályozni, hogy oda saját szövetségese — a hitleri Németország tegye be a lábát.

Hull, az Egyesült Államok külügyminisztere, ugyanebben az időben (április 17-én) utalt arra, hogy az Amerikai Egyesült Államokat „érdeкли” Holland India sorsa, és kijelentette, hogy a gyarmat belügyeibe való beavatkozás, valamint státusának „nem békés eszközökkel” történő megváltoztatása veszélyes helyzetet teremt a Csendes-óceánon.

Hullnak az Amerikai Egyesült Államok indonéziai „érdekltségéről” szóló nyilatkozatában az amerikai imperializmus nyugta-

²⁴ Lásd Amerasia. 1940 december.

lansága jutott kifejezésre. Az amerikai imperialisták aggódtak amiatt, hogy a délkeletázsiai fontos stratégiai nyersanyagforrások japán vetélytársuk kezébe kerülhetnek. Az Egyesült Államok nagy mennyiségben hozta be a kaucsukot és az ónt Indonéziából és Malájföldről. Ezenfelül az amerikai imperializmus igyekezett megakadályozni Japánt az indonéziai olajforrások elfoglalásában.

Az Egyesült Államoknak a délkeletázsiai országokkal (Indonézia, Malájföld, Indokína) lebonyolított kereskedelmi forgalma megnövekedett. Erről a következő táblázat tanúskodik (millió dollárban):

O r s z á g o k:	1938		1939	
	Export az Egyesült Államokba	Import az Egyesült Államokból	Export az Egyesült Államokba	Import az Egyesült Államokból
Indonézia	68,7	27,5	92,9	35,4
Malájföld	112,2	8,8	148,9	9,9
Indokína	7,1	3,1	9,6	8,8

Természetes, hogy a japán-amerikai viszony feszültsége olyan mértékben fokozódott, ahogy a dél felé irányuló japán terjeszkedés előre haladt.

A francia kormány 1940 júniusában letette a fegyvert a hitleri Németország előtt. Ez az agresszív japán tervek számára kedvező helyzetet teremtett: Francia Indokína a japán támadás első célpontja lett. Indokínának Japán általános terveiben rendkívül nagy stratégiai és gazdasági jelentősége volt. Indokínában nagyszerű öblök és kikötők voltak — Haj Fong, Kanrann és Szaigon — amelyeken keresztül a japánok a stratégiai nyersanyag és élelmiszer (rizs, szén, színesfémek, kaucsuk) egy részét ki tudták szállítani. Indokína a további agresszió ugródeszkája lehetett a Csendes-óceán déli részén, és egyúttal megszerzése sem járt nagy nehézségekkel.

Miután Japán 1940 június 20-án diplomáciai nyomást gyakorolt a fasisztabarát francia kormányra, Japán és Franciaország az 1939 júliusi Arita—Craigie-egyezménnyel azonos „egyezményt” kötött.

A francia-japán egyezmény aláírásának közvetlen következménye volt például az a tény, hogy a tiencsini francia koncesszió területén

zár alá vették a csungkingi kormány francia bankokban őrzött ezüstkészletét, és a japán csendőrségnek megengedték, hogy a kínai hazafiak elleni hajtóvadászat céljából a francia koncesszió területén őrszobákat létesítsen. Sanghajban ugyanaz történt, mint Tiencsinben. Ugyanazon a napon (június 17-én), amelyen Pétain fegyverszünetet kért a hitleristáktól, a japán kormány képviselője követelte a franciáktól, hogy az indokína-jünnani vasútvonalon szüntessék be a Kínába irányuló áru- és anyagszállítást. Két nap múlva a külügyminiszter helyettese újabb követeléssel állt elő: követelte, ruházzák fel a japánokat azzal a joggal, hogy az útvonalra hivatalnokokat rendelhessenek ki a fenti követelések teljesítésének ellenőrzésére. A japánok nyomban ezután elfoglalták Lungcsout, ezt az indokínai határ mentén fekvő kínai helységet. Ugyanekkor a japán hadiflotta hajói Haj Fong kikötőjénél hadgyakorlatokat tartottak. A tokiói francia nagykövet engedelmessékedett Japán követeléseinek, és Catroux, Indokína főkormányzója, július 5-én kijelentette, hogy a vasútvonalon megszűnt a Kínába irányuló áruszállítás. A japánok a vasútvonal hat legfontosabb állomását ellenőrzésük alá vették és jelentős mennyiségű anyagot zsákmányoltak, amely már útban volt Kína felé.

Japánban megszilárdult a legagresszívabb elemek pozíciója, amelyek forma szerint is katonai szövetséget akartak kötni a fasiszta Németországgal, és nem akarták elszalasztani azt a számukra ritkának látszó alkalmat, amikor megvalósíthatják nagyszabású terjeszkedési tervüket Délkelet-Ázsiában²⁵. A japán militarista klikk gazdáival, a zaibacu monopolizációival együtt sietett megvalósítani hódító terveit, amelyek Franciaország és Hollandia csendesóceáni gyarmatai ellen irányultak. Hata tábornok hadügyminiszter, a minisztérium munkatársainak 1940 június 25-i értekezletén kijelentette: „Nem szabad szörszálhasogatásokban megrekednünk és elszalasztanunk ezt a ritka lehetőséget... Ha szükséges, Japánnak gátlás nélkül kell fellépnie azok ellen a hatalmak ellen, amelyek zavarni fogják politikáját”²⁶. Arita nem sokkal ezelőtt kijelentette, hogy Japán a keletázsiai „új rendet” Indokínára és Indonéziára is kiterjeszti. A japán sajtó nagyban vitatta a totális háború és a „keletázsiai közös felvirágzás szférája”

²⁵ A katonai szövetség megkötésére vonatkozó tárgyalások 1940 nyarán kezdődtek.

²⁶ New York Herald Tribune. 1940 június 25.

megteremtésének kérdéseit. Jonai nem sokkal azelőtt hatalomra jutott kormányát egyre jobban bírálták késlekedéséért. A hadügy-miniszter a kormány megbuktatására készülődött.

Miközben a japán uralkodó körök további katonai kalandokra készülődtek, az országon belül még reakciósabb irányzatot honosítottak meg. Japánban 1940 őszéig minden politikai pártot és szakszervezetet felszámoltak. A pártok helyett megalapították a Trón Segítésének Társasága nevű monarchofasiszta szervezetet, melynek hivatalosan az volt a célja, hogy a népet az agresszív háborúra mozgósítsa.

Az angol diplomácia továbbra is folytatta az agresszonnal való megalkuvás politikáját, és egyik engedményt a másik után tette Japánnak. Július 17-én nyilvánosságra jutott az angol-japán egyezmény, melynek értelmében a burmai utat és Hongkongot három hónapra lezárták a Kínába irányuló áru- és anyagszállítás előtt. Az angol kormány ezzel a lépésével arra ösztönözte a Kuomintang-klikket, hogy hódoljon be Japán előtt.

Az Egyesült Államok lényegében hasonló politikát folytatott. Ebből a szempontból jellemző Early-nek, a Fehér Ház hivatalos szóvivőjének július 16-i nyilatkozata, amely szerint a Monroe-elvet Ázsiában is alkalmazni lehet, és ezért Francia Indokína kérését az ázsiai országoknak egymás között kell megoldaniuk²⁷. Ez lényegében nem volt egyéb a japán agresszív politika teljes helyeslésénél.

Japánban július 17–22. között új kormány alakult, melynek miniszterelnöke Konoje, külügyminisztere pedig Macuoka lett. Az új kormánynak az volt a feladata, hogy az agresszív célok érdekében a lehető legnagyobb mértékben kihasználja a Távol-Keleten az európai háború következtében előállott helyzetet. Ez természetesen mindenekelőtt Franciaország és Hollandia gyarmati örökségére vonatkozott. Franciaország valójában behódolt a japán követelések előtt. Hollandiára egyelőre még nem került sor, de a holland-japán tárgyalások igen hamar megkezdődtek, mégpedig olyan körülmények között, amikor sem Anglia, sem az Egyesült Államok nem mutatott hajlandóságot arra, hogy Japán elé akadályokat gördítsen.

Japán azonban számolhatott azzal, hogy terveit a fasiszta

²⁷ Lásd New York Times. 1940 március 7.

Németország keresztezi, amely a Pétainnel kötött fegyverszüneti szerződésben hozzájárult ahhoz, hogy a vichy-i kormány a gyarmatok megvédelmezése érdekében a flotta egy részét megtarthassa. Ezzel a németek megmutatták, hogy szemmeltartják a francia gyarmatokat. Ezért Konoje kormánya nyomban hatalomra jutása után közölte Berlinnel és Rómával: Japán elvárja, hogy Indokína kérdésében „kikérjék véleményét”. A japán imperialisták élénk gazdasági és katonai tevékenységbe kezdtek ebben a térségben.

A japán katonai missziók, amelyeket a kínai határ lezárása végett küldtek Indokínába, egyúttal a gazdasági ellenőrzés politikáját is gyakorolni kezdték. Majd a japán katonai parancsnokság azzal a követeléssel állt elő, hogy a Kína számára lezárt indokínai útvonalat nyissák meg a japán hadsereg előtt.

Ebben a helyzetben az Egyesült Államok távolkeleti diplomáciai irányvonala nyíltan kedvezett a japán agressciónak. Az Egyesült Államok elnöke július 20. körül az exporttilalmat a repülőbenzinre, továbbá az elsőrendű ócskavasra és acélhulladéokra is kiterjesztette, de nem terjesztette ki a rendes benzinre és arra az ócskavasra, amelyet Japán jelentősen nagyobb mennyiségben fogyasztott. Hull, az Egyesült Államok külügyminisztere, 1940 július 21-én beszédet mondott, amelyben nyíltan Japán mellett foglalt állást, és beszéde csakúgy hemzsegett a szovjetellenes provokációs kijelentésektől. Ellenezte, hogy megtiltsák a fontos hadianyagok kivitelét Japánba. „Nem fogunk ilyen határozatokat hozni — mondotta —, hogy ne idézzünk elő hazafias tömörülést a japánoknál, nem fogjuk Japánt Oroszország karjaiba taszítani.”

Az indokínai francia hatóságok az Egyesült Államokra támaszkodva megpróbálták megakadályozni azt, hogy Indokína végleges gazdasági függőségbe jusson Japánnal szemben. Kísérletük azonban eredménytelenül végződött, mert az Egyesült Államok Japán „megbékéltetésének” politikáját folytatta.

A délkínai japán megszálló csapatok parancsnoksága 1940 augusztus első felében követelésekkel kezdte ostromolni a francia gyarmati közigazgatást: engedje át a japán csapatokat Indokína területén a kínai határ felé, és adja meg a jogot a japán hadseregnek az indokínai szárazföldi és haditengerészeti támaszpontok felhasználására.

Augusztus végén kitudódott, hogy a japánok katonai jellegű kiváltságokat kaptak Indokínában, és a kiváltságok mértékét a helyszíni megbeszélések voltak hivatva megállapítani. Decoux-nak, Francia Indokína kormányzójának azonban hamarosan ultimátumot nyújtottak át azzal a követeléssel, hogy a japán csapatokat haladéktalanul engedjék be Indokínába. Decoux formálisan elutasította az ultimátumot. Kijelentette, hogy amennyiben a japánok bevonulnak, a franciák ellenállást fognak tanúsítani. De a valóságban Francia Indokína hatóságai még csak nem is gondoltak arra, hogy megszervezzék az ellenállást a japánokkal szemben. Az amerikai pártfogás alatt álló vichy-i kormány Indokína kérdését megvizsgálás végett az olasz-német fegyverszüneti bizottság elé terjesztette. Az Egyesült Államok szeptember 4-én kijelentette, hogy a japán ultimátum, amennyiben valóban volt ilyen, „kedvezőtlen hatást gyakorol az Amerikai Egyesült Államok közvéleményére”, de csupán olyan diplomáciai lépéseket tett Tokióban, melyek arra hívták fel a figyelmet, hogy a Távol-Keleten fenn kell tartani a status quo-t. Halifax angol külügyminiszter majdnem ezzel egyidejűleg ugyanilyen nyilatkozatot tett a Lordok Házában. Jellemző, hogy az angolszász hatalmaknak még ez a rendkívül korlátozott jellegű diplomáciai lépése is — amelyet közvetlenül azután tettek, miután bejelentették, hogy Anglia csendesóceáni birtokain haditengerészeti támaszpontokat ad át az Egyesült Államoknak (1940 szeptember 3-án), és hogy az Egyesült Államok ezeken a támaszpontokon flottát szándékozik tartani — hatással volt Japánra: Japán szeptember 4-én kijelentette, hogy Nisihara, az indokínai japán megbízott túllépte hatáskörét, és hogy Indokínának semmiféle ultimátumot sem nyújtottak át. Ugyanakkor a japánok Indokínában értesítették a francia gyarmati közigazgatást, hogy az ultimátumot visszavonják, és tovább folytatják a tárgyalásokat.

A japánok visszavonulása azonban csak ideiglenes jellegű volt. Az olasz-német imperialisták igyekeztek az előállott helyzetet a legelőnyösebben kihasználni annak érdekében, hogy minél teljesebben megegyezzenek Japánnal. Max Stimmer, Hitler megbízottja, szeptember első napjaiban Tokióba utazott, szeptember 7-én pedig már arról értesült a világ, hogy a hitleristák Indokínával kapcsolatban engedékenységet „tanácsoltak” a vichy-i kormánynak a japán követelésekkel szemben.

Roosevelt, az Egyesült Államok elnöke, szeptember 13-án bejelentette, hogy az exporttilalmat a repülőbenzin előállításához szükséges felszerelésre és gépekre, a repülőgépekre és repülőmotorokra is kiterjesztik. Ez az intézkedés azt mutatta, hogy az Egyesült Államok igyekszik bizonyos nyomást gyakorolni Japánra, az utóbbinak a Csendes-óceán délnyugati részére vonatkozó hódító tervei miatt. Az amerikai diplomácia arra számított, hogy ilyen módon Japánt tárgyalásra bírja majd Amerikával, és így tisztázzák a japán terjeszkedés „határait”.

A japán kormány alig két héttel a szeptember 4-i visszavonulás után újabb követelésekkel állt elő Indokínában. Ezek azonban már lényegesen nagyobbak voltak, mint az előbbiek. Szeptember 19-én a japán kormány, az eddigieken kívül még azt is követelte, hogy jogosítsák fel légitámaszpontok létesítésére Lao Kajban és Hanoiban, és haditengerészeti támaszpontok berendezésére Haj Fongban, a tonkini tengerszorosban, Kuancsouvanban és a Kamrann-öbölben, követelte továbbá, hogy a franciák vizsgálják felül Francia Indokína vámtarifáit, és biztosítsanak szabad átjárást a japán csapatoknak Lang Sönből és Haj Fong kikötőjén keresztül a kínai határra.

A japánok a követelések teljesítésének határidejéül szeptember 22-én este 10 órát jelölték meg a francia-indokínai hatóságoknak. Ando tábornok, a délkinai japán hadsereg parancsnoka, azzal fenyegetőzött, hogy benyomul Indokínába.

Decoux vichysta tengernagy szeptember 22-én délután 3 órakor — 7 órával az ultimátum határidejének lejárta előtt — elfogadta a japánok követeléseit.

A japán—francia-indokínai egyezményben az alábbi feltételek szerepeltek: 1. a japánok megkapják a jogot, hogy nyomban „korlátozott létszámú” csapatot tehessenek partra Haj Fongban; 2. a japánok három légitámaszpontot kapnak Észak-Indokínában (Hanoi környékén, Kína és Burma határán); 3. a japán parancsnokságnak megengedik, hogy e légitámaszpontok őrzésére hatezer katonát rendeljen ki.

A japán csapatok Lang Sön irányában már szeptember 22-én éjjel előtt átlépték Indokína határát. Szeptember 23-án reggel elfoglalták a franciák előretolt támaszpontjait, és Long Dongban lefegyverezték a helyőrséget. Másnap reggel elfoglalták Lang Sönt, a Kuanghszi tartományba vezető vasútvonal végállomását. A *Temps*

című, Hanoiban megjelenő francia lap²⁸ azt írta, hogy a japánok könnyedén elfoglalták az előzőleg bekerített Lang Sönt, anélkül, hogy ezt a franciák megakadályozták volna. A vichy-i kormány behódoló nyilatkozata az alábbiakat jelentette ki ezzel az eseménnyel kapcsolatban: „A francia kormány véleménye szerint a japán kormány minden lehetőst elkövet annak érdekében, hogy megállítsa csapatainak hadműveleteit, de a tonkini hadműveletek egyelőre még folynak”²⁹. Közben Haj Fongban a japánok szeptember 26-án kétezer, harckocsikkal is felszerelt tengerészgyalogost tettek partra. A kikötő francia partvédő ütegei ellenállás nélkül megadták magukat. Ugyanezen a napon, kínai hírforrások szerint, harmincezer japán katona szállt partra — nem számítva azokat a csapatokat, amelyek Kína határát átlépve Hanoi felé tartottak.

Mindezek az események még jobban kiélezték a viszonyt a legfőbb csendesóceáni vetélytársak — az Egyesült Államok és Japán — között, és ugyanakkor siettettk a „tengelyhatalmak” katonai szövetségének megalakulását. A közvélemény hamarosan arról értesült, hogy az Egyesült Államok Angliától a burma-kínai út megnyitását követeli.

Az Egyesült Államok egyúttal igyekezett fékezni a Délkelet-Ázsia felé irányuló japán agressziót, és elhatározta, hogy „segítséget nyújt” Kínának. Az amerikai Export-Import Bank ezekben a napokban kisebb kölcsönt folyósított Kínának — 25 millió dollárt. Rooseveltné, az Egyesült Államok elnöke, szeptember 26-án teljes tilalmat rendelt el mindennemű acél- és vashulladék kivitelére, ami már bizonyos mértékben csorbította Japán érdekeit. Az *Aszahi* című japán lap szeptember 27-én megállapította: „Japán és az Egyesült Államok közti összeütközés elkerülhetetlennek látszik. Japán ugyanis elhatározta, hogy megteremti Kelet-Ázsiában — a Csendes-óceán délnyugati részét is beleértve — befolyási övezetét. Az Egyesült Államok pedig arra törekszik, hogy a hatalmas óceán túlsó partjáról minden eszközzel, olyanokkal is, melyek közel állnak a katonai rendszabályokhoz, beavatkozzék Japán ügyeibe.”

²⁸ La Volonté Indochinoise (Hanoi). 1940 szeptember 26.

²⁹ Ugyanott.

A fasiszta agresszorok „hármasszövetsége”. Japán és Thaiföld

Japán, a hitleri Németország és a fasiszta Olaszország 1940 szeptember 27-én katonai szövetséget kötött egymással. Ennek a katonai-politikai jellegű szerződésnek az alapján Németország és Olaszország elismerte Japánnak azt a „jogát”, hogy megteremtse Kelet-Ázsia „új rendjét”. A „tengelyhatalmak” katonai hármasszövetsége az agresszorok összeesküvése volt a többi hatalom, elsősorban pedig a Szovjetunió ellen. A szövetség létrehozóinak az volt az elgondolása, hogy e lépésük által mindenekelőtt erősítsék az Egyesült Államok „izolacionista” elemeit és az Egyesült Államokat távoltartsák az Anglia oldalán való hadbalépéstől³⁰. De a „tengelyhatalmak” katonai-politikai szövetségének megkötéséről szóló jelentés nyilvánossághozatala meggyorsította a közeledést Anglia és az Egyesült Államok között. Ez többek között abban nyilvánult meg, hogy Anglia kijelentette: október 17-től kezdve ismét megnyitja a burmai utat.

A francia-indokínai helyzet kiéleződése idején Thaiföld (Sziám) azt követelte Franciaországtól, hogy vizsgálják felül az indokínai határt, Laosz és Kambodzsa területének egy részét adják át neki. Szonggram thaiföldi kormánya egyre inkább a japánbarát elemek befolyása alá került. Franciaország fegyverletétele előtt Thaiföld megpróbálta kihasználni Japán és az európai hatalmak ellentéteit: 1940 június 12-én megnemtámadási szerződést kötött Franciaországgal és Angliával, ugyanakkor pedig „barátsági és a területi épség kölcsönös tiszteletbentartására vonatkozó szerződést” Japánnal. A francia nép árulói Európában a hitleri Németország előtt, Indokínában pedig a japán imperialisták előtt hódoltak be, és ez a tény a thaiföldi uralkodó osztályok Japán által bujtogatott agresszív elemei számára kedvező feltételeket teremtett ahhoz, hogy területi követeléseket támasszanak Indokínával szemben. A japán agresszorok igyekezve Thaiföldet végérvényesen befolyásuk alá gyűrni, támogatták az ottani terjeszkedőknek a

³⁰ Macuoka japán külügyminiszter hivatalosan beismerte, hogy a „tengelyhatalmak” „hármasszövetsége” a Szovjetunió ellen irányul. 1940 szeptember 26-án a japán titkos tanácsnak azon az ülésén, amely a szerződéstervezetet tárgyalta, kijelentette, hogy Japán a Szovjetunió elleni háború esetén támogatja Németországot, Németország pedig Japánt segíti, ha az megütközik a Szovjetunióval. (Lásd a Szovjetunió vádképviselőjének beszéde a japán háborús főbűnösök tokiói tárgyalásán, 1946 október 8-án. [oroszul].)

„nagy Thai” megteremtésére irányuló sovinszta terveit. Ezt azért tették, mert arra számítottak, hogy Thaiföldet az ázsiai fasiszta „új rend” engedelmes tagjává tehetik. A thaiföldi kormány megtagadta az Angliával és Franciaországgal kötött meg nem támadási szerződés ratifikálását, viszont a Japánnal kötött szerződést ugyanakkor tüntetően ratifikálta. Kijelentette, hogy Franciaország többé nem tudja fenntartani a rendet gyarmatain, és ezért Thaiföld maga gondoskodik Indokínában élő polgáraitól. Miután a vichy-i kormány elutasította Thaiföld követeléseit, Szonggram thaiföldi miniszterelnök október 20-án kijelentette: „Elhatároztuk, hogy visszavesszük területünket, és vissza is fogjuk venni”³¹. Az indokínai konfliktus már-már háború kitörésével fenyegetett Francia Indokína és Thaiföld között.

Thaiföld területi követelései fokozták a francia hatóságok nehézségeit, és elősegítették a japánok indokínai terveinek megvalósulását.

A japánok mellett, hogy az élelmiszer- és nyersanyagforrások monopolizálásával erősítették indokínai gazdasági pozícióikat, az országot katonai felvonulási területként is egyre jobban felhasználták. Az indokínai légitámaszpontoknak, ahonnan a repülők egy-másfél óra alatt elérhették és bombázhatták a burmai út kínai területen levő szakaszát, nagy jelentőségük volt a japánok számára. Szumita japán tábornok, egy nappal a burmai út megnyitása előtt kijelentette, hogy Japán semilyen országból sem engedi meg az anyagszállítást Kínába. Ezután az indokínai japán támaszpontokról megkezdtek a légitámadásokat a kínai terület ellen.

Azokban az időkben, amikor a francia gyarmatosítók és a velük kapcsolatban álló reakciós, komprádor rétegek behódoltak a japán agresszorok előtt — a vietnami néptömegek, a kommunisták vezetésével, Tonkinban kibontották a felkelés zászlaját. A fegyveres ellenállás első központjait a japán és a francia erők eltiporták.

Október végén a kínai csapatok megtisztították a japánoktól az Indokína határán fekvő Lungcsou városát, és elfoglalták a stratégiai szempontból fontos Nanningot. A japán vezérkar november 14-én bejelentette, hogy a japán csapatokat — „stratégiai megfontolások miatt, a front megrövidítése céljából, továbbá azért, hogy ezeket a csapatokat másutt használják fel” — kivon-

³¹ New York Herald Tribune. 1940 október 21.

ják Kuanghszi tartományból és Kuangtung tartomány nyugati részéből. A japánok „önkéntes” kivonulását Kuanghsziból és Kuangtung délnyugati részéből a tartalékok hiánya magyarázta. A japán militaristák azonban délen tovább folytatták a katonai erők gyűjtését, csapatokat és közlekedési eszközöket vontak össze Hajnan szigetén, Haj Fongban és Kuancsouvan francia koncessziónál.

A japán külügyminisztérium az indokínai, thaiföldi, burmai, malájföldi, északborneói és francia-óceániai ügyek intézésére 1940 november 13-án megszervezte a Dél-tengeri Hivatalt.

Indokína továbbra is a japánok katonai és gazdasági terjeszkedésének rendkívül fontos színtere maradt. A japánok novemberben azzal az ürüggyel, hogy Francia Indokína gyarmati hatásai állítólag elnéző magatartást tanúsítanak a saigoni japánellenes népmozgalommal szemben, azt követelték, hogy csapatokat tessenek partra Szaigonban, a Délkínai-tengernek ebben a rendkívül fontos kikötőjében.

A néptömegek egyre jobban szembeszálltak az indokínai japán agresszióval. Kokinkína nyugati tartományaiban 1940 november végén felkelés lángolt fel, amely „december végéig egész Kokinkínát lázban tartotta”³². A felkelés idején a vietnami partizánok sok helyen átvették a hatalmat, és megalakultak a népi bizottságok. Kan Sönben felvonták az ötágú aranycsillagos vörös zászlót, amely a népi szabadságharc zászlajává, majd később a Vietnami Demokratikus Köztársaság zászlajává lett.

Ebben az időben a thaiföldi csapatok több helyen átlépték Francia Indokína határát. 1940 decemberében és 1941 januárjában szárazföldön, levegőben és tengeren egyaránt, katonai összeütközésekre került sor Thaiföld és Indokína között. A japánok saját érdekükben támogatták Thaiföld területi igényeit. A hadviselő felek 1941 február végén a japánok közvetlen beavatkozásával fegyverszünetet kötöttek. Isii, a japán kormány hivatalos képviselője, 1941 február 28-án kijelentette, hogy a franciák vagy még aznap elfogadják Japán közvetítését, vagy pedig a következményekért nekik kell viselniük a felelősséget. Isii azonban „tagadta”, hogy ez ultimátum, mert „a közvetítő felek közt nem lehet szó

³² „Az igazság Vietnamról” című cikkgyűjtemény. Fordítás franciából. Külföldi Irodalmi Kiadó, Moszkva, 1949. 45. old. (oroszul).

ultimátumról". A japán kormány ajánlatát elfogadták. A tárgyalások Tokióban folytak és március 4-én megkötötték a szerződést, amelyet Thaiföld, Franciaország és az indokínai francia hatóságok képviselői írtak alá. A szerződés értelmében Thaiföld mintegy 25 000 négyzetmérföld területet kapott Indokínától, körülbelül 1 millió lakossal.

Egyidejűleg Thaiföld és Japán, továbbá Francia Indokína és Japán képviselői jegyzőkönyveket írtak alá, melyek kötelezték a francia gyarmati hatóságokat és Thaiföldet, hogy harmadik hatalommal vagy hatalmakkal „ne lépjenek semmiféle olyan egyezményre, amely akár közvetlenül, akár közvetve, politikai, gazdasági vagy katonai együttműködést helyez kilátásba Japán ellen”.

E jegyzőkönyvek aláírása után, 1941 május 6-án Japán és Francia Indokína a gazdasági vállalkozásokra és a hajózásra vonatkozóan öt évre szóló szerződést kötött egymással, ami Japán uralkodó gazdasági pozícióit egész Indokínában megszilárdította. A szerződés Indokínát bekapcsolta a jen-tömbbe, és lehetővé tette a japánoknak, hogy behatoljanak az ország mezőgazdaságába, bányáiparába és energetikai vállalataiba.

1941 július 20. körül Vichy és Tokió szerződést kötött Francia Indokína „közös védelméről”. Indokína az Indonézia és más délkeletázsiai országok ellen irányuló további japán agresszió felvonulási területe lett.

Japán az indokínai agresszióval egyidejűleg Japán és Indonézia 1940 nyarától kezdve Indonézia ellen is agresszióra készülődött. 1940 szeptemberében Kobajasi kereskedelmi miniszter vezetésével küldöttség indult Batáviába. Kobajasi mellel a Micui-konszernt is képviselte. A küldöttségnek az volt a feladata, hogy korlátlan ásványolaj-szállítást biztosítson Japán számára, a tárgyalások azonban nem jártak eredménnyel, és Kobajasi visszatért Japánba. A japánok novemberben Josidzava volt külügyminisztert küldték Batáviába. Neki decemberben sikerült szerződést kötnie, melynek értelmében Indonézia kötelezte magát, hogy évi 1 800 000 tonna ásványolajat szállít Japánnak. De ez nem elégítette ki a japánokat, mert Indonéziából nem kaptak magas oktánszámú repülőbenzint, amelyet az angolok kötöttek le szerződésileg, ezenfelül a japánoknak nem volt elegendő tankhajójuk, és ez a körülmény megakadályozta őket kvótájuk kihasználásában. A japán kormány

az indonéziai holland hatóságok külkereskedelmi politikájával sem volt megelégedve, mert ez a politika főként az Angliával és az Egyesült Államokkal való kereskedelmet segítette elő.

A japán imperialisták azonban nem csupán azt követelték, hogy az indonéziai holland gyarmati hatóságok változtassák meg külkereskedelmi politikájukat, hanem azt is, hogy juttassanak nekik nagyobb részt a holland fuvarlehetőségekből áruszállítás céljára, ezenkívül adjanak mezőgazdasági és bányaiipari koncessziókat, és engedjék meg a japán kivándorlók korlátlan beutazását. Josidzava ezekről a kérdésekről tárgyalt a holland gyarmati hatóságokkal. Ezek azonban, angol-amerikai támogatásban reménykedve, elutasították a japán követeléseket. Az 1940 szeptemberében megindult tárgyalások 1941 júniusában megszakadtak, és újrafelvételükre többé nem is került sor.

Japán terjeszkedése déli irányban, és a kínai helyzet

Josidzava sikertelen indonéziai küldetését több olyan esemény előzte meg, amely ugyancsak jelentős volt a csendesóceáni imperialista ellentétek további kiéleződése szempontjából. A

Kuomintang-tábornokok Ho Jing-csin hadügyminiszter és Csang Kaj-sek parancsára hitszegő támadást indítottak a kommunisták vezette új Negyedik Népi Forradalmi Hadsereg ellen. Ez a támadás nagyszabású polgárháború komoly veszélyét rejtette magában. A kínai kommunisták szilárd és erélyes politikája azonban ideiglenesen elhárította ezt a veszélyt. Kína északi részén a japán megszállóknak a Nyolcadik Népi Forradalmi Hadsereg hősi harca és a kommunisták vezette széleskörű partizánmozgalom fejlődése következtében nem sikerült hadállásaikat megszilárdítaniuk. A japánok hátát Közép-Kínában a Negyedik Népi Forradalmi Hadsereg részéről a stratégiaiag fontos tengermelléki vidéken szintén veszély fenyegette. A japán militaristák szerettek volna végezni a Nyolcadik Népi Forradalmi Hadsereggel, és 1940 őszétől kezdve, a „felperzselt föld” taktikáját követve, irtóháborút viseltek a kínai nép ellen. De még ez sem hozta meg a kívánt eredményeket. A kínai demokratikus erők harca a japánok ellen a Kínai Kommunista Párt vezetésével megakadályozta a megszállókat az északi tartományok rendkívül fontos területének gazdasági és stratégiai hasznosításában.

A japán hódítók nagy reményeket fűztek a csungkingi Kuomintang-kormány nyílt fegyverletételéhez. Ez a kormány félt a kínai

néptömegek aktivitásától és jobbnak látta, ha nem a japánok, hanem inkább a kommunisták vezette kínai demokratikus erők ellen visel hadat. A Csang Kaj-sek kormány a hazaárulás, a polgárháború és a fasiszta reakció útjára lépve, az 1939–1940-es években politikájával támogatta a japán hódítóknak azt a törekvését, hogy minél gyorsabban befejezzék a kínai háborút (a Kuomintang fegyverletétele alapján), és ezáltal lehetővé váljék számukra az agresszió előkészítése a Csendes-óceánon, valamint a Szovjetunió ellen.

A Kuomintang 1939-ben „az egyéb pártok tevékenységének korlátozására irányuló intézkedésekről” titkos határozatot hozott, amelynek az volt a célja, hogy előkészítse a kínai polgárháborút.

A Kuomintang-kormány népellenes árulásának egyik legvisszatasztálhatóbb megnyilvánulása az a Csang Kaj-sek klikkje által meg is valósított szörnyű elmélet volt, amely úgy szólt, hogy „a hazát kerülő úton kell megmenteni”, és megvalósítása abban állt, hogy a Kuomintang-tábornokok Csang Kaj-sek, a főparancsnok engedélyével hadseregükkel együtt átálltak a japánok oldalára, állítólag azért, hogy a kínai csapatok emberanyagát megőrizzék, és „más eszközökkel” folytassák az ellenállást a japánokkal szemben. Ez az „átállási kampány” 1939 májusában kezdődött, és több éven át folyt. Így valósult meg az együttműködés a japán megszálló csapatok és a Kuomintang között a kínai kommunisták vezette hadseregek elleni háborúban³³.

A Kuomintang-hadseregek támadása 1941 januárjában a Negyedik Népi Forradalmi Hadsereg ellen kísérlet volt a kínai demokrácia fegyveres erőinek széttűzésére, hogy előkészítse a talajt a fegyverletétel számára. A japán imperialisták és a kínai reakció-sok azonban sem az országban folyó nemzeti felszabadító mozgalom fejlettségével, sempedig azokkal a mélyen gyökerező kapcsolatokkal nem számoltak, amelyek a népi forradalmi hadsereget a tömegekhez fűzték. Ezért a japán hódítóknak és a Kuomintang-reakciósnak a demokratikus erők széttűzésére irányuló terve teljesen csődöt mondott.

A japánok mégis megpróbálták kihasználni az Anhuj tartományban közvetlenül a Negyedik Hadsereg ellen indított támadás után előállt helyzetet. Csapataikat Kanton körül kezdték össze-

³³ Lásd Voproszi Isztorii. 7. sz. 1950. 25. old.

vonni és északon hadműveletet indítottak, hogy az egész peking-hankoui vasútvonalat elfoglalják. Így akarták megbénítani a Lojang és a Hoangho déli partvidékét. A japánok 1941 február végén Kína déli részén élénk tevékenységbe kezdtek. Mindez arra mutatott, hogy Japán a lehető legnagyobb mértékben igyekszik kihasználni a Kuomintang-klikk provokációit. A japán hadműveletek azonban nem jártak sikerrel, mert a kínai nép demokratikus tömegeinek erőfeszítései következtében az agresszorral szemben tanúsított ellenállás jelentékenyen megnövekedett. A Kínai Kommunista Párt a japán csapatok hátában már 1937-ben megteremtette a felszabadult területek frontját, amely lekötötte a japán hadsereg zömét.

Ugyanekkor az Egyesült Államok és Anglia kormánya továbbra is folytatta az agresszor „megbékéltetésének” politikáját, noha megvoltak a kedvező feltételek ahhoz, hogy Japánnal hatékonyan szembeszálljanak. 1941 márciusában az Egyesült Államokban meghozták a lend-lease törvényt³⁴, és Kínát is bevették azok közé az országok közé, amelyekre ezt a törvényt alkalmazni lehetett. Ennek ellenére Kína csak nagyon kevés fegyvert kapott Amerikától. Viszont Japán 1941 őszéig a szükséges hadianyagok jelentős részét továbbra is az Egyesült Államoktól kapta.

Imperialista egyezkedési kísérletek az Amerikai Egyesült Államok és Japán vezető körei között

Az amerikai diplomácia hajlandó volt az imperialista Japánnal tárgyalni, és vele a kínai nép létérdekei rovására megalkudni. Az Egyesült Államok imperialista körei egy „távolkeleti München” terveit szövögették, arra számítva, hogy így a japán agressziót a Szovjetunió ellen fordíthatják. A japán politikusok nagyon is jól ismerték az Egyesült Államok vezető köreiben elterjedt hangulatot. Ezt figyelembe véve küldték Nomura tengernagyot nagykövetnek Washingtonba. Amikor Nomura 1941 február 11-én megérkezett az Egyesült Államokba, a japán sajtó azt írta, hogy ez a kinevezés „udvariassági gesztus” Amerika felé és hogy Amerika „rendkívül baráti” nagykövetet kapott. Nomurát jól ismerték az Egyesült Államokban, ahol azelőtt hosszú ideig tartózkodott mint tenger-

³⁴ Lend-lease — kölcsön-bérlet; az a törvény, melyet az Egyesült Államok kongresszusa 1941-ben fogadott el az antifasiszta harc részvevőinek nyújtandó felszerelés-, nyersanyag-, élelmiszer- és árukölcsönről, illetve bérletről. — *A ford.*

részeti attasé, és eléggé szilárd kapcsolatokat épített ki az amerikai burzsoázia befolyásos képviselőivel. Amikor Rooseveltnél üdvözölte Nomurát, hangsúlyozta, hogy a tengernagy régi személyes barátja.

1941 márciusában Washingtonban japán-amerikai tárgyalások kezdődtek Nomura és Hull között.

Az amerikai külügyminisztérium május 12-én megkapta a japán javaslatokat, melyek azt a követelést tartalmazzák, hogy az Egyesült Államok ismerje el Mandzsukuót, és mondjon le Csang Kaj-sek kormányának támogatásáról. Japán indítványozta, hogy dolgozzák ki közösen a „kommunizmus elleni harc” általános politikáját, és ruházzák fel Japánt korlátlan jogokkal arra, hogy a Csendes-óceán délnyugati részén a számára szükséges katonai-stratégiai nyersanyagokat megszerezze. A japánok azt is javasolták, hogy fejlesszék a két állam közti kereskedelmet, és ismerjék el a Fülöp-szigetek „függetlenségének” elvét, azzal a feltétellel, hogy a szigetek állandóan semlegesek maradnak³⁵. Ez utóbbi követelés azt jelentette, hogy az Egyesült Államok nem erősítheti meg a Fülöp-szigeteket. Viszont, mint ezt egy május 12-i tokiói dokumentum bizonyította, a japán kormány nem szándékozott Németországgal szakítani.

A második világháború menete arra kényszerítette az Egyesült Államokat, hogy egyre nagyobb figyelmet fordítson az európai eseményekre. Az Atlanti-óceánon a német tengeralattjárók érzékeny csapásokat mértek az angol kereskedelmi flottára, melynek veszteségei háromszorosan felülmúlták az angol hajógyárak termelőkapacitását.

Az egyik német tengeralattjáró 1941 júniusában elsüllyesztett egy amerikai hajót. Az Egyesült Államok erre azzal válaszolt, hogy Rooseveltnél elnök rendeletére zárolták a „tengelyhatalmak” amerikai követeléseit (Japán kivételével), és Amerika megszakította a konzuli kapcsolatokat Németországgal és Olaszországgal (1941 június 14.). A német-amerikai viszony kezdett a végsőkéig kieleződni. A japán diplomácia arra számított, hogy a német-amerikai viszony rosszabbodásából a lehető legnagyobb hasznot húzhatja. A japán vezető körök biztosak voltak abban, hogy az Egyesült

³⁵ Lásd Peace and War. United States Foreign Policy 1931—1941. Washington, 1943. 656—659. old.

Államok „szolid” kompromisszumot fog keresni Japánnal. Valóban, Hull külügyminiszter már 1941 május 16-án arról értesítette a japán megbízottat, hogy „bizonyos módosításokkal” lehetségesnek tartja elfogadni azokat az „elveket”, amelyeket Konoje fejtett ki nyilatkozatában a Japán és Kína közti „jósomszédi viszonyról”, „a kommunizmus elleni közös harccal” és a két ország gazdasági együttműködésével kapcsolatban — de japán monopólium és más országok érdekeinek korlátozása nélkül. Az Egyesült Államok hajlandó volt beleegyezni abba, hogy a japán csapatok „kommunistaellenes rendőri műveletek” végrehajtása végett „ideiglenesen Kínában tartózkodjanak”.

Hull amerikai külügyminiszter 1941 június 21-én átnyújtotta Nomurának a hivatalos választ a japán kormány május 12-i javaslatára. Az amerikai kormány tiltakozott az ellen, hogy a japánok gazdasági előnyökre tartsanak igényt Kínában és a Csendes-óceán nyugati részén, s vitatta a japán kormánynak azt a követelését, hogy csapatokat tartson Kínában. Hull válasza szerint „béketárgyalásokra” Csang Kaj-sek kormányával csak abban az esetben kerülhetne sor, ha a japán kormány az Egyesült Államok kormányával előzetesen megtárgyalná a Kínával kötendő béke általános feltételeit. De az amerikai kormány válasza olyasfajta „kiegészítéseket” tartalmazott, amelyek nem tették kétségesse, hogy az amerikaiak „szolid” megegyezésre törekednek a japánokkal. Az amerikai kormány kész volt tovább tárgyalni a japán kormánnyal a kínai „kommunizmus elleni közös védekezés” kérdéséről. Az Egyesült Államok vezető körei lehetőknek tartották, hogy a további tárgyalások előtt nyitva hagyjanak olyan kérdést, mint a japán csapatok kínai területen való tartózkodása. Ha ehhez még azt is hozzávesszük, hogy Hull a japán kormánynak adott válaszában hajlandónak mutatkozott Mandzsukuó elismerése kérdésének további megvitatására³⁶, akkor világossá válik előttünk az amerikaiak távolkeleti politikájának általános iránya. Hull válaszában az volt a célja, hogy a japánok és az Egyesült Államok a kínai népvására megalkudjanak egymással. Az amerikai diplomácia a legkevésbé sem szándékozott megvédelmezni Kína területi épségé-

³⁶ Lásd a 213. sz. okm. 676—683. old. Nyilvánosságra hozták a Papers Relating to the Foreign Relations of the United States. Japan 1931—1941. című gyűjteményben. 1., 2. köt. Washington, 1943.

nek elvét. Az amerikaiaknak azok a követelései, hogy Japán vonja ki csapatait Kínából, csupán az alkudozást szolgálták. Az amerikai imperialisták a „távolkeleti München” amerikai változatát ajánlották fel Japánnak, és ez fenyegette a Szovjetunió, Kína és valamennyi ázsiai nép érdekeit. Ha az Egyesült Államok és Japán imperialistáinak mégsem sikerült megegyezniük egymással, ez főként amiatt volt, hogy mindkét fél túlságosan nagynak tartotta a másik étvágát.

A hitleri Németország megtámadja a Szovjetuniót. A Szovjetunió Nagy Honvédő Háborújának kezdete, és a szovjet-japán viszony

A Csendes-óceán térségében egyre jobban élestedt a nemzetközi helyzet, Európában pedig dúlt a háború. Ilyen körülmények között a japán kormány — emlékezve az 1938-ban és 1939-ben a Haszan-tónál és a Halhin-golnál kapott leckére, jónak tartotta, ha tárgyalásokat kezd a Szovjetunióval a vitás kérdések rendezéséről. A szovjet kormány, mely már

1931-ben javasolta Japánnak a meg nem támadási szerződés megkötését, hajlandó volt Japánnal semlegességi szerződést kötni. Az 1941 április 13-án megkötött szovjet-japán szerződésnek pozitív szerepe volt, mert megakadályozta a háború áttérjedését a távolkeleti szovjet határookra — noha a japán imperialisták a Szovjetunióval kötött semlegességi szerződést csak pusztán manővernek tekintették. Macuoka japán külügyminiszter, aki a szerződés aláírása végett Berlinből utazott Moszkvába, már tudta, hogy a hitleri Németország a Szovjetunió megtámadására készülődik.

A japán-szovjet szerződés aláírásáról szóló jelentés rendkívül nagy elégedetlenséget keltett Washingtonban, ahol a vezető körök ugyancsak csalódtak a közeli japán-szovjet fegyveres konfliktus reményének az összeomlása miatt. De nem sokkal ezután a hitleri Németország galádul megtámadta a Szovjetuniót, és ez sokban megváltoztatta az egész nemzetközi helyzetet.

A hitlerista hordák 1941 június 22-én hitszegően betörték a Szovjetunió területére.

Az amerikai-angol reakció a hitleri Németországnak a Szovjetunió elleni hitszegő támadását leplezetlen örömmel fogadta. Az amerikai és egyéb milliárdosok és millionosok legfőbb célja az volt, hogy szétzúzzák a Szovjetuniót, és világszerte uralomra juttassák a reakciót. A kapitalista főkolomposok a német és a

japán fasisztákban a Szovjetunió elleni hadjárat rohamcsapatát látták. Truman szenátor, később az Egyesült Államok elnöke, az amerikai imperializmus „legtitkosabb gondolatait” juttatta kifejezésre, amikor megállapította: „Ha azt látjuk, hogy Németország győz, akkor Oroszországnak kell segítenünk, ha pedig Oroszország győz, akkor Németországnak kell segítenünk, és ily módon hadd öljenek meg annyit, amennyit csak lehet”³⁷.

A Szovjetunió fennállása óta a legnagyobb megpróbáltatás előtt állt. Sztálin elvtárs a Szovjetország sorsának ezt a történelmi pillanatát a következő szavakkal jellemezte: „Ez a háború a leg-szörnyűbb és legsúlyosabb háború volt, amelyet Hazánk története folyamán valaha is átélt”³⁸.

A német fasiszták könnyedén győztek Európában, annak következtében, hogy az európai országok nagyburzsoáziája elárulta országa nemzeti érdekeit. Most e könnyű győzelmektől vérszemet kapva, és híveiktől — az Egyesült Államok és Anglia befolyásos államférfiaitól — ösztökélve, ugyancsak gyors győzelmet reméltek a keleti fronton. De már a háború kezdetén kiderült, hogy elszámították magukat.

A fasiszta „tengelyhatalmak” vezetői, az antifasiszta koalícióban résztvevő imperialista hatalmak államférfiaihoz hasonlóan, nem értették meg, hogy miért növekszik szüntelenül a Szovjetunió ereje, és pedig olyan mértékben, ahogy a szovjet népnek szocialista hazája becsületéért és szabadságáért vívott harca fejlődött. „Nem értették meg annak a ténynek hatalmas jelentőségét, hogy a Szovjetunió olyan, a multban ismeretlen, de valóban csodákra képes új társadalmi tényezőkre támaszkodik, mint a szocialista társadalom törhetetlen erkölcsi-politikai egysége, a szovjet állam népeinek testvéri barátsága és a napról napra fokozódó szovjet hazafiság, amelyben a szovjet emberek a Kommunista Párt vezetésével nevelkednek”³⁹.

Azok a nemes célkitűzések, amelyek a Szovjetuniót ebben a rákényszerített háborúban vezérelték — területének felszabadítása a hitlerista területrablók járma alól és más népek megsegítése —

³⁷ Történelemhamisítók. (Történelmi megállapítás.) Szikra 1951. 71. old.

³⁸ *Sztálin*. A békéért. Második, bővített kiadás. Szikra 1952. 9. old.

³⁹ *Molotov—Révai—Duclos*. A béke védelméről. Szikra 1950. 15. old. *Molotov*. Beszéd Moszkva Molotov választókerületének választói gyűlésén. 1950 március 10.

és a szovjet nép hősi harca a fasiszta agresszorok ellen — rendkívül fontos tényezőkké váltak, s a leigázott népeket felszabadító háborúra lelkesítették a hódítók ellen. A Szovjetunió részvétele a háborúban — nyugaton és keleten egyaránt — példátlanul fokozta a népek ellenállását a fasiszta agresszorokkal szemben.

A Szovjetunió Nagy Honvédő Háborúja a japán-kínai háborúra is döntő befolyással volt. Kína haladó erői a kommunisztákkal az élen megértették, hogy a kínai nép sorsa — szabadsága és függetlensége — szorosan egybefonódik az európai felszabadító háborúval, ahol a döntő szerepet a Szovjetunió játssza. A Kínai Kommunista Párt, Mao Ce-tung vezetésével, felszólította a népet, hogy még jobban mozgósítsa az ország összes erőit és készleteit a japán agresszorok elleni háború érdekében, és leleplezte a Kuomintang-reakciók áruló politikáját.

Ami a japán imperialistákat illeti — ők úgy vélték, hogy a hitleri Németország támadása a Szovjetunió ellen megkönnyíti majd számukra a Szovjet Távol-Kelet elfoglalását. Miután a hitleri Németország 1941 júniusában megtámadta a Szovjetuniót, a japán agresszorok, akik majdnem milliós hadsereget vontak össze Mandzsúriában, csupán a kedvező pillanatot lesték, hogy megrohanják a Szovjet Tengermelléket és az amuri határterületet.

1941 július 2-án végetért a japán állami és katonai vezetők hosszas tanácskozása. A tanácskozás, melyen maga Hirohito császár elnökölt, az alábbi határozatot hozta:

„Noha a német-szovjet háborúhoz való viszonyunkat a Róma—Berlin—Tokió tengely szelleme határozza meg, egyelőre nem fogunk beavatkozni ebbe a háborúba, de saját kezdeményezésünkben intézkedéseket teszünk, titokban fegyverkezünk a Szovjetunió elleni háborúra . . . Ha a német-szovjet háború Japánra nézve kedvezően alakul, fegyvert fogunk, megoldjuk az északi problémát és biztosítjuk a stabilitást az északi területen.” Miután Macuoka japán külügyminiszter a szovjet nagykövetnek kijelentette, hogy Japán a semlegességi szerződéshez tartja magát, a tokiói német nagykövetnek megmagyarázta a nyilatkozat igazi értelmét, ami abban rejlett, hogy meg kell téveszteni, vagy tévedésben kell hagyni az oroszokat, mert a háborús előkészületek még nem fejeződtek be⁴⁰. Japán arra számított, hogy sikerül majd elaltatnia a

⁴⁰ Lásd a Szovjetunió vádképviselőjének beszédét a japán háborús főbűnösök tokiói perének tárgyalásán. Pravda. 1946 október 11.

Szovjetunió éberségét, és hogy a Szovjetunió — a szovjet-japán semlegességi szerződésben bízva — a Távol-Keletről összes csapatait nyugatra dobja át. Ebben az esetben egész Kelet-Szibéria és a Tengeremellék a japán imperialisták könnyű zsákmányává lett volna.

De a japán imperialistáknak ezek a számításai nem váltak valóra. Noha a fasiszta Németország elleni háború első hónapjaiban a nyugati frontokon a helyzet rendkívül súlyos volt, a Szovjetunió mégsem gyengítette távolkeleti védelmét.

A japán stratégiák minden számítása arra épült, hogy a hitleristáknak rövid időn belül sikerül szétverniük és megsemmisíteniük a Szovjet Hadsereget, és akkor majd Japán minden nehézség nélkül elfoglalja a Szovjetunió távolkeleti területeit, melyek már olyan régóta csábítják. A hadműveletek azonban a Szovjetunió Nagy Honvédő Háborújának frontjain úgy alakultak, hogy a hitlerista hadvezetőségnek és Németország japán szövetségeseinek „terveit” egyaránt halomra döntötték. A szovjet fegyveres erők hőiesen és szívósan szembeszálltak a német fasiszta hordákkal. A hitleristák az ideiglenes területnyereségért nagy árat fizettek. A fasiszta csapatok Odesszánál és Szevasztopolnál óriási veszteséget szenvedtek. A németek megpróbálták Leningrádot és Moszkvát „menet közben” elfoglalni, de kísérletük kudarcba fulladt. Japán 1941 őszén már kezdte belátni, hogy mivel Németországnak a Szovjetunió elleni háborúja elhúzódik, neki is „várnia” kell a kelet felőli támadással.

A japán imperialisták ideiglenesen a csendesóceáni események fejlődésére irányították figyelmüket, oda, ahol a japán agresszor arra számított, hogy leszedi az Egyesült Államok és Anglia sokesztendő münchener politikájának gyümölcseit, és ahol nem kockáztatta azt, hogy vetélytársai részéről komoly ellenállásba ütközik.

Miután Japán elfoglalta Indokína déli részét, az Egyesült Államokban 1941 július 26-án törvényt hoztak, melynek értelmében az Amerikában levő japán tulajdont zár alá helyezték.

Anglia és Hollandia hasonló intézkedést hozott. Ezzel megkezdődött a csendesóceáni gazdasági háború időszaka. Japán két szempontból függött az Egyesült Államokkal folytatott kereskedelemtől: Amerikából kapta az ásványolajat, a repülőbenzint és az ócskavasat, ott adta el selymét, teáját és egyéb

Anglia, az Egyesült Államok és Japán viszonya a csendesóceáni háború előtt

árucikkeit. A japán tulajdon zárolása csapást mért Japán stratégiai fontosságú importjára. Japán 1940 folyamán az Egyesült Államokból 227 millió dollár értékű stratégiai rendeltetésű árut hozott be, ebből 54 millió dollár értékben ásványolajat és ásványolajtermékeket. 1941 első felében a részleges tilalom (repülőbenzinre) ellenére az Egyesült Államokból származó japán ásványolaj- és ásványolajtermék-behozatal még növekedett is.

Az Egyesült Államok 1941 augusztusában megtiltotta az ásványolaj és a motorüzemanyagnak alkalmas ásványolajtermékek Japánba való kivitelét. Malájföld és Indonézia ásványolaj és egyéb áruk szempontjából ugyanilyen intézkedéseket tett Japánnal szemben. A japán sajtó 1941 nyarán azzal fenyegetőzött, hogy Japán az angolszász országoknak az ásványolajeladás megszüntetésére irányuló intézkedései miatt ezeket a termékeket Indonéziában fogja „megkeresni”. Washington és London politikájában azonban ebben az időben is megnyilvánultak az agresszor „megbékéltetésének” müncheni hagyományai. Az Egyesült Államok és Anglia úgynevezett atlanti konferenciáján, 1941 augusztusában, Roosevelt hangsúlyozta, hogy Japánnal szemben nem kívánatos a „kemény kéz politikája”. Kijelentette Churchillnek, hogy „a Japán elleni háború megakadályozása érdekében minden erőfeszítést latba kell vetni”.

Az 1941 júliusában megszakadt japán-amerikai tárgyalások augusztusban ismét folytatódtak.

Mint a tárgyalások leírásából — Nomura tengernagy emlékiratainak a mellékletéből — kiderül, az Egyesült Államok és Japán megbízottai több ízben hosszasan vitatták azt a kérdést, hogy a japán csapatok mennyi ideig tartózkodjanak a „kommunistaellenes hadműveletek” során Észak-Kínában és Belső-Mongóliában. A japánok semmiféle határidőt sem voltak hajlandók megjelölni a csapatok kivonására, és erélyesen elutasították azt a tervet, hogy a Kínában állomásozó japán csapatokat „nemzetközi fegyveres erőkké” helyettesítsék. Erre vonatkozóan 1941 szeptember 27-én nyilatkozatot nyújtottak át Valentine tanácsosnak, azzal, hogy a nyilatkozatot Hullnak továbbítsa. Nomura, washingtoni japán nagykövet, 1941 október 14-én távirati úton jelentette kormányának: Turner amerikai ellentengernaggyal folytatott beszélgetéséből megtudta, hogy az Egyesült Államok kormánya a japán csapatok

Kínából való kivonásával kapcsolatban hajlandó jelentékeny engedményeket tenni Japánnak⁴¹.

Az amerikai imperializmus a legutolsó pillanatig abban reménykedett, hogy Japán kapva-kap a Szovjetunió megtámadásának perspektíváján. Ez arra bírta az amerikai diplomatákat, hogy a Japánnal folytatott tárgyalásokon különlegesen engedékenyek legyenek, mert ily módon akarták az agresszort az „északi” háborúra bírni. Ennek ellenére a hosszantartó japán-amerikai tárgyalások nem végződtek megegyezéssel. A feleknek még a csendesóceáni nemzetközi kapcsolatok általános elveiben sem sikerült megegyezniük. Sőt, ellenkezőleg: minél tovább húzódtak a tárgyalások, annál világosabbá vált, hogy az Egyesült Államok és Japán közti imperialista ellentéteket lehetetlen leküzdeni.

A felek a tárgyalások alatt négy tervezetet javasoltak a vita alapjául. Az első tervezet, amelyet az Egyesült Államok terjesztett elő, az európai és a japán-kínai háborúval, a két országnak a csendesóceáni helyzet „stabilizálására” irányuló politikájával és a két ország csendesóceáni gazdasági politikájával kapcsolatos kérdéseket tartalmazta. A japánok szeptember 26-án nyújtották be saját tervezetüket, mely ugyan nem vetette el az Egyesült Államok javaslatait, de egyúttal újabb követeléseket is tartalmazott.

Konoje japán miniszterelnök a japán-amerikai kapcsolatok megvitatása végett még augusztus végén találkozót javasolt közte és az Egyesült Államok elnöke között. Konoje naplójának részleteiből, melyek halála után az *Aszahi* című lapban láttak napvilágot (1945 december 20—30.), kiderült, hogy mi volt a japán kormány fenti diplomáciai lépésének az oka. Nem más, mint az a törekvés, hogy megakadályozza a fasiszta agresszorok elleni egységfront kialakulását a Szovjetunió és az Egyesült Államok között. „Erőfeszítéseket kell tennünk annak érdekében, hogy megakadályozzuk a kölcsönös megértés létrejöttét a Szovjetunió és Amerika között, továbbá azt, hogy egységfront jöjjön létre köztük” — olvassuk a naplóban.

Az Egyesült Államok kormánya azonban elutasította a találkozóra vonatkozó javaslatot, mivel a japán kormány nem volt hajlandó előzetes biztosítékot nyújtani arra vonatkozóan, hogy a

⁴¹ Lásd *Hearings before the Joint Committee on the Investigation of the Pearl Harbor Attack*. 2. köt. Washington, 1946. 5384. old.

Konoje—Roosevelt-találkozó lehetővé teszi majd a határozott megegyezést „az alapvető elvekben”⁴². Az Egyesült Államok kormánya sürgette, hogy a japán kormány válaszoljon az 1941 augusztusában feltett három kérdésre, vagyis nyilatkozzék a „tengelyhatalmak” hármas szövetségéről, a japán csapatok kínai tartózkodásáról és a nemzetközi kereskedelem „egyenlő lehetőségeiről”. Ez a három kérdés egészen októberig a tárgyalások középpontjában állt.

Október közepén megbukott Konoje harmadik kormánya, és a szovjetellenes kirohanásairól hírhedt Tozso tábornok, a militaristák vezetője alakított kormányt, ami arra mutatott, hogy a japán vezető körök elszánták magukat a háborúra. Tozso kinevezését az Egyesült Államok vezető köreiben nagy meglepéssel fogadták, mert az volt az általános vélemény, hogy Tozso éppen a Szovjetunió ellen indít majd háborút. De a Szovjet Hadsereg hősiiesen szembeszállt a hitlerista hordákkal, és ez visszatartotta a japán imperialistákat az azonnali hadbalépéstől.

Az új kormány az Egyesült Államok fenti három kérdésére az alábbiakban fogalmazta meg válaszát:

1. Az amerikaiak ne terjesszék ki túlságosan az „önvédelmi” fogalmát.

Ezt a japánok azzal kapcsolatban mondták, hogy az Egyesült Államok Japánnak olyan egyezményt javasolt, melynek értelmében a Németország, Olaszország és Japán közti katonai szövetség nem kötelezné a japánokat fellépésre az Egyesült Államok ellen abban az esetben, ha az amerikaiak „önvédelmi célból” kénytelenek lennének hadat viselni a hitleri Németország ellen.

2. Ha majd Japán és Kína között helyreáll a béke, a japán csapatokat kivonják Kínából, kivéve azokat, melyek a „kínai incidenssel” (Észak-Kína) kapcsolatban érkeztek oda. Ezek a csapatok a „szükséges ideig bizonyos meghatározott területeken Kínában maradnak”.

3. A japán kormány elismeri, hogy a nemzetközi kereskedelem terén, a Csendes-óceán medencéjére, Kínát is beleértve, alkalmazni kell az egyenlő lehetőségek elvét, azzal a feltétellel, hogy ezt az elvet az egész világra egyformán alkalmazzák⁴³.

⁴² Far Eastern Survey. 1941 december 1.

⁴³ A japán külügyminisztérium összefoglalójából. Contemporary Japan. 1942 január.

A további tárgyalásokon október végén és november elején ezekről a javaslatokról folyt a vita. A japán kormány egyúttal azzal a követeléssel is előállt, hogy az „amerikai kormány a japán-amerikai tárgyalások befejeztével kövessen el mindent annak érdekében, hogy Japán Nagybritanniával és más országokkal hasonló egyezményeket köthessen”⁴⁴. A japán kormány a tárgyalásoknak ebben a szakaszában újabb lépést tett: Kuruszu, Japán volt berlini nagykövétét, Nomura tengernagy, washingtoni nagykövet „segítségére” küldte.

Kuruszu küldetése.
A csendesóceáni
háború kitörése

Az Egyesült Államok vezető körei meglepéssel fogadták azt a bejelentést, hogy Kuruszu japán diplomata különleges megbízatással Nomura segítségére érkezik. Hangoztatták, hogy Kuruszu mint Japán volt berlini nagykövete, a hármas szerződést „minden nagyobb lelkesedés” nélkül írta alá, és hogy állítólag kívánsága ellenére kényszerítették ennek megtételére. Ha tehát a japán-amerikai kapcsolatok feszült időszakában — hangsúlyozta az amerikai sajtó — Tokió washingtoni különmegbízottjának kinevezésénél a választás éppen Kuruszu személyére esett, ez csak azért történt, mert őt „megfelelő személynek tekintették, aki meg tudja magyarázni az Egyesült Államoknak, hogy Japánt valójában milyen viszony fűzi az európai tengelyhez”.

Kuruszu küldetését Tokió porhintésnek szánta. Tozso kormányának csak egyetlenegy cél lebegett szeme előtt: időt nyerni a háborús előkészületek befejezésére, és a végletekig kihasználni az amerikai imperialistáknak azt a meggyőződését, hogy Japán elsősorban a Szovjetunió ellen fordítja fegyverét.

Kuruszu november 15-én érkezett meg Washingtonba, és a Fehér Házban találkozott Roosevelttel. A hivatalos tárgyalások a külügyminisztériumban november 17-én kezdődtek meg. A japán kormány jegyzéke, melyet Kuruszu és Nomura november 20-án nyújtott át Hull amerikai külügyminiszternek, újabb japán javaslatokat tartalmazott:

1. A két kormány — Japán és az Amerikai Egyesült Államok kormánya — kötelezi magát, hogy sem Délkelet-Ázsiába, sem a csendesóceáni medence déli területeire nem hatol be fegyveresen (kivéve Francia Indokínát).

⁴⁴ Contemporary Japan. 1942 január.

2. Japán és az Amerikai Egyesült Államok kormánya együttműködik, hogy a két ország Holland Indiában megkapja a számára szükséges árukat és anyagokat.

3. Japán és az Amerikai Egyesült Államok kormánya kölcsönösen kötelezi magát, hogy a zárlat elrendelése előtti mértékben helyreállítja kereskedelmi kapcsolatait. Az Amerikai Egyesült Államok kormánya ellátja Japánt a kellő mennyiségű ásványolajjal.

4. Az Amerikai Egyesült Államok kormánya kötelezi magát, hogy nem tanúsít elnézést olyan intézkedések és cselekedetek iránt, amelyek gáncsolják a Japán és Kína közti béke helyreállítására irányuló kísérleteket.

5. A japán kormány kötelezi magát, hogy Francia Indokínából visszahívja csapatait, ha majd helyreállt a békés viszony közte és Kína között, és igazságos béke jött létre a Csendes-óceánon⁴⁵.

A japán kormány nyilvánvalóan számított az Egyesült Államok vezető köreiből érvényesülő „müncheni” befolyásra. Nemcsak abban reménykedett, hogy a tárgyalások révén sikerül elvonnia a figyelmet az Egyesült Államok váratlan megtámadására irányuló lázas előkészületekről, hanem abban is, hogy az Egyesült Államok vezető köreiből szakadást idézhet elő. A japán imperialisták remélték, hogy kedvezően oldják meg a számukra legégetőbb kérdést: Japán ellátását stratégiai nyersanyaggal az Egyesült Államokból és Délkelet-Ázsiából. Egyúttal Japán a tárgyalások elhúzása révén a hadműveletek előkészítésének utolsó simításaihoz is időt akart nyerni.

Japán hitlerista szövetségesének 1941 őszén szerzett keserves „tapasztalatai”, a Szovjetunió elleni villámháborús stratégiai tervek kudarca, a súlyos veszteségek, és a Szovjet Hadsereg által feltartóztatott német-fasiszta elithadosztályok egyhelyben topogása a Moszkva és Leningrád felé vezető utakon — mind-mind hátráltatta a japán agresszort, elodázta a Szovjetunió megtámadására vonatkozó tervei megvalósítását, és arra kényszerítette, hogy gondosabban felkészüljön a déli mellékirányban megindítandó agresszióra. Ezért folytatta Japán a tárgyalásokat Washingtonban, ezért halogatta a szakítás pillanatát mindaddig, amíg a háborús előkészületeket teljesen be nem fejezte.

Az Egyesült Államok, Anglia, Kína és Hollandia kormánya

⁴⁵ A japán külügyminisztérium összefoglalójából.

megvitatta a japán javaslatokat. Ennek eredményeképpen az amerikai kormány újra több engedményt tett, és november 26-án a japán kormány elé terjesztette „a vitás kérdések széleskörű rendezésére”⁴⁶ irányuló elgondolását, melyet Hull tervezet formájában nyújtott át a japán nagykövetnek.

Az amerikai tervezet két részből állt. Az első rész egy közös nyilatkozat tervezete volt a szerződő felek csendesóceáni politikájának alapelveiről. A második rész több javaslatból állt, melyek közül a legfontosabbak a következők: 1. többoldalú megneemtámadási szerződés kötése; 2. a japán kormány vonja ki szárazföldi, tengeri, légi és rendőri erőit Kínából és Indokínából; 3. a két kormány Kínában, a csungkingi kormányon kívül, más kormányt vagy rendszert sem katonai, sem politikai, sem gazdasági szempontból nem fog támogatni; 4. a két kormány tárgyalásokat folytat egymással olyan kereskedelmi egyezmény megkötése érdekében, amely a legnagyobb kedvezmény elvén és a kereskedelmi korlátozások kölcsönös csökkentésén alapul, és a nyersselyemre is kiterjed; 5. a két kormány kötelezi magát a másik ország követeléseire elrendelt zárlat feloldására; 6. a két kormány megállapodik a dollár és a jen árfolyamának stabilizálásában. Ebből a célból fele-fele arányban megteremti a szükséges alapot.

Hull memorandum formájába öltöztetett tervezete lényegében az Egyesült Államok csendesóceáni imperialista uralma elvének elismerését álcázta. A japán imperialisták nem fogadták el ezt a tervezetet, mert nem voltak hajlandók lemondani kínai és indokínai hódításaikról. A tárgyalások azonban ennek ellenére is folytatódtak.

Az Egyesült Államok és Japán közti egyre feszültebbé váló viszony közepette az amerikai politika járszalagján haladó angol kormány november 10-én nyilatkozatot adott ki, amely leszögezte, hogy „Anglia az Egyesült Államok oldalára áll abban az esetben, ha az Egyesült Államok háborúba keverednék Japánnal”⁴⁷.

Ezekben a napokban ülésezett a japán parlament (november 15–21). Tozso miniszterelnök hazug, demagóg parlamenti beszédében kifejtette a japán „álláspontot”: „1. harmadik hatalom tar-

⁴⁶ Roosevelt üzenetéből. Megjelent az *Amerasia* című folyóiratban, 1942 januárjában.

⁴⁷ *Far Eastern Survey*, 1941 december 1.

tózkodjék a kínai ügyekbe való beavatkozástól; 2. idegen hatalmak tartózkodjanak a Japán Birodalom közvetlen katonai fenyegetésétől, és egyúttal szüntessenek is meg minden olyan ellenséges jellegű intézkedést, mint a gazdasági blokád, és állítsák helyre a normális gazdasági kapcsolatokat Japánnal; 3. kövessenek el mindent annak érdekében, hogy az európai háború ne terjedjen át Kelet-Ázsiára.”

Az ülésszakon több mint négymilliárd jen összegben pótköltségvetést fogadtak el — főként katonai célokra. Az ülésszak határozatában „szilárd” külpolitikát követelt a kormánytól, a Trón Segítésének Társasága nevű fasiszta szervezet pedig sürgette a kormányt, hogy szüntesse meg a külföldi „érdekeltségeket” Kelet-Ázsiában.

Az Egyesült Államok és Japán közti tárgyalásoknak a csendesóceáni háború kitörését közvetlenül megelőző utolsó szakasza november 26-ával kezdődött meg, amikor Hull Japán elé terjesztette memorandumát, s amikor Rooseveltny nyilatkozata szerint kitudódott, hogy „újabb japán fegyveres egységeket és nagy tömeg fegyvert dobna át Indokínába”, és ily módon világossá vált, hogy Japán a tárgyalások leple alatt támadásra készülődik⁴⁸.

Ezekben a napokban más jelek is arra mutattak, hogy a Távol-Kelet fölött ott lebeg a háború veszélye. Így, többek között, Japán tüntetően méginkább közeledett az olasz-német koalícióhoz. Berlinben november 25-én a hitleri Németország tizenkét szövetségese és csatlósa — köztük Japán és Mandzsukuó — részvételével kifejezetten ünnepélyes keretek között újították meg az úgynevezett „antikomintern paktumot”. Vang Csing-vej nankingi bábkormánya távirati úton jelentette be, hogy csatlakozik a paktumhoz.

A Domei Cusin japán hírügynökség jelentette, hogy a japán kormány 1941 december 1-én meghallgatta Togo külügyminiszternek a japán-amerikai tárgyalásokról szóló beszámolóját. A hírügynökség közlése szerint „a kormány megállapította, hogy Japán és Amerika felfogása között nagy elvi nézeteltérések vannak, Japán azonban a csendesóceáni béke megőrzése érdekében elhatározta, hogy folytatja a jelenlegi tárgyalásokat és követeli, hogy az Egyesült Államok vizsgálja felül álláspontját”. Kuruszu és Nomura december 2-án, a tárgyalások folytatása végett felkereste Hullt, noha

⁴⁸ Fehérkönyv. (Amerasia. 1942 január.)

Tokióból még nem érkezett meg a válasz az Egyesült Államok november 26-i memorandumára. Nomura és Kuruszu azonban november 28-án rejtjelezett táviratot kapott, amelyből kiderült, hogy Japán többé nem is fog tárgyalni. „Nem kívánatos azonban — hangsúlyozta a távirat —, hogy olyan benyomás alakuljon ki, mintha a tárgyalások megszakadtak volna”⁴⁹. A japán diplomatákat utasították, hogy mindenképpen alakoskodjanak, mert így megmarad az Egyesült Államok elleni támadás váratlanságából származó előny. Nomura december 2-án Washingtonban a sajtó képviselőinek adott nyilatkozatában kijelentette: „Nem tudom elhinni, hogy bárki is háborút kívánna!”⁵⁰

Ugyanakkor Kuruszu, amerikai újságírókkal folytatott beszélgetésében úgy nyilatkozott, hogy véleménye szerint a sajtó elferdítette Tozso beszédének szövegét akkor, amikor azt a követelést tulajdonította neki, hogy „meg kell szüntetni az angolok és amerikaiak beavatkozását a Távol-Keleten”. Hori, a japán tájékoztató tanács hivatalos szóvivője, Tokióban 1941 december 6-án kijelentette: „Japán és az Amerikai Egyesült Államok az őszinteség szellemében fog tárgyalni egymással, hogy megtalálja azt a közös formulát, amelynek alapján lehetővé válnék a békés helyzet sikeres megteremtése a Csendes-óceánon.” Hori ezzel kapcsolatban utalt arra, hogy „ha nem lesz meg a kölcsönös őszinteség, akkor nincs szükség a diplomáciai tárgyalások folytatására”. Az újságírók kérdésére kijelentette, hogy Japán még nem küldte el válaszát Hull november 26-i memorandumára, de ő úgy véli, hogy a választ elküldik.

Miután Roosevelt elnök értesült az indokínai japán csapatok megerősítéséről és arról, hogy ezeket a csapatokat Thaiföld (Sziám) határán vonták össze, 1941 december 6-án személyes üzenetet intézett a japán császárhoz, és aggodalmát fejezte ki a a japán-amerikai viszony rendkívüli kiéleződése miatt.

De már túlságosan késő volt ahhoz, hogy a szokásos diplomáciai eszközöket vegyék igénybe, mert a japán haditengerészeti és légierők már közeledtek a Hawaii-szigetekhez. A japán fegyveres erők december 7-én váratlan támadást intéztek az amerikai és az angol támaszpontok ellen a Hawaii-szigetekenél, Hongkong-

⁴⁹ Hearings before the Joint Committee on the Investigation of the Pearl Harbor Attack. 2. köt. 401. old.

⁵⁰ Voproszi Isztorii. 4. sz. 1948. 98. old.

nál, a Fülöp-szigeteken és Malájföldön. Japán támadása és az a súlyos vereség, amelyet Pearl Harbornál az amerikai flottára mért, meglepetésként érte az amerikai militaristákat, köztük Marshallt is, az Egyesült Államok akkori vezérkari főnökét. Mindez azért történt, mert az Egyesült Államok katonai vezető körei, akiket elbűvöltek a „müncheni” illúziók, s akik vakon gyűlöltek a Szovjetunió népeit, melyek országukban megsemmisítették a kizsákmányoló rendszert — arra számítottak, hogy a Távol-Keleten Japán és a Szovjetunió között fog kitörni a háború, amelyet az Egyesült Államok saját imperialista célkitűzései érdekében tud majd felhasználni.

Alig egy órával a pearllharbori hitszegő támadás után Kuruszu és Nomura terjedelmes választ nyújtott át Hullnak. Ez volt a válasz a november 26-i amerikai jegyzékre. A japán memorandum megállapította, hogy Japán tárgyalások útján nem tud megegyezni az Egyesült Államokkal. A memorandum szavai szerint az amerikai kormány javaslatai nem vették figyelembe „azokat az áldozatokat, melyeket Japán a kínai események négy esztendeje alatt hozott”, a javaslatok „Japán létét fenyegették”, és megalázták „becsületét és tekintélyét”. A memorandum vádolta az Egyesült Államokat és Angliát, hogy gazdasági szankciókat alkalmazott Japán ellen, Indokínát fenyegette és „rendszeres segítséget nyújtott a csungkingi kormánynak”, továbbá nyomást gyakorolt Holland Indiára. Hangsúlyozta, hogy a japán kormány nem tűrheti tovább ezt a helyzetet. A japán memorandum az alábbi képmutató kijelentéssel fejeződik be: „A japán kormány ezúton sajnálattal arról kénytelen értesíteni az amerikai kormányt, hogy feltétlen meggyőződése szerint a további tárgyalások útján lehetetlen a megegyezés.”

Ilymódon Rooseveltnek a japán császárhoz intézett személyes üzenetére nem is érkezett közvetlen válasz. A japán külügyminisztérium december 8-án az amerikai nagykövetnek jegyzéket nyújtott át, melyben bejelentette, hogy a japán császár rendelkezésére „az Amerikai Egyesült Államokat fel kell világosítania az indokínai japán csapatok létszámnövelésének okairól”. Erre a „felvilágosításra” azonban már aligha volt szükség. A japán császár nyilatkozata december 8-án reggel bejelentette, hogy Japán hadat üzent az Amerikai Egyesült Államoknak és Angliának.

A Csendes-óceánon elkezdődött a háború. Ezt a háborút az imperialista ellentétek többéves fejlődése és kiéleződése készítette elő. Az agresszív Japán úgy vélte, hogy a legszerencsésebben választotta meg a támadás pillanatát: az Egyesült Államok a háborúra még nem volt teljesen felkészülve, Anglia pedig hadiállapotban volt a hitleri Németországgal, és arra kényszerült, hogy egész hadiflottáját az Atlanti-óceánon és a Földközi-tengeren tartsa.

A japán stratégiák abban reménykedtek, hogy az angolszász országok haditengerészeti és légitámaszpontjaira, valamint flottájára mért első váratlan megsemmisítő csapások meghozzák Japánnak a győzelmet, és egyúttal a hitleri Németország katonai sikerei majd utat nyitnak a Szovjetunió hitszegő megtámadásához. Az idegen területek és kincsek megszerzésének vágyától fűtött japán militaristák szövetségeseikhez, a német fasisztákhoz hasonlóan, elindultak azon az úton, amely vereségükhöz vezetett.

* * *

A japán imperialisták Kína elleni támadása, 1937 júliusában, új szakaszt nyitott a távolkeleti japán agresszió fejlődésében.

A japán agresszorok „villámgyőzelmet” reméltek Kínában, de ez a reménységük füstbement, mert Kínában a kommunisták politikai, katonai és szervező tevékenysége következtében a Kuomintang-reakciók minden erőlködése ellenére is megalakult a japánellenes nemzeti egységfront. A Szovjetunió Kínával meg nem támadási szerződést kötött, s ezáltal politikai és erkölcsi támogatásban részesítette Kínát a hódítók elleni harca során.

Az Egyesült Államok és Anglia távolkeleti politikája hosszú éveken keresztül a Szovjetunió elszigetelésére, és arra irányult, hogy a japán imperialistákat a Szovjetunió ellen uszítsa. Ez a politika kedvezett a japánoknak kínai hódító háborújukban. Az angol-amerikai imperialisták politikájukkal óriási szenvedéseket okoztak a kínai népnek, és közben Japán nekik is anyagi és politikai károkat okozott.

Az Anglia és Japán között a második világháború előestéjén, Kína rovására kötött gyalázatos egyezmény (az Arita—Craigie-egyezmény) — amely azt mutatta, hogy Anglia „jogilag” elismeri Japán kínai agresszióját —, valamint az Egyesült Államokban

hozott „semlegességi” törvény megkönnyítette Japán számára a kínai nép elleni hadviselést, és ezzel együtt Anglia és az Egyesült Államok kizorítását is Kínából.

A második világháború kitörését Anglia, Franciaország és az Egyesült Államok müncheni politikája tette lehetővé. A háború kezdeti időszakát a Távol-Keleten az jellemezte, hogy a nyugati hatalmak újabb engedményeket tettek Japánnak. A japán agresszort csupán a békéért fáradhatatlanul harcoló Szovjetunió verte vissza erőlyesen. Ez a tény a kínai nép ellenálló erőt arra lelkesítette, hogy szálljanak szembe az agresszorral.

A második világháború kitörésétől a csendesóceáni front kialakulásáig eltelt időben az Egyesült Államok és Anglia elősegítette a japán agresszor további behatolását Kínába azáltal, hogy továbbra is ellátta Japánt stratégiai nyersanyagokkal. Csang Kaj-sek kormánya 1938 végétől kezdve a japán agresszorok előtti behódolás útjára lépett, és ez megkönnyítette Japánnak a további támadást Kínában.

Franciaország és Hollandia burzsoá kormánya beadta derekát a hitleri Németország előtt, és ez a japán imperialisták figyelmét ideiglenesen Indonéziára és Indokínára irányította. Ezeket az országokat használta fel Japán arra, hogy megtámadhassa az Egyesült Államok és Anglia csendesóceáni birtokait.

Ennek ellenére az Egyesült Államok és Anglia vezető körei továbbra is támogatták Japán agresszív politikáját, ellátták Japánt stratégiai nyersanyaggal, és abban reménykedtek, hogy a japánokat sikerül majd a Szovjetunió megtámadására bírniuk. Az Egyesült Államok még azután is tárgyalt Japánnal, miután a hitleri Németország megtámadta a Szovjetuniót. A japán-amerikai imperialista ellentétek növekedése elkerülhetetlenné tette a két ország közötti háborút, amelyben mindkét fél kölcsönösen területeket és gyarmatokat akart elfoglalni egymástól. De a japán imperializmus a háborút előnyösebb körülmények között kezdte, mint az amerikai, elaltatta ellenfelének éberségét, kihasználta az Egyesült Államok vezető köreinek szovjetellenes terveit. Az amerikai flotta Pearl Harbornál szenvedett veresége méltó fizetség volt az Amerikai Egyesült Államok távolkeleti „müncheni” politikájáért.

TIZEDIK FEJEZET

NEMZETKÖZI KAPCSOLATOK A TÁVOL-KELETEN
A CSENDESÓCEÁNI HÁBORÚ IDŐSZAKÁBAN

(1941 december 7.—1945 szeptember 2.)

A csendesóceáni háború elválaszthatatlan részét alkotta a második világháborúnak, amely „elkerülhetetlen következménye volt a jelenkori monopolkapitalizmust jellemző gazdasági és politikai világerők fejlődésének”¹.

A csendesóceáni hadszíntér hadműveletei abban az időben kezdődtek, amikor a szovjet nép hőiesen verte vissza a német fasiszta hordák támadását, amikor az egész világ figyelve a Moszkva alatti hatalmas csatára szegeződött.

Japán támadása az Egyesült Államok és Anglia csendesóceáni birtokai ellen mindkét államot felkészületlenül találta. Ez volt a jutalom a müncheni politikáért, amelyet a második világháború előestéjén az angol és amerikai burzsoázia vezető körei Európában és a Távol-Keleten egyaránt folytattak. Különösen nehéz helyzetben volt a Németország elleni háborúban erősen legyengült Anglia, mely 1940 folyamán és 1941 első felében közel állt a katonai katasztrófához. Csak a szovjet nép hősi harca mentette meg Angliát a végérvényes összeomlástól és a hitlerista rabságtól.

Az amerikai monopolizmus burzsoázia előtt már a csendesóceáni háború előestéjén az a csábító perspektíva kezdett kirajzolódni, hogy kiszorítja Angliát a Csendes-óceán délkeleti részének gyarmati piacairól, és hogy Angliát a világon másodrendű helyre szorítja. Cordell Hull emlékirataiban nem titkolhatta azt a tényt, hogy az Egyesült Államok külügyminisztériuma Anglia vereségére és rendkívüli legyengülésére számítva, már 1940-ben terveket készített a

¹ *Sztálin*. A békéért. Második, bővített kiadás. 7. old.

világ háború utáni berendezéséről. Virgil Jordan, az amerikai nagytőke egyik szervezetének vezetője (az Egyesült Államok országos ipari konferenciája tanácsának elnöke), 1940 december 10-i beszédében kifejtette azt a gondolatot, hogy a háború következtében Anglia „annyira el lesz nyomorodva és hírneve olyan csorbát szenved, hogy nemigen lesz képes fenntartani oly hosszú ideig betöltött uralkodó pozícióját a világban. Anglia legjobb esetben is csak másodrendű társ lehet az új angolszász imperializmusban, amelyben az Egyesült Államok gazdasági erőforrásai, hadereje és flottája lesz mérvadó... A jogar az Egyesült Államok kezébe megy át”².

Ilymódon a második világháború alatt az amerikai monopol-tőkések, a hitleristákhoz hasonlóan, világuralmi terveket kezdtek szövögetni.

A csendesóceáni háborúban a legyengült Anglia már a japán versenytársa ellen harcoló Egyesült Államok fiatalabb cégtársaként szerepelt. Japán, a hitleri Németországgal szövetségben, megkezdte keletázsiai gyarmati, hódító programjának megvalósítását.

A világpiacokon versenyző mindkét imperialista csoport (egyfelől Németország, Japán és Olaszország, másfelől az Egyesült Államok, Anglia és Franciaország) egyaránt arra törekedett, hogy célkitűzéseit a Szovjetunió rovására valósítsa meg, hogy eltiporja az európai népeknek, a gyarmati és függő országok népeinek szabadságharcát és állandósítsa az imperialista gyarmati elnyomást.

De a kapitalista gazdasági világrend második válságának eredményeképpen kirobbant második világháború lényegesen különbözött az 1914–1918-as világháborútól, amely a kapitalista rendszer első nagy válságából fakadt. A második világháborút a fasiszta imperialista agresszorok az egész világreakció támogatásával robbantották ki, de ez a háború végzetessé vált számukra, a népek háborújává, antifasiszta, felszabadító háborúvá lett. A népeknek ezt az antifasiszta felszabadító háborúját a nagy Szovjetunió vezette.

A csendesóceáni háború elszakíthatatlanul egybekapcsolódott a második világháborúval, és szintén a népek antifasiszta háborújává lett.

A világfasiszmussal való hatalmas összecsapásban a fő, a

² *R. Palme Dutt*. A brit birodalom válsága. Szikra 1950. 69—70. old.

döntő szerepet a Szovjetunió játszotta. „Németország és Japán katonai leverésének a Szovjetunió volt a lelke, és vezető ereje. Az egész világ demokratikus, haladó erői a Szovjetunió körül tömörültek”³.

A Szovjetunió Nagy Honvédő Háborúja a hitleri Németország és csatlósai ellen úgy vonult be a világtörténelembe, mint a Szovjetunió népeinek, a Szovjet Hadseregnek a hatalmas győzelme. A Szovjet Hadsereg Sztálin, a nagy államférfiú és hadvezér vezetésével, nemcsak hogy teljesen megtisztította a szovjet földet a német fasiszta területrablóktól, hanem egyúttal döntő segítséget is nyújtott Európa és Ázsia népeinek, s megszabadította őket a fasiszta járomtól. A Szovjet Hadsereg a német-fasiszta hódítók elleni Nagy Honvédő Háború egész ideje alatt majdnem az egész hitlerista hadsereg ellen a szövetséges hatalmak — az Egyesült Államok és Anglia — támogatása nélkül harcolt. 1942-ben, a szovjet csapatok Sztálingrád alatti támadása előtt, a szovjet fegyveres erőkkel 240 hadosztály állt szemben — közülük 179 német hadosztály. 1943-ban a Szovjet Hadsereg ellen már 257 hadosztály harcolt, közülük 207 német.

„Angliában és az Egyesült Államokban — mondotta A. A. Zsdanov — már a második világháború folyamán állandóan nőtt a reakciós erők tevékenysége, amelyek arra törekedtek, hogy a szövetséges hatalmak összehangolt tevékenységét megghiúsítsák, hogy elhúzzák a háborút, elvéreztessék a Szovjetuniót, és a fasiszta agresszorokat megmentsek a teljes pusztulástól. Az angolszász imperialisták, Churchillle élükön, szabotálták a második frontot. Ez világosan tükrözte azt az irányzatot, amely lényegében a müncheni politikának a folytatása volt, az új, megváltozott helyzetben”⁴.

Ennek ellenére a nemzetközi reakció erői képtelenek voltak ellenállni a szocializmus erőinek.

A Szovjetunió fegyveres erőinek hősi harca a német fasiszta hordák ellen halomradöntötte a hitleristák világuralmi terveit. A Szovjet Hadsereg nagyszerű tulajdonságai, melyekben a szocialista rendszer fölénye nyilvánult meg a kapitalista rendszerrel szemben, s a nagy Sztálin zseniális vezetése, nemcsak a fasiszta

³ A. A. Zsdanov. A nemzetközi helyzetről. Goszpolitizdat 1947. 8. old. (oroszul).

⁴ Ugyanott, 19. old.

tengelyhatalmak erejét örölte fel, hanem biztosította a Hitler-ellenes koalíció végleges győzelmét is a második világháborúban.

A szovjet népnak és fegyveres erőinek Nyugaton vívott harca döntő befolyással volt a csendesóceáni háború menetére és eredményeire.

A majdnem milliós Kvantung-hadsereg legjobb hadosztályai és a japán légierőnek legalább a fele az egész második világháború alatt a távolkeleti szovjet határok körül állomásozott. Ezek az erők bármely pillanatban készen álltak arra, hogy betörjenek a Szovjet Távol-Keletre. A Szovjet Hadsereg hősi harca Európában és a távolkeleti szovjet fegyveres erők ébersége megkönnyítette és buzdította a kínai népnak a japán imperialista hódítók ellen folytatott felszabadító harcát, s az Egyesült Államoknak időt adott arra, hogy a Csendes-óceánon felvonultassa erőit, amelyeket azonban csak a háború utolsó szakaszában szándékozott felhasználni.

A Szovjetunió és fegyveres erői döntő szerepet játszottak a hitleri Németország — az agresszió és a fasizmus legfőbb nyugati tűzfészke — szétzúzásában, Keleten pedig biztosították a japán imperializmus leverését. Az a tény, hogy a Szovjetunió 1945 augusztus 9-én belépett a csendesóceáni háborúba, meghozta a japán imperializmus gyors összeomlását, megteremtette a legfontosabb előfeltételeket ahhoz, hogy fellendüljön a külföldi imperializmus uralma alól, a gyarmati járom alól való teljes felszabadulásért, az ázsiai független demokratikus államok megteremtéséért harcoló kelet- és délkeletázsiai népek nemzeti felszabadító mozgalma.

Japán stratégiai tervei Japán alaposan felkészült fegyveres erői 1941 december 7-én minden részletében átgondolt terv alapján megtámadták a csendesóceáni amerikai birtokokat. Ugyanezen a napon Szingapurt, Malájföldet és Hongkongot — ezeket a csendesóceáni angol birtokokat — is hasonló támadás érte.

Amikor Japán a háborút megkezdte, tízesztendős katonai és gazdasági felkészülés eredményei voltak mögötte. Jelentős stratégiai nyersanyagkészletekkel rendelkezett, amelyeket az amerikai és az angol szállítmányokból halmozott fel, és felhasználta Kína, Indokína elfoglalt részeinek erőforrásait is.

A japán vezérkar jóelőre és a legapróbb részletekig kidolgozta a Csendes-óceán délnyugati részén küszöbönálló hadműveleteket. A japán militaristák arra a nagyszámú japán ügynökre támasz-

kodhattak, akik Malájföldön, Burmában, Indonéziában és a Fülöp-szigeteken előkészítették a talajt a japán fegyveres erők sikeres támadó hadműveletei számára. A japán „halászhajók” a déli tengerek vizeit már régóta alaposan felderítették.

Tozso kormányja remélte, hogy Japán a Csendes-óceán délnyugati részében nem talál komoly ellenállásra, és a hitleri Németország európai győzelmét kihasználva, lehetővé válik számára nemcsak a déltengeri országok „villámgyors” elfoglalása, hanem az is, hogy győzelmét a keletázsiai „nagy birodalom” megteremtésével megszilárdítsa. A japán imperialisták arról álmodoztak, hogy ebbe a „nagy birodalomba” a Szovjet Távol-Keletet is bekebelezik. Abban reménykedtek, hogy a hitlerista hadigépezet Nyugaton majd szétveri a Szovjet Hadsereget, és így a Szovjet Távol-Kelet a japán imperializmus könnyű zsákmánya lesz.

A japán hadsereg és a flotta vezérkara ebből a Japán számára kedvezőnek látszó nemzetközi helyzetből kiindulva nagyszabású hódító tervet dolgozott ki. A japán főparancsnokságnak az alábbi tervei voltak: A Pearl Harbort, az Egyesült Államok csendes-óceáni támaszpontjára mért váratlan csapással kikapcsolja az Egyesült Államok csendes-óceáni haditengerészeti erőinek jelentős részét és ezáltal megakadályozza annak a lehetőségét, hogy az amerikai flottát a kislétszámú angol és holland flotta támogatása végett a déli tengerek vidékére irányítsák; villámtámadással elfoglalja Hongkongot és a Fülöp-szigeteket, hogy ily módon felszámolja a délkeleti tengeren levő angol-amerikai „kapukat”. Miután a japánok szilárdan biztosították hátukat, és sebezhetetlen utánpótlási vonalakat építettek ki, csapatokat szándékoztak partratenni Brit Malájföldön, hogy a szárazföld felől elfoglalják Szingapurt. Ennek a hadműveletnek az volt a célja, hogy biztosítsa az Indonézia elleni támadó hadműveletek lehetőségét. Indonézia és Burma elfoglalása az egyik legfontosabb helyet foglalta el a japán főparancsnokság terveiben. Burma elfoglalása következtében a burma-kínai út japán kézre került. Ezenfelül Burma megszerzése révén a japán fegyveres erők kijutottak az Indiai-óceánhoz is, és ezáltal felvonulási területet létesítettek maguknak India elfoglalásához. A japán parancsnokság úgy számított, hogy ha majd Indonéziában és Új Guinea szigetén befejezte a hadműveleteket, Ausztráliában is csapatokat tesz partra. Így szándékozott megvalósítani rövid idő alatt az összes déltengeri országok meghódítását.

A japán fegyveres erők összevonása a csendesóceáni hadszíntér fontos szakaszain azalatt történt, mialatt Kuruszu Washingtonban porhintésből tárgyalásokat folytatott. Az angol sajtó adatai szerint 1941 november végén a Délkínai-tenger vidékén már legalább ötszázezer japán katonát vontak össze. A japán légierő kétezeröttszáz elsővonalbeli repülőgépe készen állt, hogy megkezdje a légi hadműveleteket az amerikai és az angol támaszpontok ellen.

A japán hadiflotta zömének megvolt a lehetősége arra, hogy a tajvani (formozai) és hajnani támaszpontok, továbbá az indokínai kikötők felhasználásával a Délkínai-tenger és a Sziámi-öböl vidékén tömörüljön. Mivel a japánok olyan rendkívül fontos felvonulási területtel rendelkeztek, mint Indokína, itt vonták össze partraszálló hadseregüket a Malájföld elleni hadműveletek, továbbá a Thaiföldre (Sziám), Burmába, és Indonéziába való behatolás céljából. Ezenfelül a Fülöp-szigetek elleni hadműveletek céljára Tajvan szigetén ugyancsak partraszálló hadsereget vontak össze. Hongkong elfoglalására a japánok hajórajuk fedezetével hadseregcsoporthoz tettek partra a Csiulung-félsziget térségében (Kantontól délre), Hongkong hátában. A japán hajórajnak az volt a feladata, hogy Hongkongot a tenger felől blokád alá vegye.

A japán flotta támadása Pearl Harbor ellen (1941 december 7.)

A Pearl Harbor elleni váratlan támadás a japán imperializmus általános stratégiai terveinek egyik legfontosabb láncszeme volt. Pearl Harbor volt az Egyesült Államok csendesóceáni flottájának a fő állomáshelye. A japán parancsnokság a Pearl Harbor elleni csapást hosszú hónapokon át készítette elő; a kikötő ellen tengeralattjárókkal, az oahui repülőter ellen pedig a légierővel végrehajtott kombinált hadműveletet tervezett. A japán hajóraj — valószínűleg már november 27-én — titokban kifutott kikötőiből. Kötelékében repülőgépanyahajók is voltak megfelelő számú bombázó- és vadászgéppel, továbbá olyan különlegesen felszerelt, kereskedelmi hajóknak álcázott hajók, amelyek fedélzetükön zseb-tengeralattjárókat szállítottak.

A japán repülőgépanyahajók december 7-re megközelítették a Hawaii-szigeteket. A nagy tengeralattjárók kissé távolabb helyezkedtek el és lesbenálltak azokra az amerikai hadihajókra, melyeknek a japán légierő támadása után esetleg sikerül kijutniuk Pearl

Harborból. A zseb-tengeralattjárókat a Hawaii-szigetek közelében vízrebocsátották.

A bombázók és a torpedónaszádok december 7-én reggel indították meg támadásukat a Pearl Harborban állomásozó amerikai hajók ellen.

Az Egyesült Államoknak a japán szigetektől több mint hatezer kilométerre levő csendesóceáni támaszpontja ellen intézett japán támadás teljesen készületlenül találta az amerikai flottát, a légvédelmi tüzéséget és a pearlharbori repülőszemélyzetet. A japán támadás pillanatában az egész helyőrség aludt. A hajók legénysége nem tartózkodott a fedélzeten.

Japán váratlan támadása az Egyesült Államok legfontosabb csendesóceáni támaszpontja ellen, komoly veszteségeket okozott az amerikai flottának.

A pearlharbori támadás napján a támaszponton amerikai adatok szerint — a kis hajókat nem számítva — nyolcvanhat hajó tartózkodott, köztük nyolc sorhajó, hét cirkáló, huszonnyolc torpedóromboló és öt tengeralattjáró⁵.

A támadás idején a támaszponton nem voltak repülőgép-anyahajók. Az amerikaiak csendesóceáni flottáját váratlanul érte a támadás és nagy veszteségeket szenvedett. Öt sorhajó (Arizona, Oklahoma, California, Nevada, West Virginia) részint elsüllyedt, részint pedig súlyosan megrongálódott. Ezenfelül másik három sorhajó (a Pennsylvania, Maryland és a Tennessee) szintén könnyebb sérülést szenvedett. Ilymódon a japánok a Pearl Harborban állomásozó valamennyi sorhajót kikapcsolták a hadműveletekből. Komolyabban megrongálódott három cirkáló (Helena, Honolulu és a Raleigh), három torpedóromboló, egy aknarakóhajó és még más hajók is⁶.

Japánban december 8-án nyilvánosságra hozták a császári leiratot, mely bejelentette a hadüzenetet az Amerikai Egyesült Államoknak és Nagybritanniának.

Hadüzenet a Csendes-óceánon

⁵ Lásd Pravda. 1942. december 9.

⁶ Lásd ugyanott. A japán flotta Pearl Harbor elleni támadásával és az Amerikai Egyesült Államok veszteségeivel kapcsolatban lásd még American War Documents. The Facts on Pearl Harbor. Text of Navy Report. Current History. 1943. január. 443—446. old., és F. Hailey. Pacific Battle Line. New York, 1944., és Blake Clark, Pearl Harbor. London, 1942. című könyveket.

A hitleri Németország és akkori csatlósai Japán hadbalépése után szintén hadat üzentek az Amerikai Egyesült Államoknak. Olaszország, Németország és Japán 1941 december 11-én katonai szerződést kötött az Amerikai Egyesült Államok és Nagybritannia elleni közös hadviselésre vonatkozóan⁷. Az Amerikai Egyesült Államok és Anglia december 8-án üzent hadat Japánnak. Utánuk Hollandia és Franciaország is csatlakozott a Japán elleni háborúhoz⁸. December 9–10-én a Kuomintang-Kína is hadat üzent Japánnak, Németországnak és Olaszországnak.

1. A HÁBORÚ ELSŐ SZAKASZA A CSENDESÓCEÁNI FRONTON (1941 december—1942 november)

A japán fegyveres erők akkor kezdték meg csendesóceáni hadműveleteiket, amikor a hitleristák hadai Nyugaton a Szovjet Hadsereg ellen vívott öthónapos nehéz harc után súlyos vereséget szenvedtek Moszkva alatt, és majdnem ezzel egyidőben a németek mellékirányban támadó rohamcsoportjait is szétzúzták Rosztov és Tyihvin térségében.

A szovjet csapatok Moszkva alatt, 1941 december 6-án megkezdődött történelmi jelentőségű ellentámadása a Szovjetunió elleni „villámháború” német-fasiszta tervének kudarcát jelentette. Azt jelentette, hogy a hitleristáknak már nem volt meg „az a katonai előnyük, amellyel hitszegő és váratlan támadásuk következtében a háború első hónapjaiban rendelkeztek”⁹. Sztálin elvtárs, a Szovjet Hadsereg ellentámadásának első eredményeit összefoglalva, hangsúlyozta: „alighogy a váratlanság tényezője a németek fegyvertárából eltűnt, a német fasiszta hadsereget máris a katasztrófa veszélye fenyegette”¹⁰.

⁷ Lásd Current History, 1. köt. 5. sz. 1942 január. 413—414. old.

⁸ Honduras, Haiti, Costa-Rica, Salvador, a Dominikai Köztársaság és Nicaragua szintén hadat üzent Japánnak. A „tengelyhatalmak” hadat üzentek a Délafrikai Uniónnak, Guatemalának, Panamának és Kubának. 1941 december 9-én Egyiptom, Mexikó és Kolumbia megszakította a diplomáciai kapcsolatot Japánnal. Később, 1942 május 22-én, Mexikó hadat üzent Japánnak. De ezek az államok, amelyek Japánnak és a többi „tengelyhatalomnak” hadat üzentek, semilyen szerepet sem játszottak a csendesóceáni háborúban, és csak igen elenyésző mértékben vettek részt a második világháborúban.

⁹ Sztálin. A Szovjetunió Nagy Honvédő Háborújáról. 39. old.

¹⁰ Ugyanott, 40. old.

Ilymódon 1941 végén, amikor a japán fegyveres erők megkezdtek délkeletázsiai nagy hódító terveik megvalósítását, Japán fő „tengelypartnere”, a hitleri Németország, a második világháború döntő frontján elszenvedte az első hatalmas csapást a Szovjet Hadseregtől, ami a második világháború további menetére feltétlenül kihatott. A második világháború fő frontja — a szovjet-német front — a csendesóceáni hadszíntéren is meghatározta a hadviselő felek helyzetét.

A csendesóceáni háború első szakasza a japán fegyveres erőknek nagy sikereket hozott.

A japán fegyveres erők december 7-én minden ellenállás nélkül bevonultak Thaiföldre. A thaiföldi kormányon belül a japánbarát elemek sürgették, hogy a kormány fogadja el a japán ultimátumot, mely a japán csapatok bebocsátását követelte a Malájföld elleni további támadás céljából. Másnap japán csapatok szálltak partra Malájföld északi részén, december 9-én pedig elfoglalták Thaiföld déli részét. Bangkok kikötőjének, Thaiföld fővárosának elfoglalásával a japánok szilárd támaszpontot teremtettek maguknak a Sziámi-öbölben, majd Thaiföldet felvonulási területnek felhasználva megkezdtek hadműveleteiket Dél-Burmában. A japán parancsnokság elsősorban Brit Malájföldet akarta megkaparintani, hogy azután déli irányban előretörve hátbatámadhassa Szingapurt.

A malájföldi japán partraszállással és a Szingapur elleni hadműveletekkel egyidejűleg a Fülöp-szigeteken is megkezdődtek a harcok. December 10-én Luzon-sziget északnyugati részén partraszállt az első japán egység, amelyet később további csapatok követtek. December 20-án japán partraszállók jelentek meg Mindanaón (a Fülöp-szigetek déli szigete). Itt a japánok megkezdtek a támaszpontok kiépítését az Indonéziába való behatoláshoz.

A japán fegyveres erők a csendesóceáni hadszíntéren a háború első öt hónapjának eredményeképpen elfoglalták Malájföldet, Szingapurt, Indonézia legfontosabb szigeteit, Új Guinea egy részét, Burmát, a Fülöp-szigeteket és Hongkongot, kijutottak az Indiai-óceánhoz, elfoglalták Guam-, Wake- és az Új Britannia-szigeteket, a Salamon-szigeteket és még másokat, továbbá Burma felől behatoltak Jünnan tartományba (Kína). Japán óriási területet hódított meg — 3 800 000 négyzetkilométert, mintegy százötven-

millió lakossal — nem is számítva a Kínában előzőleg elfoglalt területeket.

A japán imperialisták ölébe hullott a győzelem. A háború első szakaszában kihasználták a számbeli fölényükkel párosult váratlan támadás nyújtotta előnyöket. A háború elején lényegében nem találtak ellenállásra sem az Egyesült Államok, sem Anglia részéről, mert e két ország csapatai gyakran harc nélkül adták fel jól megerősített állásaikat.

Malájföld, Burma, Indonézia, a Fülöp-szigetek és Indokína angol-amerikai-francia imperialisták által kifosztott és leigázott népei áldozatul estek a japán fasiszta agresszióknak. A déli tengerek népei hamarosan a japán csapatok betörése után megkezdtek a harcot a fasiszta agresszió és a japán imperialisták „új rendje” ellen. Ezek a népek a földbirtokosok és a komprádor burzsoázia gyér rétegei kivételével arra törekedtek, hogy teljesen lerázzák magukról a gyarmati elnyomás igáját.

1942 májusában észrevehetően lelassult a japán fegyveres erők csendesóceáni támadó hadműveleteinek az üteme.

A japán politikusok a Szovjetunió ellen nyugaton folyó háborúban a hitleristák sikereire számítottak, és kímélték szárazföldi erőik zömét. 1941 végén körülbelül egymillió japán katona, ezer harckocsi és ezeröttszáz repülőgép állt készenlétben a szovjet határoknál. A japán parancsnokságnak az volt a szándéka, hogy majd a „döntő pillanatban” használja fel a japán elithadsereget, a Kvantung-hadsereget, mely a szovjet-mandzsúriai és a szovjet-koreai határnál állomásozott és várta, hogy „döntő” csapást mérhessen a Szovjetunióra a Távol-Keleten. A japán parancsnokság ebből a célból továbbra is gyűjtötte a tartalékokat a Szovjetunió elleni háborúhoz.

Japán provokációs
cselekményei, és a
szovjet-japán sem-
legességi szerződés
megsértése

Tozso tábornok, a Szovjetunió elleni különlegesen titkos mozgósítási terv egyik fő szerzője (a terv fedőneve „Kantokuen” — a Kvantung-hadsereg különleges hadgyakorlatai) hamarosan a hitlerista hordáknak a Szovjetunió területére való betörése után kijelentette, hogy a Szovjetunió megtámadása „dicsőséget hoz a japán fegyverekre”, mert Japán olyan pillanatban fog támadni, amikor „a dicsőség már megérett és ölünkbe hullik”¹¹. A tények azt mutatják, hogy a japán imperialisták még

¹¹ A japán háborús főbűnösök perének anyaga. Pravda. 1948 január 2.

csak nem is gondoltak a Szovjetunióval kötött semlegességi szerződés betartására. A japán vezető körök jól tudták, hogy a Szovjetuniónak, békeszerető politikája folytán, érdeke a normális, békés kapcsolatok fenntartása Japánnal. Ezt japán okmányok is bizonyítják — köztük a japán flotta 1941 november 1-i hadműveleti parancsa, melyet Jamamoto Iszoroku tengernagy, a japán egyesült flotta főparancsnoka írt alá. Ez a parancs, amely a japán háborús főbűnösök tokiói perében a vád által előterjesztett okmányok között szerepelt, hadműveleti utasításokat tartalmazott az Egyesült Államok és Nagybritannia küszöbönálló megtámadásával kapcsolatban, ugyanakkor azonban azt is megállapította, hogy „noha a szovjet fegyveres erők létszáma a Szovjetunió és Mongólia határán igen nagy, ennek ellenére, ha Japán nem támadja meg a Szovjetuniót, fel kell tételezni, hogy a Szovjetunió nem kezd ellenséges hadműveleteket”. A Szovjetunió vádképviselője a japán háborús főbűnösök 1946—1948-as tokiói perén elmondott beszédében idézte a parancsnak ezt a részét és megállapította: „Így tehát a japán kormány tudta, hogy a Szovjetunió nem készülődik Japán megtámadására, és a milliós hadsereget a szovjet határokon nem védelmi célokra tartotta, hanem elsősorban azért, hogy segítsen Németországnak, másodsorban pedig azért, hogy ne szalassza el a kedvező pillanatot, ha Németországnak esetleg mégis sikerülne legyőznie a Szovjetuniót”¹².

Japán fáradhatatlanul erősítette a Mandzsúriában állomásozó Kvantung-hadsereget, melyet arra szánt, hogy betörjön a Szovjet Távol-Keletre. Emiatt a Szovjetuniónak — mialatt súlyos harcát vívta a hitleri Németország ellen — Mandzsúria határán negyven hadosztályt kellett harci készenlétben tartania a Kelet felől fenyegető japán támadás veszélye miatt.

A japán militaristák 1941 decemberében a világosan felismerhető felségjelek és zászlók ellenére tűz alá vették a „Krecset”, a „Szvirsztroj”, a „Szergej Lazo” és a „Szimferopol” nevű szovjet kereskedelmi hajókat, melyek Hongkong kikötőjében javítás alatt álltak. Ezenkívül japán repülőgépek 1941 decemberében elsüllyesztették a „Perekop” és a „Majkop” nevű szovjet gőzösöket. 1942 áprilisában egy japán torpedóromboló feltartóztatta az élelmi-

¹² A Szovjetunió vádképviselőjének beszéde a tokiói Nemzetközi Katonai Törvényszéken, 1946 október 8.

szerrel megrakott „Szergej Kirov” szovjet gőzöst. A japánok harmincöt napon keresztül fogva tartották az általuk jogtalanul feltartóztatott „Dvina” nevű szovjet gőzöst, és a hajó legénységével hallatlanul sértő módon bántak.

A japán vezérkar 1942-ben a Szovjetunió megtámadására új tervet dolgozott ki, melynek megvalósítását a hitleri Németország nyugaton várt győzelmétől tette függővé.

A japán titkos tanács 1942 október 12-i ülésén, amely a „Nagy Kelet-Ázsia” ügyeivel foglalkozó minisztérium felállítását tárgyalta, Tozso miniszterelnök kijelentette, hogy „Nagy Kelet-Ázsia” szférájához nemcsak a japánok által már elfoglalt területeknek kell tartozniuk, hanem azoknak is, amelyeket a jövőben „szereznek meg a japán fegyverek”. A japán imperialisták 1942-ben azt tervezték, hogy a „nagykeletázsiai szférába” egész Szibériát bekapcsolják, továbbá a Szovjetuniónak azokat a területeit is, amelyeket Németország nem fog „megszerezni”. A szibériai fővonal felosztását az alábbi módon tervezték: Omszktól nyugatra — Németországé, Omszktól keletre — Japáné. Tokió „stratégái” nagysietve hadművelleti terveket dolgoztak ki, melyek japán katonai közigazgatás felállítását tételezték fel a „Szovjetunió japán megszállási övezetében”, sőt mi több, a japán imperialisták 1941—1942-ben még azt is „tervezték”, hogy tömegesen telepítenek át japánokat arra a területre, amelyet majd a Szovjetuniótól hódítanak el. Ezek a tervek egész sereg intézkedést tartalmaztak annak megakadályozására, hogy a Nyugatról „kiszorított” szlávok Szibériában tömörüljenek¹³.

A japán főparancsnokság úgy vélte, hogy Sztálingrád a hitleristák 1942-es nyári és őszi támadása következtében „elkerülhetetlenül elesik”, és akkor majd tervei megvalósításához elérkezik a „kedvező pillanat”. E tervek miatt a japán militaristák kevesebb figyelmet fordítottak a csendesóceáni hadszíntér hadműveleteire, és jelentős erőket vontak el onnan, ami kedvezett az amerikai fegyveres erők hadműveleteinek. Az amerikaiak kihasználták a Szovjet Hadsereg szívós harcát a második világháború döntő frontján, és a csendesóceáni front több szakaszán megkezdték tengerészgyalogységük összevonását.

¹³ Ezeket az adatokat a Szovjetunió vádképviselője a tokiói Nemzetközi Katonai Torvényszék tárgyalásán mondott beszédében idézte. (1946 október 8.) Pravda. 1946 október 11,

Az amerikai fegyveres erők a Salamon-szigetek körzetében 1942 augusztusában elsősorban hajtottak végre támadó hadműveleteket. De az Egyesült Államok főparancsnoksága nem törekedett nagyarányú hadműveletekre. A Guadalcanal- és a Tulagi-szigeteken (Salamon-szigetek) 1942 augusztus 7-én csak jelentéktelen létszámú amerikai tengerészgyalogos egységek szálltak partra. Az amerikai politikusok Európában és a Csendes-óceánon egyaránt „gazdaságos és számító” hadviselésre készülődtek, mert arra törekedtek, hogy a második világháború fő terhe a Szovjetunióra háruljon, és a Szovjetunió kimerüljön, meggyengüljön. Az amerikai politikusok előnyösnek tartották, hogy a Távol-Keleten a szovjet fegyveres erőket a Szovjetunió határánál lekösse a japán szárazföldi elit-hadsereg.

A csendesóceáni hadműveletek méreteit mégcsak össze sem lehetett hasonlítani a szovjet nép Nagy Honvédő Háborújának csatáival. A csendesóceáni háború kis háború, a csendesóceáni hadszíntér másodrendű hadszíntér volt. Az egész emberiség sorsát a Szovjetuniónak a hitleri Németország ellen folytatott önfeláldozó harca döntötte el.

Kína és az angol-
szász hatalmak a
csendesóceáni há-
ború első szakaszá-
ban

A csungkingi Kuomintang-kormány 1941 december 9-én, több mint négy évvel a kínai nép elleni japán agresszió kezdete után, hivatalosan hadat üzent Japánnak. December 10-én bejelentette, hogy Kína Németországgal és

Olaszországgal is hadiállapotban levőnek tekinti magát.

Kína hadüzenete Japán európai „tengely”-partnereinek tisztára „szimbolikus jellegű” volt, mivel a Kuomintang-kormány nem szándékozott teljesen megszakítani kapcsolatait a német-olasz fasisztákkal.

Ho Jing-csin hadügyminiszter környezete a Moszkva elleni nagy német támadás idején még azon a véleményen volt, hogy Kínának közelednie kell a „tengelyhatalmakhoz”. A hitlerista diplomácia, ismerve a Csang Kaj-sek klikk szovjetellenes szándékait, tudva, hogy ez a klikk területeket akar elfoglalni a Szovjetuniótól, arra akarta rávenni a Kuomintang-kormányt, hogy kössön szövetségi szerződést Németországgal. A hitleri diplomácia abban az időben arról igyekezett meggyőzni Csungkingot, hogy Moszkva elesik a német hadigépezet „csapásainak” következtében, és ez megteremti a feltételeket ahhoz, hogy a német fasiszta

hadsereg hamarosan eljusson Kína határához. A csungkingi német diplomaták azt állították, hogy mivel Japán „a kedvező helyzetet kihasználva” feltétlenül megtámadja a Szovjet Távol-Keletet, a Kuomintang-Kína számára rendkívül fontos lesz, hogy Németországra támaszkodjék, mert Németország „meg tudja akadályozni” Japánt a további kínai előnyomulásban. A német-kínai szövetségi viszony olyan eszköz, amely lehetővé teszi Japán „megállítását” — hangoztatták a hitleristák a Kuomintang-minisztereknek¹⁴. De a német-kínai szövetségnek ez az egész fantasztikus „elgondolása” kútbaesett. A német fasiszta hadsereget Moszkva, a nagy szovjet főváros falainál megsemmisítő csapás érte és a diadalmas szovjet ellentámadás nyugat felé vetette vissza a németeket. A Moszkva alatti győzelem elősegítette a Hitler-ellenes koalíció megszilárdulását.

A csungkingi kormány azonban a Németországnak és Olaszországnak történt hadüzenet után is jóindulatúan bánt a Kínában levő német fasisztákkal, és még csak nem is internálta őket.

A csendesóceáni háborúval új fejezet kezdődött a csungkingi kormány és az Egyesült Államok, valamint Anglia kormányának viszonyában.

Az Egyesült Államok és Anglia kormányának érdeke volt, hogy a kínai hadszíntéren megelégnék a hadműveletek. Az angolszász hatalmak — de elsősorban az Egyesült Államok — arra számítottak, hogy a csungkingi kormány kihasználja azt a helyzetet, amely a japán fegyveres erőknek a csendesóceáni hadszíntéren történt összpontosítása következtében állt elő, és támadó hadműveleteket indít Kínában. Ezeknek a hadműveleteknek az amerikaiak számítása szerint bizonyos mértékben gyengíteni kellett volna a japánok támadását az Egyesült Államok és Anglia pozíciói ellen.

De a csungkingi politikusoknak is megvoltak a maguk elgondolásai. Ők egyáltalán nem készülődtek nagyarányú hadműveletekre. Csupán olyasfajta katonai részletintézkedésekre voltak hajlandók, amelyek nem mentek túl a Kuomintang vezető klikkjének érdekein. Ez a klikk különleges taktikát dolgozott ki a kínai hadviselésre.

¹⁴ Lásd *I. Epstein*. Kína forradalma. Szikra 1949. 165. old.

Kína belpolitikai
helyzete 1941 vé-
gén

A csendesóceáni háború kezdetéig a Kuomintang-kormány a „passzív”, látszatháború taktikáját folytatta Japánnal szemben, és egyúttal igyekezett megsemmisíteni az ország összes haladó szervezeteit, köztük elsősorban a Kínai Kommunista Pártot, a japánellenes szabadságharc fő támaszát.

Mao Ce-tung a Kínai Kommunista Párt VII. Kongresszusán (1945 április) megállapította, hogy a Kuomintang-kormány 1939-ben „a népet, a japánellenes pártokat és csoportokat megfosztotta azoktól a jogoktól, amelyeket a háború elején szereztek. A kormány ettől az időtől kezdve a Kuomintang-területeken illegalitásba kergette az összes demokratikus pártokat és csoportokat, de elsősorban a Kínai Kommunista Pártot. Valamennyi börtön és koncentrációs tábor zsúfolásig megtelt kommunistákkal, hazafias ifjakkal és a demokrácia más harcosaival”¹⁵.

Csungkingban még 1939 elején „tisztogatást” végeztek a Nemzeti Katonai Tanács politikai ügyosztályán. 1940-ben a Nemzeti Politikai Tanácsban történt ugyanilyen „tisztogatás”. A tanács valamennyi demokratikus érzelmű tagját eltávolították.

A titkosrendőrség szigorú ellenőrzése megbénította a haladó főiskolás szervezetek politikai tevékenységét. A Nyolcadik és az Új Negyedik Népi Forradalmi Hadsereg harcosainak hozzátartozóit letartóztatták és sok esetben kegyetlenül meggyilkolták. Kínában élő külföldi újságírók, 1940-ben megállapították, hogy Csianghszi-ban koncentrációs táborok vannak, s a ningtúi és zsujcsini börtönök zsúfolásig megteltek megkínzott, elcsigázott férfiakkal és nőkkel, akik közül sokan már hosszú éveken át sínylődtek a börtönben — noha az 1937. évi egységfront feltételei értelmében szabadon kellett volna őket bocsátani. „A tajhói koncentrációs táborba özönlöttek az új «lakók» — főleg munkások és diákok”¹⁶. Egy amerikai újságíró, aki a csianghszi helyzetet személyes tapasztalatai alapján írta le, megállapította: „Ha tartományi hivatalnokokkal találkoztunk, azok csaknem kivétel nélkül régi földesurak voltak”¹⁷.

1939 elejétől kezdve már nem volt összeköttetés Csungking

¹⁵ Mao Tze-tung. The Fight for a New China. New York, 1945. 20. old.

¹⁶ I. Epstein. Kína forradalma. 137. old.

¹⁷ Ügyanott.

és Jenan — a kommunisták vezette Senhszi—Kanszu—Ningszia Különleges Határterület fővárosa között. E területek határait a legjobb Kuomintang-hadosztályokat irányították, hogy blokádnak alá vegyék a kommunisták által ellenőrzött területeket. A Kuomintang-csapatok a határ mentén erődöket építettek. A japán frontvonalon átdobott Kuomintang-csapatoknak az volt a feladatuk, hogy aláássák a Nyolcadik és az Új Negyedik Hadsereg befolyását a felszabadított területeken, ahol a nép demokratikus helyi hatalmi szerveket választott. Ezek a szervek vezették a japán hódítók elleni felszabadító háborút.

A Kuomintang-Kínában négy család — Csang Kaj-sek, Kung Hsziang-szi, Szung Ce-ven és a Csen Li-fu és Csen Kuo-fu testvérek családjának — fasiszta diktatúrája uralkodott. Ezek a családok monopolizálták az egész hatalmat, óriási vagyont tartottak kezükben és csupán monopolhelyzetük megszilárdításával törődtek.

A japán frontvonal mögött egy másik Kína élt, a felszabadított területek, ahol a nép a blokádnak és a szüntelen támadások elviselhetetlenül nehéz feltételei közepette hősi, felszabadító háborút vívott a japán területrablók ellen. Ennek a népi ellenállásnak a lelke a Kínai Kommunista Párt és a vezetése alatt álló Nyolcadik és az Új Negyedik Népi Forradalmi Hadsereg volt.

Míg a „reguláris fronton” abban az időben mindössze 5—6 japán hadosztály¹⁸ tartózkodott és Vuhan eleste után 1938-ban valójában elcsöndesedtek a hadműveletek, addig a japánok hátában — a frontvonalak mögött — kemény harc folyt. A japán parancsnokság a Nyolcadik és az Új Negyedik Hadsereg ellen erejének zömét vetette be, mivel a felszabadult területek felszámolását legfontosabb és halaszthatatlan feladatának tekintette.

A japán csapatok élénk hadműveletei a felszabadult területek ellen és a „hivatalos fronton” uralkodó csend teljesen megfelelt a reakciós Kuomintang-körök igényeinek, amelyeknek ismét csak arra volt gondjuk, hogy meghosszabbítsák ezt az állapotot, mert valójában nem akartak háborút viselni a japánok ellen. A Kuomintang-vezetőréteg igyekezett minél nagyobb hasznot húzni az adott helyzetből, abban reménykedett, hogy Japán majd legyengül az Egyesült Államok és Anglia elleni háborúban, és a japán imperia-

¹⁸ Lásd *I. Epstein*. Kína forradalma. 128. old.

listák elleni „passzív háború” taktikáját olyan eszköznek tekintette, amelynek segítségével erőt gyűjthet a kínai demokrácia elleni harchoz. A tokiói vezető körök a maguk részéről folytatták „béke-ostromukat”, és Csungkingot kompromisszumos békére igyekeztek rábírni, hogy erőiket a „kommunista veszély” ellen egyesíthessék. Noha Csang Kaj-sek Kuomintang-kormánya félt a nép felháborodásától és nem lépett nyílt egyességre Japánnal, mégis minden energiáját a népi forradalmi hadseregek elleni harcra fordította.

Ilymódon a csendesóceáni háború elején a Kuomintang-Kína és Japán között sajátságos titkos szövetség állt fenn.

A japán frontvonal mögötti felszabadult területek A japán fegyveres erők 1941 végéig Kínában látszatra óriási területet hódítottak meg, a gazdasági szempontból fejlett, legfontosabb tartományokat foglalták el.

Valójában azonban a japán hadsereg csak a nagyvárosokat, kikötőket és a vasútvonalak mentén fekvő területeket szállta meg. A japán csapatok hátában — Északon, Közép-Kínában és Dél-Kínában — hatalmas felszabadított területek voltak, amelyekről a Kuomintang-kormány szándékosan hallgatott.

1941 végén a japán frontvonal mögött, Kína északi részén négy felszabadult terület volt: Sanhszi—Csahar—Hopej, Sanhszi—Hopej—Honan, Sanhszi—Szujjüan és a santungi felszabadított terület. Ezekben az övezetekben harcolt a Nyolcadik Népi Forradalmi Hadsereg. Közép-Kínában, a japán csapatok hátában, az Új Negyedik Népi Forradalmi Hadsereg küzdött, melynek megvoltak a maga hátországi támaszpontjai. Kína déli részén két japánellenes bázis működött — a kanton-hongkongi — másnéven tungcsiangi — és a Hajnan-szigeti bázis.

Az ellenálló erők élén a kínai kommunisták, a nemzet megmentésére alakult szövetség tagjai és más hazafiak álltak, akik a japánok mögöttes területén maradtak, hogy harcoljanak a japán hódítók ellen. A japán frontvonalak mögött igazi japánellenes egységfront működött, amelyben a vezető szerepet a Kínai Kommunista Párt játszotta. A felszabadult területeken választott hatalmi szervek működtek, amelyeket a felfegyverzett nép támogatott.

A felszabadult területek lakossága nagy áldozatokat hozott, de semilyen csapás sem tudta megtörni, mert itt épült az új, a szabad, demokratikus Kína.

A csungkingi angol-amerikai-kínai katonai konferencia (1941 december 19.)

A csendesóceáni hadműveletek kezdetben jó hangulatot keltettek Csungkingban. A Kuomintang-politikusok úgy vélték, hogy a Kuomintang-Kínának most már egyáltalán nem kell harcolnia Japán ellen, mivel a távolkeleti katonai események középpontja a Csendes-óceán délnyugati részére tevődött át. Kína reakciós vezető rétege egyúttal katonai összeköttetésre is számított Japán és a Szovjetunió között.

A csendesóceáni háború elején Kína a burma-kínai úton keresztül fenn tudta tartani a kapcsolatot az Egyesült Államokkal és Angliával. De a japán csapatok bevonulása Thaiföldre és Thaiföld felvonulási területként való felhasználása Burma ellen azzal a következménnyel járt, hogy Dél-Burma egy része hamarosan japán kézre került. A japán csapatok betörése Burmába és a burma-kínai út elfoglalása valójában teljes japán tengeri blokádot jelentett Kína számára. Az amerikai imperializmus attól félt, hogy a Csungkinggal való közvetlen kapcsolat megszűnése meggyengítheti az Egyesült Államok kínai pozícióit, és a japánbarát befolyás véglegesen győz a Kuomintang-vezetőségben belül. Ezért az Egyesült Államok arra akarta rábírt Csang Kaj-seket, hogy ajánljon fel Angliának két kínai hadtestet a Burmában tartózkodó két angol hadosztály megsegítésére. Kétségtelen, hogy a csungkingi kormánynak magának is érdeke volt, hogy a burmai úton ne szűnjék meg a forgalom: a burmai út volt az egyetlen közlekedési vonal, amelyen keresztül amerikai fegyverek érkeztek, emellett azonban Csang Kaj-sek ezeket a fegyvereket nem a Japán elleni, hanem a kínai nép elleni háborúban szándékozott felhasználni.

Csungkingban 1941 december 19-én konferencia volt, amelyen Archibald Wavell angol tábornok — akit az angol kormány a csendesóceáni hadműveletek főparancsnokává nevezett ki —, továbbá Csang Kaj-sek és George Brett amerikai altábornagy vett részt. Wavell elutasította azt a kínai javaslatot, hogy kínai csapatokat küldjenek Burmába¹⁹. Az a tény, hogy az angolok

¹⁹ Lásd *Fred Aldridge*. Gyűlölet Burmában. Cenzurázatlan feljegyzések Stilwell tábornokról és a távolkeleti nemzetközi intrikákról. (Rövidített fordítás angolból.) Moszkva, Vojenizdat 1947. 31—32. old. (oroszul), valamint *The Stilwell Papers* by Joseph W. Stilwell, Arranged and Edited by Theodore H. White, New York, 1948. 31—32. old.

elutasították a „kínai segítséget”, az angol-amerikai ellentétekről tanúskodott. Az angolok ugyanis nem akartak hozzájárulni ahhoz, hogy az amerikai pozíciók megerősödjenek Burmában, mivel a burmai Kuomintang-hadosztályokat az amerikai befolyás közvetítőinek tekintették.

Anglia katonai bal-sikerei A japánok, miután elfoglalták Szingapurt (1942 február 15.) és behatoltak Jáva szigetére (1942 február 28.), élénk hadműveletekbe kezdtek Dél-Burmában, megkezdték támadásukat Rangun ellen. Az angolok 1942 március 8-án elhagyták Rangunt és az Iravadi folyó mögé vonultak vissza. Rangun eleste Indiát a japán benyomulás közvetlen veszélyével fenyegette. A burma-kínai utat átvágták.

A japánok a csendesóceáni háború elején, a déltengeri övezetben rohamosan nyomultak előre. Ezt a japán propaganda arra használta fel, hogy a japánok nagy történelmi küldetését dicsőítse. E propaganda szerint a japánok hivatása, hogy „a színes népeket” felszabadítsák a „fehér imperialisták” uralma alól. A délkelet-ázsiai angol gyarmatbirodalom összeomlásának első jelei zavart és aggodalmat keltettek az angol gyarmatosítóknak.

Még az angol burzsoá sajtóban is olyan cikkek jelentek meg, amelyek élesen bírálták az angol kormányt. Így a *Daily Express* című lap 1942 január 15-én a malájföldi angol gyarmati hivatalnokokat és üzletembereket „részeses ültetvényes bandának” és „felsült hadfiaknak” nevezte. Miután a százezerfőnyi angol helyőrség majdnem minden ellenállás nélkül gyalázatosan feladta Szingapurt, a déltengeri angol gyarmati uralomnak ezt a régi támaszpontját, még a *Times* különtudósítója is kénytelen volt elismerni, hogy az angol kormánynak „semilyen támasza sincs a gyarmati népek körében”.

Az első időkben Burma és Malájföld vagyonos osztályainak egy része a japán propaganda hatása alá került. Ezt előmozdította az angol imperialisták fajgyűlölő politikája.

Az angol katonai hatóságok megállapították, hogy a helyi lakosság nem titkolta az angol gyarmati közigazgatás és az egész gyarmati rendszer iránti gyűlöletét.

Az angol kormány ahelyett, hogy a fasizmus ellen harcolt volna, Indiában — ebben az általa tönkretett és kirabolt országban — olyan nagylétszámú sereget tartott, mint a brit gyarmati

uralom egész időszaka alatt még soha. Ezeket a csapatokat azonban nem a Japán elleni harcra, hanem a helyi lakosság elnyomására szánta, mivel India belpolitikai helyzete rendkívül bizonytalan volt. Az országban tömegével fordultak elő háborúellenes megmozdulások. Az amerikai sajtó kihasználta ezt a tényt, és nyomban bírálta az angol gyarmati rendszer „tökéletlenségét”. Washingtonban sürgősen tervek kezdtek gyártani „India megsegítésére”. Ez arra mutatott, hogy az amerikai burzsoázia Anglia nehéz helyzetét az indiai piac elfoglalására szándékozik felhasználni.

Az amerikai „stratégia” és Kína Az amerikaiak „stratégiája” a csendesóceáni háború elején arra a meggyőződésre épült fel, hogy az Egyesült Államoknak sikerül majd más kezével megvívni a háborút ellenfelei ellen.

A szovjet-mandzsúriai határon óriási japán hadsereg állomásozott, és bármelyik pillanatban kész volt arra, hogy benyomuljon a Szovjet Távol-Keletre. Ezt a tényt az Egyesült Államokban az egyik legfontosabb biztosítéknak tekintették arra, hogy a japánok nem tudnak nagy erőket bevetni a csendesóceáni hadszíntéren. Rooseveltt ebben az időben a hadszíntereket értékelve az amerikaiakat a „tartalékjátékosokhoz” hasonlította, akik a padon ülnek és csak nézik a „futballmérkőzést”. „Az adott pillanatban — mondotta Roosevelt — a fő játékosok az oroszok, a kínaiak és kisebb mértékben az angolok. Ránk . . . azoknak a játékosoknak a szerepe vár, akik a döntő pillanatban lépnek be a játékba . . . Mi még azelőtt lépünk be, mielőtt előcsatáraink kimerülnek, hogy berúgjuk a döntő gólt. Friss erővel szállunk be”²⁰.

Az Egyesült Államok hadügyminisztériuma nem volt hajlandó csapatokat küldeni Kínába. Úgy vélte, hogy a kínai hadszíntéren maguk a kínaiak hajtanak majd végre aktív hadműveleteket, és nekik ezen a fronton jelentős számú hadosztályt kell lekötönniük, hogy csökkentsék a csendesóceáni hadszíntéren működő amerikai csapatokra nehezedő nyomást.

De a Koumintang vezető köreinek is megvoltak a maguk elképzelései. Azt tervezték, hogy az Egyesült Államokból érkező fegyvereket és a jelentős tartalékokat a Kínai Kommunista Párt — a kínai demokrácia támasza — elleni harcra halmozzák majd fel.

Az Egyesült Államok külügyminisztériuma helyeselte Csang Kaj-sek csungkingi kormányának elgondolásait. Sumner Welles,

²⁰ *Elliot Roosevelt. As He Saw It.*

az Egyesült Államok külügyminiszterhelyettese úgy vélte, hogy a csungkingi kormány „nehézségeit” a kínai kommunisták okozzák, akik „hadiállapotot tartanak fenn” ezzel a kormánnyal²¹. Noha az Egyesült Államok vezető körei tudták, hogy csak a kommunisták vezette hadseregek viseltek háborút a japánok ellen, és hogy a Kuomintang-kormány kegyetlenül üldözte a demokrácia harcosait, s legjobb hadosztályait a felszabadult demokratikus területek blokádjára vonta össze, úgy tüntették fel a dolgot, mintha nem ismernék Kína valódi helyzetét, és durván meghamisították a tényeket. Az amerikai külügyminisztérium képviselői elferdítve, hamis színben tüntették fel Kína belpolitikai helyzetét.

Az amerikai-angol szövetségesek nem törődtek azzal, hogy a Kuomintang-csapatok mit sem tesznek a japánok ellen, és Csang Kaj-seket nevezték ki a kínai hadszíntér szövetséges főparancsnokává. A Washingtonban székelő egyesült amerikai-angol vezérkarban azonban Kína képviselőjének nem juttattak helyet.

Az Egyesült Államok 1942 elején Stilwell katonai küldetése Kínában tábornokot Kínába küldte. Stilwell jól ismerte a kínai nyelvet és a helyi viszonyokat még abból az időből, amikor Kínában mint katonai attasé működött²².

Stilwellt azzal bízták meg, hogy fenntartsa a kapcsolatot a kínai és az amerikai parancsnokság között és egyben minden fronton igyekezzék aktivizálni a kínai hadsereget. Stilwellt azért küldték Kínába, hogy Csang Kaj-sek amerikai tanácsadója legyen és ellenőrizze, hogy a Kínának juttatott lend-lease szállítmányokat lehetőleg ne lopják el a Kuomintang-hivatalnokok, hanem azokat a Japán elleni háborúban használják fel.

Ilymódon Stilwell Kínában az „amerikai stratégiát” képviselte. Szerepe abban állt, hogy megbénítsa a japánbarát befolyást a Kuomintang-vezetőségen belül, és a háború folyamán biztosítsa az amerikai imperialisták pozícióinak megszilárdulását Kínában.

Kétségtelen, hogy Stilwellt mindenekelőtt azért küldték Kínába, mert Csang Kaj-sek nyíltan a japánokkal való meg egyezésre törekedett. A Kuomintang-vezetőréteg 1942 elején az angol-amerikai csapatoknak a csendesóceáni hadszíntéren szenved-

²¹ Sumner Welles. *The Time for Decision*. New York, 1944. 283. old.

²² Lásd *The Stilwell Papers* by Joseph W. Stilwell, Arranged and Edited by Theodore H. White, New York, 1948.

dett súlyos vereségével kapcsolatban nyíltan kezdte hangoztatni kételyeit: vajjon helyesen választotta-e meg szövetségeseit? Csang Kaj-sek hajlott arra a véleményre, hogy a Kuomintang-Kína nyilvánvalóan „hibázott”, rossz lóra helyezte tétjét. A Japán, Németország és Olaszország elleni „elsietett” hadüzenetért Kuo Taj-csi, Csang Kaj-sek külügyminisztere azzal lakolt, hogy eltávolították tisztségéből. Csang Kaj-sek 1942 januárjában egy amerikai újságírónak adott interjúban kijelentette, hogy tárgyalásokat szándékozik kezdeni Japánnal. Huang Hszü-csuj, Kuanghszi tartományi kormányának elnöke, rövidesen a fenti nyilatkozat után, Csang Kaj-sek utasítására, titkos tárgyalásokat kezdett a japán Kurotával, aki ebből a célból érkezett Kujlinbe²³.

Stilwellre az a feladat várt, hogy megszüntesse Csang Kaj-sek klikkjének ingadozását, és a Japán elleni háborúban az amerikai imperializmus szolgálatára kényszerítse.

Csungkingban március 10-én bejelentették, hogy Csang Kaj-sek Stilwellt a kínai hadsereg amerikai vezérkari főnökévé nevezte ki.

Miután 1942 március 8-án Rangun elesett, és az angolok Burmában rendetlenül vonultak vissza észak felé, az Egyesült Államok követelte, hogy küldjenek kínai csapatokat Burmába. A Burmába irányított ötödik és hatodik kínai hadsereg parancsnokává Stilwell amerikai tábornokot nevezték ki. De a szövetségesek burmai hadműveletei nem jártak pozitív eredménnyel. Az angol és az amerikai parancsnokság között nem volt meg az együttműködés. A japánok légierő, harckocsi és tüzérség tekintetében némi fölényben voltak, és ez biztosította a japán fegyveres erőknél a sikeres előrenyomulás lehetőségét.

John Davies, a külügyminisztérium tisztviselője, Stilwell amerikai tábornok politikai tanácsadója, úgy vélte, hogy a japánok „Ázsia az ázsiaiaké” jelszavával szemben a burmai angol gyarmati közigazgatásnak legalább a forma kedvéért nyilatkozatot kell adnia, meg kell ígérnie, hogy Burma a háború befejezése után „független lesz”²⁴. Ez a javaslat egyáltalán nem jelentette azt, hogy az amerikai politikusok igyekeztek előmozdítani a burmaiak

²³ Lásd *Csen Po-ta*. Csang Kaj-sek, a kínai nép ellensége. 150. old. (oroszul).

²⁴ Lásd *Fred Aldridge*. Gyűlölet Burmában. Cenzurázatlan feljegyzések Stillwell tábornokról és a távolkeleti nemzetközi intrikákról. (Rövidített fordítás angolból.) 49. old. (oroszul).

nemzeti felszabadítását. John Davies javaslata imperialista manőver volt Burma lakosságának megtévesztésére, különösen pedig a lakosság ama részének a megtévesztésére, amely a japán propaganda befolyása alatt állt. A javaslatnak még az is célja volt, hogy gyengítse Anglia burmai pozícióit és egyúttal az amerikaiaknak döntő befolyást biztosítson az országban.

Dorman-Smith, Burma angol kormányzója, elutasította az amerikai indítványt. Kijelentette, hogy a japán propagandát csak egy jelentős győzelem tudná megbénítani. Az amerikaiak indítványa nagy óvatosságra intette az angolokat, és nem alaptalanul magyarázták úgy ezt az indítványt, mint az amerikaiak Délkelet-Ázsiába való behatolási törekvését. Mindkét félnek megvolt a maga „olcsó” háborús stratégiája és mindkét fél kész volt arra, hogy szövetségeseit hagyja maga helyett harcolni. Fred Aldridge tudósító állítása szerint (az illető Stilwell főhadiszállásán tartózkodott) Churchill „nem titkolta azt a szándékát, hogy «olcsó háborút» igyekszik viselni”. A reakciós Kuomintang-vezetőknek szintén „megvolt a maguk elgondolása az «olcsó» háborúról, aminek az volt a lényege, hogy takarékoskodtak a fegyverekkel és a harciegységekkel, mert azokat a háború után a kommunisták és más pártok elleni harcra szánták”²⁵.

Indiába amerikai egységeket küldenek

1942 május közepén az angol csapatok és a Stilwell parancsnoksága alatt álló kínai egységek kénytelenek voltak kivonulni Burmából, és az egyetlen, nehezen járható úton átlépték az indiai határt. Burma teljesen a japánok kezébe került.

Ebben a helyzetben az angol kormány kénytelen volt beleegyezni abba, hogy amerikai és kínai erők tartózkodjanak India területén, és ettől kezdve India az indiai-burmai-kínai hadszíntér utánpótlási támaszpontjává lett.

Indiába Grady vezetésével amerikai műszaki küldöttséget vezényeltek. A küldöttség jelentést dolgozott ki, amely javasolta, hogy India erőforrásait használják fel a legfontosabb hadianyagok és muníció gyártására²⁶. A bizottság működése és az amerikai csapa-

²⁵ Fred Aldridge. Gyűlölet Burmában. Cenzurázatlan feljegyzések Stillwell tábornokról és a távolkeleti nemzetközi intrikákról. (Rövidített fordítás angolból.) 39. old. (oroszul).

²⁶ Lásd Documents on American Foreign Relations. 5. köt. 1942 júliusától 1943 júniusáig. Edited by Leland M. Goodrich and Marie J. Carroll, Boston, 1944. 507—508. old.

tok indiai tartózkodása egyaránt aggodalmat keltett az angol imperialistákban, akik attól féltek, hogy az amerikai befolyás megerősödik az angol gyarmatokon.

1942 a második világháború válságos éve volt. Az Egyesült Államok és Anglia állami és politikai tényezői nem fukarkodtak a képmutató ígéretekkel. Hangoztatták, hogy megvalósítják a „demokrácia és haladás nagy eszményeit”, és „megszabadítják” a gyarmati és a függő népeket a régi gyarmati elnyomástól. A legnagyobb buzgóságot ezen a téren az amerikai imperialisták tanúsították, akik példaképül állították a Fülöp-szigeteken követett amerikai politikát, amely — úgymond — megérti a gyarmati és függő népek „szükségleteit és igényeit”.

Az amerikai sajtó, a kínai és indiai angol politikát bírálva, ezt a politikát elmaradott, „régimódi” politikának nevezte, és követelte, hogy a gyarmati népeknek adjanak „önkormányzatot”. Az ilyenfajta „követelések” nyilvánvalóan demagóg jellegűek voltak. Az amerikai imperialista politikusoknak az lebegett szemük előtt, hogy kihasználják Anglia meggyengülését és gyarmati nehézségeit, megpróbálják megnyerni az ázsiai népeknek — elsősorban India és Kína népeinek — a bizalmát. Az amerikai burzsoázia már a háború folyamán eltökélte, hogy kiszorítja Angliát keletázsiai pozícióiból.

John McCormack „Amerika és a világuralom” című könyvében már 1940-ben ezt írta: „Amilyen mértékben Anglia meggyengül, olyan mértékben kell erősödnie az Egyesült Államoknak. Ahogy csökken Anglia világhatalma, úgy kell kiterjednie az Egyesült Államok uralmának; ott ahol Anglia uralma végződik, ott kell kezdődnie Amerika hatalmának.” Az a demagóg mód, ahogy az amerikai imperializmus az angol gyarmati rendszert bírálta, egyik eszköze volt e feladat végrehajtásának.

Az angol és az amerikai vezető körök a háborús viszonyok közepette kénytelenek voltak manőverezni. A kínai nép politikai öntudatának növekedése nagy fejtörést okozott az angol-szász hatalmak imperialista politikusainak. A Kínára még a XIX. században rákényszerített leigázó, egyenlőtlen szerződések régi rendszere kirívó ellentétben volt azokkal a „demokratikus célkitűzésekről” szóló formális nyilatkozatokkal, melyeket Anglia és az Egyesült

Az Amerikai Egyesült Államok és Anglia képmutató nyilatkozatai a kínai területenkívüliségi jogokról való lemondásról

Államok a második világháborúban hangoztatott. Az 1941 augusztus 14-i angol-amerikai nyilatkozat (az Atlanti Charta) azt hirdette, hogy az Amerikai Egyesült Államok és Nagybritannia „semmilyen olyan területi változásba nem egyezik bele, amely nincs összhangban az érdekelt népek szabad akaratnyilvánításával”²⁷, és hogy e két ország „tiszteli valamennyi népnek azt a jogát, hogy maga válassza meg azt a kormányformát, amelyben élni akar; a két ország arra törekszik, hogy visszaállítsa azoknak a népeknek a szuverén jogait és önkormányzatát, amelyektől őket erőszakos úton megfosztották”²⁸.

Ez az okmány, melyben csakúgy hemzsegték az imperialista hatalmak államférfiainak „a népek önálló és független létre vonatkozó jogairól” szóló képmutató frázisai, egyáltalán nem mutatta azt, hogy az Egyesült Államok és Anglia a jövőben nem szándékozik lábbal tiporni a népek szuverén jogait. Ennek ellenére az Atlanti Charta megadta az alapot arra, hogy Angliától és az Egyesült Államoktól követelni lehessen: mondjon le a területenkívüliség jogáról Kínában. Az Egyesült Államok kormánya arra törekedve, hogy megbénítsa a japánok demagóg mesterkedéseit — akik azt hirdették, hogy készek harcolni a sárgafajú népek „teljes egyenjogúságáért” —, 1942 október 9-én kijelentette, hogy „hajlandó” lemondani a Kínában élő amerikai polgárok területenkívüliségi jogáról. Hull az erre vonatkozó szerződéstervezetet a washingtoni kínai nagykövetnek október 24-én nyújtotta át, majd megkezdődtek a tárgyalások, melyek 1943 január 11-én amerikai-kínai egyezmény aláírásával értek véget.

Az amerikai-kínai egyezmény 1. cikkelye kimondta, hogy hatályon kívül kell helyezni „az Amerikai Egyesült Államok és a Kínai Köztársaság között érvényben levő szerződések vagy egyezmények mindazon pontjait, melyek megengedték az Amerikai Egyesült Államok kormányának, vagy e kormány képviselőinek, hogy a Kínai Köztársaság területén jogszolgáltatást gyakoroljanak az Amerikai Egyesült Államok polgárai felett. Ez utóbbiak a nemzetközi gyakorlat és jog elveinek megfelelően a Kínai Köztársaság kormányának joghatósága alá kerülnek.”

²⁷ A Szovjetunió külpolitikája a Honvédő Háború időszakában. Goszpolityizdat 1946. 1. köt. 167. old. (oroszul).

²⁸ Ugyanott, 167. old.

A 2. cikkely az amerikaiak számára imperialista „jogokat” kötött ki, melyek értelmében Kína meghatározott területein csapatokat tarthatott.

A 3. cikkely a sanghaji és amoji nemzetközi koncessziókra vonatkozó amerikai jogok eltörlését foglalta magában.

A 4. cikkely az amerikai ingatlantulajdon őrzéséről rendelkezett.

Az 5. cikkely egyoldalúan feljogosította az amerikaiakat, hogy az egész országban letelepedhessenek, kereskedhessenek és akadálytalanul közlekedhessenek²⁹.

Anglia ugyanilyen egyezményt kötött Kínával.

Az 1943 január 11-i egyezményeket Kína egész területére kiterjesztették, így a japán megszállás alatt álló területekre is. Ilymódon ezek az egyezmények aláírásuk pillanatában olyan ígéreteket jelentettek, melyeknek megvalósítására csak a távoli jövőben kerülhetett sor (különösen Sanghajt és Amojt illetően, amelyeket abban az időben a japán fegyveres erők tartották megszállva).

Az 1943 január 11-i amerikai-kínai és angol-kínai egyezmény Angliának és az Egyesült Államoknak tisztára formális, propaganda gesztusa volt Kína felé. Anglia megtartotta Hongkong szigetét, amelyet az 1842. évi nankingi egyenlőtlen szerződés alapján szerzett és Csiulungot is (1860. és 1898. évi szerződések). Az amerikai burzsoázia egyáltalán nem szándékozott lemondani a kínai piac meghódításáról. Számított a Kuomintang-kormány további engedékenységre, mert ez a kormány kész volt „annak eladni magát, aki többet fizet”. Az amerikai kapitalista monopóliumok a háború után uralkodó helyzetet akartak elfoglalni Kínában, és arra törekedtek, hogy Kínát gazdasági és politikai szempontból az Egyesült Államoknak rendeljék alá.

Az amerikai kormánynak a kínai területenkívüliségi jog eltörléséről kötött egyezménnyel az volt a célja, hogy emelje a Kuomintang-vezetők megingott tekintélyét, mert feltételezte, hogy ellenkező esetben Csang Kaj-sek kormánya nem tudja majd az Egyesült Államok kreatúrájának a szerepét betölteni.

²⁹ Lásd Documents on American Foreign Relations. 5. köt. 1942 júliusától 1943 júniusáig. Boston, 1944. 489—492. old.

2. A SZTÁLINGRÁDI NAGY GYŐZELEM ÉS HATÁSA A CSENDESÓCEÁNI HÁBORÚ MENETÉRE (1942 novemberétől—1943 végéig)

A második világháború történetének legfontosabb eseménye a sztálingrádi nagy csata volt, amely 1942 őszén kezdődött. A Szovjetunió fegyveres erői Sztálingrád alatt olyan csapást mértek a német fasisztákra, amelyet a hitleri Németország többé nem tudott kiheverni.

Sztálin elvtárs szavai szerint a sztálingrádi csata a háborúk történetének legnagyobb ütközete. „Sztálingrád volt a német fasiszta hadsereg alkonya”³⁰.

A szovjet csapatok sztálingrádi támadása, majd a hitleri hadsereg bekerítése és széttűzése Sztálingrádnál, egyúttal a japánok stratégiai terveinek a csődjét is jelentette. Ettől kezdve a japán főparancsnokság már nem reménykedhetett abban, hogy „a német fegyver döntő sikereket arat” a szovjet fegyveres erők elleni harcban. A Szovjet Hadsereg sztálingrádi történelmi győzelme eltemette a japánoknak azt a tervét, hogy a szovjet-német front „kedvező helyzetét” kihasználva, betörjenek a Szovjetunióba. Sőt mi több: miután Japán elvesztette stratégiai támadó kezdeményezését, annak következtében, hogy legjobb hadosztályait, tüzérségének felét és harckocsijainak majdnem kétharmadát északon, a szovjet határoknál összpontosította, a másodrendű, déli mellékfronton már 1942 novemberében kénytelen volt védelembe átmenni.

A japán fegyveres erők 1942 végétől fogva a csendesóceáni hadszíntéren már nem folytattak támadó hadműveleteket. A japán hadsereget ilyen helyzetbe az a szerep juttatta, amelyet a Szovjet Hadsereg a német fasiszta területablók elleni harc fő, döntő frontján játszott.

Sztálin elvtárs a Vörös Hadsereg fennállásának 25. évfordulóján, 1943 február 23-án kiadott hadparancsában megállapította:

„Minthogy Európában nincs második front, a Vörös Had-

³⁰ Sztálin. A Szovjetunió Nagy Honvédő Háborújáról. 108. old.

sereg egyedül viseli a háború egész terhét. Mindamellett a Vörös Hadsereg nemcsak ellenállt a német fasiszta hordák nyomásának, de a háború folyamán a fasiszta hadseregeknek réme is lett”³¹. Sztálin elvtárs ebben a parancsában hangsúlyozta:

„Megkezdődött az ellenség nagyméretű kiűzése a szovjet országból”³². Sztálin parancsa összegezte, hogy a sztálingrádi támadás megindítása óta milyen eredményekkel jártak a szovjet fegyveres erők hadműveletei. „A németek csupán 1942–1943 telén, a Vörös Hadsereg támadásának három hónapja alatt több mint 7 000 harckocsit, 4 000 repülőgépet, 17 000 ágyút és sok egyéb hadfelszerelést vesztek”³³. Az ellenfél ezekben a hadműveletekben 112 hadosztályt veszített³⁴.

Ilyenek voltak azoknak a gigantikus harcoknak a méretei, amelyeket a hősi Szovjet Hadsereg vívott akkor, amikor az Egyesült Államok és Anglia továbbra is nyugodtan gyűjtögette az erőt és a tartalékokat, amelyeket nem volt hajlandó bevetni, hanem arra törekedett, hogy szövetségesét — a Szovjetuniót — elvéreztesse.

Miután a japán stratégáknak a német csapatok 1942. évi őszi sztálingrádi támadására épített számításai teljes csődöt mondtak, a japán kormány rendkívül bonyolult feladat előtt állt. Tekintettel arra, hogy a Szovjet Hadsereg nyugaton diadalmasan nyomult előre, a japán kormány — mivel a Japán Birodalom sorsát a hitleri Németország sikereihez kötötte — kénytelen volt többet törődni Japán és Németország hadműveleteinek „stratégiai” egybehangolásával. Az a körülmény, hogy az angol-amerikai parancsnokság a sztálingrádi nagy győzelem után is csak kis erőkkkel viselt hadat a Csendes-óceánon, lehetővé tette a japán parancsnokságnak, hogy legjobb tartalékaikat a szovjet határok mentén tartsa, várva, mikor lehet „célszerűen” felhasználni a japán rohamhadsereget a kontinensen.

Ez ugyancsak beleillett az amerikai-angol imperializmus terveibe. Az amerikai-angol imperialisták a Szovjetunió elvézésére spekuláltak, s arra törekedtek, hogy Nyugaton és Keleten egyaránt minél jobban kimerüljön.

³¹ Sztálin. A Szovjetunió Nagy Honvédő Háborújáról. 84. old.

³² Ugyanott, 85. old.

³³ Ugyanott, 86. old.

³⁴ Lásd ugyanott.

A japán parancsnokság 1943 elején jelentős nehézségekbe ütközött a csendesóceáni hadszíntéren. A japánok a hosszan elnyúló összekötő vonalakon egyre nehezebben tudták biztosítani az utánpótlást. Kiderült, hogy kevés a szállítóhajójuk. A japán hajóépítő üzemek nem tudták gyorsan pótolni az egyre növekvő hajóvesztéseket. De az Egyesült Államok és Anglia a kedvező helyzet ellenére nem folytatott nagyszabású hadműveleteket sem a csendesóceáni hadszíntéren, sem Európában, noha az angol és az amerikai kormány 1942 nyarán megígérte a Szovjetunióknak, hogy nyugaton még 1942-ben megnyitja a második frontot.

A haladó gondolkodású emberek az Egyesült Államokban és Angliában egyaránt jól tudták, hogy a hitleri Németországnak és európai csatlósainak szétzúzása nyomban megteremti a lehető legkedvezőbb feltételeket Japán leveréséhez. Az Egyesült Államok azonban nem a fasizmus szétzúzására, hanem más célokra tartogatta katonai erejét. Az amerikai monopóliumok az Egyesült Államok megnövekedett katonai erejére támaszkodva arra számítottak, hogy ezt az erőt a viláгурalmuk kivívásának eszközévé teszik.

Az amerikai monopoltőkéseknek érdekük volt, hogy a háború mind Európában, mind a Csendes-óceánon minél jobban elhúzódjék. Ezek az aljas kizsákmányolók és uzsorások óriási profitot zsebeltek be³⁵, megszédtek magukat az embermilliók, a második világháború áldozatai véréen. A hadimegrendelések többsége az Egyesült Államokban 83 nagy ipari társaság között oszlott meg, amelyek mesébe illő profithoz jutottak. Így 1943-ban a monopóliumok jövedelme 1936–1939-hez viszonyítva 406 százalékra rúgott.

1943 derekán a Szovjet Hadsereg megkezdte gigantikus nyári támadását Kurszk alatt, és ez a támadás a hitleristákat a tönk szélére juttatta. Ebben az időben a csendesóceáni hadszíntéren a hadműveletekben mindössze tizenhárom amerikai és hat ausztráliai hadosztály vett részt³⁶.

Ezek a hadműveletek rendkívül vontatottan folytak. Az

³⁵ A háború ideje alatt (1940–1945) az amerikai monopóliumok 52 853 millió dollár tiszta jövedelemhez jutottak. Lásd A. J. Visinszkij 1947 szeptember 26-i nyilatkozatát. Izvesztijja. 1947 szeptember 28.

³⁶ Lásd V. Avarin. Harc a Csendes-óceánért. Szikra 1950. 386–394. old.

Egyesült Államok és Anglia továbbra sem tartotta be szövetségi kötelezettségeit.

„A nyugati, második front megnyitásának nyilvánvaló szabotálása — állapítja meg Vorosilov elvtárs — és az angol-amerikai parancsnokság kicsinyes stratégiája azt eredményezte, hogy a német hadsereg egész erejét a Szovjetunió ellen összpontosíthatta”³⁷. Az angolok és az amerikaiak jelentéktelen csendesóceáni hadműveletei lehetővé tették Hitler japán szövetségeseinek, hogy a Szovjetunió határán jelentős számú szovjet hadosztályt kössenek le, és a Kuomintang nyilvánvaló közreműködésével több erőt vessenek be a kínai felszabadult területek ellen. Mindez nem zavarta az amerikai-angol imperialistákat, akik továbbra is folytatták méltatlan provokációs játékukat a háború elhúzása érdekében.

Az amerikai fegyveres erők Guadalcanal szigetén (Salamonszigetek) csak 1943 februárjában fejezték be 1942 decemberében megkezdett hadműveleteiket. Csak 1943 szeptemberében foglalták el Lae és Szalamaua támaszpontokat (Új Guinea).

Ezzel szemben a szovjet fegyveres erőknek 1943 novemberéig sikerült „körülbelül egymillió négyzetkilométernyi területet, vagyis az ellenség által ideiglenesen megszállt szovjet föld csaknem kétharmad részét felszabadítani, miközben az ellenség haderőit Vlagyikavkáztól Herszonig, Elisztától Krivoj-Rogig, Sztálin-grádtól Kievig, Voronyezstől Gomelig, Vjazmától és Rzszevtől Orsa és Vitebszk küszöbéig vetették vissza”³⁸.

Most már az angolszász politikusoknak is felül kellett vizsgálniuk „lassított ütemű” háborús stratégiájukat. Sietniük kellett, mert az a perspektíva állt előttük, hogy a diadalmas szovjet fegyverek ereje hamarosan szétzúzza a hitleri Németországot.

A japán agresszorral szemben jelentős fölényben levő amerikai fegyveres erők támadó hadműveletet indítottak a csendesóceáni hadszíntéren. Az amerikai tengerészgyalogság végülis 1943 novemberében a Gilbert-szigetcsoport több szigetén partraszállt és megkezdte az előrenyomulást a Csendes-óceán középső részén — Japán felé.

³⁷ K. J. Vorosilov. A Nagy Honvédő Háború lángeszű hadvezére. Sztálin és a Szovjetunió Fegyveres Erői. Szikra 1951. 111. old.

³⁸ Sztálin. A Szovjetunió Nagy Honvédő Háborújáról. 106. old.

A japán „új rend”
Kelet-Ázsiában.
Japán megalakítja
a Keletázsiai Mi-
nisztériumot

Tozso japán miniszterelnök 1942 szeptember 1-én bejelentette, hogy Japán Nagy Kelet-Ázsia Ügyeinek Minisztériuma néven új minisztériumot állt fel.

A japán imperialisták úton-útfélen terjesztették azt a hazug propagandát, hogy Kelet- és Délkelet-Ázsiában az úgynevezett „közös felvirágzás szférájában” az ázsiai népek „egységes egyenjogú szövetsége” van kialakulóban Japán vezetésével, és hogy ennek a szövetségnek az a „történelmi küldetése”, hogy Ázsia népeit felszabadítsa a „fehér imperialisták” elnyomása alól.

A japán vezető körök a Nagy Kelet-Ázsia Ügyei Minisztériumának megszervezésével azt a benyomást igyekeztek kelteni, mintha a japánok nem szándékoznának gyarmati rendszert bevezetni az általuk elfoglalt területeken.

Az új minisztérium kezdettől fogva szoros kapcsolatban állt a katonai parancsnoksággal. Abból a célból alakították meg, hogy a japán imperialisták minél hamarabb „hasznosíthassák” — vagyis kirabolják — az általuk elfoglalt területeket és leigázzák az ott élő népeket.

A japánok által megszállt délkeletázsiai országok területén nyomban megkezdődött a helyi lakosság rabló kizsákmányolása és a természeti kincsek kiaknázása, azoknak a „koncesszióknak” az alapján, amelyeket a különféle japán konszerneknek osztogattak³⁹. A japánok megkaparintották a malájföldi ónbányákat és az óriási kaucsukültetvényeket. A Micubisi-konzern megkapta az Indokínában levő laokaji foszfáttelepeket.

A Mitsubishi Warehouse társaság tartotta ellenőrzése alatt a szingapuri hajózást, a hajóépítő üzemek pedig a Micubisi irányítása alá kerültek. A Fülöp-szigeteken a Micui-bányatársaság megszerezte a lepantói rézbányákat, és a többi ásványi kincsre is rátette a kezét. A japánok különösen nagymértékben aknázták ki az arany-, vas- és a krómbányákat. A hongkongi hajógyárak a Micui hajóépítő társaság tulajdonába kerültek.

A megszállt országokban japán bankokat alapítottak, melyek megkaparintották a helyi vállalatokat. A megszállt terü-

³⁹ Lásd *A. Roth*, Dilemma in Japan, IV. fejezet. The Zaibatsu Threat to Peace. London, 1946. 65. old.

letek közti egész áruforgalom a japán konszernnek (a zaibacu) ellenőrzése alá került.

A Thaiföldi Királysággal szemben a japánok a Japán és Thaiföld „baráti közvetítés és kölcsönös megértés” politikáját színelték.

Tozso japán miniszterelnök 1943 július 3-án ellátogatott Bangkokba, Thaiföld fővárosába. Ennek a látogatásnak az volt a célja, hogy „a japán nép Thai népe iránti baráti érzéseinek” látszatát keltse. 1943 augusztus 20-án japán-thaiföldi egyezményt írtak alá, amelynek értelmében Thaiföld megkapta a San hercegségeket Burmában — Kengtungot és Mongpant, valamint Perlisz, Kéda, Kelantan és Trengganu maláj hercegségeket is⁴⁰.

Japánnak ezt a gesztusát — Thaiföld területének növelését szomszédai rovására — az indokolta, hogy a thaiföldi kormány teljesen alávetette magát a japánok parancsuralmának. A japánok a burmai hadműveletek megszervezése céljából szabadon rendelkezhetek az ország területével. A Japán és Thaiföld között kialakult kapcsolat arra vezetett, hogy Thaiföld gazdaságát és politikáját teljesen alárendelték a japán érdekeknek. Thaiföld államgépezete a japán „tanácsadók” kezébe került.

A japán militaristák Ba Mo és Thakin Mia, az Japán és Burma angolok volt bábjai személyében támaszra táltak Burmában. A japán megszálló hatóságok 1942-ben megalakították bábkormányukat, melynek feje Ba Mo lett, aki az angolok által Burmában a második világháború elején felállított kormány miniszterelnöke volt. Ba Mo megkezdte a japánbarát „Nemzeti Forradalmi Párt” szervezését.

Ba Mo burmai bábkormányja 1943 augusztus 1-én kikiáltotta Burma „függetlenségét”. Ugyanakkor aláírták a japán-burmai „szövetségi” szerződést is⁴¹. A szerződés kimondta, hogy Burma hadbalép az Amerikai Egyesült Államok és Anglia ellen. A burmai „kormány” 1943 augusztus 1-én bejelentette, hogy Burma Japán oldalán bekapcsolódik a háborúba.

A japánok 1942-ben megalakították a burmai „Függetlenségi

⁴⁰ Thailand Acquires New Territories, Announcement by the Board of Information, 1943 augusztus 20. Contemporary Japan 1943 szeptember. 12. köt. 9. sz., továbbá 10. sz. 1943 október. 1332. old.

⁴¹ Lásd Alliance between Japan and Burma. Contemporary Japan. 12. köt. 8. sz. 1943 augusztus. 1086—1088. old.

Hadsereget", amelynek kiképzését Thaiföldön szervezték meg. A hadsereg élére egy Aung Szan nevű burniai nacionalistát állítottak, aki a multban tevékenyen résztvett az angolelles nemzeti mozgalomban, és egyik alapítója, valamint elnöke volt a ranguni főiskolás szövetségnek.

Japán és a Fülöp-szigetek

A japán militaristák a Fülöp-szigeteken is megtalálták támaszukat. A szigetek elfoglalása után az 1907-ben megalakult régi Nacionalista Párt vezetőségének többsége támogatta őket. Ez a párt képviselte a fülöpszigeti burzsoázia és földbirtokosok felső rétegét és szoros kapcsolatban állt az amerikai piaccal, az amerikai monopóliumokkal. Mielőtt a japán fegyveres erők a szigeteket elfoglalták, a gazdasági élet minden fontosabb ágát az amerikai monopóliumok tartották kezükben.

A japán katonai közigazgatás Manila polgármesterévé Vargast, Quezon elnök volt titkárát nevezte ki. Vargast 1942 január 23-án állították a „polgári közigazgatás” élére, amely a japán katonai hatóságok ellenőrzése alatt működött⁴². Tozso japán miniszterelnök 1943 tavaszán bejelentette, hogy a japán kormány „teljes függetlenséget” szándékozik nyújtani a Fülöp-szigeteknek⁴³. 1943 október 14-én okmányt hoztak nyilvánosságra, mely bejelentette az úgynevezett Fülöpszigeti Független Köztársaság megalakítását és a japán-fülöpszigeti „szövetségi szerződés” megkötését⁴⁴. A „parlamenti” választásokat és az „elnökválasztást” a japán megszálló hatóságok szigorú ellenőrzése alatt tartották meg. A „független” köztársaság szerveinek „megválasztásával” egyidejűleg színleg „megszüntették” a katonai közigazgatást. A japánok szélteben-hosszában híresztelték, hogy teljesen átadták a hatalmat a „független” kormánynak. E „kormány” élén a nacionalistapárti Laurel elnök állt, aki a legfelsőbb bíróság tagja volt, mielőtt a ja-

⁴² Lásd The American Yearbook. Record of the Year 1943. 238. old.

⁴³ Lásd: Premier Tojo's Address to the Filipinos, May 6, 1943. Contemporary Japan. May, 1943. 12. köt. 5. sz. 645—646. old.

⁴⁴ Lásd The Philippines Gains Independence:

1. Statement by the Japanese Government, October 14. 1943.

2. Japanese-Filippino Pact of Alliance, Announcement by the Board of Information, October 14. 1943. Contemporary Japan. 1943 október. 12. köt. 10. sz. 1334—1336. old. és Pact of Alliance between Japan and the Philippines, Announcement by the Japanese Government, October 20. 1943. Contemporary Japan. November 1943. 12. köt. 11. sz. 1522. old.

pánok a Fülöp-szigeteket megszállták. A kormány önállósága merő fikció volt. A Fülöp-szigeteken továbbra is osztatlanul a japán megszálló hadsereg uralkodott. Laurel 1944 februárjában japán parancsra feloszlatta a parlamentet, amely a gondos kiválogatás ellenére is „engedetlennek” bizonyult. Laurel 1944 augusztus 25-én bevette a kormányba Roxast, a fülöpszigeti szenátus volt vezetőjét, aki tárcanélküli miniszterséget kapott⁴⁵. A japán megszálló hatóságok számára — azáltal, hogy a régi amerikai közigazgatás kollaboráns csoportjára támaszkodtak — lehetővé vált, hogy szigorú ellenőrzést szervezzenek az egész termelés és értékesítés felett. A termést a fülöpszigetieknek megszabott áron kellett a megszállóknak beszolgáltatniuk.

Japán és Vang
Csing-vej „kormá-
nya”

A japán imperialisták 1943 elejétől kezdve „új vonalat” követtek Kína megszállt területeivel szemben. A japán kormány 1943 január 9-én hazug nyilatkozatában kijelentette, hogy Japán „lemond” a területenkívüliség jogáról Kínában és hogy a Kínában levő összes koncessziókat átadja Vang Csing-vej bábkormányának⁴⁶. Vang Csing-vej „kormánya” a japánok parancsára hadat üzent Angliának és az Amerikai Egyesült Államoknak⁴⁷. A japán sajtóban egyidejűleg olyan cikkek kezdtek megjelenni, melyek azt a „gondolatot” fejtegették, hogy Kínában „célszerű” az „egész hatalmat” a nankingi „nemzeti kormányra” ruházni. A japán imperialisták e propaganda-gesztusainak az volt a céljuk, hogy megtévesszék a japán hódítók és bábjaik ellen szabadságharcot folytató kínai népet.

A japán politikusok ezekkel az aljas manőverekkel akarták gyengíteni azoknak a kínai hazafiaknak az ellenállását, akik nem akartak megbékülni a japánok bábrendszerével.

A japánok 1943 október 30-án „szövetségi szerződést” kö-

⁴⁵ Lásd *Ernando J. Abaia*. Árulás a Fülöp-szigeteken. (Fordítás angolból.) Külföldi Irodalmi Kiadó, Moszkva, 1948. 67. old. (oroszul).

⁴⁶ Lásd *Retraction of Concessions and Relinquishment of Extraterritoriality to China*, Announcement by the Board of Information, January 9. 1943. *Contemporary Japan*. January 1943. 12. köt. 1. sz. 156—157. old. és *Agreement Concerning the Rendition of Exclusive Concessions in China*, March 14. 1943. *Contemporary Japan*. 1943 március. 12. köt. 3. sz. 377. old.

⁴⁷ Lásd *Text of the Declaration*. Domei Dispatch. 1943 január 9. *Contemporary Japan*. 1943 január. 12. köt. 1. sz. 154—155. és 634. old.

töttek Vang Csing-vej bábkormányával⁴⁸. A szerződés értelmében Japán ünnepélyesen „kötelezte” magát, hogy Kínát „szuverén köztársaságnak” tekinti. A japán imperializmus Vang Csing-vejgel „szerződéses” viszonyra lépett, és ennek az árulónak a segítségével szerette volna ellenőrzését Kína egész területére kiterjeszteni.

Japán és Maláj-
fold Malájföldön a japánok a lakosság nemzeti, nyelvi és vallási különbségeit, politikai széttagoltságát használták fel céljaik érdekében⁴⁹.

A malájföldi japán katonai közigazgatás kitűnően elsajátította az angol imperialisták módszereit: megtanulta, hogyan kell vallási és nemzeti harcot szítani a lakosság egyes csoportjai között. A japán hódítók úgy látták, hogy Malájföldön még arra sincs okvetlenül szükség, hogy hazug „szabadság”-nyilatkozatokat tegyenek, úgy, mint azt Burmában és a Fülöp-szigeteken tették. Felhasználták a maguk érdekében a malájföldi feudális szultánokat, akik komoly támogatást nyújtottak nekik ahhoz, hogy az országból a legértékesebb katonai-stratégiai nyersanyagokat ki szállítsák.

Az a terrorpolitika, melyet a japán megszálló hatóságok Malájföldön folytattak, a japán hódítók elleni harc során közelebb hozta egymáshoz a különféle nemzetiségű munkásokat. Megalakult a malájföldi japánellenes néphadsereg, amelyet a kommunisták vezettek, és ez a hadsereg nagy népszerűségnek örvendett a maláj parasztok körében.

A hadsereg azokból a partizánegységekből alakult, amelyek 1942-ben a maláji dzsungelokban működtek. Soraiban a malájokkal együtt kínaiak és indiaiak is harcoltak.

⁴⁸ Pact of Alliance Concluded between the Governments of Japan and the Republic of China, October 30, 1943. 1. The Text; 2. Protocol Annexed to the Pact, 3. Exchange of Notes, 4. Statement of the Japanese Government, 5. Statement by Premier Hideki Toho. Contemporary Japan. 1943 november. 12. köt. 11. sz. 1531—1535. old.

⁴⁹ 1939-ből származó adatok szerint Malájföldön 5 300 000 lakos él, ebből a malájok száma csak 2 259 333, a többi kínai — 2 332 058, és indiai — 744 283. Az imperialistáknak, felhasználva a maláj lakosság dolgozó rétegeinek a gyakran kínai és indiai származású uzsorások iránti gyűlöletét, hosszú éveken át sikerült megakadályozniuk, hogy a kínai és az indiai munkások (akik számbeli túlsúlyban voltak) a maláj dolgozókkal közös harcot szervezzenek az angol, majd később a japán gyarmati rendszer ellen.

A bábkormányok
képviselőinek tokiói
kongresszusa

A japán imperialistáknak elsőrendű érdekük volt, hogy megszilárdítsák ingadozó csendes-óceáni pozícióikat, s erre a célra igyekeztek a lehető legnagyobb mértékben mozgósítani a meghódított területek erőforrásait. Ezért 1943 novemberében Tokióban megrendezték a keletázsiai „népek” képviselőinek kongresszusát. Ezen a kongresszuson Vang Csing-vej, Mandzsukuo, Thaiföld, továbbá a burmai, fülöpszigeti „független” köztársaságok bábkormányai, sőt még a japánok által megalakított indiai „ideiglenes” kormány is képviseltette magát. A nagy pompával megrendezett kongresszus Tokió javaslatára nyilatkozatot fogadott el, amely hangsúlyozta Japán „jótékony” szerepét a „keletázsiai közös felvirágzás szférájának” a megteremtésében⁵⁰.

De semmiféle nyilatkozat sem tudta álcázni azt a tényt, hogy Japán gyarmatilag kizsákmányolja a keletázsiai népeket. Ezek a népek könnyen meggyőződhettek arról, hogy a japánok „új rendje” mit sem különbözik az angol, amerikai, francia és holland imperialisták régi gyarmati elnyomó rendszerétől.

A japán megszálló rendszerrel együttjárt a megszállt országok lakosságának kényszermunka-kötelezettsége. Az egész tervmest be kellett szolgáltatni a megszálló hatóságoknak. A városokban növekedett a munkanélküliség. A lakosság jelentős része éhezett. Különösen nagy felháborodást keltett a parasztok kényszersorozása.

Ahogy a japán megszálló rendszer egyre kegyetlenebbé vált, úgy kelt harcra sanyargatói ellen a helyi lakosság, amely véglegesen meg akart szabadulni mind a „fehér”, mind a „sárga” imperialistáktól. A délkeletázsiai népek fegyveres ellenállása a japán imperialistákkal szemben egyre szervezettebb formát öltött.

1943-ban több angol-amerikai konferencián vitatták meg a csendesóceáni háborúban követett angol-amerikai politika kérdéseit. A casablancai (1943 január), a quebeci (1943 augusztus) és a kairói (1943 november) konferenciákon, ahol a Kuomintang-Kína képviselői is résztvettek, megvitatták a szövetségesek csendesóceáni stratégiai terveit. Ezeken a konferenciákon feltétlenül kifejezésre kellett jutnia

A távolkeleti kérdések az 1943. évi
angol-amerikai
konferenciákon

⁵⁰ Lásd R. S. Ward. *Asia for the Asiatics? The Techniques of Japanese Occupation*. Chicago, 1945. 187—189. old.

annak a ténynek, hogy Európában a Szovjet Hadsereg továbbra is egyedül folytatja hősi harcát a hitlerista fegyveres erők ellen, miközben lépésről lépésre valósítja meg a hitleri Németország és csatlósai szétzúzásának sztálini tervét. A szovjet csapatok csupán 1943 három nyári hónapja alatt mesteri módon küzdöttek le olyan komoly vízi akadályokat, mint az Észak-Donyec, a Gyeszna, a Szosz és a Dnyeper. 1943 folyamán a német fasiszta hadak a második világháború fő, döntő frontján — a szovjet-német fronton — „több mint 14 000 repülőgépet, több mint 25 000 harckocsit és legalább 40 000 ágyút vesztek”⁵¹. A szovjet fegyverek sikerei egyre nagyobb befolyással voltak a csendesóceáni frontra, lelkesítették az európai és ázsiai népek antifasiszta harcát, erősítették azt a reményüket, hogy hamarosan megszabadulnak a fasiszta és gyarmati elnyomástól.

1943 januárjában Churchill és Roosevelt Casablancában találkozott. Churchill a találkozóra az angol gyarmatbirodalom megmentésének tervét vitte magával. Arról akarta meggyőzni Rooseveltet, hogy nagyobb egyesült haditengerészeti erőket kell bevetni Délkelet-Ázsiában, és partraszálló hadműveleteket kell indítani elsősorban Rangun és Szingapur kikötők visszahódítására. Burma, Malájföld és Szingapur japán megszállása nagy csapást mért az angolok tekintélyére Kelet-Ázsiában, és rendkívül bonyolulttá tette az „indiai problémát”. Churchill elgondolása szerint a délkeletázsiai „partraszálló hadműveleteknek”, Szingapur és Rangun Anglia számára való visszahódításának az lett volna a feladata, hogy „jó benyomást” keltsen a gyarmati népekben és emelje Nagybritannia megtépázott tekintélyét. Roosevelt nem támogatta az angol javaslatokat. A casablancai tárgyalások fel tárták az angol-amerikai imperialista ellentéteket. Az amerikaiak továbbra is folytatták az angol rendszer demagóg „bírálatát”. Az amerikai imperializmus maga igyekezett a második világháború után megvetni lábát a régi délkeletázsiai angol gyarmati piacokon.

Az amerikai vezető körök siettek végérvényesen befolyásuk alá vonni Csang Kaj-sek klikkjét. Az amerikai imperializmus ismerve Csang Kaj-sek politikájának reakciós irányzatát, kész volt hatékonyan segíteni a Kuomintang-klikket a kínai demokrácia elleni harcában. De ugyanakkor az amerikaiak úgy vélték, hogy

⁵¹ Sztálin. A Szovjetunió Nagy Honvédő Háborújáról. 107. old.

a Kuomintang-rendszer végérvényesen lejárhatja magát az országban, ha teljesen szabotálja a Japán elleni háborút. Csang Kaj-sek tekintélyének csökkentése Kínában nagy aggodalmat okozott az Egyesült Államok vezető köreiből, mert azok a háború utáni hódító terveket a Kuomintang-rendszerre építették.

Az Egyesült Államok egyre nagyobb méretű segítséget igyekezett nyújtani bábjának — a Csang Kaj-sek kormánynak. Ez pedig nem felelt meg az angol imperializmus érdekeinek. Churchill a casablancai konferencián azt bizonygatta, hogy hasztalan Kínát segíteni, mert a csungkingi kormány nem akar harcolni a japánok ellen. Churchill azt követelte, hogy adják át az angoloknak a lend-lease szállítások keretében Kínának juttatott hadianyagokat, mert az angolok sokkal „célszerűbben” használhatnák fel azokat Délkelet-Ázsiában⁵². De az amerikai fél nem elégítette ki az angoloknak azt a követelését, hogy indítsanak hadműveleteket Szingapur és Rangun felszabadítására. A casablancai konferencia csupán azt határozta el, hogy megkezdik az előkészületeket az angol-amerikai csapatok Sziciliába való benyomulására.

1943 augusztusában Roosevelttel Quebecben találkozott Churchillel. A találkozásig Stilwell, a kínai amerikai misszió vezetője, igyekezett megvalósítani az újabb Kuomintang-hadosztályok kiképzésének tervét, továbbá repülőgépeken tizenháromezer kínai katonát szállíttatott át Indiába és előkészítette Burmába való bevonulásukat.

India és Kína között az egyetlen közlekedési lehetőség a Burmát Indiától elválasztó hegygerincen keresztül vezető légiút volt. Stilwell vezérkarának az volt a célja, hogy megszervezi a Burma elleni támadást, és a dzsungelen keresztül tör utat Indiából Burmába. De az indiai-burmai út építése, mely 1942 telén kezdődött, akárcsak a burmai támadás megszervezése is, az angolok ellenállásába ütközött⁵³, mert éppen az amerikaiaknak azt a törekvését látták, hogy szilárdan meg akarják vetni lábukat Indiában és Burmában. Ugyanakkor az indiai angol parancsnokságnak, amerikai adatok szerint, tizenöt hadosztály állt rendelkezésére, amelyeket azonban nem szándékozott bevetni.

⁵² Lásd *Fred Aldridge*. Gyűlölet Burmában. Cenzurázatlan feljegyzések Stilwell tábornokról és a távolkeleti nemzetközi intrikákról. (Rövidített fordítás angolból.) 112. old. (oroszul).

⁵³ Lásd *T. H. White—A. Jacoby*. Kínában reng a föld. Magyar Könyvbarátok Kultúregyesülete 1949. 189—213. old.

Az angol imperialisták taktikája abban állt, hogy szerették volna sértetlenül megőrizni erőik jelentős részét régi gyarmataik közelében, melyeket akkoriban a japánok tartottak megszállva. Az angol imperialista politikusok, élükön Churchilllel, a háború befejezésekor erős hadsereggel akartak rendelkezni, hogy leszámolhassanak a népi ellenállás erőivel, és letörhessék az angol gyarmatok népeinek nemzeti felszabadító harcát.

Az angol imperializmus azért igyekezett tartalékait a háború befejezéséig érintetlenül megőrizni, mert háborús céljai így kívánták — sértetlenül akarta megőrizni az angol gyarmatbirodalmat a maga 14 millió négyzetmérföld területével és több mint 550 millió lakosával⁵⁴. A quebeci konferencián az angol politikusok nem szándékoztak lemondani az „olcsó háború” taktikájáról.

A csungkingi vezető réteg a maga részéről szintén nem kívánt komolyan háborúskodni. A Kuomintang-reakciósok továbbra is gyűjtögettek a fegyvereket, és hadosztályaikat harcra készítették elő a demokratikus elemek, a kínai kommunisták ellen. Ebben az igyekezetükben az amerikai reakció teljes támogatását élvezték.

Figyelembe kell azonban vennünk, hogy az amerikaiak Kínában erősen álcázták politikájukat. Noha a kínai demokráciának az egységes, demokratikus és független Kínáért folytatott harcát mindig ellenezte az amerikai imperializmus, amely állandóvá akarta tenni Kína egyenlőtlen helyzetét, és szerette volna ezt az országot az amerikai gyarmati kizsákmányolás kizárólagos tárgyává változtatni, Stilwell tábornok — legalábbis szóban — a Kuomintang és a Kínai Kommunista Párt közötti „konfliktus” rendezése mellett tört lándzsát, hogy így Kína minden erejét és eszközét harcra lehessen mozgósítani Japán ellen. Ennek az a magyarázata, hogy Stilwell igyekezett aktivizálni a kínai hadszínteret az „amerikai stratégia” célkitűzéseinek megvalósítása érdekében. Tudta, hogy csak a kommunisták vezette hadseregek harcolnak valójában és határozottan a japán hódítók ellen, ugyanakkor pedig a Kuomintang-hadseregek tétlenül vesztegelnek. Az amerikai imperializmus szemszögéből feltétlenül előnyös volt, hogy a népi forradalmi hadseregek a lehető legnagyobb mértékben elvérezve kerüljenek ki a japán imperializmus elleni háborúból; fontos volt

⁵⁴ Lásd *Palme Dutt*. A brit birodalom válsága. 73. old.

számára, hogy minél nagyobb áldozatokra bírja Kínát a japán hódítók elleni harcban. Ezért osztogatta Stilwell hazug ígéreteit, és magasztalta képmutatóan a kínai kommunistákat.

Kétségtelen, hogy az Egyesült Államok vezető köreinek elsőrendű érdeke volt, hogy Csang Kaj-sek rendszere megszilárduljon, mert az amerikai imperialisták a Kuomintang-diktatúrát uralmuk megerősítésére és a kínai „kommunista veszély” felszámolására akarták felhasználni.

A quebeci konferencia semmiféle változást sem idézett elő a helyzetben.

A Kuomintang-kormány képviselői Quebecben odáig merészkedtek, hogy még bírálták is az amerikaiakat amiatt, hogy nem méltatják figyelemre a kínai front „szükségeit és követelményeit”. Állhatatosan követelték, hogy növeljék a lend-lease szállítmányokat, melyeknek nagyrészt a küszöbönálló polgárháborúban szándékoztak felhasználni.

Churchill és tanácsadói az „angol stratégia” érdekében arra törekedtek, hogy minél többet kapjanak az amerikaiaktól a lend-lease szállítmányokból. Churchill javasolta, hogy Mountbatten angol főparancsnokot bízzák meg Indiában a Kínába légiúton szállított amerikai rakományok ellenőrzésével, hogy így Mountbatten „szabályozhassa a lend-lease szállítmányok áramlását”. Az amerikaiak elutasították ezt a javaslatot, és a Kínába irányuló lend-lease szállítás ellenőrzése továbbra is Stilwellnél maradt.

A délkeletázsiai összes szövetséges csapatok főparancsnokává azonban Mountbatten angol tengernagyot nevezték ki, és neki rendelték alá a kínai-indiai hadszínteret is. Helyettese Stilwell lett, aki megtartotta a kínai lend-lease megbízott tisztségét, továbbá Csang Kaj-sek vezérkari főnökségét és az Indiában tartózkodó kínai csapatok parancsnokságát.

A moszkvai négyhatalmi nyilatkozat (1943 október)

Sztálin elvtárs az 1943-as évvel kapcsolatban megállapította, hogy gyökeres fordulatot jelentett a második világháború menetében. A fordulatot a Szovjet Hadsereg ragyogó győzelmei biztosították. Ez a hadsereg nemes célért küzdött: azért, hogy Európa népeit felszabadítsa a fasiszta hóhérlegények uralma alól.

Sztálin elvtárs, az 1943-as év eredményeit összegezve, 1943 november 6-i beszámolójában megállapította:

„A német fasizmus elvesztette a játszmát és az általa megteremtett véres «új rend» az összeomlás felé halad. Európa megszállt országaiban is a fasiszta leigázók elleni általános népfelháborodás kirobbanásához közeledik . . .

Rég elmúlt az az idő, amikor Hitler klikkje még féktelen lármát csapott, hogy a németek ki fogják vívni a világuralmat”⁵⁵.

Amikor a megkínzott európai népek által gyűlölt és elátkozott hitlerista klikk utolsó hónapjait élte, és a megszállt országokban a népi erők harcra szervezkedtek a hitlerista hódítók ellen, az Egyesült Államok és Anglia vezető köreiből arról szövögettek terveket, hogy kompromisszumos, imperialista békét kötnek a hitleri Németországgal és az imperialista Japánnal. A demokratikus erők világszerte megszilárdulóban voltak, és ez megrémítette az Egyesült Államok és Anglia imperialistáit, arra ösztönözte őket, hogy egyezzenek meg a „tengelyhatalmakkal”, mivel úgy számítottak, hogy egy ilyen megegyezés gátat emel az európai és ázsiai népek szabadságharca elé, amely aláaknázza az imperializmus pilléreit.

A Szovjet Tájékoztató Irodának „Történelemhamisítók” című történelmi megállapításában olvassuk, hogy már „1941 őszén, valamint 1942-ben és 1943-ban Lisszabonban és Svájcban a Szovjetunió háta mögött tárgyalások folytak Anglia és Németország, később pedig az Északamerikai Egyesült Államok és Németország képviselői közt abban a kérdésben, hogy Németországgal békét kössenek”⁵⁶. Csang Kaj-sek, a kínai nép és a demokrácia ellensége, teljes szolidaritást vállalt az angol-amerikai imperialista reakciónak ezzel az irányzatával. Stilwell szerint a Kuomintang-kormány arról álmódzott, hogy a hitleri Németország legyőzi a Szovjetunió fegyveres erőit. „Csang Kaj-sek — írta Stilwell még 1942 július 10-én naplójában — Németország győzelmét jobban szeretné, mint egy erős Oroszországot Kína határainál, a 18. hadseregcsoport (a kínai kommunista hadsereg) hátában”⁵⁷.

1943-ban többé már nem lehetett titkolni a közvélemény előtt azt a tényt, hogy a Kuomintang-vezetőrétég és a japán megszállók között valójában fegyverszünet van. A tokiói rádióadások nyílt jóindulattal nyilatkoztak a csungkingi kormányról, és már-

⁵⁵ *Sztálin*. A Szovjetunió Nagy Honvédő Háborújáról. 118—119. old.

⁵⁶ Történelemhamisítók. (Történelmi megállapítás.) 75. old.

⁵⁷ The Stilwell Papers by Joseph W. Stilwell, Arranged and Edited by Theodore H. White. 125. old.

már arról kezdtek beszélni, hogy „forma szerint” is meg kellene kötni a békét Japán és a Kuomintang-Kína között⁵⁸.

A Kuomintang-Kínán belül volt egy csoport, amely nyíltan a Japánnal való megegyezés híve volt. A Kuomintang japánbarát elemei nem titkolták, hogy megegyezésre törekednek a japán imperialistákkal a háború megszüntetése érdekében, hogy velük közösen minden erőt és minden fegyvert a „kommunista veszély” ellen fordítsanak.

A Kuomintang-japán „hivatalos” fronton „embercsere” folyt. Sok Kuomintang-tábornok, Csang Kaj-sek titkos parancsára, csapataival együtt átállt a japán imperialisták oldalára⁵⁹. A japánok e csapatokat nyomban bevetették a felszabadított területek elleni „kommunistaellenes hadjáratokban”. A japán hódítók viszont egész sor kínai tábornokot arra buzdítottak, hogy térjen vissza Csungkingba a Kuomintanghoz, miután az illetők már szolgáltak a bábc csapatoknál. Így a japánok először Tao Hszi-senget és Vu Kaj-hsziént küldték vissza Csungkingba, majd később még több Kuomintang-árulót, akiket a Kuomintangvezetőség Csungkingban „hazafiakként” fogadott. A japánok ilyen eszközökkel erősítették a japánbarát csoportot a Kuomintangon belül, arra számítva, hogy „a japánok és Csungking között a kommunisták és a Szovjetunió elleni közös harc érdekében előbb-utóbb feltétlenül baráti kapcsolat jön létre”⁶⁰.

Az Egyesült Államok, Anglia és Kína kulisszák mögötti sötét játékaival ellentétben, a szovjet külpolitika következetesen védel-

⁵⁸ Lásd I. Epstein. Kína forradalma. 332. old.

⁵⁹ Csen Po-ta professzor idézi Szun Tien-jing Kuomintang-tábornok vallomását, aki csapataival Csang Kaj-sek parancsára átállt a japánokhoz. Szun Tien-jinget 1947 tavaszán a Népi Felszabadító Hadsereg foglyul ejtette és a tábornok az alábbiakat vallotta: „Csang Kaj-sek azt parancsolta, hogy legyek árulóvá. Később titokban elküldte hozzám egyik emberét, aki megpróbálta visszavenni a parancsot.” Szun Tien-jing alárendeltjei fényképmásolatot készítettek Csang Kaj-sek parancsáról és megőrizték azt.

A *Takungpao* című sanghaji lap 1946 február 25-én közölte Vu Hua-ven Kuomintang-tábornok nyilatkozatát, aki 1943-ban állt át a japánok által Nankingban alakított bábkormány oldalára. Vu Hua-ven kijelentette: „1943 január 5-én Csang Kaj-sek generalisszimusz személyes parancsára csatlakoztam a bábc csapatokhoz, hogy harcoljak a kommunisták ellen...” Lásd Csen Po-ta. Csang Kaj-sek, a kínai nép ellensége. 151. old. (oroszul).

⁶⁰ A fentebb idézett szavak Kobajasi japán vezérőrnagytól származnak. Lásd Csen Po-ta. Csang Kaj-sek, a kínai nép ellensége. 151–152. old. (oroszul).

mezté a nemzetközi együttműködés elveit, hogy minél hamarabb szétzúzzák a fasiszta agresszorokat és létrejöjjön az igazságos és tartós béke.

A szovjet diplomácia vívmánya volt a három külügyminiszter (a Szovjetunió, az Amerikai Egyesült Államok és Anglia) moszkvai 1943 októberi konferenciájának eredménye. A moszkvai konferencia egyéb határozatokon kívül nyilatkozatot fogadott el az általános biztonság kérdéséről.

Ez a nyilatkozat, amelyet 1943 október 30-án írtak alá, hangsúlyozta, hogy a Szovjetunió, az Amerikai Egyesült Államok, Anglia és Kína kormánya „az Egyesült Nemzetek 1942 január 1-i⁶¹ és későbbi nyilatkozatainak megfelelően, közösen elhatározza, hogy mindaddig folytatja a tengelyhatalmak elleni hadműveleteket, amígcsak ezek a hatalmak a feltétel nélküli megadás alapján le nem teszik a fegyvert;

annak tudatában, hogy milyen felelősség hárul rájuk azzal kapcsolatban, hogy önmagukat és a velük szövetséges népeket megszabadítsák az agresszió veszélyétől;

elismerve, hogy biztosítani kell a gyors és szervezett átmenetet a háborúról a békére, továbbá a nemzetközi béke és biztonság megteremtését és fenntartását, mégpedig úgy, hogy a világnak minél kevesebb ember- és gazdasági tartalékát vonják el fegyverkezésre;

közösen kijelentik:

1. Hogy a béke és a biztonság megszervezése és fenntartása érdekében mindegyik fél folytatni fogja a saját ellenségei elleni hadviseléssel kapcsolatos közös akciókat.

2. Hogy közülük azok, amelyek közös ellenségek ellen viselnek háborút, közösen járnak el minden kérdésben, amely az illető ellenség fegyverletételére és lefegyverzésére vonatkozik.

3. Hogy minden általuk szükségesnek tartott intézkedést megtesznek az ellenfeleikkel szemben támasztott feltételek minden megsértésének a megakadályozására.

⁶¹ A huszonhat állam washingtoni nyilatkozatának teljes szövegét — a nyilatkozatot 1942 január 1-én a Szovjetunió is aláírta — lásd A Szovjetunió külpolitikája a Honvédő Háború időszakában. 1. köt. 194. old. (oroszul). A nyilatkozat 2. pontja így hangzik: „Minden kormány kötelezi magát, hogy együttműködik a többi aláíró kormánnyal, és nem köt külön fegyverszünetet vagy békét az ellenséggel.”

4. Hogy a nemzetközi béke és biztonság alátámasztása érdekében szükségesnek tartják, hogy minél előbb megalakítsanak egy általános Nemzetközi Szervezetet, amely az összes békeszerető államok szuverén egyenlőségének elvén alapul, és minden békeszerető állam tagja lehet — nagy és kis államok egyaránt.

5. Hogy tanácskozni fognak egymással, s az Egyesült Nemzetek más tagjaival is, amennyiben ezt a körülmények megkövetelik, a nemzetek közössége érdekében a nemzetközi béke és biztonság fenntartása céljából közös akciókat tartva szem előtt, mindaddig, amíg nem áll helyre a törvény és a rend, és amíg nem jön létre az általános biztonság rendszere.

6. Hogy a háború befejezése után nem fogják felhasználni fegyveres erőiket más államok területén, csak közös tanácskozás után, és olyan célok érdekében, amelyek a jelen nyilatkozatban bennfoglaltatnak.

7. Hogy tanácskoznak és együttműködnek egymással, s az Egyesült Nemzetek más tagjaival is, hogy egy megvalósítható, általános egyezményt kössenek, amely a háború utáni időszakban szabályozza a fegyverkezést⁶.

A Szovjetunió — mint a második világháború antifasiszta koalíciójának vezető ereje — következetesen harcolt e koalíció megszilárdításáért annak a nemes feladatnak a megvalósítása érdekében, hogy minden békeszerető nép, minden haladó és demokratikus erő tömörüljön a fasiszta veszély minél előbbi megszüntetése, valamint a béke és az általános biztonság megteremtése érdekében.

1943 novemberében Rooseveltt, Churchill és Csang Kaj-sek Kairóban találkozott. A kairói konferencián az angol és az amerikai főparancsnokok s a vezérkari főnökök is jelen voltak — így Mountbatten és Stilwell is. A kairói konferencia után következett a teheráni konferencia, ahol első ízben találkoztak a három hatalom — a Szovjetunió, az Amerikai Egyesült Államok és Anglia — vezető államférfiai.

A kairói konferencia napirendjének középpontjában a távolkeleti problémák álltak.

⁶ A Szovjetunió külpolitikája a Honvédő Háború időszakában, 1. köt. 414—415. old. (oroszul).

Churchillt aggasztotta az amerikai imperializmus délkelet-ázsiai aktivitása. Ezért sürgette, hogy hagyják abba az india-burmai út építését, és Stilwell Burma északi részén szüntesse be „haszontalan” támadását. Az angol miniszterelnök követelte, hogy az erőfeszítéseket az Andaman-szigetek és Rangun kikötő elleni partraszálló hadműveletek megszervezésére összpontosítsák, hogy Rangun elfoglalása után megkezdhessék az előrenyomulást Észak-Burma felé. Mountbatten Roosevelttel folytatott magánbeszélgetése során sürgette, hogy vizsgálják felül a quebeci konferencián elfogadott kínai segélyprogramot. Azt állította, hogy a kínai hadsereg „csőcselék”, és hogy sokkal jobb lenne, ha a Kínának szánt hadianyagokat az angoloknak adnák⁶³. Az angol politikusok továbbra is azért harcoltak, hogy az ázsiai hadszíntéren gyengüljön az amerikaiak befolyása, és azt akarták, hogy főként az amerikai flotta segítségével, olyan hadműveleteket folytassanak, amelyek visszaszerzik Angliának délkeletázsiai gyarmatbirtokait. De az angol terv az amerikaiak ellenállásába ütközött.

A kairói konferencia záróülésén a három hatalom — az Amerikai Egyesült Államok, Anglia és Kína — nyilatkozatot dolgozott ki, melyet 1943 december 1-én hoztak nyilvánosságra Kairóban. A nyilatkozat megállapította: az Amerikai Egyesült Államok, Anglia és Kína célja az, hogy „Japánt minden csendes-óceáni szigettől megfosszák, amelyet az első világháború óta elfoglalt vagy megszállt, továbbá, minden olyan területet, amelyet Japán a kínaiaktól szakított el — mint például Mándzsúriát, Formozát és a Pescadores-szigeteket —, visszaadjanak a Kínai Köztársaságnak. Japánt egyúttal minden más területről is kiűzik, amelyet erőszak segítségével és mohósága következtében foglalt el. A fentemlített három nagyhatalom, Korea leigázott népéről megemlékezve, elhatározta, hogy Korea a kellő időben szabad és független lesz. Ezeket a célokat tartva szem előtt, a három szövetséges, összhangban az Egyesült Nemzetek azon tagjaival, melyek hadiállapotban vannak Japánnal, tovább folytatja komoly és hosszantartó hadműveleteit, amelyekre azért van szükség, hogy biztosítsák Japán feltétel nélküli fegyverletételét”⁶⁴.

⁶³ Lásd *Fred Aldridge*. Gyűlölet Burmában. Cenzurázatlan feljegyzések Stilwell tábornokról és a távolkeleti nemzetközi intrikákról. (Rövidített fordítás angolból.) 137. old. (oroszul).

⁶⁴ Izvesztyija. 1943 december 3.

A kairói nyilatkozat megfogalmazta a Japán elleni háború igazságos célkitűzéseit. De az Egyesült Államok vezető körei számára ez a nyilatkozat csupán arra volt jó, hogy imperialista terveiket leplezze. Az amerikai milliárdosok és milliomosok arra számítottak, hogy a háború befejezése után a japánok uralma alól felszabadított területek amerikai tőkebefektetési szférák és a Csendes-óceán feletti amerikai imperialista uralom támaszpontjai lesznek.

Az amerikai kormány nagy reményeket fűzött Csang Kaj-sek Kuomintang-kormányához, amely — mint az Egyesült Államok ügynöksége — kész volt „megengedni” az amerikaiaknak, hogy Kínából kiszorítsák az angolokat, és hajlandó volt az országot Washington ellenőrzése alá helyezni.

3. A SZOVJET HADSEREG DÖNTŐ GYŐZELMEI A NAGY HONVÉDŐ HÁBORÚ FRONTJAIN. A HADVISELŐ FELEK HELYZETÉNEK MEGVÁLTOZÁSA A CSENDES-ÓCEÁNON (1944-től 1945 augusztusáig)

A szovjet fegyveres erők 1943 november táján már a Dnyeper jobbpartján folytatták támadó hadműveleteiket, egyre inkább nyugat felé szorították vissza a hitleristákat, és feltartóztathatatlannul közeledtek a szovjet államhatárhoz.

Sztálin elvtárs, a Szovjet Hadsereg 1943. évi hadműveleteit jellemezve, megállapította, hogy a kurszki csata a németek utolsó kísérlete volt arra, hogy „nagy nyári támadást indítsanak”. De ez a csata „a német fasiszta haderők két támadó főcsoportjának szétzúzásával és haderőink ellentámadásával végződött, amely később a Vörös Hadsereg hatalmas nyári támadásába csapott át . . .

Ha a sztálingrádi csata a német fasiszta hadsereg alkonyának előhírnöke volt, úgy a kurszki csata katasztrófa elé állította”⁶⁵.

A Szovjet Hadsereg nyári támadásának eredményei megihúsították azt a reményt, hogy a háború elhúzódik, amiről abban az időben nemcsak a hitleri Németországban és Japánban álmodtak, hanem az Egyesült Államokban és Angliában is. A Szovjet

⁶⁵ Sztálin. A Szovjetunió Nagy Honvédő Háborújáról. 108. old.

Hadsereg sikeres támadó hadműveletei nem tették lehetővé a háború elhúzását sem a hitleristáknak, sem a japán agresszoroknak — de még angolszász versenytársaiknak sem. A szovjet haderő sikeresen átkelt a Dnyeperen és ez megteremtette az előfeltételeket a szovjet támadás meggyorsításához nyugat felé. Ennek következtében a második világháború angolszász „stratégiája” az amerikaiak és angolok által „előre nem látott” változást szenvedett.

„A Vörös Hadsereg győzelmeinek eredményei és következményei messze túllépték a szovjet-német front kereteit, megváltoztatták a világháború egész további menetét s nagy nemzetközi jelentőségre tettek szert”⁶⁶.

1943-ban megkezdődött a fasiszta tömb széthullása. Olaszország kivált a hitlerista koalícióból. A tíz sztálini csapás eredményeképpen 1944-ben „döntöttük ki a sorból Németország balkáni szövetségesét — a Román Királyságot, a cári Bulgáriát, majd a fasiszta Finnországot és Horthy Magyarországot. A Szovjetunió területéről az utolsó szálig kiűztük a fasiszta megszállókat, és a hadműveleteket teljesen az ellenség területére helyeztük át”⁶⁷. A fasiszta tömb szétesése a Szovjet Hadsereg döntő győzelmei következtében, a háború gyors befejezését jelezte, és megteremtette az előfeltételeket ahhoz, hogy Európa és Ázsia országaiban győzedelmeskedjenek a demokrácia és a haladás erői. Éppen ettől rettegtek az amerikai-angol reakcióso, akik jól tudták, hogy a Szovjet Hadsereg nemcsak arra képes, hogy egymaga megtisztítsa a szovjet földet a német fasiszta területablóktól, hanem egyúttal arra is, hogy Európa népeit felszabadítsa a fasiszta járom alól. Ez arra kényszerítette az Egyesült Államok és Anglia vezetőit, hogy „fokozzák” a háború ütemét azokon a hadszíntereken, ahol a hadműveleteket angol és amerikai parancsnokság irányította.

1943 november 21-én amerikai csapatok szálltak partra Tarava- és Makin-szigeteken (Gilbert-szigetek), és megkezdődött az előrenyomulás a Csendes-óceán középső szakaszán a japán szigetek felé.

⁶⁶ Sztálin. A Szovjetunió Nagy Honvédő Háborújáról. 116. old.

⁶⁷ Vorosilov. A Nagy Honvédő Háború lángeszű hadvezére. Sztálin és a Szovjetunió Fegyveres Erői. 109. old.

Az amerikaiak azt tervezték, hogy a támadás folyamán elfoglalják a Csendes-óceán legfontosabb stratégiai pozícióit, biztosítják őket a háború utáni időkre az Egyesült Államok számára és támaszpontokat létesítenek rajtuk a kelet- és délkeletázsiai népek nemzeti felszabadító mozgalma ellen.

Amikor az amerikaiak támadó hadműveleteiket a Csendes-óceán úgynevezett központi hadműveleti irányában megkezdték, nem tűzték ki feladatul, hogy következetesen minden szigetet, a támadás útvonalába eső minden támaszpontot elfoglaljanak. Az Egyesült Államok fegyveres erői gondosan kikerülték azokat a szigeteket, ahol nagy japán helyőrség állomásozott. Tervük arra épült, hogy az amerikai haditengerészeti és légierők sokszoros fölényét használják majd fel a szigeteken beszállásolt elenyésző japán helyőrségek ellen, és kiválogatják a legkedvezőbb stratégiai pozíciókat. Az amerikaiak 1944 folyamán valóban több támaszpontot foglaltak el a Marshall- és a Mariana-szigeteken, valamint Palaun.

1944 június 15-től kezdve Szaipan-szigeten (Mariana-szigetek) folytak a harcok, Japántól 2 000 kilométer távolságban. Ezek a harcok 1944 július 15-én fejeződtek be azzal, hogy az amerikai fegyveres erők nagy veszteségek árán elfoglalták a szigetet.

Az amerikaiak csak a csendesóceáni háború kezdete után három évvel — 1944 októberében — használták fel a Fülöp-szigetek demokratikus erői által szervezett japánellenes partizánmozgalom sikereit, és szálltak partra Leyte szigetén (Fülöp-szigetek). Később az amerikai fegyveres erők elfoglalták Luzon- és Mindanao-szigeteket (a szigetcsoport legnagyobb szigeteit). 1945 elején kibontakoztak a hadműveletek a Volcano-szigeteken és a Riukiu-szigetcsoporton. Az okinavai harcok (a Riukiu-szigetcsoport középső szigete) soká elhúzódtak. Az amerikai „stratégáknak” mintegy három hónapra volt szükségük ahhoz, hogy elfoglalják ezt a nem túlságosan nagy szigetet és ehhez csaknem félmillió hadsereget vetettek be, amely óriási haditengerészeti és légierőkre támaszkodott.

Kína katonai és
politikai helyzete
1944-ben

A japán imperializmus csendesóceáni terveinek összeomlása, a szovjet fegyveres erőknek a szovjet-német fronton aratott döntő győzelmei következtében, 1944-ben arra ösztönözte a japán vezető köröket, hogy erőfeszítéseiket a kínai hadszíntéren

összpontosítsák. Japánban úgy vélték, hogy a kínai területet felhasználhatják a csendesóceáni háború elhúzására, még abban az esetben is, ha az angol-amerikai erőknek sikerülne a japán anyaország egyes szigetein partraszállniuk. Japán kénytelen volt azzal számolni, hogy az európai háború a Szovjet Hadsereg döntő győzelmei következtében a hitleri Németország szétzúzásával hamarosan befejeződhetik. A japán vezető körök arra számítottak, hogy Németország veresége után a kínai hadszíntéren sikerül majd elhúzniuk a háborút.

A japán politikusok úgy vélték, hogy ebben az esetben minden bizonnyal kompromisszumos békét köthetnek az Egyesült Államokkal és Angliával. A japán imperialisták a szövetségesek közötti nézeteltérésekben és az ezzel kapcsolatos manőverezési lehetőségekben reménykedtek.

A Kuomintang reakciós köreinek politikája ugyancsak kedvezett Japánnak abban, hogy a kínai felvonulási területet a háború elhúzására irányuló tervei megvalósítására használja fel. Több mint ötszázezer főnyi válogatott, jól felszerelt Kuomintang-katona nem harcolt a japánok ellen és továbbra is Kína északnyugati részén állomásozott, hogy blokád alatt tartsa a Senhszi—Kanszu—Ninghszia Határvidéket és Kína más felszabadult területeit.

1944-re Kína néptömegei körében mind nagyobbra nőtt a felháborodás és ellenállás a népellenes Kuomintang-rendszerrel szemben. A dolgozó lakosság életét elviselhetetlenné tették a súlyos adók és a Kuomintang-hivatalnokok meg a katonai hatóságok túrhetetlen önkénye. 1942—1943-ban Honan, Csöcsiang és Kuangtung tartományokban szörnyű éhínség dühöngött, amelynek sokmillió ember esett áldozatul. Noha 1942—1943-ban rossz volt a termés, Tang En-po reakciós tábornok honani Kuomintang-csapatai mégis tömeges rekvirálást hajtottak végre. Amikor az éhező, elcsigázott emberek óriási tömegekben vándoroltak Honanból, Kuangtungból és Csöcsiangból a szomszédos tartományokba, ott Kuomintang-csapatok fogadták őket és tüzet nyitottak rájuk, amikor megkísérelték a határ átlépését⁶⁸.

⁶⁸ Theodore White és Harrison Forman abban az időben Honan tartományban jártak, és leírták személyes élményeiket. Elmondták, hogy lépten-nyomon éhenhalt emberek holttestébe botlottak. Az eléjük került emberek szörnyű látványt nyújtottak, olyanok voltak, mint valami mozgó

A kétségbeesett parasztok felkeltek a Kuomintang-hatóságok önkénye ellen.

A Kuomintang-hadsereg, amely tétlenül vesztegelt a frontokon, jelentős mértékben elvesztette harcképességét. Bomlását még jobban fokozta az a tény, hogy a tisztek lépten-nyomon meglópták a katonákat és egyáltalán nem gondoskodtak a katonák élelmezéséről és ruházataról. 1943-ban egyre több katona halt meg a rossz táplálkozás és az elégtelen egészségügyi ellátás miatt. A szökeések tömegméreteket öltöttek.

A csendes frontszakaszokon a Kuomintang-földbirtokostábornokok üzleteltek az ellenséggel, a katonákat teherhordó kuliknak használták fel a csempészárúk szállítására. A tisztek feleségei átmentek a frontvonalon, és a japánoktól ruhát, bort meg cigarettát vásároltak férjüknek.

1943-ban már negyvenkét Kuomintang-tábornok állt át csapataival együtt az ellenséghez, s ezeket a japánok nyomban bevetették a Nyolcadik és az Új Negyedik Hadsereg ellen. Hu Cung-nan tábornok 1943 júliusában három hadsereget kivont állásaiból és a Nyolcadik Hadsereg ellen indult velük. Észak-Kínában a front több helyen teljesen nyitva állt.

A blokád alá vett Nyolcadik Hadsereg a partizánerekre támaszkodva, egyedül tartotta a japánok elleni frontot. Északnyugaton a kínai kommunisták vezette csapatok és partizánegységek jelentették az egyetlen olyan erőt, amely meg tudta szervezni a japánok visszaverését. A japán militaristák 1943-ban nagy hadseregcsoportot vontak össze a kínai kommunisták vezette hadsereg ellen, és kijelentették, hogy „mától kezdve az északkeleti hadsereg fő feladata kizárólag az, hogy a kínai kommunisták csapatainak megsemmisítéséért harcoljon”⁶⁹. De a japánok nem tudtak sikert elérni a Nyolcadik Hadsereg elleni harcokban. A kommunisták vezette kínai demokratikus seregek a japán hadseregnek több mint ötszázezer katonáját kötötték le. Mao Ce-tung a Kínai Kommunista Párt VII. Kongresszusán elhangzott beszámolójában (1945

csontváz. Hónanban az éhezők a fák kérgét teljesen lekaparták és megették. Lásd *T. H. White* és *A. Jacoby*. Kínában reng a föld. 218—229. old.; *I. Epstein*. Kína forradalma. 248—256. old.

⁶⁹ Az északkeleti japán expedíciós hadtestnek az 1943. évi hadműveletekről szóló összefoglalójából. Megjelent 1944 január 15-én a tokiói *Aszahi Simbun* című lapban.

április) megállapította: „1943-ban a Kínában levő japán hadsereg 64 százaléka és a bábcsapatok 95 százaléka a felszabadult területek elleni fronton összpontosult; ezzel szemben a Kuomintang-fronton a japán csapatoknak csak 36, a bábcsapatoknak pedig csak 5 százaléka maradt”⁷⁰.

Maguk a japán imperialisták is kénytelenek voltak beismerni, hogy kínai balsikereik legfőbb okát a kínai kommunisták ellenállásában kell keresni, akik a nép jelentős erőit sikeres harcra tudták mozgósítani a japán hadseregek ellen. 1944 január 15-én, a tokiói *Aszahi Simbun* című lap beismerte: „Ha a japán császári hadseregnek a csungkingi és a kommunista hadseregek elleni 1941 december óta történt hadműveleteit elemezzük, világosan kitűnik, hogy a béke megteremtésének legfőbb akadálya . . . nem a csungkingi kormány, hanem a Kínai Kommunista Párt . . .”⁷¹

A japán hadsereg nem tudta megtörni a felszabadult területek ellenállását. Erre az időre a Nyolcadik és az Új Negyedik Hadsereg már nagy tapasztalatokat gyűjtött. Megerősödött a néppel való kapcsolata, s azok a demokratikus intézkedések, amelyeket a felszabadult területeken hajtott végre, minden feltételt megteremtettek a japánellenes felszabadító háború további sikerei számára.

A Népi Forradalmi Hadsereg és a japánellenes népi ellenálló

⁷⁰ Mao Tze-tung. The Fight for a New China. New York, 1945. 21. old.

Egy amerikai ujságíró 1944 nyarán külföldi ujságírók csoportjával meglátogatta a Nyolcadik Népi Forradalmi Hadsereg hadművelési területét. Beszámolójában ezt írta: „A japánok kíméletlen harcot folytattak a kommunisták ellen. Háromszázezer—otszázezer emberük volt . . . Ezenfelül mintegy nyolcszázezer főnyi kínai segédalakulat támogatta őket. E csapatoknak több mint a fele azelőtt a Kuomintang-hadsereghez tartozott.” (Foreign Affairs. 1945 október. 72. old.)

Hasonló adatokat idéz H. Forman amerikai ujságíró, aki 1944-ben egy ujságíró-csoporttal járt Jenanban:

„A kommunista erők ellen harcol a Kínában levő japán hadak 49,5 százaléka és a bábcsapatoknak mintegy 90 százaléka. A kommunisták a háború hét esztendeje alatt több mint 92 000 csatát vívtak. A japánok és a bábhatóságok egymilliószázezer katonáját pusztították el, illetve sebesítették meg és százötvenezer ellenséges katonát ejtettek foglyul.” (Lásd Harrison Forman. Report from Red China. New York, 1945. 125. old.)

⁷¹ Lásd Foreign Affairs. 1945 október. 72. old. A *Foreign Affairs* hasonló nyilatkozatokat idéz a japán sajtóból és a japánok kínai „bábjainak” lapjaiból, hivatkozik a tokiói *Aszahi Simbun* 1944 január 15-i számára, a *Domei Home Service* 1944 február 14-i jelentésére, a *Mainczi Simbun*-ra, a *Tang Chen Monthly*-ra (7. köt. 1. sz.), a *Hszincsunghuo*-ra Sanghaj, 1944 július 10., és még más lapokra.

erők állhatatos harca a japán hadosztályok jelentős részét elvonta a csendesóceáni hadműveletektől. A japán imperialisták igyekeztek helyzetüket megszilárdítani és döntő csatákra készültek a Népi Forradalmi Hadsereg ellen a kontinensen. Ezért a japán-Kuomintang-fronton többévi nyugalom után 1944 nyarán nagy támadást indítottak Honan tartományban és a kanton-hankoui vasútvonal mentén, ahol több pontot, többek között Csangsát is, Kuomintang-csapatok tartottak megszállva.

A japánoknak a honani síkság elleni támadása sikerrel járt, mert Tang En-pónak, ennek a korrupt tábornoknak a parancsnoksága alatt álló Kuomintang-hadosztályok teljesen szétzüllöttek.

Miután a japán fegyveres erők a Kuomintang-csapatok részéről úgyszólván semmi ellenállásra sem találtak, egész Honant (Lojang várost is) elfoglalták, és Közép-Kínában kiterjesztették a megszállt területet. Elfoglalták Csangsát, majd Henjang is elesett. A kanton-hankoui vasúti fővonal egész hosszúságában a japán csapatok kezébe került. Kína déli részén a Kuomintang-hátországtól azt a kevés partmenti helységet is elvágták, amelyeket az amerikai parancsnokság támaszpontul szemelt ki az amerikai csapatok partraszállásához.

Az 1944. évi japán támadás eredményeképpen az amerikai repülőterek értékes felszerelésükkel és azokkal a hadianyagokkal együtt, amelyeket légiúton szállítottak Kínába, japán kézre kerültek Hengjangban, Liucsouban, Linglingben, Saokuangban, Kanghszienben és más városokban.

A japán egységek bevonultak Kujlinbe. 1945 elejére a Kuomintang-Kínának mindössze száz mérföld hosszú vasútvonala maradt. Az egész gördülőanyagot és valamennyi mozdonyt zsákmányul ejtették a japán hódítók.

Miután a japán csapatok elérték Kujcsou tartományt, abba hagyták a Kuomintang fegyveres erői elleni támadó hadműveleteiket, noha nyugodtan tovább vonulhattak volna Szecsuan tartományba Csungking ellen, mert a Kuomintang-csapatok úgyszólván semmi ellenállást sem tanúsítottak a japánokkal szemben. Kétségtelen, hogy a japán politikusok nem tartották előnyösnek, ha összeomlik Csang Kaj-sek rendszere. „A csungkingi kormány nélkül állandóan aggódnunk kellene a bennünket körülvevő japán-ellenes légkörben” — írták a japán imperializmus publicistái

1944-ben. Az a tény, hogy a japánok lemondtak a Csungking elleni támadásról és Csang Kaj-seket a Kuomintang-területeken meghagyták a hatalmon, megfelelt a japán imperializmus fő célkitűzéseinek. A japán imperializmus döntő összecsapásra készülődött Kína Népi Forradalmi Hadseregével. A japán imperialisták lehetővé tették Csang Kaj-seknek, hogy „folytassa a harcot a kommunisták ellen, lehetővé tették számára, hogy továbbra is rabságban tartsa a Kuomintang-területek lakosságát” — írja Csen Po-ta kínai történész. A japán imperialisták „annál is inkább kénytelenek voltak ilyen taktikához folyamodni abban az időben, mert Japán belső helyzete egyre rosszabbodott”⁷². A japán parancsnokság a Csang Kaj-sekre mért „könnyű csapásokkal” elérte azt, hogy a Kuomintangnak szállított amerikai fegyverek nagyrésze japán kézre került.

A japánok Kínában, északról délig, összefüggő közlekedési vonalat létesítettek, amely Koreán keresztül a japán szigetekhez vezetett. Ez lehetővé tette a japán parancsnokságnak, hogy a Kína északi részéből déli részébe vezető vasútvonalakat a Délkelet-Ázsiába történő teher- és csapatszállításra használja fel. A japánok így tehermentesítették tengeri szállításukat, amely a japán hajógyárak kis termelési kapacitása miatt nagy nehézségekkel küzdött, s valóban lehetővé is vált számukra, hogy sokkal veszélytelenebb utakat használhassanak fel, amelyek nem voltak kitéve a légierő támadásainak.

Ilyen következményekkel járt a Kuomintang defetista politikája, az a politika, amely „színelt, nem őszinte védelmi háborút viselt, kizárólag külföldi segítségre támaszkodott és egyúttal polgárháborúra készülődött”⁷³.

A Nyolcadik és az Új Negyedik Hadsereg 1944. évi ellen-támadása

A Kuomintang-csapatok 1944-ben elszenvedett veresége még jobban aláásta a nép Csang Kaj-sek kormányába vetett bizalmát. A Szovjet Hadsereg a szovjet-német fronton hatalmas csapásokat mért az ellenségre, és ezzel összeomlottak a japán stratégiáknak a német fasiszta hadak sikerére

⁷² Csen Po-ta. Csang Kaj-sek, a kínai nép ellensége. 167—168. old.

⁷³ Csou En-lajnak 1944 október 10-én, a Kínai Köztársaság fennállásának 33. évfordulóján elhangzott nyilatkozatából. Idézet *Harrison Forman*. Report from Red China című könyvéből. New York, 1945. 181—182. old.

épülő számításai. Mindez a kínai Népi Forradalmi Hadsereg számára kedvező feltételeket teremtett ahhoz, hogy ellentámadásba menjen át a japán megszállók ellen.

A Senhszi—Kanszu—Ningszia határterület kormányja és a Kínai Kommunista Párt Központi Bizottsága már közvetlenül az 1944. évi honani japán támadás kezdetén felhívással fordult a Kuomintang-kormányhoz, javasolva, hogy teremtsen meg a szoros összhangot a „hivatalos” front és a Nyolcadik, valamint az Új Negyedik Hadsereg hadműveletei között. E hadseregek parancsnoksága a japán támadás megghiúsítása végett a felszabadult területek erősít nagyarányú ellentámadásba akarta vinni.

A Kínai Kommunista Párt Központi Bizottsága egyúttal sürgette Csang Kaj-sek kormányát, járuljon hozzá egy demokratikus koalíciós kormány megalakításához és a Kuomintang-főparancsnokság átszervezéséhez, hogy ezáltal minden erő egyesíteni lehessen a japán csapatok elleni átfogó, országos, döntő ellentámadás előkészítésére.

Csang Kaj-sek áruló klikkje nemcsak hogy elvetette ezeket az egész nemzet érdekeinek megfelelő javaslatokat, hanem ráadásul még azt is követelte a Kínai Kommunista Párttól, hogy mondjon le a japán frontvonalak mögötti felszabadult területek vezetéséről, a felszabadult területeket rendelje alá a Kuomintang-kormánynak, és sürgősen oszlassa fel a kommunisták vezette fegyveres erők több mint négyötödét⁷⁴. Csang Kaj-sek áruló politikája miatt a Kínai Kommunista Párt és a Kuomintang között nem jött létre megegyezés.

Ennek ellenére a Nyolcadik és az Új Negyedik Hadsereg 1944-ben tervezett támadása megvalósult. Ez a támadás pontosan kidolgozott hadművelet volt, amelyben a felszabadult területek

⁷⁴ Csang Kaj-seknek a Kínai Kommunista Párttal szemben támasztott követelése azt jelentette, hogy a kommunisták vezetése alatt tíz hadosztály (mindössze százezer harcos) marad a kommunisták vezetése alatt, háromszázhetven ezer főnyi haderőt pedig tüstént felszámoltak volna. Az Új Kína Hírlégynökség 1944 szeptember 20-i összefoglalójában közölte a Kínai Kommunista Párt vezetőinek a Kuomintang-klikk aljas „javaslataival” kapcsolatos véleményét: „Elképzelhető-e, hogy a Kuomintang-kormány urai által összefirkált papírrongy egyszeriben «felszámolja» majd azokat az erőket, amelyeket a japán banditák minden ravaszkodásuk ellenére sem tudtak «felszámolni» — noha semilyen kegyetlenségtől nem rettentek vissza? Vajjon nem érdemlik-e meg ezek az urak a legmagasabb kitüntetést a mikádó «őfelségétől»?

összes erői résztvettek. A Nyolcadik és az Új Negyedik Hadsereg ellentámadásának fő célja az volt, hogy hadműveleteivel minél több japán hadosztályt kössön le és megakadályozza az ellenséget közép- és délkínai sikerei továbbfejlesztésében.

A néphadseregek jól egybehangolt 1944. évi támadása jelentősen megnövelte a felszabadított területeket a japán csapatok mögöttes területén, és kiszélesítette azt a japánellenes egységfrontot, amelynek élén a hősi Kínai Kommunista Párt állt.

A Demokratikus Liga, amelynek tagjai főként a liberális közép- és kispolgárság soraiból kerültek ki, 1945 januári nyilatkozatában követelte, hogy „haladéktalanul vessenek véget a Kuomintang egypárti diktatúrájának és teremtsék meg a koalíciós hatalmat Kínában”.

Henry Wallace,
Hurley és Nelson
1944. évi kínai kül-
detése

A csungkingi csapatok 1944-ben Honanban és Kína déli részén elszenvedett katonai veresége miatt a Kuomintang-rendszert nemcsak a világ haladó körei ítélték el. Még az Egyesült Államok vezető köreinek is meg kellett érteniük, hogy mi a csungkingi csapatok vereségének legfontosabb oka. Teljesen nyilvánvaló volt, hogy a Kuomintang-kormány politikája csődöt mondott, mert ez a kormány nem akart komolyan háborút viselni a japánok ellen. A csungkingi kormány csupán egyetlen háborúra volt hajlandó — a kínai demokrácia elleni háborúra.

Az amerikai tőkének rendkívül nagy érdeke fűződött ahhoz, hogy a reakciós Kuomintang-rendszer fennmaradjon, mert csak egy ilyen rendszer szolgálhatta az amerikai imperializmus érdekeit. Az amerikai vezető körök félték a kínai népi forradalmi hadseregek növekedésétől, amelyek az „Erős, egyesült demokratikus Kína” jelszavát írták zászlajukra. A Kuomintang reakciós körei, a japán imperialisták és az amerikai reakció egyaránt gyűlölte a kínai népi forradalmi hadseregeket. Mindegyiküknek egyformán érdeke volt, hogy megakadályozza a valóban demokratikus Kína megalakulását. Az Egyesült Államok vezető körei az amerikai világbirodalom megalakításáról szöttek terveket, és e világbirodalom, elképzelésük szerint, a majdnem félmilliárd lakosú Kínát is magában foglalta volna.

„Az amerikai imperializmus arra számított, hogy Kínát alapvető bázisként, a Szovjetunió bekerítésének egyik döntő lán-

szemeként használja fel ázsiai és csendesóceáni uralma számára. E cél érdekében az imperialisták Kínát az amerikai világbirodalom óriási gyarmati függvényévé szándékoztak változtatni⁷⁵.

Míg folyt a háború, az amerikai vezetők, akik mindig mással akarták a forró gesztenyét kikapartatni, hajlandók voltak ideiglenesen felhasználni a népi forradalmi hadseregeket a japánok elleni háborúban. Arra számítottak, hogy ezáltal majd kimerítik és meggyengítik Kína demokratikus erőit. Az amerikai vezető körök abból indultak ki, hogy a Kuomintang és a Kínai Kommunista Párt között „tárgyalásokra” van szükség. Így szerettek volna időt nyerni ahhoz, hogy a Kuomintang fegyveres erőket a kínai demokrácia elleni háborúra készítsék elő. Az amerikai kormány igyekezett fenntartani a Kuomintang-rendszert, és meg akarta óvni a végérvényes leleplezéstől és csódtól, ezért képmutatóan a Kuomintang és a Kínai Kommunista Párt közötti tárgyalások „hívének” tüntette fel magát. A tárgyalásoknak a kínai kormány „újjaszervezéséről” kellett volna folyniuk. Az amerikai vezető körök a kínai nép leigázását és a kínai népi forradalmi hadseregek megsemmisítését tervezték, és aljas politikájukat azzal palástolták, hogy képviselőik szintén résztvettek a tárgyalásokon, anivel a közvélemény elégedetlenségét akarták lecsendesíteni, és meg akarták akadályozni azt a társadalmi robbanást, amely az amerikai imperialisták valamennyi kínai tervét megghiúsíthatta volna.

Ezért utazott 1944 nyarán Henry Wallace, az Egyesült Államok elnökhelyettese Kínába, és ott Roosevelt nevében tárgyalásokat folytatott Csang Kaj-sekkel, és sürgette a kínai kormány „újjaszervezését”. Csungkingi tartózkodása alatt különösen Kína háború utáni gazdasági fejlődése iránt érdeklődött. Azt tanulmányozta, hogy konkrétan milyen módon és feltételek mellett lehetne az óriási kínai piacot az amerikai kapitalista monopóliumok érdekében felhasználni. Miután visszatért az Egyesült Államokba, 1944 július 9-i rádiónyilatkozatában hangsúlyozta azokat az óriási lehetőségeket, amelyeket a Kínával folytatott kereskedelem ígér az amerikai üzletembereknek⁷⁶, akik azt tervezték, hogy Kína gazdaságát teljesen alárendelik az amerikai burzsoáziának.

1944 szeptemberében Roosevelt megbízásából Nelson, az

⁷⁵ *Malenkov*. Új diadalok felé. 28—29. old.

⁷⁶ Lásd *L. K. Rosinger*. *China's Wartime Politics. 1937—1944*. Princeton University Press, 1945. 43. old.

amerikai haditermelési hivatal vezetője és Hurley amerikai tábornok Csungkingha utazott.

Az amerikai szén-, olaj- és egyéb monopóliumok képviselőiből álló kiildöttség tevékenységének eredményeképpen az amerikai nagytőkések 1945-ben a Kuomintang-kormánnyal több, Kína számára rendkívül előnytelen szerződést kötöttek. A Kuomintang-kormány megígérte Nelsonnak, hogy lemond a nemzeti nagyipar fejlesztéséről és az amerikai monopóliumoknak minden lehetőséget megad, hogy technikailag „közreműködjenek” Kínában⁷⁷.

Ilymódon Csang Kaj-sek azt ígérte amerikai kenyéradó gazdáinak, hogy megteremti a szükséges feltételeket a kínai népgyarmati kizsákmányolásához. Csang Kaj-sek klikkjének ez az eljárása arra vezetett, hogy a nemzeti burzsoázia jelentős rétege (a kereskedelmi-ipari burzsoáziának az a része, amely nem állt összeköttetésben a külföldi tőkével) kezdett hátat fordítani a Kuomintangnak.

Nelson kísérője, Hurley tábornok — egy oklahomai milliomos, Rooseveltnél különmegbízottja — azt a feladatot kapta, hogy foglalkozzék a kínai belpolitikai kérdések „rendezésével”. Hurley azokat az amerikai imperialista köröket képviselte, akik abban az időben nyíltan követelték a kínai „kommunista veszély” eltíráását.

Nelson és Hurley, Rooseveltnévében azt követelte Csang Kaj-sektől, hogy terjessze ki a kínai amerikai parancsnokság hatáskörét, nevezze ki Stilwellt az összes kínai fegyveres erők főparancsnokává, azzal a joggal, hogy a kínai hadsereget amerikai mintára szervezheti át.

Csang Kaj-sek az amerikai követelések jelentős részének teljesítésébe beleegyezett, de erélyesen visszautasította azt a javaslatot, hogy Stilwell tábornokot jelöljék a főparancsnoki tisztségre, mert — úgymond — vele nem lehet együttműködni. Ismeretes, hogy Stilwell elégedetlenkedett Csang Kaj-seknek a japánellenes háborúban követett politikája miatt és követelte, hogy a Kuomintang-csapatok folytassanak Kínában élénkebb hadműveleteket a japánok ellen.

A Kínában állomásozó amerikai csapatok főparancsnokává Wedemeyer tábornokot nevezték ki.

⁷⁷ Lásd a Tudományos Akadémia Csendesóceáni Intézetének tudományos jegyzetei. 3. köt. Kínai gyűjtemény. 52. old.

Csang Kaj-sek 1944 novemberében amerikai tanácsra bizonys változtatásokat hajtott végre a csungkingi kormány összetételében. Ez azonban csak manőver volt, mert a kormány politikája változatlanul a régi maradt.

Hadügyminiszterré Csen Csenget nevezték ki, aki szoros kapcsolatot tartott fenn az amerikaiakkal, és a „kommunista-ellenes” hadjáratokban Csang Kaj-sek egyik legközelebbi munkatársa volt. A belügyminiszterséget Csang Li-seng kapta — a fasiszta „Szi Szi” klikk egyik ismert politikusa. Csang Kaj-sek kormányának ilyenfajta „újjászervezése” a Kuomintang katonai-politikai vezetőségének még gyorsabb fasizálódását jelentette, a polgárháború kiterjesztése érdekében.

A Kuomintang vezetősége erélyesen elutasította a koalíciós kormány megalakítását, amit a Kínai Kommunista Párt és Kína valamennyi többi haladó szervezete követelt. Az amerikai imperialisták utasítására — többek között az Egyesült Államok kínai nagykövetévé kinevezett Hurleynek és Wedemeyernek, a Kínában állomásozó amerikai csapatok parancsnokának támogatásával — a Kuomintang-reakció a Kína demokratikus erőivel való leszámolásra készülődött.

Hurley 1945 április 2-án elhangzott washingtoni nyilatkozatában követelte, hogy nyujtsanak erélyesebb fegyveres segítséget Csang Kaj-sek kormányának, hangsúlyozva, hogy csak ez a kormány tud megbirkózni a kínai „kommunista problémával”. Hurley nyilatkozatának egyenes következménye volt az az interjú, amelyet Csen Cseng, a Kuomintang-kormány hadügyminisztere június 6-án adott a külföldi laptudósítóknek. Az interjú során Csang Kaj-seknek ez a székértelője egyértelműleg a külföldi ujságírók tudtára adta, hogy az Egyesült Államoktól a lend-lease keretében kapott fegyvereket a kínai kommunisták ellen fogják felhasználni. A Kuomintang főkolomposai távíró útján összeköttetésben álltak Csen Kung-póval, a nankingi bábkormány elnökével. Az egyik hozzá intézett táviratban ez áll: „Magánúton kérjük Önt, haladéktalanul közölje Liu Csi-hsiunggal, Szun Liang-csenggel, Vu Hua-vennel⁷⁸ és a többiekkel, hogy nyomban rendkívüli intéz-

⁷⁸ Liu Csi-hsiung, Szun Liang-cseng és Vu Hua-ven — a nankingi bábkormány japánbarát csapatainak vezetői. Ezek a tábornokok annak idején Csang Kaj-sek titkos parancsára álltak át a japánokhoz, hogy széles „kommunistaellenes” frontot szervezzenek Kína felszabadított, demokratikus területei ellen.

kedéseket kell tenniük a kommunisták elleni közös harc érdekében.” Taj Li, a Csang Kaj-sek féle Gestapo vezetője, Csang Kaj-sek megbízásából nem sokkal ezután ezt táviratozta Csen Kung-pónak: „Abban az esetben, ha a szövetségesek legyőzik Japánt, Önre az a kötelesség vár, hogy Csiangszu és Csöcsiang tartományokat tartsa.” Csen Kung-po, a japánok bábja, nyomban igazolta, hogy megkapta Taj Li táviratát és megállapította, hogy ő — Csen Kung-po — „már régen így határozott”⁷⁹.

Ilymódon a Csang Kaj-sek klikk, amely szőröstül-bőröstül eladta magát az amerikai imperializmusnak, a japán imperializmus szolgálatában álló kínai quislingek segítségével, az amerikai reakció tevékeny közreműködésével, újabb csapást készült mérni a kínai népre, amely óriási áldozatokat hozott a japánellenes háborúban és arra törekedett, hogy végérvényesen lerázza magáról az imperialista rabláncot.

1945 júliusában az amerikai rakéta-fegyverekkel felszerelt Kuomintang-csapatok Csang Kaj-sek parancsára Jetajsan irányában támadást indítottak Senhszi—Kanszu—Ninghszia Határterület ellen. „Ez csupán Csang Kaj-sek első erőpróbája volt az új polgárháborúban” — állapítja meg Csen Po-ta professzor.

A kelet- és dél-keletázsiai japánellenes népi ellenálló erők növekedése a Szovjetunió történelmi győzelmeinek hatására

A Szovjetunió hősi harca a hitlerista terület-rablók ellen, a szovjet harcosok győzelmei és a szovjet emberek bátorsága — óriási hatással volt a világ népeinek antifasiszta harcára. A szocialista államnak a német fasiszta hordák felett aratott győzelmeiről szóló hírek önbizalmat öntöttek a fasiszta agresszió ellen harcoló minden becsületes ember szívébe, fokozták energiájukat és lelkesítették az embermilliókat.

Rendkívül nagy volt a Szovjetunió példájának hatása a japán militaristák által ideiglenesen elfoglalt távolkeleti országokban, ahol ennek nyomán fellendült és kiterjedélyesedett a japánellenes nemzeti felszabadító tömegharc.

Ennek a japánellenes népmozgalomnak fontos sajátossága, hogy vezető ereje a munkásosztály volt, mely a maga oldalára

⁷⁹ Lásd Csen Po-ta. Csang Kaj-sek, a kínai nép ellensége. 175. old. (oroszul).

vonta a paraszttömegeket és a dolgozó lakosság más rétegeit. Majdnem valamennyi, ideiglenesen japán megszállás alá került országban a kommunista párt, a munkásosztály harci élcsapata volt az ellenállás lelke. A kommunisták a nemzeti függetlenségért és a japán megszállók ellen folytatott küzdelem állhatatos és következetes harcosainak bizonyultak.

A Kínai Kommunista Párt hatalmas sikereket aratott. 1945 tavaszán a demokratikus erők ellenőrzése alatt kilencvenöt-millió lakosú terület állt, amely „Belső-Mongólia határaitól a Hajnan-szigetekig húzódott”⁸⁰. A kínai kommunisták vezetése alatt álló reguláris hadsereg létszáma 910 000 főre, a népi milícia csapatainak létszáma pedig 2 200 000 főre emelkedett⁸¹.

A Kínai Kommunista Párt ebben az időben mintegy 1 210 000 tagot számlált. A pártnak világos harci programja volt, amelyet Mao Ce-tung fejtett ki a Kínai Kommunista Párt VII. Kongresszusán (1945 április). „A japán agresszorok teljes megsemmisítése után — mondotta Mao Ce-tung a kongresszuson — meg kell teremteni nálunk az egységfront demokratikus államrendszerét, amely a kínai nép abszolút többségének érdekeit tükrözi. Az ilyen államrendszert az új demokrácia államrendszerének nevezzük. Ez olyan államrendszer lesz, amely valóban megfelel Kína lakossága követeléseinek, mert először, támogatást kaphat és kap is a munkások milliói, a kézművesek és szegényparaszatok tízmilliói részéről; másodszor, támogatást kaphat és kap is a Kína lakosságának 80 százalékát alkotó 360 milliós parasztság részéről; harmadszor, támogatást kaphat és kap is a kispolgárság, a szabadfoglalkozású burzsoák, a becsületes birtokosok és más hazafias elemek népes osztálya részéről . . .

Politikánk, az új demokrácia politikája, a külföldi nemzeti elnyomás megdöntését, s a feudális és fasiszta járom felszámolását jelenti az országon belül . . . Mi az egységes politikai rendszer megalakítása mellett vagyunk, amely az összes demokratikus osztályokat egységfrontba tömöríti”⁸².

Mao Ce-tung, a kínai nép vezetője, a Szovjetuniónak Kínához

⁸⁰ Mao Ce-tung beszámolója a Kínai Kommunista Párt VII. Kongresszusán. *Mao Tze-tung. The Fight for a New China*. 22. old.

⁸¹ Lásd ugyanott, 17. old.

⁸² Ugyanott, 34—35. old.

való viszonyáról szólva, a párt VII. kongresszusán kijelentette: „A Szovjetunió elsőnek mondott le az egyenlőtlen szerződésekről és új, egyenjogú szerződéseket kötött Kínával. A Kuomintang első kongresszusa idején, melyet Szun Jat-szen 1924-ben személyesen hívott össze, de később is — az északi hadjárat idején — a Szovjetunió volt az egyetlen állam, amely támogatta Kína felszabadító háborúját. Miután 1937 július 7-én megkezdődött a háború a japán területrablók ellen, a Szovjetunió újra elsőnek sietett Kína segítségére a japán agresszorok elleni harcában. A kínai nép a szovjet kormánynak és a szovjet népnek háláját nyilvánítja ezért a segítségért. Mi úgy véljük, hogy a Szovjetunió részvétele nélkül a csendesóceáni problémákat véglegesen és teljesen nem lehet megoldani”⁸³.

A Kínai Kommunista Párt által kitűzött akcióprogramm megfelelt a kínai nép létérdekeinek.

A Kínai Kommunista Párt fejezte ki a kínai nép túlnyomó többségének alapvető érdekeit abban az időben, amikor a Kuomintang — mely az amerikai és jelentős részben a japán imperializmus szolgálatában állt — egyre inkább a nép ellenségeinek pártjává züllött. Csen Po-ta kínai történész hivatalos adatokra támaszkodó megállapítása szerint, az amerikai kormány a háború végéig Csang Kaj-sek kormányának 14 kölcsönt nyújtott, több mint 1 314 500 000 amerikai dollár összegben, nem számítva azokat az egyéb anyagi eszközöket, amelyeket az amerikaiak a Kuomintang-kormány rendelkezésére bocsátottak⁸⁴. Az amerikai kormány 1942-től a Japán elleni háború befejezéséig több mint másfél-milliárd amerikai dollár értékű fegyvert és hadfelszerelést szállított Csang Kaj-sek kormányának.

Ezek a fegyverek „az amerikai imperialisták befektetései voltak a kínai polgárháborúba”⁸⁵. Az amerikaiak 30 kínai hadosztályt képeztek ki, melyek készen álltak arra, hogy bekapcsolódjanak a polgárháborúba.

⁸³ Mao Ce-tung beszámolója a Kínai Kommunista Párt VII. Kongresszusán. *Mao Tze-tung. The Fight for a New China.* 67. old.

⁸⁴ Lásd *Csen Po-ta*. Kína négy családja. (Fordítás kínaiából.) Külföldi Irodalmi Kiadó, Moszkva, 1948. 76. old. (oroszul).

⁸⁵ Ugyanott, 77. old.

Az Amerikai Egyesült Államok és a Fülöp-szigetek. A népi ellenálló erők növekedése a Fülöp-szigeteken

1944-ben kiéleződött a helyzet a Fülöp-szigeteken is, ahol nagy sikerrel működtek a japánellenes népi ellenálló erők, amelyek a szigetcsoport nagy részét ellenőrzésük alatt tartották. 1934 óta az Amerikai Egyesült Államok és a Fülöp-szigetek közötti viszonyt formailag a Tydings—McDuffie-féle törvény szabályozta. E törvény értelmében, amelyet az amerikai kongresszus 1934-ben fogadott el, a Fülöp-szigeteken „önkormányzati” rendszer létesült. A törvény kimondta, hogy a szigeteken 1946 július 4-én megalakul a „független és önkormányzattal rendelkező köztársaság”.

A Tydings—McDuffie-törvény előkészítésében nagy szerepük volt az Egyesült Államok cukor-, tejipari és ásványolajvállalatok tulajdonosainak, akik harcot folytattak a Fülöp-szigetek amerikai monopoltőkései ellen. Ez utóbbiak vám nélkül vitték be az Egyesült Államokba a szigetek termékeit. Az Egyesült Államok fenti ipari körei számára nagy haszonnal járt a „Fülöp-szigetek függetlenségéről” szóló törvény, mert megteremtette a feltételeket ahhoz, hogy megszüntessék az olcsó termékek vámmentes bevitelét az Egyesült Államokba. A szigetek azonban, noha „függetlenséget” ígértek nekik, továbbra is megmaradtak amerikai gyarmatnak, amelyet a monopoltőkések kíméletlenül kiszákmányoltak és elnyomtak.

A japánok betörése újabb kérdéseket vetett fel az Egyesült Államok vezető körei előtt. A Nacionalista Párt politikusainak túlnyomó része — amely az Egyesült Államok uralma alatt a régi bürokrata gyarmati apparátust képviselte — miután a japánok elfoglalták a szigeteket, a japánok szolgálatába szegődött és egész sereg együttműködő került ki soraiból. A Nacionalista Pártnak csak egy kis csoportja nem volt hajlandó együttműködni a japánokkal. Quezont, a párt vezetőjét — aki már a háború előtt a Fülöp-szigetek „elnöke” volt, és Osmeña elnökhelyettest az amerikaiak 1942-ben az Egyesült Államokba vitték⁸⁶. Quezon és Osmeña Washingtonban 1942-ben megalakította a fülöpszigeti „emigráns” kormányt, melynek nevében Quezon 1942 június

⁸⁶ Lásd *Sergio Osmeña*. Quezon of the Philippines. Foreign Affairs. 1943 január. 21 köt. 2. sz. 293—294. old.

4-én kijelentette az Egyesült Államok szenátusában, hogy kész szorosan együttműködni az amerikai kormánnyal⁸⁷.

Amikor Tozso japán miniszterelnök 1943 tavaszán azt a demagóg nyilatkozatot tette, hogy a japán kormány megadja a „függetlenséget” a Fülöpszigetieknek, az Egyesült Államokban úgy vélték, hogy a japánok lépésére hasonló amerikai lépéssel kell válaszolni. Rooseveltnél 1943 augusztus 13-án kijelentette, hogy az Amerikai Egyesült Államok Quezon emigráns kormányát olyan kormánynak tekinti, „amely ugyanazokkal a jogokkal rendelkezik, mint bármely más független állam kormánya”. Rooseveltnél október 6-án üzenetet intézett a szenátushoz és javasolta, hogy hirdessék ki a Fülöp-szigetek függetlenségét, amint ezt a körülmények megengedik⁸⁸. Tydings szenátor 1943 november 3-án az amerikai szenátus elé megvitatás végett Rooseveltnél nyilatkozatának⁸⁹ megfelelő határozati javaslatot terjesztett.

Tydings határozati javaslatát a kongresszus 1944 június 29-én elfogadta és így az törvényerőre emelkedett. A Fülöpszigetek „függetlenségéről” szóló törvény felhatalmazta az elnököt, hogy „megfelelő egyezményeket kössön a Fülöpszigetekkel olyan amerikai támaszpontok létesítésére vonatkozóan, amelyeneket a szigetek és az Egyesült Államok kölcsönös védelme szempontjából szükségesnek tart⁹⁰”.

Ilymódon az amerikai imperialisták nem szándékoztak lemondani a Fülöp-szigetek lakosságának gyarmati kizsákmányolásáról. Az 1944. évi törvény már jóelőre meghatározta, hogy az amerikai uralom továbbra is fennmarad a szigetekeken, továbbá, hogy ott majd amerikai katonai támaszpontok létesülnek.

Amikor az amerikai csapatok 1944 októberében megkezdték a partraszállást a szigetekeken, új fontos politikai tényezővel találták szembe magukat: a demokratikus felszabadító mozgalommal, amely a japán megszállók elleni harc során jött létre. Az ellenállási

⁸⁷ Lásd Congressional Record. Proceedings and Debates of the 77-th Congress, Second Session, 88. köt. 106. sz. Washington, Thursday, June 4. 1942. 5048. old.

⁸⁸ Lásd Congressional Record. 1943 október 6. 89. köt. 147. sz. 8209—8210. old.

⁸⁹ Lásd Congressional Record. 1943 november 3. 89. köt. 166. sz. 9149. old.

⁹⁰ A törvény részletes kivonatát lásd Documents on American Foreign Relations. 6. köt. Boston, 1945. 622—625. old.

mozgalomban résztvettek a Panaji Szabad Partizánok, a Kék Sas Partizánok és a Kobit partizánok, de a legnagyobb befolyása a legjelentősebb partizánszervezetnek, a Hukbalahapnak volt, amely nyomban a csendesóceáni háború elején Luzonnak, a központi szigetnek azokban a tartományaiban kezdte meg tevékenységét, ahol azelőtt erős volt a parasztmozgalom⁹¹. A Hukbalahap élén a kommunista párt állt, mely még a háború előtt egyesült a szocialista párttal, továbbá résztvettek benne a munkásszövetségek, parasztszervezetek és a Polgári Szabadságjogok Uniója. A Hukbalahapnak — a japánellenes néphadseregnek — az amerikai csapatok luzoni partraszállása idején húszezer felfegyverzett harcosa és ötvenezer tartalékosa volt. A sereg japán fegyverekkel látta el magát, melyeket a hadműveletekben zsákmányolt. Puskákat és lőszert maga is tudott gyártani. Több mint ezerkétszáz ütközetet vívott a japán hódítókkal és huszonötezer japán katonát és tisztet pusztított el⁹².

A japánok uralma alól a Hukbalahap hadműveletei következtében felszabadított területeken demokratikus reformokat hajtottak végre. A japán imperialistákkal együttműködő hazaáruló földbirtokosok földjét elkobozták és szétosztották a parasztok között. A Hukbalahap meghagyta a földjét azoknak a földbirtokosoknak, akik nem működtek együtt a japánokkal. De a helyi demokratikus önkormányzati szervek, melyeket a japánok uralma alól felszabadult területeken választottak, ügyeltek arra, hogy a földbirtokosok ne szedjenek magas földbért. A nép nagy támogatást nyújtott a helyi demokratikus önkormányzati szerveknek. A nagyvállalkozók és a földbirtokosok túlnyomó része, azok az elemek, melyek a háború előtt az amerikaiak uralmának legfőbb támaszai voltak a szigetekén, teljesen lejáratták magukat, mert kapcsolatot tartottak fenn a japánokkal. De MacArthur, az amerikai csapatok főparancsnoka — az egyik legreakciósabb amerikai tábornok, aki szoros kapcsolatban állt a Wall Street pénzmágnásaival és személyesen is egyike volt a Fülöp-szigetek leggazdagabb birtokosainak — elhatározta, hogy helyreállítja az

⁹¹ A Hukbalahap elnevezés a „Hukbong Bajan Laban sa Hapon” szavak rövidítéséből keletkezett, ami tagal nyelven japánellenes néphadsereget jelent.

⁹² Lásd *Kumar Ghoshal*. A gyarmatok népe. Külföldi Irodalmi Kiadó. Moszkva, 1949. 233—234. old. (oroszul).

amerikai gyarmati uralmat a szigeteken. MacArthur legfőbb támaszát a reakciós burzsoá-földbirtokos rétegekben látta, és mit sem törődött azzal, hogy az illetők a megszállás alatt együttműködtek a japánokkal. MacArthur főhadiszállásának a partraszállás után az volt az első lépése, hogy letartóztatta az ellenállási mozgalom vezetőit — Louis Tarucot, a Hukbalahap főparancsnokát, a munkásmozgalom népszerű vezetőjét és helyettesét, a szocialista Castro Alexandrinót⁹³.

Az amerikai hatóságok a szigeteken fenn akarták tartani az amerikai uralmat és meg akarták semmisíteni a demokratikus mozgalmat. Ezért erősen támogatták a Nacionalista Párt vezető rétegét — azokat a quislingeket, akik együttműködtek a japán imperialistákkal.

1945 nyarán a kommunista párt, a Nemzeti Parasztszövetség, a japánellenes Hukbalahap hadsereg, a Munkásszervezetek Bizottsága és a Polgári Szabadságjogok Uniója a Demokratikus Szövetségben egyesült. A Demokratikus Szövetség követelte, hogy távolítsák el az együttműködőket az államgépezetből, kiáltsák ki a független köztársaságot, követelte továbbá az iparosítást, a mezőgazdaság feudális csökevényeinek megsemmisítését, a gyökeres földreform végrehajtását és a munkások számára azt a jogot, hogy kollektív szerződést köthessenek⁹⁴. Ezek a követelések a Fülöp-szigeti nemzeti felszabadító mozgalom magas színvonalát bizonyították. A Fülöp-szigeteken — akárcsak Kínában — a felszabadító harcot a Szovjetunió példája lelkesítette, és a harc közben kikristályosodtak azok a társadalmi követelések, melyek a széles néptömegek szükségleteit juttatták kifejezésre.

Burmában megalakul a Népi Felszabadítás Antifasiszta Ligája.
Anglia és Burma

A japánellenes fegyveres harc Burmában is fellendült. A japánok által szervezett Burmai Nemzeti Hadsereg soraiban már 1942 végén a lázongás jelei mutatkoztak a japán imperializmus politikája ellen. A megszálló rendszerrel szemben egyre növekedett a tömegek elégedetlensége, és ez arra vezetett, hogy 1943-ban megalakult a Népi Felszabadítás Antifasiszta Ligája. A liga a kommunista pártot, a szakszervezeteket,

⁹³ Lásd Political Lineup in the Philippines. Amerasia. 11. köt. 2. sz. 1947 február. 37. old.

⁹⁴ Lásd Amerasia. 11. köt. 2. sz. 1947 február. 35—36. old.

parasztszervezeteket és más demokratikus szervezeteket egyesítette soraiban, és a japán megszállók elleni harcban körülötte tömörültek a nép hazafias elemei. Az Antifasiszta Liga tagjainak létszáma igen rövid idő alatt elérte a kétszázezretet. A Burmai Nemzeti Hadsereg egy része felvette a kapcsolatot az Antifasiszta Ligával.

1944 tavaszáig az angolok Burmában semilyen aktív hadműveletet sem folytattak a japánok ellen. Az angol politikusok továbbra is kitartottak az „olcsó háború” taktikája mellett. Úgy vélték, hogy amennyiben a japánok a csendesóceáni háborúban vereséget szenvednek, az angolok előbb vagy utóbb úgyis visszatérnek Burmába és teljesen helyreállítják imperialista uralmukat. Az angol imperialisták egyelőre jobbnak látták, ha Burma a japán militaristák kezében van, nempedig a nemzeti demokratikus erők uralma alatt.

1944 áprilisában a japán csapatok megtámadták az Imphal körzetében tétlenül veszteglő angol egységeket. A japánoknak sikerült az angol egységeket kiszorítaniuk, és miután átkeltek az india-burmai határt alkotó négyezer méter magas hegygerincen, benyomultak Asszam indiai tartományba. Az angol parancsnokság elvesztette a fejét és nem tudta, mitévő legyen. Kénytelen volt hozzájárulni ötvenezer burmai partizán felfegyverzéséhez, noha a partizánok, akik a Népi Felszabadítás Antifasiszta Ligájának irányítása alatt működtek, a Japán elleni háborúban azt a jelszót írták zászlajukra, hogy „Burma a burmaiaké, nempedig az angoloké”. Miután 1944 augusztusában a japán egységeket Asszam tartományból visszaszorították Burmába, az angol parancsnokság összeköttetést keresett Aung Szannal, a Burmai Nemzeti Hadsereg parancsnokával.

Az angolok azt tervezték, hogy Burmában visszaállítják a háború előtti gyarmati rendszert, terveik azonban a néptömegek ellenállásába ütköztek.

Indokína, Indonézia és Malájföld népeinek harca a japánok ellen

Indokínában, Indonéziában és Malájföldön, akárcsak a többi leigázott országban, a japán megszállók elleni fegyveres harcot a helyi munkásszervezetek irányították. Különösen jelentős eredményeket ért el a japánellenes népmozgalom Indokínában. Ez a mozgalom 1940-ben keletkezett,

amikor a vichy-i „kormány” áruló politikája következtében Indokínát elfoglalták a japán imperialisták.

1941 márciusától kezdve a vietnami (indokínai)⁹⁵ japán-ellenes népi mozgalom élén a Viet-Minh⁹⁶ — a demokratikus nemzeti egységfront átfogó szervezete állt, melyet Indokína Kommunista Pártja és annak vezetője, Ho Si Minh irányított. A Viet-Minh vezetésével kibontakozott az országban a partizánharc, melynek eredményeképpen Vietnam hét tartománya teljesen felszabadult a japán hódítók uralma alól. A felszabadult tartományokat az Ideiglenes Bizottság igazgatta.

1944-ben, miután Franciaország felszabadult a hitleristák uralma alól, a Viet-Minh közzétette politikai programját, amely megállapította, hogy a Vietnami Demokratikus Függetlenségi Front Japán végleges legyőzése után megalakítja a Vietnami Demokratikus Köztársaság ideiglenes kormányát. Ez a kormány kihirdeti a szólásszabadságot, a gyülekezési és sajtószabadságot, megszervezi a köztársaság hadseregét, tisztogatást hajt végre, megbünteti az árulókat és együttműködőket, s elszánt harcot folytat minden ellen, ami Vietnam szabadságát és függetlenségét fenyegeti.

A Viet-Minh programja kimondta a fejadó, az úrbéri szolgáltatások és egyéb feudális csökevények eltörlését, az árulók és együttműködők tulajdonának elkobzását és államosítását, az önálló nemzetgazdaság megteremtése céljából az ország iparosítását, a közösségi földek igazságos elosztását, a földbér csökkentését, az uzsora szigorú eltiltását, a nyolcórás munkanap és a társadalombiztosítás bevezetését, a sokgyermekes családok, az aggok és rokkantak segélyezését, a gyarmati közoktatási rendszer eltörlését és az ingyenes kötelező népoktatás bevezetését, az iskolák számának növelését⁹⁷. A nép többsége magáénak vallotta a Vietnami Demokratikus Függetlenségi Front programját.

⁹⁵ Viet-Nam (Dél országa, vagy Déli Földek) — az annamiták egységes országának régi elnevezése. A XIX. században az 50-es—80-as évekig a francia hódítások előtt Tonkin, Annam és Kokinkína tartozott ennek az országnak a kebelébe.

⁹⁶ Viet Minh — a Viet-Nam Dok-Lap-Dong-Minh szavak rövidítéséből származik, ami Vietnam függetlenségéért küzdő demokratikus harci frontot jelent.

⁹⁷ Lásd Igazság Vietnamból című cikkgyűjtemény. (Fordítás franciából.) Külföldi Irodalmi Kiadó, Moszkva, 1949. 83—85. old. (oroszul).

Nagy sikereket értek el a malájföldi partizánok, akik a kommunisták vezetésével megteremtették a Malájföldi Japánellenes Néphadsereget. Ez a hadsereg elkergette a japán polgári közigazgatást, jelentős területeket tartott ellenőrzése alatt, a malájföldi japán utánpótlási vonalakat rendszeresen elvágta, és gyakran körülfogta a kisebb helységek japán helyőrségeit. Amikor Japán 1945-ben letette a fegyvert, a japánellenes néphadsereg több malájföldi várost tartott kezében és a lakosság abszolút többségének támogatását élvezte⁹⁸.

Indonéziában a japán parancsnokság Jáva szigetén a helyi lakosság soraiból megalakította a „jávai önkéntes hadtestet”. A japánok meg akarták nyerni Indonézia lakosságát, és ezért már 1942-ben szabadonbocsátották a nemzeti mozgalom vezetőit, akiket annakidején a holland gyarmatosítók börtönöztek be.

A japánok által megalakított „nemzeti tanácsnak” a burzsoá nacionalista Mohamed Hatta és Ahmed Szukarno is tagja volt — akik együttműködtek a japán imperialistákkal.

Közben a „jávai önkéntes hadtest” soraiban egyre növekedett a japánellenes hangulat. A hadseregben 1943-tól 1945-ig öt zendülés tört ki⁹⁹. Egyre terjedt az illegális ellenállási mozgalom, melynek élén az indonéz kommunisták álltak, akik önfeláldozóan harcoltak a megszállók ellen. A nemzeti felszabadító mozgalom óriási méretei Kínában, Indokínában, Burmában és a többi kelet-ázsiai országban az antifasiszta népharc általános fellendülését bizonyították. Ennek a harcnak a résztvevőit a Szovjetunió hősi győzelmei lelkesítették.

A japán imperializmus tervei A második világháború katonai eseményeinek fejlődése semmi vigasztalóval sem kecsegtette a japán imperialistákat. A japánok keletázsiai „új rendje” ugyanolyan ingatagnak és tiszavirágéletűnek bizonyult, akárcsak a hitleristáké Európában.

Tozso kormánya, mely a csendesóceáni háborút kirobbantotta, már 1944 július 18-án lemondásra kényszerült. Utána Koizszo kormánya következett, de ez sem tudott sokáig hatalmon maradni.

⁹⁸ Lásd Britain Faces a New Malaya. Amerasia. 11. köt. 1. sz. 1947 január. 12. old.

⁹⁹ Lásd Rise of the Indonesian Republic. Amerasia. 11. köt. 1. sz. 1947 január. 16—17. old.

Ennek ellenére a japán imperializmus makacsul kitartott bűnös tervei mellett.

A militarista Japán vezető körei, hitlerista szövetségeseikhez hasonlóan, az antifasiszta koalíció felbomlásában reménykedtek. Arra számítottak, hogy az Egyesült Államok és Anglia vezető köreinek politikájában felülkerekedik a szovjetellenes irányzat. A japán militaristákat reménnyel kecsegtették azok a kulisszák mögötti tárgyalások, melyeket az Egyesült Államok és Anglia képviselői a különbékéről folytattak a hitleri Németországgal. A japán vezető körök feltételezték, hogy Japánnak sikerül elkerülnie a katonai vereséget, mert az Egyesült Államok és Anglia reakciós erői meg akarják menteni és meg akarják őrizni Japánt mint olyan potenciális erőt, amely a Szovjetuniót, továbbá Kína és más ázsiai országok demokratikus mozgalmát fenyegeti.

**Az Amerikai Egyes-
ült Államok,
Anglia és Japán
jövendő státusa**

Az Egyesült Államok és Nagybritannia agresz-
zív, imperialista célokat követő erői már jóval
Németország és Japán leverése előtt kimutat-
ták, hogy ellenségei a csendesóceáni demokra-
tikus béke megteremtésének.

Az Egyesült Államokban 1944 végén nagyjelentőségű vita alakult ki arról, hogy milyen békét kössenek majd Japánnal. A *Philadelphia Record* című lap 1944 december 6-i cikke ráirányította a figyelmet Joseph Grewnak, az Egyesült Államok volt tokiói nagykövetének a tevékenységére. A cikk szerint Grew az Egyesült Államokba való visszatérte után hevesen védelmezte azt a politikát, amely azt követelte, hogy kapcsolatot kell létesíteni Hirohito japán császárral. Grew amellettt tört lándzsát, hogy „a mikádót meg kell tartani mint japán szimbólumot, mert körülötte stabil békeszerető kormányt lehetne alakítani”¹⁰⁰.

Kétségtelen, hogy Grewnak ez a vonala teljesen az Egyesült Államok vezető politikai köreinek a hangulatát tükrözte vissza. Grew miután visszatért Japánból, két könyvet írt és kétszázötven beszédet mondott. Beszédeiben nyíltan védelmezte az Egyesült Államok külügyminisztériumának „müncheni” politikáját, melynek Japánban ő volt a végrehajtója.

Az amerikai haladó közvélemény jogosan állapította meg Grewról, hogy ő a külügyminisztérium reakciós japánbarát ele-

¹⁰⁰ *Andrew Roth. Dilemma in Japan. London, 1946. 29—30. old.*

meinek szószólója, azoknak a képviselője, akik a háború utáni Japánban kedvezni akarnak az antidemokratikus elemeknek, és ily módon akarják elérni, hogy Japánból ismét agresszív hatalom legyen.

A demokratikus erők tiltakoztak az ellen, hogy Grewt a külügyminiszter helyettesévé nevezték ki. Grew „előléptetése” azt mutatta, hogy az Egyesült Államok vezető körei nem akarnak szakítani az agresszor buzdításának régi, csődöt mondott politikájával, amelynek az volt a célja, hogy Japánt a Szovjetunió ellen uszítsa és a japán imperializmust megtartsa „Ázsia zsandárának”.

Joseph Grew 1944 december 12-én megjelent a szenátus külügyi bizottságának ülésén, hogy megvédelmezze külügyminiszterhelyettesé történt kinevezését. Terjengős beszédében nem kívánta titkolni, hogy rokonszenvezik a japán császári hatalommal, ezzel a szerinte „multbeli archaikus intézménnyel”. „Ami a császári hatalom fennállását illeti — mondotta —, én nem gondolom, hogy bárki is már most meg tudná ítélni, vajjon ez a hatalom a jövőben «aktív» lesz-e, avagy «passzív»... Véleményem szerint ezt a kérdést nyitva kell hagyni addig a pillanatig, amikor majd bevesszük Tokiót... Lehet, hogy a császári hatalom lesz az egyetlen olyan politikai erő, amely stabilizáló befolyást gyakorolhat”¹⁰¹.

Amikor Joseph Grew a szenátus külügyi bizottságában elmondta beszédét, nagyon is jól tudta, hogy az általa elhintett magvak „termő talajra” hullottak. A külügyi bizottságban sokan rokonszenveztek e „multbeli archaikus intézménnyel” azért, hogy Japánban minden reakciós intézményt megőrizzenek, elsősorban pedig fenntartsák a monarchiát, amelyet az amerikai imperializmus szövetségévé akartak tenni a Szovjetunió elleni háborúban, a japán militarizmust pedig fel akarták használni az ázsiai nemzeti felszabadító mozgalom ellen.

Hogy Angliában miként tervezték a békekötést Japánnal, megmutatja a „Japán a vereség idején” című okmány. Ezt az okmányt az angol külügyminisztérium nemhivatalos intézményében — a Nemzetközi Kérdések Királyi Intézetében egy tíztagú csoport állította össze, Butlernek, az angol külügyminisztérium tanácsadójának a vezetésével. Az okmány kétségtelenül az angol befolyásos körök véleményét tükrözte. Szerzői olyan javaslatokat

¹⁰¹ Documents on American Foreign Relations, 7. köt. 226—228. old.

fogalmaztak meg, melyekből az következett, hogy Japánnak veresége után vissza kell térnie „azokhoz az intézményekhez és erőkhöz, melyek Japán egyensúlyát a multban fenntartották”. A „Japán a vereség idején” című okmány szerkesztői felhívták a figyelmet az esetleges japán „politikai zavar” veszélyére¹⁰². Butler és csoportja, akárcsak az amerikai reakciósook, határozottan elutasította azt a gondolatot, hogy Japánnak a demokratikus fejlődés útjára kell lépnie. A csoport tagjai azt hajtogatták, hogy Japánban a „stabilitás” és az „egyensúly” érdekében ismét uralomra kell juttatni a „háborúelőtti uralkodó csoportokat, csak a leggyűlöltebb militaristákat kell kirekeszteni a hatalomból, de az arisztokratákat feltétlenül be kell venni”¹⁰³. Hangoztatták, hogy Japánban okvetlenül fenn kell tartani a reakciós monarchiát.

Kétségtelen, hogy az Angliában és az Egyesült Államokban elhangzott ilyenfajta kijelentések a monopoltőkés klikkek agresszív elgondolásait tükrözték, és szították azokat a szovjetellenes terveket, amelyeket a japán militaristák tápláltak, akik egyenesen „amnesziát” vártak tengerentúli barátaiktól.

**Az imperialista
Japán ellenséges cse-
lekedetei a Szovjet-
unióval szemben**

Az imperialista Japán katonai helyzetének rosszabbodása nem változtatott a japán politika általános agresszív, szovjetellenes irányán. Japán a Szovjetunió Nagy Honvédő Háborújának egész ideje alatt óriási támogatást nyújtott Németországnak azáltal, hogy elithadseregét a távolkeleti szovjet határok mentén tartotta.

Ribbentrop 1942 május 15-i Tokióba küldött táviratában megállapította, hogy a japán csapatoknak a szovjet-mandzsú határon történt összevonása lényeges segítséget nyújt Németországnak, „mert Oroszország, a japán-orosz konfliktus megelőzése végett kénytelen csapatokat tartani Kelet-Szibériában”¹⁰⁴.

De Japánnak a Szovjetunióval szemben ellenséges cselekedetei ebben még korántsem merültek ki. A japán fegyveres erők 1941-től 1944-ig százhetvennyolc szovjet kereskedelmi hajót tartóztattak fel, több esetben fegyvert is használva.

A szovjet kormány tiltakozott amiatt, hogy a japánok rend-

¹⁰² Lásd *Andrew Roth*. Dilemma in Japan. 20. old.

¹⁰³ Ugyanott, 21. old

¹⁰⁴ A Szovjetunió vádképviselőjének a japán háborús főbűnösök tokiói perének tárgyalásán elhangzott beszédéből Pravda. 1948 február 20.

szeresen megsértik a szabályszerű szovjet kereskedelmi hajózást, és durva önkényt alkalmaznak a szovjet hajók legénysége ellen. Egyúttal erélyesen követelte, hogy a japánok hagyják abba garázdálkodásukat. Az ilyenfajta tények egyre jobban szaporodtak, és a japán imperialistáknak felelniük kellett gáztetteikért.

A japán kormány 1941-től 1945-ig arra használta fel a Szovjetunióban levő diplomáciai apparátusát, hogy a németeknek kémjelentéseket adjon a szovjet fegyveres erők állapotáról és a szovjet iparról. A tokiói tárgyaláson felolvasták Ribbentropnak 1941 július 15-én a tokiói német nagykövethez intézett táviratát, melyben ezt írta: „Fejezze ki háláját a japán külügyminisztériumnak azért a távirati beszámolóért, amelyet a moszkvai japán nagykövet küldött nekünk . . . Jó lenne, ha a jövőben is állandóan kaphatnánk ilyen úton híreket Oroszországból”¹⁰⁵.

A tokiói tárgyaláson tanúként kihallgatták Macumurát, a japán hadsereg volt vezérőrnagyát. Macumura, aki a múltban a japán vezérkar felderítő osztályán az orosz ügyosztály parancsnokaként teljesített szolgálatot, kénytelen volt beismeri, hogy a japán vezérkar vezetőinek parancsára „rendszeresen juttattak el jelentéseket a német osztályra Kretschmer ezredes számára (a német katonai attasé) a Vörös Hadsereg erőiről, a Vörös Hadsereg távolkeleti egységeinek elhelyezéséről és a Szovjetunió katonai potenciáljáról . . .” Macumurának a tokiói tárgyaláson elhangzott vallomását Petersdorf alezredesnek, Kretschmer ezredes helyettesének vallomása is megerősítette. Petersdorf kijelentette, hogy a japánoktól kapott jelentések fontosak voltak a hitlerista hadsereg számára, és a német fasiszták jól fel tudták használni őket a Szovjetunió elleni hadműveletekben¹⁰⁶.

1945 májusának első napjaiban Berlinben letartóztatták Noharát, a japán nagykövetség munkatársát, akinél olyan okmányokat találtak, amelyek titkos jelentéseket tartalmaztak a Szovjet Hadsereg egységeinek létszámáról és elhelyezéséről, továbbá a Szovjetunió hadiiparának helyzetéről. Nohara vallomásában kijelentette, hogy ilyenfajta jelentések 1941-től 1945-ig rendszeresen érkeztek

¹⁰⁵ A Szovjetunió vádképviselőjének a japán háborús főbűnösök tokiói perének tárgyalásán elhangzott beszédéből. Pravda. 1948 február 20.

¹⁰⁶ „Mit várnak a népek a tokiói Nemzetközi Katonai Törvényszéktől?” Pravda. 1948 június 2.

a német külügyminisztériumba Tatekava és Szato moszkvai japán nagyköveteiktől¹⁰⁷.

Sigemicu japán külügyminiszter nyilvánosság előtt tett kijelentéseiben több ízben is hangsúlyozta, hogy Japán és Németország a második világháborúban „közös célokat” követ. Magát az európai és ázsiai második világháborút úgy tekintette, mint Németország és Japán közös és egybehangolt hadműveleteit a kitűzött cél elérése érdekében. Sigemicu 1943 szeptember 27-én kijelentette: „A háromhatalmi paktum továbbra is fényesen beragyogja számunkra a győzelemhez vezető utat... A Kelet-Ázsiában harcoló Japán szelleme egyúttal az Európában harcoló Németország és szövetségesei szelleme is”¹⁰⁸.

A japán imperialisták előkészületei a baktériumháborúra

Néhány év múlva az egész világ tudomást szerzett arról, hogy milyen szörnyű gatzetteket követtek el a japán fasiszták, akik arra készülődtek, hogy az emberek millióira az agresszió egyik legembertelenebb fegyverét — a baktériumháborút — zúdítsák. A japán hadseregnek a baktériumfegyverek előkészítésével és alkalmazásával vádolt volt tagjai felett 1949 decemberében ítélezett a habarovszki katonai bíróság. A tárgyaláson megcáfolhatatlanul bebizonyosodott, hogy e fegyver előkészítése hamarosan azután megkezdődött, miután a japán imperialisták elfoglalták Mandzsúriát. A japán militarista klikk által Mandzsúriában baktériumok előállítására létesített laboratóriumok vezetőjévé Isii Sirót nevezték ki, aki élő emberekben, a japán imperialisták kezébe került kínai partizánokon kísérletezett. 1936-ban Hirohito japán császár utasítására Mandzsúriában hatalmas telepeket — egész halálgyárakat — állítottak fel a baktériumhadviselés eszközeinek előállítására. Isii laboratóriuma a baktériumháború intézete lett, és a „Kvantung-hadsereg vízellátási és profilaktikai parancsnoksága” fedőnév alatt működött. Később a mandzsúriai 731. számú alakulatnak nevezték. Állományához mintegy háromezer tudományos és műszaki munkatárs tartozott¹⁰⁹. Hamarosan megjelent

¹⁰⁷ Lásd Pravda. 1948 június 2.

¹⁰⁸ A japán háborús főbűnösök perének anyagából. Pravda. 1948 március 1.

¹⁰⁹ Lásd A japán háborús bűnösök baktériumpere. Szikra 1951. 9. és köv. old.

a második bakteriológiai alakulat is, amelyet 100. számú alakulatként neveztek. A japán császár a Szovjetunió, a Mongol Népköztársaság és Kína népei elleni baktériumháború előkészítését erre a két alakulatra bízta. A habarovszki tárgyaláson beigazolódott, hogy a japán imperialisták 1939-ben a Halhin-gol vidékén baktériumfegyvert alkalmaztak a Szovjetunió és a Mongol Népköztársaság ellen. 1940 óta rendszeresen hajtottak végre baktériumtámadásokat Kínában oly módon, hogy repülőgépekről pestissel megfertőzött bolhákat szórtak le, tífusz baktériumokkal fertőzték meg a víztárolókat, az élelmiszereket stb. Ily módon pestis- és tífuszjárványt idéztek elő. A japán kormány tehát durván megszegte az 1925. évi genfi jegyzőkönyvet, amely eltiltotta a vegyi- és baktériumfegyver alkalmazását.

1945 áprilisában a japán hadsereg főhadiszállása utasította Isiit, hogy gyorsítsa meg a baktériumtermelést. Isii a 731. számú alakulathoz beosztott vezető tisztek hadműveleti értekezletén, 1945 áprilisában, kifejtette, hogy elkerülhetetlen az Egyesült Államok és Anglia elleni baktériumháború, és e háború kezdetének az 1945-ös évet jelölte meg. „Nekünk a végső eszközöket, köztük a baktériumfegyvert is, meg kell ragadnunk — mondotta Isii —, hogy Japán számára kedvező fordulatot idézzünk elő”¹¹⁰.

Azokat a Mandzsúriában élő oroszokat, akik nem voltak hajlandók végrehajtani a japán felderítő szolgálat követelését, s nem akartak a japánok számára a Szovjetunió ellen kémkedni, tucatjával vetették a külön az oroszok számára felállított harbini táborba, az úgynevezett „Hogoin”-ba. Ebből a táborból az embereket a 731. számú alakulathoz küldték, ahol a rajtuk végzett bestiális „kísérletek” következtében elpusztultak. Azok a „kísérletek”, amelyeket a japán imperialisták kezébe került eleven embereken végeztek — a pestis-, szibériai fekély-, a különféle tífusz- stb. oltások — a legsúlyosabb kínszenvedéseket okozták az áldozatoknak. Megállapították, hogy a 731. számú alakulat belső börtönébe — ahol az említett „kísérletek” folytak — évente legalább hatszáz embert szállítottak.

A habarovszki bírósági tárgyalás megállapította, hogy a 100. számú alakulat 1944-ben megmérgezte a víztárolókat a Szovjetunió határa mentén fekvő Trjohrecse vidékén. 1945-ben expedíciót

¹¹⁰ Lásd A japán háborús bűnösök baktériumpere.

állítottak össze, hogy az bakteriológiai diverziót szervezzék a Mongol Népköztársaság ellen. Addigra már befejeződtek a japán imperialista rablók utolsó előkészületei, és készen álltak arra, hogy megindítsák a baktérium-tömegtámadást a Szovjetunió ellen.

A japán rablók nem tudták megvalósítani szörnyű szándékukat. A Szovjet Hadsereg idejében megghiúsította a rabló japán imperializmus bűnös terveit¹¹¹.

**A három hatalom
krimi egyezménye
a távolkeleti kérésekről**

A szovjet fegyveres erők 1945 januárjában már német területen — az Oderánál — harcoltak a hitleristák ellen. A Szovjet Hadsereg megverte a német fasiszta hadakat, közeledett a hitleri Németország végleges leverésének órája. Noha a „tengelyhatalmak” egész rablóvállalkozása nyilvánvalóan összeomlóban volt, Sigemicu japán külügyminiszter 1945 januárjában, a japán parlament 86. ülészakán újra kijelentette, hogy „a birodalom kapcsolatai egyre erősebbé válnak szövetségeseivel és Japán velük együtt végigharcolja a háborút”¹¹².

A japán vezető klikk nem akarta letenni a fegyvert.

Japán továbbra is tagja maradt az 1940 szeptember 27-i hármas szövetségnek, melyet Konoje, volt japán miniszterelnök, „alapjábanvéve a Szovjetunió ellen irányuló katonai szövetségként” jellemzett. Ez a tény, továbbá az, hogy a japán imperializmus a Szovjetállammal szemben 1941 előtt, és a szovjet népnek a hitleri Németország elleni Nagy Honvédő Háborúja idején is rabló módjára viselkedett — katonai intézkedéseket követelt a Szovjetuniótól, hogy megszüntesse a japán agresszor részéről a Szovjetunió távolkeleti határait fenyegető veszélyt.

A három nagyhatalom — a Szovjetunió, az Amerikai Egyesült Államok és Anglia — vezetőinek jaltai konferenciáján, 1945 február 11-én, egyezményt írtak alá, amely kimondta, hogy a Szovjetunió

¹¹¹ A háborús bűnös Jamada, a japán Kvantung-hadsereg volt főparancsnoka a habarovszki bírósági tárgyaláson többek között ezt vallotta: „A Szovjetunió hadbalépése Japán ellen és a Szovjet Hadsereg gyors előrenyomulása Mandzsúria területén, megfosztott bennünket attól a lehetőségtől, hogy a baktériumfegyvert a Szovjetunió és más országok ellen alkalmazzuk.” Lásd a japán háborús bűnösök baktériumpere, 26. old.

¹¹² A Szovjetunió vádképviselőjének a tokiói Nemzetközi Katonai Törvényszéken elhangzott beszédéből. 1946 október 8.

két-három hónappal Németország fegyverletétele után a szövetségesek oldalán hadbalép Japán ellen, „az alábbi feltételekkel:

1. Fenntartják Külső-Mongólia (a Mongol Népköztársaság) status quo-ját;

2. Visszaállítják Oroszországnak a Japán 1904. évi hitszegő támadása által megsértett jogait, vagyis:

a) Visszacsatolják Szahalin déli részét és az összes környező szigeteket a Szovjetunióhoz;

b) Dalnij kereskedelmi kikötőt nemzetközivé teszik, a Szovjetunió kiváltságos érdekeinek biztosításával, továbbá visszaállítják Port-Arthurnak mint a Szovjetunió haditengerészeti támaszpontjának bérletét;

c) A Kínai Keleti Vasútvonal és a Dalnij felé kijáratot biztosító Délmandzsúriai Vasútvonalat közös használatba veszik azon az alapon, hogy vegyes szovjet-kínai társaságot szerveznek, biztosítva a Szovjetunió kiváltságos érdekeit. Amellett azt is figyelembe veszik, hogy Kína teljes szuverenitását megőrzi Mandzsúriában.

3. A Kurili-szigeteket átadják a Szovjetuniónak”¹¹³.

Ez az egyezmény kimondta, hogy Franklin D. Rooseveltnak, az Amerikai Egyesült Államok elnökének közvetítésével a kínai kormánnyal egybe kell hangolni minden olyan intézkedést, amely a Mongol Népköztársaságra, a szóbanforgó kikötőkre és vasútvonalakra vonatkozik. A Szovjetunió kijelentette: kész „barátsági és szövetségi szerződést kötni Kínával, hogy fegyveres erővel segítse Kína felszabadítását a japán iga alól”¹¹⁴.

A szovjet kormány
felmondja a szov-
jet-japán semleges-
ségi szerződést

V. M. Molotov, a Szovjetunió külügyi népbiztosa, 1945 április 5-én, a szovjet kormány nevében az 1941 április 13-i szovjet-japán egyezmény 3. cikkelye értelmében tudomására hozta Szato japán nagykövetnek, hogy a szovjet

kormány felmondja azt az egyezményt, melyet „azelőtt írtak alá, mielőtt Németország megtámadta a Szovjetuniót és mielőtt kitört a háború egyfelől Japán, másfelől Anglia és az Amerikai Egyesült Államok között.

¹¹³ A Szovjetunió külpolitikája a Honvédő Háború időszakában. 3. köt. 111. old. (oroszul).

¹¹⁴ Ugyanott, 112. old.

Azóta gyökeresen megváltozott a helyzet. Németország megtámadta a Szovjetuniót, Japán pedig — mint Németország szövetségese — ez utóbbit segíti a Szovjetunió elleni háborúban. Japán ezenkívül hadat visel az Amerikai Egyesült Államok és Anglia — a Szovjetunió szövetségesei ellen.

Ilyen körülmények között Japán és a Szovjetunió között a semlegességi szerződés elvesztette értelmét, és e szerződés meghosszabbítása lehetetlenné vált¹¹⁵.

A szovjet kormány nyilatkozata komoly figyelmeztetés volt a japán imperialisták számára¹¹⁶.

A hitleri Németország szétzúzása, és vereségének hatása a csendesóceáni háború alakulására

A diadalmas Szovjet Hadsereg 1945 május 2-án elfoglalta Berlint. A hitleri Németország a porba omlott. Az agresszív fasiszta Berlin—Tokió „tengely” dicstelen véget ért. Nyilvánvalóvá vált annak a bűnös világhódító politikának a kalandor jellege, amelyet a fasiszta agresszorok Nyugaton és Keleten egyaránt ostoba, módszeres kegyetlenséggel akartak megvalósítani.

De a nekivadult japán militarista klikk és Japán vezető körei nem akarták magukat legyőzöttnek elismerni. Makacsul ragaszkodtak ahhoz a gondolathoz, hogy sikerül kompromisszumra lépniük az Egyesült Államokkal és Angliával. Ezért a japán imperialisták igyekeztek minél jobban elhúzni a háborút, hogy az angolszász hatalmak vezető köreit egyezmény aláírására kényszerítsék Japánnal.

A japán kormány szóvivője 1945 május 15-én kijelentette, hogy Németország feltétel nélküli fegyverletételével kapcsolatban érvényét veszttette a japán-német-olasz katonai szövetség, melyet 1941 december 11-én kötöttek, továbbá az 1940 szeptember 27-i háromhatalmi paktum és más egyezmények, melyek különleges együttműködést helyeztek kilátásba Japán, Németország és más európai hatalmak között.

Szudzuki tengernagy kormánya (Szudzuki a reakciós udvari

¹¹⁵ A Szovjetunió külpolitikája a Honvédő Háború időszakában. 166. old. (oroszul).

¹¹⁶ A szovjet kormány még 1944 március 30-án szovjet-japán egyezményt írt alá, mely megszüntette az északszahalini szén- és olajkoncessziókat, és semmisnek nyilvánította az 1925 december 14-én kötött koncessziós szerződéseket.

klikkhez tartozott) egyben nemhivatalos úton fegyverszüneti javaslattal fordult az Egyesült Államokhoz. A javaslatban, amelyet diplomáciai puhatolózás formájában tettek, olyan pontok szerepeltek, mint a japán csapatok kivonása Indonéziából, Indokínából és Malájföldről¹¹⁷. A japán fasizmus arra számított, hogy Mandzsúria és Kína kérdésében sikerül majd kompromisszumra lépnie az Egyesült Államokkal. A japán imperialisták továbbra is annak a lehetőségében reménykedtek, hogy a csendesóceáni háborút nem feltétel nélküli fegyverletétellel, hanem kompromisszumos imperialista alkuval fejezhetik majd be. A japán militarista klikk, mialatt tovább folytatta a háborút, arra számított, hogy még nincs minden veszve. A japán politikusok nagy reményeket fűztek amerikai és angliai barátaikhoz, akik ellenezték Japán demokratizálását. Ezek a „barátok” már régesrég az azt hajtogatták, hogy a japán imperializmussal kompromisszumos békét kell kötni és hogy a Csendes-óceánon szükség van a Szovjetunióval ellenségesen szembenálló Japánra¹¹⁸. Amikor a japán vezető körök elhatározták a háború elhúzását, arra számítottak, hogy a Hitler-ellenes koalícióban résztvevő államok közti nézeteltérések lehetővé teszik, hogy Japánnak többé-kevésbé kedvező békefeltételeket alkudjanak ki. A japán imperialisták úgy vélték, hogy mennél inkább kitartanak a japán fegyveres erők, annál könnyebben verekedhetik ki az Egyesült Államoktól és Nagybritanniától a feltétel nélküli fegyverletételtől való lemondást. Ezeket az elképzeléseket a japán katonai köröknek azok a fejtegetései támasztották alá, hogy Japán még hosszú időn át szembe tud szállni az angol-amerikai fegyveres erőkkel.

¹¹⁷ Lásd Mirovoje hozjajsztvo i mirovaja polityika. 7. sz. 1945 július. 20. old.

¹¹⁸ Andrew Roth „Dilemma in Japan” című könyvében beszámol arról, hogy Londonban és Washingtonban 1944-ben és 1945-ben az imperialista Japán jövő sorsával kapcsolatban milyen hangulat uralkodott. „Egyes angol és amerikai konzervatívok — írta Roth — úgy vélik, hogy Japán újjászülése meg tudja állítani a Szovjetunió hatalmának és tekintélyének további növekedését . . . A *Daily Mail* 1944 március 6-1 számában jelentést közölt, amely szerint egy konzervatív csoport — pénzemberek, nagyiparosok és parlamenti tagok — kampányt indított a Japánnal kötendő kompromisszumos béke érdekében. Ezzel kapcsolatban ismét előkotorták a kommunizmus régi madárijesztőjét és állhatatosan hangoztatták, hogy Japán lesz a kommunistaellenesség ázsiai támaszpontja.” (Andrew Roth. *Dilemma in Japan*. 26. old.)

A japán főparancsnokság abból indult ki, hogy a szárazföldi fő hadműveletek kibontakozása Kínában vagy a japán anyaországban (a frontvonal megrövidítésével kapcsolatban) a japán hadsereget kedvezőbb helyzetbe juttatja. A japán főparancsnokság az ázsiai kontinensen és a japán anyaország területén hadseregét egyetlen hatalmas ütőerővé akarta összefogni, hogy ezáltal az utánpótlást is megjavítsa. A japán militarista klikk Kína és Korea területén szándékozott harcolni és arra törekedett, hogy minél jobban kihasználja Korea, Mandzsúria és Kína megszállt részének erőforrásait.

Amikor a japán militarista klikk arra készülődött, hogy az angolokat és az amerikaiakat Kína és a japán anyaország területén veri vissza, számolt azzal, hogy az angol-amerikai erők átcsoportosítása Európából a Csendes-óceánra hosszú hónapokat igényel. Valóban — az amerikai stratégák csak 1946 derekán szándékoztak befejezni az amerikai csapatok átcsoportosítását Európából a csendesóceáni hadszíntérre. Az Egyesült Államok vezető körei úgy vélték, hogy a csendesóceáni háború legalább 1947-ig elhúzódik.

A japán fegyveres erők ellenállása olyan méretekben növekedett, ahogy a csendesóceáni fronton a japán szigetekhez közeledtek a hadműveletek.

A Szovjetunió és a potsdami nyilatkozat

Az Amerikai Egyesült Államok, Anglia és Kína 1945 július 26-án felhívást intézett Japánhoz. Felszólították, hogy feltétel nélkül tegye le a fegyvert, és figyelmeztették, hogy készülöben vannak ellene a „végső csapások”.

A potsdami nyilatkozat egyúttal a legyőzött Japánnal szemben követendő általános politikai elveket is megfogalmazta. Ezek az elvek így hangzanak: „Egyszersmindenkorra meg kell szüntetni azoknak a hatalmát és befolyását, akik becsapták és megtévesztették Japán népét, akik arra készítették a japán népet, hogy világhódító úton haladjon ... A béke, a biztonság és az igazságosság új rendje mindaddig lehetetlen, amíg a felelőtlen militarizmust nem űzik ki a világból. Végrehajtják a kairói nyilatkozat pontjait, és a japán szuverenitást Honsu, Hokkaido, Kjuszu és Sikoku szigetekre korlátozzák ...” „A japán fegyveres erők tagjainak lefegyverzésük után megengedik, hogy visszatérjenek családi tűzhelyükhöz, és lehetővé teszik számukra, hogy békés

és munkás életet éljenek.” „Minden háborús bűnöst . . . szigorúan meg kell büntetni. A japán kormánynak mindent el kell távolítania, ami a japán nép körében a demokratikus irányzat újjászületését és megerősödését akadályozza. Meg fogják teremteni a szólás-, vallás- és gondolatszabadságot, továbbá az alapvető emberi jogok tiszteletbentartását.” „Japánnak megengedik, hogy olyan iparral rendelkezzen, amely lehetővé teszi gazdasága fenntartását és az igazságos természetbeni jóvátétel behajtását, de nem engedélyeznek számára olyan iparágakat, amelyek lehetővé teszik, hogy újra felfegyverkezzenek . . .” „A szövetségesek megszálló csapatait kivonják Japánból . . . amint létrejön a békés közhangulat, és a japán nép szabad akaratnyilvánításának megfelelően megalakul a felelős kormány”¹¹⁹.

A szovjet kormány hivatalosan csatlakozott a potsdami nyilatkozathoz. De az imperialista Japán mégsem tette le a fegyvert.

Az európai háború befejezése után a Szovjetunióknak és valamennyi békeszerető népnek érdeke volt, hogy minél hamarabb helyreálljon a világ békéje. Az imperialista Japán folytatta agresszióját, ezért halaszthatatlan feladattá vált, hogy minél hamarabb végezzenek vele. „A Szovjetunió — mondta Molotov elvtárs — nem maradhatott távol ennek a feladatnak a megoldásától, egyrészt a Szovjetunió és szövetségesei között fennálló kölcsönös kötelezettségek folytán, másrészt pedig azért sem, mert ezt keleti biztonságunk érdekei is sürgetőleg megkövetelték”¹²⁰.

4. AZ IMPERIALISTA JAPÁN SZÉTZÚZÁSA ÉS FEGYVERLETÉTELE

A Szovjetunió hadat üzen Japánnak (1945 augusztus 8.)

A japán kormány, miután 1945 júliusában elutasította a fegyverletételi javaslatot, képmutató kéréssel fordult a Szovjetunióhoz, felkérte a Szovjetunió kormányát, hogy közvetítsen a tárgyalásokon.

¹¹⁹ Okmánygyűjtemény. A Szovjetunió Külügyminisztériuma. 1947. 24. old. (oroszul).

¹²⁰ Molotov. A Nagy Októberi Szocialista Forradalom 28. évfordulója. A Moszkvai Szovjet 1945 november 6-i ünnepi ülésén elhangzott beszámoló. Goszpolityizdat. 1945. 9. old. (oroszul).

Molotov elvtárs, a Szovjetunió külügyi népbiztosa, 1945 augusztus 8-án fogadta Szato japán nagykövetet és előtte a japán kormánnyal való közlés céljából, kormánya nevében a következő nyilatkozatot tette:

„A hitleri Németország leverése és fegyverletétele után Japán az egyetlen nagyhatalom, amely még mindig ragaszkodik a háború folytatásához.

Japán elutasította a három hatalom — az Amerikai Egyesült Államok, Nagybritannia és Kína — ez év július 26-i felszólítását, mely követeli, hogy a japán fegyveres erők feltétel nélkül tegyék le a fegyvert. Ezzel minden alapját elveszti Japánnak az a javaslata, hogy a Szovjetunió kormánya közvetítsen a távolkeleti háborúban”¹²¹.

A szovjet kormány nyilatkozata megállapította, hogy a Szovjetunió csatlakozott az 1945 július 26-i potsdami nyilatkozathoz és elfogadta a szövetségeseknek azt az indítványát, hogy kapcsolódjék be a japán agresszió elleni háborúba. „A szovjet kormány véleménye szerint — állapította meg a továbbiakban Molotov elvtárs nyilatkozata — ez a politika az egyetlen eszköz, amely közelebb tudja hozni a békét, meg tudja szabadítani a népeket a további áldozatoktól és szenvedésektől, s lehetővé teszi a japán népnek, hogy elkerülje azokat a veszélyeket és rombolásokat, amelyeket Németország élt át, miután elutasította a feltétel nélküli fegyverletételt”¹²². A szovjet kormány a japán kormány tudomására hozta, hogy augusztus 9-étől kezdve „a Szovjetunió hadiállapotban levőnek fogja magát tekinteni Japánnal”¹²³.

Ilymódon „a Szovjetunió pontosan a jaltai konferencián megállapított határidőre mindennemű késedelem nélkül hadba lépett Japán ellen”¹²⁴.

A szovjet kormány 1945 augusztus 8-i nyilatkozatához a Mongol Népköztársaság is csatlakozott. A Mongol Népköztársas-

¹²¹ A Szovjetunió külpolitikája a Honvédő Háború időszakában. 3. köt. 362—363. old. (orcszul).

¹²² Ugyanott, 363. old.

¹²³ Ugyanott.

¹²⁴ Lásd a Szovjetunió kormányának az Amerikai Egyesült Államok kormányához intézett jegyzékét a japán békeszerződésről. Pravda. 1951 június 11.

ság Kis Huralja és minisztertanácsa augusztus 10-én, együttes ülésen, egyhangúlag elhatározta, hogy hadat üzen Japánnak.

Az amerikaiak 1945 augusztus 6-án Hirosima japán városra atombombát dobtak. Néhány nap múlva a második atombombát is ledobták Nagaszakira. E barbár fegyver alkalmazása a városok békés lakossága ellen nem befolyásolhatta a hadműveletek menetét, de nem is ez volt a célja. A bombázásnak merőben politikai célja volt: az amerikai imperializmus fegyverét csőrtette, abban reménykedve, hogy megijeszti a gyengeidegzetűeket és nagyobb nyomatékot ad a háborúutáni vezető szerepre formált igényének. Mind az amerikai, mind az angol imperialisták jól tudták a hitleri Németország elleni harc tapasztalataiból, hogy még a japán ipari központok elleni legpusztítóbb légitámadások sem vezethetnek a háború gyors befejezésére. Az amerikai és az angol parancsnokság még az atombombák ledobása után sem számított a japán fegyverletételre¹²⁵. Ezt bizonyította Winston Churchillnek az alsóházban elhangzott 1945 augusztus 16-i nyilatkozata. Churchill bejelentette, hogy a potsdami konferencia első napjaiban Trumannel, az Egyesült Államok elnökével együtt elfogadták az angol-amerikai vezérkar terveit, amelyek nagyarányú partraszálló-hadműveleteket és gigantikus csatákat helyeznek kilátásba Indonéziában, Malájföldön és a japán anyaországban. „Ezek a hadműveletek — mondotta Churchill — ebben a háborúban eddig példátlan erőfeszítéseket is feltételeznek, és seuki sem mondhatja meg, hogy hány angol és amerikai katona életébe kerülnek és milyen anyagi értékek feláldozását követelik. Még kevésbbé lehet tudni azt, hogy mennyi ideig tart majd a japán ellenállás letörése a számtalan meghódított területen és különösen a japán anyaországban¹²⁶.

¹²⁵ Blackett angol professzor 1948-ban megjelent „Military and Political Consequences of Atomic Energy” című könyvében megállapítja, hogy a Hirosimára és Nagaszakira ledobott atombombák „a hidegháború első nagy hadműveletei voltak”, amelyeket abban az időben nem annyira katonai célokra, mint inkább az egész világ „lélektani befolyásolására” szántak. Az amerikai vezető körök azzal, hogy bemutatták „atom-eredményeiket” 1945 augusztusában, „a jövőbe tekintettek” — az volt a céljuk, hogy az egész világot meggyőzzék: a háború utáni időben számolni kell azzal, hogy az amerikaiak birtokában van az atombomba és engedelmessé kell az amerikai imperialisták parancsának. Lásd *P. M. S. Blackett. Military and Political Consequences of Atomic Energy. London, 1948.* — Az atomenergia politikai és katonai következményei. Szikra 1951.

¹²⁶ Pravda. 1945 augusztus 19.

A szovjet kormánynak az a történelmi elhatározása, hogy hadat üzen Japánnak, eldöntötte a japán militarizmus közeli vereségét.

1945 augusztus 9-ével megkezdődött a csendesóceáni háború befejező, döntő szakasza.

A Szovjet Hadsereg távolkeleti hadműveletei. A kelet-ázsiai népek nemzeti felszabadító mozgalmának fellendülése

A szovjet kormány 1945 augusztus 8-i nyilatkozatát a világ valamennyi népe nagy megelégedéssel fogadta. A szovjet nép tömeggyűlésein lelkesen üdvözölte kormányának bölcs elhatározását. A fasizmus és az agresszió távolkeleti fő tűzfészkeinek, a japán imperializmusnak az órái meg voltak számlálva. De a japán vezető khkk még nem akarta elhinni, hogy távolkeleti rablóvállalkozása összeomlott. Még mindig úgy vélte, hogy az Amuron és az Usszurin nem lehet átkelni, hogy a Nagy Hingan hegygerinc járhatatlan és hogy a Szovjet Hadsereg nem tudja bevenni a mandzsúriai határon húzódó megerősített magaslatokat, a mélységben tagozódó „erődrendszereket”. A japán imperialisták hosszú éveken keresztül tökéletesítették erődítményeiket a Szovjetunió határain. A japán erődvonalak mögött helyezkedett el a Kvantung-hadsereg — körülbelül egymillió válogatott katona. A tartalékokkal együtt létszámát másfélmillióra is fel lehetett emelni. A japán kormány a szovjet kormány augusztus 8-i nyilatkozatára nem válaszolt.

1945 augusztus 9-én kora hajnalban a szovjet csapatoknak a Bajkáltól a Csendes-óceánig terjedő mindhárom frontja — a Bajkálontúli, az 1. Távolkeleti és a 2. Távolkeleti Front — megindult, és egyszerre három oldalról tört Mandzsúriába. A Szovjetunió csendesóceáni flottájának hajói és egységei szintén megkezdtek a hadműveleteket.

A Bajkálontúli Front csapatai a Mongol Néphadsereggel együtt támadásba lendültek. A mongol nép, amely felszabadulását és népköztársaságának megalakulását a szovjet nép támogatásának és segítségének köszönhetette, szintén kivette részét a japán imperializmus szétzúzásából. A Bajkálontúli Front csapatai, nyugat felől támadva a Mandzsúriában levő ellenségre, már a harcok első óráiban átkeltek az Argun-folyón, és megkezdtek a harcot Mandzsúria vasútállomásáért. A Kínai Keleti Vasútvonal nyugati szakaszának ez az első állomása augusztus 9-én a szovjet csapatok kezére került. A szovjet egységek 20 km mélyen betörték a japán

védelmi vonalakba. Ugyanakkor a Bajkálontúli Front más szakaszain a szovjet gyorsanmozgó alakulatok 170 km-t nyomultak előre a Nagy Hingan gerince felé. A Bajkálontúli Front egységei augusztus 10-én elfoglalták az ellenség által jól megerősített Hajlar városát és Argun vasútállomást. A frontegységek augusztus 13-án átkeltek a Nagy Hingan hágóin.

A szovjet csendesóceáni flotta haditengerészeti légierije már a háború első óráiban — augusztus 9-én összpontosított támadásokat intézett a koreai japán hadikikötők — Rasin (Nadzsín), Szeisin (Csendszin) és Juki (Ungüj) ellen. A torpedóvadászok cirkáló rajtaütéseket hajtottak végre a japán tengeri közlekedés ellen. A csendesóceáni flotta partraszálló egységei augusztus 12-én elfoglalták Juki és Rasin koreai városokat. Szeisin koreai kikötő augusztus 14-én szintén elesett.

Az 1. Távolkeleti Front csapatai keletről törtek az ellenségre. Augusztus 10-én elfoglalták Pogranyicsnaja vasútállomást és leküzdötték a magas dombokba vájt megerősített három alagutat. Együttal áttörték a tungningi védőkörletet és elfoglalták Tungning állomást. A hadműveletek megkezdése óta eltelt négy nap alatt az 1. Távolkeleti Front csapatai több mint 200 kilométert haladtak előre a hegyes, erdős és mocsaras terepen. Augusztus 14-én szívós harcok után elfoglalták Mutancsiangot, a nagy vasúti csomópontot.

A 2. Távolkeleti Front csapatai az amuri folyami flotilla hajóival együttműködve már a hadműveletek első napjaiban sikereket értek el. Augusztus 10-én Blagoveszenszk körzetében átkeltek az Amuron, a folyó déli partján elfoglalták Szahaliang és Ajkun városokat és déli irányban 15 km-t nyomultak előre. Már augusztus 16-án elfoglalták Csianusze városát és a Szungári mindkét partján harcoltak. Két nappal előbb, a 2. Távolkeleti Front csapatai áttörték a japánok határmenti védelmi övezetét Szahalin szigetén és 15–20 km-t nyomultak előre déli irányban.

Sztálin 1945 augusztus 23-i parancsában összefoglalva a szovjet csapatok és a hadiflotta távolkeleti ragyogó hadműveleteinek kétheti eredményeit, megállapította:

„Csapataink hatalmas tüzérségi támogatással és a légierők csapásaival áttörték az ellenség régi, mélységben tagozódó védelmét *Mandzsúria* határain. Átkeltek a *Nagy Hingan* hegygerincen,

az *Amur* és *Usszuri* folyón és heves támadást folytatva *Mandzsúria* szívében, 500—950 km-t nyomultak előre, elfoglalták egész *Mandzsúriát*, Dél-Szahalint és *Szjumuszju*, továbbá *Paramusir* szigeteket a Kurili-szigetszoportból.

... A csendesóceáni flotta hajói és egységei *Jumasev* tenger-nagy parancsnoksága alatt Észak-Koreában elfoglalták *Juki*, *Rasin*, *Szeisin*, *Ranan* és *Genzan* (Vonszan) kikötőket és városokat¹²⁷.

A Szovjet Hadsereg 1945 augusztus 15-én felszabadította a koreai népet, amely több mint 40 esztendőn át sínylődött japán gyarmati rabságban.

A koreai-mandzsúriai határ hegyes és erdős területein Kim Ir Szennek, Korea nemzeti hőségnek partizánjai derekasan kivették részüket a japán Kvantung-hadsereg szétzúzásából. A koreai néptömegek általános örömujjongással fogadták az Észak-Korea területére benyomuló szovjet csapatokat. A koreai kommunisták előjöttek az illegálitásból. Észak-Koreában nyomban megalakultak, illetve újra megkezdték működésüket a szakszervezetek és más demokratikus tömegszervezetek meg a pártok. A népi bizottságok mint a néphatalom szervei mindenütt szervezkedni kezdtek.

A Szovjet Hadsereg, amely 1945 augusztusában szétzúzta a Kvantung-hadsereget, a japán imperialisták szárazföldi elithadseregét, a kínai nép felszabadításában is döntő szerepet játszott.

A Szovjetuniónak a japán imperialisták elleni hadbalépését nagy lelkesedéssel fogadta a kínai demokrácia. Amikor a szovjet csapatok átlépték Mandzsúria határát, a kínai Népi Forradalmi Hadsereg, Csu Te főparancsnok parancsára, 1945 augusztus 10-én általános támadásba lendült az északkínai japán fegyveres erők ellen.

A japán imperialisták — miután a Szovjet Hadsereg Mandzsúriában szétverte csapataikat — attól félve, hogy teljesen bekerítik és megsemmisítik Kínában levő fegyveres erejüket, megkezdték a visszavonulást Belső-Mongóliából és Észak-Kínából a nagyvárosok — Peking, Tiencsin és Csingtao felé. Ez lehetővé tette a Nyolcadik Népi Forradalmi Hadseregnek, hogy a japán hódítók uralma alól hamarosan felszabadítsa Észak-Kína egész területét, a

nagyvárosokkal — Kalgannal, Csengtővel, Csefuval stb. együtt, és átlépje Mandzsúria határait¹²⁸.

Az Új Negyedik Népi Forradalmi Hadsereg, mely Közép-Kínában működött, szintén támadásba lendült, és nagy területet szabadított fel Közép-Kínában, egészen Nankingig nyomult előre és már Sanghaj külvárosainál harcolt¹²⁹.

„A kínai népnek és felszabadító hadseregének — állapítja meg Sztálin elvtárs —, a Kuomintang-klikk mesterkedései ellenére is, nagy szerepe volt a japán imperialisták felszámolásában. A kínai népnek és felszabadító hadseregének harca lényegesen megkönnyítette a japán agresszív erők szétzúzását”¹³⁰.

A távolkeleti had-
műveletek befeje-
zése

Augusztus 10-én — már másnap, ahogy a szovjet csapatok megkezdtek hadműveleteiket, Togo japán külügyminiszter, kormánya nevében, nyilatkozatot adott át J. A. Maliknak, a tokiói szovjet nagykövetnek. A nyilatkozat kifejezte, hogy a japán kormány kész elfogadni az 1945 július 26-i potsdami nyilatkozatot, amelyhez a Szovjetunió csatlakozott¹³¹.

A négy hatalom (a Szovjetunió, az Amerikai Egyesült Államok, Anglia és Kína) kormányai augusztus 11-én jegyzéket intéztek a japán kormányhoz, és követelték a hadműveletek abbahagyását, valamint a feltétel nélküli fegyverletételről szóló okmány aláírását. Hirohito japán császár augusztus 14-i válaszában kijelentette, hogy hajlandó a feltétel nélküli fegyverletételre. A japán császár hangoztatta, kész „parancsot adni Japán valamennyi szárazföldi, haditengerészeti és légi parancsnokságának, s az említettek alá tartozó összes fegyveres erőknek — bárhol legyenek is azok —, hogy hagyják abba a hadműveleteket és tegyék le a fegyvert; továbbá hajlandó egyéb olyan parancsokat kiadni, amelyeket a Szövetséges Fegyveres Erők Főparancsnoka esetleg követel...”¹³²

¹²⁸ Lásd A Szovjetunió Tudományos Akadémiája Távolkeleti Intézetének tudományos jegyzetei. Kínai gyűjtemény. 3. köt. 1949. 79. old. (oroszul).

¹²⁹ Lásd ugyanott.

¹³⁰ *Sztálin*. A békéért. Második, bővített kiadás. 98. old.

¹³¹ Lásd a Szovjetunió külpolitikája a Honvédő Háború időszakában. 3. köt. 376. old. (oroszul).

¹³² Ugyanott, 380. old.

Noha Japán kijelentette, hogy feltétel nélkül leteszi a fegyvert, mégis folytatta hadműveleteit a szovjet csapatok ellen. A japánok augusztus 16-án, a szovjet-japán front egyes szakaszain, ellen-támadásba mentek át.

A szovjet csapatok tudták, hogy milyen alattomos ellenség-gel állnak szemben, ezért lankadatlanul folytatták hadműveleteiket.

A Vörös Hadsereg vezérkarának a japán fegyverletételről szóló, augusztus 16-án közzétett tájékoztatója megállapította:

„1. A japán császárnak Japán fegyverletételéről szóló augusztus 14-i nyilatkozata csupán általános nyilatkozat a feltételnélküli fegyverletételre vonatkozóan.

A fegyveres erők még nem kaptak parancsot, hogy szüntessék meg hadműveleteiket, és a japán fegyveres erők továbbra is folytatják az ellenállást.

Japán fegyveres erői tehát valójában még nem tették le a fegyvert.

2. A japán fegyveres erők fegyverletételét csak attól a pillanattól kezdve lehet számítani, amikor majd a japán császár parancsot ad fegyveres erőinek, hogy szüntessék meg hadműveleteiket, és tegyék le a fegyvert, s amikor ezt a parancsot gyakorlatilag végre is hajtják.

3. Az elmondottak szem előtt tartásával a Szovjetunió fegyveres erői a Távol-Keleten folytatni fogják támadó hadműveleteiket Japán ellen”¹³³.

A szovjet csapatok erélyes csapásának eredményeképpen a japánok ellentámadása megghiúsult. A Kvantung-hadsereg főhadiszállása arra kényszerült, hogy rádiófelhívást intézzon a szovjet csapatokhoz és javasolja a hadműveletek megszüntetését. De a japánok ebben a felhívásban egyetlen szóval sem beszéltek mandzsúriai fegyveres erők fegyverletételéről. A csődbejutott japán imperialisták arra számítottak, hogy az amerikai reakciók támogatni fogják őket, amiért „akkora hévvel szálltak szembe” a mandzsúriai szovjet csapatokkal. A japán oligarchia — a zaibacu és a militaristák szövetsége — arra várt, hogy konfliktus tör ki a Szovjetunió és szövetségesei között, s abban reménykedett, hogy e konfliktus révén megmenekülhet.

¹³³ A Szovjetunió külpolitikája a Honvédő Háború időszakában. 3. köt. 384. old. (oroszul).

A távolkeleti szovjet haderő főparancsnoka augusztus 17-én azt javasolta a Kvantung-hadsereg parancsnokának, hogy „augusztus 20-án 12 órától kezdve az egész fronton szüntessen meg minden hadműveletet a szovjet csapatok ellen, az egységek tegyék le a fegyvert és adják meg magukat”.

De a Szovjet Hadsereg kénytelen volt csaknem egy hónapon át véres csatákat vívni, mert a Kvantung-hadsereg továbbra is folytatta az ellenállást. A Szovjet Hadsereg Mandzsúriában huszonkét japán hadosztályt vert szét, és a hadiflottával közösen sikeresen felszabadította egész Dél-Szahalint és a Kurih-szigeteket.

Végülis „csapatainknak több mint 594 000 japán katona és tiszt és 148 tábornok *adta meg magát* — ezek közül mintegy 20 000 volt a sebesült. A japánok csupán halottakban több mint 80 000 katonát és tisztet veszítettek”¹³⁴.

Az 1945 augusztus
14-i szovjet-kínai
szerződés

A Szovjetunió Japán elleni háborújának első napjaiban befejezéshez közeledtek a Moszkvában már 1945 június 30. óta tartó szovjet-kínai tárgyalások. E tárgyalások eredményeképpen a Szovjetunió és Kína 1945 augusztus 14-én barátsági és szövetségi szerződést, és még több más egyezményt írt alá¹³⁵.

A szerződés 1. cikkelye kötelezte a feleket, hogy háború esetén katonailag és minden szükséges egyéb módon segítsék és támogassák egymást.

A 2. cikkely szerint a felek „nem lépnek külön tárgyalásokra Japánnal, és kölcsönös beleegyezés nélkül nem kötnek fegyverszünetet vagy békeszerződést sem a jelenlegi japán kormánnyal, sem bármely más, Japánban alakult kormánnyal vagy hatalmi szervvel, amely nem mond le világosan mindennemű agresszív szándékról”¹³⁶.

A 3. cikkely kimondta, hogy a felek „a Japán elleni háború befejezése után közösen minden tőlük telhetőt elkövetnek annak

¹³⁴ A Szovjet Tájékoztató Iroda jelentése: a japánok veszteségei és fegyveres erőink hadizsákmánya a Távol-Keleten, 1945 augusztus 9-étől szeptember 9-éig. Pravda. 1945 szeptember 12.

¹³⁵ Lásd A Szovjetunió külpolitikája a Honvédő Háború időszakában. 3. köt. 458—461. old. (oroszul).

¹³⁶ Ugyanott, 459. old.

érdekében, hogy lehetetlenné tegyék az agresszió megismétlődését és azt, hogy Japán megbontsa a békét”, továbbá, kölcsönösen segítik egymást, ha az egyik fél „hadműveletekbe sodródik Japán ellen ez utóbbi támadása következtében...”¹³⁷

A kínai demokratikus közvélemény nagy meglepéssel fogadta a szovjet-kínai szerződést és az 1945 augusztus 14-i egyezményeket, mert ezekben az okmányokban visszatükröződött a Szovjetunió önzetlensége és az a nemes szerep, amelyet a távolkeleti tartós béke megteremtésében játszott. A szovjet-kínai tárgyalások befejeződésének napjaiban Kína demokratikus sajtója és a Szovjetunió sajtója megemlékezett Szun Jat-szennek, a nagy kínai demokratának politikai végrendeletéről. Szun Jat-szen 1925 március 11-én, néhány órával halála előtt a Szovjetunió Központi Végrehajtó Bizottságához a következő búcsúüzenetet intézte: „Szilárdan hiszek abban, hogy továbbra is változatlanul támogatni fogják országomat, úgy, ahogy eddig is támogatták.

Amikor búcsúzom Önöktől, drága barátaim, azt a reményemet akarom kifejezni, hogy hamarosan beköszönt az a nap, amikor a Szovjetunió a hatalmas, szabad Kínában barátját és szövetségését fogja üdvözölni, és hogy a világ elnyomott népeinek felszabadításáért folyó nagy harcban mindkét szövetséges karöltve halad majd a győzelem felé.”

De a Kuomintang vezető körei egész másként foglaltak állást a szerződéssel kapcsolatban. A Kuomintang-kormány hamarosan az 1945 augusztus 14-i szovjet-kínai szerződés aláírása után, kiforgatta értelméből a szerződés világos, szabatosan megfogalmazott pontjait, és a szerződés meg az egyezmények szellemével és betűivel ellenkezően kezdett cselekedni.

A Szovjetunió és Kína 1945 augusztus 14-én a barátsági és szövetségi szerződéssel együtt a Kínai Csangsun Vasútvonalra vonatkozóan is egyezményt kötött.

Az egyezmény 1. cikkelye megállapította: „Miután a japán fegyveres erőket Kína három keleti tartományából kiűzték, a Kínai Keleti Vasútvonal és a Délmandzsúriai Vasútvonal Mand-

¹³⁷ A Szovjetunió külpolitikája a Honvédő Háború időszakában. 3. köt. 459—460. old. (oroszul).

zsúria állomástól Pogranyicsnaja állomásig és Harbintól Dalnyijig, valamint Port-Arthurig terjedő fővonalai, amelyek Kínai Csangcsun Vasútvonal néven egy vasútvonalban egyesülnek, a Szovjetunió és a Kínai Köztársaság közös tulajdonába mennek át, és közösen fogják használni őket.”

A 2. cikkely kimondta: „A fentemlített vasút közös tulajdonának joga mindkét felet egyenlő mértékben illeti meg, és azt sem teljesen, sem részben nem ruházhatják át másra.”

A 9. cikkely a kínai kormányt teszi felelőssé a vasútvonal őrzéséért.

A 17. cikkely harminc évben állapította meg az egyezmény érvényességének időtartamát, és kimondta, hogy a határidő letelte után a vasút minden felszerelésével együtt ellenszolgáltatás nélkül átmegy Kína teljes tulajdonába ³⁸.

A Szovjetunió és Kína között 1945 augusztus 14-én aláírt „Port-Arthurra vonatkozó egyezmény” kimondta¹³⁹, hogy:

„Kína és a Szovjetunió biztonságának erősítése érdekében, valamint azért, hogy megakadályozzák a japán agresszió megismétlődését, a Kínai Köztársaság kormánya hozzájárul ahhoz, hogy haditengerészeti támaszpontként mindkét szerződő fél közösen használja Port-Arthurt”¹⁴⁰.

A haditengerészeti támaszpont védelmét Kína a Szovjetunió kormányára bízta. Az egyezmény előírta, hogy „A Szovjetunió kormánya a haditengerészeti támaszpont védelmére megteremti a szükséges berendezéseket, amelyeknek költségeit a Szovjetunió kormánya viseli”¹⁴¹.

A 8. cikkely megállapította, hogy az egyezmény határidejének lejártával „minden felszerelés és köztulajdon, amelyet a Szovjetunió a szóbanforgó körzetben létesített, ellenszolgáltatás nélkül a kínai kormány tulajdonába adandó”¹⁴².

A 9. cikkely a Port-Arthurra vonatkozó egyezmény érvényességének időtartamát 30 évben állapította meg.

Dalnyij kikötőre vonatkozóan szintén egyezményt írtak alá a

¹³⁸ Lásd A Szovjetunió külpolitikája a Honvédő Háború időszakában. 3. köt. 461—466. old. (oroszul).

¹³⁹ Lásd ugyanott, 467—468. old.

¹⁴⁰ Ugyanott, 467. old.

¹⁴¹ Ugyanott.

¹⁴² Ugyanott, 468. old.

felek. Az egyezmény Dalnyijt „szabad kikötőnek nyilvánította, amely valamennyi ország kereskedelme és hajózása előtt nyitva áll”¹⁴³.

A kínai kormány kötelezettséget vállalt arra, hogy Dalnyij kikötőben „a Szovjetunió számára történő bérbeadás céljából kikötőhelyeket és raktárhelyiségeket jelöl ki külön egyezmény alapján”¹⁴⁴.

1945 augusztus 14-én még több más okmányt is aláírtak a felek, és jegyzékváltás történt közöttük arra vonatkozóan, hogy Kína elismeri a Mongol Népköztársaság függetlenségét¹⁴⁵.

Az 1945. évi szovjet-kínai egyezményeknek nagy politikai jelentőségük volt; megmutatták, hogy a Szovjetunió tántoríthatatlanul arra törekszik, hogy erősítse a barátság és az együttműködés kötelekeit a nagy kínai néppel.

De Csang Kaj-sek Kuomintang-kormányja minden tőle telhetőt elkövetett annak érdekében, hogy sabotálja a Szovjetunió és Kína közti szövetségesi viszonyt. A Kuomintang-vezetők, akik féltek saját népüktől, görcsösen ragaszkodtak a hatalomhoz, és az ország legreakciósabb elemeit támogatták, uralmuk egyetlen támaszát az Egyesült Államok imperialista köreiből látták.

A kínai Népi Forradalmi Hadsereg 1945 augusztus 10-én, Csu Te parancsára, a japán csapatok ellen indított támadása, amelynek az volt a célja, hogy lefegyverezze a japánok és bábjaik erőit, zavarba hozta Csang Kaj-sek klikkjét. A Népi Forradalmi Hadsereg augusztus 10. után egész sor várost elfoglalt Észak-Kínában, és ezzel jelentékenyen megerősítette a kínai demokrácia pozícióit. Csang Kaj-sek erre sietve összeköttetést keresett Okamura tábornokkal, a japán csapatok parancsnokával, mert a Kuomintang-csapatok nagy távolságra voltak a Népi Forradalmi Hadsereg hadműveleti területétől, és így nem tudtak beavatkozni a japán meg a bábcsapatok lefegyver-

Csang Kaj-sek megbízottjának tárgyalásai a Kínában állomásozó japán csapatok főparancsnokának képviselőjével (1945 augusztus 23.)

¹⁴³ A Szovjetunió külpolitikája a Honvédő Háború időszakában. 3. köt. 469—471. old. (oroszul).

¹⁴⁴ Ugyanott, 470. old.

¹⁴⁵ Lásd ugyanott, 475—476. old.

zésére irányuló hadműveletekbe. Csang Kaj-sek azt ajánlotta Okamurának, hogy ne adja át fegyvereit a Népi Forradalmi Hadseregnek.

Csang Kaj-sek és Ho Jing-csin meghatalmazottja 1945 augusztus 23-án találkozott Imaival, a japán parancsnok megbízottjával. A Kuomintang-meghatalmazott két „kiegészítő feltételt” nyújtott át Imainak a japán fegyverletétellel kapcsolatban, hogy továbbítsa Okamura tábornoknak, a japán csapatok parancsnokának. A feltételek a következők voltak:

1. A japán csapatok „mielőtt a Csang Kaj-sek generalisszimusz, vagy Ho Jing-csin főparancsnok által kijelölt nacionalista csapatoknak átadnák a fegyvert, kötelesek hatékonyan védekezni”.

Csang Kaj-sek és Ho Jing-csin meghatalmazottján keresztül elégedetlenségét fejezte ki azoknak a japán helyőrségeknek az eljárása miatt, amelyek a Népi Forradalmi Hadsereg Kajfeng, Tiencsin és Csengcsou elleni támadása idején „nem vettek részt e helységek védelmében, hanem a benemavatkozás álláspontjára helyezkedtek az adott időben az említett területeken tartózkodó csapatokkal, Pang Ping-hszün, Men Cse-csung és mások csapataival szemben”¹⁴⁶.

2. A Kuomintang-kormány azt követelte a kínai japán erők parancsnokságától, hogy folytasson hatékony hadműveleteket a Népi Forradalmi Hadsereg ellen, s felhívta a japánok figyelmét arra, hogy abban az esetben, ha bármely helységet nem Kuomintang-csapatok foglalnak el, ezért a felelősséget „a japán csapatok fogják viselni, és kötelesek lesznek felszabadítani ezeket a helységeket, s átadni őket a mi csapatainknak”¹⁴⁷.

A Csang Kaj-sek klikknek a japán fegyverletétellel kapcsolatos „két kiegészítő feltétele” azt jelentette, hogy fennmarad a japán megszállás, és a japán csapatok segítségével megkezdődik a háború a Népi Forradalmi Hadsereg ellen. De Csang Kaj-sek klikkje jól tudta, hogy a japán csapatok további felhasználása

¹⁴⁶ Áruló kínai tábornokok, akik a japánbarát bábcsapatokat vezették Kína japán megszállása alatt.

¹⁴⁷ Lásd a Csang Kaj-sek klikknek a japán fegyverletétellel kapcsolatos két kiegészítő feltételéről szóló okmányt. Megjelent *Csen Po-ta* „Csang Kaj-sek, a kínai nép ellensége” című művében. 184. old. (oroszul).

Kína területén nagy bonyodalmak lehetőségeit rejti magában a Kuomintang-vezetőség számára.

Csang Kaj-sek és bandája türelmetlenül várta, hogy a hadműveletek teljes befejeződése után mikor jelennek meg Kínában az amerikai csapatok. A kínai reakcióskok nem csupán a nép győzelmének a gyümölcseit sajátították ki a maguk számára, hanem tüstént szolgálatkészen hívták az amerikaiakat, hogy azok minél hamarabb beavatkozzanak az ország belügyeibe, és megteremtették a feltételeket ahhoz, hogy az amerikai monopóliumok leigázhassák az országot.

A japán fegyverletételről szóló okmány aláírása.
I.V.Sztálinfelhívása a szovjet néphez
(1945 szeptember 2.)

Az amerikai csapatok 1945 augusztus 28-án a japán hatóságok teljes közreműködésével megkezdték partraszállásukat Japán területén. Tokióban 1945 szeptember 2-án aláírták a Japán feltétel nélküli fegyverletételéről szóló okmányt. Ezt az okmányt a császár, a japán kormány és a japán császári főhadiszállás nevében Mamoru Sigemicu külügyminiszter írta alá, aki Szudzuki tenger-nagy kormányának 1945 augusztus 15-én történt lemondása után került Higasikuni herceg kormányába. A feltétel nélküli fegyverletételről szóló okmányt japán részről a második helyen Umedzu tábornok, a japán vezérkar főnöke írta alá¹⁴⁸. Ezután az okmányt a Szovjetunió, az Amerikai Egyesült Államok, Anglia, Kína, Ausztrália, Kanada, Franciaország, Hollandia, és Új Zéland képviselői is megerősítették aláírásukkal.

Sztálin elvtárs a szovjet néphez intézett 1945 szeptember 2-i felhívásában megállapította:

„Az orosz haderők veresége 1904-ben, az orosz-japán háború idején, súlyos emlékeket hagyott a nép tudatában. Szégyenfoltként nehezedett országunkra. Népünk hitte és várta, hogy eljön a nap, amikor Japánt leverjük és lemassuk a szégyenfoltot; negyven éven át vártunk erre a napra, mi, az idősebb nemzedék emberei. És íme, eljött ez a nap. A mai napon Japán beismerte, hogy legyőzték, és aláírta a feltétel nélküli megadásról szóló okiratot.

Ez azt jelenti, hogy Dél-Szahalin és a Kurili-szigetek a Szovjetunióhoz kerülnek és mostantól fogva nem arra szolgálnak

¹⁴⁸ Lásd a Szovjetunió külpolitikája a Honvédő Háború időszakában. 3. köt. 479—483. old. (oroszul).

majd eszközül, hogy a Szovjetuniót elzárják a tengertől és nem a Szovjet Távol-Kelet megtámadását szolgáló japán támaszpontok lesznek, hanem a Szovjetunió tengeri összeköttetését fogják szolgálni és országunk védelmének támaszpontjai lesznek a japán agresszió ellen”¹⁴⁹.

¹⁴⁹ *Sztálin*. A Szovjetunió Nagy Honvédő Háborújáról. 198. old.

A TÁVOL-KELET A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ UTÁN

UTÓSZÓ

A második világháború befejezésével új korszak kezdődött a távolkeleti nemzetközi kapcsolatok fejlődésében.

A fasizmus és az agresszió legfőbb keleti tűzfészkének, az imperialista Japánnak a vereségét előre eldöntötte az a tény, hogy a hitleri Németország összeomlott a hős Szovjet Hadsereg csapásai alatt. Japán veresége annak volt az eredménye, hogy a Szovjetunió hadbalépett a Távol-Keleten, és a Szovjet Hadsereg szétzúzta Japán fő erőit.

Noha a háború terhének oroszlánrészét a Szovjetunió viselte, a háborúból mégis megerősödve került ki, hatalmasabb, s méginkább tudatában van erejének, mint valaha.

A Szovjetunió történelmi győzelme a hitleri Németország és az imperialista Japán felett mindenekelőtt azt jelentette, hogy „győzedelmeskedett a mi szovjet *társadalmi* rendünk, hogy a szovjet társadalmi rend sikerrel állta ki a háború tűzpróbáját és bebizonyította teljes életképességét”¹.

Hiába reménykedtek a Szovjetállam nyílt és titkos ellenségei abban, hogy a Szovjetunió majd meggyengülve kerül ki a háborúból, a tények egészen mást mutattak. „Most már arról van szó, hogy a szovjet társadalmi rend életképesebbnek és szilárdabbnak bizonyult, mint a nem-szovjet társadalmi rend, hogy a szovjet társadalmi rend a társadalmi szervezetnek jobb formája, mint bármely más, nem-szovjet társadalmi rend”².

A Szovjetuniónak az erős és veszélyes ellenség felett aratott

¹ *Sztálin*. A békéért. Második, bővített kiadás. 11. old.

² Ugyanott.

győzelme azt is megmutatta, hogy győzött a szovjet *államrend*. „Most már arról van szó, hogy a szovjet államrend a soknemzetiségű államok mintájának bizonyult, hogy a szovjet államrend az államszervezet olyan rendszere, amelyben a nemzetiségi kérdés és a nemzetek együttműködésének problémája jobban van megoldva, mint bármely más soknemzetiségű államban”³.

Az a dicső győzelem, amelyet a Szovjetunió Sztálin generalisszimuszna, minden idők legnagyobb hadvezérének vezetésével aratott, azt jelentette, hogy „győzedelmeskedtek a szovjet fegyveres erők, győzedelmeskedett a mi Vörös Hadseregünk, hogy a Vörös Hadsereg hősieen kiállta a háború minden megpróbáltatását, tönkrevverte ellenségeink seregeit és győztesen került ki a háborúból”⁴.

A szovjet szocialista állam erejének hatalmas megnyilvánulása óriási mértékben megnövelte annak nemzetközi jelentőségét, hogy a fasizmust a második világháborúban szétzúzták.

Rendkívül jelentősnek bizonyultak annak a ténynek a társadalmi következményei, hogy a német fasizmus Európában, a japán militarizmus pedig Ázsiában egyaránt vereséget szenvedett. Mint ahogy az a vereség, amelyet a Szovjetunió mért a hitleri Németországra, nemcsak megszabadította Európa népeit a fasiszta rablás veszélyétől, hanem demokratikus aktivitásukat is fejlesztette, arra vezetett, hogy az imperializmus láncából egész sor ország kiszakadt, amelyek népi demokratikus állammá alakultak, ugyanígy az imperialista Japán fegyverletétele is hatalmas lökést adott az ázsiai demokratikus és nemzeti felszabadító mozgalom további növekedésének és a népi forradalom győzelmének Kínában.

A japán imperializmus vereségének közvetlen és legközelebbi következménye az volt, hogy szétesett a japán gyarmatbirodalom, helyreálltak a Szovjetunió jogai a Távol-Keleten (Szahalin, Kuril-szigetek), Észak-Korea felszabadult, és megszűnt a japán agresszió veszélye, amely éveken keresztül fenyegette a Japánnal szomszédos országokat, de elsősorban Kínát.

A második világháború eredményeképpen a nemzetközi kapcsolatok terén is komoly változások mentek végbe a Távol-Keleten és a Csendes-óceán térségében. Óriási mértékben megnövekedett

³ Sztálin. A békéért. Második, bővített kiadás. 12. old.

⁴ Ugyanott, 12—13. old.

a Szovjetunió politikai és katonai ereje. A japán imperializmus leverése következtében helyreálltak a Szovjetállam területi jogai Szahalinra és a Kurili-szigetekre, s ez megerősítette a Szovjetunió csendesóceáni pozícióját.

Együttal a Szovjetunió nemzetközi tekintélye is hallatlanul megnövekedett annál a döntő szerepnél fogva, amelyet a Szovjetunió a japán fegyveres erők szétzúzásában, továbbá Koreának és Mandzsúriának a japán járom alól való felszabadításában játszott.

A távolkeleti fasiszta erők katonai, politikai és erkölcsi vere-sége óriási mértékben fellendítette a gyarmati és függő országok népeinek imperialistaellenes harcát. Ezt a harcot a kínai demokratikus erők nagy győzelme tetőzte be, és halomra döntötte az amerikai imperializmus agresszív terveit. A kínai nép a Szovjetunióra támaszkodva megteremtette demokratikus új államát, amelyben anti-imperialista és antifeudális népi hatalom létesült a munkásosztály vezetésével, a munkás-paraszt szövetség alapján. Ez az állam — a Kínai Népköztársaság.

A háború utáni változások eredményeképpen Észak-Korea területén is népi demokratikus köztársaság alakult.

Ilymódon a Szovjetuniónak az európai és az ázsiai fasizmus sötét erői felett aratott történelmi jelentőségű győzelmei arra kényszerítették a tőkés világot, hogy a Távol-Keleten összehúzza magát, és e győzelmek nyomán új népi államok keletkeztek. A harcokban megnőtt és megizmosodott a Vietnami Demokratikus Köztársaság. Más keletázsiai országokban szintén kibontakozott a harc. Burma, Malájföld, a Fülöp-szigetek és Indonézia népei a fasizmus szétzúzásától, a Szovjetunió győzelmeitől és a kínai demokratikus erők sikereitől lelkesítve, példátlan méretű fegyveres harcot indítottak imperialista elnyomóik ellen.

Japánban a népellenes amerikai megszálló rendszer és a japán reakciónak az amerikaiak által ösztökélt rendőri terrorja ellenére is jelentősen megerősödtek és megnövekedtek a demokrácia erői. Ez a munkásmozgalom fellendülésében és abban nyilvánult meg, hogy megnövekedett a Japán Kommunista Pártnak, a munkásosztály élcsapatának tekintélye.

A távolkeleti nemzetközi kapcsolatoknak a második világháború utáni fejlődése azt mutatja, hogy jelentősen meggyengültek az imperializmus pozíciói, végérvényesen elveszíti gyarmati

tartalékait és egyre jobban belebonyolódik az éles, megoldhatatlan ellentmondásokba.

Az amerikai imperializmus agresszív politikája nyíltan kalándor jellegű. Ebben a politikában nem az erő, hanem a reakció-sok tehetetlen dühe nyilvánul meg, akik azzal a ténnyel kénytelenek szembenézni, hogy szüntelenül erősödik a béke, a demokrácia és a szocializmus tábor.

Az Egyesült Államok és Anglia agresszív irányzatával ellentétben, a Szovjetunió békés politikája azon a lenini-sztálini elven épül fel, hogy lehetséges a két rendszer békés egymás mellett élése és versenye. Ezt a politikát az emberek tíz- és százmilliói támogatják minden országban, valamennyi világrészen. A békepolitika a világ egyszerű embereinek s így a távolkeleti országok lakosainak is a létérdekeit tükrözi.

Az Egyesült Államok agresszív politikájára a Kínában mért vereség komoly figyelmeztetés azok számára, akik kedvelik a katonai kalandokat.

A történelmi események menete azt mutatja, hogy „a jelen körülmények között a békés versengés megtagadásával és az új háború kirobbantásával az imperialisták elkerülhetetlenül felkeltik a népek igazságos és jogos felháborodását, amely örökre lesöpri a föld színéről az imperializmust és az agressziót”⁵.

* * *

A csendesóceáni
probléma a másod-
dik világháború
után

Sztálin elvtárs a csendesóceáni probléma lényegét meghatározva, ezt a problémát az imperialista ellentétek csomópontjaként jellemezte, amelyeknek okai a csendesóceáni országok nyersanyag- és fellelőhelyeiért, valamint a hozzájuk vezető utakért folytatott harcban gyökereznek. A csendesóceáni probléma lényege az imperialista hatalmak harca a gyarmatok és a „befolyási övezetek” újrafelosztásáért a Csendes-óceán medencéjében. Tömör és klasszikus meghatározását adta ennek a problémának Sztálin elvtárs 1927-ben, az SzK(b)P XV. Kongresszusán elhangzott beszámolójában.

⁵ Molotov—Révai—Duclos. A béke védelméről. 26. old. Molotov. Beszéd Moszkva Molotov választókerületének választói gyűlésén. 1950 március 10.

Sztálin elvtárs a világ kapitalista fejlődésének egyre fokozódó egyenlőtlenségét jellemezve megállapította, hogy ez a fejlődés „egyes országok kiszorítása és hanyatlása, mások előretörése és fel lendülése útján, földrészeknek és országoknak a piacon való uralomért folyó élethalálharcában megy végbe.

A gazdasági központ Európából Amerikába, az Atlanti-óceán térségéből a Csendes-óceán térségébe helyeződik át. Ezáltal Amerika és Ázsia részaránya a világ áruforgalmában Európa rovására megnő”⁶.

Sztálin elvtárs a „csendesóceáni probléma” kifejezést magyarázva megállapította, hogy „a külső piacok alapját alkotó befolyási övezeteknek újrafelosztása most a világkapitalizmus politikájának alapvető kérdésévé lett. Már mondtam, hogy a gyarmatok és befolyási övezetek jelenlegi elosztása, mely a legutóbbi imperialista háború eredménye, már elavult. Most már nem elégíti ki sem Észak-Amerikát, amely — nem elégedve meg Dél-Amerikával — Ázsiába (elsősorban Kínába) igyekszik behatolni, sem Angliát, amelynek kezéből kisiklanak a domíniumok és a Kelet több igen fontos piaca, sem Japánt, amelyet Kínában állandóan «zavar» Anglia és Amerika . . .

Ebből ered a piacok és nyersanyagforrások újabb felosztására irányuló «közös» törekvés. Nem szorul bizonyításra, hogy a harc fő színtere: az ázsiai piacok és a hozzájuk vezető utak. Ebből ered több olyan kulcsprobléma, amelyek valóságos gócai az újabb összeütközéseknek. Ilyen az úgynevezett csendesóceáni probléma (Amerika—Japán—Anglia antagonizmusa), mely az Ázsiáért és a hozzávezető utakért folyó harc forrása”⁷.

Az a háború, amelyet Japán 1941-ben indított az Egyesült Államok és Anglia ellen, döntő mértékben a csendesóceáni probléma alapját jelentő imperialista ellentétek fejlődésének volt a következménye.

Kétségtelen, hogy a második világháború eredményei komoly változásokat okoztak a csendesóceáni probléma konkrét tartalmában, mégpedig nem csupán olyan értelemben, hogy a Csendes-óceánon a „befolyási szférák” újrafelosztásáért harcoló fő versenytársak — az Egyesült Államok, Japán és Anglia — erőviszonyai

⁶ Sztálin Művei, 10. köt. 295. old.

⁷ Ugyanott, 296—297. old.

megváltoztak. A demokrácia és a szocializmus erőinek megszilárdulása nemzetközi méretekben, a két tábor — a demokratikus és az imperialista tábor — harca, különösen a Távol-Keleten, annyira „bonyolulttá” tette az imperialisták között a „befolyási övezetek” és a gyarmatok felosztásáért folyó harcot, hogy az egész kérdés teljesen új megvilágításban jelentkezik.

A Szovjetunió mint csendesóceáni nagyhatalom változatlanul őrt áll a népek békéje, szabadsága és függetlensége felett és megghiúsítja az imperialisták számításait, leleplezi provokációikat és intrikáikat. A Szovjetuniónak — mint az agresszív imperializmussal szemben működő hatalmas békétényezőnek — az aktív szerepe sokszorosan megnövekedett annak eredményeképpen, hogy a fasiszta hatalmak a második világháborúban megsemmisítő vereséget szenvedtek.

A csendesóceáni probléma tartalmára kiható alapvető változás abban rejlik, hogy a keletázsiai országok népei, melyek az imperialista hatalmak agressziójának és gyarmati politikájának tárgyai, ma jelentősen nagyobb lehetőségekkel rendelkeznek ahhoz, hogy sikeresen szembeálljanak az agresszív erőkkal, mint a múltban. Ezek a népek a Szovjetunióra támaszkodva és kihasználva a kapitalista rendszer általános meggyengülését, visszaverik az imperialista agresszorokat.

Az imperialistaellenes, demokratikus tábor megalakulása óriási mértékben megnehezíti az imperialistáknak agressziós terveik megvalósítását és a népek leigázását.

Ugyanakkor az imperialista ellentétek egyáltalán nem enyhülnek.

Japánnak a háborúban elszenvedett veresége nem szüntette meg az imperialista ellentéteket azok között az államok között, amelyek résztvettek a csendesóceáni uralomért vívott harcban — az Egyesült Államok, Anglia és Japán között, — noha Japán ideiglenesen nem játszik önálló szerepet a nemzetközi küzdőtéren.

A felvevőpiacokért és a tőkepiacokért folyó harc nem gyengült, hanem ellenkezőleg még jobban kiéleződött a második világháború után. Természetesen Japán leverése semmiképpen sem „szüntette meg” a csendesóceáni problémát — abban az értelemben, hogy nem szűnt meg az imperialisták között a harc a csendesóceáni „befolyási övezetekért”. Csupán új fejezet kezdődött a csendesóceáni probléma fejlődésében.

Az Egyesült Államok, a fő agresszív erő, a pusztulófélben levő kapitalizmus zsandára, a japán imperializmus helyébe lépett és még messzebbmenő hódító célokat tűzött maga elé politikájában, mint a japán imperialisták. A második világháború eredményeképpen Japán, Dél-Korea, továbbá Okinava és Tajvan mint volt csendesóceáni mandátumos szigetek az Egyesült Államok katonai-politikai ellenőrzése alá kerültek. Az Egyesült Államok, Japán nyomdokaiba lépve, uralma alá akarta hajtani Kínát, de ez nem sikerült neki. Az Egyesült Államok továbbra is fenntartja a gyarmati elnyomás rendszerét a Fülöp-szigeteken. A gazdasági és a katonai-politikai nyomás különféle eszközeit alkalmazza „szövetségeseivel” szemben és gazdaságilag valójában ő az úr Vietnam, Patet Lao, Khmer francia imperialista megszállás alatti területein, továbbá Thaiföldön. Az Egyesült Államok szövetséget kötött a japán reakcióssokkal, igyekszik Japánt amerikai csatlóssá, amerikai hídfőállássá és egyúttal egy harmadik világháború ágyú-töltelék-szállítójává tenni.

Angliának — a másik imperialista államnak — csendesóceáni pozíciói a második világháború után erősen meginogtak. Kínával folytatott kereskedelme jelentősen összezsugorodott. Hongkong angol kézen maradt, de elvesztette korábbi szerepét, ma már nem Kína „kereskedelmi kapuja”. Anglia visszaszerezte a második világháború alatt a japánok által elfoglalt gyarmatbirtokait, de a gyarmatokon és félgyarmatokon a nemzeti felszabadító mozgalom oly nagy sikereket aratott, hogy rendkívül bizonytalanná váltak az imperialisták pozíciói. Az angol imperializmus — miközben igyekszik elnyomni a gyarmatok népi felszabadító mozgalmát — egyre gyakrabban kénytelen az Egyesült Államok segítségéhez folyamodni. Az amerikai monopóliumok ezt arra használják fel, hogy aláássák Anglia gazdasági pozícióit, s behatoljanak „befolyási övezeteibe”. Az angol imperializmus sajátos függőségi viszonyba került az Egyesült Államok erősebb imperializmusával szemben. Ugyanakkor az amerikai-angol imperialista ellentétek nemcsak hogy nem gyengültek, hanem lényegesen ki is éleződtek. Ma, amikor a kapitalisták uralmi szférái mindenütt összezsugorodnak — a piacokért folyó harc még elkeseredettebbé válik, mint valaha. Az angol imperializmus elleneszegül ugyan az amerikai monopol-tőkések nyomásának, de érzi gyengeségét és ezért úgy „védekezik”, hogy alkalmazkodik az amerikai imperializmushoz, sőt bizonyos

mértékben meg is hunyászkodik előtte. Ez nyilvánult meg az agresszív amerikai-angol tömb létrejöttében. Az Egyesült Államok a vezető erő ebben a tömbben, Anglia pedig csak alárendelt szerepet játszik. A háború utáni amerikai és angol politika reakciós célkitűzései alapjánvéve megegyeznek: az amerikai-angol tömb feladata az, hogy háborút készítsen elő a Szovjetunió és a népi demokratikus országok ellen, harcoljon a gyarmati és függő országok nemzeti felszabadító mozgalma s a demokratikus, haladó erők ellen az egész világon, mert ezek az erők a béke mellett vannak, és szembeszállnak az amerikai-angol imperialista körök agresszív kalandorterveivel.

De az amerikai-angol tömb fennállása nem szünteti meg a belső harcot e tömb részvevői között. Így többek között az Egyesült Államok a csendesóceáni probléma keretében igyekszik az amerikai ellenőrzés alatt álló Japánt Anglia ellen felhasználni olymódon, hogy ösztönzi és finanszírozza a japán exportnak azokat az ágait, amelyek veszélyeztetik az angol piacokat.

A világalomra törő agresszív amerikai imperializmus a második világháború után a katonai-politikai tömbök egész rendszerét hozta létre a Szovjetunió és a népi demokratikus országok ellen, a béke ellen. Igyekszik összetákolni az úgynevezett Csendes-óceáni Szerződést vagy tömböt is, mely Kelet- és Délkelet-Ázsia gyarmati hatalmaiból és az amerikai imperializmust engedelmesen szolgáló báb-rendszerekből állna.

Az amerikaiak az újrafelfegyverzett Japánnak szánták a főszerepet az agresszív Csendesóceáni Szerződésben. Azért esett éppen Japánra a választás, mert az amerikai imperialisták abban reménykedtek, hogy elsősorban Japán szállítja majd az ágyú-tölteléket ahhoz az agresszív háborúhoz, melyet a Szovjetunió, a Kínai Népköztársaság, és más európai s ázsiai demokratikus erők ellen készítenek elő.

A Szovjetunió, és a háború utáni Japán kérdései

A távolkeleti nemzetközi kapcsolatok háború utáni fejlődésének lényeges momentuma, hogy fény derült azokra az imperialista célkitűzésekre, amelyeket az Egyesült Államok és Anglia vezető körei a második világháborúban követtek. Az Egyesült Államok azért harcolt Japán ellen, mert ez az ország volt legfőbb vetélytársa és versenytársa a csendesóceáni imperialista uralomért folytatott küzdelemben. Az amerikai és az angol imperializmus

természetesen nem haladó, nem felszabadító célokat tűzött maga elé a hitleri Németország, a fasiszta Olaszország és a militarista Japán elleni háborúban. Míg a Hitler-ellenes demokratikus koalíció élén haladó Szovjetunió azt tekintette feladatának, hogy katonailag és politikailag teljesen szétzúzza a fasizmust, igazságosan megbüntesse a háborús bűnösöket, gyökeresen kiirtsa a fasiszta agressziót és a legyőzött agresszív államok demilitarizálása és demokratizálása révén megteremtse a tartós békét, addig az Egyesült Államok és Anglia imperialista köreit csak az érdekelte, hogy elragadják a gyarmatokat és a „befolyási övezeteket” a fasiszta Németországtól meg a militarista Japántól, s helyettük ők maguk zsákmányolják ki és nyomják el azokat a népeket, amelyeket azelőtt e két ország igazított le. Az amerikai és az angol imperializmustól természetesen távol áll az a törekvés, hogy a Távol-Keleten valóban tartós, demokratikus békét teremtsen.

Már az amerikai katonai megszálló hatóságoknak a legyőzött Japánban tett első intézkedései is bebizonyították, hogy az Egyesült Államok nem akarja figyelembe venni a potsdami nyilatkozatot. Az Egyesült Államok megszálló hatóságainak legfőbb gondja kezdetől fogva az volt, hogy megakadályozzák azokat a demokratikus reformokat, melyek Japánt békés, demokratikus állammá változtatták volna.

A Japánnal szemben követett amerikai megszálló politika legfőbb célja az, hogy megőrizze a régi japán reakciós intézményeket, kissé hozzáidomítsa őket az amerikai megszállók igényeihez, meghagyja az államhatalmat az uralkodó osztályok — a monopolista burzsoázia és a félféudális földesurak — kezén, elnyomja az ország haladó erőit és megteremtse az amerikai monopóliumok uralmát.

A Szovjetunió természetesen ebbe nem nyugodhatott bele.

A Szovjetunió mind Nyugaton, mind Keleten a tartós, demokratikus békéért harcolt és ma is azért harcol.

A Szovjetunió Japánnal szemben kezdetől fogva ragaszkodott és ma is ragaszkodik az 1945 július 26-i potsdami nyilatkozat legfontosabb tételeihez: Japán lefegyverzéséhez és nem agresszív, békés állammá való átalakításához; Japán demokratizálásához, vagyis ahhoz, hogy támogassák a demokratikus erőket és távolítsák el a hatalomból, valamint fékezzék meg a reakciót — a külső agresszió és a néptömegek belső elnyomásának forrását; az igaz-

ságos jóvátételi kötelezettség kirovásához, hogy megtérüljön — hacsak részben is — az a kár, amelyet a japán agresszió okozott a Távol-Kelet és Délkelet-Ázsia népeinek.

A Szovjetunió állandóan síkraszállt a japán békeszerződés mielőbbi megkötéséért, azon az alapon, hogy a békeszerződés előkészítése — a potsdami határozatnak megfelelően az erre a célra létrehozott szervnek — a külügyminiszterek tanácsának a feladata, a Szovjetunió, az Amerikai Egyesült Államok, Anglia és Kína részvételével. A szovjet kormány több ízben hangsúlyozta: nem szabad megengedni, hogy az Egyesült Államok monopolizálja a legyőzött Japán ellenőrzési jogát. Japán demilitarizálásának és demokratizálásának kérdése közös ügye valamennyi hatalomnak, amely valóban résztvett a Japán elleni háborúban. A Szovjetunió-nak a Japán feletti ellenőrzésben való aktív részvétele nélkül lehetetlen a Potsdamban hozott haladószellemű határozatok megvalósítása.

Ebből a szempontból nagyjelentőségűek azok az egyezmények, amelyek Moszkvában születtek meg a Szovjetunió, az Amerikai Egyesült Államok és Anglia külügyminisztereinek 1945 decemberi értekezletén.

Moszkvában 1945 december 16-tól 26-ig értekezletet tartott a Szovjetunió, az Amerikai Egyesült Államok és Anglia külügyminisztere. Az értekezlet több fontos határozatot hozott a távolkeleti kérdésekben. A három hatalom külügyminisztereinek e határozataihoz Kína is csatlakozott.

A szovjet fél sürgetésére, a Japán feletti egyoldalú amerikai ellenőrzés megszüntetése érdekében a három hatalom külügyminisztereinek moszkvai értekezlete elhatározta, hogy szövetséges szervet alakítanak, amelynek az a feladata, hogy meghatározza a Japánnal szemben követendő politikát, továbbá megalakítják a szövetségesek szervezetét Japán helyszíni ellenőrzésére.

Elvi irányító szervként megalakították az úgynevezett Távolkeleti Bizottságot azzal a feladattal, hogy dolgozza ki a legyőzött Japánnal szemben követendő politika irányvonalát. A bizottság állandó székhelye Washingtonban volt. Funkcióit úgy határozták meg, hogy megfogalmazza majd „azt a politikai vonalat, azokat az elveket és általános alapokat, melyeknek megfelelően megvalósítható, hogy Japán teljesítse a fegyverletétel feltételeiből folyó kötelezettségeit”. A Távolkeleti Bizottság bármely tagjának

követelésére megvizsgálhatja a katonai megszálló hatóságok minden egyes utasítását, továbbá megvizsgálhat minden olyan határozatot, amelyet a bizottság által megállapított politikai vonallal kapcsolatban hoztak, vagy amely arra vonatkozik.

A Távolkeleti Bizottságban tizenegy ország — a Szovjetunió, az Amerikai Egyesült Államok, Anglia, Kína, Franciaország, Hollandia, Kanada, Ausztrália, Új Zéland, India, a Fülöp-szigetek — képviselői vettek részt. Később e bizottsághoz még két másik ország csatlakozott: Burma és Pakisztán.

A Távolkeleti Bizottság alapokmányában rendkívül fontos az V. szakasz 2. §-ának alábbi tétele: „A bizottság határozathozatalához nem szükséges az egyhangú állásfoglalás, azzal a feltétellel, hogy a határozattal az összes küldötteknek legalább a többsége egyetért, köztük . . . az Amerikai Egyesült Államok, az Egyesült Királyság, a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége és Kína képviselői”. A Távolkeleti Bizottság jogállásának meghatározásánál a négy nagyhatalom — a Szovjetunió, az Amerikai Egyesült Államok, Anglia és Kína — egyhangú állásfoglalása elvének megvalósítása a szovjet diplomácia nagy sikere volt. Az egyhangú állásfoglalás elvének alkalmazása lehetetlenné tette, hogy a Távolkeleti Bizottság egyoldalú határozatokat hozzon, amelyek ellenkeztek volna a Szovjetunió állami érdekeivel. Az egyhangú állásfoglalás elve biztosítékot nyújtott azzal szemben, hogy a Távolkeleti Bizottság többsége olyan határozatokat hozzon, amelyeket az amerikai-angol imperialista tömb diktált.

De az amerikai politika megtagadta a nemzetközi együttműködést. Emiatt a Távolkeleti Bizottság lényegében olyan helyzetbe került, amely nem tette lehetővé számára, hogy eredményesen működjék Japán demokratizálása és demilitarizálása érdekében.

A moszkvai külügyminiszteri értekezleten megalakított második szerv a japáni Szövetséges Ellenőrző Tanács volt. A tanács Tokióban székel és az volt a feladata, hogy megbeszélést folytasson a megszálló csapatok főparancsnokával és „tanácsokat adjon neki a fegyverletétel, a megszállás és a Japán feletti ellenőrzés feltételeit érintő, valamint e feltételeket kiegészítő irányelvek végrehajtására vonatkozó kérdésekben, továbbá a főparancsnok által képviselt ellenőrző hatalom megvalósítása céljából”⁸. A Szövetséges Ellen-

⁸ A Szovjetunió külpolitikája. Okmányok és adatok. 1945 szeptember 4-étől december 31-éig. Goszpolityizdat 1949. 159. old. (oroszul).

őrző Tanácsnak tagjai voltak: a főparancsnok (vagy helyettese), aki egyúttal az Amerikai Egyesült Államokat képviselte, valamint a Szovjetunió, Kína és a Brit Birodalom képviselői (ez utóbbi formálisan Angliát, Ausztráliát, Új Zélandot és Indiát képviseli). Külön leszögezték, hogy ha a Szövetséges Ellenőrző Tanácsnak valamelyik tagja „nem ért egyet a főparancsnokkal . . . a Távolkeleti Bizottság politikai vonalának a megvalósításában, olyan kérdésekben, amelyek az ellenőrzési rendszerben beállott változásokat, az alkotmányrendszerben beállott lényeges változásokat és a japán kormány megváltozását egészben érintik, a főparancsnok mindaddig nem gyakorolja a parancsadást ezekben a kérdésekben, amíg nem jön létre megegyezés a Távolkeleti Bizottságban”⁹.

Ugyanakkor a Szövetséges Ellenőrző Tanácsot megfosztották attól a lehetőségtől, hogy beavatkozzék az amerikai katonai közigazgatás intézkedéseibe. „Japánban a főparancsnok a szövetséges hatalmak egyetlen végrehajtó hatósága. A főparancsnok véleményt kér és tárgyal a tanáccsal a fontos kérdésekben kiadandó parancsokkal kapcsolatban, amennyiben ezt a körülmények megengedik. A kérdésekben hozott döntései végérvényesek”¹⁰.

A Távolkeleti Bizottság és a japáni Szövetséges Ellenőrző Tanács megalakítása mégis komoly lépésnek látszott abban az irányban, hogy megszüntesse azt a rendellenes állapotot, amikor az Egyesült Államok nemcsak Japán katonai megszállását monopolizálta (kisebb ausztráliai egységek Kure-Hirosima környékén állomásoztak és szintén az amerikai főparancsnoknak voltak alárendelve), hanem egyúttal a legyőzött agresszorral szemben követett politikai irányvonal megállapítását is. Ha az amerikai fél lojálisan figyelembe vette volna az 1945 decemberi moszkvai értekezleten létrejött egyezményeket, ez határozott garanciát nyújtott volna arra, hogy a potsdani nyilatkozatnak megfelelően oldják meg azokat a politikai és gazdasági problémákat, amelyek Japán fegyverletétele következtében álltak elő a Távol-Keleten.

De az Egyesült Államok vezető körei nem törődtek a potsdani nyilatkozat rendelkezéseivel, és a moszkvai külügyminiszteri értekezleten hozott határozatokat sem méltatták figyelemre. A Távol-

⁹ A Szovjetunió külpolitikája. Okmányok és adatok. 1945 szeptember 4-étől december 31-éig. 159—160. old. (oroszul).

¹⁰ Ugyanott, 159. old.

keleti Bizottság javaslatait úgyszólván semmibe vették. A japáni Szövetséges Ellenőrző Tanács lényegében meg volt fosztva ellenőrző funkcióinak gyakorlásától. Japánban minden hatalom MacArthur-nak, ennek a reakciós amerikai tábornoknak a kezében volt (akit 1951 tavaszán egy másik militarista — Ridgway tábornok váltott fel), és a potsdami nyilatkozat értelmezése teljesen a reakciós amerikai militarista klikk önkényétől függött. MacArthur demagóg céllal több úgynevezett „irányelvet” adott ki — állítólag a potsdami nyilatkozat követelményeinek és a japán fegyverletételi feltételeknek megvalósítása érdekében. Ezek az „irányelvek” kimondták a japán monopóliumok felszámolását, a hivatalok megtisztítását a háborús bűnösöktől, a fasiszta jellegű reakciós szervezetek feloszlatását stb. De gyakorlatilag a MacArthur által diktált „reformok” nem voltak egyebek képmutató, fiktív nyilatkozatoknál, melyek hangoztatták Japán „demokratizálását”. Az amerikaiak szóban elismerték a potsdami nyilatkozat elveit, de a gyakorlatban teljesen megtagadták őket. A japán imperializmus felszámolását és a japán agresszió gyökeres kiirtását a szilárd és tartós béke érdekében nem lehet megvalósítani anélkül, hogy Japánban ne hajtanának végre gyökeres demokratikus átalakításokat. Ezek közé tartozik elsősorban:

1. A monarchiának mint a japán reakciós erők fő vonzási központjának a felszámolása.

Az ország igazi demokratizálása mindaddig lehetetlen, amíg nem szüntetik meg a japán monarchiát és nem állítják bíróság elé az egyik japán háborús főbűnöst — Hirohito császárt —, aki közvetlenül felelős nem csupán a háborúért, hanem azért is, hogy a japán militarista klikk császári parancsra galádul alkalmazta a baktériumháború eszközeit.

2. A nagy monopolizációs konszernek, a finánc-klikkek (zaibacu) megszüntetése.

Japánban a gazdasági és politikai hatalom a pénzügyi és az ipari oligarchia kezében összpontosult, amely egyúttal a japán hadiipar vezető központja volt, és kezdettől fogva ez volt az egyik legfőbb oka annak, hogy a japán imperialista agresszió nagyra növekedett. Japán nem folytathatott volna hódító háborúkat és nem bocsátkozhatott volna gyarmati kalandokba, ha nem lett volna meg a legszorosabb kapcsolat a reakciós militarista klikk — a japán monarchia legfőbb alkotóeleme — és a hadiipari tröszt-

tők, az imperialista Japán „gazdái” között, akik sugalmazták és szervezték az agressziót. Csak az biztosíthatja a japán hadigazdasági potenciál megsemmisülését, ha a japán ipart teljesen átszervezik, és ha a japán ipar átáll a polgári lakosság békés szükségleteinek kielégítésére, ha a monopóliumokat és a kartelleket megszüntetik.

3. A nagybirtokrendszer megszüntetése. Ez elválaszthatatlanul összefügg Japán demilitarizálásával, gazdaságának átépítésével, az ország demokratikus fejlődése előfeltételeinek a megteremtésével.

A japán reakció pillére — az imperialista Japán agresszivitásának egyik forrása — a földbirtokosok osztálya, még mindig jórészt a kizsákmányolás kapitalizmus előtti formáit alkalmazza. A japán parasztság jelentős része meg van fosztva a földtől, s bérlelőkből, feleshérlelőkből áll — akiket a földbirtokosok kizsákmányolnak. A japán parasztság nyakig el van adósodva a földbirtokosoknál, jelzálogbankoknál és különféle spekulánsoknál, akik kihasználják a falusi lakosság jogfosztottságát.

A nagybirtokrendszer gátolja az ország normális társadalmi fejlődését; egyik legfőbb akadálya annak, hogy megjavuljon a japán néptömegek kulturális és anyagi helyzete. A rendkívül szűk belső piac a földbirtokosok túlsúlyának, a parasztok szegénységének, valamint annak a közvetlen következménye, hogy a japán lakosság óriási többségének korlátozott a vásárlóképesége.

De az amerikaiak Japánban követett megszálló politikája kezdettől fogva antidemokratikus, reakciós feladatokat tűzött maga elé. Ennek a politikának az volt a célja, hogy megteremtse az Egyesült Államok kizárólagos politikai, gazdasági és katonai ellenőrzését Japán felett, hogy Japánt amerikai protektorátussá és az amerikai imperializmus távolkeleti stratégiai hídfőállásává, valamint Kína és más ázsiai országok elleni agresszió támaszpontjává tegye. Az amerikai megszálló hatóságok igyekeznek Japánban minden olyan társadalmi változást megakadályozni, amely zavarhatná az amerikai tervek megvalósítását. Ezért az amerikai közigazgatás Japánban következetesen olyan irányzatot folytat, amely fenntartja az „engedelmes” császári rendszert, pártfogolja és támogatja a háborús bűnös Hirohito császárt, és védelmezi a tőkés konszerneket meg a félf feudális földbirtokosokat.

Az amerikai megszálló hatóságok nem kezdték meg Japán

katonai potenciáljának megsemmisítését. Ellenkezőleg: évről évre egyre nyiltabban állítják helyre és modernizálják a különféle katonai berendezéseket (kikötőket, repülőtereket stb.). A japán kormányintézményeket csak formálisan tisztogatták meg a militarista és ultrasoviniszta elemektől. Ezt a tisztogatást az egymást váltogató reakciós japán kormányokra — a Sidehara-, Josida-, a „szocialista” Katajama-, az Asida-, majd végül újra a Josida-kormányra — bízta. Ezek a kormányok minden tőlük telhetőt elkövettek annak érdekében, hogy a rendőrségnél, a helyi hatalmi szerveknél és a központi kormánygépezetben sok olyan embert hagyjanak meg felelős beosztásokban — köztük ismert fasisztákat is —, akik a múltban kapcsolatban voltak a militaristákkal.

Az amerikai vezető körök szándékosan megghiúsítják Japán demilitarizálását és demokratizálását. Az amerikai főparancsnok irányelvei és nyilatkozatai, okmányai és parancsai — még olyan esetekben is, amikor azok a forma kedvéért képmutatónan hivatkoztak a potsdami nyilatkozatra — nem voltak egyebek ámtításnál, mely a reakció biztatásának és a japán militarizmus újjáélesztésének a politikáját leplezte. A Japánnal kapcsolatos nemzetközi szervek rendelkezései és az amerikai megszállók gyakorlata közti kirívó ellentét arról tanúskodik, hogy az Egyesült Államok durván sárbatapossa nemzetközi kötelezettségeit.

A Szovjetunió képviselői a Távolkeleti Bizottságban és a japáni Szövetséges Ellenőrző Tanácsban fáradhatatlanul leleplezték a Japánnal szemben követett képmutató amerikai politikát. Felszólalásaikban többször konkrét programot vetettek fel, hogyan lehet megoldani a háború utáni Japán problémáit az igazi és következetes demokrácia szellemében.

A szovjet kormány 1948 végén rendkívül fontos javaslatot terjesztett a Távolkeleti Bizottság elé a japán iparfejlesztés színvonalára vonatkozóan. A javaslat azt indítványozta, hogy a japán békeipar fejlődése elől minden korlátot el kell távolítani és el kell tiltani a hadiipart.

„A szovjet kormány ragaszkodik a japán hadiipar teljes eltiltásához, és a megfelelő nemzetközi ellenőrzés megszervezéséhez, hogy a hadiipar ne állhasson helyre Japánban. De a szovjet kormánynak ugyanakkor az a véleménye, hogy a békeipart nem szabad elfojtani sem Németországban, sem Japánban. Mind a német, mind a japán népnek lehetővé kell tenni, hogy ellássa magát min-

dennel, amit saját, békés szükségletekre termelő ipara adhat neki"¹¹.

A Távolkeleti Bizottság 1948 december 9-én elvetette a japán ipar fejlődési színvonalára vonatkozó szovjet javaslatot, és ezzel megmutatta, hogy az amerikai diktátumnak engedelmeskedő többségnek nem érdeke könnyíteni azokon a gazdasági terheken, amelyek a japán nép vállára nehezednek. A Japánban követett amerikai politika homlokegyenest ellenkező feladatból indul ki: helyre akarja állítani a japán hadiipart, korlátozni akarja a japán gazdaság békés célokra termelő ágainak fejlesztését, hogy Japánt függővé tegye az Egyesült Államoktól.

Tokióban 1948 novemberében befejeződött a japán háborús főbűnösök ügyének tárgyalása, amely több mint két évig tartott.

A távolkeleti Nemzetközi Katonai Törvényszék, amely a Szovjetunió, az Amerikai Egyesült Államok, Kína, Anglia, Ausztrália, Kanada, Franciaország, Hollandia, Új Zéland, India és a Fülöp-szigetek képviselőiből állt, bűnösnek találta a japán imperializmus volt katonai és politikai vezetőit (Tozsót, Hiranumát, Hirotát, Koiszót, Arakit, Umedzut, Osimát és másokat) — agresszív háború és egyéb, az emberiség ellen elkövetett súlyos bűncselekmények előkészítésében, megszervezésében és végrehajtásában.

A vádlottak egy részét halálra (Tozso, Hirota stb.), a többiek pedig különböző időtartamú szabadságvesztésre ítélték.

De a bíróság korántsem vont felelősségre minden háborús főbűnöst. Hirohito japán császár az Egyesült Államok és Anglia vezető köreinek a pártfogása folytán elkerülte a büntetést, noha az előzetes vizsgálat adatai, majd később a tárgyalás anyaga is teljesen leleplezte mint az agresszív háború aktív szervezőjét.

Nem vonták felelősségre a japán imperialista agresszió más közvetlen bűnöseit, a japán pénzügyi és ipari oligarchia, az úgynevezett zaibacu képviselőit sem, noha ez a szervezet sugalmazta és irányította a katonai kalandorpolitikát.

A rendkívül sokáig elhúzódó bírói eljáráson teljes fény derült arra, hogy az amerikai katonai megszálló hatóságok Japánban mindent elkövettek az eljárás korlátozása érdekében, hogy ilyen módon megóvjának a felelősségrevonástól több háborús bűnöst,

¹¹ *Molotov*. A Nagy Októberi Szocialista Forradalom 31. évfordulója. Goszpolitizdat 1948. 23—24. old. (oroszul).

akiknek a vétkeisége minden kétséget kizáróan bebizonyosodott. Az amerikai militarista klikk képviselői a tárgyaláson hivatalosan védelmükbe vették a japán háborús bűnösöket, és a szónoki emelvényt gyakran szovjetellenes provokációs kirohanásokra használták fel.

Noha az amerikai főparancsnok a bírói tárgyalás befejezése után azonnal megerősítette a hozott ítéletet, másfél év elteltével, 1950 márciusában, jogellenes körlevelet adott ki, melyben megengedte, hogy idő előtt szabadonbocsássák a tokiói Nemzetközi Katonai Törvényszék ítélete alapján fogságbüntetésüket töltő japán háborús főbűnösöket. A szovjet kormány tiltakozott e „körlevél” ellen és visszavonását követelte.

A vérszemet kapott amerikai imperialisták nyíltan szolidaritást vállaltak a japán háborús bűnösökkel, mert arról álmodoztak, hogy velük együtt ugyanolyan nemzetközi kalandokat követnek majd el, mint amilyenekért ez utóbbiakat a vádlottak padjára ültették.

Az amerikai megszállók katonai hatóságai Japánban mindenképpen előmozdítják a fegyveres erők újjászületését, a japán császári hadigépezet kádereinek megőrzését és felhasználását.

A szovjet kormány 1950 február 1-én jegyzéket intézett az Amerikai Egyesült Államok, Anglia és Kína kormányához. A jegyzék megállapította: a tengermelléki katonai körzet hadbíróságánál Habarovszkban 1949 december 25-től 30-ig lefolyt tárgyalás anyagából megállapítást nyert, hogy a japán vezető körök — Hirohito császárral az élen — hosszú éveken át titokban készülődtek a baktériumháborúra, amely az agresszió egyik legembertelebb eszköze ².

A szovjet kormány jegyzéke hangsúlyozta: a habarovszki bírósági tárgyaláson, valamint a tengermelléki katonai körzet hadbíróági ítéletében megállapított adatok azt bizonyítják, hogy a baktériumháborúnak, ennek az emberiség ellen elkövetett rendkívül súlyos bűncselekménynek az előkészítésében és megvalósításában többek között Hirohito japán császárnak is vezető szerepe volt¹³. Ennek megfelelően, és hivatkozva a Távolkeleti Bizottság 1946 április 3-i határozatára, mely kimondja, hogy a távolkeleti háborús bűnösök ügyének elbírálására a szövetséges hatalmak fő-

¹² Lásd Pravda. 1950 február 3.

¹³ Lásd ugyanott.

parancsnoka köteles „különleges nemzetközi katonai törvénszékeket kinevezni” — a Szovjetunió kormánya javasolta, hogy a közeljövőben nevezzenek ki „különleges nemzetközi katonai törvénszéket” és ennek adják át mindazokat a háborús bűnösöket, akikről kiderült, hogy a legsúlyosabb bűncselekményeket követték el az emberiség ellen. Ilyenek Hirohito, Japán császára, továbbá Isii Siro, Kitano Maszadzo, Vakamacu Judzsiro és Kaszahara Jukjo tábornokok¹⁴.

A szovjet kormány javaslatát egyhangúlag támogatta a világ demokratikus közvéleménye, amely mélységesen felháborodott a japán militarista klikknek és ösztönzőinek vadállati kegyetlenségén. A Kínai Népköztársaság kormánya azonosította magát a szovjet kormánynak azzal a javaslatával, hogy jelöljenek ki különleges katonai törvénszéket, mely megtárgyalná Hirohito és a többi háborús bűnös ügyét.

A habarovszki tárgyalás bebizonyította, hogy milyen szörnyű szerencsétlenségtől mentette meg az emberiséget a Szovjet Hadsereg gyors mandzsúriai előrenyomulása 1945 augusztusában, amely megghiúsította a japán militaristák embertelen baktériumháborús előkészületeit.

Noha Hirohitónak és tábornokainak gáztettei nyilvánvalóak voltak, az Egyesült Államok imperialista körei ismét nyíltan pártfogásukba vették a háborús bűnösöket. Az amerikai megszállók közigazgatásának vezetője nem volt hajlandó letartóztatni a szovjet jegyzékben megemlített személyeket. Az Egyesült Államok külügyminisztériuma a sajtónak külön nyilatkozatot adott, amelyben félreérthetetlenül állást foglalt az ellen, hogy Hirohitót és a többi japán háborús bűnöst bíróság elé állítsák.

Ez újra megmutatta, hogy mennyire reakciós és agresszív az amerikai politika irányzata. Az Egyesült Államok nyíltan támogatja a japán militaristákat és a reakciós japán monarchiát, mert arra számít, hogy a jövő háborúban majd felhasználja őket. Az Egyesült Államok vezető körei, az új háború előkészítésének útjára lépve, bűnös terveket szövögetnek arról, hogy bevetik az emberiség tömeges megsemmisítésére szánt atom- és baktériumfegyvert.

A szovjet megbízottak a Távolkeleti Bizottságban, a Szövet-

¹⁴ Pravda. 1950 február 3.

séges Ellenőrző Tanácsban elhangzott felszólalásaik során, valamint a MacArthurhoz intézett hivatalos leveleikben több ízben rámutattak azokra a demokráciaellenes intézkedésekre, amelyeket az amerikai megszálló hatóságok és a nekik engedelmeskedő reakciós japán kormánykörök hoztak. A japáni Szövetséges Ellenőrző Tanács szovjet tagja 1948 augusztus 23-i nyilatkozatában, valamint a Távolkeleti Bizottság szovjet képviselője 1950 január 5-i nyilatkozatában megállapította, hogy MacArthur 1948 július 22-i irányelve, továbbá a japán kormány idevágó rendelete — amely megtiltja az állami intézmények és üzemek munkásainak, alkalmazottainak, hogy sztrájkoljanak, és azt, hogy kollektív tárgyalásokat folytassanak a kormánnyal — ellenkezik a Távolkeleti Bizottságnak a Japánnal szemben a fegyverletétel után követendő alapvető politikára vonatkozó határozataival, valamint a japán szakszervezetek szervezési elveivel. A japán kormány fenti, MacArthur irányelvén alapuló cselekedetei nemcsak hogy megtiltják az állami intézmények meg üzemek munkásainak és alkalmazottainak a sztrájkokban való részvételt, valamint azt, hogy kollektív tárgyalásokat folytassanak a kormánnyal, hanem minden politikai jogtól is megfosztják őket. E rendelkezések eredményeképpen az állami és közületi vállalatok dolgozói szakszervezeteinek összekötő tanácsa által képviselt több mint kétfélmillió dolgozónak — köztük több mint hatszázezer vasutasnak, ötszázezer tanítónak stb. — megtiltják, hogy politikai pártokat és szervezeteket támogassanak vagy bíráljanak, résztvegyenek e pártok és szervezetek vezetésében, bírálják az uralmon levő kormányt, valamely szervezet felosztatását, vagy egyes hivatalnokok elbocsátását követeljék, résztvegyenek a politikai kampányokban, tüntetéseket és gyűléseket rendezzenek, pártszervezetek sajtótermékeit kiadják vagy terjesszék, és szóban vagy írásban kifejtseik politikai nézeteiket.

Később, 1949 december 21-én, a japáni Szövetséges Ellenőrző Tanács szovjet tagja nyilatkozatában tényeket hozott a Szövetséges Ellenőrző Tanács tudomására a tömeges rendőri intézkedésekről, arról, hogy a rendőrség milyen durván bánik a gyűlések és tüntetések részvevőivel, hogyan tartóztatja le tömegesen a szakszervezetek vezetőit és a haladó személyeket, és hogy betiltja a szakszervezetek és egyéb tömegszervezetek jogos működését. A szovjet képviselő kirívó tényeket hozott fel a demokratikus szer-

vezetek hatósági üldözésére: a rendőrség 1949 szeptember 9-én feloszlatta a Koreai Állampolgárok Ligáját és a Demokratikus Koreai Ifjúság Szövetségét. E két szervezetnek több mint ötszáz-ezer tagja volt. 1949 május 30-án a rendőrség Tokióban szétzavart egy békés munkástüntetést, miközben többszáz tüntető megsebesült; 1949 június 14-én durván rárontott a hirosimai acélöntő üzem munkásaira s a támadásnak kilenc súlyos és háromszáz-huszonöt könnyebb sebesült áldozata volt. A szovjet nyilatkozat megállapította, a japán kormány és az amerikai megszálló hatóságok ilyen intézkedéseinek az a célja, hogy elfojtsák az elemi demokratikus szabadságjogokat és a japán nép politikai jogait, ami közvetlenül annak a fasiszta rendszernek a visszaállítására vezet, amely Japánban a fegyverletétel előtt uralkodott.

MacArthur 1950 június 6-án a japán miniszterelnöknek arcátlan, provokációs utasítást adott, azt parancsolta neki, hogy terjessze ki a Japán Kommunista Párt huszonnégyszáz vezető funkcionáriusára azokat a tilalmakat és korlátozásokat, amelyek a megszálló hatalmak főparancsnoka 1946 január 4-i irányelvéből következnek. A szóbanforgó irányelv az aktív militaristák és ultranacionalisták ellen irányult, azok ellen, akik a japán agresszió legfőbb szervezői voltak, akik az agresszió előkészítésének időszakában üldözték a japán demokratikus szervezeteket és nem engedték meg a Japán Kommunista Párt működését. MacArthur 1950 június 7-én utasította a japán hatóságokat, hogy terjesszék ki e tilalmakat és korlátozásokat az *Akahata*-nak, a Japán Kommunista Párt központi sajtószervének tizenhét felelős munkatársára is.

A japán kormány az említett törvénytelen amerikai utasítások alapján megtiltotta, hogy hét képviselő, akiket a japán nép megválasztott, résztvegyen a parlament munkájában. Ennek a hét embernek megtiltották, hogy bármilyen politikai, társadalmi vagy állami tevékenységgel foglalkozzanak, könyveket adjanak ki vagy könyvek újrakiadásával foglalkozzanak, ujságokba írjanak stb.

Az amerikai megszálló hatóságok és a reakciós Josida-kormány igyekszik elnyomni a japán munkásmozgalmat, szeretné „törvényen kívül” helyezni a Japán Kommunista Pártot, az egyetlen politikai pártot, amely harcol a japán militarizmus és a reakció ellen, küzd a japán nép demokratikus jogainak védelméért és Japán nemzeti függetlenségéért.

A japáni Szövetséges Ellenőrző Tanács szovjet képviselője 1950 június 24-én MacArthurhoz levelet intézett, melyben követte:

1. Haladéktalanul helyezzék hatályon kívül a főparancsnok 1950 június 6-i és 7-i irányelvét, valamint a japán kormánynak ez irányelven alapuló összes intézkedéseit — melyek a Japán Kommunista Párt vezető funkcionáriusait megfosztják attól a törvényes joguktól, hogy politikai és társadalmi tevékenységgel foglalkozzanak —, mert ezek az intézkedések megsértik a potsdami nyilatkozatot és a Távolkeleti Bizottságnak Japán demokratizálására vonatkozó határozatait.

2. Kötelezzék a japán kormányt, hogy haladéktalanul szüntesse meg a rendőri önkényt, ne engedje meg a szakszervezetek és más demokratikus szervezetek tevékenységének elfojtását, szüntesse meg a megtorló intézkedéseket a szakszervezeti vezetők és más demokratikus tényezők ellen, s büntesse meg azokat, akik a rendőri megtorló intézkedésekben és a tömeges letartóztatásokban bűnösök.

A szovjet megbízott támogatta a Japán Kommunista Párt petícióját, mely panaszt emelt az amerikai-japán reakció önkénye ellen, és erőlesen elítélte az amerikai megszállók arcátlan eljárását.

A szovjet megbízottak a Távolkeleti Bizottságban és a japáni Szövetséges Ellenőrző Tanácsban több ízben számos olyan tényre mutattak rá, mely arról tesz tanúbizonyságot, hogy az amerikai megszálló hatóságok kezdeményezésére remilitarizálják Japánt. Így többek között arra is felhívták a figyelmet, hogy a „rendőri tartalékhadtest” cégére alatt feltámasztják a japán hadsereget.

A Szovjetunió a Japán demilitarizálására és demokratizálására vonatkozó potsdami határozatnak megfelelően, teljes energiával harcol a békéért, a demokratikus és független Japánért, és küzd a japán militarizmus újjászületése ellen, harcol azok ellen az amerikai tervek ellen, melyeknek a célja Japán leigázása és az imperialista agresszió hídfoállításává való változtatása.

A szovjet kormány már 1947-ben javasolta, hogy a japán békeszerződés előkészítésének megkezdése végett hívják össze a külügyminiszterek külön ülésszakát — a Szovjetunió, az Amerikai Egyesült Államok, Kína és Anglia képviselőinek részvételével — úgy, ahogy azt a potsdami egyezmény előírta. A szovjet javaslat hangsúlyozta, hogy a békeszerződés előkészítésével kapcsolatos

munkába minden államot be kell vonni, amely fegyveres erővel résztvett a Japán elleni harcban.

Ez a javaslat, akárcsak a Szovjetuniónak a japán békeszerződés megkötésének meggyorsítását célzó egyéb javaslatai, szintén nem járt pozitív eredménnyel, mert beleütközött az Egyesült Államok vezető köreinek az ellenállásába.

Az Egyesült Államok vezető körei törvényellenesen a külön „békekötés” előkészítésének az útjára léptek.

Az Amerikai Egyesült Államok kormánya 1951 március 29-én megküldte a Szovjetunió kormányának a japán békeszerződés tervezetét, amelyet a nemzetközi kötelezettségek megsértésével önállóan dolgoztak ki az Egyesült Államok vezető körei.

1951 május 7-én a moszkvai amerikai nagykövetnek átnyújtották „a Szovjetunió kormányának a japán békeszerződés amerikai tervezetével kapcsolatos észrevételeit”. A szovjet kormány ebben az okmányban mindenekelőtt megállapította, hogy a „japán békeszerződés előkészítése nem lehet egy bizonyos kormány ügye, és nem történhetik úgy, hogy az illető kormány kikéri más érdekelt kormányok véleményét, hanem a békeszerződés előkészítésének az érdekelt kormányok közös ügyének kell lennie, úgy, ahogy ezt az idevágó nemzetközi egyezmények előírják”¹⁵. Az Egyesült Államok kormánya arra törekedett, hogy kisajátítsa magának a külön békeszerződés előkészítésének a jogát, és figyelmen kívül hagyta azt a tényt, hogy a japán békeszerződés előkészítése érdekében össze kell hívni a külügyminiszterek tanácsát (a Szovjetunió, az Amerikai Egyesült Államok, Kína és Anglia részvételével), továbbá össze kell hívni a békekonferenciát, mely a szerződést megvitatja. A szovjet kormány az amerikai tervezettel kapcsolatos „Észrevételeiben” hangsúlyozta, hogy megengedhetetlen a Kínai Népköztársaság kirekesztése a japán békeszerződés előkészítéséből. A Kínai Népköztársaságnak a japán békeszerződés előkészítésével kapcsolatos munkálatokban való részvétele nélkül lehetetlen az igazi békés rendezés a Távol-Keleten. A szovjet kormány ellenben megállapította „Észrevételeiben”, hogy „az Amerikai Egyesült Államok kormánya igyekszik a Szovjetuniót, a Kínai Népköztársaságot és más országokat a japán békeszerződés előkészítéséből kirekeszteni, ezt az ügyet kizárólag maga

¹⁵ Izvesztyija. 1951 május 23.

akarja kézbevenni, hogy így egyoldalú diktátum formájában rákényszerítthesse Japánra a szerződésnek azokat a feltételeit, amelyek kedvezőek az Amerikai Egyesült Államok kormánya számára, kihasználva azt a tényt, hogy Japán jelenlegi kormánya az amerikai megszálló hatóságoktól függ¹⁶.

A szovjet kormány az amerikai tervezettel kapcsolatos észrevételeiben rámutatott továbbá arra, hogy a tervezet egész sor olyan tételt tartalmaz, amely nem egyeztethető össze a fennálló nemzetközi egyezményekkel, többek között az 1943. évi kairói nyilatkozattal, az 1945. évi potsdami nyilatkozattal és az 1945. évi jaltai egyezménnyel.

Így például az amerikai tervezet a kairói nyilatkozat ellenére hallgat arról, hogy Tajvant és a Pescadores-szigeteket vissza kell adni Kínának; indokolatlanul ki akarja vonni Japán szuverenitása alól a Riukiu-, Bonin-, Rosario-, Volcano-, Parece Vela- és a Marcus-szigeteket, és azokat az Egyesült Államok igazgatása alá szándékozik helyezni azzal az ürüggyel, hogy felettük állítólag az Egyesült Nemzetek Szervezete gyámságot létesít.

Az amerikai tervezet továbbá, a fennálló egyezmények ellenére, nemcsak hogy nem tartalmaz garanciákat a japán militarizmus újjászületése ellen, hanem semilyen korlátozást sem tartalmaz a japán fegyveres erők méreteire vonatkozóan. „A szovjet kormány véleménye szerint — állapítják meg az „Észrevételek” — ez egyértelmű azzal, hogy Japánnak megengedik a militarizmus helyreállítását¹⁷.

Az amerikai tervezet semilyen határidőt sem állapított meg a megszálló csapatok Japánból való kivonására, s ugyanakkor — a potsdami nyilatkozattal ellentétben — az Egyesült Államoknak korlátlan jogot biztosít arra vonatkozóan, hogy Japán megszállását a békeszerződés aláírása után is határozatlan ideig fenntartsa.

Az amerikai tervezet egyúttal azt is figyelmen kívül hagyta, hogy Japán békegazdaságának fejlődése elől el kell távolítani a korlátozásokat.

A szovjet kormány azt javasolta, hogy:

1. A japán békeszerződés előkészítésének megkezdése végett

¹⁶ Izvesztyija. 1951 május 23.

¹⁷ Ugyanott.

hívják össze a külügyminiszterek tanácsának ülészakát az Amerikai Egyesült Államok, Kína, Nagybritannia és a Szovjetunió részvételével, annak figyelembevételével, hogy a japán békeszerződés előkészítésével kapcsolatos munkálatokba be kell vonni mindazon államok képviselőit, amelyek fegyveres erőikkel résztvettek a Japán elleni háborúban, hogy így a békeszerződés tervezetét megvitatásra a békekonferencia elé lehessen terjeszteni.

2. A japán békeszerződést a kairói nyilatkozat, a potsdami nyilatkozat és a jaltai egyezmény alapján kell kidolgozni, a következő irányelvek szerint: a) Japánnak békeszerető, demokratikus, független állammá kell válnia; b) Japán lakosságának biztosítani kell a demokratikus jogokat, és nem szabad megengedni olyan szervezetek — akár politikai, katonai, vagy félkatonai jellegű szervezetek — fennállását, melyeknek az a céljuk, hogy a japán népet megfosszák demokratikus jogaitól; c) a japán militarizmus újjászületése elleni garanciaként a szerződésben meg kell állapítani a japán fegyveres erők méretével kapcsolatos korlátozásokat, úgy hogy ezek a fegyveres erők ne lépják túl az önvédelem kereteit; d) Japán békegazdaságának fejlesztését semmiképpen sem szabad korlátozni; e) Japán más államokkal folytatott kereskedelme elől minden korlátot el kell távolítani.

3. A szerződésben ki kell mondani, hogy Japán nem lép be semilyen koalícióba, amely a militarista Japán elleni háborúban fegyveres erővel résztvett államok bármelyike ellen irányul.

4. A szerződésben pontosan meg kell állapítani, hogy a japán békeszerződés megkötése után legfeljebb egy éven belül minden megszálló csapatot ki kell vonni japán területről, és egyetlen külföldi államnak se legyen joga csapatokat vagy katonai támaszpontokat fenntartani Japánban.

5. Megegyezést kell létesíteni arra vonatkozóan, hogy a japán békeszerződést aláíró államok támogatják Japán belépését az Egyesült Nemzetek Szervezetébe.

A szovjet kormánynak ezeket a javaslatait megértően fogadták minden demokratikus országban, melynek érdeke a távolkeleti kérdés békés rendezése — elsősorban a Kínai Népköztársaságban.

A Kínai Népköztársaság Központi Népi Kormányja a japán békeszerződéssel kapcsolatos 1951 május 22-i jegyzékében kijelentette, hogy „a szovjet kormány felfogása és a Kínai Nép-

köztársaság Központi Népi Kormányának felfogása teljesen meg-
egyezik”¹⁸.

De az amerikai imperialisták továbbra is arra készülődtek, hogy külön békeszerződést erőszakoljanak Japánra, amivel azt akarták elérni, hogy megszilárduljon az amerikai ellenőrzés Japán felett, hogy helyreálljon a japán militarizmus, melyet az Egyesült Államok agresszív terveinek megfelelően használhassanak fel.

A Szovjetunió kormánya 1951 június 10-én a japán békeszerződéssel kapcsolatban jegyzéket intézett az amerikai kormányhoz. A szovjet jegyzék megállapította:

„Mind a Szovjetunió, mind a többi ország számára — melyeknek érdekük a távolkeleti tartós béke biztosítása — rendkívül nagyjelentőségű az a kérdés, hogy Japán ne váljék ismét agresszív állammá, hogy *megakadályozzák a japán militarizmus újjászületését*”¹⁹. Ennek ellenére az amerikai megszálló hatóságok előmozdítják Japán remilitarizálását, s Japán anyag- és embertartalékait katonai célokra használják fel. „Japánban már megkezdtek a hadsereg, a haditengerészet és a légiflotta helyreállítását; a régi japán fegyvergyárak és hadiüzemek újra megkezdik és kiterjesztik működésüket; a japán háborús bűnösöket szabadonbocsátják; visszaállítják a militarista szervezeteket és még jobban ösztönzik a háborús propagandát; növelik azoknak a személyeknek a szerepét és befolyását a kormánygépezetben, akik a militarizmus újjászületésének a hívei”²⁰.

Mint az Egyesült Államok kormányának 1951 május 19-i memorandumából kiderül, az Amerikai Egyesült Államok nyomban a különbéke megkötése után katonai egyezményt szándékozott kötni Japánnal — „biztonsági egyezmény” cégére alatt. Az Egyesült Államok és Japán ilyenfajta katonai egyezménye kétségtelenül és nyilvánvalóan agresszív jellegű, és mindenekelőtt a Szovjetunió meg a Kínai Népköztársaság ellen irányul.

Ez az egyezmény azt bizonyítja, hogy „a japán békeszerződés amerikai tervezete nem nyújt biztosítékot az ellen, hogy újjászülessen a japán militarizmus, amely annyi szenvedést hozott a békeszerető népekre, sőt, Japánt az agresszió útjára tereli. Az agresszió a japán államot egyszer már a szakadék szélére juttatta,

¹⁸ Izvesztyija. 1951 május 27.

¹⁹ Izvesztyija. 1951 június 12.

²⁰ Ugyanott.

és ezért homlokegyenest ellenkezik mind a távolkeleti tartós béke biztosításának, mind magának Japánnak a nemzeti érdekeivel”²¹.

A szovjet kormány jegyzéke rámutatott arra, hogy az Egyesült Államok kormánya nem hajlandó megállapítani a megszálló csapatok kivonásának a határidejét, és arra törekszik, hogy a békeszerződés megkötése után is megszállva tartsa Japánt, mert így akarja „meghosszabbítani Japánnak az Amerikai Egyesült Államoktól való politikai és gazdasági függőségét . . .” Ez csak alááshatja a japán kérdés békés rendezésének és a távolkeleti béke megszilárdításának az ügyét.

A szovjet kormány 1951 június 10-i jegyzékében újra megismételte azt a javaslatát, melyet a japán békeszerződés amerikai tervezetére vonatkozó „Észrevételeiben” már kifejtett: a Japánnal kötendő békeszerződésben pontosan meg kell jelölni a megszálló csapatok kivonásának a határidejét és a szerződés szövegébe fel kell venni azt a kikötést, hogy egyetlen idegen államnak se legyen joga csapatokat vagy katonai támaszpontokat tartani Japánban. A jegyzék egyúttal a szovjet kormány más javaslatait is megismételte: megengedhetetlen, hogy Japán olyan államok ellen irányuló koalícióban vegyen részt, amelyek érdekelve vannak a japán békeszerződés aláírásában, továbbá el kell távolítani az akadályokat a japán békegazdaság fejlődése elől és meg kell szüntetni a más államokkal folytatott kereskedelemre vonatkozó korlátozásokat, biztosítani kell a japán nép demokratikus jogait, és a területi kérdésekben végre kell hajtani a kairói és potsdani nyilatkozatot, valamint a jaltai egyezményt.

A szovjet kormány jegyzéke méltó választ adott azokra a Szovjetuniót rágalmazó koholmányokra, amelyekre az amerikai kormány vetemedett május 19-i memorandumában. A jegyzék többek között leleplezte az amerikai hamisítóknak azokat a származékos erőfeszítéseit, melyekkel a Szovjetunióknak a Japán elleni háborúban játszott szerepét akarták kisebbiteni. A jegyzék bebizonyította, hogy a Szovjetunió mindennemű késelelem nélkül, pontosan abban az időben lépett hadba Japán ellen, melyet a jaltai konferencia megállapított; a Szovjet Hadsereg véres csatákat vívott a japán csapatokkal, nem hat napon át — mint ezt az amerikai memorandum állítja, — hanem egy egész hónapon

²¹ Izvesztyija. 1951 június 12.

keresztül, mert a Kvantung-hadsereg a fegyverletételre vonatkozó császári nyilatkozat ellenére még soká folytatta az ellenállást; a Szovjet Hadsereg Mandzsúriában huszonkét japán hadosztályt vert szét — a japán Kvantung-hadsereg fő erőit — és mintegy hatszázezer japán katonát és tisztet ejtett foglyul; Japán csak akkor szánta rá magát a fegyverletételre, amikor a szovjet csapatok az első döntő csapásokat mérték a Kvantung-hadseregére és végül, mielőtt a Szovjetunió Japán ellen hadbalépett volna, 1941-től 1945-ig negyven hadosztályt tartott a mandzsúriai határon, s ezzel az egész Kvantung-hadsereget lekötötte, és megkönnyítette Kína és az Egyesült Államok hadműveleteit a japán militaristák elleni háborúban.

A szovjet kormány 1951 június 10-i jegyzékében rámutatott arra, mennyire alaptalan az Egyesült Államok tiltakozása az ellen, hogy a japán békeszerződés előkészítésére összehívják a külügyminiszterek tanácsát (a Szovjetunió, az Amerikai Egyesült Államok, Anglia és Kína részvételével). Megállapította a jegyzék: „Az Amerikai Egyesült Államok kormánya nem akarja, hogy Japán békét kössön minden állammal, amely hadiállapotban volt vele. Az Amerikai Egyesült Államok, a mindenoldalú békeszerződés helyett, az Amerikai Egyesült Államokkal és csatlósaival kötendő külön békeszerződést akar Japánra rákényszeríteni”².

Az a tény, hogy az Egyesült Államok vezető körei kirekesztették a Szovjetuniót és a Kínai Népköztársaságot a japán békeszerződés előkészítéséből, hogy különszerződés segítségével hosszú évekre meg akarják erősíteni Japánnak az Egyesült Államoktól való függőségét, s hogy katonai egyezményt kötnek Japánnal — arról tesz tanúbizonyságot, hogy az Egyesült Államok távolkeleti politikája egyáltalán nem békés célokat követ, hanem „egy új agresszív csendesóceáni csoportosulás megalakítására irányul”.

Ennek az értékelésnek a helyessége tökéletesen beigazolódott.

Az Egyesült Államok San Franciscóba konferenciát hívott össze, és ott 1951 szeptember 8-án megtörtént a japán külön „békeszerződés” aláírása, amelynek semmi köze sincs a japán kérdés igazi békés rendezéséhez, s célja nem más, mint egy újabb háború előkészítése.

²² Izvesztyija. 1951 június 12.

A Szovjetunió küldöttsége a sanfranciscói konferencián leplezte az Egyesült Államok eljárásának önkényes, törvényellenes voltát: az Egyesült Államok még csak azt sem engedte meg, hogy a konferencián a Kínai Népköztársaság képviselői résztvegyenek, annak az államnak a képviselői, amelynek leginkább érdeke a japán kérdés rendezése.

A. A. Gromiko, a szovjet küldöttség vezetője, rávilágított arra, hogy mennyire ellenséges a béke ügyével és a Távol-Kelet biztonságával szemben a konferenciára rákényszerített japán „békeszerződés” amerikai-angol tervezetének imperialista, agresszív tartalma.

1951 szeptember 5-i beszédében Gromiko megállapította, hogy az amerikai-angol tervezet nem tartalmaz semmiféle, a japán militarizmus helyreállítása ellen irányuló biztosítékot, és „megteremti a feltételeket a japán militarizmus újjáélesztésére, felidézi a japán agresszió megismétlődésének veszélyét”. Az amerikai-angol tervezet kimondja, hogy Japán területén amerikai fegyveres erők maradnak, és előírja, hogy „Japán agresszív katonai szövetséget köt az Amerikai Egyesült Államokkal”.

A tervezet „szabaddá teszi az utat ahhoz, hogy Japán résztvehessen a távolkeleti agresszív tömbökben, amelyeket az Egyesült Államok égisze alatt alakítanak meg”. Az amerikai-angol tervezet nem tartalmaz semmiféle rendelkezést Japán demokratizálásáról, a japán nép demokratikus jogainak biztosításáról. „Ez annak közvetlen veszélyét idézi fel, hogy Japánban újjáéled a háború előtti fasiszta rendszer.”

Az amerikai-angol tervezet durván megsérti a kínai nép jogait Kína elidegeníthetetlen részére — Tajvanra —, valamint a Pescadores-, a Paracel-szigetekre és más területekre, amelyeket a japán agresszió szakított el Kínától. Nyilvánvaló ellentétben azokkal a kötelezettségekkel, amelyeket az Amerikai Egyesült Államok és Anglia 1945-ben a jaltai egyezmény alapján vállalt magára, a szerződéstervezet hallgat Dél-Szahalin és a közelében levő szigetek, valamint a Kurili-szigetek hovatartozásáról és arról, hogy „Japánnak vitathatatlan kötelezettsége, hogy elismerje a Szovjetunió szuverén jogait a Szovjetunió területének e részeit illetően”.

Az amerikai-angol tervezet számos gazdasági cikkelyének az a célja, hogy a japán gazdaságot külföldi, elsősorban az amerikai

monopóliumok alá rendelje. A tervezet valójában figyelmen kívül hagyja a japán megszállástól szenvedett államoknak azt a törvényes követelését, hogy Japán térítse meg az általa okozott károkat, de ugyanakkor a tervezet lealázó jóvátételi formát kényszerít Japánra.

A szovjet küldöttség a japán békeszerződés amerikai-angol tervezetét olyan szerződésként jellemezte, amely „új távolkeleti háborút készít elő”, és a sanfranciscói konferencián a japán kérdés rendezése érdekében egész sor lényeges, elvi jelentőségű módosítást javasolt a japán békeszerződés amerikai-angol tervezetéhez. Ha a konferencia „elfogadta volna azokat a módosításokat, a japán békeszerződés a Távol-Kelet tartós békéjének szilárd alapjává válhatott volna”. A szovjet módosítások és kiegészítések kimondták: 1. meg kell akadályozni a japán militarizmus újjáéledését; 2. ki kell vonni Japán területéről a külföldi megszálló csapatokat, és meg kell tiltani, hogy idegen katonai támaszpontokat létesítsenek japán területen; 3. Japán nem vehet részt olyan koalíciókban vagy katonai szövetségekben, amelyek a Japán elleni háborúban résztvett hatalmak bármelyike ellen irányulnak; 4. a területi kérdéseket az érvényben levő nemzetközi egyezmények rendelkezései szerint kell megoldani; 5. biztosítani kell a japán nép demokratikus jogait és szabadságát; 6. lehetővé kell tenni a békés célokra termelő japán ipar akadálytalan fejlődését, a többi állammal folytatott japán kereskedelem előmozdítását, továbbá azt, hogy Japán hozzáférjen a nyersanyagforrásokhoz.

Az Egyesült Államok kormánya a konferencián kihasználva az amerikai imperializmusnak engedelmességet „többséget”, amely olyan államokból állt, amelyek valójában egyáltalában nem vettek részt a Japán elleni háborúban — megakadályozta a szovjet javaslatok elfogadását.

A Szovjetunió, Lengyelország és Csehszlovákia megtagadta a sanfranciscói konferencián a Japánra ráerőszakolt szerződés aláírását.

Az amerikai tervezetet erőlyesen elítélte a Kínai Népköztársaság, a Vietnami Demokratikus Köztársaság, a Koreai Népi Demokratikus Köztársaság, a Mongol Népköztársaság és sok más ázsiai ország demokratikus közvéleménye. India és Burma is megtagadta a sanfranciscói konferencián való részvételt.

A külön „békeszerződés” aláírásának napján bejelentették

a japán-amerikai „biztonsági szerződés” megkötését. Ez a szerződés feljogosítja az Amerikai Egyesült Államokat, hogy korlátlan ideig „Japánban és közelében” szárazföldi, légi és haditengerészeti erőket tarthasson. E szerződés értelmében az amerikai csapatokat arra is fel lehet majd használni, hogy Japánban letörjék „a nagyarányú belső felkeléseket és rendzavarásokat”.

Ezt valamennyi ország demokratikus közvéleménye úgy értékelte, hogy az amerikai és a japán reakció között egyesség jött létre Japán amerikai megszállásának meghosszabbítására vonatkozóan, az ország gyarmati leigázása és amerikai felvonulási területté változtatása érdekében, továbbá azért, hogy az országot a háborús gyujtogatók agresszív, imperialista tervei megvalósításának eszközévé tegyék.

Az amerikai és a japán reakciónak ez a bűnös egyessége, melynek alapján Japánt remilitarizálják, és újabb agresszív háború tűzfészkévé változtatják, felháborítja a japán népet. Erről tanúskodik az a tény, hogy Japánban erősödik a békemozgalom, ezt mutatják a tömeges megmozdulások a külön békeszerződés, Japán újrafelfegyverzése és az amerikai és a japán monopóliumok agresszív szövetsége ellen.

**A Szovjetunió harca
a koreai nép nemzeti
érdekeinek védelméért**

A japán imperializmus leverésének egyik legfontosabb eredménye Korea felszabadulása volt. De Korea háború utáni fejlődése azt bizonyította, hogy a koreai népnek a gyarmati függőségtől való teljes felszabadulását most újabb

ellenség — az amerikai imperializmus — gátolja.

Korea területén Japán fegyverletétele után két övezet létesült: az egyiket az Egyesült Államok, a másikat pedig a Szovjetunió fegyveres erői szállták meg. Az a parancs, amely a japán csapatok fegyverletételéről intézkedett, kimondta, hogy a szovjet csapatok a japánok fegyverletételét Korea területén a 38. szélességi foktól északra, az amerikai csapatok pedig az ettől a vonaltól délre eső területen fogadják.

A Szovjetunió, az Amerikai Egyesült Államok és Anglia külügyminisztereinek 1945 decemberi moszkvai értekezlete külön határozatot hozott Koreáról. E határozat konkrétan megjelölte, miként kell Koreát független, szuverén állammá tenni. Az Egyesült Államok ellenezte, hogy Koreának nyomban megadják a teljes függetlenséget, azért felmerült az a kérdés, hogy Korea felett ideig-

lenes gyámságot kell létesíteni az Egyesült Nemzetek Szervezetének védnöksége alatt.

A gyámság elvének értelmezésével és megvalósításával kapcsolatban már kezdettől fogva két különböző felfogás állt egymással szemben. A Szovjetunió az Egyesült Nemzetek Szervezetének Alapokmánya által előírt gyámságot olyan eszköznek tartja, amely előmozdítja, hogy a függő ország független orszaggá váljék. Szerinte ez a gyámság az Egyesült Nemzetek Szervezete által az elmaradott országoknak nyújtott segítség olyan formája, amely a gyarmati rendszer és a vele kapcsolatos gyarmati kizsákmányolás megszüntetésére vezet.

Az Egyesült Államok felfogása szerint a gyámság egészen mást jelent — a mandátumos rendszernek egyik válfaját, amely eszköz a gyarmatok újrafelosztására az imperialisták között, olyan forma, amelyben megmarad a gyarmati országok politikai, gazdasági és katonai függősége az imperialista anyaországgal szemben.

A Szovjetunió részvétele az Egyesült Nemzetek Szervezetének Alapokmánya értelmében létesített gyámság megvalósításában, kezdettől fogva akadályozta, hogy ezt az intézményt hódító, agresszív célokra használják fel. Ezért az imperialista hatalmak minden eszközzel arra törekedtek, hogy kirekesszék a Szovjetuniót az ENSz által létesített mindenfajta gyámságból.

Korea ügyében a külügyminiszterek moszkvai értekezletén egyezmény jött létre, amely kimondotta, hogy Korea fölött ideiglenes gyámság létesül, mégpedig a gyámság lényegének szovjet értelmezése alapján. Az egyezmény olyan intézkedésként határozta meg a gyámságot, amely elősegíti a koreai nép politikai, gazdasági és társadalmi fejlődését, a demokratikus önkormányzat fejlesztését és Korea állami szuverenitásának megteremtését. Kollektív gyámságról volt szó — a Szovjetunió, az Amerikai Egyesült Államok, Anglia és Kína által gyakorolt gyámságról. A gyámság időtartamát az amerikaiak tízéves javaslatával szemben öt évben állapították meg. Megjegyzendő, hogy a Korea feletti gyámságra vonatkozó amerikai tervezet, amelyet a moszkvai külügyminiszteri értekezleten megvitattak, erősen antidemokratikus jellegű volt és lényegében kizárta a koreai kormány önálló tevékenységének a lehetőségét. Az amerikai tervezet többek között kimondta, hogy Koreában legelőször is a két szövetséges parancsnok vezetése alatt álló egységes közigazgatást kell megteremteni. A tervezet egyúttal rámuta-

tott arra, hogy a koreaiakat be fogják vonni az egységes közigazgatásba, „amennyiben ez megvalósítható, mégpedig adminisztratív és a katonai parancsnokok mellé beosztott tanácsadói minőségben”.

A moszkvai külügyminiszteri értekezleten a Koreára vonatkozóan elfogadott és az 1945 december 28-án nyilvánosságra hozott határozatok lényegesen különböztek az Egyesült Államok antidemokratikus javaslataitól.

Az egyezmény előírta, hogy egy közös szovjet-amerikai bizottságot kell alakítani, amely a Koreában állomásozó szovjet és amerikai csapatok parancsnokát képviseli, s feladata, hogy „közreműködjék az ideiglenes koreai kormány megalakításában...”

A kérdés kezdettől fogva úgy merült fel, hogy Koreának önálló kormánnyal kell rendelkeznie, amely ideiglenesen a hatalmak támogatásával működik. A szovjet-amerikai bizottságot megbízták, hogy dolgozza ki a gyámság megvalósításának konkrét feltételeit és formáit, s ezzel kapcsolatban — ismét a Szovjetunió követelésére — kikötötték, hogy ezeket a feltételeket a bizottság az ideiglenes koreai kormánnyal közösen dolgozza ki, és ebbe a munkába a koreai demokratikus szervezeteket is bevonják. Ilymódon arról volt szó, hogy a koreaiak maguk is résztvesznek a gyámság formájának a megállapításában.

De már a közös szovjet-amerikai bizottság első ülésén, 1946 márciusában, kiderült, hogy az Egyesült Államok nem akarja a demokratikus koreai kormány megalakítását és nem akar tanácskozni a koreai tömegszervezetekkel. Az amerikai megbízottak mindenképpen ellenezték, hogy a bizottság felvegye a kapcsolatot a koreai haladó szervezetekkel — szakszervezetekkel, női, ifjúsági és egyéb szervezetekkel, melyek valóban képesek közreműködni az ország demokratizálásában. Azoknak a koreai szervezeteknek a listáján, amelyeket az amerikaiak „megfelelőknek” tartottak ahhoz, hogy tanácskozzanak velük, csupán reakciós szervezetek, vagy mesterségesen létrehozott, amerikai ügynökök által vezetett kis csoportok vagy egyesületek szerepeltek.

Már a bizottság első ülésén bebizonyosodott, hogy az amerikai imperialisták a moszkvai határozatok megghiúsításának útjára léptek. Az amerikai imperializmus nyíltan kimutatta terjeszkedő törekvéseit azáltal, hogy megghiúsította a közös szovjet-amerikai bizottság munkáját.

Ugyanakkor Észak-Koreában a Szovjetunió aktív támogatásával rendkívül fontos demokratikus átalakításokat hajtottak végre. Megvalósították a földreformot. A japánok vagy bérenceik tulajdonában levő földet, a gazdasági felszereléseket, az igaerőt elkobozták, ami lehetővé tette, hogy a földnélküli és kevés földdel rendelkező koreai parasztoknak megfelelő földparcellákat juttassanak.

A volt japán ipart államosították. Ez azt jelentette, hogy a nép kezébe kerültek az összes nagyüzemek, mert Koreának majdnem egész nagyipara japán tulajdonban volt, és ily módon az össznépi tulajdon szilárd alaphoz jutott további fejlődése számára.

Észak-Koreában megalakult a népi hatalom. A demokratikus úton választott népi bizottságok biztos kézzel vezették az országot a gyarmati mult felszámolásának az útján. Korea újjászületett demokratikus erőit a Szovjet Hadsereg parancsnoksága minden módon támogatta.

A Szovjetunió követelte, hogy a közös szovjet-amerikai bizottság ismét kezdje meg munkáját, és hajtsák végre a moszkvai határozatokat.

A bizottság 1947 májusában ismét összeült. Molotov és Marshall külügyminiszterek levélváltásukban megállapodtak abban, hogy a szovjet-amerikai bizottság a koreai kormány megszervezésének a kérdésében csak azokkal a szervezetekkel fog tanácskozni, melyek támogatják a moszkvai konferencia határozatait.

E feltétel ellenére az amerikai imperialisták ismét szabotálták a moszkvai határozatokat. Az amerikai katonai közigazgatás Dél-Koreában kegyetlen rendőrterrorrt honosított meg, hogy szétzúzza a haladó szervezeteket és lehetetlenné tegye, hogy Dél-Korea demokratikus erői képviseltessék magukat. Emiatt a közös bizottság tárgyalásai ismét zsákutcába jutottak, és az Egyesült Államok 1947 augusztus végén azt javasolta, hogy hagyják abba a Koreára vonatkozó kétoldalú tárgyalásokat és térjenek át a koreai kérdés „négyoldalú” megvitatására — Kína és Anglia részvételével. Az amerikai kormány végérvényesen fel akarta rúgni a moszkvai határozatokat és azt indítványozta, hogy a négyhatalmi értekezlet vitassa meg mind Dél-Korea, mind Észak-Korea különálló ideiglenes törvényhozó gyűlése összehívásának a kérdését.

Ennek a javaslatnak az volt a célja, hogy Koreában még jobban elmélyüljön a szakadás, s ezt a szakadást a két önálló törvényhozó gyűlés megalakítása törvényesítse.

A Szovjetunió elutasította ezt a javaslatot, mert az megsértette a moszkvai határozatokat. A szovjet kormány 1947 szeptemberében azt javasolta, hogy 1948 elejéig egyidejűleg vonják ki Korea területéről mind a szovjet, mind az amerikai csapatokat. Ennek a javaslatnak az volt a célja, hogy meggyorsítsa Korea egyesítését, valamint lehetővé tegye a koreai népnek, hogy akadálytalanul megalakítsa demokratikus államát, mert addigra már megszilárdultak azok a haladó erők, melyek teljes felelősséget vállalhattak az ország sorsáért. Az Egyesült Államok kormánya elutasította ezt a javaslatot.

Az Egyesült Államok a Szovjetunió tiltakozása ellenére az ENSz közgyűlésének második ülésszaka elé terjesztette a koreai kérdést, és a „többség” segítségével határozatot erőszakolt ki, melynek értelmében különleges ENSz-bizottságot küldtek az észak- és délkoreai „választások megfigyelésére”. Ez ismét olyan kísérlet volt, melynek az volt a célja, hogy az Egyesült Nemzetek Szervezetének segítségével álcázzák az amerikai hódító politikát.

Az ENSz-bizottságot a koreaiak részvétele nélkül alakították meg abból a célból, hogy durván beleavatkozzék Korea ügyeibe. Ezért a Szovjetunió és a népi demokratikus országok bojkottálták az ENSz „koreai bizottságának” megválasztását és nem voltak hajlandók résztvenni munkájában. A nép hatalmas tiltakozó tömegtüntetésekkel fogadta a bizottságot, amikor megérkezett Dél-Koreába. Észak-Korea hatóságai — a népi bizottságok — megtiltották az ENSz-bizottságnak, hogy Észak-Korea területére lépjen.

1948 áprilisában Dél- és Észak-Korea képviselőinek Észak-Koreában, Phenjanban egybegyűlt közös értekezlete azzal a kéréssel fordult az Amerikai Egyesült Államok és a Szovjetunió kormányához, hogy vonják ki Koreából az amerikai és a szovjet csapatokat, hogy ily módon megszűnjék a két övezetre való szakadás, ami csak kárára van az országnak.

A Szovjetunió kormánya május 7-én azt válaszolta, hogy ő már korábban is javasolta csapatai kivonását, azzal a feltétellel, hogy egyidejűleg az amerikaiak is kivonják csapataikat.

1948 augusztusában az észak- és délkoreai politikai pártok

és tömegszervezetek képviselői közös értekezletének kezdeményezésére megtörténtek a küldöttválasztások Korea központi hatalmi szervébe — a Legfelsőbb Népgyűlésbe. A választások az északi részen legálisak, Dél-Koreában pedig illegálisak voltak. A sikeres választások után megalakult a Legfelsőbb Népgyűlés, amely az egész koreai nép akaratát képviselte.

A Legfelsőbb Népgyűlés megválasztotta a koreai központi kormányt — melynek feje Kim Ir Szen, a nemzet hőse, a japán imperializmus elleni küzdelem bátor harcosa lett —, és kikiáltotta a Koreai Népi Demokratikus Köztársaságot.

A Legfelsőbb Népgyűlés 1948 szeptember 10-én kérést intézett a Szovjetunió és az Amerikai Egyesült Államok kormányához, hogy egyidejűleg vonják ki csapataikat Koreából, és egyúttal hálával emlékezett meg arról, hogy a Szovjetunió már korábban kifejezte ilyenirányú készségét. A Szovjetunió Legfelsőbb Szovjetjének Elnöksége erre üzenettel válaszolt, amely rámutatott arra, hogy mivel megalakult az Észak és Dél különféle politikai irányait képviselő egységes koreai kormány, jogosan feltételezhető, hogy a külföldi csapatok Koreából való kivonásának pillanatában és utána is fennmarad az országban a rend és a nyugalom, így tehát semmi ok sincs arra, hogy továbbra is halogassák a csapatok kivonását. A Szovjetunió Legfelsőbb Szovjetjének Elnöksége bejelentette: a Szovjetunió kormányának utasítást adott arra, hogy 1948 december végéig hajtsa végre a szovjet csapatok kivonását Észak-Koreából. Az üzenet egyben azt a reményt fejezte ki, hogy az amerikai kormány is hasonlóképpen határoz²³.

De a Koreával szemben követett amerikai politika imperialista, hódító célokat tűzött maga elé. A szovjet csapatokat kivonták Észak-Koreából, de ugyanakkor nem vonták ki az amerikai csapatokat Korea déli részéből. Ellenkezőleg: az amerikaiak fokozott katonai tevékenységet fejtettek ki Dél-Koreában: kaszárnyákat, repülőtereket kezdtek építeni, és sietve felállították ügynökök — a magát Korea „elnökének” nevező — Li Szin Man bábhadzseregét.

Sztálin, a Szovjetunió minisztertanácsának elnöke, 1948 október 12-én válaszolt Kim Ir Szen levelére, aki kérte a Szovjet-

²³ Lásd A Szovjetunió és a koreai kérdés. (Okmányok.) A Szovjetunió külügyminisztériuma. Moszkva, 1948. 100—101. old. (oroszul).

uniót, hogy létesítsen diplomáciai kapcsolatot a Koreai Népi Demokratikus Köztársasággal. Sztálin elvtárs bejelentette, hogy a Szovjetunió hajlandó a Koreai Népi Demokratikus Köztársasággal diplomáciai kapcsolatot létesíteni. Rövidesen létrejött a diplomáciai kapcsolat a két ország között, 1949 tavaszán pedig Kim Ir Szen és a koreai kormány más tagjai Moszkvába látogattak, ahol több egyezményt írtak alá a Koreai Népi Demokratikus Köztársaság és a Szovjetunió közötti gazdasági és kulturális együttműködésre vonatkozóan.

Ilymódon Észak-Korea a Szovjetunió segítségével három és fél év alatt hatalmas utat tett meg. Az imperialista Japán gyarmatából hamarosan független, népi demokratikus köztársaság lett. Az ország északi részén a koreai nép mélyreható társadalmi és gazdasági átalakításokat hajtott végre. A dél-koreai partizánharc fokozódó lendülete azt mutatta, hogy a dél-koreai néptömegek szerették volna országukat minél hamarabb egyesíteni Észak-Koreával, arra törekedtek, hogy elzavarják az amerikai imperialistákat meg bábjaikat, és megvalósítsák az északon már korábban végrehajtott demokratikus reformokat.

Li Szin Man dél-koreai bábrendszerét az amerikai imperialisták hozták létre, s arra használták fel, hogy Dél-Koreát leigázzák, és az amerikai agresszió távolkeleti hídfőállásává tegyék.

Az Egyesült Államok kormánya hivatalos koreai képviselőjén keresztül testvérháborúra uszította Li Szin Man klikkjét, és ennek érdekében politikai, gazdasági és katonai támogatásban részesítette, irányította a liszinmanista hadsereg megszervezését és kiképzését, valamint az Észak-Korea elleni támadás terveinek kidolgozását.

A Koreai Népi Demokratikus Köztársaság kormánya igyekezett elkerülni a testvérháborút, és minden tőle telhetőt elkövetett az ország békés egyesítése érdekében. A koreai nép többsége Korea békés egyesítésének programja körül tömörült. Ezt a programot a Demokratikus Hazafias Egységfront már 1949 júniusában kidolgozta, és a Koreai Népi Demokratikus Köztársaság kormánya teljes egészében támogatta. A Demokratikus Hazafias Egységfront 1950 június elején újból javasolta az ország békés egyesítését. A Koreai Népi Demokratikus Köztársaság Legfelsőbb Népgyűlésének elnöksége, figyelembevée a koreai népnek az ország békés egyesítésére irányuló törekvéseit, s a demokratikus pártok

és tömegszervezetek kívánságát, 1950 júniusában javasolta az ország békés egyesítését, olymódon, hogy a Koreai Népi Demokratikus Köztársaság Legfelsőbb Népgyűlését és a dél-koreai „nemzetgyűlést” egybeolvasztják.

Az amerikai imperialisták és dél-koreai bábjaik ezt a békés kezdeményezést a Koreai Népi Demokratikus Köztársaság „gyengesége” jelének fogták fel.

Az amerikai imperializmus agressziója a koreai nép ellen

A liszinmanista csapatok 1950 június 25-én Washington parancsára megtámadták Észak-Koreát. Arra számítottak, hogy hamarosan megsemmisítik a népi demokratikus köztársaságot és alávetik az amerikai hódítóknak.

De már az Egyesült Államok által kiprovokált agresszió első napjai azt mutatták, hogy az események nem alakulnak kedvezően a dél-koreai kormány számára. A Koreai Népi Demokratikus Köztársaság számos sikert ért el az amerikai tanácsadók vezette dél-koreai csapatok elleni harcban.

Az Egyesült Államok kormánya attól félt, hogy Li Szin Man rendszere összeomlik, ezért nyomában megkezdte a nyílt intervenciót Koreában. Parancsot adott légi, haditengerészeti, majd később szárazföldi erőinek is, hogy lépjenek harcba a dél-koreai kormány oldalán a koreai nép ellen. Ilymódon az Egyesült Államok kormánya az agresszió előkészítésének politikájáról áttért a nyílt agressziós cselekedetekre, leplezetlenül beavatkozott Korea belügyeibe, megindította a fegyveres intervenciót.

Az amerikai imperialisták igyekeztek igazolni a Korea elleni intervenciójukat, és azért hazug módon arra hivatkoztak, hogy az intervenció állítólag az ENSz Biztonsági Tanácsának a megbízásából történt.

Valójában azonban az Egyesült Államok kormánya a koreai fegyveres intervenciót már 1950 június 27., a Biztonsági Tanács összehívása előtt megkezdte, és nem törődött azzal, hogy milyen határozatot hoz majd a Biztonsági Tanács. Ilymódon az amerikai imperialisták az Egyesült Nemzetek Szervezetét a béke megbontásának befejezett ténye elé állította.

A Biztonsági Tanács tagjainak egy része csupán antedatálva szentesítette az Egyesült Államok kormányának határozati javaslatát, mely jóváhagyja e kormány agresszív cselekedeteit. Sőt,

az amerikai határozatot az ENSz Alapokmányának durva megsértésével fogadták el.

Az ENSz Alapokmányának 27. cikkelye előírja, hogy fontos kérdésekben a Biztonsági Tanács minden határozatához legalább hét szavazat szükséges, beleértve a Biztonsági Tanács mind az öt állandó tagja — vagyis a Szovjetunió, Kína, az Amerikai Egyesült Államok, Anglia és Franciaország — szavazatát.

Ezzel szemben az Egyesült Államok koreai intervencióját helybenhagyó amerikai határozatot a Biztonsági Tanács két állandó tagja — a Szovjetunió és Kína — távollétében hozták, mert az Egyesült Államoknak a kínai néppel szemben ellenséges álláspontja megfosztotta a Kínai Népköztársaságot attól a lehetőségtől, hogy — jogosan — képviselője legyen a Biztonsági Tanácsban.

Ilymódon ez a határozat, amelyet a Biztonsági Tanács tagjainak egy része az Egyesült Államok kormányának nyomására 1950 június 27-én elfogadott, jogellenes határozat volt, és ellenséges cselekedet a békével szemben.

A Szovjetunió kormánya nyomban és erélyesen elítélte az Egyesült Államok koreai agresszív cselekedeteit. A. A. Gromiko, a Szovjetunió külügyminiszterhelyettese, „A koreai fegyveres intervencióról” szóló 1950 július 4-i nyilatkozatában megállapította:

„Miben állnak a koreai amerikai fegyveres intervenció igazi céljai? Szemmelláthatólag arról van szó, hogy az Egyesült Államok agresszív körei azért sértették meg a békét, hogy ne csak Dél-Koreát, hanem Észak-Koreát is kezükbe kaparintsák. Az amerikai fegyveres erők benyomulása Koreába, nyílt háborút jelent a koreai nép ellen. Célja — hogy megfossza Koreát nemzeti függetlenségétől, megakadályozza az egységes demokratikus koreai állam megteremtését és Koreában erőszak útján népellenes rezsimet teremtsen, mely lehetővé tenné az Egyesült Államok uralkodó köreinek, hogy az országot gyarmatukká változtassák és a koreai területet távolkeleti katonai-stratégiai ugródeszkájukul használják fel.”

„A szovjet kormány — állapította meg a továbbiakban a nyilatkozat — változatlanul tartja magát az egész világ békéje megszilárdítása politikájához és ahhoz a hagyományos elvéhez, hogy nem avatkozik bele más államok belügyeibe.

A szovjet kormány azt tartja, hogy a koreaiaknak ugyan-

olyan joguk van ahhoz, hogy saját belátásuk szerint rendezzék belső nemzeti ügyüket Észak- és Dél-Korea egységes nemzeti állammá való egyesítése terén, mint amilyen joguk volt az észak-amerikaiaknak a múlt század hatvanas éveiben, amikor Északot és Délt egységes nemzeti államban egyesítették.

Az elmondottakból következik, hogy az Amerikai Egyesült Államok kormánya ellenséges aktust hajtott végre a béke ellen és hogy reá hárul a felelősség az általa foganatosított fegyveres agresszió következményeiért²⁴.

A szovjet diplomácia maradéktalanul leleplezte azt a méltatlan játékot, amelyet azáltal űztek, hogy az amerikaiak koreai agresszióját az ENSz „védelmi intézkedéseinek” keresztelték el.

Az ENSz-en belüli hamis amerikai „többségnek” azzal a törekvéssel szemben, hogy kiterjessze a koreai agressziót, a szovjet küldöttség konkrét tervet nyújtott be a koreai probléma békés rendezésére.

A Szovjetunió, az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaság, a Belorusz Szovjet Szocialista Köztársaság, Lengyelország és Csehszlovákia képviselői a közgyűlés V. ülészaka elé közös határozattervezetet terjesztettek Korea függetlenségének kérdéséről. A tervezet az alábbi javaslatokat tartalmazta:

„1. A koreai hadviselő felek haladéktalanul szüntessék meg a hadműveleteket.

2. Az Amerikai Egyesült Államok kormánya és más államok kormányai haladéktalanul vonják ki csapataikat Koreából, hogy ezáltal megteremtsék azokat a feltételeket, amelyek biztosítják a koreai nép elidegeníthetetlen szuverén jogának megvalósulását, azt, hogy szabadon dönthessen belső állami ügyeiben.

3. A külföldi csapatok kivonása után, az egységes, független koreai állam kormányának megalakítása végett, a legrövidebb időn belül Korea egész lakosságának szabad akaratnyilvánítása alapján egész Koreában nemzetgyűlési választásokat kell tartani.

4. A szabad, országos nemzetgyűlési választás megszervezésére és lefolytatására a Koreai Népi Demokratikus Köztársaság Legfelsőbb Népgyűlése és a délkoreai nemzetgyűlés képviselői együttes ülésen paritásos bizottságot választanak Észak- és Dél-Korea képviselőiből.

²⁴ El a kezekkel Koreától! 53. és 57. old.

Az együttes ülés egyúttal megválasztja az ideiglenes összkoreai bizottságot, melynek feladata az, hogy igazgassa az országot. A bizottság az összkoreai nemzetgyűlés megválasztásáig és egész Korea állandó kormányának megalakulásáig működik.

5. Az összkoreai szabad nemzetgyűlési választások lefolyásának megfigyelésére ENSz-bizottságot kell alakítani, amelyben feltétlenül részt kell venniük a Koreával határos államok képviselőinek.

6. A gazdasági és szociális tanács Korea háborúsújtotta népgazdaságának helyreállítása érdekében Korea képviselőinek részvételével, sürgősen dolgozzon ki terveket arra vonatkozóan, hogy a koreai népet az ENSz révén miként lehet a szükséges gazdasági és műszaki segítségben részesíteni.

7. Az összkoreai kormány megalakulása után a Biztonsági Tanács vizsgálja meg Koreának az Egyesült Nemzetek Szervezetébe való felvétele kérdését.”

A szovjet kormány azzal egyidejűleg, hogy benyújtotta ezeket a javaslatokat, melyeknek célja a koreai probléma minél előbbi rendezése volt, ragaszkodott ahhoz, hogy az amerikai légitörő haladéktalanul hagyja abba a koreai békés lakosság és a békés városok embertelen, barbár bombázását.

Az Egyesült Nemzetek Szervezetében az amerikai agresszornak engedelmeskedő „többség” elutasította a Szovjetuniónak ezt a rendkívül humánus javaslatát.

Az amerikai imperialisták hebizonyították, hogy a koreai nép leigázására és arra törekednek, hogy Korea egész területét — Dél- és Észak-Koreát egyaránt — amerikai gyarmattá változtassák. Miközben Koreában az amerikai intervenciós csapatok álszent módon az Egyesült Nemzetek Szervezetének kék zászlajával takaróznak, a békés lakosság ellen elkövetett hajmeresztő gáztettekkel szennyezik be magukat.

A koreai nép hősi harca az amerikai intervenciók ellen meleg együttérzést keltett a Szovjetunióban, és ez a harc valamennyi szovjet ember rokonszenvét kivívta.

A szovjet emberek érzelmeit az a válasz fejezi ki, melyet Sztálin elvtárs küldött Kim Ir Szen üdvözlétére a Szovjetunió és a Koreai Népi Demokratikus Köztársaság közti diplomáciai kapcsolat felvételének második évfordulója alkalmából.

„Kívánom az országa függetlenségét hősiesen védelmező

koreai népnek, hogy sikeresen fejezze be sok-sok év óta tartó küzdelmét az egységes, független, demokratikus Korea megteremtéséért”²⁵.

Az intervenciós csapatok — amelyek 90 százalékban amerikai egységekből állnak, de vannak köztük angol, francia, török és egyéb egységek is — számbeli és technikai fölényük kihasználásával, 1950 őszén visszaszorították a Koreai Néphadsereget Korea északi határáig, és ezzel közvetlenül fenyegették a Kínai Népköztársaságot.

Ekkor a kínai önkéntesek a koreai nép segítségére siettek.

1950 november végén és decemberben a Koreai Néphadsereg, a Kínai Népköztársaságból érkezett önkéntesek segítségével, hatalmas vereséget mért MacArthur intervenciós csapataira, és visszavonulásra kényszerítette őket. A hadműveletek áttevődtek a 38. szélességi fok övezetébe. A koreai amerikai intervenció teljesen lelepleződött, és még az Egyesült Államok vezető köreiből is ellenzéki hangulatot keltett. MacArthurt leváltották a főparancsnoki tisztségről. De Truman kormánya továbbra is makacsul ragaszkodott agresszív cselekedeteihez és a háború kiterjesztésével fenyegetőzött.

J. A. Malik, a Szovjetunió képviselője az Egyesült Nemzetek Szervezetében, 1951 június 23-i rádióbeszédében azt javasolta, hogy a hadviselő felek kezdjenek tárgyalásokat a tűzszünetről, a fegyverszünetről és csapataikat kölcsönösen vonják vissza a 38. szélességi foktól.

A szovjet békekezdeményezés alapján 1951 júliusában megkezdődtek a fegyverszüneti tárgyalások egyfelől a Koreai Néphadsereg és a kínai önkéntesek főparancsnokságának, másfelől a koreai amerikai haderők főparancsnokságának a képviselői között. De az amerikai félnek a tárgyalásokon tanúsított magatartása megmutatta, hogy az imperialista erőknél a tárgyalások meghíúsítása és a rablóháború folytatása az érdekük. A koreai nép és a kínai népi önkéntesek hősi harca az amerikai-angol agresszorok ellen, továbbá a koreai események egész menete megmutatja, hogy mennyire megcáfolhatatlanul igazak Sztálin elvtárs szavai:

„Ha Anglia és az Amerikai Egyesült Államok végleg elutasítja

²⁵ Sztálin. A békéért. Második, bővített kiadás. 90. old.

Kína népi kormányának békejavaslatait, akkor a koreai háború csakis az intervenció sok vereségével végződhet”²⁸.

* * *

A fasizmusnak a második világháborúban történt szétzúzása, valamint a világimperializmus pozícióinak jelentős meggyengülése közvetlen következményeként a második világháború után Dél-kelet-Ázsia országaiban hatalmas mértékben fellendült a nemzeti felszabadító harc. Az imperialista hatalmak, nem tudták elnyomni ezt a hatalmas mozgalmat — nemcsak Hollandia és Franciaország, de még Anglia és az Egyesült Államok sem. A harc az elhúzódo gyarmati háborúk formáját öltötte.

Gyarmati háború a vietnami nép ellen A Vietnami Demokratikus Köztársaság a japánellenes harc tüzeiben született meg. A köztársaságot a japán fegyverletétel hírének megérkezése után kiáltották ki a fegyveres harc résztvevői, akik a Demokratikus Frontba tömörülve küzdöttek a japán agresszor ellen.

A Demokratikus Front megdöntötte a monarchiát meg a japán bábok kormányát, és 1945 szeptember 2-án demokratikus kormány alakult Hanoiban, az új köztársaság fővárosában. A köztársasági kormány élére Ho Si Minh, a kiváló kommunista vezető állt, aki a japán megszállás ideje alatt az ellenállási mozgalmat irányította.

Hanoiban 1945 szeptember 2-án kihirdették a Vietnami Demokratikus Köztársaság függetlenségi nyilatkozatát. A nyilatkozat megállapította: „Népünk lerázta magáról azt a jármot, amely közel száz éven át nehezedett reá és végülis kivívta a mi Vietnamunk függetlenségét. Egyidejűleg megdöntötte az ezeréves monarchikus rendszert, és megalakította a köztársaságot.

A fenti okoknál fogva mi, az ideiglenes kormány tagjai, akik Vietnam egész népét képviseljük, kijelentjük, hogy mátol kezdve semniféle kapcsolatunk sincs az imperialista Franciaországgal. Érvénytelennek tekintjük mindazokat a szerződéseket, amelyeket Franciaország kötött Vietnamra vonatkozóan, és megsemmisítünk minden kiváltságot, amelyet a franciák szereztek területünkön.

²⁸ Sztálin. A békéért. Második, bővített kiadás. 93. old.

Vietnam népét lelkesíti ez a lépés és szilárd elhatározása, hogy életre-halálra küzd a francia imperialisták minden agressziós kísérlete ellen.

Meggyőződésünk, hogy a szövetségesek, akik a teheráni és a sanfranciscói konferencián elfogadták a népek egyenlőségének elveit, feltétlenül elismerik Vietnam függetlenségét.

Az a nép, amely több mint nyolcvan esztendőn keresztül oly szívósan szembeszállt a francia uralommal, az a nép, amely az elmúlt évek folyamán olyan állhatatosan harcolt a szövetségesek oldalán a fasizmus ellen, jogosan lehet szabad; az ilyen népnek függetlennek kell lennie”²⁷.

Indokína egész területén rendkívül kedvezően alakult a helyzet a Vietnami Köztársaság számára. A néptömegek a legteljesebb mértékben támogatták a köztársasági kormányt. Khmer (Kambodzsa) és Patet Lao (Laosz) királyságban nemzeti kormány alakult, mely megszakította a kapcsolatot a francia imperializmussal.

De már 1945 szeptemberében, nyomban Vietnam függetlenségének kikiáltása után, Gracey tábornok parancsnoksága alatt angol csapatok érkeztek az országba. Az angolok tüstént a helyi „vichysta” francia gyarmati közigazgatás segítségére siettek, elfoglalták Szaigont, 1945 októberében pedig, miután a francia erősítések Leclerc tábornok parancsnoksága alatt megérkeztek, utasították Teraucsi marsall még le nem fegyverzett japán csapatait, hogy vegyenek részt a vietnami nép elleni hadműveletekben. De az együttes francia-angol-japán intervenció sem tudta eltiporni a fiatal demokratikus köztársaságot. 1946 tavaszán azonban az angol-francia csapatok Vietnam és Kokinkína déli területeiről kiszorították a köztársasági hadsereget és megkezdték hadműveleteiket Annam déli tartományai ellen. A francia megszállás alatt lévő Khmerben és Patet Laóban a feudális vezető réteg egyességre lépett a francia gyarmatosítókkal, mert megijedt a vietnami demokratikus erők harcától és attól, hogy a fejedelemségekben növekszik a felszabadító mozgalom.

A francia hatóságok időnyerés céljából tárgyalásokat kezdtek a köztársasági kormánnyal, mert erőszakkal nem tudták letörni

²⁷ A Vietnami Demokratikus Köztársaság. Okmányok és adatok. Z. Jakobi fordítása. Külföldi Irodalmi Kiadó 1948. 47. old. (oroszul).

a vietnami nép nemzeti felszabadító mozgalmát. Ho Si Minh és a francia kormány megbízottja 1946 március 6-án Hanoiban előzetes kompromisszumos egyezményt írt alá. Az egyezményben Vietnam nagy engedékenységről tett tanúbizonyságot és kimondta, hogy a független Vietnam tagja lesz az Indokínai Föderációnak és a Francia Uniónak. Azt a kérdést, hogy a vietnami kormány joghatósága Indokína mely részeire terjedjen ki, egyelőre nyitvahagyták. Az egyezmény értelmében a francia csapatokat beengedték Észak-Annam és Tonkin területére.

A francia katonai parancsnokság hamarosan azután, hogy a francia csapatok bevonultak Vietnam északi vidékeire, felrúgta az egyezményt és összeütközéseket provokált ki a köztársasági csapatokkal. A gyarmati hatóságoknak csupán azért nem sikerült megvalósítaniuk a köztársaság eltiprására irányuló tervüket, mert a vietnami kormányt az egész nép támogatta.

1946 áprilisában a március 6-i egyezmény értelmében újabb tárgyalások kezdődtek Franciaországgal. A tárgyalások először Dalat-ban, Szaigon közelében folytak, majd később, 1946 júliusától Párizsban. 1946 szeptember 14-én Franciaország és Vietnam között újabb ideiglenes egyezmény jött létre. De francia részről az aláírás után csaknem azonnal szabotálni kezdték ennek az egyezménynek a betartását. A francia jobboldali szocialisták a gyarmati háború nyílt szószólóiként léptek fel.

A francia militaristák által kiprovokált fegyveres összeütközések csak nem akartak véget érni. Miután a francia imperialisták Vietnam északi részén (Haj Fong—Hanoi) jelentős számú csapatot vontak össze, 1946 végén nagyszabású gyarmati háborút robbantottak ki. Noha a francia gyarmatosítók hitszegően egész sor fontos kikötőt és az ország központjait — köztük Hanoit, a köztársaság fővárosát is — elfoglalták, és a köztársaság területét blokád alá vették, mégsem sikerült nekik a Vietnami Demokratikus Köztársaságot erőszakos úton megsemmisíteniük. A köztársaság néphadserege visszaverte a gyarmati csapatok 1947—1948. évi nagy hangon bejelentett „általános támadását”.

Az imperialista propaganda zajos kampányt indított. Azt akarta elhitetni a vietnamiakkal, hogy a franciák állítólag „csak” Ho Si Minh elnök ellen harcolnak. Bollaert, Indokína francia főbiztosa, demagóg kijelentést tett: Franciaország kész a Francia Unió keretében elismerni Vietnam „függetlenségét”, ha a vietnami

kormány élére „mérsékelt” elemek kerülnek. A francia imperialisták egyrészt a katolikus köröknek, másrészt pedig Bullittnak, az amerikai imperializmus ügynökének közvetítésével tárgyalásokat kezdtek Bao Dajjal, Annam volt bábcászárával, hogy álljon a „független” Vietnami élére. Bao Daj bábkormánya 1949 elején leváltotta a franciák előbbi lakáját, Szuan tábornokot.

A köztársaság leleplezte az imperialisták mesterkedéseit.

Vietnam felszabadult területén demokratikus reformokat hajtottak végre. A Ho Si Minh körül tömörülő néptömegek magasfokú öntudatot és szervezettséget tanúsítottak a külföldi imperialisták és bábjaiak ellen folytatott harcban.

A vietnami nép elleni bűnös gyarmati háború fő szervezője az amerikai imperializmus volt. Vietnam franciák megszállta területein az amerikai monopóliumok kényük-kedvük szerint üzték rablógazdálkodásukat. De azok a bábrendszerek, amelyeket a francia imperialisták amerikai támogatással létesítettek Vietnam megszállt részein, valamint Patet Laóban és Khmerben, szerfölött gyenge és megbízhatatlan gátnak bizonyultak a rohamosan fejlődő nemzeti felszabadító mozgalommal szemben, amelyet a Vietnami Demokratikus Köztársaság sikerei lelkesítettek. Azok az egyenlőtlen szerződések, amelyeket Bao Daj és az angolok meg az amerikaiak más indokínai ügynökeinek „kormányai” kötöttek az imperialistákkal, csak elősegítették e bábkormányok gyors lelepleződését.

A gyalázatos gyarmati háború, melyet a francia imperialisták indítottak a vietnami nép ellen, még jobban megacélozta a vietnami népet és erősítette függetlenségi törekvését.

A Vietnami Demokratikus Köztársaság hős csapatai 1950 elejéig az ország területének mintegy 90 százalékát, több mint húszmillió lakost szabadítottak fel a francia imperialisták uralma alól. A köztársaság megszállt területein alig kétfélmillió lakos él.

A Szovjetunió kormánya 1950 január 30-án, Ho Si Minh-nek, a Vietnami Demokratikus Köztársaság elnökének kérésére közölte, hogy hajlandó diplomáciai kapcsolatot létesíteni a Vietnami Demokratikus Köztársasággal.

A szovjetkormánynak ez az elhatározása a Szovjetunió leninista külpolitikájából fakadt, mely tiszteletben tartja a népek függetlenségét és azt a jogukat, hogy önálló állami életet éljenek.

A kínai demokrácia győzelme és az a tény, hogy a Szovjet-

unió, a Kínai Népköztársaság és a népi demokratikus országok diplomáciailag elismerték a Vietnami Demokratikus Köztársaságot, újabb hatalmas lökést adott a vietnami nép szabadságharcának, mely sikeresen bontakozott ki a francia és az amerikai imperializmus egyesült erői ellen. A Vietnami Néphadsereg 1950 szeptemberében ellentámadásba lendült és az ország északi részén komoly vereséget mért a francia csapatokra.

Gyarmati háború az indonéz nép ellen Indonézia népe a vietnami néppel egyidejűleg szintén megkezdte harcát az imperialista elnyomás alól való felszabadulásért. De a független Indonéz Köztársaság kikiáltása olyan körülmények között történt, amelyek nagyban különböztek a vietnami körülményektől.

Noha Indonéziában a második világháború idején fellendült a japánellenes mozgalom és a kommunisták vezetésével nagyarányú partizánharc folyt a megszállók ellen, az indonéz nemzeti mozgalomnak a burzsoá-földbirtokos vezető rétegek érdekeit képviselő hivatalos vezérei érintkezésben álltak a japán hatóságokkal.

Szukarno, Hatta és az indonéz burzsoá nacionalisták egyéb képviselői arról tárgyaltak a japánokkal, hogy Indonézia a japánoktól kapja meg a „függetlenséget”.

A japán megszállók hitegették az indonéz burzsoá nacionalistákat, de ugyanakkor kitértek a határozott válasz elől, mindaddig, amíg a frontok helyzete nem vált egyre fenyegetőbbé számukra.

Teraucsi marsall szaigoni vezérkara 1945 júliusában Tokióból azt az utasítást kapta, hogy lépjen érintkezésbe az indonéziai nacionalistákkal és „vitassa meg” velük az indonéz „függetlenség” problémáját. Mint erről Szukarno interjúja tanúskodik, melyet 1945 november 18-án adott a *Hindu* című lap tudósítójának, a japánok 1945 júliusában „végülis beleegyeztek abba, hogy előzetes értekezletet hívjanak össze az Indonézia függetlenségével kapcsolatos kérdések megvitatására”²⁸.

Teraucsi 1945 augusztus 5-én Tokióból rádiótávíratot kapott, melyben utasították, hogy az „indonéz függetlenségi probléma”

²⁸ Lásd *The Rise of the Indonesian Republic*. Amerasia. 11. köt. 1. sz. 1947 január. 17. old.

újabb megvitatása érdekében haladéktalanul hívja ismét Indokínába az indonéziai vezetőket ⁹.

Szukarno, Hatta és Radzsiman augusztus 9-én érkezett meg Teraucsi főhadiszállására, azon a napon, amelyen a Szovjetunió megkezdte háborúját Japán ellen. A három politikust Batáviából japán repülőgép hozta a főhadiszállásra. A japánok azonban akkor már nem voltak abban a helyzetben, hogy tovább folytathatták volna játékokat az indonéz burzsoá nacionalistákkal.

A japán területablókat teljesen demoralizálta a szovjet csapatok támadása, majd nemsokára bekövetkezett a japán imperializmus összeomlása. Ilyen körülmények között Szukarno és Hatta 1945 augusztus 17-én kiáltványt bocsátott ki az Indonéz Köztársaság megalakításáról. A kiáltvány megállapította:

„Mi, Indonézia népe ezennel kikiáltjuk függetlenségünket. Minden nemzetnek joga van a függetlenségre. A leigázás minden formáját el kell törölni, mert az ellenkezik az emberiségre vonatkozó felfogással. Harcunk dicső szakaszába lépett akkor, amikor az indonéz nép elérte a Szabad Indonéz Állam kapuit. Ez az állam független, egységes, igazságos és virágzó állam.

Az indonéz nép hálát ad a mindenható istennek és a szabad nemzeti élet legmagasztosabb ideáljaitól vezéreltetve ezennel kinyilatkoztatja, hogy mátol kezdve mindörökre szabad.

Az Indonéz Köztársaságban a szuverenitás a népé. A köztársaság síkraszáll az igazságosságért, az erkölcsért és az emberiségért, Indonézia egységéért és a demokráciáért.”

Az Indonéz Köztársaság kikiáltásának napján a japán csapatok megpróbálták lefegyverezni az „indonéz hadsereget” melyet sajátmaguk állítottak fel, még 1943-ban. Ez a kísérlet összeütközésekre vezetett, melyek során az indonéziaiak nemcsak hogy lefegyverezni nem engedték magukat, hanem „ők maguk fegyverezték le a Jáva szigetén állomásozó japán csapatoknak legalább a felét, és a szövetséges csapatok megérkezéséig internálták őket”¹⁰.

⁹ Ezek az adatok Patan Brochtól származnak, aki a *Christian Science Monitor* 1946 augusztus 27-i számában cikket írt azokról a beszélgetésekről, amelyeket Japán fegyverletétele után Jano ezredessel, „Délkelet-Ázsia egyik felelős tényezőjével” folytatott. Jano ezredes elmondta Brochnak azokat az utasításokat, melyeket Teraucsi marsall kapott Tokióból. Lásd Amerasia. 11. köt. 1. sz. 1947 január. 17—18. old.

¹⁰ Amerasia. 1947 január. 17. old.

A japánok a Szovjet Hadsereg csapásai következtében hamarosan kapituláltak. Ez lehetővé tette volna az Indonéz Köztársaságnak, hogy hatalmát a szigetcsoport valamennyi szigetére kiterjessze, mielőtt még az angol-holland csapatok megérkeznek Indonéziába. De a köztársaság nem élt ezzel a lehetőséggel, mert az indonéz kormány élén burzsoá nacionalisták álltak, akik hajlandók voltak kompromisszumot kötni az imperialistákkal. Szukarno és Hatta a nemzeti burzsoáziának és a burzsoáziával szoros kapcsolatban levő földbirtokosoknak legállhatatlanabb rétegeit képviselte. Ezek rettegtek a dolgozók aktivitásának növekedésétől, félték a dolgozóktól, akik a megszállás alatt önfeláldozóan harcoltak a japánok ellen, Japán fegyverletétele után pedig állhatatosan követelték a demokratikus reformokat, továbbá síkra szálltak azért, hogy tegyenek erélyes intézkedéseket a köztársaság védelmére.

Közben, nyomban az Indonéz Köztársaság kikiáltása után, az angol katonai parancsnokság — elsőrendű feladatának tekintve Indonézia gyarmati helyzetének fenntartását — rádió útján úgy rendelkezett, hogy mindaddig, amíg a holland csapatok meg nem érkeznek a szigetekre, a japánok kezében marad a hatalom.

Az angol-amerikai közös vezérkar Lord Mountbatten parancsnoksága alatt álló vezetőinek parancsa értelmében a japán csapatok „lefegyverzésének” feladatát az indonéziai angol katonai hatóságokra bízták.

Ennek a parancsnak az volt a célja, hogy az indonéz szigetekre angol csapatokat dobjanak át, és a holland csapatok megérkezéséig megkíséreljék megsemmisíteni az Indonéz Köztársaságot.

Az angol imperializmus labourista miniszterei mindenáron fenn akarták tartani uralmukat Ázsiában, s elsőnek siettek a holland imperialisták segítségére, akik arra törekedtek, hogy megakadályozzák a nemzeti felszabadító mozgalom győzelmét Indonéziában.

De Anglia és Hollandia közös erőfeszítéseivel, sőt még az általuk le nem fegyverzett japán csapatok felhasználásával sem sikerült elfojtani az indonéz nép felszabadító tömegmozgalmát. Az imperialista hatalmak kénytelenek voltak kompromisszumot kötni, és közben azokra a burzsoá-nacionalista elemekre számítottak, akik az Indonéz Köztársaság vezetését magukhoz ragadták.

Az ideiglenes kompromisszum 1946 őszén született meg.

Az angol kormány kénytelen volt kijelenteni, hogy 1946 október 30-ig az összes angol csapatokat kivonja Indonéziából. Ebben jelentős szerepe volt a szovjet diplomáciának, amely 1946 februárjában az Egyesült Nemzetek Szervezete Biztonsági Tanácsában rámutatott arra, hogy megengedhetetlen az angol fegyveres intervenció Indonéziában. Az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaság kezdeményezésére a Biztonsági Tanács elé a következő javaslatokat terjesztették:

1. Az Egyesült Nemzetek Szervezete létesítsen hatékony ellenőrzést Indonéziában, mert az indonéziai helyzet veszélyezteti a békét.

2. Indonéziába küldjenek bizottságot az érdekelt felek és a nagyhatalmak képviselőiből, a Szovjetuniót is beleértve.

Noha a Biztonsági Tanács nem fogadta el ezeket a javaslatokat, a kérdés megvitatása mozgósította a közvéleményt az indonéziai intervenció ellen. Az Indonéz Köztársaság és az angol-holland imperialisták között megindult tárgyalások közvetlen eredménye az volt, hogy a Biztonsági Tanács megvitatta ezt a kérdést.

Az 1946 november 15-én megkötött linggadzsati, vagy cseriboni egyezmény legfontosabb pontjai a következők:

a) Hollandia „de facto” elismeri a Jáva, Szumátra és Madura szigetekből álló Indonéz Köztársaságot.

b) Az Indonéz Köztársaság csatlakozni fog az Indonéz Föderációhoz — másnéven Indonéz Egyesült Államokhoz, azzal a feltétellel, hogy a köztársasághoz nem tartozó szigetek — Celebesz, Bali, a Molukka és más szigetek — később, saját elhatározásuk alapján csatlakozhatnak a köztársasághoz.

c) Az Indonéz Föderáció különszerződés alapján belép a Holland-Indonéz Unióba.

A kompromisszumnak ezek a feltételei feltárják annak a taktikának a lényegét, amelyet az angol-holland imperialisták a tárgyalásokon követtek. Az imperialisták ezzel a taktikával akarták megakadályozni a nemzeti felszabadító mozgalom egyesülését valamennyi volt keletindiai gyarmaton. A holland megbízottak igyekeztek különböző fokozatú autonómiát megállapítani Indonézia egyes részei számára, továbbá arra törekedtek, hogy bábrendszerket létesítsenek és szilárdítsanak meg a szigetcsoport egyes szigetein, és arra akarták rábírní az indonéz nemzeti mozgalmat, hogy

elégedjék meg formális jellegű, részleges engedményekkel. A holland gyarmatosítóknak végső fokon az volt a céljuk, hogy a Holland-Indonéz Unió megalakítása révén biztosítsák a „korona jogait”.

De az angol és amerikai imperialisták által bujtogatott holland hatóságok a kompromisszumos egyezmény ellenére továbbra is blokádnál tartották a köztársaság határait, fegyveres összetűzéseket provokáltak ki, s arra törekedtek, hogy újabb és újabb területeket vonjanak ellenőrzésük alá.

Ugyanakkor a holland imperialisták lázas sietséggel készültek arra, hogy minél nagyobb területeket szakítsanak el a köztársaságtól az „önrendelkezés” és a „kiválási” jog ürügyén, azon a címen, hogy egyes területek „önálló” állanímá alakulnak, melyek azután nyomban „szerződéses viszonyra” lépnek Hollandiával.

1947 július 15-én a holland imperialisták — miután nagy katonai erőket vontak össze — ultimátumot intéztek az Indonéz Köztársasághoz, követelve, hogy nyomban adja át a külföldieknek a korábban tulajdonukban volt üzemeket és ültetvényeket, mondjon le az önálló diplomáciai kapcsolatok fenntartásáról, és a köztársaság területén a hollandokkal „közös” hajtson végre rendőri intézkedéseket a „béke és a rend” fenntartása érdekében. Az Egyesült Államok és Anglia támogatta ezeket a provokációs követeléseket.

A holland hatóságok 1947 július 20-án, még az ultimátum határidejének lejárta előtt, újra megindították a nagyarányú hadműveleteket.

A Szovjetunió képviselője az ENSz Biztonsági Tanácsában követelte az indonéziai hadműveletek megszüntetését, továbbá azt, hogy a holland csapatok vonuljanak vissza kiinduló állásaikba. Az Egyesült Államok és Anglia elutasította ezt a javaslatot. Hosszas vita után a Biztonsági Tanács csupán annyit tett, hogy 1947 augusztus 1-én határozatot hozott, mely „mindkét félnek” azt javasolta, hogy szüntesse meg a hadműveleteket Indonéziában.

Ez azonban nem akadályozta meg a holland imperialistákat abban, hogy folytassák hadműveleteiket (noha formálisan kihirdették a fegyverszünetet). Az amerikai imperializmus arra használta fel a hadműveleteket, hogy nyomást gyakoroljon az Indonéz Köztársaságra és megpróbálja ráerőszakolni az országra az Egyesült Államok „közvetítését”.

Lengyelország képviselője 1947 augusztus 25-én a Biztonsági Tanácshoz határozati javaslatot nyújtott be, amelyben azt indítványozta, hogy a Biztonsági Tanács közvetítsen és legyen döntőbíró az indonéziai konfliktusban. Ezt a javaslatot az Egyesült Államok és Anglia nyomására elvetették. A tanács elfogadta az amerikai határozati javaslatot, mely egy hármass bizottság megalkotását helyezte kilátásba — állítólag azért, hogy közreműködjék az indonéziai konfliktus megszüntetésében. Az amerikai javaslat értelmében a hármass bizottságnak a Biztonsági Tanácstól függetlenül, de a tanács nevében kellett volna működnie.

A hármass bizottság tagjai az Amerikai Egyesült Államok, Belgium és Ausztrália képviselői voltak. A bizottság tevékenysége — mint azt előre várni lehetett — teljes egészében arra irányult, hogy segítsen a nemzetközi imperializmusnak az Indonéz Köztársaságot minél jobban meggyengíteni. A hármass bizottság a katonai és politikai kémkedés feladatát töltötte be az amerikaiak számára Indonéziában, és nem akadályozta meg a holland agresszió folytatását, hanem az indonéz nép erőforrásainak és védelmi eszközeinek „tanulmányozásával” foglalkozott. A bizottság különös figyelmet fordított arra, hogy megteremtse a feltételeket az amerikai monopóliumok indonéziai uralma számára, és ezért kereste annak a módját, hogy miként lehet elnyomni a nemzeti felszabadító mozgalmat az indonéziai burzsoá-nacionalisták segítségével, akik szembeszálltak az ország demokratikus átalakításának programjával, a kommunisták vezette Demokratikus Fronttal.

A holland imperialisták 1947 decemberében megrendezték azoknak a bábkormányoknak a konferenciáját, amelyek ellenségként álltak szemben a köztársasággal. A konferencián elhatározták az Indonéz Egyesült Államok megalakítását.

Az amerikai imperializmus a befolyásolás minden eszközét igénybevette, hogy meggyengítse, majd kapitulációra kényszerítse az Indonéz Köztársaságot. Buzdította az indonéz reakciós burzsoá-nacionalista csoportokat, szakadást készített elő a burzsoá elemek és a nemzeti front dolgozói között, nagy hangon „pénzügyi segítséget” ígért arra az esetre, ha lemondanak az imperialista-ellenes programról stb.

1948 január 19-én a „Renville” nevű amerikai hadihajó fedélzetén Dzsakartában (Batávia) az ENSZ hármass bizottsága ajánlásának megfelelően holland-indonéz egyezményt írtak alá

azokról a „politikai elvekről”, amelyeknek a jövőben szabályozniuk kell a Hollandia és az Indonéz Köztársaság közötti viszonyt.

Ez az egyezmény lényegében az imperialisták győzelme volt. Az Indonéz Köztársaság elfogadta az amerikai ultimátumot.

A „politikai elvek” kimondták, hogy Holland India felett mindaddig érvényben marad a holland szuverenitás, amíg a szuverén jogokat nem ruházzák át az Indonéz Egyesült Államokra és nem hajtják végre a népszavazást, vagy „valamilyen más intézkedést” annak eldöntésére, hogy Jáva, Madura és Szumátra lakossága hajlandó-e az Indonéz Köztársasághoz tartozni, vagy pedig önálló államok lesznek az Indonéz Egyesült Államok keretében.

A „politikai elvek” jellege nem hagyott kétséget aziránt, hogy a hármas bizottság, amely jogellenesen a Biztonsági Tanács nevében működött, a linggadzsati egyezménynek egy rosszabb változatát erőszakolta Indonéziára. Az a „közvetítő” szerep, amelyet az Egyesült Államok vállalt magára, így arra szolgált, hogy leplezze az indonéziai nép nemzeti felszabadító mozgalma elleni imperialista cselszövéseket.

Az események további fejlődése megmutatta, hogy Indonézia burzsoá-nacionalista pártjai, amelyek a helyinyagyburzsoázia, a földbirtokosok és a parasztság kulák rétegeinek osztályérdekeit képviselték, leplezetlenül az imperialistákkal való megegyezés útjára léptek.

1948 márciusában az elnök rendeletére megalakították a kormányt, melynek élén Hatta, a Nemzeti Párt vezetője állt. Ezután megkezdődtek az előkészületek az Indonéz Köztársaság demokratikus szervezeteinek megsemmisítésére, ami az amerikai „segély” elnyerésének legfőbb feltétele volt.

Noha a Szovjetunió az Egyesült Nemzetek Szervezetében többször felemelte szavát az Indonéz Köztársaság függetlenségének és szuverén jogainak védelmében, az indonéz burzsoá-nacionalisták szovjetellenes politikát folytattak. Az angol-amerikai imperialisták utasítására lehetetlenné tették a konzuli kapcsolatok létesítését a Szovjetunió és az Indonéz Köztársaság között, pedig ezt az 1948 május 22-i egyezmény előírta.

Indonézia burzsoá-nacionalista vezetői 1948 őszén amerikai gazdáik utasítására hitszegő támadást intéztek a haladó személyiségek és a legfontosabb demokratikus szervezetek ellen. Az

Indonéz Kommunista Párt sok vezetőjét, továbbá szakszervezeti vezetőket és más neves haladó személyiségeket kegyetlenül legyilkoltak.

A holland imperialisták kihasználták az Indonéz Köztársaságnak a Hatta — Szukarno-klikk ellenforradalmi államcsínyre és áruló tevékenysége következményeképpen előállott nagyfokú meggyengülését. A hollandok 1948 decemberében nagy fegyveres erőket vetettek be Indonéziában, és miután szervezett ellenállásra úgyszólván nem találtak, a köztársaság egész területét elfoglalták.

Noha az Egyesült Államok vezető körei joggal számíthattak arra, hogy a marshallizált Hollandia uralma Indonéziában nem jelent majd komoly akadályt az amerikai monopóliumok gazdasági terjeszkedése előtt, az amerikai imperialisták mégis elhatározták, hogy élnek az alkalommal és méginkább fokozzák gazdasági terjeszkedésüket. Az Egyesült Államok amellet foglalt állást, hogy „tárgyalásokra” van szükség Hollandia és a Hatta — Szukarno-klikk holland őrizet alatt álló képviselői között — mégpedig az amerikai „közvetítők” közvetlen részvételével.

Ezek a „tárgyalások” egyezménnyel végződtek, amely valójában azt jelentette, hogy a Hatta — Szukarno-klikk teljesen behódolt az imperializmus előtt. Ez a behódolás véglegesen a hágai úgynevezett „kerekasztal-konferencián”, 1949 végén fejeződött be. Itt egyezményt írtak alá, amelynek értelmében a területileg megnyirbált Indonéz Köztársaság belépett a Holland-Indonéz Unióba. Ugyanakkor erősen fokozódott az amerikai tőke behatolása Indonéziába Hollandia és Anglia gazdasági, politikai pozícióinak rovására.

Az indonéz nép nemzeti felszabadító mozgalma, mely kezdetben jelentős sikereket aratott, most ideiglenesen vereséget szenvedett az imperialisták és a helyi burzsoá-földbirtokos ügynökségük agresszív cselekedetei, provokációi és intrikái következtében.

De az indonéz nemzeti felszabadító mozgalom ereje olyan nagy, hogy az ideiglenesen helyreállított imperialista uralom rendkívül gyenge lábon áll.

A Szovjetunió, amely tiszteletben tartja a népek szuverén jogait, e politikájához híven, 1950 elején elismerte az Indonéz Köztársaságot.

A vietnami sikeres nemzeti felszabadító harc és az indonéz demokratikus erők ideiglenes veresége azt mutatja, hogy csak a munkásosztály vezetése biztosítja a valóban demokratikus reformok végrehajtását, a paraszttömegek és a nemzeti burzsoázia aktivitásának a fellendülését, csak ez nyújt igazi garanciát az imperialistaellenes forradalmi harc sikere számára.

A formális „függetlenség” nem szabadítja fel igazán a népeket az imperialista elnyomás alól. Ezt mutatja a Fülöp-szigetek és Burma példája.

Az amerikai imperialisták a Fülöp-szigeteken

A világalomra törekvő amerikai imperializmus lépten-nyomon felhasználja a demagógia eszközeit agresszív cselekedeteinek „igazolására”. Az Egyesült Államok több ízben demagóg módon bírálta Anglia, Franciaország, Hollandia és Belgium gyarmati politikáját, hogy félrevezesse a függő és gyarmati országok népeit, s hogy gyengítse vetélytársait. Ezzel az amerikai vezetőkörök azt a látszatot szeretnék kelteni, mintha a „gyarmatok felszabadításának” hívei lennének, s hogy ezt alátámasszák — a Fülöp-szigetek „függetlenségére” hivatkoznak.

A Fülöp-szigeteknek 1946 nyarán formálisan megadták a „függetlenséget”. De hogy milyen ez a „függetlenség”, azt azok a „törvényhozói” mesterkedések bizonyítják, amelyek ezt a lépést az Egyesült Államokban megelőzték. Az Egyesült Államok kongresszusa törvényt fogadott el a „Fülöp-szigetekkel való kereskedelemről”, amelynek az volt a célja, hogy a szigetek gazdaságát jónéhány évre gúzsba kösse, még mielőtt azok elnyerik névleges függetlenségüket.

Ez a törvény, amelyet Truman 1946 májusában írt alá, 1954-ig megtiltja a Fülöp-szigetieknek, hogy behozatali vámokat vessenek ki az amerikai árukra, és 1974-ig nem szabad emelniük az Egyesült Államokba szállított áruk kiviteli vámját. A törvény szerint azok az amerikai exportcégek, amelyek 1942 előtt árut vittek ki a Fülöp-szigetekre, 1974-ig terjedő érvénnyel megkapják azt a jogot, hogy arányosan részesedjenek a Fülöp-szigetek kereskedelméből. Ez a privilégium másokra is átruházható és másoknak eladható.

Ily módon a Fülöp-szigetek huszonnyolc éven át kötelesek az Egyesült Államoknak kiváltságos helyzetet biztosítani piacukon. Jellemző, hogy a Fülöp-szigetekkel kötött kereskedelmi

„szerződést” az Egyesült Államokban a kongresszus útján léptették életbe, még mielőtt a szigetek megkapták volna formális „függetlenségüket”. Ez a szerződés volt a „függetlenség” előfeltétele. A törvény külön kikötötte, hogy a Fülöp-szigetek átalakulása „önálló” állammá nem érinti ennek az okmánynak az érvényét, amely lerögzíti, hogy a Fülöp-szigeteket gazdaságilag alárendelik az amerikai tőkének.

Truman elnök 1946 május 1-én, amikor a „Fülöp-szigetekkel való kereskedelemről” szóló törvényt aláírta, nyilatkozatot tett, amelyben nyíltan kijelentette, hogy a szigetekkel való kereskedelmi kapcsolat „a privilegizált kereskedelmi kapcsolatok példátlanul álló tervét jelenti huszonnyolc esztendőre... Eddig még sohasem volt hasonló egyezményünk egyetlen külföldi kormánnyal sem.”

Ilymódon a Fülöp-szigetek gazdasága teljesen megőrizte korábbi gyarmati jellegét. A szigetek népének demokratikus elemei a Fülöp-szigetekre vonatkozó „törvényhozói” intézkedéseket szörnyű csalásként jellemezték.

De az amerikai imperializmus a Fülöp-szigeteken nemcsak a gazdasági, hanem a katonai és politikai uralmat is a kezében tartja.

A japán agresszorokat a második világháború alatt a Fülöp-szigetek földbirtokosai és kapitalistái támogatták, ezzel szemben az illegális ellenállási mozgalom résztvevői főként a városok és falvak dolgozói voltak. Éppen ezért az amerikai imperializmus a háború befejezése után kizárólag a parazita elemekre, a földbirtokosokra és a burzsoázia komprádor rétegeire támaszkodott, amelyek a japánokkal való együttműködésükkel lejáratták magukat. Az új, névlegesen önálló államban az egész végrehajtó hatalmat egy szélsőségesen reakciós klikk kezébe adták az amerikai katonai hatóságok, amely szívvel-lélekkel szolgálja az imperializmust.

A Fülöp-szigeteket az Egyesült Államok állandó katonai hídfőállásává, az amerikai militarizmus támaszpontjává változtatták Ázsia partjai közelében.

A szigetek báb-elnöke engedelmesen követve a washingtoni utasításokat, 1947 márciusában „egyezményt” írt alá az Egyesült Államokkal. Az egyezmény, melynek értelmében a szigetek terü-

letén 16 katonai támaszpontot „99 évre” az amerikaiak „használatába” adnak, egyúttal arra is „feljogosította” az Egyesült Államokat, hogy „előzetes értesítés” után további 7 támaszpontot felhasználhasson a szigetek területén.

A Fülöp-szigetek elnöke és MacNutt amerikai „nagykövet” által aláírt egyezmény határozottan megtiltotta a Fülöp-szigeteknek, hogy az amerikai kormányon kívül más kormánnyal is érintkezésbe lépjenek, s „bármilyen kötelezettséget vállaljanak, amely a fülöpszigeti fegyveres erőket érinti”.

Az amerikai imperialisták „függetlenséget” adtak a Fülöp-szigeteknek, de ez a lépés nem egyéb, mint az amerikai imperialista áldemokrácia óriási szemfényvesztése, melynek az a célja, hogy az Egyesült Államok számára kizárólagos gyarmati kizsákmányolási szférát biztosítson.

A Fülöp-szigetek nemzeti felszabadító mozgalma, amely ápolja a japánok elleni fegyveres harc hagyományait, a Fülöp-szigeti Kommunista Párt vezetésével egyre erősödik. Az amerikai imperialisták a leigázott Fülöp-szigeteket „függetlennek” nyilvánították, de mesterkedéseikkel nem tudták megteveszteni a szigetek népét. A szigetek demokratikus mozgalma harcoss jellegű és sok gondot okoz az amerikai imperialistáknak és helyi ügynökségüknek.

A Népi Felszabadító Hadsereg — a Hukbong —, amelyet mindenütt támogattak a néptömegek, egyre nagyobbarányú hadműveleteket folytat.

Az Egyesült Államok a fülöpszigeti reakciót bőkezűen ellátja fegyverrel, és mindenképpen arra ösztökéli, hogy számoljon le a népi mozgalommal. De az imperializmus pozíciói a Fülöp-szigeteken alaposan megrendültek. A szigetek népét harcában a béke, a szabadság és a népek függetlensége érdekében síkraszálló nemzetközi erők növekedése lelkesíti.

A Fülöp-szigetek a valóságban nem szabadultak meg a gyarmati rabságból, és példájuk szemléltetően megmutatta, hogy az imperialisták uralma a gyarmati és a félgyarmati országokban akkor is fennmaradhat, ha ezek az országok névlegesen „függetlenek”. Csak a nép széleskörű imperialistaellenes harca és a demokratikus átalakítások erélyes végrehajtása biztosíthatja az igazi nemzeti függetlenséget.

Burma „függetlensége” Az Egyesült Államok példájára, amely a Fülöp-szigeteknek fiktív „függetlenséget” adott, 1947 végén az angol imperialisták ugyanilyen „függetlenséget” adtak Burmának.

A burmai nemzeti felszabadító mozgalom rohamos fellendülése a második világháború után cselfogásokra kényszerítette az angol imperialistákat, hogy megszilárdítsák megingott pozícióikat. Burma megkapta a domíniumok jogait, majd utána a fiktív „függetlenséget”. Így akarták szétzülleszteni az angol imperialisták a burmai nemzeti felszabadító mozgalmat, így akartak belső szakadást előidézni a mozgalom soraiban. Az angol imperialisták nemcsak a burzsoá nacionalista körökre támaszkodtak, hanem a burmai jobboldali szocialistákra is, akik álszocialista frazeológiájuk ellenére nyíltan elhatározták, hogy megalkusznak a gyarmatosítókkal. Az angol labourista kormány ezekre az elemekre támaszkodva 1947-ben lealázó szerződést kényszerített Burmára. A szerződés biztosította Anglia gazdasági uralmát, valamint az angol katonai-politikai ellenőrzést a „független” Burma felett.

Burma kormánya a nép nyomására 1948 február 18-án diplomáciai kapcsolatot létesített a Szovjetunióval, majd később, 1949-ben, a Kínai Népköztársasággal.

Burma néptömegei hamarosan felismerték „függetlenségük” fiktív jellegét. Az ország 1948-tól kezdve az imperializmus és belső ügynöksége ellen folyó népi felszabadító harc küzdőtere lett. Bár az amerikai imperializmus 1950 szeptember 13-án lealázó „gazdasági együttműködési” szerződést kényszerített Burmára, a burmai hatóságok az egyre növekvő amerikai segítség ellenére sem tudják elfojtani a nemzeti felszabadító harcot, és nem tudják felszámolni az ország északi részén felszabadított területeket.

Burma és a Fülöp-szigetek tapasztalatai szemléltetően megmutatják a keletázsiai országok nemzeti felszabadító mozgalmának magas színvonalát, azt, hogy ezekben az országokban még az imperialisták olyan demagóg cselfogásai sem járnak sikerrel, mint a gyarmatok fiktív „függetlenséggel” való felruházása.

A vietnami, burmai, és az indonéziai forradalmi események óriási hatással voltak a szomszédságukban fekvő rendkívül fontos angol gyarmat — Malájföld — helyzetére. Brit

A malájföldi nemzeti felszabadító mozgalom

Malájföldön az imperialistaellenes nemzeti felszabadító mozgalom hatalmasan fellendült a második világháború után.

Az ország munkásosztálya, noha sok nemzet tagjaiból (kínaiak, malájok, hinduk) tevődik össze, fegyveres partizánharcot vezet az angol imperializmus ellen. Ez a harc 1948 óta különösen nagy méreteket öltött. A malájföldi gyarmati háború évente több mint 280 millió dollárba kerül az angol imperialistáknak. Noha a labouristák imperialista kormánya folytatta Churchill gyarmati politikáját, és Malájföldre nagy katonai egységeket és jól felszerelt rendőrséget (összesen több mint százötvenezer embert) küldött, még ezek az erők sem tudják elnyomni a nép mozgalmát.

Az amerikai imperializmus, mely a Marshall-terv és a politikai-gazdasági nyomítás egyéb eszközei segítségével rendszeresen támadja Anglia és más gyarmati hatalmak délkeletázsiai pozícióit, ugyanakkor a legtevékenyebben résztvesz a vietnami, burmai és malájföldi nemzeti felszabadító harc vérbefojtásának szervezésében.

Az Egyesült Államok a gyarmati hatalmaktól és a keletázsiai népellenes bábrendszerekből agresszív tömböt igyekszik összetákolni, hogy megalapozza korlátlan uralmát ezen a rendkívül fontos területen.

De a kínai népi forradalom győzelme fellelkesíti az imperialistaellenes harc valamennyi résztvevőjét és még jobban megrendíti az ázsiai országokban a gyarmati rendszer pilléreit.

* * *

A Szovjetunió vezette demokratikus erőknek a második világháborúban aratott világtörténelmi jelentőségű győzelme, a német és japán imperialista világuralmi törekvések csúfos bukása az egész világnak bebizonyította, hogy a szabadságszerető népek leigázására irányuló tervek kudarcra vannak ítélve, bármilyen hamis lobogóval leplezzék is őket. A második világháború folyamán ragyogóan megnyilvánult a szocialista rendszer fölénye a kapitalista rendszerrel szemben, megmutatkozott a Szovjetunió katonai, politikai és gazdasági ereje és ugyanakkor nyilvánvaló lett a fasizmus belső rothadtsága, az imperializmus gyengesége és gyarmati uralmának ingatagsága. Mind reménytelenebbé válnak az amerikai és angol imperialistáknak azok a számításai, hogy a kapitalizmus további gyengülése közepette sikerül majd nekik kitégítenniük a gyarmati kizsákmányolás határait, és büntetlenül dollárrabságba

vethetnek újabb országokat és népeket. Hogy ezek a számítások mennyire alaptalanok, azt újra és ragyogóan alátámasztották azok a történelmi események, amelyek a háború után zajlottak le Kínában.

Az Amerikai Egyesült Államok intervenciója Kínában

A japán agresszor katonai veresége után a Kuomintang-Kínában nem került sor a belpolitikai rendszer demokratizálására. Ez is bebizonyította, hogy mennyire hazug volt az a számtalan ígéret, amelyet a Kuomintang-vezetők a demokratizálásra vonatkozóan tettek. A háború befejezésével a Kuomintang-kormány az Egyesült Államok biztatására, nyíltan szembehelyezkedett a Kínai Kommunista Párt vezetete demokratikus erőkkal.

A japán imperialista agresszió éveiben a Kuomintang reakciós vezetői, akik a félféudális földesurak és a külföldi tőkével egybeforrott monopolizációs klikkek (a „négy család”) osztályérdekeit képviselték, rendszeresen megghiúsították a nemzet ellenállását a japán területablókkal szemben. A kínai uralkodó osztályok egyes csoportjai szövetkeztek a japán imperialistákkal, és nyíltan elárulták hazájukat. De azok a Kuomintang-vezetők, akik az Egyesült Államok felé orientálódtak és az amerikai imperializmus ügynökei voltak — noha formálisan a Japán elleni fegyveres harc mellett szálltak síkra —, legfőbb figyelmüket arra fordították, hogy blokád alá vegyék a Népi Felszabadító Hadsereg ellenőrzése alatt álló területeket, vagyis azokat a területeket, amelyek az agresszorral szemben kifejtett ellenállás igazi központjai voltak. Ezzel gyengítették a japán területablókkal szemben tanúsított ellenállást.

Az imperialista Japán veresége feltárta a Kuomintang politikájának népellenes, reakciós mivoltát, fokozta a Kuomintang vezetőségének az amerikai imperializmustól való függőségét. Csang Kaj-sek kormánya, az amerikai tábornokok biztatására, Japán fegyverletétele után lázasan készülődni kezdett a hitszegő fegyveres támadásra a Határterület és más területek ellen, amelyek nemrégiben a japánellenes felszabadító harc támaszpontjai voltak. Készülődését azzal palástolta, hogy közben „tárgyalásokat” folytatott a kommunista párttal.

A háború idején a kínai félféudális és nagykapitalista klikkek uralkodó tömbje azzal a hazug ürüggyel utasította el a demokratikus reformok végrehajtását, hogy a háborús helyzet állítólag „nem teszi lehetővé” a komoly társadalmi-gazdasági és alkotmányi

jellegű intézkedések megvalósítását, ezzel szemben Japán fegyverletétele után Csang Kaj-sek, az ország demokratizálását a demokratikus erők leszerelésének, a Népi Felszabadító Hadsereg feloszlásának a „feltételéhez” kötötte.

A Kuomintang-reakció nyíltan az amerikai imperializmus felé orientálódott. Japán fegyverletétele után Észak-Kína kikötőiben amerikai csapatok szálltak partra, azzal a hazug ürüggyel, hogy segítenek Kínának a japán csapatokat lefegyverezni. Az amerikai tengerészgyalogság különleges egységekkel — harckocsikkal, tüzérséggel és légierővel — megerősítve ellenőrzése alá vette Észak-Kína kulcspozícióit. Miután az amerikai csapatok támaszpontokat foglaltak el Kínában, nemcsak hogy nem fegyverezték le a japánokat, hanem ellenkezőleg, a kínai Népi Felszabadító Hadsereg egységeit mindenképpen akadályozták abban, hogy végrehajthassák a japánok lefegyverzését, és abban, hogy a kínai területet az együttműködőktől és a háborús bűnösöktől megtisztítsák.

Az amerikai hivatalos személyiségek meg akarták „magyarázni” az amerikai csapatok kínai intervencióját, s arra hivatkoztak, hogy Mandzsúriában szovjet fegyveres erők tartózkodnak. De ugyanakkor szándékosan elhallgatták azt a tényt, hogy a Szovjet Hadsereg harcok árán jutott Mandzsúriába, szétverte a japán Kvantung-hadsereget és bizonyos ideig Mandzsúriában kellett maradnia, mert a japán csapatok tényleges, nempedig fiktív lefegyverzésével volt elfoglalva.

A kínai helyzet megvitatásának eredményeképpen a Szovjetunió, az Amerikai Egyesült Államok és Anglia külügyminisztereinek moszkvai értekezletén, 1945 decemberében, egyezmény jött létre arra vonatkozóan, hogy „a Nemzeti Kormány vezetésével egyesíteni és demokratizálni kell Kínát, a Nemzeti Kormány szerveibe jelentős mértékben be kell vonni a demokratikus elemeket és meg kell szüntetni a polgárháborút”.

V. M. Molotov, a Szovjetunió külügyminisztere és Byrnes, az Amerikai Egyesült Államok külügyminisztere „teljesen egyetértettek abban, hogy a szovjet és az amerikai fegyveres erőket kívánatos Kínából a lehető legrövidebb időn belül kivonni, amint azt kötelezettségeik teljesítése és felelősségük megengedi”³¹.

³¹ A Szovjetunió külpolitikája. Okmányok és adatok (1945 szeptember—december). 162. old. (oroszul).

A szovjet fél teljesítette kötelezettségeit. A szovjet csapatokat 1946 tavaszán teljesen kivonták Kínából.

Az Egyesült Államok azonban egész másként cselekedett. Truman, az Amerikai Egyesült Államok elnöke, már a moszkvai értekezlet előtt, 1945 december 15-én nyilvánosan „ünnepélyes ígéretet tett”, hogy az Egyesült Államok által Kínának nyújtott katonai támogatás „nem fajul olyan amerikai katonai intervencióvá, amely befolyásolhatná bármely kínai belső harc fejlődését... A béke fenntartása a Csendes-óceán térségében veszélybe kerülhet, vagy megghiúsulhat, ha a japán befolyást nem szüntetik meg teljesen Kínában és ha Kínából nem lesz egységes, demokratikus, békés ország. Az amerikai szárazföldi és tengerészeti erők éppen e cél elérése érdekében tartózkodnak ideiglenesen Kínában.”

Truman fenti ígéretei és a moszkvai konferencia határozatai ellenére az amerikai csapatok nem azért „tartózkodtak” Kínában, hogy teljesítsék az elnök által vázolt feladatokat, hanem az imperialista intervenció eszközeként is szerepeltek. A kínai események egész menete szemléltetően megmutatta, hogy az amerikai fegyveres erőket nem a japánok lefegyverzésére küldték Kínába, hanem azért, hogy támogassák a kínai reakciót a kínai demokrácia szervezett erőinek szétzúzásában és Kínának amerikai félgymarmattá változtatásában.

Az amerikaiak kínai különmegbízottjainak következetes váltogatása (Hurley tábornok, Marshall tábornok majd Wedemeyer tábornok) arról tanúskodott, hogy az amerikai imperialisták véleménye szerint az amerikai politika kínai célkitűzéseit legjobban az amerikai hadigépezet képviselői tudják megvalósítani.

Sztálin elvtárs 1946-ban Werth angol újságírónak adott ismeretes interjújában kijelentette, hogy az amerikai csapatoknak Kínából való kivonása a béke elengedhetetlenül fontos feltétele. V. M. Molotov 1946 őszén az ENSz közgyűlésének bizottsági ülésén kijelentette, hogy „az amerikai csapatok kínai földön tartása szemmel látható bonyodalmakat okoz Kína belső fejlődésében, amennyiben még jobban kiélezi a szakadást az ország belső életében és a Kínai Köztársaság számára egészen sajátos külpolitikai helyzetet teremti. Amíg kínai területen amerikai csapatok tartózkodnak, ez a kérdés, amelynek nemzetközi jelentősége egyre jobban növekszik, nem kerülhet le a napirendről”³².

³² Molotov. A külpolitika kérdései. 341. old.

Az amerikai csapatok Kínából való kivonásának kérdését a szovjet diplomácia a külügyminiszterek tanácsának majdnem minden értekezletén felvetette, és a Szovjetunió javaslatára az ENSz közgyűlésének ülésszakain is napirendre került ez a kérdés.

De az amerikaiak kínai intervenciója nem szorítkozott csupán arra, hogy az amerikai fegyveres erők kínai területen tartózkodtak. Az amerikai imperialisták nem sajnálták az anyagi eszközöket a Kuomintang-csapatok felszerelésére és átképzésére. A Kuomintang-törzskarok amerikai tábornokok vezetésével működtek. A lövegek, repülőgépek, harckocsik és a különféle katonai felszerelés szakadatlanul özönlött az Egyesült Államokból a Kuomintang-Kínába.

Miután az amerikai imperialisták Csang Kaj-seket felfegyverezték a kínai nép ellen, feltétlen engedelmességet követeltek tőle. Az amerikai monopóliumok a Kuomintang-reakciókra támaszkodva büntetlenül folytatták Kína gazdasági leigázásának rabló politikáját.

Az Egyesült Államok 1946-ban Kuomintang-ügynöksége közreműködésével Kínára egyenlőtlen szerződést erőszakolt, amelyet több hasonló egyezmény követett, amelyeket az amerikai „segítség” cégérével álcáztak. Az amerikai militaristák nemcsak hogy teljesen ellenőrzésük alá helyezték a Kuomintang-csapatokat, hanem a japán uralom alól „felszabadult” Tajvan kínai szigetet is saját katonai támaszpontjukká változtatták. A Kuomintang-Kína hamarosan amerikai gyarmat lett.

Az Egyesült Államok és a reakciós Kuomintang-vezetők között létrejött egyezmények formálisan hangoztatták az egyenlőség és a viszonyosság elvét. De a Kuomintang-Kína a maga félgyarmati gazdaságával egyáltalán nem volt olyan helyzetben, hogy éljen azokkal a „jogokkal”, amelyek a „viszonyosságból” származtak (például azzal a joggal, hogy szabadon folytasson vállalkozói vagy kereskedelmi tevékenységet a másik szerződő fél területén). Ezeket a szerződéses jogokat kínai területen az Egyesült Államok monopóliumai élvezték. A felek állítólagos „egyenlősége”, amelyet az Egyesült Államok — mint imperialista hatalom — és a félgyarmati Kuomintang-Kína közti egyezmények kimondtak, valójában erősítette és elmélyítette Kínának az Egyesült Államoktól való függőségét.

A kínai nép győzelme, és a béke, a demokrácia és a szocializmus táborának erősödése

A második világháború eredményeképpen megerősödött kínai demokratikus nemzeti felszabadító mozgalom, amelyet a szovjet népnek a hitlerista hódítók elleni hős harca, valamint az a tény lelkesített, hogy szétzúzták a japán imperializmust, a kínai nép ősi ellenségét és leigázóját, teljes joggal tekintette az Egyesült Államokat az imperialista Japán közvetlen utódának.

Kína demokratikus erői a kommunista párt körül tömörültek. A Mao Ce-tung vezette Kínai Kommunista Párt — a kínai munkásosztály harci élcsapata és a kínai dolgozók vezető ereje — az egyetlen olyan párt volt, amely magasra emelte Kína nemzeti szabadságának zászlaját, s küzdött azért, hogy Kína felszabaduljon az idegen imperializmus járma alól.

A Kínai Kommunista Párt, miután a kínai nép nagy tömegeit az amerikai imperializmus zsoldosának gyalázatos szerepében leleplezett Kuomintang-reakció ellen tömörítette, döntő sikereket ért el a felszabadító harcban.

Az amerikai imperialisták intervenciója ellenére a három és fél évig tartó harc eredményeképpen a demokrácia javára változtak meg az erőviszonyok.

„A háború első évének végéig a Népi Felszabadító Hadsereg harcosai 97 és fél ellenséges brigádot — 1 120 000 katonát semmisítettek meg és reguláris egységeik létszámát 1 200 000 — 1 300 000-ről 2 millióra emelték. Ennek következtében a háborúban gyökeres fordulat állt be; Csang Kaj-sek áruló tömbje — miután óriási emberveszteségeket szenvedett — a stratégiai támadásból kénytelen volt átmenni stratégiai védelembe”³³.

A Népi Felszabadító Hadsereg a kínai nép túlnyomó többségére és a nép egyre növekvő támogatására támaszkodva, már 1947 szeptemberében erélyes támadásba ment át, amely lehetővé tette, hogy Mandzsúria Kuomintang-megszállta területeit teljesen felszabadítsák, és azt, hogy később Kína más északi vidékein is kibontakozhassanak a támadó hadműveletek.

1949 nyaráig Kína legfontosabb politikai és ipari központjai a Népi Felszabadító Hadsereg kezébe kerültek, és a Kuomintang-csapatok ellenállását lényegében megtörték.

³³ *Csu Te.* Hogyan zúzta szét a kínai nép az amerikai imperializmus által felfegyverzett Csang Kaj-sek klikket? Pravda, 1951 július 1. (oroszul).

„A Népi Felszabadító Hadsereg a majdnem négy évig tartó háború folyamán több mint 8 070 000 Kuomintang-katonát semmisített meg, több mint 1 770 000 katonát ejtett foglyul, akik fellázadtak vagy átálltak a Népi Felszabadító Hadsereg oldalára; megsemmisítette vagy foglyul ejtette a Kuomintang-hadsereg 1 668 magasrangú tisztjét, továbbá 50 000 löveget, több mint 300 000 géppuskát, több mint 1 000 harckocsit és páncélkocsit, több mint 20 000 gépkocsit, s ezenkívül sokféle fegyvert és muníciót zsákmányolt”³⁴.

1949 október 1-én Pekingben kihirdették, hogy Mao Ce-tunggal, a Kínai Kommunista Párt vezetőjével az élen megalakult a Kínai Népköztársaság Központi Népi Kormánya.

A Központi Népi Kormány nyilatkozata megállapította, hogy ez a kormány az egyetlen törvényes kormány, amely Kína egész népét képviseli, és egyúttal hangsúlyozta, hogy a kormány kész diplomáciai kapcsolatot létesíteni más államokkal.

A szovjet kormány már másnap, 1949 október 2-án, azonnal az értesítés vétele után elhatározta, hogy diplomáciai kapcsolatot létesít a Kínai Népköztársasággal.

A Kínai Népköztársaság külügyminiszteréhez intézett szovjet válaszjegyzék megállapította: „A szovjet kormány, amelyet változatlanul az a törekvés hat át, hogy baráti kapcsolatokat tartson fenn a kínai néppel, és meg van győződve arról, hogy Kína Központi Népi Kormánya a kínai nép túlnyomó többségének akaratát juttatja kifejezésre, értesíti Önöket arról az elhatározásáról, hogy diplomáciai kapcsolatot létesít a Kínai Népköztársasággal és elküldi nagykövetét az országba”³⁵.

A Szovjetunió tehát nyomban megmutatta, hogy baráttan érez a győztes kínai nép iránt. Kína néptömegei örömmel üdvözltek a szovjet kormánynak ezt a gyors elhatározását, melyet joggal tekintettek a két nagy nép megbonthatatlan barátsága és békés együttműködése zálogának.

Mao Ce-tung, Kína Központi Népi Kormányának feje és a Kínai Kommunista Párt vezetője, a Kínai Népi Politikai Tanácskozó Testület I. ülésszakának megnyitásán kijelentette, hogy

³⁴ *Csu Te.* Hogyan zúzza szét a kínai nép az amerikai imperializmus által felfegyverzett Csang Kaj-sek klikket? Pravda. 1951 július 1. (oroszul).

³⁵ A Kínai Népköztársaság megalakulása. Okmányok és adatok. Goszpolitizdat 1950. 68. old. (oroszul).

nemzetközi viszonylatban Kínának „össze kell fognia az összes békeszerető és szabadságszerető népekkel meg országokkal, elsősorban a Szovjetunióval és az új demokráciák országaival...”³⁶

Ez a tétel jutott kifejezésre a „Kínai Népi Politikai Tanácskozó Testület általános programja” 11. cikkelyében.

E cikkely megállapítja: „A Kínai Népköztársaság, összefogva a világ összes békeszerető és szabadságszerető államaival és népeivel — elsősorban a Szovjetunióval, a népi demokratikus országokkal és az elnyomott nemzetekkel — a nemzetközi, demokratikus béketáborban foglal helyet, és a világ tartós békéjének biztosítása érdekében velük közösen harcol az imperialista agresszió ellen”³⁷.

A Kínai Népköztársaság népi demokratikus államként alakult meg, amely a munkások és parasztok szövetségén alapul, s vezetője a munkásosztály.

A kínai új népi hatalom feladatait „a Kínai Népi Politikai Tanácskozó Testület általános programja” az alábbiakban határozza meg:

„A Kínai Népköztársaságnak fel kell számolnia az imperialista hatalmak összes különleges jogait és privilégiumait Kínában, el kell koboznia és a népi állam tulajdonába adnia a bürokratikus tőkét³⁸; a feudális és félf feudális földbirtokrendszert következetesen át kell alakítani a paraszti földtulajdon rendszerévé; meg kell védeni az állami köztulajdont és a szövetkezeti tulajdont, biztosítani kell a munkások és a parasztok, a kispolgárság és a nemzeti burzsoázia magántulajdonát, valamint védeni kell gazdasági érdekeiket, fejleszteni kell az új demokrácia népgazdaságát és az országot mezőgazdasági országból következetesen ipari országgá kell változtatni”³⁹. (3. cikkely.)

A program hangsúlyozza, hogy a Kínai Népköztársaság harcol a függetlenségért, a demokráciáért, a békéért, az egységért, és a virágzó, erős Kína megteremtéséért.

³⁶ A Kínai Népköztársaság megalakulása. Okmányok és adatok. 11. old. (oroszul).

³⁷ Ugyanott, 33—34. old.

³⁸ „Bürokratikus tőkének” nevezik a reakciós Kuomintang vezető rétegeivel szorosan egybeolvadt komprádor-monopoltőkés klikk tőkéjét.

³⁹ A Kínai Népköztársaság megalakulása. Okmányok és adatok. 32. old. (oroszul).

Beigazolódott tehát Sztálin elvtárs lángeszű előrelátása: Sztálin elvtárs már 1926-ban rámutatott arra, hogy az eljövendő kínai néphatalom „a proletariátus és parasztság demokratikus diktatúrája, azzal a különbséggel azonban, hogy ez kiváltképpen imperialistaellenes hatalom lesz.

Ez a hatalom átmenet lesz Kína nem-kapitalista vagy, pontosabban, szocialista fejlődéséhez”⁴⁰.

A Kínai Népköztársaság külpolitikájának alapelveit az „általános program” a következőkben határozta meg: „a függetlenségnek és szabadságnak, országunk területi épségének és szuverenitásának biztosítása, a világ tartós békéjének védelme, baráti együttműködés az összes országok népeivel, és harc az imperialista agressziós politika és háború ellen”⁴¹.

A kínai demokrácia győzelme megsemmisítő csapás az imperializmusra, s a demokrácia és a szocializmus Szovjetunió vezette táborának hatalmas sikere.

Az Egyesült Államok agresszív politikája kudarcba fulladt Kínában. A történelem megerősítette Sztálin elvtársnak azokat a bölcs szavait, hogy az imperializmus elleni harcnak Kínában „mélyen népi és élesen nemzeti jelleget kell öltenie, lépésről lépésre ki kell mélyülnie, fokozódnia kell az imperializmussal való ádáz összecsapásokig, amelyek megrendítik az imperializmus legmélyebb alapjait az egész világon”⁴².

Az Egyesült Államok vezető körei átvették a japán imperialistáknak azt a fantazmagóriáját, hogy Kínát le lehet igázni és Csang Kaj-sek reakciós rendszerére helyezték tétjüket. Az amerikai imperializmus arra számított, hogy a Kuomintang züllött vezetői segítségével nemcsak hogy uralkodó pozíciókat foglal majd el a kínai gazdaságban, hanem Kínát hídfőállássá és ágyútöltelék-szállítónak is változtatja az amerikai monopóliumok érdekeit szolgáló agresszív háborúban. Éppen ezekkel az agresszív tervekkel magyarázható az a tény, hogy az Egyesült Államok több mint hatmilliárd dollárt költött Csang Kaj-sek rendszerének a megszilárdítására és a Kuomintang-hadseregek felfegyverzésére. De az amerikai fegyverek nem mentették meg a Kuomintang-csa-

⁴⁰ Sztálin Művei. 8. köt. 391. old.

⁴¹ A Kínai Népi Politikai Tanácskozó Testület általános programja. 21. old. (oroszul).

⁴² Sztálin Művei. 9. köt. 273—274. old.

patokat a teljes szétveréstől. Éppen ellenkezőleg, a kínai Népi Felszabadító Hadsereg számára lehetővé vált, hogy a szétvert Kuomintang-hadosztályoktól szerzett amerikai hadfelszereléssel lássa el magát.

A kínai demokrácia győzelmének jelentősége nem merül ki csupán abban, hogy az Egyesült Államok agresszív politikája teljes vereséget szenvedett Kínában, s ez a vereség nagymértékben erősíti azoknak a nemzetközi erőknak a pozícióit, amelyek a béke mellett vannak, és sikraszállnak a háborús gyújtogatók ellen. A Kínai Népköztársaság megalakulása egyúttal bomlasztja az imperialisták háterszágát, növeli helyzetük bizonytalanságát a délkeletázsiai országokban, megbénítja a háborús gyújtogatók manőverezési lehetőségét, és ezáltal tevékenyen elősegíti a béke ügyét.

Malenkov elvtárs, a kínai események történelmi jelentőségét elemezve, megállapította:

„A kínai demokrácia győzelmével új fejezet nyílt meg nemcsak a kínai nép történelmében, hanem az imperialisták által leigázott valamennyi ázsiai nép történelmében is. Az Ázsiában és a Csendes-óceán medencéjében élő népek, valamint az egész gyarmatvilág népeinek nemzeti felszabadító küzdelme új, jelentősen magasabb fokra emelkedett. A kínai demokrácia diadala a tartós békéért küzdő, demokratikus, imperialistaellenes világtábor pozícióinak komoly megszilárdulását jelenti”⁴³.

A Kínai Népköztársaság megalakulása azt jelenti, hogy hatalmas népi demokratikus állam jelent meg Ázsiában. Már egymagában az a tény, hogy győzedelmeskedett a nép a legnagyobb félféudális országban, abban az országban, amelynek a világon a legtöbb lakosa van, megmutatja a kínai forradalom győzelmének óriási jelentőségét.

„A szövetséges országoknak a német fasizmus és a japán imperializmus felett aratott győzelme legfontosabb eredménye: a nemzeti felszabadító mozgalom diadala Kínában” — állapította meg Molotov elvtárs⁴⁴.

A Kínai Népköztársaság megalakulása egyúttal ragyogóan bizonyítja a Szovjetunió távolkeleti politikájának helyességét,

⁴³ Malenkov. Új diadalok felé. 30. old.

⁴⁴ Molotov—Révai—Duclos. A béke védelméről. 18. old. Molotov. Beszéd Moszkva Molotov választókerületének választói gyűlésén. 1950 március 10.

amely Kína szuverén jogainak tiszteletbentartásán, valamint a kínai népnek a japán imperialista elnyomók ellen folytatott nemzeti felszabadító harca támogatásán épült fel.

A Szovjetunió és a Kínai Népköztársaság közti viszony fejlődését a köztársaság fennállásának első napjaitól kezdve az egyre erősödő barátság és együttműködés jellemezte.

A Szovjetunió után a népi demokratikus országok is felvették a diplomáciai kapcsolatot a Kínai Népköztársasággal.

Anglia és több, közvetlenül tőle függő, vagy befolyása alatt levő állam, majd utánuk sok más állam, szintén elismerte Kína Központi Népi Kormányát és kijelentette, hogy diplomáciai kapcsolatot kíván létesíteni a Kínai Népköztársasággal. A Kínai Központi Népi Kormány erre azt válaszolta, hogy a Kínai Népköztársaság és bármely más állam közti normális diplomáciai kapcsolatnak szükségszerű előfeltétele az, hogy az illető állam kormánya teljesen szakítson a Kuomintang-klikk képviselőivel.

Az angol kormány nem teljesítette ezt a követelményt. Kétkulacsos, lényegében kínaellenes álláspontra helyezkedett abban a kérdésben, hogy a Kuomintang „képviselőit” ki kell üzni az Egyesült Nemzetek Szervezete szerveiből és intézményeiből.

A Szovjetunió küldöttsége hivatalosan értesítette az Egyesült Nemzetek Szervezetét, hogy támogatja Csou En-lajnak, a Kínai Népköztársaság külügyminiszterének azt a nyilatkozatát, mely szerint jogellenes a Kuomintang-„képviselőt” az Egyesült Nemzetek Szervezetében, mert nem fejezheti ki Kína véleményét és nem léphet fel az ENSz-ben a kínai nép nevében.

A Szovjetunió erőiesen követelte, hogy a Kuomintang-klikk senkit sem képviselő „küldötteit” távolítsák el az Egyesült Nemzetek Szervezetének valamennyi szervéből. Az Egyesült Államok és az öt támogató országok nem voltak hajlandók teljesíteni ezt a jogos követelést.

Az Egyesült Államok vezető körei nyíltan szembehelyezkedtek a Kínai Népköztársasággal. Az amerikai imperialisták továbbra is segítették bábjukat, a Tajvan szigetén meghúzódó Csang Kaj-seket, elfoglalták és saját katonai támaszpontjuknak rendezték be ezt a szigetet.

1950 február 14-én Moszkvában aláírták a Szovjetunió és a Kínai Népköztársaság közötti barátsági, szövetségi és kölcsönös segélynyújtási szerződést. Ezzel együtt egyezményeket írtak alá a

Kínai Csangcsun Vasútvonalra, Port-Arthurra és Dalnyijra vonatkozóan, továbbá egy másik egyezményt, melynek értelmében a Szovjetunió kormánya a Kínai Népköztársaság kormányának hosszúlejárátú gazdasági hitelt nyújt.

A szerződés és az egyezmények aláírására I. V. Sztálin, a Szovjetunió Minisztertanácsának elnöke és A. J. Visinszkij, a Szovjetunió külügyminisztere, továbbá Mao Ce-tung, a Kínai Népköztársaság Központi Népi Kormányának elnöke és Csou En-laj, az Állami Közigazgatási Tanács elnöke és külügyminiszter közti tárgyalások eredményeképpen került sor.

A Szovjetunió és a Kínai Népköztársaság közti barátsági, szövetségi és kölcsönös segélynyújtási szerződést 30 évi időtartamra kötötték. A szerződés kimondja: „Mindkét Szerződő Fél kötelezi magát, hogy közösen, minden tőle telhető szükséges intézkedést megtesz, hogy megakadályozza az agresszió megismétlődését és a béke megbontását Japán, vagy valamely más állam részéről, amely közvetlenül vagy közvetve, agressziós cselekedetekre szövetkezne Japánnal”⁴⁵. Abban az esetben, ha Japán, vagy egy vele szövetséges állam részéről a Szerződő Felek egyikét támadás éri, a másik Szerződő Fél „haladéktalanul minden rendelkezésére álló eszközzel katonai és egyéb segítségben részesíti”⁴⁶.

A Kínai Népköztársaság és a Szovjetunió határozottan kijelentette, hogy szándékában áll csatlakozni minden olyan nemzetközi akcióhoz, amelynek célja a világ békéjének és biztonságának az alátámasztása. Egyúttal mindkét hatalom kötelezettséget vállalt, hogy mindenképpen siettetni a békeszerződés megkötését Japánnal, s a közös érdekeket érintő minden fontos nemzetközi kérdésben tanácskozik egymással, továbbá fejleszti, erősíti a gazdasági és kulturális kapcsolatokat a Szovjetunió és Kína között.

Rendkívül fontos dokumentuma a szovjet-kínai barátságnak a Szovjetunió és a Kínai Népköztársaság között a Kínai Csangcsun Vasútvonalra, Port-Arthurra és Dalnyijra vonatkozóan aláírt egyezmény.

Lehetővé vált, hogy új módon rendezzék a Kínai Csangcsun Vasútvonal, továbbá Port-Arthur és Dalnyij kérdését, mert a

⁴⁵ A Kínai Népköztársaság megalakulása. Okmányok és adatok. 112. old. (oroszul).

⁴⁶ Ugyanott.

távolkeleti politikai helyzetben 1945 után gyökeres változások történtek: „Az imperialista Japán vereséget szenvedett; a reakciós Kuomintang-kormányt megdöntötték; Kína népi demokratikus köztársaság lett, s Kínában új, népi kormány alakult, amely egész Kínát egyesítette, a Szovjetunióval való barátság és együttműködés politikáját folytatja és bebizonyította, hogy meg tudja védeni Kína állami függetlenségét és területi épségét, a kínai nép nemzeti becsületét és méltóságát”⁴⁷.

A Szovjetunió kormánya hozzájárult ahhoz, hogy ellenszolgáltatás nélkül átadja a Kínai Népköztársaságnak a Kínai Csangcsun Vasútvonal közös igazgatására vonatkozó minden jogát, a vasút minden tulajdonával együtt. Az átadásnak közvetlenül a japán békeszerződés megkötése után kellett megtörténnie, de legkésőbb 1952 végén.

Az egyezmény azt is kimondta, hogy közvetlenül a japán békeszerződés megkötése után, de legkésőbb 1952 végéig, a szovjet csapatokat kivonják a közösen használt Port-Arthur haditengerészeti támaszpontból és az ebben a körzetben létesített katonai berendezéseket átadják a Kínai Népköztársaság kormánynak. Az egyezmény a szovjet csapatok kivonásáig terjedő időszakra elrendelte egy közös kínai-szovjet katonai bizottság megalakítását, amely Port-Arthur körzetében a katonai ügyeket irányítja.

A dalnyiji kikötőben levő vagyontárgyak, melyek ideiglenesen a Szovjetunió tulajdonában vannak, vagy azok, amelyeket bérel, 1950 folyamán adandók át a Kínai Népköztársaságnak, Dalnij kérdését pedig a japán békeszerződés megkötése után meg kell vizsgálni.

A hitelegyezmény értelmében a Szovjetunió a Kínai Népköztársaságnak 300 millió amerikai dolláros hosszúlejáratú hitelt nyújt (1 uncia színarany = 35 amerikai dollár) különösen előnyös feltételek, évi 1 százalékos kamattal.

Az 1950 február 14-i barátsági szerződés, és az említett egyezmények a szovjet-kínai kapcsolatok történetének ragyogó lapja. A Szovjetunió most első ízben lépett szerződéses viszonyra Kína igazi népi hatalmával, melynek maradéktalanul érdeke, hogy baráti

⁴⁷ A Kínai Népköztársaság megalakulása. Okmányok és adatok. 115. old. (oroszul).

kapcsolatot tartson fenn a nagy szocialista állammal és őszintén együttműködjék vele a népek békéjének és biztonságának védelmezésében.

A Szovjetunió ismét bebizonyította a nagy kínai nép iránt érzett önzetlen barátságát és megbecsülését, megmutatta, hogy tiszteli azt a népet, mely a forradalmi harcban diadalmaskodott az imperializmus és a feudális reakció felett.

A Szovjetunió sztálini külpolitikájának nemes alapelvei maradéktalanul kifejezésre jutottak az aláírt okmányokban. Véglegesen megerősödtek a barátság és a szövetség szoros szálai, melyek e két nagy állam népeit egybefűzik és amelyek rendkívül fontos tényezők a világ békéjének.

„Kétségtelen, hogy a Szovjetunió és a Kínai Népköztársaság megingathatatlan barátsága a béke biztosításának ügyét szolgálja és fogja szolgálni a Távol-Keleten minden rendű és rangú agresszorral és háborús gyujtogatóval szemben” — írja Sztálin elvtárs⁴⁸.

A kínai nép aktívan harcol a békéért.

A Kínai Népköztársaságnak mint a béke hatalmas tényezőjének óriási jelentősége szemléltetően megnyilvánult a Korea elleni amerikai agresszió idején.

Amikor az amerikai-angol intervenciósok csapatai számbeli és technikai fölényüket kihasználva, 1950 őszén, kezdték visszaszorítani a Koreai Néphadsereget, a Kínai Népköztársaság biztonságát is közvetlenül fenyegették. Amerikai repülőgépek mandzsúriai városokat bombáztak. A helyzet valóban válságos volt. Ekkor a kínai társadalom összes rétegeit képviselő önkéntesek elindultak Koreába és a Koreai Néphadsereggel együtt résztvettek az amerikai intervenciósok elleni harcokban. A kínai önkénteseknek e segítsége következtében az amerikai agresszor csapatai komoly vereséget szenvedtek, és megkezdték visszavonulásukat Délnek.

A kínai önkéntesek segítsége rendkívül hatékonnak bizonyult. Noha az intervenciósok repülőgépek, harckocsik és tüzérség tekintetében óriási fölényben voltak, mégis hatalmas veszteségeket szenvedtek. A Koreai Néphadsereg és a kínai önkéntesek 1950 október 25-től 1951 június 3-ig az ellenségnek több mint

⁴⁸ Sztálin. A békéért. Második, bővített kiadás. 98. old.

193 000 katonáját semmisítették meg, köztük több mint 98 000 amerikai katonát⁴⁹.

A feldühödött amerikai imperialisták, az ENSz engedelmes „többségét” felhasználva, elutasították Kína békejavaslatait, és szégyenletes határozatot hoztak, amely a Kínai Népköztársaságot agresszornak nyilvánította.

Sztálin elvtárs megbélyegezte ezt a szégyenletes határozatot.

„Valóban, a lelkiismeret utolsó foszlányait is el kell veszíteni ahhoz, hogy valaki azt állítsa, hogy az Amerikai Egyesült Államok, amely kínai területet foglalt el, Tajvan szigetét, és benyomult Koreába Kína határáig — védekező fél, a Kínai Népköztársaság pedig, amely határait védelmezi s igyekszik visszaszerezni az amerikaiak által elfoglalt Tajvan szigetet — agresszor”⁵⁰.

* * *

A Szovjetunió fáradhatatlanul harcol a tartós, demokratikus békéért.

A szovjet emberek igyekeznek megerősíteni baráti kapcsolataikat a Távol-Kelet valamennyi szabadságszerető népével. A legnagyobb rokonszenvvel tekintenek arra a harcra, amelyet a gyarmati és a függő országok népei azért vívnak, hogy megszabaduljanak imperialista elnyomóiktól. A Szovjetunió minden alkalommal felemeli szavát az Egyesült Nemzetek Szervezetében az összes népek szuverén jogainak, függetlenségének és szabadságának védelmében — legyenek azok nagy vagy kis népek —, s leleplezi az amerikai-angol imperialista tömb agresszív politikáját.

A Szovjetállam jelentősége a nemzetközi élet minden terén mérhetetlenül megnövekedett. A nemzetközi kapcsolatok a Távol-Keleten a Szovjetunió egyre erősödő befolyása jegyében fejlődnek.

A Szovjetunió távolkeleti politikája elválaszthatatlan része az általános szovjet külpolitikának, annak a nemes sztálini politikának, amely tevékenyen harcol a békéért és a nemzetközi együttműködésért.

⁴⁹ Lásd Pravda. 1951 július 1.

⁵⁰ Sztálin. A békéért, Második, bővített kiadás. 94. old.

ZÁRÓSZÓ

Az imperializmus keletkezésétől kezdve egészen napjainkig, amikor a Szovjetunióban győzött a szocializmus, a népi demokratikus országokban sikeresen folyik a szocializmus építése, s fennállt a gyarmati és félgyarmati népek szabadságharca, a távolkeleti nemzetközi kapcsolatok a kapitalista rendszert bomlasztó ellentétek kiéleződését tükrözik.

A XIX. század második felében, a fejlett európai tőkés államok és Amerika a távolkeleti és a keletázsiai országokban igen nagy jövedelmekhez jutottak a viszonylag könnyű gyarmati rablás útján. Vagyonokat harácsoltak itt össze a nemzetközi kalandorok, akiket a kapitalista „civilizáció” egész hatalma támogatott.

Kelet-Ázsia országainak bekapcsolása a kapitalista áruforgalomba széles távlatokat nyitott, s az európai meg az amerikai vállalkozókat nagy reményekkel kecsegtette: azzal, hogy kiszélesíthetik piacaikat és tovább növelhetik profitjukat.

Észak-Amerika nyugati államainak a XIX. század közepén végbement szokatlanul gyors gyarmatosítási folyamatát megfigyelve, Marx és Engels az 1850. évi Nemzetközi Szemlében megállapította: „A kaliforniai arany folyamként özönli el Amerikát és a Csendes-óceán ázsiai partvidékét, és az engedetlen barbár törzseket bevonja a világkereskedelembé, a civilizációba . . . A Csendes-óceán ugyanolyan szerepet fog játszani, mint aminőt most az Atlanti-óceán játszik, s az antik korban meg a középkorban a Földközi-tenger játszott — a világkapcsolatok nagy víziútjának szerepét . . .”¹ Több mint félévszázaddal a Panama-csatorna megnyitása előtt,

¹ *Marx—Engels Művei*, 8. köt., 209. old. (croszul).

Marx és Engels ugyanebben a szemlében megállapította: „A fő kereskedelmi út a Csendes-óceánhoz, amely lényegében csak most nyílt meg és nemsokára a világ legfontosabb tengerévé válik, mostantól kezdve a panamai földszoroson keresztül vezet”².

Egy év múlva, 1851-ben, Engels Marxhoz intézett levelében már megállapította: „A világműködési gőzhajózás hat hónap múlva teljes iramban folyik és a Csendes-óceán elsőségéről tett jövőbeliséink még gyorsabban valósulnak meg, mint várhattuk”³.

Marx és Engels több ízben hangsúlyozta, hogy a keletázsiai országok bevonása a világ áruforgalmába közvetlenül összefügg a fiatal kapitalista Amerika rabló étvágynak a megnövekedésével.

Kína, majd később Japán erőszakos megnyitása a külkereskedelem előtt már a XIX. század derekán megindította azt a harcot, amelyet a tőkés országok — Anglia, Franciaország és az Amerikai Egyesült Államok — a gazdag csendesóceáni piacok megkaparintásáért folytattak. Noha úton-útfélen terjesztik azt a hazug mesét, hogy az Egyesült Államok ebben az időszakban állítólag „mérésékelt” tevékenységet folytatott, a történelmi tények éppen az ellenkezőről, arról tanúskodnak, hogy az Egyesült Államok — ez az akkoriban fiatal kapitalista rabló — különösen agresszíven lépett fel.

Az Egyesült Államok ágyúkkal fenyegetőzve nemcsak hogy térdre kényszerítette a feudális Japánt, hanem a XIX. század 60-as éveiben a kínai népi parasztmozgalom kegyetlen letöréséből is tevékenyen kivette részét.

Az amerikai kapitalizmus kezdettől fogva cinkostársa volt a régi gyarmati hatalmak — Anglia, Franciaország — hódító politikájának Kínában.

A burzsoá történészek szívesen terjesztik azt a hazug mesét, hogy Oroszország a Távol-Keleten fokozottan agresszíven viselkedett, továbbá azt, hogy a nyugati hatalmak állítólag az „orosz veszéllyel” szemben „védelmezték” Kínát és Japánt, s egyáltalán nem hódító, hanem „mérésékelt” politikát folytattak. De a tények éppen az ellenkezőről beszélnek. A legfejlettebb tőkés országok — Anglia, az Egyesült Államok, Franciaország, majd később Németország és Japán — voltak a legagresszívebb erők a Távol-

² Marx—Engels Művei. 8. köt. 234. old. (oroszul).

³ Marx—Engels. Briefwechsel. I. köt. Berlin, 1949. 321. old.

Keleten. Noha a cári Oroszország reakciós, agresszív politikát folytatott — viszonylagos gazdasági és katonai gyengesége miatt ezen a téren jelentősen elmaradt a többi, fejlettebb tőkés hatalom mögött.

A XIX. század utolsó negyedében Kína és Korea kirablásának egyik legaktívabb tényezője Japán volt. Az 1894—1895-ös japán-kínai háború megnyitotta a tőkés nagyhatalmak terület-rablásának korszakát. Ezek a hatalmak időnként lekanyarítottak egy-egy darabot Kína területéből „szabad kikötők”, „bérelt területek” és „koncessziók” formájában.

1898-ban rablőháború eredményeként — amely az első tisztára imperialista jellegű háború volt — az Amerikai Egyesült Államok elfoglalta a Fülöp-szigeteket. Egy év múlva — 1899-ben — az amerikai imperializmus előállt a „nyitott kapuk és egyenlő lehetőségek” hírhedt elvével, s ebben a formában hirdette meg programját, amely egész Kína leigázását tűzte ki célul.

A nagy Lenin már 1900-ban megállapította, hogy a Kínára rontott imperialista rablók „máris marakodni kezdenek a zsákmány felosztásán, és senki sem tudja megmondani, mivel végződik majd ez a marakodás”⁴. Lenin látta, hogy az „élenjáró” államok gyarmati terjeszkedése éles imperialista konfliktusokat rejt magában. Ugyanakkor Kínában, mely a kapitalista osztozkodás legfőbb területe volt, a néptömegek között állandóan növekedett a felháborodás az imperialista rablók tevékenysége ellen. Fokozatosan érlelődtek az idegen „civilizátorok” szervezett visszaverésének erői.

A XX. század elejétől kezdve a legerősebb és legmohóbb imperialista hatalmak — Anglia és az Egyesült Államok — megpróbálták a gyengébb és a gazdaságilag tőlük függő agresszív Japánt faltörő kosként felhasználni arra, hogy megtisztítsa az utat az angol és az amerikai üzletemberek számára, először Mandzsúria, majd Kelet-Ázsia más területei felé. Ezzel kapcsolatban Japán és pártfogói, a nyugati hatalmak az imperialista politika velejéig hazug „igazolását” vetették be a köztudatba — azt híresztelték, hogy Oroszországgal szemben „védekezni” kell. A japán militaristák arcátlanul Korea „védelmezőinek” és függetlensége „bajnokainak” adták ki magukat.

⁴ *Lenin Művei*. 4. köt. 391. old.

Azok az angol-amerikai számítások, hogy Japán majd pártfogói érdekében jár el, helytelennek bizonyultak. Anglia, de különösen az Egyesült Államok felhízalta a japán imperializmust, a cári Oroszország elleni háborúban Japánt szövetségesként támogatta, prédául dobta neki Koreát — és végül szembetalálta magát a japán imperializmus féktelen terjeszkedésével. A japán imperialisták Dél-Mandzsúriában és Koreában nemcsak teljesen „bezárták a kapukat” szövetségeseik előtt, hanem nyíltan készülődni kezdtek arra a harcra, amely a Csendes-óceán és mindenekelőtt az egész Kína feletti uralom kérdését volt hivatva eldönteni. Az 1904—1905-ös orosz-japán háború következtében Japán megerősödött, és rohamosan fejlődött a kibékíthetetlen japán-amerikai imperialista ellentét. Az amerikai imperializmus, a japánhoz hasonlóan, korlátlan uralomra tartott igényt Ázsiában.

Lenin, a csendesóceáni imperialista harc kilátásait értékelve, megállapította, hogy a kevésbé fejlett kapitalizmus keletázsiai területét a rendkívül magas népsűrűség és a „politikai koncentráció” hiánya jellemzi. Ezzel kapcsolatban hangsúlyozta, hogy „Kínát csak most kezdték felosztani s a Japán, az Egyesült Államok stb. között érte folyó harc egyre jobban élesedik”⁵.

A Nagy Októberi Szocialista Forradalommal új korszak kezdődött az emberiség történetében. A világ két rendszerre szakadt. A gyenge cári Oroszország helyére — amely mint reakciós, de amelletts másodrendű politikai tényező szerepelt a Távols-Keleten — új, szocialista állam lépett, melynek pusztá léte és fejlődése aláássa az imperializmus pozícióit, és harcra lelkesíti az elnyomott népeket szabadságukért és függetlenségükért. „Az Októberi Forradalom az első forradalom a világon — állapítja meg Sztálin elvtárs —, amely az elnyomott keleti népek dolgozó tömegeit felrázta évszázados álmukból és bevonta a világimperializmus ellen vívott harcba”⁶.

A Nagy Októberi Szocialista Forradalom jótékony hatására a nemrégiben még erőtlen, szétdarabolt gyarmati és távolkeleti függő országokban önálló, majd vezető politikai erőként is kezdett kiemelkedni a munkásosztály.

„Eljött a gyarmati és függő országok felszabadító forradalmainak kora, ez országok *proletariátusának* ébredési kora, a forrada-

⁵ Lenin Művei. 22. köt. 284. old.

⁶ Sztálin Művei. 4. köt. 169. old.

lomban való *hegemóniájának* kora⁷. Ezzel lassanként kialakult az a „politikai koncentráció”, amelynek hiányáról Lenin írt. Kína és a többi keletázsiai ország a tőkés hatalmak agresszív politikájának célpontjából, a világ első szocialista államának segítségével, egyre inkább a nemzetközi politika aktív tényezőjévé vált azáltal, hogy harcolt függetlenségéért és szuverenitásáért.

A világ két rendszerre szakadása és a Szovjetállam politikája erősen megingatta az imperialista erők távolkeleti pozícióit. A tőkés országok megpróbálták megfojtani a fiatal Szovjet Köztársaságot, de kísérleteik csúfos kudarccal végződtek. A Szovjetunió csendesóceáni nagyhatalom lett. Kínában egyre jobban terjedt az imperialistaellenes harc.

Ugyanakkor a Távol-Keleten a nemzetközi kapcsolatok továbbra is az Egyesült Államok, Anglia és Japán közti imperialista ellentétek elmélyülése jegyében fejlődtek. De ezek az ellentétek a két rendszer közötti harc körülményei között fejlődtek, és jelentős mértékben bonyolódtak, mert a Szovjetunió fáradhatatlanul harcolt a békéért, a népek szabadságáért és függetlenségéért. A szovjet békepolitika aktívan leleplezte Japán, Anglia és az Egyesült Államok agresszív, imperialista irányzatát.

A távolkeleti nemzetközi kapcsolatok fejlődését az első és a második világháború közti időszakban nemcsak az imperialisták egymásközi harca jellemzi, hanem az is, hogy a vetélkedő imperialista hatalmak megegyezésre törekedtek a Szovjetunió és a népi felszabadító mozgalmak elleni közös agresszív fellépés megszervezése érdekében. Az Egyesült Államok és Anglia vezető körei mindenképpen arra buzdították Japánt, hogy a Szovjetunió ellen ismét vállalja magára a „faltörő kosnak”, az imperializmus keleti fő ütőerejének a szerepét. Noha a militarista Japán 1931-ben nyílt agressziót követett el Kína ellen és egyeduralomra tartott igényt ebben az országban (ami erősítette a japán-amerikai ellentétet) — az Egyesült Államok és Anglia a „benemavatkozás” útjára lépett, elnézte Japán kínai agresszióját, mert arra számított, hogy sikerül majd Japánt a Szovjetunió ellen fordítani. Japán szovjetellenes provokációs politikája táplálta az Egyesült Államok és Anglia vezető köreinek ezt a reménységét. Az angolok és az amerikaiak által folytatott „müncheni” politika lehetővé tette Japánnak,

⁷ *Sztálin Művei*, 10. köt. 262. old.

hogy erőre kapjon, kiterjessze háborús előkészületeit, büntetlenül kiszorítsa az Egyesült Államokat és Angliát kínai pozícióiból, és leigázza a nagy kínai népet.

Azzal a hazug állítással szemben, hogy az amerikaiak Kínában követett politikája különbözött más imperialista hatalmak politikájától, és hogy az Egyesült Államok már régóta „barátian” érez Kína iránt — a tények arról beszélnek, hogy az amerikai imperializmus több ízben istápolta, támogatta a japán militarizmust, a kínai nép legádázabb ellenségét. Az Egyesült Államok Kínában változatlanul rabló, agresszív, imperialista politikát folytatott, amely az angol vagy a japán politikát csak képmutatásban múlta felül.

Kína népét — amelyet a munkásosztály és a dicső kommunista párt vezet — a történelem tanította meg arra, hogy felismerje ellenségeit és barátait.

A szovjet szocialista állam segítséget és támogatást nyújtott a kínai népnek a japán területrablók ellen folytatott nehéz, felszabadító harca során. A Szovjetunió a Mongol Népköztársaság segítségére sietett, amikor ezt Japán megtámadta. Japán agresszív cselekedeteit csupán a Szovjetunió verte vissza minden egyes esetben. Sztálin elvtárs kíméletlenül leleplezte a távolkeleti „münchenistákat”, a „benemavatozásnak” ezeket a hazug hőseket, akik először vártak és figyeltek, majd amikor Japán 1937-ben megindította a hadműveleteket Kína ellen, „átengedték neki Sanghajt, a kínai külföldi tőke szívét, átengedték Kantont, a dél-kínai kizárólagos angol befolyás főfészket, átengedték Hajnant, eltűrték Hongkong bekerítését”⁸.

Az események későbbi fejlődése megmutatta, hogy a „müncheni politika”, az agresszor buzdításának és támogatásának politikája a Szovjetunió ellen nemcsak Európában, hanem a Távol-Keleten is kudarcba fulladt.

A „münchenisták” számításai ellenére a japán imperializmus semmiképpen sem akart lemondani ázsiai és csendesóceáni uralmi terveiről, vagyis nemcsak a Szovjetunió és Kína ellen, hanem az Egyesült Államok és Anglia ellen is agresszióra készülődött. Japán nem elégedett meg azzal, hogy Angliát, Franciaországot és az Egyesült Államokat kiszorította Kínából. Amikor Európában

⁸ Sztálin. A leninizmus kérdései. 680. old.

kitört a második világháború, Japán mint a hitleri Németország és a fasiszta Olaszország szövetségese kiadta a „déli irányú terjeszkedés” jelszavát, és azt tartotta legfontosabb feladatának, hogy megkaparintsa a délkeletázsiai francia és holland gyarmatbirtokokat.

Az imperialista Japán a hitleri Németországhoz kötötte sorsát és a féktelen háborús kalandok útjára lépett. A japán vezető körök megrészegültek az átmeneti sikerektől, melyek Anglia és az Egyesült Államok „müncheni” politikájának közvetlen következményei voltak, s egyre nagyobbarányú hódító tervekkel álltak elő. Noha a japánok cselekedetei közvetlenül fenyegették Angliát, az Egyesült Államok, Franciaország és Hollandia gyarmati érdekeit, az Egyesült Államok és Anglia reakciós körök folytatták kísérleteiket Japán „megbékítésére”, igyekeztek Japánt a Szovjetunió ellen uszítani. Az Egyesült Államok és Anglia 1941 közepéig ellátta Japánt stratégiai hiány-nyersanyagokkal és egyéb hadianyagokkal. Az amerikai kormány még akkor is folytatta tárgyalásait Japánnal, miután a hitleri Németország hitszegően megtagadta a Szovjetuniót. A tárgyalások folyamán az Egyesült Államok hajlandó volt elismerni azt, hogy a japán csapatok „jogosan” tartózkodnak kínai területen, hogy „harcoljanak a kommunizmus ellen”.

A Szovjetunió Nagy Honvédő Háborúja a hitlerista terület-rablók ellen és az antifasiszta koalíció megalakulása a Szovjetunióval az élen, a Távol-Keleten is fordulópontot jelentett a nemzetközi kapcsolatok fejlődésében.

A háború megmutatta a Szovjethatalom erejét, azt, hogy a szovjet szocialista rendszer minden téren fölényben van a kapitalista rendszerrel szemben. A keletázsiai országokban magasra csapott a japánellenes népi felszabadító mozgalom hulláma. Ezt a mozgalmat a szovjet nép hősi harca lelkesítette.

A második világháború egyúttal szemléltetően megmutatta Angliát, Franciaországot és az Egyesült Államok háború előtti „müncheni” politikájának reakciós, népellenes mivoltát. Japán hitszegő támadása 1941 december 7-én az Egyesült Államok és Anglia csendesóceáni támaszpontjai ellen végérvényesen szertefoszlatta a távolkeleti „münchenisták” reakciós vágyálmát; az éveken át felgyülemlett imperialista ellentétek nyílt katonai összecsapás formáját öltötték.

Japán kezdeti katonai sikereinek az volt oka, hogy a fasiszta agresszor viszonylag jobban felkészült a háborúra, mint ellenfelei. Ezért közvetlenül az Egyesült Államok és Anglia imperialista köreit terheli a felelősség, amelyek tevékenyen elősegítették a militarista Japán felfegyverzését, és nem akadályozták meg agresszív cselekedeteit az ázsiai kontinensen.

A japán agresszió a fasiszta összeesküvők béke- és emberiség-ellenes bűnös terveinek szerves része volt, és komolyan veszélyeztette a békeszerető népeket, köztük a Szovjetunió népét is.

De a Szovjetunió körül tömörült demokratikus és antifasiszta erőknek az agresszorok tömbje ellen vívott gigantikus harca a szovjet-német fronton döntött el. A hitleri Németország szétzúzása magában hordozta a militarista Japán vereségét.

A Szovjetunió megsemmisítette a hitlerista hadigépezetet, és megmentette az emberiséget a fasiszta leigázás szörnyű veszélyétől. A Szovjetunió 1945 augusztusában hadbalépett Japán ellen és hamarosan fegyverletételre kényszerítette.

Rendkívül nagy a történelmi jelentősége annak a győzelemnek, melyet a Szovjetunió az agresszió és a fasizmus európai és ázsiai erői felett aratott. Ez a győzelem megváltoztatta a szocializmus és a kapitalizmus erőviszonyait, és ismét jelentősen meggyengítette az egész kapitalista rendszert. A keletázsiai függő és gyarmati országok népi felszabadító mozgalma a Szovjetunió erkölcsi támogatásával óriási sikereket aratott. Régebben a Mongol Népköztársaság volt az egyetlen demokratikus állam Ázsiában, most pedig megalakult a Koreai Népi Demokratikus Köztársaság, a Vietnami Demokratikus Köztársaság és végül a béke hatalmas tényezője, a nagy Kínai Népköztársaság.

Az Egyesült Államok és Anglia vezető körei által irányított imperialista tábor reakciós mesterkedéseivel szemben ott áll a szocializmus, a demokrácia és a béke Szovjetunió vezette legyőzhetetlen tábor, amely több mint 800 millió embert egyesít.

A második világháború befejezése világosan megmutatta, hogy az Egyesült Államok és Anglia háború előtti európai és ázsiai reakciós „müncheni” politikája nem volt véletlen jelenség. Ez a politika pontosan visszatükrözte az Egyesült Államok és Anglia reakciós monopoltőkés köreinek célkitűzéseit.

„Bár az imperializmus hadállásai a második világháború után sok tekintetben megtépázottaknak bizonyultak és a rothadt,

idejétmult kapitalista uralmi rendszer sorsa előre meg van pecsételve, az imperializmus nem hajlandó önként megtérni őseihez”⁹.

A világháború törő amerikai imperializmus nyíltan egy új világháború előkészítésének útjára lépett. Agresszív tömböket tákol össze, buzdítja a fasizmust, nyíltan a hitleristák és a japán militaristák „példáját” követi.

A távolkeleti nemzetközi események alakulása a második világháború után ismét bebizonyította, hogy az amerikai imperializmus és gyengébb társa, az angol imperializmus az összes népek — s így a keletázsiai népek szabadságának és függetlenségének is az ádáz ellensége.

Az Egyesült Államok vezető körei azelőtt titokban, a kulisszák mögött támogatták a japán imperializmust, most azonban nyíltan katonai szövetségre léptek a japán militaristákkal.

A koreai és a kínai nép elleni bűnös agresszió, az a tény, hogy az Egyesült Államok durván megsérti a nemzetközi egyezményeket és a távolkeleti politikával kapcsolatban a háború után magára vállalt kötelezettségeit, továbbá Japán újrafelfegyverzése és az Egyesült Államok katonai-stratégiai felvonulási területévé változtatása, a délkeletázsiai országok népellenes bábrendszereinek támogatása — ezek azok a legfontosabb tények, amelyek jellemzik az Egyesült Államok távolkeleti politikáját a második világháború utáni években.

„Az Egyesült Államok és Anglia jelenlegi vezetőinek politikája agresszív politika, egy új háború kirobbantásának politikája” — állapította meg Sztálin elvtárs¹⁰. Az amerikai imperialisták 1950 júniusában, amikor bűnös háborút indítottak a koreai nép ellen, az agresszió előkészítéséről rátértek a közvetlen agressziós cselekedetekre.

A távolkeleti történelmi események alakulása azt bizonyítja, hogy ez az agresszív politika — kalandorpolitika. Felmérhetetlenek azok az erők, amelyek a béke, a demokrácia és a szocializmus mellett szállnak síkra.

A földkerekség két legnagyobb államának, a Szovjetuniónak

⁹ Molotov—Révai—Duclos. A béke védelméről. 20. old. Molotov. Beszéd Moszkva Molotov választókerületének választói gyűlésén. 1950 március 10.

¹⁰ Sztálin. A békéért. Második, bővített kiadás. 78. old.

és a Kínai Népköztársaságnak a szilárd, imperialistaellenes szövetsége — a világbéke hatalmas pillére.

A szovjet-kínai barátság, mely „olyan nagy és hatalmas erővé” vált „a világbéke megszilárdítása terén, amelyhez fogható nincs és nem volt az emberiség történelmében”¹¹, feltétlenül döntő tényező a távolkeleti nemzetközi kapcsolatok további fejlődésében.

¹¹ *Molotov—Révai—Duclos*. A béke védelméről. 19. old. *Molotov*. Beszéd Moszkva Molotov választókerületének választói gyűlésén. 1950 március 10.

A LEGFONTOSABB TÁVOLKELETI ESEMÉNYEK

(1871—1950)

1871—1894

- 1871 Amerikai hadihajók rablótámadást intéznek Korea ellen.
 1871 Kína és Japán megkötik a tiencsini szerződést.
 1872—1879 Japán elfoglalja a Riukiu kínai szigeteket.
 1874 február Franciaország és Annam szerződést kötnek.
 A Hawaii-szigeteken amerikai csapatok szállnak partra.
 1874 Japán az amerikaiak részvételével hódító expedíciót szervez Tajvan ellen.
 1875 május 7. Megkötik az orosz-japán szerződést. A szerződés egész Szahalin Oroszország birtokának ismeri el.
 1875 Kaliforniában (Amerikai Egyesült Államok) uszítás folyik a kínai bevándorlók ellen.
 1876 február 26. Japán Koreára kényszeríti az első egyenlőtlen szerződést.
 1876 szeptember 13. Megkötik a csefui angol-kínai egyezményt. Az egyezmény Anglia számára újabb nagy kiváltságokat biztosít. Anglia 1886-ban ratifikálta az egyezményt.
 1879 szeptember 15. Megkötik a livagijai szerződést Kína és Oroszország között.
 1880 november 17. Az Amerikai Egyesült Államok két egyenlőtlen szerződést köt Kínával: 1. Az Amerikai Egyesült Államokba történő kínai bevándorlás korlátozására vonatkozóan, 2. kereskedelmi szerződést az 1876. évi csefui angol-kínai szerződés mintájára. Kaliforniában törvényt hoznak a kínai bevándorlás korlátozásáról.
 1881 február 24. Megkötik a pétervári szerződést Oroszország és Kína között.
 1882 május 6. Az Egyesült Államok kongresszusa törvényt fogad el, mellyel 10 esztendőre megtiltja a kínaiak bevándorlását az Egyesült Államokba.
 1883 Az Egyesült Államok elfoglalja Pearl Harbort, melyet szénvételező és tengerészeti támaszpontnak rendez be.
 1882—1884 Korea megkötik az első egyenlőtlen szerződéseket az Amerikai Egyesült Államokkal és európai államokkal.
 1884—1885 Háború Kína és Franciaország között.
 Németország elfoglalja a Salamon- és a Marshall-szigeteket, továbbá Új Guinea partvidékének északi részét.
 1884 június 6. Megkötik a francia-annami szerződést. Franciaország protektorátusának megerősítése Annam felett.

- 1884 december 4—5. Sikertelen palotaforradalmi kísérlet Szöulban a japán militaristák szervezésével.
- 1885 április 18. Japán és Kína megkötö a Koreára vonatkozó tiencsini egyezményt.
- 1885 június 9. A tiencsini békeszerződés megkötése Franciaország és Kína között. A szerződésben Kína elismerte Annam Franciaország részéről történt elfoglalását („protektorátus”).
- 1885 augusztus—szeptember Újabb kínai-ellenes pogromok az Egyesült Államokban.
- 1886 január 1. Hódító háború eredményeként Anglia bejelenti Felső-Burma annexióját; egész Burma angol gyarmat lesz.
- 1886 június 26. Megkötik a huncsuni egyezményt. Az egyezmény Oroszország és Kína határaitra vonatkozik az Usszuri terület déli részén, s megerősíti az 1860-ban kötött egyezményt.
- 1886 július 24. Megkötik a Burmára és Tibetre vonatkozó pekingi angol-kínai egyezményt.
- 1886 szeptember Oroszország és Kína között Tiencsinben szóbeli megállapodás jön létre Koreáról.
- 1887 szeptember 17. A francia gyarmatosítók által elfoglalt Kokinkínát, Annamot, Kambodzsát, Tonkint az Indokínai Unióban egyesítik (francia gyarmat).
- 1889 február 11. Kihirdetik a reakciós japán alkotmányt.
- 1890 A nép fellázad a santungi amerikai misszió ellen.
- 1891 Megkezdik a Szibériai Vasútvonal építését.
- 1893—1894 Nagyszabású parasztfelkelés (az úgynevezett tonhak felkelés) Koreában.
- 1894 június Japán csapatokat küld Koreába azzal az ürüggyel, hogy elfojtja a tonhakok felkelését.
- 1894 június—október Az Egyesült Államok nem hajlandó csatlakozni azokhoz a hatalmakhoz, melyek közvetíteni kívánnak a koreai japán-kínai konfliktusban.
- 1894 július 16. Angol-japán szerződés jön létre, mely 1899-től kezdve eltorli az angol alattvalók Japánban élvezett területenkívüliségét.
- 1894 július 25. A japánok elsüllyesztenek egy hajót, amely kínai katonákat szállított. Megkezdődnek a japán csapatok Kína elleni hadműveletei.
- 1894 augusztus 1. Japán hadat üzen Kínának.
- 1894 november 22. Az Amerikai Egyesült Államok és Japán közti szerződés megkötése az amerikai alattvalók Japánban élvezett területenkívüliségének eltörléséről.

1895

- április 17. Aláírják a simonoszeki békeszerződést Japán és Kína között.
- április 23. Franciaország, Oroszország és Németország követei Japánnak jegyzéket nyújtanak át, amelyben követelik, hogy Japán mondjon le a Liaotung-félsziget és Port-Arthur annexiójáról.

- június 20. Két francia-kínai egyezmény jön létre: Franciaország annektálja Jünnan területének egy részét, és nagy gazdasági kiváltságokhoz jut a Tonkinnal határos kínai tartományokban.
- július 6. Orosz-francia egyezmény a Kínának nyújtandó kölcsönre vonatkozóan.
- október 8. A japánok meggyilkolják a koreai királynőt.

1896

- január 15. Angol-francia egyezmény, amely Sziámot „befolyási szférákra” osztja fel.
- február 11. A koreai király a japánok önkénye elől az orosz misszió-nál keres menedéket.
- június 3. Orosz-kínai titkos szerződést kötnek. 1. Oroszország védelmi szövetségre lép Kínával Japán ellen; 2. Kína megengedi, hogy Oroszország vasútvonalat építhessen Mandzsúrián keresztül Vladivosztokba stb.
- június 9. Orosz-japán jegyzőkönyv aláírása (Lobanov és Jamagata között) a Koreában folytatandó politikáról (együttesen nyújtanak kölcsönt Koreának stb.). A jegyzőkönyv korlátozza a japánok önkényeskedését Koreában.
- július 21. Japán-kínai egyenlőtlen szerződés jön létre, mely Japánt is ugyanolyan jogokkal és kiváltságokkal ruházza fel, mint amilyeneket az európai hatalmak és az Egyesült Államok élveztek Kínában.
- augusztus A Fülöp-szigeteken kitör a fegyveres felkelés. A fülöp-szigeti forradalom első szakasza.
- szeptember 8. Az Orosz-Kínai Bank aláírja a Kínai Keleti Vasútvonal építésére és üzemeltetésére vonatkozó szerződést.

1897

- február 4. Angol-kínai egyezmény jön létre, melynek értelmében Anglia örökös bérbe megkapja a Bhamo közelében levő területet (Jünnan tartomány).
- november 14. A német flotta elfoglalja Csingtaót.
- november 18. Aguinaldo, a fülöpszigeti felkelők vezetője, behódol a spanyol hatóságok előtt.
- december 19. A cári flotta elfoglalja Port-Arthurt és Talienvant.

1898

- március 6. Németország szerződést kényszerít Kínára: ennek értelmében 99 évre „bérbeveszi” Kínától a Csiaocsoui-öbölt, ahol a németek haditengerészeti támaszpontot rendeznek be.
- március 27. Orosz-kínai szerződés jön létre, melynek értelmében Oroszország 25 évre bérbeveszi a kuantungi területet (Port-Arthurral és Talienvannal).

- április 22.* Franciaország „bérlet” ürügyével elfoglalja Kuan-csouvant.
- április 23—december 10.* Az Egyesült Államok hódító háborúja Spanyolország ellen — az első imperialista háború a világ újrafelosztásáért.
- április 25.* Aláírják a Koreára vonatkozó orosz-japán jegyzőkönyvet.
- május 30.* Anglia elfoglalja Vejhajvej kikötőjét.
- június 9.* Anglia Kínával egyezményt köt, melynek értelmében a Csiulung-félszigeten 99 évre területet kap „bérbe”. A „száznapos reform” Kínában.
- június 11—szeptember 22.* A felkelők kikiáltják a Fülöp-szigetek függetlenségét.
- június 12.* Anglia egyezményt köt Kínával: „bérbeveszi” Vejhajvejt, míg Port-Arthur Oroszország birtoka marad.
- július 1.* Az amerikaiak elfoglalják Wake szigetét.
- augusztus 12.* Az Egyesült Államok annektálja a Hawaii-szigeteket.
- augusztus 13.* Az amerikaiak fegyveres erővel elfoglalják Manilát.
- augusztus 26.* Kína kotelezettséget vállal Japánnal szemben, hogy Fucsien tartományban nem idegenít el területet harmadik hatalom javára.
- december 10.* Párizsban aláírják az amerikai-spanyol békeszerződést; a Fülöp-szigetek és Guam amerikai gyarmattá válnak.
- december 21.* A Fülöp-szigeteket az Egyesült Államok hadügyminisztériumának igazgatása alá helyezik.
- 1898—1902* Forradalmi felkelés a Fülöp-szigeteken az amerikai gyarmatosítók uralma ellen.

1899

- 1899—1902* Az amerikaiak kegyetlen büntető hadjáratokat szerveznek a fülöpszigeti felkelők és a békés lakosság ellen.
- február 12.* Az amerikai imperialisták elfoglalják a szigeteket.
- április 28.* A Mariana-szigeteket (Guam kivételével) és a Karolina-szigeteket Németország megvásárolja Spanyolországtól.
- július 17—19.* Orosz-angol egyezmény jön létre a kínai vasúti érdekszférákra vonatkozóan.
- szeptember 6.* Hatályba lépnek az 1894—1896. évi szerződések, amelyek Japánban eltorlik a konzuli bíraskodást és megszüntetik az engedményes területeket.
- Hay, az Egyesült Államok külügyminisztere kihirdeti a „nyitott kapuk” imperialista elvét, amely az Egyesült Államok kínai politikájának alapjává vált.

1900

- 1900—1901* Népi felkelés Kínában (az úgynevezett boxer-felkelés) az imperialista elnyomók ellen. A nyolc hatalom katonai intervenciója.
- július 17—20.* A külföldi csapatok elfoglalják a takui erődöket.
- augusztus 14—15.* Az intervenció csapatok elfoglalják Pekinget.

augusztus—
szeptember

A német és egyéb imperialista intervenciók büntető expedíciókat szerveznek Észak-Kína békés lakossága ellen.

október 16.

Anglia és Németország Kínára vonatkozóan egyezményt köt.

1901

szeptember 7.

A Kína és a tizenegy hatalom közti „zárojegyzőkönyv” aláírása. A jegyzőkönyv óriási hadisarcot vet ki Kínára (az úgynevezett boxer-hadisarcot), és jelentősen korlátozza a kínai kormány szuverenitását.

1902

január 30.
március 16.

Az amerikai csapatok vadállati kegyetlenséggel fojtják el a Fülöp-szigetek népének függetlenségi mozgalmát. Megkötik az angol-japán imperialista szövetséget.

április 8.

Válaszul az angol-japán szövetségi szerződésre, Kínára vonatkozó francia-orosz egyezmény jön létre.

szeptember 5.

Megkötik az orosz-kínai egyezményt, amely kimondja, hogy az orosz csapatokat 18 hónapon belül ki kell vonni Mandzsúriából.

Angol-kínai kereskedelmi szerződés megkötése.

1903

október 8.

Ezen a napon járt le a cári csapatok Mandzsúriából való kivonásának határideje. Az Egyesült Államok és Japán tüntetően kereskedelmi szerződést írt alá Kínával. A szerződés értelmében több mandzsúriai várost megnyitottak a kereskedelem előtt.

1904

január

Taft, az Egyesült Államok hadügyminisztere látogatást tesz Tokióban.

február 7.

A japán hadiflotta hitszegően, hadüzenet nélkül megtámadja az orosz flottát Port-Arthurban és Csemulpóban. Az orosz-japán háború.

19¹⁴ február 8—
19¹⁵ szeptember 5.
február 23.

Japán-koreai szerződés jön létre. Korea kénytelen volt feljogosítani Japánt arra, hogy hadicélokra használhassa fel az ország területét.

április 8.

Angol-francia imperialista egyezmény jön létre (Entente Cordiale) a gyarmati kérdésekben (Marokkó, Egyiptom, Sziám stb.).

augusztus 3.

Angol katonai expedíció elfoglalja Lhaszát (Tibet).

augusztus 22.

A japánok Koreára szerződést kényszerítenek, amelynek értelmében Korea pénzügyei és külügyi kapcsolatai felett japán ellenőrzést létesítenek.

1905

1905—1907

január 2.

március 31.

május 31.

július 27.

Polgári demokratikus forradalom Oroszországban.

A cári tábornokok feladják Port-Arthurt a japánoknak. Az első marokkói válság.

Japán Rooseveltnél fordul és közvetítését kéri. Az Amerikai Egyesült Államok és Japán között titkos egyezmény jön létre. Az Egyesült Államok elismeri Japán protektorátusát Korea felett, s cserében Japán lemond a Fulop-szigetek ellen irányuló agresszív cselekedetéről.

augusztus 12.
szeptember 5.

Megkötik a második angol-japán szövetségi szerződést. Oroszország és Japán aláírja a portsmouth-i békeszerződést.

november 17.

A japánok egyenlőtlen szerződést kényszerítenek Koreára: Korea külügyi kapcsolatainak intézését a japán külügyminisztériumra bízzák.

december 22.

Kína elfogadja a portsmouth-i szerződés feltételeit melyek kimondják, hogy a kuantungi területet és a Délmandzsúriai Vasútvonalat át kell adni Japánnak.

1906

Kínában az orosz forradalom hatására fellendül a népi mozgalom.

1907

június 10.

Francia-japán egyezmény jön létre; a felek kölcsönösen elismerik egymás különleges érdekeit Kína határmenti területein.

július 19.

Li Hon, Korea uralkodója — kényszer hatására — lemond trónjáról. A japán imperialisták fiát, Li Csholt emelik trónra.

július 24.

Japán-koreai „szerződés” jön létre, mely japán ellenőrzés alá helyezi Korea közigazgatását.

július 28.

Orosz-japán kereskedelmi és hajózási szerződés, valamint halászati egyezmény jön létre 12 évi időtartamra.

július 30.

Japán és Oroszország nyílt és titkos politikai egyezményt köt.

augusztus 31.

Angol-orosz egyezmény jön létre Iránra, Afganisztánra és Tibetre vonatkozóan; Oroszország csatlakozik az angol-francia antanthoz.

augusztus—
szeptember

Japánellenes felkelés tör ki Koreában.

- 1907 november— Az Amerikai Egyesült Államok és Japán között egyez-
 1908 február mény jön létre, mely szabályozza a japán bevándorlást
 az Egyesült Államokba (jegyzékváltás).

1908

- Parasztmegmozdulások Annamban.
 április 20. Anglia és Kína között egyezmény jön létre amely szabá-
 lyozza Indiának Tibettel folytatott kereskedelmét.
 augusztus 26. A japán kormány törvényt ad ki, mellyel megszervezik
 a Keleti Gyarmati Társaságot (a társaság működési
 területe Korea és Mandzsúria).
 november 30. Az Amerikai Egyesült Államok és Japán között egyez-
 mény jön létre (Root—Takahira jegyzékváltása), kol-
 csonosan elismerik a csendesóceáni status quo-t (a már
 megtörtént hódításokat).

1909

- március Taftot megválasztják az Amerikai Egyesült Államok
 elnökévé. Felülül az Egyesült Államok imperialista
 politikája a Csendes-óceánon (a dollár diplomáciaja).
 június 6. Anglia, Németország és Franciaország között egyez-
 mény jön létre a Kínának nyújtandó úgynevezett
 hukuangi kölcsönre vonatkozóan.
 július 6. Francia, angol és német bankcsoportok között egyez-
 mény jön létre, melynek értelmében közösen „szerez-
 nek” koncessziókat kínai vasútvonalak építésére és
 egyenlő mértékben vesznek részt a Kínának nyújtandó
 kölcsönökben (Az első bankkonzorcium előkészítése.)
 november 6. Az amerikai dollárdiplomácia intervenciója Mandzsúriá-
 ban. Knox memoranduma a Kínai Keleti Vasútvonal
 és a Délkínai Vasútvonal „nemzetközivé tételéről”,
 illetőleg a csincsu-ajkuni transzmandzsúriai vasút-
 vonal megépítéséről (angol-amerikai tőkével) Orosz-
 ország határán.

1910

- július 4. Orosz-japán nyilvános és titkos egyezmény jön létre;
 a cári Oroszország és Japán között kapcsolat létesül
 Mandzsúriában.
 augusztus 22. Japán, az Amerikai Egyesült Államok és Anglia bele-
 egyezésével annektálja Kóréát.
 október 27. Az amerikai bankcsoport és Kína között előzetes egyez-
 mény jön létre, melynek értelmében az amerikai bank-
 csoport 50 millió dollár kölcsönt nyújt Kínának a pénz-
 reform végrehajtására és a mandzsúriai ipari üzemek
 építésére
 november 10. Londonban egyezmény jön létre a francia, angol, német
 és amerikai bankcsoport között a Kínának közösen
 nyújtandó vasútépitési kölcsönről.

1911

- február 21.* Az Amerikai Egyesült Államok és Japán kereskedelmi szerződést köt.
- április 3.* Az angol-japán kereskedelmi szerződés megkötése.
- április 15.* Megszervezik a négy hatalom bankkonzorciumát, abból a célból, hogy az imperialisták közösen foszthassák ki Kínát.
- július 1.* Európában kitört a második marokkói válság.
- július 13.* Angol-japán egyezmény jön létre, melynek értelmében a két állam 10 évre meghosszabbítja a korábban megkötött szövetséget.
- október 10.* A vucsangi felkelés. Az 1911-es kínai forradalom kezdete.
- december 1.* Külső-Mongóliában államcsínyt hajtanak végre. Halha négy ajmakja kijelenti, hogy mostantól kezdve nem ismeri el a kínai hatóságokat. Mongóliából eltávolítják a kínai hatóságokat és csapatokat.
- december 29.* Szun Jat-szent a Kínai Köztársaság első ideiglenes elnökévé választják.

1912

- január 1.* Szun Jat-szen elfoglalja a Kínai Köztársaság ideiglenes elnöki tisztségét.
- február 12.* A mandzsú dinasztia hivatalosan lemond a trónról. A Kínai Köztársaság megalakulásának hivatalos évfordulója.
- február 14.* Szun Jat-szen Jüan Si-kaj javára lemond a köztársasági elnöki tisztségről.
- február 15.* Jüan Si-kajt ideiglenes elnökké választják; az ellenforradalmi erők győzelme.
- június 18.* Az amerikai, angol, francia, német, orosz és japán bankcsoportok (a hat hatalom konzorciuma) között egyezmény jön létre melynek értelmében Jüan Si-kajnak Kínára nézve megalázó feltételek mellett 60 millió font sterling összegben újjászervezési kölcsönt nyújtanak.
- július 8.* Titkos orosz-japán megállapodás jön létre, amely megerősíti és kiterjeszti az 1907-ben és 1910-ben kötött egyezményeket.
- november 3.* Orosz-mongol egyezmény jön létre Külső-Mongólia autonómiájára vonatkozóan.
- 1912—1913* Parasztmegmozdulások Kínában a földbirtokosok és az uzorások ellen.

1913

- május 2.* Az Egyesült Államok elismeri Jüan Si-kaj reakciós kormányát.
- május 11.* A kormány és a Kuomintang-csapatok első ízben csapnak össze Szucsouban (az úgynevezett második kínai forradalom).

október 6.
november 5.

Jüan Si-kajt megválasztják Kína köztársasági elnökévé. Orosz-kínai nyilatkozatot adnak ki Külső-Mongóliára vonatkozóan. Oroszország elismeri Kína hűbéri fennhatóságát Külső-Mongólia felett, Kína pedig elismeri Külső-Mongólia autonómiáját.

1914

április 27.

Parafálják az angol-kínai egyezményt, melyben Anglia elismeri Kína hűbéri fennhatóságát Belső (keleti, Kínával határos)- és Külső-Tibet felett — ugyanakkor Külső-Tibetet autonóm területnek nyilvánítják.

augusztus 1.
augusztus 15.
augusztus 23.
október 21.

Kitör az első világháború.
A Panama-csatorna megnyitása.
Japán hadat üzen Németországnak.
A japán és az angol flotta elfoglalja a Németország birtokában levő Marshall- és Mariana-szigeteket.
A japánok elfoglalják Csingtaót.

november 7.

1915

január 18.

A japán követ átnyújtja a rablójellegű „21 követelést” Jüan Si-kajnak.

március 13.

Bryan amerikai külügyminiszter jegyzéke Japán mandzsúriai és santungi különleges érdekeinek elismeréséről. Japán ultimátumot intéz Kínához, követelve, hogy fogadja el a japán feltételeket.

május 7.

május 25.

Japán és Kína között négy szerződés és több jegyzék kerül aláírásra, melyek törvényes formába öntik a „21 követelés” elfogadását.

június 7.

Szerződés jön létre Oroszország, Kína és Mongólia között. (A szerződés megerősíti az 1913 november 5-i egyezményt).

október 19.

Külső-Mongólia elismeri Kína hűbéri fennhatóságát, Kína és Oroszország elismeri Külső-Mongólia autonómiáját.

december 25.

Japán csatlakozik az 1915 szeptember 15-i angol-francia-orosz egyezményhez, mely kimondja, hogy nem kötnek különbékét Németországgal.
Monarchiaellenes felkelés Kína déli tartományaiban azzal kapcsolatban, hogy Jüan Si-kaj a monarchia visszaállítására készülődik.
Fegyveres felkelés Hüében (Indokína).

1916

július 3.
augusztus 29.

Orosz-japán katonai szövetségi szerződés jön létre. Az Egyesült Államokban elfogadják a Jones-féle törvényt, amely a Fülöp-szigeteket „önkormányzattal” ruházza fel.

1917

- február 16.* Anglia és Japán között titkos egyezmény jön létre, melynek értelmében az angolok támogatják a Santung és a csendesóceáni német szigetek annexiójára vonatkozó japán követeléseket. Az Egyenlítőnél délre fekvő szigetek Angliához kerülnek (március 1-én hasonló egyezmény jön létre Franciaországgal, március 5-én pedig Oroszországgal).
- március 12.* A februári polgári demokratikus forradalom Oroszországban.
- március 14.* Kína megszakítja a diplomáciai kapcsolatot Németországgal.
- április 6.* Az Amerikai Egyesült Államok hadat üzen Németországnak.
- július 1.* Pekingben monarchista államcsínyt hajtanak végre.
- július 8.* Tuan Csi-zsuj csapatai elfoglalják Pekinget.
- augusztus 14.* Kína hadat üzen Németországnak és az Osztrák-Magyar Monarchiának.
- szeptember 6.* Kantonban Szun Jat-szennel az élen megalakul a déli forradalmi kormány.
- november 2.* Megkötik a Lansing—Isii-egyezményt. Az Amerikai Egyesült Államok elismeri Japán „különleges” kínai érdekeit. Az egyezmény Oroszország és a kínai nép ellen irányul.
- november 7.* A Nagy Októberi Szocialista Forradalom.
- november 8.* A szovjet kormány kiadja a békéről szóló dekrétumát. A szovjet kormány érvénytelennek nyilváníttja a cári Oroszország titkos szerződéseit.
- november 15.* A „Nyilatkozat Oroszország népeinek jogairól” közzététele.
- december 3.* V. I. Lenin és I. V. Sztálin felhívást intéz „Oroszország és a Kelet dolgozó muzulmánjaihoz”. Tonkinban felkelés tör ki.

1918

- január 8.* Wilson közlésezi demagóg programját (a „14 pontot”), mely az imperialisták rabló szándékainak álcázását szolgálja.
- március*
április 5. Megkezdődik az Antant szovjetellenes intervenciója. Vladivosztokban japán és angol csapatok szállnak partra.
- május 16.* Japán és a kínai militaristák között egyezmény jön létre a Szovjet-Oroszország elleni együttműködésre vonatkozóan.
- június 29.* Az Antant Vladivosztokban megszervezi a csehszlovákok ellenforradalmi lázadását.
- augusztus*
augusztus 3—16. „Rizslázadások” Japánban. Vladivosztokban nagy japán, amerikai, angol és francia intervenciók erői szállnak partra.
- augusztus 21.* Kína déli kormánya (Szun Jat-szen) felhívást intéz a külföldi államokhoz, hogy támogassák és ismerjék el őt.

- november 8. A szovjet kormány békejavaslatot intéz a „szövetségekhez”, s az Amerikai Egyesült Államokhoz.
 november Indonéziában fellendül az imperialistaellenes mozgalom.

1919

- január 9. Az Amerikai Egyesült Államok és Japán egyezményt köt a Szibériai Vasútvonal és a Kínai Keleti Vasútvonal ellenőrzésére vonatkozóan.
 január 17. Az OSzFSzK békejavaslatot intéz Anglia, az Amerikai Egyesült Államok, Japán, Franciaország és Olaszország kormányához.
 január 18—
 június 28. A párizsi békekonferencia.
 március Koreában japánellenes népi felkelés tör ki, melyet a japán imperialisták vadállati kegyetlenséggel elfojtanak.
 március 2—6. A Kommunista Internacionále 30 ország küldötteinek, köztük Kína és Korea küldötteinek részvételével megtartja első kongresszusát.
 Tavasz Az Antant első hadjárata Szovjet-Oroszország ellen.
 április 30. A párizsi békekonferencián a „négyek tanácsa” elfogadja Japánnak azt a követelését, hogy ruházzák rá Németország santungi jogait és adják át neki az Egyenlítőől északra fekvő csendesóceáni szigeteket.
 május 4. Kínában hatalmas imperialistaellenes mozgalom bontakozik ki, mely „Május 4.” mozgalom néven vonult be a történelembe.
 június 28. A versailles-i szerződés aláírása.
 Nyár—Ősz Az Antant második hadjárata Szovjet-Oroszország ellen.
 július 25. Az OSzFSzK a kínai néphez és Észak- valamint Dél-Kína kormányához felhívást intéz, melyben kifejti a Kína irányában követett szovjet politika alapelveit — az egyenlőtlen, leigázó szerződésekről való teljes lemondást.
 Október végétől
 decemberig A Vörös Hadsereg döntő győzelmeket arat a petrográdi, a déli és a keleti fronton.

1920

- 1920—1921 Gazdasági válság a kapitalista országokban.
 január— Az intervenciós csapatok (a japán csapatok kivételével) kitakarodnak a Távol-Keletről.
 március A japánok elfoglalják a Tengeremelléket. A Szovjet Távol-Keleten megkezdődik az intervenció második szakasza.
 április— Az Antant harmadik hadjárata Szovjet-Oroszország ellen.
 november Verhnyeugyinszkban V. I. Lenin kezdeményezésére megalakul a Távolkeleti Köztársaság kormánya.
 április 6. A japán csapatokat kiverik a Bajkálontúlról.
 július—október

- július 19—
augusztus 6. A Kommunista Internacionále 41 ország küldötteinek, köztük Kína, Korea és Holland India küldötteinek részvételével megtartja második kongresszusát.
- október 15. Megkötik az úgynevezett második bankkonzorcium-egyezményt négy hatalom (az Amerikai Egyesült Államok, Anglia, Franciaország és Japán) részvételével; a konzorcium célja Kína kizsákmányolása.
- október 27. Az OSzFSzK másodszor is felhívást intéz Kínához, és egyezmény megkötését javasolja a teljes egyenjogúság alapján.
- december 17. A Népszövetség Tanácsa megerősíti a volt csendes-óceáni német gyarmatok feletti mandátumot.

1921

- február 4. Ungern bandái elfoglalják Urgát.
- március 13. Az önálló Mongólia Ideiglenes Népi Kormányának megalakulása.
- április 7. A kantoni parlament Kína elnökévé választja Szun Jat-szent.
- május 26. Vladivosztokban fehérgárdista lázadás tör ki (a Merkulov-féle lázadás).
- július 6. A szovjet csapatok, melyek Mongólia népi kormányának kérésére Ungern bandáit üldözték, bevonulnak Urgába.
- július Megalakul a Kínai Kommunista Párt. Sanghajban megtartják a párt első kongresszusát.
- július 6. Megalakul a Tuvai Népköztársaság.
- július 19. Az OSzFSzK kormánya tiltakozik amiatt, hogy ki-rekesztették a washingtoni konferencián való részvételből, és kijelenti, hogy nem ismeri el azokat a határozatokat, melyeket a konferencián az OSzFSzK részvétele nélkül hoznak.
- 1921 augusztus A dalnyiji konferencia. (A Távolkeleti Köztársaság és Japán között.)
- 26—1922 április 15.
- november 5. Szovjet-mongol egyenjogú szerződést írnak alá.
- 1921 november 12 Az imperialista hatalmak washingtoni konferenciája, mely a tengeri fegyverkezés kérdéseivel és a csendes-óceáni kérdéssel foglalkozik.
- 1922 február 6. Imperialista egyezmény az Amerikai Egyesült Államok, Anglia, Franciaország és Japán között (a négy hatalom egyezménye) a négy hatalom csendesóceáni szigetbirtokaira vonatkozóan. Az angol-japán szövetség felbontása.
- december 13.

1922

- január 21—
február 2. A Távol-Kelet dolgozóinak kongresszusa Moszkvában.
- január 12—
március 5. A hongkongi kínai tengerészek imperialistaellenes sztrájkja. A sztrájkmozgalom egész Kínában fellendül.
- február 4. Japán-kínai szerződés jön létre, melynek értelmében Kína visszakapja Santungot.

- február 6.* A kilenc hatalom szerződése a Kína irányában követendő politikára vonatkozóan. A szerződés a „nyitott kapuk” amerikai imperialista elvén alapul.
Az öt hatalom szerződése a tengeri fegyverkezésre vonatkozóan (kvóta megállapítása a sorhajókra és a repülőgépanyahajókra).
- február 10—12.* Volocsajevka alatt szétverik a fehérgárdista bandákat és a japán intervenciósokat
- február 14.* Habarovszkot felszabadítják a japán imperialisták és fehérgárdista zsoldosaik uralma alól.
- július 15.* Megalakul a Japán Kommunista Párt. A párt megtartja első kongresszusát.
- szeptember 4—26.* A csangcsuni konferencia az OSzFSzK, a Távolkeleti Köztársaság és Japán részvételével.
- október 9.* Szpasszka alatt szétzúzzák a fehérgárdistákat.
- október 19—25.* Általános politikai sztrájk Vladivosztokban az OK(b)P városi bizottságának vezetésével.
- október 24.* A japán csapatok kénytelenek kiüríteni a Távol-Keletet (Észak-Szahalin kivételével).
- október 25.* A Távolkeleti Köztársaság Forradalmi Néphadseregének egységei felszabadítják Vladivosztokot.
- november 13.—14.* A Szovjetek hatalmának kikialtása az orosz Távol-Keleten.
- december 17.* A japán csapatokat kivonják Csingtaóból.
- december 27.* A X. Összoroszági Szovjetkongresszus újabb általános békefelhívást intéz a népekhez.
- december 30.* A Szovjetunió megalakulása.

1923

- április 14.* Az Amerikai Egyesült Államok külügyminisztériuma semmisnek nyilvánítja a Lansing—Isii-egyezményt.
- május 5—6.* A lincseni incidens.

1924

- január 21.* V. I. Lenin halála.
- március 10.* Japán kereskedelmi szerződést köt Thaifölddel.
- május 26.* Az Amerikai Egyesült Államokban törvényt hoznak, amely teljesen eltiltja a japánok és más ázsiaiak bevándorlását az Amerikai Egyesült Államokba.
- május 31.* Pekingben szovjet-kínai egyezmény jön létre a Szovjetunió és a Kínai Köztársaság közti diplomáciai kapcsolat megteremtésére vonatkozóan.
- szeptember 20.* A szovjet kormány egyezményt köt Csang Co-linnel a Kínai Keleti Vasútvonalra vonatkozóan.
- november 26.* Kikiáltják a Mongol Népköztársaságot és a Nagy Hural megerősíti az alkotmányt.

1925

- január 20.* A Szovjetunió és Japán között egyezmény jön létre a két ország közti diplomáciai viszony megteremtésére vonatkozóan.
- március 6.* Befejezik a Vörös Hadsereg egységeinek kivonását a Mongol Népköztársaság területéről.
- március 12.* Szun Jat-szen halála. Szun Jat-szen abban a felhívásban, melyet halála előtt (március 11-én) intézett a Szovjetunió Központi Végrehajtó Bizottságához, a szabad Kína szolidaritását és baráti érzelmeit tolmácsolta a Szovjetunió felé, és örökül hagyta, hogy fenn kell tartani az állandó kapcsolatot a Szovjetunióval.
- május 14.* Az utolsó japán egységek is elhagyják Észak-Szahalint.
- május 18.* Sztálin beszédet mond „A Keleti Népek Egyetemének politikai feladatairól”.
- május 30.* Az angol-amerikai rendőrség a sanghaji nemzetközi kolóniában a tüntető munkások és főiskolai hallgatók közé lö. Az 1925—1927-es kínai forradalom kezdete.
- október 24.* Kuo Szung-ling felkelése Csang Co-lin ellen.

1926

- július 9.* Kuangtungból elindul a kínai népi forradalmi hadsereg északi hadjárata.
- augusztus 29.* A vanhszieni incidens. Angol ágyúnaszádok Vanhszien városát lövik (szeptember 5.).
- szeptember 6—8.* A népi forradalmi hadsereg elfoglalja Hanjant és Hankout.
- november—december* Fegyveres felkelés Jáván.
- november 30.* Sztálin beszéde „A kínai forradalom távlatairól”.

1927

- január* Fegyveres felkelés Nyugat-Szumátrában.
- január 1.* Vuhant a forradalmi Kína fővárosának nyilvánítják.
- március 21—22.* Általános sztrájk Sanghajban és fegyveres munkásfelkelés. A népi forradalmi hadsereg elfoglalja a várost (március 22-én).
- március 23—24.* A népi forradalmi hadsereg elfoglalja Nankingot. Angol és amerikai hadihajók ágyúzzák Nankingot.
- április 6.* Csang Co-lin rendőrsége és katonasága támadást intéz a Szovjetunió pekingi politikai képviselte ellen.
- április 11—12.* Csang Kaj-sek Sanghajban ellenforradalmi államcsínyt hajt végre. Megkezdődik a kínai forradalom második szakasza. A kínai burzsoázia elpártol a forradalomtól és lepaktál az imperialistákkal.
- április 18.* Csang Kaj-sek Nankingban megalakítja reakciós Kuo-mintang-kormányát.
- május 24.* Sztálin beszéde: „A kínai forradalom és a Kommunista Internacionále feladatai.”

- május 31.* A japánok elfoglalják Csingtaót.
június 20— A genfi konferencia. A konferencia (Japán, az Amerikai
augusztus 4. Egyesült Államok és Anglia részvételével) a tengeri fegyverkezés kérdésével foglalkozott, és teljesen eredménytelenül végződött.
- július* Tanaka átnyújtja a japán császárnak Japán agresszív politikájára vonatkozó titkos memorandumát.
- augusztus 1—2.* A nancsangi felkelés. Ez a felkelés rakta le a kínai Vörös Hadsereg alapját.
- november 30.* A Népszövetség előkészítő bizottságának ülésén a Szovjetunió képviselője javaslatot terjeszt elő a teljes és általános leszerelésre vonatkozóan.
- december* A Kuomintang provokációkat rendez a Szovjetunió dél-kínai diplomáciai kirendeltségei ellen. A Kuomintang-hatóságok bezárják a szovjet konzulátusokat és kirendeltségeket a Kuomintang-Kína egész területén.

1928

- január 23.* Halászáti egyezmény aláírása a Szovjetunió és Japán között.
- március 24.* A szovjet küldött a leszerelési konferencia előkészítő bizottságában javaslatot terjeszt elő a részleges leszerelésre, mert a kapitalista államok elutasították a teljes leszerelésre vonatkozó szovjet tervezetet.
- május 3—11.* A csinani incidens — a japán csapatok békés kínai lakosokat lőttek agyon.
- július 25.* Aláírják az amerikai-kínai vámszerződést. Az Amerikai Egyesült Államok elismeri a nankingi kormányt.

1929

- március 28.* Japán-kínai egyezmény jön létre a csinani incidens rendezésére. A japán csapatokat kivonják Santungból (május 20-ig).
- április 19.* A leszerelési konferencia előkészítő bizottsága elutasítja a részleges leszerelésre vonatkozó szovjet tervezetet.
- április 23—29.* Az SzK(b)P XVI. Összszövetségi Konferenciája jóváhagyja a Szovjetunió népgazdasága fejlesztésének első ötéves tervét.
- július 10—11.* A mukdeni rendőrség elfoglalja a Kínai Keleti Vasútvonalat. A szovjet-kínai konfliktus.
- július 17.* A Külügyi Népbiztosság jegyzéke a Kínában levő szovjet diplomáciai és konzuli megbízottak visszahívásáról.
- július 19—22.* Az Egyesült Államok és Franciaország első ízben avatkozik bele a szovjet-kínai konfliktusba, hogy támogassa a mukdeni militaristákat.
- augusztus 6.* A Szovjetunió Forradalmi Katonai Tanácsának parancsa a Külön Távolkeleti Hadsereg felállításáról.

- október 23—24. Tőzsdekrach az Egyesült Államokban. Az 1929—1933-as gazdasági világválság kezdete.
- december 3. Az Egyesült Államok és más imperialista hatalmak második beavatkozása, hogy megghiúsítsák a Szovjetunió és Kína közti tárgyalásokat, amelyek a két ország közti egyezmény megkötéséről folytak.
- december 22. A Szovjetunió és Kína megbízottai aláírják a habarovszki jegyzőkönyvet, mely felszámolja a konfliktust és helyreállítja a Kínai Keleti Vasútvonalra vonatkozó status quo-t.
- december 28. A nankingi kormány deklaratív jellegű nyilatkozata, melyben bejelenti, hogy Kínában megszűnik a területenkülvüliségi rendszere.

1930

- január 21—
április 22.
február Az öt hatalom londoni tengerészeti konferenciája.
- május 6. Indokínai bennszülött csapatok felkelése a gyarmati rendszer ellen.
- december 7. Aláírják a japán-kínai tarifa-egyezményt. Az egyezmény hasonló azokhoz az egyezményekhez, melyeket Kína már 1928-ban más államokkal kötött.
- 1930 december—
1931 január A szovjet kormány tiltakozik a fehérgárdisták mandzsúriai szovjetellenes tevékenysége miatt.
- A Kuomintang-kormány seregeinek első hadjárata Kína tanácssterületei és a kínai Vörös Hadsereg ellen.

1931

- május vége Kantonban megalakul a Kuomintang második Központi Végrehajtó Bizottsága és a második kormány.
- július 1. A japánok által provokált vanpaosani incidens (Mandzsúria).
- szeptember 18—19. Japán megtámadja Mandzsúriát. Kialakul a második világháború első tűzfészke.
- szeptember 22. Csang Kaj-sek felhívja a kínai népet, hogy ne szálljon szembe a japán agresszióval.
- szeptember 22—30. A Népszövetség Tanácsa a japán-kínai konfliktust tárgyalja.
- november 7. A tanácsok első összkínai kongresszusának megnyitása Zsujcsinban (Csianghszi). Megalakul Kína tanácssterületeinek ideiglenes központi kormánya. A Kínai Kommunista Párt felszólítja Kína lakosságát, hogy harcoljon a japán területrablók ellen.
- december 10. A Népszövetség elhatározza, hogy elküldi Mandzsúriába a Lytton-bizottságot.
- december 31. A Szovjetunió megneemtámadási szerződés megkötését javasolja Japánnak.

1932

- január 7.* A Szovjetunió dolgozói határidő előtt, négy év alatt (1929—1932) teljesítették az első öt éves tervet. A kapitalista világban a válság eléri mélypontját.
- január 29—
március 3.
február 5.
március 9.* Stimson jegyzéke Japánhoz és Kínához; bejelenti, hogy az Amerikai Egyesült Államok „nem ismeri el” a „nyitott kapuk” amerikai imperialista elvén alapuló szerződések erőszakos megváltoztatását.
- április* A japán fegyveres erők hadműveleteket folytatnak Sanghajban.
- május 15.
december 12.* A japán csapatok elfoglalják Harbint.
- A japánok megalakítják Mandzsukuo bábkormányát Pu-jivel az élen.
- A kínai ideiglenes tanácskormány hivatalosan hadat üzen Japánnak.
- Fasiszta katonai puccs Japánban.
- A Szovjetunió és Kína között helyreáll a diplomáciai kapcsolat.

1933

- január 10.* Kína ideiglenes tanácskormánya kijelenti: hajlandó katonai szerződést kötni „bármilyen fegyveres erővel” Kínában, a japán területablók elleni közös harcra.
- január 30—
március 4.
január 17.* A japán csapatok elfoglalják Zsehol tartományt.
- február 5.* A japán kormány megtagadja a meg nem támadási szerződés megkötését a Szovjetunióval.
- február 6.* Lázongás az indonéziai holland flotta tengerészei körében, lázadás a „Hét Tartomány” nevű cirkálón.
- február 24.* A szovjet küldöttség a leszerelési főbizottság elé nyilatkozat-tervezetet terjesztett az agresszor meghatározásáról.
- március 27.
április* A Népszövetség határozatot hoz arról, hogy nem ismeri el Mandzsukuót.
- május 31.* Japán elhagyja a Népszövetséget.
- június 12—
július 27.* Franciaország elfoglal kilenc korallszigetet, melyek az Indokínához vezető utat védelmezik. Japán tiltakozik Franciaország e lépése ellen.
- 1933 szeptember
—1934 október
- A Kuomintang-kormány megkötö Japánnal a tangkui kapituláns egyezményt. A nankingi kormány csapatai kivonulnak Hopej tartomány északi részéből.
- A londoni nemzetközi gazdasági konferencia. A szovjet küldöttség a konferencia elé határozati javaslatot terjeszt, mely kimondja, hogy minden állammal szemben meg kell szüntetni a gazdasági agressziót és mindenemű megkülönböztetést.
- A nankingi csapatok ötödik hadjárata a kínai Vörös Hadsereg ellen.

- október* A fehérgárdisták és a japán-mandzsúriai egységek támadásokat intéznek a Kínai Keleti Vasútvonal és a Szovjetunió határorsége ellen.
- november 16.* A Szovjetunió és az Amerikai Egyesült Államok között diplomáciai kapcsolat létesül.
- 1933 november 20* Japánellenes felkelés Fucsien tartományban.
- 1934 január*

1934

- február 28.* Az Egyesült Államok szenátusa határozatot hoz, amelynek értelmében az elnöknek joga van korlátozni vagy betiltani a fegyver kivitelt az egyes államok közti háború esetén, oly módon, hogy a korlátozás mindkét felet érintse, vagyis ne csak az agresszort, hanem az agresszió áldozatait is.
- március 1.* Pu-jit a japánok Mandzsukuo „császárává” kiáltják ki.
- április 17.* Amau nyilatkozata, amely szerint Japán igényt tart arra, hogy teljesen ellenőrzése alá vesse Kína külügyi kapcsolatait.
- május 29.* A szovjet küldött a leszerelési konferencia főbizottságában azt javasolja, hogy a fokozódó háborús veszély miatt, tegyék meg a bizottságot a biztonság őrzésének állandó szervévé.
- augusztus—* Az Egyesült Államok tömegesen viszi ki az ezüstöt
szeptember Kínából, ami kiélezi Kína gazdasági válságát.
1934 október— A kínai Vörös Hadsereg nagy északnyugati hadjárata.
1935 október
- október 16—* Előzetes megbeszélések Londonban a küszöbönálló
december 19. tengerészeti konferenciával kapcsolatban.
november 27. A Szovjetunió és a Mongol Népköztársaság között egyezmény jön létre, amely kimondja, hogy a két állam, a katonai támadás elhárítása érdekében, kölcsönösen támogatja egymást.
- december 29.* Japán jegyzéke, melyben megtagadja a washingtoni tengeri fegyverkezési egyezmény meghosszabbítását.

1935

- március 23.* F. D. Roosevelt megerősíti a Fülöp-szigetek „alkotmánytervezetét”, amely 10 évi átmeneti időszakot állapított meg és fenntartotta a szigetek függőségének különböző formáit.
- május 2—3.* Felkelés a Fülöp-szigeteken.
- június 2.* Ho Jing-csin és Umedzu áruló egyezménye (az egyezmény értelmében kivonták a Kuomintang-szerveket és a kínai csapatokat Hopejből, és betiltották a japánellenes agitációt Kínában).
- június—július* A japán militaristák provokációi a szovjet-mandzsúriai határon.

- június 23—26. Japán-mandzsúriai egységek tüzet nyitnak a Mongol Népköztársaság határőrségére.
- augusztus 1. A Kínai Kommunista Párt felhívása a japánellenes nemzeti egységfront megalakítására.
- augusztus 31. Az Egyesült Államokban ideiglenes semlegességi törvényt hoznak, amely biztosítja az agresszor hadianyagokkal való ellátását, de lehetetlenné teszi, hogy az agresszió áldozatait hadianyagokhoz jussanak.
- november Kínában erősödik a japánellenes mozgalom. Vang Csing-vej ellen merényletet követnek el.
- november 3. A nankingi kormány pénzreform rendeletet ad ki, melyet Leith-Ross angol tanácsadó vezetésével hajtanak végre.
- november vége A japánok Észak-Hopejben bábkormányt alakítanak.
- 1935 december 9 A londoni tengerészeti konferencia.
- 1936 március 26.

1936

- január 15. Japán elhagyja a londoni konferenciát.
- február 26—29. Fasiszta katonai puccs Tokióban.
- március 1. Sztálin beszélgetése Roy Howarddal, a „Scripps Howard Newspapers” újságtröszt elnökével.
- március 12. A Szovjetunió és a Mongol Népköztársaság között kölcsönös segélynyújtási jegyzőkönyvet írnak alá.
- április 30. Németország és Mandzsukuo egy évre szóló kereskedelmi egyezményt köt.
- augusztus 25. A Kínai Kommunista Párt Központi Bizottságának nyílt levele a Kuomintang Központi Végrehajtó Bizottsághoz a japánellenes nemzeti egységfront megalakításáról.
- november 24. A kínai csapatok Szujjüanban győzelmet aratnak a japán-mandzsú egységek felett. Kínában fellendül a japánellenes mozgalom.
- november 25. Németország és Japán katonai tömböt alakít (az úgynevezett „antikomintern paktum”).
- december 12. Csang Hszüe-liang csapatai fellázadnak Hszianban, és követelik, hogy hozzanak erélyes rendszabályokat a japán agresszió ellen. Csang Kaj-sek elfogatása.
- december 28. A szovjet kormány a szovjetellenes japán-német katonai szövetség aláírása miatt nem hajlandó megújítani a Japánnal 1928-ban kötött halászáti egyezményt, csupán egy évre hosszabbítja meg annak érvényét.

1937

- április 29. Az Egyesült Államok kongresszusa meghozza az úgynevezett semlegességi törvényt az 1935 augusztus 31-i ideiglenes törvény helyett. A törvény továbbra is lehetővé teszi az agresszív Japán számára, hogy az Egyesült Államoktól hadianyagokat kapjon, ugyanakkor pedig Kínát megfosztja ennek lehetőségétől.

- május 21.* Németország és Mandzsukuo között egyezmény jön létre, melynek értelmében az 1936-ban kötött kereskedelmi szerződést három évre meghosszabbítják. Újabb gazdasági válság a kapitalista országokban.
- Az év második fele*
- július 7.* Japán provokáció Észak-Kínában. A kínai nép felszabadító háborújának kezdete a japán imperialista agresszorok ellen.
- július 16.* A kínai kormány memorandumot terjeszt elő az újabb japán agresszióval és azzal kapcsolatban, hogy Japán megsértette a kilenc hatalom szerződését, a Kellogg-paktumot és a Népszövetség Alapokmányát.
- augusztus 13.* A japánok megkezdik Sanghaj bombázását.
- augusztus 21.* A szovjet-kínai megnemztámadási szerződés aláírása.
- szeptember 21.* A Kínai Kommunista Párt nyilatkozatot ad ki, melyben bejelenti, hogy megegyezett a Kuomintanggal a japán-ellenes nemzeti egységfront megalakításában.
- szeptember 23.* A Kuomintang hivatalos nyilatkozatot ad ki arról, hogy megegyezett a Kínai Kommunista Párttal (a Senhszi—Kanszu—Ninghszia Különleges Határterület megalakítása, a Vörös Hadsereg nevét Nyolcadik Népi Forradalmi Hadseregre változtatják).
- október 6.* A Népszövetség a japán-kínai konfliktust tárgyalja.
- október* A Nyolcadik Népi Forradalmi Hadsereg Pingszingkuangnál döntő vereséget mér a japán hadsereg nagy egységeire.
- november 3—24.* A washingtoni szerződést (1922 február 6.) aláíró hatalmak brüsszeli konferenciája, a Szovjetunió részvételével. Japán és Németország megtagadták a részvételt a konferencián. A konferencia elutasította a Szovjetunió és Kínának azt a javaslatát, hogy alkalmazzanak gazdasági szankciókat Japán ellen.
- november 6.* Olaszország csatlakozik az „antikomintern paktumhoz”.
- november 11.* A japánok elfoglalják Sanghajt.
- december 11.* Japán és Thaiföld kereskedelmi szerződést köt.
- december 12.* A japánok elsüllyeszti a „Panay” nevű amerikai ágyúnaszádot, és amerikai hajókat bombáznak a Jangce folyón. Az Egyesült Államok formális tiltakozása
- december 13.* A japánok elfoglalják Nankingot.

1938

- február 14.* Szingapurban megnyitják az angol haditengerészeti támaszpontot.
- március 1.* Japán repülőgépek bombázzák Kanton.
- március 28.* A japánok Nankingban bábkormányt szerveznek.
- április 10.* A japán hadsereg Tajercsuangnál vereséget szenved.
- április 28.* Angol-japán egyezmény jön létre a kínai vámkérdésben. Anglia segíti a japán agresszort.
- május 12.* A fasiszta Németország elismeri Mandzsukuo bábkormányát.
- június 17.* A szovjet kormány tiltakozik Kanton japán részről történő bombázása ellen.

július 29—
augusztus 4.
szeptember
29—30.

október 22.
október 25.
december 22.

A japán támadás szovjet terület ellen a Haszan-tónál.
A japán agresszorokat szétzúzzák.
Anglia, Franciaország és az Egyesült Államok imperialistáinak müncheni egyessége a hitleri Németországgal.

A japán csapatok elfoglalják Kantont.
A japán csapatok elfoglalják Hankout.
Konoje kihirdeti a keletázsiai „új rendet”.

1939

február 10.
március
május 11—
szeptember 16.
május 12.

május 17—18.

július 14.

június 16.

június 22.
július 24.
július 27.

augusztus 23.
szeptember 1.

szeptember 3.
szeptember

A japán csapatok elfoglalják Hajnan szigetét.

A japánok elfoglalják a Spratly-szigeteket.

A japán hadsereg támadása a Mongol Népköztársaság ellen a Halhin-golnál. A japán támadókat szétzúzzák.
Japán csapatok szállnak partra Kulangszu szigetén (Amoj).

Amerikai, angol és francia csapatok szállnak partra Kulangszu szigetén.

A japánok blokád alá veszik a tiencsini angol és francia koncessziókat.

A Szovjetunió és a Kínai Köztársaság kereskedelmi szerződést köt.

A japánok elfoglalják Szvatou kikötőjét.

Az Arita-Craigie-egyezmény — a „távolkeleti München”.
Az Amerikai Egyesült Államok kormánya kijelenti, hogy hat hónapon belül felbontja az 1911-ben kötött japán-amerikai kereskedelmi szerződést. Ennek ellenére Japán egyre nagyobb mennyiségű stratégiai fontosságú nyersanyagot kap Amerikától.

Megkötik a szovjet-német meg nem támadási szerződést.
A hitleri Németország megtámadja Lengyelországot.
Európában kitör a háború.

Anglia és Franciaország hadat üzen Németországnak.
A Kuomintang-egységek provokációs cselekményei a Népi Forradalmi Hadsereg ellen.

1940

március 30.

május 10.
június 12.

június 25.
június 29.

Nankingban a japánok bábkormányt szerveznek: létrehozzák az úgynevezett kínai központi kormányt.
A „kormány” feje Vang Csing-vej — a kínai nép árulója.
A német csapatok átlépik Belgium és Hollandia határát.
Japán és Thaiföld ötévi időtartamra meg nem támadási szerződést köt.

Franciaország fegyverletétele.

Arita japán külügyminiszter kijelenti, hogy a délkelet-ázsiai országokat bekapcsolják a Japán uralma alatt álló egységes keletázsiai szférába.

- július 17. Angol-japán egyezmény jön létre, melynek értelmében három hónapra lezárják a Kínába Burmán keresztül vezető utat.
- július 17—22. Japánban megalakul Konoje harmadik kormánya. Konoje meghirdeti fasiszta politikáját (az „új politikai és gazdasági rendet”).
- szeptember 1. Japán ultimátumban követeli a francia kormánytól, hogy a japán csapatokat bocsássák be Indokínába. (Vichy szeptember 6-án teljesíti a követelést.)
- szeptember 3. Egyezmény jön létre, melynek értelmében Anglia haditengerészeti támaszpontokat bocsát az Egyesült Államok rendelkezésére a Csendes-óceán medencéjében.
- szeptember 13. Thaiföld azzal a követeléssel lép fel, hogy adják át neki Indokína határmenti területeit.
- szeptember 33. Japán és Francia Indokína között egyezmény jön létre, melynek értelmében Japán katonai támaszpontokat kap Indokína északi részében.
- szeptember 26—27. Haj Fongban japán csapatok szállnak partra.
- szeptember 27. A három fasiszta agresszor — Németország, Olaszország és Japán — Berlinben katonai szövetséget köt.
- november 30. Japán hivatalosan elismeri Vang Csing-vej nankingi bábkormányát
- 1940 december —1941 január Fegyveres konfliktus Thaiföld és Francia Indokína között.

1941

- január A Kuomintang-csapatok provokációs támadást intéznek a Negyedik Népi Forradalmi Hadsereg ellen.
- március Megalakul a Vietnam függetlenségéért harcoló demokratikus front (Viet-Minh).
- február 7. Tokióban Japán vezetésével megkezdődik a békekonferencia Francia Indokína és Thaiföld megbízottai között
- március 4. Thaiföld és Francia Indokína között szerződés jön létre, melynek értelmében Thaiföld megkapja Indokína területének egy részét.
- április 13. Az öt évre szóló szovjet-japán semlegességi szerződés megkötése.
- május 6. Japán és Francia Indokína hajózási és tarifaegyezményt köt egymással
- május 9. Tokióban aláírják a békeszerződést Thaiföld és Francia Indokína között.
- június 22. A fasiszta Németország hitszegően megtámadja a Szovjetuniót. A Szovjetunió Nagy Honvédő Háborújának kezdete.
- július A Kínai Kommunista Párt Központi Bizottsága nyilatkozatot ad ki a kínai nemzeti felszabadító háború feladatairól.
- július 3. Sztálin rádióbeszéde.
- július 23. Vichy és Japán szerződést köt Francia Indokína „kollektív védelmére” vonatkozóan.

- július 26—27. A japán csapatok fontos stratégiai pontokat foglalnak el Indokína déli részén.
- július—augusztus Japán csapatösszevonás Mandzsúriában és Koreában, a Szovjetunió határainál.
- augusztus 14. Az Atlanti Charta.
- szeptember 29—október 1. A három hatalom (a Szovjetunió, Nagybritannia és az Amerikai Egyesült Államok) képviselőinek moszkvai konferenciája.
- október 16—18. Japánban lemond Konoje kormánya. Tozso tábornok megalakítja az új kormányt.
- november 25. Öt évre meghosszabbítják az „antikomintern paktumot”.
- december 6. Moszkva alatt megkezdődik a német csapatok szétzúzása.
- december 7. A japán haditengerészeti és légierők támadást intéznek Pearl Harbor (Hawaii-szigetek) és az amerikaiak és angolok más csendesóceáni birtokai ellen. A japán csapatok betörnek Thaiföldre.
- december 8. Japán hadat üzen az Amerikai Egyesült Államoknak és Angliának.
- Az Amerikai Egyesült Államok és Anglia hadat üzen Japánnak.
- Kanada, Ausztrália, Hollandia, Holland India hadat üzen Japánnak.
- Malájföld északi részén japán tengerészgyalogság száll partra.
- december 9. Kína hadat üzen Japánnak. A Szabad Franciaország Nemzeti Bizottsága és több latinamerikai ország szintén hadat üzen Japánnak.
- A japán csapatok elfoglalják Thaiföldet.
- december 10. Kína hadat üzen Németországnak és Olaszországnak.
- A japán repülők Malájföld partjainál elsüllyesztenek két angol sorhajót.
- Luzon szigetén (Fülöp-szigetek) japán egységek szállnak partra.
- Guam szigetén japán egységek szállnak partra.
- december 11. A fasiszta hatalmak — Németország, Olaszország és Japán — katonai szerződést kötnek az Amerikai Egyesült Államok és Nagybritannia elleni közös háborúra vonatkozóan.
- Németország és Olaszország hadat üzen az Amerikai Egyesült Államoknak.
- India hadat üzen Japánnak.
- december 12. A japán csapatok behatolnak Dél-Burmába.
- december 13. Mindanao szigetén (Fülöp-szigetek) japán csapatok szállnak partra.
- december 20. A japán csapatok elfoglalják Wake szigetét.
- december 23. A japán csapatok elfoglalják Hongkongot.
- december 25.

1942

- január 1. Az Egyesült Nemzetek washingtoni nyilatkozata az általános biztonság kérdéséről.
- január 2. A japán csapatok bevonulnak Manilába.

- január 23.* Japán csapatok szállnak partra Új Guineában és a Salamon-szigeteken.
- február 15.* A japán csapatok elfoglalják Szingapurt.
- február 28.* A japán csapatok betörnek Jáva szigetére.
- március 8.* A japán csapatok elfoglalják Rangunt.
- március 9.* A japán csapatok elfoglalják Szurabaját és még több fontos központot Jáva szigetén.
- március 25.* A japán csapatok elfoglalják az Andaman-szigeteket.
- március vége* Néhány fülöpszigeti munkás- és paraszt-osztag a Népi Japánellenes Hadseregben (Hukbalahap) egyesül.
- május 6.* A japán csapatok elfoglalják Corregidor erődöt (Luzon).
- június 7—8.* Japán csapatok szállnak partra a Kiska és Attu szigetek (Aleut-szigetek).
- 1942 október—* A Kínai Kommunista Párt Központi Bizottságának és
1943 augusztus a Kuomintang Központi Végrehajtó Bizottságának képviselői tárgyalásokat folytatnak egymással. A tárgyalások nem vezettek eredményre.
- 1942 november 19* A Szovjet Hadsereg Sztálingrádnál szétzúzza a német
—1943 feb- fasiszta csapatokat.
ruár 2.

1943

- január 9.* Vang Csing-vej nankingi bábkormányja hadat üzen Angliának és az Amerikai Egyesült Államoknak, s nyilatkozatot ad ki arra vonatkozóan, hogy Japán és Nanking közösen visel hadat ellenük.
- január 11.* Deklaratív egyezmény Anglia és Kína, az Amerikai Egyesült Államok és Kína között a kínai területen-kívüliségi jogok „eltörlésére” vonatkozóan.
- február 10.* A japán csapatok kiűrtik Bunát (Új Guinea) és Guadalcanalt.
- július 5—12.* A kurszki csata, melyben a Szovjet Hadsereg szétzúzta a német fasiszták két fő támadó hadseregcsoportját.
- július 12.* A Szovjet Hadsereg támadásba megy át a hitlerista csapatok ellen. A támadó hadműveletek során körülbelül 1 millió négyzetkilométer, ellenség által ideiglenesen megszállt terület szabadult fel. A szovjet csapatok négy vízi akadályon keltek át: az Észak-Donyecen, a Gyesznán, a Szozson és a Dnyeperen.
- augusztus 1.* Burma bábkormányja Japán utasítására kikiáltja Burma „függetlenségét”. Aláírják a japán-burmai „szövetségi szerződést”. Burma hadbalép Japán oldalán.
- október 13.* Olaszország hadat üzen Németországnak.
- október 14.* Japán bejelenti a „független” Fülöpszigeti Köztársaság megalakulását. Aláírják a japán-fülöpszigeti „szövetségi szerződést”.
- október 19—30.* A Szovjetunió, az Amerikai Egyesült Államok és Nagybritannia külügyminisztereinek konferenciája Moszkvában. Nyilatkozatot adnak ki a háborús bűnösök felelősségéről.
- november* Az Amerikai Egyesült Államok, Nagybritannia és Kína részvételével megtartják a kairói konferenciát.

november 28—
december 1.

A három szövetséges hatalom — a Szovjetunió, az Amerikai Egyesült Államok és Nagybritannia — vezetőinek teheráni konferenciája.

1944

január 27.
február—
március
március 30.

Leningrád teljesen felszabadul az ellenséges blokádnál. Ukrajna jobbpárti része felszabadul a fasiszta terület-rablók uralma alól.

április—május
április 22.

Szovjet-japán egyezmény jön létre az északszahalini japán koncessziók megszüntetéséről, s a Szovjetunió és Japán közti halászáti egyezmény meghosszabbításáról. A szovjet csapatok felszabadítják a Krimet és Odesszát. A japán csapatok elfoglalják Csengcsout. Nagyszabású japán támadás indul Kínában. A Kuomintang-hadsereg teljesen demoralizálódik.

május

A Kínai Kommunista Párt és a Kuomintang között újabb tárgyalások kezdődnek.

május 12.

A japánok elfoglalják a peking-hankoui vasútvonal Csengcsoutól Hszinjangig tartó szakaszát.

június

A Szovjet Hadsereg szétverte a finn csapatokat és visszavetette őket Finnországba.

június—július

A Szovjet Hadsereg által a német csapatokra mért csapás eredményeképpen felszabadult a Belorusz Szovjet Szocialista Köztársaság, továbbá Lengyelország és a Litván Szovjet Szocialista Köztársaság jelentős része. A szovjet csapatok átkeltek a Nyemen-folyón és eljutottak Németország határaihoz.

június 6.

Az angol-amerikai csapatok partraszállnak Franciaország északi partvidékén.

június 12.

A japán csapatok bevonulnak Csangszába.

június 29.

Az Amerikai Egyesült Államok kongresszusa elfogadta az Fülöp-szigetek „függetlenségéről” szóló törvényt.

július—
augusztus

A Szovjet Hadsereg Lvon alatt szétverte a német csapatokat, s a Szan és a Visztula mögé vetette őket vissza.

július 18.

Tozso kormánya lemond.

július 22.

Japánban megalakul az új, Koizszo-kormány.

augusztus

A Szovjet Hadsereg Kisinyov—Iasi környékén szétzúzta a német fasiszta seregeket.

augusztus 31.
szeptember

A szovjet csapatok bevonultak Bukarestbe. Nelson amerikai missziója a Kuomintang-kormányánál több, Kínára nézve hátrányos szerződést kötött.

szeptember—
október
október

A Szovjet Hadsereg Tallin és Riga alatt szétverte a német csapatokat, és kiűzte őket a Baltikumból.

A Szovjet Hadsereg Magyarországon folytatja támadó hadműveleteit.

A Szovjet Hadsereg Finnország északi részén megverte a német csapatokat, és bevonult a szövetséges Norvégia határmenti területeire.

1945

- január 12. A Szovjet Hadsereg megkezdte téli támadását.
 január—február A Szovjet Hadsereg 1 200 km hosszúságban áttörte a németek védelmét, és az ellenséget messze visszavetette Nyugat felé. Lengyelország teljesen felszabadult, Csehszlovákia jelentős részét is megtisztították a hitlerista csapatoktól. Magyarország, Németország utolsó európai szövetségese, kilépett a háborúból. A szovjet csapatok a Berlin felé vezető utakon harcolnak.
- február 4—12. A három hatalom — a Szovjetunió, Nagybritannia és az Amerikai Egyesült Államok — vezetőinek krími konferenciája.
- február 24. Az amerikai csapatok elfoglalják Manilát.
 március 4. Finnország hadat üzen Németországnak.
 április 1. Okinava szigetén amerikai csapatok szállnak partra.
 április 5. A Szovjetunió kormánya felmondja a Japánnal 1941 április 13-án kötött semlegességi szerződést, mivel azt Japán sorozatosan megszegte.
 Koiszo kormánya lemond.
- április 7. Szudzuki tengernagy vezetésével megalakul az új japán kormány.
- április 13. A szovjet csapatok elfoglalják Bécset.
 április 25. Az Egyesült Nemzetek san franciscói konferenciája.
 május 2. A Szovjet Hadsereg elfoglalja Berlint.
 május 8. Berlinben aláírják a hitleri Németország feltétel nélküli fegyverletételéről szóló okmányt.
- május 9. I. V. Sztálin felhívása a szovjet néphez.
 június 26. Az Egyesült Nemzetek Szervezete Alapokmányának elfogadása.
- július 17—augusztus 2. A három hatalom — a Szovjetunió, az Amerikai Egyesült Államok és Nagybritannia — vezetőinek berlini (potsdami) értekezlete.
- július 26. Közéteszik a potsdami nyilatkozatot, amely felszólítja Japánt a feltétel nélküli fegyverletételre.
- augusztus 6. Az amerikaiak atombombát dobnak Hiroshima városra.
 augusztus 8. A Szovjetunió kormánya bejelenti, hogy 1945 augusztus 9-étől kezdve hadiállapotban levőnek tekinti magát Japánnal.
- augusztus 9. A szovjet csapatok átlélik Mandzsúria határát, átkelnek az Amur- és az Usszuri-folyón, a Kvantung-hadsereg ellenállását minden fronton megtörik, és elfoglalják Fujüan, Mandzsúria és Csalajnur városokat és még több helységet.
- augusztus 10. A Nyolcadik és az Új Negyedik Hadsereg általános támadásba megy át a japán területek ellen. A szovjet csapatok folytatják támadásukat Mandzsúriában, felszabadítják Pogranyicsnaja, Dunnik, Szancsakou, Lopej, Tungcsiang, Zsaocho, Szahaliang, Ajkun, Hajlar és más városokat.
- augusztus 11. A Mongol Népköztársaság hadat üzen Japánnak.
 A szovjet csapatok Mandzsúriában felszabadítják Lucszen, Muling, Hsziacsengce, Hszinjuancsen, Tumenca, Fugdin, Csiko és más városokat.

- augusztus 12.* A szovjet csapatok harcolva előrenyomulnak Mandzsúria szívébe és elfoglalják Misan, Huncsun, Jakosi és más városokat, továbbá az északkoreai Juki és Raszin városokat.
- augusztus 13.* A szovjet csapatok mandzsúriai előnyomulásuk során felszabadítják Hulin, Tunan, Linkou, Halung-Arsan, Szolun és más városokat.
- augusztus 14.* A Szovjetunió és a Kínai Köztársaság barátsági és szövetségi szerződést ír alá.
A szovjet csapatok tovább folytatva támadásukat Mandzsúriában, elfoglalják Mutancsiang, Taonan, Linhszi, Lupej, Csanjü és más városokat, valamint Szejszin koreai kikötőt.
- augusztus 15.* A japán Szudzuki-kormány lemond.
- augusztus 16.* Higasikuni vezetésével megalakul az új japán kormány.
- augusztus 17.* Az Indonéz Köztársaság kikiáltása.
- augusztus 19.* A Vietnami Demokratikus Köztársaság kikiáltása.
- augusztus 20.* A szovjet csapatok elfoglalják Kirin, Harbin, Mukden és Csangcsun városokat.
- augusztus 23.* A szovjet csapatok partraszállnak Szjumuszju- és a Paramusir-szigeten (Kurili-szigetek).
A szovjet csapatok elfoglalják Liaojang városát, és bevonulnak Port-Arthurba.
A szovjet csapatok több várost szabadítanak fel Szahalin déli részén.
- augusztus 23—26.* A szovjet csapatok bevonulnak Genzan (Vonszan) kikötőjébe.
- augusztus 24.* A szovjet csapatok, Korea keleti partvidékén előrenyomulva felszabadítják Kisszjut (Kildzsut), Hedzsut, és Kángét.
- augusztus 26—*
szeptember 1. A szovjet csapatok felszabadítják a Kurili-szigetek több szigetét.
- augusztus 28.* A szovjet csapatok befejezik Szahalin déli részének felszabadítását a japán uralom alól.
Az első amerikai megszálló részleg partraszáll Japánban.
- szeptember*
szeptember 1. Vietnamban angol és francia csapatok szállnak partra.
Befejeződött a Kurili-szigetcsoporthoz tartozó felszabadítása a japán uralom alól.
- szeptember 2.* Japán aláírja a feltétel nélküli fegyverletételről szóló okmányt. Sztálin elvtárs felhívása a szovjet néphez.
A nép képviselőinek első kongresszusa Szöulban.
- szeptember 6.* Dél-Koreában amerikai csapatok szállnak partra.
- szeptember 8.* A Kínai Kommunista Párt és a Kuomintang-kormány között egyezmény jön létre; a Kuomintang hamarosan felborítja ezt az egyezményt.
- október 10.* A Mongol Népköztársaságban megtartott általános népszavazás egyhangúan az ország függetlensége mellett foglal állást.
- december 16—26.* A Szovjetunió, az Amerikai Egyesült Államok és Nagybritannia külügyminisztereinek moszkvai tanácskozása.
A tanácskozáson határozatokat hoznak a Japánban, Kínában és Koreában követendő politikáról.

1946

- január 5. A Kuomintang-kormány elismeri a Mongol Népköztársaság függetlenségét.
- január 10. A Kínai Kommunista Párt és a Kuomintang között a hadműveletek beszüntetésére vonatkozó egyezmény jön létre, amelyet a Kuomintang hamarosan, hiteszöveg, újból megszeg.
- január 21. Az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaság küldöttsége javasolja a Biztonsági Tanácsnak, hogy akadályozza meg az imperialista agressziót Indonéziában.
- február 27. A Szovjetunió és a Mongol Népköztársaság barátsági és kölcsönös segélynyújtási szerződést, valamint gazdasági és kulturális együttműködési egyezményt ír alá.
- március 20— május 8. A koreai közös szovjet-amerikai bizottság ülésezése.
- március 6. Az amerikai küldöttség meghívja a bizottság munkáját. Franciaország és a vietnami kormány között Hanoiban egyezmény jön létre, melynek értelmében Franciaország az Indokínai Föderáció keretében szabad államnak ismeri el a Vietnami Köztársaságot.
- március 14. Sztálin elvtárs interjúja a *Pravda* tudósítójával a háborús gyújtogató Churchill beszédével kapcsolatban.
- március—június A Kuomintang-hadsereg támadása Közép- és Dél-Mandzsúriában a néphadseregek ellen.
- május 1—2. Hulutaóban amerikai csapatok szállnak partra.
- május 3. Befejezik a szovjet csapatok kivonását Mandzsúriából.
- június 6. Tokióban megkezdődik a japán háborús főbűnösök pere.
- június 7. Nankingban a kormány és a kommunista párt megbízottai egyezményt írnak alá, melynek értelmében június 7-étől 15 napra megszüntetik a hadműveleteket.
- június 7. Az indonéz kormány Jáván és Madurán kihirdeti az ostromállapotot.
- június 23—27. Amerikaellenes tüntetések Kínában.
- június 24. Mao Ce-tung tiltakozik a Kuomintang-klikknek nyújtott amerikai katonai segítség miatt.
- július 4. A Fülöp-szigetek fiktív függetlenségének kihirdetése.
- július 22. Nankingba nyolc hadihajó érkezik, melyeket az amerikaiak átadnak a Kuomintang-kormánynak.
- augusztus 14. Tiencsin és Tangku kínai kikötőkbe újabb amerikai tengerészgyalogos egységek érkeznek.
- szeptember Tiltakozó tomegkampány Sanghajban az amerikai intervenció ellen.
- szeptember 14. Fontainebleau-ban ideiglenes egyezmény jön létre Franciaország és Vietnam között.
- október 15. Csingtao kínai kikötőbe megérkezik a 7. amerikai flotta egyik egysége.
- október— november Általános sztrájk és fegyveres felkelés Dél-Koreában az amerikai imperializmus és dél-koreai bábjai ellen.
- november 4. A megmozdulásban több mint egymillió ember vett részt. Az amerikai fegyveres erők vérbefojtják a mozgalmat.
- november 4. Az Amerikai Egyesült Államok egyenlőtlen kereskedelmi szerződést köt a Kuomintang-kormánnyal.

- november 15. A Kuomintang egypárti „nemzetgyűlésének” megnyitása Kínában.
- november 17. Franciaország és Thaiföld egyezményt köt, melynek értelmében Thaiföld visszaadja az általa elfoglalt Patet Laót és Khmert.
- december A francia imperialisták újra megkezdik a háborút a Vietnami Demokratikus Köztársaság ellen.
- december 19. Csingtao és Csingvangtao kikötőket elzárják a külföldi hajók elől, mert az amerikaiak ott haditengerészeti támaszpontokat rendeznek be.
- december 20. A francia csapatok „általános támadása” Vietnamban.
- december 31. A Szovjetunió és Thaiföld között helyreáll a diplomáciai kapcsolat.

1947

- január 29. Az Amerikai Egyesült Államok képviselője kivonul az úgynevezett hármass bizottságból, mely „közvetíteni” akart a kínai polgárháborúban.
- február 1. Az Egyesült Államok megszálló hatóságai Japánban betiltják az általános sztrájkot.
- február 5. Az Egyesült Államokból újabb tengerészgyalogos egységeket és tiszteket küldenek Kínába.
- február 12. Phenjanban befejeződött az Északkoreai Népgyűlés első ülészeke.
- február 27. A Kuomintang-kormány bezáratja a kommunista párt képviselőtét Sanghajban, Nankingban és Csunkingban.
- február 28. Tajvan szigetén népfelkelés lángol fel a Kuomintang-kliikk ellen.
- március Az amerikai hatóságok egyre erősbödő megtorló intézkedései általános sztrájkot váltanak ki Dél-Koreában.
- március 12. Az Egyesült Államok nyíltan meghirdeti agresszív politikáját, melynek célja az amerikai imperializmus világuralmának megteremtése. A Truman-elv.
- március 14. Az Amerikai Egyesült Államok és a Fülöp-szigetek „egyezményt” írnak alá, melynek értelmében az Egyesült Államok katonai támaszpontokat kap a Fülöp-szigeteken.
- március 25. Hollandia és az Indonéz Köztársaság angol közvetítéssel aláírja a lingsadzsati egyezményt, melyet 1946 novemberében parafáltak. Az egyezmény kimondja az Indonéz Egyesült Államok megalakítását a holland korona uralma alatt.
- április 22. Nyilvánosságra hozzák a Molotov elvtárs és Marshall külügyminiszter közötti levélváltást a koreai kérdéssről.
- május 21. A koreai közös szovjet-amerikai bizottság ismét megkezdí munkáját; az amerikai küldöttség újra meghíúsítja a bizottság működését.
- június 5. Marshall, az Egyesült Államok külügyminisztere, kiífejti Európa leigázásának amerikai tervét, mely a Marshall-terv néven vált közismertté.
- július 3. Indonéziában Sarifuddin vezetésével koalíciós kormány alakul.

- július 18.* Az Amerikai Egyesült Államok elnöke törvényt ír alá a csendesóceáni volt japán szigetek feletti amerikai „gyámságra” vonatkozóan.
- július 20.* A holland csapatok az egyezmény megsértésével még az ultimátum határidejének lejártá előtt, megindítják hadműveleteiket az Indonéz Köztársaság ellen.
- július 22.* A szovjet kormány válaszol az Amerikai Egyesült Államoknak arra a javaslatára, hogy hívják össze a tizenegy hatalom konferenciáját a Japánnal kötendő békeszerződés kidolgozására. A szovjet kormány válaszában rámutat arra, hogy a Japánnal kötendő békeszerződést a potsdami nyilatkozat alapján, az Amerikai Egyesült Államok, a Szovjetunió, Kína és Nagybritannia külügyminiszterei tanácsának kell előkészítenie.
- Az indonéziai kormány kérrrel fordul az Egyesült Nemzetek Szervezetéhez, hogy hozzon intézkedést a Hollandia által megindított gyarmati háború megszüntetése érdekében.
- augusztus 1.* A Biztonsági Tanács határozatot fogadott el, mely felhívja Hollandiát és az Indonéz Köztársaságot, hogy haladéktalanul szüntesse be a hadműveleteket. Hollandia nem hajtotta végre a tanács határozatát.
- augusztus 11.* A kínai Népi Felszabadító Hadsereg nagy ellentámadásának kezdete.
- augusztus 30.* Az amerikai hatóságok 23 japán háborús bűnöst szabadlábra helyeznek Japánban.
- szeptember 26.* A Szovjetunió javasolja, hogy 1948 elején, egyidőben vonják ki a szovjet és az amerikai csapatokat Koreából.
- szeptember 27.* Roxas fülöpszigeti kormánya „barátsági” szerződést köt Franco-Spanyolországgal.
- szeptember vége* Néhány kommunista párt képviselőinek értekezlete Lengyelországban. A Kommunista és Munkáspártok Tájékoztató Irodájának megalakulása.
- október 2.* A Vietnami Demokratikus Köztársaság kormánya az Egyesült Nemzetek Szervezetéhez memorandumot intézett, amelyben kéri, hogy működjek közre a francia csapatok Vietnamból való kivonásában és a béketárgyalásokban.
- október 18.* A koreai közös szovjet-amerikai bizottságban az Egyesült Államok küldöttsége elutasítja a csapatok kivonására vonatkozó szovjet javaslat megtárgyalását.
- október 27.* Az Amerikai Egyesült Államok és a Kuomintang-klikk egyezményt köt „ideiglenes gazdasági segélyre” vonatkozóan.
- november 14.* Az ENSz közgyűlésének teljes ülése jogellenesen elfogadja azt az amerikai javaslatot, hogy alakítsanak úgynevezett ideiglenes koreai bizottságot, hogy az álcázza az Egyesült Államoknak Korea belügyeibe való beavatkozását.
- december 8.* Az Amerikai Egyesült Államok és a Kuomintang-klikk Nankingban haditengerészeti „egyezményt” írt alá. Egy amerikai hadihajón megbeszélések kezdődtek Hollandia és az Indonéz Köztársaság küldöttsége között.

december 13.

A kínai Népi Felszabadító Hadsereg felszabadítja Liaoning városát.

1948

január 4.

Burma „függetlenségének” kikiáltása.

január 16.

Angolelleses tüntetések Kantonban és Sanghajban. A „Renville” nevű hajón egyezményt kötnek Hollandia és az Indonéz Köztársaság között a hadműveletek beosztásáról.

január 30.

A Szovjetunió külügyminisztériuma az Amerikai Egyesült Államok moszkvai nagykövetségéhez jegyzéket intéz, melyben tiltakozik amiatt, hogy amerikai repülőgépek megsértik a kereskedelmi hajózás szabadságát a Japán- és a Sárga-tengeren.

február 18.

A Szovjetunió és Burma között diplomáciai kapcsolat létesült.

február 26.

Tiltakozó tüntetés Szoulban az amerikai megszálló hatóságok működése ellen.

március 9.

A kínai Népi Felszabadító Hadsereg csapatai felszabadítják Kirin városát.

március 13.

A kínai Népi Felszabadító Hadsereg felszabadította Lojang várost (Honan tartomány) és Szepingkaj vasúti csomópontot (Mandzsúria)

március 14.

Az Egységes Demokratikus Nemzeti Front Központi Bizottságának határozatára Észak-Korea minden városában tiltakozó gyűléseket tartanak az ENSZ-kozyűlés jogellenesen megalakított ülősszakközi bizottságának a dél-koreai választások megszervezéséről és a külön kormány megalakításáról szóló határozata ellen.

március 22.

A kínai Népi Felszabadító Hadsereg átkel a Jangce-folyón, és elfoglalja Csefu kikötőjét (Santung).

március

április 19.

Indonéziában megalakul Hatta népellenes kormánya. Jáva holland megszállás alatt álló területein népfelkelés tör ki.

április 22.

A kínai Népi Felszabadító Hadsereg felszabadítja Jenant (a Különleges Határterület legfontosabb városát).

április 23.

Befejeződött az észak- és dél-koreai demokratikus pártok és tomeszervezetek képviselőinek együttes értekezlete, mely elhatározta, hogy harcolni fog Korea kettőosztásának amerikai terve ellen.

május 7.

A koreai szovjet csapatok parancsnoka kijelentette, hogy a szovjet kormány kész azonnal kivonni csapatait Koreából, ha ugyanakkor az Egyesült Államok is kivonja csapatait.

május 7—10.

Tömegmozgalom a külön-választások ellen, melyeket az amerikai hatóságok tűztek ki Dél-Koreában.

május 10.

„Választások” az úgynevezett dél-koreai nemzetgyűlésbe az amerikai megszálló hatóságok utasítására.

május 22.

A Szovjetunió és az Indonéz Köztársaság között konzuli kapcsolat létesül.

- június* Londoni parancsra Malájföldön megkezdődik a kommunisták üldözése, a szakszervezetek szétfűzése, a demokratikus vezetők letartóztatása és meggyilkolása. Az angol hatóságok gyarmati terrorja következtében Malájföldön a Maláj Kommunista Párt több mint nyolcszáz tagját letartóztatják.
- június 20—24.* MacArthur utasítja a japán kormányt, tiltsa meg az állami és a közületi üzemek munkásainak, alkalmazottainak a sztrájkokban való részvételt.
- július 22.* Észak-Kína népi képviselőinek kongresszusa kihirdeti az északkínai népi kormány megalakulását.
- augusztus 19.* Választás a koreai Legfelsőbb Népgyűlésbe.
- augusztus 25.* A szovjet képviselő a japáni Szövetséges Ellenőrző Tanácsban a tanács rendkívüli ülésének összehívását követeli, hogy megvitassák MacArthur főhadiszállásának és a japán kormány munkásellenes politikájának a kérdését.
- augusztus 27.* A koreai Legfelsőbb Népgyűlés ülészakájának megnyitása Phenjanban. Az ülészakon Dél-Korea részéről háromszázhatvan, Észak-Korea részéről kétszázötvenkét küldött vesz részt.
- szeptember 2.* Korea Legfelsőbb Népgyűlése elfogadja a Koreai Népi Demokratikus Köztársaság alkotmányát.
- szeptember 9.* Korea Legfelsőbb Népgyűlése kérelemmel fordul az Amerikai Egyesült Államok és a Szovjetunió kormányához, hogy egyidejűleg vonják ki az amerikai és a szovjet csapatokat.
- szeptember 10.* Dél-Koreában kihirdetik a kivételes állapotot. Az amerikai parancsnokság és a dél-koreai bábkormány között „egyezmény” jön létre, mely megerősíti az Egyesült Államok teljes politikai, gazdasági és katonai ellenőrzését Dél-Korea felett.
- szeptember 16.* Az amerikai parancsnokság és a dél-koreai bábkormány között „egyezmény” jön létre, mely megerősíti az Egyesült Államok teljes politikai, gazdasági és katonai ellenőrzését Dél-Korea felett.
- szeptember közepe* Az amerikai parancsnokság és a dél-koreai bábkormány között „egyezmény” jön létre, mely megerősíti az Egyesült Államok teljes politikai, gazdasági és katonai ellenőrzését Dél-Korea felett.
- szeptember 20.* A Szovjetunió Minisztertanácsa elrendeli, hogy 1948 december végéig ki kell vonni a még Észak-Korea területén állomásozó szovjet csapatokat.
- szeptember 21.* A kínai Népi Felszabadító Hadsereg felszabadítja Csinant.
- szeptember 24.* A kínai Népi Felszabadító Hadsereg felszabadítja Csinant.
- szeptember 25.* Koreában gyűléseken követelik az amerikai csapatok kivonását.
- szeptember 28.* Az Egyesült Államok kormánya a szovjet kormányhoz jegyzéket intéz, melyben az Egyesült Államok kijelenti, hogy nem hajlandó csapatait kivonni Dél-Koreából.
- október 12.* A Szovjetunió és a Koreai Népi Demokratikus Köztársaság között diplomáciai kapcsolat létesül.
- október 15.* A kínai Népi Felszabadító Hadsereg felszabadítja Csin-sout (Mandzsúria).
- október 16.* A Koreai Népi Demokratikus Köztársaság és a Mongol Népköztársaság között diplomáciai kapcsolat létesül.
- október 19.* A kínai Népi Felszabadító Hadsereg felszabadítja Csangcsunt.
- október 20.* Lázadás a dél-koreai bábkormány csapatai között.

- október 24.* A kínai Népi Felszabadító Hadsereg felszabadítja Kai-fenget.
Phenjanban ünnepélyesen búcsúztatják a szovjet csapatokat.
- november 2.* A kínai Népi Felszabadító Hadsereg felszabadítja Mukdent.
- november 12.* A tokiói Nemzetközi Katonai Törvényszék meghozza ítéletét a japán háborús főbűnösök ügyében.
A japáni Szövetséges Ellenőrző Tanács szovjet tagja tiltakozik MacArthurnál amiatt, hogy az amerikai megszálló csapatok bátorítják a fasiszta elemek tevékenységét Japánban.
- november 24.* A Vietnami Demokratikus Köztársaság kormánya azzal a kéréssel fordul az Egyesült Nemzetek Szervezetéhez, hogy vegye fel tagjai közé.
- december 1.* A kínai Népi Felszabadító Hadsereg felszabadítja Hszücsout.
- december 7.* Dél-Koreában felkelés lángol fel Li Szin Man rendszere ellen.
- december 9.* A Távolkeleti Bizottság Washingtonban elutasította a japán iparfejlesztés színvonalára vonatkozó szovjet javaslatot, mely kimondta, hogy Japán békés célokra termelő iparának szabadon kell fejlődnie, és nem szabad engedélyezni a hadiipart.
- december 10.* Szóulban egyezményt írnak alá, amely szerint az Egyesült Államok három évi időtartamra a Marshall-terv keretében segítyt nyújt Dél-Koreának.
Az amerikai kormány irányelveket ad MacArthurnak „Japán gazdasági stabilizálására” vonatkozóan. Nyíltan megkezdik Japán amerikai támaszponttá való kiépítését a Szovjetunió, Kína és más országok ellen.
- december 12.* Az ENSZ-közygűlés teljes ülése határozatot hoz a koreai kérdésben. A határozat — melyet az Amerikai Egyesült Államok küldöttsége diktált — jóváhagyja az Egyesült Államok dél-koreai erőszakos cselekedeteit, és elutasítja a szovjet határozati javaslatot.
- december 19.* Amerikai fegyverekkel felszerelt holland csapatok támadása az Indonéz Köztársaság ellen.
- december 23.* A Szovjetunió képviselője a Biztonsági Tanácsban javasolja, hogy a tanács vitassa meg a holland kormánynak az Indonéz Köztársaság elleni agresszióját, és követeli, hogy a holland csapatok vonuljanak vissza a hadműveletek megindítása előtti állásaikba.
A kínai Népi Felszabadító Hadsereg felszabadította Kalgant.
- december 25.* A holland csapatok egész Jávát elfoglalják.
Az utolsó szovjet csapatok is elhagyják És-zak-Korea területét.
- december 29.* A holland kormány megtagadta a Biztonsági Tanács ama határozatának a végrehajtását, amely elrendeli a hadműveletek abbahagyását és az Indonéz Köztársaság elnökének szabadlábrahelyezését.

1949

- január 6. A Távolkeleti Bizottság szótöbbséggel elutasította a szovjet határozati javaslatot, mely elítéli, hogy az amerikai hatóságok megsértik a demokratikus szabadságjogokat Japánban.
- január 14. Mao Ce-tung nyilatkozatot ad ki a kínai polgárháború megszüntetésének feltételeiről.
- január 15. A kínai Népi Felszabadító Hadsereg felszabadítja Tiencsint.
- január 17. A szovjet kormány elutasította a Kuomintang-kormányt az azt a kérését, hogy a szovjet kormány közvetítsen közte és a Kínai Kommunista Párt között a békétárgyalásokon.
- január 21. Csang Kaj-sek elmenekül Nankingből.
- január 23. A kínai Népi Felszabadító Hadsereg bevonul Pekingbe.
- január 28. A Biztonsági Tanács határozati javaslatot hagyott jóvá, mely felszólítja a feleket, hogy azonnal szüntessék meg a hadműveleteket Indonéziában.
- A Kínai Kommunista Párt követeli a nankingi kormánytól, hogy tartóztassa le a háborús főbűnösöket — első sorban Csang Kaj-seket.
- január 31. Közzéteszik Sztálin elvtárs válaszait Kingsbury Smith úrnak, az International News Service amerikai sajtóügynökség európai vezérigazgatójának kérdéseire.
- március 8. Párizsban egyezményt írnak alá Franciaország és Bao Daj, Vietnam bábcászára között.
- március 17. A Szovjetunió és a Koreai Népi Demokratikus Köztársaság között gazdasági és kulturális együttműködési egyezményt írnak alá.
- március 31. A Szovjetunió kormányának memoranduma az Észak-atlanti Egyezményről.
- április Békevilágkongresszus Párizsban és Prágában.
- április 21. A Népi Felszabadító Hadsereg ismét megindítja a támadást, mert a Kuomintang-kormány elutasította a Kínai Kommunista Párt és a Kuomintang-kormány küldött-sége által kidolgozott békeegyezményt.
- április 23. A kínai Népi Felszabadító Hadsereg felszabadítja Nankingot.
- április 24. A kínai Népi Felszabadító Hadsereg felszabadítja Tajjüant, Ancsinget, Pukout és még több várost.
- április 27. A kínai Népi Felszabadító Hadsereg felszabadítja Szucsout.
- május 3. A kínai Népi Felszabadító Hadsereg felszabadítja Hangsout.
- május 8—16. A japán szénipari munkások általános sztrájkja.
- május 12. A Kuomintang hadi flotillája átáll a kínai Népi Felszabadító Hadsereg oldalára.
- május 17. A kínai Népi Felszabadító Hadsereg felszabadítja Vuhant.
- május 20. A kínai Népi Felszabadító Hadsereg felszabadítja Hsziant.
- május 23. A kínai Népi Felszabadító Hadsereg felszabadítja Nancsangot.

- május 27.* A kínai Népi Felszabadító Hadsereg felszabadítja Sanghajt.
- június 2.* A kínai Népi Felszabadító Hadsereg felszabadítja Csingtaót.
- június 25—28.* A Demokratikus Hazafias Egységfront alakuló kongresszusa Phenjanban.
- augusztus 4.* A kínai Népi Felszabadító Hadsereg felszabadítja Csangsát.
- augusztus 16.* A kínai Népi Felszabadító Hadsereg felszabadítja Fucsout.
- augusztus 26.* A kínai Népi Felszabadító Hadsereg felszabadítja Lancsout.
- augusztus 28.* Mukdenben a Népi Kongresszus megalakítja Kína északeleti tartományainak kormányát.
- szeptember 8.* MacArthur megengedi a japán kormánynak, hogy tízszeresére növelje a rendőri őrfloottát.
- szeptember 21.* Pekingben megnyílik a kínai népi politikai konzultatív konferencia.
- október 1.* A Kínai Népköztársaság kikiáltása. Megalakul a Központi Népi Kormány — élén Mao Ce-tunggal.
- október 2.* A Szovjetunió diplomáciai kapcsolatot létesít a Kínai Népköztársasággal.
A Szovjetunió megszakítja diplomáciai kapcsolatát a Kuomintang-kormánnyal.
- október 3.* Bulgária és Románia diplomáciai kapcsolatot létesít a Kínai Népköztársasággal.
- október 4.* Lengyelország, Csehszlovákia és Magyarország diplomáciai kapcsolatot létesít a Kínai Népköztársasággal.
- október 5.* A Koreai Népi Demokratikus Köztársaság és a Kínai Népköztársaság között diplomáciai kapcsolat létesül.
- október 6.* A Mongol Népköztársaság és a Kínai Népköztársaság között diplomáciai kapcsolat létesül.
- október 14.* A Kínai Népköztársaság csapatai felszabadítják Kantont. Üdvözlő táviratváltás Sztálin elvtárs és Kim Ir Szen elvtárs között a diplomáciai kapcsolat felvételének évfordulóján.
- október 17.* A Kínai Népköztársaság csapatai felszabadítják Amoj kikötőjét.
- október 20.* A Kínai Népköztársaság csapatai felszabadítják Tihuát (Urumcsi).
- október 25.* Diplomáciai kapcsolat létesül a Kínai Népköztársaság és a Német Demokratikus Köztársaság ideiglenes köztársa között.
- november 2.* Befejeződik az augusztus 23-án megnyílt hágai kerekasztal-konferencia, amely az indonéz kérdéssel foglalkozott. A konferencia elfogadta az úgynevezett Indonéz Egyesült Államok ideiglenes alkotmányának szövegét és a holland korona uralma alatt álló Holland-Indonéz Unió statútumát.
- november 11.* Diplomáciai kapcsolat létesült a Koreai Népi Demokratikus Köztársaság és a Német Demokratikus Köztársaság között.
- november közepe* Az Amerikai Egyesült Államok köztársa és a tajvani

- november
második fele
november 16. Pekingben megnyílik az ázsiai és óceániai országok szakszervezeti konferenciája.
- november 20. Az Albán Népköztársaság és a Kínai Népköztársaság között diplomáciai kapcsolat létesül.
- november 22. A Kínai Népköztársaság csapatai felszabadítják Kuilint.
- november 25. A Szovjetunió, a Belorusz Szovjet Szocialista Köztársaság és az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaság küldöttségeinek vezetői az ENSz-ben nem ismerik el törvényes küldöttségnek a Kuomintang-Kína küldöttségét.
- november 30. A Kínai Népköztársaság csapatai felszabadítják Csungkingot.
- december A Kuomintang-csapatok egy része Észak-Vietnam területére menekül.
- december 14. A Biztonsági Tanács a Szovjetunió tiltakozására nem fogadja el az Indonéziáról szóló határozati javaslatot, mely jóváhagyja a Hatta-klikkel Hágában kötött egyességet.
- december 16. Mao Ce-tung megérkezik Moszkvába. Sztálin elvtárs fogadja Mao Ce-tungot.
- december 17. A béke hívei világkongresszusának állandó bizottsága valamennyi ország parlamentjéhez felhívást intéz, hogy szüntessék meg a fegyverkezési hajszát, tiltsák el az atomfegyvert, szüntessék meg az intervenciót Indonéziában, Malájföldön, Vietnamban és másutt.
- december 21. Burma elismeri a Kínai Népköztársaságot.
- december 25—30. Sztálin elvtárs hetvenedik születésnapja.
- december 27. A habarovszki bírósági tárgyalás a japán hadsereg volt tagjainak ügyében, akiket a baktériumfegyver előkészítésével és alkalmazásával vádoltak.
- december 30. A Kínai Népköztársaság csapatai felszabadítják Csentut.
- december 30. Ho Si Minh üzenetében felszólítja a francia népet, hogy egyesítse erőfeszítéseit a vietnami gyarmati háború elleni harcban.
- december 30. India elismeri a Kínai Népköztársaságot.

1950

- január 4. Pakisztán elismeri a Kínai Népköztársaságot.
- január 6. Anglia elismeri a Kínai Népköztársaságot.
- január 8. A Kínai Népköztársaság kormánya tiltakozik az ENSz-nél és a Biztonsági Tanács tagállamainál amiatt, hogy a Kuomintang-klikk képviselője helyet foglal a Biztonsági Tanácsban.
- január 9—14. A Brit Birodalom országainak colombói értekezlete

- (Ceylon). Az értekezletnek az volt a célja, hogy megerősítse a sterlingblokkot (az Egyesült Államokkal szemben), és előkészítse a csendesóceáni tömböt.
- január 10. A szovjet képviselő a Biztonsági Tanácsban javasolja, hogy távolítsák el a tanácsból a Kuomintang-klikk képviselőjét.
- január 13. Tiltakozó sztrájk és tüntetés Marseille-ben a vietnami „szennyos háború” ellen.
- január 14. A szovjet küldöttség elhagyja a Biztonsági Tanács ülését, mert a tanács nem hajlandó eltávolítani a Kuomintang-klikk képviselőjét.
- január 16. Finnország elismeri a Kínai Népköztársaságot.
- január 17. Svédország elismeri a Kínai Népköztársaságot.
- január 18. Vietnam és a Kínai Népköztársaság között diplomáciai kapcsolat létesül.
- január 19. Svájc és a Kínai Népköztársaság között diplomáciai kapcsolat létesül.
- január 21. A Szovjetunió és a népi demokratikus országok képviselői tiltakoznak a Kuomintang-klikk képviselőinek jelenléte ellen, és elhagyják az ENSz bizottságainak üléseit.
- január 25. A Kínai Népköztársaság kinevezi ENSz-küldöttségét.
- január 27. Visinszkij elvtárs nyilatkozata Achesonnak, az Amerikai Egyesült Államok külügyminiszterének az Egyesült Államok ázsiai politikájáról mondott beszédével kapcsolatban.
- január 30. A Szovjetunió elismeri az Indonéz Egyesült Államokat.
- február 1. Az Amerikai Egyesült Államok kölcsönös segélynyújtási és „védelmi” szerződést köt a dél-koreai bábkormánnyal. Ez a szerződés újabb megaláztatást jelent Korea számára, mert törvényesíti, hogy amerikai katonai tanácsadók (ötszáz fő) tartózkodjanak Dél-Koreában.
- február 4. A Szovjetunió és a Vietnami Demokratikus Köztársaság között diplomáciai kapcsolat létesül.
- február 14. A Szovjetunió jegyzéket intéz az Amerikai Egyesült Államokhoz, Angliához és Kínához a habarovszki bírósági tárgyalás eredményeivel kapcsolatban. A tárgyaláson bebizonyosodott, hogy az elítélteken kívül még további öt személy bűnös — köztük Hirohito japán császár is. A jegyzék azt javasolja, hogy ezeket a személyeket állítsák nemzetközi bíróság elé.
- március 7. A Koreai Népi Demokratikus Köztársaság és a Vietnami Demokratikus Köztársaság között diplomáciai kapcsolat létesül.
- március 14. Románia és a Vietnami Demokratikus Köztársaság között diplomáciai kapcsolat létesül.
- március 21. Aláírják a Szovjetunió és a Kínai Népköztársaság közötti 30 évre szóló barátsági, szövetségi és kölcsönös segélynyújtási szerződést. Ezen kívül még több más egyezményt is aláírnak.
- március 27. MacArthur parancsában törvényellenesen arra jogosítja fel a japán kormányt, hogy büntetésük letöltése előtt szabadonbocsáthatja a háborús bűnösöket.

- március*
15—19. A Béke világkongresszusa Állandó Bizottságának stockholmi ülésszaka. Kiadják a stockholmi felhívást, mely a világ valamennyi népét harcra szólítja fel a békéért és az atomfegyver eltiltásáért.
- március* 19. Tobbezres tiltakozó tüntetés Szaigonban (Indokína) — a Bao Dai bábrendszerének nyújtott amerikai segítség miatt.
- március* 27. Szovjet-kínai egyezmény jön létre a szovjet-kínai polgári légiforgalmi társaság megalakításáról. A társaság paritásos alapon fog működni.
Hollandia és az Indonéz Egyesült Államok kormánya diplomáciai kapcsolatot létesít a Kínai Népköztársasággal.
- április* 6. A Vietnami Demokratikus Köztársaság hadserege újabb támadást indít Szoktrang körzetében.
- április* 16. Diplomáciai kapcsolat létesül a Mongol Népköztársaság és a Lengyel Köztársaság, továbbá a Mongol Népköztársaság és a Német Demokratikus Köztársaság között.
- április* 19. A Szovjetunió és a Kínai Népköztársaság kereskedelmi egyezményt ír alá, ugyanakkor aláírják az 1950. évre szóló áruforgalmi egyezményt is.
- április* 21. A Mongol Népköztársaság és Bulgária között diplomáciai kapcsolat létesül.
- április* 25. A Mongol Népköztársaság és Csehszlovákia között diplomáciai kapcsolat létesül.
Megkezdí működését a Kínai Csangcsun Vasútvonal szovjet-kínai társasága.
- április* 28. A Mongol Népköztársaság és Magyarország között diplomáciai kapcsolat létesül.
- április* 30. A Kínai Népköztársaság csapatai befejezik Hajnan felszabadítását.
- május* 5. A Mongol Népköztársaság és Románia között diplomáciai kapcsolat létesül.
- május* 8. A Kínai Népköztársaság és Svédország között diplomáciai kapcsolat létesül.
- május* 10. A Kínai Népköztársaság és Dánia között diplomáciai kapcsolat létesül.
- május* 11. A Szovjetunió tiltakozó jegyzéket intéz az Amerikai Egyesült Államok kormányához MacArthur tábornok 5. számú korlevele miatt, mert ez a korlevél arra „jogosítja fel” a japán kormányt, hogy büntetésük letöltése előtt szabadonbocsáthatja a háborús bűnosokat. A szovjet kormány tiltakozása hangsúlyozza, hogy a korlevél ellenkezik a Nemzetközi Katonai Torvényszék alap-szabályzatával.
- május* 26. Megnyílik a baguoi (Fülep szigetek) konferencia, melyet amerikai utasításra hívtak össze, hogy létrehozzák a csendesóceáni agresszív tombot.
- május* 30. A Szovjetunió másodízben intéz jegyzéket az Amerikai Egyesült Államok és Nagybritannia kormányához, követelve, hogy állítsák bíróság elé Hirohito japán császárt és vele együtt több japán tábornokot,

- június 6. MacArthur parancsot ad ki, mellyel „törvényen kívül állónak” nyilvánítja a Japán Kommunista Párt Központi Bizottságának huszonnégy tagját.
- június 10. Korea Demokratikus Hazafias Egységfrontja felhívást intéz az ENSz főtitkárához, hogy gyorsítsák meg Korea békés úton való egyesítését.
- június közepe J. F. Dulles, a hírhedt amerikai háborús gyújtogató koreai látogatása.
- június 24. A japáni Szövetséges Ellenőrző Tanács szovjet tagja tiltakozik MacArthurnál azok ellen az újabb megtorló intézkedések ellen, amelyeket az amerikai megszálló hatóságok és a japán kormány foganatosított a szakszervezetekkel, a kommunista párttal és más demokratikus szervezetekkel szemben.
- június 25. A dél-koreai bábkormány csapatai a 38. szélességi foknál megindítják támadásukat a Koreai Népi Demokratikus Köztársaság ellen, de visszaverik őket a 38. szélességi fok mögé.
- június 27. Megkezdődik az amerikai imperializmus nyílt agressziója a koreai nép és más ázsiai népek ellen.

BIBLIOGRÁFIA

Összeállították a Szovjetunió Társadalomtudományi Akadémiája alapkönyvtárának tudományos munkatársai, K. R. Szimonnak, a történelmi szakosztály vezetőjének szerkesztésével

Az I. fejezethez

Marx és Engels. Nemzetközi szemlék. Lásd *Marx és Engels* Művei. 8. köt. 210. old. (oroszul).

Marx. A háború porosz felfogása. Lásd *Marx* Művei. 11. köt. 2. rész. 175. old. (oroszul).

Engels. Az angolok újabb kínai expedíciója. Lásd *Engels* Művei. 11. köt. 1. rész. 160. old. (oroszul).

Lenin. Az imperializmus mint a kapitalizmus legfelsőbb foka. Lásd *Lenin* Művei. 22. köt. Szikra 1951. 264. old.

Lenin. A különbékekről. Lásd *Lenin* Művei. 23. köt. Szikra 1951. 131. old.

Lenin. A háború és a forradalom. Felolvasás 1917 május 14-én (27-én). Lásd *Lenin* Művei. 24. köt. Szikra 1952. 420. old.

Sztálin. Nem szabad megfélekezni a Keletről. Lásd *Sztálin* Művei. 4. köt. Szikra 1950. 176. old.

Szerződés és kereskedelmi szabályok. Megkötötte Oroszország és Kína 1881 február 12-én Szentpétervárott. Ratifikálták 1888 február 7-én. Tiencsin, 1889.

Barabas ezredes feljegyzése: Ázsiára vonatkozó földrajzi, helyrajzi és statisztikai anyaggyűjtemény. Szentpétervár, 1883. (oroszul).

Kivonatok Bogak ezredes 1893 május 16-i (28-i) jelentéséből. Ázsiára vonatkozó földrajzi, helyrajzi és statisztikai anyaggyűjtemény. Szentpétervár, 1896. 4—7. old. (oroszul).

Muravjov külügyminiszter utasításai Kasszinyi washingtoni követnek. 1898 január 29. (február 10.) Vörös Archívum 1932. 3. köt. (52) 133—142. old.

A legújabb kor nemzetközi politikája szerződésekben, jegyzékekben és nyilatkozatokban. 1. rész. A francia forradalomtól az imperialista háborúig. Moszkva, 1925. 441. old.

Korea leírása. 2. rész. Összeállította a pénzügyminisztérium hivatala. Szentpétervár, 1900. 490. old.-tól.

Az orosz imperializmus első lépései a Távol-Keleten (A távolkeleti politika kérdéseinek megvitatására összehívott külön értekezlet anyagai. 1883—1903.) Vörös Archívum. 1932. 3. köt. (52) 34—124. old.

B. Glinszkij. Az orosz-japán háború prológusa. Petrográd, 1916. 26—27. és a köv. old. (oroszul).

Oroszország külföldi hatalmakkal kötött legfontosabb szerződéseinek és egyezményeinek gyűjteménye. 1774—1906. V. N. Alekszandrenko bevezető szavaival és megjegyzéseivel. Varsó, 1906. VIII. 586. old. A VI. fejezettől.

Oroszország Kínával kötött szerződéseinek gyűjteménye. 1689—1881. Szentpétervár, 1889. 270. old.-tól. (Külügyminisztérium.)

Az Oroszország és Kína kölcsönös viszonyát meghatározó rendelkezések kódexe. 1689—1897. Szentpétervár, 1900. 132. old.-tól.

Oroszország Kínával kötött kereskedelmi szerződései. 1881—1902. Szentpétervár, 1909. 50. old. (Kereskedelmi és Iparügyi Minisztérium.)

Congressional Globe. 38th. Congr. 2nd Sess. 16. Febr. 1865. Washington, 1865. 830. old.

Documents diplomatiques français. 1-re série. 5. köt. Párizs, 1933. 42. Congr. 2nd Sess. 1. köt. 1. sz. Washington, 1872. (Message and Foreign Relations — 1874.)

Die Grosse Politik der europäischen Kabinette. 3. köt. Berlin, 1922. 454. old.-tól.

Papers Relating to the Foreign Relations of the United States. Washington, 1870. 336. old.

Papers Relating to the Foreign Relations of the United States 1884. Washington, 1884.

Papers Relating to the Foreign Relations of the United States. 1894. Appendix II. Affairs in Hawaii. Washington, 1895. 6. old.

G. V. Asztajjev. Az Amerikai Egyesült Államok gyarmati politikája Hawaiban az imperializmus előtti időszakban. 1790—1890. Lásd A Keleti Intézet tudományos jegyzetei. 1950. 1. köt. 225—274. old.

M. N. Pak. Fejezetek Korea politikai történetéből a XIX. század második felében. Lásd a történelmi fakultás előadásai és közleményei. (Moszkvai Állami Egyetem.) Moszkva, 1948. 8. kiad. 88—97. old.

D. I. Tyihonov. A hszincsiangi népi szabadságmozgalmak jellege a XIX. században és a XX. század első harmadában. Szovjetszkoje Vosztokovegyenyije. 1949. 6. sz. 336—347. old.

I. P. Barszukov. Gróf N. N. Muravjov-Amurszkij levelei, hivatalos okmányok, a kortársak elbeszélései és sajtóforrások alapján (életrajzi adatok). 2. kv. Moszkva, 1891. 321. VI. fejezettől.

L. Kosztyenko. Közép-Ázsia és az ott letelepült orosz lakosság. Szentpétervár, 1870. 338—344. old. (oroszul).

F. Pojarkov. A dungan felkelés utolsó epizódja. Vernij, 1901. 69—70. old. (oroszul).

E. Parker. Kína. Szentpétervár, 1903. 251. old. (oroszul).

A. Ch. Banerjee. The Annexation of Burma. Kalkutta, 1944. 338. old.

M. Brandt. Drei und dreissig Jahre in Ostasien. 3. köt. Leipzig, 1901. XVII. 333. old.

- Dennett I. Seward's Far Eastern Policy.* Amer. Hist. Rew. 27. köt. 1922 október, 56—58. old.
- F. H. Harrington.* God Mammon and the Japanese. Madison, Wis. 1944. X. 362. old.
- E. V. G. Kiernan.* British Diplomacy in China, 1880 to 1885. Cambridge, 1939. XI. 327. old.
- S. McCordock.* British Far Eastern Policy. 1894—1900. New York, 1931. 64—65., 71—75. old.
- H. B. Morse and H. F. McNair.* Far Eastern International Relations. Boston—Chicago, 1931. XVI. 846. old.
- Ch. C. Tansill.* The Foreign Policy of Thomas F. Bayard. 1885—1897. New York, 1940. 134—135. old.

A II. fejezethez

- Lenin.* A kínai háború. Lásd *Lenin Művei.* 4. köt. Szikra 1953. 387—392. old.
- Lenin.* Port-Arthur eleste. Lásd *Lenin Művei.* 4. kiad. 8. köt. 31—39. old. (oroszul).
- Lenin.* Az európai tőke és az önkényuralom. Lásd *Lenin Művei.* 4. kiad. 8. köt. 238. old.-tól (oroszul).
- Lenin.* Az imperializmus mint a kapitalizmus legfelsőbb foka. Lásd *Lenin Művei.* 22. köt. Szikra 1951. 196. old.
- Lenin.* Az imperializmus és a szakadás a szocializmus táborában. Lásd *Lenin Művei.* 23. köt. Szikra 1951. 114. old.
- Lenin.* A különbékéről. Lásd *Lenin Művei.* 23. köt. Szikra 1951. 131. old.
- Lenin.* A háború és a forradalom. Felolvasás 1917 május 14-én (27-én). Lásd *Lenin Művei.* 24. köt. Szikra 1952. 420. old.
- Lenin.* Levél az amerikai munkásokhoz. Lásd *Lenin Művei.* 28. köt. Szikra 1952. 50. old.
- Szálain.* A Szovjetunió Nagy Honvédő Háborújáról. Szikra 1949. 197. old.
- A Szovjetunió Kommunista (bolsevik) Pártjának története. Rövid tanfolyam. Szikra 1953. 67—68. old.

A boxer-felkelés. 1900. Különbféle okmányok: táviratok, parancsok (rendeletek), proklamációk stb. Vörös Archívum 1925. 1. köt. (14) 1—49. old.

Békeszerződés, melyet Japán és Kína kötöttek Simonoszekiben 1895 április 17-én (5-én) (és a távolkeleti politika kérdéseivel kapcsolatos egyéb diplomáciai okmányok). Moszkva, 1926. 57. old.

A Japánnal 1903—1904-ben folytatott tárgyalások okmányai. A távolkeleti különleges bizottság kancelláriájában őrizve. Szentpétervár, 1905. 50. old.-tól.

Németország 1897-ben elfoglalja Csiaocsaot. Vörös Archívum 1938. 2. köt. (87) 19—63. old.

Az 1894—1895. évi japán-kínai háború korából. Vörös Archívum 1932. 1—2. köt. (50—51). 3—63. old.

Az orosz-japán háború vége. (Katonai tanácskozás 1905 május 24-én. Carszkoje Szelo-ban.) Vörös Archívum 1928. 3. köt. (28) 182—204. old.

A legújabb kor nemzetközi politikája a szerződésekben, jegyzékekben és nyilatkozatokban. 1. rész. Lásd 1. fejt.

A Japánnal való kapcsolat a koreai ügyekben 1895-től. Szentpétervár, 1906. 91. old.-tól. (Külgyminisztérium.)

A portsmouth-i békekonferencia jegyzőkönyvei és az Oroszország és Japán között Portsmouth-ban 1905 augusztus 23-án (szeptember 5-én) kötött szerződés szövege. Szentpétervár, 1906. 106. old. (Külgyminisztérium.)

A távolkeleti ügyekre vonatkozó szerződések és diplomáciai okmányok gyűjteménye. 1895—1905. Szentpétervár, 1906. XVI. 763. old. (Külgyminisztérium.)

A cári diplomáciai Oroszország keleti feladatairól 1900-ban. Vörös Archivum 1926. 5. köt. (18) 3—29. old.

Isii Kikudziro. Diplomáciai kommentárok. Fordítás angolból. Moszkva, 1942. XXVIII. 236. old. (Külpolitikai könyvtár.)

British Documents on the Origins of the War 1898—1914. Ed. by G. P. Gooch and H. Temperley. London, 1927. 355. old. (Nagybritannia külgyminisztériuma.)

Die Grosse Politik der europäischen Kabinette. IX. köt. XIV. köt. 1. köt. Berlin, 1924.

Th. Roosevelt. An Autobiography. New York, 1929. VIII. 597. old.

Th. Roosevelt. The Strenuous Life. Essays. New York, 1901. Francia ford. *Th. Roosevelt.* La vie intense. Paris, 1903.

Li Hung Chang. Memoires of the Viceroy Li Hung Chang. London, 1913. XXVIII. 314. old.

A. Galperin. Az 1902—1921. évi angol-japán szövetség. Moszkva, 1947. 448. old. (A Szovjetunió Tudományos Akadémiájának Csendes-óceáni Intézete.)

A. A. Guber. Nemzetközi kapcsolatok a Távol-Keleten. 1894—1904. Lásd a Szovjetunió Tudományos Akadémiája Csendes-óceáni Intézetének tudományos jegyzetei. 1. köt. 1947. 3—50. old.

A. A. Guber. Az 1898. évi Fülöpszigeti Köztársaság és az amerikai imperializmus. Moszkva, 1948. 507. old.-tól. (A Szovjetunió Tudományos Akadémiájának Csendes-óceáni Intézete.)

A. F. Dobrinyin. Az Amerikai Egvesült Államok és Korea függetlensége. 1904—1905. Lásd A Szovjetunió Tudományos Akadémiájának Értesítője. Történelmi és földrajzi sorozat. 1947. 4. köt. 4. sz. 343—354. old.

A. Sz. Jeruszalimszkij. A német imperializmus külpolitikája és diplomáciája a XIX. század végén. Moszkva—Leningrád, 1948. 768. old.-tól. (A Szovjetunió Tudományos Akadémiája.) 431—507. old. A német imperializmus behatolása Kínába 1897—1898-ban.

G. V. Jefimov. A német imperializmus Kínában. 1894—1902. Lásd A Szovjetunió Tudományos Akadémiája Csendes-óceáni Intézetének tudományos jegyzetei. 1947. 1. köt. 51—84. old.

G. V. Jefimov. Kína újkori és legújabbkori története. Szikra 1951.

A. M. Zorina. Az 1898. évi spanyol-amerikai háború. Isztoricseszkijszurnal. 1940. 12. sz. 84—91. old.

A. L. Narocsnyickij. Adalékok a koreai japán agresszió és az 1894—1895. évi japán-kínai háború okainak kérdéséhez, Voproszi Isztorii. 1950. 5. sz. 51—76. old.

B. A. Romanov. Az 1904—1905. évi orosz-japán háború diplomáciai előkészítése. Isztoriceszskije Zapiszki. 1940. 8. sz. 39. old. (oroszul).

B. A. Romanov. Az orosz-japán háború diplomáciai történetének vázlata (oroszul). (A Szovjetunió Tudományos Akadémiájának Történeti Intézete. Leningrádi osztály.)

B. A. Romanov. Oroszország Mandzsúriában. Fejezetek az önkényuralom külpolitikai történetéből az imperializmus korszakában. Leningrád, 1928. X. 605. old. (oroszul).

A. Szemjonov-Tyan-Sanszkij. Legközelebbi feladataink a Távol-Keleten. Szentpétervár, 1908. 68. old. (oroszul).

E. M. Caroll. Germany and the Great Powers. 1866—1914. New York, 1938. XV. 852. old.

H. Cordier. Histoire générale de la Chine et de ses relations avec les pays étrangers. 4. köt. Paris, 1920. 425. old.

Djang Feng Djen. The Diplomatic Relations between China and Germany since 1898. Sanghaj, 1936. V. 281. old.

T. Dennett. Th. Roosevelt and the Russo-Japanese War. New York, 1925.

O. Ferrara. The Last Spanish War. Translation from the Spanish. London—New York, 1937. 151. old.

P. J. Treat. Japan and the United States. 1853—1921. Stanford University. 1928. 552. old.

A III. fejezethez

Lenin. Robbanóanyag a világpolitikában. Lásd *Lenin Művei*. 4. kiad. 15. köt. 161—162. old. (oroszul).

Lenin. Az OSzDMP VI. (prágai) összoroszországi konferenciája. 1912. január 5—17. (18—30.) Lásd *Lenin Művei*. 4. kiad. 17. köt. 434—435. old. (oroszul).

Lenin. Demokrácia és narodnyikság Kínában. Lásd *Lenin Művei*. 4. kiad. 18. köt. 145, 148—149. old. (oroszul).

Lenin. A megújhodott Kína. Lásd *Lenin Művei*. 4. kiad. 18. köt. 372. old. (oroszul).

Lenin. A Kínai Köztársaság nagy sikere. Lásd *Lenin Művei*. 4. kiad. 19. köt. 9—10. old. (oroszul).

Lenin. Ázsia ébredése. Lásd *Lenin Művei*. 4. kiad. 19. köt. 65—66. old. (oroszul).

Lenin. A maradi Európa és a haladó Ázsia. Lásd *Lenin Válogatott művek*. 1. köt. Szikra 1949. 813—814. old.

Lenin. Az imperializmus mint a kapitalizmus legfelsőbb foka. Lásd *Lenin Művei*. 22. köt. Szikra 1951. 254. old.

Okmány Szahalin szigetének elhatárolásáról Oroszország és Japán között. 1908 március 28. (április 10.) Kelt Vladivosztok városban. (A kormány törvényeinek és rendeleteinek gyűjteménye. Szentpétervár, 1908 augusztus 28. 136. sz. 1. rész. 1147.)

Oroszország és Japán. 1907 június 17—30-án kötött általános politikai egyezményére vonatkozó okmányok. Szentpétervár, 1907. 15. old. (Külgügyminisztérium.)

Az 1911-es kínai forradalom. (Pekingbe küldött titkos táviratok és egyéb okmányok.) Vörös Archivum 1926. 5. (18) köt. 49—104. old.

A legújabb kor nemzetközi politikája szerződésekből, jegyzékekből és nyilatkozatokból. 1. rész. Lásd 1. fejezet.

Nemzetközi kapcsolatok az imperializmus korszakában. Okmányok a cári és az Ideiglenes Kormány levéltárából. 1878—1917. II. sorozat. 19. köt. 2. rész. 35—36. old. (oroszul).

Az Oroszország és Japán között az 1906—1907. években kötött kereskedelmi és tengerhajózási szerződéssel kapcsolatos konferencia jegyzőkönyvei. Szentpétervár, 1907. 298. old. (Külgyminisztérium.)

Az Oroszország és Japán között kötött halászáti egyezmény tárgyalásaival kapcsolatos diplomáciai okmányok gyűjteménye. 1906 augusztus—1907 július. Szentpétervár, 1907. 259. old. (Külgyminisztérium.)

A mongol kérdésre vonatkozó diplomáciai okmányok gyűjteménye. 1912 augusztus 23.—1913 november 2. Szentpétervár, 1914. 91. old. (Külgyminisztérium.)

A távolkeleti nemzetközi kapcsolatok történetére vonatkozó szerződések és egyéb okmányok gyűjteménye. 1842—1925. Összeállította E. D. Grimm. Moszkva, 1927. 218. 111. old.

A cári Oroszország és Mongólia az 1913—1914. években. Vörös Archivum 1929. 6. (37) köt. 3—68. old.

British Documents on the Origins of the War. 3., 4., 8. köt. London, 1928—1932.

Die Grosse Politik der europäischen Kabinette. 19., 1., 25., 1., 32. köt. Berlin, 1925—1926.

The Lansing Papers. 1914—1920. 2. köt. Washington, 1940. (United States. Department of State. Papers Relating to the Foreign Relations of the United States.)

Papers Relating to the Foreign Relations of the United States. Washington, 1912. 1392. old.

A. Gérard. Ma mission au Japon. 1907—1914. Avec un épilogue de 1914 à 1919. Paris, 1919. 412. old.

V. Avarin. Az imperializmus Mandzsúriában. 1. köt. A Mandzsúriáért folytatott imperialista harc szakaszai. 2. átdolgozott és bővített kiad. Moszkva—Leningrád, 1934. 416. old.

A. Galperin. A koreai kérdés és a nemzetközi kapcsolatok Korea Japán által történt annexiója előtt. 1905—1910. Voproszi Isztorii. 1951. 2. sz. 12—30. old.

J. O. P. Bland. Recent Events and Present Policies in China. Philadelphia—London, 1912. XI. 482. old.

G. M. Trevelyan. Grey of Fallodon. London, 1937. XIII. 393. old.

A. M. Murray. Imperial Outposts from a Strategical and Commercial Aspects with Spec. Reference to the Japanese Alliance. With a Preface by Field Marshall Earl Roberts. London, 1907. 234. old.

F. Farjenel. A travers la révolution chinoise, 2-me éd. Paris 1914. V. 401. old. Angol fordításban: F. Farjenel. Through the Chinese Revolution, Fordítás franciából. London, 1915. XII. 352. old.

K. Hamada. Prince Ito London, 1936. 214—222. old.

H. H. Sprout and M. T. Sprout. The Rise of American Naval Power. 1776—1918. Princeton, 1939. VII. 398. old.

A. W. Griswold. The Far Eastern Policy of the United States. New York, 1938. 530. old.

F. A. McKenzie. The Unveiled East. London, 1907. 356. old.

M. F. Nelson. Korea and the Old Orders in Eastern Asia. Baton Rouge, Louis. 1946. XVI. 326. old.

A IV. fejezethez

Lenin. Az imperializmus mint a kapitalizmus legfelsőbb foka. Lásd *Lenin* Művei. 22. köt. Szikra 1951. 268., 290. és 293. old.

Lenin. Háború és forradalom. 1917 május 14 (27)-én tartott előadás. Lásd *Lenin* Művei. 24. köt. Szikra 1952. 434—435. old.

Lenin. Tézisek a jelenlegi politikai helyzetről. Lásd *Lenin* Művei. 27. köt. Szikra 1952. 362—364. old.

Lenin. Előadói beszéd a külpolitikáról az Összoroszárszági Központi Végrehajtó Bizottság és a Moszkvai Szovjet együttes ülésén, 1918 május 14-én. Lásd *Lenin* Művei. 27. köt. Szikra 1952. 368—372. old.

Lenin. Beszéd a Politechnikai Múzeumban tartott gyűlésen 1918 augusztus 23-án. Lásd *Lenin* Művei. 28. köt. Szikra 1952. 69. old.

A Szovjetunió Kommunista (bolsevik) Pártjának története. Rövid tanfolyam. Szikra 1953. 197. old.

Nemzetközi kapcsolatok az imperializmus korszakában. II. sorozat. 18. köt. 2. rész. 302. old. (oroszul).

House ezredes irattára. 4. köt. Moszkva, 1944. XXVIII. 400. old. (oroszul).

A versailles-i békeszerződés. Moszkva, 1925. XXXI. 197. old. Az imperialista háború eredményei. A békeszerződések sorozata. Külügyi Népbiztosság (oroszul).

Az V. fejezethez

Lenin. A munkás- és katonaküldöttek Szovjetjeinek Második Összoroszárszági Kongresszusa. 1917 október 25—26. (november 7—8). Lásd *Lenin* Művei. 26. köt. Szikra 1952. 247., 248—249. old.

Lenin. Beszéd az Összoroszárszági Központi Végrehajtó Bizottság ülésén, az Alkotmányozó Gyűlés feloszlataásáról. 1918 január 6-án (19-én). Lásd *Lenin* Művei. 26. köt. Szikra 1952. 457. old.

Lenin. Beszéd a vidékre induló agitátorok előtt. Ujságtudósítás. Lásd *Lenin* Művei. 26. köt. Szikra 1952. 536. old.

Lenin. Napjaink legfontosabb feladata. Lásd *Lenin* Művei. 27. köt. Szikra 1952. 150. old.

Lenin. IV., Rendkívüli Összoroszárszági Szovjetkongresszus. 1918 március 14—16. Lásd *Lenin* Művei. 27. köt. Szikra 1952. 163. old.

Lenin. Utasítások a Vladivosztoki Szovjetnek. Lásd *Lenin* Művei. 27. köt. Szikra 1952. 221. old.

Lenin. Előadói beszéd a külpolitikáról az Összoroszországi Központi Végrehajtó Bizottság és a Moszkvai Szovjet együttes ülésén, 1918 május 14-én. Lásd *Lenin Művei.* 27. köt. Szikra 1952. 369. old.

Lenin. Beszéd az Összoroszországi Központi Végrehajtó Bizottság, a Moszkvai Szovjet, a moszkvai üzemi bizottságok és szakszervezetek együttes ülésén, 1918 július 29-én. Lásd *Lenin Művei.* 28. köt. Szikra 1952. 1—2. old.

Lenin. Munkások! Elvtársak! Fel a végső, a döntő harcra. Lásd *Lenin Művei.* 28. köt. Szikra 1952. 41—42. old.

Lenin. Levél az amerikai munkásokhoz. Lásd *Lenin Művei.* 28. köt. Szikra 1952. 49—50. old.

Lenin. A moszkvai pártfunkcionáriusok gyűlése. 1918 november 27. Lásd *Lenin Művei.* 28. köt. Szikra 1952. 208. old.

Lenin. A munkás- és vöröskatonaküldöttek moszkvai Szovjetjének rendkívüli plenáris ülése. 1919 április 3. Lásd *Lenin Művei.* 29. köt. Szikra 1953. 269. old.

Lenin. Beszéd a Presznja kerület munkásainak és vöröskatonáinak pártonkívüli konferenciáján, 1920 január 24-én. Ujságtudósítás. Lásd *Lenin Művei.* 30. köt. Szikra 1953. 300. old.

Lenin. Az OK(b)P IX. Kongresszusa. 1920 március 29.—április 5. Lásd *Lenin Művei.* 30. köt. Szikra 1953. 457. old.

Lenin. A Kommunista Internacionále II. Kongresszusa. 1920 július 19.—augusztus 7. Lásd *Lenin Művei.* 31. köt. Szikra 1951. 233. old.

Lenin. Beszéd a bőripari munkások és alkalmazottak kongresszusán. 1920 október 2. Lásd *Lenin Művei.* 31. köt. Szikra 1951. 313—314. old.

Lenin. Beszéd a Moszkva-kormányzósági kerületi járási és falusi végrehajtó bizottságok elnökeinek konferenciáján. 1920 október 15-én. Lásd *Lenin Művei.* 31. köt. Szikra 1951. 329., 335—336. old.

Lenin. A VIII. Összoroszországi Szovjetkongresszus. 1920 december 22—29. Lásd *Lenin Művei.* 31. köt. Szikra 1951. 480. old.

Lenin. Beszéd a IX. Szovjetkongresszus által választott Összoroszországi Központi Végrehajtó Bizottság IV. ülészakán, 1922 október 31-én. Lásd *Lenin Művei.* 33. köt. Szikra 1953. 388. old.

Lenin. Inkább kevesebbet, de jobban. Lásd *Lenin Művei.* 33. köt. Szikra 1953. 502. old.

Sztálin. Az OSzD(b)MP VI. kongresszusán mondott beszédek. 1917 július 26.—augusztus 3. Lásd *Sztálin Művei.* 3. köt. Szikra 1950. 193. old.

Sztálin. Amerikai milliárdok. Lásd *Sztálin Művei.* 3. köt. Szikra 1950. 259. old.

Sztálin. Az Októberi Forradalom és a nemzeti kérdés. Lásd *Sztálin Művei.* 4. köt. Szikra 1950. 172. old.

Sztálin. Keletről jön a fény. Lásd *Sztálin Művei.* 4. köt. Szikra 1950. 187—188. old.

Sztálin. A déli hadihelyzethez. Lásd *Sztálin Művei.* 4. köt. Szikra 1950. 299., 300—301. old.

Sztálin. A proletárdiktatúra három éve. Beszéd a Bakui Szovjet 1920 november 6-i ünnepi ülésén. Lásd *Sztálin Művei.* 4. köt. Szikra 1950. 403. old.

Sztálin. A kommunizmus soronlevő feladatairól Grúziában és a Kaukázusontúl. Beszámoló a Grúziai Kommunista Párt tifliszi szervezetének közgyűlésén. 1921 július 6. Lásd *Sztálin Művei.* 5. köt. Szikra 1951. 105. old.

Sztálin. Távlatok. Lásd *Sztálin* Művei. 5. köt. Szikra 1951. 129. old.

Sztálin. A kínai forradalom távlatairól. Beszéd a Kommunista Internacionale Végrehajtó Bizottságának Kínai Bizottságában. 1926 november 30. Lásd *Sztálin* Művei. 8. köt. Szikra 1952. 386. old.

Sztálin. Az Októberi Forradalom nemzetközi jellege. Október tizedik évfordulójára. Lásd *Sztálin* Művei. 10. köt. Szikra 1952. 260—264. old.

Sztálin. A Szovjetunió Alkotmánytervezetéről. Előadói beszéd a VIII. Összszövetségi Rendkívüli Szovjetkongresszuson. 1936 november 25. Lásd *Sztálin.* A leninizmus kérdései. Szikra 1953. 616. old.

Sztálin. A Központi Bizottság politikai beszámolója az SzK(b)P XVI. Kongresszusának. 1930 június 27. Lásd *Sztálin* Művei. 12. köt. Szikra 1950. 275. old.

A Szovjetunió Kommunista (bolsevik) Pártjának története. Rövid tanfolyam. Szikra 1953. 219., 274., 275., 289—290., 298. old.

V. M. Molotov. A külpolitika kérdései. Beszédok és nyilatkozatok. 1945 április—1948 június. Szikra 1950.

G. M. Malenkov. Új diadalog felé. A Nagy Októberi Szocialista Forradalom 32. évfordulója. Szikra 1950.

A. A. Gromikónak, a Szovjetunió külügyminiszterhelyettesének nyilatkozata az amerikaiak koreai fegyveres intervenciójáról. Pravda. 1950 július 4. Izvesztijja. 1950 július 4.

P. M. Poszpelov. V. I. Lenin halálának 27. évfordulója. Beszéd a moszkvai gyászgyűlésen. Moszkva, 1951. (oroszul).

Mao Ce-tung. A népi demokrácia diktatúrájáról. Lásd *Mao Ce-tung.* A kínai forradalom diadalmas útja. Szikra 1950.

A génuai konferencia (gyorsírástól jegyzet). Adatok és okmányok. 1. kiad. Moszkva, 1922. 459. III. sorozat. (Külügyi Népbiztosság.)

A fegyverszünet előestéjén. Vörös Archivum 1927. 4. 210—211. old.

A szovjet-amerikai kapcsolatok 1919—1933 között. Moszkva, 1934. (Külügyi Népbiztosság. Lásd A nemzetközi politikával és a nemzetközi joggal kapcsolatos okmányok gyűjteménye. 9. sz.)

House ezredes irattára. 3. köt. Moszkva, 1939. 320. old. (oroszul).

D. Lloyd George. Háborús emlékiratok. 6. köt. Moszkva, 1937. 252. old. (oroszul).

A. V. Berjozkin. Az Egyesült Államok — a Szovjet-Oroszország elleni katonai intervenció tevékeny szervezője és részvevője (1918—1920). Szikra 1953.

A. J. Geronimusz. Hogyan segítette az Amerikai Egyesült Államok Kolcsakot. Isztoricicseszkije Zapiszki. 1949. 29. köt. 33—47. old. (oroszul).

A. V. Girsfeld. Az Egyesült Államok szerepe a szibériai és távolkeleti szovjetellenes intervenció megszervezésében. Lásd A történettudomány kérdései. 5. sz. Magyar Történelmi Társulat. Budapest, 1950.

A. Guliga. Az Egyesült Államok szovjetellenes intervenciójának kezdeti szakasza. 1917—1918. Voproszi Isztorii. 1950. 3. sz. 3—25. old.

J. M. Zsukov. A Nagy Októberi Szocialista Forradalom és a gyarmati Kelet. Lásd A Társadalomtudományi Akadémia jubileumi ülésszakának munkái. Moszkva, 1948. 81—98. old.

I. J. Zlatkin. A Mongol Népköztársaság — az új demokrácia országa. Történelmi áttekintés. I. E. Majszkij szerkesztésében. Moszkva—Lenin-grád, 1950. 291. old. (A Szovjetunió Tudományos Akadémiája. Népszerű tudományos sorozat.)

A szovjetoroszországi külföldi fegyveres intervenció. 1918—1920. Lásd *V. P. Patyomkin.* Az újkori diplomácia története (1919—1939). Szikra 1950.

A. J. Kunyina. Az amerikai világuralmi tervek megghiúsulása 1917—1920-ban. Szikra 1953.

N. V. Mosztovec. A dalnyiji konferencia. Lásd A Társadalomtudományi Akadémia tudományos jegyzetei. 1948. 2. kiad. Az általános történelem kérdései. 282—305. old.

G. Rejhberg. A távolkeleti japán intervenció szétzúzása (1918—1922). B. Rubcov szerkesztésében. Moszkva, 1940. 209. (3) old.

F. Sabsina. A Nagy Októberi Szocialista Forradalom és a koreai parasztmozgalom. Voproszi Isztorii. 1949. 6. sz. 3—28. old.

B. J. Stejn. Az „orosz kérdés” a párizsi békekonferencián. 1919—1920. Moszkva, 1949. 464. old.

G. B. Erenburg. Fejezetek a kínai nép legújabbkori nemzeti felszabadító harcáról. A. A. Guber szerkesztésében. Moszkva, 1951. 240. old.

Michael Sayers—Albert E. Kahn. A nagy összeesküvés. Szikra 1950.

A VI. fejezethez

Lenin. Az imperializmus mint a kapitalizmus legfelsőbb foka. Lásd *Lenin Művei.* 22. köt. Szikra 1951. 203. old.

Lenin. Burzsoá pacifizmus és szocialista pacifizmus. Lásd *Lenin Művei.* 23. köt. Szikra 1951. 202. old.

Lenin. Előadói beszéd a külpolitikáról az Összoroszárszági Központi Végrehajtó Bizottság és a Moszkvai Szovjet együttes ülésén, 1918 május 14-én. Lásd *Lenin Művei.* 27. köt. Szikra 1952. 368—369. old.

Lenin. Levél az amerikai munkásokhoz. Lásd *Lenin Művei.* 28. köt. Szikra 1952. 51. old.

Lenin. Pityirim Szorokin értékes beismerései. Lásd *Lenin Művei.* 28. köt. Szikra 1952. 186. old.

Lenin. Válasz egy amerikai újságíró kérdéseire. Lásd *Lenin Művei.* 29. köt. Szikra 1953. 532—533. old.

Lenin. Beszéd a Presznja kerület munkásainak és vöröskatonáinak pártonkívüli konferenciáján. 1920 január 26. Újságbeszámoló. Lásd *Lenin Művei.* 30. köt. Szikra 1953. 300—301. old.

Lenin. Előadói beszéd a dolgozó kozákok I. összoroszárszági kongresszusán. 1920 március 1. Lásd *Lenin Művei.* 30. köt. 395—396. old.

Lenin. A Kommunista Internacionále II. Kongresszusa. 1920 július 19—augusztus 7. Lásd *Lenin Művei.* 31. köt. Szikra 1951. 221—222. old.

Lenin. Külső és belső helyzetünk és a párt feladatai. Beszéd az OK(b)P Moszkva-kormányzósági konferenciáján. 1920 november 21. Lásd *Lenin Művei.* 31. köt. Szikra 1951. 425—426. old.

Lenin. Beszéd az OK(b)P moszkvai szervezetének aktívaggyűlésén, 1920 december 6-án. Lásd *Lenin Művei.* 31. köt. Szikra 1951. 463—464. old.

Lenin. A Kommunista Internacionále III. Kongresszusa. Lásd *Lenin Művei.* 32. köt. Szikra 1953. 488. old.

Lenin. A IX. Összoroszországi Szovjetkongresszus. 1921 december 23—28. Lásd *Lenin Művei*. 33. köt. Szikra 1953. 138. old.

Sztálin. Nem szabad megfélekezni a Keletről. Lásd *Sztálin Művei*. 4. köt. Szikra 1950. 176. old.

Sztálin. Két esztendő. Lásd *Sztálin Művei*. 4. köt. Szikra 1950. 256—257. old.

Sztálin. Az Oroszországi Kommunista (bolsevik) Párt XIV. Konferenciájának eredményeihez. Beszámoló az OK(b)P moszkvai szervezete aktívájának. 1925 május 9. Lásd *Sztálin Művei*. 7. köt. Szikra 1951. 103—104. old.

Sztálin. A Szovjetunió Kommunista (bolsevik) Pártjának XIV. Kongresszusa. 1925 december 18—31. Lásd *Sztálin Művei*. 7. köt. Szikra 1951. 299. old.

Sztálin. A kínai forradalom távlatairól. Beszéd a Kommunista Internacionale Végrehajtó Bizottságának Kínai Bizottságában. 1926 november 30. Lásd *Sztálin Művei*. 8. köt. Szikra 1952. 382—400. old.

Sztálin. Jegyzetek mai témákról. Lásd *Sztálin Művei*. 9. köt. Szikra 1952. 341. old.

Sztálin. A Szovjetunió Kommunista (bolsevik) Pártjának XV. Kongresszusa. 1927 december 2—19. Lásd *Sztálin Művei*. 10. köt. Szikra 1952. 297—298. és 306. old.

A fegyverkezés korlátozásával és a csendesóceáni valamint a távolkeleti kérdésekkel kapcsolatban tartott washingtoni konferencia. 1921—1922. Az akták és okmányok teljes fordítása. Moszkva, 1924. 139. old. (Külgügyi Népbiztosság.)

Az 1918—1922. évi japán intervenció okmányokban. Sajtó alá rendezte I. I. Minc. Moszkva, 1934. 235. old. (Központi Levéltár.)

G. Stimson. A távolkeleti válság. Visszaemlékezések és észrevételek. Moszkva, 1938. XVI. 196. old. (oroszul.)

N. L. Rubinszejn. Szovjet-Oroszország és a kapitalista államok a háborúról a békére való átmenet éveiben. 1921—1922. Moszkva, 1948. 463. old. (oroszul.)

B. Cibikov. Az ungernisták szétzúzása. Ulan—Ude, 1947. 160. old. (oroszul). (Burját-Mongol Állami Kulturális és Gazdasági Tudományos Kutatóintézet.)

F. Lundberg. 60 amerikai család. Rövidített fordítás angolból. Moszkva, 1948. 543. old. (oroszul.)

G. Marion. Az amerikai birodalom. Szikra 1949.

M. J. Bau. The Foreign Relations of China: a History and a Survey. New York—Chicago, 1922. XIII. 541. old.

Fong Hsien Ding. Cotton Industry and Trade in China. 1—2. köt. Tientsin, 1932. 1. köt. 356. old., 2. köt. 116. old.

Ugyanaz. Rövidített kiad. Nankai, 1932. 77. old.

A VII. fejezethez

Lenin. A Kommunista Internacionále II. Kongresszusa. 1920 július 19—augusztus 7. Lásd *Lenin* Művei. 31. köt. Szikra 1951. 244. old.

Lenin. A Pravda megalapításának tízéves jubileumára. Lásd *Lenin* Művei. 33. köt. Szikra 1953. 347. old.

Lenin. Beszéd a IX. Szovjetkongresszus által választott Összoroszországi Központi Végrehajtó Bizottság IV. ülészakán. 1922 október 31. Lásd *Lenin* Művei. 33. köt. Szikra 1953. 388. old.

Sztálin. Az Oroszországi Kommunista (bolsevik) Párt XIV. Konferenciájának eredményeihez. Beszámoló az OK(b)P moszkvai szervezete aktívájának. 1925 május 9. Lásd *Sztálin* Művei. 7. köt. Szikra 1951. 100. old.

Sztálin. Kérdések és feleletek. Beszéd a Szverdlov Egyetemen. 1925 június 9. Lásd *Sztálin* Művei. 7. köt. Szikra 1951. 217—218. old.

Sztálin. A Szovjetunió Kommunista (bolsevik) Pártjának XIV. Kongresszusa. 1925 december 18—31. Lásd *Sztálin* Művei. 7. köt. Szikra 1951. 280. és 304. old.

Sztálin. A kínai forradalom távlatairól. Beszéd a Kommunista Internacionále Végrehajtó Bizottságának Kínai Bizottságában 1926 november 30. Lásd *Sztálin* Művei. 8. köt. Szikra 1952. 385—387. old.

Sztálin. Beszéd a Szovjetunió Lenini Kommunista Ifjúsági Szövetségének V. országos konferenciáján. 1927 március 29. Lásd *Sztálin* Művei. 9. köt. Szikra 1952. 211—215. old.

Sztálin. A kínai forradalom kérdései. A Szovjetunió Kommunista (bolsevik) Pártja Központi Bizottsága által jóváhagyott tézisek a propagandisták számára. Lásd *Sztálin* Művei. 9. köt. Szikra 1952. 235—245. old.

Sztálin. A kínai forradalom és a Kommunista Internacionále feladatai. Beszéd a Kommunista Internacionále Végrehajtó Bizottsága VIII. plenumának X. ülésén. 1927 május 24. Lásd *Sztálin* Művei. 9. köt. Szikra 1952. 285—331. old.

Sztálin. Az SzK(b)P Központi Bizottságának és Központi Ellenőrző Bizottságának együttes plénuma. 1927 július 29—augusztus 9. Lásd *Sztálin* Művei. 10. köt. Szikra 1952. 10—40. old.

Sztálin. A Szovjetunió Kommunista (bolsevik) Pártjának XV. Kongresszusa. 1927 december 2—19. Lásd *Sztálin* Művei. 10. köt. Szikra 1952. 308. old.

Sztálin. A nagy fordulat éve. Október XII. évfordulójára. Lásd *Sztálin* Művei. 12. köt. Szikra 1950. 129., 133., 146. old.

Sztálin. A Központi Bizottság politikai beszámolója az SzK(b)P XVI. Kongresszusának. 1930 június 27. Lásd *Sztálin* Művei. 12. köt. Szikra 1950. 267—268. old.

Sztálin. Beszámoló a XVII. pártkongresszusnak az SzK(b)P Központi Bizottságának munkájáról. 1934 január 26. Lásd *Sztálin.* A leninizmus kérdései. Szikra 1953. 519., 534. old.

Sztálin. Beszámoló a XVIII. pártkongresszusnak az SzK(b)P Központi Bizottságának munkájáról. 1939 március 10. Lásd *Sztálin.* A leninizmus kérdései. Szikra 1953. 677. old.

A Szovjetunió Kommunista (bolsevik) Pártjának története. Rövid tanfolyam. Szikra 1953. 341., 357. old.

Csen Po-ta. Sztálin és a kínai forradalom. Bolsevik. Moszkva, 1950. 17. szám. 53—62. old. (oroszul).

Az 1929. évi szovjet-kínai konfliktus. Okmánygyűjtemény. Moszkva, 1930. 89. old. (oroszul). (Külgügyi Népbiztosság.)

L. Bereznij. Hogyan hamisítják meg az amerikaiak az Egyesült Államoknak az 1925—1927-es kínai forradalommal szemben követett politikáját. Voproszi Isztorii. 1949. 4. sz. 83—99. old. (oroszul).

G. Vojtyinszkij. Politikai viszonyok Kínában az 1925—1927-es forradalom előestéjén. Voproszi Isztorii. 1947. 7. sz. 50—72. old. (oroszul).

R. Vjatkín. Az 1925—1927-es kínai forradalom és az angol imperializmus. Voproszi Isztorii. Moszkva, 1949. 3. sz. 42—63. old. (oroszul).

L. Ivanov és P. Szmirnov. Az angol-amerikai tengeri vetélkedés. Moszkva, 1933. XVI. 319. old. (oroszul).

A VIII. fejezethez

Sztálin. Az első ötéves terv eredményei. Beszámoló az SzK(b)P Központi Bizottságának és Központi Ellenőrző Bizottságának együttes plénumán. 1933 január 7. Lásd *Sztálin.* A leninizmus kérdései. Szikra 1953. 463. old.

Sztálin. Beszámoló a XVII. pártkongresszusnak az SzK(b)P Központi Bizottságának munkájáról. 1934 január 26. Lásd *Sztálin.* A leninizmus kérdései. Szikra 1953. 526., 534. old.

Sztálin. Beszélgetés Roy Howard úrral a Scripps-Howard Newspapers amerikai újságtröszt elnökével. Moszkva, 1938. 1. old. (oroszul).

A Szovjetunió Kommunista (bolsevik) Pártjának története. Rövid tanfolyam. Szikra 1953. 363—364. és 399—404. old.

Japán kereskedelmi terjeszkedése. Moszkva, 1936. 220. old. (Az Összszövetségi Külkereskedelmi Akadémia Tudományos Kutatóintézete.)

Csen Po-ta. Csang Kaj-sek, a kínai nép ellensége. Moszkva, 1950. 299. old. (oroszul).

I. S. Friedman. British Relations with China. 1931—1939. New York, 1940. XIX. 255. old. (Institute of Pacific Relations, Inquiry Series.)

S. R. Smith. The Manchurian Crisis 1931—1932. A Tragedy in International Relations. New York, 1948. IX. 281. old.

A IX. fejezethez

Sztálin. Beszámoló a Párt XVIII. Kongresszusának az SzK(b)P Központi Bizottságának munkájáról. 1939 március 10. Lásd *Sztálin.* A leninizmus kérdései. Szikra 1953. 675—677. és 679. old.

Sztálin. Beszéd Moszkva Sztálin-választókerületének választási gyűlésén. 1946 február 9. Lásd *Sztálin.* A békéért. Szikra 1952. Második, bővített kiadás. 9. old.

V. M. Molotov. Beszéd Moszkva Molotov választókerületének választási gyűlésén. 1950 március 10. *Molotov—Révai—Duclos*. A béke védelméről. Szikra 1950. 15. old.

V. M. Molotov. A Szovjetunió nemzetközi helyzetéről és külpolitikájáról. V. M. Molotovnak a Szovjetunió Népbiztosai Tanácsa elnökének és külügyi népbiztosnak a Szovjetunió Legfelsőbb Szovjetje harmadik ülésén elhangzott beszámolója. 1939 május 31. Moszkva, 1939. 46. old. (oroszul).

Történelemhamisítók. (Történelmi megállapítás.) Szikra 1951. 71 old.

Egyezmény Japán és Vang Csing-vej között. Mirovoje hozajsztvo i mirovaja politika 1940. 12. sz. 110—112. old.

Peace and War. United States Foreign Policy. 1931—1934. Washington, 1943. XXI. 874. old. (U. S. Govt. print. off.)

L. Bereznij. Japán-amerikai kapcsolatok az 1931—1941-es években az Egyesült Államok külügyminisztériumának okmányai alapján. Voproszi Isztoru 1948. 10. sz. 136—142. old. (oroszul) A „Papers Relating to the Foreign Relations of the United States. Japan 1931—1941. Vol. 1—2. Washington 1943.” könyvről.

Sz. A. Golunszkij. A japán háborús főbűnösök pere. Moszkva, 1947. 24. old. (oroszul).

V. Nyikoforov. Csang Kaj-sek klikkje és a „távolkeleti München” politikája az 1938—1941-es években. Voproszi Isztoru. 1950. 7. sz. 21—24. old. (oroszul).

B. Rodov. Az 1941. évi japán-amerikai tárgyalások történetéből. (Tozso kormányának hatalomrajutásától Pearl-Harborig) Voproszi Isztoru. 1948. 4. sz. 90—100. old. (oroszul).

B. Rodov. Az Egyesült Államok és Japán szerepe a csendesóceáni háború előkészítésében és kirobbantásában. 1938—1941. Moszkva, 1951. 200. old. (oroszul).

Igazság Vietnamból. Moszkva, 1949. 168. old. (oroszul).

A. T. Bisson. American Policy in the Far East, 1931—1940. New York, 1940. XII. 162. old. (Institute of Pacific Relations. Inquiry Series.)

B. Clark. Pearl Harbor. An Eye-Witness' Account. London, 1942. 75. old.

R. Craigie. Behind the Japanese Mask. London—New York, 1945. 172. old.

A X. fejezethez

Lenin. Beszéd az OK(b)P moszkvai szervezetének aktívgyűlésén. 1920 december 6-án. Lásd Lenin Művei. 31. köt. Szikra 1951. 457—458. old.

Sztálin. A Szovjetunió Nagy Honvédő Háborújáról. Szikra 1949. 39., 40., 84., 85., 86., 106., 107., 108., 116., 118., 161., 198. old.

Sztálin. A Szovjetunió Generalisszimuszának, a Legfelsőbb Főparancsnoknak Vasziljevskijhez, a Szovjetunió Marsalljához, a távolkeleti szovjet csapatok Főparancsnokához intézett parancsa. 1945 augusztus 23. 372. sz. Pravda. 1945 augusztus 24.

Sztálin. Beszéd Moszkva Sztálin-választókerületének választási gyűlésén. 1946 február 9. Lásd *Sztálin.* A békéért. Szikra 1952. Második, bővített kiadás. 7. old.

V. M. Molotov. A Nagy Októberi Szocialista Forradalom 28. évfordulója. (Beszéd a Moszkvai Szovjet ünnepi ülésén 1945 november 6-án.) Szikra.

A. A. Zsdancov. A nemzetközi helyzetről. Moszkva, 1947. (oroszul).

K. Vorosilov. A Nagy Honvédő Háború lángeszű hadvezére. Sztálin és a Szovjetunió Fegyveres Erői. Szikra 1951. 111. old.

Mao Tze-tung. The Fight for a New China. New York, 1945. 80. old.

A Szovjetunió külpolitikája a Honvédő Háború időszakában. Okmányok és adatok. 1., 3. kot. Moszkva, 1946—1947.

A három nagyhatalom krími egyezménye a távolkeleti kérdésekről. (1945 február 11.) Pravda. 1946 február 13.

A japán háborús bűnösök baktériumpere. A japán hadsereg volt tagjai ellen a baktériumfegyver előkészítése és alkalmazása miatt lefolytatott bűnvádi eljárás anyaga. Szikra 1951.

Győzelem Japán felett. Lásd Nemzetközi Okmányok. (Melléklet a Mirovoje hozajszto i mirovaja polityika című folyóirathoz.) 1945 október. Moszkva. 15—23. old. (oroszul).

Congressional Record, Proceedings and Debates of the 77th Congress, 2d Session. Vol. 88. No 106. Washington, 1942.

Congressional Record, Proceedings and Debates of the 78th Congress, 1st Session. Vol. 89. No 147—166. Washington, 1943.

V. J. Avarin. Harc a Csendes-óceánért. Szikra 1950.

A. M. Alekszejev. A kapitalista államok katonai költségvetései (a második világháború finanszírozásának forrásai és módszerei). Moszkva, 1949. 182. old. (oroszul).

G. V. Asztafjev. Amerikai terjeszkedés Kínában. Lásd A Szovjetunió Tudományos Akadémiája Csendesóceáni Intézetének tudományos jegyzetei. 1949. 3. kot. Kínai gyűjtemény. 36—70. old. (oroszul).

V. J. Vasziljeva. Indokína Moszkva—Leningrád, 1947. 275. old. (oroszul). (A Szovjetunió Tudományos Akadémiája Világgazdasági és világpolitikai intézet.)

J. I. Garonyin. Katonai megszállás a második világháború időszakában a Csendes-óceánon. Lásd A Katonai-jogi Akadémia művei. 1950. 11. szám. 3—83. old. (oroszul).

A. A. Guber. Vietnam a második világháború alatt és a háború után. Előadás gyorsírási jegyzete. Moszkva, 1950. 38. old. (oroszul). Lásd Az SzK(b)P Központi Bizottsága mellett működő pártfőiskola általános történelmi tanfolyam. A legújabbkor története.

G. A. Gyeborin. A Pearl Harbor elleni támadás és a csendesóceán háború kitorése. Voproszi Isztornu. 1947. 6. sz. 105—115. old. (oroszul)

M. Lukjanova. Japán monopóliumok a háború idején és a háború után. Mirovoje hozajisztvo i mirovaja polityika. 1946. 12. sz. 45—56. old. (oroszul).

V. N. Nyikiforov. Csang Kaj-sek klikkjének egyessége a japán terület-lablókkal a második világháborúban. 1942—1945. Lásd A moszkvai egyetem értesítője. 1951. 1. sz. Társadalomtudományi sorozat. 1. kiad. 47—60. old. (oroszul).

V. N. Nyikiforov. Az 1946 januári egyezmény és az amerikai imperializmus. Lásd A Szovjetunió Tudományos Akadémiája Csendesóceáni Intézetének tudományos jegyzetei. 1949. 3. köt. Kínai gyűjtemény. 71—119. old.

V. N. Nyikiforov, G. B. Erenburg és M. Jurjev. A kínai népi forradalom. Fejezetek a kínai nép harcának és győzelmének történetéből. Moszkva, 1950. 140—144. old. (oroszul).

N. J. Roginszkij és Sz. J. Rozenblit. A japán háborús főbűnösök nemzetközi pere. Moszkva—Leningrád, 1950. 764. old. (oroszul). (A Szovjetunió Tudományos Akadémiájának Jogtudományi Intézete.)

B. Rodov. A csendesóceáni háborút megelőző japán-amerikai kapcsolatok történetéből. (Egyes újabb japán és amerikai források áttekintése.) Voproszi Isztorii. 1948. 3. sz. 113—118. old. (oroszul).

Kína újkori és legújabbkori története. Rövid vázlat. *V. N. Nyikiforov* szerkesztésében és előszavával. Moszkva, 1950. 268. old. (oroszul).

Palme Dutt. A brit birodalom válsága. Szikra 1950.

Csen Po-ta. Kína négy családja. Moszkva, 1948. 222. old. (oroszul).

E. Abaia. Árulás a Fülöp-szigeteken. Moszkva, 1948. 256. old. (oroszul).

J. Allen. A monopolkapitalizmus és a béke. Szikra 1948.

T. A. Bisson. Japán háborús gazdasága. Moszkva, 1949. 299. old. (oroszul).

Kumar Ghoshal. A gyarmati népek. Moszkva, 1949. 343. old. (oroszul).

E. Roosevelt. As He Saw It . . .

I. White és E. Jacoby. Kínában reng a föld.

F. Aldridge. Gyűlölet Burmában. Cenzúrázatlan feljegyzések Stilwell tábornokról és a távolkeleti nemzetközi intrikákról. Rövidített ford. angolból. Moszkva, 1947. 219. old. (oroszul).

H. Forman. Report from Red China. New York, 1945. IV. 250. old.

F. Hailey. Pacific Battle Line. New York, 1944. IX. 405. old.

W. C. Johnstone. The Future of Japan. London, 1945. VIII. 162. old.

H. Millington. American Diplomacy and War of the Pacific. New York, 1948. 172. old.

A. Roth. Dilemma in Japan. London, 1946. 208. old.

H. A. Wallace. Our Job in the Pacific. New York, 1944. 56. old.

R. S. Ward. Asia for the Asiatics? The Techniques of Japanese of Occupation. Chicago, 1945. XIV. 205. old.

Az utószóhoz

Sztálin. A kínai forradalom távlatairól. Beszéd a Kommunista Internacionále Végrehajtó Bizottságának Kínai Bizottságában. 1926 november 30. Lásd *Sztálin Művei*. 8. köt. Szikra 1952. 391. old.

Sztálin. Beszélgetés a Szun Jat-szen Egyetem hallgatóival. Lásd *Sztálin Művei*. 9. köt. Szikra 1952. 273—274. old.

Sztálin. A Szovjetunió Kommunista (bolsevik) Pártjának XV. Kongresszusa. 1927 december 2—19. Lásd *Sztálin Művei*. 10. köt. Szikra 1952. 295., 296—297. old.

Sztálin. Beszéd Moszkva Sztálin választókerülete választási gyűlésén. 1946 február 9. Lásd *Sztálin.* A békéért. Szikra 1952. Második, bővített kiadás. 11. old.

Sztálin. Távirat Mao Ce-tung elvtársnak, a Kínai Népköztársaság Központi Népi Kormánya elnökének.

Sztálin. Beszélgetés a Pravda tudósítójával. Lásd *Sztálin.* A békéért. Szikra 1952. Második, bővített kiadás. 93., 94. old.

V. M. Molotov. A Nagy Októberi Szocialista Forradalom 31. évfordulója. Beszéd a Moszkvai Szovjet 1948 november 6-i ünnepi ülésén. Szikra.

A. J. Visinszkij. A nemzetközi jog és a nemzetközi politika kérdései. Moszkva, 1949. 504. old. (oroszul). (A Szovjetunió Igazságügyminisztériumának Összszövetségi Jogi Intézete)

A. J. Visinszkij. A Szovjetunió a béke és a népek biztonsága öre. Lásd A. J. Visinszkij. A Szovjetunió — a béke öre. Beszéd az Egyesült Nemzetek Szervezete harmadik ülésszakának plenáris ülésén 1948 szeptember 25-én. Szikra 1948.

A. J. Visinszkij. Beszéd a Szovjetunió és a Kínai Népköztársaság szerződésének aláírása alkalmából. 1950 február 14. Pravda. 1950 február 14. Izvesztyija. 1950 február 15.

A. J. Visinszkij. A békéért és a népek biztonságáért, az új háború veszélye ellen. Az ENSz közgyűlésének 1950 szeptember 20-i teljes ülésén mondott beszéd. 1950 szeptember 20. Pravda. 1950 szeptember 22. Izvesztyija. 1950 szeptember 22. Lásd Nemzetközi Kérdések. 56. sz. Szikra 1951. 3—17. old.

A. J. Visinszkij. Az Egyesült Államok Koreával szemben követett agresszív politikájának leleplezése. Beszéd az ENSz-közgyűlés politikai bizottságának ülésén. 1950 október 10. Pravda, 1950 október 13—14. Lásd Nemzetközi Kérdések. 56. sz. Szikra 1951 52—83. old.

A. J. Visinszkij. Az új világháború veszélyének elhárításáról és a béke, valamint a népek biztonsága megszilárdításáról. Az ENSz-közgyűlés politikai bizottságának 1950 október 23-i ülésén mondott beszéd. Moszkva, 1950. 40. old. Lásd Nemzetközi Kérdések. 56. sz. Szikra 1951. 84—123. old.

A. J. Visinszkij. A Korea elleni amerikai agresszióról. Beszéd az ENSz-közgyűlés politikai bizottságának ülésén. 1950 november 27. Pravda, 1950 november 30., december 1.

Mao Ce-tung. A proletariátus diktatúrájáról. Moszkva, 1949. 16. old. (oroszul).

Mao Ce-tung. Távirat I. V. Sztálin generalisszimushoz, a Szovjet Szocialista Köztársaságok Szövetsége Miniszttertanácsának elnökéhez.

Mao Tze-tung. Present Situation and our Tasks. (Report to the Central Committee of the Chinese Communist Party. Dec. 25. 1947.) Communist Review. Sydney, 1948. 79. sz. 72—79. old.

Liu Sao-csi. Internacionalizmus és nacionalizmus. Szikra 1949.

Csu Te. Hogyan zúgta szét a kínai nép az amerikai internacionalizmus által felfegyverzett reakciós Csang Kaj-sek klikket. Pravda. 1951 július 1.

A Szovjetunió külpolitikája. Okmányok és adatok (1945 szeptember 4—december 31.). Moszkva, 1949. 203. old. (oroszul).

A Szovjetunió külpolitikája. 1948. Okmányok és adatok. 1. rész. 1948 január—június Moszkva, 1950. 475. old. (oroszul).

A. Gromiko fészolálása a négy hatalom külügyminiszterhelyettesei előzetes értekezletén. Pravda. 1951 június 12. és 13.

A Szovjetunió, az Ukrán Szovjet Szocialista Köztársaság és a Belorussz Szovjet Szocialista Köztársaság küldöttségei az ENSz közgyűlésének második ülésszakán. Beszédok és felszólalások gyűjteménye. 1947 szeptember—november. Moszkva, 1948. 558. old. (oroszul).

A Vietnami Demokratikus Köztársaság. Okmányok és adatok. Z. Jakobi fordítása A bevezető cikket írta A. G. Zsegalova. Moszkva, 1948. 63. old. (oroszul).

Okmányok és adatok a háborús bűnösök és háborús gyujtogatók ellen folytatott harc kérdéseivel kapcsolatban. Összeállította P. Sz. Romaskin. Szerkesztette A. N. Trajnyin. Moszkva, 1949. 264—325. old. (oroszul). (Távolkeletre vonatkozó okmányok.)

J. A. Maliknak a Szovjetunió ENSz-beli képviselőjének rádióbeszéde. (A koreai kérdés békés rendezéséről.) Pravda. 1951 június 24.

A szovjet kormány jegyzéke az Egyesült Államok, Nagybritannia és Kína kormányához. Moszkva, 1950 február 3.; Izvesztyija. 1950 február 3. Novoje Vremja. 1950. 6. sz. Melléklet 1—6. old. A jegyzék követelte, hogy Hirohito császárral az élükön állítsák nemzetközi bíróság elé a japán háborús bűnösöket

A szovjet kormány jegyzéke az Egyesült Államok és Nagybritannia kormányához. Pravda. 1950 június 1.; Izvesztyija. 1950 június 1. Másodfokban elhangzott javaslat a japán háborús bűnösök nemzetközi bíróság elé állítására vonatkozóan.

A Thaiföldi Kommunista Párt nyilatkozata. Pravda. 1951 május 20.

A Kínai Népköztársaság megalakulása. Okmányok és adatok. Moszkva, 1950. 135. old. (oroszul).

A Kínai Népi Politikai Tanácskozó Testület általános programja. Moszkva, 1950. 24. old. (oroszul).

Barátsági és kölcsönös segélynyújtási szerződés, valamint gazdasági és kulturális együttműködési egyezmény aláírása a Szovjetunió és a Mongol Népköztársaság között. 1946 február 27. Mirovoje hozjajsztvo i mirovaja polityika. 1946. 4—5. sz. 80—81. old. (oroszul).

A távolkeleti bizottságba delegált szovjet képviselő nyilatkozatainak, javaslatainak és interpellációinak gyűjteménye. 1946 március—1950 január. Moszkva, 1950. 130. old. (A Szovjetunió külügyminisztériuma. Második, távolkeleti ügyosztály.)

A Szovjetunió és az amerikai intervenció Koreában. (Okmányok.) Szikra 1950.

A Szovjetunió és a koreai kérdés. (Okmányok.) Moszkva, 1948. 109. old. (A Szovjetunió külügyminisztériuma.)

Szovjet-kínai kommuniké a Szovjetunió és a Kínai Népköztársaság között kötött szerződés és egyezmény aláírásáról. (És egyéb okmányok a szovjet-kínai kapcsolatokra vonatkozóan.) Pravda. 1950 február 14.; Izvesztyija. 1950 február 15.

Vu Hszü-csüan. Az Egyesült Államok fegyveres agressziója Kína ellen. A Kínai Népköztársaság Központi Népi Kormánya képviselőjének beszéde a Biztonsági Tanács 1950 november 28-i ülésén. Tartós békéért, népi demokráciáért! 1950 december 10.

Vu Hsziu-csüan. Az Egyesült Államok fegyveres agressziója Kína ellen. A Kínai Népköztársaság Központi Népi Kormánya képviselőjének beszéde. Pravda. 1950 december 19.

V. Avarin. Az Egyesült Államok imperialista terjeszkedése a Csendes-óceánon. Lásd Az amerikai imperializmus agresszív ideológiája és politikája. Moszkva, 1950. 288—329. old. (oroszul).

G. Asztafjev. A kínai nép sikerei a függetlenségért és a demokráciáért folytatott harcban. Voproszi Isztorii. 1949. 5. sz. 26—51. old.

K. A. Vaginyan és M. I. Lazarev. Történelmi jelentőségű nemzetközi szerződés Szovjetszkoje Goszudarsztvo i Pravo. 1950. 4. sz. 68—78. old. (A Szovjetunió és a Kínai Népköztársaság között 1950 február 14-én kötött barátsági, szövetségi és kölcsönös segélynyújtási szerződésről.)

A. F. Volcskov. Az amerikaiak koreai agressziója. Szovjetszkoje Goszudarsztvo i Pravo. 1950. 11. sz. 59—67. old.

A. A. Guber. A vietnami nép harcban a függetlenségért és a demokráciáért. Voproszi Isztorii. 1949. 10. sz. 37—60. old.

V. Zsarov. A harcoló Fülöp-szigetek. Pravda. 1951 április 2.

J. Kovaljov. A kínai nép nagy történelmi győzelme. Bolsevik. 1949. 18. sz. 42—53. old.

J. Kovaljov. A Kínai Népköztársaság a fellendülés útján. Bolsevik. 1950. 17. sz. 63—72. old.

J. Kovaljov. A Kínai Népköztársaság demokratikus reformjairól. Voproszi Isztorii. 1951. 4. sz. 26—43. old.

A gyarmati rendszer válsága. A keletázsiai népek nemzeti felszabadító harca. Moszkva—Leningrád, 1949. 289. old. (A Szovjetunió Tudományos Akadémiájának Csendesóceáni Intézete.)

M. Markov. Az Egyesült Államok Távol-Keleten követett úgynevezett „új irányzatáról”. Novoje Vremja. 1950. 12. sz. 4—12. old.

A kínai népi demokráciáról. Pravda. 1950 szeptember 23.

A. L. Orlov. A világ népeinek harca a békéért. Szikra 1952.

A. Perevertajlo. A Kínai Népköztársaság — a demokrácia és a béke országa. Bolsevik. 1951. 3. sz. 9—16. old.

I. J. Podkopajev. Vietnam. Szerkesztette A. A. Guber. Moszkva, 1950. 48. old.

I. J. Podkopajev. A Vietnami Demokratikus Köztársaság harcban a francia imperialisták ellen. (A köztársaság kikiáltásának harmadik évfordulójára.) Moszkva, 1948. 24. old.

M. J. Roginszkij, Sz. J. Rozenblit és L. M. Szmirnov. A baktériumháború — az imperialista agresszió bűnös fegyvere. A japán háborús bűnösök habarovszki pere. Moszkva, 1950. 136. old. (oroszul). (A Szovjetunió Tudományos Akadémiája Jogtudományi Intézete.)

G. Tavrov. A koreai kérdés a második világháború után. Szovjetszkoje Goszudarsztvo i Pravo. 1950. 7. sz. 27—42. old.

P. P. Topeha. A japán dolgozó tömegek harca a demokratikus, független és békeszerető Japánért. Voproszi Isztorii. 1951. 2. sz. 31—51. old.

V. A. Cseprakov. A békeharc — minden nép elsőrendű ügye. Moszkva, 1951. 112. old. (oroszul).

Az említett irodalmon kívül lásd a Pravda, az Izvesztyija, a Tartós békéért, népi demokráciáért! (Bukarest) és a Novoje Vremja cikkeit és adatait.

A Kínai Népköztársaságra vonatkozóan:

Pravda. 1949 szeptember 23., október 2., 3., 5., 12.; november 3.; december 5.; 1950 január 2.; február 14.; június 8., 30.; szeptember 26.; 1951 január 8., 18., 19., 25.; március 31.; május 27.

Izvesztijja. 1949 szeptember 23., 29.; október 2., 4.; 1950 január 1.; február 15.; június 30.; szeptember 1., 19., 24., 26.; 1951 január 9., 18., 19., 25.

Tartós békéért, népi demokráciáért! (Bukarest). 1949 július 1.; szeptember 1.; október 7., 21.

Novoje Vremja. 1950. 3. sz. 5—10. old. 8. sz. 3—6. old. 39. sz. 7—11. old.

A Koreai Népi Demokratikus Népköztársaságra vonatkozóan:

Pravda. 1949 február 16.; március 21.; október 15.; 1950 június 10—27.; július 2., 3., 10., 18.; augusztus 9., 15., 16., 17.; szeptember 14.; december 10., 12.; 1951 január 2., 3., 6., 7., 8., 22

Izvesztijja. 1949 február 16.; március 22., október 15.; 1950 március 17.; június 10., 21., 29.; július 2., 4., 18.; szeptember 14.; 1951 január 3., 6., 7., 9.

Novoje Vremja. 1950. 27. sz. 3—4. old.; 1951. 1. sz. 17—18. old.; 2. sz. 6—11. old.; 4. sz. 18—22. old.

A Vietnami Demokratikus Köztársaságra vonatkozóan:

Pravda. 1950 január 31.; február 6.; szeptember 3.; március 24.

Izvesztijja. 1950 január 31.; szeptember 2.; március 24.

Tartós békéért, népi demokráciáért! (Bukarest). 1949 október 7.

Novoje Vremja. 1950. 6. sz. 1—2. old.

Az amerikaiak kínai agressziójára vonatkozóan:

Pravda. 1950 július 8.; november 30.; december 1.; 1951. február 1., 4., 6., 8., 9.; május 21.

Izvesztijja. 1950 július 8.; 1951 január 5.; február 1., 4., 8., 9.; május 18., 19.

Novoje Vremja. 1950. 36. sz. 3—4. old.

Az amerikaiak koreai agressziójára vonatkozóan:

Pravda. 1950 június 28., 30.; július 7., 9., 10., 11.; augusztus 5., 13., 19., 20., 22., 23., 24.; szeptember 1., 3., 5., 8., 11., 14., 21., 24., 28., 30.; október 13., 14.; 1951 február 1., 2., 4., 6., 12., 13., 15., 27.; március 3.; április 17.; május 10., 19., 25., 30.

Izvesztijja. 1950 június 30.; július 1., 4., 7., 10., 11., 28.; augusztus 5., 12., 13., 19., 20., 22., 23., 24.; szeptember 1., 7., 8., 12., 14., 21., 24., 28., 30.; 1951 február 1., 2., 4., 13., 15., 27.; március 3., 25.; április 17.; május 10., 13., 19.

Novoje Vremja. 1950. 27. sz. 1—3. old.; 29. sz. 1—5. old.; 30. sz. 1—3. old.; 31. sz. 3—8. old.; 32. sz. 1—2. old.; 34. sz. 1—2., 10—15. old.; 35. sz. 11—13., 15. old.; 36. sz. 5—7. old.; 37. sz. 3—4. old.; 1951. 4. sz. 18—22. old.; 5. sz. 18—19. old.; 6. sz. 23—25. old.; 17. sz. 13—14. old.

Az Egyesült Államok Japánban követett reakciós politikájára vonatkozóan:

Pravda. 1950. május 13.; június 25.; augusztus 25., 28.; 1951 február 27.; március 29.; május 28.

Izvesztija. 1950 május 13., 30.; június 8., 16., 25.; augusztus 29.; 1951 január 24.; február 27.

A. I. Grazdancsev. Korea. Moszkva, 1948. 448. old. (oroszul).

F. Jentsen. Kína győz. (A Szemjonova, J. Csirkova és Sz. Haleckova. Bevezető tanulmány V. Maszlenyikova.) Moszkva, 1950. 284. old. (oroszul).

Derek Kartun. Ez Amerika. Moszkva, 1948. 112. old. (oroszul).

Rubinszejn. Bíráló az „Ez Amerika” című könyvről. Kultura i Zsizny. 1949. 12. sz.

G. D. Mayer. Elkerülhetetlen-e Amerika pusztulása? Moszkva, 1950. 216. old. (oroszul).

G. Seldes. Ezer amerikai. Szikra 1948.

A zárószóhoz

Marx—Engels. Nemzetközi szemlék. Lásd Marx—Engels Művei. 8. köt. 209—234. old. (oroszul).

Marx—Engels. Briefwechsel. 1. köt. 321. old.

Lenin. A kínai háború. Lásd Lenin Művei. 4. köt. Szikra 1953. 391. old.

Lenin. Az imperializmus mint a kapitalizmus legfelsőbb foka. Lásd Lenin Művei. 22. köt. Szikra 1951. 284. old.

Sztálin. Az Októberi Forradalom és a nemzeti kérdés. Lásd Sztálin Művei. 4. köt. Szikra 1950. 169—170. old.

Sztálin. Az Októberi Forradalom nemzetközi jellege. Október tizedik évfordulójára. Lásd Sztálin Művei. 10. köt. Szikra 1952. 262. old.

Sztálin. Beszámoló a XVIII pártkongresszusnak az SzK(b)P Központi Bizottságának munkájáról. 1939 március 10. Lásd Sztálin. A leninizmus kérdései. Szikra. 1953. 680. old.

NÉVMUTATÓ

A

Abbott 283
Adams 12
Aldridge, Fred 502
Alekszej Alekszandrovics (orosz nagy-herceg) 98
Alekszejev, K. A. 85, 124, 135, 139, 246, 247
Allen 56
Amery 371
Amzu 407
Ando 454
Araki 406, 417, 589
Arita 424, 443, 444, 448
Armand, Inyessza 104
Asida 588
Attila (király) 118
Aung Szan 512

B

Ba Mo 511
Baldwin 371
Balfour 256, 371
Bao Daj 618
Barbusse, Henri 275
Bayard 22, 55, 72
Belknap 103
Bellone 23
Benkendorf 192
Bernstorff 164
Bezobrazov 132, 133, 135, 139, 140
Bijan-hu 42
Bismarck 60, 61, 83

Bjucov 32, 37
Blaine 56
Bliss 255, 296, 297
Bocskarjov 285
Bollaert 617
Brandt, M. 60, 61
Brett, George 497
Briand 388, 399
Brown 85
Bryan 211
Brinyer 133
Buell 322
Bullitt 618
Burgevine 20
Burlingame 21, 22, 57
Bush 166
Butler 435, 549
Bülöw 94, 163
Byrnes 633

C

Cadogan 414
Caj Ting-kaj 394
Campbell 47
Cambon, Jules 108
Cao Kun 340
Carte 245
Castro, Alexandrino 544
Catroux 450
Ce Hssi 75, 103, 113, 115, 118, 178
Ceng (márki) 48
Cereteli 242
Chaffee 117

Chamberlain, Austen 355, 358, 360,
 366, 373
Chamberlain, J. 127
Chamberlain, Neville 97, 434, 435,
 436, 443
Churchill 250, 275, 286, 313, 561
Claudell 390
Clemenceau 247, 274, 286
Cleveland 93
Co Tung-tang 43
Cole 20
Coleman 254
Collins 34
Coolidge 372
Courbet 46
Craigie 434, 435, 443, 444, 449
Creel 244
Curzon 371
Csajkowszki 242
Csang 46
Csang Co-lin 281, 294, 340, 342, 343,
 349, 351, 352, 362, 364, 365, 366
Csang Cung-csang 351
Csang Cse-tung 113, 116, 126
Csang Hszue-liang 363, 384, 386,
 418, 419
Csang Kaj-sek 352, 359, 360, 364,
 370, 382, 383, 384, 388, 395, 396,
 402, 409, 410, 412, 418, 419, 428,
 429, 433, 434, 436, 440, 479
Csang Li-seng 537
Csen Cseng 537
Csen Kung-po 537
Csen Lim-pak 338
Csen Kuo fu 495
Csen Li-fu 495
Csen Po-ta 532, 540
Csen Sao-kuan 396
Csihacsov 82
Csinda 297, 300
Csing (herceg) 128
Csing-dinasztia 13, 113, 115, 411
Csojbalstan 281, 282, 343
Csou En-laj 641
Csu Te 361, 564
Csun 168
Csung Hou 42, 43

D

Davidov 28
Davis, Jerome 244
Davies, John 501
Dawes 369
Decoux 453
Denny, O. 56
Dewey (commodore) 104, 107
Diederichs 91
Dirksen 433, 434
Disraeli 43
Doihara 411
Dole 109
Duncan 243
Du Pont 427
Dorman-Smith 502

E

Early 451
Eden 424, 425
Engels, F. 13, 232, 233, 647
Eulenburg 58

F

Fan 75
Feng Jü-hsziang 357
Ferry 45, 46
Foot 55
Ford, Henry 428, 441
Foster, J. 79, 81, 82
Fournier 45
Francis 240, 242, 243, 245, 247, 248,
 249, 258, 259
Frunze, V. M. 42

G

Gambetta 45
*Georgij Mihajlovics (orosz nagy-
 herceg)* 219
Gladstone 16
Glennon 243
Gompers 243
Goodnow 214
Gracey 616

Grady 502
Graves 268
Greene 202
Gresham 73
Grew, Joseph 447, 548
Grey, Edward 69, 178, 179, 180, 182,
 184, 192, 193, 201, 202, 203
Grogyekov 121, 124
Gromiko, A. A. 601
Gucskov 242, 274
Gyenyikin 246, 274, 277
Gyerber 247
Gyityerihsz 286

H

Halifax 435, 453
Hamagucsi 374, 375
Harding 303, 314, 317, 336
Harriman 103, 147, 154, 166
Harris 259, 272
Hart, Robert 16, 47, 52
Hassegava 427
Hatta, Mohamed 547
Hatzfeldt 97
Hay 111, 112, 116, 169
Higasikuni 572
Hioki 206, 208, 209, 212, 353
Hiranuma 589
Hirohito 548, 565, 591
Hirota 407, 410, 411, 417, 419, 434,
 589
Hitchcock 263
Hite 268
Hitler 428, 432, 434, 483
Ho Jing-csin 411, 412, 415, 492
Ho Si Minh 546
Hollmann 82
Hondzso 386, 389
Hoover 374, 386
Hori 476
Horvat 260, 264
House 247, 249, 250, 296
Hszü Csün-csen 90
Hu Cung-nan 529
Huang Fu 411
Huang Hszü-csuj 501
Hung Hszü-csüan 71

Hughes 314, 316, 321, 327
Hull, Cordell 425, 480
Hurley 536
Hvosztov 28

I

I Hüj 48, 84
Idzsuin 297
Imai 571
Isti K. 127, 200, 224, 225, 226, 248,
 252, 298, 369
Isii Siro 552
Isimoto 192
Issoroku Jamamoto 490
Ito Hirobumi 49, 79, 109, 128, 129,
 131, 159, 176, 177, 178
Ito Szeitoku 349
Ivakura 37
Izvolszkij 161, 169, 170, 171

J

Jakub bég 41
Jamagata 67, 80, 85, 191
Jamato 362
Janin 273
Jenkins 24, 247
Jin Zsu-keng 417
Jonai 451
Jordan, Virgil 481
Josida, Iszaburo 390, 588
Josidzava 353, 383, 386, 388, 390,
 459
Ju Hszien 114
Judson 249
Jugyenyics 274, 277
Jumasev 564
Jung Lu 113, 115, 116, 118
Jüan Si-kaj 52, 56, 62, 65, 71, 114,
 116, 172, 189, 190, 192, 193, 194,
 195, 196, 197, 198, 206, 209, 210,
 211, 212, 213, 214, 215, 216, 217

K

Kacura 130, 131, 144, 145, 173, 175,
 178, 191, 192, 198
Kalakaua 35—36

Kalasnyikov 245
Kalegyin 245, 246, 247
Kalinyin, M. I. 427
Kalmikov 260
Kang Ju-vej 76, 113
Kappel 282
Karlowitz 59
Kasszinyi 34, 61, 62, 89
Kaszahara Jukjo 591
Katajama 588
Kato Takaaki 182, 202, 257, 347, 361, 374
Kaufman 42
Kazakov 219
Kellogg 358, 367, 368, 382, 399
Keynes 295
Kerenszkij 242
Kido 37
Ketteler, von 115, 123
Kim Ir Szen 564
Kim Ok Kjun 48, 49
Kinder 63
King 263
Knor 165, 168, 169, 171, 172, 184
Kobajasi 459
Koiszo 547
Kojuangyer 27
Kolcsak 246, 259, 260, 261, 272, 273, 274, 275, 276, 277, 278, 281, 282
Komura 85, 146, 178
Konoje 436, 451
Koo, Wellington 342, 390
Kornyilov 246
Kosztienko, L. 41
Kotoku 190
Kretschmer 551
Kriege 209
Krupenszkij 209, 215
Krupp 59
Kuang Hszü 102, 114
Kuhn 166, 305
Kung (herceg) 75, 78
Kung Hsziang-hszi 423, 495
Kuo Szun-ling 349
Kuo Taj-csi 501
Kuroki 143
Kuropatkin 120, 121, 135

Kurota 501
Kurussu 485

L

Lamont 307
Lamsdorf 132
Landsdowne 124, 146
Lansing 225, 226, 240, 246, 248, 252, 255, 261, 267, 295, 298, 300, 302, 369
Laurel 512
Lazo, Szergej 279
Leclerc 616
Lejeuvre 275
Legendre 38, 56
Leith-Ross 414, 423
Lenin, V. I. 7, 10, 11, 50, 87, 88, 94, 101, 104, 109, 152, 167, 177, 183, 189, 190, 195, 196, 232, 233, 236, 237, 238, 245, 246, 248, 250, 251, 252, 254, 256, 258, 263, 266, 268, 269, 270, 273, 276, 278, 286, 287, 288, 289, 291, 294, 318, 335, 340, 344, 345, 356, 357, 648
Leszowszkij 43
Li Cung-szen 418
Li Csung-ho 116
Li Hung-csang 14, 15, 17, 40, 45, 47, 49, 52, 53, 55, 56, 59, 63, 71, 72, 75, 77, 79, 80, 82, 89, 113, 116, 117, 120, 123, 125, 126, 128
Li Jüan-hung 223
Li Sao-jing 404
Li Szin Man 608
Lincoln 33
Lindley 407
Liu Cseng-hsziang 298
Liu Csi-hsziung 537
Lippmann 249
Lloyd, George' 253, 257, 274, 275, 316
Lobanov-Rosztovszkij 82, 85
Lockhart 258, 259
Lodge 316
Loeb 166, 305

Low 24
Lundberg, F. 290
Lytton 389, 398, 399, 400, 401

M

MacArthur 543
MacDonald 97, 98, 178, 338, 372, 374
MacKinley 105, 108
MacNutt 629
Macudaira 374
Macui 297
Macumura 551
Macuoka 401, 451, 465
Makino 297, 298, 299, 300
Malik, J. A. 565
Mao Ce-tung 7, 232, 340, 361, 429, 444, 494
March 255
Margary 17
Marion, George 326
Marshall 606
Marx, K. 13, 232, 233, 647
Massadzo, Kitano 591
McCormack, John 503
McCoy 390
McDuffie 541
Meighen 316
Men Cse-csung 571
Merkulov-fivérek 282, 283, 284
Micubisi 510
Micui 427, 459
Mijake 379
Miklós, I. 245
Miklós, II. 89, 96, 133
Mikluho-Maklaj 61
Miljukov 242
Min 48, 84
Mitchell 56
Monroe 93, 293
Morgan 171, 241, 305, 307, 428, 441
Morris 249, 253, 268, 269, 276
Motono 254
Mott 243

Mountbatten 621
Molotov, V. M. 426, 442, 555
Mucu Munemicu 79
Muravjov, N. N. 27, 28, 92, 102, 105
Murray 178

N

Nakamura 380
Napoleon, III. 23
Nelson 535
Nicolson 169
Nisi 99
Nisihara 294, 304, 453
Nohara 551
Nomura 462
Noulens 259
Nyevelszkoj 28
Nogi 143

O

O'Connor 95
Oisi 67
Okada 374
Okamura 570
Oku 143
Okubo 37
Okuma 72, 211
Olney 93
Orlando 274
Osima 74, 589
Ota 404

P

Paj Cung-hszi 418
Pang Ping-hszün 571
Parker 20
Patenötre 47
Patouillet, Joseph 109
Pauling 180
Pavlov 92
Perry (commodore) 19, 20, 31
Petersdorf 551
Pétain 450
Phillipps 273
Poincaré 194

Poindexter 240, 263
 Poole 247, 259, 262
 Przsegodszkij, A. V. 42
 Pu-ji 22, 388, 388
 Putyatyin 31

Q

Quezon 512

R

Radzsiman 620
 Rea, Bronson 382
 Reed 374
 Reilly 259
 Reinsch 220, 221, 224, 263
 Remer 180
 Ribbentrop 429, 550
 Richthofen 61
 Ridgway 586
 Roberts 178
 Rockefeller 441
 Rockhill 170, 171
 Rodgers 24, 25
 Roosevelt, E. 499
 Roosevelt, Franklin D. 408, 424, 434, 555
 Roosevelt, Theodore 105, 137, 141, 145, 147, 148, 155, 157, 160, 163, 164, 165, 175, 181, 290, 296
 Root, Elihu 156, 225, 243, 296
 Rosebery 77
 Roxas 513
 Roy Howard 416
 Roze 23
 Rozep 99, 141
 Russell, Charles 243

S

Salisbury 69, 95, 96
 Schnee 390
 Scott 102 243
 Scsokin 187
 Seeckt, von 410
 Sevics 105
 Seward, G. F. (amerikai főkonzul)
 24

Seward, G. (külügyminiszter) 21, 23, 24, 33, 34, 35
 Seymour 114
 Sherman 263
 Shift 166
 Shufeldt (commodore) 55, 57
 Sidehara 321, 348, 349, 588
 Sigemicu, Mamoru 437, 552, 572
 Simon, John 400, 407
 Sissoi, Edgar 244
 Smuts 316
 Spee, von 204
 Sterling 31
 Sternburg 160
 Stevens, John 54, 242, 269, 270
 Stikwell 500
 Stimmer, Max 453
 Stimson 384, 392
 Straight, Willard 165
 Summers 247, 259
 Szaigo Takamori 36—37
 Szajondzsi 158, 160, 172, 191, 198, 274, 297
 Szato, Kodzsiro 310, 424, 552
 Szazonov 187, 209, 214, 215
 Szmjonov 260, 261, 280, 281, 282, 329, 330
 Szonggram 446
 Sztálin, I. V. 7, 8, 10, 142, 232, 233, 236, 237, 238, 242, 247, 251, 258, 261, 269, 274, 276, 277, 283, 287, 292, 308, 318, 332, 335, 345, 346, 350, 351, 356, 357, 365, 369, 375, 376, 403, 405, 409, 416, 420, 425, 426, 482
 Sztrove 39
 Szmecugu 374
 Szuán 618
 Szuđzuki 556
 Szuhe Bator 281, 282, 843
 Szukarno, Ahmed 547
 Szumita 447
 Szun Jat-szen 7, 76, 153, 190, 193, 195, 196, 197, 214, 216, 223, 224, 310, 331, 336, 337, 338, 340, 355, 540

Szun Liang-cseng 537
 Szung Ce-ven 495
 Szung Csuang-fang 351

T

Taft, William 141, 145, 164, 165,
 166, 168, 171, 175, 181, 290, 296
 Takahira 156, 225
 Takamori, Szaigo 36—37
 Tanaka 192, 347, 348, 361, 362, 363,
 364, 370, 373, 379
 Taj Li 538
 Tang En-po 528
 Tang Sao-ji 163
 Tao Hszi-seng 521
 Taruc, Louis 544
 Tatekava 552
 Te Von Gun 48, 49, 74
 Teraucsi 177, 254, 616
 Thakin Mia 511
 Thompson 244
 Ting (tengernagy) 78, 79
 Tirpitz 128, 144
 Tirtov 92
 Togo 141, 374, 565
 Tozso 424, 484
 Trautmann 428, 429
 Truman 561
 Tuan 114, 115, 122
 Tuan Csi-zsuj 214, 217, 220, 221,
 222, 223, 224, 260, 293, 294
 Turner 469
 Tydings 541

U

Ugaki 434, 435
 Umedzu 411, 412, 415, 572
 Ungern, von Sternberg 231, 281, 282,
 329, 344

V

Vaillant Couturier 275
 Vakacuki 361
 Vahamacu Judzsiro 591

Valentine 469
 Vandenberg 447
 Vang Cseng-ting 342
 Vang Csing-vej 410, 412, 419, 440,
 513
 Vannovszkij 82
 Vargas 512
 Veber 66, 85
 Vilmos, II. 77, 91, 94, 96, 118, 162,
 163, 164
 Visinszkij, A. J. 642
 Vitte 64, 82, 83, 89, 92, 95, 96, 120,
 121, 132, 133, 139, 146
 Vonljartljarszkij 133
 Vorosilov, K. J. 509
 Vrangél 329
 Vu Hszü-csüan 7
 Vu Hua-ven 537
 Vu Kaj-hszen 521
 Vu Pej-fu 340, 342, 351

W

Wade 17, 38
 Waldersee 118, 119, 120
 Wallace, Henry 535
 Ward 20
 Wavell, Archibald 497
 Welles, Sumner 499
 White, Henry 295
 Wilson 225, 240, 243, 244, 245, 246,
 247, 249, 250, 251, 255, 256, 257,
 261, 267, 268, 270, 273, 274, 275,
 277, 286, 290, 291, 295, 296, 297,
 298, 300, 302, 314
 Wedemeyer 536
 Werth 634

Y

Young 46

Z

Zsdanov, A. A. 482

TARTALOM

ELŐSZÓ	5
Első fejezet. A TÁVOL-KELET A NEMZETKÖZI POLITIKÁBAN (1870—1894)	9
Az európai hatalmaknak és az Amerikai Egyesült Államoknak a keletázsiai országokban az 1830—1860-as évek során folytatott agressziója és az agresszió következményei. A tokés ellentétek kiéleződése a Csendes-óceán térségében a XIX. század 70-es éveiben. — A külföldi tőke behatolása Kínába a XIX. század 30—60-as éveiben. Kína feudális elmaradottsága. — Anglia agressziója Kínában a XIX. század 70—80-as éveiben. Az 1876. évi csefui egyezmény. — Az Amerikai Egyesült Államok keletázsiai terjeszkedése a XIX. század 90-es évei előtt. — Az Amerikai Egyesült Államok és Kína közti úgynevezett Burlingame-szerződés. 1868. — Az Egyesült Államok és Franciaország rablópolitikája Koreában az 1866—1871. években. — Oroszország és Kína a XIX. század 70-es évei előtt — A külföldi tőke Japánba való behatolásának következményei a 70-es évek elejéig. Az orosz-japán viszony a 70-es évek elején. — Az Amerikai Egyesült Államok Oroszországgal és Japánnal szemben követett politikája az 50—80-as években. — Japán agressziója a Mejdzsi forradalom után. — Japán agresszió Koreában a XIX. század 70—80-as éveiben. — Az 1879—1881. évi orosz-kínai középázsiai konfliktus és Anglia álláspontja. — Kína háborúja Franciaország ellen 1883—1885-ben. Annam és Burma leigázása. — Japán-kínai ellentét Koreában. — Az angol-orosz és az orosz-kínai viszony kiéleződése a 80-as évek közepén. — Amerikai hódítások a Csendes-óceánon. Az Amerikai Egyesült Államok és Korea a XIX. század 70-es és 80-as éveiben. — Német politika a Távol-Keleten az 1871—1893-as években. — Oroszország és a Csendes-óceán az 1894—1895. évi japán-kínai háború előestéjén. — A japán politika Koreában az 1894—1895. évi háború előestéjén. — Anglia és az Amerikai Egyesült Államok szerepe az 1894—1895. évi japán-kínai háború kirobbantásában.	
Második fejezet. A JAPÁN-KÍNAI HÁBORÚTÓL AZ OROSZ-JAPÁN HÁBORÚ VÉGÉIG (1894—1905)	71
A japán-kínai háború. — A békétárgyalások és a simonoszeki szerződés. — Az imperialista hatalmak „befolyási övezetekre” osztják fel Kínát. — Az Amerikai Egyesült Államok Spanyol-	

ország elleni háborúja — a világ imperialista újrafelosztásáért vívott első háború. — A „nyitott kapuk” elve — az Amerikai Egyesült Államok hódító politikájának eszköze. — Népi felkelés Kínában az imperialisták ellen. — Az orosz-japán ellentétek kiéleződése Mandzsúriában. — Az oroszellenes angol-japán szövetség. — Az Amerikai Egyesült Államok és Anglia szerepe az Oroszország elleni japán támadás előkészítésében. — Az 1904—1905. évi orosz-japán háború. — A portsmouth-i béke.

Harmadik fejezet. AZ OROSZ-JAPÁN HÁBORÚTÓL AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚIG (1905—1914) 152

Az 1905. évi orosz forradalom és a demokratikus mozgalom fel lendülése az ázsiai országokban. — Az európai imperialista hatalmak közötti ellentétek kiéleződése. — A japán-amerikai viszony kiéleződése. — Közeledés Franciaország, Oroszország és Japán között (1907). — Német politika a Csendes-óceánon. — A „dollárdiplomácia”. — Japán annektálja Koreát. — A harmadik angol-japán szövetségi szerződés. — Külső-Mongólia autonómiája. — Az 1911—1913-as kínai forradalom és a hatalmak.

Negyedik fejezet. A NEMZETKÖZI HELYZET ÉS A TÁVOL-KELET AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚ IDEJÉN (1914—1918) 200

Japán hadbalépése. — Japán Kína elé terjeszti „21 követelést”. — Jüan Si-kaj monarchista puccskísérlete, és a hatalmak politikája. — Az 1916. évi orosz-japán szerződés. — Harc Kínának a világháborúba való bevonásáért. — A Lansing—Isii-egyezmény.

Ötödik fejezet. A NAGY OKTÓBERI SZOCIALISTA FORRADALOM ÉS A TÁVOL-KELET..... 227

Az Októberi Forradalom hatása a távolkeleti országokra. — A Szovjetállam lenini-sztálini külpolitikája, és a távolkeleti gyarmati és függő országok népei. — Az imperialista hatalmak intervenciója a Szovjet Távol-Keleten. — Az Amerikai Egyesült Államok Oroszországgal szemben folytatott agresszív politikája. — Az Amerikai Egyesült Államok ügynökségének ellenforradalmi működése Szovjet-Oroszországban. — Az intervenció kezdete. Ellentétek az intervenciók táborában. — Az intervenciók támogatják a belső ellenforradalmat. — Az intervenciók és Kolcsak. Kolcsak hadseregének szétzúzása. — A Távolkeleti Köztársaság megalakulása. — Az 1921. évi mongol népi forradalom. — A távolkeleti intervenciók leverése.

Hatodik fejezet. A KÉT RENDSZER HARCA ÉS AZ IMPERIALISTA ELLENTÉTEK FEJLŐDÉSE A TÁVOL-KELETEN AZ ELSŐ VILÁGHÁBORÚ UTÁN (1919—1922) 289

Változások a Távol-Keleten az első világháború következtében. — Az imperialista államok egyessége Szovjet-Oroszország ellen a párizsi konferencián. — A santungi kérdés a párizsi

„békekonzferencián”. — Az új konzorcium. — Szovjet-Oroszország és Kína. — A csendesóceáni tengeri fegyverkezési hajsza. — A washingtoni konferencia.

Hetedik fejezet. A SZOVJETUNIO EREJÉNEK NÖVEKEDÉSE ÉS A WASHINGTONI IMPERIALISTA RENDSZER (1922—1931)... 334

A Szovjethatalom megszilárdulása a távolkeleti batárvidéken. — A kínai nemzeti felszabadító mozgalom fellendülése, és az imperialista hatalmak álláspontja (1922—1925). — A Szovjetunió és Kína. — A Szovjetunió és a Mongol Népköztársaság. — A Szovjetunió és Japán. — Japán külpolitikája 1924—1927 között. — Az 1925—1927. évi kínai polgári demokratikus forradalom és az imperialista hatalmak. — Az imperialisták mesterkedései a kínai forradalom idején. — Az angol-amerikai hajóraj provokációs támadása Nanking ellen. — A japán imperializmus agresszív programja és kísérletei e program megvalósítására (1927—1929). — A kínai militaristák szovjetellenes provokációi a Kínai Keleti Vasútvonal ellen és az imperialista államok. — A genfi és a londoni tengeri fegyverkezési konferencia és a csendesóceáni stratégiai helyzet. — A nagy fordulat éve a Szovjetunióban, és az egész kapitalista világra kiterjedő gazdasági válság.

Nyolcadik fejezet. A HÁBORÚ TÁVOLKELETI TŰZFÉSZKE. A SZOVJETUNIO HARCA A BÉKÉÉRT (1931—1937) 378

Japán elfoglalja Mandzsúriát. A többi imperialista állam álláspontja. — Mandzsúria megszállása és a Népszövetség. — Japán támadás Sanghaj ellen. — A Lytton-bizottság. — A Szovjetunió és a japán imperialisták benyomulása Mandzsúriába. — A japán agresszió további alakulása Kínában. — A nemzetközi helyzet, és Japán készülődése a „nagy háborúra”. — A kínai helyzet, és a japánellenes mozgalom növekedése. — A Szovjetunió békés politikája, és a japán-szovjet viszony. — Japán újabb támadásra készülődik Kína ellen.

Kilencedik fejezet. A TÁVOLKELETI IMPERIALISTA AGRESSZIÓ KIROBBANÁSA 422

Anglia és az Egyesült Államok távolkeleti politikája a japán-kínai háború előestéjén. — A japán-kínai háború és az imperialista államok magatartása. — A Szovjetunió támogatja Kínát. — Csang Kaj-sek kormánya és a hitleri Németország. — A Kína elleni japán agresszió kibontakozása. — A brüsszeli konferencia. — Titkos tárgyalások Csang Kaj-sek és a japán kormány között a hitleri diplomácia közvetítésével. — Chamberlain kormányának távolkeleti politikája. — Japán agresszió a Haszan-tónál. — Hogyan segítette Anglia és az Egyesült Államok a japánok kínai agresszióját. — Japán provokáció a Halhin-gol mentén. — Az Arita—Craigie-egyezmény. — A hitleri Németország betörése a nyugateurópai országokba. Japán terjeszkedésre készülődik a déltengeri országokban. — Franciaország és Hollandia behódolása, és a japán támadás. —

Japán és Francia Indokína. — A fasiszta agresszorok „hármasszövetsége”. Japán és Thaiföld. — Japán és Indonézia. — Japán terjeszkedése déli irányban, és a kínai helyzet. — Imperialista egyezkedési kísérletek az Amerikai Egyesült Államok és Japán vezető körei között. — A hitleri Németország megtámadja a Szovjetuniót. A Szovjetunió Nagy Honvéd Háborújának kezdete, és a szovjet-japán viszony. — Anglia, az Egyesült Államok és Japán viszonya a csendesóceáni háború előtt. — Kuruszu küldetése. A csendesóceáni háború kitörése.

**Tizedik fejezet. NEMZETKÖZI KAPCSOLATOK A TÁVUL-KIFEJLEN
A CSENDESÓCEÁNI HÁBORÚ IDŐSZAKÁBAN (1941 DECEMBER 7. — 1945 SZEPTEMBER 2.)**..... 480

Japán stratégiai tervei. — A japán flotta támadása Pearl Harbor ellen (1941 december 7) — Hadiüzenet a Csendes-óceánon.

1. A háború első szakasza a csendesóceáni fronton (1941 december — 1942 november) 487

Japán provokációs cselekményei, és a szovjet-japán semlegeségi szerződés megsértése. — Kína és az angolszász hatalmak a csendesóceáni háború első szakaszában. — Kína belpolitikai helyzete 1941 végén. — A japán frontvonal mögötti felszabadult területek. — A csungkingi angol-amerikai-kínai katonai konferencia (1941 december 19.) — Anglia katonai balsikerei. — Az amerikai „stratégia” és Kína. — Stilwell katonai küldetése Kínában. — Indiába amerikai egységeket küldenek. — Az Amerikai Egyesült Államok és Anglia képmutató nyilatkozatai a kínai területenkívüliségi jogukról való lemondásról.

2. A sztálingrádi nagy győzelem és hatása a csendesóceáni háború menetére (1942 novemberétől 1943 végéig) 506

A japán „új rend” Kelet-Ázsiában. Japán megalakítja a Kelet-ázsiai Minisztériumot. — Japán és Thaiföld. — Japán és Burma. — Japán és a Fülöp-szigetek. — Japán és Vang Csing-vej „kormány”. — Japán és Malájföld. — A bábkormányok képviselőinek tokiói kongresszusa. — A távolkeleti kérdések az 1943. évi angol-amerikai konferenciákon. — A moszkvai négyhatalmi nyilatkozat (1943 október). — A kairói nyilatkozat (1943 december 1.).

3. A Szovjet Hadsereg döntő győzelmei a Nagy Honvéd Háború frontjain. A hadviselő felek helyzetének megváltozása a Csendes-óceánon (1944-től 1945 augusztusáig) 525

Kína katonai és politikai helyzete 1944-ben. — A Nyolcadik és az Új Negyedik Hadsereg 1944. évi ellentámadása. — Henry Wallace, Hurley és Nelson 1944. évi kínai küldetése. — A kelet- és délkeletázsiai japánellenes népi ellenálló erők növekedése a Szovjetunió történelmi győzelmeirek hatására. — Az Amerikai Egyesült Államok és a Fülöp-szigetek. A népi ellenálló erők növekedése a Fülöp-szigeteken. — Burmában megalakul a Népi Felszabadítás Antifasiszta Ligája. Anglia és Burma. — Indo-

kína, Indonézia és Malájföld népeinek harca a japánok ellen. — A japán imperializmus tervei. — Az Amerikai Egyesült Államok, Anglia és Japán jövőbeli státusa. — Az imperialista Japán ellenséges cselekedetei a Szovjetunióval szemben. — A japán imperialisták előkészületei a baktériumháborúra. — A három hatalom krími egyezménye a távolkeleti kérdésekről. — A szovjet kormány felmondja a szovjet-japán semlegességi szerződést. — A hitleri Németország széttözúzása, és vereségének hatása a csendesóceáni háború alakulására. — A Szovjetunió és a potsdami nyilatkozat.

4. Az imperialista Japán széttözúzása és fegyverletétele 559

A Szovjetunió hadat üzen Japánnak (1945 augusztus 8.). — A Szovjet Hadsereg távolkeleti hadműveletei. A keletázsiai népek nemzeti felszabadító mozgalmának fellendülése. — A távolkeleti hadműveletek befejezése. — Az 1945 augusztus 14-i szovjet-kínai szerződés. — Csang Kaj-sek megbízottjának tárgyalásai a Kínában állomásozó japán csapatok főparancsnokának képviselőjével (1945 augusztus 23.). — A japán fegyverletételről szóló okmány aláírása. I. V. Sztálin felhívása a szovjet néphez (1945 szeptember 2.)

A TÁVOL-KELET A MÁSODIK VILÁGHÁBORÚ UTÁN.

Utószó 574

A csendesóceáni probléma a második világháború után. — A Szovjetunió, és a háború utáni Japán kérdései. — A Szovjetunió harca a koreai nép nemzeti érdekeinek védelméért. — Az amerikai imperializmus agressziója a koreai nép ellen. — Gyarmati háború a vietnami nép ellen. — Gyarmati háború az indonéz nép ellen. — Az amerikai imperialisták a Fülöp-szigeteken. — Burma „függetlensége”. — A malájföldi nemzeti felszabadító mozgalom. — Az Amerikai Egyesült Államok intervenciója Kínában. — A kínai nép győzelme és a béke, a demokrácia és a szocializmus táborának erősödése.

ZÁRÓSZÓ 646

A legfontosabb távolkeleti események (1871–1950) 656

Bibliográfia 695

Névmutató 716

Fordította: Auer Kálmán.

A fordítást ellenőrizte: Lénárt György.

Címlapot tervezte: Csillag Vera.

Műszaki felelős: Szécsi Andor.

A könyv szedését 1953. X. 2-án kezdték meg. Megjelent XI. 28-án, 5000 példányban.
Tartalmaz 49,3 szerkesztői ívet. Terjedelem 50 (A/5) ív.

Ez a könyv az MNOSZ 5601—50 Á és MNOSZ 5602—50 Á szabványok szerint készült.

5527. Franklin-nyomda Budapest, VIII., Szentkirályi-utca 28.

Felelős: Vártes Ferenc.